

15TH
INTERNATIONAL
SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS
SOCIAL AND EDUCATIONAL
SCIENCES

17 - 18 DECEMBER
2022

Full Text Book
Tam Metin Kitabı

www.ubaksymposium.org

The 15th International Scientific Research Congress **-Social and Educational Sciences-**

15. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi
- Sosyal ve Eğitim Bilimleri –

UBAK

17 - 18 December 2022

Ankara

Proceeding Book

Bildiri Tam Metin Kitabı

Editor

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA

Ankara 2022

Broadcaste Coordinator / Yayın Koordinatörü

Dr. Muhammet ÖZCAN

General Publishing Director / Yayın Yönetmeni

Dr. Muhammet ÖZCAN

Editor / Editör

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA

Bu kitapta yayınlanan Bildiri Tam metinleri “Bookcites Kitap Atıf Dizini” tarafından taranmaktadır

Cover Design / Kapak Tasarım

Bülent POLAT

Interior Design / İç Tasarım

Mahmut Sami TEMİZ

First Edition / Birinci Basım ©

December 2022 - Ankara

ISBN

978-625-8190-44-1

Asos Yayınevi

1st Edition 30 December / 2022

Address / Adres: Çaydaçra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No:67/2-4/Merkez/Elazığ

E-Mail: asos@asosyayinlari. com

Web: www. asosyayinlari. com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

Ankara 2022

BOARDS / KURULLAR**Supporting Institutions / Destekleyen Kurumlar**

Ankara Bilim Üniversitesi

Honor Board / Onur Kurulu

Prof. Dr. Yavuz DEMİR, Ankara Bilim Üniversitesi Rektörü

Chairman of the Organizing Committee / Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA, Sakarya Üniversitesi

Congress Organizing Committee / Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Emel ÇETİNKAYA, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ, Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi M. Fatih SANSAR, Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer YILAR,, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Zafer YILMAZ, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Hayrettin ZENGİN, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Türkan KARAKUŞ YILMAZ, Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Handan AKKAŞ, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Aziz BALCI, Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Huriye EMEN, İstanbul Topkapı Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Esra TÜRE, Amasya Üniversitesi

Congress Scientific Committee / Bilim Kurulu

Doç.Dr. Gülbarşın ADAMBAEVA, Yessenov Üniversitesi, Kazakistan

Dr. Öğretim Üyesi Mamdouh ALENEZİ, Prince Sultan University

Doç. Dr. Gülser AKTAN, Bursa Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Türkan ASKEROVA, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

Doç. Dr. Mehmet Alpertunga AVCI, Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Gönül BALKIR, Kocaeli Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hande BARLIN, Gebze Teknik Üniversitesi

Doç.Dr. Didem Paşaoğlu BAŞ, Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Zafer BAŞKAYA, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Doç.Dr. Cemal BAYAK, Pamukkale Üniversitesi

Prof.Dr. Fatih BEKTAŞ, Trabzon Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Asiye BERBER, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doç. Dr. Shener BİLALLI, International Balkan University

Doç. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER, Osmaniye Korkutata Üniversitesi

Doç. Dr. Elifhan Köse ÇAL, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem ÇAKIR, Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Bilal ÇELİK, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Nurten ÇETİN, Trakya Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÇİFTÇİ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Kemal ÇİFTYILDIZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Gökhan DEMİRKOL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Türkan Polatçı DEMİRKOL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Rabia Köse DOĞAN, Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Füsun Çoban DÖŞKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi

Dr. Faruk DÜNDAR, University of Glasgow

Doç. Dr. Nihada Delibegovic DZANİC, University of Tuzla

Doç. Dr. Akın EFENDİOĞLU, Çukurova Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Huriye EMEN, İstanbul Topkapı Üniversitesi

Doç. Dr. Füsun EKŞİ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Subhan EKŞİOĞLU, Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Duygu Gür ERDOĞAN, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Zuhale ERGEN, Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın ERTEKİN, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Halil İsmail ERTON, Atılım Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru GÖZÜKARA, İstanbul Arel University
Prof. Dr. Canan HAMURKAROĞLU, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Irshad HUSSAIN, The Islamia University of Bahawalpur
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal İYEM, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. İdris KADIOĞLU, Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Serpil KAHRAMAN, Yaşar Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hülya KALYONCU, Işık Üniversitesi
Prof. Dr. Behset KARACA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile Bahtiyar KARADENİZ, Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Adem KARAKAŞ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Özlem KARAKIŞ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Elvan KARAKOÇ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç KASIMOVA, Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel KILIÇ, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA, Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN, Ankara Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Meruert MUSABAEVA, Eurasian National University, Kazakistan
Doç. Dr. Naka NİKSİC, Belgrad Üniversitesi, Sırbistan
Prof. Dr. Mehmet Akif OCAK, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ayla OĞUZ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gülbin ÖZKAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gülşen Fatma Çulhaoğlu PİRENCEK, Çankaya Üniversitesi
Doç. Dr. Galbatsova SHAHRUZAT, Dagestan State University
Prof. Dr. Gulnoz SATTOROVA, Özbekistan İlimler Akademisi
Doç. Dr. Vafa SAVAŞKAN, Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Mesut SOYALIN, Siirt Üniversitesi
Dr. Güلزada STANALİEVA, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Yusuf SÜLÜN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Leyla ŞENER, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Perihan ŞIKER, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Türkmen TÖRELİ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Esra TÜRE, Amasya Üniversitesi
Doç. Ayşegül TÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. F. Oben ÜRÜ, İstanbul Arel University
Prof. Dr. Andrey VOLODİN, Moskova State University, Russia
Dr. Öğretim Üyesi Ali Fuat YALÇIN, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Sercan YAVAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hasan YAZICI, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer YILAR, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan Karakuş YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçe YOĞURTÇU, Kırgız Türk-Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Meltem YURTÇU, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Nurshat ZHUMADİLOVA, Kazakistan, Karaganda Bolaşak Üniversitesi

Sekretary / Sekreteryä

Dr. Esra TÜRE

Ebru Buket AYGÜN

TAM METİNLER PROCEEDINGS

İçindekiler

Orta Asya'dan Anadolu'ya Aktarılan Yaşam Pratikleri: Şamanizm	5
Bâkî'nin Bir Gazeline Yazılan Nazirelerde Benzetme ve Hayallere Yön Veren Bir Pusula: Kible-Nümâ.....	12
Nedim Divanı'nda Tatlılar	18
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Yazılmış Türkçe Dil Bilgisi Kitapları Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi.....	28
Virtual Reality in a Foreign Language Teaching	36
Çağdaş Heykel Sanatında Malzemenin Değişen Rolü: Hazır Nesnenin Sanat Yapıtına Dönüşmesi ..	41
Heykel Sanatında Soyutlama ve Gerekliği Üzerine Bir Okuma	47
İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak Türkiye ve Finlandiya Açısından İncelenmesi.....	57
Lüks Pazar Konumlandırma Stratejisi Geliştirme: Bir Çikolata Markası ile Örnek Tasarım Süreci ..	67
Resim Eğitiminde Renk ile Ton İlişkisi ve Uygulama Örnekleri	81
Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu'nda Yer Alan 16 Türk Devleti'nin Seramik Sanatları ve Karşılaşılan Sorunlar.....	89
Finansal Krizler, Gelir Eşitsizliği ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme.....	98
Türkiye'de Çelik ve Çelik Üretim Yöntemlerinin İktisadi Açidan Değerlendirilmesi.....	108
Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinde Likidite Yönetimi	116
Havayolu İşletmelerinde Çalışanların Farklı Demografik Özelliklerinin İşe Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi.....	124
Hisse Senedi Piyasalarında Hava Anomalilerine Farklı Bakış	132
Karbon Emisyon Açıklamalarının Kurumsal Sürdürülebilirlik Üzerindeki Etkisi: Bist-100' de Bir Araştırma.....	138
Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi: Uzaktan Eğitim Sürecinde Bir Araştırma.....	145
Yeşil Marka Farkındalığı, Tüketici Satın Alma Niyeti ve Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi.....	165
İlâhîlerdeki Lafzî Terennümünün Müzikal Analizi.....	174
Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygının Boyun Eğici Davranışlar İle İlişkisinin İncelenmesi.....	184
Duygu Düzenlemede Kültürlerarası Farklılıklar- Ruminasyon Tekniği Perspektifinden.....	190
2011-2021 Yılı İçinde Yüzme Branşı ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Akademik Çalışmaların İncelenmesi	195
Askeri ve Kolluk Kuvvetlerinin Beden Eğitimi ve Spor Konseptleri ve Ders İçerikleri: Alana Özgü Eğitim Yapısının İncelenmesi	203
Futbolcularda Sportmenlik Yöneliminin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi	211
Spor Bilimleri Öğrencilerinin İletişim Becerileri Düzeylerinin İncelenmesi	218
Spor Eğitimi Alan Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi	221
Sporcularda Problem Çözme Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Hentbol Örneği	225

Üniversite Öğrencilerinin E-Spor Rekreasyon Faaliyetlerine Yönelik Katılım Motivasyonlarının İncelenmesi	230
Derin Ekoloji Yaklaşımı ve Sanat	235
Özgün Baskı Resim ve Sınıflandırılması	241
Çerkez Mutfağı Konseptli Restoran İşletmelerine Yönelik Tripadvisor Yorumlarının İçerik Analizi: Türkiye Örneği	245
Çevre ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Literatür İnceleme	250
Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Organik Tarıma Yönelik Tüketici Algısının Belirlenmesi: Samsun İli Kentsel Alan Örneği	254
Dijital Dönüşümün Çalışan Motivasyonu Üzerine Etkisini İnceleyen Bir Çalışma	260
Karadeniz Havzasında Yer Alan Ülkelerin Lojistik Performanslarının İncelenmesi	268
Kırım Savaşı Sırasında Sırp Topraklarında Osmanlı-Rus Mücadelesi (1853-1856)	276
Sinemada Yeni Fransız Aşırılığı ve Eril Tahakkümün İzleri: Gaspar Noé Filmlerine Dair Feminist Eleştirel Bir Analiz	284
Spor ve Ekonomi İlişkisi Hakkında Literatür Araştırması	291
TCMB Para Politikası Değişikliklerinin Borsa İstanbul Bist100 Endeksi Oynaklığı Üzerindeki Etkisi	295
Turkish Modernisation in Its Dis-Continuity	305
Yapay Zeka Programlarının Mekan ve Ürün Tasarımındaki Rolüne İlişkin: Deneysel Mekan Üretim Süreci	312
Yöresel Tatlılara Ait Reçetelerin Moleküler Gastronomi Reçetelerine Dönüştürmesi Üzerine Bir İnceleme	325
"Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri" Adlı Eserin Tespiti, Tanıtımı ve Değerlendirilmesi	333
Erken Cumhuriyet Döneminde Arkeolog Hans Henning Von Der Osten'ın Anadolu'ya Dair İzlenimleri	339
İbn Battuta Seyahatnamesi 'ne Göre 14. Yüzyılda Hindistan	345
Kalonoros'un (Alanya'nın) Fethi Sırasında İzlenilen Yol Güzergâhı Üzerine Bir Değerlendirme... ..	350
Orta Çağ İran Tarihinde Hamamlar ve İşlevleri	357
Panu İle Pi Arasındaki Taht Kavgası ve Doğu Hunları'nın İkiye Ayrılışı	365
Purim ve Nevruz Kutlamaları Arasındaki Benzerlikler	371
Filistinli Terörü: Ma'alot Katliamı	377
İsrail'in Terörle Mücadelesi: Cenin Katliamı	383
Mesleki ve Teknik Liselerde Alternatif Bir Yöntem Olarak Drama: Öğrenci Değerlendirmeleri	389
Kavram Karikatürü Tekniğinin Fen Eğitimi Uygulamaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Sistematiik Derleme Çalışması	400
Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Laboratuvar Uygulamalarına Yönelik Özyeterlilik Düzeylerinin Belirlenmesi	408
Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Ar Uygulamalarını Bilme, Kullanma, Geliştirme ve Fen Bilimleri Dersine Entegre Etme Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi	417
Vektör Uzaylarının Öğretiminde Görselleştirme Öğretim Yaklaşımına Yönelik Yapılan Çalışmaların Analizi	429

Bir Eleştirmenin Şair Olarak Portresi: Adnan Benk'in Şiirleri Üzerine Bir İnceleme	438
Sağlık Eğitiminde İhtiyaç Analizine Yönelik Öğretmen Görüşleri	444
Spor Eğitimi Alan Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi	453
Bibliometric Analysis of Sustainable Supply Chain Performance	461
Turkish Modernisation in Its Dis-Continuity	469
Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Mesleki Etik İlkelerine Yönelik Metaforik Algıları	475
Çocuk Kitaplarının Meb 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Öz Bakım Becerileri Kazanımlarına Uygunluğunun İncelenmesi	482
Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları	489
Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Becerileri Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi ve Bilime Katkısının İncelenmesi	507
Çocuk Kitaplarının Meb 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Öz Bakım Becerileri Kazanımlarına Uygunluğunun İncelenmesi	520
Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları	527
Technology Integrated Language Learning: A Review of Literature On Good Practices	536
The Underpinnings of Multilingualism and Translanguaging in Language Classrooms	542
Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Becerileri Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi ve Bilime Katkısının İncelenmesi	545
A Literature Review On the Role of Clinical Supervision Model in Language Teacher Training and Current Language Teacher Training Provisions in Türkiye	517
A Literature Review On the Use of Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling in Language Learning	522
Flipped Learning As An Innovative Pedagogical Model: A Review of Pros and Cons	529
Fırsat Sitelerine Yönelik Kurumsal İtibarın Belirlenmesi	534
Online Alışverişte Algılanan Finansal Risklerin Farklı Özelliklere Göre İncelenmesi	542
2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası ile İlgili Yazılmış Makalelerin Betimsel Analizi	548

Presentation ID / Sunum No: 137

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-3391-8873

| 5

Orta Asya'dan Anadolu'ya Aktarılan Yaşam Pratikleri: Şamanizm

Araştırmacı Mehmet Zeki Başyemenici

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet: Şamanizm, Orta Asya toplumları içerisinde ortaya çıkmış, bozkır kültürüyle bütünleşerek söz konusu toplumların siyasi, sosyal, ekonomik faaliyetlerine doğrudan tesir kadim Türk inanışlarından birisidir. Söz konusu inanış, ritüelleri, yaşam pratikleriyle İslamiyet öncesi Türk kültür tarihinin en önemli unsurlarından birisini teşkil etmiştir. Şamanizm'in belirli öğretilerinin İslamiyet'le benzer olması, Türklerin İslamiyet'i kabulünde de etkili olmuştur. Müslüman Türkler İslamiyet'i kabul etmiş olsalar dahi, eski Türk inanış biçiminin bazı unsurlarını terk etmeyerek özellikle doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde ve günlük pratiklerinde kullanmaya devam etmişlerdir. Orta Asya bozkır kültürünü Anadolu'ya taşıyan Türkler, böylelikle eski sosyal yaşam alışkanlıklarını sürdürerek, kültürel aktarımın sürekliliğini sağlamışlardır. Bu çalışmada Orta Asya Türk kültüründen Anadolu coğrafyasına intikal eden kültürel miras, geçiş dönemleri pratikleri örneklemine ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şamanizm, Orta Asya, Bozkır Kültürü, Kültürel Aktarım

Life Practices Transferred From Central Asia to Anatolia: Shamanism

Abstract: Shamanism is one of the ancient Turkish beliefs that emerged in Central Asian societies, integrated with the steppe culture and directly affected the political, social and economic activities of these societies. The belief in question, with its rituals and life practices, constituted one of the most important elements of the pre-Islamic Turkish cultural history. The fact that certain teachings of shamanism are similar to Islam has also been effective in the acceptance of Islam by the Turks. Even if Muslim Turks accepted Islam, they did not abandon some elements of the old Turkish belief style and continued to use them in their daily practices, especially in transitional periods such as birth, marriage and death. The Turks, who carried the Central Asian steppe culture to Anatolia, thus maintained the continuity of cultural transmission by maintaining their old social life habits. In this study, the cultural heritage that has been transferred from the Central Asian Turkish culture to the Anatolian geography will be tried to be revealed in the sample of the transition periods practices.

Keywords: Shamanism, Central Asia, Steppe Culture, Cultural Transmission

Giriş

Şamanizm etimolojik olarak tarihçiler ve din bilimcileri arasında farklı şekilde kullanılmıştır. Şaman söz konusu öğreti/dinin uygulayıcısı din adamlarına verilmesi dolayısıyla araştırmacıların bazıları Şamanizm yerine Gök Tanrı Dini ibaresini kullanmayı daha uygun görmüşlerdir. Ancak, Şamanların bozkır kültürleri içerisinde din adamı özelliklerinin dışında hastalıkları sağaltma yeteneklerinin olması, kanaat önderi ve bilge kimseler olarak sosyal hayata yön vermeleri gibi nedenlerle söz konusu din/öğreti ile bütünleştiklerinden Şamanizm ibaresi halen yaygın olarak kullanılmaktadır. Tarih boyunca pek çok devlet kurarak dünyanın birçok coğrafyasında hüküm sürmüş olan Türkler, ekonomik faaliyetlerinden siyasi teşkilatına, toplumsal alışkanlıklarından

dini inanışlarına kadar kültürel miras unsurlarını terk etmeyerek gittikleri sahalara taşımışlardır. Günümüzde dahi Anadolu coğrafyasında Şamanizm'in izlerini bölgesel uygulama farkları olsa dahi sosyal ve kültürel yaşamın birçok alanında görebilmek mümkündür.

Şamanizm'in Anadolu'ya Yansımaları

Şamancılık veya Kamcılık olarak zikredilen Şamanizm bir dinden ziyade merkezinde şamanın bulunduğu, kendine mahsus inanç ve ritüelleriyle farklı pratikleri bulunan vecd esaslı bir uygulamadır (Güngör, 2010:325). Şamanizm insan ve doğanın özel bir tasarımı ihtiva eder. İnsanlarla Tanrı arasında özel bir bağ olduğuna; söz konusu bağın ruhlar vasıtasıyla kurulduğuna ve doğada her şeyin bir ruhunun olduğu esasına dayanmaktadır. İyi ve kötü ruhlar arasındaki dengenin, insanın sağlığına doğrudan tesir ettiği inancı hakimdir. Dolayısıyla şamanların temel görevlerinin başında hastalıkların sağaltılması konusu ön plana çıkmaktadır. Erken dönemlerde Şamanlar kötü güçlere karşı korunabilmek için ruhlarla bağlantı kurma yollarını aramışlardır. Dolayısıyla ilk devirlerde herkesin Şaman olduğu, ancak zamanla söz konusu bağ sadece güçlü kimselerin kurabileceğine inanmışlardır. Böylece aile şamanlığı denilen kavram ortaya çıkmıştır (İzgi, 2012: 31-32). Bu kavram günümüzde Anadolu'da şifaya ilişkin olan ocak kültürünün uzantısı olarak ortaya çıkmıştır.

Şamanizm/bozkır kültürünün uzantılarını Anadolu'da, geçiş dönemi olarak ifade edilen doğum, evlenme ve ölümle alakalı pratiklerde yaygın olarak görmek mümkündür. Bu üç önemli dönemin çevresinde birçok gelenek, görenek, ritüel, pratik kümelenerek söz konusu geçişleri ait oldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir şekilde yönetmektir. Bunların hepsinin amacı geçişin birey adına sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve süreçte kişinin her türlü tehlikeden korunmasıdır (Örnek, 1995: 131). Söz konusu geçiş dönemlerinden birisi olan doğum, insan hayatının başlangıcını temsil etmesi açısından önemli bir adımdır. Doğum sonrası yapılan birtakım pratiklerin kaynağında ise bebeği, anneyi güvende tutma ve onların sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürmesine katkıda bulunma amacı yer almaktadır.

Al-Kızıl-Kırmızı renk, eski Türk inancında tıpkı siyah ve beyaz gibi kullanımı en çok yaygın renklere sahiptir ve sembolik anlamlar taşır. Gökyüzüne ruhen seyahat eden şamanlar kırmızı renkli elbise dükler ve davullarını kırmızı renge boyarlar. Kırmızı renk aynı zamanda kötü ruhları koruma konusunda bir nevi güvenlik sağlamaktadır. (Orçan, 2011: 65). Anadolu'nun birçok bölgesinde doğumla alakalı pratiklerde kırmızı renkle alakalı olanlar söz konusu inancın yansımasıdır. Yeni doğmuş bebeğin sokağa çıkarılması durumunda yüzünün görünmeyecek şekilde kırmızı veya sarı tülbentle örtülmesi, lohusanın saçına kırmızı kurdele bağlaması Şamanizm'deki albastı inancıyla alakalıdır. Albasması/Albastı inancı Kazak-Kırgız Türkleri'nde yaygındır. Kırgızlarda iki tür Albasması inancı bulunmaktadır. Bunlardan sarı albasması bir kam/şaman tarafından defedilirken, kara albasması sadece kendisini görebilen bir ocaklı tarafından uzaklaştırılabilir. Albasması, ateş ve ocak kültürüyle alakalı olup inanışa göre albastı ruhu ilk devirlerde kötü bir ruh olmayıp bilakis hami olarak kabul edilmiştir. Ancak zaman içerisinde söz konusu ruh kötü, habis olarak görülmüştür (İnan 1986: 169-173).

İnanca göre Albastı denilen kötü ruh, an anne ve bebeğe zarar verebilmektedir. Dolayısıyla Albastıdan korunmak amacıyla kırmızı ve sarı renkler kullanılmaktadır. Sarı renk, daha çok kötü ruhun bebeğin hastalanmasına sebep olabileceği inancıyla kullanılmaktadır. İnanışa göre albastı adlı kötü ruh loğusa kadının yanına gelerek onun ciğerini alıp götürür ve bu suretle loğusayı "albasar". Eğer kötü ruh loğusanın ciğerini herhangi bir suya bırakır ise loğusa ölür. Söz konusu ruh demirden, kırmızı renkten, ocaklılardan ve tüfek sesinden korkar. O nedenle loğusa yataкта iken başı beyaz tülbentle örtülüp kırmızı bir tül bağlanır; ya da başına kırmızı kurdeleli altın takıp ona kırmızı renkli şeker götürülür. Lohusanın yastığının altında bıçak, makas bulundurması da yine albastının demirden korkmasıyla alakalı geliştirilen güvenlik tedbiridir (İnan, 1986:171).

Doğumla alakalı uygulamalarda kırk sayısına ilişkin pratikler ağırlıktadır. Kırk sayısı, kadim Türk inancı, kültür ve folklöründen izler taşımaktadır. Oğuz Kağan, kırk günde yürümüştür. Manas Destanında kırk yiğit, kırk savaşı, kırk gelin, kırk güzel, kırk kulaç vb. biçimlerde kırk

sayılar sıklıkla kullanılmıştır. Dede Korkut Masallarında kırk yiğit, kırk namert, kırk er, kırk otağ, kırk gün, kırk gece gibi kırk sayısı yaygın kullanıma sahiptir. Kırk yiğit motifinde olduğu gibi kırk kız motifi de pek çok Türk masal ve destanlarında kullanılmıştır (Yardımcı, 1998: 646). Kırk sayısı sadece halk kültüründe değil dinler tarihinde de yaygın olarak kullanılmıştır. İnanışa göre Allah (c.c.), Hz. Âdem'in çamurunu kırk günde yoğurmuştur. Hz. Muhammed ilk vahyini kırk yaşında iken almıştır. Kıyamet kopmadan önce mehdi yeryüzünde kırk yıl kalacaktır. Yeniden diriliş kırk yıl sürecektir (Bozkurt, 2012: 724).

Anadolu'da doğumla alakalı uygulamalarda kırk sayısına yönelik ritüeller ağırlıklıdır. Aynı dönemde doğum yapmış, kırkları henüz çıkmamış loğusa ve bebeklerine kırkı karışmış adı verilir. Kırkları karışmış olan bebekler bir araya getirilmez. Çünkü bunların aydaş¹ olacaklarına inanılır. Doğumdan sonra gelişmeyen, zayıf, çelimsiz çocuklara halk arasında "aydaş olmuş" ibaresi kullanılmaktadır. Bebeği aydaşlıktan kurtarabilmek için su dolu kabın içerisine kırk tane taş konulur. Her bir taş suya atılırken nazarı değmesi ihtimali olanın ismi zikredilir. Çocuk bu suyla dört yol ağzında (kavşağında) yıkanır. Bebeğin dört yol ağzında yıkandırılmasının nedeni buralardan nazarı değen kişi ya da kişilerin geçme ihtimalinin fazla olmasındandır. Kalan su bebeğin evine de serpilir. Kovadaki kırk taş kimsenin üzerine basamayacağı güvenli bir yere, özellikle duvar aralarına yerleştirilir. Böylece bebeğin aydaşlıktan kurtulacağına inanılır (Emen, 2015: 31). İnanışa göre kırkı karışmaması gerekenler sadece bebekler değil, lohusaların da bir araya gelmemesine gayret edilir. Zorunlu olarak bir araya gelmiş olan loğusa kadınlar birbirleriyle iğne değişirler. İğne değişiminde iki loğusa kadın birbirlerine kendi evlerinde kullanmakta oldukları iğneyi verirler. Ya da birbirlerinden birer düğme kopartıp saklarlar (Çevik&Alan, 2020:16).

Doğumun üzerinden kırk günün geçmesiyle anne ve bebeğin kırkının çıktığı kabul edilerek kırklanma ritüeli gerçekleştirilir. Kırkı çıkmış olan loğusa kırklanmaktadır. Kırklanma, doğumdan kırk gün sonra annenin abdestlenerek yıkanmasıdır. Bunun için anne kırk tas su dökünür. Kırklanma esnasında dört yol ağzından getirilmiş kırk tane taş, temiz bir kovaya konulmuş suya atılır. Bu taşlar insan ayağının basmadığı bir yere konulur. Kovada kalan su ise dört yol ağzına ve loğusanın evine serpilir (Emen, 2015:31). Doğumla alakalı pratiklerde annenin bebeğin sağlıklı olması, dolayısıyla soyun devamının esas alınması anlayışı hakimdir. Söz konusu anlayış Şamanizm'in Anadolu'daki uzantısı kabul edilmektedir. Eski Türk inancına göre şayet kötü ruh bir aileye musallat olursa, o ailede soyun devamını önlemek için yeni doğum yapmış kadın ve bebeklere musallat olmaktadır. Bu durum genellikle sürekli bebekleri ölen, sağlıklı çocuk sahibi olamayan aileler üzerinde gerçekleşen bir inançtır. Bu inanca göre yeni doğmuş bebekler, belli bir yaşa gelene dek başka bir aileye satılmaktadır. Çocuğun artık hasta olmayacağı, yaşamaya devam edeceğine kanaat getirildiğinde satılan aile çocuğu ailesine geri iade eder. Bu şekilde satılan bebeklere kız ise satı, erkek ise satılmış adı verilmiş olup Anadolu'nun birçok yerinde satı ve satılmış isimleri halen kullanılmaktadır. Amasya Taşova'da aynı şekilde çocukları doğduktan sonra uzun yaşamayan aileler, kutsal kabul ettikleri tekke-türbeyi ziyaret ederek dileklerde bulunurlar. Böylece çocuğu o tekkeye satmış görünerek aileye musallat olan kötü ruh kandırılmaya çalışılmaktadır. Aynı şekilde Durmuş, Duran, Durdu isimleri bebeğin yaşamasına dair geliştirilen bir pratiğin sonucudur (Düzgün&Polat, 2019:203)

Doğumla alakalı pratiklerde günümüzde yapılan ikramlar, eski Türk inancındaki kansız kurban (ıduk/adak)'larla alakalıdır. Şamanizm'de Gök Tanrı'ya bazen yapılan bir işlemin onaylanması, bazen de bir konuda Gök Tanrı'nın rızasını kazanma inancı etrafında kansız kurban ritüelleri gerçekleştirilmiştir. Kansız kurban ritüelini giriş/geçiş dönemlerindeki bir kısım uygulamalarda da görmekteyiz. Sinemilli Alevilerde bebeği doğmuş aileler, yakınları tarafından göz aydınlığı amacıyla çocuğa alınan bir hediye ile ziyaret edilmektedir. Aile de gelen misafirlere çeşitli

¹ Doğumdan sonra gelişmemiş, zayıf, hastalıklı gibi görünen çocuklar için 'aydaş' ibaresi kullanılır, Bkz, (Karasoy, 2008: 77)

ikramlarda bulunmaktadır. Hediyeler, ilerleyen dönemde çocuğun kırılan ve diğ hediyelerinde de yer almaktadır (Kıyak, 2021:590).

Geçiş dönemleri içerisinde evlilik ve düğün merasimleri, Şamanizm'e dair pek çok ritüelin izlerini taşımaktadır. Damadın evine geldiği sırada geline dökülen saç, Türk kültüründe kökeni Orta Asya'ya dayanan bir gelenektir. Her boyun kendi üretimi olan en çok kıymet verdiği, kutsal kabul ettiği ürünlerden oluşur (Gömeç, 1998:44). Türkler, avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde avlamış oldukları hayvanların etini, kanını ve yağın; çobanlık dönemlerinde hayvanlarının sütünü, yağın; tarım döneminde ise buğday, darı gibi ürünleri saç olarak gelinin başından aşağı saçmışlardır. Bu tören, damadın mensup olduğu soyun ve kutsal ruhun gelini onaylaması için yapılan bir ayinin bakiyesidir (İnan, 1986: 167). Kansı kurbanlardan olan bu ayin, günümüzde Anadolu'da kullanılan "darısı başına" deyiminin bir uzantısıdır (Gömeç, 1998:44). Anadolu'da gerek ev düğünlerinde gerekse modern salon düğünlerinde farklı formatlarda bu ritüel halen uygulanmaktadır. Para saçma, gelinin içi para dolu testi kırması ve gelinin başından aşağı saçılan gül yaprakları ve çiçekler aynı inancın yansımalarıdır.

Türk geleneğinde düğün merasimi, baba evinden koca evine geçiş şeklinde mitolojik bir göç olarak adlandırılmıştır. Pratiğin uzantısı olarak baba evi ile koca evi yan yana bile olsa gelin, arabayla dolatırılarak koca evine ulaştırılır (Aydemir, 2013: 639). Gelin arabaya bindirilirken, götürülürken, indirilirken etrafına örtü, perde tutulması onun mitolojik bir göç yaşadığının işaretidir. Gelinin gelmiş olduğu yolu görmesi engellenerek geri dönmesine mani olunması, mitolojik göçün tam olarak gerçekleşmesi simgelenmektedir. Gelin göçü sırasında kutsal mekanların etrafında üç defa dönme, adakları başında üç defa çevirme gibi uygulamalar, göğün katlarına uzanan mitolojik yolculuğun yansımalarıdır (Ergün, 2010: 276-278).

Geline kırmızı kuşak bağlama töreni ve kırmızı tül bent örtme, Orta Asya Türk kültüründen izler taşır. Herhalde al (kırmızı) rengi ruhlardan birini temsil etmektedir. Çok eski zamanlarda al ruhu, ateş tanrısı, koruyucu ruh olarak kabul edilmiştir (Genç, 1997:1083). Gelin, baba evinden çıkmadan evvel kırmızı kuşak bağlama töreni gerçekleşir. Kırmızı kuşak (kurdele), bekaret ve gayret sembolü olarak gelin, evinden ayrılmadan önce babası veya ağabeyi tarafından "salavat ve tekbir" eşliğinde kızın beline bağlanır. Bağlanan kemer, ilk çocuk doğuncaya kadar muhafaza edilir. İlk çocuk erkek olursa kuşağın bir parçası çocuğun omzuna dikilir (Altunel, 1995:28).

Davul, Türk Kültüründe hâkimiyet sembolü olması, duyuru aracı olarak kullanılması, düğünlerde ve diğ özel günlerde eğlenceyi, cenaze törenlerinde yası, acıyı temsil etmesi nedenleriyle Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olmuştur. Davul, Hunlardan günümüze dek önemli bir yer edinmiş, farklı isim ve form değişiklikleriyle günümüze dek gelmiştir (Çelik, 2017: 11). İslamiyet öncesinde Türkler davulu dini ve içtimai hayatın pek çok alanında kullanmışlardır. Şamanlar, kötü ruhları davul çalarak onları uzaklaştırdıklarına inanmışlardır. Ayrıca Şamanlar, dini merasimde kendinden geçme sırasında davul sesiyle motive olabilmışlerdir. O nedenle günümüzde geçiş dönemlerinden düğün törenlerinde çalınan davul, Şamanizmin bakiyesidir.

İnsanoğlunun yaşamını sona erdiren ölüm, birtakım gelenekleri en fazla muhafaza eden geçiş dönemlerinden bir tanesidir. Bunun en önemli nedeni, öteki dünya inancı ile mevtaya karşı son görevleri yerine getirme ve dolayısıyla onun ruhunun huzur bulması inancıdır. Anadolu'da hala cenaze ile alakalı gerçekleştirilen ritüellerde Şamanizm'in bakiyeleri söz konusudur. Kutsal sayılar etrafında gerçekleşen pratiklerde ölümün 7. Gününde yemek ikram edilmesi Gök Tanrı inancında gök ve yerin yedi kat olmasıyla alakalıdır.

Ayrıca ikram edilen yemekler, Gök Tanrı inancında ölüye Gök Tanrı'nın iyi muamele etmesine yönelik gerçekleşen bir kansız kurban ritüelinin uzantısıdır. Eski Türk kültüründe defin ve ölümler kültü ile alakalı en eski uygulamalardan birisi "ölü aş" denen yemek törenleridir. Türkçede "yog/yuğ", matem, yas, definden sonra üç yahut yedi güne kadar gerçekleştirilen yemek merasimidir. Cenaze için verilen yemek ayrı tutularak buna "ölü aş" adı verilmiştir. İnancı göre ruh bedenden ayrılıp öteki dünyaya göçme esnasında engelleri aşarken gücü azalacaktır. Dolayısıyla yuğ törenlerinde yemek, aslında dirilerden ziyade ölümlere ikram edilmiş sayılmaktadır

(Aydemir, 2013: 794). Aynı doğum pratiklerinde olduğu gibi ölümle alakalı uygulamalarda da kırk sayısı kutsaldır. Ölen kişi için 40. gün yemek töreni düzenlenmesi, Türk inancındaki kırk sayısının kutsiyetinden kaynaklanmaktadır.

Cenaze ile alakalı pratiklere verilecek örnekler oldukça fazladır. Hemen hemen her bölgede söz konusu geçiş döneminde bazen uygulama biçimi farklılıklar gösterse de içerdiği mesaj benzerlik göstermektedir. Anadolu'nun bazı yörelerinde ölen kişinin ayakkabısının kapının dışarısına ve yönü dışarı bakacak şekilde konulması, eski Türk inancındaki kötü ruhlara verilen mesajın yansımasıdır. Kötü ruhun cenaze sahibi ailenin hanesine girip başka birinin canını almasına mâni olmak amacıyla haneden zaten birisinin öldüğünü, mevtanın ayakkabısını dışarıya koyarak ispatlamaya çalışma söz konusudur.

Bunların yanında tüm geçiş dönemlerinde müşterek olan pratikler de Anadolu'da halen uygulanmaktadır. Kına yakma pratiği bunlardan bir tanesi olup geline, askere ve bazı yörelerde ölüye kına yakılmaktadır. Kına eski Türk inancında kansız kurban türlerinden birisi olup Gök Tanrı'nın onayını rızasını alma anlayışıyla ilgilidir. Kına Şamanizm'de adanmışlığı temsil eden bir kansız kurban ritüelidir. Gelin ve damada yakılan kına, çiftlerin birbirlerine olan adanmışlıklarının sembolüdür (Velioğlu, 2004:58). Anadolu'da hala düğün törenleri öncesi gerçekleşen kına geceleri söz konusu inancın merasimle taçlandırılan uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk inancında kültler etrafında gelişen bazı uygulamaların Anadolu kültüründeki tesirini görmek mümkündür. Günümüz modern yaşamında batıl inanç olarak kabul edilen birçok uygulamanın kaynağında kültler etrafında şekillenmiş pratiklerin yansımaları görülür. Ocak kültü, ağaç kültü, ateş kültü, su kültüne dair bazı uygulamaları günlük yaşantımızda halen görebilmekteyiz. Halk arasında ocaklı olduğu söylenen ve hastalıkları sağaltan kişilerin gerçekleştirdiği tedavi yöntemleri Şamanizm'in bakiyelerindendir. Anadolu'da hastalıkları doğaüstü güçlerle sağalttığına inanılan kimselere ocak veya ocaklı adı verilmektedir. Ocaklar, bazı hastalıkların bir kişi veya yeteneğini devrettiği (el verdiği) kişi tarafından iyileştirildiği hanedir. Halk bilimciler, İslamiyet'ten sonra şamanların toplumsal anlamdaki yeteneklerini din adamlarına, hekimliklerini de ocaklılara devrettiğini düşünmektedir (Demir, 2016:23). Anadolu kültüründe ocaklı tabir edilen kimselerin halk hekimliği ritüellerini gerçekleştirmesi eski Türk inancındaki ocak kültüründen kalmadır. Ayrıca ocağın ailenin, soyun temsilcisi konumunda olması halk kültürüne de yansımıştır. Ocağı batmak, ocağına incir ağacı dikmek, baba ocağı, asker ocağı tabirleri söz konusu kültürün devamıdır. Şamanizm'den Anadolu'ya uzanan kültürlerden bir diğeri de su ile ilgili inanışlardır. Türkler nehir, akarsu, deniz, göl, dere, çay gibi su kaynaklarının içlerinde ruh barındırdıkları ve bunların kendilerine mahsus özel güçleri olduğuna inanmışlardır (Uçar, 2020: 24). Günümüzde Anadolu'nun birçok bölgesinde su ile alakalı inanışların temelinde Su Kültü yer almaktadır. Özellikle arındırma ve şifaya yönelik pratiklerin ağırlıkta olduğu görülür. Kötü rüyaların önce suya anlatılması, bazı su kaynakların belirli hastalıkları tedavi ettiğine inanılması, muskanın kötü etkisini bozmak için akarsuya bırakılması gibi pratikler Türklerin suya yükledikleri kutsiyetle alakalıdır. Türk toplulukları arasında görülen yaygın inanışlardan bir diğeri de belli ağaç türlerinin kutsal kabul edilmesine yöneliktir. Muhtemelen, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha farklı bazı özellikleri nedeniyle ağaç/ağaçlar Türk topluluklarında yaşamın ve sonsuzluğun sembolü olarak kabul edilmiştir (Arslan, 2014:61). Anadolu kültüründe kutsal kabul edilen belirli ağaçlarla alakalı inanışlara bakıldığında farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Dilek ağacı ritüeli, çaput bağlama, yatır inancında söz konusu yatırın bir ağacın yanında olması anlayışı söz konusu inancın uzantılarıdır. Ateş kültü, eski Türk inancında kötü ruhlara kalkan olarak kullanılmıştır. Ateş'in canlı bir varlık olduğuna, dolayısıyla onun bir ruha sahip olduğuna inanılmıştır. Ateş iyesi de adı verilen ruh, kendisine saygı gösterildiği, kurbanlar sunulduğu, ikramlarda bulunduğu sürece Şamanlara yardım edip onların isteklerini yerine getirmiştir. Ancak ateşe iyi muamele yapılmadığı sürece çeşitli yaptırımlara maruz kalınacağına inanılmıştır. Dolayısıyla İslamiyet öncesi dönemde Türkler ateşi madeni eşya ile karıştırmaktan kaçınmışlardır. Çünkü ateşin sert cisimler nedeniyle ruhunun zarar göreceğine

inanmışlardır. Bunun gibi ateşe su dökmek, ona kötü söz söylemek, üzerine çöp dökmek gibi eylemler, ateş ruhuna saygısızlık olarak kabul edilip yapmaktan imtina edilen davranışlardır (Toraman, 2022: 14).

Günümüzde Hıdırellez şenliklerinde ateşin üzerinden atlama, nazara karşı evin süpürülüp çıkan pisliklerin yakılması, ateşten ses çıkması durumunda ateşin kızdığına inanılması da ateşin ruhu olduğuna dair inançla alakalıdır.

Sonuç

Türkler, İslamiyet öncesi inanç biçimlerini sosyal ve kültürel hayatlarıyla bütünleştirerek günümüz Anadolu insanına kadim bir kültürel birikim aktarmıştır. Şamanizm ve bunun etrafında şekillenen iyi ve kötü ruhlara olan inanç biçimi, Orta Asya bozkır kültüründe önceleri dini, siyasi ve sosyal yaşamı şekillendirirken, oradan devralınan kültürel miras günümüzde Anadolu folklörünü beslemektedir. Çoğu batıl inanç olarak kabul edilip itibar edilmeyen, modern dünyada kullanım alanı gittikçe daralan pek çok pratiğin eski ve köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Bahsi geçen pratikler günümüzde özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleri olarak tabir edilen süreçte değişik formlarla uygulanmaktadır.

Kaynaklar

- İzgi, M. C. (2012). Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış. *Lokman Hekim Journal*, 2 (1), 31-38.
- İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: TTK Yayınevi.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Orçan, S. (2011). *Türk Masallarında Renk İmgesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıyak, A. (2021). Kutsal ve Kutsalla İletişimin Bir unsuru Olarak Kurban (Sinemilli Aleviler Örneğinde). *Erciyes Akademi*, Özel Sayı, 577-596.
- Bozkurt, K., Bozkurt, H. (2012). Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1), 18-20.
- Çelik, S. (2017). Türk Kültüründe Geçmişten Günümüze “Davul”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (8), 11-18.
- Aydemir, A. (2013). Manevi Kültürümüze Ait İki Kelime ‘Ağıt’ ve ‘Sığıt’ Üzerine: Semantik Bir Yaklaşım, *Turkish Studies*, 8 (1), 781-802.
- Velioğlu, Ö. (2004). 70’li Yıllar Türk Sineması Köy Filmlerine Türklerin İslamiyet Öncesi Dini İnançlarının ve İslamiyet İnancının Yansımaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Uçar, H. (2020). Bir Kültürün Özellikleri: Türklerde Su Kültü, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7, 24-47.
- Genç, R. (1997). Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler, *Erdem*, 9(27), 1075-1110
- Toraman, A. (2022). Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya’daki İzleri. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, Amasya Özel Sayısı, 11-26.
- Güngör, H. (2010). Şamanizm. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (ss.325-328), Cilt. 38.İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1998). Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar. http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/yardimci.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2022.

- Karasoy, Y. (2008). Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine. *Gazi Üniversitesi Türkiyat/Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2, 75-87.
- Düzgün, F., Polat, K. (2019). Taşova ve Çevresinde Ad Verme Geleneği ve ‘Satılmış Adı’. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(8), 196-207.
- Gömeç, S. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 38-50.
- Ergün, P. (2010). Türk Gelininin Mitolojik Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 275-290.
- Altunel, İ. (1995). Gevrekli Seydişehir/ Konya, Kasabası Düğünlerinde, Gelin Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler. 3. *Milletler Arası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, M. (2016). Şamanizmde Hastalık Kavramı ve Tedavi Yaklaşımları. *Lokman Hekim Dergisi*, 6(1), 19-24.
- Arslan, S. (2014). Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.

Presentation ID / Sunum No: 132

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-0322-0343

| 12

Bâkî'nin Bir Gazeline Yazılan Nazirelerde Benzetme ve Hayallere Yön Veren Bir Pusula: Kible-Nümâ

Dr. Öğretim Üyesi Orhan Kaplan
Sakarya Üniversitesi

Özet: Osmanlının gündelik yaşamından izlerin yer aldığı klasik Türk şiirinde şairlerin üzerinde durduğu aletlerden biri de kible-nümâdır. Geçmiş dönemlerde özellikle ıssız bölgelerde seyahat eden kişiler için büyük gereklilik olan kible-nümâ, kible yönünü tayin etmeye yarayan bir pusuladır. Üzerinde basit bir pusula, harita ve ibre bulunur ve klasik Türk şiirinde genellikle âşkın gönül gözü veya kalbi olarak tasavvur edilir. Bâkî'nin bir gazeline yazılan yedi nazirede kible-nümâ üzerinden çeşitli düşünce ve hayaller geliştirilmiştir. Bu nazireler, Refî, Ulvî, Hâlisî, Ahdî, Ümidî, Hâtemî ve Vusûlî'ye ait olup Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 3652 numarada kayıtlı nazire mecmuasının 143b-144b varakları arasındadır. Bâkî'nin zemin şiirinde kible-nümâ göze benzetilmiş; içindeki ibre de çöp gibi düşünülmüştür. Gözüne bir şey kaçan insanın etrafını görmekte zorlanması gibi kible-nümâ da sevgilinin bulunduğu yeri göremez. Refî'ye göre sevgilinin yerini gösteren kible-nümânın gözüne ceza olarak mil çekilmiştir. Ulvî'ye göre sevgilinin tarafına yönelme cesaretini gösteren kible-nümânın demirden bir yüreği olmalıdır. Hâlisî'ye göre kible-nümânın yüreği âşık gibi titrer ve bundan dolayı bir türlü sevgilinin tarafına bakamaz. Ahdî kible-nümânın sevgilinin mahallesine doğru bakamama sebebini gözünde kıl bitmesine bağlar. Ümidî'ye göre Kâbe ile sevgilinin eşiğini bir görmeye kalkışması sebebiyle kible-nümânın gözüne mil çekilmiştir. Hâtemî, kible-nümânın içindeki ibrenin titremesini sevgilinin mahallesine doğru yönelen bir âşkın yüreğine benzetir. Vusûlî ise ibredeki titremeyle göz seğirmesi arasında ilgi kurarak bu seğirmenin sebebini kible-nümânın sevgilinin eşiğini görmesine bağlar. Bâkî'nin zemin şiirinde kible-nümâ üzerinden geliştirilen bir hayal diğer beyitlerde bir bütünü parçalarını tamamlayan tarzda devam ettirilmiştir. Kible-nümânın doğru yönü göstermesi, içindeki ibrenin demirden ve kıl gibi ince olması, ibrenin titremesi gibi özellikleri hüsn-i talil yoluyla her beyitte farklı bir sebebe bağlanarak açıklanmıştır. Şairlerin en güzel hayali bulma gayreti, birbirinden daha güzel söyleme çabası ve birbirlerine üstünlük kurma çalışmaları kible-nümâ üzerinden geliştirilen hayaller üzerinden başarılı bir şekilde kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Kible-Nümâ, Nazire.

Comparisons in Nazires Written in Bâkî's Ghazal and a Compass That Guides Dreams: Qibla-Numa

Abstract: One of the instruments that poets focus on in classical Turkish poetry, which includes traces of the daily life of the Ottoman Empire, is the qibla-numa. The qibla-numa, which was a great necessity for people traveling in deserted areas in the past, is a compass for determining the qibla direction. It has a simple compass, map and needle on it, and it is usually conceived as the lover's eye or heart in classical Turkish poetry. In seven nazires written in a ghazal of Bâkî, it can be seen that various thoughts have been developed and different dreams have been illustrated over the qibla-numa. These nazires, which belong to Refî, Ulvî, Hâlisî, Ahdî, Ümidî, Hâtemî, and Vusûlî, are registered in Berlin State Library with the number of Ms. or. Oct. 3652 throughout pages 143b-144b. In Bâkî's poem, which was the inspiration and the ground for these nazires, the qibla-numa is equated to the eye. Moreover, the needle of it is considered as a garbage stuck in the eye. Therefore, the qibla-numa cannot indicate where the beloved is, similar to a person with garbage in his eye who is not able to see his around. However, we are confronted with the different remarks of qibla-numa in these nazires. First of all, Refî considers the needle of qibla-numa like

an iron nail stuck in the eye of the qibla-numa as a punishment for showing the place of the beloved. According to Ulvî, the qibla-numa who must have an “iron heart” (brave heart) dares to turn to the side of the beloved. For Hâlisî, the heart of the qibla-numa trembles like a lover’s heart; therefore cannot even look at the beloved side. Following, Ahdî correlates the reason why the qibla-numa cannot look towards the beloved neighborhood due to the hair in his eye. On the other hand, Ümîdî claims that an iron nail was stuck in the eye of the qibla-numa as a punishment for attempting to consider the threshold of his beloved as if Kaaba. Subsequently, Hâtemî compares the trembling of the needle the qibla-numa to the heart of a lover heading to the beloved’s neighborhood. Finally, Vusûlî, on the other hand, makes a connection between the trembling of the needle and the twitching of the eye and attributes the reason for twitching to the fact that the qibla-numa sees the threshold of the beloved. The imagination developed over the qibla-numa in Bâkî’s ground poem is continued in other couplets in a way that completes the parts of the whole. The characteristics of the qibla-numa, such as showing the right direction, the needle of it being made of iron and being thin as a hair, and the trembling of the needle, are explained in each couplet by connecting them to a different reason. The efforts of the poets to find the most beautiful images, to express better than each other poetically, and to establish superiority over each other have been successfully constructed on the basis of images developed over qibla-numa.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Qibla-Numa, İmitato (Nazire)

1. Giriş

Osmanlının gündelik yaşamından izler bulunan klasik Türk şiirinde şairlerin üzerinde durduğu aletlerden biri de kible-nümâdır. Kible, sözlükte “yön, yönelinen taraf” anlamına gelmektedir ve terim olarak da Müslümanların namazda yöneldikleri Kâbe’yi ifade etmektedir. Ezan okunurken, kamet getirilirken, cenazenin defni sırasında, hayvan kesiminde ve dua edilirken kibleye yönelmek söz konusudur. Tasavvufta ise “sevgili, Hak veya Hak dostu olan mürşittir. Avamın kiblesi Kâbe, havasın kiblesi gökteki arş, havassü’l-havassın kiblesi kâmillerin gönlü, ariflerin canıdır (Uludağ, 1996:313).” “-Nümâ” ise Farsça “gösteren” manasına gelmektedir ve “cihân-nümâ” (dünyayı gösteren), “cilve-nümâ (cilve yapan)” kelimelerinde olduğu gibi birleşik sıfatlar yapmaktadır. Halk ağzında kible-nâme de denilen kible-nümâ kible yönünü tayin etmeye yarayan bir pusuladır. Üzerinde belli başlı şehirlerin adlarının yer aldığı bir harita, kadran (ibre) ve basit bir pusula bulunur. “Yuvarlak bir kutu içinde ve saat şeklinde olup yelkovana benzeyen ibre kibleyi gösterir. Bunların basit olanları, hatta saat kordonuna takılacak kadar küçükleri bulunduğu gibi daha büyükleri, müzehhep çiçeklerle müzeyyen ve minyatürlü olanları da vardır. Pakalın, 1993:256)”.

Günümüzde teknolojik cihazlarla kolaylıkla tespit edilebilen kible eski dönemlerde özellikle kimsenin gelip geçmediği bölgelerde yolculuk eden kişiler için büyük bir gerekliliktir. Müslüman astronomlar tarafından icat edilen kible-nümâlar zaman içinde kullanım alanları genişletilmiştir. Osmanlının son dönemlerine kadar yaygın bir şekilde kullanılmış olup özellikle üzerinden titiz bir işçilik yapılmış olanları farklı müzelerde sergilenmektedir. Bu müzelerden biri de İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’dir. Bu çalışmada Bâkî’nin bir gazeline yazılan nazirelerde kible-nümâ üzerinden geliştirilen düşünce ve hayaller üzerinde durulmuştur.

2. Bâkî’nin Bir Gazeline Yazılan Nazirelerde Kible-Nümâ

Klasik Türk şiirinin XVI. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biri sultânü’ş-şu‘arâ unvanına haiz Bâkî’dir. Hem dönemindeki hem de kendisinden sonraki şairleri etkilemiş önemli bir şairdir. Nazire mecmularında en fazla tanzir edilen isimlerin başında gelmesi de bu etkiyi açık bir şekilde göstermektedir. Çalışmamıza konu olan kible-nümâ Bâkî’nin bir gazeline matla beyti olarak yer almaktadır. Şairin yayınlanan divanında 278. sıradaki gazel (Küçük, 2015:271-272) “-ân” kafiye ve “un” redifli olup şiirin vezni “mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün”dür. Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 3652 numarada kayıtlı nazire mecmuasında ise (Mecmû‘a-i Nazâ’ir

²⁾ bu gazele yazılan yedi nazire vardır. Mecmû'a-i Nazâ'ir'in 143b-144b varakları arasında yer alan nazireler Ref'î, Ulvî, Hâlisî, Ahdî, Ümîdî, Hâtemî ve Vusûlî'ye aittir. Gazele yazılan nazirelerin fazla olması gazelin beğenildiğini ve dikkat çektiğini göstermektedir.

Kible-nümâ, Bâkî'nin zemin şiirinde ve nazirelerin tamamında gazelin ilk beytinde yer almaktadır. Bâkî'nin zemin şiirinde "kible-nümâ" üzerinden geliştirilen hayal şu şekildedir:

Görmez işiği Ka'besin ol kible-i cânun
Çöp düşdi meger kim gözine kible-nümânun (Bâkî)
"Kible-nümânın gözüne çöp düşmüş olmalı ki can kiblesinin Kâbe'sinin eşliğini
görmüyor."

Klasik Türk şiirinde kible-nümâ genellikle âşığın gönül gözü veya kalbi olarak tasavvur edilmektedir. İlk dönem şairlerinden son dönemlere kadar farklı şairler tarafından şiirlerde kullanıldığını söylemek mümkündür. Beyitte ise sevgilinin bulunduğu yer veya gönül Kâbe'ye benzetilerek kible-nümânın burayı göremediği ifade edilmiştir. Klasik Türk şiirinde bir sembol olarak kullanılan Kâbe'nin farklı kullanım alanları olmakla birlikte genellikle gönülle ilişkilendirilir. "İlahi aşk gönülde tecelli ettiği için, gönül de bir Kâbe sayılır. Allah'ın evi olduğu için de gönülle bir benzerlik kurulur. Edebiyatta aşk, sevgi, güzellik, kavuşma vs. imajlar için Kâbe adı çokça anılır. Sevgilinin yüzü ve mahallesi Kâbe'ye benzetilir. Âşık orayı dolaşmakla Kâbe'yi tavaf etmiş sayılır (Pala, 2011:245). Beyitte geçen "cân kiblesi" hem gönlün makamı hem de sevgilinin bulunduğu yer olarak düşünülebilir. Her iki manayla da kible-nümâ, gözüne bir şey kaçan insanın etrafını görmekte zorlanması gibi sevgiliyi veya gönlün bulunduğu makamı göremez. Nitekim kible-nümânın gözündeki bu görüşü engelleyen bir çöp vardır ve kible-nümâ bu hâliyle sevgiliye ulaşamayan müzmin bir âşık gibidir. Beyitte kible-nümâyı şairin kullandığı bir alet olarak düşünmek de mümkündür. Sevgiliye kavuşamayan veya ona nasıl gidileceğini bir türlü bulamayan şaire/âşığa kible-nümâ da yardımcı olamaz. Bu durumdan yakınan şair/âşık bunun sebebini kible-nümânın gözüne çöp düşmesine bağlar. Beyitte kible-nümâ rakip/ağyâr olarak ele alınırsa bu sefer de insanlara yön tayin eden kible-nümânın aşk yolunda yolunu kaybettiği veya başarısızlığı ima edilmektedir. Böylelikle âşık veya şair de sevgilinin bulunduğu makamı görmede kible-nümâdan üstün olmaktadır. Klasik Türk şairleri, bu şiir geleneğinin bir gereği olarak âşıklık konusunda her zaman tartışmasız bir üstünlüğe sahip olduğu iddiasında bulunmuşlardır.

Gösterdüğüçün işiğin ol kible-i cânun
Bir mîl çekildi gözüne kible-nümânun (Ref'î)
"Can kiblesinin eşliğini gösterdiği için kible-nümânın gözüne bir mîl çekildi."

Ref'î'ye göre sevgilinin yerini gösteren kible-nümânın gözüne ceza olarak mil çekilmiştir. "Çeşitli işlerde kullanılmak üzere farklı kesit ve ölçülerde yapılmış metal çubukların ortak adına (Ayverdi, 2011:2099)" mil denilmektedir. Göze mil çekmek ise "cezalandırmak maksadıyla bir kimsenin gözlerini kızgın bir mille kör etmek" anlamına gelmektedir. Beyitte kible-nümânın gözüne mil çekilme sebebi can kiblesinin (sevgilinin) eşliğini göstermesidir. Göze mil çekilmek suretiyle gözlerin göremez hâle getirilmesi gibi ağır bir cezanın sebebi aşk sırlarının ifşa edilmesi olmalıdır. Aşkın merkezi konumunda olan sevgili ve onun sahip olduğu mutlak güzellik halkın idrakinin çok üstünde olup gizemli bir sırdır. Bu sırrın faş edilmesi çoğu zaman bir bedel ödemeyi beraberinde getirir. Bu konuda Hallâc-ı Mansûr ve Nesîmî akla gelen ilk isimler olup aşk sırrını ortaya döken çoğu âşık kanıyla ve hatta canıyla bir şekilde bu bedeli ödemiştir. Bir âşık gibi düşünülen kible-nümâ da sevgilinin tarafına yönelerek sevgiliyi gösterdiği için muhtemelen

² "Mecmû'a-i Nazâ'ir" adlı bu nazire mecmuası Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek Zu Berlin), Ms. Or. Oct. 3652 numarada kayıtlıdır. Kim tarafından derlendiği tam olarak bilinmeyen 328 varaklık mecmuanın yazımı 1002 (m.1594) yılında tamamlanmıştır. XVI. yüzyılda derlenen Pervâne Bey ve Edirneli Nazmî'nin nazire mecmuaları kadar öneme sahip olup mecmua hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. M. Fatih Köksal "Berlin Devlet Kütüphanesi'nde XVI. Yüzyılda Derlenmiş Kıymetli Bir Mecmua: Mecmû'a-i Nezâyir" adlı çalışma ile mecmuayı tanıtmış; Orhan Kaplan ve Özgür Kırçak da "Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek Zu Berlin), Ms. Or. Oct. 3652 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Mestap'a Göre Tasnifi" adlı çalışma ile mecmuanın MESTAP'a göre tasnifini yapmıştır.

rakipleri tarafından kendisine bir ceza verilmiştir. Beyitteki mil kelimesi ile kible-nümânın mevcut parçalarından biri olan ibre arasında ilgi kurulmaktadır.

Bir gördi meger Ka‘be ile işigin anun
Mîl çekdiler ey dil gözine kible-nümânun (Ümîdî)
“Ey gönül! Kâbe ile sevgilinin eşliğini bir gördüğü için kible-nümânın gözüne mil çektiler.”

| 15

Mil çekilme eylemi Ümîdî’nin şiirine de konu olmuş ancak burada kıblen-nümânın gözüne mil çekilme sebebi değişmiştir. Ümîdî’ye göre kible-nümâ Kâbe ile sevgilinin eşliğini birbirine eşit görmeye kalkışarak büyük bir hata yapmıştır. Nitekim sevgilinin eşliği taştan yapılmış ve bir sembol olan Kâbe’den üstündür. Şentürk’e (2020:244) göre sevgilinin eşliğinin cennetten veya Kâbe’den üstün görülme sebebi sevgilinin eşliğinin aşk dininin kıblesi olmasıdır. “Aşk dininin gerisindeki Allah olması bakımından hedef aslında pek değişmez. Şairlerin böyle bir melâmet gereği sofuları şüpheye düşürmek ve İlâhî sırların idrak edemeyenlerin kınamasını celbetmek gibi başka bir amaç bulunduğundan eşik, cennetten yahut Kâbe’den daha üstün gösterilmeye çalışılır.”

Doğrulmaz idi kûyına ol kible-i cânun
Olmasa demürden yüreği kible-nümânun (Ulvî)
“Kible-nümânın yüreği demirden olmasaydı can kıblesinin tarafına yönel(e)mezdi.”

Demir sert, katı, dayanıklı, kuvvetli bir maden olup özellikle gücün ve sağlamlığın sembolüdür. Demir gibi sözü de genellikle çok sağlam manasında kullanılmaktadır. Kible-nümânın içindeki demir çubuktan hareketle beyitte bir hayal geliştirilmiştir. Ulvî’ye göre sevgilinin tarafına yönelme cesaretini gösteren kible-nümâ demirden bir yüreğe sahiptir. Sevgilinin âşığa eziyet etmesi ve aşkın çileli yolunda sürekli cefa çekilmesi herkesin kârı olamaz. Böyle bir yola ancak aşkında kararlı, güçlü ve demirden yüreği olan dirayetli biri katlanabilir. Bu kişi demirden bir yüreğe sahip olan kible-nümâdır. Demirden yüreğe sahip olmak ifadesi hem gerçek he de mecaz anlamıyla kullanılarak kinâye yapılmıştır.

Doğru bakamaz yüzine ol Ka‘be-i cânun
‘Âşık gibi ditrer yüreği kible-nümânun (Hâlisî)
“Kible-nümânın yüreği âşık gibi tirer. [Bundan dolayı] can Kâbe’sinin yüzüne doğru bakamaz”

Kible-nümânın içinde bulunan pusuladaki ibrenin titremesi mekanizmanın işleyişi ilgili bir durum olup bu reel durum Hâlisî tarafından hayali bir nedenle değiştirilerek aktarılmıştır. Şaire göre kible-nümâ heyecanlı bir âşık olup yüreği âşık gibi titrer. Bundan dolayı bir türlü sevgilinin tarafına bakamaz. Yüreği titremek duygulanmak, endişe, korku duymak anlamları da vardır. Aynı hayalin Hâtemî tarafından küçük bir söyleyiş farklılığı ile tekrar edildiği görülmektedir:

Kıldukça nazar kûyına ol Ka‘be-i cânun
‘Âşık gibi ditrer yüreği kible-nümânun (Hâtemî)
“Kible-nümâ, can Kâbe’sinin tarafına yöneldikçe kible-nümânın yüreği âşık gibi titrer.”

Hâlisî’nin “Doğru bakamaz yüzine ol Ka‘be-i cânun” mısraı Hâtemî’de “Kıldukça nazar kûyına ol Ka‘be-i cânun” şeklinde değiştirilerek söylenmiştir. Hâtemî’de kible-nümânın yüreği sevgilinin tarafına baktıkça titremekte ancak Hâlisî’de titreyen kalbi sebebiyle sevgilinin mahallesine bile bakamaz.

Doğru bakamaz kûyına ol Ka‘be-i cânun
Kıl bitdi gözinde varısa kible-nümânun (Ahdî)
“Kible-nümâ can Kâbe’sinin tarafına doğru bakamaz. Galiba onun gözünde kıl çıktı.”

Ahdî de kible-nümânın sevgilinin mahallesine doğru bakamama sebebini gözünde kıl bitmesine bağlamaktadır. Önceki beyitlerde çöp, mil ve âşık yüreğine benzetilen kible-nümânın ibresi bu beyitte kıl gibi düşünülmüştür. Gözde çıkan bu kıl sebebiyle kible-nümâ sevgilinin tarafına doğru bakamaz.

Segirir gözi hayr ola yine kible-nümânun
Göre gibi işigini ol Ka'be-i cânun (Vusûlî)

“Hayır olsun! Can Kâbe’sinin eşigini görür gibi kible-nümânın gözü seğiriyor.”

| 16

“İnsan vücudunun bazı nahiye ve azalarında fiziki bir sinir adale hareketi olarak görülen seğirmelere toplumca, çok eski çağlardan beri gelecekteki olayların bir işareti ve habercisi manasının yüklendiği ve böylece bunlara hususi bir değer atfedildiği bilinmektedir (Sümbüllü, 2010:27).” Bu husus zamanla ilm-i ihtilâç adlı seğirme ilminin doğmasını sağlamış ve bu konuda seğir-nâmeler kaleme alınmıştır. Seğir-nâmeler hakkında detaylı bir inceleme yapan Sümbüllü’ye (2010:162) göre göz seğirmeleri hakkında toplamda 243 hüküm verilmiş olup bu hükümlerin genel ortalaması %72 olumlu, %23 olumsuz, %4 kademeli olumlu, %1 kademeli olumsuzdur.³ Olumlu hükümlerden bazıları şu şekildedir: Özellikle sağ gözünde seğirme olan kişi muradına erer, kendisine iyilikler gelir, mutlu olur, sevinir, çoktan beri görmediğini kişiyi görür, gaip olan bir şey gelir ve kişiyi mutlu kılar.

Normalde göz seğirmeleri göz kaslarına ilişkin bir sağlık sorunu olmakla birlikte genellikle uykusuzluk ve yorgunluk gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ancak yukarıda görüldüğü gibi hem halk inanışlarında hem de şiiirlerde bu seğirmelere farklı anlamlar yüklenmiştir. Vusûlî ise ibredeki titremeye göz seğirmesi arasında ilgi kurarak bu seğirmenin sebebini kible-nümânın sevgilinin eşigini görmesine bağlamaktadır. Beyitte kible-nümâ sevgilinin eşigini görür gibi olduğu için gözü seğirmeye başlamıştır. Beyitte “hayr ola” sözü de güzel bir haberin geleceğine işaret etmektedir.

Sonuç

Bâkî’nin zemin şiiirinde kible-nümâ üzerinden geliştirilen bir hayal diğer beyitlerde bir bütünü parçalarını tamamlayan tarzda devam ettirilmiştir. Kible-nümânın doğru yönü göstermesi, içindeki ibrenin demirden ve kıl gibi ince olması, ibrenin titremesi gibi özellikleri hüsn-i talil yoluyla her beyitte farklı bir sebebe bağlanarak açıklanmıştır. Bâkî’nin zemin şiiirinde kible-nümâ göze benzetilmiş; içindeki ibre de çöp gibi düşünülmüştür. Bundan dolayı kible-nümâ sevgilinin bulunduğu yeri göremez. Ref’î’ye göre sevgilinin yerini gösteren kible-nümânın gözüne ceza olarak mil çekilmiştir. Ulvî’ye göre sevgilinin tarafına yönelme cesaretini gösteren kible-nümânın demirden bir yüreği olmalıdır. Hâlisî’ye göre kible-nümânın yüreği âşık gibi titrer ve bundan dolayı bir türlü sevgilinin tarafına bakamaz. Ahdî kible-nümânın sevgilinin mahallesine doğru bakamama sebebini gözünde kıl bitmesine bağlar. Ümîdî’ye göre Kâbe ile sevgilinin eşigini bir görmeye kalkışması sebebiyle kible-nümânın gözüne mil çekilmiştir. Hâtemî, kible-nümânın içindeki ibrenin titremesini sevgilinin mahallesine doğru yönelen bir âşığın yüreğine benzetir. Vusûlî ise ibredeki titremeye göz seğirmesi arasında ilgi kurarak bu seğirmenin sebebini kible-nümânın sevgilinin eşigini görmesine bağlar. Kible-nümânın içindeki demir parçası, göze kaçan bir çöp (Bâkî), göze çekilen bir mil (Ref’î, Ümîdî), demirden bir yürek (Ulvî), titreyen bir yürek (Hâlisî, Hâtemî), gözde çıkan bir kıl (Ahdî) gibi düşünülmüştür. Vusûlî ise kible-nümânın içindeki demir parçasının titremesini gözün seğirmesi olarak hayal etmiştir.

Şairlerin en güzel hayali bulma gayreti, birbirinden daha güzel söyleme çabası ve birbirlerine üstünlük kurma çalışmaları kible-nümâ üzerinden geliştirilen hayaller üzerinden başarılı bir şekilde kurgulanmıştır. Beyitteki bütün bu göndermeler şairlerin ifade kudretini de açıkça ortaya koymaktadır. Nazirelerde üzerinde düşünce ve hayal geliştirilen bütün mazmun, motif veya kavramların tespit edilmesi, sadece nazireler üzerinden bu kavramların sözlüğünün hazırlanarak

³ Detaylı bilgi için bkz. Yusuf Ziya Sümbüllü (2010). *Seğirname*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

kavram haritasının çıkarılması klasik Türk şiirinin hayal ufuklarını görmek ve söyleyiş inceliklerini yakalamak adına bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (2)*, MAS Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*. (2015). Hazırlayan: Sabahattin Küçük. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mecmû 'a-i Nazâ'ir*, Berlin Devlet Kütüphanesi (Staatsbibliothek Zu Berlin), Ms. Or. Oct. 3652.
- Pakalın, M. Z. (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Sümbüllü, Y. Z. (2010). *Seğirname*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.
- Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu (c. 4)*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Presentation ID / Sunum No: 49

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-4454-4582

| 18

Nedim Divanı'nda Tatlılar

Araştırmacı Esmâ Demirel¹, Araştırmacı Nur Zeynep Çatalbaş¹

¹Sakarya Üniversitesi

*Corresponding author: Esmâ Demirel

Özet: Türk mutfak kültüründe şeker, başlıca tatlı, tat sağlayan besindir. Bal ile üzüm başta olmak üzere değişik meyvelerin şıralarından yoğunlaştırılan pekmez de diğer önemli tatlı besinlerdendir. Şeker, pekmez ve balın; tahıllar, süt ve yağ gibi diğer besinlerle karıştırılarak işlenmesiyle Türk mutfak kültürünün önemli yemek grubunu oluşturan tatlılar ortaya çıkmaktadır. Osmanlı mutfağının üç tür tatlısı vardır: Hamur tatlıları, sütli tatlılar ve meyve tatlıları. Hamur tatlılarının en değerlisi olan baklavanın çok katlı oluşu mühimdir. Kat sayısı bazen seksene kadar çıkabilirdi. Sütli tatlılar ise muhallebi, sütlaç, kazandibi, tavukgöğsü, keşkül ve güllaçtır. Keşkül, davet ve ziyafet sofralarında yer alırken kazandibi ve tavukgöğsü çarşı imalatı olarak hazırlanmıştır. Güllaç ise Ramazan sofralarının baş tacıdır. Özel günlerde tatlı ikramının yapılması Türklerin tatlıya verdiği önemi de göstermektedir. Pilav ve zerdesiz sünnet düğünü; düğün çorbası, baklava ve şeker nahıllarının olmadığı evlenme törenleri, mevlitler, iftarlar; aşuresiz Muharrem ayı ve helvasız cenaze evi düşünülemezdi. Baklava, helva ve diğer hamur tatlılarıyla aşure, daha çok bayram, düğün, nişan, mevlit, davet gibi özel günlerde yapılırdı. Halk arasında söz kesme, nişan ve düğünlerde sini ve tepsiyle oğlan tarafından kız evine, gelinle birlikte kız evinden de oğlan evine tatlı göndermek âdetten sayılırdı. Ayrıca mevsimlere göre de tatlı tüketimi değişmektedir. Özellikle kış mevsiminde tatlı daha çok tüketilmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in şehzâdeleri Bayezid ve Mustafa'yı Edirne'de sünnet ettirdiğinde gelen konuklara tepsilere doldurulan meyve şekerlemeleri ikram edilmiş, ayrıca bu şekerlemeler kutulara da konarak yemeğe gelenlere kutu kutu verilmiştir. 1539'da Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğulları Cihangir ve Bayezid için düzenlenen sünnet düğününde ziyafetten sonra sadece tatlı ikramı için yirmi sofraya kurulduğu ve bu sofralarda ak sabuni, kızıl sabuni, badem helvası, güllaç, palüde, havuç perverdesi, kavun reçeli gibi elli üç çeşit tatlı sunulduğu belirtilmektedir. Tatlı geçmişten beri Türk mutfak kültürünün vazgeçilmez öğelerinden birisi olmuştur. Çalışmamızda Nedim'in Divan'ında yer alan tatlıları tespit ederek buradan hareketle divan şiirinde sosyal hayatın izlerini takip etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Nedim, Divan, Edebiyat, Kültür, Tatlı, Sosyal Hayat

GİRİŞ

Mutfak kültürü dendiğinde yemek çeşitleri, yiyecek, içecek türleri ile tüm bunların hazırlanıp pişirilme, saklanma ve tüketim aşamaları, bunlarla ilgili mekan ve yapılan işlemlerde kullanılan araç-gereçler ile zaman içinde oluşan yeme içme kültürü akla gelir (Artun,2015:415). Her toplumun mutfak kültürü kendisine özgüdür. Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda çeşitli devletler kurmuşlar, bununla birlikte farklı inançlara da yönelmişlerdir. Yeme içme alışkanlıkları da bu doğrultuda değişkenlik göstermiştir. Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk boyları, geldikleri yerin yemek kültüründen de etkilenmişlerdir. Bu coğrafyanın ikliminden etkilenmişler, bunun bir getirisi olarak yeni yemek çeşitleri ortaya çıkmıştır. Çeşitli medeniyetlerin mutfak kültürleri günümüz Türk mutfak kültürünün gelişmesini sağlamıştır. İslamiyet'in kabulü ile bazı hayvanların yenmemesi, alkolden uzak durulması gibi kültürel değişimler yemek kültürünü etkilemiştir (Artun, 2008: 399-401).

Osmanlı Devleti'nin geniş alanlara yayılması farklı kültürlerle etkileşim içinde olmasını sağlamış, Türk mutfağı da bu etkileşimden kendine düşen payı almıştır. 15. yüzyılda yemekler daha az ve sadeyken 16. yüzyılda çeşitlenmeye başlamış, 17. yüzyılda bu çeşitlilik artmaya devam etmiştir. 18. yüzyılda ise en zengin dönemine ulaşmıştır(Güler, 2010: 25).

Osmanlı Mutfağında Tatlılar

Şeker, Türk mutfağının başlıca tat sağlayıcısıdır. Bal ile üzüm başta olmak üzere değişik meyvelerin sıralarından yoğunlaştırılan pekmez de önemli bir diğer tatlı besindir. Bunların diğer besinlerle karıştırılmasıyla tatlılar elde edilir (Baysal, 1983: 45). Osmanlı mutfağının hamur tatlıları, sütü tatlılar ve meyve tatlıları olmak üzere üç çeşit tatlısı vardır. Hamur tatlılarının en değerlisi olan çok katlı olması makbul olan, kat sayısı bazen seksene varabilen baklavadır. Sütü tatlılar ise muhallebi, tavukgöğsü, sütlaç, kazandibi, keşkül ve güllaçtır. Keşkül, davet ve ziyafet sofralarında yer alırken kazandibi ve tavukgöğsü çarşı imalatı olarak hazırlanmıştır. Ramazan sofralarının vazgeçilmez tatlısı güllaçtır (Araz, 2009: 17).

Türklerin tatlıya verdiği önem özel günlerinde yaptıkları tatlı ikramlarından anlaşılabılır. Zamanın evlilik törenlerinde, mevlitlerde, iftarlarda baklava ve şeker nahılları, Muharrem ayında aşure ve cenazelerde helva ikramı yapılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Cihangir'in sünnet düğününde büyük bir ziyafet verildiği ve kurulan yirmi sofrada elli üç tür tatlının ikram edildiği bilinmektedir (Serdaroğlu, 2004: 394-395). Baklava, helva ve diğer hamur tatlılarıyla aşure, daha çok bayram, mevlit, davet gibi özel günlerde yapılırdı. Halk arasında söz kesme, nişan ve düğünlerde sini ve tepsile karşı tarafın evine tatlı göndermek âdetlendi (Baysal, 1984: 52-53).

Fatih Sultan Mehmet'in şehzâdeleri Bayezid ve Mustafa'yı Edirne'de sünnet ettirdiğinde gelen konuklara tepsilerde meyve şekerlemeleri ikram edilmiştir(Ünver, 1952: 16). Divan şairi de bu kadar çok tüketilen tatlıyı şiirinde kullanmıştır. Bu çalışmada "Tatlılar" ele alınıp incelenmiştir. İnceleme esnasında önce dönemin tatlıları araştırılıp bu tatlılar Nedim'in Divanı'nda taranmış, ilgili beyitler seçilmiştir.

1. HELVA

Helva, Osmanlı'da düğün, cenaze vb. törenlerde pişirilen ve pek çok çeşidinin kaydedildiği bir tatlıdır.

Nedim İstanbul hayatını şiirlerinde işlemiştir. Bunlardan biri dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa devrindeki barış ortamının göstergelerinden biri olarak düzenlenen helva sohbetleridir. Düzenlenen Sadabad akşamlarına devlet adamlarının yanı sıra şairlerin de katıldığı eserlerinden anlaşılmaktadır (Köprülüzade Mehmed Fuad,1918:146).

Habbezâ hurrem bahâr-ı zevk u şâdî vü tarab
Kim bu helvâ bezmini reşk-i çırâğân eyledi (K. 24/3)

Helva sohbetleri o kadar güzel geçmektedir ki, Çırağan eğlenceleri bu geceleri kıskanır. Revan fethini anmak için mecliste "helva-yi revânî" yenir:

Tezkîr için feth-i Revân ni'meti şükrün
Meclisde gerek kim gele helvâ-yı revânî (K.27/14)

beytinde adı geçen Revânî, ünlü bir tatlıdır. Kafkasya'da Karabağ eyaletinin merkezi olan Revan kasabası padişah III. Ahmet zamanında fethedilince bu helvanın ortaya çıktığı söylenmektedir (Batislam,1993:142). Beyitte revânî, hem şehri hem de tatlıyı kastedecek biçimde iki yerde 7kullanılmıştır.

Âsafâ sen sohbet-i helvâda şîrîn-kâm olup
Her şebin kılsın nice şevk u meserretle güzâr (K.28/16)

Helva sohbetlerinde şirin arzular dile getirilip övülen kişinin her gecesinin şevk ve sevinç ile geçmesi sağlanır (Karataş,2006:63). Devrin padişahı Sultan Ahmed'in İbrahim Paşa'nın helva sohbetini teşrif etmesinin mutluluğunu şöyle anlatır:

Meclis-i helvâsına teşrîf edüp ikbâl ile
Lûtfun anun şem'-i ümmîdin dırâhşân eyledi (K.26/36)

Lâleyi bir iki gün anmayalım şimdi hele
Kâmlar sohbet-i helvâ ile olsun şîrîn (K.26/7)

Helva kış mevsiminde yenir. Bunun için helva geceleri, helva sohbetlerinde buluşulur. Lale, baharın geldiğini haber vermektedir. Eğer kışın yapılan helva sohbetinde laleden söz açılırsa sohbetteki mutlu kişiler hüzüleneceklerdir. Bir başka şekilde lale sevgili olduğundan sevgilinin orada olmayışı âşıklerini üzecektir. Şair de âşıklar helva sohbetinde mutlu olmuşken sevgilinin/lalenin lafının açılıp oradakilerin üzülmelerini istememektedir.

Düşmanların yaza kadar kalıp kalamayacakları, öleceklerinin belli olmadığı, bu yüzden helvalarının yeneceği şiirde şöyle işlenmiştir:

Meclis-i helvâsına teşrîf edüp ikbâl ile
Lûtfun anun şem'-i ümmîdin dırâhşân eyledi (K.26/36)

Bir diğer beyitte de helvaların güzelliğinin üstüne bir söz söylenemeyeceği, ancak dilber dudağı tatlısının da ayrı bir yeri olduğu anlatılır. Aynı zamanda “leb-i dil-ber” tamlamasıyla sevgilinin dudağını dilber dudağı tatlısına ilham olduğu belirtilmiştir:⁴

Helvâlara söz yok hepsi nâzûk ü şîrîn
Hoş cümlesi ammâ ki efendim leb-i dil-ber (K.31/14)

2. ŞEHD

Şehd, Arapça “bal” anlamına gelir ve klasik şiirde tadıyla işlenir.

Olsa eltâfınla ger nefis-i nebâtî şehd-kâm
İktisâb eylerdi hanzal lezzet-i gül-şekkeri (K.4/36)

Hanzal, Ebu Cehil karpuzu veya acı hıyar denen bir bitki olup bu bitkinin tadı acıdır. Sevgilinin lütuflarının tadı bitkilerin bile damağında kalmıştır. Lütuf, hoşluk, nezaket, güzellik anlamlarına gelmektedir. Sevgilinin inceliği, esasında tadı acı olan hanzala bile tat vermiştir. Esasında âşık, sevgilisinden lütuf beklemektedir. Bitkiler ondan bal istemiş olsa ve bunun karşılığında acı hıyar bile tatlanacak ise âşık, lütuf istemekte haklıdır. Şair, beyitte kendi halini tüm bitkiler üzerinden anlatmıştır. Nitekim, sevgilinin dudağı tatlıdır. Burada da tatlılık “şehd(bal)” ile ifade edilmiştir.

3. PÂLÛDE

Çok yaygın yapılan, geçmişte çok eski bir Türk tatlısına dayanan “pâlûde” Farsça bir kelimedir ve bir diğer yaygın kullanımı “pelte”dir. Fâlûzeç, pâlûde, bâlûde, palize, peliza, paluze ve pelvize olarak da söylenmektedir (İvgin, 1983:77).

Pâlûdenin Osmanlı sarayının gözde tatlılarından biri olduğu, 16. yüzyıla ait saray mutfak defterlerinde adının zikredildiği, 17. asrın ortalarında paşalara verilen yemeklerde ise beş altı günde bir sunulduğu kayıtlara geçmektedir (Işın, 2008: 206).

Nerm-ten dil-berlerin âzârı da şîrîn olur
Lezzetin telh eylemez çîn-i cebin pâlûdenin (Kıt'a 78/1)

Bu beyitte sevgilinin yüzünü ekşittiğinde buruşan alnı pelte tatlısına benzetilmiş, buruşukluğun güzelliğinden bir şey eksiltmeyeceği, sevgilinin hâlâ çok güzel olduğu ifade edilmiştir. Divan şiirinde pâlûdenin, “oturan” oturmuş” ve “nişasta” anlamında “nişeste” sözcüğüyle birlikte

⁴ Helva ile ilgili diğer beyitler şunlardır: bkz. Macit, Nedim Divanı, K.29/7, K.30/14, K.31/13

geçtiği; sevgilinin dudaklarına, tenine ve âşığın gözyaşına teşbih edildiği örnekler de vardır (Cengiz, 2010: 33-34; Saral, 2017: 45).

4. SÜKKER/ŞEKKER/KAND

Şeker kelimesinin yanında “şekker, şîrîn, kand, sükker” kelimeleri de kullanılmıştır. Bâdem şekeri, nebat şekeri, mükerrer şeker, akide şekeri, gül şekeri gibi çeşitleri de beyitlerde anılmıştır (Cengiz, 2010: 53-54).

Ne berg-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım
Ne goncadır o dehen koklasam şarâb kokar (G.16/2)

Klasik şiir, geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu çerçevede ağız goncaya, dudak güle şekil ve renk yönüyle benzetilir. Bu beyitte Nedim’in şiire getirdiği yeniliklerden biri görülmektedir. Şair burada bunu ağız ile dudağın kokusu ve tadıyla göstermiştir.

Nedir lebinde bu terlik bu tatlılık gûyâ
Şeker tebessüm edersin gül-âb söylersin (Nazm 10/2)

beytinde sevgilinin ağzından dökülen tatlı sözler, gül suyuna benzetilmiştir. Şair, gülüşüyle âşığına şeker yemiş gibi bir lezzet veren sevgilinin dudağındaki tatlılığın sebebini aramaktadır.

*Bir pür nemek kırışmesi bir tatlı handesi
Bir şekerin tekellümü bir hoş edâsı var (G.25/2)*

Şiirde sözü geçen güzelin acı bakışı, işvesi, gülüşü tatlı, duruşu hoş ve lafları şeker gibidir. Gül goncası olan sevgili güldüğünde bayram geldiğine ve acılaşmış olan damağın şeker diyarı olduğuna tanıklık edilir:

Hele ıyd oldu ol gül-gonca handân olduğun gördük
Dimâğ-ı telh-kâmın şeker-istân olduğun gördük (G.56/1)

Iyd vaktinde şeker bahşâyışı mu’tâddır
Nazmın olsun lezzet-âver kand-i müstesfâ gibi (K.16/2)

Bayram günü hediyeleşmek, küçüklere şeker, mendil vb. vermek âdettendir. İnsanlar birbirlerine ziyarette bulundukları bayram günlerinde şeker de ikram ederler. Şair, beytinde kendisine hitaben şiirinin lezzet veren bir tür şeker gibi olması gerektiğini belirtir.

Habbezâ ser-çeşme-i dil-cû ki bahş etmektedir
Lûlesi leb-teşnegâna şerbet-i kand-i nebât (Tarih 18/8)

“Memduhun (sevgili) gönül çeken çeşme başı, susamışlara şerbet-i kand-i nebât (şeker şerbeti) bahşetmektedir.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek yukarıdaki beyitte sevgilinin bulunduğu/sahip olduğu çeşme, susamış, suya aç olan âşıklar için adeta bir şeker şerbetidir. Bunun sebebi sevgilinin yanında, yakınında bulunmalarıdır. Sevgilinin çeşmesi en tatlı suların, şerbetlerin aktığı çeşmedir.

Mutrıbin da neyzen gibi neye üflediği nefes, neyin içinden geçerek şekere dönüşerek kand-i musaffâ haline gelir(Karataş,2006:66). Ney kamışı bir bakıma şekeri arındıracak bir mekanizma olarak düşünülmüştür:

Mutrıbin feyzini gör la’l-i şeker-hâyında
Ki nefes kand-ı musaffâ oluyor nâyında (G.131/1)

Meger lebin sühan-ı tâze meşk eder ki yine
Şeker tırâşelerinden pür olmuş etrâfin (G.63/4)

Sevgilinin her sözü âşık için şeker kadar tatlıdır. Sevgili yeni sözler bulmak için çalışırken etrafında şeker tozlarının olması pek tabiidir, zira sevgilinin sözü en tatlı sözlerdir ve şekere teşbih edilir. Sevgilinin lebleri de tatlı olduğundan ondan çıkan söz şeker olacaktır.

Tebessümle nigâhından hayâl etdim senin zâlim
Bize la'l-i şeker-bârin güher göstermek istermiş (Kıt'a 79/2)

Sevgili ağzını açmaz. O ağız bir kutuya benzetilir. Bu kutunun içinde inciler saklıdır. Bu inciler sevgilinin yan yana dizilmiş dişleridir. Âşık, acımasız ve alaycı olan sevgilinin şeker saçan dudağının asıl gayesinin inci gibi dizilmiş dişlerini göstermek olduğunu gülüşünden ve bakışından anlamıştır. Sevgili dişlerini göstermek istediğinden tebessüm eder. Burada sevgilinin gelenek içinde değişmediği, her daim alaycı olduğu unutulmamalıdır.

Eski devirlerde papağana konuşmayı öğretirken şeker kullanılmıştır. Papağan bir aynanın karşısına geçirilir ve aynanın arkasına gizlenen kişi konuşurmuş. Papağan da sesi kendisinin sanır, konuştuğunu zannedermiş. Konuşmayı söken papağana ödül olarak şeker verilirmiş. Şeker tatlı bir besin maddesidir. Güzel sözler, şekere benzetilmiş, insanda şekerin bıraktığı gibi bir hoşluk bıraktığından şekerle birlikte kullanılmıştır. Şair bir şiirinde papağanın Nedim'in kıtır kıtır şeker kıran yani güzel konuşan dudaklarından konuşmayı öğrendiğini anlatır:

Konsa n'ola nahl-ı kadd-i dil-cûyuma tûtî
Âvihtedir kâkül-i hod-rûyuma tûtî
İmrense 'aceb mi leb-i hoş-gûyuma tûtî
Bakdıkça benim âyîne-i rûyuma tûtî
Meşk-i sühan eyler leb-i şeker-şikenimden (Musammatlar 10/3)

Sevgilinin yüzü gül bahçesini kışkıracak kadar güzeldir. Rengi yönüyle değerli taşlardan yakuta teşbih edilen dudağı gülüşüyle şeker saçan sevgiliden itiraz etmeden gelmesi istenir. Zira sevgilinin gelmesi âşığın bayram etmesine vesile olacaktır:

Bezmimiz rûyun ile reşk-i gülistân olsun
Handelerle leb-i la'lin şeker-feşân olsun
İ'tizâr etme Nedîmâ sana kurbân olsun
Gel benim kaşı hilâlim bize bir ıyd edelim (Musammatlar 24/5)

Ey sadr-ı muhterem ede Hak ıyd her günün
Vasfında ola böyle Nedîma şeker-feşân (K.22/19)

Bu beyitte Nedim, hürmetli sadrazam için Allah'tan onun her gününü bayram gibi geçirmesini niyaz eder. Kendisinin de onun vasfına şeker saçıcı olmasını, onun vasıflarını tatlı tatlı anlatmasını dilemektedir.

Sabah, âşığın uyumasına asla izin vermez, o tatlı sabah uykusunu badem gözlü sevgiliye saklar:

Dil-i bîmârıma hiç hisse vermez subh gûyâ kim
Şeker-hâbın heman ol gözleri bâdâm için saklar (G.19/3)

Zâhid görünce tarz-ı şeker-hand-ı la'lini
İkrâr-ı cevher eyledi bozdu akîdesin (G.99/3)

Sözlükte “Dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, züht ve takva sahibi, dindar (kimse).” (lugatim.com) anlamları verilen zâhid, divan şiirinde dinin emirlerini uygulayan, ancak aşktan, âşığın (rindin) halinden anlamayıp onu sığ bir bakış açısıyla eleştiren tiptir. Nedim'in yukarıda verilen beytinde sevgilinin dudağının gülüşünün şeker tarzını gören zahidin bile imanını kaybedeceği belirtilmiştir. Akide kelimesi bilinçli olarak kullanılmıştır. Akide şeker akla gelir ancak yalnızca “verilen söz, yemin” anlamında kullanılmıştır (bkz. ihâm-ı tenasüp).

4.1. NEY-ŞEKKER/NEY-SÜKKER

Sonra alup elime ney-şekker-i killk-i teri
Olayım vasf-ı cihân-dâver ile şîrîn-kâm (K.9/23)

Şair, şeker kamışından yapılmış yeni kalemini alıp dünyanın vezirini överek damağını tatlandırmak ister.

Nedîm el-hak aceb şîrîn edâsın vasf-ı la'linde
Elinde hâme-i ma'nî mi ney-sükker midir bilmem (G.83/7)

Ney, kamıştır. Kalem de kamıştan mamuldür. Sevgilisi güzel sözler söyleyen bir şair olan Nedim, sevgilinin güzel söz söyleyişinin gerçekliğinden bahsetmekte olup sevgilinin elindeki kamışın şeker kamışı mı yoksa güzel manalar içeren şiirlerini yazdığı kalem mi olduğunu istifham yoluyla sormaktadır.

4.2. GÜL-ŞEKKER

Gül-şeker, gül-be-şeker olarak da karşımıza çıkan gül-şekker, *gül yaprağından yapılan macun kıvamında bir tatlıdır* (Ayverdi, Kubbealtı Lugati). Gül şeker hakkında kaynaklarda geçen diğer bazı açıklamalar şunlardır: Gülü oluşturan taç yaprakların çanağı kesilip atılır, kırmızıları bir kaba konur. Ardından üzerine çokça şeker eklenip limon sıkılır ardından yoğrularak bundan bir hamur yapılır ve bir kavanoza doldurulur. İstenildiğinde kavanozdan yenilebildiği gibi bir bardağa aktarılıp üzerine su eklenerek karıştırılıp şerbet olarak da tüketilir. Yanı sıra istenirse reçel de yapılabilir (Uzunağaç, 2015:148). Gülbeşeker mide için faydalıdır. (Bayat, 2005: 467).

Klasik Türk şiirinde gül-şekerin şifalı yönü münasebetiyle ilaç olarak kullanıldığı görülmektedir. Gül şekerin tat bakımından sevgilinin ağzına, rengi yönünden dudak ve yanağına teşbih edildiği görülmektedir. Bu tatlının ana maddesi gülün sevgili tarafından öpülmesi ile oluştuğu, hasta ziyaretine ona şifa olması için gülşeker götürülmesi âdetinin örnekleri vardır (Cengiz, 2010: 26; Saral, 2017: 35).

Ol benefî hat gelir evvelde la'l-i dil-bere
Kahve der-peydir bezmde âdetâ gül-şekkere (G.130/1)

Zevk-bahş-ı hâb-ı nûşin fikr-i la'lindir senin
Gül-şekersiz kahveyi erbâb-ı dil nûş eylemez (G.47/2)

Kahve Türk kültürünün vazgeçilmez içeceklerindendir. Kahvenin yanında tatlı yenmesi âdettendir. Kahveyle birlikte tatlı olarak gül-şeker yenildiği beyitten anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kahve erbabının kahveyi gül şeker olmadan içmedikleri görülmektedir. Beyitte tatlı ve kahveden sonra gelen uykunun âşığa verdiği zevkin sevgilisinin dudağını düşünmesinden ötürü olmasına bağlanmıştır.

5. ŞİRİN

Sözlükte “*tatlı; sevimli, cana yakın, sempatik; hoş gidecek niteliklere sahip, iç açıcı, cana yakın*” (Devellioğlu, 2015:1167; lugatim.com/s/şirin) gibi anlamlara sahip olan “şîrîn” klasik Türk şiirinde sevgilinin başlıca sıfatlarından biridir.

Âşığın tanıdığı en sempatik, en cana yakın kişi sevgilidir. Şiirlerde sevgili, şirinlik, tatlılık bakımlarından tatlılara teşbih edilmiştir. Sevgilinin busesine nail olan âşık tatlı sofrasından kalkmış gibi hisseder. Sevgilinin lebinin vasfı tatlıdır. O bir şerbet kaynağıdır, şeker pınarıdır.

Nedim Divanı'nda sevgilinin şirinliği hakkında birçok beyit tespit edilmiştir:

Nerm-ten dil-berlerin âzârı da şîrîn olur
Lezzetin telh eylemez çîn-i cebin pâlüdenin (Kıt'a 78/1)

beytinde sevgilinin yüzünü ekşittiğinde buruşan alnı pelte tatlısına benzetilmiş olup buruşukluğun tadından bir şey eksiltmeyeceğini, sevgilinin hâlâ çok güzel olduğu ifade edilmiştir.

Tatlı sözlerle yazup vasfını Sa‘d-âbâdın
Eyle şîrin yine gel zâ‘ika-i irfânı (K. 18/6) ?

Helvâlara söz yok hepsi nâzûk ü şîrîn
Hoş cümlesi ammâ ki efendim leb-i dil-ber (K.31/14)

Helva tatlısı Nedim’in şiirlerinde o dönem yapılan helva sohbetlerine telmih ile kullanılmıştır. Burada yine madden tatlı anlamına da gelen “şîrîn” kelimesi yine sevgilinin bir diğer vasfı olan “nâzik” ile birlikte kullanılmış ve dilberdudağı tatlısı ile tevriyeli biçimde kullanılan sevgilinin dudağı anlamına da gelen “leb-i dil-ber” ile kıyaslanamayacağı belirtilmiştir.

Âşık, her şeye rağmen sevgiliye kavuşacağı günü bekler. Bu güne çekilen hasret âşık için içimi zor, kendisi tatlı olan şerbet gibidir. Sevgiliye kavuşmak ne kadar güzel bir hisse, bunu beklemek de bir o kadar acı vericidir:

Zamân-ı va‘d-i tahassürde başkadır âlem
O telh şerbet-i şîrin-güvârı benden sor (G.33/4)

Olur mefhûm her şîrinin olmak telh encâmı
Kelâm-ı Hakda der-pey gelmesinden tîn zeytûnun (G.62/7)

Beyte göre her tatlı şeyin sonu acı olmaktadır. Beyitte Kur’an-ı Kerim’de incirin zeytinden önce geldiği zikredilmiştir.^{1 2}

6. MÜREBBÂ

Mürebbâ, meyvelerin özü çıkarıldıktan sonra şeker ile pişirilmesinden oluşan bir tür tatlıdır (Bilgin, 2002: 63; <http://www.lugatim.com/s/m%C3%BCrabba>).

Sefûf u hab yeter vakt oldu gayri ne yensin içilsin
Mürebbâlar mu‘anber kahveler pâkîze şerbetler (Musammat 1/2)

Beyitte bahsedilen kişinin hastalığından kurtulduğu, bu sebeple artık toz ve hap ilaçları kullanmasına lüzum olmadığı, bundan böyle mürebbalar yiyebileceği, amber kokulu kahveler ve nefis, halis şerbetler içebileceği anlatılmıştır.

Sevgilinin teni aydan yoğrulmuş bir hamur ya da güneş marmelatı, boyu da billûr bir dal olarak anlatılır. Baştan başa bir değer olan sevgili parıltılar saçan bir güzel olarak yine canlar yakar (Karataş,2006:65).

Kamer hamîresi yâhud güneş mürebbâsı
Bilûr şâh mı yâ nahl-i lû‘lû-i şehvâr (K.6/7)

7. ŞERBET

Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek(<http://lugatim.com/s/%C5%9Ferbet>), içilecek tatlı şey (Devellioğlu, 2011:1155) gibi anlamlara sahip olan şerbet divan şiirinde sevgiliyle ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

Alîl-i mihnete cûd u sehâsı habb-ı zeheb
Marîz-i ye‘se atâyâsı şerbet-i dînâr (K.6/39)

¹ “ve‘t-tîni ve‘z-zeytûn” Kur’an-ı Kerim’in 95.suresi olan Tîn Suresi’nin 1.ayetidir. Türkiye Diyanet Vakfı, Kurân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî, Ankara, 1993, s.596. ; “Tîn’e ve zeytûn’a and olsun” ayeti ile başladığından bu adı almış olan sûrede insanın yüksek değeri, kötü ahlâkın bu değeri düşürdüğü vurgulanır.”

² Daha fazlası için bk. Nedim Divanı, haz. Muhsin Macit, e-kitap <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0> G.82/1, G.83/7, G.100/2, G.115/4, Matla-Müfredler 9

*Zamân-ı va 'd-i tahassürde başkadır âlem
O telh şerbet-i şîrin-güvârı benden sor (G.33/4)*

Şair için sevgiliden ayrı olduğu zaman, dünya acı bir şerbet gibidir. Bunu en iyi ve en çok bilen şairin kendisidir. Bu sebepten bu durumu en iyi anlatabilecek, hasret zamanında âlemin nasıl olduğunun sorulması gereken kişi de bizzat şairdir.

Âşık her şeye rağmen sevgiliye vuslatı bekler. Vaadedilen bu zamana çekilen özlem, âşığa ne kadar acı verse de âşık, sevgiliyi beklemekten memnundur. Bu bekleyiş bu yönüyle içimi tatlı bir şerbettir.

8. GÜL-ÂB³

Gül suyu, genelde güllerin kaynar suyun buharıyla damıtılması ve buharlaşan maddelerin soğutulmasıyla yapılan sıvı bir maddedir. Gül suyu damıtılmanın yanısıra pek çok farklı teknikle hazırlanabilir. İnsanların güzel kokma ve kokulara karşı olan isteği onları türlü çiçeklerden esanslar elde etmeye yönlendirmiş; gül suyu da bu isteğin sonucunda husule gelmiştir. Gül suyu tarih boyunca dinî mekanların kokulandırılmasında da kullanılmış, İslâm âleminde gül suyu ile güzel kokulandırma geleneği yer almıştır. (Altıntaş, 2009: 27-85). Hz. Muhammed(s.a.v.)'in de gül kokusuyla özdeşleştirilir.

Birçok kaynakta gül suyunun cilt temizliğinde, deri hastalıklarını iyileştirmede; ten kokusuna güzellik katmada, bayılmalarda ferahlatıcı olarak kullanıldığı ve pekçok hastalığın tedavisinde tesirli olduğu belirtilir. (Altıntaş, 2009: 95-99; Kaya, 2015: 278).

Gül suyu mutfak kültüründe de güllaç gibi pek çok tatlıya eklenir veya tatlıların üzerine serpilir (Işın, 2010:132).

Geçmem ol gülden gül-âb almazdan evvel mûyunun
Her biri inbîk-i zehr-âb olsa müjgânım gibi (G.157/4)

Âşık, sevgilinin her teli kirpikleri gibi zehir akıtan saçları bir imbik bile olsa, o gülden gül suyu almadan yani güle benzeyen sevgiliden muradını almadan ondan vazgeçmez ve acı çekmeye razı olur(Karataş,2006:214).

Nedir lebinde bu terlik bu tatlılık gûyâ
Şeker tebessüm edersin gül-âb söylersin (Nazm 10/2)

Sabah rûzgârı, o gönül çekici güzelin gömleğinin düğümünü çözünce her taraf gül suyu kokar (Karataş,2006:214):

Sabâ ki dest ura ol zülfe müşk-i nâb kokar
Açarsa ukde-i pîrâhenin gül-âb kokar (G.16/1)

Gül suyu klasik edebiyatta kokusu yönüyle kullanılır. Gonca dudaklıyı gülle yapılan bir naz büyüsü nün terlettiği düşünülmüştür, bundan dolayı sevgilinin elmaya teşbih edilen çenesi gül suyu kokmaktadır (Karataş 2006:215):

Seni meger ki gül-efsûn-ı nâz terletmiş
Ki sîb-i gabgabın ey gonca-leb gül-âb kokar (G.16/6)

*Seyr eder eşk-i gül-âbı hande-i gül-goncada
Âkıbet-bîn eyleyenler dide-i irfânını (G.158/6)*

9. HAMİRE

Çiçek yapraklarının veya baharatların şekerle yoğrularak yapıldığı bir şekerleme olan hamîre, yiyecek ve ilaç olarak kullanılmıştır (Işın, 2010: 136).

Kamer hamîresi yâhud güneş mürebbâsı
Bilûr şâhı yâhud nahl-i lû'lü-i şehvâr (K.6/7)

³ Daha fazla beyit için bkz. Nedim Divanı, haz. Muhsin Macit, K.1/16

SONUÇ

Klasik Türk şiiri yahut daha yaygın adıyla Divan şiiri, yaklaşık yedi yüzyıllık zamanda çok çeşitli kültür ve uygarlık unsur ve değerlerini içine almış bir edebî dönemdir. Sanatlarını icra ederken etraflarındaki her unsurdan faydalanan şairler, toplumdaki yemek kültürünü de eserlerinde işlemişlerdir. Unutulmaması gereken durumlardan birisi şairlerin bu unsurları belirli hayaller çerçevesinde kullandıklarıdır. Bunun içindir ki şiirdeki sosyal-kültürel unsurları en az iki boyutta –biri kendi anlamı, ikincisi şairin sanatlı söyleyişiyle kazandığı yeni anlamlar- işlendiğidir. İlk boyuta örnek olarak çiçeklerin yapraklarının tatlı yapımında kullanılması verilebilir (bkz.hamîre, gül-âb, gül-şekker). Çalışmamızın konusu olan Nedim Divanı’nda genel olarak tatlılar kasidelerde kendi anlamlarıyla kullanılmışken (bkz.helva), gazellerde daha ziyade benzetme unsuru olarak ve sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkili olarak kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- AĞARI, Ş. (2018). *Gelibolulu Âlî’nin Surnâmesinde Osmanlı Yemek Kültürü*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, c.7, s.1; sy.106-123.
- AKÇAY, Z.(2018). *17. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*. YLT. Sakarya Üniversitesi:Sakarya.
- ALTINTAŞ, A. (2009). *Gül, Gül Suyu: Tarihte Tedavide ve Gelenekteki Yeri*. İstanbul: Maestro Reklamcılık Ltd. Şti.
- ARAZ, N. (2009). *Osmanlı Mutfacı*. N. Kadioğlu Çevik (hzl.). Hünkâr Beğendi: 700 Yıllık Mutfak Kültürü. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. sy. 7-19
- ARSLAN SARMAN, M. (2015). *Nâbî’ye Göre Tabip ve Tabâbet*. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, c.3, s.6
- ARTUN, E. (2008). *Adana Mutfak Kültürü ve Adana Yemeklerinden Örnekler*. M. S. Koz (hzl.). *Yemek Kitabı* içinde. Kitabevi Yayınları. İstanbul. sy. 425-461.
- ARTUN,E. (2015). *Türk Halkbilimi*.Karahan Kitabevi, Adana. 12.Baskı.
- BAYAT, A. R. (Hzl.) (2005). *Abdülvehhâb Bin Yûsuf İbn-i Ahmed El-Mârdânî: Kitâbu’l-Müntehab Fî’t-Tıb*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- BAYSAL, A. (17-18 Aralık 1983). *Geleneksel Türk Tatlıları ve Beslenme Değerleri*. Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu Bildirileri içinde.Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. sy. 45-55
- BATİSLAM, H.D.(1993). *Nedim Divanı’nda Mahallîleşme*, YLT. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- BAYAT, A.H.(2005). *Abdülvehhâb Bin Yûsuf İbn-i Ahmed El-Mârdânî: Kitâbu’l-Müntehab Fî’t-Tıb*, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- BİLGİN, A. (2002). *Seçkin Mekânda Seçkin Damaklar: Osmanlı Sarayında Beslenme Alışkanlıkları (15.-17. Yüzyıl)*. M. S. Koz (Hzl.) *Yemek Kitabı* içinde.KitabeviYayınları, İstanbul. sy. 35-75
- CENGİZ, O. (2010). *14-15. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*, Yayınlanmamış YLT. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- DEVELLİOĞLU F. (2015). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 31.baskı, Ankara.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI(1993). *Kuran’ı Kerim Türkçe Mealî*, Erişim Tarihi: 21.12.2022
- DÜZLÜ, Ö. (2018). *Seyyid Vehbî Divanı’na Göre 18. Asırda Osmanlılarda Sosyal Hayat*. DT. Sakarya:Sakarya Üniversitesi.
- GÜLER, S. (2010). *Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 26, 24-30.
- HALICI, N. (1991). *Türk Ailesinin Mutfak Kültürü*. Türk Aile Ansiklopedisi C. 2, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- IŞIN, P. M. (2008). *Gülbeşeker: Türk Tatlıları Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İVGİN, H. (17-18 Aralık 1983). *Geleneksel Bir Türk Tatlısı: Pelte*. Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu Bildirileri içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı sy.77-85
- KARATAŞ, L. (2006). *Nedim Divanı'nda Lale Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*. YLT. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- KAYA, B. A. (2015). *Klâsik Türk Şiirinde Şifâhî Bitkiler Üzerine Bir Deneme*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. 15, sy.263-314.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1918). *Sadâbâd Şâirleri*, Yeni Mecmua II/34 (7 Mart).
- MACİT, M.(2017). *Nedim Divanı*, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0> Erişim Tarihi:21.12.2022
- ONAY, A.T.(2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, M.S. (2015). *Nedim Dîvânı'nda Kültür Unsurları*, YLT., Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- PAKALIN, M.Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- SERDAROĞLU, V. (2004). *XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumsal Hayatından Bir Kesit: Zâtî'nin Gazellerinde Şeker ve Şekerli Mamüller Yahut Zâtî'nin "Şeker"li Şiirleri*. Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları, Kaf Dağının Ötesine Varmak: Günay Kut Armağanı III. Cilt, 28/1. sy.393-406
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1993). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- UZUNAĞAÇ, Ö.(2015). *Selçuklu Anadolu'sunda Beslenme ve Yemek Kültürü*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ÜNVER, S. (1984). *Geleceğin Türk Yemeklerinde Tatlılarımızın Başa Gececeğine Dair Kısa Bir Ön Görünüm*. Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu Bildirileri. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. Ankara.

Presentation ID / Sunum No: 117

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-6298-5405

| 28

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Yazılmış Türkçe Dil Bilgisi Kitapları Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi

Araştırmacı Serkan Yılmaz
Bartın Üniversitesi

Özet: Bu çalışmada, Türk dili tarihinde son derece önemli bir yeri olan Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi arasında yazılmış Türkçe dil bilgisi kitapları ve bu eserlerle ilgili bilimsel yayınların bibliyografyasının hazırlanması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında bu iki dönem arasında yazılan eserlerin yanı sıra bu eserlerle ilgili Türkiye'deki bilimsel yayınlar (kitaplar, tezler, makaleler ve bildiriler) ele alınmıştır. Bibliyografyada yer alan çalışmalar dönem eserlerinin yayımlanma tarihlerine göre sıralanmış, künye bilgileri verilerek kısa bir biçimde tanıtılmıştır. Türkçenin tarihi ile ilgili çalışmalara katkıda bulunması adına hazırlanan bu çalışma güncel bilgileri içermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Dil Bilgisi (Grammar), Tanzimat, Cumhuriyet, Bibliyografya.

A Bibliography Experiment On Turkish Grammar Books Written From Tanzimat to the Republic

Abstract: In this study, it is aimed to prepare the bibliography of Turkish grammar books and scientific publications about these works written between the Tanzimat and the Republican Period, which have an extremely important place in the history of the Turkish language. Within the scope of the study, besides the works written between these two periods, scientific publications (books, theses, articles and papers) related to these works in Turkey were discussed. The studies in the bibliography are listed according to the publication dates of the works of the period, and they are introduced in a short way by giving information about the bibliography. This study, which was prepared in order to contribute to the studies on the history of Turkish, is important in terms of containing up-to-date information.

Keywords: Grammar, Tanzimat, Republic, Bibliography

GİRİŞ

Geçmiş çok eski köklere dayanan Türk dili yüzyıllardır işlenerek bugüne kadar varlığını devam ettirmiştir. Birçok farklı coğrafyada yaşama şansı bulan bu dil üzerine çok uzun süredir birbirinden önemli eserler tarihe geçmiş kişiler tarafından meydana getirilmiştir. Türkçe dil bilgisi eserleri için dönüm noktası olarak Tanzimat'ın ilan edilmesi ve sonraki süreçte yaşanan gelişmelerin varlığını söylememiz doğru olacaktır. Bu tarihten itibaren her alanda yönünü ve fikrini Batı'ya çeviren Osmanlı aydınları dil alanında da bunu yaparak Türk dilinin gelişmesi adına önemli gelişmeler başlatmıştır. Dil bilincinin gelişmesi ve Tanzimat Dönemi'nde eğitim alanındaki önemli gelişmelerden biri olan yeni okulların açılması Türkçe dil bilgisi kitap ihtiyacını doğurmuştur. Bununla birlikte bu zaman aralığında birçok dil bilgisi kitabı kaleme alınmıştır. Yeni açılan okulların seviyelerine göre eserler düzenlenmekle beraber Türkçenin planlı ve doğru bir şekilde öğretilmesi amaçlanmıştır.

Türkçenin dil bilgisini ele alan, inceleyen ve anlatan bu değerli eserler üzerine geçmişten günümüze kadar Türkoloji sahasının önemli isimleri tarafından birçok çalışma meydana getirilmiştir. Bu çalışmada amacımız, bu eserler üzerine yapılan güncel çalışmaları belirterek bu alana ufak da olsa bir katkı sağlamaya çalışmaktır.

ESERLER

1) Ahmet Nazif, Sarf-ı Türkî, 1847.

Ahmet Nazif tarafından kaleme alınan eserin 1847 yılında Sultan Abdülmecit Han döneminde yazıldığı bilinmektedir. Türkçenin dil bilgisini konu alan eserin dikkat çeken yönü yazılış tarihidir, 1847'de kaleme alınan bu yazma eser, Tazimat gramerleri olarak adlandırdığımız dönemin ilk eseridir (Kaman, 2021: X).

Kaman, Sevda. (2021). *Ahmet Nazif Sarf-ı Türki*, Çanakkale: Paradigma Akademi.

Kaman, Sevda. (2022). *Türk Diline Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar, Sarf-ı Türkî'de Arapça Dil Bilgisi Kitaplarının Etkileri*, Çanakkale: Paradigma Akademi.

2) Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi, Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân, 1847.

Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi, Türk dilinin kurallarını anlatan *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân* adlı eserini 1847'de yazmaya başlamış ve ancak 1851'de tamamlamıştır. Eser İstanbul'da Mahmut Bey Matbaası'nda 1882'de basılmıştır. (Erdem, 1999: 155).

Adaklı, Emrah. (2011). "Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi (1802-1864)'nin Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies (Elektronik)*, 6(3), 2017- 2024.

Buluttekin, Seda. (2014). *Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan (s. 122-134) (Giriş-metin-terimler sözlük dizini-sözlük-ıtkıbasım)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.

Erdem, İlhan. (1998). *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân (Özet-Metin-Terimler ve Ekler İndeksi)*, İnönü Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

Erdem, İlhan. (1999). "Abdurrahman Fevzi Efendi ve Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l- Beyân İsimli Eseri". Şubat, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 1999/I, S. 566, 155-162.

Erdem İlhan. (2007). "Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân'daki Dil Bilgisi Terimleri", *Turkish Studies (Elektronik)*, 2, 192-216.

Güngör, Neslihan. (2016). *Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan (s. 164-174) (Giriş-metin-terimler sözlük dizini-sözlük-ıtkıbasım)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.

Yılmaz, G. Turan. (2013). *Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan (s. 84-99), (Giriş-metin-terimler sözlük dizini-sözlük-ıtkıbasım)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs.

3) Ahmet Cevdet ve Mehmet Fuad Paşa, Kavâ'id-i Osmâniye, 1851.

Batılılaşma döneminin başlangıç eseri olarak görülmektedir ki bu yönüyle oldukça önem taşımaktadır. 143 sayfadan oluşturan eserde Türkçenin dil bilgisi kuralları yedi ana bölüme ayrılarak ele alınmış ve her başlık Türkçe Farsça ve Arapça olarak düzenlenmiştir. Eserin diğer bir dikkat çeken yönü ise Encümen-i Dâniş tarafından basılmış Türk dili için yazılan ilk Türkçe gramer kitabı olmasıdır (Özkan, 2000: 29).

Karabacak, Esra. (1986). *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Bilgisi Kitapları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Karabacak, Esra. (1989). "Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil bilgisi Kitapları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5, s.261-270.

Özkan, Nevzat. (2000). *Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmâniyye*. Ankara: TDK Yay.

Özkan, Nevzat. (2006). "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (20) , 219-232.

Özkan, Nevzat (2020). *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Bilgisi (Kavâ'id) Kitapları*, Ankara: TDK Yay.

4) Ahmet Cevdet Efendi, Medhal-ı Kavâid, 1851.

Yukarıda bahsettiğimiz *Kavâ'id-i Osmâniye* adlı kitabın, sıbyan mektepleri için ortaya konulmuş ve 55 sayfadan oluşturulmuştur özet kitabıdır. Öğretmenler için gerekli bilgiler konusunda başlayan eser hatime bölümü ile sonlandırılmıştır. İsim ve fiillerin şahıslara göre çekimi Arapça kurallara göre yapılmıştır (Özçam, 1995: 6).

Özkan, Nevzat. (2000). *Medhal-ı Kavâid*. Ankara: TDK Yay.

Özkan, Nevzat. (2020). *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Bilgisi (Kavâ'id) Kitapları*, Ankara: TDK Yay.

Usta, H. İbrahim. (1993). "Türk Gramerciliğinin Tarihinde "Kavaid" Kitaplarının Yeri". *Türkoloji Dergisi*, 11 (1) , 283-299.

5) Abdullah Râmiz Paşa, Lisân-ı Osmânînin Kavâidini Hâvi Emsile-i Türkî, 1866.

Eser, üç bab, yedi kısım, bir hatime bölümünden meydana getirilmiş ve 199 sayfadan oluşturulmuştur. Tanzimat gramerleri olarak adlandırılan eserler arasında fiillerin detaylı olarak ele alınmasından dolayı ön plana çıkmaktadır. Dönemin önemli özelliklerin birisi olan Arapça ve Farsçanın etkilerinin bu eser üzerinde de görüldüğü ifade edilmiştir (Köktekin, 1990: 445).

Köktekin, Kazım. (1990). *Abdullah Râmiz Paşa, Lisân-ı Osmânînin Kavâidini Hâvi Emsile-i Türkî (Metin-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

İdben, Emir İçem (1999). *Abdullah Ramiz Paşa, Emsile-i Türkiye*, Ankara: TDK Yay.

6) Ahmet Cevdet Paşa, Kavâid-i Türkiye, 1875.

Türkçe dil bilgisi çalışmaları adına birçok ilke imza atan Ahmet Cevdet Paşa'nın sıbyan mektepleri için kaleme aldığı bir eser olarak bilinmektedir. Eser aynı zamanda sonraki kitaplar için bir hazırlık oluşturması bakımından da önemlidir.

Karabacak, Esra. (1986). Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil bilgisi Kitapları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özkan, Nevzat. (2020). *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Bilgisi (Kavâ'id) Kitapları*, Ankara: TDK Yay.

Tarahija, Azra. (2008). Kava'id-i Türkiye'nin Modern Türkçe Öğretimi Yöntemleri Bakımından Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

7) Süleyman Hüsnü Paşa, İlm-i Sarf-ı Türkî, 1875.

Eserin adının *İlm-i Sarf-ı Türkî*, olması dikkatte değer bir durumdur çünkü Türkçenin artık müstakil bir dil olarak ele alındığını göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle eser kendisinden sonra yazılan eserlere öncülük etmiş durumdadır (Atış, 2018: 220). Askerî okullar için oluşturulan eser, 54 sayfadan meydana getirilmiştir.

Atış, Serap. (2018). *Süleyman Paşa'nın İlm-i Sarf-ı Türkî Adlı Eserinin Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

Toparlı, Recep; Yücel, Dilek. (2018). *Süleyman Paşa İlm-i Sarf-ı Türkî*, 2. baskı, Ankara: TDK Yay.

8) Selim Sâbit, Nahv-i Osmânî, 1881.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen dönemde müstakil bir biçimde cümleyi ele alan ve işleyen ilk eserdir.

Dağdelen, Selçuk. (2013). "Selim Sabit Efendi'nin Nahv-i Osmânî Adlı Eserinin İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.

Yiğit, Yakup. (2015). "Selim Sabit'in Nahv-i Osmânî Adlı Eseri ve Türk Gramerciliğine Getirdiği Yenilikler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

9) Selim Sâbit, Sarf-ı Osmânî, 1881.

Türkçenin şekil bilgisi özellikleri üzerine ortaokul öğrencileri için yazılmış bir ders kitabıdır.

Reyhan, Salman. (2008). *Selim Sabit'in Sarf-ı Osmânî Adlı Eserinin Çeviri Yazısı-Terimler-Lûgatçe-Metin*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

10) Ali Nazîmâ, Lisân-ı Osmânî, 1884 (1888).

Yazarın eseri 1888 yılında yeniden ele aldığı, 143 sayfadan meydana getirdiği bilinmektedir bununla birlikte "ihtar" başlığı altında eserin ilkokullarda okutulmak üzere kaleme alındığını ifade edilmiştir (İdben, 2007: 67).

İdben, Emir, İ. (2007). "Muhtasar Sarf-ı Osmânî Ali Nazima", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 55 (2007/2), 67-88.

11) Mehmet Rıfat, Külliyyât-ı Kavâ'id-i Osmâniye, 1885.

Eserini üç ana bölüm olarak tasarlayan yazar, sarf ve nahv kısımlarının ardından *Belâgât-ı Osmâniye* bölümüne yer vermiş; bir dilin tam ve doğru olarak anlaşılıp yazılmasını amaçlamıştır (Argıt, 2006: 260).

Kaya, Fatih. (2020). *Manastırlı Mehmed Ri'fat: Külliyyât-ı Kavâ'id-i Osmâniye*, İstanbul: Hiper Yayınları.

12) Hasan Şefik, Nahv-i Türkî, 1887.

Türkçenin cümle bilgisi üzerine yazılmış bir eserdir. Öğretmenlere kılavuz niteliğinde hazırlanmıştır. Eser 63 sayfadan oluşmaktadır. Eser tarafımızdan "*Hasan Şefik'in Nahv-ı Türkî'si (İnceleme-Metin-Gramer Terimleri Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*" başlığıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmaktadır. Aynı zamanda Sevdâ Kaman ile birlikte hazırladığımız eserle ilgili bir diğer yayın "*Hasan Şefik'in Türkçe Dil Bilgisi Kitapları Üzerine Bir İnceleme*" (2022) başlıklı kitap bölümü yayım aşamasındadır.

13) Ahmet Rasim, Yeni Usul Muallim-i Sarf, 1887.

Ahmet Rasim'in eserinde Türkçenin şekil ve cümle bilgisine dair bilgilere yer verdiği bilinmektedir.

Bakış, Nesrin. (1987). *Ahmet Rasim'in Dilbilgisi Kitapları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sazak, Şaziye. (2016). *Ahmet Rasim'in Yeni Usul Muallim-i Sarf-ı Adlı Dil Bilgisi Kitabı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Uludağ, E.; Cunedioğlu, Y. (2021). *Ahmed Râsim Yeni Usûl Muallim-i Sarf (İkinci Senesi)(İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Sonçağ Akademi Yay.

14) Mihrî, Mutavvel Sarf-ı Osmânî, 1888.

Yazar eserini, mekteb-i rüştiye ve idâdiler için kaleme aldığını belirtmiş; Osmanlı Türkçesinde yer alan dil bilgisi kurallarının anlatılması amaçlanmıştır (Atılğan, 2018: 11).

Balkan, Yalçın. (2002). *Mihrî'nin Mutavvel Sarf-ı Osmânî'si*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Atılğan, Özlem. (2018). *Mutavvel Sarf-ı Osmânî (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Atılğan Özlem. (2020). "Mutavvel Sarf-ı Osmânî Hakkında Bir Değerlendirme", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 127-146.

15) Hasan Şefik, Sarf-ı Türkî, 1891.

Türkçenin biçim bilgisi kurallarının ele alındığı bu eser ders kitabı olarak hazırlanmıştır. İstanbul'da Mahmut Bey Matbaası'nda basılan eser yüz 111 sayfadan ibarettir. Eser üzerine Sevdâ Kaman tarafından hazırlanan "Tanzimat Dönemi'nde Yazılmış İki Farklı Sarf-ı Türkî Üzerine Fonetik Bir Değerlendirme" (2022) başlıklı kitap bölümü yayım aşamasındadır.

16) Şemseddin Sami, Nev Usûl Sarf-ı Türkî, 1892.

Türk edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan Şemseddin Sami birçok farklı türde eserler meydana getirmiştir, bunlardan biri Türkçenin şekil bilgisini ele aldığı *Nev Usûl Sarf-ı Türkî* adlı eseridir.

Hamit, Furqan. (1993). *Şemseddin Sami'nin Dildiliği ve Nev Usul Sarf-ı Türkî Adlı Grameri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hamit, Furqan. (2009). *Şemseddin Sami ve Nev-Usûl Sarf-ı Türkî*. Ankara: TDK Yay.

| 32

17) Tâhir Kenan, Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî, 1892.

Eserde kelime türleri üç kısımda ele alınmış ve yalnızca isim, fiil ve edat olarak işlenmiştir (Özçam, 1995: 7).

Gürsoy Ülkü, Karahan Leyla. (2004). *Tâhir Kenan, Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî*, Ankara: TDK Yay.

Karahan, L. (2010). "Tâhir Kenân'ın Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî Adlı Eseri Üzerine", *Dil Araştırmaları*, 6 (6), 9-22.

18) B. Zeki, İlaveli Sarf-ı Osmânî, 1893/1894.

Osmanlı toplumunda yaşayan ve önemli dilbilim eserleri veren Bedros Zeki Garabedian'ın şekil bilgisi kitabıdır. Çeşitli dönemlerde öğretmenlik yapmış, kız ve erkek öğrenciler için mektep kurmuştur. Birçok eser kaleme almış ve Türk diline önemli katkılar sağlamıştır ancak bu eseri ile bütünüyle ele alan bir çalışmaya denk gelinememiştir (Ertaş, 2016: 155).

19) Ferâizcizâde Mehmed Şakir Efendi, Perseng-i Sarf-ı Lisân-ı Âdemî ve Şükûfenisâr-ı Zebân-ı Umûmî ve Osmânî, 1894.

1894 yılında Mehmed Şakir Efendi, Hz. Âdem'in konuştuğu dilin Osmanlıca olduğunu iddia etmiş ve bu eseri meydana getirmiştir (Özçam, 1995: 8).

Orhanoğlu Hayrettin. (1996). *Ferâizcizâde Mehmet Şakir'in Eserleri ve Oyunlarının Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Ankara.

Koç, Mustafa. (2007). "Cumhuriyet Döneminde Türkçe Etrafında Oluşturulan Dil Tezlerinin Osmanlı Kökeni: Ferâizcizâde Mehmed Şakir'in Persenk Açıklaması", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007, Erzurum.

Koç, Mustafa. (2007). *Ferâizcizâde Mehmed Şakir, Persenk ve Persenk Açıklaması*, İstanbul: Kale Yay.

20) Manastırlı Mehmet Rifat, Hâce-i Lisân-ı Osmânî, 1894/1895.

Eser, Dersaadet Kasbar Matbaası tarafından basılmıştır. Eserin iki ciltten oluşan eserde Türkçenin şekil ve cümle bilgisi konuları ele alınmıştır (Bozdoğan, 2001: 284).

Bozdoğan Ahmet. (2001). *Mehmet Rifat ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

21) Necip Âsım, Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmânî, 1894.

190 sayfalık eserin birinci kısmı "Sarf-ı Osmânî" (s. 2-137 arası), ikinci kısım "Nahv-i Osmânî" (s.138-190 arası) başlığını taşımaktadır (Ertürk, H. ve Karaoğlu E. G. 2020: 1)

Ertürk, H. ve Karaoğlu E. G. (2020). *Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmânî (Giriş, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım. Necip Asım Yazıksız*, Ankara: Gece Kitaplığı.

22) Ömer Sıdkı, Mükemmel Kavâ'id-i Lisân-ı Osmânî, 1894.

Ömer Sıdkı'nın askeri okullarda okuyan öğrenciler için kaleme aldığı, 150 sayfalık Türkçe dil bilgisi üzerine detaylı bilgilere yer verdiği eseridir.

Denduş, Merve. (2019). *Ömer Sıdkı'nın Mükemmel Kavâ'id-i Lisân-ı Osmânî Adlı Dil Bilgisi Kitabı (Metin İnceleme- Dizin-Sözlük)*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

23) Mehmet Sadık, Üss-ü Lisân-ı Türkî, 1897.

Yazar eserinde kelime türlerini döneminde yer alan diğer eserlerden çok farklı olmayarak isim, sıfat, kinâyât, fiil ve edevât şeklinde ele almıştır (Özçam, 1995: 8).

Toparlı, Recep, Ilgın Ali, (2006). *Mehmet Sadık, Üss-ü Lisân-ı Türkî*, Ankara: TDK Yay.

24) Yanyalı Ali Rıza Efendi, “Okuma Yazma Bitiği”, 1898.

Eser, 64 sayfadan oluşmuştur ve 1909 yılında Kastamonu Vilayet Matbaasında basılmıştır. (Çiftçi, 2007: 17).

Çiftçi, Musa (2007). *Yanyalı Ali Rıza Okuma Yazma Bitiği (Som Türkçe Yazılmış Bir Beşik)*, İzmir: Külcüoğlu Yay.

25) Şeyh Ali Vasfi Efendi, Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî, 1900.

Eser rüştiyelerin ikinci sınıfında okutulmak üzere kaleme alınmış bir ders kitabıdır.

Toparlı, Recep (2003), *İkinci Seneye Mahsus Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî*, Ankara: TDK Yay.

26) Şeyh Ali Vasfi Efendi, Mufasssal Yeni Nahv-ı Osmânî, 1900.

Eser, ortaokulda okuyan öğrenciler için yazılmış Türkçenin cümle bilgisini anlatan bir dil bilgisi kitabıdır.

Taştan, Osman. (2009). *Şeyh Vasfî'nin Nahv-ı Osmanî Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

27) Mehmet İhsan, Hülâsa-i Lisân-ı Türkî, 1902.

Eser, Sultan Abdülhamit zamanında asteğmen olarak görev yapan bir asker tarafından kaleme alınmış bir ders kitabıdır.

Çomak, Gamze. (2017) *Hülâsa-yı Lisan-ı Türki (İnceleme-Metin-Terimler Sözlüğü)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

28) Ahmet Rasim, Amelî ve Nazarî, Talim-i Lisân-i Osmânî, 1906.

Türkçedeki kelime türlerinin isim, fiil ve edat olarak incelendiği bir dil bilgisi kitabıdır (Özçam, 1995: 8).

Bakış, Nesrin. (1987). *“Ahmet Rasim'in Dilbilgisi Kitapları”* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Rasim, Ahmet. (2015). *Amelî ve Nazarî, Talim-i Lisân-i Osmânî*, İstanbul: Fazilet Neşriyat.

Demirci, Metin. (2017). *Amelî ve Nazarî, Talim-i Lisân-i Osmânî*, Adana: Karahan Kitabevi.

29) Salih İhsan, Osmanlı Lisânı, 1905/1906.

Eser, rüştiye öğrencileri için kaleme alınmış bir ders kitabı olma özelliğini göstermektedir. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası tarafından basılmıştır.

Toksoy, Bünyamin. (2022). *Salih İhsan'ın Osmanlı Lisânı Adlı Eserinin Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

30) Muallim Naci, Tâlim-i Kıraat, 1895-1907.

Muallim Naci tarafından çocuklar için yazılan dil bilgisi kitabıdır.

Özezen, Yüceol. (2019). *Talim-i Kıraat Tenvîr-i Efkar ve Tefhîm-i İnsâniyyet*, 3. Kısım, Adana: Karahan Kitabevi.

31) Hüseyin Cahit Yalçın, Türkçe Sarf ve Nahv, 1908.

Türk Edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın dil bilgisi üzerine kaleme aldığı eseridir.

Karahan, Leyla; Ergönenç, Dilek. (2000). *Türkçe Sarf ve Nahiv*, Ankara: TDK Yay.

Kerimoğlu, Caner. (2008). "Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)'ın Dil ile İlgili Görüşleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 103-117.

32) Komisyon, Mufasssal Yeni Sarf- ı Osmânî, 1908.

33) Ahmet Cevat Emre, Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv, 1910.

Yazarın bu eserinde Fransız Lisâniyat yöntemini uygulamak istendiği bilinmekle birlikte kelime türlerini altı bölümde ele almıştır (Özçam, 1995: 8).

Sağol, Gülden. (1987). *Ahmet Cevat Emre'nin Dilbilgisi Kitapları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

34) Mesud ve Atıf, Mükemmel Kavâid-i Osmânîye, 1912.

Eser üzerine yapılan herhangi bir çalışma tespit edilememiştir ancak M. Feyyaz Tüzüner, İslam Ansiklopedisi'nde yer alan Abdullah Âtîf adlı maddesinde eserin rüşdiyeler, idâdiler ve dâru muallimînler için yazıldığını ifade etmiştir.

35) Askerî Rüştiye Komisyonu, Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv, 1913.

36) M. Abdülkadir, Kavâidü'l Lisân-ı Türkî, 1914.

37) Celâl Nuri İleri, Türkçemiz, 1917.

Osmanlı ile Cumhuriyet arasında kalmış ve bunun sancısını derinden hissetmiş isimlerden biri olan Celâl Nuri İleri'nin Türkçe ve dil üzerine kaleme aldığı makalelerinin bir araya getirildiği eseridir.

Özkul, Faruk. (2015). *Celal Nuri İleri'nin Türkçemiz Adlı Eseri ve Türkçe ile İlgili Düşüncelerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

38) Maarif Nezareti Sarf Encümeni, Sarf ve Nahv-ı Türkî, 1920-1921.

39) Ahmet Cevat Emre, Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv, 1923.

Ahmet Cevat Emre'nin 1910 yılında basılan kitabının altıncı ve son baskısı olmasının yanı sıra yazarın dil bilgisi alanında ün kazanmasına yol açan çalışmadır(Sağol vd., 2004: XX).

Sağol Gülden; Şahin, Erdal; Yıldız, Nurgül, (2004) *Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî, Sarf ve Nahiv*, Ankara: TDK Yay.

40) Köprülüzâde Mehmet Fuad ile Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi, 1923.

Karaörs, M. Metin. (2018), Köprülüzâde Mehmet Fuad ile Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi, Ankara: TDK Yay.

SONUÇ

Türk Dil Kurumunun "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi" dâhilinde 19. ve 20. yy. dil bilgisi kitapları 1997'den itibaren Latin harflerine aktararak kitap olarak yayımlanmıştır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yazılan dil bilgisi kitapları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bildiri ve makale sayısının az olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu dönemdeki eserler üzerine hazırlanan bilimsel yayınların ağırlıklı olarak "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi'ndeki kitaplar (TDK'de yayımlanmış kitaplar) ve yüksek lisans/doktora tez çalışmaları olduğu dikkat çekmektedir. Şüphesiz Türkçenin tarihi ile ilgili bu çalışmada ele alınmamış, gözden kaçan yayınlar da vardır. Çalışmanın amacı genel hatlarıyla Türkçenin şekil ve cümle bilgisi üzerine yazılmış dil bilgisi kitaplarının bibliyografyasını hazırlamak, güncel verileri sunmaktır.

KAYNAKÇA

Argıt, C. E. (2006). Tanzimattan Cumhuriyete Edebiyat Ders Kitapları . *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 257-290.

Atılğan, Ö. (2020). Mutavvel Sarf-ı Osmânî Hakkında Bir Değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 127-145.

- Atış, S. (2018). *Süleyman Paşa'nın İlm-i Sarf-ı Türki Adlı Eserinin Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı..Burdur.
- Bozdoğan, A. (2001). *Manastırlı Mehmet Rifat ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Ankara.
- Çifçi, M. (2014). Türkçe Eğitiminin Dünü Bugünü ve Geleceği. *Düşünce Dünyasında Türksiz Siyaset ve Kültür Dergisi* , 9-28.
- Ertürk, H. İ. (2020). Türk Gramerciliğine Cümle Tasnifleri Üzerine Bir inceleme . *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6 (3), 404-417.
- İdben, E. İ. (2007). Muhtasar Sarf-ı Osmânî Ali Nazima. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 55, 67-88.
- İlhan, E. (1998). *Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan (Özet-Metin-Terimler İndeksi-Ekler İndeksi)*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Estitüsü, Malatya.
- Kaman, S. (2021). *Ahmet Nazif Sarf-ıTürkî*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Kerimoğlu, C. (2008). Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)'ın Dil ile İlgili Görüşleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7 (16), 103-117.
- Köktekin, K. (1990). *Tanzimat Döneminde Yazılan Türk Gramerleri ve Abdullah Ramiz Paşa'nın "Lisan-ı Osmanîyenin Kavaidini Havi Emsile-i Türkiyededir" Adlı Eseri*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Erzurum.
- Özçam, Ç. (1997). Özçam, Ç. (1997). Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları–Bibliyografya Denemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 22-24.
- Özkan, N. (2001). İlk Dil Bilgisi Ders Kitabımız Medhali Kavâ'id Hakkında . *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 95-112.
- Sağol, G., Şahin , E., & Yıldız, N. (2004). *Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Presentation ID / Sunum No: 79

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

| 36

Virtual Reality in a Foreign Language Teaching

Dr. Renata Martini Kristo

University of Tirana

Abstract: This article describes and elaborates on the educational potential of virtual reality, focusing on the use of three-dimensional environments in foreign languages teaching process. The study is concentrated on the analysis of one of the most used products recently, the virtual platform SECOND LIFE, by pointing out at potential possibilities that this platform offers to the didactic of foreign languages, but without leaving behind problems with which many users have to face during its implementation and use. In the introduction, the article focuses on the technology role in teaching in general and especially on foreign languages teaching. It continues on elaborating shortly on virtual reality, what it is, how it started, where it is used, and putting more emphasis on the use and possibilities it offers for the educational process and especially for foreign languages teaching.

Keywords: Didactics, Second Life, Virtual Reality, Virtual 3d Environment, Avatar, Platform, CALL.

Introduction

The use of technology in teaching and learning of a language is no longer a novelty. In the 60s, the USA CALL came into being (computer assisted language learning) defined by Levy in 1997⁴ as "research and study of computer applications in teaching and learning of a foreign language." In this period the computer was seen more as a tutor, distributor of practice, capable of offering new exercises and to correct the student immediately in order to ensure the acquisition of language structures, modeled on the teaching force.

In the '80s, in Europe, it was affirmed the so-called Communicative CALL, a further development of CALL, which proposes the use of computer and new technologies, in order to develop communicative language competence: not only "complete exercise groups" but programs with stationery and text processing, didactic games to develop oral and written understanding / creating. According to this method, since the language is primarily communication, a student must be an active part; not only to manipulate and remember the language, but also to produce it by developing various tenses. Students and machines should interact flexibly. Computer turns simultaneously into a tutor and tool, thus an instrument and guide that offers control and choice, with the ultimate goal of linguistic-communicative mastery. For the first time, they used stationery and word processor programs, dictionaries, language games for didactic purposes.

In the 90s, we witness the emergence of two technological innovations: multimedia computer and Internet, that make the computer an ally for teaching foreign languages, especially English, the global language of on-line communication.

In the field of language learning, Internet owns a number of sources: blog, where it is possible to read and comment posts in different languages, English, Italian, etc.; chat, where, while participating in a dialogue, notions about different cultures can be exchanged. Network access and use in the didactic context, without doubt, has favored the development of training programs in distance (e-learning)

⁴ Computer-Assisted Language Learning: Context and Conceptualization - By Michael Levy
Clarendon Press, 1997

providing such platforms⁵ that offer virtual teaching environments equipped with multiple sources. Among instruments and applications available in the network, enabling the opening and recognition of new areas of research methodology, video games and virtual world broaden horizons in the field of teaching language supported by computers, synthesizing in an environment, multimedia didactics with a number of procedures and methods.

Three-dimensional virtual reality is increasingly used in teaching and learning foreign languages. Thanks to simulations of real situations and environments, students manage to find creative ways to improve their linguistic knowledge. Although foreign language teaching in 3D virtual reality is still at an early stage, it is attracting more and more interest of students, teachers and training experts.

| 37

Virtual Reality

Virtual Reality as a term was first created in 1988, in an interview with Jaron Lainer⁶ "A Portrait of the Young Visionary" according to whom "Virtual reality is a technology that is used to synthesize a separate reality. It recreates a new plan of our relationship with the physical world. It does not affect the subjective world and has nothing to do directly with what is in our brains. It has to do only with what our sensory organs perceive".

There are three main characteristics of this virtual environment:

- Presence – Mental sensation of being in a virtual environment. It ensures a level of user's inclusion.
- Moving inside - full immersion in the virtual world, in the sensory level, through virtual interlocutors. It provides a measure of the perception of the existing virtual world.
- Interoperability - The ability of users to modify the environment and on the environment, the ability to respond to user actions. It provides a measure of reality simulation.

Through this new tool, the subject experiences the sensitivity of inclusion by showing an effective participation, despite the fact that objects and spaces that appear and interact, exist only in computer memory and in one's own mind. In this way, the subject is not merely a spectator of what happens on the screen (like the design on the screen during a movie), but it is also an active participant.

The process of interaction with virtual objects really happens though of course it can not be compared with what happens in the real world. To achieve the right results, it is necessary the presence of a graphic interlocutor (representing the virtual world) and in particular the processing of three key variables: space, time and interaction.

But virtual reality is not reality. In fact it is a simulated "connection" which is proposed instead of a real "connection" between users and the actual real events. But it is also true that the reality that we experiment, typically, is always mediated by the brain and our sensory system.

Also, virtual reality does not intend the reconstruction of reality, but intends more to convince the user to being a reality, so that the latter can develop with simplicity the assigned task. The user should consider the virtual world in which he came in, absorbed; it has the same aspects of the real world. Reality returns to the property of the virtual world, and the human factor, in a judgment indispensable tool.

Where to use VR

The effective use of virtual reality and its technologies is very wide: from market games / video, film and cinema, up for medical-therapeutic purposes.

Some applications of virtual reality are found in: army, health, education, fashion, business, sport, media, construction, etc.

Virtual Reality in Education

⁵ The term platform defines the system on which the program and application are applied

⁶Jaron Zepel Lanier (May 3, 1960) is an American writer, IT specialist and classical music composer. He is one of the pioneers of Virtual Reality.

Teachers think that tools virtual reality enables, the possibilities of voice and video, presentation programs and other collaboration technologies, private and group conversations, can simplify the process of reading and presentation, to enable students to ask questions / answer (without interrupting the reading), collaborate and learn in a more effective way.

The advantage of using virtual reality in education lies in the opportunity that was given to groups of students to interact with each other as well as with three dimensional environments. This technology enables complex data to be accessed by students in a simple way, while also being fun and easy to learn. Furthermore, students may be able to communicate with the environment in three dimensional objects, in order to discover more and more about them.

The large number of simulations, virtual reality features, providing disciplinary and interdisciplinary teaching strategies, motivating and stimulating for students orienting them more and more towards an active approach, constructive and contextual learning.

The movement in a simulated environment, in which the inside of the complex programming of colloquial and reflexive didactic experiences includes participants themselves, makes them the protagonists of their process of learning.

Virtual reality, thanks to the introduction of its characteristics inside, simulation and design, is regarded as one of the most appropriate strategies in the context of didactics that uses technologies such as knowledge and learning support.

For example, astronomy students can study the solar system virtually by physically interacting with content objects. They can manage to move the planets, observe the stars and follow the trail of a comet development.

Virtual reality is an ideal environment for learning in the field of medicine, virtual reality can be used to develop surgical simulations or create opportunities for students to explore the human body through three dimensional images.

The use of 3D Virtual Environments in Foreign Language Learning

In virtual environments, education becomes truly interactive. Foreign language learning in general requires a complete immersion in the relevant environment. Virtual worlds make it possible for students who are studying a particular language, to enter entirely in environments where this language is spoken. For example, students of a French class, sent to "virtual excursions", virtual tours in Paris accompanied by guides with French mother tongue, as if they are actually there.

Virtual reality offers environments in which the user can create contacts with other users, the space in which he can create his own reality and countries in which he simply can not exist. Language researchers can use these social experiences, inclusive and creative practice and improve language skills.

The use of virtual environments ensures:

Social learning: students can meet in these environments other students of the same educational institution, or partner institutions or simply born speakers of the language which they want to study. In environments called "relaxed environment" general conversations are provided, as well as specific tasks.

Inclusive learning: virtual 3D environments enable the student to actually be located somewhere. They easily (virtually) can visit real places or explore other imaginary ones.

Creativity: several virtual environments (especially Second Life) give users the ability to build objects (real or imaginary) in a simple and cheap way. Students can create and decorate their own virtual homes, customize the appearance of their avatars⁷ and create virtual vehicles.

Link: For many students, being in a virtual world is something normal. Virtual meetings or presentations are different from their equivalents in real life and in this way they can benefit from the practice of these forms in 3D virtual environments.

⁷ avatar is something visual used to represent concepts or non-visual ideas or is an image used to represent a person in the virtual world of Internet or computers.

How to use virtual reality in learning a foreign language?

Virtual worlds are rich in interactive learning opportunities. This way of learning is provided through several activities:

Virtual field trips: students can visit different places. Through various exploratory activities, students can create their trips themselves by selecting the sites they want to visit. They can also make various comments on what they see and visit.

Virtual walks in various cities: students can seek and choose a location to walk, play the role of guides to others who are new to this field.

Questionnaires: in the virtual environment students can discuss with each other by practicing language skills in this way. They can perform various interviews about issues that concern them. Virtual environments provide students with the most favorable and less stressful ways than in real life, to meet with each other.

Presentations and meetings (meetings): Virtual environments are increasingly used for business meetings, lectures and conferences. Inside 3D environments students can prepare for such situations.

Roles (role-plays): avatars can be modified and changed easily by placing the student in a specific role. In this way the student fails to fully experience a new culture, historical period or a social role. Using objects and physical movement or gestures can be implemented in specific tasks, such as shopping, going to a restaurant, etc.

Creative Structures: students can create their structures, for example a house, clothing or landscapes. Creative work, being a task that requires cooperation, linguistically, is very intensive and provides many opportunities to negotiate with one another.

One of the most popular virtual environments used for learning languages is definitely Second Life, but we can also mention others, such as There.com, Twinity and Exit Reality.

Conclusions

Today, in a global world, knowledge of foreign languages, in addition to knowledge and competencies of each professional sector, is becoming increasingly important.

To follow lectures of the Italian language in Rome, learn English in London or Russian into a square in Moscow, is no longer an option only to a small number of students who possess both time and financial resources, but with the use of SL it becomes an open opportunity for all.

Learning languages in 3D virtual worlds, one of which is the SL, gives students the opportunity to learn collectively interactive; learning becomes practical and attractive. Through it, a platform is created for student-teacher interaction; cooperation is enabled between those who study a foreign language and those who have this native language. SL enhances the cultural identity of students and their awareness towards intercultural communication competence.

But we have to mention here the serious problems associated with the use of SL, as for example:

- technical and financial problems, such as slow connection, delay time, demand of constant updating, the high cost.
- difficulty in familiarizing students with the virtual environment; difficulties for teachers in connection with the investment of time and energy, as they play no role in the creation of learning environments.
- using SL in learning a foreign language is not possible for students under 16 years old.

I recommend that teachers should show more interest in the use of SL in the context of foreign language teaching. Moreover, they should focus on the development of methods, techniques, strategies and tactics to help their students when using the SL, in order to improve the learning of a foreign language.

Bibliography

LIM nella didattica delle lingue straniere: come muovere i primi passi – di Valentina Toci

<http://unior.wikispaces.com/Lingue+e+computer>

I mondi immersivi in Second Life e la didattica dell'italiano come L2: analisi, esperienze e sperimentazioni - di Antonio Massimiliano Ruggieri

<http://www.avatarlanguages.com>

Marcello Carrozzino - PERCRO – Scuola Superiore Sant'Anna, Pisa, Home page del corso:
<http://percro.sssup.it/marcello/didattica>

“La didattica nei mondi virtuali: esperienze formative in Second life” - Anna Chiara Desiderio, Valentino Vitale, Valentina Piccolo, Gaetano Esposito, Filomena Faiella Facoltà di Scienze della Formazione - Dipartimento di Scienze dell'Educazione – Università degli Studi di Salerno

3D Virtual Worlds for Language Learning - a guide for teachers
(<http://www.avatarlanguages.com/teaching/virtualworld.php>)

Innovation Insights: Virtual Reality and Learning: The Neëest Landscape for Higher Education – by BRIAN SHUSTER

PSYCOMMUNITY - LA COMUNITA' OPEN DEGLI PSICOLOGI ON LINE: Comunicazione a distanza: SecondLife a cura della Dr.ssa Elisa Flavia Di Muro

Second Life & Education – <http://secondlife.onmason.com/>

Presentation ID / Sunum No: 144

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-6821-752X

| 41

Çağdaş Heykel Sanatında Malzemenin Değişen Rolü: Hazır Nesnenin Sanat Yapıtına Dönüşmesi

Dr. Öğretim Üyesi Merve Duydu
Cumhuriyet Üniversitesi

Özet: Modernizm ile birlikte değişim ve gelişim sürecine giren sanat kavramı gerçeklik anlayışının getirdiği alışkanlıkları yıkarak yeni yöntem ve tekniklerin önünü açmıştır. Yalnızca biçimsel olarak değil içerik ile kurduğu ilişki anlamında sanat eserinin malzemesi 20. Yüzyılda üzerine sıklıkla tartışılan kavramlardan olmuştur. Öncelikli olarak Avrupa toplumlarında başlayan bu dönüşüm süreci sanat nesnesine biricik olma durumunu kaybettirerek 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra evrensel düzeyde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Sanatsal anlatımların içinde görsel ifade gücü açısından önemli bir yere sahip olan heykel kavramı malzemeden aldığı anlam, görüntü ve his gibi değerlerle kendine özgü bir dil geliştirmiştir. Sadece salt estetik biçimi olarak tanımlanamayan heykel kavramı malzeme- sanatçı ve izleyici diyalogunda gelişen görsel iletişim araçlarından biri olmuştur. Heykel sanatında eserin oluşma sürecini yönlendiren malzeme kavramı eserin izleyiciyle olan diyalogunu doğrudan etkilediği için malzeme tercihini daha önemli hale getirmiştir. Sanatın geçirdiği dönüşümle beraber günlük kullanım nesnelerinin sanatsal üretime dahil olması heykel sanatında sıklıkla başvurulan tekniklerden olmuştur. Sıradan nesnelerin sanat üretimine doğrudan dahil edilmesiyle oluşan bu süreç pek çok akım ve sanatçıya özgün bir dil oluşturmaları açısından fırsat sağlamıştır. Bu çalışmada da; hazır nesneleri sanata dahil eden heykeltıraşların eserleri üzerinden verilen örneklerle malzemenin heykel biçimine kattığı anlamlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Atık, Nesne

The Changing Role of Material in Contemporary Sculpture Art: Transformation of Ready Object to Artwork

Abstract: The concept of art, which entered the process of change and development with modernism, broke the habits brought by the understanding of reality and paved the way for new methods and techniques. The material of the work of art has been one of the frequently discussed concepts in the 20th century, not only in terms of its form but also in terms of its relationship with the content. This transformation process, which started primarily in European societies, made the art object lose its unique status and started to gain universal prevalence after the second half of the 20th century. The concept of sculpture, which has an important place in terms of visual expression power in artistic expressions, has developed a unique language with values such as meaning, image and feeling taken from the material. The concept of sculpture, which cannot only be defined as a purely aesthetic form, has become one of the visual communication tools that develop in the material-artist and audience dialogue. The concept of material, which directs the creation process of the work in the art of sculpture, has made the choice of material more important as it directly affects the dialogue of the work with the audience. With the transformation of art, the inclusion of daily use objects in artistic production has been one of the techniques frequently used in the art of sculpture. This process, which is formed by the direct inclusion of ordinary objects in art production, has provided many movements and artists with the opportunity to create a unique language. In this study, too; With the examples given through the works of sculptors who include ready-made objects in art, the meanings that the material adds to the form of sculpture will be emphasized.

Keywords: Sculpture, Waste, Object

Giriş

İçinde bulunduğu çağın gereksinimlerine paralel olarak gelişen sanat kavramı farklı ifade ve biçimlerin yanı sıra kullanılan malzeme açısından da çeşitlilik gösteren bir olgu olmuştur. Modern döneme kadar olan süreçte çevre ile girdiği ilişki neticesinde onu yansıtmaya ve taklit etme yöntemiyle gelişim gösteren sanatsal ifade biçimleri bu dönemden sonra yoğunlaşan endüstri toplumlarıyla yeni ifade olanaklarının ve çeşitliliğinin yolunu açmıştır. Modern dönem ile ortaya çıkan ürün çeşitliliği ve tüketim kültürüyle beraber sanatçıları da çevreye ve nesneye bakış açıları değiştirmiştir. Nesnelerle dolu bir dünyada yaşayan ve bu nesneler aracılığıyla dünyayı anlamlandırmaya çalışan bireyler çevre ile kurdukları ilişki içerisinde nesneleri kimliklerini belirlemek, diğerlerinden ayırmak ve kendilerini ifade etmek gibi birçok tanımlamada kullanmışlardır.

Sanatsal gelişmelerdeki en önemli adımlardan biri olan hazır nesne kullanımıyla bireyler hayatlarında var olan birçok nesne yığını geri dönüştürerek yeni ifade olanakları oluşturmuşlardır. Sanatsal ifade araçlarından biri olarak yerini alan hazır nesne kavramı geleneksel resim ve heykel malzemelerinin de yerini alarak hem nesnelere yeni bir form sunmaktadır hem de sanat anlayışındaki geleneksel kuralları yıkmaktadır.

1. Sanatsal İfade Biçimi Olarak Hazır Nesne

Sanatsal üretim süreçlerinde bambaşka bir yolun açılmasına sebep olan Modernizm kavramıyla birlikte geleneksel gerçeklik anlayışı ve alışkanlıkları yıkılarak klasik sanat üsluplarıyla bir hesaplaşma sürecine girilmiştir.

Aydınlanma dönemi ile birlikte aklın ön planda olduğu düşünce sistemleri insanlığın yüzünü bilim ve teknolojiye çevirmesini sağlayarak yeni bir çağı başlatmıştır. Teknolojinin gelişimi ve endüstriyel devrimlerin beraberinde kendisini modern dünyanın içerisinde bulan bireyler sanayi gelişiminin yaşama kazandırdığı nesneleri gösteri objelerine dönüştürmeye başlamışlardır. Ekonomik ve kültürel farkları belirleyen nesneler toplumsal anlamda sınıf farklılıklarına dikkat çekerken pazarlama stratejilerinin metası haline gelmiştir.

20. yüzyılın başlarında insan, toplum ve sanat üçgeninde nesnenin konumu yeniden sorgulanma ve değişim sürecine girmiştir. Geleneksel sanat malzemelerinin işlevini sorgulayan sanatçılar biçimsel retial zevklerden sıyrılarak nesnelerin kavramsal boyutlarına odaklanmışlardır. Barthes'a göre; "İnsanlar nesneleri sadece kullanım amaçlarına göre ele almazlar. Nesneler bir anlam taşımaktadır. Nesnelerin çoğunlukla işlevselliğinin ötesinde bir anlamı vardır" (Barthes, 2012: 197).

Çevremizde bulunan sıradan nesnelerin sanatsal üretim aşamasına dahil olmasıyla başlayan süreçte, birçok akım ve sanatçı hazır nesneler üzerinden kendi sanatsal dillerini yaratmışlardır. Hazır nesne kullanımının sağladığı olanaklar esere çok disiplinli bir form kazandırırken aynı zamanda kavramsal açıdan iletişim yönünü de kuvvetlendirmiştir. Düşünce birikiminin neticesinde kavramsal boyutunu güçlendiren sanat eserleri hazır nesnelerin kullanımıyla birlikte hayatın akışına daha net ve hızlı bir şekilde katılmıştır. Antmen'e göre, geleneksel malzemenin dışında gündelik nesnelerin sanat yapıtına dönüştürülmesi sanattaki en önemli adımdır. (Antmen, 2010: 48,49).

Hazır nesnelerin sanat yapıtına dönüşme süreci ilk olarak kübizm akımı içerisindeki kolaj çalışmalarında kendini göstermeye başlamıştır. Konstrüktivizm, Gerçeküstücülük ve Dada gibi akımların beraberinde büyük ölçüde teknoloji ürünü olan metal, tahta, plastik, makina parçaları gibi malzeme ve nesneler sanatsal ifade araçlarının parçası konumuna gelmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; bazı sanatçılar farklı anlatım tarzına sahip olan yeni tasarımlar oluştururken kullandıkları nesnenin yoğunluğu, ölçeği, rengi, dengesi ve kavramı gibi konular üzerine yoğunlaşmışlardır.

"Joseph Beuys'a göre, nesneler barındırdığı tüm izler ve değişebilirlik nitelikleriyle, zaman ve uzam arasındaki geçişken süreçleri yansıtmaktadır. Böylece nesneler, güncel yaşamdaki sıradanlıklardan öte, yaşamsal olanın izini barındırdıkları için bir düşünsel önerme de sunarlar" (Şahiner, 2001: 65).

Her sanatçının elinde farklı bir öykünün ifade biçimine dönüşen nesneler görsel sanatların tüm dallarında sanatçılara özgür iletişim ortamı oluşturarak anlatı katmanlarını güçlendirmiştir.

2. Çağdaş Heykel Sanatında Hazır Nesne Kullanımı

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana sanatsal üretimler yaşam koşullarındaki değişimlere paralel şekilde değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. 20. Yüzyılın başlarında gelişen endüstri ve üretim ekonomisi, dünya düzeninde yeni bir kültür inşa etmeye başlamıştır ve heykel sanatı da bu dönüşümden etkilenerek tarihindeki en büyük kırılmalarından birini yaşamıştır. Modern çağın sanatçılarının sanatsal arayışlara ve sorgulama biçimlerine yeni malzeme ve teknikler ile cevap verme ihtiyacı, sıradan nesnelerin heykel sanatına dâhil olma sürecini başlatmıştır. Heykel sanatında malzeme, modernizmle birlikte biçim ve içerik yönünden değişkenlik göstermiştir. İfade biçimini klasik malzemelerden kurtarmaya başlamış olan heykel sanatı mermer, ahşap, metal dışında alternatif malzemelerle tanışarak büyük bir zenginliğe kavuşmuştur.

Hazır nesnelerin heykel sanatına dahil olma süreci 20. Yüzyılın başlarında Dada akımı ile başlamıştır ve Duchamp'ın 1913 yılında, Bisiklet Tekerleği isimli çalışmasında ilk kez gözlemlenmiştir. Hazır nesnenin sanat eseri olarak kabul edilme durumunu sorgulatan bu çalışma, geleneksel anlayışın karşısında, kavramsal değeri yüceltmektedir. Sanatçının 1917 yılında sıradan bir nesneyi sanat eseri olarak sergilemesinin beraberinde ise, sanatçılar hazır nesnelerin sanatsal kullanım olanaklarını keşfetmeye başlamıştır(Alparslan Kuzu;2019:456).

Görsel 1: Marcel Duchamp “Bicycle Wheel”

Kaynak: <https://www.peramuzesi.org.tr/blog/marcel-duchamp%E2%80%99in-bisiklet-tekerlegi/1459>
Erişim Tarihi: 05.12.2022

Dadaizmle beraber ortaya çıkan ‘anti-sanat’ teriminin en dikkat çeken çalışmaları Marcel Duchamp’ın eserlerinde gözlemlenmiştir. Sıradan nesneyi direkt bir sanat yapıtı olarak sunan sanatçı sanatın kavramsal düzeyinde kabul görmüş tüm estetik değer ve ölçütleri yerinden oynatarak retinal zevke odaklı kalıplaşmış yapıları sorgulamıştır.

Gündelik nesneleri çifte kimliğe kavuşturan ve sanatı düşünme eylemi olarak gören Duchamp’ın yapıtlarında, hazır nesneler gündelik yaşamdaki işlevlerini korurken aynı zamanda sanatçının yaptığı jestle biricikliğe ve estetik bir değere sahip olmaktadır. Sahip olduğu estetik değerlerin sorgulandığı Duchamp’ın eserleri aynı zamanda bir küçümseme ve alay niteliğindedir.

Sanatçı 1917 yılında ürettiği “Çeşme” isimli çalışmasında günlük kullanım nesnesi olan bir pisuarı hiçbir müdahale yapmadan kullanmıştır. Richard Mutt takma adını kullanarak Bağımsızlar sergisine gönderdiği çalışmasıyla hazır nesnenin sanatsal üretimler içerisindeki yerinin sorgulanma sürecini

başlatmıştır. Seri üretim nesnesi olarak sergiye kabul edilmeyen pisuar, hazır nesne biricik bir sanat eseri olabilir mi? Sorusunu gündeme getirmiştir.

Görsel 2: Marcel Duchamp “Fountain”

Kaynak:<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/inceleme-4135aac9ae16> Erişim Tarihi: 05.12.2022

Sanat nesnesini salt estetik değer olmaktan çıkaran hazır nesneler sanat yapının retinal algısından ziyade kavramsal olma durumunu ön plana çıkarmıştır. Kullanımları doğrultusunda bazen saf biçimleriyle sanat eserine dahil olan nesneler kimi zamanda çeşitli müdahaleler neticesinde söylem dillerine kavuşmaktadırlar.

Heykel sanatında biçim, kavramsal anlatımı yansıtan en önemli iletişim unsurudur ve sanatçılar hazır nesneyi eser üretimine dahil ettiklerinde nesneyi yüceltmeden ona yüklenen kavramı ön plana çıkarmaktadırlar.

Hazır nesneleri sanatsal üretimine dahil eden Avusturyalı sanatçı Raoul Hausmann, çalışmalarında eleştirel üslubunu ön plana çıkararak kolaj, asamblaj, fotomontaj ve benzeri farklı teknikler uygulamıştır. 1920’de yaptığı “Mekanik Kafa” (zamanımızın ruhu) isimli büstünde hazır model başı, üzerine cep saati, kamera parçalarını şerit metre gibi birçok hazır nesneyi yapıştırarak oluşturduğu asamblajda modern toplumun insanı makineleştirdiğini ve açgözlü bir hale getirdiğini eleştirmiştir (Ergür, Çoban, 2021:178). Sanatçının bu çalışmasında öne çıkan kavram Dadaizmin temelinde yatan “aklının iflası”dır. Kuaför salonlarında peruk takmak için kullanılan model başının üzerindeki “mezura rasyonel akla göndermede bulunurken, tepesindeki metal asker bardağı savaşı çağrıştırmaktadır. Bir kulağında baskı rulosu, diğer kameranın vidalarını taşıyan tahta kafanın ensesinde bir cüzdan durmaktadır. Bütün bu buluntu nesneleri Hausmann “önemsiz dış etkenlerle şekillenen insan bilincini” gözler önüne sermek amacıyla bir araya getirmiştir” (Antmen, 2013, s. 120)

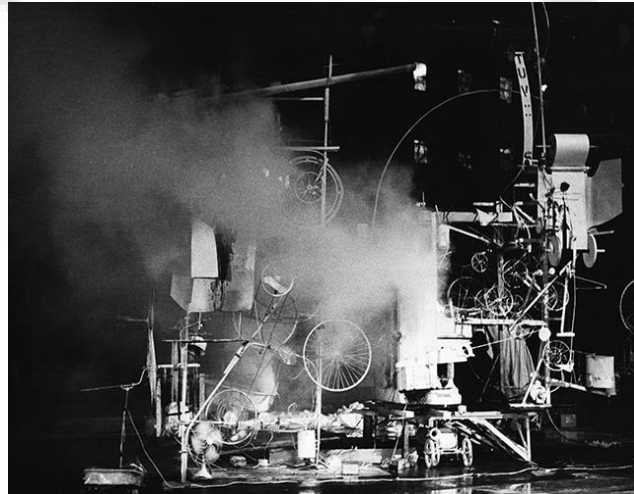

Görsel 3: Raoul Hausmann,” Mekanik Kafa “

Kaynak: <https://tr.khanacademy.org/humanities/art-1010/dada-and-surrealism/dada2/v/hausmann-head> Erişim Tarihi: 12.12.2022

Heykel çalışmalarında hazır nesne kullanımına dikkat çeken sanatçılardan biri de Picassodur. 1928-1944 yılları arasında ürettiği heykel çalışmalarında hurda yığınları, tencere, tava ve kova gibi birçok malzemeyi kullanarak sanatın biçimsel ifade olanaklarını keşfetmiştir. Sanatçının 1931 yılında metal çatal, kevgir ve boyalı demirlerle ürettiği “Kadın Başı” büstü belirsizleştirilmiş bir cinsel kimliğe gönderme yapmaktadır.

Dada hareketinden ve Duchamp’ın çalışmalarından etkilenecek hazır nesneleri sanatına dahil eden Jean Tinguely eserlerinde sanayileşen toplumun, kitlesel gerginliğini kullanıp yansıtmaya çalışmıştır. Mekanik bir kaos görüntüsünü izleyiciye aktaran sanatçı, eserlerinde parçalanmış motor kısımları, boya kutusu, bisiklet tekerleği, piyano gibi birçok atık nesne kullanmıştır. 1960 yılında “New York’a Ağıt” adlı eserini Moma’nın bahçesinde sergileyen Jean Tinguely’nin nesneden sisteme geçişi vurgulayan kinetik heykeline sanatçı arkadaşları da buluntu nesneler eklemiştir.

Görsel 4: Jean Tinguely “New York’a Ağıt”

Kaynak: <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-kendini-yok-eden-sanat/4762> Erişim Tarihi:09.12.2022

Sonuç

Geleneksel sanatın katı kural ve tekniklerine tepki olarak ortaya çıkan modern sanat kavramı değişimin öncüleri olan sanatçıları çok yönlü anlatım şekillerine yönlendirmiştir. Gelişen dünya düzenin getirdiği imkânlarla birlikte her türlü nesne sanatın malzemesi konumuna gelmiştir ve disiplinler arası çoğulcu yaklaşımlarla sanat geleneksel dengesinden çıkarak kendine mal ettiği tüketim nesneleri ile yeni sorgulama alanları doğurmuştur. Yalnızca biçimsel değeriyle değil içeriği ile kurduğu ilişki kapsamında da hazır nesneler sanatçılara özgür ifade olanaklarının yolunu açmıştır ve doğan bu özgür ifade ortamında sanat eseri biricik olma durumunu kaybederken sanatçıda sorgulayan / öneren pozisyonuna geçmiştir.

Kaynakça

- Alparslan Kuzu (2019).C. Sanatta Hazır Nesne / Malzeme Kullanımı Ve Sanat Politikasına Etkileri Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
- Antmen, A.(2010). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, 3. Basım. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Antmen, A. (2013). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Barthes, R.(2016).Göstergebilimsel Serüven, Çev. S. Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ergür, G. Ve Çoban, C. (2021). Buluntu Nesnenin Kişiselleşmesi. Kesit Akademi Dergisi, 7 (28), 173-196.
- Şahiner, R. (2011).“1960 Sonrası Sanatın Göstergesel Karakteri.” Türkiye’de Plastik Sanatlar Dergisi.

Görsel Kaynakçası

- Görsel1 :<https://www.peramuzesi.org.tr/blog/marcel-duchamp%E2%80%99in-bisiklet-tekerlegi/1459> Erişim Tarihi: 05.12.2022
- Görsel2 :<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/inceleme-4135aac9ae16> Erişim Tarihi: 05.12.2022
- Görsel3 :<https://tr.khanacademy.org/humanities/art-1010/dada-and-surrealism/dada2/v/hausmann-head> Erişim Tarihi: 12.12.2022
- Görsel 4: <https://www.e-skop.com/skopbulten/kaleydoskop-kendini-yok-eden-sanat/4762> Erişim Tarihi:09.12.2022

Presentation ID / Sunum No: 36

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-4980-5718

| 47

Heykel Sanatında Soyutlama ve Gerekliliği Üzerine Bir Okuma

Doç. Dr. Meysem Samsun
İnönü Üniversitesi

Özet: İlkel heykel uygulamaları insanla yaşıttır. Tarih öncesi dönemlerde yaşamış insanlar duygularını, düşüncelerini ve korkularını heykelciklerle ifade etmişlerdir. Sanatın bir plastik dil oluşu onlara bu imkanı sağlamıştır ve bu dil geliştikçe insanın ifade biçimi de gelişmiştir. Gelişen insan artık formlarla düşünmeyi başarmış ve figüratif formlar(heykeller) ona yetmemeye başlaması sebebiyle, heykelde soyut düşünmeye zorlanmıştır. Dolayısıyla soyutlama heykel sanatında bir tercih değil bir zorunluluk haline geldiğini söylemek yanlış değildir. 20. yüzyıldan itibaren değişen dünya düzeni, hızlı değişimlerin yansımaları heykel sanatında, yapıtların değişimini sağlamıştır. Heykel sanatında soyutlama konusu modern heykel üzerinde kafa yormayı gerektirmiştir. Sanat alanında kim neyi nasıl tartışırsa tartışsın; herhangi bir yönelimle farklı disiplinler aracılığıyla, hayatı tasarımıyabilmek ve sanat alanı için temel olan bu durum; bütün sanat yapıtlarının, soyutlama ve özdeşleşim olarak iki eğilimden oluştuğu bilinmektedir. Bu sunum söz konusu eğilimlerin heykel sanatı için soyutlamayı nasıl etkilediği hususunu tartışmak ve heykel sanatında soyut kavramını örnekler üzerinde somutlaştırma amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Soyut, Heykel, İlkel, Modern

A Read On Abstract and Its Necessity in Sculpture Art

Abstract: Primitive sculpture practices are as old as humans. People who lived in prehistoric times expressed their feelings, thoughts and fears with figurines. The fact that art is a plastic language provided them this opportunity and as this language develops, the way of expression of man has also improved. Developing people have now managed to think in forms and figurative forms(sculptures) were not enough for him, he was forced to think abstractly in sculpture. Therefore, it is not wrong to say that abstraction has become a necessity rather than a choice in sculpture. The changing world order since the 20th century and the reflections of rapid changes have led to the differences of works in the art of sculpture. Abstraction in the art of sculpture required thinking on modern sculpture. No matter who discusses what and how in the field of art; through different disciplines with any orientation. This situation, which is essential for designing life and the field of art; It is known that all works of art consist of two tendencies as abstraction and identification. This presentation aims to discuss how these trends affect abstraction for the art of sculpture and to embody the concept of abstract in sculpture on examples.

Keywords: Art, Abstract, Sculpture, Primitive, Modern

GİRİŞ

İnsan kendi biçim dilini oluştururken bir taraftan bilinçaltını, bir taraftan çevresiyle ilişkisinin bilinçaltında dışavurumunu göz ardı edemez. Sartre “...Bilinç maddeden ne ayrılabilir, nede onunla birleşebilir. Kendisinin ne olduğunu bilmeyen insanoğlu; evrene bakmış, bakmış ve orada dayanabilecek, avunacak bir varlık aramıştır”,³ ifadeleriyle bu varlıklar, bilinçaltında değişikliğe uğrayarak yeni biçim dili oluşturduğuna vurgu yapmıştır.

Sanat dünyasında figürün tarihi, İ.Ö. 35.000 yıllarına dayanır, ilkel dönemde insanlar bulabildikleri basit aletlerle, basit heykelcikler yapmışlardır. Bolluk ve bereketin simgesi olarak biçimlendirilen ve yapımı yaklaşık İ.Ö. 40.000-35.000 yıl öncesine giden, Paleolitik dönem sanatın en güzel örneklerinden

biri olarak, “*İdol*” adı verilen bu heykelcikler, günümüze kadar ulaşabilmiştir. Şu an Viyana Naturhistorisches Müzesi’nde bulunan bu ilk figür heykel, “*Wilendorf Venüsü*”, cinsel organlarda taşıdıkları anlamları güçlendirmek için kireç taşından, abartıya gidilerek yontusu yapılmış ve 10 cm yüksekliğinde, ilk idol örneği olarak görülmektedir (Temel Britanica, *Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. 32, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 141)

İlkel heykel, insanın ilk varlık gösterdiği primitif dönemde görülmeye başlamış ve yapıcıları tarafından bir ifade biçimi olarak algılanıp anlamlandırılmıştır. Bu dönemin heykelcikleri, doğadan korunmak için yapılmış din motifli nesnelerdir.

Resim 1 - “*Willendorf Venüsü*”, M.Ö.25.000, 11 cm

İnsan dünyayı sorgulama sürecini, kendi dünyasıyla ilişkilendirerek yeni bir yoruma ulaşmıştır. Bu sayede dünya üzerindeki algıları değiştirebilmiş ve yeni bir hayat bakışı edinmemizde önemli bir rol üstlenmiştir.

Resim 2- Hohlenstein Stadel mağarasında bulunan ve günümüzden 40.000 yıl öncesine tarihlenen Aslan Başlı İnsan Heykeli, 30 cm, Ulm Müzesi Almanya

İnsanın bireysel dünyasında duygu ve düşüncelerini anlatabileceği bir dili yoktur. Dolayısıyla insan, kendi dünyasının dilini oluşturmak zorundadır. Böyle bir dil yapılanmasının oluşabileceği en uygun ortamı, sanat ve sanat yapıtları Oluşturmuştur. Sanat yapıtı ile insan, bilinmeyen, anlaşılmayan ve korkulan düşünceleri ele almış, yaşamın özünü sanatın “form” dili sayesinde günümüze aktarmıştır.

Resim 3- Kiklat Sanatı, M. Ö. 2000

XX. yüzyıl heykel sanatçısının çalışmalarındaki soyutlama anlayışı, evrilerek değişen düşünce ve yaklaşımların zihinsel içeriği nesneye yeni bir anlam yüklemiştir, sanatçı yapıtında, insani duyguları bilgi ve teknikle süzerek sanat yapıtına dönüştürmüştür.

Resim 4- Flüt ya da Aulos çalan figür, MÖ 2800-2300, Cycladic Adası

Soyutlamayla ilgili olarak ; “Resmin soyutlanması, heykelden daha az güçlük gösterir..” önermesi, Üç boyutlu bir form ancak soyutlandığında o formun nesneler dünyasında bir nesne olabileceğinin altını çizer ve soyutlama sürecinde farklı yönler sapma olasılığının olduğunu dolayısıyla sanatçının çok dikkatli olması yönünde bir öneri sunar. Çünkü sanat adına yapılagelen Soyutlamaların en temel özelliği, yan anlamları ortadan kaldırmaktır.

(https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/530511/yokAcikBilim_10073981.pdf?isAllowed=y&sequence=-1 Erişim tarihi 22.11.2022)

XX. yüzyıl sanatçısını, sanayileşmenin getirdiği teknik, bilimsel ve düşünsel alanda ilerlemenin hızlı bir şekilde hayatın içerisine girmesiyle, soyutlamaya iten bir neden olmuş, tüm bu alanlardaki hızlı gelişmeler, geometrik soyutlamacı biçimin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Heykel sanatında soyutlama, simge, dışavurum, anlatımcı ve imgesel diyaloglar bütün halinde bir arada durmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde soyutlamacı anlayış, yoğun bir süreçten geçmiş, bu düşüncenin içerisinde geometrik soyutlamacı anlayış, kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Resim 5- Naum Gabo 'Linear Construction' "113x 60 x 59 cm, Plastic and nylon threads, 1970-71

XX. Yüzyılda Heykel Sanatında Öncü Sanatçılar

Pablo Picasso:

Resim 6- Pablo Picasso, "BoğaBaşı" Metal - hazır malzeme, 1942

İspanyol kökenli Fransız ressam, heykeltıraş ve seramik sanatçısı olan Picasso (1881, Malaga-1973, Mougins), XX. yüzyıl'ın ilk yarısında önderlik ettiği Kübizm akımıyla görsel sanatların gelişim çizgisini değiştirmiş, yapıtlarıyla modern heykel ve resim sanatının en önemli temsilcisi sayılmıştır. (Rona,1997,III, s.1471) Picasso resim alanında uygulamış olduğu Kübizm anlayışını heykelde de denemiştir. Picasso'nun heykellerinin taşıdığı önemi birkaç kişi dışında kimse fark etmemesi öncelikle ressam olarak bilinmesi ve o yıllarda heykel denildiğinde ilk akla gelen sanatçının Rodin olmasıdır (Yılmaz, 2013, s.94). "Modern olarak tanımladığımız zamanların başlangıcında, Picasso'nun en önemli tavrı aslında gelecek yüzyılın sanatçı kişilik yapısını ve tavrını tanımlayacak etkilerde bulunmuş olmasından ileri gelir. Picasso sürekli hareket içinde ve yenilikler peşinde, farklı malzemelerle çalışmış, dış dünya ile sürekli ilişki halinde olmuştur. Sürekli bir bilgi akışı, hareket ve etkileşim içindedir." (Yardımcı, 2007, s.16)

Picasso teknik ve malzeme yönünden birbirinden farklı heykeller yapmış, sanatçı figürden hiçbir zaman kopmamış ve heykellerinden bazıları figüratif gerçekçiliğe yakın, bazıları ise, soyutlamaya yönelmiş olsa da, bunlar o dönemin arayışlarını yansıtan çalışmalar olmuştur.

Üç boyutlu nesneleri, önce kilden çalışıp, daha sonra da kalıp alma tekniğiyle alçı ya da bronzla aktarmaktansa, doğrudan hurdalıkta bulunduğu teneke ve demir parçalarına kabaca biçim vererek birleştirmiştir.(Yılmaz,2003 s.94) Bunun en iyi örneği eski bir bisikletin selesiyle gidonlarını "Öküz Başına" çevirmesi olmuştur. Picasso "Öküz Başı"(Görüntü 8) çalışması için; "Bu öküz başını nasıl yaptığımı bilin bakalım! Günün birinde, eski bir hırdavat yığınının içinde bir bisiklet selesi ve paslanmış bir bisiklet direksiyonu buldum. Aniden hayalimde yıldırım gibi bu iki parça bir araya geldi Bu öküz başı düşüncesi birden bire parlamıştı kafamda (Şenyapılı,2003,s.67) sözleriyle konuya açıklık getiren sanatçı, günlük yaşantıda kullanılan atık malzemeleri ve bir değeri olmadığı düşünülen nesneleri modern sanat anlayışıyla harmanlayıp biçimlendirerek, XX. yüzyıl heykel sanatına öncülük etmiştir.

Auguste Rodin

Sanatçının kendine özgü bir anlatım diliyle ele aldığı ve diğer çalışmalarından biraz daha farklı bir özellik gösteren “Yürüyen Adam” heykelini başsız ve kolsuz bir figür olarak ele almasına karşın, çalışma aksine enerjik, gücünden bir şey kaybetmemiş, figür boşlukta daha etkili bir biçimde var olmaktadır. Heykeldeki bu tarz bir çalışmayı ortaya ilk koyan modernist tavır, Rodin’le başlamış ve bedeni başsız ve kolsuz olarak yaptığı bu çalışmada, figürün yüzeylerinde başlayan ışık-gölge parçalanması vücutta devam ettirilmiş ve sanatçının bu yaklaşımı, bir anlamda gelenekteki bütünlük algısını parçalamıştır.

Resim 7- Auguste Rodin, Yürüyen Adam, 86.5 x 59.6 x 26.7cm,1900

“Rodin yapıtlarında profesyonel modeller yerine köylü ya da akrobat modellerle çalışmış; böylece düzensizlik ve spontanlık öğelerini kullanmıştır. Dönemindeki Antikite ve yine Antikite merkezli Rönesans etkisinden o da yararlanmıştır. Yedi bin adet heykelden oluşan bir Antik Heykel koleksiyonuna sahiptir; hatta bu esinini göstermek için kendi yaptığı heykellerle koleksiyonundaki heykelleri bir arada sergilemekten çekinmemiştir. Bu esinle beraber yapıtlarında romantik, empresyonist ve maniyerist izler görülür. Rodin sürekli heykel üretiyor, sonra bu heykelleri parçalıyor, kimi zaman heykelin yüzeyini törpüleyerek düzeltmek yerine, bitmemiş olarak bırakıyor, kimi zaman bu parçalardan yeni heykeller üretip çoğaltıyordu. Bu bitmemişlik, parçalanma ve bir araya gelişlerle yarattığı yeni estetik bütünlük, ‘zaman’ kavramına yönelik bir sorgulamanın ve dolayısıyla modernist bir bakış göstergesi sayılmalıdır.”(<https://www.proquest.com/pagepdf/2569594422?accountid=16268>, Erişim tarihi, 26.11.2022)

Henry Matisse

Matisse kendini resim alanıyla sınırlamamış 1900-1930 yılların sonuna kadar, modern anlayışta heykellerde yapmıştır. Fovizm öncesi yapmış olduğu heykellerde Rodin etkisi görülürken, Matisse’in bu yapıtlarında Rodin’in izlenimciliğinden farklı bir anlayış bulunmaktadır.

Ressam kökenli ve yaptığı üçboyutlu çalışmalarıyla modern heykel sanatının doğuşuna öncü olan ressamlardan “*Şeyleri değil, aralarındaki ilişkiyi boyuyorum*” diyen Matisse, her ikisinin sentezini yaparak, manevi özün özgürce biçimlenişini savunur.

Resim 8 – Henri Matisse, Sirt I-II-III-IV, 1909-19030, Bronz99

Sanatçının heykel alanında en önemli çalışması, 1909-1929 yıllarında farklı tarihlerde dört ayrı örnek olarak gerçekleştirdiği “*Sirt I, II, III, IV*” rölyef çalışmaları figürden soyutlama sürecini göstermesi bakımından önemli örneklerdir. “*Sirt I*” çalışmasını sanatçı, insan vücudunun oran ve biçimini doğadaki gerçeğe benzer bir biçimde yansıtmış, “*Sirt II*” çalışması ile birlikte farklılaşmalar olmuştur. Çalışmada formda değişiklik olmamasına karşın, ayrıntı ortadan kalkmış ve vücut yapısındaki parçalar eritilerek geometrik bir üslupla ele alınmıştır. “*Sirt III*” çalışmasında, figürde bulunan biçimler iyice sadeleşip çalışmada soyutlamaya gidilmiştir. “*Sirt IV*”, figürde ayrıntıyı tamamen kaybettirerek figür en saf halini almıştır. Doğacı bir üslupla oluşturulan bu çalışma, sanatçının soyutlamada ne denli güçlü olduğunu göstererek, modern heykel sanatının doğuşuna önemli bir katkı sağlamıştır (B.Hano,2015 s.33-34, “XX.yüzyıl Heykel Sanatında Figüratif Soyutlama” adlı yüksek lisans tezinde Prof. Mustafa Bulat’tan aktarım) Constantin Brancusi Bilge, Brancusi’nin heykelleri hakkında; “*Doğada temel olandan yola çıkarak, nesnelerin gerçek duygusu yakalanabilir, düşünce ve sezgiyle anlaşılabilir yalın bir heykel üslubu yaratılabilirdi. Bu yöresel üslup değil, evrensel bir üslup olacaktı. İşte Brancusi bu ilkeyle yola çıkmıştır. Rodin gibi o da; “Heykel neler olmadan da olabilir” diye düşüncelerini sorguluyordu. Sanatçının yeni heykel görüşü, karmaşıklıklardan kurtulmuş, yalın, kaidesiyle birlikte bütünsel bir heykel olan, soyutun sınırlarına dayanmış ama bütünüyle soyut olmayan biçimlerden oluşan bir sanattı. O, heykelde yalınlaştırma ve bütünsellik fikrinin insanı daha geniş çağrışımlara götürdüğünü fark etmişti*” (Bilge, 2000.s.30) ifadeleriyle konuya açıklık getirir.

Resim 9-10- Constantin Brancusi, Sleeping Muse , Marble + Bronze, polished, 16 x 27.3 x 18.5 cm, 1910

Geleneksel heykel malzemelerini kullanarak vücut soyutlamaları yaptığı birçok uygulamalarıyla, modern heykelin doğmasında önemli bir yere sahip olan Brancusi, görünen insan vücutlarını organik bütünlük içinde olabildiğince yalınlaştırıp sadeleştirerek ele almış, bu soyutlamaları ortaya koyarken, Rodin yaptığı gibi vücudu değil de, gövdeden sadece başı ya da vücudun parçalarını ele alıp sadeleştirme yoluna giderek yorumlamış, ortaya koymuş olduğu kompozisyonlarında, biçimsel araştırmalar

yapmanın yanı sıra, biçimini yükleyeceği malzemenin olanaklarını da göz önünde bulundurarak, malzemenin imgeye etkisini de sorgulamıştır.

Resim 11- Constantin Brancusi, “Margit Pogany I”, Taş, 1912

Resim 12- Constantin Brancusi, “Boşlukta Bir Kuş, Bronz, 1924

Sanatçı kadın yüzlerini geometrik ve yarı geometrik formları stilize ederek soyutlamıştır. Sanatçının en etkileyici yapıtı olan “*Boşlukta bir kuş*” yapıtı, tamamen saf ve sade formlarla bir dikey boşlukta belirli bir yumuşaklıkta şişip incelirken, uçuş düşüncesi hafif, dinamik ve etkileyici bir şekilde verilmiştir.

Henry Moore

Resim 13- Henry Moore, “Üç parça Uzanmış Figür”, Bronz, 1975

Sanatçı Moore, doğa ve insanı bir bütün içinde değerlendirerek malzemeden doğan ağırlık hissini yok etmiş ve ifadeyi ön plana çıkarmış, çalışmalarında soyutlanmış anlatımlarıyla, heykel sanatına anıtsallığı kazandırmıştır. Sanatçının ana konusu daima insan olmuş, aile kavramını oluşturan anne, baba ve çocuk kavramlarını doğadan yola çıkarak, soyut ve yarı soyut figüratif yapıtlarla vermiştir.

Resim 14- Henry Moore, “kompozisyon”, Taş, 1976

Moore'da, Brancusi, Giacometti gibi yaşamın dramatik çelişkileri içinde kendine özgü bir yol bulmuş, önemli modernist heykel sanatçılarından biridir. Düşünsel gelişmeler yanında savaşlar ve toplumsal yaşamın gündelik çelişkileri, sanatçıların yaşamlarını etkilemiş ve bu durum onların sanat çalışmalarına da yansımıştır. Vücut imgelerinin bazıları neredeyse soyutlamanın sınırlarını aşmış ve soyut sanat sınırına dayanmış, sanatında yaratmış olduğu imgeler yaşam ve insan merkezli olmuştur.

Alberto Giacometti

“Resim 15- Alberto Giacometti, “Yürüyüş”, Bronz, 1948

Giacometti, modern heykelde başlı başına değerlendirmeyi hak eden nadir sanatçılardan birisidir. Yapıtları kendine has ve bağımsız bir özellik taşır. Giacometti' nin kadın figürleri uzatılmış volümlü bir yapı içerisinde incelik, uzatılarak boşluk içinde adeta bir hayalet izlenimi vermektedir(Savaş,1997,s.88) İnce uzun heykelleriyle tanınan Giacometti, insan ve hayvan figürlerini soyutlarken doğadan esinlenip kendi yorumunu katıp yapıtlar vermiş ve heykel sanatına uzaklık kavramını getirmiştir.

Jacques Lipchitz

Resim 16- Jacques Lipchitz, “Yaşama Sevinci”, 225 cm, Bronz, 1927

Mimari ve geometrik formlarla düzenlemeler oluşturan sanatçı Lichitz, kübist bir yaklaşımla kütle boşluk ilişkisi üzerine eserler vermiş, sanatçının yontularında, kübizm kuralları daha baskın olmuş ve çalışmaları soyutlayıcı bir özellik göstermesiyle birlikte, geometrik formlar soyutlanarak sadeliğe indirilmiştir.

Henri Gaudier-Breska

Rodin, Brancusi ve Afrika sanatlarından etkilenen sanatçı Brzeska, Figüratif soyutlamacı anlayışta çalışmalar yapmış, Kübist yaklaşımla ürettiği yapıtlarında yüzeydeki geometrik ritmi parçalayıp bozarak devinim elde etmeyi başarmıştır.

Resim 17- Henri Gaudier-Brzeska, “Kızıl Taş Dansçı”, Taş, 1914

Alexander Archipelago

Resim 18- Alexander Archipenko, Ayakta Duran Çıplak, Bronz, 1921.

Alexander Archipenko (1887-1964), Kübizm anlayışı içerisinde figüratif soyutlamacı ve yarı soyut tarzında yapıtlar vermiş bir sanatçıdır. Heykellerinde insan figürlerini konu alan Archipenko, keskin dış çizgiler ve geniş geometrik biçimlerle temelde bir hacim düzenlemesine yönelmiştir (Tükel,2008, s.120). Sanatçı, biçimlerin sınırlarının tanımlanmasında iç bükey düzlemleri öneren ilk sanatçılardan biridir. Archipenko’ nun iç bükey çalışmaları; “Yontularında somut biçimlerde açığı delikler ya da bıraktığı boşluklar ile insan figüründe kübist ressamların yöntemine koşut olarak, nesnenin parçalanmasını ve eşzamanlı görüşler vermesini sağlamıştır (Tükel,2008, s.120) Ayrıca, dışa çıkması gereken öğeleri çöktürerek betimlemiştir. Örneğin, “Standig Nude/Ayakta Duran Çıplak” adlı yapıtında kadının göğüsleri tümsek değil çukur olarak biçimlendirilmiştir” (Şenyapılı,2003, s.75).

Kübizm anlayışı içerisinde figüratif soyutlamacı ve yarı soyut tarzında yapıtlar ortaya koyan sanatçı Archipenko, çalışmalarında insan figürlerini daima konu olarak ele almış ve çalışmalarında keskin dış çizgiler ve geniş geometrik biçimleri iç bükey formları ilk kullanmasıyla modern sanatına önemli katkılar sağlamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XX. yüzyılın başından itibaren, madde ve kavramlar olağan görüşlerinden sıyrılarak, yeni bir kimlik kazanmaya başlamasıyla heykel sanatı, çağın içerisinde yaşanan yeniliklere paralel olarak gelişmeye ve kavramlar üzerinde yeni kapılar aralanmaya başlamıştır. Cezanne ile başlayan bu süreç, Rodin, Brancusi, Moore, Lipchitz, dönemin sanatçılarından bazılarıdır. Bu sanatçıların soyutlama becerileri dünya sanat tarihine yön vermesi bakımından önemlidir. Değişen yaşam şartları altında kendi fikir ve bilimsel birikimleri, hatta ideolojik yaklaşımları (örnek Picasso) bu başarılarını gölgeleyememiştir.

Bu araştırmada en önemli sonuç şudur: yukarıda adı anılan sanatçıların sanatsal anlatım dili, sanatın geleneksel form anlayışlarının (gerçekçi figüratif) kendi bakış açıları ve yorumlamalarını yüklenemediği gerçeğinden hareket ederek soyutlamaya zorunlu olarak vardıkları gerçeğidir.

KAYNAKLAR

Akkoyunlu, Selçuk Begüm, “Sanat Yazıları”, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, Ankara 2002.

Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 12, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994.

Antmen, Ahu, 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, (Üçüncü Baskı), Sel Yayıncılık, İstanbul 2010

Arseven, C. Esad, M.E.B. Sanat Ansiklopedisi, C.I, İstanbul Arslan, N., Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (2. Basım), Yem Yayın, Cilt 1, İstanbul 2008.

Arslan, N., Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (2. Basım), Yem Yayın, Cilt 2, İstanbul 2008. Aydın, Barış, Modern Heykel Alanında Boşluk-Kütle İlişkisi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

Aygün, Ömer, Sanat Dünyamız, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Babacan, İ., Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem Yayın, Cilt: 1, İstanbul 1997,

Başarı, Gülgün, “Mehmet Aksoy’un Heykelleri Üzerine Düşünceler”, Hürriyet Artist, Sayı: 5/78, İstanbul 2007. Bedin,

Bilge, Nilgün, *Modern ve Soyut Heykelin Doğuşu 1900-1950*, (I. Basım), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2000.

Franca, Çin Sanatını Tanıyalım, İnkılap Kitabevi, Çeviren Eren Soley, İstanbul (<https://avesis.atauni.edu.tr/yayin/1c5aacc5-3641-47ad-9339-4a3a1703cf9e/modern-sanatta-soyutlama>), Erişim tarihi:22.11.2022)

İlker Yardımcı, Metal Malzemenin Modern Heykelde Yeri ve Anlatım Olanakları, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir 2007, s.16

Lynton, Norbert, *Modern Sanatın Öyküsü*, (4. Basım), (Çev.: C. Çapan ve S. Öziş), Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.

Mehmet Yılmaz, Modernizmden Postmodernizme Sanat, (2. Baskı), Ütopya Yayınevi, Ankara 2013, 94

Özkaya, Y.(2007)1960’Dan Günümüze Çağdaş Sanatta Heykelin Konumu. Marmara Üniversitesi (Turkey) ProQuest Dissertations Publishing, 2007. 28539062.

R.Savaş, Modelaj,MEB yayınları,1977,s. 88

Şenyapılı, Önder, Otuz Bin Yıl Öncesinden Günümüze Heykel, Metu Press, Ankara

Tükel, U., Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (2. Basım), Cilt 1-3, Yem Yayın, İstanbul 2008.

Z. Rona, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem yayın, İstanbul 1997, III, 1471

Presentation ID / Sunum No: 28

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-5026-9118

| 57

İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak Türkiye ve Finlandiya Açısından İncelenmesi

Arş.Gör. Beyzanur Karakuş
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Özet: Bu araştırmanın; Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programlarının amaçlarının Türkiye'deki ilk ve ortaokul görsel sanatlar dersi kapsamında, temel becerileri ve öğrenme alanları açısından incelemeyerek her iki ülkenin görsel sanatlar ders içeriklerini karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları tespit edebilmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmış olup, araştırmanın kaynaklarını Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) görsel sanatlar dersi öğretim programları oluşturmaktadır. Veriler "doküman incelemesi" yöntemiyle elde edilmiştir. Verilerin analizinde, nitel araştırma tekniklerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda konu kapsam bütünlüğü içinde değerlendirilen öğretim programlarının; içerik-amaç, süreç ve ölçme ve değerlendirme boyutları açısından eş değer özellikleri ağırlıkta taşıdıkları ancak bazı noktalarda birbirinden ayrıldıklarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Programı, Görsel Sanatlar Eğitimi, Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, Türkiye, Finlandiya (Helsinki)

A Comparative Analysis of Primary and Secondary School Visual Arts Curriculums in Terms of Turkey and Finland

Abstract: This research; Finland (Helsinki) aims to identify similarities and differences by comparing the visual arts course contents of both countries by not examining the aims of primary and secondary school visual arts curriculum in terms of basic skills and learning areas within the scope of primary and secondary school visual arts courses in Turkey. The descriptive research method was used in the research, and the sources of the research are the visual arts course curricula of Turkey and Finland (Helsinki). The data were obtained by the "document review" method. In the analysis of the data, descriptive analysis method, one of the qualitative research techniques, was used. As a result of the research, the curricula evaluated within the scope of the subject; It has been reached that they have equivalent features in terms of content-purpose, process and measurement and evaluation dimensions, but they differ from each other at some points.

Keywords: Curriculum, Visual Art Education, Visual Arts Course Curriculum, Turkey, Finland (Helsinki)

Giriş

Bu bölümünde problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, yer almaktadır.

Bilişim, eğitim ve teknoloji alanlarında yaşanan yenilik ve gelişmeler, toplumun değişen ihtiyaçları, her alanda olduğu gibi ilk ve yüksek öğretimde de eğitim sistemlerinin ve programlarının gözden geçirilmesini ve geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Kuşkusuz günümüzde eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi sanat eğitimi ve öğretiminde de ortaya konulan kuramların, yöntem, öğrenim çıktıları ve yaklaşım biçimlerine ilişkin değişimlerin artık evrenselliği gerçeği ile karşı karşıyayız. Bilişim teknolojisinin büyük bir hızla gelişimi sanat ve sanatın anlamını, sanatsal bilgiyi sunma yöntemlerini etkilemekte ve öğretilirliğine ilişkin yeni yaklaşımları da tartışmaya açmaktadır. Çünkü gelişen dünyada bilim ve teknoloji, yaratıcılık üzerine odaklanmaktadır (Artut, 2010). Sanat eğitimi tam da bu

noktada öğretim programlarında önemli bir yeri kapsıyor. Yaratıcılığın gelişiminde, ortaya çıkarılmasında ve diğer alanlar ile özdeşleştirilip öğrenilen bilgileri sentezlemede sanat eğitiminin büyük rolü vardır.

Sanat yapmak, sanatı anlamak, sanata ilgi duymak, insan doğasının bir gereğidir. Toplumsal yaşamın en önemli boyut ve unsurlarından biridir. İnsan olmanın gereği, varlığının bir ifadesidir. Keşfedilecek bir dünya yaratmanın yoludur. Sanat eğitimi, bireyin yaratıcı güç ve birikimlerini açığa çıkararak estetik kaygı ve düşünce potasında gelişmelerini esas alır. Onların sanata ilişkin ön yargılarını kıran, sanattan anlayan, sanat destekleyicisi, seçkin sanat tüketicisi olarak yetiştirmeyi hedefler. (Artut, 2010)

XX. yüzyılın başından bu yana sanat eğitimi kavramı genel anlamda, güzel sanatların tüm alanlarını ve biçimlerini içine alan, okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitimi tanımlamaktadır. Dar anlamda ise okullardaki ilgili bölüm ve sınıflarda bu alana ilişkin olarak verilen dersleri kapsar. Yaygın ve tümel anlamında kullanıldığı özellikle belirtilmedikçe sanat eğitimi daha çok “plastik sanatlar alanında verilen eğitim” biçiminde anlaşılmaktadır. Her iki durumda da sanat eğitimi, yetişkin eğitiminden çok, yetişmekte olanların genel eğitim süreci içinde ele alınmaktadır (San, 1983). Genel anlamı ile eğitim ise:

Eğitim, dünya üzerinde bilgiyi üretme, kullanma ve aktarma ile ilgili her alanda meydana gelen dönüşümlere göre şekil almaktadır. Dolayısıyla, diğer alanlarda meydana gelen değişim ve gelişmelerin anlaşılması ve bunların bütüncül bir formda devam ettirilebilmesi için eğitim alanının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bunun yanında, toplumların sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yönde gelişim göstermesinde ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde eğitimin son derece önemli bir yere sahip olması bu alanda çalışmalar yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Genç, 2007, 125).

Ancak, eğitim alanında yapılacak olan bu çalışmalar belli ölçütler çerçevesinde sürdürülmelidir. Bilginin edinilmesi ve yayılması ile ilgili olarak hemen her alanda gerçekleşmesi gereken değişim ve gelişmelerin temel aracı olan eğitim çok doğru planlanmalı, amaçları çok iyi saptanmalıdır. Bu noktada, eğitim sistemlerinin dünyadaki gelişmeler ve çağdaş eğitim yaklaşımları göz önünde tutularak yapılandırılması ve eğitim alanında atılacak diğer tüm adımların da buna dayalı olarak gerçekleştirilmesi önemlidir. Çünkü dünyada meydana gelen her tür değişimden eğitim sistemleri, programları ve süreçleri de etkilenmektedir. (Aktaran Karamese, 2016)

Bu çalışmada Türkiye’nin yanında Finlandiya (Helsinki)’nin İlköğretim ve Ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programının ele alınmasının sebebi burada eğitim alanında ve aynı zamanda sanat eğitimi ile ilgili reform hareketlerinin süreklilik göstermesi ve Finlandiya’nın eğitim alanındaki başarısı etkili olmuştur.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesini; “Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim Ve Ortaokul Görsel Sanatlar Öğretim Programları arasında programın öğeleri bakımından görülen benzerlik ve farklılıklar nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

Alt Problemler

Araştırma aşağıda sunulan araştırma sorularının kapsamında yürütülmektedir:

1. Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) genel eğitim sistemlerinin;
 - a. amaçlar açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
2. Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programlarının;
 - a. temel becerileri açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
 - b. öğrenme alanları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temelini, Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar öğretim programlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi oluşturmaktadır. Belirlenen ülkelerin öğretim programları incelenerek benzerlik ve farklılıkları elde edilen veriler ile ortaya koyulmuştur. Bu

çalışmada adı geçen ülkelerin görsel sanatlar öğretim programları göz önünde bulundurulmuş ve çalışma içerisinde bu konudaki bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler toblolaştırılarak karşılaştırılmış bu durumun daha net anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak vurgulanması gerekir ki; bu çalışmanın amacı öğretim programlarının niteliğini ölçmek değildir. Temel amaç, adı geçen iki ülkenin öğretim programlarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak ülkelerin sanat eğitime olan yaklaşımları ve uyguladıkları programda ne kadar, nasıl yer verdiklerini göstererek sürekli geliştirmekte olan eğitimde sanat eğitimi açısından pozitif bir yaklaşım benimsetmektir.

Araştırmanın Önemi

Sanatın eğitim programlarındaki yeri matematik, tarih ya da fen içeriği kadar önemlidir. Sanat, tüm konu alanlarında çocukların ilgilerini, motivasyon düzeylerini ve öğrenmelerini yapılandıran eğlenceli hale getiren bir bileşen olarak bütün öğretim programlarında rol üstlenmelidir. Sanat eğitimi önemli ve gerekli kılan sebepler, sanat eğitimi öğretim programlarının da iyileştirilmesini gerektirmektedir. Bu araştırmada Türkiye’de ve Finlandiya (Helsinki)’de ilköğretim ve ortaokul düzeyinde uygulanan görsel sanatlar öğretim programları karşılaştırılmış, benzer ve farklı yönleri ortaya konmuştur. Karşılaştırma için Finlandiya (Helsinki)’nin nedeni: Finlandiya eyaletlere ayrılmış bir ülkedir. Araştırma için seçilen Helsinki, Finlandiya’nın başkenti olup, en yoğun nüfusa (614,074) sahip şehridir. Dolayısıyla, Finlandiya’nın Helsinki eyaletinde uygulanan İlköğretim ve Ortaokul görsel sanatlar öğretim programlarının incelenmesi araştırma açısından önemli veriler elde edileceği düşünülmüştür.

Genel olarak eğitim alanında başarı göstermesinin yanında sanat eğitimi alanında da önemli çabaların ve gelişmelerin görüldüğü Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul görsel sanatlar öğretim programının ve Türkiye öğretim programının karşılaştırılması ile Türkiye’de sanat eğitiminin İlköğretim ve Ortaokul seviyesindeki durumunu tespit etmek, bu alanda yapılabilecek yenilik hareketlerine ilişkin önerilerde bulunmak gerekli görülmüştür.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, en güncel Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programları ile sınırlandırılmıştır.

Türkiye için: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, görsel sanatlar dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Ankara-2018. Öğretim programı incelenmiştir.

Finlandiya (Helsinki) için: Perusopetuksen Opetussuunnitelma, Helsingin Normaaliyseo, 2016. Öğretim programı incelenmiştir.

Yöntem

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Öğretim Programlarının incelendiği bu araştırma; yöntem, amaç ve zaman yönünden betimsel araştırma olarak nitelendirilebilir. Betimsel araştırmalar, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve diğer çeşitli alanların değiştirilmeden, oldukları gibi açıklandığı araştırmalardır (Kaptan, 1998, 59). Bu araştırma betimsel nitelikte olup aynı zamanda nitel bir araştırmadır.

Nitel araştırmaların başı ile sonu birbirinden ayrı olarak düşünülebilir. Çünkü çalışılacak olan konu belirlendikten sonra araştırmanın ilerleyen aşamalarında araştırma kapsamında bazı değişikliklerde yapılabilir. Ancak araştırmaya başlamadan önce nicel araştırmalarda olduğu kadar sıralı ve belirgin aşamalar olmasa bile nitel araştırmalarda da genel olarak belli aşamalar bulunmalıdır. Bu aşamalar şunlardır.(Fraenkel ve Wallen, 2006; McMillan, 2000):

1. Çalışılacak olan olayın saptanması
2. Çalışmadaki katılımcıların belirlenmesi
3. Hipotezlerin üretilmesi
4. Verilerin toplanması
5. Verilerin analizi
- 6.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmada evren ve örneklem alınmamış Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve Ortaokul görsel sanatlar öğretim programları araştırmanın “çalışma grubu” nu oluşturmuştur.

Bu araştırmada, Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul görsel sanatlar öğretim programlarının en güncel olanları karşılaştırmalı olarak incelenmek üzere ele alınmıştır. Araştırmada incelenen kaynaklardan biri, 2018 T.C Milli Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programıdır. Finlandiya’da ise eğitim konusunda eyaletler arasında eğitim ile ilgili uygulamalarda farklılıklar bulunmakta olduğundan tek bir eyaletin öğretim programının karşılaştırılmak üzere seçilmesi gerekmiştir. Bu gerekçeye dayalı olarak, Finlandiya’nın başkenti olan Helsinki’nin başarılı okullarından Helsingin Normaalilyseo (Helsinki Normal Okulu/ Lisansı) 2016 temel eğitim görsel sanatlar ders programı incelenmek üzere ele alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2005); doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Bu araştırmada ulusal ve uluslararası arama motorları, ulaşılabilen kütüphanelerden elde edilecek veriler taranmıştır. Türkiye ve Finlandiya görsel sanatlar öğretim programları ve bu ülkelerdeki sanat eğitimi ile ilgili kitap, tez, dergi, makale gibi kaynaklar incelenmiştir. Türkiye’de, Talim ve Terbiye Kurulu arşivi ile üniversitelerin kütüphanelerinde mevcut kaynaklar taranmış, Finlandiya (Helsinki) öğretim programlarına ise internet üzerinden erişim sağlanmış, akademik çalışmalardan faydalanılmış, kurumların internet sayfalarındaki arşivlerinden yararlanılmıştır. Tüm bu detaylı tarama sonucu toplanan dokümanlar veri kaynağını sağlamıştır.

Verilerin Analizi

Veriler, betimsel analiz yaklaşımlarına göre incelenip alt problemler çerçevesinde düzenlenmiş, ülkelerin görsel sanatlar öğretim programları ile ilgili elde edilen verilerden yola çıkılarak bu konudaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Bulgular yorumlanırken uzaman görüşlerden de yararlanılmıştır.

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Öğretim Programları amaç, temel beceriler ve öğrenme alanları şeklinde belirlenen boyutlar açısından incelenmiş ve karşılaştırılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı amaç ve alt problemlerin çözümü için toplanan verilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara ve bunlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumları

Bu alt problem “Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) genel eğitim sistemlerinin; amaçlar açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Görsel sanatlar öğretim programları amaçlarına göre karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkların daha net görülmesi amacıyla önce elde edilen veriler tablo haline sunulmuş sonra karşılaştırmaya dayalı bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Probleme ilişkin bulgular ve yorumları şu şekildedir:

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Öğretim Programı Amaçları

Türkiye Öğretim programları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır. Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde 4 madde halinde verilmiştir. Bu maddelere göre Türk görsel sanatlar öğretim programı temelinde, milli ve manevi değerleri benimsemiş; haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, üç öğrenme alanını içine alan duyuşsal, bilişsel, psikomotor gelişimlerini destekleyen, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını amaçlamaktadır.

Türkiye’de “Görsel Sanatlar Öğretim Programı” şeklinde isimlendirilen program Finlandiya (Helsinki)’de “Güzel Sanatlar Öğretim Programı” şeklinde isimlendirilir. İlk okulu ve orta okulu kapsayan bir Temel Eğitim sistemine sahiptirler.

Helsingin Normaaliyseen (Helsinki Normal Dersi) için okula özgüdür. Müfredat, ulusal müfredatın yapısını takip eder. Yıllık plan, her öğrenci ve öğretmene sonbaharda dağıtılan Helsingin Normaaliyseen için yıllık bülten olarak sunulur. Helsinki görsel sanatlar programının da” Temel Eğitim” uygulanmaktadır. Temel Eğitim 9 yıl zorunlu eğitimi kapsar. Temel eğitim misyonu, eğitim ve öğretim misyonu, sosyal misyonu, kültürel misyonu ve gelecekteki misyonu olarak 4 bölüme yer verilir. Temel eğitim, öğrencilere becerilerini farklı bir şekilde geliştirme fırsatı sunar. Eğitim, demokratik toplumda büyümenin yanı sıra kapsayıcılığı ve sürdürülebilir bir yaşam biçimini teşvik eder. Temel eğitim, öğrencileri insan haklarını bilmek, saygı duymak ve savunmak için eğitir. Temel eğitimde, güzel sanatlar eğitiminin görevi, öğrencilere sanat yoluyla kültürel olarak farklı gerçekliği keşfetme ve ifade etme konusunda rehberlik etmek, Öğrencilerin kimliklerinin, kültürel yeterliliklerinin ve toplumun inşası, öğrencilerin kendi deneyimleri, hayal gücü öğretimin temelini oluşturur. Sanat eğitimi, sanatın, çevrenin ve diğer görsel kültürlerin fenomenlerini anlama yeteneğini geliştirir. Kültürel miras bilgisinin güçlendirilmesi, geleneklerin aktarılmasını ve yenilenmesini, öğretim öğrencilerin eleştirel düşüncelerinin gelişimini destekler ve onları kendi yaşam çevrelerini etkilemeye teşvik etmektedir. Görsel sanatlar eğitimi, yerel ve küresel bir öğrenci organının temelini oluşturmaktadır.

Tablo 1. Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Öğretim Programı Amaçları

Türkiye	Karşılaştırma ölçütü	Finlandiya (Helsinki)
Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevî değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevî değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak.	Amaçlar	Öğrenci tekliği ve iyi öğretim hakkı: Temel eğitim, çocukluğun gerçek değerinin anlaşılmasına dayanır. Her öğrenci olduğu gibi benzersiz ve değerlidir. Herkes bir insan olarak ve toplumun bir üyesi olarak tam potansiyeline ulaşma hakkına sahiptir. Burada, öğrencinin teşvik edilmesi ve bireysel desteğin yanı sıra, okul topluluğunda dinlenip değer verilmesinin öğrenme ve esenliklerini iletme deneyimine ihtiyacı vardır. İnsanlık, Eğitim, Eşitlik ve Demokrasi: Temel eğitim yaşama ve insan haklarına saygıyı temel alır. Savunmalarını ve insan onurunun dokunulmazlığını yönlendirir. Temel eğitim refahı, demokrasiyi ve sivil topluma aktif katılımı teşvik eder. Eşitliğin amacı ve geniş eşitlik ilkesi temel eğitimin gelişimine rehberlik eder. Eğitim ekonomik, sosyal, bölgesel ve cinsiyet eşitliğine katkıda bulunur. Zenginlik olarak kültürel çeşitlilik: Temel eğitim, çeşitli Finlandiya kültürel mirasına dayanmaktadır. Farklı kültürlerin etkileşimi ile oluşmuş ve şekillenmiştir. Öğretim, öğrencilerin kendi kültürlerinde ve toplumlarında aktif oyuncular olarak kendi kültürel kimliklerinin gelişmesini ve büyümesini ve diğer kültürlerle olan ilgiyi destekler. Sürdürülebilir bir yaşam tarzı ihtiyacı: İnsan doğanın bir parçasıdır ve tamamen ekosistemlerin canlılığına bağlıdır. Bunu anlamak, bir insan olarak büyümenin merkezinde yer alır. Temel eğitim, sürdürülebilir kalkınma ve eko-sosyal eğitim ihtiyacının farkındadır, buna göre hareket eder ve öğrencileri sürdürülebilir bir yaşam tarzı edinmeye yönlendirir.

Tablo 1 de gösterilen ve açıklanan bilgiler çerçevesinde, Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) görsel sanatlar öğretim programlarının amaçlar açısından farklı yönde özelliklerinin çoğunlukta olduğu buna karşın bazı benzer özelliklerin de bulunduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamındaki öğretim programlarında ortak olarak görülen amaçlar “öğrencilerin kendi kültürlerine ve toplumlarında aktif rol alarak katkıda bulunmak; bireysel farklılıkları ile tam potansiyellerini, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda geliştirmek” olarak tespit edilmiştir.

Türkiye görsel sanatlar öğretim programı amaçları arasında yer alan “İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip” yönündeki ifadeler Finlandiya (Helsinki) güzel sanatlar eğitimi amaçlarında yer verilmediği saptanmıştır. Bunun yanında, Finlandiya (Helsinki) güzel sanatlar eğitimi amaçlarında “ Sürdürülebilir bir yaşam tarzı ihtiyacı” adına yer alan amaç ifadelerinin Türkiye görsel sanatlar öğretim programı amaçlarında yer almadığı dikkat çekmektedir.

Görüldüğü üzere, Türkiye görsel sanatlar öğretim programı daha keskin ve net cümleler ile ifade edilmişken, Finlandiya (Helsinki) güzel sanatlar eğitim programında daha genel ve esnek cümleler ile

ifade edilmiştir. Her iki programın amaçlarında da milliyetçi söylemlere yer verilmiştir. Ancak, Finlandiya (Helsinki) güzel sanatlar eğitim programı amaçlarında “Temel eğitim, çeşitli Finlandiya kültürel mirasına dayanmaktadır. Farklı kültürlerin etkileşimi ile oluşmuş ve şekillenmiştir. Öğretim, öğrencilerin kendi kültürlerinde ve toplumlarında aktif oyuncular olarak kendi kültürel kimliklerinin gelişmesini ve büyümesini ve diğer kültürlerle olan ilgiyi destekler.” İfadesi ile diğer kültürlerle olan ilgiye de değinmiştir.

Her iki öğretim programında da 21. yüzyılda bireylerden beklenen “insan haklarına saygı, kendi kültürünü tanıyan-katkıda bulunan, potansiyelinin farkında olan” gibi özelliklerin amaçlarda yer verildiği göze çarpmaktadır.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu alt problem “Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programlarının; temel becerileri açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Görsel sanatlar öğretim programı; temel beceriler ve kazanımlar ölçütlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkların daha net görülmesi amacıyla önce elde edilen veriler tablo haline getirilerek gösterilmiş sonra karşılaştırmaya dayalı bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Probleme ilişkin bulgular ve yorumları şu şekildedir:

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) ilköğretim ve ortaokul görsel sanatlar dersi öğretim programlarının; temel becerileri açısından benzerlik ve farklılıklarına ilişkin bulgular ve yorumları

Tablo 2 de Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) görsel sanatlar öğretim programlarında yer alan temel becerilerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programları Temel Becerileri

Türkiye	Karşılaştırma Ölçütü	Finlandiya (Helsinki)
Alana dair bilgi ve beceri kazanma Kendini ifade etme Görsel okur-yazarlık Yaratıcı düşünme Eleştirel düşünme Problem çözme Karar verme İş birlikli çalışma Disiplinlerarası çalışma Estetik algının geliştirilmesi Hayal gücünü geliştirme Estetik yargıda bulunma Sorumluluk bilinci Etik davranışlarda bulunma Farklı kültürlerle saygı duyma Kültür varlıklarını koruma Çevre bilinci Teknolojiyi etkin ve güvenli kullanma Meslekleri tanıma	Temel beceriler	Alana dair bilgi ve beceri kazanma Kendini ifade etme Görsel okur-yazarlık Yaratıcı düşünme Eleştirel düşünme Cinsiyet eşitliğini öğrenme Estetik algının geliştirilmesi Hayal gücünü geliştirme Sorumluluk bilinci Farklı kültürlerle saygı duyma Kültür varlıklarını koruma Keşfetme İnsan haklarına saygı Kendi kültürünü tanıma

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Dersi Öğretim programlarının her ikisinde de öğrencilere kazandırması hedeflenen beceriler bir başlık altında listelenmemiştir. Öğretim Programlarında yer alan amaçlar ve açıklamalar kısımları incelenerek bu beceriler ortaya çıkarılmış ve listelenmiştir.

Buna göre, Türkiye ilköğretim görsel sanatlar dersi öğretim programında temel beceriler; alana dair bilgi ve beceri kazanma, kendini ifade etme, görsel okur-yazarlık, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, iş birlikli çalışma, disiplinlerarası çalışma, estetik algının geliştirilmesi, hayal gücünü geliştirme, estetik yargıda bulunma, sorumluluk bilinci, etik davranışlarda bulunma, farklı kültürlerle saygı duyma, kültür varlıklarını koruma, çevre bilinci, teknolojiyi etkin ve güvenli kullanma, meslekleri tanıma şeklinde ifade edilmiştir.

Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Öğretim Programının öğrencilere kazandırmayı hedeflediği temel beceriler ise; alana dair bilgi ve beceri kazanma, kendini ifade etme, görsel okuryazarlık, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, cinsiyet eşitliğini öğrenme, estetik algının geliştirilmesi, hayal gücünü geliştirme, farklı kültürlerle saygı duyma, keşfetme, sorumluluk bilinci, şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi, Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Öğretim Programlarındaki becerilerin birçoğu her iki programda da ortak olarak yer almaktadır. Bunlar, alana dair bilgi ve beceri kazanma, kendini ifade etme, görsel okur-yazarlık, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, estetik algı geliştirme, hayal gücünü geliştirme, farklı kültürlerle saygı duyma ve sorumluluk bilinci olarak sıralanabilir. Her iki programda da bulunan ortak beceriler olduğu gibi, farklı becerilere de rastlanmaktadır. Türkiye Öğretim Programında yer alan iş birlikli çalışma, disiplinlerarası çalışma, etik davranışlarda bulunma, çevre bilinci, teknolojiyi etkin ve güvenli kullanma, meslekleri tanıma becerileri Finlandiya (Helsinki) Öğretim Programında yer almamaktadır. Finlandiya (Helsinki) Öğretim Programında yer alan keşfetme, gözlem yapabilme becerilerine ise Türkiye Öğretim Programının “genel amaçlar” bölümünde ve “ilgili açıklamalar” kısmında yer verilmemiştir.

Türkiye’de ve Finlandiya (Helsinki)’da uygulanan ilköğretim ve ortaokul Görsel Sanatlar öğretim programlarının kazanımlarının bazı öğrenme alanları üzerine kurulduğu görülmektedir. Ülkelerin öğretim programlarında yer alan öğrenme alanları aşağıda tablolastırılarak sunulmuştur.

Tablo 3. Türkiye Ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Öğrenme Alanları

Türkiye	Karşılaştırma ölçütü	Helsinki
Görsel İletişim ve Biçimlendirme Kültürel Miras Sanat Eleştirisi ve Estetik	Öğrenme alanları	Görsel algı ve düşünce Fotoğraf üretimi Görsel kültürün yorumlanması

Programlar öğrenme alanları açısından karşılaştırıldığında her iki programın da 3 öğrenme alanı üzerine yapılandırıldığı görülmektedir.

Türkiye Öğretim programı, Görsel İletişim ve Biçimlendirme, Kültürel Miras, Sanat Eleştirisi ve Estetik olmak üzere üç öğrenme alanı üzerine kurulmuştur. Görsel İletişim ve Biçimlendirme öğrenme alanında öğrencilerin; duygu ve düşüncelerini görsel iletişim yollarıyla aktarmaları; görsel iletişimde sanatı kullanmaları ve sanatsal ifadeler meydana getirmeleri; görsel sanat çalışmalarında renk, çizgi, biçim, form, doku gibi sanat elemanları ile ritim, denge, oran-orantı, hareket, zıtlık gibi tasarım ilkelerini kullanmaları; sanat yoluyla fikirlere saygı duymayı öğrenmeleri; sanat çalışmalarını gerçekleştirirken sanat eseri, sanat kitabı gibi öğretim materyallerini, fırça, boya, makas gibi araç-gereçleri kullanabilmeleri ve teknik açıdan yetkinlik kazanmaları; sanat çalışmalarını oluştururken malzemeleri tasarruf ilkesini dikkate alarak kullanmaları; biçimlendirme çalışmaları yaparak yeteneklerini ortaya çıkarmalarının sağlanması; telif hakları gibi konulara ilişkin bilgi edinerek sanat alanında etik davranış göstermeleri amaçlanmıştır.

Kültürel miras öğrenme alanında ise öğrencilerin; Türk kültürü ve bunun yanında farklı kültür ve medeniyetlerin sahip olduğu sanat geleneklerinin, sanat eserlerinin ve sanatçıların incelenmesiyle kültür bilinci kazanmaları; sanat ile kültürün medeniyetin temel taşları olduğunu ve birbirini bütünlendiğini kavramaları; müze, sanat galerisi, sanatçı atölyeleri gibi yerlerdeki kültür-sanat eserlerini incelemeleri; sanatın evrensel bir dil olduğunu kavramaları; görsel sanatların geçmişten geleceğe bir kültür köprüsü olduğunu kavramaları; müzeler ile görsel sanatları ilişkilendirmeleri; görsel sanatların tarihsel sürecini incelemeleri; kültür-sanat örnekleri üzerinde inceleme, analiz etme ve yorumlama çalışmaları gerçekleştirmeleri amaçlanmıştır.

Sanat eleştirisi ve estetik öğrenme alanında ise öğrencilerin; sanat eserlerini tanımlama, çözümleme, yorumlama ve yargı basamaklarını içeren basitten karmaşığa doğru eser eleştirisi yöntemine göre incelemeleri; görsel sanatlara ilişkin öğrendiği bilgileri ve kavramları sanat eleştirisi sürecinde kullanmaları; sanat eserinin iletişim kurmadaki etkililiğini incelemeleri; sanat eserini algılamada hazırbulunuşluğun etkililiğini kavramaları; sanat eserlerini inceleyerek sanatın anlamına ilişkin

yargılarda bulunmaları; sanat eserlerinin ekonomik değerlerinin de olduğu bilincine varmaları; sanat eserlerine yönelik getirilen farklı görüşlere bakarak farklı düşüncelere saygılı olmayı öğrenmeleri; sanat alanındaki etik kuralları öğrenmeleri hedeflenmiştir.

Finlandiya (Helsinki) öğretim programında ise, Görsel algı ve düşünce, Fotoğraf üretimi Görsel kültürün yorumlanması; Gönüllü olarak katıldıkları öğrencilerin görsel algı ve imge kültürleri öğretimin içeriği olarak seçilir. Öğrenciler birbirlerinin kültürleri hakkında bilgi edinmeye teşvik edilir. Kendi imge kültürlerimiz resimsel çalışmalar için bir başlangıç noktası olarak kullanılmaktadır. Öğretim, öğrencilerin günlük yaşamlarında, yakın çevrelerinde ve etkileşimlerinde kendi imaj kültürlerinin önemini ele alır. Çevresel görüntü kültürleri resimsel çalışma için bir başlangıç noktası olarak kullanılır. Öğretim öğrencilerin yakın çevresi ve medyası ile ilgilenmeye odaklanmaktadır. Müfredat, farklı zamanlarda, farklı ortamlarda ve kültürlerde üretilen görsel sanatlardan seçilmektedir. Öğrenciler çeşitli sanat, konu ve fenomenleri keşfederek görsel sanatlar dünyasını keşfederler. Sanat eserleri resimsel çalışmalar için bir başlangıç noktası olarak kullanılır. Öğretim, sanat eserleri ve deneyimleriyle ilişkili kültürel çeşitlilikle ilgilenmeleri hedeflenmiştir. Helsinki’de üç öğrenme alanı da aynı amaçları hedeflemektedir. Her öğrenme alanı birbiri ile iç içe geçmiş özelliktedir.

Türkiye’de “Görsel İletişim ve Biçimlendirme” Finlandiya öğretim programında “Görsel algı ve düşünce” olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de “Kültürel Miras” öğrenme alanı Finlandiya (Helsinki) programında “Görsel kültürün yorumlanması” beceri alanına karşılık gelmektedir. Türkiye’deki “Sanat Eleştirisi ve Estetik” öğrenme alanı Finlandiya (Helsinki) programında “Görsel algı ve düşünce” öğrenme alanına yine denk gelmektedir. Bu iki ülkenin öğrenme alanlarında farklı olarak, Finlandiya’daki (Helsinki) “Fotoğraf üretimi” adı altındaki öğrenme alanı, ülkenin diğer öğrenme alanları ile aynı hedefleri amaçladığından Türkiye görsel sanatlar dersi öğretim programındaki üç öğrenme alanına da denk geldiği görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu çalışmada Türkiye’nin ve Finlandiya (Helsinki)’nin İlköğretim ve ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programları incelenmiştir. Araştırmaya zemin oluşturması açısından her iki ülkenin öğretim programı ile ilgili kısaca bilgi verilmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışmanın özündeki amaç olan Türkiye’nin ve Finlandiya (Helsinki)’nin İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi sonucu programlar arasında bazı benzerlik ve farklılıklar saptanmıştır. Bu bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir:

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) İlköğretim ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçlar

Her iki programda da farklı ifadelerle de olsa yer alan genel hedef ifadeleri, görsel sanatlara yönelik kuramsal bilgi sahibi olunmasına ve sanat eleştirisine dönük hedeflerdir.

Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Öğretim Programlarındaki alana dair bilgi ve beceri kazanma, kendini ifade etme, görsel okur-yazarlık, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, estetik algı geliştirme, hayal gücünü geliştirme, estetik yargıda bulunma ve sorumluluk bilinci gibi becerilere her iki programda da yer verilmiştir.

Her iki programda da bulunan ortak beceriler olduğu gibi, farklı becerilere de rastlanmaktadır. Türkiye Öğretim Programında yer alan iş birlikli çalışma, disiplinlerarası çalışma, etik davranışlarda bulunma, çevre bilinci, teknolojiyi etkin ve güvenli kullanma, meslekleri tanıma becerileri Finlandiya (Helsinki) Öğretim Programında yer almamaktadır. Finlandiya (Helsinki) Öğretim Programında yer alan keşfetme becerisi ise Türkiye Öğretim Programının “genel amaçlar” bölümünde ve “ilgili açıklamalar” kısmında yer verilmemiştir.

Öğretim programlarının öğrenme alanları bakımından birbiri ile benzer özellik gösterdiği görülmektedir. Türkiye’de “Görsel İletişim ve Biçimlendirme” Finlandiya öğretim programında “Görsel algı ve düşünce” olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de “Kültürel Miras” öğrenme alanı Finlandiya (Helsinki) programında “Görsel kültürün yorumlanması” beceri alanına karşılık gelmektedir.

Türkiye’deki “Sanat Eleştirisi ve Estetik” öğrenme alanı Finlandiya (Helsinki) programında “Görsel algı ve düşünce” öğrenme alanına yine denk gelmektedir. Bu iki ülkenin öğrenme alanlarında farklı olarak, Finlandiya’daki (Helsinki) “Fotoğraf üretimi” adı altındaki öğrenme alanı, ülkenin diğer öğrenme alanları ile aynı hedefleri amaçladığından Türkiye görsel sanatlar dersi öğretim programındaki üç öğrenme alanına da denk geldiği anlaşılmıştır.

Türkiye ilköğretim görsel sanatlar dersi öğretim programında milli ve kültürel özelliklerin kazandırılmasını hedefleyen kazanım sayısı ile Finlandiya (Helsinki) öğretim programında da yaklaşık olarak aynı sayıda olduğu saptanmıştır.

Öneriler

Araştırmaya İlişkin Öneriler

Ülkelerin eğitim konusunda dünyada ne gibi hareketlilikler meydana geldiğini takip edebilmeleri için karşılaştırmalı araştırma çalışmalarına önem verilmeli, bu çalışmalar teşvik edilmelidir. Bu karşılaştırmalı çalışmalar doğrultusunda da ülkeler kendi eğitim sistemlerini gözden geçirmelidirler.

Yapılacak Araştırmalara İlişkin Öneriler

Bu araştırmada Türkiye ve Finlandiya (Helsinki) Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programları karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bir başka araştırmada dünyanın sanat eğitimi alanında gelişmiş diğer ülkelerinin öğretim programları ile Türkiye’de uygulanan öğretim programı karşılaştırılabilir.

Bu araştırmada ilköğretim ve ortaokul düzeyinde uygulanan görsel sanatlar dersi öğretim programları incelenmiştir. Bir başka araştırmada ortaöğretimde uygulanan görsel sanatlar öğretim programı veya yükseköğretimde görsel sanatlar öğretmeni yetiştiren programların öğretim programları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Bu araştırmada ülkemizde sanat eğitimi denildiğinde ilk akla gelen ders olan Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı incelenmek üzere ele alınmıştır. Bir başka çalışmada sanat eğitimi kapsamında olan Müzik Dersi Öğretim Programı incelenebilir.

KAYNAKÇA

- ARTUT, Kazım, (2010), Güzel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri, ANKARA: Anı Yayıncılık
- FRAENKEL J. R., WALLEN, N. E. (2006). How To Design And Evaluate Research In Education. New York: McGraw-Hill Book Company.
- GENÇ, S, Z. (2007). Cumhuriyetten günümüze ilköğretimde program geliştirme çalışmaları. A.Ü Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (2), 123-137
- GENÇ, S. Z., & Eryaman, M. Y. (2008). Değişen değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 89-102.
- KARAMEŞE, Esmâ Nur (2016), Türkiye Ve Kanada İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Bartın: T.C. Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları Ve Öğretim Bilim Dalı: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAPTAN, S. (1998). Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri. (11. Basım) Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- SAN, İnci.(1983). Sanat Eğitimi Kuramları. Özen Matbaacılık, Tan Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Presentation ID / Sunum No: 27

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-4644-3072

| 67

Lüks Pazar Konumlandırma Stratejisi Geliştirme: Bir Çikolata Markası ile Örnek Tasarım Süreci

Dr. Öğretim Üyesi Selin Gençtürk
Yaşar Üniversitesi

Özet: Çalışmanın amacı lüks pazara hitap edecek bir marka konumlandırma stratejisi tasarlamaktır. Amaca yönelik olarak çikolata sektöründe faaliyet gösteren butik bir çikolata markası örnek bir vaka analizi ile ele alınmıştır. Mevcut markanın gerek ürün gerekse ambalaj tasarımı yönünden hedef kitlenin zihninde anlam karışıklığı yaratması, vaad edilen lüks marka imajı ile örtüşmediği ortaya çıkarılmıştır. Belirlenen vakaya rekabet analizi, swot analizi ve kimlik çalışması yapılmış akabinde bu çalışmalara uygun olarak ürün tasarımı, ambalaj tasarımı ve pazarlama iletişim tasarımı yapılmıştır. Bilindiği üzere markayı tüketicilerin gözünde nasıl görmesi gerektiğini sağlayan ve ürünü anlatmaya yarayan en etkili yollardan birisi kurumsal kimlik yaratım süreci ile geçer. Örnek vakanın mevcut pazarda bulunan (İzmir ilindeki) rakip firmaları; renk, slogan, ambalaj, fiyat, ağırlık, satış kanalı ve ürün çeşidi bakımından incelenerek, örnek çikolata markasına A ve B+ ses gruplarına yönelik yeni bir konumlandırma önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ambalaj Tasarımı, Ambalaj, Ürün Tasarımı, Kurumsal Kimlik, Marka Konumlandırma

Abstract: The aim of the study is to design a brand positioning strategy that will appeal to the luxury market. For the purpose, a boutique chocolate brand operating in the chocolate industry is discussed with a case study. It has been revealed that the current brand creates confusion in the minds of the target audience in terms of both product and packaging design and does not match the promised luxury brand image. Competition analysis, SWOT analysis and identity study were performed on the determined case, and then product design, packaging design and marketing communication design were made in accordance with these studies. As it is known, one of the most effective ways to show the brand in the eyes of consumers and to explain the product is through the corporate identity creation process. The competitor companies of the case study in the current market (in İzmir province); A new positioning proposal for the A and B+ consumer groups were presented to the sample chocolate brand by examining it in terms of color, slogan, packaging, price, weight, sales channel and product variety.

Keywords: Packaging design, packaging, product design, corporate identity, brand positioning

1. Giriş

Eski çağlardan bu yana insanlar bilinçli ya da bilinçsiz yaşamın her alanında bir kimliğe bürünmüşlerdir. Tıpkı insanoğlu gibi markalar da logo, renk ve sembollerle çevrelenerek, tüketicinin zihninde görsellerle yer etmeyi amaçlar. Bu toplumlarda markanın ayırt edici özellikleri ön plana çıkararak, rakiplerine karşı fark yaratmasını sağlamak gerekir. Markanın karmaşık görsel pazarın içerisinde özgün bir yapı oluşturabilmesi, kurumsal kimlik ve ürün ilişkisinin iyi kurgulanarak, tüketici profili ile tutarlılık sergilemesi ile gerçekleşir. Logo, ambalaj, kartvizit, sosyal medya (Instagram) ve web sitesi gibi kurumsal kimlik çalışmaları ile markaya karşı hedef kitleyi etkilemenin en etkili yollarına başvurulmaktadır. Bunun yanında ürün ambalaj fonksiyonlarından; koruma, kolaylık sağlama, bilgi verme, tutundurma ve fiyatlandırma ayarlamalarına başvurulması markaya güç katmak adına oldukça pekiştirici stratejilerdir (Meral, 2011).

Günümüz tüketicileri lüks ürün satın alırken herhangi bir sürprizle karşılaşmak yerine, ürün içeriğine erişebildiği, tüketici yorumları ile etkileşimde bulunabildiği sosyal platformlara aynı zamanda fiyat kıyaslama olanağı buldukları güvenli markalara yönelim göstermektedir (Bauer ve diğerleri, 2005). Dolayısıyla, markalar kendini tanıtmak, devamlı olarak kendini hatırlatma ve tüketici ile arasındaki bağı

kuvvetlendirmek adına tutundurma faaliyetlerine önem vermelidir. Markanın lüks olarak algılanması, sunduğu kalitenin ötesinde geleneksel pazarlama çalışmalarından daha fazlasını sunması ile gerçekleşir. Lüks marka ürünlerinin; estetik, premium fiyat, eşsiz olma gibi özelliklere sahip olmasını, soyut faydalarının fonksiyonel faydalarından çok daha değerli olduğu söylenebilir (Habiboğlu ve Uslu, 2019). Bu çalışmada, çikolata markasının algılanan değeri ortaya konularak, mevcut pazardaki rakip firma analizi ile yeniden marka konumlandırma tasarlanmıştır.

2. Marka Konumlandırma

Tüketicilerin satın alma kararlarında ikna etme, bilgilendirme ve etkileme olarak konumlandırma özelliği kullanılmaktadır. Bu konumlandırma özelliği pazarlama iletişimi olarak da adlandırılabilir (Köksal, 2012). Markanın kendi imajını yaratması, tüketici zihnindeki çağrışımlar, rakiplerinden farklılaşması ve sürdürülebilir bir marka imajı ortaya çıkarması çok aşamalı bir süreç olurken, aynı zamanda bir farklılaşma düşüncesidir (Fayvishenko, 2018). Markanın tüketici zihninde iyi bir konumda yer edinebilmesi için gelişime açık olması gerekmektedir ki ürün gelişimine devam ederken hizmet kalitesinden ödün verilmemesi ihtiyacı vardır (Mogaji ve Danbury, 2017). Pazar ve tüketiciler arasındaki bağlantıyı kurmak için işletmeler konumlandırma stratejilerinden faydalanmaktadır. Konumlandırma stratejileri işletmelerin sahip olduğu yeni ürünlerin, rekabetin olduğu pazarda hızlı bir şekilde yer edinmesini sağlarken, var olan ürünlerin ise satışlarının artmasını sağlamaktadır (Albar, 2014). Marka konumlandırılmasında farklı yöntemler kullanılır, bunlardan sadece temel olanlar; fiyat ve kalite ilişkisine bağlı, ürünün kullanıcıları üzerinde vurgu yapan, kültürel sembollerle, ürün özelliklerine, ürün sınıfına, rakipleriyle karşılaştıran, yaşam tarzına vurgu yapan konumlandırmalardır. Pazarlamacılar, konumlandırmayı doğru bir şekilde kontrol edebilmek için ürünün kategorilerini ve ürün menşesini, kullanmış oldukları stratejiye göre uyumlu olduğundan emin olmalıdır (Catalin v.d, 2014). Pazar ile uzun süreli ilişkiler kurmak için yatırımcılar, çalışanlar ve müşteriler ihtiyacı olan güven ortamını yaratmaları gerekmektedir.

2.1. Ambalaj Tasarımı

Küresel değişim ile birlikte tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve talep farklılıklarının artmasıyla beraber markalar, tüketicilere sağlıklı, güvenli ve estetik biçimde ürünlerine uygun ambalaj tasarımlarına yönelmişlerdir. Ambalajların ürüne yönelik tasarlanması, lojistik sürecinde ürünü darbelerden koruması ve ürünün marka kimliğini sergilemesi yönünden oldukça önemlidir. Bu durum beraberinde yenilikçi bir tasarım anlayışının yani ambalaj tasarımının önemini ortaya çıkarmıştır. İyi bir tasarım; ürün özellikleri, trend tasarım anlayışı, yaşam tarzı ve farklı kültürel etkilerle birlikte iletişim aracı rolü üstlenir. Ambalaj tasarımı, ürüne marka ve kimlik yaratmada farkındalık yaratmak için önemli bir etkidir. Ürüne ruh kazandıran aynı zamanda arzu nesnesi halinde tüketicinin satın alma davranışını etkileyen bir güçtür. Ürünü sarmalayan önemli tasarım öğelerinden biri olan gıda ambalajı, müşterilerine yaşattıkları deneyim sayesinde bağ kurmaya çalışır. Ambalajlar ürünlerin raflarda estetik açıdan diğerlerinden ayırt edilmesini sağlarken aynı zamanda rekabetçi avantaj sağlayarak üstün konuma geçmeyi hedefler. Aynı zamanda ürünün pazarlanması açısından önemli fonksiyonlara sahiptir. Ürünün diğerleri arasından ayrışmasını sağlar, tüketici tarafından tekrar tekrar satın alınabilmesi için ürüne marka ve kimlik kazandırır, ürünü dikkat çekici hale getirir, ürün hakkında bilgi ve özellikleri yansıtır, ürün boyut, içerik ve tatları yani kendine has detayları aktarır, ürünün saklanması, açıp kapatılması, atılması ve taşınması hakkında mesajlar barındırır (Herbet ve Murray, 2003).

Ürünün somut bileşenlerinden biri olan ambalaj, tüketicilerin satın alım noktasında kritik bir ilgi çekme odağıdır. Bu sebeple ambalajın iletişim yönü sayesinde, ürünün ne olduğu, nasıl kullanıldığı ve ne yarar sağladığı konularında mesajlar verir. Bu iletişim unsurları ise; renk, tasarım, şekil, büyüklük, marka ismi, fiziksel malzeme ve ürün bilgi etiketidir (Rettie ve Brewer 2000). Renk, ürün, ambalaj ya da logoda marka imajını yansıtmaya yardımcı olur. Kültürden kültüre değişim gösterir (İzğören, 2000). Ambalajın şekil ve tasarımı ise, ürünün marka imajını tamamlamada malzemenin çeşidi, uzunluğu-kısalığı, inceliği-kalınlığı gibi ayırt edici unsurlar bulunur. Şeklin marka ile bütünleşmesi ve ayırt edici nitelikte olması gerekir. Marka ismi, neredeyse ambalajın en göze çarpan kısmıdır. Grafik ve marka isim bir araya gelerek güçlü bir imaj yaratımında etkilidir. Farklı malzemelerden yapılmış ambalaj, estetik olarak beğeni yaratmalı, ürünün ele alınıp incelenmesi için tüketiciyi çağırmalı ve muhafaza özelliğini yerine getirmelidir (Kotler, 2000).

3. Türkiye’de Çikolata Sektörü

İnsanların tükettiği gıdalar, sosyal ve kültürel çevrelerine ilişkin şekillenir. Onların duyguları ve dışardan gelen uyarıcılar, yiyecek tercihlerini etkileyen temel etkenler arasındadır. Ayrıca, bu tercihler kültürel bir grup içerisinde de biçimlenebilir (Cicia ve diğerleri, 2012). Çikolata sektörü yüzyıllardır insanlar tarafından tüketilen, Türkiye’de gelişmekte olan bir sektördür. Ülkenin genç nüfusa sahip olması ve bu nüfusun tüketim alışkanlıkları arasında çikolata ve şekerlemenin bulunmasından dolayı sektör ürünlerine talebin gün be gün artarak devam etmesi beklenmektedir (Palacıoğlu, 2003).

Literatürde yapılan çalışmalarda ise çikolata tüketicisinin; kişisel tercihler, çikolata ürün özellikleri, sosyo-demografik ve ekonomik faktörlerden etkilendiğini göstermektedir (Del Prete ve Samoggia, 2020). Türkiye’de kişi başı çikolata ve şekerleme tüketimi gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Toplum ilk olarak, temel gıda ihtiyaçlarını karşılamakta, bu sebepten dolayı tüketim ihtiyacı olmadığı çikolata gibi ürünleri satın alma eğilimini ertelemektedir. Uluslararası Kakao Örgütü’nün yaptığı açıklamaya göre; Türkiye’de kişi başına çikolata tüketimi 3,1 kg iken, Avrupa’da ise çikolata tüketiminin yarısını gerçekleştirmektedir. (Onuralp, Gülhan ve Aslandağ, 2018). Çikolatanın ana çeşitleri arasında bitter çikolata, sütlü çikolata beyaz çikolata, ruby çikolata bulunmaktadır. Bununla birlikte dolgulu, sade ve çeşnili olarak da gruplandırılabilir (Selçuk, 2020). Günümüzde ise bitter çikolata, beyaz çikolata ve ayrıca Barreau Callebault şirketi tarafından bulunan ruby çikolata dahil olmak üzere üç çeşit çikolata türü rağbet görmektedir. Bu çikolata türlerine, Gianduiya çikolata, aromatik (vanilya, naneli, alkollü vb. gibi) çikolata, içeriği yönünden yulaflı, pirinç patlaklı, vegan ve şekersiz çikolata çeşitleri de ilave edilmeye başlandı (Merlino ve diğerleri, 2021). Tüketiciler çikolata alternatifleri arasında taze, lezzetli ve sağlıklı olanlara öncelik vermektedir. Aynı zamanda çikolata satın alma sırasında promosyonların bulunması müşterilerin çoğunluğunu etkilediği fark edilmektedir (Özel, 2006). Son dönemde seçeneklerin çoğalması ve satın alma gücünün artması, çikolata tüketiminin üst seviyelere çıkmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, türk çikolata işletme yapıları tekrar şekillenerek, ürün farklılaştırma, firmalar arası anlaşmalar yapma ve çeşitli pazarlama stratejileri gibi deneyerek pazarda sahip olduğu potansiyele ulaşacaktır.

4. Çikolata Sektörünün Markalaşması

Marka, bir işletmenin diğer işletmelerden ayırt edilebilmesini sağlayan kavramdır. Aynı zamanda, tüketici kararını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir (Atıgan, 2019). Ürünlerin farklılaşması ve segmentlere ayrılmasının bir sonucu olan marka; uzun süreli tutum, kaynak ve beceri gerektirir (Maurya ve Mishra, 2012). Tüketiciler markayı belirli bir kalite ve tat ile ilişkilendirildiğinden dolayı önceden bildikleri ürünü tercih etme olasılığı daha fazladır. Marka, tüketici beklentilerini karşıladığı anda oluşan güven sayesinde tüketicinin o markaya sadık kalmasını sağlar (Ramli, 2017). İşletmeler tarafından ortaya çıkarılan ürünün, pazarda yer edinebilmesi için pazarlama stratejilerinin uygulanması gerekmektedir. Hedef pazarın belirlenmesi ve pazarlama karmasının (ürün, fiyat, yer ve tutundurma) oluşturulması ile pazarlama stratejisi ortaya çıkar (Sezer, 2014). Pazarlama karması ve markanın birbiri arasında bağ kurabilmesi için kaliteli bir ürün şarttır. Bu karma içerisinde doğru konumlandırılmış bir ürünün doğru fiyat politikası, hedef tüketiciler için arzuladıkları ürünlere sahip olma duygusunun önüne geçmemektedir.

Çikolata pazarlama içerisinde ürün olarak yer aldığı için ona çikolataya uygun değer paketleri önerilmesi gerekir. İşletmeler, değişen ve gelişen tüketici beklentilerine cevap verebilmek için yenilikçi adımlara ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanda tüketicileri, uzun vadeli müşteri haline getirebilmek adına onların seslerine kulak vermeleri gerekir. Yeni ürünlerin bilinirliğinin artması ve şirketlerin satış hedeflerine ulaşabilmesi için markanın reklamının yapılması akılda kalıcılığı arttırmaktadır (Çini, 2009). Marka bilinirliğinin artmasının; markanın daha çok tercih edilmesi, pazardaki payının artması, müşteri sayısının artması gibi kar getiren sonuçları vardır (Chandon ve diğerleri, 2022). Çikolata markasının reklamı, tüketici üzerinde olumlu bir etki bıraksa da, bu başarılı bir marka olmasını belirleyen tek faktör değildir. Bunun yanında çikolata sektöründeki gelişim, artık sadece ürün yeniliği olarak kalmayıp, çok stratejik olan pazar yönüne odaklanarak, her bölgenin kendine özgü aroması ile üretilip aynı zamanda ambalajlanıp üretilen ürünleri kapsar (Purba ve diğerleri, 2018). Bu bağlamda, tüketicilerin markaya sadık kalma sebeplerinden bazıları; belirli bir ürünü satın alma alışkanlığı, ürün kalitesinin korunması ve belirli bir ürünün sahip olduğu görüntüden dolayı oluşan aidiyet hissi olabilir. Eğer ürün tüketici

tarafından alışıldık değil ise tüketim alışkanlıklarına dahil olması güçtür (Prete ve Samoggia, 2020). Tüketicinin satın almama sebeplerinden bazıları ise marka bilinirliğinin azlığı, ürünün pazarda bulunamaması, yeni bir tat oluşu, yeni bir marka ve sağlık kaygılarıdır. Öte yandan, tüketici satın alma kararları arasında olan marka kimliğinin tüketicinin zihninde güçlü ve doğru konumlandırılması, markaya duyulan sadakatin ve o markaya ilişkin güvenin artmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple marka kişiliği doğru yaratılması sonucunda, tüketiciler kendi veya olmak istedikleri kişilerin özelliğini yansıtan ürünleri tercih etmektedir. Özellikle, çikolata, gofret ve bisküvi sektöründe gençlerin; başarılı, lider, nazik, dürüst, mütevazı ve hassasiyet özelliklerini temsil eden markaları tercih ettikleri görülmektedir (Atıgan, 2019).

4.1. Çikolata Tüketiminde Ambalajın Rolü

Ambalaj tasarımında görseller etkili bir role sahiptir, görsellerin ürünün kullanım amacına ve hedef kitlesine uygun tasarlanmış olması gerekir. Tüketici kitlesinin detaylıca araştırılması ile ambalaj tasarımında uygulanan yaratıcılık seviyesi de değişecektir (Li, 2018). Fakat ambalajın asıl görevi ürünü korumaktır, bu nedenle ürünün formuna yönelik bir tasarıma sahip olmalıdır (Shoja, 2017). Ambalaj ürünün taşınması, depolanması raf ömrünü uzatması, ürün kalitesini ve güvenliğini sağlamasında önemli bir rol oynarken aynı zamanda tüketici sağlığını korumayı hedefler (Marsh ve Bugusu, 2007).

Ürün pazarlamasında en önemli parçalardan birisi olan ambalaj, markayı rakiplerinden ayırma ve tüketiciyi satın almaya yönlendirme etkisi vardır. Başarılı bir marka kimliğinin ambalaja yansıtılması ürünün görünürlüğünü arttırmaktadır. Çikolata ambalajı çoğunlukla tüketici ile ilk iletişimin kurulmasını sağlar (Mullin, 2020). Çikolata ambalajının sahip olduğu grafik ve yazı tipi, renk, şekil, ebat, malzeme ve diğer bilgiler tüketicinin satın alma kararında rol almaktadır (Naik, 2015). Tüketicilerin ambalaj tercihi, rakip ürünlerin ambalaj tasarımları, ambalajın tüketici ile kurduğu iletişim gibi özelliklerin ambalaj tasarımında göz önünde bulundurulması ambalajın dikkat çekici olmasını ve tüketicinin satın almaya yönlendirilmesini sağlamaktadır (Aygün, 2007). Çikolata ambalajında somut desenler, fotoğraflar ve canlı renkler, tüketicilerin dikkatini çekme, iştah uyandırma ve dürtüsel satın almaya neden olan duygularını harekete geçirmektedir (Kovac ve diğerleri, 2019). Ambalaj tasarımının bir diğer işlevi ise ürünün duysal olarak nasıl algılanacağına yönelik bilgilerin aktarılmasını sağlamaktır. Tüketici beklentisini ambalaj üzerinde yer alan fiyat, etiket ve beslenme bilgisi gibi görsel detaylar üzerinden belirler. Beklentisi duysal olarak karşılanan tüketici ürünü onaylar ise tüketici satın almaya devam eder (Gunaratne ve diğerleri, 2019). İyi bir çikolata ambalajı estetik açıdan tüketiciye hitap ederken, fiziksel bir koruma da sağlamalıdır. Bununla birlikte ambalaj, sağlığa ve çevreye zarar vermeyen malzemeye sahip olması gerekir iken, ürün ve ambalaj özellikleri bilgisi içermesi gerekmektedir.

5. Uygulama

Bu çalışmanın amacı bir çikolata markasının konumlandırma sürecini tüm faktörleriyle değerlendirip yeniden tasarlamaktır. İncelenen çikolata markasının vaadi; Callebaut kuvertürünü kullanarak Premium el yapımı çikolata üreticisi olduğunu vurgulamaktadır. Çikolata yapımında kullanılan ürün içeriği ve fiyat politikası, hedef kitlesinin Premium tüketiciler olduğunu savunmaktadır. Marka kurumsal algısını; modern, premium ve organik bir marka olarak planlamaktadır. Aynı zamanda, e-ticaret platformunda tercih edilen bir çikolata markası olmak, toptan ve perakende satış ağı oluşturarak, tüketiciye her kanaldan ulaşılma ve tutundurma faaliyetleri ile pazarda uzun süre rekabet edebilmeyi hedeflemektedir. Bunlara ilave olarak, markanın hedef kitlesini A ve B+ SES grubu oluşturarak, sosyal ağlardan (Instagram, web sitesi ve Trendyol) siparişlerini gerçekleştirmektedir. Tüm bu kriterler göz önünde bulundurularak vakaya konu olan marka için pazarlama konumlandırma stratejisi geliştirilecektir.

5.1. Marka Profili

İncelenen marka, lüks çikolata ve atıştırmalıklardan oluşan bir markadır. Profesyonel şeflik tecrübesine sahip olan ve Michelin yıldızlı restoran mutfağını da tecrübe eden marka sahipleri, çikolata da şef profesyonelliğini el yapımı butik artisan çikolatalarla bir araya getirmiştir. Markanın kurucusu, yaklaşık 3 yıl önce kurmuş olduğu el yapımı artisan çikolataları, gerek online (Trendyol) gerekse sosyal medya aracılığı ile (Instagram) tüketicilere ulaştırmaktadır. Marka Callebaut kuvertürünü kullanarak el yapımı çikolatalarını; bonbon, tablet ve kurumsal olarak satışa sunmaktadır. Ürün çeşitlerinden tablet

çikolataları; organik kakao nibli beyaz çikolata, organik kakao nibli sütlü çikolata, incir-bitter çikolata, kakao-yaban mersini bitter çikolata, İtalyan biberli beyaz çikolata, İtalyan biberli bitter çikolata, organik kakao nibli bitter çikolata, organik nane yağlı bitter çikolata, organik kakao nibli gold tablet çikolata olmak üzere 72 gr paketlerde ürün içeriğine göre beş farklı fiyatta ürün sunulmaktadır. Öte yandan, bonbon çikolata çeşitleri ise 16'lı, 25'li, 48'li ve 49'lu kutulara konularak farklı şeklide fiyatlandırılmıştır. Son olarak kurumsal çikolataları ise 28'li kutuda ve 49'lu Premium kutuda olan çikolatalar tüketicinin alımına sunulmaktadır.

5.2. SWOT Analizi

Bu çalışma kapsamında incelenen markanın kurumsal kimliği; logo, ambalaj, kartvizit, sosyal medya hesabı (Instagram), web sitesi daha sonra ambalaj fonksiyonları (koruma, kolaylık sağlama, bilgi verme, tutundurma ve iletişim, fiyatlandırma) çikolatanın Türkiye'deki tüketimi (Türkiye'de satılan ve en çok tercih edilen çikolata markaları), artisan çikolataci rakip analizleri ve SWOT analizi yapılarak incelendiğinde ürün-ambalaj-tüketici profili arasında tutarsızlık olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Chefmade Swot Analizi

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar	Fırsatlar	Tehditler
• Callebaut çikolatası (hammadde) kullanılması • El yapımı ve taze ürünler • Profesyonel şef tecrübesi ile hazırlanması • İnternet sitesi ile 7/24 satış yapılabilmesi • Türkiye'nin her yerine teslimat yapabiliyor olması	• Kullanılan ürün görsellerinin ürünün kalitesini yansıtmaması • Ambalaj tasarımı zayıflığı • Çikolata kalıp tasarımlarının özgün olmayışı • Marka kimliği belirsizliği • Marka bilinirliğinin yetersizliği • Reklam ve tanıtım çalışmalarının yetersiz olması (dijital pazarlama) • Sosyal medya hesaplarının yönetiminin profesyonel olmaması (dijital pazarlama) • İnternet sitesinin ürünün kalitesini yansıtmaması (dijital pazarlama)	• Tüketicilerin bilgiye daha kolay ulaşması • Piyasada özgün çikolata türü eksikliği • Butik çikolata pazarında markaların bilinirliğinin az olması • Tüketicilere birden fazla kanaldan ulaşmanın kolaylaşması • Gelişen teknoloji ile satın alımların kolaylaşması • Gelişen teknoloji ile ürün tedarik süreçlerinin kolaylaşması • Yurtdışından ürün veya hammadde ithal etmenin kolaylaşması • Atıstırılabilir ve çikolata sektörünün her geçen gün büyümesi • Yurtdışından gelen ürünlerin pazarı genişletmesi	• Kakao meyvesinin üretiminin giderek azalması • Aynı ürün gamına sahip diğer çikolata üreticileri • Tüketicilerin kafasındaki "çikolata sağlıksızdır" algısı • Yurtdışından gelen ürünlerin pazarı genişletmesi • Marka çeşitliliği ile tüketicinin kafasının karışması • Yurtdışından hammadde ithal etmedeki yasal zorluklar

İncelenen markanın ilk olarak mevcut durum analizini yapmak için zaman ve mekân kısıtlılığından ötürü İzmir ilinde en çok el yapımı çikolatacılarının ve çikolata dükkanlarının var olduğu Alsancak lokasyonu tespit edilerek aynı segmentte yer alan ve rakip olarak nitelendirilen el yapımı çikolata üreticilerine gidilmiştir. Öte yandan, marketlerin içerisinde yer alan butik çikolata markaları; renk, slogan, marka ve ambalaj gibi unsurlardan dikkat çekici olanlarının da araştırmaya konu olması bakımından farklı markalarından örnekler alınarak incelenmiştir. Bahsi geçen markaları; slogan, ağırlık, fiyat, ambalaj, ürün çeşidi ve satış kanalı olmak üzere ele alarak çalışmada incelenen marka ile karşılaştırabilmek adına ürün türlerini tablet, madlen ve spesiyal kutu çikolata bakımından analiz edilmiştir (Detaylar için bakınız: EK 1).

Sektörde uzun yıllardır yer alan bir çikolata markasının tekrar marka konumlandırmasına yönelik; madlen ve tablet ve spesiyal kutu ürünleri üzerinden incelenmiştir. Marka e-ticaret ve sosyal medya platformlarındaki satışlarına yönelik tablet, madlen ve spesiyal kutu ürünlerini yeni pazarlama stratejisi ile birlikte yeniden konumlandırmak istemektedir. Bu bağlamda, rakip örnekler incelendiğinde tablet ürün ağırlıkları; 22 gr, 30 gr, 40 gr, 50 gr, 70 gr, 80 gr, 85 gr, 90 gr, 100 gr, 150 gr, 200 gr ve 300gr olarak karşımıza çıkmakta iken, markanın 72 gr ağırlığında pazarda farklı gramajı ile dikkat çekmektedir. Ürünler gramaj ve ürün çeşidine göre fiyatları değişiklik göstermektedir. Pazarda en düşük gramaj olarak 22 gr tablet ürünü 4.80 TL ile satışa sunulurken 300 gr tablet çikolata 100.40 TL üzerinden

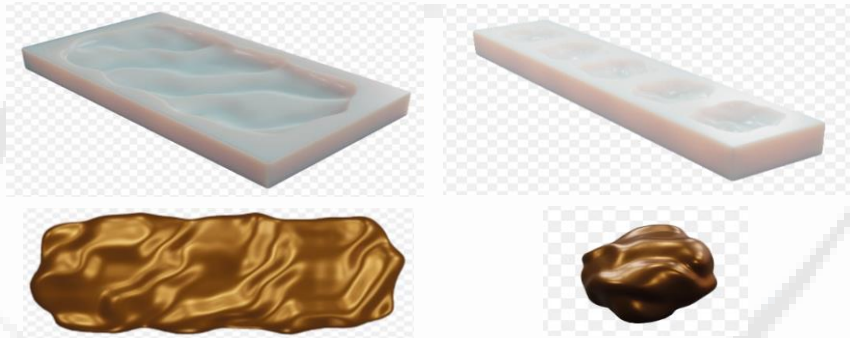
satılmaktadır. Tablet çikolataların ambalaj çeşidi; renkli parlak Bristol, Şeffaf paket, renkli kalın karton, Amerikan Bristol ve mat Bristol olarak pazarda yerini almaktadır. Madlen çikolatalar incelendiğinde ağırlıkları en düşükten en yükseğe; 70gr, 200 gr, 280 gr, 300 gr, 310 gr, 320 gr, 358 gr, 360 gr, 400 gr, 430 gr, 500 gr, 660 gr, 667 gr, 750 gr, 830 gr ve 1000 gr olduğu görülmektedir. Aynı zamanda gramaja bağlı olarak en düşük 74 TL ile satışa sunulurken en yüksek 330 TL olarak fiyatlandırılmaktadır. Bu ürünlerin ambalajlanması; renkli karton, baton kutu, mat karton kutu, metal kutu ve deri kutu malzemelerinden oluşmaktadır. Son olarak ise özel ürünler incelendiğinde en düşük ürün gramajı 100 gr iken en yüksek 700 gr özel ürün ağırlığı çikolata sektöründe yerini almaktadır. Özel ürün fiyatlandırması ise 75 TL ile 450 TL arasında değişim göstermektedir. Ambalaj malzemesi özel çikolata ürünlerinde; renkli karton, renkli parlak Bristol, metal kutu, pencereli karton kutu ve mat karton kutu olarak tercih edilmiştir.

Tüm bu örnekler ele alınarak markaya ilişkin marka konumlandırma stratejisi revize edilmiş ve bu stratejiyle ilişkin geliştirilen tasarımlar aşağıda görselleriyle birlikte detaylı olarak açıklanmıştır.

5.3. Konumlandırma Stratejisinin Tasarım Süreci

5.3.1. Ürün Tasarımı

Ürün tasarımı aşamasında markanın 72 gr'lık tablet çikolatası ve 14 gr'lık özel çikolatası üzerinden işlem yapılmıştır. Tablet çikolata için organik formda polikarbon kalıp, özel çikolata için ise yumuşak formda polikarbon kalıplar tasarlanmıştır.

Şekil 1. Lüks Pazara Yönelik Ürün Tasarım Örneği

5.3.2. Ambalaj Tasarımı

Tüketicilerin davranışlarını etkilemeye yönelik herhangi bir pazarlama çabası dikkat çekecek şekilde tasarlanmalıdır (Kauppinen-Räsänen, 2014). Tüketicilerin ambalajın görünümüne tepkilerinin marka tercihi dönüştürülebileceği göz önüne alındığında, bir marka seçme kararı bu nedenle estetiğe dayalı olabilir (Kreuzbauer ve Malter, 2005). Renkler, bu anlamda görsel olarak dikkat çekmek için güçlü bir fizyolojik yeteneğe sahiptir (Danger, 1987). Ayrıca renk, bilişsel bilgi işlemeyi mümkün kılan, dikkati koruma kapasitesine sahiptir (Schoormans ve Robben, 1997). Tüketiciler, ürün kalitesi ve ürün anlamları hakkında çıkarımlar yapmak için ambalaj renklerini kullanır (Grossman ve Wisenblit, 1999).

Çalışmanın örnek markası için kaplama ambalajı, iç ambalaj ve dış ambalaj tasarımı yapılmıştır. Lüks pazarı hedefleyen bu markanın tasarımlarında siyah, altın ve gümüş renkleri tercih edilmiştir. Ürün ambalajında siyah, zarafet ve şıklığı yansıtmakta aynı zamanda tüketiciler tarafından ürünün değerinin daha yüksek ve pahalı algılanması yönünde dikkat çekicidir. Altın rengi ise siyahı tamamlayacak şekilde lüks, pahalı ve yüksek kaliteyi ifade eder. Gümüş renk ambalaj, zarafeti yansıtır, tasarımı aydınlatır, asillik mesajı verir ve diğer renklerle iyi bir kombinasyon sağlar (Koivikko v.d, 2010).

Şekil 2. Lüks Pazara Yönelik Ambalaj Tasarım Örneği

Tablet çikolataların kaplama ambalajı için altın renginde alüminyum folyo tercih edilmiştir. Çikolataların meyveli çeşidi için gümüş, sütlü çeşitleri için altın, bitter çeşitleri için ise siyah iç ambalaj tasarımı yapılmıştır. 14 gr'lık spesiyal çikolatalar için ise keskin siyah renkli ambalaj tercih edilmiştir.

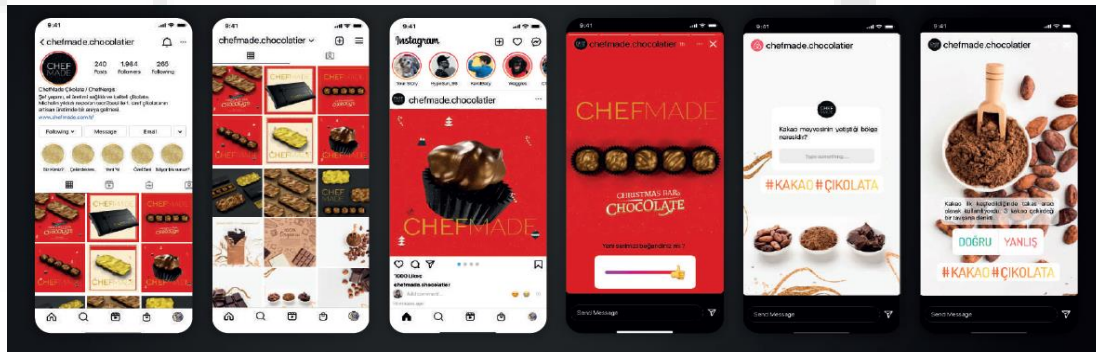
5.3.3. Tutundurma ve Pazarlama İletişim Tasarımı

Yoğun rekabet ortamında markanın ürünlerinin tercih edilebilirliğini artırabilmesi için tüketici davranışlarının değişimini anında algılayabilen ve çevresel değişimlere uygun stratejiler geliştiren tutundurma faaliyetlerini yapması gerekir. Tüketici taleplerinde meydana gelen hızlı değişiklikler, markaları reklam ve promosyon çalışmalarını arttırmaya zorlamaktadır (Aytekin, ve Taştepe, 2020). Çalışmanın örnek markası için site içi alışverişe yönlendirme sağlamak amacıyla altın zeminli ve siyah yazılı indirim kuponu tasarımı yapılmıştır. Burada amaç, tüketiciyi ürünü satın aldıktan sonra bir sonraki alışveriş için çevrimiçi platforma yönelterek tekrar tekrar aynı markayı tercih etmesini sağlamaktır. Tüketici kendini daima özel hissetmek ister bu sebeple gönderilen indirim kuponları büyük ilgi görmektedir (Barnes ve Vidgen, 2002). Markanın akılda kalıcı olması ve dikkat çekmesi için marka logosu, mühür etiket ve kurumsal kimliğini yansıtan kartvizit tasarımı yapılmıştır. Bilindiği üzere marka, ürünü ya da hizmetleri rakiplerinden ayıran logo, ticari marka, ambalaj tasarımı gibi farklılaştıran isim ya da semboldür (Süllü, 2019).

Şekil 3. Lüks Pazara Yönelik Kurumsal Kimlik Çalışma Örneği

Tüketicilerin maruz kaldıkları binlerce mesaj arasında firmanın hatırlanabilirliği oldukça güç hale gelmektedir. Hikayesi olan bir ürün, onun tüketilebilirliğini yaygınlaştırabilir (Şahin ve Mankan, 2021). Örnek markada, ambalaj içerisinde yer alan ve çikolatanın kakao özelliğini anlatan etkileyici mesaj sayesinde tüketicilerin zihinlerinde yer edinecek bir şekilde ürün hikayesi oluşturulmuştur.

Şekil 4. Çikolata Markası İçin Sosyal Medya AraYüzü

Dijital çağda markanın konuşulmasının sağlanması büyük önem taşır. Dolayısıyla sosyal paylaşım ağları, markaların tercih edilmesinde ve tavsiyesinde etkili bir rol oynar. Sosyal medya sayesinde markalar, değişkenlik gösteren müşteri ihtiyaçlarına göre hangi ürünü ne şekilde sunacaklarını saptayabilir (Say, 2015). Sosyal medya uygulamaları üzerinden dağıtılan hediye, indirim kuponları ve promosyonlar müşterilerin uzun süre elde tutulmasında ve ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde cevap verilmesinde etkilidir. Bu sebepten ötürü, örnek marka için sosyal medya için ara yüz tasarımı yapılmıştır. Markanın lüks çikolata algısını yaratacak, çekici ve ışıltılı görseller kullanılmıştır. Aynı zamanda, üretmiş olduğu içerikler sayesinde sosyal medyada vakit geçiren tüketicilerin satın alma davranışlarını olumlu yönde etkilemeyi hedeflemektedir. Çünkü, tüketiciler bu platformda yer alan öneri ve diğer tüketicilerin fikirlerine dikkat etmektedir.

Sonuç

Günümüzde tüketici taleplerinde değişen hızlı gelişmeler, markaları yeniliğe yönlendirmektedir. Bu süreçte farklı beklenti ve istek arayışında olan tüketiciler, kendilerine en uygun önerilerde bulunan markayı tercih etmektedirler. Böylece firmalar, ilgi çekici, satın alma arzusu uyandıran, tüketicinin kendini değerli hissettiği lüks markaları oluşturmak için çalışırlar. Bu sebeple tüketici zihnindeki görünüme yapılan bir uygulama olan konumlandırma stratejisine başvurulur. Bilindiği üzere konumlandırma; ürün özelliği ve tüketici yaklaşımı, fiyat-kalite ilişkisi, rakip yaklaşımı, rakiplere göre kıyaslama, kültürel sembollerle ilişkilendirme, kullanım ve uygulama yaklaşımı, ürün ve kullanıcı ilişkisi yaklaşımı ve ürün sınıfı yaklaşımı olmak üzere pek çok metot ile yapılabilir. Öte yandan, pazarda kendini göstermek isteyen firmalar kimlik arayışı içine girmektedir. Köklü bir marka olma yolunda ilerleyen firmalar, sundukları ürünlerin diğer ürünlerden ayrılmasını sağlayan lüks pazar yaklaşımını benimserler. Araştırmada çikolata markasının kurumsal kimliği; logo, ambalaj, kartvizit, sosyal medya hesabı (Instagram), web sitesi ve sonrasında ambalaj fonksiyonları (koruma, kolaylık sağlama, bilgi verme, tutundurma ve iletişim, fiyatlandırma) ele alınarak, Türkiye'deki çikolata tüketimi (Türkiye'de satılan ve en çok tercih edilen çikolata markaları), rakip butik çikolatacılarının incelenmesi yapılmıştır. Bunlara ilaveten SWOT analizi yapılarak, ürün-ambalaj-tüketici profili arasında tutarsızlık olduğu ortaya çıkmıştır.

- ✓ Türkiye'nin her noktasına taze el yapımı çikolataları ulaştıran çikolata markasının sosyal medya (Instagram) hesabı yeniden tasarlanmıştır. Premium marka algısına yönelik canlı kırmızı, siyah, altın renklerin yoğun olarak kullanıldığı ürün fotoğraflarının paylaşılması sosyal medya hesabını ilgi çekici hale getirmiştir. Markanın 7/24 satış yapabilme özelliğini Instagram hesabı üzerinden de aktive ederek daha çok hedef kitleye erişebilme olanağı yaratılmıştır. Aynı zamanda tüketicilerle soru-cevap kısmı düzenlenerek, ürün geliştirmeye olanak tanıyan ve markanın bilinirliğine yönelik anket çalışması önerilmiştir.
- ✓ Tüketicilerin büyük bir bölümünün sosyal ağlarda vakit geçirdiği günümüzde, ürün ve hizmetler hakkında kendi aralarında etkileşime geçebildiği Instagram hesabı yalın bir dille tasarlanmıştır.
- ✓ Özel günlerde çikolata gibi lüks ürün satışlarının daha çok tercih edilmesinden ötürü yeni yıl gibi özel günlere yönelik satış tutundurma faaliyetlerinin yapılabilmesi için sosyal medya hesabında promosyon ve kampanyalara yönelik yeni yıl konseptli ürün görselleri için örnek çalışma düzenlenmiştir.
- ✓ Özenle hazırlanan Callebaut çikolatasına uygun polikarbon kalıplar yeniden tasarlanarak, yumuşak hatlı ve organik formlarda ürün çıkması sağlanmıştır. Bu sayede rakip firmaların ürünlerinden ön plana çıkarak, iştah arttıran görselliği ile satışların artması öngörülmektedir.
- ✓ Lüks pazarda tüketici davranışlarını etkilemeye yönelik kurumsal kimlik çalışması yapılmıştır. Kartvizit, logo, iç ve dış ambalaj, ürün torbası ve hediye paketi; siyah, gümüş, altın renkleri kullanılarak ilgi çekici ve satın alma arzusunu uyandıran bir şekilde yenilenmiştir.
- ✓ Ürün hikayesinin müşteri sadakati sağlamada önemli olduğu gerçeği ile Afrika'da kakao çekirdeklerinden elde edilerek oluşturulan çikolatanın özgün, kaliteli ve zevkli içeriği ile hazırlanmış olduğu ürün kutusunda belirtilmiştir. Özgün, kalite ve zevk kelimelerini temsil eden Afrika motifleri, ürünün dış ambalajında kullanılması, en değerli kakao çekirdeklerinden (Afrika) elde edilerek hazırlanan lüks çikolata markasına vurgu yapmaktadır.
- ✓ Hem rakip analizi hem de literatür çalışmasına dayalı olarak; bitter, sütlü ve meyveli çikolataların en çok tercih edildiği görülmüştür. Tablet çikolata satışına önem veren markaya; meyveli çikolataya silver, sütlü çikolataya gold ve bitter çikolataya mat siyah iç ambalaj tasarım önerisinde bulunulmuştur.
- ✓ Tüketicilerin ürüne ilk kez temas ettiğini gösteren ve özel hissetmesini sağlayan hediye paket bağı ve sticker oluşturulmuştur.
- ✓ "Golden Ticket" isimli kupon hazırlanarak, ürün kutularının içine yerleştirilmesi planlanmıştır. Bu sayede tüketiciyi markanın web sitesine yönlendirerek hem yeni ürünlerden haberdar olması hem de %20'lik indirim kuponu ile tekrar satışa teşvik edilmesi sağlanmıştır.

Kaynakça

- ATIGAN, F. (2019). "Marka Kişiliğinin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi, Bisküvi Ve Gofret Sektöründe Bir Araştırma" Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 10(24), 333-348.
- AYGÜN, E. (2007). Ambalajın Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Gıda Maddeleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- AYTEKİN, P. ve TAŞTEPE, Ö. (2020). "Samsung Markası Üzerinden Marka Aşkınnın, Marka Özgünlüğü ve Marka Tercihi Arasındaki Aracılık Etkisinin İncelenmesi" *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2846-2863.
- BAUER, H. H., HAMMERSCHMİDT, M. & FALK, T. (2005). "Measuring the Quality of e-Banking Portals" *International Journal of Bank Marketing*, 23(2): 153-175.
- BARNES, S. J. ve VIDGEN, R. T. (2002). "An Integrative Approach To The Assessment Of E-Commerce Quality" *J. Electron. Commer. Research*, 3(3), 114-127.
- BJÖRK, P., VE KAUPPINEN-RÄISÄNEN, H. (2014). "Culinary-Gastronomic Tourism—A Search For Local Food Experiences" *Nutrition & Food Science*. 44(4): 294-309.
- CĂTĂLIN, M. C., ANDREEA, P., ve ADÎNA, C. (2014). "A holistic approach on internal marketing implementation. *Business Management Dynamics*, 3(11): 9-17.
- CICIA, G., CEMBALO, L., T.D. GIUDICE, VE VERNEAU, F. (2012). "Il sistema agroalimentare ed il consumatore postmoderno: nuove sfide per la ricerca e per il mercato. *Economia agro-alimentare*. 18(1):117-142.
- CHANDON, P., ve CADARİO, R. (2022). "Healthy in the wrong way: Mismatching of marketers' food claim use and consumers' preferences in the United States but not France" *Journal of the Academy of Marketing Science*, 6:1-21.
- ÇİNİ, M. A. (2009). İşletmelerdeki tutundurma faaliyetlerinin markalaştırma çalışmaları üzerindeki etkisi: Konya ve Çumra Şeker Fabrikalarında örnek olay çalışması, Yüksek lisans tezi, Seçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- FAYVİSHENKO, D. (2018). "Formation of Brand Positioning Strategy" *Baltic Journal Of Economic Studies*, 4(2), 245-248.
- GUNARATNE, N. M., FUENTES, S., GUNARATNE, T. M., TORRİCO, D. D., FRANCİS, C., ASHMAN, H. VE DUNSHEA, F. R. (2019). "Effects Of Packaging Design On Sensory Liking And Willingness To Purchase: A Study Using Novel Chocolate Packaging" *Heliyon*, 5(6), 1-9.
- GROSSMAN, R. P. VE WİSENBLİT, J. Z. (1999). "What We Know About Consumers' Color Choices" *Journal Of Marketing Practice: Applied Marketing Science*. 5(3): 78-88.
- HABİBOĞLU, Ö. ve USLU, A. (2019) "Algılanan Lüks Marka Değerinin ve Marka İtibarının Premium Fiyat Ödeme İstekliliği Üzerindeki Etkisi" *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 20 (14): 1680-1709.
- HERBERT, M.M. ve MURRAY J.L., (2003). "Başarılı Ambalaj Başarılı Pazarlama", Türkçesi: Zehra Üsdiken, Rota Yayın Yapım Tanıtım Tic. Ltd. Şti., İstanbul.
- İZGÖREN, A. Ş. (2000). Dikkat Vücudunuz Konuşuyor, 8. Baskı, Academyplus Yayınevi, Ankara.
- KREUZBAUER, R., VE MALTER, A. J. (2005). "Embodied Cognition And New Product Design: Changing Product Form To Influence Brand Categorization", *Journal Of Product Innovation Management*, 22(2), 165-176.
- KOTLER, P., (2000). Pazarlama Yönetimi, Çev., Nejat Muallimoğlu, Beta Yayınları, İstanbul.
- KOİVİKKO R., PASTORELLİ S., RODRÍGUEZ-BERNALDO DE QUIRÓS A., PASEIRO-CERRATO R., PASEIRO-LOSADA P. AND SİMONEAU C. (2010). Rapid Multi-Analyte Quantification Of Benzophenone, 4-Methylbenzophenone And Related Derivatives From Paperboard Food Packaging, *Food Additives & Contaminants*. 27(10): 1478-1486.

- MARSH, K., VE BUGUSU, B. (2007). "Food Packaging—Roles, Materials, and Environmental Issues". *Journal of Food Science*, 72(3), 39-R55.
- MAURYA, U. K., & MISHRA, P. (2012). "What is a brand? A Perspective on Brand Meaning" *European Journal of Business and Management*, 4(3), 122-133.
- MERLINO, V. M., MOTA-GUTIERREZ, J., BORRA, D., BRUN, F., COCOLIN, L., BLANC, S., ve MASSAGLIA, S. (2021). "Chocolate culture: Preferences, emotional implications and awareness of Italian consumers" *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 25 (2) 1-10.
- MERAL, P. S. (2011). *Yeni Başlayanlar İçin Kurumsal Kimlik ve Marka*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- MOGAJİ, E., & DANBURY, A. (2017) "Making the brand appealing: advertising strategies and consumers' attitude towards UK retail bank brands" *Journal of Product & Brand Management*, 26(6): 531-544.
- PALACIOĞLU, S. (2003). *Çikolata Sektör Profili*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- ONURALP, D. A., GÜLHAN, S. VE ASLANDAĞ, C., (2018). Karaman Bisküvi, Şekerli Mamüller, Çikolata, Kakao ve Kakao Müstahzarları Sektör Raporu, Mevlana Kalkınma Ajansı <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/karaman-biskuvi-sekerli-mamuller-cikolata-kakao-ve-kakao-mustahzarlari-sektor-raporu.pdf>
- PRETE, M. D., VE SAMOGGIA, A. (2020). "Chocolate Consumption and Purchasing Behaviour Review: Research Issues and Insights for Future Research" *Journal of Sustainability*, 12 (10): 1-17.
- RAMLI, N. S. (2017). "A review of marketing strategies from the European chocolate industry" *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 7(1), 1-17.
- RETTIE, R. VE BREWER, C. (2000) "The Verbal and Visual Components of Package Design" *Journal of Product and Brand Management*, 9(1): 56-70.
- SAY, S. (2015). "Pazarlama Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Gıda Sektöründe Facebook Örneği", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*. 7(28): 19-39.
- SCHOORMANS, J. P. VE ROBBEN, H. S. (1997). "The Effect Of New Package Design On Product Attention, Categorization And Evaluation" *Journal Of Economic Psychology*, 18(2-3), 271-287.
- SEZER, F. (2014). *Gıda Sektöründe Yeni Ürün Markalaması : Farklı Ürünlerin Markalamasında Karşılaştırmalı Analiz, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SHOJA, M. M. (2017). *Çikolata Ve Gıda Ambalajı Tasarımında Resimlemenin Etkileri, Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı, Ankara.
- SÜLLÜ, Z. (2019). "Markalaşma Sürecinde Pazarlama Amaçlı Halkla İlişkilerin Rolü Ve Önemi" *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*. 3(6): 85-99.
- ŞAHİN, M. VE MANKAN, E. (2021). "Gastronomide Trendler: Restoranlarda Yerel Ürün Kullanımı, Yenilikçi Ve Hikâyesi Olan Yemekler Yaratma" *International Journal Of Arts & Social Studies (Asstudies) Dergisi*. 4(7): 228-250.

Ek 1:

Marka	Slogan	Ağırlık	Ambalaj	Ürün Çeşidi	Satış Kanalı
1	Hepimizin ortak noktası	100 gr tablet 210 gr spezial kutu (16'lı) 350 gr spezial kutu (25'li) 390 gr spezial kutu (30'lu) 860 gr spezial kutu (66'lı) 100 gr spezial kutu (8'li) 358 gr madlen (100'lü) 667 gr madlen (140'li) 150 gr tablet 50 gr Beyoğlu tablet	1) Parlak renkli kartona baskı 2) Renkli parlak Bristol 3) Renkli parlak Bristol 4) Renkli parlak Bristol 5) Renkli karton 6) Renkli karton 7) Renkli karton 8) Renkli karton 9) Renkli karton 10) Renkli karton 11) Renkli karton 12) Şeffaf paket 13) Şeffaf paket 14) Şeffaf paket 15) Renkli parlak Bristol 16) Renkli parlak Bristol 17) Renkli parlak Bristol 18) Kraft kağıt 19) Renkli parlak Bristol 20) Renkli parlak Bristol 21) Renkli parlak Bristol	1) %52, %70 ve %72 bitter 2) Bademli-sütlü 3) Fındıklı-sütlü 4) Bütün fıstıklı 5) Karışık çeşitte ürün 6) Karışık çeşitte ürün 7) Karışık çeşitte ürün 8) Karışık çeşitte ürün 9) Karışık çeşitte ürün 10) Sütlü-bitter 11) Sütlü-bitter 12) Beyaz çikolatalı portakallı fındıklı 13) Sütlü çikolatalı portakallı fındıklı 14) Bitter-sade 15) Bütün fıstıklı sütlü 16) Bütün badem sütlü 17) Bütün fındıklı sütlü 18) Tuzlu bademli 19) %80, %75, %65 %52, bitter el yapımı şeker ilavesiz 20) %30 sütlü şeker ilavesiz 21) %26 beyaz şeker ilavesiz	Perakende ve online
2 (16)	*Yok	1) 500 gr madlen 2) 750 gr madlen 3) 1000 gr madlen 4) 600 gr spezial 5) 700 gr spezial 6) 1000 gr roche 7) 500 gr roche 8) 500 gr madlen 9) 625 gr spezial 10) 310 gr madlen (30'lu) kravat 11) 600 gr madlen (80 li) 12) 890 gr madlen (120'li) 13) 470 gr (60'lı) madlen 14) 660 gr (80'li) madlen 15) 830 gr (120'li) madlen 16) 960 gr (140'li) madlen	1) Metal kutu 2) Metal kutu 3) Metal kutu 4) Deri kutu 5) Deri kutu 6) Metal kutu 7) Pencerele metal kutu 8) Pencerele metal kutu 9) Pencerele karton kutu 10) Karton kutu 11) Karton kutu 12) Karton kutu 13) Karton kutu 14) Karton kutu 15) Karton kutu 16) Karton kutu	1) Bitter-sütlü karışık 2) Bitter-sütlü karışık 3) Bitter-sütlü karışık 4) Karışık çeşitte ürün 5) Karışık çeşitte ürün 6) Karışık çeşitte ürün 7) Karışık çeşitte ürün 8) Bitter-sütlü karışık 9) Karışık çeşitte ürün 10) Bitter-sütlü 11) Bitter-sütlü 12) Bitter-sütlü 13) Bitter-sütlü 14) Bitter-sütlü 15) Bitter-sütlü 16) Bitter-sütlü	Perakende ve online

Marka	Slogan	Ağırlık	Ambalaj	Ürün Çeşidi	Satış Kanalı
3 (1)	*Yok	1) 85 gr tablet (minimum gr.kırma)	1) Küp, dikdörtgen, yuvarlak karton kutu	1) Karışık çeşitte ürün (narlı, fındıklı, çilekli, sütlü, naneli, bitter, beyaz)	*Perakende
4 (1)	*Yok	1) 70 gr tablet	1)Dikdörtgen prizma parlak Bristol	1) Bitter-sütlü	*Perakende
5 (5)	*Yok	1)90 gr tablet 2) 90 gr tablet 3) 310 gr (32'li) madlen 4) 400 gr (64'lü) madlen 5) 500 gr (96'li) madlen	1)Dikdörtgen prizma Amerikan Bristol 2)Dikdörtgen prizma Amerikan Bristol 3)Baton kutu 4)Baton kutu 5)Baton kutu	1)Bitter-sütlü 2)%70, %80 bitter 3)Bitter-sütlü 4)Bitter-sütlü 5)Bitter-sütlü	*Perakende
6 (3)	*Yok	1)100 (9'lu) 2) 350 gr speşiyal (25'li) 3) 420 gr speşiyal (35'li)	1) Mat karton kutu 2) Mat karton kutu 3) Mat karton kutu	1) Bitter-sütlü 2) Bitter-sütlü 3) Bitter-sütlü	*Perakende
7	Firma kapandı	-	-	-	-
8 (1)	*Yok	1) 100 gr tablet	1)Renkli parlak Bristol	1) %72 ve %85 bitter	*Perakende ve online (Macro center)
9 (1)	*Yok	1) 100 gr tablet	1)Renkli parlak Bristol	1) Sütlü bal-badem, Bitter portakal, bitter bal-badem, bitter kahveli, sütlü, bitter, %78 kakao	*Perakende ve online (Rossman)
10 (1)	*Yok	1) 30 gr tablet	1) Renkli parlak Bristol	1) Sütlü-bitter	*Perakende ve online (Starbucks)
11	*Yok	1)500 gr speşiyal (25'li)	1)Renkli parlak Bristol	1)Karışık çeşitte ürün	*Perakende
12	Özeli tercih edenler için	1) 320 gr madlen (105'li) 2) 280 gr madlen (30'lu) 3) 430 gr madlen (120'li) 4) 430 gr madlen (120'li) 5) 310 gr madlen (150'li) 6) 400 gr madlen speşiyal 7) 310 gr madlen speşiyal 11) 22 gr; 40 gr ;70 gr; 80 gr; 90 gr; 200 gr; 300 gr tabletler	1) Renkli karton kutu 2) Renkli karton kutu 3) Renkli karton kutu 4) Renkli karton kutu 5) Renkli karton kutu 6) Renkli karton kutu 7) Renkli karton kutu 8) Renkli parlak Bristol 9) Renkli parlak Bristol 10) Renkli parlak Bristol 11) Renkli parlak Bristol 12) Renkli parlak Bristol 13) Renkli parlak Bristol 14) Renkli parlak Bristol 15) Renkli parlak Bristol 16) Mat Bristol 17) Mat Bristol 18) Mat Bristol 19) Mat Bristol 20) Renkli parlak Bristol	1)Bitter-sütlü 2)Bitter-sütlü 3)Bitter-sütlü 4) Bitter-sütlü 5) Bitter-sütlü 6) Bitter-sütlü 7) Bitter-sütlü 8) Bitter 9) Sütlü 10) Antep fıstıklı 11) Fındıklı 12) Bitter 13) Sütlü 14) Antep fıstıklı 15) Fındıklı 16) Karamelize krokan fındık 17) Gofret fındıklı 18) Süt krema karamel 19) Trüflü 20) Bitter 21) Sütlü 22) Fındıklı 23) Antep fıstıklı 24) Bitter 25) Fındık, vişne ve nugalı bitter 26) Badem kayısı ve nugalı beyaz	*Perakende ve online

Marka	Slogan	Ağırlık	Ambalaj	Ürün Çeşidi	Satış Kanalı
			21) Renkli parlak Bristol 22) Renkli parlak Bristol 23) Renkli parlak Bristol 24) Amerikan Bristol 25) Amerikan Bristol 26) Amerikan Bristol 27) Amerikan Bristol 28) Amerikan Bristol 29) Amerikan Bristol 30) Amerikan Bristol 31) Amerikan Bristol 32) Amerikan Bristol 33) Amerikan Bristol	27) Portakal parçacıklı ve bitter 28) Antep fıstıklı bitter 29) Badem sütlü 30) Fındıklı bitter 31) Antep fıstıklı sütlü 32) Sütlü 33) Bitter	

Presentation ID / Sunum No: 105**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0003-2004-6551**

| 81

Resim Eğitiminde Renk ile Ton İlişkisi ve Uygulama Örnekleri

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Şengür
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Özet: Resim yapma davranışı insanın ifade araçlarının başında gelmektedir. Paleolitik çağlardan beri bu ifadenin sayısız yöntemi uygulanmıştır. Ancak resim yapmanın temel bir ifade aracı olduğu her dönemde doğa gözlemi, resmin uygulanmasına olanak tanıyacak verileri sunmaktadır. Resim sanatının bu doğa gözlemine dayanan evrensel uygulanış biçimlerinin temelinde çizgi ve renk iki ana eleman olarak yer alır. Çizgi, gözlemlenen nesnenin doğrudan aktarımında resmin ilk yapısal elemanıdır. Renk ise anlatımın bağlamını değiştiren özelliğe sahiptir. Ayrıca renk tıpkı çizgi gibi doğrudan ifadenin oluşmasını sağlayabilir. Gözlemlenen nesnenin algılanan tonu ve rengi bulunduğu ortam ve onu yansıtan ışık ile doğrudan ilişki kurar. Ayrıca nesnenin yüzeyde oluşturulması aşamasında kullanılacak renk/lerin hem yan yana geldiği diğer renk/ler ile hem de tonları ile kuracağı ilişkinin de oluşturulması gerekir. Söz konusu araştırma resim eğitiminde renk ve ton kullanımı sorunsallarına değinme amaçlar. Bu sebeplerle resim eğitiminde doğanın yansıttığı renk ve uygulanan renk, ortaya çıkan göstergenin renk ve ton açısından ilişkileri lokal renk ve lokal ton analizleri örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak resim eğitiminde renk uygulamalarının görme, oluşturma ve karşılaştırma süreçleri ile doğru orantılı şekillendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Resim, Renk, Ton

The Relationship of Color With Tones in Art Education and Application Examples

Abstract: Painting behavior is one of the most important means of expression. Numerous methods of this expression have been practiced since Paleolithic times. However, in every period when painting is a basic means of expression, nature observation provides data that will allow painting to be applied. Drawing and color are the two main elements based on the universal application forms of painting based on this observation of nature. The drawing is the first structural element of the painting in the direct transmission of the observed object. Color has the feature that changes the context of the expression. In addition, color can create a direct expression, just like a drawing. The perceived tone and color of the observed object establish a direct relationship with the environment and the light that reflects it. In addition, the relationship between the color/s to be used in the process of creating the object on the surface, both with the other color/s and tones should be established. The research aims to address the problematics of using color and tone in art education. For these reasons, the color reflected by nature and the color applied, the relations of the emerging indicator in terms of color and tone in art education are tried to be explained with examples from local color and local tone analysis. As a result, it is seen that color applications in art education are shaped in direct proportion to the processes of seeing, creating and comparing.

Keywords: Painting, Color, Tone

1. Giriş

Resim eğitimi Rönesans'tan bugüne görmeye dayalı bir süreç ile başlar. Doğanın gözlenmesi ile elde edilen verilerin yüzeye aktarılması bu sürecin ilk aşamasıdır. Doğa içinde barındırdığı birçok sorunsalı ile resim yapma olgusunun temel kaynaklarından birini oluşturur. Söz konusu veriler biçim, form ve renk olarak algılanır. Gözlem sürecinde karşılaşılan doğa biçim, form ve renk deneyimleri ile resmi oluşturacak kişiye yüzeyde yeniden oluşturma imkânı verir. Bir anlamda yansıtma da denilen mimemis terimi de buradan kaynaklanır. Edebiyatta da karşılığı olan "Mimesis, en klasik anlamıyla Antik Yunan retoriğinde, taklit ve öykünmeye dayalı temsil anlayışıdır. Platon ve Aristoteles düşüncesinde doğa ve gerçekliği yansıtma görüşüne dönüşmüştür" (Karkın ve Kıyar, 2013: 1). Resimde ise doğadan veriler

ile oluşturulan göstergeler için kullanılabilir. Dolayısıyla doğanın gözlemi yoluyla elde edilen veriler resim eğitiminin akademik bağlamda ele alındığı uygulamaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Araştırma üniversite düzeyinde resim eğitimi alan öğrencilerin ve bu süreci koordine eden akademisyenlerin uygulama yöntem ve sonuçlarından yola çıkarak oluşturulmuştur. Resim eğitiminin ilk dönemlerinde ton ve renk kazanımlarının elde edilmesi adına bir uygulama önerisidir. Öğrenci üretimleri ile örneklendirilmiştir. Böylelikle resim eğitiminin önemli bir aşamasını oluşturan gözlem ve görselleştirme denemeleri ile analiz edilmiştir.

Doğadan yola çıkarak elde edilen imge/ler nesnelerin biçimleri ve formlarını tanımlayan göstergelerdir. Söz konusu biçim ve formlar izlenen nesnenin yapısı hakkında veriler sunar. Onun boyutu, şekli ve uzamdaki konumu hakkında oluşturulan bu veriler, görselleştirilmek istendiğinde resmin konusuna dönüşmüş olur. Bu bakımdan resim görülen nesnenin düz bir yüzeyde görselleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Resim eğitiminin bu ilk aşamasında nesnenin sunduğu veriler, doğrudan anlatıma olanak tanıyan çizim aracılığıyla gerçekleştirilir.

Çizim, resim alanında desen terimi ile ifade edilir. Fransızca ‘dessin’ sözcüğünden gelen desen kelimesi, konu edilen nesnenin çizgi, ton ya da lekeler ile biçimini oluşturmayı tanımlar. Çok çeşitli araçlarla yapılmış ve bir yüzey üzerinde düzenlenmiş işaretlerdir (Dunn, 1994). Rönesans dönemi sanatçıların uygulama yöntemleri ile doğadan izlenen biçim ve formların yüzeye aktarılmasında en yetkin örnekleri oluşturulmuştur. Çizgi, ton ve lekelerin kullanımı resmin temel görselleştirme araçlarından biri haline gelmiştir. Bugün de resim eğitiminde desen çalışmaları oluştururken çizgi, ton ve lekeler temel yapısal uygulama pratiklerini oluşturmaktadır.

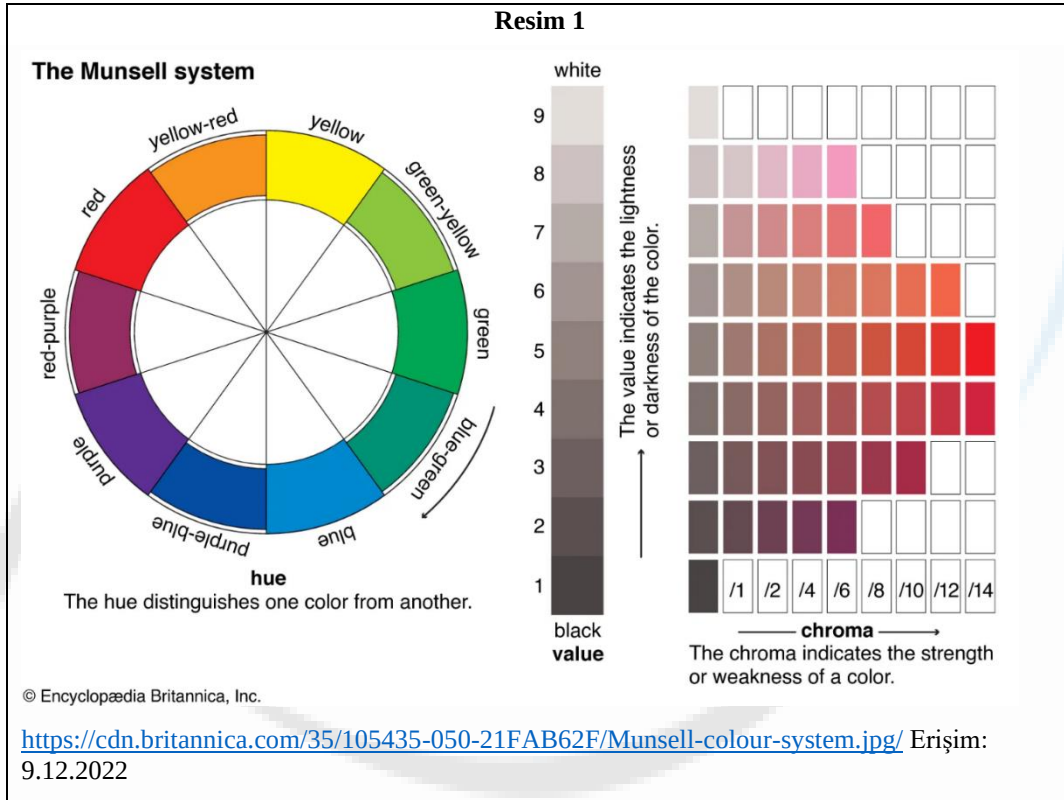
Ton herhangi bir rengin özelliklerini saptanmasını sağlayan, ancak bu özelliklerin niteliklerini belirlemeyen bir renk ögesidir. Rengin tonu parlaklık ve yoğunluk derecesini olduğu gibi, açıklık ve koyuluk derecesini de anlatmak için kullanılabilir (Erzen, 2008: 1517). Herbert Read (2014)’ın yazdığı Sanatın Anlamı adlı çalışmada tonu ışık ile ilişkilendirir. Nesnelerin görselleştirilmesinde ışık ve gölge etkilerinin çizgi ile oluşturulamayacağı durumlarda ton dereceleri ile anlatımın mümkün olduğunu söyler. Ona göre ışık, en açık olan beyaz, en koyu olan ise siyah arasında bir derecelenme ile gösterilir. Renk kullanıldığında ise siyahın ışığın parlaklığını emmesi ve gölge kontrastını vermesi gerekir (27). Ancak burada esas karmaşık konu ışık altında görülen nesnenin üzerinde oluşan ton derecelerinin nasıl gerçekleştiğidir. Öyle ki nesne üzerinde açıktan koyuya tonların oluşmasındaki ana unsur aslında nesnenin fiziksel olarak varlığını oluşturan formudur. Işık ancak üç boyutu olan bir nesne üzerine düştüğünde onun şekline ve rengine koşut olarak ton derecelenmeleri oluşturur. Nesnenin resmi yapılmak istendiğinde gözlemlenen bu tonlar onun formunun ve renginin ışık etkisiyle ortaya çıkan sonucu olarak düşünülmez. Böylelikle nesnenin formu algılanır ve ton bu form üzerinde ışık ile oluşan etkiler olarak önem kazanır. Resim eğitiminde formu algılama ve buradan elde edilen verilerin çizgi ve ton aracılığıyla yüzeyde görselleştirmesi, sürecin en karmaşık aşamalarından biridir. Bir diğer aşama ise renk konusudur.

Renk duyuşsal bir olaydır. Görme ile gerçekleşen fiziksel duyu deneyimi, diğer duyuşlar tarafından algılanamayan ışığın duyumdur. Işığın bulunmadığı bir ortamdaki objenin fiziksel varlığı varken rengi varlığını koruyamaz. Çünkü rengin fiziksel madde hali yoktur. Renkler aynı zamanda değişkenlik de gösterir. Durağan olmamasının birkaç sebebi vardır. Bulunduğu ortamın ışığına, yanına gelen başka bir renge ya da diğer yüzeylerden gelen yansımalarla göre farklı algılanabilir (Holtzschue, 2002: 12). “Elektromanyetik enerji dalgalarından biri olan ışık rengin kaynağıdır” (Erzen, 2008: 1308). Ancak en yalın tanımıyla “nesneden gelen ışıklar vasıtası ile veya ışık kaynağından gelen ışığın kendisinin, gözümüz aracılığı ile bizde meydana getirdiği duyular ve algılamının niteliksel haline ‘RENK’ diyoruz” (Temizsoylu,1987:11).

17. yüzyılda Isaac Newton güneş tayfı (spektrum) adını verdiği renk teorisini geliştirmiştir. Karanlık bir odada küçük bir delikten içeriye diren güneş ışınlarını bir cam prizmadan geçirerek, gök kuşağında gözlemlediği renkleri odasında oluşturmuştur. Macenta, kırmızı, sarı, yeşil, siyan mavisi, koyu mavi renklerin güneşin beyaz ışığında bulunduğunu tespit etmiştir. Ondan yıllar sonra fizikçi Thomas Young ise Newton’un deneyine tersine uygulayarak ışık tayfındaki altı rengin birer ışınını üst üste olmak üzere beyaz bir yüzeye yansıtmıştır. Sonuçta yüzeyde hepsinin birleşiminden beyaz renkli bir yansıma elde etmiştir (Parramon, 1995: 12). Ayrıca beyaz ışıktaki yer alan renklerin nesneler üzerindeki işleyişi ya da

algılanması ise nesnenin sahip olduğu rengi yansıtmasından daha farklı bir durumdur. Genel bir ışık kaynağı altında yerleştirilen kırmızı bir nesne, kırmızı renk hariç ışığın içinde yer alan bütün renkleri emer. Nesnenin yansıttığı ve göze ulaşan ışık ise kırmızıdır ve nesne bu sebeple kırmızı algılanır (Holtzschue, 2002: 20).

Renk ile ilgili birçok farklı teori ve uygulama olmasına karşın 20. yüzyılın başında Albert H. Munsell tarafından geliştirilen renk sistemi resim eğitiminde en çok karşılığı olan teoridir. “Munsell renk sistemi, Amerikalı sanat eğitmeni ve ressam Albert H. Munsell tarafından geliştirilen bir renk düzenleme şemasına dayalı olarak renkleri belirleme yöntemidir. Renkleri, sırasıyla baskın dalga boyu, parlaklık ve kuvvet veya saflığa karşılık gelen ölçülen ton, değer ve kroma ölççekleriyle tanımlar. Sistem, boyalı veya pigmentli yüzeylerin opak renklerini belirlemek için uluslararası olarak kullanılmaktadır” (Britannica, 2022).

Resim 1 de Munsell'in geliştirdiği renk ve ton sistemi şeması görülmektedir. Tablonun sol tarafında birincil ve ikincil renklerle bu renklerin tam karşılığı ya da tamamlayıcısı olan renkler gösterilmiştir. Üç ana renk kırmızı, mavi ve sarıdır. Bu renklerin ikisinin karıştırılması ile ikincil bir renk oluşur. Bu ikincil renk ise karışımında bulunmayan diğer ana rengin tamamlayıcısı / karşılığı olmaktadır. Kırmızı ile sarıdan turuncu elde edilir ve mavinin tamamlayıcı rengidir. Mavi ile sarıdan elde edilen yeşil kırmızının tamamlayıcısı ya da karşılığı olmaktadır. Böylelikle elde edilen üç ana ve üç ara renk dışında bir rengin tamamlayıcısı ile karıştırılmasından bir tür gri de elde edilebilir.

Tablonun sağ tarafında ise bir rengin doygunluğunun farklı grilerle değiştirilmesi ya da nötrleştirilmesi gösterilmektedir. Kırmızının içine katılan farklı değerlerde griler kırmızının doygunluğunu düşürmektedir. Grinin karışımına katılma oranı doygunluğu dolayısıyla elde edilen rengin kırmızı olma özelliğini diğer bir deyişle saflığını doğrudan etkilemektedir. Bu şekilde kırmızı renk tonlarına ayrılmış olur ve rengin saflık oranı farklı tonları elde edilir. Ayrıca elde edilen bu farklı tonlara sahip renklerin beyaz ya da siyah ile farklı oranlarda karıştırılarak açık ve koyu değerlerine ayrılabilirler. Bu uygulama ile seçilen tonda bir rengin istenilen açık ya da koyu değeri elde edilir. Böylelikle resmi yapılacak nesnenin rengi hem doygunluk ya da ton hem de açıklık / koyuluk değeri bakımından organize edilmesi ile oluşturulur. Bu

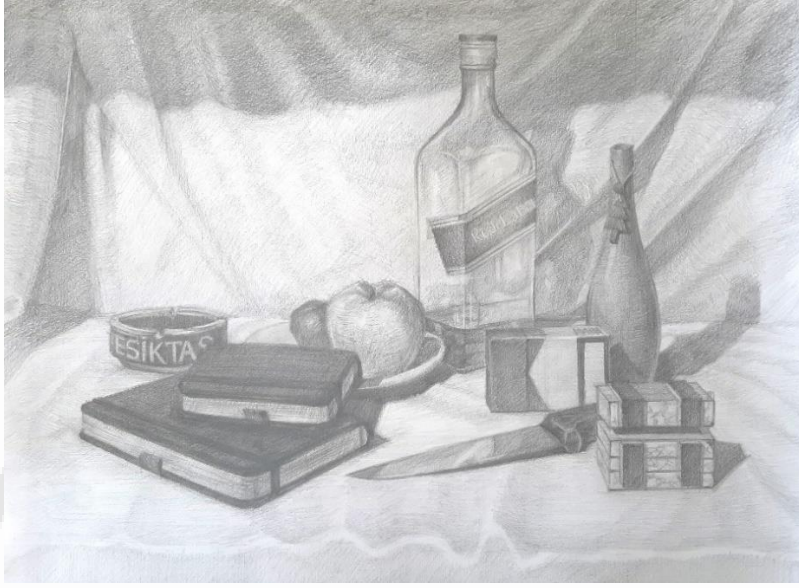
parametreler nesne hakkında, nesnenin izlendiği ışığa da bağlı olarak elde edilen görsel veriler ile resmin temel uygulama araçlarını oluşturur.

Çalışmanın ton ve renk hakkında oluşturulan kısa açıklamasının ardından, üniversite düzeyinde gerçekleştirilen gözleme dayalı öğrenci çalışmalarında, ton ve renk olgularının deneyimlendiği örneklerin incelemesi yapılmıştır.

2. Ton ve Renk Uygulamaları

| 84

Resim 2

Kemal Akbulut 1. Sınıf Öğrencisi

Resim 2 de yer alan çalışma doğadan gözlemlenerek elde edilen verilerin ton ilişkileri ile desen yapısallığında uygulanmış halidir. Belli bir kompozisyonda yerleştirilmiş nesneler öncelikle uzamsal bakımdan bulundukları konum ve birbirleri ile olan ilişkileri ile yüzeyde oluşturulmuştur. Zemin, arka yüzey ve tüm bu alanda bir yer kaplayan nesneler perspektifleri de dikkate alınarak çizilmiştir. Bu çalışma da elde edilen temel kazanım ise nesnelerin form ve ton değerlerini ayrıca tüm kompozisyonun ton değerlerini elde etmektir. Resim incelendiğinde ışığın nesnelerin üzerine bulundukları konuma göre sol taraftan geldiği anlaşılmaktadır. Onların formlarını oluştururken ton derecelendirmeleri ile boyutlandırıldığı görülmektedir. Ayrıca nesnelerin lokal tonları da dikkate alınarak ton karşılıkları tespit edilmiş ve resminde uygulanmıştır. Böylelikle kompozisyon hakkında gözlem yoluyla elde edilen veriler ton değerleri ile yeniden oluşturulmuştur. Bu yüzey üzerinde desen yapısallığında boyutlandırmaya bir örnek olarak gösterilebilir.

Resim 3

Esra Marangoz, 2. Sınıf Öğrencisi

Bir diğer çalışma ise rengin tonlarının ve değerlerinin deneyimlenmesi ve bunun sonucunda elde edilen farklı ton ve değerde renkler ile nesnelerin boyutlandırılmasını göstermektedir (Resim 3). Öğrencinin seçtiği kırmızı renk öncelikle aynı tonda bir gri ile tonlarına ayrılmış daha sonra buradan üretilen farklı saflıkta kırmızılar siyah ve beyaz ya da farklı griler ile karıştırılarak açık ve koyu değerleri bulunmuştur. Nesnelere gelen ışık burada da onların formlarına koşut bir şekilde farklı ton ve değerlerin gözlemlenmesine olanak tanımaktadır. Uygulama gerçekleştirilirken nesne üzerinde oluşan bu ton ve değerler kırmızıdan elde edilen ton ve değerler ile karşılaştırılarak en uygun olanlar ile yüzeyde boyutlandırma yapılması hedeflenmektedir.

Resim 4

Esra Marangoz, 2. Sınıf Öğrencisi

Resim 4 de ise resmin yapıldığı obje kompozisyonun fotoğrafı ile gerçekleştirilen uygulama görülmektedir. Doğrudan gözlemlenen nesnelerin form ve lokalliklerine bağlı olarak oluşan ton ilişkileri, yüzeyde oluşturulurken elde edilen bu ilişkilerin verilerini yeniden oluşturmayı amaçlar.

Monokromatik etki taşıyan bu örnekte yine yukarıda bahsedilen rengin önce ton sonra ise değerlerinin elde edilip kompozisyonun yüzeyde boyutlandırılmasını göstermektedir.

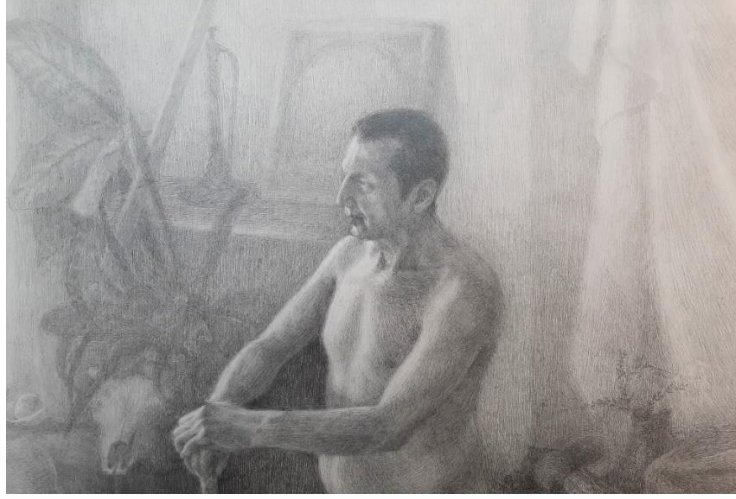
Resim 5

Benay Tunç, 2. Sınıf Öğrencisi

Resim 5 deki çalışma atölye ortamında insan modele bakarak oluşturulmuştur. Bu çalışma diğer örneklerde anlatılan form, ton ve renk deneyimlerine ek olarak resmin kompozisyonu bakımından da iki farklı denemeyi göstermektedir. Kırmızının olanakları ile monokrom etkide yapılan çalışmada, öğrencinin aynı şartlarda modele bakarak oluşturduğu örneklerin soldakinde resmin merkezinde bulunan figürün tonu diğerine göre daha gri, ton değeri ise daha koyudur. Burada arka plan ise daha açık değerde bir kırmızı ile oluşturulmuş ve kompozisyonun etkisi aydınlık zeminde karanlık bir model etkisi vermektedir. Sağdaki çalışmada ise figür doygunluğu daha yüksek bir kırmızı tonunda seçilmiş, arka plan ise daha gri bir tonda olmasına karşın figürle yaklaşık olarak aynı açık koyuluk değerindedir. Resmin açık alanları ise çok daha sınırlıdır. Bu iki çalışmada tonların ve açık koyu değerlerin dağılımı da birbirinden farklılık göstermektedir.

Son olarak Resim 6 da yer alan görsellerde ise modelden bakarak gerçekleştirilmiş bir desen etüdü ile bir renkli çalışma görülmektedir. Desen çalışmasında çizgi, ton, açık/koyular gibi desenin tüm olanakları kullanılmıştır. Öğrencinin modelden elde ettiği form, ışık, doku, lokal renkler gibi veriler tonların yüzeyde en yetkin şekilde kullanılması ile oluşturulmuştur. Renkli çalışma ise desende bahsedilen ton ilişkilerinin renk karşılıkları bulunarak uygulanmasıdır. Burada da öğrenci doğaya bakarak, modelin ve etrafının ton ve değerlerini renk ile yetkin bir şekilde yüzeyde yeniden oluşturmuştur.

Resim 6

İlgaz Gürün 4. Sınıf Öğrencisi

Resim 7

Öykü Pekgözlü 2. Sınıf Öğrencisi

3. Sonuç

Resim eğitiminin evrensel bir süreçte görmeye dayalı yürütüldüğü ve kazanımların elde edildiği sistematik uygulanması anlatılmıştır. Bu süreçte elde edilen kazanımlar eğitimin ilk aşamasını oluşturmaya karşın ilerleyen aşamalarda ve öğrencilik sonrası gerçekleştirilecek uygulamalarda doğrudan ya da dolaylı karşılığı olan deneyimlerdir. Ancak temelde resim eğitimi almakta olan öğrencilerin öncelikle doğayı gözlem yoluyla tanıma, onun form ve renk ilişkilerini anlama, sonrasında elde ettiği verileri iki boyutlu yüzeyde yeniden oluşturma aşamalarını kapsamaktadır.

Araştırma doğrudan öğrencilerin uygulamaları ile örneklandırılmıştır. Resmi oluşturmada ton kullanımı ve rengin ton ve değerlerinin bulunmasına ilişkin gerçekleştirilen pratikler çalışmanın kapsamını oluşturmuştur. Bu sayede elde edilen sonuç, doğayı yüzey üzerinde boyutlandırmanın ton uygulamaları ile elde edilebileceğidir. Bu desen yapısallığında olabileceği gibi monokrom etkide renk kullanımı ile de olabilir. Ancak buna ek olarak nesnenin özelliklerinin bütünsel olarak aktarımı ise renk ile doğrudan ilişkilidir. Gözlem yoluyla nesnenin bütün niteliksel özellikleri rengin ton ve değerleri ile gerçekleştirilecek etüdler ile yeniden oluşturulabilmektedir.

Kaynakça

Britannica. “Munsell Colour System” <https://www.britannica.com/science/Munsell-color-system>, Erişim: 09/12/2022.

Dunn, C. (1994). Art and desing. (4. Baskı). Longman Group UK.

Erzen, J. (2008). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. (2. Baskı). Yapı-Endüstri Merkezi Yem Yayın. İstanbul.

Holtzschue, L. (2002). Rengi Anlamak. (Çev.) Akdenizli, F. Duvar Yayınları. İzmir.

Karkın, N. Ve Kıyar, N. (2013). Mimesis’in Yapıbozumsal Dönüşümleri. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 3 (7). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujad/issue/8726/614904>.

Parramon, J. M. (1995). Resimde Renk ve Uygulanışı. (Çev.) Erduran, E. Remzi Kitabevi. İstanbul.

Read, H. (2014). Sanatın Anlamı. (Çev.) Asgari, N. Hayalperest Yayınevi. İstanbul.

Temizsoylu, N. (1987). Renk ve Resimde Kullanımı. İstanbul.

Presentation ID / Sunum No: 145

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-4750-1737

| 89

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu'nda Yer Alan 16 Türk Devleti'nin Seramik Sanatları ve Karşılaşılan Sorunlar

Doç. Dr. İrem Pala

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet: Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu'nda, bir güneş ve çevresinde 16 tane yıldız bulunmaktadır. Bu yıldızların neyi sembolize ettiğine dair araştırmalar ve tartışmalar bulunmaktadır. Ancak 2015 yılında 16 Türk Devletinin asker kıyafetlerinin sergilenmesi sonrasında yazar tarafından ilk kez 2018 yılında lisans öğrencilerine bu Devletlerin seramikleri konu olarak verilmiştir. Öğrenciler ile beraber, Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde yayınlanan 16 Türk Devleti'nin bazılarının sanat eserlerine ve ilgili yayınlara ulaşabilmek mümkün olsada bazı Devletlere İngilizce ve Türkçe aramalar ile ulaşamadığı görülmüştür. Ancak online, Türkçe'den Rusça'ya, çeviri olanakları kullanılarak örneğin Altın Orda Devleti seramiklerine ulaşılabilmektedir. Ancak bu çeviriler ve araştırmalar sırasında Han ve Hun Devleti olarak iki farklı Devlet olduğu Türkçe bir makalede karşılaşılmıştır. Metropolitan Müze'sinde "Han dynasty" olarak sergilenen pişmiş toprak eşyaların, Türk Kültürü'ne ait olup olmadığı sorunu ile karşılaşılmıştır. YÖK tezler'de sorgulama sırasında örneğin Harezmsahlılar ile ilgili sadece Tarih alanında lisansüstü tez üretildiği görülmüştür; sanat tarihi ya da arkeoloji alanındaki araştırmaların eksikliği dikkat çekicidir. Bu çalışma, araştırma kapsamında yazarın Güzel Sanatlar alanında uzman olması nedeni ile tarih alanına dair eksikleri bulunmaktadır. Ancak, aynı seramik üretim merkezinin Moğollar Döneminde üretilenler ile Selçuklular Döneminde üretilenlerin de farklı olabildiği izlenmektedir. Türklerin Anadolu öncesinde ortak bir kültürün paylaşımcısı olması ve yerel kültürler ile birleşince kültürlenmenin, üretimleri etkilediği, üslup değişikliğinden izlenebilmektedir. Dolayısı ile seramik üretim merkezlerinin tespit edilip, yöneticilerine göre ürettiklerini araştırmak daha doğru bir yöntem olmaktadır. Böylece arkeolojik kazı raporları yol gösterebilecektir. Bu çalışmada yukarıda belirtilen konular dahilinde Cumhurbaşkanlığı Forsunun 16 yıldızı'nın tartışmalı da olsa sembolize ettiği düşünülen 16 Türk Devleti'nin seramikleri ile araştırma sürecinde karşılaşılan problemler ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 16 Türk Devleti, Seramik Sanatı, Geleneksel Türk Sanatları, Çini

Ceramic Arts of the 16 Turkish States in the Presidential Seal of Turkey and the Problems Encountered

Abstract: On the Presidential Seal of Turkey, there is a sun and 16 stars around it. There is research and debate about what these stars symbolize. However, after the military uniforms of 16 Turkish States were exhibited in 2015, the ceramics of these States were given to bachelor students for the first time in 2018 by the author. Although it is possible to reach the works of art and related publications of some of the 16 Turkish States published on the official website of the Presidency, together with the students, it has been observed that some States cannot be reached with English and Turkish searches. Then, by using online translation facilities from Turkish to Russian, for example, the ceramics of the Golden Horde could be accessed. However, during these translations and researches, it was encountered in a Turkish article that there were two different States as Han and Hun State. The problem of whether the terracotta items exhibited as "Han dynasty" in the Metropolitan Museum belong to Turkish Culture has been encountered. During the interrogation of YÖK theses, for example, it was seen that only a postgraduate thesis was produced in the field of History about the Khwarazmian; The lack of research in art history or archeology is striking. It is observed that the same ceramic production center can be different from the ones produced in the Mongolian Period and the ones produced in the Seljuk Period. It can be observed from the style change that the Turks were sharing a common culture before Anatolia and that acculturation, when combined with local cultures, affected the productions. Therefore, it is a more accurate method to determine the ceramic production centers and research what they produce according to their managers. Thus, archaeological excavation reports will be able to guide. In this study, the problems encountered in the research process with the ceramics of 16 Turkish States, which are thought to symbolize the 16 stars of the Presidential Force, albeit controversially, will be tried to be discussed within the scope of the above-mentioned issues.

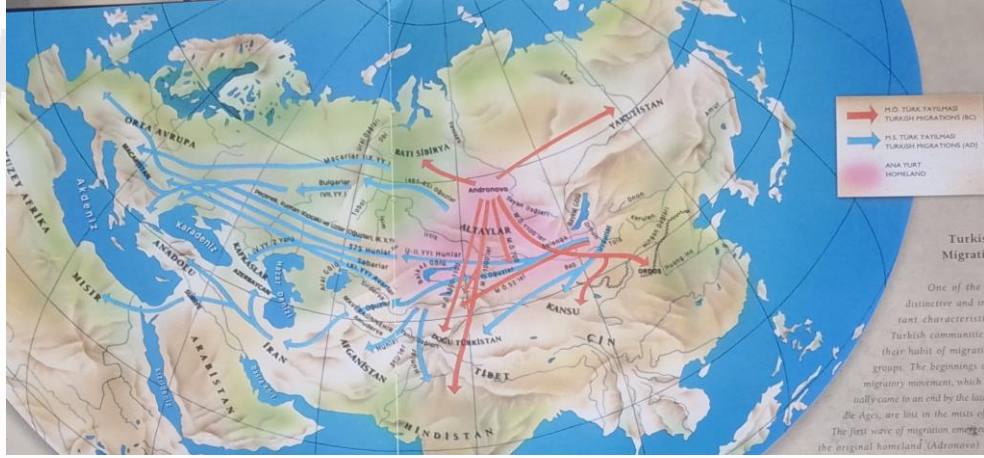
Keywords: 16 Turkish States, Ceramic Art, Traditional Turkish Arts, Cini

GİRİŞ

2015 yılında 16 Türk Devletine ait asker kıyafetlerinin sergilenmesi sonrasında, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü çini alanında uzman olan bu çalışmanın yazarı tarafından, ilk kez 2018 yılında lisans öğrencilerine, 16 Devletin seramikleri konu olarak verilmiştir. Ancak lisans öğrencilerinin Selçuklu ve Osmanlı dışında örnek ve bilgiye ulaşamamaları üzerine yazar tarafından da İngilizce karşılıkları ile kısaca araştırma yapılmış ve araştırma sürecinin uzun olduğu anlaşılmıştır. Sonrasında 16 Türk Devleti ifadesi, yazar tarafından yapılan bilimsel yayın veya söyleşiler, aktarımlar sürecinde sıklıkla söz konusu olmuştur. 2022 yılı Mayıs ayında yazar “Geleneksel Türk Sanatları Üzerine Kısa Bir Söyleşi” başlığı ile bir sunum gerçekleştirmiştir. Bu söyleşinin sunumunda, 16 Türk Devleti’ne ait ulaşılabilen sanat ürünlerine yer vermiştir. Kısa süreli araştırma, pişmiş toprak yani seramik ürünler ile sınırlandırılmadığı için Sayın Oktay Aslanapa’nın Türk Sanatı kitabı’nda yer almayan Avar, Hazar yanı sıra Altın Orda Devletleri’ne ait ulaşılan haritalardan, günümüz Rusya, Ukrayna, Romanya gibi anadili İngilizce olmayan Devletlerin sınırlarında oldukları anlaşılmıştır. Bu bilgi üzerine, öncelikle Türkçe’den İngilizce’ye sonra Rusça’ya çeviriler ile Türk seramiklerinin izi sürülmeye başlanmıştır. Ancak Türklerin çok geniş bir coğrafyada bulunması nedeni ile araştırma derinleştikçe sorunlar olduğu fark edilmiştir. Sadece online çeviriler ile elde edilen yayınlardaki görsellerin, Türk Kültürünün seramikleri olarak bilimsel bir yayında paylaşılamayacağı anlaşılmıştır. Türkçe konuşulan coğrafyalar ve tarihler ile kültürler, halihazırda Türk kültürünün tespiti süresince ilgili farklı uzmanlıklar tarafından araştırılmakta iken “Türklerin günlük yaşamda yemek yedikleri, su içtikleri kaplar bunlardır” diye bir bilgi kirliliğine sebep olmamak gerektiği, araştırma sürecinde karşılaşılan problemlere yer vermenin, bazı problemlerin çözümü için edinilen bilgilerin paylaşılmasının, bu konu üzerinde araştırma yapmayı düşünen araştırmacılar için yararlı olabilmesi (dolayısı ile üretenler için esin kaynağı olabilecek bilimsel bilgilerin çoğaltılması) planlanmıştır. Bu çalışmadan, birçok kere vazgeçmek düşünülmüştür. Ancak özellikle Güzel Sanatlar bakış açısı ile 16 Türk Devleti’ne ait seramiklerin, GSF geleneksel Türk sanatları kapsamındaki “çini” alanında çalışabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu bildiri de yöntem araştırması ve araştırma sürecinde karşılaşılan sorunlar ele alınmaktadır. Ulaşılan seramik örneklerle ait görsellere özellikle yer verilmemiştir fakat kaynakça da ilgili yayınlar bulunmaktadır. Türk kültürüne yönelik araştırmalar, birçok kültür ve dil ile yapılmaktadır. Önemli olan, ulaşılan bu yayınları doğru değerlendirebilmektir. Bu çalışma, Türk Devletleri’nin seramiklerinin araştırma süreci ile tespiti için ön çalışma, kaynakça oluşturma özelliği taşımaktadır. Mimari yapıyı süsleme seramiklerinden daha çok kullanım eşyaları ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Forsunda, 16 tane yıldız bulunmaktadır. Bu yıldızların neyi sembolize ettiğine dair araştırmalar ve tartışmalar bulunmaktadır. Sayın Öztürk 2015 yılı yayınında konuyu şöyle açıklamaktadır: “1925 yılında bir talimatname ile son şeklini alan Cumhurbaşkanlığı Forsu, cumhurbaşkanlığı makamını temsil eden en üst simgedir. Cumhurbaşkanının bulunduğu her yerde; bayrak direğinde, çalışma masasında, makam arabasında yer alan fors, 1922 yılından beri kullanılmaktadır. Bir güneş ve etrafında 16 yıldız olarak yer alan simgeye Cumhurbaşkanlığı Arması, bu armanın Türk bayrağının sol üst köşesine uyarlanmış haline Cumhurbaşkanlığı Forsu denir..... “16 Türk devleti’nin listesi, 1969 yılında Ajans-Türk matbaasının, 16 Türk devleti ve bayrakları albümünü basmasından sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Şimdiki Cumhurbaşkanlığı Forsu’nun ilk benzerinin 1922’de Atatürk aracında kullanılmış olması –ki o tarihte henüz güneşi temsil ettiği iddia edilen Türkiye Devleti kurulmamıştı-, yine cumhurbaşkanlığı forsuna benzer bir sancağın Sultan Yavuz Selim dönemine ait Topkapı Sarayı’nda sergileniyor olması forstaki yıldızlara yüklenilen anlamı geçersiz kılmaktadır....Türk tarihinde değişik Türk devletlerinin sancak ve bayraklarında yıldız, güneş, ay gibi semboller Türk geleneklerinde hakimiyet sembolü olarak daima kullanılmıştır (Öztürk, 2015: 95- 95). Örneğin Sayın İlber Ortaylı Safeviler için “yüzde yüz Türk” (URL 11) ifadesini kullanmaktadır ancak 16 devlet arasında yer almamaktadır. Alanın uzmanları konuyu netleştirinceye kadar Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmi web sitesinde yayınlanan (URL 9) mevcut durum şöyledir:

Büyük Hun İmparatorluğu (M.Ö. 204-M.S. 216)
 Batı Hun İmparatorluğu (M.S. 48-216)
 Avrupa Hun İmparatorluğu (M.S. 375-469)
 Ak Hun İmparatorluğu (M.S. 420-552)
 Göktürk İmparatorluğu (M.S. 552-745)
 Avar İmparatorluğu (M.S. 565-835)
 Hazar İmparatorluğu (M.S. 651-983)
 Uygur Devleti (M.S. 745-1368)
 Karahanlılar (M.S. 940-1040)
 Gazneliler (M.S. 962-1183)
 Büyük Selçuklu İmparatorluğu M.S. 1040-1157
 Harzemşahlar (M.S. 1097-1231)
 Altınordu Devleti (M.S. 1236-1502)
 Büyük Timur İmparatorluğu (M.S. 1368-1501)
 Babür İmparatorluğu (M.S. 1526-1858)
 Osmanlı İmparatorluğu (M.S. 1299-1922)

Görsel 1: Kitleler halinde Türk yayılmaları (Türk Dünyası Atlası, 2007: 8-9)

Türklerin İslamiyetten önceki devirlerine ait maddi kültür varlıklarının önemli bir bölümü hiç şüphesiz Orta Asya diye tanımlanan çok geniş bir coğrafya da bulunmaktadır. Yüzyılı aşkın bir süredir devam eden araştırmalar göstermiştir ki, sözü edilen coğrafyada yaşayan göçer Türk halklarına ait sanat verilerinin önemli bir bölümü de Kurgan denilen mezarlarda ele geçmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı Türk bilimadamlarınca gerekli inceleme ve araştırmaların yapılmadığı/yapılamadığı bu coğrafyada Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir dönem başlamış ve bilimsel çalışmalar için yeni imkanlar ortaya çıkmıştır. Türk tarih Kurumu bu yeni dönemde başlatmış olduğu “Başlangıçtan Günümüze Türk Dünyası Tarihi” Projesi çerçevesindeki arkeolojik kazılardan birisi de 1996 yılında başlayan, Kırgızistan’ın Son-Köl Bölgesindeki çalışmalarıdır. TTK ile Kırgız Tarihçiler Cemaat i ile ortak çalışmadan, bölgedeki en eski yaşamın İskit Dönemi (MÖ. 7-3. yy) olduğunu göstermektedir. (Bozer, 1997: 131) Türklerin geçmişte yaşadığı, izi olduğu coğrafyalarda günümüzde var olan Devletler ile yine Türkiye’nin ortak çalışmalar yapmakta olduğu izlenebilmektedir.

Tabii geçmiş kültürümüzün bazı maddi ürünlerine ulaşmanın bir diğer zor nedeni ise, tahribatlardır; örneğin: “Orta çağ seyyahlarından birinin, -Horasan Şehirlerinin Anası- olarak sözünü ettiği ve 13. Asrın ünlü Coğrafyacısı Yakut İbn Hamavi’nin Moğolların tahribi olmasa ömür boyu terk etmek istemediğini söylediği, kütüphanelerini övdüğü ve hatta ünlü coğrafya sözlüğünü buradaki kütüphanelerden faydalanarak yazdığını belirttiği, Eski Merv şehri ile ilgili..... Sultan Alparslan (1063- 1072) Merv’de tahta çıkar.....” (Çoruhlu, 1997: 191)

KARŞILAŞILAN SORUNLAR

16 Türk Devleti’nin seramiklerine ulaşma sürecinde, öncelikle araştırmayı yapan yazarın uzmanlık alanının farklı olması nedeni ile yeterli sanat tarihi ve tarih vb. bilgi eksikleri bulunduğu için çözümlenmesi gereken sorunları oluşmuştur. Bu sorunlar ile bazılarının çözümlenme aşamaları ve kalıcı çözüm önerileri aşağıda örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Sorunların başında dil problemi gelmektedir. Çok geniş bir coğrafya ve çok uzun bir zaman aralığı bulunmaktadır. Türk kültürü’nün kültürlendiği birçok başka milletlerin kültürleri bulunmaktadır. Bu durum, Rusça, Çince vd. ilgili diller anlamına gelmektedir. Yaşar Çoruhlu, Emel Esin, Doğan Kuban gibi sanat tarihçiler yanısıra genç araştırmacıların da çalışmaları yayınları olduğu görülmektedir. Ancak yayın Türkçe’de olsa bazı terimler dahil olmak üzere farklı çeviriler kaynaklı farklılıklar olabildiği görülmektedir. Örneğin: Sayın Yaşar Çoruhlu’da (1997: 191) Ashab Türbeleri olarak geçen mimari yapı, Sahabe Türbeleri (URL 10) olarak da kullanıldığı görülmüştür. Detay bilgilere de yer verilmiş olmasından ve görsel belgeler aracılığı ile çinili olan bu mimari yapı hakkında daha farklı bilgilere ulaşabilmek mümkün olmuştur.

Maddi hata da tabii söz konusu olabilmektedir. Örneğin yine Sayın Çoruhlu’nun bir yayınında (2017: 500, 501) Burana Ören Yeri Müzesi, Göktürk Devrinden pişmiş topraktan iki adet kapaklı formların görselleri bulunmaktadır. Sayfa 500 ‘de “Navs” olarak geçen form adı, sayfa 501’de “Navsın” olarak geçmekte ancak parantezde aynı açıklamaya yer verilmektedir “(= Ossuary, insan kemikleri veya insan kemikleri muhafazası)” Yine örneğin bir yerde Karasu, diğer yerde Karasuk olarak geçmesi gibi yazım ya da ifade ediş problemi, hataya sebep olmamak için ayrıca araştırılması gerektiği için bu çalışma gibi uzmanlık dışı bir araştırmayı yavaşlatabilmektedir.

İngilizce başta olmak üzere Türkçe’den yabancı dile çevirilerin de çeşitlenebildiği görülmüştür. Örneğin bir yayında “Ghengisid” ifadesi ile karşılaşmıştır. Anadolu’da karşılaşılardan farklı bir üsluptaki mimari seramiği konu aldığı için internet arama motorlarında ifade ile beraber ceramic gibi yardımcı kelimeler ile de araştırılmıştır. İnternette bulunan bir görsel olduğu için daha çok bilgi edinilmek istenmiştir. Ulaşılan bir lisans bitirme ödevinde de aynı görsel ile aynı URL ’nin kullanıldığı görülmüştür (“ghengisid” ifadesi bir URL uzantısıdır ancak sözkonusu URL virüslü olduğu için paylaşmamak tercih edilmiştir.). Aynı ifade ile bir doktora tezin de de karşılaşmıştır (Görsel 2).

Görsel 2: ekran görüntüsü (Yutbilir’den, 2011)

Görsel 3: “ghengisid what country” araması, ekran görüntüsü

İngilizce olan bu yayından anlaşılmıştır ki bu bir kültür adıdır. “ghengisid what country” (görsel 3), diye arattırıldığında Cengiz ve Timur İmparatorluğu ile ilişkili olduğu, araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken başka bir problem daha bulunduğu anlaşılmıştır. Türkçe olarak Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde yer alan 16 Türk Devleti, İngilizce başta olmak üzere farklı dillerde çeşitli harflerin kombinasyonları olarak yer almaktadır. Örneğin: Büyük Timur İmparatorluğu (M.S. 1368-1501) için : Mogol Empire, Moğollar, Mongols, Timurid, Ghengisid, Genghis Khan, Cengiz Han ayrıca Seljuk, Selçuki, kaşan, kashan, gibi çeşitli ifadeler de bulunabilmektedir. Bu konunun çözümü için Hazarlar ile ilgili yapılan çalışma yapılabilir. Hazarların çeşitli yabancı dillerdeki karşılığı düzenlenmiş ve bir internet sitesinde yayınlanmıştır (görsel 4). Diğer Türk Devletleri için de çeviri bankası, sözlük oluşturulup .gov.tr uzantılı yayınlanması çeşitlenmeyi azaltabileceği gibi araştırmaları da kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ayrıca yukarıdaki mimari yapılar için de kullanılmış olan kelimeleri de içeren bir çalışma yararlı olacaktır.

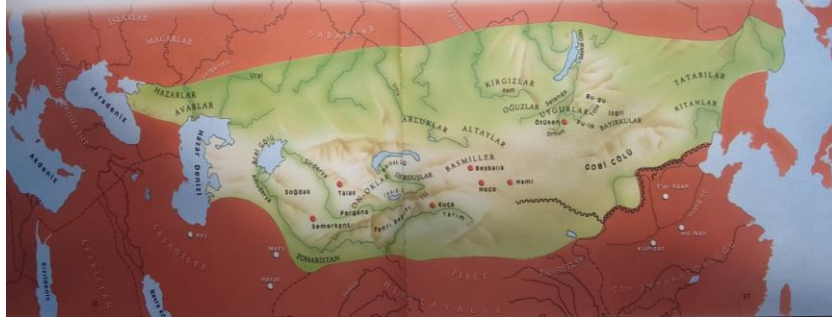

Görsel 4: Yabancı dil çeviri örneği için: Ekran Görüntüsü

İngilizce çeviri sözlükleri kullanıldığında örneğin “Hun imparatorluğu” arattırıldığında sonuç “Hun Empire” olarak çıkmaktadır. Yine örneğin Metropolitan Müzesi’nde bu ifade ile arandığında ulaşılabilen pişmiş toprak eşya sayısının azlığı dikkat çekicidir. “Han Empire” olarak döneminin belirtildiği ise pek çok örnek bulunmaktadır ancak tabii Han ile Hun olarak iki imparatorluk olduğu görülmüştür. Aynı müzede “hiung nu ceramic” ile “hu empire” diye arattırıldığında ise yine örnek sayısı çoğalmıştır. Türkçe’den İngilizce’ye çeviri yapan online sözlüklere de müdahale edilebilmesi ya da yukarıda belirtildiği gibi resmi bir sitede yabancı dil karşılıklarına kolay ulaşılabilmelidir.

Görsel 5: İnternette ulaşılabilen Göktürk İmparatorluğu Haritası (URL 1).

Görsel 6: Tarihte ilk kez Türk adını kullanan Gök-Türk lerin Çin Denizi'nden Karadeniz'e yayıldıkları saha Bugün hala, Türklerin yoğun yerleşme alanları olarak devam etmektedir. (Türk Dünyası Kültür Atlası, 2007: 36-37)

Bir başka karşılan problem, yerleşim yerlerini gösteren haritalardır. Görsel 5 ile Görsel 6 ikisi de Göktürkler'e aittir ama ikisi de birbirinden farklıdır. Görsel 5'e internetten kolaylıkla ulaşılabilirken, Görsel 6'ya ise fiziki olarak yayınlanmış olan yayından ulaşılabilir (ilgili yayına ait önceki basımlarına online ulaşmak mümkün olsa da sonraki basımlarda görseller genişletilmiştir). Harita ve tarih alanındaki uzmanların doğru olarak belirleyecekleri haritaların .gov.tr uzantısı ile kolay ulaşılabilir olmalarını sağlayabilmeleri yine bu çalışmanın yazarı gibi araştırmacıların doğru yol almalarına yardımcı olacaktır.

Karşılaşılan bir diğer sorun ise örneğin, Altın Orda Devleti'nin Kıpçaklar ve Ulus Jochi ifadelerini de kapsamaması, sadece Devlet adı ile araştırıldığında ulaşılabilen bilgilerin sınırlı olabileceği görülmüştür. Yeni yapılan bazı araştırmalarda da sadece boyların isimlerine yer verilebilmektedir. Eğer 16 Türk Devleti'nin isimleri kullanılıyor ise hangi boyları kapsadığının listelenemesinin, yine alan dışı araştırmacıları doğru yönlendireceği düşünülmektedir. Altın Orda Devleti'nin sanat tarihi ve arkeoloji alanları tarafından yapılmış yayınlarına ulaşmak mümkün iken örneğin YÖK Tez, "Harezmsahlr" olarak arattırıldığında sadece tarih alanı uzmanlıklarının lisans üstü tezleri listelenmektedir. Sanat alanının öncelikle beslendiği, sanat tarihi ve arkeoloji alanlarında ilgili konuda lisans üstü tez çalışmaları, önemlidir.

Uzmanlık dışı araştırma sürecinde bir diğeri: örneğin: Hazarlar araştırılırken, Hazar Devleti'nde Doğa ile ilişkili inaç sistemleri yanısıra Hristiyanlık ve Yahudilik inaç sistemleri görülmektedir (detaylı bilgi için bakınız: URL 2, Afanas) İnanç sistemleri, Türk kültürünün birleştiği sentezleri çoğaltıp, güzel sanatlar için olanaklar sunarken, geçmişte göç edilmiş olan coğrafi alanda, günümüzde yaşayan toplumların, Türk kültürü ile olan ilişkilerini de değerlendirebilme gerekliliği oluşturmaktadır.

SONUÇ

".....Gerçekte Özbekistan ve Türkiye'de resmi tarih yazımının içinden seçim yapabileceği tarihi miras oldukça zengindi. Kadim Sogd ve Baktrian devletleri; Sasanî, Kuşan, Gazne, Timur, Moğol İmparatorlukları, Buhara, Kokand ve Hiva Hanlıkları ile Orta Asya'da hayat bulmuş sayısız kabilesel federasyon Özbek tarihçilerinin seçebileceği öncüllerdi. Aynı şekilde Türkiye'nin resmi tarihleri Sümer, Hitit, Frig medeniyetlerinden, Karahanlı ve Akkoyunlu devletlerine; Artuklular ve Danişmedler gibi Anadolu'nun ilk akıncı Oğuz beyliklerinden Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarına geniş bir yelpazede seçim olanağına sahiptiler.". Sayın Yurtbilir'in Doktora tezinden alıntılanan (2011 :352) bu bilgiden, siyasi değişimler sürecinde, devleti yönetenlerin, geçmiş kültürlerine ait tarihlerini de yönetebileceği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ve güzel sanatlar uzmanlık alanı olan bir araştırmacı olarak 16 Türk Devleti'nin seramiklerini paylaşmadan önce nasıl doğru ulaşılabilirliğinin belirlenmesi gerekmiştir.

Bilimsel bilgi, aksi ispatlanıncaya kadar geçerlidir. Bu çalışmanın sonuçlarından biri olarak, Sayın Atıl'ın 1973 yılı yayınında (Atıl: 12) yer verdiği, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde önemli pişmiş toprak üretim merkezlerini işaretlediği haritaya (Pala, 2018) örneğin Ahlat, Hasankeyf, Diyarbakır, Ochakiv gibi tespit edilecek diğer üretim yerlerini eklemek gerektiği anlaşılmıştır. Geleneksel Türk seramik sanatı yani "çini" alanı için, çalışılması, araştırılması gereken konulardan bir tanesidir.

Bazı araştırmacıların yapabildiği gibi, seramikleri yerinde görebilmek, (ayrıca form ve renk bilgisinin çeşitlenmesi için) yararlı olacaktır.

Ulaşılan yayınlarda ilgili arkeolojik kazılara ve müze isimlerine yer verilmiş olması, görsel örnek çoğaltılabilmesi için olanak tanımaktadır.

İlgili coğrafyaya ait arkeoloji, Sanat tarihi, arkeometri, etnoloji vb. bilimlerin bulgu ve yorumları ele alınmalıdır.

| 95

Birçok uzmanlık alanında, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü “çini” alanı dahil ortak terminoloji kullanılamaması, genel bir problem olarak çözüm beklemektedir. Ayrıca transkripsiyonlar yani çeviri yazılar da bu problemin çözülmesini zorlaştırmaktadır. Belirtmek gerekir ki terminoloji ve çeviri problemine, bu çalışmanın yazarının da kendi uzmanlığına katkısı bulunmuştur; şöyle ki: İngiliz dilindeki “fritware” kelimesi, yazar tarafından “fritli çamur” olarak çevrilmiş ve birçok yayınında kullanılmıştır. Oysaki “frit” kelimesinin Türkçe’de kullanılan ve yaygın olan karşılığı, “sırça”dır. Ancak, ilk hatalı kullanımından, 15 yıl geçtikten sonra, “sırçalı çamur” ifadesinin, daha rahat anlaşılmasını sağlayacağı ve daha doğru bir çeviri olabileceği fark edilmiştir. “Sırçalı çamur”, günümüzdeki yayınlarda ve üretenler arasında, “fritware”, “taş çini”, “kuvars çini”, “İznik çamuru”, “fritli çamur”, “stone ware”, “İznik bünye” gibi çeşitli isimlerde anılabilmektedir.

Gerek bu çalışma kapsamında gerekse de çini alanındaki ortak terminoloji ile transkripsiyon problemlerinin, .gov.tr uzantılı bir kaynaktan ulaşılabilmesini, yayınlanmasını ayrıca ilgili YÖK ve MEB başta olmak üzere Türkiye ve Türkçe eğitim yapan tüm kurumlar tarafından kullanılabilmesini sağlamak gerekmektedir. Ancak bu sorun, yazarın kendi uzmanlık alanı olan “çini” alanında henüz çözülememişken, diğer uzmanlık alanlarında da çözümlenmesinin zaman alacağı anlaşılmaktadır.

Güzel sanatlar uzmanlık alanında değerlendirilebilecek insanlığın geçmişine ait birçok bilgi, sanat tarihi, arkeoloji vb. uzmanlık alanları tarafından üretilmektedir. Türklerin geçmiş kültürlerinin maddi kültür öğelerinden olan seramik yani pişmiş toprak üretimlerine ait yapılacak çalışmalarda gastronomi, arkeometri, garbology (çöp arkeolojisi- bilimi) gibi bilim dalları ile disiplinler arası çalışmalar ile daha doğru bilgi üretimine olanak tanıyacaktır.

Avrupa ve Asya Kıtaları, başta olmak üzere, çok geniş ve hareketli bir coğrafya söz konusudur. Zaman aralığı, Göktürk’lere kadar Türk ismi geçmese de (ulaşılabilen yayınlara göre) Göktürklerin geçmişini oluşturan tarihten, günümüze kadar gelmektedir. Bu zaman aralığına ait, kültürün maddi öğelerinden, tahribat vb. nedenlerle ulaşmayan veya ulaşılamayan örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca, günümüz de büyüklerimizden kalan ‘aile yadigarı eşyalar’, gerekirse sahipleri ile beraber hareket halinde, özellikle yurt içinde rahatlıkla yer değiştirebilmektedir. Bu hareketlilik, özellikle halk sınıfına ait ise tespit edilebilmesi mümkün değildir. Kültürler değişse de insanız hepimiz. Dolayısı ile Türk çini sanatı’nın Anadolu dışındaki örneklerine, üretim yerleri aracılığı ile ulaşarak pişmiş toprak Türk geleneğini yakalayabilmenin daha doğru yönlendireceği düşünülmektedir; tabii ki diğer uzmanlıkların ilgili coğrafyalardaki yönetici tespitlerini, yayınlarını değerlendirerek.

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı üretimleri dışında, geniş bir coğrafyaya yayılan, birçok kültürler ile kültürlenmiş Türklerin kullandığı eşyalar ile mimari süslemedeki beğenilerinin nasıl değişebildiğini, nasıl ortaklıklar bulunabildiğini fark etmek gerekmektedir. Bu örneklerin, Anadolu örnekleri ile karşılaştırılabilme olanağını sunabilmek için Türklerin yaşadıkları coğrafyalardaki seramik üretim merkezlerini belirlemek, üretim örneklerini değerlendirmek gereklidir. Tabii bu değerlendirme sürecinde, seramik üreten yani uygun çamuru görüp hemen şekillendirip, pişirerek eşya üretebilen bir insanın, basit su taşıma gibi ihtiyacını giderecek birkaç ay kalacağı geçici yerleşim yerinde kullanmak için ürettiği, sonrasında oranın çöplüğüne atabilecek olduğunu da düşünerek ve hareket halinde olan bir insanın ya da insan topluluğun davranış biçimlerini de düşünerek seramik eşyaları değerlendirmek gerekmektedir. Günümüzde devam etmekte olan Gökeyüp çömlekçiliği ve Kınık çömlekçiliği, yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahiptir ve o coğrafyaya göçen toplumun- kültürünün yerleşmesi öncesinde, o coğrafyalarda seramik üretilmemektedir (bakınız ilgili yayınlar). Saray seramikleri olarak genellenebilecek olan üretimler ise hediyeler ve siparişler dışında ticari mal niteliğinde, günümüz Kütahya’sı gibi birçok coğrafyalarda seramik üretilip satmaktadır. Gökeyüp ve Kınık sadece günlük kullanım eşyası üretmektedir ama Kütahya, milat öncesinden beri seramik üretilip, ticaretini yapmakta, her türlü pişmiş toprak eşya üretebilmektedir, çünkü hammadde yanı sıra geleneksel üretim bilgisi

bulunmaktadır. 16 Türk Devleti'ne ait kullanım eşyaları değerlendirilirken de üreten bakış açısının eklenmesi gerekmektedir.

Birçok öğrenci ve öğretim elemanları yanısıra çini severler yani kurs, etkinlik vb. olanaklar ile “çini” eğitimi alan veya veren Türkiye Türkleri, Güzel Sanatlar Fakülteleri Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Türk Çini sanatını yani “çini” yi, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait görsellerdeki renk ve motifler ile çoğunlukla sıralı fırça dekoru olarak sınırlıymış gibi değerlendirmektedir. Belirtilen bu “Çini” kelimesinin algısı, Türkiye Türkçesi için kullanılmıştır. Bir başka söyleyiş ile Türkçe konuşan diğer devletlerde “çini” kelimesi, Türkiye’dekinden farklı algılanmaktadır. Türk kültürünün, Anadolu ile sınırlı olmadığı, teorik bilgilerde geçse de görsel örnekler ile görsel hafıza tarafından da algılanması-hatırlanması gerekmektedir. Anadolu Türklerinin yaygın inancı olan İslamiyet, Türklerin tek inanç sistemi, Anadolu dışındaki Türlerde yokmuş gibi de algılanmaktadır. Geleneksel Türk seramiğinin yani “çini” nin kapsadığı üretimlerin, Anadolu dışındaki coğrafyalarda da beğenilmiş, üretilmiş ve kullanılmış olduğu ama kültürlenmeler, kültürel etkileşimler ile değişimler- farklılıklar- çeşitlenmeler örneklenilmeli, değerlendirilebilmelidir.

KAYNAKÇA

- AFANAS G. E. “Where Is the Archeological Evidence of the Existence of a Khazar State? is a Senior Researcher, Institute of Archeology, Russian Academy of Sciences, Moscow
- AKGÜL N. (K.) (1997) “Bazı Ortaçağ İslam Seramiklerinin Yapılış Amacı Üzerine”, Uluslar arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi, Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 23- 29, 289- 291
- ASLANAPA O. (1989) Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BELİAEVA S. (1997) “Ochakiv’deki Türk Şehrinde Arkeolojik Araştırmalar”, Uluslar arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi, Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 109- 114, 347- 356, s:112- 113
- BERKLİ Y. (2010), Uygur Resim Sanatının Üslup Özellikleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences, 10: 45, 155-166
- BERNARD O’Kane (2019) “Mughal Tilework: Derivative or Original?”, South Asian Studies, 35:1, 25-42
- BİLİCİ Z. K. (2009) T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Anadolu-Öncesi Türk Kültür Ve Sanatı İslâmiyetin Kabulünden Önce Türk Sanatı, Ankara
- BOZER R. (1997) “Kırgızistan’ın Son-Köl Bölgesi’nde yapılan Kazılar (1997 çalışmaları)”, Uluslar arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi, Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 131-138, 365- 374
- ÇORUHLU Y. (1997) “Sultan Sancar Türbesi’nin İçerisinde Bulunduğu Tarihi Doku”, Uluslar arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi, Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 191- 204, 397- 411.
- ÇORUHLU Y. (2017) Erken Devir Türk Sanatı, Kabalcı Yayıncılık, 2017, İstanbul, s: 500)
- DÖNMEZ Ş. (2003) “Pazırık 5. Kurgan Halkılarının Işığında Geç Demir Çağı Anadolu Orta Asya Kültürel İlişkileri Üzerine Yeni Gözlemler”, Sanat Tarihi Yıllığı, Cilt 0, Sayı 16, 9 – 28.
- KALAN E. (2014) XIII-XIV. Yüzyıllarda Kuzey İpek Yolu ve Altın Orda Hanları’nın Ticaret Politikaları, T.C. Türk işbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (Türk international Cooperation and Koordination Agency), AVRASYA ETÜDLERİ 1: 45, (43-62)
- KAYA I. Z. ve Sazak G. (2018) St. Petersburg State Hermitage Museum’s Golden Hun Treasures & Blessed Meanings, Istanbul University Press,
- KURU A. Ç. (1997) “Orta Asya Türk Sanatında Palmet Ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Deneme”, BELLETEN, Cilt 61, Sayı 230, 37- 42 ve resimler.
- LYONNET B. (2018) “Antique Samarkand or Afrasiab II and III- Differentiation, Chronology and Interpretation”, Ancient Civilizations from Scythia to Siberia 24, 420-439.

- MAKSUDOV F.; BULLİON E.; HENRY E. R.; HERMES T.; MERKLE A.; FRACHETTİ M. D. (2019) “Nomadic Urbanism at Tashbulak A new highland town of the Karakhanids “Urban Cultures of Central Asia from the Bronze Age to the Karakhanids-Learnings and conclusions from new archaeological investigations and discoveries”. Proceedings of the First International Congress on Central Asian Archaeology held at the University of Bern, 4–6 February 2016, Editor(s): Christoph Baumer, Mirko Novák Published by: Harrassowitz Verlag.. P: 283- 305
- OKTAY J. Ö. (2014) “Göktürk Devri Pişmiş Toprak Figürinleri”, 1. Uluslararası Avrasya Türk Sanatları Kongresi, s: 19- 34
- OKTAY J. Ö. Ç. (2019) The Combat Scenes Of Khazar Period Art, Turkish Art History Studies Editors: N.Çiçek Akçıl Harmankaya, Ayşe Denknalbant Çobanoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul
- ORTAYLI İ. (2017) Türklerin Altın Çağı, Kronik, , İstanbul
- ÖZTÜRK E. (2015) Cumhurbaşkanlığı Forsu Ve 16 Türk Devleti Tartışması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 57, s. 79-99, s: 94- 95
- PALALI S. (2012) Delhi’deki Babürlü Türbeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, Doktora Tezi, Danışman, Prof. Dr. Hakkı Önkol, İzmir.
- RAKHIMOV M.K. (2006) Artistic Ceramics Of Uzbekistan, UNESCO, Tashkent.
- SER-ODJAV N. (2021) ERKEN TÜRKLER, (6-8. Yüzyıl), Editörler: Z. Kenan BİLİCİ-A. Merthan DÜNDAR, Ankara, Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi APAM Yayınları: 14
- Treasures of the Aga Khan Museum- Architecture in Islamic arts Catalogue, Aga Khan Trust for Culture, ed: Margaret S. Graves, Benoît Junod, Switzerland, 2012
- Türk Dünyası Kültür Atlası- İslam Öncesi Dönem, Türk Kültürü’ne Hizmet Vakfı Yayını, 2. Baskı, İstanbul 2007, s: 8, 9
- VODYASOV E. ve ZAITCEVA O. V. (2019), Female Headdress of the Golden Horde Time from Tomsk Ob River Region, Povolzhskaya Arkheologiya (The Volga River Region Archaeology)
- YURTBILIR M. M. (2011) A Comparison Of The Nation-Building Practices Of Uzbekistan And Turkey, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Süha Bölükbaşıoğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.

İnternet Kaynakları:

- URL 1
https://en.wikipedia.org/wiki/First_Turkic_Khaganate#/media/File:Gokturk_empire_at_its_greatest_extent.png
- URL 2 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazarlar>
- URL 3 <https://okonuz.blogspot.com/2018/12/gokturk-devri-keramik-sanat-uzerine-bir.html>
- URL 4 https://tr.wikipedia.org/wiki/Avar_Ka%C4%9Fanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1
- URL 5
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hazar_Ka%C4%9Fanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1#/media/Dosya:Hazarlar.jpg
- URL 6 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/42178>
- URL 7 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/49539>
- URL 8 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/50484>
- URL 9 <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/>
- URL 10 https://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkmenistan_merv_de_sahabe_turbeleri_restorasyonu_devam_ediyor-17575
- URL 11 <https://www.youtube.com/watch?v=cUxKR7twvZs&t=181s>

Presentation ID / Sunum No: 179

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-7326-4048

| 98

Finansal Krizler, Gelir Eşitsizliği ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme

Arş.Gör.Dr. Rahman Aydın¹, Dr. Öğretim Üyesi Serhat Alpağut²

¹Bitlis Eren Üniversitesi

²Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

*Corresponding author: Serhat Alpağut

Özet: İktisadi krizlerin en önemli makro ekonomik etkileri, milli gelirden azalmaya bağlı olarak istihdamda meydana gelen azalmalardır. Krizler sonrasında azalan gelirler, artan işsizlik neticesinde azalan istihdam fırsatları, düşük ücret haddi gibi problemler beraberinde gelir dağılımında bozulmalar görülmesine neden olmaktadır. Öyle ki krizin etkilerinden kurtulmak amacıyla uygulanan iktisat politikalarının da temelinde, istihdam artışı ve bozulması muhtemel olan gelir dağılımında adaleti tesis etme hedefleri bulunmaktadır. İktisatçılar tarafından da yakından takip edilen istihdam/işsizlik ve gelir dağılımı adaleti konusu çalışmamızda finansal krizler dahil edilerek konuya derinlik katmak istenmiştir. Bu yönüyle literatüre katkı sağlamak hedeflemektedir. Türkiye için yapılan çalışmada 1991-1992 yılları verileri kullanılmış ARDL analizinden faydalanılmıştır. Türkiye için önemli olan 1994, 2001, 2008 krizleri ile içerisinde pandemiye de alan 2018-2022 dönemleri için kukla değişkenlerin kullanılmıştır. Her bir kriz dönemi bir modele dahil olacak şekilde dört ayrı model oluşturulmuştur. Oluşturulan modellerde bağımlı değişken gelir eşitsizliği bağımsız değişkenler ise milli gelir, istihdam ve kriz değişkenleridir. Ampirik analiz neticesinde ilk sonuç dört modelinde ARDL analizine göre eş bütünleşik olduğu görülmüştür. 1. model sonuçlarına göre uzun dönemde 1994 krizinin gelir eşitsizliğine etkisi anlamsızdır, istihdamın gelir eşitsizliğine etkisi ise pozitif ve anlamlıdır. 2. model sonuçlarına göre uzun dönemde 2001 krizinin gelir eşitsizliğine etkisi anlamsızdır, istihdamın gelir eşitsizliğine etkisi ise pozitif ve anlamlı, gelirin etkisi ise negatif ve anlamlıdır. 3. model sonuçlarında 2008 krizinin gelir eşitsizliğine etkisi pozitif ve anlamlı, gelirin etkisi negatif ve anlamlı, istihdamın etkisi ise pozitif ve anlamlıdır. Son olarak 4. modelde 2018-2022 dönemi için kullanılan kukla değişkenin gelir eşitsizliğine etkisi istatistiksel olarak anlamsız iken istihdamın etkisi pozitif ve anlamlı, gelirin etkisi ise negatif ve anlamlıdır. Sonuçlar özetlendiğinde finansal krizlerin etkileri altında istihdamın gelir eşitsizliğini artırdığı belirlenmiştir. Bu durum yaratılan istihdam ile beklenen gelir adaletinin aksine istihdam edilenlerin gelir gruplarına göre nispi konumlarının kötüleştiğini göstermektedir. Ek olarak sadece 2008 krizinin Türkiye’de gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Gelir Eşitsizliği, Ekonomik Krizler

The Relationship Between Financial Crises, Income Inequality and Employment: A Review On Turkey

Abstract: The most important macroeconomic effects of the economic crisis are the decreases in employment due to the decrease in national income. Problems such as declining incomes after the crisis, decreased employment opportunities as a result of increased unemployment, and low wage rates cause deterioration in income distribution. So much so that the economic policies implemented in order to get rid of the effects of the crisis are based on the objectives of increasing employment and establishing justice in income distribution, which is likely to deteriorate. The issue of employment/unemployment and income distribution justice is followed closely by Economists. In our study, we wanted to add depth to the subject by including financial crises. In this respect, it aims to contribute to the literature. In the study conducted for Turkey, the data of the years 1991-1992 were used and ARDL analysis was used. Dummy variables were used for the 1994, 2001, 2008 crises, which are important for Turkey, and for the 2018-2022 periods, which also includes the pandemic. Four different models have been created, with each crisis period included in a model. In the models created, the dependent variable is income

inequality and the independent variables are national income, employment and crisis variables. As a result of the empirical analysis, the first result is that the four model is cointegrated according to the ARDL analysis. According to the 1st model results, the effect of the 1994 crisis on income inequality in the long run is insignificant, while the effect of employment on income inequality is positive and significant. According to the results of the 2nd model, the effect of the 2001 crisis on income inequality in the long run is insignificant, the effect of employment on income inequality is positive and significant, and the effect of income is negative and significant. 3. In the model results, the effect of the 2008 crisis on income inequality is positive and significant, the effect of income is negative and significant, and the effect of employment is positive and significant. Finally, while the effect of the dummy variable used for the 2018-2022 period in the 4th Model on income inequality is statistically insignificant, the effect of employment is positive and significant, and the effect of income is negative and significant. When the results are summarized, it is determined that employment increases income inequality under the effects of financial crises. This situation shows that the relative position of the employed according to income groups has deteriorated, contrary to the expected income justice with the employment created. In addition, it was concluded that only the 2008 crisis increased income inequality in Turkey.

Keywords: Employment, Income Inequality, Economic Crises

GİRİŞ

Gelir dağılımında adalet, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin parasal gelirinin, üretime katılma oranında dağılmaması olarak ifade edilebilmektedir. Üretim faktörlerinin elde ettiği gelirlerin dağılımında bir nispi bozulma olarak da ifade edebileceğimiz gelir dağılımında adaletin bozulması, bazı kişi, grup veya faktörlerin diğerlerinde göre gelir dağılımından daha az adil olan bir paya sahip olmasını ifade eder. Fakat gelir dağılımı konusu teorik olarak nispi bir eşitlik öngörüyor olsa da aslında normatif bir eylemdir (Sen, 2000: 60). Hesaplanması ise Gini katsayısı adı verilen ve 0 ile 1 arasında değişen bir değer alan parametre ile hesaplanmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin tarihsel olarak Gini katsayısı değerlendirildiğinde ise 0,38 ile 0,44 arasında değişmektedir. 2001 krizi sonrasında 0,44'e yükselen bu değer sonrasında 0,38'e düşmüştür. Sadece Gini katsayısı ile yorum yapıldığında 2001 krizinin gelir dağılımını bozucu etki yapmadığı yorumu yapılabilir. 2008 krizi döneminde incelendiğinde ise 2007 yılı katsayı değeri 0,41 iken takip eden yılda 0,42'ye yükselmiştir. Pandemi öncesi 0,39 olan değer 2020 yılında 0,41'e yükselmiştir. Bu durum ekonominin bir negatif şoka maruz kalması neticesinde gelir dağılımında bozulma meydana geldiğini göstermektedir. Nihai olarak literatüre göre de krizler ise gelir eşitsizliği arasında çoğunlukla bir pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Türkiye için de durum farklı değildir.

Çoğu sanayi ülkesinde gelir eşitsizliğindeki artış, dikkatleri gelir dağılımındaki değişikliklerin altında yatan ekonomik süreçlere çekmiştir (Herzberg-Druker ve Stier, 2019: 221). Özellikle finansal istikrarsızlığın arttığı dönemler iktisatçılar tarafından gelir eşitsizliğinin arttığı dönemler olarak kabul edilmektedir (Gu, Tam ve Lei, 2021: 1). Özellikle krizler ile istihdam ve işsizlik seviyelerindeki farklılaşma bireylerin gelir dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin 2008 krizi döneminde Avrupa gelir eşitsizliğinin arttığı ülkelerde istihdam edilenlerin yoksulluk risklerinin arttığı bilinmektedir (De Beer, 2012: 321). Özellikle artan gelir eşitsizliği ve enflasyonist etki ile kredi kanalıyla finansal riskleri artırmakta ve kriz riskini de tekrar büyütmektedir (Perugini, Hölscher ve Collie, 2013: 82)

Türkiye'deki krizlerinin temelinde kısa vadeli fonların ülkeyi terk etmesine bağlı olarak döviz, faiz ve enflasyonun yükselmesi olarak kendini göstermektedir. Finansal piyasalarda görülen ani volatilité artışları ise kısa dönemde reel sektör üzerinde etkisini göstermekte, yatırım ve üretim düzeylerinde önemli azalmalar meydana getirmektedir. Böylece krizler neticesinde istihdam seviyesinde azalmaların da görülmesi olası bir durumdur. Türkiye'de krizlerin istihdam ve işsizlik üzerine etkilerini detaylı bir şekilde çalışan Altaşlı ve Işık (2017) göre, 1994 krizinde işsizlik ve istihdam oranları %50 seviyesinde önemli bir değişiklik göstermezken, işgücüne katılım oranı %56'dan %51'e düşmüştür. 2001 krizinde ise istihdam oranı yaklaşık %1 azalış göstermiş, işsizlik oranı %2 artış göstermiş ve işgücüne katılım oranında önemli bir değişiklik meydana gelmemiştir. 2008 krizinde de istihdam oranı önemli bir değişikliğe uğramazken (%41-42) işsizlik oranı %11'den %14'e artış göstermiştir (Altaşlı ve Işık 2017: 566-583). Fakat dikkat çeken nokta ise 2001 krizinden sonra 2008 yılına kadar yaklaşık %10'a varan

büyüme gerçekleşmiş olmasına rağmen istihdam seviyelerinde önemli bir artışın görülmemesidir. Bu durum istihdamsız büyüme olarak isimlendirilen durumu ifade etmektedir.

Oluşan işsizliğin kriz sonrasında yeniden iş bulma sürelerinde artışa neden olduğu, ekonomilerin iş yaratma kapasitelerinde düşüşe neden olduğu, kapasite kullanım oranlarının olumsuz etkilendiği ve reel ücret haddinde düşüş meydana getirmektedir. Bu faktörler istihdam açısından bireylerin gelir dağılımındaki adaleti bozan bir faktördür. Fields (1984) hızla büyüyen ekonomilerde istihdam artışının, reel ücretler yükselmesinin mutlak yoksulluğu azaltıcı bir faktör olduğu ve gelir eşitsizliğini azalttığını vurgulamaktadır. Böylece kriz dönemlerinde gerçekleşen istihdam mevcut işgücü piyasası sorunları nedeniyle gelir eşitsizliğini artırıcı yönde etki edebileceği düşünülmektedir.

İşgücündeki herkes piyasayı temizleyen bir ücretle çalışıyorsa gelir eşitsizliği mümkün olduğu kadar az olabilecektir. Fakat piyasalarda bu çok mümkün değildir. Özellikle de kriz dönemlerinde değişen reel ücret hadleri bazılarının piyasayı temizleyen ücretlerden daha yüksek ücretlerle bazılarının daha az ücretle çalışmasına veya işsiz kalmasına neden olmaktadır Fields (1984: 80-82). Böylece özellikle küçük ekonomilerde istihdam artmış olsa da gelir dağılımındaki adalet sağlanamamış olabilir.

Ayrıca kriz dönemlerinde azalan istihdam seviyesi ile istihdamın kalitesini de etkileyecek faktörler meydana gelmektedir. Örneğin eğitim kalitesinde düşüşlere bağlı olarak beşerî sermayenin kalitesinin düşmesi ve eğitimde artan fırsat eşitsizliği buna örnektir. Bunun yanı sıra kadınların işgücüne katılımı da olumsuz etkilenmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde işten çıkarmaların kadın istihdamında daha fazla olması da istihdam açısından olumsuz yönleridir. Öyle ki kadınların işgücündeki artan payı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için gelir eşitsizliği azaltan bir faktördür ve krizler kadın istihdamı yönüyle de gelir eşitsizliğini artırmaktadır Kollmeyer, 2013: 817). Aksi düşünüldüğünde ise genişleme döneminde artan kadın istihdamı ise istihdam piyasasındaki hem demografik eşitlik hem de gelir eşitliğini sağlamış olacaktır (McCall ve Percheski 2010: 330). Türkiye açısından bakıldığında 2001 krizi sonrasında işsizlik %6'dan %10'a yükseldiğinde kadın işsizliği %33 olarak gerçekleşmiştir (Altaşlı ve Işık, 2017: 575). Aynı dönemde Gini katsayısındaki de artış beraber değerlendirildiğinde Türkiye için krizlerin istihdam üzerinde yarattığı demografik bozukluğu göstermekle beraber gelir eşitsizliği açısından da önemli bozucu etkileri ifade etmektedir.

Kriz dönemlerinin reel piyasaları üzerinde yaptığı tahribat birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu çalışmada da krizlerin gelir eşitsizliğine etkisi ve istihdamın bu denklemdeki rolü literatüre uygun olarak tespit edilmek istenmiştir.

LİTERATÜR

Baldacci vd., (2004), 1994-1995 Meksika krizi sonrasında artan yoksulluk neticesinde krizin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini yatay kesit analizi ile incelemişlerdir. Sonrasında ise aynı dönemde kriz yaşamayan OECD ülkeleri ile kıyaslama gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucuna Meksika krizinin gelir dağılımını bozucu etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Thalassinou, Uğurlu ve Muratoğlu (2012), 13 Avrupa ülkesinde 2000-2009 dönemi için enflasyon, işsizlik ve büyümenin gelir eşitsizliğine etkisini panel veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışmada istihdamın gelir eşitsizliğini pozitif, milli gelirin ise negatif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

De Beer (2012), Ekonomik krizin Avrupa ülkelerinde gelir eşitsizliği, istihdam ve yoksulluktaki değişimini incelemiştir. 2008-2010 döneminde araştırma yapan çalışmada sonuçlar farklılık göstermektedir. Ekonomik kriz bazı Avrupa ülkelerinde gelir eşitsizliğini artırırken diğer ülkelerde bu bozucu etki mevcut değildir. Ayrıca Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve İngiltere'de kriz gelir eşitsizliğini artırmakla beraber istihdam üzerinde de negatif etkiler oluşturmıştır.

Baiardi ve Morana (2018), Ekonomik krizler, gelir eşitsizliği ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma, 19 Avrupa ülkesinde 1985-2013 dönemi için yaptıkları çalışma sonucunda Finansal istikrarın hem büyüme hem de gelir eşitliği için bir parametre olduğu ve krizlerin Avrupa'da gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Tahsin ve Börü (2020), 2001 krizi sonrasında sanayi ve tarım sektörlerindeki istihdamın gelir eşitsizliğine olan etkileri incelenmiştir. Panel veri analizinin uygulandığı çalışmada 2006 ile 2018 yılları arasında hizmet sektöründe istihdamın gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bükey (2020), Türkiye’de 1994, 1998 ve 2001 yıllarında gerçekleşen ekonomik krizlerin gelir dağılımına etkilerini 1978-2017 veri dönemi için ARDL analizi ile incelemiştir. Kısa vadeli sonuçlar krizlerin gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde, uzun dönemde ise artıcı yönde etki ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Uyanık ve Yeşilkaya (2021), AB üyesi ve aday konumundaki 27 ülke üzerine yaptıkları çalışmada farklı eğitim düzeyine sahip kadın istihdamının gelir eşitsizliğine etkisini araştırdığı çalışmada, lise mezunu kadınların istihdamının gelir eşitsizliğini artırırken, üniversite mezunu kadın istihdamının gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir.

Gu, Tam ve Lei (2021), 1997-1998 Asya krizi ve 2008 finansal krizin 5 Asya ekonomisinde gelir eşitsizliğine etkilerini incelemiştir. 1985-2011 dönemi için panel veri analizi uygulanan çalışma sonuçlarına göre Asya ülkelerinde Asya krizinin gelir eşitsizliğini artırıcı etkisi 2008 krizinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca büyümenin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Aktaş (2022), 60 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke üzerine gelir dağılımındaki adaletsizlik ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada artan istihdamın gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Milanovic (2022), 2008 global krizinin 2008 ve 2013 yılları arasında global olarak gelir eşitsizliğine etkilerini incelemiştir. 130 ülke üzerine yapılan çalışma hem ülke hem de gelir grupları açısından incelemiştir. Dönemde Çin ve Hindistan gibi yüksek büyüme oranlarında sahip ülkelerde dahi krizin gelir eşitsizliğini bozucu etkiler yarattığına dair sonuçlar elde etmiştir. Ayrıca gelir grupları açısından yüksek gelir gruplarında da krizin gelir dağılımını bozucu etkilerinin mevcut olduğunu belirtmektedir.

Literatür özetindeki çalışmalar çoğunlukla krizlerin gelir eşitsizliğini artırıcı etkiler yaptığını göstermektedir. Bununla birlikte kriz dönemlerinde de gerçekleşen istihdamın gelir eşitsizliğini azaltmadığı aksine artırdığı yönünde sonuçlar bulunmaktadır.

YÖNTEM VE SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye için 1991-2022 yılları arası finansal krizlerin ve istihdamdaki değişimlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla çalışmada gelir eşitsizliği, istihdam oranı ve kontrol değişkeni olarak milli gelir verisi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra finansal krizleri temsil etmesi amacı ile dört farklı kukla değişken çalışmaya dahil edilmiştir. Aşağıda çalışmada kullanılan değişkenler ve elde edildiği kaynaklar sunulmaktadır.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Modelde Kullanımı	Kaynak
Gelir Eşitsizliği	ge	WI Database
İstihdam Oranı	io	TÜİK
Milli Gelir	mg	TCMB
1994 Krizi	d94	Yazar Tarafından Oluşturulmuştur
2001 Krizi	d01	Yazar Tarafından Oluşturulmuştur
2008 Krizi	d08	Yazar Tarafından Oluşturulmuştur
2018-22 Krizi	d18_22	Yazar Tarafından Oluşturulmuştur

Çalışmada beş farklı model ile reel döviz kuru ile enflasyonun BİST100 ve alt endeksleri üzerine etkisi araştırılmaktadır. Bu amaçla çalışmada kullanılan verilerin öncelikle logaritmik dönüşümü sağlanmıştır. Devamında tutarlı sonuçlar elde etmek ve en uygun yöntemi belirlemek üzere serilerin birim kök içerip içermediği araştırılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 2’de çalışmada kullanılan modeller sunulmaktadır.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Modeller ve Hipotezler

Modeller	Denklemler	Hipotezler
Model 1	$ge_t = \beta_0 + \beta_{1t}io_{1t} + \beta_{2t}mg_{1t} + \beta_{3t}d94_{1t} + \beta_{4t}08k_{1t} + \mu_t$	$H_0: \beta_{1t} = \beta_{2t} = 0 / H_1: \beta_{1t} \neq \beta_{2t} \neq 0$
Model 2	$ge_t = \delta_0 + \delta_{1t}io_{1t} + \delta_{2t}mg_{1t} + \delta_{3t}d01_{1t} + \delta_{4t}18-19k_{1t} + \omega_t$	$H_0: \delta_{1t} = \delta_{2t} = 0 / H_1: \delta_{1t} \neq \delta_{2t} \neq 0$
Model 3	$ge_t = \alpha_0 + \alpha_{1t}io_{1t} + \alpha_{2t}mg_{1t} + \alpha_{3t}d08_{1t} + \epsilon_t$	$H_0: \alpha_{1t} = \alpha_{2t} = 0 / H_1: \alpha_{1t} \neq \alpha_{2t} \neq 0$
Model 4	$ge_t = \vartheta_0 + \vartheta_{1t}io_{1t} + \vartheta_{2t}mg_{1t} + \vartheta_{3t}d18-22_{1t} + \varepsilon_t$	$H_0: \vartheta_{1t} = \vartheta_{2t} = 0 / H_1: \vartheta_{1t} \neq \vartheta_{2t} \neq 0$

Yukarıda yer alan tüm modellerde istihdam oranı ve milli gelirin gelir eşitsizliği üzerine etkisi araştırılmaktadır. Ancak Türkiye’de yaşanan ekonomik krizleri temsilen model 1’e 1994 yılı için d94 kukla değişkeni, model 2’ye 2001 ekonomik krizi için d01 kukla değişkeni, model 3’e 2008 ekonomik krizi için d08 kukla değişkeni ve son olarak model 4’e 2018-2022 dönemi yaşanan ekonomik olumsuzlukları temsilen d18_22 kukla değişkeni eklenmiştir.

Çalışmanın devamında, serilerin birim kök içerip içermediği araştırılmaktadır. Birim kök testi sonuçları aşağıda yer alan Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3. ADF ve PP Birim Kök Testleri

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi		PP Birim Kök Testi	
	Sabitli Model	Sabitli + Trendli Model	Sabitli Model	Sabitli + Trendli Model
ge	-1.722	-1.455	-1.743	-1.697
io	-1.956	-1.759	-2.055	-1.769
mg	-1.235	-1.211	-1.238	-1.184
Δge	-4.373***	-4.342***	-4.361***	-4.342***
Δio	-4.643***	-4.667***	-4.643***	-4.658***
Δmg	-5.699***	-5.778***	-5.699***	-5.771***

- ***, **, * sembollerini sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde durağanlığı temsil etmektedir.
- Δ sembolü, birinci dereceden farkı temsil etmektedir.

Tablo 3’e göre çalışmada kullanılan tüm serilerin hem ADF hem de PP testlerine göre birinci farkında durağan oldukları anlaşılmaktadır. Çalışmanın devamında seriler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için, çalışmada kullanılan değişkenlerin tümünün I(0) ya da I(1) olduğu gibi I(0) ile I(1) arasında dağılım durumlarında kullanılan ARDL modelinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu yöntemde tahmin etmek için kurulan modelin öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki olup olmadığı incelenmektedir. Bu amaçla hesaplanan F istatistik değerinin Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan tablo kritik değerlerinin üst sınırından büyük ise seriler arasında eşbütünleşik bir ilişki olduğu, alt sınırından küçük ise seriler arasında eşbütünleşik bir ilişki olmadığı ve alt ile üst sınırın arasında ise sonucun tartışmalı olduğu belirlenmektedir (Pesaran vd., 2001; Magnus ve Oteng-Abayie, 2006). Aşağıda öncelikle ARDL yönteminde kurulacak modeller sunulacak devamında eşbütünleşme testlerinin sonuçları tartışılacaktır.

$$\Delta ge_{j,t} = \beta_0 + \sum_{i=1}^a \beta_{1,i} \Delta ge_{t-i} + \sum_{i=0}^s \beta_{2,i} \Delta io_{t-i} + \sum_{i=0}^d \beta_{3,i} \Delta mg_{t-i} + \vartheta_1 ge_{t-1} + \vartheta_2 io_{t-1} + \vartheta_4 mg_{t-1} + \vartheta_5 d94_{t-1} + \vartheta_6 08k_{t-1} + \mu_t \dots (1)$$

$$\Delta ge_{j,t} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^f \alpha_{1,i} \Delta ge_{t-i} + \sum_{i=0}^g \alpha_{2,i} \Delta io_{t-i} + \sum_{i=0}^h \alpha_{3,i} \Delta mg_{t-i} + \tau_1 ge_{t-1} + \tau_2 io_{t-1} + \tau_3 mg_{t-1} + \tau_4 d01_{t-1} + \tau_5 18-19k_{t-1} + \varepsilon_t (2)$$

$$\Delta ge_{j,t} = \gamma_0 + \sum_{i=1}^j \gamma_{1,i} \Delta ge_{t-i} + \sum_{i=0}^k \gamma_{2,i} \Delta io_{t-i} + \sum_{i=0}^l \gamma_{3,i} \Delta mg_{t-i} + \rho_1 ge_{t-1} + \rho_2 io_{t-1} + \rho_3 mg_{t-1} + \rho_4 d08_{t-1} + u_t \dots \dots \dots (3)$$

$$\Delta ge_{j,t} = \delta_0 + \sum_{i=1}^z \delta_{1,i} \Delta ge_{t-i} + \sum_{i=0}^x \delta_{2,i} \Delta io_{t-i} + \sum_{i=0}^c \delta_{3,i} \Delta mg_{t-i} + \omega_1 ge_{t-1} + \omega_2 io_{t-1} + \omega_3 mg_{t-1} + \omega_4 d18\_22_{t-1} + \omega_5 trend_{t-1} + \epsilon_t \dots \dots \dots (4)$$

Yukarıda yer alanda denklemlerde $\beta_{0,,,3}, \alpha_{0,,,3}, \gamma_{0,,,3}, \theta_{0,,,3}$ ve $\delta_{0,,,3}$ parametreleri sabit terim ile kısa dönem katsayıları temsil ederken, $\vartheta_{1,,,6}, \tau_{1,,,5}, \rho_{1,,,4}$ ve $\omega_{1,,,5}$ parametreleri de uzun dönem temsil etmektedir. Bunun yanında a, s, d, f, g, h, j, k, l, z, x ve c parametreleri optimal gecikme uzunluğunu ve $\mu_t, \epsilon_t, \epsilon_t$ ve u_t parametreleri de hata terimlerini ifade etmektedir. Ayrıca model 1'de yer alan 08_k değişkeni ile model 2'de yer alan 18_19k değişkeni modellerin istikrarını sağlamak amacı ile yapısal kırılmaları temsilen denklemlere eklenmiştir.

Tablo 4. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Model 1: ARDL (1, 1, 0, 0)		
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
gk(-1)	0.549	0.001***
io	-0.001	0.601
io(-1)	0.002	0.042**
gdp	-0.012	0.273
d94	0.001	0.947
08_k	0.007	0.131
c	0.322	0.142
*** ve ** sembolleri sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.		
- R ² değeri: 0.921		
- F istatistik değeri: 44.277 (0.000)		
- BPG istatistik değeri: 1.376 (0.265)		
- BGS LM Testi: 0.536 (0.471)		
- Jarque-Bera: 1.064 (0.587)		
Model 2: ARDL (2, 1, 0, 0)		
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
gk(-1)	0.731	0.001***
gk(-2)	-0.374	0.037**
io	-0.001	0.329
io(-1)	0.003	0.002***
gdp	-0.031	0.023**
d01	0.007	0.207
18_19k	-0.008	0.132
c	0.629	0.01***
*** ve ** sembolleri sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.		
- R ² değeri: 0.933		
- F istatistik değeri: 42.069 (0.000)		
- BPG istatistik değeri: 1.373 (0.267)		
- BGS LM Testi: 1.132 (0.343)		
- Jarque-Bera: 0.221 (0.895)		
Model 3: ARDL (1, 0, 1, 0)		
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
gk(-1)	0.514	0.001***
gdp	-0.041	0.003***
io	-0.001	0.196
io(-1)	0.002	0.034**
d08	0.013	0.014**
c	0.723	0.001***

*** ve ** sembolleri sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.		
- R ² değeri: 0.931		
- F istatistik değeri: 65.367 (0.000)		
- BPG istatistik değeri: 1.537 (0.215)		
- BGS LM Testi: 0.567 (0.628)		
- Jarque-Bera: 1.794 (0.407)		
Model 4: ARDL (2, 1, 0, 2)		
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
gk(-1)	0.609	0.000***
gk(-2)	-0.294	0.059*
io	-0.001	0.048**
io(-1)	0.003	0.001***
gdp	-0.063	0.002***
d18_22	-0.004	0.507
d18_22(-1)	-0.021	0.016**
d18_22(-2)	0.016	0.029**
c	1.067	0.000***
@trend	0.001	0.022**
***, **, * sembolleri sırası ile %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir		
- R ² değeri: 0.956		
- F istatistik değeri: 46.937 (0.000)		
- BPG istatistik değeri: 0.963 (0.497)		
- BGS LM Testi: 0.241 (0.786)		
- Jarque-Bera: 0.208 (0.901)		

Çalışmada kullanılan modelleri ARDL yöntemi ile tahmin ettikten sonra seriler arasındaki eşbütünleşik ilişkiyi belirlemek üzere F testinden faydalanılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 5'te F testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 5. Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model 1: ARDL (1, 1, 0, 0) / Sınırlandırılmamış Sabitli Model			
F ist. değeri		Alt Kritik Değer	Üst Kritik Değer
4.465** (k=3)	%10	2.72	3.77
	%5	3.23	4.35
	%1	4.29	5.61
Model 2: ARDL (2, 1, 0, 0) / Sınırlandırılmamış Sabitli Model			
F ist. değeri		Alt Kritik Değer	Üst Kritik Değer
5.816*** (k=3)	%10	2.72	3.77
	%5	3.23	4.35
	%1	4.29	5.61
Model 3: ARDL (1, 0, 1, 0) / Sınırlandırılmamış Sabitli Model			
F ist. değeri		Alt Kritik Değer	Üst Kritik Değer
6.557*** (k=3)	%10	2.72	3.77
	%5	3.23	4.35
	%1	4.29	5.61
Model 4: ARDL (2, 1, 0, 2) / Sınırlandırılmamış Sabitli ve Trendli Model			
F ist. değeri		Alt Kritik Değer	Üst Kritik Değer
8.955*** (k=3)	%10	2.97	3.74
	%5	3.38	4.23
	%1	4.3	5.23
- *** ve ** sembolleri sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.			

Tablo 5'te yer alan F testi sonuçlarına göre modellerin tümünde seriler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin varlığı olduğu anlaşılmaktadır. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkisini yönünü belirlemek üzere hata

düzeltilme modelinden faydalanılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 6’da hata düzeltilme modelinden elde edilen uzun dönem sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6. Modellerin Uzun Dönem Sonuçları

Model 1: ARDL (1, 1, 0, 0)		
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
io	0.004	0.016**
gdp	-0.027	0.142
d94	0.001	0.947
Model 2: ARDL (2, 1, 0, 0)		
io	0.004	0.007***
gdp	-0.048	0.001***
d01	0.012	0.205
c	0.979	0.001***
Model 3: ARDL (1, 0, 1, 0)		
gdp	-0.084	0.002***
io	0.001	0.113
d08	0.028	0.051*
c	1.491	0.001***
Model 4: ARDL (2, 1, 0, 2)		
io	0.002	0.006***
gdp	-0.093	0.001***
d18_22	-0.013	0.211
@trend	0.002	0.027**
- ***, **, * sembolleri sırası ile %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir		

Tablo 6’da hata düzeltilme modelinin uzun dönem sonuçları sunulmaktadır. Buna göre model 1’de istihdam oranının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve gelir eşitsizliğini pozitif etkilediği görülmektedir. Diğer bir ifade ile istihdam oranında meydana gelen bir birimlik şok gelir eşitsizliğini %0.004 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Model 2’den elde edilen sonuçlara bakıldığında istihdam oranı ve milli gelirin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak milli gelir verisinin negatif katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre istihdam oranında meydana gelen bir birimlik artış gelir eşitsizliğini %0.004 artırırken, milli gelirde meydana gelen bir birimlik şok gelir eşitsizliğini %0.048 oranında azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3’ün sonuçları incelendiğinde milli gelir ve 2008 krizini temsilen modele eklenen değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Böylece milli gelirde meydana gelen bir birimlik şokun gelir eşitsizliğini %0.084 oranında azaltırken, finansal krizi temsilen modele eklenen değişkende meydana gelen değişimlerin gelir eşitsizliğini 0.028 birim artırdığı tespit edilmiştir. Son olarak model 4’ten elde edilen bulgulara bakıldığında istihdam oranı, milli gelir ve trend değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak istihdam oranı ve trend pozitif katsayıya sahipken milli gelir değişkeninin negatif bir katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile istihdam oranında meydana gelen bir birimlik artışın gelir eşitsizliğini %0.002 artırırken, trendin değişkeninde gelir eşitsizliğinin artmasına neden olduğu görülmektedir. Ayrıca milli gelir değişkeninde meydana gelen bir birimlik şokun gelir eşitsizliğini %0.093 oranında azalttığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için finansal krizlerin ve istihdam oranının gelir eşitsizliği üzerine etkisi incelenmektedir. Ayrıca çalışmaya milli gelir kontrol değişkeni olarak eklenirken, finansal krizleri temsilen kukla değişkenler kullanılmıştır. Kukla değişkenler ise 1994, 2001, 2008 ve 2018-2022 yıllarında yaşanan ekonomik sorunları temsilen oluşturulmuş ve böylece konu dört farklı modelde ele alınarak araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan serilerin birinci farkında durağan olduğu belirlenmiş ve seriler arasındaki uzun dönemli ilişki merak konusu olmuştur. Bu nedenle hem I(0) hem I(1) hem de I(0) ve I(1) düzeyinde durağan olan seriler için tercih edilen ARDL analizinin bu çalışmada

kullanılmasına karar verilmiştir. ARDL testinden elde edilen sonuçlar göre tüm modellerde istihdam oranının anlamlı olduğu ve gelir eşitsizliği üzerinde küçükte olsa pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Milli gelir verisinin ise model 1 dışındaki diğer modellerde anlamlı olup, her modelde katsayısı ise negatif olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile milli gelirden meydana gelen bir birimlik şok gelir eşitsizliğini model 2’de %0.048, model 3’te 0.084 ve model 4’te ise 0.093 oranında azalttığı belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan finansal krizleri temsilen kukla değişkenler incelendiğinde sadece 2008 yılı için oluşturulan kukla değişkenin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Bu yılda yaşanan ekonomik krizin Türkiye’de gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşıldığı söylenebilir.

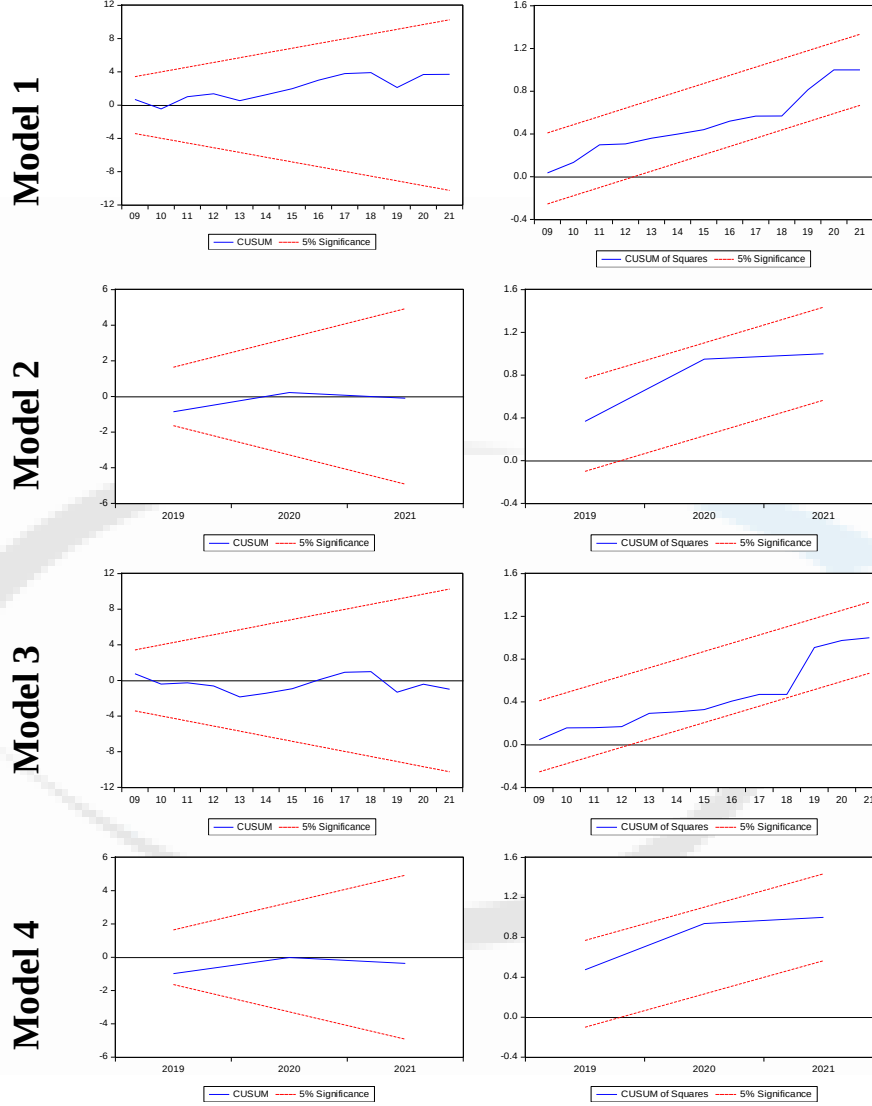
KAYNAKLAR

- Aktaş, E. E. (2022). Gelir dağılımı adaletsizliği ve istihdam ilişkisi: seçili ülkeler için panel tobit analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(1), 1-24.
- Altaşlı, Y. A., & Murşit, I. Ş. I. K. (2017). Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin istihdam üzerine etkileri (1980-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 567-585.
- Baiardi, D., & Morana, C. (2018). Financial development and income distribution inequality in the euro area. *Economic Modelling*, 70, 40-55.
- Baldacci, E., De Mello, L., & Inchauste, G. (2004). Financial crises, poverty, and income distribution. In *Macroeconomic Policies and Poverty Reduction* (pp. 269-307). Routledge.
- Bükey, A. M. (2020). Türkiye’de ekonomik krizler ve gelir dağılımı: 1994, 2001 ve 2008 krizleri tecrübesi. *İksad Yayınevi*.
- De Beer, P. (2012). Earnings and income inequality in the EU during the crisis. *International Labour Review*, 151(4), 313-331.
- Fields, G. S. (1984). Employment, income distribution and economic growth in seven small open economies. *The Economic Journal*, 94(373), 74-83.
- Frimpong Magnus, J., & Oteng-Abayie, E. F. (2006). Bounds testing approach: an examination of foreign direct investment, trade, and growth relationships. *American Journal of Applied Sciences*, Forthcoming.
- Gu, X., Tam, P. S., & Lei, C. K. (2021). The effects of inequality in the 1997–98 Asian crisis and the 2008–09 global tsunami: The case of five Asian economies. *Journal of International Money and Finance*, 110, 102306.
- Herzberg-Druker, E., & Stier, H. (2019). Family matters: The contribution of households’ educational and employment composition to income inequality. *Social Science Research*, 82, 221-239
- Kollmeyer, C. (2013). Family structure, female employment, and national income inequality: A cross-national study of 16 western countries. *European sociological review*, 29(4), 816-827.
- McCall, L., & Percheski, C. (2010). Income inequality: New trends and research directions. *Annual review of sociology*, 36, 329-347.
- Milanovic, B. (2022). After the financial crisis: the evolution of the global income distribution between 2008 and 2013. *Review of Income and Wealth*, 68(1), 43-73.
- Perugini, C., Hölscher, J., & Collie, S. (2013). Inequality, credit expansion and financial crises. [MPRA Paper](#) 51336, University Library of Munich, Germany.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Sen, A. (2000). Social justice and the distribution of income. *Handbook of income distribution*, 1, 59-85.

Thalassinos, E., Uğurlu, E., & Muratoğlu, Y. (2012) Income Inequality and Inflation in the EU. *European Research Studies Journal*, Volume XV, Issue (1),

Uyanık, Y., & Yeşilkaya, F. (2021). Eğitim Düzeyine Göre Kadın İstihdamının Gelir Eşitsizliğine Etkisi: Bir Panel Veri Analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 11-22.

EK 1. ARDL Modelleri için CUSUM ve CUSUMQ Grafiği

Presentation ID / Sunum No: 102**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-8557-3171**

| 108

Türkiye’de Çelik ve Çelik Üretim Yöntemlerinin İktisadi Açidan Değerlendirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Fatma Merve Ekiz¹, Araştırmacı Fatih Emin Eroğlu¹¹İskenderun Teknik Üniversitesi***Corresponding author: Fatma Merve Ekiz**

Özet: Demir elementi ile karbon bileşiminden oluşan çeliğin üretimine ilişkin yeni yöntemler, dünyada çelik üretim sektörünün gelişmesine olumlu katkılar sağlamıştır. Çelik üretimi için 1300’lü yıllarda yüksek ısıli fırınlarda demirin eritilerek işlenmesi söz konusu iken; 1800’lü yılların ortasından itibaren Bessemer ve Siemens-Martin yöntemleri çelik üretim faaliyetlerini hızlandırmıştır. Sanayileşmenin hız kazanmasıyla da çelik üretiminde devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmıştır. Dünyada milyarlarca ton üretimi yapılan çeliğe ilişkin çeşitli üretim yöntemleri vardır. Bunlar, Siemens – Martin, Thomas, Bessemer yöntemleri ile Bazik Oksijen Fırını (BOF) ve Elektrikli Ark Ocakları (EAO) olarak ifade edilir. Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için çelik ve çelik üretim yöntemleri olan BOF ve EAO iktisadi açıdan değerlendirilmiş; ülke ekonomisine katkı ve maliyetleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çelik, Üretim, Bof, Eao

Economic Evaluation of Steel and Stel Production Methods in Turkey

Abstract: New methods for the production of steel, which consists of iron element and carbon composition, have made positive contributions to the development of the steel production sector in the world. For steel production, while iron was melted and processed in high-temperature furnaces in the 1300s; Bessemer and Siemens-Martin methods have accelerated steel production activities since the mid-1800s. With the acceleration of industrialization, there have been revolutionary developments in steel production. There are various production methods for steel, of which billions of tons are produced in the world. These are expressed as Basic Oxygen Furnace (BOF) and Electric Arc Furnaces (EAF) by Siemens – Martin, Thomas, Bessemer methods. In this study, steel and steel production methods BOF and EAF for the Turkish economy were evaluated economically; the contribution and costs to the country's economy were analyzed.

Keywords: Steel, Production, Bof, Eaf

GİRİŞ

Demir, yeraltı kaynağı olan en yaygın dördüncü mineral ve metal iken; çelik, demir elementi (fe) ve %0,2 ila %2,1 oranları arasında değişim gösteren karbon elementinin bileşiminden elde edilen bir alaşımdır. Saf çelik, demir ve karbon elementi ile oluşurken; farklı ve kaliteli çelikler manganez, fosfor, nikel gibi elementlerin bileşimiyle oluşmaktadır (Genç, 2021:3).

Geçmişten günümüze demir ve çelik malzemesi, insanoğlunun gelişimini toplumsal ve iktisadi açılardan desteklemiştir. Çelik; tarım, elektrik, makine ve insan hayatını kolaylaştıran ev aletleri gibi birçok alanda etkin olarak kullanılan dayanaklı malzemelerin yapım aşamasında bazen ana mamul bazen de ara mamul olarak yer almıştır. Günümüzde demir-çelik malzemesinin üretim ve tüketim hareketliliği gelişmişlik, kalkınma ve refah seviyelerindeki büyümenin göstergesidir. Çelik üretiminin iktisadi açıdan önemli bir paya sahip olması çeliğin birçok endüstri alanında girdi olarak etkin biçimde kullanılmasından

kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türkiye’de ve dünyada çelik üretimine ilişkin farklı yöntemlerin kullanılması ülkeler arasında rekabet gücünü arttırmaktadır (KMPG Türkiye, 2021:2).

Ülkemizde demir-çelik üretim tesislerinin tarihi, savunma sanayinin çelik talebini karşılamak için 1928 yılında Kırıkkale’de kurulan çelik üretim tesisine dayanmaktadır. İlk entegre demir-çelik tesisi Karabük Demir Çelik Fabrikaları ise 1939 yılında faaliyete geçmiştir. 1965 yılında kurulan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları ülkemizde yassı çelik ürün ihtiyacını karşılamak amacıyla üretime başlamıştır. Yassı ve uzun çelik mamulüne yönelik artan talep, 1975 yılında İskenderun Demir Çelik Fabrikasının kurulmasını sağlamıştır (Singer, 2019:58-59; Ersöz, Dügenci, Ünver, & Eyiöl, 2015:77; Hekim, 2022:10).

Çelik endüstrisi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de iktisadi kalkınmanın itici gücü olarak kabul edilmektedir. Türk çelik endüstrisi yüksek ihracat getirisi, doğrudan ve dolaylı olarak istihdama katkısı ve diğer endüstriyel alanlara hammadde sağlaması bakımından stratejik önemi olan bir sektördür. 2022 yılında Türkiye genelinde üretilen çeliğin, ihracat hacmi bir önceki yıla göre %30 oranında artarak 11 milyar 896 milyon dolara ulaşmıştır. Bununla beraber 2022 yılında çelik sektörünün Türkiye ihracatında %9,5’lik payı vardır (Türkiye İş Bankası, 2018; Akdeniz İhracatçılar Birliği, 2022).

Çelik üretimi, demir-çelik sanayi tesislerinde iki farklı yöntemle gerçekleştirilmektedir. Yeraltı kaynağı olan demir cevheri kullanılarak üretilen çelikler Bazik Oksijen Fırını (BOF) yöntemiyle üretilirken, demir artığı/eskisi, hurda girdisi ile üretilen çelikler Elektrikli Ark Ocakları (EAO) kullanılarak üretilmektedir (Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği, 2022:26-28).

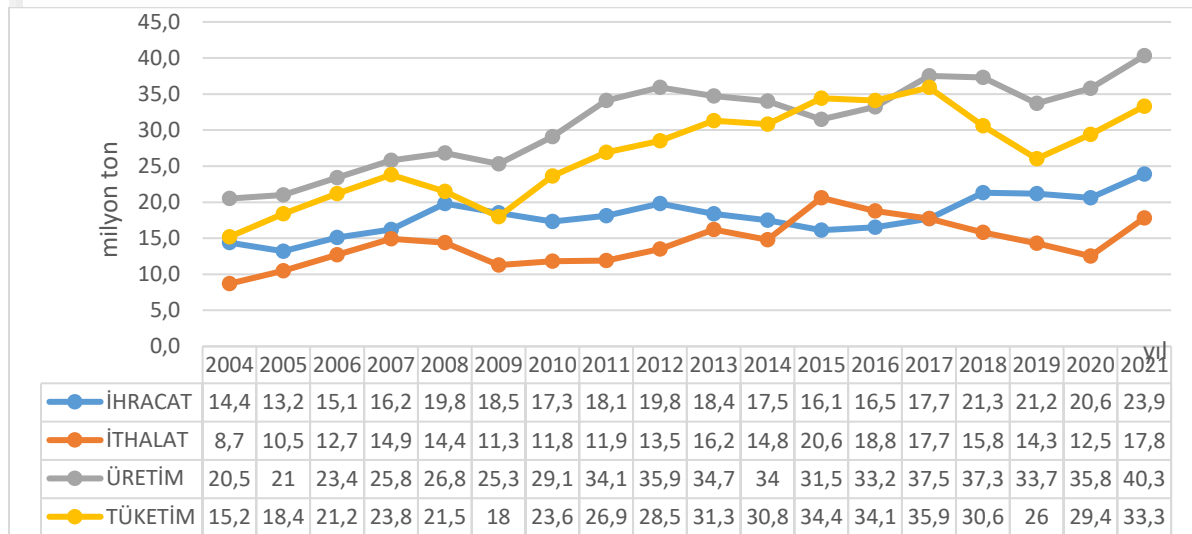
Dünyada işlenmemiş çeliğin %72,3 oranı BOF yöntemi ile üretilirken, %27,7 oranı ise EOA yöntemiyle üretilmektedir. Türkiye’de ise yaklaşık %69,2 oranında çelik EAO yöntemiyle, %30,8 oranındaki çelik ise BOF yöntemiyle üretilmektedir (Singer, 2019:60-61; Nazilli Ticaret Odası, 2021).

Ülkemiz için çeliğin giderek artan önemine vurgu yapmak amacıyla bu çalışmada öncelikle Türkiye’de çelik üretiminin önemine; sonrasında ise çelik üretim yöntemlerine değinilerek ve bu yöntemlerin iktisadi açıdan değerlendirilmesi yapılarak, mevcut literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1.TÜRKİYE’DE ÇELİĞİN İKTİSADİ ÖNEMİ VE ÇELİK ÜRETİMİ

Türkiye etkin olarak EAO üretim yöntemi kullanarak dünyada ham çelik üretimi yapan ülkeler arasında 7. sırada yer almaktadır. Türk çelik endüstrisinin büyümesi ve gelişmesi, çelik tüketiminin de artmasına yol açmıştır. Öyle ki çelik endüstrisinin üretim kapasitesinin ve çıktı çeşitliliğinin artması, geçmişte yurtiçinden temin edilemeyen girdileri ithal ederek üretim yapmak zorunda olan yatırımcının yurtiçinde üretilen ve girdi malzemesi olarak kullanılabilen ürünlere erişebilmesine imkân tanımaktadır. Böylelikle çelik endüstrisine yapılan yatırımların çarpan katsayısı ile ülke ekonomisinin ve imalat sektörünün büyümesine öncülük ettiği gözlenmektedir (Aydın ve Bashimov, 2021:368-369; Çelik İhracatçıları Birliği, 2022a).

Grafik 1.1.Türkiyede Çelik Üretimi, Tüketimi, İhracatı ve İthalatı

Kaynakça: Çelik İhracatçıları Birliği (2022b).

Ülkemizde üretilen çelik çeşitliliğinin fazla olması farklı sektörlerde üretim girdisi olarak kullanması sonucunda iç ve dış piyasada rekabet gücünü arttırmaktadır. Öyle ki Türkiye’de üretilen yassı çelik ürün grubu en çok otomotiv, beyaz eşya ve elektronik sektörlerinde kullanılmaktadır. Grafik 1.1., 2004-2021 yılları arasında ülkemizde çelik üretimi, tüketimi, ihracatı ve ithalatı verilerini yansıtmaktadır. 2008 yılından sonraki çelik üretim ve tüketimindeki artış otomotiv firmalarının Türkiye’ye yatırım yapmasından kaynaklıdır. Bununla birlikte 2008 yılından 2019 yılı son çeyreğine kadar artış gösteren çelik tüketimi uluslararası politik olaylar (ABD’nin çelik ve alüminyum ürünlerinin ithalatına ilişkin kota uygulaması) sonucunda çelik fiyatlarındaki dengesizliklerden olumsuz yönde etkilenmiş, 2020 yılında ise tekrar yükselişe geçmiştir. Türkiye ürettiği çeliği tüketmesinin yanında dünya çelik ihracatında da önemli yere sahiptir. İhracat hacminin artması, Türkiye’nin; inşaat sektöründe kullanılan uzun ve kütük formdaki çelik ürünlerinin üretim aşamasında daha dayanıklı olabilmesi için yüksek değerde karbon elementinin kullanılmasına bağlıdır. Yurtiçinde üretilen toplam çeliğin; %8’i Kuzey Amerika’ya, %12,8’i Güney Amerika’ya, %31’i Avrupa ülkelerine, %17,8’i Orta Doğu ülkelerine, %6,9 Asya ülkelerine, %13,1’i Afrika ülkelerine ve %1’lik kısmı da Avustralya ve Yeni Zelanda’ya ihraç edilmektedir (Çelik İhracatçıları Birliği, 2022b:10; Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği, 2022:5-8).

Ülkemizde 2021 yılı itibari ile çelik üretiminde kullanılan toplamda 26 adet elektrikli ark ocağı tesisi, 11 adet indüksiyon ocaklı ve 3 adet bazik oksijen fırın tesisi mevcuttur. Bu tesislerde faaliyet gösteren 30 binden fazla işyeri hali hazırda 49.000 kişiye doğrudan istihdam sağlamaktadır (KPMG, 2022).

Resim 1.1. Türkiye Çelik Haritası

Kaynakça: Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, 2022.

Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren çelik firmalarına ait çelik üretim kapasiteleri ve bulundukları şehirler baz alınarak hazırlanan veri haritası Resim 1.1.’de gösterilmiştir. Türkiye, 2021 yılı itibari ile 40 adet çelik üretim kapasitesi yüksek olan işletmelerle sanayi sektörünün küresel pazardaki konumunu sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır. Bahsi geçen işletmelerin/tesislerin büyük çoğunluğu denize kıyısı olan illerimizde yer almaktadır. Bunun nedeni ise çelik ihracat ve ithalatında lojistik bakımından denizyolunun daha avantajlı olmasıdır (Çelik İhracatçıları Birliği, 2022b).

2. ÇELİK ÜRETİM YÖNTEMLERİ

Bu alt başlıkta ülkemizde çelik üretiminde kullanılan BOF ve EAO yöntemlerine ve bu yöntemlerin ekonomik değerlerine değinilmektedir.

2.1.Bazik Oksijen Fırını (BOF)

BOF yöntemi ile üretim; demir cevherinin eleme, kırma, ufalama aşamalarıyla hazırlanması ya da külçe cevherinin doğrudan yüksek ısılı fırına basılmasıyla başlamaktadır. Yüksek ısılı fırınlarda demir cevheri, kokun üfleme hava dalgasıyla yakılması sonucunda ortaya çıkan karbon monoksit (CO) ile yatıştırılarak sıvı hale getirilmektedir. Üretimde belli bir oranda hurda ve alaşım elementleri (nikel, fosfor) konvertör içinde oluşan sıcak metale entegre edilmektedir. Son çıktı metale saf oksijen ile banyo yaptırılarak sıvı çelik oluşumu gerçekleşmektedir. Rafinasyon aşamalarından sonra sıvı çelik, makinalarda soğutulma işlemi ile istenilen boyutlara dönüştürülmektedir. Bu soğutma işleminde elde edilen hazır ürün inşaat demiri, rulo sac olarak piyasaya sürülebilir hale gelmektedir (Singer, 2019:64-67; Sağlam, 2006:7).

Dünyadaki demir rezervlerinin birçoğuna sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, BOF üretim yöntemini yaygın olarak kullanmakta ve bunun sonucunda çelik üretimi yapan ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Çelik yapımında oksijen konverterlerinin 1980'li yıllardan itibaren etkin olarak kullanılmasının yanında elektrikli ark ocaklarının ham çelik üretim miktarlarında da artış gözlenmektedir. Dünya toplam ham çelik üretim miktarının %60'nı bazik oksijen konverterler tesisleri karşılarken, son yıllarda elektrikli ark ocaklarının dünya çelik üretim payı da artmaktadır (Sağlam, 2006:3-5; Başkol ve Bektaş, 2021).

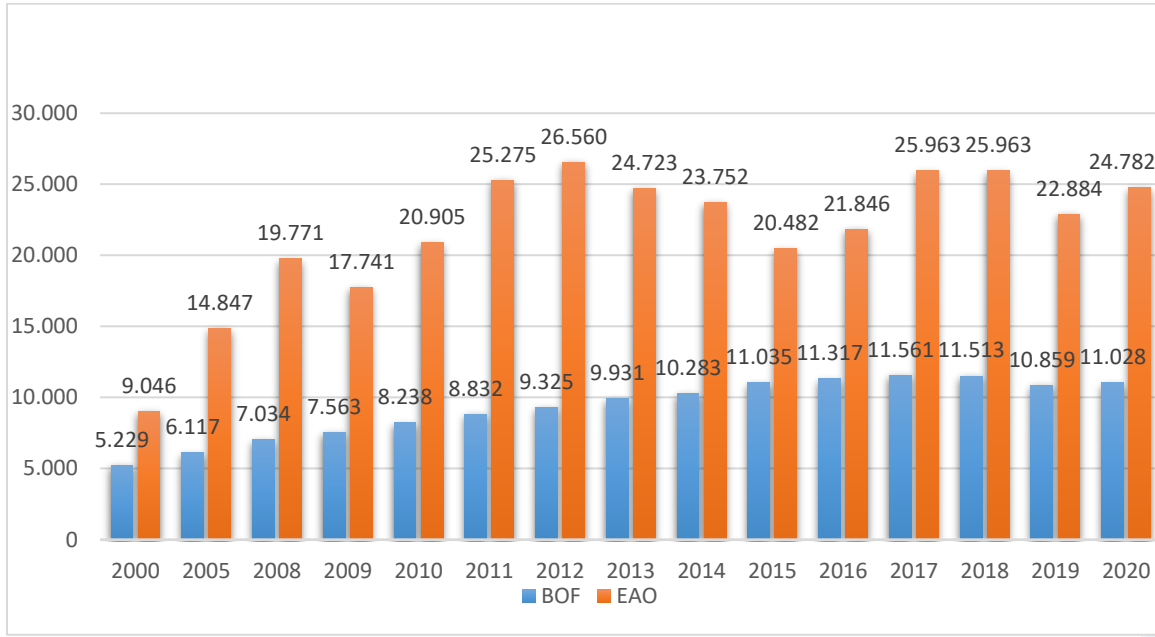
2.2. Elektrikli Ark Ocağı (EAO)

BOF üretim yöntemine nazaran EAO üretim yöntemi çelik üretimine daha çok elverişlidir. Heroult isimli Fransız bilim insanı, 1899 yılında dönemin demir-çelik talebini karşılamak maksadıyla deneyler sonucunda EAO üretim yönteminin ana prensiplerini bulmuştur (Science Museum Group, 2022).

EAO, üretim kapasiteleri genel olarak yıllık 200 000 kg çıktı alabilme seviyesine sahip bir üretim kuramıdır. EAO üretim yönteminin çalışma prensibi, hurdaların yüksek ısılı fırınlarda metalürjik kimyasal tepkilerle eritilmesi sonucunda sıvı çeliğin elde edilmesiyle başlamaktadır. Rafinasyon sonucunda elde edilmiş olan sıvı, çelik makinalar içerisinde dönerek yarı soğutma işlemi ile katılaşıp istenilen boyut ve şekillerde yarı mamul halini almaktadır. Ayrıca EAO üretim tekniğinde oksijen ile tepkime oluşmamasından dolayı çelik içerisindeki alaşımlar zarar görmemektedir (Singer, 2019:62-63).

EAO yöntemi kullanarak çelik üretimi ile üretimde kıtalar bazında en fazla paya sahip olan Asya Kıtasıdır. Oluşan bu payın başrol oyuncu ise BOF üretim yönteminde de olduğu gibi Çin'dir. Dünyada 471778 bin ton çelik, elektrikli ark ocaklarında üretilmektedir (Başkol ve Bektaş, 2021).

Grafik 2.1. Türkiye'de çelik üretim yöntemlerini özetlemektedir. Ülkemizde 2000-2020 yılları arasında BOF yöntemi ile üretim daha kısıtlı kalmış; EAO yöntemi ile üretim ise daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni ülkemizde BOF üretiminde girdi olarak kullanılacak kadar demir cevherinin olmaması ve bu yöntemin maliyet kalemlerinin yüksek olmasıdır. EAO üretim yönteminin Türkiye'de daha fazla kullanılması; ülkemizde daha çok küçük ve orta ölçekli çelik üretimi yapan işletmelerin BOF üretim yöntemini kullanacak kadar işletme sermayesine ve endüstri modernizasyonuna sahip olmaması nedenleriyle dir.

Grafik 2.1. Türkiye Çelik Üretim Yöntemleri (bin ton)

Kaynak: Worldsteel Association (2018) ve Türkiye Çelik Üreticileri Derneği (2022a)

2.3.EAO-BOF Yöntemlerinin Farklılıkları ve Maliyet Analizleri Açısından Değerlendirilmesi

Demir-çelik üretiminde kullanılan hammaddeler, üretimde gerek duyulan enerji kaynakları ve maliyet kalemleri üretim yöntemlerini ayırtmaktadır. BOF yöntemi ile üretim yapan tesislerde ham çelik imalatında girdi demir cevheri iken; EAO yöntemi ile üretim yapan tesislerde girdi, hurdadır. Tablo 2.1.'e göre her iki üretim tekniğinin de avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Küçük ve orta ölçekli işletmeler yatırım maliyetinin düşük olmasından kaynaklı EAO üretim yöntemini tercih etmektedir. BOF üretim yöntemi ise yatırım miktarının büyük olmasına paralel olarak kullanıcıya yüksek kapasite sağlamak ve EAO üretim yöntemine göre daha az enerji tüketimi ile çıktı elde edebilmektedir (Nazilli Ticaret Odası, 2021).

Tablo 2.1. BOF ve EAO Arasındaki Farklılıklar

	ELEKTRİKLİ ARK OCAKLARI (EAO)	BAZİK OKSİJEN FIRINLARI (BOF)
Girdileri	Elektrik enerjisi ve hurda	Demir cevheri ve Petro kok
Üretim Maliyetleri	Fazla	Az
Katma Değer Ürünü	Yüksek	Düşük
Hammadde Fiyatları	Yüksek	Düşük
Yatırım Maliyetleri	Düşük	Yüksek
Üretim Aşamaları	Az	Fazla
Ürün Çeşitliliği	Düşük	Düşük
Karlılık	Düşük	Düşük

Kaynak: Worldsteel Association (2018)

Endüstri tesislerinin BOF veya EAO yöntemleri fark etmeksizin çelik üretimi yapabilmesi için hammadde ve enerji tüketimleri gerekmektedir. Bu hammadde ve enerji tüketim maliyetleri, tesisin bulunduğu ülkenin ekonomik şartlarına göre şekillenmektedir. Üretim yöntemi açısından Türkiye, ham çelik üretiminde diğer çelik üretici ülkelerin aksine EAO üretim yöntemini daha kapsamlı olarak kullanmaktadır. Bu durumun ana nedeni ise Türkiye'nin yer altı kaynaklarında BOF ile üretim yapabilecek kadar demir cevherinin bulunmaması ve BOF tabanlı tesislerin yatırım maliyetlerinin çok

yüksek olmasıdır. BOF ve EAO üretim yöntemlerinin ülkemiz için maliyetleri ve bu yöntemlerin bir ton ham çelik üretebilmek için ne kadar enerji tüketmeleri gerektiğinin yüzdelik değerleri Tablo 2.2.'de gösterilmektedir:

Tablo 2. 2. BOF ve EAO Arasındaki Maliyet Farklılıkları

Enerji Tüketimi (%)	BOF Tesisleri (1 ton ham çelik)	EAO Tesisleri 1 ton ham çelik)
Elektrik	5	65
Doğalgaz	15	30
Motorin	-	5
Kömür	75	-
Petrol	5	-
Maliyet içindeki payı	20	15
Toplam	5450	570

Kaynak: Nazilli Ticaret Odası (2021)

Buna göre Türkiye'nin BOF ile tam kapasite üretim yaptığı varsayımında; EAO üretim yöntemine göre daha az elektrik ve doğalgaz tüketimi gerçekleşeceğinden hem ülke ekonomisi işletmelere özel uyguladığı enerji tüketimi mali desteklerinden tasarruf edecek hem de EAO üretim yönteminde kullandığı enerji tüketim miktarı ile BOF üretim yönteminde daha fazla çıktı elde edebilecektir. Fakat BOF ile tam kapasite üretim yöntemi varsayımında altında Türkiye, sınırlı demir cevheri rezervleri nedeni ile belli bir süre sonra üretime yerli girdi sağlayamayacak; demir cevheri ve petro kok ithal etmek zorunda kalacak; bunun sonucunda da dış ticarette ihracat ithalat arasındaki makas açılacaktır (Nazilli Ticaret Odası, 2021). BOF üretim tekniği yeni ve tam kapasiteli modernizasyon ekipmanlarına sahip olduğu için işgücüne duyulan ihtiyaç azalacak; böylece EAO üretim yöntemindeki istihdam miktarı BOF üretim yöntemi kullanıldığında azalacaktır. Ayrıca, BOF üretim yöntemi birçok açıdan (yıllık üretim miktarı, ürün çeşitliliği gibi) verimlilik sağlamasının yanında yenilenemez enerji kaynaklarından beslenmesi nedeniyle çevre sorunlarına yol açacaktır (Tamsöz ve Elmas, 2021).

Türkiye'nin EAO üretim yöntemi ile tam kapasite üretim yapması durumunda oluşan yatırım maliyetlerinin düşüklüğü ve tam donanımlı güncel teknolojik makinelere ihtiyaç duyulmaması nedenleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin bu yöntemi kullanması için avantajlar yaratmaktadır. EAO üretim yöntemi çıktısı olan yassı demir, IPE demir, lama demir; Türkiye'deki inşaat, otomotiv, beyaz eşya sektörlerinde girdi olarak kullanılmaktadır. Ancak EAO üretim yönteminde girdi olarak hurda kullanılması ve işletmelerin bu girdiyi iç pazardan yeteri kadar temin edememesi sonucunda işletmeler hurda ithalatına yönelmektedir. Bu nedenle EAO yöntemi, çelik sektörünü hammadde (hurda girdisi) açısından dışa bağımlı hale getiren bir üretim yöntemidir. Türkiye EAO üretim yöntemi kullanarak çelik üretimi yapmasından dolayı dünyada hurda ithalatında ilk sırada yer almaktadır. Bu bağlamda hurda fiyatlarındaki birim artış Türk çelik sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014; Tamsöz ve Elmas, 2021).

Her iki yöntemin de avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin çoğunluk olduğu Türkiye için EAO üretim yöntemi daha elverişlidir. Bunun nedeni; yatırımcının, yüksek yatırım maliyeti gerektirmeyen EAO üretim yöntemine daha kolay ulaşabilmesidir. Yüksek yatırım maliyetlerine sahip ve yenilenemeyen enerji kaynakları kullanarak üretim yapan BOF yöntemi ile çelik üretimi, ülkemiz koşulları (yeraltı kaynakları, güncel teknoloji, makine ve ekipmanlar gibi) altında istenilen verimliliği sağlayamamaktadır (Yetişken, Ekmekçi & Özçelebi, 2005).

SONUÇ

Çelik üreticilerinin Asya kıtasında kümelenmesi ve etkin kapasite ile BOF üretim tekniğini kullanması 200 milyon tondan fazla demir cevheri rezervine sahip olmalarının sonucudur. Türk çelik sektörünün EAO üretim tekniğine daha meyilli olması ark ocaklarının maliyetinin daha düşük olmasından kaynaklıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede BOF tekniğinin etkin olarak kullanılamamasının nedenleri ise başta yüksek maliyet hemen ardından üretim girdisi için yeterli demir cevheri yataklarının bulunmayışıdır. Bu bağlamda BOF üretim tekniğine dayalı üretim yapılması varsayılsa bile demir cevherinin veya petro kok gibi madenlerin ithal edilmesi oldukça maliyetli olacaktır (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Araştırma Komisyonu, 2015).

Türkiye ark ocaklarında kullanacak olan hurdayı iç pazardan sağlayamaması nedeniyle hurda ithal etmektedir. Ülkemiz, EAO üretim tekniğinde kullanılacak hurdayı her yıl 10-15 milyon ton civarında ithal ederek karşılamaktadır. Bu nedenle Türkiye hurda ithalatı yapan ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır (Tuncel, Arı, Yoleri, & Şahiner, 2017:25).

Türk çelik sektörü, son yıllarda yassı çelik ürünlerine yönelik yatırımlarını hızlandırarak en fazla ihracat yapan üçüncü sektör konumundadır. Bununla birlikte ülkemizin çelik ihracatı ise piyasalardaki olumsuzluklar, ithalatı teşvik eden uygulamalar ve sektörün rekabet gücünü düşüren nedenlerle 2011-2016-2017 yıllarında azalmış; ancak 2018 yılından sonra tırmanışa geçmiştir (SEFİA, 2022).

Türkiye'nin, iktisadi boyutta ülke ekonomisine katkı sağlayan işletilebilir demir kaynakları, demir cevherine olan talebi yalnızca 5-10 yıl karşılayabilecek seviyededir. BOF üretim tekniği kullanarak çelik üreten ülkelerin, Türkiye'den ucuza ihraç etmek istediği demir cevheri madenine ihracat kotası uygulanması gerekmektedir. Bu sayede ihraç edilebilecek demir cevheri ülke içindeki BOF üretim yöntemi kullanan çelik üretim tesislerinde daha etkin ve ucuza kullanılabilir. Ayrıca ülkemizde demir-çelik üretiminde önemli yere sahip olan demir rezervlerinin ülke ekonomisine kazandırılması için entegre demir-çelik fabrikalarının etkin hale getirilmesi ve sorunlu maden ocaklarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Tuncel, Arı, Yoleri, & Şahiner, 2017:19-29). Ülkemizde demir çelik sektörü ekonominin lokomotifidir. Öyle ki çelik sektörüne etki eden olumlu ve olumsuz tüm olasılıklar durumunda; Türkiye'nin ihracat-ithalat, büyüme, işsizlik, cari işlemler dengesi ve gayri safi yurtiçi hasıla gibi iktisadi parametreleri aynı doğrultuda etkilenecektir. Göreceli olarak katma değeri yüksek çelik ürünler ihraç eden ülkelere göre birisi olan Türkiye'nin, üretim ve ihracat noktasında yeni tip mamullere yapacağı yönelimlerle, mevcut ihraç seviyesini yükseltebileceği bir potansiyeli vardır.

KAYNAKÇA

- Akdeniz İhracatçıları Birliği. (2022). Demir-çelik sektörü küresel gelişmelere rağmen Türkiye ihracatına yüzde 15,7'lik katkı sağladı, <https://www.akib.org.tr/Tr/Haberler-Demircelik-Sektoru-Kuresel-Gelismelere-Ragmen-Turkiye-%C4%B0hracatina-Yuzde-157lik-Katki-Sagladi.Html>: 16.12.22.
- Aydın, A., & Bashimov, G. (2021). Rusya'nın Demir ve Çelik Sektöründeki İhracat Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3): 366-378.
- Başkol, M., & Bektaş, S. (2021). Türkiye Demir-Çelik Sektörünün Ürün Haritalaması: Widodo Yöntemiyle Analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(Özel): 57-84.
- Çelik İhracatçıları Birliği. (2022a). Çelik İstatistikleri. <https://www.cib.org.tr/tr/istatistikler.html>: 13.12.22.
- Çelik İhracatçıları Birliği. (2022b). Dünya Türk Çeliği İle Şekilleniyor, http://www.cib.org.tr/files/Doc/files/KATALOG2022_TR.pdf: 14.12.2022.
- Ersöz, T., Düğenci, M., Ünver, M., & Eyiöl, B. (2015). Demir Çelik Sektörüne Genel Bir Bakış ve Beş Milyon Ton Üstü Demir Çelik İhracatı Yapan Ülkelerin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(2): 75-90.
- Genç, O. (2021). BOF ile Çelik Üretiminde Malzeme Katkı Şutunun İyileştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

- Hekim, M. (2022). Demir Çelik Sektöründe Taguchi Destekli Yapay Sinir Ağı Modeli İle Sıvı Ham Demir Kükürt Tahmini, Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). Onuncu Kalkınma Planı. Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). On Birinci Kalkınma Planı, Makine Çalışma Grubu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Makine-Calisma-Grubu-Raporu.pdf>: 13.12.2022.
- KPMG (2021). ‘KPMG Perspektifinden Demir Çelik Sektörüne Genel Bakış’, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2021/07/kpmg-perspektifinden-demir-celik-sektorune-bakis-2021.pdf>: 11.12.22.
- Nazilli Ticaret Odası. (2021). Demir Çelik Sektörü Raporu. <https://www.naztic.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/DEMIRCELİK-donusturuldu.pdf>: 9.12.2022.
- Sağlam, M. (2006). BOF Refrakter Astar Ömrünün Artırılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Science Museum Group. (2022). Heroult Electric Steel Making Furnace. Heroult Electric Steel Making Furnace, <https://collection.sciencemuseumgroup.org.uk/objects/co19601/heroult-electric-steel-making-furnace-steel-furnaces>: 15.12.22.
- Singer, M. (2019). Demir-Çelik Sektörünün Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği (SEFİA), 2022. Türkiye Çelik Sektörü Raporu: Üretim, Ticaret ve Karbonsuzlaştırma Süreci, <https://sefia.org/wp-content/uploads/2022/03/sefia-celik-raporu-2022.pdf>: 10.12.2022.
- Tamsöz, H. & Elmas, E. T. (2021). Çelik Üretiminde Elektrik Ark Ocaklarında Enerji Maliyetlerinin ve Enerji Verimlilik Faktörlerinin Araştırılması. FBU-DAE, 1(3): 163-180.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Araştırma Komisyonu. (2015). Türkiye’de Demir Cevheri Madenciliği, https://www.maden.org.tr/resimler/ekler/2a35cd5dbe7937a_ek.pdf: 8.12.22.
- Türkiye Çelik Üreticileri Derneği. (2022a). Demir Çelik Sektörü, <https://celik.org.tr/demir-celik-sektoru/>: 9.12.2022
- Türkiye Çelik Üreticileri Derneği. (2022b). Türkiye Çelik Haritası, <https://celik.org.tr/harita/>: 9.12.2022.
- Türkiye İş Bankası. (2018). Demir Çelik. https://ekonomi.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/rt_201819.pdf: 8.12.2022.
- Tuncel, S., Arı, N., Yoleri, B., & Şahiner, M. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Demir. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.
- Yetişken, Y., Ekmekçi, İ. & Özçelebi, S. (2005). Dünya’da ve Türkiye’de Demir Çelik Sektöründeki Üretim Çeşitliliğinin Bugünkü Durumu ve Geleceği. III.Demir-Çelik Kongresi ve Sergisi Bildiriler Kitabı: 1-5. Zonguldak.
- Worldsteel Association. (2018). Steel Statical Yearbook, <https://worldsteel.org/wp-content/uploads/Steel-Statistical-Yearbook-2018.pdf>: 10.12.22.

Presentation ID / Sunum No: 114**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0003-1300-2112**

| 116

Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinde Likidite Yönetimi

Dr. Öğretim Üyesi Bilal Akkaynak
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Özet: Bir ekonomide şirketlerin sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirebilmeleri amacıyla faaliyetlerini uluslararası ölçekli gerçekleştirmeleri önemli avantajlar sağlamaktadır. Dış ticaret sermaye şirketleri de konumları ve yetkinlikleri bakımından uluslararası ticari faaliyette bulunarak faaliyetlerini sürdüren ve bu alanda gerekli donanımlara sahip işletmelerdir. Ülkemizde de dış ticaret sermaye şirketleri Dış Ticaret Müsteşarlığının onayı ile öncelikli statü elde eden işletmelerdir. Bu onayı almış dış ticaret sermaye şirketleri birtakım devlet destekleri de alabilmektedirler. Genel olarak faaliyet amaçları ihracat sektöründe pazar payının artırılması, buna bağlı maliyetlerin minimize edilmesi, uluslararası rekabet şartlarının iyileştirilmesi maksadıyla finansman, gümrükleme, nakliye, sigorta gibi işlemler gerçekleştiren işletmeler olarak ifade edilebilmektedir. Ticarete sınırların kalkması ile teknoloji alanında yaşanan hızlı değişim işletmelerin standart üretmelerinin dışında yenilikçi ürün ve hizmet yatırımları yapmaya teşvik etmektedir. Bu bakımdan işletmelerin dış ticarete yönelmeleri bir yandan gelir ve risk çeşitliliği olanaklarını sunarken rekabetin de daha nitelikli uluslararası ölçekli işletmeler ile gerçekleşeceği sonucunu doğurmaktadır. Pazarlama, lojistik, finansman ihtiyaçlarının karşılanması, rekabetçi ve yüksek kaliteli ürün çeşitliliği gibi sıralanabilecek ve üstesinden gelinmesi gereken birçok problemleri bulunmaktadır. Likidite yönetimi de bu sorunsalların en önemlilerindendir. Zira kısa vadede yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve kısa vadede oluşan fırsatları değerlendiremeyen bir işletmenin uzun vadede bir gelecek planlayabilmesi olanaklı değildir. Bu çalışma ile dış ticaret sermaye şirketlerinin likidite yönetimlerinin incelenmesini ve bu süreci etkileyen unsurların gözlemlenmesi amaçlanmaktadır. 15 dış ticaret sermaye şirketinin 2011 ve 2022 yılları arasını kapsayan veri seti derlenmiştir. Asit test oranının bağımlı, karlılık, aktif devir hızı, faaliyet giderleri/net satışlar, kısa vadeli borç/toplam kaynak, stok devir hızı, net işletme sermayesi/satışlar, stoklar/dönen varlık, maddi duran varlık/uzun vadeli yabancı kaynak ve piyasa değeri/defter değeri değişkenleri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Analiz sonucunda karlılık, stok devir hızı ve net işletme sermayesi/satışlar değişkenlerinin likidite ile pozitif, piyasa değeri/defter değeri, kısa vadeli borç/toplam kaynak, faaliyet giderleri/net satışlar ve aktif devir hızı değişkenlerinin likidite ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Likidite Yönetimi, Dış Ticaret, Panel Veri Analizi

Liquidity Management in Foreign Trade Capital Companies

Abstract: It provides significant advantages for companies to carry out their activities on an international scale to achieve sustainable growth in an economy. Foreign trade capital companies are also businesses that continue their activities by engaging in international commercial activities in term of their positions and competencies and have the necessary equipment in this field. Foreign trade capital companies in Turkey are enterprises that have priority status with the approval of the Undersecretariat of Foreign Trade. Foreign trade capital companies that have received this approval can also receive some government supports. In general, the objectives of the activity can be expressed as businesses that carry out transactions such as financing, customs clearance, transportation, insurance to increase the market share in the export sector, minimize the costs associated with this, and improve international competition conditions. The rapid change in technology with the removal of borders in trade encourages enterprises to invest in innovative products and services, apart from producing standards. In this respect, the tendency of enterprises to foreign trade, while offering opportunities for income and risk diversity, results in competition with more qualified international scale enterprises. There are many problems that can be listed and overcome such as marketing, logistics, meeting financing needs, competitive and high-quality product

diversity. Liquidity management is one of the most important of these problems. Because it is not possible for an enterprise that does not fulfil its obligations in the short term and cannot evaluate the opportunities in the short term, to plan a future in the long term. With this study, it is aimed to examine the liquidity management of foreign trade capital companies and to observe the factors affecting this process. The data set covering the years and of foreign trade capital companies was compiled. Dependent on the acid test ratio variable, profitability, asset turnover, operating expenses/net sales, short-term debt/total resource, inventory turnover, net working capital/sales, inventories/current assets, tangible fixed assets/long-term liabilities, and market value/book value variables are used as independent variables. As a result of the analysis, it was concluded that profitability, inventory turnover and net working capital/sales variables were positively related to liquidity, while market value/book value, short-term debt/total resource, operating expenses/net sales and asset turnover variables were negatively related to liquidity.

Keywords: Liquidity Management, Foreign Trade, Panel Data Analysis

1.GİRİŞ

Ülkemizde de dış ticaret sermaye şirketleri Dış Ticaret Müsteşarlığının onayı ile öncelikli statü elde eden işletmelerdir. Türkiye’de ilk olarak 1980 yılında uygulamaya konulmuş bir sistemdir. Özellikle ülkemiz gibi ödemeler bilançosu açık veren ülkelerde mal ve hizmet ihracatının artırılması ve bu sayede uluslararası piyasalarda rekabetçi işletmelerin sayısının ve niteliğinin artırılması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin bu yönde özendirilmesi oldukça önemlidir. Bu noktada Dış Ticaret Müsteşarlığının onayını almış dış ticaret sermaye şirketleri birtakım devlet destekleri de alabilmektedirler (Gürsoy, 2009: 349).

Dış ticaret sermaye şirketlerinin genel olarak faaliyet amaçları ihracat sektöründe pazar payının artırılması, buna bağlı maliyetlerin minimize edilmesi, uluslararası rekabet şartlarının iyileştirilmesi maksadıyla finansman, gümrükleme, nakliye, sigorta gibi işlemler gerçekleştiren işletmeler olarak ifade edilebilmektedir. Ticarete sınırların kalkması ile teknoloji alanında yaşanan hızlı değişim işletmelerin standart üretimlerinin dışında yenilikçi ürün ve hizmet yatırımları yapmaya teşvik etmektedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi sadece işletmenin kendisine değil ilişkili olduğu sektör, paydaşlar, devlet ve toplum açısından da dolaylı ya da dolaysız fayda sağlamaktadır. Bu bakımdan devlet dış ticaret sermaye şirketlerine KDV iadelerinde, gümrük işlemlerinde, Eximbank tarafından sağlanan kredilerde faiz indirimi ve teminat kolaylığı gibi sıralanabilecek birtakım avantajlar sağlamaktadır (Kaya, 2015: 31).

Dış ticaret şirketlerinin faydalanabildiği çeşitli avantajlar ve devlet teşviklerine karşılık üstesinden gelmeleri ve etkin bir biçimde yönetmeleri gereken birçok risk türü bulunmaktadır. Söz konusu risklerin başlıcaları fiyat, kur, faiz, emtia, alacakların ödenmeme riski, politik riskler ve lojistik riski gibi sıralanabilir. Tüm bu risklerin arasında likidite riski de dış ticaret sermaye şirketlerinin üstesinden gelmesi ve yönetmesi gereken bir risktir. Likidite yönetimi işletmelerin kısa vadeli ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, kısa vadeli yükümlülüklerin karşılanabilmesi ve kısa vadede karşılaşılabilecek fırsatların değerlendirilebilmesi bakımından titizlikle yönetilmesi gereken bir risktir.

Bu çalışma ile dış ticaret sermaye şirketlerinin likidite yönetimlerini etkileyen değişkenlerin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Finnet veri tabanından elde edilen 2011 ve 2022 yılları aralığına ait veriler panel veri analizi yöntemi ile incelenecektir. Çalışmanın devam eden kısmında literatür taramasına yer verilecek olup sonrasında bulgular ve elde edilen sonuçlara değinilecektir.

2.LİTERATÜR

Öz ve Güngör (2007), çalışma sermayesi yönetiminin firmanın finansal performansı üzerine etkisini incelemişlerdir. Alacak devir hızı, mali duran varlıklar, stok devir hızı, borç devir hızı, net satışlar ve net ticaret süresi gibi değişkenlerin finansal performans üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemi ile inceledikleri çalışma neticesinde satışların yüzdesel artışı bilanço aktifinde yer alan mali duran varlıkların finansal performans üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, alacak devir hızı, stok devir hızı, borç devir hızı ve net ticaret süresi değişkenlerinin ise finansal performans üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Çelik ve Akarım (2012), likidite riski yönetiminin bankaların finansal performansları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Riskli likit aktifler ve roenin likidite riski ile ters yönlü, yabancı kaynak ve roanın likidite riski ile aynı yönlü ilişki içerisinde olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Owolabi ve Obida (2012), Nijerya menkul kıymetler borsası imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerde likidite yönetimi ve kurumsal karlılık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma neticesinde kredi politikalarının, nakit akış yönetiminin ve nakit dönüşüm döngüsünün likidite üzerinde etkili bir yönetimin şirketlerin finansal performanslarını olumlu etkileyeceğini ifade etmiştir.

Ajanthan (2013), Sri Lanka da faaliyet gösteren işletmelerde karlılık ve likidite arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda likidite yönetimin karlılık üzerinde anlamlı bir ilişkisinin bulunduğu sonucunu elde etmiştir.

Ware (2015), Gana hisse senedi borsasında likidite yönetiminin finansal performans üzerine etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda kısa vadeli nakit akışlarında döngüyü sağlıklı bir biçimde gerçekleştirebilen ve kredi politikalarını etkin biçimde gerçekleştirebilen işletmelerde likidite yönetiminin karlılık üzerinde olumlu etkisini gösterebileceğini ifade etmiştir.

Yıldırım (2019), dış ticaret işletmelerinde finansal risk yönetiminin finansal performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz neticesinde dış ticaret işletmelerinin likidite riski, kredi riski ve piyasa risklerinin (kur ve faiz) tümüne muhatap olduklarını, en çok etkilendikleri riskin piyasa riski olduğunu ifade etmiştir. BİST imalat sanayi içinde yer alan 179 işletmeden 60 tanesinin risk yönetimine odaklandığını ve bu işletmelerinde daha çok piyasa riskine yönelik derinleştiklerini belirtmiştir.

Satır vd. (2020), BİST perakendecilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin likiditeleri ve finansal performansları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda perakendecilik sektörünün yıllar itibari ile yüksek likidite oranına sahip bir sektör olduğunu buna karşılık yatırımların getiri oranının nispeten daha düşük olduğu sonucunu ele etmişlerdir.

Zimon vd. (2021), Likidite yönetimine ilişkin stratejilerin etkinliğini inşaat sektörü üzerinde incelemiştir. Araştırma sonucu yüksek likiditenin karlılığı azaltıcı etki doğurduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Acar ve Karakaş (2022), Türk bankacılık sektöründe likidite yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda bilançoda yer alan likit varlıkların ve cari oranın roa ile pozitif, roe ve net faiz marjı (nim) ile negatif ilişkili olduğu, sit test oranının ise roa ile negatif roe ve nim ile pozitif ilişkili olduğu ve kredi/mevduat oranının ise roa, roe ve nim ile negatif ilişkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

3. VERİ SETİ ve YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren dış ticaret sermaye şirketlerinde likidite yönetiminin incelenerek likidite yönetiminin etkilendiği değişkenlerin belirlenmesidir. Bu amaçla Türkiye’de faaliyet gösteren 15 dış ticaret sermaye şirketinin 2011q1 ve 2022q2 yılları arasında yer alan veri seti derlenmiştir. Veri seti N yatay kesit 15 ve T zaman kesiti 46 olmak üzere toplam 690 gözlemden oluşmaktadır. Verilen finnet veri tabanından temin edilmiştir.

Çalışmada “Asit Test Oranı” değişkeni bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Net kar/toplam aktif, aktif devir hızı, faaliyet gideri/net satışlar, kısa vadeli borç/toplam kaynak, stok devir hızı, net işletme sermayesi/satışlar, stoklar/dönen varlıklar, maddi duran varlık/uzun vadeli yabancı kaynak ve piyasa değeri/defter değeri değişkenleri ise modelde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

İşletmelerde kısa vadeli yükümlülükler ve dönen varlıklar arasındaki ilişki cari oran, asit test oranı ve nakit oran gibi sıklıkla değişimi izlenen oranlar vasıtası ile incelenmektedir. Likidite cari orandan nakit orana doğru daha hassaslaşmaktadır. Bu çalışmada likidite yönetiminin etkinliğinin ve belirleyicilerinin gözlemlenebilmesi adına asit test oranı değişkeni kullanılmıştır.

Net kar/toplam aktif değişkeni aktif karlılık olarak ifade edilir. İşletmede karlılığın yüksek olması gelir artırıcı birtakım faaliyetlerin sonucu olması sebebiyle işletmenin likiditesini de yükseltir. Bu bakımdan aralarında pozitif bir ilişki varlığı beklenir. Aktif devir hızı bir işletmede yatırımlar ve satışlar arasındaki ilişkiyi ifade eder ve yatırımlara nazaran kaç kat satış yapıldığı ile ilgili bilgi veren bir orandır. Likidite ve aktif devir hızı arasından negatif bir ilişki beklenir. Çünkü varlıkların etkin kullanılabilmesi için likiditede aşırıya kaçılmaması gerekmektedir. Faaliyet giderleri/net satışlar oranı satışlar ile katlanan giderleri ifade etmektedir. Giderlerin artması maliyetleri de artırmaktadır. Bu

bakımdan aralarında negatif bir ilişki beklenir. Kısa vadeli borçların toplam kaynak içinde artması nakit çıkışının kısa vadede artacağı sonucunu doğurmaktadır. Bu bakımdan temerrüde düşmek istemeyen işletme nakit çıkışlarının öncesine nakit girişi planlamalıdır. Kısa vadeli yabancı kaynak/toplam kaynak oranı ile likidite arasında ters yönlü bir ilişki beklenir. Stok devir hızı işletmenin stoklarını ne denli çabuk tüketebildiği ile ilgili fikir veren bir orandır. Oranın yüksekliği stokların elde fazla tutulmadığı ve dolayısıyla stoklarda atıl halde bekletilen yatırım tutarının az olduğu ve yatırımların etkili kullanıldığı sonucunu doğurur ki bu durum likiditeyi artırıcı bir sonuç doğurur. Stok devir hızı ve likidite arasında pozitif bir ilişki beklenir. Net işletme sermayesi işletmenin emniyet marjını gösterir. Net işletme sermayesi/satışlar oranı ise satışlarla beraber net işletme sermayesinin seyri hakkında bilgi verir. Bu oranın artması likiditeyi de artırır bu nedenle aralarında pozitif bir ilişki beklenir. Stoklar/dönen varlıklar yatırımların ne kadarının stoklara yöneldiği ile ilgili bilgi veren bir orandır. Aşırı stok yatırımı likiditeyi azaltıcı etki doğururken eksik stok yönetimi ise satışları ve nihayetinde karlılığı azaltıcı etki doğurur. Bu nedenle likidite ile ilişkisinde pozitif ya da negatif yönlü her iki yönlü sonuçta kabul edilebilir. İşletmenin stok yönetimini dengeli yürütmesi beklenir. Maddi duran varlı/ uzun vadeli yabancı kaynak genel olarak duran varlık yatırımları ile ilgili fikir veren bir orandır ve likidite ile doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir. Ancak maddi duran varlıklar sermaye şirketlerinin temel yatırım unsurlarından olması ve bu yatırımların kısa vadeli bakım onarım ve operasyonel giderlerinin likidite üzerindeki etkisi önemsenmelidir. Maddi duran varlık yatırımlarının artması kısa vadede olası giderlerin de artması anlamına geleceği için aralarında negatif yönlü bir ilişki beklenir. Piyasa değeri/defter değeri işletmenin kayıtlı değeri ile piyasadaki değeri arasındaki ilişki hakkında bilgi veren bir orandır. Oranın düşüklüğü hisse senedinin ucuz fiyatlandığı, yüksekliği ise defter değerine göre yüksek fiyatlandığı anlamına gelir. İşletmenin piyasa değerinin yüksekliğinin likidite üzerindeki olumlu etkisi olmalı beklenir.

4. BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 15 dış ticaret sermaye işletmesinin likidite yönetimleri incelenecek ve bu süreci etkileyen değişkenler belirlenmeye çalışılacaktır. 2011q1 ve 2022q2 yılları arasında yer alan verilerin analizinde panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır.

Panel veri analizi yönteminin temel varsayımları çerçevesinde araştırma konusu ekonometrik model aşağıdaki şekilde kurgulanmıştır.

$$(ATR)_{it} = \alpha + \beta_1 Nk/Ta_{i,t} + \beta_2 Adh_{i,t} + \beta_3 Fg/Ns_{i,t} + \beta_4 Kvb/Tk_{i,t} + \beta_5 Sdh_{i,t} + \beta_6 (Nis/S)_{i,t} + \beta_7 (S/Dv)_{i,t} + \beta_8 Mdv/Uvyk_{i,t} + \beta_9 Pd/Dd_{i,t} + u_{i,t}$$

Çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 15 dış ticaret sermaye şirketine ait veriler kullanılmıştır. İlgili ara dönemde düzenli verilerine ulaşılabilen dış ticaret sermaye şirketleri Tablo 1’deki gibi sıralanmaktadır.

Tablo 1. Çalışmada Verileri Kullanılan Dış Ticaret Sermaye Şirketleri

Arçelik AŞ.	Menderes Tekstil
Aselsan Elektronik	Petkim Petrokimya
Borusan Mannesmann	Sarkuysan Elektrolitik
Çimsa	TGS Dış Ticaret
Ereğli Demir Çelik	Tofaş Türk Otomobil
Federal Mogul	Tüpraş
Ford Otomotiv	Türk Traktör
İzmir Demir Çelik	

Panel veri analizi yatay ve zaman kesitinin bir arada bulunması ve doğası gereği zaman serisi analizlerine göre daha fazla gözlem içermesi bakımından daha verimli ve tutarlı sonuçlar verebilmektedir. Panel veri analizleri değişkenlere ve modele uygulanan birtakım testler sonucu uygun tahmincinin belirlenmesi ve sonrasında regresyon analizinin elde edilmesi süreci ile gerçekleştirilmektedir.

İlk aşamada değişkenlere homojenlik ve yatay kesit testleri uygulanmalıdır. Literatürde ilgili birçok test bulunmasına rağmen bu çalışmada homojenlik testi Swammy S ve değişkenlere yatay kesit bağımlılığı testi CDlm ile sınanmıştır. Tablo 2’de Swammy S ve CDlm test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlerin Homojenlik ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Değişkenler	Swammy S Homojenlik Testi	Değişkenlerin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD Test)
Asit Test Oranı	1.2886*	3.19*
Net Kar/Toplam Aktif	0.017*	14.56*
Aktif Devir Hızı	0.0130*	12.85*
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	0.0851*	13.93*
KV Borç/Toplam Kaynak	0.4296*	17.40*
Stok Devir Hızı	4.3522*	51.69*
Net işletme Sermayesi/Satışlar	0.5640***	13.73*
Stoklar/Dönen Varlıklar	0.2942*	4.16*
Maddi Duran Varlık/UVYK	3.1648***	9.05*
Pd/Dd	0.0302*	10.14*

Not: istatistiksel olarak anlamlılık $p < 0,01$ ise “*” ile, $0,1 \leq p < 0,05$ ise “**” ile $0,5 \leq p < 0,1$ ise “***” olarak simgelenmiştir.

Tablo 2’de yer alan sonuçlara göre homojenlik testine ilişkin sonuçlar net işletme sermayesi/satışlar ve maddi duran varlık/uvyk değişkenleri %10 önem seviyesinde diğer değişkenler ise %1 önem seviyesinde anlamlı bulunarak tüm değişkenlerin homojen bir yapıda olmadığı sonucu elde edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarında ise tüm değişkenlere ilişkin sonuçlar %1 önem seviyesinde anlamlı bulunarak değişkenlerin tamamının yatay kesit bağımlılığının bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Homojenlik ve yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanacak birim kök testinin tercih edilmesi bakımından önemlidir. Yatay kesit bağımlı değişkenlere ikinci uşak, yatay kesit bağımsız değişkenlere ise birinci kuşak birim kök testleri uygulanmalıdır. Tüm ikinci kuşak birim kök testleri heterojenlik varsayımı altında sonuç verebilmektedir. Bu çalışmada Harris Tvazalis ve İm, Pesaran ve Shin birim kök testlerinin ikinci kuşak versiyonları kullanılmıştır. Test sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Değişkenlerin Birim Kök Testleri

Değişkenler	Harris Tvazalis	İm, Pesaran, Shin
Asit Test Oranı	0.6315*	-4.2828*
Net Kar/Toplam Aktif	0.6667*	-13.0899*
Aktif Devir Hızı	0.6206*	-5.6082*
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	0.5301*	-10.6121*
KV Borç/Toplam Kaynak	0.6967*	-6.7842*
Stok Devir Hızı	0.1792*	-19.6452*
Net işletme Sermayesi/Satışlar	0.0782*	-17.9712*
Stoklar/Dönen Varlıklar	0.6751*	-6.4050*
Maddi Duran Varlık/UVYK	0.3646*	-20.7368*
PD/DD	0.5028*	-3.9366*

Not: istatistiksel olarak anlamlılık $p < 0,01$ ise “*” ile, $0,1 \leq p < 0,05$ ise “**” ile $0,5 \leq p < 0,1$ ise “***” olarak simgelenmiştir.

Tablo 3’te yer alan hem Harris Tvazalis hem de İm, Pesaran Shin birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenler %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı ve düzeyde durağan olarak tespit edilmiştir.

Birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin aynı seviyede durağan olması analizin bir sonraki aşamasına geçebilmek adına önemlidir. Birim kök testi sonrası ekonometrik modelin çözümü için uygun tahminci seçilmesi gerekmektedir. Bu aşamada modele F testi, LM testi ve Hausman testi uygulanarak

modelin klasik, sabit ya da rassal etkiler modellerinden hangisine uygun olduğuna kararı verilir. F, LM ve Hausman test sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. F, LM ve Hausman Testleri

Ekonometrik Model	F Testi	LM Testi	Hausman Testi
Asit Test Oranı	59.64*	1093.68*	1170.72*

Not: istatistiksel olarak anlamlılık $p < 0,01$ ise "***" ile, $0,1 \leq p < 0,05$ ise "**" ile $0,5 \leq p < 0,1$ ise "*" olarak simgelenmiştir.

Tablo 4'te yer alan sonuçlara göre F, LM ve Hausman test sonuçlarının tümü %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar çerçevesinde modelin çözümünün sabit etkiler ile çözümlemeye uygun olduğuna karar verilmiştir.

Ekonometrik modeller kurgulanırken modele dahil edilen değişkenler ve modelin yapısı ile ilgili olarak değişen varans, otokorelasyon ve modelin yatay kesit bağımlılığı sorunları söz konusu olabilmektedir. Bu durumların varlığının tespit edilebilmesi için modele değişen varans, otokorelasyon ve modelin yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanmalıdır. Test sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Ekonometrik Model	Değişen Varyans	Otokorelasyon		Yatay Kesit Bağımlılığı
	F test	Durbin W.	Baltagi Wu	Pesaran
Asit Test Oranı	1.7005*	0.9381	0.9733	6.426*

Not: istatistiksel olarak anlamlılık $p < 0,01$ ise "***" ile, $0,1 \leq p < 0,05$ ise "**" ile $0,5 \leq p < 0,1$ ise "*" olarak simgelenmiştir.

Tablo 5'te yer alan sonuçlara göre değişen varyans ve modelin yatay kesit bağımlılığı test istatistikleri %1 önem seviyesinde anlamlı kabul edilerek modelde her iki durumun da varlığı tespit edilmiştir. Otokorelasyon testine ilişkin Durbin Watson ve Baltagi Wu test istatistiklerinin ise "2" değerinin altında olması gerekçesiyle modelde otokorelasyonun varlığı kabul edilmiştir.

Modelde değişen varans, otokorelasyon ve modelin yatay kesit bağımlılığı sorunlarının bulunması durumunda ya bu etkiler modelden arındırılmalı ya da bu etkileri göz önünde bulunduran dirençli bir tahminci ile regresyon tahmin edilmelidir. Bu çalışmada her üç etkinin de varlığını göz önüne alarak tahmini sonuçları veren Driscoll ve Kraay dirençli tahmincisi kullanılmıştır. Test sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Panel Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken Asit Test Oranı		İlişkinin Yönü
	İstatistik	P-Value	
Net Kar/Toplam Aktif	1.2600*	0.000	+
Aktif Devir Hızı	-20.8197*	0.0030	-
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	-0.5815***	0.093	-
KV Borç/Toplam Kaynak	-1.8762*	0.000	-
Stok Devir Hızı	0.0561*	0.000	+
Net işletme Sermayesi/Satışlar	0.0340*	0.006	+
Stoklar/Dönen Varlıklar	0.0005	0.169	Anlamsız
Maddi Duran Varlık/UVYK	0.01083*	0.002	+
PD/DD	-4.7465*	0.009	-
F İstatistiği	219.65*	0.000	
R ²	0.2433		

Not: istatistiksel olarak anlamlılık $p < 0,01$ ise "***" ile, $0,1 \leq p < 0,05$ ise "**" ile $0,5 \leq p < 0,1$ ise "*" olarak simgelenmiştir.

Tablo 6'da likidite yönetiminde etkinliğin belirleyicisi olarak asit test oranının bağımlı değişken, net kar/toplam aktif, aktif devir hızı, faaliyet gideri/net satışlar, kısa vadeli borç/toplam kaynak, stok devir hızı, net işletme sermayesi/satışlar, stoklar/dönen varlıklar, maddi duran varlık/uzun vadeli yabancı kaynak ve piyasa değeri/defter değeri oranlarının bağımsız değişken olduğu ekonometrik modelin

regresyon sonuçları yer almaktadır. Modelin topluca anlamlılığının test edildiği F istatistiği %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Modelde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü ise %24,33 olarak tespit edilmiştir.

Net kar/toplam aktif, aktif devir hızı, kısa vadeli borç/toplam kaynak, stok devir hızı, net işletme sermayesi/satışlar, maddi duran varlık/uzun vadeli yabancı kaynak ve piyasa değeri/defter değeri oranlarının asit test oranı üzerindeki etkileri %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı, faaliyet gideri/net satışlar değişkeninin asit test oranı üzerindeki etkisi ise %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Analiz sonucunda net kar/toplam aktif, stok devir hızı, net işletme sermayesi/satışlar ve maddi duran varlık/uzun vadeli yabancı kaynak değişkenlerinin asit test oranı ile pozitif yönlü, aktif devir hızı, faaliyet giderleri/net satışlar, kısa vadeli borç/toplam kaynak ve piyasa değeri/defter değeri değişkenlerinin asit test oranı ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Stoklar/dönen varlıklar değişkeninin asit test oranı üzerindeki etkisi ise istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

SONUÇ

Dış ticaret sermaye şirketleri uluslararası ticari faaliyet kabiliyetleri dolayısıyla gelir çeşitliliklerini artırabilme maliyetlerini düşürebilme, piyasa aksaklıklarından yararlanarak kazanç sağlayabilme olanaklarına sahip işletmelerdir. Mikro anlamda ifade edilen yararlarına ek olarak makro anlamda ülke ihracatının artmasında, ülkenin döviz gelirlerinin artması, ödemeler bilançosundaki varsa açıkların azalması, ihracat gelirlerinin artmasına bağlı olarak yerli para birimi üzerindeki kur baskısının azalması gibi doğrudan ve dolaylı birçok yararı bulunmaktadır. Bu bakımdan devletler söz konusu şirketlerin faaliyetlerini teşvik eder ve sayılarının ve iş hacimlerinin artmasını arzu ederler. Likidite yönetimi de birçok işletme için önemli olduğu kadar dış ticaret sermaye şirketleri içinde önemli ve etkili yönetilmesi gereken bir sorundur. Bu çalışma ile de Türk dış ticaret sermaye şirketlerinin likidite yönetiminde etkili olan değişkenler belirlenmiştir.

Net kar/toplam aktif değişkeni ve likidite arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Karlılığın yüksek olması gelir artırıcı birtakım faaliyetlerin sonucu olması sebebiyle işletmenin likiditesini de yükseltir. Aktif devir hızı bir işletmede yatırımlar ve satışlar arasındaki ilişkiyi ifade eder ve yatırımlara nazaran kaç kat satış yapıldığı ile ilgili bilgi veren bir orandır. Likidite ve aktif devir hızı arasından negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum varlıklarını etkili kullanan dış ticaret sermaye şirketlerinde likiditenin yüksek olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Faaliyet giderleri/net satışlar oranı ve likidite arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Giderlerin artması likiditeyi azaltıcı etki doğuracaktır bu beklenildik bir sonuçtur. Kısa vadeli borçlar/toplam kaynak değişkeni ve likidite arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir bu sonuç kısa vadeli yükümlülüklerin artmasının likiditeyi azaltıcı sonuç doğurması anlamına gelmektedir. Kaynak çeşitliliği işletmeler için önemlidir bu bakımdan kısa vadeli yabancı kaynakların artması olumsuz olarak algılanmamalı aksine yeni yatırım fırsatları olarak algılanmalıdır. Bu noktada asıl önemli husus temerrüde düşmek istemeyen işletme nakit çıkışlarının öncesine nakit girişi planlamalarıdır.

Stok devir hızı ve likidite arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum işletmenin stoklarını çabuk tüketebildiği ve yatırımlarını etkili yönetebildiği anlamı taşımaktadır. Net işletme sermayesi işletmenin emniyet marjını gösterir. Net işletme sermayesi/satışlar oranı ile likidite arasında pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu sonuç beklendik bir sonuçtur. Net işletme sermayesinin dönen varlıkların kısa vadeli borçlar ile finanse edilmeyen kısmı olduğu düşünülürse bu bakiyenin artması doğal olarak likidite üzerinde olumlu etki doğuracaktır.

Maddi duran varlıklar/ uzun vadeli yabancı kaynak ve likidite arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu beklenildik bir sonuç değildir. Genel beklenti maddi duran varlıkların artması ile bu varlıklara ilişkin kısa vadede olası giderlerinde artması ve bu durumun likidite üzerinde olumsuz bir etki doğurması yönündedir. Elde edilen sonuçlar maddi duran varlıkların kısa vadeli nakit çıkışı zerinde gider artırıcı bir etki doğurmadığı yönündedir. Piyasa değeri/defter değeri oranı ile likidite arasında negatif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu beklenildik bir sonuç değildir. Genel beklenti piyasa değerinin defter değerine kıyasla yüksek olmasının likidite üzerinde olumlu etki doğurması yönündedir. Pd/dd

değerinin düşüklüğü hisse senedi yatırımcılarının dikkatini çekecek ve hisse senedi üzerinde alım baskısı hisse senedini fiyatını ve şirketin piyasa değerini yükseltebilecektir. Bu durum da likidite yönetimi üzerinde olumlu etki doğurabilecektir.

KAYNAKÇA

- Çelik, S., ve Akarım, Y. D. (2012). Likidite riski yönetimi: Panel veri analizi ile İMKB bankacılık sektörü üzerine ampirik bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-17.
- Karakaş, A., ve Acar, M. (2022). Ticari Bankalarda Likidite ve Kârlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 16(2), 139-171.
- Kaya, F. (2015). Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi: Yeni Mevzuat ve Belgeler. Beta Basım Yayın. İstanbul
- Owolabi, S. A., ve Obida, S. S. (2012). Liquidity Management and Corporate Profitability: Case Study of Selected Manufacturing Companies Listed on the Nigerian Stock Exchange. *Business Management Dynamics*, 2(2), 10-25.
- Satır, H., Kısakürek, M., ve Yaşar, F. (2020). Likidite ve Finansal Performans Arasındaki İlişkinin TOPSİS Analiz Yöntemi ile Değerlendirilmesi: BİST Perakende Ticaret Sektöründe Bir Uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-15.
- Yıldırım, S. (2019). *Dış ticaret yapan şirketlerde finansal risk yönetim teknikleri ve finansal risk yönetiminin kambiyo kâr/zararı üzerindeki etkileri: Borsa İstanbul'da işlem gören imalatçılar üzerine bir inceleme* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yaser, G. (2009). Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi. Ekin Basım Yayın. Bursa.
- Yaşar, Ö., ve Güngör, B. (2007). Çalışma Sermayesi Yönetiminin Firma Kârlılığı Üzerine Etkisi: İmalat Sektörüne Yönelik Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 319-332.
- Ware, E. O. (2015). Liquidity management and its effect on profitability in a tough economy:(A case of companies listed on the Ghana Stock Exchange). *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 2(11).
- Zimon, G., Nakonieczny, J., Chudy-Laskowska, K., Wójcik-Jurkiewicz, M., ve Kochański, K. (2021). An Analysis of the Financial Liquidity Management Strategy in Construction Companies Operating in the Podkarpackie Province. *Risks*, 10(1), 5.

Presentation ID / Sunum No: 4**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: SEDA KORKMAZ: 0000-0002-8441-2496****SELÇUK KAHRAMAN: 0000-0001-8635-6208**

| 124

Havayolu İşletmelerinde Çalışanların Farklı Demografik Özelliklerinin İşe Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi

Öğr.Gör. Seda Korkmaz¹, Öğr.Gör. Selçuk Kahraman¹¹İstanbul Esenyurt Üniversitesi***Corresponding author: Seda Korkmaz**

Özet: İşe bağlılık günümüz işletmelerinde yaygın olarak kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanlardan maksimum verim alınabilmesi noktasında önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. İşe bağlılık Saks' göre; çalışanın işine hissettiği özümseme, benimseme iken, Kahn' a göre; çalışanların benliklerini işyerindeki rollerine adanması ve kendilerini fiziksel, bilişsel, duygusal olarak hazır olması şeklinde ifade edilmektedir. İşletmelerde çalışanların işe bağlılıkları demografik faktörlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. İşe bağlılık göstergelerinden biri olan işten ayrılma niyeti de işe bağlılık gibi demografik faktörlere göre değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmada havayolu işletmelerinde çalışanların işten ayrılma niyeti ve işe bağlılıkları demografik faktörler çerçevesinde incelenmiştir. Demografik faktörler; yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim durumu, işletmedeki çalışma süresi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma tekniği olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Demografik faktörlerin çalışanların işe bağlılıklarını olumlu ve olumsuz şekilde etkilediği ortaya çıkmıştır. Demografik faktörlerin çalışanların işten ayrılma niyetini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşe Bağlılık, İşten Ayrılma, Havacılık.

The Effect of Different Demographic Characteristics of Employees in Airline Organizations On Employee Engagement and Intention to Leave

Abstract: Employee engagement is a concept that is widely used in today's businesses. It is known that it has an important position at the point of getting maximum efficiency from the employees. While work commitment is defined by Saks as the assimilation and adoption felt by the employee, Kahn is expressed as the dedication of the employees to their roles in the workplace and their physical, cognitive and emotional readiness. Job involvement of employees in organizations may vary according to demographic factors. Intention to leave, which is one of the indicators of job involvement, also varies according to demographic factors just like job involvement. In this study, the intention to leave and the involvement of the employees in the airline companies were examined within the framework of demographic factors. Demographic factors; evaluated within the framework of age, gender, marital status, income level, educational status, working time in the enterprise. In the study, semi-structured interview technique, which is a qualitative research technique, was used. It has been revealed that demographic factors affect employees' job involvement positively and negatively. It has been revealed that demographic factors affect employees' turnover intention.

Keywords: Employee Engagement, Intention to Leave, Aviation

1.İŞE BAĞLILIK

1.1. İşe Bağlılık Tanımları

İşe bağlılık, yeni bir kavram olan “işe tutulma” ve “angaje olmak “ şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. İşe bağlılık; çalışanın işinden memnun olması, işi için duyduğu coşku ve memnuniyet olarak tanımlanabilmektedir (Robbins ve Judge, 2013:111). Çalışanın işinden memnuniyet duyması, işi için coşkulu olması halinde kişinin işine bağlı olduğundan bahsedebilmekteyiz. Kişinin işine bağlı olması, işinden memnun olması anlamına gelebilmektedir. Ayrıca Brooke, Russell ve Price, Dubin, Dubinsky, Elloy, Everett ve Flynn , Igharia ve Siegel , Ingram, Lee ve Lucas , Jans, Jewell Kanungo, Lawler ve Hall , Lodahl ve Kejner , Saleh ve Hosek’in işe bağlılık ile ilgili yapış oldukları tanımlar şöyledir;

| 125

Brooke, Russell and Price (1988)	Bireyin işi ile özdeşleşmesi
Dubin (1956)	Bireyin iş yaşamının hayatının merkezinde ne ölçüde bulunduğu
Dubinsky (1986)	Bireyin kendini işine ne ölçüde adanmış ve işiyle bütünleştiği
Elloy, Everett and Flynn (1991)	Bireyin işinin göze çarpan ihtiyaçlarını karşılama derecesi
Igharia and Siegel (1992)	Bireyin kendini psikolojik olarak ne ölçüde özdeşleştirdiği
Ingram, Lee and Lucas (1991)	Çalışanların kendilerini işlerine psikolojik olarak ne ölçüde özdeşleştirdikleri
Jans (1982)	Bireyin işiyle psikolojik olarak özdeşleşmesidir
Jewell (1984)	Bireyin işine yapmış olduğu kişisel yatırımdır
Kanungo (1982)	Bireyin işine adanması
Lawler and Hall (1970)	Bireyin iş hayatını algılama derecesi, işinin hayatının önemli bir parçası olması
Lodahl and Kejner (1965)	Bireyin psikolojik olarak özdeşleşme derecesi, bireyin iş performansının benlik saygısını etkileme derecesi
Saleh and Hosek (1976)	Bireyin iş durumunun "merkezi yaşam ilgisi" derecesi

Kaynak: R.Ramsey vd. (1995), “ A Critical Evaluation of a Measure of Job Involvement: The Use of Lodahl and Kejner (1965) Scale With Salespeople”, Journal of Personal Selling&Sales Management, (1995) (15):67.

1.2. İşe Bağlılığın Boyutları

İşe bağlılığın birçok boyutu vardır. Bunlar; işe istek duyma, işe adanma, işe yoğunlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşe Adanma: İşe adanma; dinç kalmak, işine adanma ve işe yoğunlaşma gibi ifade edilen iş ile ilgili pozitif ve tatmin edici düşünce yapısı anlamına gelmektedir. İşe adanmışlık, kişinin kendisini iş yoluyla ifade etmesini de içermektedir (Bostancı ve Ekiyor, 2015:39) (akt. Korkmaz, 2017:43).

İşe İstek Duyma: Çalışanın işini yaparken zinde olması, işine istekli olması, hevesli olması şeklinde tanımlanabilmektedir.

İşe Yoğunlaşma Boyutu: Çalışanın görevinin başında iken işine tam olarak konsantre olması, sadece işini düşünmesi, görevini yerine getirirken mutluluk duyması ve bu esnada anın nasıl geçtiğini fark etmemesi şeklinde anlatılabilmektedir (Hakanen, Bakker ve Schaufeli, 2006:497).

1.3. İşe Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Brown'a göre işe bağlılığı etkileyen faktörler; işin nitelikleri, bireysel ve örgütsel faktörler olmak üzere üç ana başlığa ayrılmaktadır (Brown, 1996).

Bireysel faktörler, cinsiyet, yaş, eğitim, iş tecrübesi, medeni durum gibi değişkenleri içermektedir (Reitz ve Jewell, 1979:77).

Bağlılığı etkileyen örgütsel faktörler ise; örgüt ortamı, çalışma arkadaşları, çalışma şartları, rekabet, terfi imkanları, ücret, iletişim, kararlara katılma, güvenlik duygusu, denetim biçimi, yönetim tarzı, özendirme, işin niteliği ve fiziksel özellikler gibi faktörler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu, 2011:124).

2. İŞTEN AYRILMA NİYETİ (TURNOVER INTENTION)

2.1. İşten Ayrılma Niyeti

Çalışanların mesailerini verdiği işyerlerinden ayrılmalarının öncülü olarak değerlendirilen işten ayrılma niyeti (Ayyıldız vd., 2021:140) süresi belli bir aralığa atıfla ölçülebilen bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan alternatif iş olanaklarını aramaya yönelik isteklilik olarak tanımlanmaktadır (Tett ve Meyer, 1993:262).

Çalışılan işyerinde belli tatmini sağlayamayan, işgören tarafından gerçekleştirilen ihmalkarlık gibi yıkıcı ancak aktif bir eylemdir (Farrell, 1983:603; Rusbult vd., 1988:601). İşten ayrılma niyetinin devamında çalışanın, işten fiilen ayrılması, bunun sonucunda yetenekli işgücünün kaybedilmesine bağlı olarak katlanılması gereken ilave maliyetleri beraberinde getirmektedir (Altay ve Turunç, 2018:204).

İşten ayrılmalar işe alımlarla başlayıp insana ve eğitime yapılan maliyetleri doğrudan etkilerken, işletme içinde çalışanların farklı birimlerinde dengesiz dağılımları üzerinde de etkisi görülecektir (Weisberg ve Kirschenbaum, 1991:359). İşlerinden ayrılanların neticesinde işyerinde çalışmaya devam eden çalışanlar üzerinde belli becerilere sahip meslektaşın kaybı, işten duyulan tatmin ile birlikte işyerine olan bağlılığın azalması, yeni işe alım süreçlerinin getireceği iş yükü ve sosyal yaşamda iletişimde muhtelif negatif sonuçları olabilecektir (Şendoğdu, 2020:289). Ayyıldız'a göre işten ayrılma niyetinin psikolojik, bilişsel ve davranışsal faktörleri barındırdığı (Ayyıldız, 2021:140) gibi bu fikrin ortaya çıkmasında diğer bir sınıflamada kişisel, örgütsel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir (Aslan ve Etyemez, 2015:485, Güzel ve Ergen, 2022:74). Kişisel faktörler içinde yaş, örgütteki çalışma süresi, işe karşı benzer mesleki ilgiler, kişilik yapısı ve ailevi faktörler; örgütsel faktörler içinde ücretler ve işyerinde yükselme olanakları, örgütün büyüklüğü; çevresel faktörlerin arasında idare şekli, çalışma gruplarının büyüklüğü, meslektaşlar arasındaki etkileşimin doğası değerlendirilmektedir (Porter ve Steers, 1973:159). Matier'in belirttiği şekli ile maddi olan ve maddi olmayan yönündeki bir ayrım yapılabilmektedir (Matier,1990:42). Maddi olmayan faktörler, kişisel ve kurumsal itibar, otonomi ve aidiyet duygusunu içermektedir. Maddi olan faktörler ücretler, tesisler, prosedürler ve yan hakları barındırırken dış çevresel koşullar işle ilgili olmayan yaşam kalitesi, aile, arkadaşlıklar gibi hususları içermektedir.

İşten ayrılma niyetinin ortaya çıkmasına yol açan öncülleri bulunmaktadır. Bu öncüller; çalışanın çalışma hayatının kalitesi, işinden doğan stres, algılanan örgütsel adalet duygusu ve işten duyulan tatmin şeklinde sayılabilmektedir. Bunların işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif veya negatif yönlü ilişkisi olduğu görülmüştür (Kaur vd., 2013:1221). Dirik tarafından yapılmış meta-analiz çalışmasında da literatürde diğerlerinden farklı olarak tükenmişlik duygusu, örgüte karşı duyulan bağlılık, algılanan örgütsel destek, örgütle özdeşleşme, iş performansının işten ayrılma niyeti ile ilişkisi belirlenmiştir (Dirik, 2019:137). yapmış oldukları araştırmada; örgütsel bağlılık, stres, mesleki bağlılık ve örgüt ikliminin işten ayrılma niyeti üzerinde yüksek derecede etkisi olduğunu belirlemişlerdir (Kim ve Kao (Kim ve Kao, 2014:220).

İşten ayrılma niyetini açıklamaya çalışan teori ve modeller arasında Vroom'un beklenti kuramı, beşeri sermaye kuramı, Adams'ın eşitlik kuramı, kaynak temelli yaklaşım, Herzberg'in motivasyon-hijyen faktör kuramı, işe gömülü olma kuramı, Blau'nun perspektifinden sosyal mübadele kuramı, örgütsel denge kuramının bulunduğu, yapılmış çalışmalardan anlaşılmaktadır (NgoHenna, 2017:2752). Sosyal mübadele kuramı karşılıklı sadakat, güven ve belirlenmemiş yükümlülükleri karşılıklı ilkesi ile oluşup çalışanları çalıştıkları işyerinde kalmalarını sağlamaktadır. Benzer şekilde hissedilen örgütsel destek

işyerinden ayrılma niyeti üzerinde güçlü negatif ilişki içinde olup ayrılma isteğini azaltmaktadır (Djurkovic, McCormack ve Casimir, 2008:415). Bazı akademisyenler de; işe gömülülük çalışanların işten ayrılma niyetini iş tatmini ve örgütsel bağlılıktan daha iyi tahmin edebildiğini bulmuşlardır (Jiang vd., 2012; Ramesh & Gelfand, 2010; Wheeler vd., 2010; Lee vd., 2004 ;Holtom & O'Neill, 2004; Mitchell ve diğerleri, 2001 Akt: Hao ve Wang, 2022:335). İşe bağlılık ve işten ayrılma niyeti ile ilişkili olarak duygusal olaylar teorisinde birleştirici bir çerçeve çizerek bu fenomeni açıklamaktadır (Tanyolaç ve Şenyuva, 2019:335). Duygusal olaylar teorisi, iş ortamı özelliklerinin farklı iş olaylarına yol açtığını ve iş olaylarına karşı değişen duygusal tepkiler yoluyla çalışanlarda çeşitli iş tutumlarına neden olduğunu iddia etmektedir (Shi vd., 2021:2). Duygusal olaylar teorisi, işyerinde duyguların incelenmesine yönelik temel konuların ve yönlerin belirlenmesine yardımcı olmak için duygularla ilgili temel araştırmalar hakkında bilinenleri bir düzenleyici çerçeveye oluşturma amacıyla ortaya çıkmış ve işyerindeki duyguları anlamak için bir "makro yapı" sunmuştur (Weiss ve Beal, 2015:2). İş tatmini anlamak üzere çalışmalar yapan Weiss ve Cropanzano çalışanın belli bir anda mutlu olurken neden aynı iş ortamında mutsuz olduğunu duygular ile açıklamaya çalışmışlardır (Weiss ve Cropanzano, 1996:54). Akış içinde bulunan iş ile ilgili bir etkene, nesneye, başka bir oluşuma karşı geliştirilen değerlendirme ve duygusal reaksiyon ortaya çıkaran durumlar duygusal olay olarak tanımlanmaktadır (Basch ve Fisher, 1998:3 Akt: Tanyolaç ve Şenyuva, 315). Duygusal durumlar doğrudan iş tutumlarını etkilemekte ve hem tutumlar hem de duygusal durumlar davranışsal tepkileri belirlemektedir (Ohly ve Schmitt, 2015). Havacılık alanında görev alan çalışanlar yerine getirmiş oldukları görevleri içerisinde dinamik bir iş ortamında çeşitli duygusal olayları deneyimlemektedir. Yapılan işler her ne kadar rutine dayanan pratikleri içermiş olsa da, hizmet verdikleri yolcuların birbirinden farklı olması nedeni ile zaman zaman kötü muameleyle maruz kalmaktadırlar.

Basch ve Fisher (Basch ve Fisher,1998:9), 404 olayın değerlendirildiği çalışmada meslektaşlar ile yaşanan ve olumsuz duygulara yol açan durumların %67 bir oranla ilk sırada geldiği ve diğer etmenlerin yüzde 7'yi geçemediği sonucuna ulaşmışlardır. Çalışanların olumsuz durumlar neticesinde hayal kırıklığı, bıkkınlık, mutsuzluk, korku, öfke ve incinme gibi duygulara kapıldıklarını belirlemişlerdir. Çalışanlar bu gibi benzer olumsuz duygularına ait etkileşimleri neticesinde diğer çalışanları negatif yönde etkilemekle birlikte işten ayrılma niyetinin ortaya çıkmasına öncül koşul oluşturmaktadır (Reynolds-Kueny ve Shoss,2020:461-478).

Duygusal ve zihinsel olarak iş ile olan bağlılığımızı tanımlayan işe tutkunluk ile işten ayrılma niyeti ile orta düzeyli negatif yönlü ilişkisi olduğu görülmüştür (Dede vd.,133). Pilotlar, kabin ekipleri, yer görevlileri gibi çalıştıkları firmalarının temsil gücü olarak yolcularına hizmet verebilmeleri için temel eğitimler, yenileme, tazeleme eğitimleri gibi birçok eğitim almaktadırlar. Havayolu işletmeleri kritik role sahip personelinin eğitimlerine kaynaklar ayırmaktadır. Bu nedenle belli eğitimlere sahip ve çalışma tecrübesi elde etmiş personelin havayolu şirketinde kalması kritik öneme sahiptir. İşten ayrılanların oluşturacağı duygusal etki diğer çalışanların üretkenlikleri ve etkinliklerini olumsuz yönde etkileyebilecekken pozitif deneyimler ve alınan sosyal destek işten ayrılma düşüncesine de engel olacaktır (Lavoie-Tremblay vd., 2011,43).

SONUÇ VE BULGULAR

Schaufeli ve arkadaşları (2002) tarafından çalışanların işe bağlılıklarını ölçmek için Utrecht Work Engagement Scale (UWES): UWES ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek, 314 üniversitede öğrenim gören öğrenci ve 619 çalışan olmak üzere iki farklı örneklem üzerinden yürütülmüştür. Bu ölçek araştırmamız kapsamında nitel araştırma tekniği olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılacak şekilde uygun hale getirilmiştir.

Cammann ve arkadaşları çalışanların işten ayrılma niyetlerini ölçmek amacıyla geliştirmiş oldukları ölçeğin Gürbüz ve Bekmezci tarafından Türkçeye çevrilmesi ile ortaya çıkmış olan 4 sorudan oluşan işten ayrılma niyeti ölçeğinin kullanılmıştır.

Havayolu işletmelerinde farklı kademelerde çalışan 15 personel ile yapılan görüşmeler sonucunda, çalışanların farklı demografik özelliklerinin işe bağlılık ve işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin analizleri MAXQDA 2020 programı ile yapılmıştır.

Demografik özelliklerden yaşı 18-25 arası olan personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri yüksek olarak belirlenmiştir. 26-35 yaş arası olan personelin işten ayrılma niyeti düşük ve işe bağlılıkları yüksek olarak belirlenmiştir. 36- 45 yaş arası personelin işe bağlılıkları yüksek, işten ayrılma niyeti düşük olarak belirlenmiştir.

Cinsiyet açısından bakıldığında; kadın personelin işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Erkek personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir.

Eğitim durumu söz konusu olduğunda; lise mezunu olan personelin işe bağlılıkları oldukça yüksek, işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir. Önlisans mezunu personelin işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetinin düşük olduğu belirlenmiştir. Lisans mezunu olan personelin işe bağlılıkları yüksek işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir. Yüksek lisans mezunu personelin işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Evli olan personelin işe bağlılıkları düşük ve işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bekar olan personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri yüksektir.

Mesleki kıdemi 1 yıldan az olan personelin işe bağlılıkları düşük işten ayrılma niyetleri düşüktür. Mesleki kıdemi 2-3 yıl arasında olan personelin işe bağlılıkları düşük işten ayrılma niyetleri düşüktür. Mesleki kıdemi 4-7 yıl arasında olan personelin işe bağlılıkları yüksek işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. 7 yıl üzeri mesleki kıdemi olan personelin işe bağlılıkları oldukça yüksek, işten ayrılma niyetlerinin ise düşük olduğu belirlenmiştir.

Demografik özelliklerden yaşı 18-25 arası olan personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri yüksek olarak sonuçlandırılmıştır. Çalışmaktan sıkıldıklarını işyerinde fazla zaman geçirdiklerini, haftanın belirli günlerinde evden çalışma yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Aktif olarak yeni iş aradıklarını, farklı tecrübelerle açık oldukları ortaya konulmuştur. Kendilerini daha fazla geliştirmek daha yüksek maaş alıp, yurtdışı seyahatleri yapabilecekleri bir iş arayışında oldukları da açıkça ortaya konulmuştur. (havacılık buna uygun bir iş değildir). 26-35 yaş arası olan personelin işten ayrılma niyeti düşük ve işe bağlılıkları yüksek olarak belirlenmiştir. Yolcu ile her daim iletişimde olmanın kendilerini geliştirdiğini, yolcuya yardımcı olabilmenin manevi tatmin yarattığını belirtmişlerdir. Ayrıca imkanları olsa dahi havacılığı sevdiklerini, sevdikleri için farklı bir planlama yapmak istemediklerini bu bağlamda işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu da belirlenmiştir. 36- 45 yaş arası personelin işe bağlılıkları yüksek, işten ayrılma niyeti düşük olarak belirlenmiştir. İşine kendini yüksek oranda adanmış, manevi tatmin yaşayan, ilham kaynağı olarak gördükleri işlerine bağlı olan 36-45 yaş aralığındaki personelin işe bağlılıkları yüksektir. İş değiştirme fikrinin cazip gelmediği, yaş konusunda kendilerini ait hissetmenin tam olarak ne demek olduğunu bilen bu yaş grubundaki personelin işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Kadın personelin işe bağlılıklarının yüksek olduğu belirlenmiştir. İşten ayrılma niyetinin de yüksek olduğu olarak belirlenmiş olup, kadın personelin işten ayrılmaları halinde bu süreyi evde geçirebilmeyi arzu ettiklerini belirtmişlerdir. Erkek personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir. Erkek olan havacılık personeli ev geçindirme sorumlulukları, “baba” figürü olmaları sebebiyle işten ayrılmaları durumunda katlanmaları gereken yükümlülükleri farkında olmaları sebebiyle de işten ayrılma niyetlerinin farklı sebepleri göz önünde bulundurarak bu niyetlerinin düşük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Eğitim durumu söz konusu olduğunda; lise mezunu olan personelin işe bağlılıkları oldukça yüksek, işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir. Önlisans mezunu personelin işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Personel işyerinde enerji dolu olduklarını, hevesli olduklarını, çalışma saatlerinde işyerine olmak için mutluluk dolu olduklarını, havayolu işletmelerinde çalışmanın bir ayrıcalık olduğunu belirtmişlerdir. İşten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Her ne olursa olsun işlerini sevdiklerini ve ayrılmayı düşünmediklerini uzun yıllar bu işletmede çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Lisans mezunu olan personelin işe bağlılıkları yüksek işten ayrılma niyetleri düşük olarak belirlenmiştir. Özellikle havacılık mezunu personel başta olmak üzere lisans mezunu personel işlerinden memnun, yoğun çalışma ortamından rahatsızlık duymayıp, mesai bitiminde dahi sabah olup işe gelmek istedikleri belirten bir grup olarak karşımıza çıkmıştır. Havacılık dışında bir bölümden mezun olan personel bu konuda iki bölüme ayrılmıştır. Bir kısım personel lisans mezuniyeti

sonrası kendi alanlarında istihdam imkanı bulamamış personel iken bir kısım personel ise havacılık lisans bölümlerinden mezun olup havacılık alanında çalışan personel olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı lisans bölümlerinden mezun olup havacılık alanında çalışma imkanı bulan personelin havacılığı sevdikleri ve işlerine bağlı oldukları belirtmiş ve havacılığı öğrenip kendilerine farklı bir uzmanlık alanı kazanmış olan bu personelin havacılık alanına heveslerinin artarak devam etmesi ve işlerinden ilham aldıkları işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu da ortaya çıkmıştır. Yüksek lisans mezunu personelin işe bağlılıklarının yüksek, işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Saatlerce havacılık alanında çalışmaya niyetli olan havacılık alanında uzmanlığa sahip olan yüksek lisans mezunu personel, işlerinden aldıkları zevk, havacılığa olan hevesleri sebebiyle işe bağlılıklarının yüksek olduğu toplanan verilerin analizi sonucu ortaya çıkmıştır. İşten ayrılmayı sık sık düşünen, gelirlerinin daha yüksek olması gerektiğini düşünen yüksek lisans mezunu havacılık personelinin işten ayrılma niyetlerinin de yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Önlisans mezunları ile aynı işi yapan bazı yüksek lisans mezunu personel de bu gruba dahildir. Kendilerinin işlerine bağlı olmalarının yanı sıra ücret ya da motivasyon sebebi olabilecek farklı durumlar söz konusu olduğunda işten ayrılma konusunda tereddüt etmeyecekleri ortaya çıkmıştır.

Evli olan personelin işe bağlılıkları düşük ve işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Evli olan havacılık personelinin işlerine bağlı olduğu severek çalıştıkları işlerini sevdiklerini, işleri ile guru duydukları belirtilmiştir. Bekar olan personelin işe bağlılıkları düşük, işten ayrılma niyetleri yüksektir. Bekar olan personelin ev geçindirme, aile bakma, çocuk sorumlulukları olmadığından işten ayrılma konusunu sorun haline getirmedikleri, mutsuz olmaları halinde hemen işten ayrılabilirdikleri ve işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdemi 1 yıldan az olan personelin işe bağlılıkları düşük işten ayrılma niyetleri düşüktür. Mesleki kıdemi 2-3 yıl arasında olan personelin işe bağlılıkları düşük işten ayrılma niyetleri düşüktür. Mesleki kıdemi 4-7 yıl arasında olan personelin işe bağlılıkları yüksek işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. 7 yıl üzeri mesleki kıdemi olan personelin işe bağlılıkları oldukça yüksek, işten ayrılma niyetlerinin ise düşük olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca eklenmesi gerekir ki; pilot ve kabin memurlarının çalışma koşulları 4857 sayılı İş Kanununca düzenlenmemiştir. Gerekli çalışma koşulları ve haklar; Borçlar Kanunu (<https://iskanunu.com>) hükümleri üzerinden yapılmaktadır. Bu durum pilotlar ve kabin memurlarının işten ayrılma niyetlerini etkilemektedir. Havacılık sektöründe yer hizmetlerinin çeşitli departmanlarında çalışanlar ise 4857 nolu iş kanununa bağlı olarak çalışmaktadırlar. Hazırlanan iş sözleşmelerinin çalışanların işten ayrılma niyetinin ortaya çıkmasında etki yaratan örgütsel faktörlerin arasında sayılmasının yerinde olacağının kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- ALTAY, M. ve TURUNÇ, Ö. (2018). “İş Yüğü, Çalışma Yaşam Kalitesi ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Lider-Üye Etkileşiminin ve Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (2018) (17): 181-229.
- ASLAN, Z. ve ETYEMEZ, S. (2015). “İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Hatay’daki Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, İşletme Araştırmaları Dergisi, (2015) (7/3): 482-507.
- AYYILDIZ, F., ÇAM D.İ. ve KUŞ Y. (2021). “Koronavirüs (COVID-19) Salgın Sürecinde Evden Çalışma ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide İş Yaşamı Kalitesinin Aracı Rolü”, İşletme Araştırmaları Dergisi, (2021) (13): 136-149.
- BASCH, J. ve FISHER, C. D. (1998). Affective Events - Emotions Matrix: A Classification of Work Events and Associated Emotions, School of Business Discussion, (1998): 1-20.
- BOSTANCI, H. ve A. EKİYOR. (2015). “Çalışanların İşe Adanmasının Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisinin İncelenmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama”, Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, (2015): 37-51.
- BROWN, S. P. (1996). “Meta-Analysis and Review of Organizational Research on Job Involvement”, Psychological Bulletin. (120): 235-250.

- CAMMANN C. (1983). Assessing The Attitudes And Perceptions Of Organizational Members, Assessing Organizational Change: A guide to methods, measures, and practices, (1996): 71-138.
- DEDE, N.P., YILMAZ, G., ÇAKINBERK, A.K. (2014). “İş-Aile Çatışması ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki Üzerinde İşe Tutkunluğun Aracılık Etkisi”, Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (2014) (5): 121-142.
- DİRİK, D. (2019). “Ulusal Yazın Bağlamında İşten Ayrılma Niyetinin Öncüllerine İlişkin Bir Meta-Analiz Çalışması”, Yönetim ve Ekonomi, (2019) (1): 131-155.
- DJURKOVIC, N., McCORMACK, D., CASIMIR, G., (2008). “Workplace Bullying and Intention to Leave: The Moderating Effect of Perceived Organisational Support”, Human Resource Management Journal, (2008) (18): 405-422.
- EROĞLUER, K. (2011). “Örgütsel İletişim ile İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Kuramsal Bir İnceleme”, Ege Akademik Bakış Dergisi, (2011) (1): 121-136.
- FARRELL, D. (1983). Exit, Voice, Loyalty, and Neglect as Responses to Job Dissatisfaction: A Multidimensional Scaling Study. Academy of Management Journal, (1983) (26): 596–607.
- GÜRBÜZ, S. VE BEKMEZCİ, M. (2012). “İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Bilgi İşçilerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık ve Düzenleyicilik Rolü”, Istanbul University Journal of the School of Business Administration, (2012) (2).
- HAKANEN, J., BAKKER, A.B. & SCHAUFELİ, W.B. (2006). Burnout and Work Engagement Among Teachers. J School Psychol, (2006) (43): 495-513.
- HAO, Y. J. ve WANG, G. H. (2022). The Effect of Supportive Organizational Climate on Employee Turnover Intention: A Cross-Level Analysis. Journal of Human Resource and Sustainability Studies, (2022) (10): 334-355. KAUR, B., MOHINDURU ve PANKAJ, (2013). Antecedents of Turnover Intentions: A Literature Review, Global Journal of Management and Business Studies, (2013) (3): 1219-1230.
- KIM, H., ve KAO, D. (2014). A Meta-Analysis of Turnover Intention Predictors Among U.S. Child Welfare Workers. Children and Youth Services Review, (2014) (47): 214–223.
- KORKMAZ, S. (2017). İşe Adanmışlığın Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Kurumsal İtibarın Rolü: Havayolu Şirketlerinde Bir Araştırma, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- LAVOIE-TREMBLAY, M., PAQUET, M., MARCHIONNI, C., DREVNIOK, U., (2011). Turnover Intention Among New Nurses, Journal for Nurses in Staff Development, (2011) (27): 39-45.
- MATIER, M.W. (1990). Retaining Faculty: A tale of Two Campuses. Research in Higher Education, (1990) (31): 39-60.
- NGO-HENNA, P. (2017). A Review of Existing Turnover Intention Theories, International Journal of Economics and Management Engineering, (2017) (11): 2751-2758.
- ÖZDEMİR, S. G. ve ERGEN, F.D. (2022). Examining The Relationship Between Job Insecurity, Organizational Commitment and Turnover intention in the COVID-19 Process. Journal of Tourismology, (2022) (8): 69-87.
- PORTER, L. W. ve STEERS, R. M. (1973). Organizational, Work, and Personal Factors in Employee Turnover and Absenteeism. Psychological Bulletin, (1973) (80): 151–176.
- R.RAMSEY vd. (1995), “ A Critical Evaluation Of A Measure Of Job Involvement: The Use Of Lodahl and Kejner (1965) Scale With Salespeople”, Journal of Personal Selling&Sales Management, (1995): 58.
- REITZ, JOSEPH H. VE LINDA, N. JEWELL (1979). Sex, Locus of Control, and Job Involvement: A Six-Country Investigation. Academy of Management Journal (1979) (1): 72-80.

- REYNOLDS, C. ve SHOSS, M.K, (2020). Sensemaking and Negative Emotion Sharing: Perceived Listener Reactions as Interpersonal Cues Driving Workplace Outcomes, *Journal of Business and Psychology* (36): 461–478.
- ROBBINS, P.S. ve JUDGE, T.A. (2013). *Organizational Behavior*, Pearson Education Limited, England.
- RUSBULT, C.E., FARRELL, D., ROGERS, G., MAINOUS, A. (1998). “Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty, and Neglect: An Integrative Model of Responses to Declining Job Satisfaction”, *The Academy of Management Journal*, (1998) (31): 599-627.
- SCHAUFELI, W.B. , A.B. (2004). “Job Demands, Job Resources and Their Relationship With Burnout and Engagement: A Multi-Sample Study”, *Journal of Organizational Behavior*, (2004) (25): 293-315.
- SHI, X., GORDON, S. ve TANG, C.H. (2021). “Momentary Well-being Matters: Daily Fluctuations in Hotel Employees” Turnover Intention. *Tourism Management*, (2021) (83): 2
- ŞENDOĞDU, A.A, (2020). *İşten Ayrılma Niyeti*, (Ed.)Şimşek, Ş.M., ÇELİK, A., AKGEMCİ, T., DİKEN, A., *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Eğitim Yayınevi,1.Baskı Mart, Konya
- TANYOLAÇ, C. ve ŞENYUVA Z, (2019). “Duygusal Olaylar Kuramı”, s. 313. (Ed.) YÜRÜR S, *Örgütsel Davranış Kuramları*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- TETT, R.P ve MEYER, J.P. (1993). Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover Intention, and Analytic Findings Turnover: Path Analyses Based On Meta-Analytic Findings, *Personnel Psychology* (1993) (46): 259-293.
- WEISBERG, J. ve KIRSCHENBAUM, A. (1991). “Employee Turnover Intentions: Implications From a National Sample”, *The International Journal of Human Resource Management* (1991) (2): 359-375.
- WEISS, H. M. ve BEAL, D. J. (2015). Reflections on Affective Events Theory. The Effect of Affect in Organizational Settings, (2015): 1–21.
- WEISS, H. M. ve CROPANZANO, R. (1996). Affective Events Theory: A Theoretical Discussion of The Structure, Causes and Consequences of Affective Experiences at Work. *Research in Organizational Behavior*, (1996) (18): 1–74.

Presentation ID / Sunum No: 20**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-8388-6350, 0000-0002-9143-2946**

| 132

Hisse Senedi Piyasalarında Hava Anomalilerine Farklı Bakış

Dr. Sezen Güngör¹, Dr. Kader Erol¹¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi***Corresponding author: Sezen Güngör**

Özet: Bu çalışmanın temel amacı, hava durumu değişkenlerinin insan davranışları ve finansal piyasalara yönelik karar verme süreçleri üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bu çalışmada, Ocak 1988'den Aralık 2017'ye kadar olan hava durumu ve BIST100 verileri kullanılmıştır. Bu, bugüne kadar en geniş zaman aralığına sahip BIST100 ve meteoroloji verilerinin kullanıldığı çalışma olma niteliğine sahiptir. İlk olarak, NWS ısı indeksi ve rüzgar üşümesi ile görünen sıcaklık değerleri hesaplanmış ve görünen sıcaklık değerlerinin getiriler ve işlem hacmi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ayrıca Kawamura'nın rahatsızlık indeksi hesaplanmış ve farklı konfor seviyelerinde getiri ve işlem hacminin farklılaşmaları da incelenmiştir. Sonuçlar, görünen sıcaklık ile ticaret hacmi ve getiriler arasında bazı pozitif ve negatif korelasyonlar göstermektedir. Çalışmanın son bölümünde ise zaman serisi analizleri yapılmış, 7 farklı zaman serisi analiz yöntemi kullanılarak BIST100 için getiri ve işlem hacmi değerleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bulgularımız en başarılı yöntemin bir yapay zeka yöntemi olan YSA (Yapay Sinir Ağı) yöntemi olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Hava Anomalileri, Kawamura Rahatsızlık İndeksi, Isı İndeksi, Rüzgar Soğuma İndeksi

The Different View of Weather Anomalies On Stock Markets

Abstract: The main purpose of this paper is to determine the effects of weather variables on human behavior and decision making process toward financial markets. In this paper, weather and BIST100 data which includes from January 1988 to December 2017 were used. This has the quality of being the study where the BIST100 and meteorology data with the broadest time interval have been used so far. Initially, apparent temperature values were calculated with NWS heat index and wind chill, and the effect of apparent temperature values on returns and trading volume were investigated. In addition, Kawamura's discomfort index was calculated and the differentiations of returns and trading volume at different comfort levels were also examined. The results show some positive and negative correlations between apparent temperature and the trading volume and returns. In the last part of the study, time series analyses were carried out, and returns and trade volume values for BIST100 were comparatively analyzed by using 7 different time series analysis methods. Our findings showed that the most successful method was the ANN (Artificial Neural Network) method, which is an artificial intelligence method.

Keywords: Behavioral Finance, Weather Anomalies, Kawamura's Discomfort Index, Heat Index, Wind Chill Index, Ann

1. Introduction

The devastating impact of climate change on the Earth, has recently led to discussion of its effects on human health and psychology as well. Many scientific studies put forth great emphasis on the potential of psychological and social impacts of global climate change make and the factors that control and mediate these impacts.

Although the most visible impact of climate change on human psychology and behavior is stress, most psychosocial effects are likely to be gradual and cumulative. Therefore, investigation of human behavior requires addressing all factors affecting this behavior, including weather conditions and climate change.

The main purpose of this paper is to evaluate the weather abnormality of the transaction volume and return in BIST100 index as a result of individual investor behaviors in the context of climate change. One of the main research questions is whether the BIST100 index has a relationship with weather data. Another research question searches which way and which methods should be used for calculation in determining the relationship of the sensed temperature value.

2. Mood, Weather Conditions, and Economics Decisions some studies

The studies conducted between the mood of the individual and the weather have generally been done to measure the effects of the sun, clouds and wind on the human soul. Persinger (1975) is one of the first writers who has been investigated a relationship between weather and mood. According to him, low mood is associated with less daylight and higher humidity. The study by Howarth and Hoffman (1984) has reached similar results and reported that there is a relationship between mood, temperature and daylight. Barnston (1988), in his study with university students, found a significant relationship between weather and productivity. It was also stated that the effect of the weather variable was lower than the effect of other variables expected to affect productivity. Another important result of this field is that men are more affected by weather than women. Hribersek et al. (1987), in contrast to this result, points to a finding. According to the researchers, women's moods are more affected by weather events compared to men.

In some studies, the relationship between extreme temperature changes and nervous conditions such as irritability, neuroticism and aggression were determined (Tromp, 1979; Fletcher, 1988), in some studies, findings on the relationship between the rapid decline and elevation of atmospheric pressure have been investigated (Fletcher, 1988), some studies have tried to determine the relationship between strong winds and mood (Auliciems, 1978; Thomson, 1979; Sulman, 1980; Fletcher, 1988).

Palinkas (2001), in his study, investigated a relationship between cold weather and mental processes, and ultimately reported that low temperature values have an impact on attention, memory and general cognitive processes. However, it was also stated in the same study that it is unclear whether these effects are due to distraction and increased anxiety.

The studies which are conducted to determine the relationship between weather conditions and mood have led researchers to personality analysis. There are many studies trying to detect the relationship between weather events and personality traits (Jang et al., 1997; Murray et al., 1995). Denissen et al. (2008) suggest that individual differences may have an impact on how people perceive the weather conditions. In the study conducted with the Five-Factor Personality Inventory, the authors examined the effects of the six weather parameters (temperature, wind speed, sunlight, precipitation, air pressure and photoperiod) on the mood effects. When the results of the study are examined, it has seen that the effects of temperature, wind severity and sunlight are mentioned. According to the authors, sunlight has a major effect on fatigue and mediates the effects of precipitation and air pressure on fatigue. Denissen et al. (2008) state that the effect of air on mood is low and there is no evidence that the effects of weather events on mood can be explained by the Five Factor Model personality traits, gender or age.

The literature includes many studies examining the relationships between weather variables and human behavior (Wyndham, 1969; Bell and Baron, 1976; Allen and Fisher, 1978; Bell, 1981; Watson, 2000). As a result, from a psychological point of view, changes in weather and other weather events are a phenomenon that has an impact on human behavior and should be considered as a variable in the equations to be established in this regard. Because changes in weather affect the mood of the human beings significantly.

Some studies that have investigated the effects of global climate change on human psychology and behavior, tendency to violence with air temperature (Anderson, 2001), disagreements about monetary resources (Reuveny, 2008), threats to mental health (Fritze, Blashki, Burke & Wiseman, 2008), anxiety status disorders and hopelessness (Kidner, 2007; Macy and Brown, 1998; Nichol森, 2002), and personal risk estimates (Leiserowitz, 2007) have identified relationships and interactions between such

issues. Furthermore, according to Agyeman, Bullard and Evans (2003) and Kasperson and Dow (1991), climate change is likely to have a disproportionate impact on these with less economic privilege or social status.

On the other hand Bullard and Johnson (2000) talks about one another effect of climate change that should be taken into consideration just like other environmental conditions is social justice. The most prominent aspects of global climate change for humans are biophysical environmental events, often described as disasters, extreme weather events and disasters. Many studies have examined the psychological and social effects of natural disasters (Bell, Greene, Fisher and Baum, 2001). In addition, the depletion of resources and biodiversity losses as a result of disasters and disasters are other possible consequences of climate change (IPCC, 2007). In addition to all these possible consequences, situations such as overpopulation and environmental pollution will accelerate increased competition for declining resources.

3. Study

In this paper, apparent temperature data were calculated by using humidity, wind speed and temperature values. In addition to the calculated temperature values, the relationship between pressure, humidity, temperature and wind speed data and returns and trading volume were analyzed separately. Kawamura's discomfort index was calculated and the differentiations of returns and trading volume at different comfort levels were examined. All mathematical calculations were calculated via SPSS, and EViews, and all analyzes were performed in the same software. In addition, considering the weather anomalies experienced worldwide since 1998, trading volume and returns were handled separately for each year and the analyzes were repeated. Finally, by using returns and trade volume values belonging to BIST100, an artificial neural network-based time series analysis for the future 3 years was conducted, and the findings are shared.

Our paper includes the daily closing values and volume of BIST100 index in Turkey and daily weather data from January 1988 to December 2017. The required index value and weather data are respectively obtained from İstanbul Stock Exchange of Turkey (<http://www.borsaistanbul.com>) and Turkey Meteorological Department (www.mgm.gov.tr). In the article, daily average wind speed, daily average relative humidity, daily average pressure and daily maximum temperature (c) data are used. The data obtained from the General Directorate of Meteorology were obtained from stations in all provincial centers in Turkey. Thus, analyzes were made with 7487 data.

Hypothesis

- H1: There is a correlation between returns and Kawamura's Discomfort Index.
- H2: There is a correlation between trading volume and Kawamura's Discomfort Index.
- H3: There is a correlation between returns and apparent temperature.
- H4: There is a correlation between trading volume and apparent temperature.
- H5: There is a correlation between returns and wind speed.
- H6: There is a correlation between trading volume and wind speed.
- H7: There is a correlation between returns and pressure.
- H8: There is a correlation between trading volume and pressure.
- H9: There is a correlation between returns and humidity.
- H10: There is a correlation between trading volume and humidity.
- H11: There is a correlation between returns and average temperature.
- H12: There is a correlation between trading volume and average temperature.

		Kawamura Index	NWS Index Apparent Temperature	Returns	Trade Volume	Temperature	Wind Speed	Pressure	Humidity
Kawamura Index	Spearman's Rho	1,000	,988 ^{**}	-,025 [*]	,028 [*]	,985 ^{**}	,182 ^{**}	-,546 ^{**}	-,441 ^{**}
	Sig. (2-tailed)		0,000	,030	,015	0,000	,000	0,000	0,000
NWS Index	Spearman's Rho		1,000	-,024 [*]	,025 [*]	,999 ^{**}	,200 ^{**}	-,542 ^{**}	-,562 ^{**}
	Sig. (2-tailed)			,042	,029	0,000	,000	0,000	0,000
Returns	Spearman's Rho			1,000	-,016	-,023 [*]	-,016	,020	,001
	Sig. (2-tailed)				,154	,042	,166	,090	,941
Trade Volume	Spearman's Rho				1,000	,031 ^{**}	,197 ^{**}	-,131 ^{**}	,008
	Sig. (2-tailed)					,007	,000	,000	,481
Temperature	Spearman's Rho					1,000	,219 ^{**}	-,546 ^{**}	-,579 ^{**}
	Sig. (2-tailed)						,000	0,000	0,000
Wind Speed	Spearman's Rho						1,000	-,280 ^{**}	-,309 ^{**}
	Sig. (2-tailed)							,000	,000
Pressure	Spearman's Rho							1,000	,255 ^{**}
	Sig. (2-tailed)								,000
Humidity	Spearman's Rho								1,000
	Sig. (2-tailed)								
	N	7487	7487	7487	7487	7487	7487	7487	7487

4. Results and Discussion

There was a negative correlation between the returns and the Kawamura Index values and NWS Index values (respectively, $r_s(7487) = -0.025$, $p < .05$; $r_s(7487) = -0.024$, $p < .05$). There was also a similar negative correlation between the returns and the measured temperature values ($r_s(7487) = -0.023$, $p < .05$). Although these results that were found statistically significant were low in terms of their correlation values, they are significant in terms of showing weather anomalies in financial markets. Another important aspect of these results, which show that the BIST100 index returns would have a slight tendency to increase by a decrease in the temperature values, is that three types of temperature that researchers may want to use in the literature on weather anomalies in financial markets (Kawamura Index, NWS Index and measured temperature) would provide similar results.

In financial markets, “trade volume” refers to the total number of shares or contracts exchanged between the buyers and seller of an instrument during trade hours in a certain day. It is a measure of the activity and liquidity of the market. Larger trade volumes are considered good as they mean higher liquidity and better instruction execution. Considering from this perspective, trade volume is considered among the most important variables in financial markets where human behavior is observed. In this study, which

aims to predict BIST100 trade volume results starting with the effects of weather variables on human behavior, apparent temperature values are important in this respect. According to the correlation analysis, there was a positive correlation between the trade volume and the Kawamura Index and NWS Index values ($r_s(7487) = 0.028, p < .05$; $r_s(7487) = 0.025, p < .05$). Likewise, there was also a positive correlation between the trade volume and the measured temperature ($r_s(7487) = 0.031, p < .01$).

References

- Agyeman, J. Bullard, R. & Evans, B. (2003). *Just sustainability: Development in an unequal world*. London: Earthscan/The MIT Press.
- Allen, A. M. & Fisher, G. J. (1978). Ambient Temperature Effects on Paired Associate Learning. *Ergonomics* 21(2), 95-101.
- Anderson, C. A. (2001). Heat and violence. *Current Directions in Psychological Science*, 10(1), 33-38.
- Auliciems, A. (1978). Mood dependency on low intensity atmospheric variability. *International Journal of Biometeorology*. 22, 20-32.
- Barnston, A. (1988). The effect of weather on mood, productivity, and frequency of emotional crisis in a temperate continental climate. *International Journal of Biometeorology*. 32, 134-143.
- Bell, P. A. & Baron, R. A. (1976). Aggression and Heat: The Mediating Role of Negative Affect. *Journal of Applied Social Psychology*. 6, 18-30.
- Bell, P. A. (1981). Physiological Comfort, Performance and Social Effects Oh Heat Stress. *Journal of Social Issues*, 37, 71-94.
- Bell, P. A., Greene, T. C., Fisher, J. D., & Baum, A. (2001). *Environmental psychology* (5th ed.). Fort Worth: Harcourt College Publishers.
- Bullard, R., & Johnson, G. S. (2000). Environmental Justice: Grassroots activism and its impact on public policy decision-making. *Journal of Social Issues*, 56, 555-578.
- Denissen, J., Butalid, L., Penke, L., & van Aken, M. (2008). The Effects of Weather on Daily Mood: A Multilevel Approach, *Emotion*, 8, 662-667.
- Fletcher, R. (1988). "Föhn illness" and human biometeorology in the Chinook area of Canada. *International Journal of Biometeorology*, 32, 168-175.
- Fletcher, R. (1988). "Föhn illness" and human biometeorology in the Chinook area of Canada. *International Journal of Biometeorology*, 32, 168-175.
- Fritze, J. G., Blashki, G. A., Burke, S. & Wiseman, J. (2008). Hope, despair and transformation: Climate change and the promotion of mental health and wellbeing. *International Journal of Mental Health Systems*, 2(13), 1-10.
- Howarth, E. & Hoffman M. (1984). A multidimensional approach to the relationship between mood and weather, *British Journal of Psychology*, 75, 15-23.
- Hribersek, E., Van de Voorde, H., Poppe, H., & Casselman, J. (1987). Influence of the day of the week and the weather on people using a telephone support system. *British Journal of Psychology*. 150, 189-192.
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2007). Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Solomon, S., D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M.Tignor and H.L. Miller (Eds.). Cambridge University Press: Cambridge, UK and New York, NY.
- Jang, K., Lam, R., Livesley, W., & Vernon, P. (1997). The relationship between seasonal mood change and personality: More apparent then real? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 95, 539-543.
- Kasperson, R. E. & Dow, K. (1991). Developmental and geographical equity in global environmental change. *Evaluation Review*, 15, 149 -171.

- Kidner, D. (2007). Depression and the natural world: Towards a critical ecology of psychological distress. *The International Journal of Critical Psychology*, 19, 123-146.
- Leiserowitz, A. (2007). Communicating the risks of global warming: American risk perceptions, affective images, and interpretive communities. In S. C. Moser & L. Dilling (Eds.), *Creating a climate for change* (p. 44-63). New York: Cambridge University Press.
- Macy, J., & Brown, M. Y. (1998). *Coming back to life: Practices to reconnect our lives, our world*. Gabriola Island, British Columbia: New Society Publishers.
- Murray, G., Hay, D., & Armstrong, S. (1995). Personality Factors In Seasonal Affective Disorder: Is Seasonality and Aspect of Neuroticism? *Personality and Individual Differences*. 19, 613–617.
- Nicholsen, S. W. (2002). *The love of nature and the end of the world*. Cambridge: MIT Press.
- Palinkas, L. (2001). Mental and Cognitive Performance in the Cold, *International Journal of Circumpolar Health*, 60, 430–439.
- Persinger, M. (1975). Lag responses in mood reports to changes in the weather matrix. *International Journal of Biometeorology*, 19, 108–114.
- Reuveny, R. (2008). Ecomigration and violent conflict: Case studies and public policy implications. *Human Ecology*, 36, 1-13.
- Sulman, F. (1980). Keine Angst mehr vor dem Föhn: die Wetterföhligkeit und ihre Behandlung, *Umsch. Frankf. a/M*, 80, 291–292, 294, 295.
- Thomson, W. (1979). *A change of air*, Charles Scribner, New York,
- Tromp, S. (1979). Studies on the origin and biological effects of the Chinook in western Canada, in: *Biometeorological survey*, vol. 1, part A: Human Biometeorology, edited by: Tromp, S. and Bouma, J., Heyden, London, 191–194.
- Watson, D. (2000). Situational and environmental influence on mood. In: *Mood and Temperament*. (Guilford Press, New York).
- Wyndham C.H. (1969). Adaptation to heat and cold, *Environmental Research*, 2(5-6), pp. 442-469.

Presentation ID / Sunum No: 135

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: Meryem USLU: 0000-0002-1953-3777,

Rıdvan SEZGİN: 0000-0001-8376-9496

| 138

Karbon Emisyon Açıklamalarının Kurumsal Sürdürülebilirlik Üzerindeki Etkisi: Bist-100' de Bir Araştırma

Öğr. Gör. Dr Meryem Uslu¹, Öğr. Gör. Dr Rıdvan Sezgin¹

¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

*Corresponding author: Meryem Uslu

Özet: İşletmelerde sürdürülebilirlik olgusu ve bunun bir alt parçası olarak da karbon emisyon bilgilerinin açıklanması ve bu alanda iyileştirmelerin sağlanması küresel anlamda güncelliğini koruyan bir konudur. Bu alanda tüm dünyada işletme faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan sera gazlarının neden olduğu iklim değişikliğine çözümler üretilmesi, her geçen gün daha da önemi artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin çevresel açıdan olumsuz etkilerinin azaltılması ve karbon emisyonlarının izlenmesi aynı zamanda kurumsal sürdürülebilirliğin de bir gereğidir. Bu araştırmanın temel amacı BİST-100 Endeksindeki işletmelerin karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu amaçla öncelikle BİST-100 Endeksinde yer alan işletmelerin 2021 yılında CDP anketine katılımları sonucunda aldıkları puanlar incelenmiş, sonrasında bu işletmelerin sürdürülebilirlik skorları Refinitiv Enformasyon Limited Şirketi (Refinitiv) veri tabanından tespit edilmiştir. Sürdürülebilirlik skorları toplam puan, çevresel, sosyal ve yönetim puanı olmak üzere dört farklı şekilde değerlendirilmiştir. İşletmelerde karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda karbon emisyon açıklamaları ile sürdürülebilirlik toplam puanı, çevresel ve yönetim puanı arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiş ancak; sosyal puanı ile herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sürdürülebilirlik, Karbon Emisyon Açıklamaları, İklim Değişikliği

The Effect of Carbon Emission Disclosures On Corporate Sustainability: A Research in Bist-100

Abstract: The concept of sustainability in businesses and, as a sub-part of this, the disclosure of carbon emission information and the provision of improvements in this area is a topic that remains up-to-date globally. In this field, producing solutions to climate change caused by greenhouse gases arising from business activities all over the world emerges as a concept that is getting more and more important every day. Reducing the negative environmental impacts of businesses and monitoring carbon emissions are also a requirement of corporate sustainability. The main purpose of this research is to examine the effect of carbon emission disclosures of BIST-100 Index businesses on corporate sustainability. For this purpose, first of all, the scores of the companies included in the BIST-100 Index as a result of their participation in the CDP survey in 2021 were examined, and then the sustainability scores of these businesses were determined from the database of Refinitiv Information Limited Şirketi (Refinitiv). Sustainability scores were evaluated in four different ways: total score, environmental, social and management score. Regression analysis was conducted in order to determine the effect of carbon emission disclosures on corporate sustainability in enterprises. As a result of the analysis, a significant and positive relationship was determined between the carbon emission disclosures and the total sustainability score, environmental and management score; no significant relationship was found with social score.

Keywords: Corporate Sustainability, Carbon Emission Disclosures, Climate Change

1. GİRİŞ

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin önlenmesi ve azaltılması noktasında emisyonların ölçülmesi, izlenmesi, doğrulanması ve bu emisyon bilgilerinin edinimi küresel düzeyde dikkatleri üzerine çeken bir konudur. Emisyon bilgilerine duyulan ihtiyacın altında yatan sebep, iklim değişikliğinin etkilerinin giderilmesi, daha temiz ekonomiye geçişin sağlanması, yenilenebilir bir enerji ikamesi ve güçlü devlet politikalarının saptanabilmesidir.

Emisyon alışverişi sonucunda ortaya çıkan ve ekonomik değere sahip olan karbon hakları ve yükümlülüklerinin işletmelerin finansal raporlarında ele alınması ihtiyacı tüm işletmeleri ilgilendirmektedir. Hazırlanan raporların bu yönde uyumluluğunun sağlanması gereksiniminin yanında paydaş baskılarına yanıt olarak karbon emisyonu düzeylerinin ve ilgili azaltma maliyetlerinin güvenilir ve şeffaf olarak açıklanması konularında emisyon bilgileri kilit rol üstlenmektedir. Diğer taraftan işletmelerin; sürdürülebilirlik raporları hazırlamasını takiben kurumsal sürdürülebilirlik derecelerinin güçlendirmelerini sağlama ve CDP gibi projelerde yer almaları noktasında emisyon bilgilerinin aktarılmasına gereksinim duyulmaktadır (Schaltegger ve Csutora, 2012: 11; Ascui ve Lovell, 2012:49; Tang, 2017: 4; Egbunike ve Emudainohwo, 2017: 91).

Karbon emisyon açıklamaları işletmelerde sürdürülebilirliğin kurumsal düzeyde sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır. Son yıllarda önemi gittikçe artan sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç boyutla ele alınmaktadır. İklim, tarım, endüstri, orman ve su ürünleri gibi ekoloji sisteminin uzun ömürlülüğünü hedefleyen ve sürdürülebilirliğin çevresel boyutunu oluşturan bu unsurlar, karbon emisyon bilgilerinin açıklanmasını yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla karbon emisyon bilgilerinin açıklanması işletmelerin sürdürülebilir bir katma değer yaratmasında ve kurumsal sürdürülebilirlik anlayışının tüm işletme kademelerinde yerleşmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada öncelikle literatüre, sonrasında araştırma metodolojisi, bulgular, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI VE ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Literatür incelendiğinde karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirliğe etkisini doğrudan inceleyen çalışmaların var olmadığı görülmektedir. Ancak dolaylı olarak bu iki kavram arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar aşağıda sıralanmıştır:

Clarkson vd. (2011) Avustralya bağlamında 51 şirketin 2002-2006 dönemine ait yaptıkları çalışmada, şirketlerin gönüllü açıklanan çevresel bilgilerinin, temel çevresel performanslarıyla ilişkili olup olmadığı incelenmiştir. Küresel Raporlama Girişimi Yönergelerine ve Avustralya Ulusal Kirletici Envanterinden elde edilen emisyon verileri bağlamında yapılan çalışmanın sonucunda, daha yüksek kirlilik eğilimine sahip olan şirketlerin çevresel bilgi açıklama düzeylerinin düşük olduğu belirtilmektedir.

Herbohn vd. (2014) Avustralya Menkul Kıymetler Borsasında listelenen 339 madencilik ve enerji şirketinin verilerine dayalı olarak yapılan ve bu şirketlerin sürdürülebilirlik performansı ile sürdürülebilirlik açıklamaları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, kurumsal sürdürülebilirlik performansının sürdürülebilirlik açıklamaları ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Luo ve Tang (2014) ABD, İngiltere ve Avustralya'ya ait 474 şirketten oluşan ve bu şirketlerin CDP raporlarının içerik analizine dayalı olarak yapılan çalışmada, gönüllü karbon açıklamalarının şirketlerin gerçek karbon performansını yansıtıp yansıtmadığı incelenmiştir. Çalışmada şirketlerin karbon açıklamaları ile performans arasında önemli bir pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kusumah vd. (2016) Endonezya'da 2015 Sürdürülebilirlik Raporlama Endeksinde bulunan 16 şirketin CDP verilerine dayalı yaptıkları çalışmada, bu şirketlerin karbon emisyonu açıklamalarını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Araştırma analizi sonucu, medyaya görünürlüğünün karbon emisyon açıklamaları üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğu, endüstri türü, kârlılık, şirket büyüklüğü, çevresel performans ve kaldırıcın ise olumsuz bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Yu vd. (2017) Kore Ekonomik Adalet Enstitüsü tarafından açıklanan kurumsal sosyal sorumluluk endeksi verilerine dayalı yaptıkları çalışmada, kurumsal sera gazı emisyonları ile kurumsal sosyal

sorumluluk arasındaki ilişki araştırılmıştır. Yapılan çalışmada daha fazla sera gazı emisyonu yayan şirketlerin, yüksek derecede kurumsal sosyal sorumluluk endeksi derecelerine sahip oldukları ifade edilmektedir.

Garzón-Jiménez ve Zorio-Grima (2019) Morgan Stanley Gelişen Pazar Endeksi'ne dahil olan 929 şirketin 2014-2019 dönemini kapsayan 30 gelişmekte olan ülkeden 5328 gözleme dayalı olarak yaptıkları çalışmada, şirketlerin karbon emisyonları, çevresel açıklamaları, sürdürülebilirlik raporlarının güvencesi ve firmaların özkaynak maliyeti arasındaki ilişki ampirik olarak test edilmiştir. Çalışmanın sonuçları daha yüksek karbon emisyonuna sahip şirketlerin daha yüksek özkaynak maliyetine sahip olduğunu ve çevresel, sosyal ve yönetim açıklama puanları ile arasındaki negatif ilişki olduğunu göstermektedir.

Andrian (2020), Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 114 şirketin karbon emisyon açıklamaları ve kurumsal sosyal sorumluluk açıklamalarının şirketlerin finansal performansı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, bu şirketlerin 2015-2017 dönemine ilişkin yıllık mali tablolardan ve web sitelerinden elde edilen veriler çoklu regresyon analiz kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, finansal performans üzerinde karbon emisyonu açıklamalarının önemli bir pozitif etkiye sahip olmasına karşın kurumsal sosyal sorumluluk açıklamalarının ise önemli bir negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Lee vd. (2021) Kore Menkul Kıymetler Borsası'na ait 734 şirketin 2014-2019 dönemine ilişkin verilerine dayalı olarak yaptıkları çalışmada gönüllü karbon emisyonu açıklamaları ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir. Yapılan çalışma gönüllü olarak karbon emisyonları ile ilgili bilgileri açıklayan firmaların değerlerini artırdığını göstermektedir. Ayrıca, iklim değişikliği konusundaki farkındalık düzeyinin şirket değeri üzerinde bir etkisi olduğu vurgulanmaktadır.

Hardiyansah vd. (2021) Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 82 şirketin 2014-2018 dönemine ait karbon emisyonu verileri, Choi vd (2013) tarafından CDP anketine dayalı olarak geliştirilen bir kontrol listesi kullanılarak karbon emisyon açıklamalarının firma değeri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, karbon emisyonu açıklamalarının şirket değeri üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Oktay vd. (2021) CDP 2019 anket verilerine dayalı olarak yaptıkları çalışmada, Global 500 şirketlerinin gönüllü karbon açıklamaları ile ulusal kültürleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, CDP iklim puanlarının beş boyutta da (belirsizlikten kaçınma, bireycilik, güç mesafesi, uzun vadeli yönelim, hoşgörü) farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Sra vd. (2022) Küresel 500 şirketin 2010-2018 CDP verilerine dayalı yaptıkları çalışmada, şirketlerin çevresel sürdürülebilirlik çabalarının bir parçası olarak gönüllü karbon emisyonu açıklamalarının bu şirketlerin pazar değerlerini artırıp artırmadığı incelenmektedir. Çalışma sonucunda CDP aracılığı ile karbon bilgilerini açıklayan şirketlerin, çevresel sürdürülebilirliğe yönelik çabaları nedeniyle piyasa değerlerini arttırdıkları ifade edilmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirliği pozitif yönde etkileyeceği beklenmektedir. Buna göre bu araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H₁: CPD puanları ile kurumsal sürdürülebilirlik toplam puanı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₂: CPD puanları ile kurumsal sürdürülebilirlik çevresel puanı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₃: CPD puanları ile kurumsal sürdürülebilirlik sosyal puanı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₄: CPD puanları ile kurumsal sürdürülebilirlik yönetim puanı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın temel amacı karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirliğe etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda BIST-100’de yer alan işletmelerin 2021 yılında CDP anketlerine katılımları sonucunda aldıkları puanlar ile bu işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik skorları elde edilmiştir. Araştırma kapsamına CDP puanları ve kurumsal sürdürülebilirlik puanlarının her ikisine ulaşılabilen 41 işletme dahil edilmiştir. Kalan diğer işletmelerin bilgilerine ulaşılabilmesi nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır.

3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Değişkenler

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak ikincil verilerden yararlanılmıştır. Öncelikle BIST-100 Endeksindeki işletmelerin 2021 yılında CDP anketine katılımları sonucunda aldıkları puanlar elde edilmiştir. Kurumsal sürdürülebilirlik toplam, çevresel, sosyal ve yönetim skorlarına da Refinitiv Enformasyon Limited Şirketi (Refinitiv) veri tabanından ulaşılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni CDP puanları, bağımlı değişkenleri ise kurumsal sürdürülebilirlik toplam, çevresel, sosyal ve yönetim puanlarıdır.

3.3. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmada BIST-100 Endeksindeki işletmelerin CDP puanları ve kurumsal sürdürülebilirlik toplam, çevresel, sosyal ve yönetim puanlarına ulaşılan 41 işletmenin verileri çalışmanın amaçları doğrultusunda düzenlenmiştir.

3.4. Araştırma Bulguları

Çalışmada CD puanlarının kurumsal sürdürülebilirlik puanları üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla Regresyon Analizi yapılmıştır. Araştırmada 1 bağımsız değişken ve 4 bağımlı değişken olması sebebiyle dört ayrı regresyon modeli kurulmuştur. Yapılan Analiz sonuçları ve bunlara ilişkin bulgular aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 1. CDP Puanları ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Toplam Puanına Yönelik Regresyon Analizi

	Model Özeti		Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
	R ²	F	Beta	Standart Hata	Beta		
Sabit	-	-					
Model	,627	63,980	-	-	-		,000
CDP puanı	-	-	8,448	1,056	,792	7,999	,000

Tablo 1’ de modeldeki bağımsız değişken olan CDP puanları, bağımlı değişken olan kurumsal sürdürülebilirlik **toplam puandaki** varyansın % 62,7’sini açıkladığı ve sonucun istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir (p=,000). Ayrıca CDP puanının sürdürülebilirlik toplam puanı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre işletmelerin CDP puanlarında bir birimlik artış, kurumsal sürdürülebilirlik toplam puanı üzerinde 8,448’lik bir artış sağlamaktadır.

Tablo 2. CDP Puanları ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Çevresel Puanına Yönelik Regresyon Analizi

	Model Özeti		Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
	R ²	F	Beta	Standart Hata	Beta		
Sabit	-	-					
Model	,313	17,279	-	-	-		,000
CDP puanı	-	-	7,056	1,698	,559	4,156	,000

Tablo 2’ye göre CDP puanları, kurumsal sürdürülebilirlik *çevresel puanlarındaki* varyansın %31,3’ünü açıklamaktadır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Aynı zamanda CDP puanının sürdürülebilirlik çevresel puanı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre işletmelerin CDP puanlarında bir birimlik artış, kurumsal sürdürülebilirlik çevresel puanı üzerinde 7,056’lık bir artış sağlamaktadır.

Tablo 3. CDP Puanları ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Sosyal Puanına Yönelik Regresyon Analizi

	Model Özeti		Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
	R ²	F	Beta	Standart Hata	Beta		
Sabit	-	-					
Model	,151	6,750	-	-	-		,000
CDP puanı	-	-	5,765	2,219	,388	2,598	,000

Tablo 3’ye göre CDP puanları, kurumsal sürdürülebilirlik *sosyal puanlarındaki* varyansın %15,1’ini açıklamaktadır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Aynı zamanda CDP puanının sürdürülebilirlik sosyal puanı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre işletmelerin CDP puanlarında bir birimlik artış, kurumsal sürdürülebilirlik sosyal puanı üzerinde 5,765’lik bir artış sağlamaktadır.

Tablo 4. CDP Puanları ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Yönetim Puanına Yönelik Regresyon Analizi

	Model Özeti		Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	t	p
	R ²	F	Beta	Standart Hata	Beta		
Sabit	-	-					
Model	,489	36,326	-	-	-		,000
CDP puanı	-	-	8,975	1,489	,699	6,027	,000

Tablo 4e göre CDP puanları, kurumsal sürdürülebilirlik *yönetim puanlarındaki* varyansın %48,9’unu açıklamaktadır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Aynı zamanda CDP puanının sürdürülebilirlik yönetim puanı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre işletmelerin CDP puanlarında bir birimlik artış, kurumsal sürdürülebilirlik yönetim puanı üzerinde 8,975’lik bir artış sağlamaktadır.

Tablo 5. Araştırma Hipotezleri Sonuçları

Hipotezler	Değişkenler	Sonuç
H ₁	CDP puanları- Kurumsal Sürdürülebilirlik - Toplam Puanı	Kabul
H ₂	CDP puanları- Kurumsal Sürdürülebilirlik - Çevresel Puanı	Kabul
H ₃	CDP puanları- Kurumsal Sürdürülebilirlik - Sosyal Puanı	Kabul
H ₄	CDP puanları- Kurumsal Sürdürülebilirlik - Yönetim Puanı	Kabul

Tablo 5'e göre araştırma hipotezleri olan H₁, H₂, H₃ ve H₄' ün kabul edildiği görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılması açısından karbon emisyonlarının zararlarının minimum düzeyde tutulması, işletmelerde daha sürdürülebilir bir değer yaratması açısından önem arz etmektedir. Bu konuda işletmeler sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarını da dikkate alarak varlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde karbon açıklamaları ve bu konudaki hassasiyetleri kurumsal sürdürülebilirlik derecelerini güçlendirmesi beklenen bir durumdur.

Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmada BIST-100 Endeksindeki 41 işletmenin karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirliğe etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. İşletmelerin 2021 yılında CDP anketlerinden aldıkları puanlar ile kurumsal sürdürülebilirlik toplam, çevresel, sosyal ve yönetim puanları karşılaştırılmıştır.

Araştırmada Türkiye'de BIST-100 Endeksindeki işletmelerin CDP puanlarının kurumsal sürdürülebilirlik toplam, çevresel, sosyal ve yönetim puanlarını anlamlı ve pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Buna göre daha sürdürülebilir bir kurumsal değer yaratmak için işletmelere karbon emisyon açıklamaları konularında önemli görevler düşmektedir. İşletmelerin karbon emisyon açıklamaları noktasında daha hesap verebilir yapıda olması kurumsal sürdürülebilirlik değerini de arttıran bir unsur olacaktır.

Gelecek araştırmalarda daha sağlıklı yorumlamaların yapılabilmesi için işletmelerin karbon emisyon açıklamalarının kurumsal sürdürülebilirliğe etkisinin belirlenmesinde birkaç yıllık verileri kapsayan çalışmaların veya gönüllü ve zorunlu açıklamalar yapan ülkeler arası karşılaştırmalar bağlamında analizlerin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Andrian, T. (2020). Linking Corporate Carbon Emission, Social Responsibility Disclosures and Firm Financial Performance. *Test Engineering and Management*, 83, 22356-22366.
- Ascuí, F. ve Lovell, H. (2012). Carbon accounting and the construction of competence. *Journal of Cleaner Production*, 36, 48-59.
- Clarkson, P. M., Overell, M. B., & Chapple, L. (2011). Environmental reporting and its relation to corporate environmental performance. *Abacus*, 47(1), 27-60.
- Egbunike, F.C. ve Emudainohwo, O.B. (2017). The role of carbon accountant in corporate carbon management systems: a holistic approach. *Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management*, 1(2), 90-104.
- Garzón-Jiménez, R., & Zorio-Grima, A. (2021). Effects of carbon emissions, environmental disclosures and CSR assurance on cost of equity in emerging markets. *Sustainability*, 13(2), 696.
- Hardiyansah, M., Agustini, A. T., & Purnamawati, I. (2021). The effect of carbon emission disclosure on firm value: environmental performance and industrial type. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(1), 123-133.
- Herbohn, K., Walker, J., & Loo, H. Y. M. (2014). Corporate social responsibility: The link between sustainability disclosure and sustainability performance. *Abacus*, 50(4), 422-459.
- Kusumah, R. W. R., Manurung, D. T., Oktari, S. D., & Husnatarina, F. (2016). Analysis of factors affecting carbon emission disclosure (an empirical study at companies registered with sustainability reporting award 2015). In 8th Widyatama International Seminar on Sustainability.
- Lee, J., Kim, S., & Kim, E. (2021). Voluntary disclosure of carbon emissions and sustainable existence of firms: with a focus on human resources of internal control system. *Sustainability*, 13(17), 9955.
- Luo, L., & Tang, Q. (2014). Does voluntary carbon disclosure reflect underlying carbon performance?. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 10(3), 191-205.

- Oktaç, S., Bozkurt, S., & Yazıcı, K. (2021). The Relationship Between Carbon Disclosure Project Scores and Global 500 Companies: A Perspective From National Culture. *SAGE Open*, 11(2), 21582440211014521.
- Schaltegger, S. ve Csutora, M. (2012). Carbon accounting for sustainability and management. Status quo and challenges. *Journal Of Cleaner Production*, 36,1-16.
- Sra, J. K., Booth, A. L., & Cox, R. A. (2022). Voluntary carbon information disclosures, corporate-level environmental sustainability efforts, and market value. *Green Finance*, 4(2), 179-206.
- Tang, Q. (2017). Framework for and the role of carbon accounting in corporate carbon management systems: a holistic approach. Working Paper, University of Western Sydney University.
- Yu, J., & Lee, S. (2017). The impact of greenhouse gas emissions on corporate social responsibility in Korea. *Sustainability*, 9(7), 1135.

Presentation ID / Sunum No: 93**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: İsmet ANIK BAYSAL: 0000-0001-7059-4500**

| 145

Ece ARMAĞAN: 0000-0001-5371-219X, Gültekin BAYSAL: 0000-0002-1548-0217

Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi: Uzaktan Eğitim Sürecinde Bir Araştırma

Öğr.Gör. İsmet Anık Baysal¹, Prof. Dr. Ece Armağan², Öğr.Gör. Gültekin Baysal¹¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Buharkent MYO²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF***Corresponding author: İsmet Anık Baysal**

Özet: Çalışmada, öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algılarının örgütsel bağlılıkları üzerinde bir etki oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Özellikle pandemi sürecinde uzaktan eğitim almak durumunda kalan, okula henüz hiç gelmemiş birinci sınıflar ile daha önce okulda bulunmuş ikinci sınıflar arasında örgütsel bağlılık açısından fark olup olmadığını ortaya koymak bu araştırmanın bir diğer amacıdır. Bu çalışma ile daha önce işletmelerde uygulanmış ve işletmelerle özdeşleşmiş olan ve okullarda dahil olmak üzere her örgüt için kullanılabilecek örgütsel bağlılık kavramının farklı bir boyutta ele alınarak, bir eğitim kurumu ve öğrenciler üzerinden incelenmesi gerçekleştirilmiş olup bu yönüyle özgün değer taşımaktadır. Öğrenci bağlılığı öğrencilerin yaşantılarına dayalı olarak okul ile kendilerini özdeşleştirmeleri, kurdukları bağ ya da duyuşsal tepkiler olarak ifade edilebilir. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde öğrenci bağlılığının örgütsel bağlılık temelinde öğrenci katılımı, dâhil olması ve uyum kavramları çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (Çınkır vd.2021). Araştırmanın anakütlesi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Buharkent Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören tüm programlar ve tüm sınıflardaki 434 öğrencidir. Ayrıca pandemi sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde okul ile özdeşleşme ve bağlılık geliştirme gibi konularda veriler elde edilebilecek, yeni bir süreç olan uzaktan eğitim süreci ile ilgili de çalışma yapacak araştırmacılara yardımcı kaynak niteliği taşıyacaktır. Örgütsel bağlılık ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından da veriler sunarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, 5 Faktör Kişilik Özellikleri, Uzaktan Eğitim

The Impact of Student Personality Characteristics On Organizational Commitment: A Research in the Remote Education Process

Abstract: In the study, it is intended to determine whether the perceptions of students' personality characteristics have an impact on their organizational commitment. It is also another purpose of this research to determine whether there is a difference in organizational engagement between the first-graders who have been to the school and the second-graders who have already been to the school, especially in the process of pandemic education. With this study, the concept of organizational commitment that has previously been implemented in businesses and is associated with businesses and can be used for any organization, including schools, has been studied at a different scale and is of a unique value through an educational institution and students. Student loyalty can be expressed as the connection or sensory responses that students identify with the school based on their lives. The study of national and international literature shows that student engagement is covered in the context of student participation, inclusion and compliance on the basis of organizational commitment (Çınkır et al. 2021). The research board is Aydın Adnan Menderes University of Buharkent Vocational School of all programs and 434 students in all classrooms. In addition, the pandemic process will provide assistance to researchers who will be working on a new process, a remote education process, where data can be obtained in the course of remote

education, such as building equity and commitment with the school. It will contribute to literature by providing data to establish the relationship between organizational engagement and personality characteristics.

Keywords: Organizational Commitment, 5 Factor Personality Features, Remote Training

1. Giriş

Örgütsel bağlılık kavramı işletme bilimi için önemli bir kavram olmakla birlikte örgütlerin önemli bir parçası olan insan unsurunun olduğu her örgüt için incelenmesi gereken bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında örgütlerde hem iç müşteri hem dış müşteri kavramı oldukça önem arz etmektedir.

Bu bağlamda eğitim kurumlarında öğrencilerin öğrenim gördükleri kurumlara bağlılık göstermeleri, örgütsel bağlılık kavramının öğrenciler açısından da incelenmesi eğitim kurumunun uygulamalarındaki performans düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca örgütsel bağlılık düzeyi yüksek öğrencilerin okullarıyla özdeşleşme düzeyleri daha yüksek olacağı için derslere devam, okuldaki sosyal etkinliklere katılım, okul ile ilgili aktivitelerde gönüllü olarak yer alma, okulun gelişimine katkı sağlama, okulunu tavsiye etme düzeyi yüksek olacağı için okuluna olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Çalışma ile daha önce işletmelerde uygulanmış ve işletmelerle özdeşleşmiş olan ancak okul gibi her türlü örgüt için kullanılabilecek örgütsel bağlılık kavramının farklı bir boyutta ele alınarak, bir eğitim kurumu ve öğrenciler üzerinden incelenmesini sağlayacak ve bu alanda daha sonra araştırma yapmayı düşünen araştırmacılar için kaynak ve yol gösterici olacaktır. Ayrıca içinde bulunduğumuz pandemi sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde okul ile özdeşleşme ve bağlılık geliştirme gibi konularda veriler elde edilebilecek, yeni bir süreç olan uzaktan eğitim süreci ile ilgili de çalışma yapacak araştırmacılara yardımcı kaynak niteliği taşıyacaktır. Örgütsel bağlılık ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından da veriler sunarak literatüre katkı sağlayacaktır.

2. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK KAVRAMI

Örgütsel bağlılık kavramı konusunda, literatüre girmiş birçok araştırma yapılmasına rağmen örgütsel bağlılığın tanımı konusunda tam bir fikir birliğine varılamadığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak, birçok farklı alandan gelen araştırmacıların konuyu kendi alanlarına özgü bakış açılarıyla ele almaları olarak açıklanabilir.

Örgütsel bağlılık ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde, iş görenlerin çalışmaya olan bağlılıklarını etkileyen birçok kavramın olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu kavramlardan en sık kullanılan bazıları şunlardır (Balay, 2000):

- Mesleğe önem verme (bir işin veya mesleğin kişinin hayatının bütününde önemli olması).
- İşe sarılma (bir işin, kişinin günlük yaşamını işgal etme derecesi).
- Merkezi yaşam ilgisi olarak iş (bireyin iş faaliyetlerini gerçekleştirmede tercih ettiği yer).
- Örgütsel bağlılık (bireyin örgütte kalma, onun için çaba gösterme ve örgütün amaç ve değerlerine inanması ve onları benimsemesi).

Bu kavramlar; gerçek anlamda, açıkça birbirine denk ve aynı anlama gelen kavramlar değildir (Balay, 2000).

Örgütsel Bağlılık ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde şu tanımlara rastlamak mümkündür:

- Örgütsel çıkarları karşılayacak şekilde hareket etmek için içselleştirilmiş normatif baskıların bir toplamıdır (Wiener, 1982).
- Bireyin belli bir hareket tarzına ve çevresindeki kişilere bağlılık duyması ile belli davranışlara yönelmede kişinin, kendisini taahhüt altına koymasındır (Kiesler, 1971).
- Sosyal örgüte ve örgütsel role bağlılıktır (Biggart ve Hamilton, 1984).
- Bireyle örgüt arasında meydana gelen ve katılan açısından maliyete göre daha fazla ödül almayı anlatan değişim ilişkisidir (Hrebiniak ve Alutto, 1972).

- İşgörenin, örgütte kalma ve onun için çaba gösterme arzusu ile örgütün amaç ve değerlerini benimsemesidir Randall ve Cote, 1991).
- Kişinin kimliğini örgüte bağlayan tutum ve eğilimlerdir (Sheldon, 1971).
- İşgörenin işyerine psikolojik olarak bağlanmasıdır (Becker ve Billings,1993).
- Kişinin belli bir hareket tarzına bağlılığı; açık bir ödül veya ceza olmasa bile yapılanı sevmeye ve ona devam etme isteğidir (Schwenk, 1988).
- Örgütte kalma isteği duyarak, örgütün amaç ve değerleriyle, birincil hedef olarak maddi kaygılar gütmezsizin özdeşleşmesidir (Gaertner ve Nollen,1989).
- Örgütün amaç ve değerlerine taraflı, duygusal bağlılığı, amaç ve değerler kapsamında bireyin, rolünü örgütün iyiliği için yapmasıdır (DeCotiis ve Summers, 1987).
- Bir örgütün çoklu öğelerinin (üst yönetimi, müşterileri, sendikaları ve genel anlamda toplumu içine alabilir) amaçlarıyla özdeşleşme sürecidir (Balay,2000).

Bu tanımlar incelendiğinde örgütsel bağlılık kavramı ile ilgili olarak yapılan açıklamaların birbirinden farklı içeriklere sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bütün tanımların ortak olarak kesiştiği tek nokta örgütsel bağlılık tanımlamasında birey ve örgüt arasındaki ilişkiye yer verilmesidir (Mathieu ve Zajac, 1990).

Örgütsel Bağlılık çalışmalarında genelde en çok kabul gören tanımlama; Porter, Steers ve Mowday'e aittir. Buna göre; bireyler örgütle özdeşleştiklerinde ve de örgütsel amaç ve değerler yönünde güç sarf ettiklerinde bağlılık meydana gelmektedir.

Bu tanımlamaya göre üç unsur söz konusudur (Vandenberg ve Scarpello, 1994):

- Örgütün amaçlarına ve değerlerine inanıp, benimseme,
- Örgütsel amaçların başarılması yönünde çaba harcama isteği,
- Örgütsel üyeliği devam ettirme konusunda güçlü bir arzusunun varlığı.

Mowday, Steers ve Porter'a göre (1982) örgütsel bağlılık, örgüte pasif bir boyun eğmeden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Örgüt ve birey arasındaki bağ hep aktiftir ve gelişmektedir. Çünkü bireyler, unsuru oldukları örgütün daha iyi noktalara ulaşabilmesi için her zaman fedakârlık yapmaya razı olmaktadır (Pierce ve Dunham, 1987).

Örgütsel Bağlılık kavramı ile ilgili olarak geliştirilen tanımlamaların birbirinden farklı olmasının yanında tüm tanımların ortak noktasının; bağlılığın ele alınış şekli ve birey ile örgüt arasındaki ilişki olduğu görülmektedir.

Bu ilişkinin açıklanmasında örgüte karşı geliştirilen bağın “nasıl geliştiği” yönündeki çalışmalar, tanımların birbirinden farklı olmasına sebep olmuştur.

2.2. Örgütsel Bağlılığın Önemi

Günümüz değişen koşulları, her türlü örgütte insan unsuruna verilen değeri arttırmış ve örgütlerin en önemli kaynağı olarak insan unsuru ön plana çıkmıştır.

Örgütteki insan unsurunun örgüte bağlılığı, her türlü örgütte performansı arttıran bir faktördür. Aynı zamanda, insan unsurunun kendisini örgütünün bir parçası olarak görmesi ve bağlılık geliştirmesi aidiyet kavramı açısından da oldukça önemlidir. Örgütüne aidiyet duygusu ile bağlı olan kişiler örgütü ile her türlü iş birliğine açık olacaktır. Eğitim kurumlarına öğrencilerin geliştirmiş olduğu örgütsel bağlılık kurumun başarısını olumlu yönde etkileyeceği gibi kendi akademik başarılarını da aynı şekilde olumlu etkileyecektir.

2.2. Örgütsel Bağlılığın Sonuçları

Bireylerin örgütsel bağlılık düzeyleri arttıkça, örgütlerine yönelik tutumlarında da farklılıklar olacaktır. Örgütüne yüksek düzeyde bağlılık geliştiren bireylerin örgütlerine duymuş oldukları aidiyet duygusu,

kendini güvende hissetme, örgüt içerisinde etkili olma, yaşamları için bazı hedeflere sahip olma ve kendini olumlu yönde geliştirme gibi duygularda bir artış olduğu görülmektedir.

Bunların yanında daha önceden bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde örgütsel bağlılık düzeyleri düşük olan bireylerin de okul başarısının düşük seviyede olması, devam durumlarının olumsuz olması ve kendini topluma kabul ettirme gibi duygularının da doğru orantı da düşük oldukları görülmüştür.

2.3. Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

| 148

Örgütsel bağlılık; birey ve bireyin algıları ile temellendirilmiş bir kavramdır. Birey odaklı bir konu olması nedeniyle, bireyin kendisi, alıştığı ortam, bağlı bulunduğu örgüt ve bu ortamda mevcut olan her türlü öge örgütsel bağlılığı etkilemekte ve şekillendirmektedir (Biçer, 2005).

Bağlılığı etkileyen ve şekillendiren unsurlar incelendiğinde, etkilenmede payı olan faktörlerin, kişiden kişiye, gruptan gruba ve örgütten örgüte farklılık gösterdiği görülmektedir. Çünkü örgütsel bağlılık dinamik bir olgudur (Balay, 2000).

Örgütsel bağlılığı etkileyen öğeler araştırıldığında; kişisel faktörler, örgütsel faktörler ve durumsal faktörler başlıkları altında toplandığı görülmektedir. Bu faktörlerin oluşumu, örgütsel bağlılığı nasıl etkilediği, sebep ve sonuçları ayrıca ele alınacaktır.

2.3.1. Kişisel Faktörler

Kişisel faktörler ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmaların çoğunda genel görüş olarak örgütsel bağlılık ile kişisel faktörler arasında güçlü bir ilişkinin söz konusu olduğu belirtilmiştir (Biçer, 2005).

Kişisel faktörleri etkileyen unsurlar arasında yaş, cinsiyet, ırk gibi demografik özellikler ağır basmaktadır.

2.3.1.1. Yaş

Örgütsel bağlılık ile bireyin yaşı arasındaki ilişki incelendiğinde, bazı araştırmacılara göre olumsuz bir etkisi olduğu savunulsa da bu bağın olumlu olduğu yönündeki görüşler daha fazladır. Genel anlamda, yapılan araştırmalarda yaş ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki incelendiğinde, bireyin yaşı arttıkça örgütsel bağlılığında arttığı yönünde olduğu görülmektedir.

2.3.1.2. Cinsiyet

Yapılan araştırmalarda cinsiyetin bağlılık ile tutarlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Kadın bireylerin eğitim kurumuna olana bağlılıklarının erkek bireylere göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebinin ise; kadınların toplum içerisinde eğitim hayatlarının sonunda, kendi alanlarında istihdam edilmelerinin dolayısıyla kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin erkek bireylere oranla daha zor olacağı düşüncesi olduğu söylenebilir.

2.3.2. Diğer Faktörler

Kişisel faktörler içerisinde sayılan yaş ve cinsiyet gibi faktörlerin dışında etnik köken, kültür, kararlılık, kendini gerçekleştirme isteği ve başarı gibi unsurlar da bireyin örgütsel bağlılığını etkilemektedir.

Örgüte bağlılık konusunda etkili olan kişisel nitelikler, bireyin bağlılığını olumlu yönde etkilediği gibi olumsuz yönde de etkilediğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni olarak da kişisel farklılıklar gösterilebilir.

2.3.3. Kişilik Özellikleri ve Beş Büyük Kişilik Boyutu

Örgütsel bağlılık ile ilgili literatür incelendiğinde; örgütsel bağlılığı etkileyen faktörlerden birisinin de kişilik özellikleri olduğu görülmektedir.

Daha önce literatürde örgütsel bağlılık ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye yönelik sınırlı çalışma bulunduğu söylenebilir. Bu çalışmalardan bazılarına değinecek olursak;

Bozkaya, E. (2013). “Örgüt çalışanlarının kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hiyerarşik yapısı yüksek bir kurumda uygulama” başlıklı yüksek lisans tezinde, hiyerarşik yapısı yüksek, çalışma hayatı ve kültürü özel sektörden farklı bir kamu kurumunda çalışan iş görenlerin

kişilik özelliklerinin, örgüte bağlanmalarının derecesini ifade eden örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır.

Çelik, G. T. ve Oral, E. L (2016). “Türk İnşaat Sektörü Çalışanlarının Kişilik Özelliklerinin, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ile İlişkisi” başlıklı makalede, Türk inşaat sektörü çalışanlarının iş tatmini ve örgütsel bağlılıklarının araştırılmasını amaçlamışlardır.

Farrukh, M. vd. (2017). “Organizational commitment: an empirical analysis of personality traits” başlıklı makalede Örgütsel bağlılık ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye yönelik ampirik bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çınkır, Ş. vd. (2021). “Yükseköğretimde Öğrenci Bağlılığı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” başlıklı makalede, üniversite öğrencilerinin kurumlarına olan bağlılık derecelerini ölçmek üzere geliştirilen Yükseköğretimde Öğrenci Bağlılığı Ölçeğinin güvenirlilik ve geçerliğini ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Kişiliği tipolojik açıdan inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, bireyin davranışları, düşünceleri, fiziki özellikleri, psikolojik ve karakteristik özellikleri gibi çok değişik ölçütler kullanılmıştır, Literatürde kişiliğin ölçülmesinde Myers-Briggs kişilik ölçeği, Cattell 16PF kişilik ölçeği, Minnesota çok yönlü kişilik envanteri, beş faktör kişilik ölçeği gibi birçok kişilik testinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada beş büyük kişilik boyutu modeli ele alınmıştır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren, kişilik özelliklerinin boyutlarını belirlemek üzere faktör analizi çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu analizlerde kişilik boyutlarının faktör sayılarının üç ve yedi arasında değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Gölberg, (1981), beş güçlü faktörü ortaya koymuş ve birçok kişilik kavramının bu beş faktör çevresinde kurumsal olarak organize olabileceği tezini ortaya atmıştır. Beş faktör kişilik modelinin altında yatan temel varsayım, insanların gösterdikleri bireysel farklılıkların dünyadaki tüm dillere kodlanacağı, konuşma diline sözcükler halinde yansıtacağı ve bu sözcüklerden yola çıkarak insanın kişilik özelliğini kapsayacak bir sınıflandırmanın oluşturulabileceğidir. Bu çalışmalar nihayetinde kişilik özelliklerinin kişilerin davranış tarzları ve seçimleriyle ilgili beş boyutta toplandığı ortaya konulmuştur. Bu beş kişilik özelliği, deneyime açık olmak, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve nevroktiktir.

2.3.3.1. Dışa Dönüklük- İçe Dönüklük (Extraversion- Introversion)

Dışadönük kişiliğe sahip bireylerin ortak özellikleri sosyal, eğlenceli, konuşkan, kolay arkadaş edinen, sevgiyi ön planda tutan ve aktif, dinamik bireyler olması olarak sıralanabilir. Dışadönüklük anlamında yüksek bir frekansa sahip bireyler, sosyal ortamlarda olmaktan büyük keyif alırlar, samimiyetten hoşlanırlar, yüksek enerjili ve aktif kişilerdir, kendilerine de yüksek oranda güvenirlir.

2.3.3.2. Uyumluluk- Uyumsuzluk/Düşmanlık (Aggreadbleness- Hostility)

Uyumluluk, bireylerarası ilişkilerde kişilerin yaklaşımını ilgilendiren beş büyük kişilik özellikleri arasındadır. Uyumlu kişilerin sahip olduğu düşünülen ortak özellikler, esnek olmak, güvenilir bireyler olmak, iş birliğine açık olmak, affedici olmak ve yumuşak bir kalbe sahip olmak olarak belirtilebilir.

2.3.3.3. Sorumluluk- Dürtüsellik (Conscientiousness- Undirectedness)

Sorumluluk sahibi bireyler, organize ve planlı hareket eden, güvenilir, sistemli ve programlı, kontrollü ve kurallara uyan kişiler olarak bilinmektedir. Sayılan bu özelliklere sahip kişiler disiplini elden bırakmayan, görev bilinciyle hareket eden ve başarıya ulaşma yönünde yüksek motivasyon sahibi kişilerdir.

Sorumluluk duygusunun düşük olduğu bireyler ise gayretsiz, çalışmaktan ve sorumluluk almaktan kaçınan, beceri konusunda eksik, düzensiz ve dikkatsiz bireyler olduğu düşünülmektedir.

2.3.3.4. Nevrotiklik- Duygusal Denge (Neuroticism- Emotional Stability)

Nevrotizm olarak adlandırılan özellikler, endişeli, kendisine güvenmeyen, sinirli, kaygı düzeyi yüksek olma gibi özellikler sıralanabilir. Nevrotik özellikleri yüksek olan bireyler, kendini suçlu hissetme, güvensiz hissetme ve kendine acıma gibi negatif duygular geliştiren bireyler oldukları görülmüştür.

2.3.3.5. Deneyime Açıklık- Gelenekçilik (Openness to Experience-Conservatism)

Yaratıcılık, hayal gücü yüksek olma, çevresine duyarlı, farklı fikirlere açık olma, özgün olma gibi özellikler deneyime açıklık olarak kabul edilmektedir.

Deneyime açık olan bireyler, geleneksel kuralları kabul etmeyen, kurallara karşı esnek olan ve yeniliklere açık olan bireylerdir. Deneyime açıklık yönünden zayıf olan bireyler ise geleneksel ve koyulan kurallara uyma eğiliminde olan bireyler olarak kabul edilir.

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmacının Amacı ve Önemi

Bağlılığın literatürde daha çok örgüt ve çalışan açısından incelendiği görülmektedir. Ancak bağlılık kavramının eğitim örgütlerinde yaygın olarak çalışılan memnuniyet, kalite, aidiyet ve etkilenme gibi kavramlarla ilişkisinin belirlenmesi bu konudaki araştırmaların yönünü öğrenciler üzerine çevirmiştir. Çünkü öğrenciler de eğitim örgütlerinin hem önemli bir girdisi hem de bir üyesi ve çıktısıdır (Çinkır vd.2021).

Bu çalışma ile daha önce işletmelerde uygulanmış ve işletmelerle özdeşleşmiş olan ancak okul gibi her türlü örgüt için kullanılabilecek örgütsel bağlılık kavramının farklı bir boyutta ele alınarak, bir eğitim kurumu ve öğrenciler üzerinden incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Öğrenci bağlılığı öğrencilerin yaşantılarına dayalı olarak okul ile kendilerini özdeşleştirmeleri, kurdukları bağ ya da duyuşsal tepkiler olarak ifade edilebilir. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde öğrenci bağlılığının örgütsel bağlılık temelinde öğrenci katılımı, dâhil olması ve uyum kavramları çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (Çinkır vd.2021).

Araştırma, literatürde sınırlı olarak ele alınan, öğrencilerin örgüte bağlılığı konusunu ele alması ve bu bağlılığın salgın süreci ve uzaktan eğitim sürecinde araştırılması boyutuyla özgün değere sahiptir. Ayrıca örgütsel bağlılık ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından da veriler sunarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Çalışmada, uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin kişilik özelliklerinin örgütsel bağlılıkları üzerinde bir etki oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Ayrıca uzaktan eğitim sürecinde okula henüz hiç gelmemiş 1. Sınıflar ile daha önce okulda bulunmuş 2. Sınıflar arasındaki örgütsel bağlılık açısından fark olup olmadığı da ölçülmek amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırma Yöntemi

Bu araştırma uzaktan öğretim sürecinde öğrencilerin kişilik özelliklerinin öğrencilerin örgütsel bağlılıkları üzerine yapılmıştır. Çalışmanın ana kütlesi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Buharkent Meslek Yüksekokulunda; Alternatif Enerji Kaynakları Teknolojisi, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı, Çağrı Merkezi Hizmetleri ve Çocuk Gelişimi programlarında okuyan 434 öğrencidir. Anakütlenin tümüne ulaşmak mümkün olmaması, ekonomik ve zamansal kısıtlardan ötürü, örnekleme yapılmış, olasılığa dayanmayan örnekleme yönteminden basit tesadüfi örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Anket yöntemi ile birincil veri toplanmış, içinde bulunduğumuz salgın süreci ve öğrencilerin uzaktan eğitim yoluyla eğitim almaları nedeniyle katılımcılara internet üzerinden anket uygulanmıştır. Ankete 116 katılımcı dönüş yapmıştır ve anketlerin tamamı analize dahil edilmiştir.

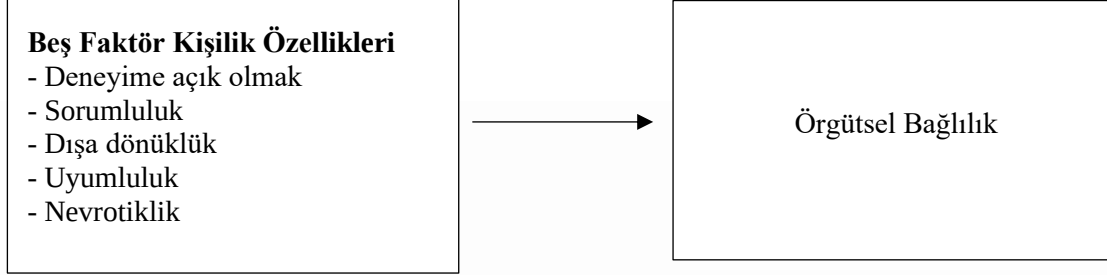
Çalışmada kullanılan ölçekler, 5 Faktör Kişilik Ölçeği ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi Ölçeğidir. Daha önceden güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmış olan Büyük Beş Kişilik Ölçeği (BFI), 44 sorudan oluşmakta olup John, Donahue ve Kentle (1991) tarafından geliştirilmiştir. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını yapıp Türkçe'ye uyarlayan ise Şükran Gülin Evinç'tir. Büyük beş kişilik özelliği dışadönüklük, nevrotiklik (duygusal kararlılık), sorumluluk, uyumluluk ve açık görüşlülük (deneyime açıklık) olmak üzere 5 temel boyuttan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan ve yine daha önce güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmış olan diğer ölçeğimiz Örgütsel Bağlılık Düzeyi Ölçeği, Semra Aydın tarafından geliştirilmiş ve 36 madde uyum boyutu, özdeşleşme boyutu ve içselleştirme boyutu olarak 3 boyuttan oluşmaktadır. Yönetim ve Organizasyon alan uzmanlarından alınan görüş ve önerilerle ölçek maddelerinden 1. ve 11. madde uzaktan eğitime uygun olmaması ve araştırma sonucuna olumsuz etki edebilmesi gibi nedenlerle çıkartılmıştır. 24. ve 25. Maddede yer alan ifadeler ise sanal sınıf ortamı olarak değiştirilmiştir.

Anketlerin analizinde SPSS 26.0 veri analiz programı kullanılmış olup, Cronbach's Alpha Güvenilirlik Analizi, Frekans Analizi, Pearson Korelasyon Analizi, Regresyon Analizi, t testi, ANOVA testi ve Faktör Analizleri yapılmıştır.

3.3. Araştırma Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Anket formunda yer alan ifadelerin güvenilirlik analizi Cronbach's Alpha katsayılarının hesaplanması ile yapılmıştır. Bu katsayı değeri 0 ile 1 arasında olması gerekmektedir. Bu değerin 0.70 ve üzeri olması beklenmektedir (Özdemir; 2016: 80). Bu bilgiler ışığında, SPSS 26.0 Veri Analiz Programı kullanılarak 5 Faktör Kişilik Analizi Ölçeğinin güvenilirlik sonucu 0,95 olarak bulunmuş, Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin güvenilirlik sonucu ise 0,89 olarak bulunup oldukça güvenilir olduğu saptanmıştır.

3.4. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir:

H₁: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.

H_{1.1}: Öğrencilerin cinsiyetleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.

H_{1.2}: Öğrencilerin yaşları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.

H_{1.3}: Öğrencilerin sınıfları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.

H₂: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır.

H_{2.1}: Öğrencilerin cinsiyetleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır.

H_{2.2}: Öğrencilerin yaşları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır.

H_{2.3}: Öğrencilerin sınıfları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır.

H₃: Öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları ile örgütsel bağlılıkları arasında ilişki vardır.

3.5. Araştırma Bulguları

Tablo 1'de araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu

Demografik Veri		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	77	66
	Erkek	39	34
	Toplam	116	100
Yaş	18-22	110	95
	23-27	4	3
	28 ve üstü	2	2
	Toplam	116	100
Eğitim Gördüğü Program	Alternatif Enerji Kay. Tek.	8	7
	Büro Yönetimi ve Yön. Asist.	50	43
	Çağrı Merkezi Hizmetleri	37	32
	Çocuk Gelişimi	21	18
	Toplam	116	100
Sınıf	1. Sınıf	66	57

Demografik Veri		Frekans	Yüzde (%)
Barınma Durumu	2. Sınıf	50	43
	Toplam	116	100
	Devlet Yurdu	11	10
	Özel Yurt	41	34
	Aile Yanı	32	28
	Öğrenci Evi	32	28
	Toplam	116	100

Tablo 1’de araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde; katılımcıların %66’sının kadın, %34’ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların yaşlarına bakıldığında, %95’inin 18-22 yaş aralığında olduğu, %3’ünün 23-27 yaş aralığında olduğu ve %2’sinin ise 28 ve üstü yaş grubunda olduğu görülmektedir. Eğitim gördükleri programlar incelendiğinde; katılımcıların %7’sinin Alternatif Enerji Kaynakları Programında, %43’ünün Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programında, %32’sinin Çağrı Merkezi Hizmetleri Programında ve %18’inin de Çocuk Gelişimi Programında eğitim gördükleri görülmüştür. Katılımcıların sınıflarına bakıldığında; %57’sinin 1. sınıfta, %43’ünün ise 2. sınıfta kayıtlı oldukları ortaya konulmuştur. Son olarak eğitim gördükleri zamanlarda barınma tercihleri incelendiğinde ise, katılımcıların %10’unun devlet yurtlarını, %34’ünün özel yurtları, %28’inin ailesinin yanında eğitimine devam ettiği ve yine %28’inin de öğrenci evlerinde barınmayı tercih ettikleri görülmüştür.

Tablo 2: 5 Faktör Kişilik Envanteri Ölçeğine Ait Ortalamalar ile Standart Sapma

Soru No	Soru İfadesi	Ortalama	Standart Sapması
1	Konuşkan	3,54	1,06
2	Başkalarında hata bulmaya eğimli	2,04	0,95
3	Bir işi titiz yapan	3,84	1,11
4	Depresyonda, hüzünlü	2,96	1,31
5	Yeni, orijinal fikirler üreten	3,61	0,94
6	Sosyal ilişkilerinde yakınlaşmaktan kaçınan	2,24	1,18
7	Yardımsever ve diğerlerine karşı bencil olmayan	4,21*	1,10
8	Bazen dikkatsiz olabilen	3,25	1,11
9	Rahat ve stresle başa çıkabilen	3,17	1,18
10	Birçok farklı konuya meraklı	3,86	1,08
11	Enerji dolu	3,96	1,11
12	Başkalarıyla kavga başlatan (kavgacı)	1,75	1,04
13	Güvenilir bir çalışan	4,17	1,10
14	Gergin olabilen	3,07	1,15
15	Zeki, derin düşünen	3,75	1,00
16	Çevresine coşku yayan	3,82	1,10
17	Bağışlayıcı, affedici bir yapıya sahip	4,04	1,14
18	Dağınık olmaya eğimli	2,69	1,31
19	Endişeli	2,87	1,24
20	Canlı bir hayal gücü olan	3,86	0,97
21	Kolaylıkla sessizleşebilen	3,67	1,24
22	Genellikle güvenilir	4,18	1,15
23	Tembelliğe eğimli	2,16	1,12
24	Duygusal olarak çabuk değişmeyen, kolay üzülmeyen	2,52	1,28
25	Yaratıcı	3,63	1,09
26	Kendini kabul ettiren, güçlü bir kişiliğe sahip	3,87	1,11
27	Soğuk ve mesafeli olabilen	3,01	1,30

Soru No	Soru İfadesi	Ortalama	Standart Sapması
28	Başladığı işi azimle, bitirene kadar sürdüren	3,87	1,09
29	Birdenbire canı sıkılabilen	3,46	1,16
30	Sanatsal ve estetik deneyimlere değer veren	3,66	1,19
31	Bazen utangaç ve duygularını pek dışa vurmayan	3,53	1,26
32	Hemen herkese karşı düşünceli ve nazik	3,82	1,24
33	İşleri etkin bir biçimde yapan	3,92	1,09
34	Gergin durumlarda sakin kalabilen	3,37	1,23
35	Rutin işleri tercih eden	3,31	1,09
36	Cana yakın, sosyal	4,00	1,11
37	Başkalarına karşı bazen kaba	2,52	1,19
38	Planlar yapan ve onlara uyan	3,56	1,12
39	Kolayca gerginleşen	2,82	1,23
40	Fikir yürüten ve fikirlerini açıklamayı seven	3,80	1,12
41	Sanata ilgisi az olan	2,39	1,05
42	Başkaları ile iş birliği yapmayı seven	3,72	1,04
43	Dikkati kolay dağılabilen	3,08	1,24
44	Sanat, müzik ve edebiyatla ilgili	3,62	1,24

(*) sembolü şeklinde ve koyu olarak ifade edilmiş olan, “7- Yardımsever ve diğerlerine karşı bencil olmayan” ifadesi 4,21 ortalaması ile en fazla ortalama oranı olarak görülmektedir. Ölçek içindeki en az ortalama oranı ise “12- Başkalarıyla kavga başlatan (kavgacı)” ifadesi 1,75 ortalaması ile görülmekte ve italik şekilde tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Örgütsel Bağlılık Ölçeğine Ait Ortalamalar ile Standart Sapma

Soru No	Soru İfadesi	Ortalama	Standart Sapması
1	Başka bir okula geçme imkânım olsa buradan hemen ayrılmak isterim.	2,06	1,26
2	Başka bir seçeneğim olmadığı için bu okula devam etmek zorunda olduğumu düşünüyorum.	1,82	1,32
3	Bu okulda emek ve zaman harcamış olmam nedeniyle buradaki öğrenimime devam etmem gerektiğini düşünüyorum.	3,12	1,51
4	Bu okulda bulunmaktan mutsuzluk duyuyorum.	1,39	0,92
5	Bu okulu tercih etmekle hata ettiğimi düşünüyorum.	1,48	1,04
6	Bu okulun kurallarına mecbur olduğum için uyuyorum.	1,73	1,30
7	Bu okulda öğrenimime devam etme isteğimin her geçen gün azaldığını hissediyorum.	1,62	1,11
8	Bu okula uyum sağlamada güçlük çekiyorum.	1,60	1,02
9	Derslere devamsızlık hakkımı sonuna kadar kullanırım.	2,25	1,38
10	Okulla ilgili sorumluluklarımı zamanında yerine getirmeye özen gösteririm.	4,35*	0,96
11	Okulumun ve aldığım eğitimin beni iş hayatına donanımlı bir şekilde hazırladığını düşünüyorum.	3,83	1,14
12	Okul arkadaşlarımla iyi anlaşıyorum.	3,93	1,21
13	Okul arkadaşlarımla ders dışında da sık sık birlikte oluyorum.	3,18	1,43
14	Okul değiştirme imkânım olsa bile yine de bu okulu tercih ederim.	3,17	1,42
15	Bu okulda aldığım eğitimin ilgi ve yeteneklerime hitap ettiğini düşünüyorum.	3,50	1,27
16	Okulumla ilgili konularda başkalarıyla konuşmaktan hoşlanıyorum.	3,62	1,19

Soru No	Soru İfadesi	Ortalama	Standart Sapması
17	Kendimi bu okulun önemli bir üyesi olarak hissediyorum.	3,18	1,50
18	Bu okulda öğrenim görüyor olmaktan gurur duyuyorum.	3,69	1,25
19	Okul seçiminde bulunacak olan arkadaşlarıma bu okulu seçmelerini tavsiye edebilirim.	3,56	1,33
20	Okul kurallarını benimser, içtenlikle kabul ederim.	4,28	0,95
21	Okula yeni başlayan öğrencilere, buraya uyum sağlamaları için içtenlikle yardım ederim.	4,05	1,13
22	Sanal sınıf ortamının kişiler arası ilişki ve iletişim açısından uygun olduğunu düşünüyorum.	3,29	1,43
23	Zamanımın çoğunu sanal sınıf ve okul ile ilgili faaliyetlerle geçiriyorum.	2,94	1,25
24	Okulumun yararı için her türlü fedakârlığı yaparım.	3,49	1,19
25	Okulumun adını duyurma ve olumlu imaj oluşturma amacı taşıyan faaliyetlerin düzenlenmesinde gönüllü olurum.	3,71	1,20
26	Okulumun geleceğini düşünürüm ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunurum.	3,79	1,12
27	Okulumun yaşadığı sorunlara ilgi gösteriyorum.	3,49	1,20
28	Okulumun değerleri ile kişisel değerlerim birbirine çok benzer.	2,98	1,22
29	Çevrenin, okulum hakkında olumlu görüşlere sahip olması için gereken çabayı gösteririm.	3,91	1,06
30	Çevremdeki insanların okulumla ilgili olarak yaptıkları eleştirileri kendime yapılmış sayarım.	3,50	1,27
31	Okulum övüldüğünde kendimi övülmüş hissediyorum.	3,72	1,30
32	Okulumun seçebileceğim diğer okullardan daha değerli ve farklı olduğunu düşünüyorum.	3,35	1,35
33	Okulumun kuralları benim de kurallarımdır.	3,76	1,22
34	Okulumda başarılı olmak için çok fazla çalışıyorum.	3,87	1,09

(*) sembolü şeklinde ve koyu olarak ifade edilmiş olan, “**10- Okulla ilgili sorumluluklarımı zamanında yerine getirmeye özen gösteririm.**” ifadesi 4,35 ortalaması ile en fazla ortalama oranı olarak görülmektedir. Ölçek içindeki en az ortalama oranı ise “**4- Bu okulda bulunmaktan mutsuzluk duyuyorum.**” ifadesi 1,39 ortalaması ile görülmekte ve italik şekilde tabloda yer almaktadır.

Tablo 4: Kişilik Envanteri Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans	Güvenilirlik(α)
Güvenilirlik		39,689	0,732
Kendini kabul ettiren, güçlü bir kişiliğe sahip	,910		
İşleri etkin bir biçimde yapan	,873		
Başladığı işi azimle, bitirene kadar sürdüren	,872		
Genellikle güvenilir	,848		
Enerji dolu	,844		
Yaratıcı	,841		
Yardımsız ve diğerlerine karşı bencil olmayan	,836		
Cana yakın, sosyal	,836		
Bir işi titiz yapan	,830		
Güvenilir bir çalışan	,829		
Zeki, derin düşünen	,828		
Çevresine coşku yayan	,821		
Yeni, orijinal fikirler üreten	,819		

Faktörler	Faktör Yükleri	Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans	Güvenilirlik(α)
Planlar yapan ve onlara uyan	,815		
Fikir yürüten ve fikirlerini açıklamayı seven	,807		
Birçok farklı konuya meraklı	,767		
Canlı bir hayal gücü olan	,747		
Bağışlayıcı, affedici bir yapıya sahip	,736		
Konuşkan	,703		
Hemen herkese karşı düşünceli ve nazik	,623		
Rahat ve stresle başa çıkabilen	,620		
Gergin durumlarda sakin kalabilen	,560		
Sanatsal ve estetik deneyimlere değer veren	,549		
Başkaları ile iş birliği yapmayı seven	,548		
Sanat, müzik ve edebiyatla ilgili	,536		
Asabiyet		13,064	0,791
Kolayca gerginleşen	,846		
Gergin olabilen	,781		
Başkalarına karşı bazen kaba	,756		
Endişeli	,668		
Birdenbire canı sıkılabilen	,666		
Dağınık olmaya eğimli	,665		
Bazen dikkatsiz olabilen	,641		
Kolayca gerginleşen	,846		
İçine Kapanık		6,338	0,678
Bazen utangaç ve duygularını pek dışa vurmayan	,699		
Kolaylıkla sessizleşebilen	,680		
Başkalarıyla kavga başlatan (kavgacı)	-,615		
Rutin işleri tercih eden	,609		
Asosyal		2,527	0,658
Duygusal olarak çabuk değişmeyen, kolay üzülmeyen	,849		
Depresyonda, hüznü	,708		
Sosyal ilişkilerinde yakınlaşmaktan kaçınan	,591		
Soğuk ve mesafeli olabilen	,721		

Faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada Kişilik özelliklerine yönelik tutumlar içerisinde; güvenilirlik, asabiyet, içine kapanıklık ve mesafeli kişilik olmak üzere 4 faktör ortaya çıkmıştır.

Tablo 5: Örgütsel Bağlılık Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler	Faktör Yükleri	Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans	Güvenilirlik(α)
Uyum		42,898	0,787
Başka bir okula geçme imkânım olsa buradan hemen ayrılmak isterim.	,833		
Başka bir seçeneğim olmadığı için bu okula devam etmek zorunda olduğumu düşünüyorum.	,786		
Bu okulda emek ve zaman harcamış olmam nedeniyle buradaki öğrenimime devam etmem gerektiğini düşünüyorum.	,760		

Faktörler	Faktör Yükleri	Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans	Güvenilirlik(α)
Bu okulda bulunmaktan mutsuzluk duyuyorum.	,747		
Bu okulu tercih etmekle hata ettiğimi düşünüyorum.	,724		
Bu okulun kurallarına mecbur olduğum için uyuyorum.	,705		
Bu okulda öğrenimime devam etme isteğimin her geçen gün azaldığını hissediyorum.	,580		
Bu okula uyum sağlamada güçlük çekiyorum.	,681		
Derslere devamsızlık hakkımı sonuna kadar kullanırım.	,584		
İçselleştirme		9,538	0,687
Başka bir okula geçme imkânım olsa buradan hemen ayrılmak isterim.	,797		
Başka bir seçeneğim olmadığı için bu okula devam etmek zorunda olduğumu düşünüyorum.	,777		
Bu okulda emek ve zaman harcamış olmam nedeniyle buradaki öğrenimime devam etmem gerektiğini düşünüyorum.	,713		
Bu okulda bulunmaktan mutsuzluk duyuyorum.	,620		
Bu okulu tercih etmekle hata ettiğimi düşünüyorum.	,532		
Bu okulun kurallarına mecbur olduğum için uyuyorum.	,506		
Bu okulda öğrenimime devam etme isteğimin her geçen gün azaldığını hissediyorum.	,306		
Bu okula uyum sağlamada güçlük çekiyorum.	,406		
Derslere devamsızlık hakkımı sonuna kadar kullanırım.	,747		
Başka bir okula geçme imkânım olsa buradan hemen ayrılmak isterim.	,736		
Başka bir seçeneğim olmadığı için bu okula devam etmek zorunda olduğumu düşünüyorum.	,703		
Bu okulda emek ve zaman harcamış olmam nedeniyle buradaki öğrenimime devam etmem gerektiğini düşünüyorum.	,623		
Özdeşleşme		4,903	0,718
Okulla ilgili sorumluluklarımı zamanında yerine getirmeye özen gösteririm.	,560		
Okulumun ve aldığım eğitimin beni iş hayatına donanımlı bir şekilde hazırladığını düşünüyorum.	,549		
Okul arkadaşlarımla iyi anlaşıyorum.	,548		
Okul arkadaşlarımla ders dışında da sık sık birlikte oluyorum.	,536		

Faktörler	Faktör Yükleri	Her Bir Faktörün Açıkladığı Varyans	Güvenilirlik(α)
Okul değiştirme imkânım olsa bile yine de bu okulu tercih ederim.	,578		
Bu okulda aldığım eğitimin ilgi ve yeteneklerime hitap ettiğini düşünüyorum.	,846		
Okulumla ilgili konularda başkalarıyla konuşmaktan hoşlanıyorum.	,781		
Kendimi bu okulun önemli bir üyesi olarak hissediyorum.	,756		
Bu okulda öğrenim görüyorum olmaktan gurur duyuyorum.	,668		
Okul seçiminde bulunacak olan arkadaşlarıma bu okulu seçmelerini tavsiye edebilirim.	,666		
Okul kurallarını benimser, içtenlikle kabul ederim.	,665		
Okula yeni başlayan öğrencilere, buraya uyum sağlamaları için içtenlikle yardım ederim.	,641		

Faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada örgütsel bağlılığa yönelik tutumlar içerisinde; uyum, içselleştirme ve özdeşleşme boyutu olmak üzere 3 faktör ortaya çıkmıştır.

Tablo 6: Kişilik Özelliklerine Yönelik Algı Düzeyi ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Kişilik Özelliklerine Yönelik Algı Düzeyi	Örgütsel Bağlılık
1- Kişilik Özelliklerine Yönelik Algı Düzeyi	r	1	,211**
2- Örgütsel Bağlılık	r	,211**	1

Tablo 6’da verilen Pearson Korelasyon Analizine göre öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algı düzeyi ile örgütsel bağlılıkları arasında zayıf düzeyde ve pozitif yönde ($r=,211$; $p<,05$) bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Öğrencilerin Kişilik Özelliklerine Yönelik Algı Düzeylerinin, Örgütsel Bağlılığa Olan Etkisini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	(β)	t	P	R	R ²	F	p
Kişilik Özelliklerine Yönelik Algı Düzeyleri	Örgütsel Bağlılık	2,526	,279	,211	9,07	,00	,211	,045	5,32	,02

Tablo 7’de verilen Regresyon Analizi incelendiğinde, anlamlılık düzeyi (significance) $p<,05$ olduğu için kurulan regresyon modeli anlamlıdır. İlişkinin yordanmasına yönelik regresyon analiz sonuçlarına göre; öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algı düzeyleri örgütsel bağlılıklarına pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Modelin açıklama gücü olarak ifade edilen R² değeri: ,045 olarak hesaplanmıştır ($R=,211$; $R^2 = ,045$; $p<,05$). Bu değer, öğrencilerin örgütsel bağlılıkları değişkeninin (varyansın) %4,5’inin modeldeki bağımsız değişken, yani öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algı düzeyleri tarafından açıklandığını göstermektedir. Regresyon Analizine dahil edilen bağımsız değişkenin Beta katsayısı ,211’dir ($p<,05$). Buna göre öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algı düzeyleri $p<,05$ olduğu için öğrencilerin örgütsel bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Bu sonuçlara göre, araştırmamızın 3. Hipotezi olan “**H₃: Öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları ile örgütsel bağlılıkları arasında ilişki vardır**” hipotezi doğrulanmış olmaktadır.

Tablo 8: 5 Faktör Kişilik Envanteri ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği puanlarının Cinsiyete göre t testi sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
5 Faktör Kişilik Özellikleri	Kadın	77	3,43	,52	1,27	114	,20
	Erkek	39	3,25	,81			
Örgütsel Bağlılık	Kadın	77	3,24	,54	2,44	114	,01
	Erkek	39	2,98	,57			

Tablo 8 incelendiğinde, öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[114]=1,27$; $p<,05$). Kadın öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları ($X=3,43$), erkek öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algılarından ($X=3,25$) daha olumludur. Öğrencilerin okullarına bağlılıklarına yönelik algıları ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[114]=2,44$; $p<,05$). Örgütsel bağlılık düzeyinde de kadın öğrencilerin ($X=3,24$) erkek öğrencilere göre ($X=2,98$) daha fazla okullarına bağlı oldukları gözlenmektedir.

Bu sonuçlara göre, araştırmanın 1. Hipotezi olan “**H₁: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**” hipotezinin alt hipotezi olan “**H_{1.1}: Öğrencilerin cinsiyetleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**” hipotezi doğrulanmış olmakta, buna karşılık yine araştırmanın 2. Hipotezi olan “**H₂: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**” hipotezinin alt hipotezi olan “**H_{2.1}: Öğrencilerin cinsiyetleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**” hipotezi ise reddedilmiş olmaktadır.

Tablo 9: 5 Faktör Kişilik Envanteri ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği puanlarının Sınıfa göre t testi sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
5 Faktör Kişilik Özellikleri	1. Sınıf	66	3,38	,61	,22	114	,82
	2. Sınıf	50	3,35	,67			
Örgütsel Bağlılık	1. Sınıf	66	3,11	,55	-,97	114	,33
	2. Sınıf	50	3,21	,58			

Tablo 9 incelendiğinde, öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları eğitim gördükleri sınıflara göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[114]=,22$; $p<,05$). 1. Sınıf öğrencilerinin kişilik özelliklerine yönelik algıları ($X=3,38$), 2. Sınıfta eğitim gören öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algılarından ($X=3,35$) çok küçük düzeyde de olsa daha olumludur. Öğrencilerin okullarına bağlılıklarına yönelik algıları da sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t[114]=-,97$; $p<,05$). Örgütsel bağlılık düzeyinde de 2. sınıf öğrencilerinin ($X=3,21$) 1. Sınıf öğrencilerine göre ($X=3,11$) çok küçük oranda olsa daha yüksek düzeyde okullarına bağlı oldukları gözlenmektedir.

Bu sonuçlara göre, araştırmanın 1. Hipotezi olan “**H₁: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**” hipotezinin alt hipotezi olan “**H_{1.3}: Öğrencilerin sınıfları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**” ile yine araştırmanın 2. Hipotezi olan “**H₂: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**” hipotezinin alt hipotezi olan “**H_{2.3}: Öğrencilerin sınıfları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**” hipotezleri reddedilmiş olmaktadır.

Tablo 10: 5 Faktör Kişilik Envanteri Ölçeği puanlarının Yaş Grubuna göre ANOVA sonuçları

Yaş Grubu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
18-22 yaş (1)	110	3,35	,648	G. Arası	,802	2	,401	,977	,380	--
23-27 yaş (2)	4	3,81	,458	G. içi	46,412	113	,411			
28 yaş ve üstü (3)	2	3,36	,064	Toplam	47,215	115				
Toplam	116	3,37	,640							

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algılarında yaşa göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F=,977$; $p<,05$).

Tablo 11: Örgütsel Bağlılık Ölçeği puanlarının Yaş Grubuna göre ANOVA sonuçları

Yaş Grubu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
18-22 yaş (1)	110	3,13	,570	G. Arası	1,252	2	,626	1,973	,144	1 – 2
23-27 yaş (2)	4	3,70	,333	G. içi	35,844	113	,317			
28 yaş ve üstü (3)	2	3,19	,187	Toplam	37,096	115				
Toplam	116	3,15	,567							

Tablo 11 incelendiğinde öğrencilerin okullarına duydukları örgütsel bağlılıkları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,973$; $p<,05$). Öğrencilerin örgütsel bağlılık düzeylerinin hangi yaş grubuna göre farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan LSD testi sonuçlarına göre; 23-27 yaş aralığında olan öğrencilerin örgütsel bağlılıkları ($X=3,70$), 18-22 yaş aralığında olan öğrencilerin örgütsel bağlılığından ($X=3,13$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10 ve 11'in sonuçlarına bakıldığında, araştırmamızın 1. Hipotezi olan "**H₁: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**" hipotezinin alt hipotezi olan "**H_{1.2}: Öğrencilerin yaşları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır**" hipotezi çok küçük düzeyde de olsa doğrulanmış, yine araştırmanın 2. Hipotezi olan "**H₂: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**" hipotezinin alt hipotezi olan "**H_{2.2}: Öğrencilerin yaşları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır**" hipotezi ise reddedilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algılarının örgütsel bağlılıklarına etkisini araştırmak amacıyla yapılmış bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Öğrencilerin kişilik özelliklerine yönelik algıları ile örgütsel bağlılıkları arasında ilişki vardır.
- Öğrencilerin cinsiyetleri ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.
- Öğrencilerin cinsiyetleri ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark bulunamamıştır.
- Öğrencilerin sınıfları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark bulunamamıştır.
- Öğrencilerin sınıfları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark bulunamamıştır.
- Öğrencilerin yaşları ile örgütsel bağlılıkları arasında fark vardır.
- Öğrencilerin yaşları ile kişilik özelliklerine yönelik algıları arasında fark vardır.

Üç boyutlu örgütsel bağlılık modeline göre, örgütlere bağlanmanın üç farklı nedeni bulunmaktadır. İş görenler örgütlerine duygusal olarak bağlanmakta, örgütleriyle özdeşleşmekte, örgütlerinin amaçlarını benimsemekte ve örgütlerine gönüllü olarak bağlanmaktadır. Bu bağlamda, bir örgüt olarak bir üniversitede öğrencilerin eğitim aldıkları kuruma hangi nedenlerle bağlandıklarının ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Yükseköğretimde öğrenci bağlılık düzeylerinin belirlenmesi üniversitelerin iyileştirilmesi için önemsenmektedir. Ayrıca öğrencilerin üniversitelere gösterdiği bağlılık, üniversitenin kalitesini de ortaya koyması adına imajını da etkilemektedir.

Özellikle içinde bulunulan salgın süreci ve bu süreçle birlikte üniversite ortamında eğitim görme hayali ile okul tercihi yapan öğrencilerin uzaktan eğitim süreci ile eğitim görmelerinin örgütsel bağlılık anlamında bir tutum geliştirememelerine neden olduğu düşünülmektedir.

Yine içinde bulunulan salgın süreci nedeniyle birincil veriler online olarak toplanmış, geri dönüşler konusunda sıkıntılar yaşanmıştır.

Çalışma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Buharkent Meslek Yüksekokulunda eğitim gören öğrenciler ile sınırlı kalmıştır. İlerleyen dönemde, bu alanda çalışma yapmayı düşünen araştırmacıların daha farklı ve daha geniş öğrenci kitlesine ulaşarak daha farklı sonuçlar elde edebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbolat, M., Işık, O., Karadağ, M. (2010) “Tıbbi Sekreterlerin Tükenmişlik ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarına İlişkin Bir Araştırma”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, c. 2, s. 4, ss. 41-64.
- Aktepe, E. (2009) *Genel İşletme*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Allen, N.J., Meyer, J.P. (1990) “The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization”, *Journal of Occupational Psychology*, s. 63.
- Apan, M., Ercan, S., (2017) “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Finansal Okuryazarlık Üzerine Etkisinin Yol Analizi ile Belirlenmesi: Lisans Düzeyindeki İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Bartın Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, c. 8, s. 16, ss. 177-202.
- Ardıç, K., Polatçı, S. (2007) “İşgören Refahı ve Örgütsel Etkinlik Kavramlarına Bütüncül Bir Bakış: Örgüt Sağlığı”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 21, s. 1, ss. 137-154.
- Aven, F., Parker, B., McEvoy, G. (1993) “Gender and Attitudinal Commitment to Organizations: A Metaanalysis”, *Journal of Business Research*, s. 26, ss. 49-61.
- Aydın, S., (2008) *Büro Yönetimi ve Sekreterlik Bölümü Öğrencilerinin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri ve Bu Düzeylerin Akademik Başarıları ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Balay, R. (2000) *Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Basım, N. H., Çetin, F., Tabak, A., (2009) “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, c. 24(63), ss. 20-34.
- Bayram, L. (2005) “Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık” *Sayıştay Dergisi*, s. 59, ss. 125-139.
- Baysal, A. C., Paksoy, M. (1999) “Mesleğe ve Örgüte Bağlılığın Çok Yönlü İncelenmesinde Meyer-Allen Modeli”, *İ. Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, c. 28, s. 1, ss. 7-15.
- Becker, T., Billings, R. (1993) “Profiles of Organizational Behaviour”, *Journal of Organizational Behaviour*, s. 14, ss. 170-190.
- Biçer, M. (2005) *Satış Elemanlarının İş Tatmini, Örgüt Bağlılığı ve İşten Ayrılma Niyetinin Etik İklim ile İlişkisi: Sigorta ve İlaç Sektöründe Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.
- Biggart, N., W., Hamilton, G., G. (1984) *Governor Reagan, Governor Brown: A Sociology of Executive Power*, Columbia University Press: New York.
- Boxx, W.R., Odom, R.Y., Dunn, M.G. (1991) “Organizational Values and Value Congruency and Their Impact on Satisfaction, Commitment and Cohesion: An Empirical Examination Within the Public Sector”, *Public Personnel Management*, c.20, s. 1, ss. 195-205.
- Boylu, Y., Pelit, E., Güçer, E. (2007) “Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Finans, Politika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, c. 44, s. 511, ss. 55-74.

- Bozkaya, E. (2013). *Örgüt Çalışanlarının Kişilik Özellikleri ile Çevre Korumaları Arasındaki İlişkiyi İncelemek: Hiyerarşik Yapı Yüksek Bir Kurumda Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir.
- Budak, G. (1998) *Yenilikçi Yönetim Yaratıcı Birey*, Sistem Yayıncılık: İstanbul.
- Bulut, M. B., Yıldız, M., (2018) “Boyutlandırılmış Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin (B5FKE) Türkçeye Uyarlanması: Üniversite Öğrencileri Örnekleminde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, c. 8(2), ss. 181-200.
- Büyükerşen, Y., Özalp, Ş., Seçim, H., Bir, A. A. (1991) *Örgütlerde İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Cengiz, A. A. (2001) *Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri ve Eskişehir’de Sağlık Personeli Üzerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.
- Cohen, A. (1993) “Organizational Commitment and Turnover: A Meta Analysis”, *Academy of Management Journal*, s. 36, ss. 1140-1157.
- Çakır, Ö. (2001) *İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Çelik, G. T., Oral, E. L., (2013). Türk İnşaat Sektörü Çalışanlarının Kişilik Özelliklerinin, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ile İlişkisi, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, s. 28(2), ss. 15-26.
- Çetin, M. Ö. (2001) *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Çınkır, Ş., Kurum, G., Yıldız, S. (2021). Yükseköğretimde Öğrenci Bağlılığı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, c. 10 s. 1, ss. 273-298.
- DeCotiis, T., Summers, T. (1987) “A Path Analysis of a Model of the Antecedents and Consequences of Organizational Commitment”, *Human Relations*, c. 40 s. 7, ss. 445-70.
- Demir, S., (2019) “Etik İklim ve Okuldan Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 34(3) ss. 824-838.
- Demiray, E., Curabay, Ş., (2010) “Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Öğrencilerinin Örgütsel Bağlılıkları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü Dergisi*, c. 23, ss. 39-50.
- Dilek, H. (2005) *Liderlik Tarzlarının ve Adalet Algısının; Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.
- Doğan, S., Kılıç, S. (2007) “Örgütsel Bağlılığın Sağlanmasında Personel Güçlendirmenin Yeri ve Önemi”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, s. 29, ss. 37-61.
- Dosaliyeva, D. (2009) *İşkolikliğinin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Durna, U., Eren, V. (2005) “Üç Bağlılık unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, c. 6, s. 2, ss. 210-219.
- Erdoğan, İ. (1997) *İşletmelerde Davranış*, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Eren, E. (2001) *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.: İstanbul.
- Erkmen, T., Çerik, Ş., (2007) “Kurum İmajını Oluşturan Kurum Kimliği Boyutları Bağlamında Örgüte Bağlılığın İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *Öneri Dergisi*, c. 7, s. 28, ss. 107-119.
- Farrukh, M., Ying, C. W., Mansori, S., (2017). Organizational Commitment: An Empirical Analysis Of Personality Traits, *Journal of Work-Applied Management*, c. 9 No. 1, 2017 ss. 18-34.
- Ferhat, M., (2018) *Beş Büyük Kişilik Boyutunun İç/Dış Kontrol Odaklılık Davranışları Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü: İstanbul.

- Gaertner, K.N., Nollen, S.D. (1989) "Career Experiences, Perceptions of Employment Practices and Psychological Commitment to the Organization", *Human Relations*, s. 42, ss. 975-991.
- Gül, H. (2002) "Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi", *Ege Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, c. 2, s. 1, ss. 37-55.
- Günay, A. (2019) *Sosyal Medya Kişilik Özelliklerini Yansıtır mı? İnsan Kaynakları Perspektifinde Twitter Üzerinden Bir Söylem Analizi*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Hrebiniak, L. G., Alutto, J. (1972) "Personal and Role-Related Factors in the Development of Organizational Commitment", *Administrative Science Quarterly*, s. 17, ss. 555-572.
- <http://dergipark.org.tr>
- <http://trdizin.gov.tr>
- <http://ulakbim.gov.tr>
- <http://yok.gov.tr>
- İnce, M., Gül, H. (2005) *Örgütsel Bağlılık Yönetimde Yeni Bir Paradigma*, Çizgi
- İncir, G. (1986) "Çalışanların İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma", M.P.M., Yayın No: 401, Ankara.
- Kanter, R. M. (1968) "Commitment and Social Organizations", *American Sociological Review*, ss. 449-517.
- Karşlı, H. O., (2018) *Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Niyeti Arasındaki İlişkinin Proaktif Kişilik Boyutu Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Keser, A. (2009) *Çalışma Psikolojisi*, Ekin Yayınevi: Bursa.
- Kiesler, C. (1971) *The Psychology of Commitment*, Academic Press: Orlando. Koçel, T. (2010) *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayınları: İstanbul.
- Kitabevi Yayınları: Konya.
- Mathieu, J. E., Zajac, D. M. (1990) "A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates and Consequences of Organizational Commitment", *Psychological Bulletin*, c. 108, s. 2, ss. 171-94.
- Mercan, M. (2006) *Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık Örgütsel Yabancılaşma ve Örgütsel Vatandaşlık*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.
- Meyer, J. P., Allen, N. J., Smith, C. A. (1993) "Commitments To Organizations and Occupations: Extension and Test of a Three-Component Conceptualization", *Journal of Applied Psychology*, s. 78, ss. 538-551.
- Mowday, R. T., Porter, L. M., Steers, R. M. (1982) *Employee-Organizational Linkage*, Academic Press: New York.
- Mucuk, İ. (2008) *Temel İşletme Bilgileri*, Türkmen Kitabevi: İstanbul.
- Nauman, E. (1993) "Antecedents and Consequences of Satisfaction and Commitments Among Expatriate Managers", *Group Organization Management*, c.18, s. 2, ss. 153-188.
- O'Reilly, C., Chatman, J. (1986) "Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effect of Compliance", *Identification and Internalization on Prosocial Behavior*, *Journal of Applied Psychology*, c. 71, s. 3, ss. 492-499.
- Odiorne, G. S. (1987) *The Human Side of Management: By Integration and Self- Control*, Lexington Books: San Diego, California.
- Özdemir, A., (2016). *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*, Beta Yayınları: İstanbul.

- Özkalp E., Kirel Ç. (2001) *Örgütsel Davranış*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Özler, E. D., Atalay, G. C., Şahin, D. (2008) “Mobbingin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 22, ss. 37-60.
- Özsoy, S. A., Ergül, Ş., Bayık, A. (2004) “Bir Yüksekokul Çalışanlarının Kuruma Bağlılık Durumlarının İncelenmesi”, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, c. 6, s. 2.
- Pierce, J. L., Dunham, R. B. (1987) “Organizational Commitment: Pre-Employment Propensity and Initial Work Experiences”, *Journal of Management*, s. 13, ss. 163-178.
- Randall, D. M., Cote, J. A. (1991) “Interrelationships of Work Commitment Constructs”, *Work and Occupation*, s. 18, ss. 194-211.
- Reichers A. E. (1985) “A Review and Reconceptualisation of Organizational Commitment”, *Academy of Management Review*, c. 10, s. 3, ss. 465-476.
- Samadov, S. (2006) *İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık: Özel Sektörde Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Schwenk, C. R. (1988) “The Cognitive Perspective on Strategic Decision Making”, *Journal of Management Studies*, c. 1, s. 25, ss. 41-55.
- Sheldon, M. (1971) “Investments and Involvements as Mechanisms Producing Commitment to the Organization”, *Administrative Science Quarterly*, s. 16, ss.143-150.
- Staw, B., Salancik, G. (1977) *New Directions in Organizational Behaviour*, St Clair Press: Chicago.
- Steers, R. M. (1977) *Organizational Effectiveness: A Behavioral View*, Goodyear Pub. Co.: Santa Monica, California.
- Süren, S., (2015) *Banka Çalışanlarında Tükenmişlik ve Beş Büyük Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir.
- Şimşek, Ş., Akgemci, T., Çelik, A. (2010) *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Tatar, A., (2016) “Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Kısa Formunun Geliştirilmesi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, c. 17(Ek 1), ss. 14-23.
- Tiryaki, T. (2005) *Örgüt Kültürünün Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya.
- Tüz, V. M., Sabuncuoğlu, Z. (2008) *Örgütsel Psikoloji*, Alfa Aktüel Yayınları: İstanbul. Uygur, A. (2009) *Yönetim ve Organizasyon*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Uyguç, N., Çımrın, D. (2004) “DEÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuvarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, c. 19, s. 1, ss.
- Ünalan, D., Baştürk M., İkinci, S. S., Aydın, A., (2017) “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Ağ Sitesi Kullanım Alışkanlıklarının Kişilik Özellikleri ile İlişkisi”, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, c. 16, s. 2, ss. 21-31.
- Ünsalan, E., Şimşeker, B. (2009) *Temel İşletmecilik Bilgileri*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Vandenberg, R. G., Scarpello, V. (1994) “A Longitudinal Assessment of the Determinant Relationship Between Employee Commitments to the Occupation and the Organization”, *Journal of Organizational Behavior*, s. 15, ss. 535-547.
- Varoğlu, D. (1993) *Kamu Sektörü Çalışanlarının İşlerine ve Kuruluşlarına Karşı Tutumları, Bağlılıkları ve Değerleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, S.B.E: Ankara.
- Vroom, V. H. (1964) *Work and motivation*, Wiley: New York.

- Wasti, A. (2000) “Örgütsel Bağlılığı Belirleyen Evrensel ve Kültürel Etmenler: Türk Kültürüne Bir Bakış, Türkiye’de Yönetim, Liderlik ve İnsan Kaynakları Uygulamaları”, *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, s. 21, ss. 201–223.
- Wiener, Y. (1982) “Commitment in organizations. A normative view”, *Academy of Management Review*, c. 7, s.3, ss. 418-428.
- Yılmaz, Ö. (2003) *Örgütsel Bağlılık ve Yönetimin Çalışanlara Karşı Ahlaki Sorumluluğun Örgütsel Bağlılığa Etkisi Üzerine Tekstil Sektöründe Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Yokuş, İ. (2006) *Erkek Egemen İşlerde Çalışanların Örgütsel Destek Algıları ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Zahra, S.A. (1989) “Executive Values and Organizational Politics: Some Preliminary Findings”, *Journal of Business Ethics*, c. 8, s. 1, ss.15-29.

Presentation ID / Sunum No: 119

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-6306-1124, 0000-0003-4039-9442

| 165

Yeşil Marka Farkındalığı, Tüketici Satın Alma Niyeti ve Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi

Öğr.Gör. Duygu Çınar Baltacı¹, Dr. Burhan Akyılmaz²

¹Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Saç Bakımı ve Güzellik Hizmetleri Bölümü

²T.C.Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İpekyolu Kalkınma Ajansı

*Corresponding author: Duygu Çınar Baltacı

Özet: Yeşil pazarlama; kirlilik, enerji tüketimi ve tükenbilir kaynakların tüketiminin olumlu ve olumsuz yanlarını inceleyen toplumun ve tüketicilerin ihtiyacını tatmin etmede sorumluluk anlayışı içerisinde uzun vadeli karlılığı hedefleyen bir iş stratejisidir. Son yıllarda bu stratejiyi benimseyen firmalar yaklaşımları ile tüketicilerin tercih sebebi olma noktasında pazarlama faaliyetleri yürütmektedirler. Yürütülen bu pazarlama çalışmaları da tüketicilerin nihai satın alma kararlarını bir şekilde etkilemektedir. Bu çalışma nihai tüketicilerin satın alma niyetlerini yeşil marka farkındalığı ekseninde değerlendirmektedir. Çalışmanın ana amacı ise işletmeler tarafından yürütülmekte olan yeşil pazarlama faaliyetlerinin bu süreç üzerindeki aracılık rolünü ortaya koymaktır. Bu kapsamda yeşil tüketici davranışı, yeşil pazarlama, yeşil satış, yeşil marka farkındalığı literatürü taranmıştır. Elde edilen akademik çalışmalar konu özelinde incelemiştir. Böylece tüketici satın alma davranışına etki eden faktörler, tüketici satın alma niyeti ve yeşil pazarlama faaliyetleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan kavramsal bir model ortaya koyulmuştur. Çalışma konusu, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile doğrudan ilişkili olduğu için güncel ve orijinaldir. Ayrıca bu çalışmanın, kavramsal geçerliliği literatür desteği ile sağlanmış bir yapısal model önermesi sebebiyle ampirik çalışmalara da yol gösterici nitelik taşıdığı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Pazarlama, Yeşil Marka, Tüketici Farkındalığı, Satın Alma Niyeti

A Conceptual Model Proposal On the Relationship Between Green Brand Awareness, Consumer Purchase Intention and Green Marketing Activities

Abstract: Green marketing is a business strategy that examines the positive and negative aspects of pollution, energy consumption and consumption of exhaustible resources, and aims at long-term profitability with an understanding of responsibility in satisfying the needs of society and consumers. In recent years, companies that have adopted this strategy have been carrying out marketing activities at the point of being the reason for the preference of consumers with their approach. These marketing activities also affect the final purchasing decisions of consumers in some way. This study examined the purchasing intentions of final consumers on the basis of green brand awareness. The main purpose of the study is to reveal the mediation role of green marketing activities carried out by businesses on this process. In this context, the literature on green consumer behavior, green marketing, green sales, green brand awareness has been scanned. Acquired academic studies have been prioritized on a subject-specific basis. Thus, a conceptual model that reveals the relationship between the factors affecting consumer purchasing behavior, consumer purchase intention and green marketing activities has been put forward. The study topic is current and original as it is directly related to the United Nations 2030 Sustainable Development Goals. In addition, it is thought that this study also guides empirical studies, as it proposes a structural model whose conceptual validity has been provided with the support of the literature.

Keywords: Green Marketing, Green Brand, Consumer Awareness, Purchasing Intent

1.GİRİŞ

Üretim hacminin günden güne artması, çevresel sorunlarında büyümesine neden olmuştur. Çevresel kaynaklar üzerinde artan baskı ve tahribat, taşıma kapasitesi sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Söz konusu sorunların hissedilir düzeye gelmesi çözüm mekanizmalarını harekete geçirmiştir. Bu yolda atılan ilk önemli adım “Büyümenin Sınırları” isimli rapor olmuştur (Meadows vd., 1972). Raporda yaşanan çevresel sorunlara dikkat çekilmiş, mevcut büyümenin sınırları çizilmiştir. 1987 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Kalkınma Komisyonu toplantısında ise mevcut işleyen sistemlerin çevresel etkilerinin çözümü için “sürdürülebilirlik” anahtar bir kavram olarak ortaya koyulmuştur. Toplantı sonrasında katılımcı devletlerin imzaladığı ve tüm paydaşlar için sürdürülebilir davranış görevlerini içeren “Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu)” isimli rapor sürdürülebilirlik stratejilerinin temelini oluşturmuştur (sustainabledevelopment.un.org). Rapor, insan ve şirket davranışlarından kaynaklı çevresel sorunların azaltılmasında hiyerarşik bir yaklaşım önermiştir. Bu kapsamda ortaya koyulan yol haritası ve temel ilkelerin öncelikli olarak devletler tarafından kabulü sağlanmıştır. Sonrasında ise ülke içi sistemlerin uyumlaştırılması aşamasına geçilmiştir. Son aşama da ise beşeri davranışların sürdürülebilirlik konusunda hassaslaştırılması planlanmıştır. Sürece liderlik eden taraf ise işletmeler olmuştur. Yine 1992 yılında düzenlenen Rio Yeryüzü Zirvesi’nde ortaya koyulan Gündem 21 eylem planı, sürdürülebilir kalkınmanın tüm sistemler tarafından benimsenmesini sağlayacak yapıları inşa etmek üzere yol haritasını çizmiştir (digitallibrary.un.org).

Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma adına belirlediği Milenyum hedefleri ve bunların devamı niteliğinde olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, devam eden süreçlerin ulaşılması gereken hedefleri olarak belirlenmiştir. Yeşil müşteri davranışı (Cheung ve To, 2019), sorumlu turist davranışı (Lin, Gao ve Tian, 2022), yeşil tedarik zinciri (Badi ve Murtagh, 2019), kurumsal karbon ayak izi (Freeman ve Nunez, 2020), yeşil insan kaynakları uygulamaları (Yong, Yusliza, Fawehinmi, 2019) gibi uygulamalar bu sürecin temel çıktıları ve akademik yansımaları olarak değerlendirilebilir. Hali hazırda endüstri 3.0 ve devamı niteliğindeki endüstri 4.0’da hizmet, tarım ve sanayi sektörlerinin liderliğinde hayata geçirilen ve çevresel etkileri en aza indirmeyi amaçlayan öncü adımlardır. Kurumların (örgütlerin, işletmelerin) sürdürülebilirlik adına attıkları adımlar ve uygulamakta oldukları stratejiler genellikle sosyal sorumluluk kapsamında yapılmakta ve kamuoyuna duyurulmaktadır. Söz konusu faaliyetler, hem rakipleri hem de potansiyel müşteri davranışlarını etkileme gücüne de sahiptir (Biggart ve Hamilton, 1987). Yoğun rekabetin yaşandığı küresel piyasalarda işletmelerin rekabet gücü elde edebilmesi, tüketici istek ve ihtiyaçlarının doğru analizi ile mümkündür. Çevresel duyarlılığın hassas bir konu hale geldiği günümüzde, işletmelerin pazarlama faaliyetlerini bu kapsamda yapılandırması ve nihai tüketiciye ulaşacak yeşil pazarlama faaliyetleri üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir.

Yeşil pazarlama kavramı literatürünün yeni oluşmaya başlaması, bu konuda kavramsal çerçeveye yapılacak desteği önemli hale getirmektedir. Var olan ampirik çalışmalarda kavramsal çerçeve eksikliği de bu düşüncüyü desteklemektedir. Böylece, yapılan bu çalışmanın ana amacı nihai tüketicilerin yeşil marka algılarına etki eden değişkenleri ortaya koymak, tüketici satın alma davranışları ile yeşil marka algıları arasındaki ilişkiyi araştırmak ve yeşil pazarlama faaliyetlerinin bu etkileşim sürecindeki aracılık rolüne ilişkin kavramsal destekler sağlamak olarak belirlenmiştir.

2.YEŞİL MARKA FARKINDALIĞI

Markalar, az çok tutarlı bir kimlik oluşturan değerleri, fikirleri, çağrışımları, hisleri ve duyguları içeren anlamlı sistemlerdir (Chandler ve Owen, 2002). Bunu akılda tutarak markalar, ürünleri rakiplerin benzer ürünlerinden farklılaştırmaya ve korumaya izin verir (Low and Lamb, 2000). Bir marka incelenirken 6 temel boyut üzerinde durulmaktadır. Bunlar (Kotler ve Keller, 2006).

- Nitelikler: marka, belirli bir özellik grubunu kapsar;
- Faydalar: markanın nitelikleri, tüketiciler tarafından değer verilen işlevsel ve duygusal faydalara dönüşmelidir;
- Değerler: marka, firmanın değerleriyle ilgili bir şeyler iletir;
- Kültür: marka belirli bir kültürel ifadeyi temsil edebilir;

- Kişilik: marka, pazarlama iletişimleri yoluyla aşamalı olarak inşa edilen belirli bir kişiliği iletebilir; insan olsaydı markanın nasıl bir kişi olacağını yansıtabilir;
- Kullanıcı tanımı: marka, onu satın alan veya kullanan tüketici tipini önerir.

Markalar içinde, yeşil bir marka, markanın çevresel etkisini ve çevre açısından sağlıklı olarak algılanmasını en aza indirmeye ilişkin belirli bir marka özellikleri ve faydaları grubu olarak tanımlanır (Hartman vd., 2005). Bu nedenle yeşil marka, çevreye daha duyarlı tüketicilere fayda sağlamalıdır. Başarılı olabilmek için, yeşil markanın diğer markalara göre önemli bir eko avantaj sunması ve çevre sorunlarına değer vermeye istekli tüketicilere yönelik olması gerekir (Kaman, 2008). Bu, tüketicilerin markanın iyi ekolojik performansına ilişkin inançları, o markaya karşı olumlu bir tutuma yol açtığından, yeşil bir markanın hedef kitleleriyle iletişim kurması gerektiği anlamına gelir (Montoro Rios vd., 2006).

Marka farkındalığı, müşterilerin bir ürünün markasını tanıdığı ve belirli ürün kategorilerine doğru bir şekilde bağlandığı bir durumdur (Mantiaha, 2016). Bununla birlikte tüketicilerin markayı sahip olmayı amaçladıkları belirli bir ürünle nasıl ilişkilendirdikleridir. Marka farkındalığı, iletişim sürecinin ortaya çıkması, yani akılda kalıcı bir farkındalık için vazgeçilmezdir (Macdonald ve Sharp, 2003). Tüketici, bir ürünü satın alırken ürün değerlendirmesi ve seçiminde riski azaltmaya yardımcı olan ürün kalitesinin ve güvenilirliğinin güvencesini verdiği için televizyon, cep telefonu ve çevrimiçi reklamcılık gibi etkili pazarlama iletişimi kanalları aracılığıyla marka farkındalığı kazanır (Buil vd., 2013).

Marka farkındalığı, müşterilerin olumsuzluk/risk algılarını ve markaya aşinalık nedeniyle satın alma düşüncelerini etkileyebilir. (Aaker, 1996). Müşteriler bazen ürün kalitesinden emin değillerdir ve bu nedenle kararlarını riskli olarak algırlar. Marka farkındalığı, alıcının bilgi maliyetlerini azaltabileceği için alıcı tarafından algılanan riski azaltabileceğinden (Erdem ve Swait, 1998), satın alan firma için bilgi maliyetlerini azaltabilen önemli bir ipucu işlevi görebilir (Aaker, 1996). Daha spesifik olarak, marka farkındalığı, olağanüstü itibarın güçlü bir işareti olarak hareket eder (Hoyer ve Brown, 1990). Algılanan risk, tüketiciler tarafından yanlış kararların olası sonuçlarıyla bağlantılı subjektif bir tahmindir (Peter ve Ryan, 1976). Algılanan risk perspektifi, marka farkındalığının, tüketici satın alma sürecindeki belirsizliğin daha yeterli bilgi yoluyla azaltılması nedeniyle algılanan riski azaltabileceğini savunmaktadır (Aaker, 1999). Dolayısıyla marka farkındalığı, tüketicilerin satın alma sürecinde algıladıkları riski azaltır (Mitchell, 1995).

Yeşil marka farkındalığı, kendini çevreyi korumaya adanmış bir markanın özelliklerini tanımlama ve hatırlama olasılığı ile karakterize edilir (Mourad ve Ahmed, 2012). Ayrıca yeşil marka farkındalığı, markanın itibarı, politikaları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma yeteneği olan bir markanın ürün veya hizmetine müşterinin iradesi ve güveni olarak tanımlanmaktadır (Ha, 2004). Çevre dostu ürünler ve yeşil marka bilinci, satın alma kararlarında çevreye değer veren müşterileri motive etmektedir. Tüketicileri yeşil markaları ile eğitmek için yeşil mesajlar yoluyla içeriği kullanarak yeşil ürün bilgisi, çevre dostu etiketleme sağlamak pazarlamacıların rolüdür (Montoro Rios vd., 2006). Ayrıca yeşil marka, tüketicilerin zihninde markanın bağlı olduğu ve çevreye ilgi duyduğu bir algı ve çağrışımdır (Praharjo, 2013). Yeşil marka unsurları, yeşil marka imajı, yeşil memnuniyet ve yeşil güven olarak ayrılmaktadır (Chandler ve Owen, 2002).

Birçok araştırmacı yeşil marka farkındalığı üzerine çalışmalar yapmaktadır. Kinner ve Taylor (1973) çamaşır ürünleri alıcıları arasındaki ekolojik kaygı düzeyinin, marka algıları üzerinde bariz bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Patrick ve arkadaşları (2005) yeşil marka algısının markaya yönelik tutum üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Rios ve arkadaşları (2006) çevresel çağrışımların marka tutumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Chen (2010), yeşil marka imajı, yeşil memnuniyeti ve yeşil güvenin yeşil marka değeri ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

3.TÜKETİCİ SATIN ALMA NİYETİ

Satın alma niyeti (SAN), tüketicilerin bilinçli olarak marka ürünlerini satın alma niyetini ifade eder (Spears ve Singh, 2004). Davranışsal niyetler ise tutumlardan tahmin edilebilir (Alhabash vd., 2015). Tüketici davranışı, bireylerin, grupların veya kuruluşların ve ihtiyaçlarını karşılamak için ürün, hizmet veya deneyimleri seçmek ve elden çıkarmak için benimsedikleri çeşitli prosedürlerin yanı sıra bu prosedürlerin toplum üzerindeki etkisini incelemeyi içerir. Tutumları ve değerleri etkilemeden davranışı

etkilemek zordur. Ancak (McGuire, 1989), iddiaların ve tutumların her zaman gerçek davranışa dönüşmeyebileceğine işaret etmiştir.

SAN güven faktörüyle yakından ilişkilidir. Yapılan çalışmalar güven faktörünün müşterilerin satın alma niyetini önemli ölçüde etkilediğini doğrulamaktadır (Chang, 2014). Reklamlar ise güven ile ilgili beklenen sonuçların yaratılmasında kilit bir rol oynar. Reklam güveni, tüketicilerin satın alma kararı verme sürecinde algılanan karmaşıklık ve algılanan riski azaltabilir ve beklenen sonuçların algılanan kesinliğini artırabilir. Böylece satın alma niyetlerini olumlu yönde etkileyebilir (Gefen vd., 2003). Satın alma niyetleri, yöneticilerin konseptin daha fazla gelişmeyi hak edip etmediğini belirlemesine ve kanal aracılığıyla hangi coğrafi pazarları ve tüketici segmentlerini hedefleyeceklerine karar vermelerine yardımcı olmak için yeni bir dağıtım kanalının uygulanmasını test etmek için kullanılabilir (Morwitz vd., 2007). Önemleri, niyetlerin gerçek davranışın temel belirleyicisi olarak kabul edilmesi gerçeğinde yatmaktadır (Montaño ve Kasprzyk, 2015). Bununla beraber tüketicilerin bilgi düzeyi, markanın ünlüler tarafından tanıtılması, ürün paketlemesi ve ürünün algılanan değeri de satın alma niyetini önemli ölçüde etkilemektedir (Younus vd., 2015).

4.YEŞİL PAZARLAMA FAALİYETLERİ

Yeşil pazarlama, ürün farklılaştırma, üretim iş akışındaki farklılıklar, ambalajlama üzerindeki değişiklikleri ve reklam faaliyetlerinin farklılaştırılması gibi çeşitli faaliyetleri içerir (Polonsky, 1995). Benzer şekilde Peattie (1995) ve Welford (2000) yeşil pazarlamayı, müşterilerin ve toplumun ihtiyaç ve isteklerini karlı ve sürdürülebilir bir şekilde tanımlayan, tahmin eden ve tatmin eden bir yönetim süreci olarak tanımlamışlardır. Şirketler, rekabetçi kalabilmek için ekolojik olarak daha güvenli ürünler, geri dönüştürülebilir ve biyolojik olarak parçalanabilir ambalajlar, daha iyi kirlilik kontrolleri ve daha enerji verimli operasyonlar geliştirmeye yönelik pazarlama stratejileri yoluyla çevresel zorluklara çözümler bulmak zorunda kalacaklar (Kotler ve Armstrong, 1995). Çevre dostu ürünler, çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı amaçlayan ürünlerdir ve bu ürünler, tüm ürün yaşam döngüsü boyunca önemli iyileştirmeler sağlar (Pujari ve Wright, 1996).

Yeşil Pazarlama, mal veya hizmetlerin tasarımı, üretimi, ambalajlanması, etiketlenmesi, kullanımı ve elden çıkarılmasının çevresel etkilerine verilen pazarlama tepkisi (Lampe ve Gazda, 1995) ve müşterilerin ve toplumun ihtiyaçlarını karlı ve sürdürülebilir bir şekilde belirlemek, öngörmek ve karşılamaktan sorumlu bütüncül bir yönetim sürecidir (Peattie, 1995). Yeşil Pazarlama, ürünlerin nitelikleri veya onları üreten veya satan firmaların sistemleri, politikaları ve süreçleri hakkında çevresel iddialar kullanarak ürünleri teşvik etme stratejileri anlamına gelmektedir (Prakash, 2002). Yeşil pazarlama aynı zamanda sürdürülebilir pazarlama stratejilerinden birisidir. Bu nedenle ürünlerin geliştirilmesini, fiyatlandırılmasını, promosyonunu ve dağıtımını aşağıdaki üç kriteri karşılayacak şekilde planlama, uygulama ve kontrol etme sürecine ihtiyaç duymaktadır (Fuller, 1999);

- Müşteri ihtiyaçlarının karşılanması,
- Organizasyonel hedeflere ulaşılması,
- Süreçlerin eko-sistemlerle uyumlu olması.

Birçok çalışma, geleneksel pazar bölümlendirmesinin yeşil pazarlama için uygun olmadığını bulgulamıştır. Örneğin Straughan ve Roberts (1999), yeşil bölümleme için psikografik kriterlerin demografik kriterlerden daha etkili olduğunu bulmuştur ve algılanan tüketici etkinliği, çevresel kaygı ve özgeciliğin çevreye duyarlı tüketici davranışının ilgili belirleyicileri olduğunu vurgulamaktadır. Modi ve Patel (2013), demografik ve psikografik değişkenlerin davranışsal değişkenler kadar etkili olmadığını vurgulamıştır. Araştırmacılar çevreye duyarlı tüketici davranışını (enerji ekonomisi, enerji tasarrufu ve çevresel aktivizm) etkileyen üç faktör üzerine yoğunlaşmış ve iki tüketici kümesi belirlemişlerdir. Bunlar, aktif yeşil aktivistler ve pasif yeşil aktivistlerdir. Cleveland ve Laroche (2005) çalışmalarında psikografik bölümleme değişkenlerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda çevresel kontrol odağının biyosferik özgecilik, kurumsal şüphecilik, ekonomik motivasyon ve bireysel geri dönüşüm çabalarından oluştuğunu buldular. Burke ve arkadaşları (2014), tüketicileri yeşil ürünleri benimseme veya reddetme motivasyonuna göre bölümlere ayırmıştır. Bazı araştırmalar, tüketicileri milliyetleri üzerinden değerlendirmiştir..

Bazı çalışmaların klasik geleneksel pazarlama kavramı (ürün, fiyat, dağıtım tutundurma) Yeşil Pazarlama kapsamında incelemiştir. Polonsky ve Rosenberger (2001), Yeşil Pazarlama stratejilerini ve taktiklerini uygulamak için 4 Yeşil P'nin her birini ele almıştır. Davari ve Strutton (2012), 4 Yeşil P ile sürdürülebilir bir markaya yönelik tüketici algısı ve tepkisi arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Çalışma sonucunda, 4 Yeşil P ile marka sadakati arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır.

5.KAVRAMSAL MODEL ve HİPOTEZ ÖNERİLERİ

| 169

Bazı araştırmalar, yeşil marka farkındalığının satın alma niyetini etkilediğini ortaya koymuştur. Bir markanın çevre dostu özelliklerini tüketicilere etkili bir şekilde sunmak (Pickett vd, 1995; Ranaei Kordhouli vd., 2015; Rios vd., 2006; Zhou vd., 2021), tüketicilerin pazar alternatifleri arasında karar vermesine yardımcı olur (Rios ve diğerleri, 2006). Bazı araştırmalar, yüksek düzeyde tüketici çevre bilincinin olumlu bir çevresel marka tutumu ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Spesifik olarak, yüksek düzeyde algılanan ilişki, tüketicilerin markaya yönelik tutumunu artırır çünkü tüketiciler, firmaların eylemlerini çevresel anlamda olumlu görür ve onaylarlar (Aaker, 1991). Ortaya koyulan bu bilgiler ışığında kavramsal modelin ilk hipotezi aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

H1: Tüketicilerin yeşil marka farkındalığı satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

Patwary ve arkadaşları (2022) işletmelerin kullanmakta oldukları yeşil pazarlama araçlarının tüketicilerin yeşil satın alma davranışını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Jaiswal ve arkadaşları (2021) yeşil pazarlama uyarılarının tüketicilerin yeşil marka algısını arttırdığını ve satın alma davranışını teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Nur ve arkadaşları (2021) yeşil satın alma davranışının içsel ve dışsal değişkenlerden etkilendiğini ortaya koymuştur. Buna göre tüketicilerde var olan yeşil hassasiyetin (içsel faktör) pazarlama faaliyetleriyle (dışsal faktör) harekete geçirilmesi yeşil satın alma davranışının sergilenmesini sağlamaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında kavramsal modelin ikinci hipotezi aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

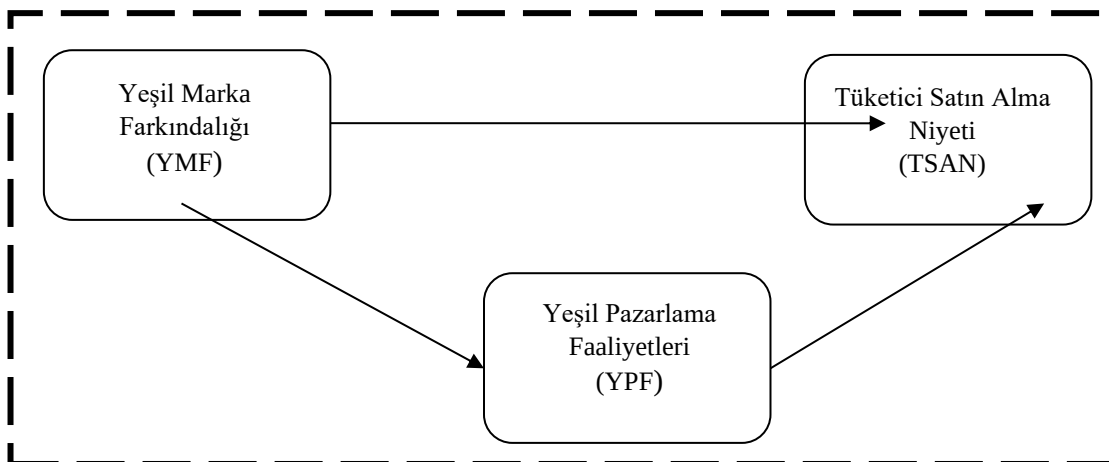
H2: Yeşil Pazarlama Faaliyetleri, tüketicilerin satın alma davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Borah ve arkadaşları (2021) tüketicilerin yeşil marka bilgi düzeyi ile şirketlerin pazarlama faaliyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Alamsyah ve arkadaşları (2018) yeşil pazarlama temasıyla düzenlenen ürün tanıtım reklamlarının çevresel ürünler konusunda hassasiyete sahip tüketicilerin satın alma davranışı göstermesini sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Zubair Tariq (2014) yeşil marka farkındalığının yeşil pazarlama faaliyetleriyle, satın alma davranışına dönüştürülebileceğini ortaya koymuştur. Nguyen-Viet (2022a) ise yeşil pazarlama karması elemanlarının yeşil müşteri tabanlı marka eşitliği üzerinde etkili olduğunu bulgulamıştır. Bir başka çalışmada ise eko-etiket ve yeşil içerikli reklam faaliyetlerinin yeşil satın alma davranışını etkilediği ortaya koyulmuştur. Bu süreçte tüketicilerin yeşil marka farkındalığı ön koşul olarak öne sürülmüştür (Nguye-Viet, 2022b). Bu bilgiler ışığında kavramsal modelin üçüncü ve dördüncü hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

H3: Tüketicilerin yeşil marka farkındalıkları, yeşil pazarlama faaliyetlerini algılama derecelerini anlamlı şekilde etkilemektedir.

H4: Tüketicilerin yeşil marka farkındalıklarının yeşil ürün satın alma eğilimleri üzerindeki etkisinde, yeşil pazarlama faaliyetleri anlamlı bir aracılık rolü üstlenmektedir.

Şekil 1: Araştırmanın Kavramsal Modeli

6. SONUÇ

Dünyada başlayan çevresel problemlerin hızla artması üretim, pazarlama ve tüketim ekosisteminde paradigma değişikliklerine sebep olmuştur.

Uluslararası organizasyonlar ve ülke yönetimleri bir araya gelerek bu dönüşümü sağlayacak politikalar, stratejiler, yasal düzenlemeler yapmaya ve fon kaynakları oluşturmaya ve çevre dostu uygulamalar hakkında farkındalık oluşturacak kampanyalar yapmaya başlamışlardır. Yapılan tüm bu çalışmalar neticesinde üreticiler ve tüketiciler çevreyi korumaya yönelik atılacak adımlarda daha duyarlı davranma konusunda önemli bir farkındalığa ulaşmışlardır. Oluşan bu farkındalıkla firmalar gerek üretim süreçlerinde çevre dostu uygulamalar başlatmak suretiyle gerekse de yeşil pazarlama uygulamalarıyla tüketicilerin satın niyetini olumlu yönde etkileyecek stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Pazardaki tüketici nezdinde karşılık bulan bu stratejiler yeşil üretim ve yeşil pazarlama ekosistemi inşa sürecinde aracı bir rol üstlenmiştir. Böylece her geçen gün çeşitlenen yeşil ürün pazarı hacim olarak büyümüş, artan tüketici yeşil marka farkındalığı ve satın alma niyetiyle yeşil üretim ve pazarlama firmalar için rekabet avantajı konusu haline gelmiştir.

Firmalar pazardaki paylarını korumak ve arttırmak için yeşil uygulamaları merkeze alan yönetim, organizasyon, üretim ve pazarlama sistemlerine geçiş süreçlerini hızlandırmaya başlamıştır. Aynı zaman da pazarda yeşil pazarlama faaliyetleri sonucu tüketici tarafında oluşan yeşil marka farkındalığı satın alma kararlarını çevre dostu ürünlere yöneltmeye başlamıştır. Hızlıca büyüyen bu yeşil pazarda oluşan farkındalığı ve artan hacmi sürdürülebilir kılmak da önem arz konuların başında gelmektedir. Bundan sonraki dönemlerde yeşil üretim, pazarlama ve tüketimi sürdürülebilir kılacak stratejiler geliştirilip eylem planları geliştirilmelidir.

Yapılan bu çalışma neticesinde tüketicilerin yeşil marka farkındalığının ve yeşil pazarlama faaliyetlerinin satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tüketicilerin yeşil marka farkındalıklarının yeşil ürün satın alma eğilimleri üzerindeki etkisinde, yeşil pazarlama faaliyetlerinin anlamlı bir aracılık rolü üstlendiği görülmüştür. Bu tespitler de araştırma kapsamında oluşturulan modelin esasını oluşturmaktadır.

Yeşil üretim ve pazarlama konusu günümüzde ve gelecekte artan önemiyle ülkelerin gündeminde daha fazla yer tutmaya devam edecektir. Artan nüfus, arazi kullanımları, iklim değişikliği, salgın hastalıklar gibi sorunların dünyaya ve insanlığa olumsuz etkilerinin azaltılmasında yeşil üretim ve tüketim önemli bir aracı rol oynayacaktır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda yeşil üretim, pazarlama ve tüketimin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir hale gelmesi için gerekli strateji ve uygulamaların belirlenmesine yönelik olmasında yarar görülmektedir.

7. KAYNAKÇA

Aaker, D.A. (1996) Building Strong Brands. The Free Press, New York.

Alhabash, S., McAlister, A.R., Lou, C. & Hagerstrom, A. (2015). From clicks to behaviors: the mediating effect of intentions to like, share, and comment on the relationship between message evaluations and offline behavioral intentions, *Journal of Interactive Advertising*, 15(2), 82-96.

Badi, S., & Murtagh, N. (2019). Green supply chain management in construction: A systematic literature review and future research agenda. *Journal of cleaner production*, 223, 312-322.

Borah, P. S., Dogbe, C. S. K., Pomegbe, W. W. K., Bamfo, B. A., & Hornuvo, L. K. (2021). Green market orientation, green innovation capability, green knowledge acquisition and green brand positioning as determinants of new product success. *European Journal of Innovation Management*. DOI 10.1108/EJIM-09-2020-0345

Biggart, N. W., & Hamilton, G. G. (1987). An institutional theory of leadership. *The journal of applied behavioral science*, 23(4), 429-441.

- Buil, I. , de Chernatony, L. and Martínez, E. (2013), Examining the role of advertising and sales promotions in brand equity creation, *Journal of Business Research* , 66(1), 115-122.
- Burke, P. F., Eckert, C. & Davis, S. (2014). Segmenting consumers' reasons for and against ethical consumption. *European Journal of Marketing*, 48, 2237-2261.
- Chandler, J. & Owen, M. (2002). *Developing brands with qualitative market research*, Sage Publications, London.
- Chang, K.C. (2014). The impact of website quality and perceived trust on customer purchase intention in the hotel sector: website brand and perceived value as moderators, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 5(4), 255-260
- Chen, Y.S. (2010), The drivers of green brand equity: green brand image, green satisfaction and green trust, *Journal of Business Ethics*, 93(2), 307-319.
- Cheung, M. F., & To, W. M. (2019). An extended model of value-attitude-behavior to explain Chinese consumers' green purchase behavior. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 50, 145-153.
- Cleveland, M., Kalamas, M., & Laroche, M. (2005). Shades of green: linking environmental locus of control and pro-environmental behaviors. *Journal of consumer marketing*, 22(4), 198-212.
- Davari, A., & Strutton, D. (2014). Marketing mix strategies for closing the gap between green consumers' pro-environmental beliefs and behaviors. *Journal of Strategic Marketing*, 22(7), 563-586.
- Erdem, T. & J. Swait, (1998). Brand equity as a signaling phenomenon, *Journal of Consumer Psychology*, 7, pp. 131-157.
- Freeman, J. J., & Nunez, K. M. (2020). Waste anesthetic gases cost UNMH money and contribute to our institutional carbon footprint.
- Fuller, D. A. (1999). *Sustainable marketing: Managerial-ecological issues*. Sage Publications, London.
- Gefen, D., Karahanna, E. & Straub, D.W. (2003). Trust and TAM in online shopping: an integrated model, *Management Information Systems Quarterly*, 27(1), 51-90.
- Ha, H.Y. (2004). Factors influencing consumer perceptions of brand trust online. *Journal of Product & Brand Management*, [e-journal] 13(5), 329-342.
- Hartmann, P., Ibanez, V.A. & Sainz, J.F.F. (2005). Green branding effects on attitude: functional versus emotional positioning strategies, *Marketing Intelligence and Planning*, 23(1), 9-29.
- Jaiswal, D., Singh, B., Kant, R., & Biswas, A. (2021). Towards green product consumption: effect of green marketing stimuli and perceived environmental knowledge in Indian consumer market. *Society and Business Review*, 17(1), 45-65.
- Kaman, L. (2008), Opportunities for green marketing, *Marketing Intelligence & Planning*, 26(6), 573-586.
- Kinner, T.C. and Taylor, J.R. (1973), The effect of ecological concern on brand perceptions, *Journal of Marketing Research*, 10(2), 192-197.
- Kotler, P. and Armstrong, G. (1995). *Principles of Marketing*, 7th ed., Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Kotler, P. & Keller, K. (2006). *Marketing Management*, 12th edition, Pearson/Prentice Hall, New Jersey.
- Lampe, M., & Gazda, G. M. (1995). Green marketing in Europe and the United States: an evolving business and society interface. *International Business Review*, 4(3), 295-312.
- Lin, H., Gao, J., & Tian, J. (2022). Impact of tourist-to-tourist interaction on responsible tourist behaviour: Evidence from China. *Journal of Destination Marketing & Management*, 24, 100709.
- Macdonald, E. & Sharp, B. (2003). Management perceptions of the importance of brand awareness as an indication of advertising effectiveness, *Marketing Bulletin* , 14(2), 1-11.

- Mantiaha, G. F. (2016). The influence of green marketing on consumer buying behaviour. *Jurnal EMBA*, 4(6), 58–067.
- McGuire, W. J. (1989). The structure of individual attitudes and attitude systems. in Pratkanis, A.R., Breckler, S.J. & Greenwald, A.G., (eds), *Attitude Structure and Function*, (37-69), Psychology Press, London.
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. And Behrens, W.W. (1972). *The Limits to Growth*, New York, Universe Books.
- Mitchell, V.W. (1995). Organizational risk perception and reduction: a literature review, *British Journal of Management*, 6, 115-133.
- Modi, A. G. & Patel, J. D. (2013). Classifying Consumers based upon their pro-environmental behaviour: an empirical investigation. *Asian academy of management journal*, 18(2), 85-104.
- Montano, D. E., & Kasprzyk, D. (2015). Theory of reasoned action, theory of planned behavior, and the integrated behavioral model. *Health behavior: Theory, research and practice*, 70(4), 231.
- Montoro Rios, F.J., Martinez, T.L., Moreno, F.F. & Soriano, P.C. (2006). Improving attitudes toward brands with environmental associations: Anexperimental approach, *Journal of Consumer Marketing*, 23(1), 26-33.
- Morwitz, V. G., Steckel, J. H., & Gupta, A. (2007). When do purchase intentions predict sales?. *International Journal of Forecasting*, 23(3), 347-364.
- Mourad, M., & Ahmed, Y. S. E. (2012). Perception of the green brand in an emerging innovative market. *European Journal of Innovation Management*, [e-journal] 15(4), 514– 537.
- Nguyen-Viet, B. (2022a). The impact of green marketing mix elements on green customer based brand equity in an emerging market. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, DOI: 10.1108/APJBA-08-2021-0398
- Nguyen-Viet, B. (2022b). Understanding the influence of eco-label, and green advertising on green purchase intention: the mediating role of green brand equity. *Journal of Food Products Marketing*, 28(2), 87-103.
- Nur, F., Akmaliah, N., Chairul, R., & Safira, S. (2021). Green purchase intention: The power of success in green marketing promotion. *Management Science Letters*, 11(5), 1607-1620.
- Patrick, H. , Ibáñez, V.A. & Sainz, F.J.F. (2005). Green branding effects on attitude: functional vs emotional positioning strategies, *Marketing Intelligence and Planning*, 23(1), 9-30.
- Patwary, A. K., Mohamed, M., Rabiul, M. K., Mehmood, W., Ashraf, M. U., & Adamu, A. A. (2022). Green purchasing behaviour of international tourists in Malaysia using green marketing tools: theory of planned behaviour perspective. *Nankai Business Review International*, 13(2), 246-265.
- Peattie, K. (1995). *Environmental Marketing Management: Meeting the Green Challenge*, Pitman Publishing, London.
- Polonsky, M.J. and Mintu-Wimsatt, A.T. (1995), *Environmental Marketing: Strategies, Practice, Theory, and Research*, The Haworth Press, New York, NY.
- Polonsky, M. J., & Rosenberger III, P. J. (2001). Reevaluating green marketing: a strategic approach. *Business horizons*, 44(5), 21-30.
- Praharjo, A. (2013). Pengaruh Green Advertising Terhadap Persepsi Tentang Green Brand Dan Keputusan Pembelian (Survei Pada Mahasiswa Fakultas Ilmu Administrasi Angkatan 2010/2011 Universitas Brawijaya Konsumen Air Minum Kemasan Merek Ades). *Jurnal Administrasi Bisnis*, 4(2), 1–9.
- Prakash, A. (2002). Green marketing, public policy and managerial strategies. *Business strategy and the environment*, 11(5), 285-297.

- Pujari, D. & Wright, G. (1996). Developing environmentally-conscious product strategy (ECPS): a qualitative study of selected companies in Britain and Germany, *Marketing Intelligence & Planning*, 14(1),19-28.
- Ranaei Kordshouli, H., Ebrahimi, A., & Allahyari Bouzanjani, A. (2015). An analysis of the green response of consumers to the environmentally friendly behaviour of corporations. *Iranian Journal of Management Studies*, 8(3), 315-334.
- Rios, F.J.M. , Martinez, T.L. , Moreno, F.F. and Soriano, P.C. (2006). Improving attitudes toward brands with environmental associations: an experimental approach, *Journal of Consumer Marketing*, 23(1), 26-33.
- Spears, N. & Singh, S.N. (2004). Measuring attitude toward the brand and purchase intentions, *Journal of Current Issues and Research in Advertising*, 26(2), 53-66.
- Straughan, R. D. & Roberts, J. A. (1999). Environmental segmentation alternatives: a look at green consumer behavior in the new millennium. *Journal of consumer marketing*, 16, 558-575.
- Welford, R. (2000), *Hijacking Environmentalism*, Earthscan, London.
- Yong, J. Y., Yusliza, M. Y., & Fawehinmi, O. O. (2019). Green human resource management: A systematic literature review from 2007 to 2019. *Benchmarking: An International Journal*.
- Younus, S., Rasheed, F., & Zia, A. (2015). Identifying the factors affecting customer purchase intention. *Global Journal of Management and Business Research*, 15(2), 9-14.
- Zubair Tariq, M. (2014). Impact of green advertisement and green brand awareness on green satisfaction with mediating effect of buying behavior. *Journal of managerial sciences*, 8(2), 274-289.
- Zhou, Z., Zheng, F., Lin, J., & Zhou, N. (2021). The interplay among green brand knowledge, expected eudaimonic well-being and environmental consciousness on green brand purchase intention. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(2), 630-639.
- <https://digitallibrary.un.org/record/168679#record-files-collapse-header>
- <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

Presentation ID / Sunum No: 7

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-8140-5955

| 174

İlâhîlerdeki Lafzî Terennümlerin Müzikal Analizi

Doç. Dr. Yavuz Demirtaş
Fırat Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

Özet: Duygu ve düşünceleri ifade etme, güftenin ana fikrini pekiştirme, müzikaliteyi artırma ve benzeri özelliklerinden dolayı bestekârların eserlerine ekledikleri terennümler, Türk müsikîsi eserlerinin önemli ezgi yapılarından olup, saz (enstrumantal), ikâî (ritmik/manasız) ve lafzî (sözlü/manalı) olmak üzere üç ana başlık altında tasnif edilmektedir. Kâr, beste ve semâî gibi lâ-dinî, Mevlevî âyini gibi dinî Türk müsikîsinin sözlü büyük ve klasik türlerinde müstakil bir bölüm teşkil edecek derecede önem arz eden terennüm, ilâhî türü için de ehemmiyet arzemiş ve bu türe ait eserlerde daha ziyade lafzî boyutuyla kullanılmıştır. Lafız ile lafzî terennümlerden gramer kaideleri ile güftelerin ana fikrine uygun olanlar, ilave edildikleri ilâhîlere anlam zenginliği katmış, uygun olmayanlar da bunun tam tersi olarak güftelerde anlam karışıklığına ve temaların ikinci plana atılmasına yol açmıştır. Lafız ile lafzî terennümlerin güfte dışında eserlere nağme zenginliği katma, makam ve usul geçkilerini kolaylaştırma, müsikî eserlerinin nakarat kısımlarını teşkil etme, ezgileri karar perdesine götürüp karar sesini vurgulama ve melodi cümlesini tamamlama gibi müzikal manada birtakım görev ve fonksiyonları da mevcuttur. Konuyla ilgili ender çalışmalardan biri olması hasebiyle önem arz eden çalışmamızda bu görev ve işlevler örneklerle detaylı olarak anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gramer, Güfte, İlâhî, Lafız, Terennüm

Musical Analysis of Vocal Tarannums in Hymns

Abstract: For such reasons as expressing feelings and thoughts, emphasizing the essence of the lyric, enhancing musicality and some similar properties; the tarannum added to the compositions of the composers is one of the most significant melodic structures of the Turkish musical works and is classified in three main headings as saz (a Turkish musical instrument), ikâî (rhythmic/inexpressive) and lafzî (vocal/expressive). Pleasing singing, constituting a detached section in both not-religion-related kâr, beste and semâî along with the oral major and classical types of religious Turkish music such as Mevlevî âyini, has also been important for the hymns and has been used in works belonging to this genre, mostly with its verbal dimension. Among the ornamental and vocal tarannums, those that are suitable for the grammatical rules and the main idea of the lyrics enriches the meaning of the hymns to which they are added, and the ones that do not fit, on the contrary, cause a semantic confusion in the lyrics, subordination in the themes. There are also some musical duties and functions of ornamental and vocal tarannums such as adding tune richness to the works, facilitating the modal and rhythm transitions, forming the refrain parts of musical works, emphasizing the decision sound by bringing the melodies to the decision fret and completing the melody sentence. In our article, which is important because it is one of the rare studies on the subject, these tasks and functions are explained in detail with examples.

Keywords: Grammar, Lyrics, Hymn, Word, Tarannum

GİRİŞ

Müsikî eserlerinin sözlerinde (güftelerinde) olmamakla beraber duygu ve düşünceleri ifade etme, ana fikri (temayı) pekiştirme ve müzikaliteyi artırma ve sair hususiyetlerinden dolayı bestekârlar tarafından eserlere eklenen enstrumantal (sazlı) ve lafzî (sözlü) terennümler, dinî Türk müsikîsinin Mevlevî âyini ile lâ-dinî Türk müsikîsinin kâr, beste ve semâî gibi klasik türlerinde “mülazime” veya “nakarat” bölümlerini oluşturacak derecede büyük öneme sahip olmuşlardır. Bahsi geçen terennümler, zikrolunan

türler kadar olmasa da dinî Türk mûsikîsinin en yaygın ve meşhur türü ilâhî için de önem arzemiş, özellikle “zikir lafızlarını telaffuz etme” amacıyla bu türe ait eserlerde lafzî boyutuyla kullanılmıştır. Bunlardan güfte ile gramere - özellikle de Arapça’ya - uygun olanlar, ilave edildikleri ilâhîleri güfte ve mûsikî bakımından zenginleştirmiş, uygun olmayanlar da bunun tam tersi olarak eklendikleri ilâhîlerin güftelerinde vurgulanan temanın ikinci plana atılmasına ve izahı mümkün olmayan ibarelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hiç şüphesiz bu menfi durumun oluşmasında bestekârların, güfteadaki ana fikri göz ardı ederek zikir ibarelerini ön plana çıkarmaları ile ekledikleri ibarelerin ait olduğu dile vâkıf olmamaları büyük bir rol oynamıştır.

Güfte bakımından büyük önemi hâiz olan lafzî terennümler müzikal manada da birtakım görev ve fonksiyonlar icra etmişlerdir ki, bunların başında eserlere nağme zenginliği katma, makam ve usul geçkilerini kolaylaştırma, mûsikî eserlerinin nakarat kısımlarını teşkil etme, ezgileri karar perdesine götürüp karar sesini vurgulama ve melodi cümlesini ya da prozodi ölçüsünü tamamlama gelmektedir. Lafzî terennümlerin müzikal boyutunu ele alan çalışmamız konuyla ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri olması hasebiyle önem arz etmekte ve bundan sonraki çalışmalar için öncü rolü oynamaktadır.

İlâhîlerdeki lafzî terennümler konusu taşıdığı öneme rağmen ihmal edilmiş ve bugüne kadar ne yazık ki üzerinde pek de bir çalışma yapılmamıştır. Birçok yönden incelenmesi gereken konuyu müzikal açıdan ele alan çalışmamız, bu yönüyle ilk çalışmalardan birini teşkil etmektedir. Çalışmamızda örnek verdiğimiz ilâhîler üzerinden “terennüm dışı lafzî süsler (lafızlar)” ile “lafzî terennümler” başlığı altında yer alan hece, kelime ve cümlelerin ilave edildikleri ilâhîlerde müzikal bakımdan yerine getirdikleri görev ve icra etmiş oldukları fonksiyonlarına temas edilmiştir.

BULGULAR

1. Lafzî Terennümlere Dair Bilgiler

1.1. Terennümün Tanımı

Gerek bestekârlıktaki kudreti göstermek gerekse bestelenen eseri nağme bakımından daha zengin ve estetik hale getirmek amacıyla bestekârnın, asıl güftenin dışında ve usul darplarına bağlı olarak eserine eklediği ritmik hece, kelime veya nağmeler bütününe “terennüm” adı verilmektedir (Özkan, 1994:85; Pakalın, 1993:460; Günbek, 2019:119; Kaçar-Yurdağül, 2021:12-14). Terennüm, kâr, beste ve semâî gibi Türk mûsikîsinin güfteli, büyük ve klasik türlerinde bestelenmiş eserlere mahsus olup, bu türlerin mülazime veya nakarat kısmına tekabül etmektedir (Öztuna, 1990:390).

1.2. Terennüm Çeşitleri

Türk mûsikîsinin kâr, beste ve semâî gibi klasik türlerinde en az güfte kadar ehemmiyet arzeden terennüm, *saz (çalgısal/enstrümantal)*, *ikâî (usulî/ritmik)* ve *lafzî (sözel/sözlü)* olmak üzere üç ana başlık altında tasnif edilmektedir:

Saz Terennümü: Türk mûsikîsinin klasik eserlerinde, özellikle de uzun soluklu Mevlevî âyinlerinin güfte aralarında gerek hanendelerin nefeslenmesini sağlamak gerekse bölümler arası bağlantıyı sağlamak amacıyla kullanılan ve sazlarla icra edilen bir terennüm çeşididir.

İkâî Terennüm: Münferiden bir manası olmamakla birlikte topluluk halinde usul (ritim) ile çok yakın (uyumlu) bir gidişat gösteren hecelerden müteşekkil bir terennüm çeşididir. Örneğin; “yel lel li ye le lel, ten nen ni te ne nen, tâ dir ney, nâ te ne dir ney” gibi.

Lafzî Terennüm: Bestekârların, asıl güftenin dışında eserlerine ekledikleri anlamlı sözlerden oluşan bir terennüm çeşididir. Örneğin; “kurbanın olam, hey canım, a beyim/canım/sultanım, mihribanım” gibi (Özkan, 1994:85; Günbek, 2019:4).

1.3. Lafzî Terennüm Sözcükleri

Lafzî terennüm sözcükleri, *terennüm dışı lafzî süsler (lafızlar)* ve *lafzî terennümler* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Terennüm Dışı Lafzî Süsler (Lafızlar): Türk mûsikîsinin klasik sözlü eserlerinde terennüm niteliğinde olmamakla beraber bestekârlar tarafından güftelerin başına, ortasına veya sonuna ilave edilen (dolayısıyla da *güfte başında*, *ortasında* ve *sonunda* olmak üzere üçe ayrılan) ve usul ile vezin arasındaki

boşlukları doldurmak gibi usul açısından fonksiyonel olan bazı süs lafızları vardır ki, bunlara “terennüm dışı lafzî süsler” veya “lafızlar” denmektedir (Tanrıkörur, 2003:178-181; Oter-Yıldırım, 2010:238-239).

Lafzî Terennümler: Çoğunlukla kâr, beste ve semâî türündeki eserlerde kullanılan lafzî terennümler, güfte bakımından bir veya birkaç cümle/mısra, nağme bakımından da birden çok ölçüye yayılmıştır. Bazen değişik usullerde de bestelenerek güfteden bağımsız bir renge bürünen lafzî terennümlerin bazılarında sona gelindiğinde mısranın son bir-iki kelimesinin veya tümünün tekrarlanması yoluna gidilmiş, bir anlamda açılan parantez kapatılmıştır (Tanrıkörur, 2003:174-176).

| 176

Türk müzikî eserlerinde çok sayıda bulunan lafzî terennüm sözcükleri ayrıca “yel le lî ye le lî, ten nen nî te ne nen” gibi ritmik heceleri hâvi “*manasız*”; “ah, aman, hey, yar, dost, canım, sultanım” gibi bir veya birkaç heceden müteşekkil kelimeleri hâvi “*yarı manalı*” ve “Gel gör beni aşk n’eyledi / Derde giriftâr eyledi” gibi en az bir cümleyi hâvi “*tam manalı*” olmak üzere üç ana başlık altında da tasnif edilmektedir (Öztuna, 1990:390).

1.4. Lafız ile Lafzî Terennüm Arasındaki Fark

Acı, hasret, sevgi, heyecan vs. duyguları dile getiren “ah, hey, yar, dost, aman, canım” gibi bir veya birden fazla heceden oluşan *lafızlar* (kelimeler) ile “hey sultân-ı men hû, hünkâr-ı men hû, rânâ-yı men hû” gibi birer cümle niteliğinde olan (tam manalı) *lafzî terennümler* arasında güfte (sözlük/lügat) bakımından pek olmasa da müzikî bakımından bazı farklılıklar mevcuttur. Şöyle ki; güftenin anlamını pekiştirmek ve eseri süslemek amacıyla Türk müzikîsinin hemen her türünde kullanılan *lafızlar*, birer cümle niteliğinde olmadıkları ve birden çok usule yayılarak birer bölüm oluşturmadıkları için *lafzî terennüm* olarak telakkî edilmemektedir. Ancak her ne kadar *lafzî terennümler*den farklı olsalar da *lafızlar*, bazen ilave edildikleri türlerin belirleyici bir özelliği olarak karşımıza çıkabilmekte ve o türlerin vazgeçilmez ezgi yapılarını teşkil edebilmektedirler. Bazen bir perde, motif veya usul müddetince sürebilen bu ezgi yapıları (lafızlar), mezkur türlere ait eserlerin başında yer aldıkları gibi bölüm veya mısranın ortası ile sonunda da yer almakta ve bölüm ile makam geçişlerinde önemli görevler üstlenmektedirler (Kaçar-Yurdagül, 2021:12-13).

Sözün özü *lafızlar*, bazen güftelerin başına, bazen ortasına bazen de sonuna ilave edilen ve umumiyetle de bir ölçüye yayılan heceleri/kelimeleri, *lafzî terennümler* de birden çok ölçüyü içine alacak şekilde güftelerin sonuna eklenen ve Türk müzikîsinin büyük türlerinin “nakarat” veya “mülazime” adı verilen bölümlerini oluşturan mısraları/cümleleri ihtiva etmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Mustafa Câzîm el-Mevlevî’nin (ö. 1875?) Hicazkâr makamında bestelemiş olduğu Mevlevî Âyîni’nin 1. Selâmı’ndan örnek vermek istiyoruz:

Nota 1. Mevlevî Âyîni’nin 1. Selâmı’ndan Bir Bölüm

Yukarıdaki nota 1. Selâm’ın 6. mısraına ait olup, “(Yâr) **Pes çirâ der vey mezâk-ı dûzahest** (Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men)” ibaresini hâizdir ve buradaki “Yâr” *lafzı* ile “Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men” *lafzî terennümü*, bu mısranın dışında birçok mısradan (müzik cümlelerinden) birinin başında yer almış ve bir ölçünün (14/8’lik bir usûlün) yarısı kadar bir zaman dilimini (süreyi)

kapsamıştır. “Hey yâr hey dost cân-ı men cânân-ı men” *lafzî terennümü* ise iki ölçülük bir süreyi kapsayacak şekilde mısranın sonuna ilave edilmiş ve ait olduğu cümlelerin bir nevi nakarat bölümünü teşkil etmiştir.

1.5. Lafzî Terennümlerin Kullanılış Gayeleri Ve Fonksiyonları

Lafzî terennüm üst başlığı altında yer alan *terennüm dışı lafzî süsler (lafızlar)* ile *lafzî terennümler*, Türk müzikî eserlerinde birçok gayeye binaen ve bazı fonksiyonları ifaen kullanılmıştır ki, bunlardan başlıcalarını maddeler halinde aşağıya alıyoruz:

- a-) Bestekârın duygu ve düşüncesini ifade etme
- b-) Bestekârın, güfteden bağımsız olarak da hareket edebildiğini gösterme
- c-) Güftenin anlamını ve duygu gücünü artırma
- ç-) Güftenin akışına yardımcı olma
- d-) Güftede parantez açıp-kapama
- e-) Güftedeki kapalılığı giderme
- f-) Güftedeki mısraları birbirine bağlama
- g-) Güfte-usul-vezin-ezgi birlikteliğini sağlama
- ğ-) Usûl ile vezin arasındaki boşlukları doldurma
- h-) Eserlere nağme zenginliği katma
- ı-) Makam ve usul geçkilerini kolaylaştırma
- i-) Müsikî eserlerinin nakarat kısımlarını teşkil etme
- j-) Ezgileri karar perdesine götürme ve karar sesini vurgulama
- k-) Melodi cümlesini ya da prozodi ölçüsünü tamamlama vs. gibi (Tanrıkörur, 1998; Tanrıkörur, 2003; Oter-Yıldırım, 2010).

2. İlâhîlerdeki Lafzî Terennümlerin Müzikal Analizi

İlâhîlerde yer alan lafız ile lafzî terennüm sözcüklerini/ibarelerini özetle şu başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

- 1- *Ünlem içeren lafızlar*: “Ah, aman, hey, dost, yar, canım” gibi.
- 2- *Esmâü’l-hüsna içeren lafızlar*: “Allah / Hay / Hu” gibi.
- 3- *Kelime-i tevhid içeren lafzî terennümler*: “Lâ ilâhe illallah / İllallah / İllâ Hu” gibi.
- 4- *Salâtüselâm içeren lafzî terennümler*: “Sallallahu alâ Muhammed, sallallahu aleyhi ve sellem / Sallû aleyhi ve âlihi” gibi.
- 5- *Allah, Resûlullah ve pîr kavramlarını içeren lafzî terennümler*: “Sübhan Allah, Sultan Allah, aleyke ya Resûlallah, Hannan Allah, Mennan Allah, her dertlere derman Allah / Sübhan Allah, Sultan Allah, ya Muhyeddin şey’en lillah” gibi.
- 6- *Açıklama içeren lafzî terennümler*: “Gel gör beni aşk n’eyledi / Derde giriftâr eyledi” gibi.

Bu lafız ile lafzî terennümlerden güfte ile gramere uygun olanlar, ilave edildikleri ilâhîlerin güftelerinde vurgulanan ana fikrin kemalde his ve idrak edilmesini sağlamış, güfteleri daha akıcı ve anlaşılır hale getirerek yer aldıkları ilâhîlerin müzikal değerlerinin artmasına vesile olmuşlardır. Bunun tam tersi olanlar, yani güfte ve gramerle uyumlu olmayanlar ise maalesef güftelerin vurguladığı temayı sekteye uğratmış ve güftelerde birtakım muğlaklıkların oluşmasına sebebiyet vermiştir ki, bu tür olumsuzluklar da haliyle ilâhîlerin müzikalitesine hâle getirmiştir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgilerin “İlâhîlerdeki Lafzî Terennümlere Dair Bazı Tespit Ve Düşünceler” adlı çalışmamızda yer aldığını belirterek konunun bir başka boyutuna, yani ilâhîlerde yer alan lafız ile lafzî terennümlerin müzikal analizine geçmek istiyoruz:

2.1. Birinci Örnek

Bilmem n'ideyim *Allah, Allah*
Aşkın elinden *Hay, Hay*
Kande gideyim
Aşkın elinden
Sallallahu alâ Muhammed, sallallahu aleyke Ahmed

Notasını aşağıya aldığımız güftesi Yunus Emre'ye, bestesi de Hâfız Nezih Tolan'a (ö. 1992) ait olan uşşâk makamındaki bu ilâhînin (Güldeste, 1991:190-191; İlâhîler, 1986:56-57) birinci mısranın sonuna yerleştirilen ve 4/4'lük bir ölçü içerisinde iki defa tekrarlanan "Allah" lafzı, en önemli zikir ibarelerinden biri olup, daha ziyade karar perdesini (dügâh/la) vurgulama, güfteyi sekteye uğratmama ve güftenin bitmesiyle eksik kalan ölçüyü "sus" işareti yerine ses ile tamamlama görevi görmüştür. İkinci mısranın sonuna konulan "Hay" lafzı da en önemli zikir ibarelerinden biridir ve makamın güçlü sesini (nevâ/re) vurgulamanın dışında birinci mısraya eklenen "Allah" lafzının icra etmiş olduğu görevleri yerine getirmiştir. Arapça olan ve her dörtlüğün sonunda iki defa tekrarlanan "Sallallahu alâ Muhammed, sallallahu aleyke Ahmed" lafzî terennümü ise bu ilâhînin nakarat bölümlerini teşkil etmiş ve dört adet ölçü (16/4) boyunca devam etmiştir. Kendi aralarında kafiyeli olan iki cümleden müteşekkil salâuselâm içerikli bu lafzî terennüm her ne kadar güfte itibarıyla ana fikre uyumlu olmasa da melodi bakımından birinci ölçü ile benzerlik arzetmekte ve daha ziyade uşşâk makamının yeden (rast/sol), karar (dügâh/la) ve güçlü (nevâ/re) perdelerini vurgulamaktadır.

Nota 2. Uşşak İlâhî

www.neyzen.com

Uşşak İlâhî

Yücel Müzik

Bilmem nideyim aşkın elinden

Beste: Hâfız Mehmet Neziî Tolan

(1940 – 1992)

Güfte: Yunus Emre

(H. 648, M. 1240-1 – H. 720, M. 1320-1)

Sofyân ♩ = 96

BİL MEM Nİ DE YİM AL LAH AL LAH AŞ KİN E LİN
YU NU S'UN SÖ ZÜ AL LAH AL LAH KÖZ OL MUŞ Ö

DEN HAY HAY DEN KAN DE Gİ DE YİM
ZÜ HAY HAY ZÜ KAN AĞ LAR GÖ ZÜ

AŞ KİN E LİN DEN KAN DE Gİ DE
AŞ KİN E LİN DEN KAN AĞ LAR GÖ

YİM AŞ KİN E LİN DEN
ZÜ AŞ KİN E LİN DEN

SAL LAL LA HU A LÂ MU HAM MED SAL LAL LA HU A LEY KE AH MED

Yücel/2
19.01.2018

Taschik: Furkan Necipoğlu (Neyzen)

Bilmem n'ideyim
Aşkın elinden
Kande gideyim
Aşkın elinden

Dinle zarımı
Kodum arımı
Verdim serimi
Aşkın elinden

Meskenim dağlar
Gözyaşım çağlar
Durmaz kan ağlar
Aşkın elinden

Varım vereyim
Kedre ereyim
Üryan olayım
Aşkın elinden

Kaddim yay oldu
Bağrım nay oldu
İşim zay oldu
Aşkın elinden

Yunus'un sözü
Köz olmuş özü
Kan ağlar gözü
Aşkın elinden

2.2. İkinci Örnek

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim illallah, hû, hû
Ben Mevlâ'ya âşık oldum
Anın için inilerim illallah, hû, hû
Sübhân Allah, Sultan Allah, ya Muhyeddin şey'en lillah, illallah, hû, hû
Sübhân Allah, Sultan Allah, ya Rifâî şey'en lillah, illallah, hû, hû
Sübhân Allah, Sultan Allah, ya Bedevî şey'en lillah, illallah, hû, hû
Sübhân Allah, Sultan Allah, ya Düssûkî şey'en lillah, illallah, hû, hû

Sübhan Allah, Sultan Allah, ya Nûreddin şey'en lillah, illallah, hû, hû
Sübhan Allah, Sultan Allah, ya Cerrâhî şey'en lillah, illallah, hû, hû

Notasını aşağıya aldığımız güftesi Yunus Emre'ye, bestesi de Selâhattin Gürer'e (ö. 1978) ait olan nevâ makamındaki bu ilâhînin (Güldeste, 1991:130-131) güftesinde yer alan dörtlüklerin 2. ve 4. mısralarının sonuna eklenen "illallah" ve "hû, hû" lafızları, dört adet 2/4'lük ölçü boyunca devam etmiş ve daha ziyade güçlü (nevâ/re) perdesinde seyreden sesleri daha pest seslere, netice itibariyle de karar (dügâh/la) perdesine götürme görevini görmüştür. Her bir dörtlüğün sonuna eklenen ve her defasında farklı bir tarikat pirinin zikredildiği "Sübhan Allah, Sultan Allah, ya Muhyeddin şey'en lillah, illallah, hû, hû" lafzî terennümü ise bu ilâhînin nakarat bölümlerini teşkil etmiştir. Eklenmiş oldukları dörtlüklerin melodisiyle (ezgisiyle) tıpatıp aynı olan Arapça güfteli bu lafzî terennümün "Sübhan Allah, Sultan Allah" kısmı, üç adet 2/4'lük ölçü boyunca devam etmiş ve iki defa tekrarlanmış, geri kalan "Ya Muhyeddin şey'en lillah, illallah, hû, hû" kısmı da altı adet 2/4'lük ölçü boyunca tekrarlanmadan devam etmiştir. Güftenin ana fikrinden bağımsız ve tamamen zikir lafızlarını telaffuz etmeye yönelik bu lafzî terennümün müzikal manadaki en önemli görevi, sonlarına eklendikleri dörtlüklerin melodilerini pekiştirme ve nakarat bölümlerini teşkil etme olmuştur.

Nota 3. Neva İlâhî

www.neyzen.com

NEVA İLÂHİ

Yücel Müzik

061-2707

Usûlü:Nim sofyan

Dolap niçin inilersin

Beste:Selahaddin Gürer
Güfte:Yunus Emre

DO LAP Nİ ÇİN İ Nİ LER SİN
A ŞIK YU NUS E DER A HI

DER DİM VAR DIR İ Nİ LE RİM İL LAL LAH HU HU
GÖZ YA ŞI SI LER GÜ NA HI İL LAL LAH HU HU

BEN MEV LA YA A ŞIK OL DUM
HAK KA A ŞI KİM BİL LA HI

A NİN İ ÇİN İ Nİ LE RİM İL LAL LAH HU HU
A NİN İ ÇİN İ Nİ LE RİM İL LAL LAH HU HU

SÜB HAN AL LAH SUL TAN AL LAH
SÜB HAN AL LAH SUL TAN AL LAH
SÜB HAN AL LAH SUL TAN AL LAH
SÜB HAN AL LAH SUL TAN AL LAH
SÜB HAN AL LAH SUL TAN AL LAH

YA MUH YED DİN ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU
YA RI FA İ ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU
YA BE DE Vİ ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU
YA DÜS SU Kİ ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU
YA NU RED DİN ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU
YU CER RA HI ŞEY' EN LİL LAH İL LAL LAH HU HU

Dilek 25
10.10. 2008

DOLAP N'İÇİN İNİLERSİN
DERDİM VÂRDIR İNİLERİM
BEN MEVLA'YA AŞIK OLDUM
ANIN İÇİN İNİLERİM

BENİM ADIM DERTLİ DOLAP
SUYUM AKAR YALAP YALAP
BÖYLE EMREYLEMİŞ ÇALAP
ANIN İÇİN İNİLERİM

BENİ BİR DAĞDA BULDULAR
KOLUM KANADIM KIRDILAR
DOLABA LAYIK GÖRDÜLER
ANIN İÇİN İNİLERİM

BEN BİR DAĞIN AĞACIYAM
NE TATLIYAM NE ACIYAM
BEN MEVLA'YA DUACIYAM
ANIN İÇİN İNİLERİM

ŞOL DÜLGERLER BENİ YOLDU
HER ACAM YERİNE KONDU
BU İNİLTİM HAK'DAN GELDİ
ANIN İÇİN İNİLERİM

DAĞDAN KESTİLER HEZENİM
BOZULDU TÜRLÜ DÜZENİM
BEN BİR USANMAZ OZANIM
ANIN İÇİN İNİLERİM

SUYU ALÇAKTAN ÇEKERİM
ÇEKER YÜKSEĞE DÖKERİM
BEN MEVLA'YI ZİKREDERİM
ANIN İÇİN İNİLERİM

AŞIK YUNUS EDER AHI
GÖZYAŞI SİLER GÜNAHI
HAKK'A AŞIKIM BİLLAHİ
ANIN İÇİN İNİLERİM

SONUÇ VE TARTIŞMA

“İlâhîlerdeki Lafzî Terennümlerin Müzikal Analizi” adlı bu çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgu ve sonuçları, daha akıcı, kalıcı ve anlaşılır olması için maddeler halinde aşağıya alıyoruz:

a-) Terennüm, bestekârların, çoğu zaman güfteinin ana fikrine bağlı kalmadan ve daha ziyade melodi yaratmadaki hünerlerini göstermek amacıyla eserlerine - özellikle de kâr, beste, semâî ve Mevlevî âyini gibi Türk mûsikîsinin büyük türlerinde bestelediklerine - ekledikleri ritmik hece, kelime veya nağmeler bütününe verilen addır.

b-) Bahsi geçen büyük türlerin yanı sıra diğer Türk müsikîsi türlerinin de en önemli ezgi yapılarından olan terennümler, “saz (enstrumantal)”, “îkâî (ritmik)” ve “lafzî (sözlü)” olmak üzere üçe ayrılmaktadır. *Enstrümantal (saz) terennüm*, Türk müsikîsinin klasik eserlerinde, özellikle de uzun soluklu Mevlevî âyinlerinin güfte aralarında hanendelerin nefeslenmesini sağlamak ve bölümler arası bağlantıyı temin etmek amacıyla kullanılan ve sazlarla icra edilen bir terennüm çeşididir. *Îkâî terennüm*, “ten nen ni te ne nen” gibi “manasız” hecelerden oluşurken *lafzî terennüm* de “ah, ey, hey, aman, meded, var, dost,

canım” gibi bir veya iki heceli “yarı manalı” kelimeler ile “Gel gör beni aşk neyledi/Derde giriftâr eyledi” gibi “tam manalı” cümlelerden oluşmaktadır.

c-) Terennüm, yukarıda zikrolunan türler kadar olmasa da ilâhî türünde de ehemmiyet arzetmiş ve daha ziyade lafzî boyutuyla kullanılmıştır. Bunda sesli zikirlerin öncesinde, esnasında ve sonrasında ilâhîlerden çokça istifade edilmesinin, yani ilâhîlerin zikirlerle âdetâ özdeşleşmesinin rolü büyük olmuştur. Zira bu iç içe olma durumu karşılıklı olarak bir alışverişi kaçınılmaz kılmış, netice itibariyle de çok sayıda “elfâz-ı zikir” içerikli lafzî terennümün ilâhîlerde yer almasına sebebiyet vermiştir.

| 182

ç-) Terennüm sözcükleri, “terennüm dışı lafzî süsler (lafızlar)” ve “lafzî terennüm” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şöyle ki; “ah, hey, aman, canım” gibi bir veya iki heceden oluşan terennüm sözcükleri, gerek güfte bakımından birer cümle olmadıkları (yani “yarı manalı” oldukları) gerekse müzikal anlamda birer bölüm teşkil etmedikleri için “terennüm dışı lafzî süsler/lafızlar” şeklinde tesmiye edilmektedir.

d-) Gramer kaideleri ile güftelerin ana fikrine uygun olan lafız ile lafzî terennümler, ilave edildikleri ilâhîlere anlam zenginliği katmış, uygun olmayanlar da bunun tam tersi olarak güftelerde anlam karışıklığına ve vurgulanan temaların ikinci plana atılmasına sebebiyet vermiştir.

e-) Güfte ile uyumlu olmayan lafzî terennümler, daha ziyade bestekârların güftenin ana fikrini göz ardı ederek zikir ibarelerini ön plana çıkarmalarından, gramerle uyumlu olmayan lafzî terennümler de bestekârların ilave ettikleri ibarelerin ait oldukları dile (özellikle de Arapçaya) yabancı olmalarından kaynaklanmaktadır.

f-) Terennüm dışı lafzî süsler (lafızlar), güfteye nefes aldırma, usulü tamamlama, usul ve makam geçkilerine zemin hazırlama gibi görevleri ifa etme amacıyla yerine göre güftelerin başında, ortasında veya sonunda, bir veya birden fazla ölçüye yayılacak şekilde ilâhîlerde yer almıştır.

g-) Söz konusu lafızlardan biri olan ve en çok kullanılan “ah” lafzı, Türk mûsikîsindeki vezin-usul münasebetinin bir sonucu olarak genellikle güftenin ilk kelimesinden önce ilâhîlere ve diğer türlerdeki eserlere ilave edilmiştir ki, aruz vezninin bazı kalıpları çerçevesinde oluşturulan şiirlerin (ilâhîlerin) güfte teşkil ettiği mûsikî eserlerine, asıl güfteden önce mutlaka bir “ah” lafzıyla başlanmıştır. “Ah” lafzını her ne kadar “yar” ve “ey/hey” lafızları takip etmiş olsa da bunlarla başlayan eserlerin (ilâhîlerin) sayısı oldukça azdır.

ğ-) Terennüm dışı lafzî terennümler, güftenin başında kullanıldıkları gibi ortasında da kullanılmaktadırlar ki, daha ziyade güftenin başında kullanılan “ah” lafzı ile “aman” ve “hey” lafızları bunların başında gelmektedir. Bestekârlar bu lafızları, güfte hecelerinin bölünmesine de aldırmaksızın - belki de kurdukları melodik kompozisyona “nefes aldırma” amacıyla - vazgeçilmez bir yapı unsuru olarak mısraların ortasında da kullanmışlardır.

h-) Bu lafızlardan bazıları da güftelerin sonunda kullanılmışlardır. Mesela lâ-dinî Türk mûsikîsinde kullanılan “vay, efendim, gel canım, gel aman”; dinî Türk mûsikîsinde kullanılan “hû, meded, aman” ve her iki mûsikî şubesinde ortaklaşa olarak kullanılan “hey canım” lafızları gibi. Güfte mısraının bestelendiği ezginin bittiği yerlerde bitmeyen usulü tamamlamak ve terennüme bağlamak için kullanılan bu lafızlardan bilhassa “hey canım” lafzı, melodileri zemine döndürmek (zemini tekrarlatmak) veya kararı pekiştirmekten başka terennüme veya meyana bağlantıyı sağlayan dolaplarda geçki yapılmak istenen makamı usulün son darplarına hazırlamak görevi de görmektedir.

ı-) Melodi itibariyle “eserlerin (ilâhîlerin) en dikkat çekici kısmı” olma özelliğini hâiz bulunduğu için bestekârlarca özen gösterilerek - güftenin vezin ve usulüne de uygun olarak - bestelenen ve büyük türlerin “mülazime” veya “nakarat” bölümlerine karşılık gelen lafzî terennümler, belli anlamı olan - çoğu zaman eserin güftesinden bağımsız - cümle veya cümlelerden müteşekkil olup, birden fazla ölçüyü kapsayacak şekilde eserlere - genellikle de mısra veya dörtlüklerin sonlarına - ilave edilmişlerdir. Güfte bakımından daha ziyade zikir lafızlarını telaffuz etme amacıyla ilâhîlerde kullanılan lafzî terennümler, müzikal manada da birtakım görev ve fonksiyonlar icra etmişlerdir ki, ilave edildikleri eserlerin ait olduğu makamın yeden, karar ve güçlü perdelerini vurgulama ile nakarat bölümlerini teşkil etme bunlardan başlıcalarıdır.

KAYNAKÇA

- GÜNBEK, Z. (2019). Anti-Okülersentrik Gelenek Olarak Terennümler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KAÇAR, G. Y. ve YURDAGÜL, H. Z. (2021). “Mustafa Câzım el-Mevlevî’ye Âit Hicazkâr Mevlevî Âyîn-i Şerîfî’nin Biçim Yönünden Tahlili”, İSTEM Dergisi, 2021 (37): 1-28.
- OTER, S. T. ve YILDIRIM, A. (2010). “Şeyh Gâlib’in Bestelenmiş Şiirlerinde Usûl-Vezin İlişkisi”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2010 (27): 211-247.
- ÖZKAN, İ. H. (1994). Türk Musîkisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- ÖZTUNA, Y. (1990). Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, 2 Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- PAKALIN, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü, 3 Cilt, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TANRIKORUR, C. (1998). Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TANRIKORUR, C. (2003). Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi, Dergâh Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

https://www.neyzen.com/ney_ilahiler.html (E.T. 01.10.2022).

Presentation ID / Sunum No: 97

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

| 184

Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygının Boyun Eğici Davranışlar İle İlişkisinin İncelenmesi

Araştırmacı Selin Şahin Ekim
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Özet: Bu araştırmada benlik saygısı ve sosyal kaygı değişkenlerinin boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığı, yorduyorsa ne derece yordadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında Google Forms üzerinde düzenlenen ankette çalışmanın amacına dair bilgilendirilmiş onam formu, katılımcıların bilgilerine ulaşılacak üzere kişisel bilgi formu, Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği yer almaktadır. Hazırlanan anket kartopu örnekleme yöntemi ile toplam 303 kişiye ulaşılmıştır. Örneklemde yer alan kişilerin 172 (%56,7)'si kadın, 131 (%43,3)'i erkeklerden oluşmaktadır. Örneklem eğitimi durumu ele alındığında ise okuryazar 3(%1), ortaokul mezunu 7(%2,3), lise mezunu 36(%11,9), ön lisans mezunu 29(%9,6), lisans mezunu 181(%59,7), yüksek lisans mezunu 43(%14,2), doktora mezunu 4(%1,3) kişi olduğu tespit edilmektedir. Katılımcıların yaşı 18-61 arasında olup örneklem yaş ortalaması 32,91(SS=8,550)'dir. Katılımcılara, çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş onam formu sayesinde bilgi verilmiş ve yalnızca katılmaya gönüllü olan kişiler araştırmaya alınmıştır. Araştırmanın temel değişkenleri olan benlik saygısı, sosyal kaygı ve boyun eğici davranışlar arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniği ile hesaplanmıştır. Yapılan Pearson Korelasyon analizine göre araştırmanın temel değişkeni olan boyun eğici davranışlar ile benlik saygısı arasında negatif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı ($r=-,46, p < ,001$); boyun eğici davranışlar ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı ($r=,73, p < ,001$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında negatif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki görülmüştür ($r = -,61, p < ,001$).

Anahtar Kelimeler: Benlik Saygısı, Sosyal Kaygı, Boyun Eğici Davranışlar

Abstract: The aim of the study is to examine the relationship between self-esteem and social anxiety and submissive behaviors. In this research, it is claimed that self-esteem, one of these variables, which are thought to be related to each other, predicts submissive behaviors through social anxiety and plays a mediating role in social anxiety. The sample of the study consisted of 303 adult participants, 172 of whom were women and 131 were men. Self-Esteem Scale, Social Anxiety Scale and Submissive Behaviors Scale were used to collect the data. The data obtained from the participants were analyzed by Pearson Moments Multiplication Correlation Analysis. As a result of the analysis, negative aspects between self-esteem and social anxiety; negative aspects between self-esteem and submissive behavior; It was found that there was a significant positive relationship between social anxiety and submissive behaviors. This result supports the research hypothesis. In addition, Multiple Linear Regression Analysis was analyzed in which self-esteem and social anxiety together predicted submissive behaviors. As a result of the analysis, it was found that self-esteem and social anxiety variables separately predicted submissive behaviors, but together they did not regulate submissive behaviors at a meaningful level. The result obtained coincided with the medial variability. As a result of the analysis with the Process 2.15 macro developed by Hayes (2013), it was found that self-esteem predicted submissive behaviors through social anxiety and that social anxiety played a mediating role. It was understood that this result supported the research hypothesis.

Keywords: Self-Esteem, Social Anxiety, Submissive Behaviors

1.GİRİŞ

Zihinsel gelişimi yaşına uygun olan, sağlıklı tüm yetişkin bireyler sergilediği davranışların sorumluluğunu üstlenmek ve sonuçlarını göze alarak hareket etmekle yükümlüdür. Bu sorumluluğun

peşi sıra kişinin istediği davranışı seçmekte özgür olduğu da kabul etmektedir. Bu özgürlük ve sorumluluk bağlamında insanın davranışlarını yönlendiren ve etkileyen faktörler araştırılmaya devam etmektedir.

İnsanların çeşitli durumlarda farklı bir davranışı sergilemeyi istemesine rağmen sergileyemediği veya istemediği bir davranışı sergilediği bilinmektedir. Böyle durumlarda insanların kendi taleplerini öne sürmektense başkalarının taleplerine veya kurallarına boyun eğdiği düşünülmektedir. Boyun eğici veya diğer adıyla itaatkar davranış; diğerlerini incitmeye ve onları kırmamaya önem veren, diğerlerini memnun etmeye çalışan, iyiliksever olmaya meyil gösteren, fazla verimkar, evet demeye hayır demekten daha fazla eğilim gösteren, öfke duygusunu göstermekte güçlük çeken, onaylanmaya fazla gereksinim hisseden, haksızlığa maruz kaldığında hakkını savunmakta güçlük çeken kişiler tarafından sergilenen davranış örüntüleri olarak açıklanmaktadır (Gilbert ve Allan, 1994).

Gilbert ve Allan (1994)'ın boyun eğici davranışlara yönelik açıklamaları dikkate alındığında, boyun eğici davranışların pek çok değişken ile ilişkili olabileceği, yine birçok davranış tarafından yordayabileceği düşünülmektedir. Açıklamada yer alan “diğerlerini incitmeye ve onları kırmamaya aşırı önem verme”, “diğerlerini memnun etmeye çalışma” ifadelerinden yola çıkıldığında bireyin “diğer insanları” odak noktası olarak belirlediği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareket edildiğinde benzer şekilde kişi için “diğer insanların” odak noktası haline geldiği başka bir kavramın da sosyal kaygı olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamdan yola çıkılarak sosyal kaygı ve boyun eğici davranışlar arasında ilişki olabileceği düşünülmektedir. Sosyal kaygı, genel anlamıyla kişinin sosyal ortamlarda bulunmaktan kaygı duyması ve diğerleri tarafından izlenme korkusu olarak tanımlanabilmektedir (Watson ve Friend, 1969).

Gilbert ve Allan (1994) tarafından yapılan bir araştırmada boyun eğici davranışlar ile sosyal etkileşim kaygısı, sosyal kaygı, utangaçlık ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında güçlü ilişki olduğu görülmektedir. Benzer şekilde boyun eğici davranışlar ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında ilişki olduğuna dair literatürde farklı araştırmaların olduğu bilinmektedir (O'Connor, Berry, Weiss ve Gilbert, 2002). Sosyal kaygıya sahip bireylerin diğerleri tarafından değerlendirildiğine, diğerleri tarafından dışlanabileceğine, istenmeyeceğine yönelik inançlar geliştirebildiği bilinmektedir. Bu inanç doğrultusunda kişinin kendi değerleri ve düşünceleri doğrultusunda baskın bir tutum sergileyerek davranmasından ziyade diğerinin taleplerine uyum sağlamaya yönelik davranışları daha kolay tercih edebileceği düşünülmektedir.

Boyun eğici davranışların sergilenmesinde diğerlerine verilen önemin beraberinde kişinin kendine verdiği önemin düşük olması da dikkat çeken bir durumdur. Bireyin diğerlerini üstün algılaması kendisini diğerlerinden aşağı olarak algıladığını da ifade etmektedir. Bu durum kişinin kendine yönelik olumsuz atıflara sahip olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Kişinin benliğini olumlu atıflar ile değerlendirmesi benlik saygısı olarak tanımlanmaktadır (Coopersmith, 1967; Gecas, 1982; Rosenberg, 1965). Benlik saygısını kişinin benliğine yönelik olumlu atıflarda bulunması olarak ele aldığımızdan boyun eğici davranışlarda bulunan kişilerin benlik saygısının düşük olabileceği düşünülmektedir.

Bireyin, benlik saygısının, birçok özelliği ile ilişkili olduğu yapılan araştırmalarda sunulmaktadır. Bunlardan biri de sosyal davranışlar ile olan ilişkisidir. Yüksek benlik saygısına sahip bireylerin sosyal ilişkilerinde daha girişimci, daha güvenli ve atak olduğu ortaya konmaktadır (Kuzgun, 2002). Bu bağlam içerisinde bireyin benlik saygısının hem boyun eğici davranışları hem de sosyal kaygıyı yordayabileceği düşünülmüştür.

Bu araştırmada benlik saygısının sosyal kaygı üzerinde pozitif yönde yordayıcı etkiye sahip olabileceği ve sosyal kaygı üzerinden boyun eğici davranışları yordayabileceği hipotezi test edilmektedir.

2.YÖNTEM

Bu çalışmada, internet aracılığıyla Google Forms üzerinden düzenlenen bir anket aracılığıyla, ulaşılabilirlik ilkesinden hareket edilerek, rastgele örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan örneklem üzerinden veri toplanmıştır. Toplanan veriler SPSS 25.0 programı aracılığıyla istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

2.1. Veri Toplama Araçları

Düzenlenen ankette çalışmanın amacına dair bilgilendirilmiş onam formu, katılımcıların bilgilerine ulaşılmak üzere kişisel bilgi formu, Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Kaygı Ölçeği ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği yer almaktadır.

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerinin edinilebilmesi amacıyla oluşturulan soru formudur. Formda “kadın”, “erkek”, “diğer” seçenekleriyle cinsiyet; “okur-yazar”, “ilkokul mezunu”, “ortaokul mezunu”, “lise mezunu”, “ön lisans mezunu”, “lisans mezunu”, “yüksek lisans mezunu”, “doktora mezunu” seçenekleriyle eğitim durumu ve açık uçlu olarak yaş değişkenlerine dair sorular yer almaktadır.

2.1.2. Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçek Stanley Coopersmith (1967) tarafından geliştirilmiş olup Turan ve Tufan (1987) tarafından Türkçe geçerlik-güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısının .62 olduğu, birer yıl arayla yapılan test-tekrar test güvenirlik katsayısının .76 olduğu bilinmektedir. Söz konusu ölçeğin yetişkinler için kısa formu bu çalışmada uygulanmıştır. Ölçekte yer alan 25 maddede olumlu değerlendirilmelerin bulunduğu maddelerde "Benim Gibi", seçeneğinin olumsuz değerlendirmelerin yer aldığı maddelerde de "Benim Gibi Değil" seçeneğinin işaretlemesi beklenmektedir. Beklenmeyen cevaplar “0”, beklenen cevaplar ise “1” puan almaktadır. Toplam puan “4” ile çarpılmakta olup ölçekten alınan en düşük puan “0” iken, en yüksek puan “100” olmaktadır. Ölçekten yüksek puan alınması yüksek benlik saygısına işaret etmektedir.

2.1.3. Sosyal Kaygı Ölçeği

Sosyal Kaygı Ölçeği, Özbay ve Palancı (2001) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısının .89 olduğu bilinmektedir. Ölçek 30 maddeden oluşmakta ve “Hiçbir zaman=0”, “Çok az=1”, “Ara sıra=2”, “Sık sık=3” ve “Her zaman=4” şeklinde derecelendirilmiş beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 120 olmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan sosyal kaygının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

2.1.4. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği

Bu ölçek P. Gilbert ve S. Allan (1994) tarafından geliştirilmiş olup Türkçe uyarlaması Savaşır ve Şahin (1997) tarafından sağlanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89 olarak, dört ay ara ile yapılan ile yapılan ikinci uygulama sonucu test-tekrar test güvenirlik katsayısının .84 olarak bulunduğu bilinmektedir. Ölçekte 16 madde yer almakta ve bu maddelerin altında “Hiç”, “Biraz”, “Oldukça İyi”, “İyi”, “Çok İyi” olmak üzere 5’li likert tipi cevaplar yer almaktadır. Cevaplar “1” ile “5” puan arasında değişmekte olup ölçekten alınan en düşük puan “16” iken en yüksek puan “80”dir. Alınan yüksek puan kişinin boyun eğici davranışlarının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

3. BULGULAR

Bu bölümde yapılan saha araştırmasının sonucunda elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

3.1. Demografik Bilgiler

Katılımcıların kişisel bilgilerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.1: Katılımcıların Demografik Bilgileri Frekans ve Yüzde Değerleri

	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	172	56.7
	Erkek	131	43.3
Yaş	18-25	43	14.2
	26-35	172	56.8
	36-45	65	21.5

	46-55	15	5.0
	56-65	8	2.6
Eğitim Durumu	Okur-yazar	3	1
	İlkokul mezunu	0	0
	Ortaokul mezunu	7	2.3
	Lise mezunu	36	11.9
	Ön lisans mezunu	29	9.6
	Lisans mezunu	181	59.7
	Y. lisans mezunu	43	14.2
	Doktora mezunu	4	1.3

Tablo 3.1.'de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan 303 katılımcının 172 (%56,7)'si kadın, 131 (%43,3)'i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu ele alındığında ise okuryazar 3(%1), ortaokul mezunu 7(%2,3), lise mezunu 36(%11,9), ön lisans mezunu 29(%9,6), lisans mezunu 181(%59,7), yüksek lisans mezunu 43(%14,2), doktora mezunu 4(%1,3) kişi olduğu tespit edilmektedir. Katılımcılar arasında 18-25 yaş arası 43(%14.2), 26-35 yaş arası 172(%56.8), 36-45 yaş arası 65(%21.5), 46-55 yaş arası 15(%5), 56-65 yaş arası 8(%2.6) kişinin olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşı 18-61 arasında olup örneklem yaşı ortalaması 32,91(SS=8,550)'dir.

3.2. Benlik Saygısı, Sosyal Kaygı ve Boyun Eğici Davranışlar Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi

Araştırmanın temel değişkenleri olan benlik saygısı, sosyal kaygı ve boyun eğici davranışlar arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniği ile hesaplanmıştır (bkz. Tablo 4.2.). Yapılan Pearson Korelasyon analizine göre araştırmanın temel değişkeni olan boyun eğici davranışlar ile benlik saygısı arasında negatif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı ($r=-,46$, $p < ,001$); boyun eğici davranışlar ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı ($r=,73$, $p < ,001$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında negatif yönlü istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki görülmüştür ($r = -,61$, $p < ,001$).

Tablo 3.2. Benlik saygısı, sosyal kaygı ve boyun eğici davranışlar değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler ve korelasyonlar

	Benlik Saygısı	Sosyal Kaygı	Boyun Eğici Dav.
Benlik Saygısı	–		
Sosyal Kaygı	-,61*	–	
Boyun Eğici Dav.	-,46*	,73*	–

* $p < ,001$

3.3. Benlik Saygısı, Sosyal Kaygı ve Boyun Eğici Davranışlar Değişkenlerine İlişkin Regresyon Analizi

Aralarında anlamlı bir ilişki olduğu bulgularan benlik saygısı ve sosyal kaygı değişkenlerinin boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığını belirlemeye yönelik-teorik çerçeve göz önünde bulundurularak- öncelikle basit regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Benlik saygısının, boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır (bkz. Tablo 4.3.1). Bu analizin sonucunda; benlik saygısının ($\beta = -0,507$, t

= -10,215, $p < ,001$) boyun eğici davranışları istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordadığı ve boyun eğici davranışlardaki varyansın %25,5'ini açıkladığı bulgulanmıştır (Düz. $R^2 = ,26$, $F_{1,301} = 104.343$, $p < ,001$).

Tablo 3.3.1. Benlik saygısının, boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi sonucu

Boyun Eğici Dav.	R	R^2	Düz. R^2	F	β	t
Benlik Saygısı	,507	,257	,255	104,343*	-,507	-10,215*

* $p < ,001$

Sosyal kaygının, boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır (bkz. Tablo 4.3.2). Bu analizin sonucunda; sosyal kaygının ($\beta = -0,734$, $t = 18,745$, $p < ,001$) boyun eğici davranışları istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordadığı ve boyun eğici davranışlardaki varyansın %53,7'sini açıkladığı bulgulanmıştır (Düz. $R^2 = ,54$, $F_{1,301} = 351.383$, $p < ,001$).

Tablo 3.3.2. Sosyal kaygının, boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığına ilişkin regresyon analizi sonucu

Boyun Eğici Dav.	R	R^2	Düz. R^2	F	β	t
Sosyal Kaygı	,734	,539	,537	351,383*	-,734	18,745*

* $p < ,001$

Bu bulgular doğrultusunda benlik saygısı ve sosyal kaygının birlikte boyun eğici davranışları yordayıp yordamadığını belirlemeye yönelik çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucu sosyal kaygı ($\beta = 0,730$; $t = 13,522$; $p < ,001$) ve benlik saygısının ($\beta = -0,006$; $t = -,107$; $p = 0,915$) birlikte boyun eğici davranışları istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordamadığı görülmektedir (Düz. $R^2 = 0,54$; $F_{2,300} = 175,120$; $p < ,001$).

3.3. Benlik Saygısının Boyun Eğici Davranış Değişkeni Üzerindeki Etkisinde Sosyal Kaygının Aracı Rolüne İlişkin Analiz Sonuçları

Yapılan regresyon analizi sonuçlarının aracı değişkenlik hipotezini destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Aracı değişken hipotezini test edebilmek amacıyla Hayes (2013) tarafından geliştirilen Process 2.15 makrosu üzerinde Baron ve Kenny'nin (1986) 4 aşamalı regresyon analizi modeli kullanılmıştır. Modelde Bootstrap örnekleme 5000 seçeneği ve %95 güven aralığı belirlenmiştir.

Regresyon analizinin birinci aşamasında yordayan değişken olarak ele alınan benlik saygısının aracı değişken olarak ele alınan sosyal kaygıyı negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür ($\beta = -3,3883$, BootLLCI = -3,7946, BootULCI = -2,9820; $p < ,001$) ve sosyal kaygı üzerindeki değişimin yüzde 47'sinin (R^2) benlik saygısı tarafından açıklandığı bulgulanmıştır.

Analizin sonraki aşamasında yordanan değişken olarak ele alınan boyun eğici davranışların, yordayan değişken olarak ele alınan benlik saygısı tarafından negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı bulgulanmış ($\beta = -1,1596$, BootLLCI = -1,3830, BootULCI = -,9362; $p < ,001$) ve boyun eğici davranışlar üzerindeki varyansın yüzde 26'sının (R^2) benlik saygısı tarafından açıklandığı görülmüştür.

Benlik saygısı ve sosyal kaygı değişkenlerinin yordayan değişken, boyun eğici davranışların ise yordanan değişken olarak ele alındığı üçüncü aşamada ise anlamlılık düzeyinde bozulma gerçekleştiği görülmüştür ($p=0.9149$). Benlik saygısının boyun eğici davranışları anlamlı bir şekilde yordadığı aşama sonrasında sosyal kaygının modele dahil edilmesi ile anlamlılığın bozulması göz önüne alındığında aracılık etkisinin söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda benlik saygısının boyun eğici davranışlar üzerindeki yordayıcı etkisinin sosyal kaygı üzerinden gerçekleştiği, sosyal kaygının bu modelde aracı rol oynadığı bulgulanmıştır.

4.SONUÇ

Araştırmada toplanan veriler ile yapılan analiz sonucunda boyun eğici davranışlar ile benlik saygısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmış ve bu ilişkiye dair kat sayı değeri göz önüne alındığında bu iki değişken arasındaki ilişkinin orta düzeyde olduğu düşünülmüştür. Boyun eğici davranışlar ile sosyal kaygı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ve benlik saygısı ve sosyal kaygı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmakta ve bu ilişkilerin yüksek düzeyde olduğu düşünülmüştür (Cohen, 1988).

Yapılan aracılık analizinde benlik saygısının boyun eğici davranışları anlamlı bir şekilde yordadığı aşama sonrasında sosyal kaygının modele dahil edilmesi ile anlamlılığın bozulması göz önüne alındığında tam aracılık etkisinin söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Bu bulguların araştırma hipotezini destekler nitelikte olduğu, benlik saygısının boyun eğici davranışlar üzerindeki yordayıcı etkisinin sosyal kaygı üzerinden gerçekleştiği, sosyal kaygının bu modelde aracı rol oynadığı bulgulanmıştır.

Bu araştırmadan edinilen bilgiler ışığında bireylerin kendi değerlerini arka planda bırakarak diğerlerinin ve otoritenin talepleri ve değerleri doğrultusunda sergilediği davranış örüntülerinden olan boyun eğici davranışların sergilenmesinde benlik saygısının ve sosyal kaygının önemli bir faktör olduğu, bu bağlamda klinik alanda boyun eğici davranışların sergilenmesine dair rahatsızlıklar göz önüne alındığında bu araştırmadan elde edinilen sonuçların yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Benlik saygısı düşük olan bireylerin boyun eğici davranışları sergileyebileceği ancak bunun önemli bir etkisinin sosyal kaygının yüksek olması üzerinden gerçekleşebileceği varsayıldığından sosyal kaygının düşmesi ile boyun eğici davranışlarda da azalma olabileceği öngörülmektedir.

5.KAYNAKÇA

- Allan, S., Gilbert, P., ve Pehl, J. (1994). The phenomenology of shame and guilt: An empirical investigation, *British Journal Of Medical Psychology*, 67, 23-36.
- Cohen, J. (1988). *İstatistiksel güç analizi* (2. baskı). Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Coopersmith, S. (1967). The antecedents of self-esteem. San Francisco, CA: Freeman.
- Gecas, V. (1982). The Self-Concept. *Annual Review of Sociology* 8:1-33
- Kuzgun, Y. (2002). *İlköğretimde Rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- O'Connor, L.E., Berry, J.W., Weiss, J., ve Gilbert, P., (2002). Guilt, fear, submission, and empathy in depression. *Journal of Affective Disorder*, 71, 19-27.
- Palancı, M. ve Özbay, Y. (2001). *Sosyal kaygı ölçeği: Geçerlik güvenirlik çalışması, VI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde sunulan bildiri*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). Boyun eğici davranışlar ölçeği. *Bilişsel- Davranışçı Terapilerde Değerlendirme Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara., 100-103.
- Turan, N. ve Tufan, B. (1987). Coopersmith benlik saygısı envanteri'nin geçerlik güvenirlik çalışması. *23. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, İstanbul.
- Watson, D., ve Friend, R. (1969). Measurement of social-evaluative anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33(4), 448-457. doi:10.1037/h0027806

Presentation ID / Sunum No: 72

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-4455-6863

| 190

Duygu Düzenlemede Kültürlerarası Farklılıklar- Ruminasyon Tekniği Perspektifinden

Dr. Melike Eğer Aydoğmuş
Hacettepe Üniversitesi

Özet: Gross'a göre duygu düzenleme, duygunun yoğunluğunu, süresini veya türünü; duygunun ortaya çıkacağı ortamı ya da duygunun ifade edilip edilmeyeceğini bilinçli veya bilinçsiz olarak belirleyebilmektir. İnsanlar duygularını, hazzı ve ya performanslarını arttırmak ya da sosyal ilişkilerini düzenlemek gibi farklı amaçlar için düzenlerler. Araştırmalar, duygu düzenleme stratejilerinin kullanımının psikolojik ve fiziksel iyi oluş ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, duygu düzenleme stratejilerinin yönü ve sonuçları, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Buradaki temel etken kültüre özgü duygu normlarıdır. Örneğin, kendine odaklı duygular (neşe, gurur gibi) bireyselci kültürler (örneğin, Koreliler) arasında değerli iken, ilişki odaklı duygular (utanç, sempati gibi) toplulukçu kültürler (örneğin, Amerikalılar) arasında değerlidir. Dahası, bireyselci kültürler duygularını aşağı doğru düzenleme eğiliminde, toplulukçu kültürler ise yukarı doğru düzenleme eğilimindedir. Mevcut araştırmalar daha çok "bastırma" ve "bilişsel yeniden değerlendirme" açısından kültürlerarası farklılıklara odaklanmakta; diğer duygu düzenleme stratejileri üzerindeki kültürler arası farklılıklar belirsizliğini korumaktadır. Spesifik olarak, sonuçlar toplulukçu kültürlerin bastırmayı daha sık kullandığını, ancak bireyselci kültürlerle kıyasla bundan daha az olumsuz etkilendiklerini göstermektedir. Ek olarak, sınırlı sayıda çalışma, bireyselci kültürlerin bilişsel yeniden değerlendirmeden toplulukçu kültürlerle göre daha fazla fayda sağladığını göstermektedir. Bu sunumda, "ruminasyon" tekniğinin kullanımı ve sonuçları, mevcut literatüre dayalı olarak kültürel bir bakış açısıyla tartışılacaktır. Ön kanıtlar, bireyselci kültürlerin toplulukçu kültürlerle göre daha fazla ruminasyon kullandığını göstermektedir. Ek olarak, ruminatif duygu düzenleme stratejisinin sonuçları, bastırmayla paralel olarak farklı kültürlerde farklı sonuçlara neden olmaktadır. Bu eğilimler, kültür temelli bilişsel ve duyuşsal süreçler perspektifinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme, Ruminasyon, Kültür, Sağlık

Cross-Cultural Differences in Emotion Regulation: From the Perspective of Rumination

Abstract: According to Gross, emotion regulation is consciously or unconsciously changing the intensity, duration, or type of emotion; the environment in which it arises and the way to express it. People regulate their emotions for different purposes, such as hedonic, performance related and interpersonal purposes. Research shows that the use of emotion regulation strategies is related to psychological and physical wellbeing. However, the direction and consequences of emotion regulation strategies vary across different societies because of culture-specific emotion norms. For example, self-focused emotions (e.g., joy, pride) are valuable among individualistic cultures (e.g., Americans) vs. relation-focused emotions (i.e., shame, sympathy) among collectivist cultures (e.g., Koreans). Furthermore, individualistic cultures tend to up-regulate their emotions vs. collectivist cultures who tend to down-regulate their emotions. Research mainly focus on cultural differences on the consequences of "emotion suppression" and "cognitive reappraisal", and the cross-cultural differences on other emotion regulation strategies are remained unclear. Specifically, results shows that collectivist societies use emotion suppression more often, but they are affected by this less negatively than individualistic cultures do. In addition, a limited number of studies show that individualistic cultures benefit from cognitive reappraisal more than collectivist cultures do. In this presentation, the use of and consequences of "rumination" will be discussed from a cultural perspective based on the existent literature. Preliminary evidence shows that individualistic cultures use rumination more than collectivistic cultures do. In addition, the consequences of ruminative emotion

regulation strategy vary across cultures, parallel to emotion suppression. These tendencies will be discussed based on the culture-based cognitive and affective processes.

Keywords: Emotion Regulation, Rumination, Culture, Health

1. Giriş

Gross'a göre duygu düzenleme, duygunun yoğunluğunu, süresini veya türünü; duygunun ortaya çıkacağı ortamı ya da duygunun ifade edilip edilmeyeceğini bilinçli veya bilinçsiz olarak belirleyebilmektir (Gross, 2015). Bu sürece fizyolojik (örn., kalp atış hızı), davranışsal (örn., gülümsemek) ve bilişsel (örn., dikkatini başka yöne kaydırma) tüm düzenlemeler dahildir (Bridges vd., 2004).

İnsanlar duygularını farklı amaçlar için farklı şekillerde düzenleyebilirler. Öyle ki, kişi hissettiği haz oranını arttırmak için bir dostunu arayabilir ya da ağzına bir parça çikolata atabilir. Aidiyet duygusunu koruyabilmek için toplumsal ve kültürel kurallara uymak adına cenazelerde gülmekten kaçınabilir. İş yerinde yüksek performans sergileyebilmek içinse olumsuz duygularını gizleyebilir (Niedenthal ve Ric, 2017).

Duygu düzenleme dendiğinde genelde aşağıya doğru bir düzenleme kastediliyor olsa da, duygu düzenleme yukarı doğru da yapılabilir (Gross, 2015). Diğer bir deyişle, duygu düzenleme, deneyim ve ifadenin azaltılmasıyla olduğu kadar, artırılmasıyla da yapılabilir. Örneğin bir kişi amacına ulaşmak için öfkesini bastırıp yüz ifadesini yumuşatırken; başka bir durumda, ruminasyon yaparak öfkesini arttırabilir ve saldırganca davranabilir.

Araştırmalar, duygu düzenleme stratejilerinin psikolojik ve fiziksel iyi oluş ile performansı yordadığını; bulguların farklı yaş grupları ve iş sektörlerine genellenebileceğini göstermektedir (Djambazova-Popordanoska, 2016; Nyklíček vd., 2011; Urry ve Gross, 201; Zammuner ve Galli, 2005). Duygu düzenleme tekniklerinin sonuçları açısından alanyazın temel olarak iki duygu düzenleme tekniğine odaklanır. İlki “duygu ifadesini gizlemek” olarak tanımlanan *bastırma*; diğeri “durumla ilgili düşüncenin değişimi” olarak tanımlanan *yeniden değerlendirme*dir. Bu iki tekniğin etkilerinin anlamlı olarak farklılaştığı bilinmektedir. Bastırma duygusal ifadeyi azaltabiliyorken duygu deneyimi, somatik (örn., deri üstü iletim) ve fizyolojik (örn., kalp atış hızı) tepkiyi azaltmakta başarısızdır. Bu teknikte, kişinin sempatik uyarılma düzeyi fazla, bilişsel performansı (örn., hafıza) düşüktür. Bastırma aynı zamanda sosyal ilişkilere de zarar verir, bastırma yaygın olarak kullanan kişilerin ilişki kalitelerinin düşük olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan yeniden değerlendirmenin, duygunun kontrolü açısından daha başarılı, bilişsel ve sosyal maliyet açısından daha avantajlı olduğu bilinmektedir (Gross, 2002; Niedenthal ve Ric, 2017).

Aldao ve arkadaşlarının 2010 yılında tamamladığı bir meta-analiz çalışmasında 114 çalışma temel alınarak psikopatoloji ve duygu düzenleme arasındaki ilişki test edilmiştir. Bulgular, psikopatoloji üzerinde etkili olan duygu düzenleme tekniklerinin başında *ruminasyon* geldiğini göstermiş, bunu sırasıyla *kaçınma*, *problem odaklı başatma* ve *bastırma* teknikleri takip etmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi alanyazın temel olarak bastırma ve yeniden değerlendirme süreçlerine odaklanır. Kültürün duygu düzenleme ile olan ilişkisinin incelendiği çalışmalarda da benzeri bir eğilim söz konusudur. Bu çalışmada, “ruminasyon” tekniğinin kullanımı ve sonuçları, mevcut literatüre dayalı olarak kültürel bir bakış açısıyla tartışılacaktır.

1.1. Kültür ve Duygu Düzenleme

Yıllar boyunca, kültürün birçok farklı tanımı yapılmıştır. Genel olarak tanımlamak gerekirse kültür, tarihsel olarak türetilmiş açık ve örtük kalıplar ve bunların kurumlarda, uygulamalarda ve eserlerde somutlaştırılmış halidir. Yani kültür, nesilden nesile aktarılmış, öğrenilmiş, zamanla değişime uğramış değerler, davranış ve düşünceler bütünüdür (Spencer-Oatey ve Franklin, 2012).

Kültürün nasıl ayrıştırılacağına dair birçok tartışma gündeme gelmiş olsa da, yaygın olarak benimsenen kriter toplumları *bireyselci* ve *toplulukçu* olarak ayrıştırmaktır. Gruplamada kullanılan isimler, toplumların neye değer atfettiğini belirtmektedir. Topluluk kuralları ve grup içi uyumu temel değer olarak gören toplulukçu kültürlerde, grubun amaçları bireysel amaçlardan önce gelir. Diğer taraftan, bireyselci kültürlerde kişinin kendi başarısı ve mutluluğu en temel değer ve amaç olarak karşımıza çıkar.

Duygu düzenleme stratejilerinin yönü ve sonuçları, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Burada temel etken duyguya özgü kültür normlarıdır. Diğer bir deyişle, hangi duyguların önemli olduğu kültürden kültüre farklılaşmaktadır. Örneğin, kendine odaklı duygular (örn., neşe, gurur) ve yüksek uyarılma içeren pozitif duygular (örn., coşku, heyecan) bireyselci kültürler yani batılı ülkeler (örn., Amerikalılar) arasında değerli iken, ilişki odaklı duygular (utanç, sempati gibi) ve düşük uyarılma içeren pozitif duygular (örn., rahatlama) toplulukçu kültürler yani Asya'daki ülkeler (örn., Koreliler) arasında değerlidir (Kitayama vd., 2006; Niedenthal ve Ric, 2017).

Kültürlerarası farklılıklara odaklanan mevcut araştırmalar daha çok "bastırma" ve "yeniden değerlendirme" üzerine yoğunlaşmakta; diğer duygu düzenleme stratejileri üzerindeki kültürler arası farklılıklar belirsizliğini korumaktadır. Spesifik olarak sonuçlar, toplulukçu kültürlerin bastırmayı daha sık kullandığını, ancak bireyselci kültürlerle kıyasla olumsuz etkilerini daha az yaşadıklarını göstermektedir (Soto vd., 2011). Diğer taraftan, yeniden değerlendirmede kültürlerarası önemli bir fark olduğu tutarlı bir şekilde desteklenmemiştir. Bazı çalışmalar fark olmadığını ifade ederken (örn., Ramzad ve Amjad, 2017); diğerleri bireyselci kültürlerin yeniden değerlendirmeyi bastırmaya kıyasla daha fazla kullandıklarını ifade etmektedir (örn., Novin vd., 2009).

1.1.1. Ruminasyon ve Kültür

Ruminasyon kişinin kendi içinde, pasif ve kabataslak şekilde olayları ve durumları tekrar tekrar deneyimlemesi ve bu şekilde duygularını düzenlemeye çalışmasıdır (Watkins, 2008). Duygusal geniş getirme olarak da anılır. Hem kısa süreli hem uzun süreli olarak kişiye zarar verdiği, psikopatoloji ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Sheppes ve Gross, 2012; Aldao vd., 2010). Ruminasyonun sonuçları açısından kültürel farklılıklar az sayıda çalışmada test edilmiş ve tutarlı bulgulara ulaşamamıştır.

McGuirk ve arkadaşları (2018) ruminasyonun hem "mutluluğun değerli olduğunu düşünmek" hem de "zorlayıcı duyguların değersiz olduklarını düşünmek" ile anlamlı şekilde ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu durumu kültürlerin inanç ve değer sistemleriyle bağdaştırabiliriz. Ying-yang gibi inanç sistemlerinin egemen olduğu Asyalı kültürlerde değerli olan olumlu (örn., mutluluk) ve zorlayıcı duygular (örn., öfke) arasında bir denge kurabilmektir. Batıdaki inanç ve değerler ise olumlu duyguları en üst düzeye çıkarmak ve zorlayıcı duyguları en aza indirmek üzerine yoğunlaşır (Niedenthal ve Ric, 2017). Bu eğilimlerden çıkarımla, ruminasyonun mutluluğa özel bir değer atfeden batılı ülkelerde yani bireyselci kültürlerde daha yoğun olarak deneyimlenmesi beklenir. Ancak, birkaç önemli çalışma, bastırma tekniği alanyazınıyla paralel olarak, bireyselci kültürlerin toplulukçu kültürlerle kıyasla daha az ruminasyon yaptığını ancak toplulukçulara kıyasla ruminasyonun olumsuz etkilerini daha fazla deneyimlediklerini göstermektedir. Bu bulgular farklı psikolojik rahatsızlıklar (örn., depresyon, travma sonrası stres bozukluğu) ve sosyal gruplar (örn., psikolojik rahatsızlığı olan kişiler, öğrenciler) için geçerli bulunmuştur (Chang vd., 2010; Jobson vd., 2022; Schunk vd., 2022).

Bireyselci toplumlarda daha yoğun görülen, ruminasyon ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi Choi ve Myomoto (2022) ruminasyondaki genel atıf eğilimiyle bağdaştırır. Çalışmanın bulgularına göre, kişi ruminasyonu eğer gelişim ve motivasyonundan (örn., daha iyi sonuç almak istiyor) çok, benlik-şüphesi (örn., ne yapsa daha iyi sonuç alamaz) ile açıklıyorsa, ruminasyon eğiliminin onda depresyonu tetiklemesi daha olasıdır. Benlik-şüphesi atfının Avrupalı ülkelerde daha yoğun olarak yapıldığı hesaba katıldığında, batılı ülkelerde ruminasyonun daha olumsuz sonuçlarla ilişkili olması şaşırtıcı değildir.

Diğer taraftan ruminasyon kullanma seviyesi ve ruminasyonun psikopatoloji ile olan ilişkisinde kültürlerarası bir fark olmadığını (Pauw vd., 2020; Nagulendran ve Jobson, 2020) ya da bireyselci kültürler arasında bile fark olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (Potthoff vd., 2016). Potthoff ve arkadaşları, doğu (örn., İtalya) Avrupa ülkelerinin batıdakilere kıyasla (örn., Almanya) daha sık ruminasyon kullandığını ancak ruminasyon ve psikopatoloji arasındaki ilişkinin kültürden bağımsız olarak benzerlik gösterdiğini bulmuşlardır.

Bulgulardaki farklılıkların kaynağını incelediğimizde, kültürleri temsil eden gruplarda anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Kimi çalışmada gerçekten doğu ve batı ülke vatandaşları katılımcı olarak değerlendirilirken (Kwon vd., 2013), diğer çalışmalarda Amerika'da yaşayan Asya ve Avrupa kökenli Amerikalı vatandaşlar (Chang vd., 2010) ya da beyaz Avusturyalılarla Asya kökenli Avusturyalılar (Nagulendran ve Jobson, 2020) kıyaslanmıştır. Diğer taraftan psikopatoloji ve ruminasyon ölçümü için

farklı ölçeklerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Kimi çalışmalar, ruminasyon ve psikolojik sağlık seviyesini genel eğilimleri ölçen birer ölçekle test ederken (örn., Pauw vd., 2020), diğerleri ruminasyonu (Chang vd., 2010) ve spesifik psikolojik rahatsızlıkları (örn., PTSD, Nagulendran ve Jobson, 2020) temel alan ölçekler kullanmayı tercih etmiştir.

2. Sonuç

Sonuç olarak, tercih edilen duygu düzenleme çeşitleri ve bu tekniklerin sonuçları açısından kültürlerarası bir fark olduğu bilinmektedir. Alanyazındaki çalışmaların temel olarak bastırma ve yeniden değerlendirme tekniklerine odaklandığı; ruminasyonu temel alan kültürlerarası çalışmaların hem az sayıda olduğu hem de karma bulgular sunduğu belirlenmiştir. Kimi çalışmada ruminasyon kullanma sıklığı ve etkilerinde bireyselci kültürlerin toplulukçulardan anlamlı olarak farklılaştığı, kimi çalışmada ise kültürlerarası bir fark olmadığı belirtilmiştir.

Çalışmalar detaylı olarak incelendiğinde, kültürleri temsil eden grupların seçiminde önemli bir fark bulunduğu göze çarpar. Diğer taraftan bazı çalışmalarda ruminasyon ve psikolojik sağlığın genel ölçeklerle, bazı çalışmalarda ilgili konuya özel ölçeklerle değerlendirildiği görülür.

Dolayısıyla bu çalışma sonucundaki önerimiz, ruminasyon kullanımı ve sonuçlarına dair kültürlerarası farklılıkları inceleyen daha çok çalışma yapılmasıdır. Bu çalışmaların, hem bireyselci ve toplulukçu kültürleri tam anlamıyla temsil ediyor, hem de alt kültürleri de dahil ediyor olmaları önemlidir. Diğer taraftan, ruminasyon ve psikopatolojinin spesifik ve benzer şekillerde ölçülmesi gereklidir. Tüm bunlar, bulguların genellenebilirliğine önemli bir katkı yapacaktır.

3. Kaynakça

- ALDAO, A., NOLEN-HOEKSEMA, S. ve SCHWEIZER, S. (2010). "Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review". *Clinical psychology review*, 30(2), 217-237.
- CHANG, E. C., TSAI, W. ve SANNA, L. J. (2010). "Examining the relations between rumination and adjustment: Do ethnic differences exist between Asian and European Americans?". *Asian American Journal of Psychology*, 1(1), 46.
- CHOI, J. H. ve MIYAMOTO, Y. (2022). "Cultural Differences in Rumination and Psychological Correlates: The Role of Attribution". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 01461672221089061.
- DJAMBAZOVA-POPORDANOSKA, S. (2016). "Implications of emotion regulation on young children's emotional wellbeing and educational achievement". *Educational Review*, 68(4), 497-515.
- GROSS, J. J. (2015). "Emotion regulation: Current status and future prospects". *Psychological inquiry*, 26(1), 1-26.
- GROSS, J. J. (2002). "Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences". *Psychophysiology*, 39(3), 281-291.
- JOBSON, L., WILLOUGHBY, C., SPECKER, P., WONG, J., DRAGANIDIS, A., LAU, W. ve LIDDELL, B. (2022). "Investigating the associations between cognitive appraisals, emotion regulation and symptoms of posttraumatic stress disorder among Asian American and European American trauma survivors". *Scientific Reports*, 12(1), 1-15.
- KITAYAMA, S., MESQUITA, B. ve KARASAWA, M. (2006). "Cultural affordances and emotional experience: socially engaging and disengaging emotions in Japan and the United States". *Journal of personality and social psychology*, 91(5), 890.
- KWON, H., YOON, K. L., JOORMANN, J. ve KWON, J. H. (2013). "Cultural and gender differences in emotion regulation: Relation to depression". *Cognition ve Emotion*, 27(5), 769-782.
- NAGULENDRAN, A. ve JOBSON, L. (2020). "Exploring cultural differences in the use of emotion regulation strategies in posttraumatic stress disorder". *European journal of psychotraumatology*, 11(1), 1729033.

- NIEDENTHAL, P. M. ve RIC, F. (2017). *Psychology of Emotion*. Psychology Press, New York.
- NOVIN, S., BANERJEE, R., DADKHAH, A. ve RIEFFE, C. (2009). "Self-reported use of emotional display rules in the Netherlands and Iran: Evidence for sociocultural influence". *Social Development*, 18(2), 397-411.
- NYKLÍČEK, I., VINGERHOETS, A. D. ve ZEELLENBERG, M. (2011). "Emotion regulation and well-being: A view from different angles". In *Emotion regulation and well-being* (pp. 1-9). Springer, New York, NY.
- PAUW, L., VU, T. V., SUN, R., VUILLIER, L., MILEK, A. ve SAUTER, D. (2020). "Emotion regulation and wellbeing: A cross-cultural study during the COVID-19 outbreak".
- POTTHOFF, S., GARNEFSKI, N., MIKLÓSI, M., UBBIALI, A., DOMÍNGUEZ-SÁNCHEZ, F. J., MARTINS, E. C., ... ve KRAAIJ, V. (2016). "Cognitive emotion regulation and psychopathology across cultures: A comparison between six European countries". *Personality and Individual Differences*, 98, 218-224.
- RAMZAN, N. ve AMJAD, N. (2017). "Cross cultural variation in emotion regulation: A systematic review". *Annals of King Edward Medical University*, 23(1).
- SCHUNK, F., TROMMSDORFF, G. ve KÖNIG-TESHNIZI, D. (2022). "Regulation of positive and negative emotions across cultures: does culture moderate associations between emotion regulation and mental health?". *Cognition and Emotion*, 36(2), 352-363.
- SHEPPES, G. ve GROSS, J. J. (2012). "Emotion regulation effectiveness: What works when". *Handbook of psychology*, 5, 391-406.
- SOTO, J. A., PEREZ, C. R., KIM, Y. H., LEE, E. A. ve MINNICK, M. R. (2011). "Is expressive suppression always associated with poorer psychological functioning? A cross-cultural comparison between European Americans and Hong Kong Chinese". *Emotion*, 11(6), 1450.
- SPENCER-OATEY, H. ve FRANKLIN, P. (2012). "What is culture. A compilation of quotations". *GlobalPAD Core Concepts*, 1, 22.
- URRY, H. L. ve GROSS, J. J. (2010). "Emotion regulation in older age". *Current Directions in Psychological Science*, 19(6), 352-357.
- WATKINS, E. R. (2008). "Constructive and unconstructive repetitive thought". *Psychological Bulletin*, 134(2), 163-206.
- ZAMMUNER, V. L. ve GALLI, C. (2005). "Wellbeing: Causes and consequences of emotion regulation in work settings". *International review of psychiatry*, 17(5), 355-364.

Presentation ID / Sunum No: 113

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-3461-5527

| 195

2011–2021 Yılı İçinde Yüzme Branşı ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Akademik Çalışmaların İncelenmesi

Öğr. Gör. Dr Emsal Öztürk¹, Öğr.Gör. Merve Cin¹

¹Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

*Corresponding author: Merve Cin

Özet: Bu çalışmada 2011-2021 yılları arasında yüzme alanında yapılan tez ve makaleler incelenmiştir. Yapılan çalışma ile gelecek zamanlarda yüzme ile ilgili yapılacak çalışmalara yol göstereceği değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, belirlenen ölçütler doğrultusunda sistematik alanyazın taraması sonucunda, erişilen çalışmaların araştırma kapsamına alınması uygun bulunan toplam 75 tez ve makale çalışma grubuna dahil edilmiş, Gerçekleştirilen Çalışmaların Konu Alanları, Çalışmaların Örneklem Dağılımı, Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı, Örneklem Büyüklüğüne İlişkin Bulgular açısından betimsel içerik analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Literatür taramalarında; YÖK Tez Tarama Merkezi, Ulakbim, Google Akademik, Spor Bilimleri Dergileri ve kongrelerde sunulan araştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışma sonucuna göre hangi yılda çalışma yapıldığına bakıldığında en çok 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Örneklem grubuna bakıldığında, en çok tercih edilen örneklem grubu 11-30 aralığı olduğu, Hangi yaş grubuna çalışıldığına bakıldığında ise en çok ergen ve çocukların tercih edildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüzme

Investigation Of Academic Studies Made Domestic And Abroad On Swimming Branch In 2011-2021

Abstract: In this study, thesis and articles made in the field of swimming between the years 2011-2021 were examined. It is evaluated that this study will guide the studies to be done about swimming in the future. In this study, as a result of systematic literature review in line with the determined criteria, a total of 75 theses and articles were included in the study group, which were found suitable to be included in the scope of the research. analyzed using the method. In literature searches; Researches presented in YÖK Thesis Search Center, Ulakbim, Google Scholar, Sports Sciences Journals and congresses were used. According to the results of the study, when we look at the year in which the study was carried out, it is seen that it was mostly done in 2019. Looking at the sample group, it is seen that the most preferred sample group is the 11-30 range. Considering which age group is studied, it is seen that adolescents and children are mostly preferred.

Keywords: Swimming; Sport; adolescent and child

GİRİŞ

Yüzme, ardışık ve eş zamanlı olarak suyun üzerinde kalarak, kol ve ayak koordinasyonunu sağlayarak su içindeki hareketler ile suda ilerleyebilme becerisidir (Bíró ve ark., 2015). Yüzme motorik özellikleri ve sportif performansı içerisinde barındıran bir spordur (Tüzen ve ark., 2005). Yüzme sporu tüm motorik özellikleri içeren uzun süreli antrenmanı gerektiren bir spordur (Kalinowski, 1985; akt. Sheard ve Golby, 2006). Suyun içerisinde yapılan, performansın maksimal düzeyde gelişmesine yardımcı olan bütün kas gruplarının çalıştıran spor branşıdır (Çelebi, 2008). Sportif yüzmede serbest stil, kelebek stil, sırtüstü stil, kurbağalama stil gibi teknikler bulunmaktadır (Hannula ve Thornton, 2001). Serbest Yüzme Stili; Baş ve sırt düz pozisyonda, gözler aşağıya ve öne doğru baktığı ve vücut yatay pozisyonda olduğu yüzme tekniğidir. Serbest stilde kulaçlar sıra ile atılır ve bacak hareketleri kalça ekleminden yapılır (Bozdoğan 2000). Sırtüstü yüzme Stili; serbest stil tekniğinin tersi yüzülen bir tekniktir. Yüzme

esnasında bedenın düz pozisyonunda olduğu, alt ekstremitenin üst ekstremiteden daha aşağıda yer aldığı, su seviyesinin kulak seviyesinin altında olduğu, kulaçların sıra ile atıldığı ve aynı anda ayak vuruşunun yapıldığı yüzme branşıdır (Luedtke, 1986). Kurbağalama Yüzme Stili; yüzme esnasında nefes alırken kafanın ve omuzun suyun dışına çıkmaktadır. Kalça su yüzeyine yakın pozisyonundadır. Bacak vuruşunda ayaklar da suyu itmek için dışa doğru rotasyon yapmaktadır. Ayaklar yan kısımdan arkaya doğru suyu iterler. Kulaç atılırken kollar ileriye doğru uzatıldığında bacak vuruşu yaparak kolların çekiş başlanmasıyla bacaklar kalçaya doğru çekilir (Bozdoğan, 2003). Kelebek Stil Yüzme; Bu stilde bacak hareketinde dizler bükülür bacağın üst tarafı suya iner ve ayak iç tarafa doğru rotasyon yapar. Kol çekişi ise, her iki kol da birlikte ileriye doğru atılır ve suya dokunduktan sonra da geriye doğru çekilir (Olaru, 1998).

Yüzme branşında farklı parametrelerin sportif performansa etkileri görülmekte, yapılan yeni çalışmalarda bu parametrelere yer verilmektedir. Sporunun başarı hedefi, kısa sürede sağlıklı en yüksek performansa ulaşmaktır (Alpozgen ve ark., 2022). Son yıllarda, artan bu ilgi ile yapılan çalışmaların kendine ait yöntem ve tekniklerin bilinmesi ve kullanılması bu çalışmaların incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; 2011-2021 yılları arasında yüzme branşında yapılan çalışmaları derleyerek sistematik bir şekilde sunmak gelecek yıllarda yapılacak çalışma konularının saptanmasına katkı sağlamaktır.

Yöntem

Bu çalışmada, belirlenen ölçütler doğrultusunda sistematik alanyazın taraması yapılarak ulaşılan, akademik başarının ters yüz sınıfa etkisine ilişkin 75 adet makale ve lisansüstü tez incelenmiştir. Elde edilen verileri açıklamak ve gerekli olan ilişkilere ulaşmak amacıyla betimsel içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel içerik analiz yöntemi, bir konu üzerinde yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçları tanımlayıcı ve sistematik biçimde değerlendiren araştırmalardır (Jayarajah ve ark., 2014; Lin ve ark., 2014; Suri ve Clarke, 2009).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın amaçları doğrultusunda ulaşılması hedeflenen makaleler Google Akademik, YÖK Tez Merkezi, Dergi Park, Researchgate’ de sunulan araştırmalardan yararlanılmıştır ve 2016-2021 yılları arasını kapsayacak şekilde sistematik alanyazın taraması gerçekleştirilerek elde edilmiştir.

Ulaşılan çalışmaların araştırmaya dâhil edilmesi bazı ölçütler kapsamında gerçekleştirilmiştir.

1. YÖK Tez Merkezi, Researchgate, Google Akademik, Dergi Park sunulan araştırmalar olması,
2. “Yüzme ve Spor ” anahtar kelimesini içeriyor olması,
4. Çalışmaların 2011-2021 yılları arasında olması,
5. Yayın dilinin İngilizce veya Türkçe olması,
6. Yayın türünün Tez ve makale olması,
7. Açık erişime sahip olması,
8. Tarama çalışması olmamasıdır.

Bulgular

Tablo.1. Yapılan Çalışmaların Konulara Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Antropometrik	13	17,33
Fizyolojik	17	22,66
Motorik özellikler	17	22,66
Psikolojik	11	14,66
Sağlık	15	19,99
Yönetim-Liderlik	2	2,66
Toplam	75	% 100

Tablo 1'e bakıldığında, en çok tercih edilen konu alanı fizyoloji ve motorik özellikler olmuştur. Bunları Sağlık, Antropometrik, Pskolojik ve yönetim-liderlik konuları takip etmektedir.

Tablo.2. Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
2011	2	2,66
2012	2	2,66
2013	3	3,99
2014	3	3,99
2015	2	2,66
2016	4	5,33
2017	6	7,99
2018	10	13,33
2019	20	26,66
2020	12	15,99
2021	11	14,66
Toplam	75	% 100

Tablo 2'ye bakıldığında, 2011-2021 yılları arasında yapılan çalışmaların en çok 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Bu durumu sırasıyla 2020, 2021, 2018 yılları takip etmektedir.

Tablo.3. Çalışmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
4-10	3	3,99
11-30	28	37,33
31-50	20	26,66
51-80	7	9,33
81-100	7	9,33
101-200	4	5,33
201-300	4	5,33
300 den fazla	2	2,66
Toplam	75	% 100

Tablo 3'e bakıldığında, en çok tercih edilen örneklem grubu 11-30 aralığıdır. Bunu 31-50, 51-80, 81-100, 101-200, 201-300 kişilik örneklem grubu takip etmektedir.

Tablo 4: Çalışmaların Yaşa Grubuna Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde
çocuk	27	35,99
ergen	28	37,33
yetişkin	18	23,99
engelli	2	2,66
Toplam	75	% 100

Tablo 4'e bakıldığında, yüzme ile ilgili çalışmalar en çok ergenler üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bunu sırası ile çocuklar, yetişkinler, engelliler izlemektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın amacı; 2011-2021 yılları arasında yüzme branşında yapılan çalışmaları derleyerek sistematik bir şekilde sunmak gelecek yıllarda yapılacak çalışma konularının saptanmasına katkı sağlamaktır. Bu derleme çalışmasında; YÖK Tez Tarama Merkezi, Ulakbim, Google Akademik, Spor Bilimleri Dergileri ve kongrelerde sunulan araştırmalardan yararlanılmıştır. İncelenen çalışmalar

sonucunda en çok tercih edilen konu alanı fizyoloji ve motorik özellikler olduğu görülmektedir. Hangi yılda çalışma yapıldığına bakıldığında en çok 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Örneklem grubuna bakıldığında, en çok tercih edilen örneklem grubu 11-30 aralığı olduğu görülmektedir. Hangi yaş grubuna çalışıldığına bakıldığında ise en çok ergen ve çocukların tercih edildiği görülmektedir.

Çalışma sonucumuza bakıldığında engelliler konusunda çok az çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışmamızda 300 sporcunun üstünde çok az örneklem grubuna ait çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışmamızın sonucuna bakıldığında yüzmenin yönetim-liderlik konusuna etkisini içeren çalışmaların çok az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yüzme sporunun sağlığa etkisini inceleyen çalışmalara yeterince yer verilmediği değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda yüzmenin psikolojik etkilerini içeren çok az çalışma yapıldığı görülmüştür. Dünyada Yüzmenin psikolojiye etkisini inceleyen birçok çalışma görülmüş (Knöchel ve ark., 2012; Rethorst ve ark., 2009; Vina ve ark.,2012) ülkemizde yapılacak yeni çalışmalarda yüzmenin psikolojik etkilerini içeren çalışmalara daha çok yer verilmesi gerektiği önerilmektedir. Engelli çocukların bilişsel ve motorsal ve sosyal açıdan faydalarını araştıran çalışmalara yer verilmesi gerektiği önerilmektedir. Ayrıca Yüzmenin engelli bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması konusunda süreli egzersiz programları içeren çalışmalara yer verilmesinin önem haiz ettiği değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Acar, O. (2021). Temel Yüzme Eğitiminin Bakıma Muhtaç Kız Çocukların Öz Güven ve Benlik Saygısı Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Samsun Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Atasoy, H. (2018). Yüzme antrenmanlarının; 8-10 yaş performans grubu yüzücülerinin serbest stil dereceleri ile bazı antropometrik ve motorik özellikler üzerindeki etkisinin incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Akdağ, E. (2019). Farklı Direnç Egzersizlerinin Yüzme Performansına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akıllıoğlu, O. (2019). Yüzme Egzersizlerinin Ortaokul Öğrencileri Üzerinde Fiziksel ve Algı Düzeyindeki Etkileri (Şanlıurfa İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Urfa.
- Alpözgen, A. Z., Sırma, G. Ç., & Işıklar, Ç. (2022). Sporcu Performansını Geliştirmede Kullanılan Güncel Egzersiz Yaklaşımları. Aksaray University Journal of Sport and Health Researches, 3(1), 48-60.
- Atasoy, H. (2018). Yüzme antrenmanlarının; 8-10 yaş performans grubu yüzücülerinin serbest stil dereceleri ile bazı antropometrik ve motorik özellikler üzerindeki etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Alaydin, A.. ve Kamuk, Y. (2020). Türkiye Yüzme Şampiyonası Seçmelerine Katılan 11-12 Yaş Yüzücülerin Barajı Geçme Durumlarına Göre Fiziksel ve Fizyolojik Özelliklerinin İncelenmesi. Eurasian Research in Sport Science, 5(1), 26-43.
- Baş, A. B. (2018). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yalnızlık düzeyleri ve evlilik doyumu ile ilişkilerinin incelenmesi, (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Batuhan, B. A. T. U., & AYDIN, A. D. (2020). Elit yüzme sporcularının egzersiz bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5(4), 399-412.
- Bayraktar, I., Orbay, H. O. (2020). Uzun Dönem Sporcu Gelişim Modelinin Yüzme Branşında İncelenmesi. JSAR, 2 (2) 76-80.
- Belli, Ş. (2019). Bedensel engelli çocukların yüzme eğitimlerinin okullarındaki sosyalleşme sürecine etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Trabzon Üniversitesi.
- Bıyıklı, T. (2018). 10 Haftalık Core Antrenmanın 11-13 Yaş Arası Kız Yüzücülerde Fiziksel Performansa Etkisi. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(2), 81-91.

- Bıldırçın, C. Ç., Eryılmaz, S. K., Özdemir, Ç., Kılıcı, A., Özdemir, H., Askeri, N., ... ve Kurdak, S. S. (2017). Genç Milli ve TOHM Takımı Kadın Yüzücülerin Serbest Teknik Yüzme Performanslarının Sualtı Analizi ile Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 28(2), 91-102.
- Bitik, E. (2021). Yüzme antrenörlerinin liderlik davranışlarının incelenmesi (İstanbul ili örneği) . Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Bıldırçın, C. Ç. (2016). Yarışmacı Genç Yüzücülerin Yüzme Teknik Analizlerinin Sualtı Hareketli Kamera Sistem İle Yapılması ve Performans Durumlarının Takibi. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Adana.
- Bíró M, Revesz L, Hidvégi P. Swimming history technique teaching. The rector of Eszterházy Károly College EKC Líceum Press Published; 2015. 92 s.
- Bozdoğan, A. (2000). Yüzmede fizyoloji, mekanik ve metot. Tekel Ambalaj Fabrikası Matbaası.
- Bozdoğan, A., & Özüak, A.(2003). Stilleriyle Temel Yüzme, İstanbul Pres Basım & Yayın.
- Çelebi, Ş. (2008). Yüzme Antrenmanı Yaptırılan 9–13 Yaş Gurubu İlköğretim Öğrencilerinde Vücut Yapısal Ve Fonksiyonel Özelliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Demir, M. (2018). Yüzme Antrenörlerinin İletişim Becerileri İle Yüzücülerin Motivasyon Düzeylerindeki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Durak, A. (2020). 100 Metre Serbest Yüzmenin Kinematik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Durhan, T. A., Akgül, B. M., ve Karaküçük, S. (2017). REKREATİF AMAÇLI YÜZME SPORUYLA UĞRAŞAN BİREYLERİN BOŞ ZAMAN YÖNETİMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4), 8-16.
- Düzgün, M., Göksu, Ö., ve Akkoç, O. Bağlı Yaşın Yüzme Performansına Etkisi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 82-91.
- Ekmekçi, İ. (2020). Yüzme branşında foam roller uygulamasının esneklik ve yüzme performans değerlerine etkisi Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Erdem, E. (2021). Core Antrenmanının Kısa ve Uzun Mesafe Yüzme Performansına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Elçi, G., Ağbuğa, B., Işık, U., ve Öztop, E. (2013). İmgeleme Çalışmasının 9-13 Yaş Yüzme Sporcularında Beceri Gelişimine Etkisinin İncelenmesi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(3).
- Fakazlı, A. E., & Kolayış, İ. E. (2018). Farklı ısınma aktivitelerinin 50 m yüzme performansı üzerine etkisi. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 125-134.
- Gönener, A., Demirci, D., Gönener, U., Beyza, Ö. Z. E. R., ve Yılmaz, O. 13-15 Yaş Grubu Erkek Yüzücülerde 8 Haftalık Core Antrenmanının Sırt Üstü Stili 100 M Performansına Etkisi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29-37.
- Gökhan, İ., Kürkçü, R., & Devocioğlu, S. (2011). Yüzme egzersizinin solunum fonksiyonları, kan basıncı ve vücut kompozisyonu üzerine etkisi. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 2(1), 35-41.
- Işıldak, K. (2015). 12-15 yaş arasındaki elit yüzücülerde dönemlik antrenmanların bazı antropometrik, fizyolojik ve biyomotorik özelliklerin gelişimine etkisi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Ilkım, E. (2019). Bireylerin yüzme sporunu tercih etmelerinin nedenleri (Malatya ili örneği) (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

- İnanç, Y. (2019). Isınma Sonrası Bekleme Süresinin Yüzme Performansına Etkisi. (Master's thesis, Samsun Üniversitesi).
- Kavuran, K. (2015). Yüzme Okulu Öğrencilerinin Beklenti Ve Memnuniyet Düzeylerine Çevresel Faktörlerin Etkisi (Elazığ örneği)/The effects of environmental factors on swimming school students' expectation and satisfaction levels (a case of Elazığ).
- Kaya, İ. B. (2019). 8-12 Yaş Elit Yüzücülere Uygulanan Kombine Antrenmanların Performans Düzeyleri Üzerine Etkisinin Araştırılması, (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Karakoç, S. (2021). 8-12 Yaş Grubu Yüzücülerde 6 Haftalık Balistik Antrenmanın Grab ve Track Çıkışa Etkisi (Master's thesis, Kocaeli University).
- Keleş, Ş., ve Karacan, S. (2016). 10-12 yaş grubu erkek yüzücülerde dinamik germe egzersizlerinin esneklik gelişimi ve yüzme performansına etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 328-337.
- Kıstak, B., Bulgan, Ç., Bingöl, B. M., & Başar, M. A. (2019). 8-10 Yaş Grubu Yüzücülerin 25m Farklı Stil Yüzme Performanslarının Motorik Özellikler İle İlişkisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 94-103.
- Koçak, U. Z. (2014). Adölesan yüzücülerde performansın belirleyicileri (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Knöchel, C., Oertel-Knöchel, V., O'Dwyer, L., Prvulovic, D., Alves, G., Kollmann, B., & Hampel, H. (2012). Cognitive and behavioural effects of physical exercise in psychiatric patients. *Progress in neurobiology*, 96(1), 46-68.
- Kılınç Boz, H. (2018). 6-13 Yaş Arası Çocuklarda Yüzme Egzersizi ve Bosu Çalışmalarının Dinamik ve Statik Dengeye Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Van Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kistak, B. 13-15 yaş grubu serbest stil erkek yüzücülerin 3 tekrarlı 200m performanslarına bağlı kinematik parametrelerin analizi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Mazlum, S. (2019). Türkiye'deki Yüzme Antrenörlerinin Çalıştıkları Kulüp Yöneticilerinin Yönetim ve Liderlik Stilleri Bakımından Değerlendirilmesi. (Master's thesis, Avrasya Üniversitesi).
- Nardemir, Ö. (2019). Yüzme Sporunu Yapan Çocukların Hayal Etme Gücünün Spor Tatmini Üzerindeki Etkileri. (Master's thesis, İstanbul Üniversitesi).
- Nardemir, E., Banu, H. & Ataman, Y. (2021). The Effect of Imagination Power on Sports Satisfaction of Children Playing Swimming Sports. *International Journal of Turkish Sport and Exercise Psychology*, 1;12-28
- Karakurt, K. (2020). Statik ve dinamik kor antrenmanın yüzme performansı ve motorik beceriler üzerine etkisi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Luedtke, D. (1986). Backstroke Biomechanics. *ASCA World Clinic Yearbook*. pp. 95, (14 18).
- Orhanlı, C. (2017). Ailelerin çocuklarını yüzme sporuna gönderme nedenlerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Olaru, A.M. (1998). Sportif Yüzme. *Kültür Ofset Matbaacılık*
- Özeker, K. Y. (2018). 10-12 yaş yüzücülerde kara antrenmanlarının fonksiyonel kuvvet ve yüzme performansına etkisi (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).
- Özçöven, M. (2012). 12 haftalık yüzme egzersizinin deniz harp okulu (DHO) hazırlık sınıfı öğrencilerinin fiziksel performansları üzerine etkisi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Öztürk, M. A., ve Gönülateş, S. (Eds.). (2019). Herkes İçin Spor ve Wellness Araştırmaları. Akademişyen Kitabevi.

- Ölmez, C., Yüksek, S., Üçüncü, M., & Ayan, V. (2017). 8-12 yaş çocuklarda bazı antropometrik özellikler ile 50 metre serbest stil yüzme performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri Dergisi*, 9(11).
- Özkoçak, V. (2018). 7-10 Yaş Arası Yüzme Yapan Çocuklarda Antropometrik Ve Somatotip Değişkenler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 1337-1346.
- Pehlivan, S.(2019). 9-13 yaş grubu yüzücülerde serbest yüzme tekniğinde, motorik özellikler, anaerobik güç ve yüzme performansı arasındaki ilişkiler (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü)
- Rethorst, C. D., Wipfli, B. M., & Landers, D. M. (2009). The antidepressive effects of exercise: a meta-analysis of randomized trials. *Sports Med.* 39, 491–511.
- Selçuk, H. (2013). 11-13 yaş grubu erkek yüzücülerde 12 haftalık terabant antrenmanının bazı motorik özellikler ile yüzme performansına etkileri (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Seyhan, R. G. (2019). Bedensel Engelli Yüzücülerin Fiziksel Uygunluk Düzeyleri ile Spora Özgü Performansları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. (Master's thesis, Hacettepe Üniversitesi).
- Sönmez, H. O. (2021). Bireyselleştirilmiş öğretim modelinin serbest stil yüzme becerilerinin öğrenimine etkisi (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).
- Sheard, M., & Golby, J. (2006). Effect of a psychological skills training program on swimming performance and positive psychological development. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 4(2), 149-169.
- Şentürk, A. (2018). Yaş grubu yüzücülerinde yüzme ekonomisine etki eden fiziksel ve fizyolojik etkenlerin incelenmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Şahin, B. (2021). 11-12 yaş grubu yüzücülerin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Şeyma, İ. N. A. N., & SAYGIN, Ö. (2019). Genç yüzücülerde antropometrik, fizyolojik ve fiziksel özelliklerin müsabaka performansına etkisinin araştırılması. *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS*, 5(4), 183-191.
- Taşkın, B. S. (2018). Yüzücülerde Kalp Atım Değişkenliğinin İncelenmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Tellioğlu, Y. E. H., ve Karadenizli, Ö. Ü. Z. İ. (2018). Sekiz Haftalık Kelebek Teknik Yüzme Eğitiminde Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması Comparison Of The Anxiety Levels In 8-Week Butterfly Technique Swimming Education. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(27), 2720-2729.
- Tüzen, B., Müniroğlu, S., ve Tanılhan, K. (2005). Kısa Mesafe Yüzücülerinin 30 Metre Sürat Koşusu Dereceleri İle 50 Metre Serbest Stil Yüzme Derecelerinin Karşılaştırılması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, (3), 97-99.
- Tokat, C. B. Yüzme sporu yapan gençlerin aleksitimi seviyeleri, duygu düzenleme güçlükleri, kaygı seviyeleri ve aile ortamı özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Top, E., Ve Akıl, M. (2017). 10 Haftalık Yüzme Egzersizinin Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireyler ve Ailelerinin Yaşam Kalitelerine Etkisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 53-61.
- Turna, B. (Ed.). (2021). Yüzme Sporuna Bilimsel Bakış. Akademisyen Kitabevi.
- Turgut, M., Argun, B., Sarıkaya, M., & Çınar, V. (2014). 17-18 Yaşlarındaki yüzme sporu yapan sporcuların beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(Special Issue 2), 242-254.

- Uçak, B. (2019). Kara Ve Su Egzersizlerinden Oluşan Düzenli Yüzme Antrenmanlarının Çocuklarda Vücut Kompozisyonu, Farklı Motorik Özellikler Ve Yüzme Performansına Etkisinin İncelenmesi. (Master's thesis, Akdeniz Üniversitesi).
- Umay, B. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde Evde Yapılan Direnç Egzersizlerinin Adölesan Yüzücülerde Yüzme Performansına Etkisi. (Master's thesis, Çanakkale University).
- Ünveren, A., Cengiz, Ş. Ş., & Karavelioğlu, M. B. (2013). Düzenli Yüzme Eğitiminin Çocukların Bazı Antropometrik Parametreler Ve El Kavrama Kuvveti Üzerine Etkisi. *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3), 242-247. Year 2013, Volume 7, Issue 3, 242 - 247, 01.12.2013.
- Vina, J., Sanchis-Gomar, F., Martinez-Bello, V., & Gomez-Cabrera, M. C. (2012). Exercise acts as a drug; the pharmacological benefits of exercise. *British journal of pharmacology*, 167(1), 1-12.
- Yapıcı, H., Kabakçı, A. C., Ayan, S., Doğan, A. A., Karaçalı, S., & Sofuoğlu, M. (2012). Kısa Mesafe Erkek Yüzücülerinin 25 Ve 50 Metre Serbest Stil Yüzme Dereceleri İle 10-20-30 Metre Sürat Koşusu Derecelerinin Karşılaştırılması.
- Yılmaz, T. (2012). 8 haftalık yüzme egzersizlerinin adölesanların aerobik güçleri, solunum fonksiyonları ve vücut dengeleri üzerine etkisi (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Yılmaz, E. (2014). 8-12 yaş çocuklara uygulanan yüzme antrenmanlarının fiziksel, fizyolojik ve bazı biyomotorik özelliklerine etkisinin incelenmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Yiğit, G. (2019). 10-13 yaş grubu ortaokul öğrencilerine uygulanan pliometrik antrenman metodunun 15 m, 25 m ve 50 m serbest stil yüzme süreleri üzerine etkisi (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Yiğit, D. (2021). 11-12 yaş grubundaki erkek yüzücülerin 8 haftalık core antrenmanlarının 50 ve 100 metre kelebek stil performansına olan etkisinin araştırılması (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Yılmaz, E. (2014). 8-12 yaş çocuklara uygulanan yüzme antrenmanlarının fiziksel, fizyolojik ve bazı biyomotorik özelliklerine etkisinin incelenmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Yılı, S. (2021). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Profesyonel Adölesan Yüzücülerde Yüzme ve Yüzme Branşlarının Omuz Sağlık Profiline Etkisi. (Master's thesis, Ankara University).

Presentation ID / Sunum No: 133

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9408-7853

| 203

Askeri ve Kolluk Kuvvetlerinin Beden Eğitimi ve Spor Konseptleri ve Ders İçerikleri: Alana Özgü Eğitim Yapısının İncelenmesi

Öğr.Gör. Merve Cin¹, Öğr. Gör. Dr Emsal Öztürk¹

¹Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

*Corresponding author: Merve Cin

Özet: Bu çalışmanın amacı, Askeri ve kolluk personeli için fiziksel uygunluğun mesleki performansın artırılmasındaki önemini ve buna yönelik dünyadaki eğitim yenilikleri hakkında bilimsel çalışmalar sunarak; Beden eğitimi ve spor öğretim sisteminin öğrencilere kazandırdığı beceriler açısından incelenmesi ve dünyadaki örnekleriyle karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın değerlendirilmesinde kolluk ve askeri kuvvetlerin fiziksel uygunluk parametre farklılıkları ve alan şartlarında ideal bir fiziksel uygunluğun mesleki açıdan öneminden bahsedilerek son yıllarda yapılan kongre ve bilimsel yayınlarda vurgulanan eğitim eksiklikleri, gözardı edilmiş gerekli beceri gelişimlerine yer verilmiştir. Çalışmanın değerlendirilmesi sonucunda dünyadaki Kolluk ve Askeri Kuvvetlerinde okullarında uygulanan Beden Eğitimi ve Spor eğitim sistem yeniliklerinin Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi'ndeki Bes Mimari yapısına olan uygunluğu incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda JSGA 'da verilen eğitimlerin bütünsel bir yapıda planlandığının eğitim birimlerinin çeşitliliğinin dünyada hem kolluk akademî yapılarına hemde askeri harp okullarına benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kolluk; Fiziksel Eğitim, Fiziksel Uygunluk

PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS CONCEPTS AND COURSE CONTENTS OF MILITARY AND LAW STRUCTURES: INVESTIGATION OF AREA-SPECIFIC EDUCATIONAL STRUCTURE

Abstract: The aim of this study is to present scientific studies about the importance of physical fitness for military and law enforcement personnel in increasing professional performance and educational innovations in the world; It is the examination of the physical education and sports education system in terms of the skills that our students gain and comparing them with the examples in the world. In the evaluation of the study, the physical fitness parameter differences of law enforcement and military forces and the professional importance of an ideal physical fitness in field conditions were mentioned, and the training deficiencies, which were emphasized in the congresses and scientific publications held in recent years, were ignored and necessary skill developments were included. As a result of the evaluation of the study, the compatibility of the Physical Education and Sports education system innovations applied in the schools of the Law Enforcement and Military Forces in the world to the Bes Architecture structure in the Gendarmerie and Coast Guard Academy was examined. As a result of the study, it can be said that the trainings given in JSGA are planned in a holistic structure, and the diversity of education units is similar to both law enforcement academy structures and military war schools in the world.

Keywords: Law Enforcement; Physical Education; Physical Fitness

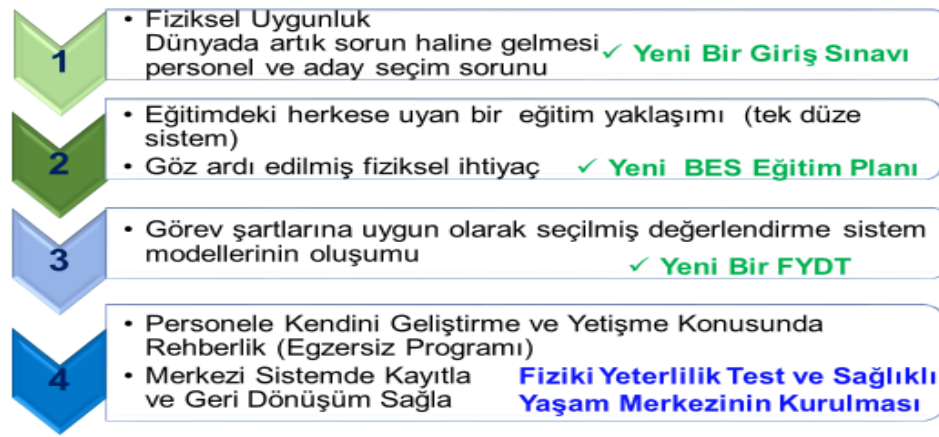
1.GİRİŞ

Fiziksel uygunluğun kolluk ve askeri kuvvetlerinin görev başarısı için önemli bir unsur olduğu iyi bilinmektedir (Taylor vd.,2008). Ancak dünya genelinde artan hareketsiz yaşam tarzı ve fiziksel zindelikteki düşüşler bu kuvvetlerin fiziksel olarak uygun personel temin etmesinde zorluklara neden olmaktadır (Lovalekar ve Sharp, 2018). Son teknolojik gelişmeler (makineleşme) modern personelin

alan koşullarındaki fiziksel uygunluk gereksinimini hala daha azaltmamış olduğu vurgulanmasına rağmen, yeni nesil personellerin önceki nesillere kıyasla fiziksel uygunluk olarak düşük seviyede olduğunu ve bununda bazı görevlerinde sorunlar yarattığı gösterilmiştir (Lagestad,2012). Yüksek beden kitle indeksi, sağlıklı personel, eğitimde ve alanda yüksek sakatlık sorunu, düşük kardiyovasküler düzey, yorgunlağa bağlı atış isabetlerindeki düşüşler bazı sorunlara örnektir. Filandiya kolluk kuvvetlerinde fiziksel uygunluk düzeyi ile silah atış isabet oran ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada düşük kardiyovasküler uygunluk düzeyi olan öğrencilerin diğerlerine göre isabet atışında 5 kat daha kötü olduğu bulunmuştur (Kyrolainen 2019). Personel zindeliğindeki bu düşüşler, kolluk ve askeri kuvvetler için fiziksel eğitim programlarını yeniden değerlendirmesi gereken büyük bir sorun haline getirmiştir(Cin vd.,2020).

Birçok ülke artık beden eğitimi ve spor ile fiziksel uygunluk gelişim planlamalarında uzun yıllar boyunca kullanılanlara benzer eğitim modellerinin; çağdaş yaklaşımla değişime uğraması gerekmekte olduğunu, eğitimlerinde herkese uyan bir yaklaşımın değil, kendilerine en uygun hedeflere göre tasarlanmış yeni sistemin getirilmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadırlar (Schyogolev ve Hab, 2019; Martinez vd.,2021; Lockie vd.,2019). Dünyadaki Kolluk ve Askeri Kuvvetleri yenilikçi bir adımla personelin fiziki seviyesinin denetlenmesi, eksikliklerin ortaya konulması için tüm sportif faaliyet sistemini kendi alan ve koşullarına göre dizayn etmişlerdir(Anders vd.,2020).

Grafik1: Askeri ve Kolluk Kuvvetlerinin kendi koşullarına göre planlanmış yenilikçi yaklaşım basaklaması (ICSPP,2020).

1.1.Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın amacı, Askeri ve kolluk personeli için fiziksel uygunluğun mesleki performansın artırılmasındaki önemini ve buna yönelik dünyadaki eğitim yenilikleri hakkında bilimsel çalışmalar sunarak; Beden eğitimi ve spor öğretim sistemiminin öğrencilerimize kazandırdığı beceriler açısından incelenmesi ve dünyadaki örnekleriyle karşılaştırılmasıdır. Araştırmanın amaç ve hedefleri doğrultusunda askeri ve kolluk kuvvetlerinin fiziksel uygunluk ihtiyaçları ile okul eğitimlerinde verdikleri kapsamlar farklılaşmakta mıdır? Sorusu üzerinden araştırma soruları belirlenmiştir. Bu sorular şu şekildedir:

- 1) Dünyadaki seçilmiş ülke örneklerinde beden eğitimi ve spor dersleri hangi stratejik planlama doğrultusunda kuruluyor?
- 2) Beden eğitim ve spor planlamasındaki ihtiyaç örüntüsündeki farklılıkları neler? Asker ve kolluk personelinin ihtiyaçları neler?
- 3) Askeri ve Kolluk Kuvvetlerin eğitim ve öğretimde uyguladıkları Beden eğitimi ve spor yapısının kendi alan ihtiyaçlarına özgü becerilerine göre mi dizayn ediliyor?
- 4) Okul eğitim piramidinin sonrasında yapısal olarak birbirinin devamı şeklinde beden eğitim ve spor programlamaları bulunuyor mu?

1.2.Araştırmanın Önemi

Beden eğitimi ve spor derslerinin ana rolü öğrencilerin sağlık ve doğru fiziksel uygunluk gelişimi için gerekli eğitim uygulamalarıyla birlikte çok yönlü kişilik gelişimini sağlamaktır (Saygın ve Zorba,2013). Ancak İdeal bir fiziksel uygunluk düzeyi için tasarlanmış öğretim, askeri ve kolluk kuvvetleri için öncelikli ihtiyaçlarından biridir. Bu nedenden dolayı bu farklı gruplarda fiziksel eğitim planlarının amaçları daha çok alan ihtiyaçlarına göre planlanmaktadır(Marins vd., 2019; Davis vd., 2017; Zacharias vd, 2021). Literatürde bu konunun önemi üzerine Jandarma için çalışmalar sınırlı kalmaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma konularımız için kurumumuz üzerinden Avrupa üyesi ve FİEP üyesi olan Askeri ve Kolluk (Jandarma ve Polis) kuvvetlerinden beden eğitimi ders konularının bilgisi talep edilmiş ancak, ülkelerin çoğundan geri dönüş sağlanmasına rağmen nitelik ve kapsam bakımından çok bilgi verilmemiştir. Bu kapsamda araştırma konularımızın içerikleri ülkelerin halka açık resmi kaynaklarından, bilimsel akademik yayınlardan ve uluslararası askeri kongrelerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.ARAŞTIRMA KONUSU İÇİN ALAN YAZISI İNCELEMESİ

Çalışma konusunun temel soruları kapsamında Askeri ve Kolluk Kuvvetlerinin fiziksel uygunluk parametrelerinin neler olduğu, kuvvetlerin okullarında verdikleri beden eğitimi ve spor ders konu ve içeriklerinin neler olduğu konusunda araştırmalar yapılmıştır.

2.1.Askerî ve Kolluk Kuvvetleri İçin Fiziksel Uygunluk Parametreleri

Genel tanımıyla Fiziksel yetiler; hız sürat, kassal kuvvet, çeviklik, kuvvet gücü, dayanıklılık (Maksimal VO₂), dayanıklılık kassal fiziksel yetilerdir (Saygın ve Zorba,2013). Kolluk ve Askerî Kuvvetlerde fiziksel uygunluk parametreleri incelendiğinde; Fiziksel uygunluk ihtiyacının, yapılan görevin içeriğine göre değiştiği görülmektedir. Ancak alan şartları ve uygulama alanları göz önüne alındığında, Kolluk Kuvvetlerindeki personellerin, görevleri yerine getirmeleri için farklı mesafelerde koşarak şüphelileri takip etmek, tutuklamaya direnen suçluları yakalamak ve kontrol etmek, mağdurları kurtarmak ve silahlı çatışmalara katılmak vb. gibi birçok görevde hızlı tepkiler vermesi gerekebilecek durumlarda çeviklik ve sürat yetileri söz konusu olmaktadır (Dawis vd., 2017).

Tablo 1: Kolluk Personelinin Görev Yüğü ve İhtiyaçları (Karataş,2020).

Kolluk Görev Yüğü	Gerekli Olan FU Bileşenleri
Takip	Aerobik Güç
Sprint	Anaerobik Güç
Hızlı Yer Değiştirme	Aerobik/Anaerobik Güç/Esneklik
Kaldırma ve Taşıma	Kas Kuvveti/Kassal Dayanıklılık
Sürüklenme ve Çekme	Kassal Kuvvet/ Anaerobik Güç
İtme	Kassal Kuvvet
Sıçrama ve Atlama	Kuvvet ve Güç/ Hız
Sürünme	Esneklik /Kassal Dayanıklılık
Güç Kullanımı (2 dk altı)	Anaerobik Güç
Güç Kullanımı (2 dk üstü)	Aerobik Güç

Askerî Personelin ise; zorlu bir arazide teçhizat yüğü ile uzun bir mesafeyi yürüyerek kat etmek, engebeli arazide sürünmek gibi Kardiyovasküler dayanıklılığa, engellerin ve çukurların üzerinden atlamak, ağır nesneleri kaldırmak ve taşımak, uykusuz olarak mücadele etmeye devam etmek gibi kuvvette devamlılığın ön planda olduğu birçok zorlayıcı görev sorumlulukları vardır (Marins vd., 2020).

Jandarma personelinin görev gereksinimlerine bakıldığında hem Kolluk personelinin Hız / sürat çeviklik kuvvet ve güç becerilerine hem de Askerî personelin dayanıklılık kuvvet ve kassal dayanıklılık becerilerini sahip olması gerekmektedir (Marins vd.,2019).

2.2.Askerî ve Kolluk Akademilerinde Beden Eğitimi ve Spor Ders Konuları

Kolluk kuvvetlerinin (POLİS) eğitim kurumlarında, hedeflenen fiziksel uygunluk bileşenleri ile özelleştirilmiş beden eğitimi dersi programladıkları görülmektedir.

Verdikleri beden eğitimi ve spor ders konularına bakıldığında; temel fiziksel gelişim ve savunma teknik becerileri şeklinde dersleri mevcuttur. Askeri kuvvetlerin Harp akademiklerinde fiziksel uygunluk için gerekli ders planlamaları temel gelişimden alana özgü gelişim planlanarak yapılmaktadır. Jandarma okullarının ders konularının ülkelerinde bulunan askeri okullarının beden eğitim ders konularına benzer yapıda planlandırıldığı belirtilmiştir.

Tablo 2: Askeri ve Kolluk Okullarındaki Beden Eğitim ve Spor Ders Çıktıları

Ülke	Kuvveti	Beden Eğitim ve Spor Hedefleri		Beden Eğitim ve Spor Konu ve İçerikleri
Filandiya	Polis	Temel fiziksel gelişim	Savunma teknikleri ve savunma branşları	Sürat ve çeviklik becerisi Dayanıklılık koşuları Ağırlık antrenmanı Yüzme Savunma teknik ve branşların öğretimi
Bulgaristan				
İsveç				
Polonya				
Türkiye				
		Beden eğitimi dersi yok		-
İspanya	Jandarma	Temel gelişim hedefli beden eğitimi ve spor konuları *Yüzme *Temel BES	Göreve özel tasarlanmış beden eğitimi ve spor konuları *Engel parkuru (Pentatlon) *Savunma sporu	Temel beden eğitimi; hareket eğitimi kazandırmaya yönelik , uzun mesafeli koşulardan oluşan dayanıklılık koşuları ve kuvvet çalışmaları Yüzme; temel yüzme becerileri ve yüzme stillerini geliştirmeye yönelik Göreve özel beden eğitimi : Engel parkurları, Güç ve Fitness Savunma müdahale sporları;
Portekiz				
Hollanda				
Fransa				
Türkiye JSGA	Jandarma	Temel beceri için gelişim Genel koordinatif yeti öğretimi	Alana özgü seçilmiş konular	Beden eğitimi spor giriş Yüzme I-II Sportif Oyunlar Oryantring Aerobik-Fitness Pentatlon I-II Kuvvet ve Güç Gelişimi Savunma spor branşları
Amerika	Askeri	Askeri Temel Beden Eğitimi	Askeri Alana Özgü Kuvvet ve Güç Gelişimi	Ordu Fiziksel Fitnes Gelişim Yüzme Sportif Branşlar Kuvvet(Barfiks, Şınav ve Halat) Güç Gelişimi (Fitness) Atletizm Oryantring Savunma spor branşları
Kanada				
Türkiye MSÜ				
Sırbistan				

2.3. Askeri ve Kolluk Kuvvetleri Beden Eğitimi ve Spor Starejilerinde Eksikliklerin Belirlendiği Akademik Çalışmalar

,Tablo 3: Askeri ve Kolluk Kuvvetleri Üzerine Yapılmış Makale Örnekleri

Yazar	Çalışmanın Adı	Çalışmanın içeriği	Sonuç
Martinez vd.,2021	Effect of a Law Enforcement Academy Training Program on Validated Fitness Outcomes of Cadets	kolluk kuvvetleri eğitim programının polis öğrencilerinde fiziksel uygunluk sonuçları üzerindeki etkinliğini değerlendirmektir.	Akademide yeni benimsenen bir yaklaşımla mesleki olarak ilgili fiziksel sonuçların iyileştiğini söylemişlerdir.
Crawley vd.,2016	Physical Fitness of Police Academy Cadets: Baseline Characteristics and Changes During a 16-Week Academy.	Harbiyelilerin temel fiziksel uygunluk özelliklerini belirlemek ve 16 haftalık bir eğitim programının etkinliğini değerlendirmektir.	Antrenman programı, (aerobik, pliometrik, vücut ağırlığı ve direnç egzersizi) ilk 8 hafta gelişim yüksek bir eğride göstermiştir.
Schyogolev ve Hab.,	Physical Training In Us Military Educational Systems	"ABD fiziksel eğitim sistemlerinde beden eğitimi organizasyonundaki deneyimi analiz etmek ve genelleştirmek".	Harp akademisi öğrencilerine verilen eğitim hedefler ve amaç bakımından benzerdir.
Zacharias vd,2021	Moving Past the One-Size-Fits-All Education-Training Model of Police Academies to the Self-Prescribed Individualized Exercise Prescription Model	Kolluk kuvvetleri genellikle "herkese uyan tek beden" eğitim-öğretim modelini kullanır. Alternatif eğitim modellerine kıyasla etkinliği hedeflerin çok altı yer almaktadır.	"herkese uyan tek beden" modelinin kullanımı, bir ila üç yıl arasındaki fiziksel uygunluk puanlarında farklılıklar sunarak, etkinliğinin sorgulanabilir olduğuna işaret etmiştir.
Berchev ve Stefanov, 2019.	The Systems Approach To Training In The Military Educational System – Aggregation Of Integration Processes	"Eğitimde Sistem Yaklaşımını silahlı kuvvetlerdeki eğitim kurumları bağlamında sistematik bir süreç olarak ele almaktadır." Eğitime Sistem Yaklaşımının (aşamalarının) karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır.	Silahlı kuvvetler bağlamında Eğitime Sistem Yaklaşımının öğrenme sürecinin kendisini de amaçlayan bir entegrasyon süreçleri toplamı olduğu görüşünü bulmuşlardır.
Lockie vd.,2019	The Influence of Physical Fitness on Reasons for Academy Separation in Law Enforcement Recruits.	Bu çalışma, fiziksel uygunluğun kolluk kuvvetlerinde akademiden ayrılma nedenleri üzerindeki etkilerini analiz etti	Verilen derslerin içeriklerinin programlamaya uygun olmaması bunun yıpranma ve sakatlanma sonuçları gibi nedenlerden kaynaklı olduğunu bildirmektedirler.
Marins vd., 2019	Characterization of the physical fitness of police officers: a systematic review.	Sistematik bir literatür taramasından, polisin fiziksel uygunluğuna ilişkin verileri tanımlamaktır. Araştırma, polis memurlarının fiziksel uygunluğunu (aerobik ve anaerobik kapasite, kuvvet,	Polis memurlarında fiziksel uygunluğun iyileştirilmesi veya sürdürülmesine ilişkin programların teşvik edilmesi ve dahil edilmesi için müdahale çalışmalarının gerekli

Yazar	Çalışmanın Adı	Çalışmanın içeriği	Sonuç
		dayanıklılık, güç, esneklik, çeviklik ve hız) gelişim planlarını değerlendirmiştir.	olduğu sonucuna varılmıştır.
Aandstad vd.,2020	Change in Antropometrik and Physical Fitness in Nowegian Cadets During 3 Years of Military Academy Education	3 yıllık askeri akademi eğitimi boyunca erkek ve kadın kara, deniz ve hava harp öğrencilerinin antropometrik ve fiziksel uygunluğundaki değişiklikleri incelemektir.	Antropometri ve fiziksel uygunluk, 3 yıllık askeri akademi eğitimi boyunca Norveçli erkek ve kadın ordu, donanma ve hava kuvvetleri öğrencilerinde gelişim gösterdi ancak sonrasında istikrar yakalamadı.
Marić vd.,2013	The Effectiveness of Physical Education Academy cadets during a 4 years Study.	Harp Okulu Harbiyelilerinin 4 yıllık eğitimleri süresince fiziksel kapasitelerini arttırmada beden eğitiminin etkinliğini değerlendirmektedir.	Harp Okulu Harbiyelilerinin fiziksel yeteneklerine yönelik beden eğitimi müfredatının 4 yıllık bir çalışma sırasında fiziksel becerilerinin gelişimini çok az iyileştirdiğini göstermektedir. Mevcut program, kara birliklerinin pull-up testinde en iyi sonuçları ve çoklu motor kontrol testlerinde (dayanıklılık, kuvvet ve hız) en kötü sonuçları göstermektedir.

4. SONUÇ

Kolluk kuvvetlerin eğitim kurumlarında verdikleri spor konseptlerine bakıldığında; Kolluk kuvvetlerinin beden eğitim ve spor dersleri özelleşmiş bir yapıya sahiptir. Fiziksel gereksinimleri karşılayan bir test sonrasında belli bir sadece kuvvet ve sürat yetilerin üzerine kurgulanmıştır.

Askeri kuvvetlerin eğitim kurumlarında verdikleri spor konseptlerine bakıldığında; kendi alan koşullarındaki fiziksel uygunluk bileşenlerine göre dizayn edilmiş ders konuları ve spor faaliyetleri bulunmaktadır.

Dünyadaki kurumlarının öğrenci gelişimi planladıkları ders konuları ve ders içerik hedefleri JSGA' da verilen beden eğitimi ve spor müfredatıyla benzerlik göstermektedir. Ancak

JSGA'da konu ile içerikleri, Kara Harp Okullarının Fiziksel Öğretim Yapısına; West Point, Kanada Harp Okulu ve Sırp Askeri Okulu' na ders planması bakımından daha fazla benzerlik göstermektedir.

Bu kapsamda, JSGA' da verilen beden eğitim ve spor ders konularının alan koşullarını karşılamaya yetecek fiziksel geliştirmeyi hedeflediği tüm biyomotor yetileri verebilen ders içeriklerinin olduğu söylenebilmektedir. Öğrencilerin performans gelişim analizlerinin okul eğitimin her yıl başında ve sonunda belirli testler uygulunarak gelişim değerlerinin kayıt altına alınması ve karşılaştırma yapılarak durum tespiti değerlendirilmesi. Öğrencinin mezun olduktan sonra ise, kazandırılan performans gelişim değerlerinin korunup korunmadığının takip edilmesi için performans takip sistemi oluşturulması eğitim planlamasının işleyiş bakımından önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

NOT: Bazı bilgiler ülkelerden Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığınca yapılacak olan "Beden Eğitimi ve Spor Çalışması için ihtiyaç duyulan hususlarla ilgili 52620010-041.02/1110 sayılı yazı ile istenmiştir.

Aandstad A, Sandberg F, Hageberg R, Kolle E. Change in Anthropometrics and Physical Fitness in Norwegian Cadets During 3 Years of Military Academy Education. *Mil Med.* 2020 Aug 14;185(7-8):e1112-e1119. doi: 10.1093/milmed/usz470. PMID: 32160302.

Amerika West Point, <https://www.westpoint.edu/military/departments-of-physical-education/curriculum>

Berchev, D. & Stefanov, M. (2019). The Systems Approach to Training in the Military Educational System – Aggregation of Integration Processes; *Knowledge International Journal*, Vol. 30.6, Vrnjacka Banja, Serbia, Institute of Knowledge Management, March 2019, pp. 1457-1462.

Bulgaristan Polis Teşkilatı. The conditions for entry into the civil service. <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?sessionId=0A9B169CF4C351F2D4F4C90A18C1F3CA?idMat=68517>

Canada, https://stringfixer.com/tr/Royal_Military_College_of_Canada

Crawley AA, Sherman RA, Crawley WR, Cosio-Lima LM. Physical Fitness of Police Academy Cadets: Baseline Characteristics and Changes During a 16-Week Academy. *J Strength Cond Res.* 2016 May;30(5):1416-24. doi: 10.1519/JSC.0000000000001229. PMID: 26466133; PMCID: PMC4854178.

Dawes, J. J., Lindsay, K., Bero, J., Elder, C., Kornhauser, C., & Holmes, R. (2017). Physical fitness characteristics of high vs. low performers on an occupationally specific physical agility test for patrol officers. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 31(10), 2808-2815.

Fransa; <https://www.irss.fr/23818-sport-concours-de-officier-de-gendarmerie-de-gardien-de-paix-parcours-eprouvants-sportifs-accomplis.html>

Hollanda; <https://werkenbijdefensie.nl/commando> <https://werkenbijdefensie.nl/training> Finlandiya Polis Teşkilatı. Poliisi Kuntokoe. https://www.polamk.fi/amk/haku_ja_valinta/valintakoe/kuntokoe <https://www.guardiacivil.es/documentos/pdfs/2020/IngresoGC2020/15.->

İspanya; <http://www.reclutamiento.defensa.gob.es/como-ingresar/tropa-marineria/ingresar/pruebas-ingreso/>

Karataş, M. (2020). Polis Alımlarında Fiziksel Uygunluk Testleri: Avrupa Birliği Ve Türkiye Uygulamaları . *Güvenlik Bilimleri Dergisi* , 9 (2) , 343-360 . DOI: 10.28956/gbd.829964

Lockie, R.G.; Balfany, K.; Bloodgood, A.M.; Moreno, M.R.; Cesario, K.A.; Dulla, J.M.; Dawes, J.J.; Orr, R.M. The Influence of Physical Fitness on Reasons for Academy Separation in Law Enforcement Recruits. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2019, 16, 372. <https://doi.org/10.3390/ijerph16030372>

M. Cin, N. Savran, And R. Çabuk, "Examination of Physical Competence Tests of Member Countries of the International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status and a Model Proposal for Turkey," *ANATOLIA SPORT RESEARCH*, vol. 2, no. 1, pp. 8–15, Apr. 2021.

Marić L, Krsmanović B, Mraović T, Gogić A, Sente J, Smajić M. The effectiveness of physical education of the Military Academy cadets during a 4-year study. *Vojnosanit Pregl.* 2013 Jan;70(1):16-20. doi: 10.2298/vsp1301016m. PMID: 23401924.

Marins, E. F., Cabistany, L., Farias, C., Dawes, J., & Del Vecchio, F. B. (2020). Effects of personal protective equipment on metabolism and performance during an occupational physical ability test for federal highway police officers. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 34(4), 1093-1102.

- Marins, E. F., David, G. B., & Del Vecchio, F. B. (2019). Characterization of the physical fitness of police officers: a systematic review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(10), 2860-2874.
- Martinez, Gabriel J.; Abel, Mark G. Effect of a Law Enforcement Academy Training Program on Validated Fitness Outcomes of Cadets, *Journal of Strength and Conditioning Research*: April 2021 - Volume 35 - Issue 4 - p 955-962 doi: 10.1519/JSC.0000000000003961
- Mita Lovalekar a, Marilyn A. Sharp. International consensus on military research priorities and gaps — Survey results from the 4th International Congress on Soldiers' Physical Performance *Journal of Science and Medicine in Sport* Volume 21, Issue 11, November 2018, Pages 1125-1130
- Papadakis Z, Stamatis A, Kukic F, Koropanovski N. Moving Past the One-Size-Fits-All Education-Training Model of Police Academies to the Self-Prescribed Individualized Exercise Prescription Model. *Int J Environ Res Public Health*. 2021 Nov 7;18(21):11676. doi: 10.3390/ijerph182111676. PMID: 34770190; PMCID: PMC8582849.
- Polonya Polis Teşkilatı. POSTĘPOWANIA KWALIFIKACYJNEGO. <http://praca.policja.pl/pwp/rekrutacja/informator-dla-kandyda/38735,3-Etapy-postepowania-kwalifikacyjnego.html?search=515993883250>.
- Portekiz; <http://www.epp.pt/Pages/admissaoprovas.htm>
- The 5th International Congress on Soldiers' Physical Performance(ICSPP), <http://www.icspp2020.ca/>
- Tomkinson, G. R., Lang, J. J., Blanchard, J., Léger, L. A. ve Tremblay, M. S. (2019). The 20-m shuttle run: Assessment and interpretation of data in relation to youth aerobic fitness and health. *Pediatric Exercise Science*, 31(2), 152–163. doi:10.1123/pes.2018-0179
- V.A. Schyogolev, professor, Dr.Hab. Physical Training In Us Military Educational Systems. Research Center of physical culture, Military Institute of Physical Culture, St. Petersburg
- Zorba Erdal, Saygın Özcan, Fiziksel aktivite ve Fiziksel Uygunluk Yayın Yeri: Fırat Matbaacılık 2013, Basım sayısı: 3, ISBN: 978-605-4174-263

Presentation ID / Sunum No: 157

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-4997-4861, 0000-0002-1283-4788

| 211

Futbolcularda Sportmenlik Yöneliminin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Sevil Uludağ Uyaniker¹, Dr. Öğretim Üyesi Lale Yıldız Çakır¹

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

*Corresponding author: Sevil Uludağ Uyaniker

Özet: Bu çalışma, futbolcuların sportmenlik yönelimlerinin bazı değişkenlere göre incelemesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya yaş ortalaması 20.67 ± 4.81 , spor yaşı ortalaması ise 7.47 ± 4.02 olarak hesaplanan 133 kadın 160 erkek toplam 293 sporcu gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sezen-Balçıklı (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin ortalama değerler incelendiğinde; en yüksek puan ortalamasının sorumluluk alt boyutunda en düşük puan ortalamasının ise rakibe saygı alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre sportmenlik yönelimi değerlendirildiğinde; sosyal normlar ve rakibe saygı alt boyutları puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < .05$). Spor yaşı değişkeni değerlendirildiğinde sadece rakibe saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, eğitim durumuna göre sosyal norm, sorumluluk ve rakibe saygı alt boyutlarının puan ortalamalarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < .05$). Bulgular belirlenen değişkenler çerçevesinde tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sportmenlik, Futbol, Sporcu, Fair Play

Examination of Sportsmanship Orientation in Soccer Players According to Different Variables

Abstract: This study was carried out to examine the sportsmanship orientation of soccer players according to some variables. A total of 293 athletes, 133 women and 160 men, whose average age was calculated as 20.67 ± 4.81 and the average age of sports as 7.47 ± 4.02 , participated in the study voluntarily. A personal information form and The Multidimensional Sportsmanship Orientation Scale which was adapted to Turkish by Sezen-Balçıklı (2010) were used as data collection tools in the research. SPSS 22 package program was used in the analysis of the data. When the mean values of the sub-dimensions of the scale were examined; It was determined that the highest average score was in the responsibility sub-dimension and the lowest score average was with respect to the opponent sub-dimension. When the sportsmanship orientation is evaluated according to the gender variable; a statistically significant difference was found in the mean scores of social norms and respect for the opponent sub-dimensions ($p < .05$). When the sports age variable was evaluated, there was a statistical significant difference only in the sub-dimension of respect for the opponent, while there were significant differences in the mean scores of the sub-dimensions of social norm, responsibility and respect for the opponent according to educational status ($p < .05$). These findings were discussed within the framework of the determined variables and suggestions were presented.

Keywords: Sportsmanship, Soccer, Athlete, Fair Play

1.GİRİŞ

Teknoloji ve bilime ilişkin gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde, artan küreselleşme ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta ve toplumlarda birçok boyutta değişmeye de sebep olmaktadır (Erdem ve Köseoğlu, 2014). Dünyada yaşanan toplumsal değişimler içerisinde sporun bir

alan oluşturduğu ve ekonomi, siyaset, din gibi toplum olgularının bir parçası olduğu görülmektedir. Herkes için olan spor kavramı toplumda hem bireysel hem de takımsal bir alan yaratırken, aynı zamanda rekabeti de yaratmaktadır (Boniface, 2007). Rekabet kavramının, hangi sebeple ilişkilendirildiğine bakılsanız günümüzde sporun ayrılmaz bir parçası haline geldiği bilinmektedir. Bu durum, tüm insanlık adına evrensel olan bazı insani değerlerin önemini de artırmaktadır. Ortak insani değerlerin kanıksanmış olması, sosyal hayatı düzenleyerek, kişiler arası iletişimi ve etkileşimi yapılandırması yıllardır süre gelen değişime direnmesine sebep olmaktadır (Yılmaz, 2018). Bu değerlerden biri de dünyada “dürüst oyun” ve “dürüst davranış” olarak kabul edilen “fair play” olgusudur. Bir bakıma anlamı etik üstü davranış olarak da bilinen fair play, kişisel çıkarları ve hırsları bir tarafa bırakarak adil, iyi, uygun, doğru gibi üstün insani değerleri, ortaya çıkaran bir kavramdır (Soygüden, 2019). Dilimizde “sportmenlik” veya “sportif erdem” olarak yer alan bu kavram, kuralları her koşulda dürüstçe ve rakibin onuruna saygıyla uygulamayı hatta kurallardan öte bir davranış tarzında bulunmayı açıklamaktadır (Wikipedia.org). Rakibe fizyolojik ya da psikolojik açıdan zarar vermemeyi ve onu bir düşman olarak değil, oyunun bir parçası olarak görmeyi amaçlayan sportmenlik olgusu, spor dışında farklı alanlarla da sıklıkla kullanılmaktadır (Ulukan, Ulukan ve Esenkaya, 2021). Sporla ilişkili tanımlar incelendiğinde hem yapan hem seyreden bakımından birçok güzelliği içerisinde barındırdığı görülmektedir (Mil ve Şanlı, 2015). Ancak özellikle futbol gibi tüm dünyada kitleleri etkisi altına alan branşlarda çeşitli nedenlerle saldırganlık ve şiddet olayları daha fazla meydana gelmektedir (Polat ve Sönmezoğlu, 2015). Bu bağlamda, futbol oyuncularının sportmenlik yönelimlerinin incelenmesi ve artırılmasına yönelik çalışmalar değerli bulunmaktadır. Araştırmada futbolcuların sportmenlik yönelimlerinin bazı değişkenlere göre incelemesi amaçlanmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- 1) Futbolcularda Sportmenlik yönelimi alt boyutları cinsiyet, spor yaşı ve eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 2) Futbolcularda Sportmenlik yönelimi alt boyutları sporcuların oynadıkları mevkiye göre farklılaşmakta mıdır?

2.YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini futbol branşıyla ilgilenen 293 (Kadın N:133; Erkek N:160) katılımcı oluşturmaktadır. Örneklem grubunun belirlenmesinde olasılık temelli olmayan örnekleme türlerinden Uygun Örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’ de verilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında kişisel bilgi formu ve Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (ÇBSYÖ) kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu cinsiyet, yaş, spor yaşı, oynadığı pozisyon bilgilerini içermektedir. Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Sezen-Balçıkınlı (2010) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği’nin Türkçe versiyonu 4 faktör ve 20 maddeden oluşmaktadır. ÇBSYÖ’nün bu çalışma için Cronbach Alpha değerleri ise; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,86; Faktör 2 (Kurallara ve Yönetime Saygı) 0,75; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,79; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,78’dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir düzeydedir.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22 Paket programından yararlanılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımlarının belirlenmesi için yüzde (%) ve frekans testleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesi için Kolmogorov-Smirnov normallik testi uygulanmıştır. Bunun neticesinde verilerin parametrik test koşullarına uygun olduğu ($p < 0,05$) belirlenmiştir. Verilerdeki anlamlı farklılıkların belirlenmesi için iki faktörlü değişkenler için Bağımsız örneklem t testi, üç ve daha fazla faktörlü değişkenler için ise One Way ANOVA testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	133	45.6
	Erkek	160	54.6
	Toplam	293	100.0
Eğitim	Lise	159	54.3
	Lisans	134	45.7
	Toplam	293	100.0
Spor yaşı	7 yıl ve altı	169	57.7
	8 yıl ve üzeri	124	42.3
	Toplam	293	100.00
Oynadığı pozisyon	Orta saha	83	29.3
	Defans	97	33.1
	Forvet	71	24.2
	Kaleci	42	14.3
	Toplam	293	100.0

Tablo1'e göre; katılımcıların 133 (%45.6)' ı kadın, 160 (%54.6)' ı erkek; 159 (%54.3)' u lise, 134 (%45.7)' ü lisans öğrencisi; 169 (%57.7)' i 1-7 yıllık sporcu, 124 (%42.3)' ü 8 yıl ve daha uzun süredir sporcu; 83 (%29.3)' ü orta saha, 97 (%33.1)' si defans, 71 (%24.2)' i forvet ve 42 (%14.3)' si kalecidir.

Tablo 2: Cinsiyet Değişkenine Göre Sportmenlik Yönelimi Alt Boyutlarına Katılım Oranları

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	t	p
Sosyal Normlara Uyum	K	133	4.39±.64	5,486	.000*
	E	160	3.88±.66		
	Toplam	293			
Kurallara ve Yönetime Saygı	K	133	4.22±.51	1,542	.213
	E	160	4.11±.52		
	Toplam	293			
Sporda Sorumluluklara Bağlılık	K	133	4.78±.30	-,436	.425
	E	160	4.80±.30		
	Toplam	293			
Rakibe Saygı	K	133	4.26±.06	4,543	.000*
	E	160	3.84±.06		
	Toplam	293			
Toplam	K	133	4.41±.04	4,448	.000*
	E	160	4.16±.04		
	Toplam	293			

p<.05

Cinsiyet değişkenine göre sportmenlik ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde sosyal normlara uyum, rakibe saygı ve toplam ölçek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p<.05). Kurallara ve yönetime saygı ile sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutlarında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 3: Eğitim değişkenine göre sportmenlik yönelimi alt boyutlarına katılım oranları

Alt boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	t	p
Sosyal Normlara Uyum (SNU)	Lise	159	4.00±.06	-2,552	.005*
	Lisans	134	4.25±.07		
	Toplam	293			
Kurallara ve Yönetime Saygı (KYS)	Lise	159	4.16±.05	,124	.791
	Lisans	134	4.15±.05		
	Toplam	293			

Sporda Sorumluluklara Bağlılık (SSB)	Lise	159	4.85±.02	2,841	.007*
	Lisans	134	4.72±.03		
	Toplam	293			
Rakibe Saygı (RS)	Lise	159	3.85±.06	-4,174	.000*
	Lisans	134	4.24±.06		
	Toplam	293			
Toplam F	Lise	159	4.21±.03	-2,109	.011*
	Lisans	134	4.34±.04		
	Toplam	293			

p<0.05

Eğitim değişkenine göre sportmenlik ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde sosyal normlara uyum, sporda sorumluluklara bağlılık, rakibe saygı ve toplam ölçek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p<.05). Kurallara ve yönetime saygı alt boyutunda eğitim değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 4: Oynadığı mevkii değişkenine göre sportmenlik yönelimi alt boyutlarına katılım oranları

F, x ve ss değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	x	ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
SNU	Orta saha	83	4.24	.833	G.arası	3,419	3	1,140	1.644	.179
	Defans	97	4.09	.084	G.İçi	200,295		,693		
	Forvet	71	3.96	.107	Toplam	203,714				
	Kaleci	42	4.20	.128						
	Toplam	293								
KYS	Orta saha	83	4.23	.067	G.arası	,944	3	,315	.770	.512
	Defans	97	4.09	.064	G.İçi	118,068		,409		
	Forvet	71	4.16	.075	Toplam	119,012				
	Kaleci	42	4.18	.107						
	Toplam	293								
SSB	Orta saha	83	4.88	.032	G.arası	2,454	3	,818	6.122	.000*
	Defans	97	4.82	.026	G.İçi	38,615		,134		
	Forvet	71	4.76	.041	Toplam	41,069				
	Kaleci	42	4.60	.097						
	Toplam	293								
RS	Orta saha	83	4.19	.086	G.arası	2,867	3	,956	1.403	.242
	Defans	97	3.97	.079	G.İçi	196,764		,681		
	Forvet	71	3.96	.101	Toplam	199,631				
	Kaleci	42	3.97	.146						
	Toplam	293								
Toplam	Orta saha	83	4.38	.048	G.arası	1,494	3	,498	1.927	.125
	Defans	97	4.24	.049	G.İçi	74,677		,258		
	Forvet	71	4.21	.061	Toplam	76,172				
	Kaleci	42	4.24	.098						
	Toplam	293								

p<.05

Katılımcıların oynadıkları pozisyona göre yapılan analizlerde sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (p<.05). Buna göre yapılan analizlerde orta saha ile kaleciler ve defans ile kaleciler arasında anlamlı farklılık olduğu gözlenmektedir.

Tablo 5: Spor yaşı değişkenine göre sportmenlik yönelimi alt boyutlarına katılım oranları

Alt boyutlar	Spor yaşı	N	Ortalama	t	p
Sosyal Normlara Uyum	7 yıl ve alt	169	4.06±.83	-1,215	.226
	8 yıl +	124	4.18±.82		
	Toplam	293			
Kurallara ve Yönetime Saygı	7 yıl ve alt	169	4.11±.66	-1,498	.135
	8 yıl +	124	4.22±.59		
	Toplam	293			
Sporda Sorumluluklara Bağlılık	7 yıl ve alt	169	4.82±.30	1,848	.066
	8 yıl +	124	4.74±.44		
	Toplam	293			
Rakibe Saygı	7 yıl ve alt	169	3.95±.84	-2,060	.040*
	8 yıl +	124	4.15±.79		
	Toplam	293			
Toplam	7 yıl ve alt	169	4.24±.50	-1,435	.152
	8 yıl +	124	4.32±.51		
	Toplam	293			

Spor yaşı değişkenine göre sportmenlik ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde sadece rakibe saygı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<.05$). Diğer alt boyutlar ve toplam ölçek puanı göz önüne alındığında spor yaşı değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Sportmenlik genel olarak erdemli davranışsal eğilimler gösterme olarak tanımlanmaktadır ve 5 boyutta işlevselleştirilmiştir. Bu boyutlar; Bir maçtan sonra rakiplerle el sıkışmak, rakiplerin iyi performansının yanı sıra iyi bir kazanan ve kaybeden olmak gibi sosyal geleneklere saygı yani “Sosyal Normlara Uyum”; oyuncunun spor kurallarına ve hakemler tarafından alınan kararlara uyma konusundaki endişesini ve ilgisini yansıtan “Kurallara ve Yönetime Saygı”; kişinin spora tam bağlılığı, oyuncunun seviyesini çaba, katılım, başarısızlıkların kabulü ve becerilerini geliştirmeye yönelik çaba açısından ifade etmesi olan kişinin spora bağlılığı yani “Sporda Sorumluluklara Bağlılık”; rakibe karşı ilgi, alaka ve düşüncüyü yansıtan “Rakibe Saygı”; ve oyuncunun katılımını bireysel ödüller ve kupalarla koşullandırması kadar bir hata yaptıktan sonra rahatsız edici davranışlar ortaya koyması anlamına gelen “Spora Olumsuz Yaklaşım” dır (Vallerand vd 1997). Türkçe’ye uyarlanan ÇBSYÖ uyarlama öncesinde 5 faktörlü 25 maddelik bir ölçekken; uyarlamada son faktör olan “Spora Olumsuz Yaklaşım” çalışmadığı için bu boyut çıkarılmış ve ölçek 20 madde ve 4 alt boyut olarak Türkçeye uyarlanmıştır.

Bu çalışmada futbolcuların sportmenlik yönelimleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Cinsiyet açısından incelendiğinde kadın ve erkek futbolcular arasında sosyal normlara uyum, rakibe saygı ve toplam ölçek puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Çalışmada kadın futbolcuların bu boyutlardan aldıkları puanlar erkek futbolculardan anlamlı düzeyde yüksektir. Bu sonuç, toplumumuzda kadın ve erkek cinsiyetine yüklenen anlamların farklılık göstermesinden kaynaklanabilir. Küçük yaşlardan itibaren erkeklerin daha saldırgan ve atik olarak, kızların ise ev işlerini yapan, yardımsever olarak yetiştirilmesinin spora yansması olarak düşünülebilir. Alan yazın incelendiğinde çalışmamızla örtüşen ve çelişen sonuçlar olduğu görülmektedir. Güllü’nün (2018) sporcuların antrenör-sporcu ilişkisi ile sportmenlik yönelimleri üzerine yaptığı çalışmasında “Sosyal Normlara Uyum” ve “Rakibe Saygı” alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur ve bu farklılık kadınların lehinedir. Efek ve Yiğiter (2021) spor katılımının atılganlık ve sportmenlik düzeyleri ile ilişkisini incelediği çalışmada ise tüm alt boyutlar ve toplam puanlarda anlamlı farklılık bulunmuştur ve yine bu farklılık kadınların lehine çıkmıştır. Ancak Çetinkaya ve Ayhan (2019) ile Sülün vd. (2021)’nin çalışmalarında kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Gümüş (2019)’ün X kuşağında sportmenlik yönelimini incelediği çalışmada “Kurallara ve Yönetime Saygı” alt boyutunda ve Ulukan’ın (2021) farklı dövüş sporu yapan öğrencilerin sportmenlik yönelim düzeylerini bazı değişkenler açısından incelediği “Sporda sorumluluklara bağlılık” ve “Rakibe saygı” alt boyutunda anlamlı farklılık erkeklerin lehine bulunmuştur. Yalçın ve ark. (2020)’nin amatör olarak spor yapan üniversite öğrencilerinin

sportmenlik yönelimlerini incelediği çalışmada ise “Kurallara ve Yönetime Saygı” alt boyutunda anlamlı farklılık kadınların lehine bulunmuştur.

Eğitim açısından bakıldığında ise çalışmada lise ve lisans mezunları karşılaştırılmış ve sosyal normlara uyum, sporda sorumluluklara bağlılık, rakibe saygı ve toplam ölçek puanlarında anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Lisans mezunlarının sosyal normlara uyum, rakibe saygı ve toplam ölçek puanları lise mezunlarına göre daha yüksek çıkarken; Lise mezunlarının ise sporda sorumluluklara bağlılık boyutundan aldıkları puanlar lisans öğrencilerine göre yüksek bulunmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe sahalarda daha adil ve saygılı davranan sporcuların olması beklenilmektedir. Ancak lise mezunlarının diğerlerine göre sorumluluk bakımından daha bağlı davranmasının, hayatını kazanma yolunun yalnızca sporla ilişkili olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde çalışmamızı destekler nitelikte bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Özsarı ve ark.’nın (2018) kadın basketbolcuların sportmenlik yönelimlerini incelediği çalışmasında “kurallara ve yönetime saygı”, “sporda sorumluluklara bağlılık” ve “rakibe saygı” alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuş ve eğitim düzeyinin arttıkça puan ortalamaları düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Güllü ve Şahin’in (2018) milli güreşçilerin sportmenlik yönelim düzeylerini incelediği çalışmada ise “sporda sorumluluklara bağlılık” alt boyutunda anlamlı farklılık ön lisans ve lisans mezunlarının lehine çıkmıştır.

Spor yaşına göre sportmenlik yönelimleri karşılaştırıldığında “Rakibe Saygı” alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık çıkmıştır. 8 yıl ve üzeri spor yaşına sahip katılımcıların rakibe saygı alt boyutundan aldıkları puanlar 1-7 yıl arası spor yaşına sahip olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu noktada, bireylerin sporda geçirdikleri zaman ve tecrübe arttıkça, rakiplerine karşı daha anlayışlı davrandıkları düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde, Özsarı ve ark. (2018) “Kurallara ve yönetime saygı” ile “rakibe saygı” alt boyutlarında anlamlı farklılık bulmuştur; spor yaşı arttıkça puan ortalamaları düşmektedir. Güllü (2018) ise “Sosyal normlara uyum”, “kurallara ve yönetime saygı” ile “rakibe saygı” alt boyutlarında anlamlı farklılık bulmuştur ve bu farklılık 1-5 yıl arası spor yapanların lehine çıkmıştır. Yalçın ve ark. (2020) çalışmasında spor yaşı değişkeninde anlamlı farklılık çıkmazken Ulukan’ın (2021) çalışmasında “Rakibe Saygı” alt boyutunda 2 yıl spor yapanlarda anlamlı farklılık; Efek ve Yiğiter’in (2021) çalışmasında ise “Sosyal normlara uyum” alt boyutunda 11-15 yıl spor yapanlarda ve “Sosyal sorumluluklara bağlılık” alt boyutunda 6-10 yıl spor yapanlarda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Katılımcılar oynadıkları pozisyona göre kaleci, orta saha, defans ve forvet olarak karşılaştırılmış ve “Sporda sorumluluklara bağlılık” alt boyutunda anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Orta saha oyuncularını kaleciler; defans oyuncularını kaleciler arasında sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu gözlenmektedir. Kalecilerin bu alt boyuttan en düşük puanı aldıkları görülmüştür. Ancak genel puanlara bakıldığında kalecilerin aldıkları puanın da 5’e yakın olduğu yani yüksek olduğu görülmektedir. Kalecilerin diğer oyunculardan sorumluluklara bağlı davranmasının, bir takımın en önemli parçası olması, bazen onun performansının maç kazandırması ya da kaybettirmesi, üzerinde büyük baskı hissetmesi gibi sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir.

Sonuç olarak futbolcularda sportmenlik yöneliminin birçok değişkene göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Özellikle futbol branşında yaşanan şiddet ve saldırganlığın önlenmesi amacıyla sportmenlik yönelimiyle ilişkili çalışmaların ihtiyaca yönelik artırılması önerilmektedir.

5. KAYNAKÇA

- BONIFACE, P., (2007). Futbol ve Küreselleşme, (Birinci Baskı), (Çev. Yerguz İ.), İstanbul: NTV Yayınları 5.
- ÇETİNKAYA, T., & AYHAN, R. (2019). Spor Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sportmenlik Yönelim Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Taras Shevchenko 4th International Congress on Social Sciences, İzmir.
- EFEK, E., & YİĞİTER, K. (2019). Spor Katılımının Atılganlık ve Sportmenlik Düzeyleri ile İlişkisi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18 (11)-43.
- ERDEM, E. & KÖSEOĞLU, A. (2014). Teknolojik Değişim ve Rekabet Gücü İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 9 (1), 51-68.

- GÜLLÜ, S. (2018). Sporcuların Antrenör-Sporcu İlişkisi ile Sportmenlik Yönelimleri Üzerine Bir Araştırma. *Sportmetre*, 2018,16(4),190-204
- GÜLLÜ, S., & ŞAHİN, S. (2018). Milli Güreşçilerin Sportmenlik Yönelim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 13 (18), 705-718.
- GÜMÜŞ, H. (2019). X Kuşağında Sportmenlik Yönelimi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (17), 738-755.
- MİL, H. & ŞANLI, S. (2015). Sporda Şiddet ve Medya Etkisi: Bir Maçın Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 231-247.
- POLAT, E. & SÖNMEZOĞLU, U. (2016). Futbol Taraftarlarını Şiddete Yönelten Faktörlerin İncelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 471-489.
- ÖZSARI, A., DEMİREL, H., ALTIN, M., YALÇIN, Y.G., & DEMİR, H. (2018). Kadın Basketbolcuların Sportmenlik Yönelimleri. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 66-71.
- SEZEN-BALÇIKANLI, G. (2010). Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (1), 1-10.
- SOYGÜDEN, A. (2019). Sporda Yaşanan Örnek Etik Davranışların Toplumsal Karakterin Oluşmasına Etkileri. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 60-72.
- SÜLÜN, F., SUSUZ, Y.E., VAROL, Y.K., & ÇOLAKOĞLU, F.F. (2021). Judo Antrenörlerinin Sportmenlik Yönelimleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 285-300.
- ULUKAN, M. (2021). Farklı Dövüş Sportu Yapan Öğrencilerin Sportmenlik Yönelim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 5(1), 52-62.
- ULUKAN, H. ULUKAN, M., ESENKAYA, A. (2021). Atletlerde Sportmen Davranış ve Spora Yönelik Tutumun İncelenmesi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 169-180.
- VALLERAND, R.J.; BRIÈRE, N.M.; BLANCHARD, C.; PROVENCHER, P. (1997). Development and Validation of The Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale. *J. Sport Exerc. Psychol.*, 19, 197-206.
- YALÇIN, Y.G., TEK T. & ÇETİN, M.Ç. (2020). Amatör Olarak Spor Yapan Üniversite Öğrencilerinin Sportmenlik Yönelimlerinin İncelenmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 29-34.
- YILMAZ, M. (2018). Toplumsal Değer Farklılaşmasının Bir İletişim Engeli Olarak Ele Alınması ve Bir Örnek Olarak Acı Filminin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 888-896.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Sportmenlik#:~:text=Sportmenlik%20ya%20da%20sportif%20erdem,davran%C4%B1%C5%9F%20tarz%C4%B1n%C4%B1%20sergileyen%20bir%20terim.>

Presentation ID / Sunum No: 61**Oral Presentation / Sözlü Sunum**

ORCID ID: Kader KEKLİK: 0000-0001-6058-6996, Recep KÜRKÇÜ: 0000-0003-2508-5701,
Hasan Aykut KARABOĞA: 0000-0001-8877-3267

| 218

Spor Bilimleri Öğrencilerinin İletişim Becerileri Düzeylerinin İncelenmesi

**Araştırmacı Kader Keklik¹, Prof. Dr. Recep Kürkcü²,
Dr. Öğretim Üyesi Hasan Aykut Karaboğa³**

¹Amasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

²Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü

³Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

*Corresponding author: Kader Keklik

Özet: İnsanların iletişim becerilerinin gelişmişlik düzeyi, toplumda sağlıklı iletişim kurulabilmesinin temelini oluşturmaktadır. Sağlıklı iletişimin en önemli bileşenlerinden biri olan iletişim becerileri eğitimle geliştirilebilir (Çeken ve Kuyucak, 2020). İletişim becerileri, üniversite öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu ortak becerilerdendir (İksan ve diğerleri, 2012). Özellikle spor bilimlerinde iletişim becerisi hem takım halinde hem de bireysel olarak başarının anahtarı konumundadır. Doğru iletişim kuramayan sporcuların çalıştırıcıları ve takım arkadaşları ile yaşayacakları iletişim kopuklukları başarılarını olumsuz yönde etkileyecektir. Öte yandan spora dair eğitim aldıkları üniversite ortamında ve meslek olarak benimseyecekleri bu beceri öğretmenlik, çalıştırıcılık, spor uzmanlığı vb. iş hayatlarında iletişim becerileri yaşamlarını büyük oranda kolaylaştıracak yetilerdendir. Bundan hareketle bu çalışmada Karadeniz Bölgesi'ndeki 5 üniversitede 2021- 2022 eğitim öğretim yılında spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri temel demografik değişkenler açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmamızda araştırmacılar tarafından hazırlanmış kişisel bilgi formu ve kişilerin iletişim düzeylerini değerlendirmek amacıyla "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği" (İBDÖ) (Owen, 1996) kullanılmıştır. Uygulanan yüz yüze anketlerden kullanılabilir 516 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısının 0,914 olduğu görülmüştür. Bu değerin 0,80'den büyük olduğu anlaşıldığından ölçeğin ölçüm tutarlılığının sağlandığı görülmektedir. Demografik değişkenlere göre yapılan karşılaştırmalarda parametrik testlerden t-testi ile ANOVA kullanılırken, parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda demografik değişkenlerden cinsiyet, bölüm ve ilgi alanı değişkenleri anlamlı farklılık ifade ederken, diğer değişkenlerde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, İletişim Becerileri, İletişim, Spor Bilimlerinde İletişim

Examination of Communication Skills Levels of Sports Sciences Students

Abstract: The level of development of people's communication skills is the basis for healthy communication in society. Communication skills, one of the most important components of healthy communication, can be improved with education (Çeken & Kuyucak, 2020). Communication skills are among the common skills that university students need (İksan et al., 2012). Communication skills are the key successor both as a team and individually, especially in sports sciences. Athletes who cannot communicate properly will experience communication breakdowns with their coaches and teammates, which will negatively affect their success. On the other hand, these skills, which they will adopt as a profession and in the university environment where they are educated about sports, are among the skills that will greatly facilitate their lives in business life such as teaching, coaching, and sports expertise. Based on this, the communication skill levels of the students studying in the field of sports sciences at 5 universities in the Black Sea Region in the 2021-2022 academic year were examined and evaluated in terms of basic demographic variables. Based on this, the communication skill levels of the students studying in the field of sports sciences at 5 universities in the Black Sea Region in the 2021-2022 academic year were

examined and evaluated in terms of basic demographic variables. In our study, the personal information form prepared by the researchers and the "Communication Skills Assessment Scale" (CIS) (Owen, 1996) were used to evaluate the communication levels of individuals. Analyses were carried out with 516 usable questionnaires from the applied face-to-face questionnaires. As a result of the analysis, it was seen that the Cronbach's Alpha Coefficient of the scale was 0.914. Since this value is greater than 0.80, it is seen that the measurement consistency of the scale is provided. In comparisons, t-test and ANOVA from parametric tests were used, while Mann Whitney U and Kruskal-Wallis H tests from non-parametric tests were used. As a result of the study, while demographic variables such as gender, department and field of interest were significantly different, while there is no statistically significant difference was found in other variables.

NOT: Bu çalışma yüksek lisans tezinin bir boyutundan oluşturularak elde edilmiştir.

Keywords: Sport Science, Communication Skills

Özet

İnsanların iletişim becerilerinin gelişmişlik düzeyi, toplumda sağlıklı iletişim kurulabilmesinin temelini oluşturmaktadır. Sağlıklı iletişimin en önemli bileşenlerinden biri olan iletişim becerileri eğitime geliştirilebilir (Çeken ve Kuyucak, 2020). İletişim becerileri, üniversite öğrencilerinin ihtiyaç duyduğu ortak becerilerdendir (İksan ve diğerleri, 2012). Özellikle spor bilimlerinde iletişim becerisi hem takım halinde hem de bireysel olarak başarının anahtarı konumundadır.

Doğru iletişim kuramayan sporcuların antrenörleri ve takım arkadaşları ile yaşayacakları iletişim kopuklukları başarılarını olumsuz yönde etkileyecektir. Öte yandan spora dair eğitim aldıkları üniversite ortamında ve meslek olarak benimseyecekleri öğretmenlik, antrenörlük, spor uzmanlığı vb. iş hayatlarında iletişim becerileri yaşamlarını büyük oranda kolaylaştıracak yetilerdendir. Bundan hareketle bu çalışmada Karadeniz Bölgesi'ndeki 5 üniversitede 2021- 2022 eğitim öğretim yılında spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri temel demografik değişkenler açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda araştırmacılar tarafından hazırlanmış kişisel bilgi formu ve kişilerin iletişim düzeylerini değerlendirmek amacıyla "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği" (İBDÖ) (Owen, 1996) kullanılmıştır. Uygulanan yüz yüze anketlerden kullanılabilir 516 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının 0,914 olduğu görülmüştür. Bu değer 0,80'den büyük olduğu anlaşıldığından ölçeğin ölçüm tutarlılığının sağlandığı görülmektedir. Demografik değişkenlere göre yapılan karşılaştırmalarda parametrik testlerden t-testi ile ANOVA kullanılırken, parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda demografik değişkenlerden cinsiyet, bölüm ve ilgi alanı değişkenleri anlamlı farklılık ifade ederken, diğer değişkenlerde istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, İletişim Becerileri, İletişim, Spor Bilimlerinde İletişim

Examination of Communication Skills Levels of Sports Sciences Students

Abstract

The level of development of people's communication skills is the basis for healthy communication in society. Communication skills, one of the most important components of healthy communication, can be improved with education (Çeken and Kuyucak, 2020). Communication skills are among the common skills that university students need (İksan et al., 2012). Communication skills are the key successor both as a team and individually, especially in sports sciences.

Athletes who cannot communicate properly will experience communication breakdowns with their coaches and teammates, which will negatively affect their success. On the other hand, these skills, which they will adopt as a profession and in the university environment where they are educated about sports, are among the skills that will greatly facilitate their lives in business life such as teaching, coaching, and sports expertise. Based on this, the communication skill levels of the students studying in the field of

sports sciences at 5 universities in the Black Sea Region in the 2021-2022 academic year were examined and evaluated in terms of basic demographic variables.

Based on this, the communication skill levels of the students studying in the field of sports sciences at 5 universities in the Black Sea Region in the 2021-2022 academic year were examined and evaluated in terms of basic demographic variables.

In our study, the personal information form prepared by the researchers and the “Communication Skills Assessment Scale” (CIS) (Owen, 1996) were used to evaluate the communication levels of individuals. Analyses were carried out with 516 usable questionnaires from the applied face-to-face questionnaires. As a result of the analysis, it was seen that the Cronbach’s Alpha Coefficient of the scale was 0.914. Since this value is greater than 0.80, it is seen that the measurement consistency of the scale is provided. In comparisons, t-test and ANOVA from parametric tests were used, while Mann Whitney U and Kruskal-Wallis H tests from non-parametric tests were used. As a result of the study, while demographic variables such as gender, department and field of interest were significantly different, while there is no statistically significant difference was found in other variables.

Keywords: Sport Science, Communication Skills, Communication, Communication in Sports Sciences

Kaynakça

- ÇEKEN, N. ve KUYUCAK, E. (2020). “Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Eğitim Alan Öğrencilerin İletişim Beceri Düzeyleri”, Eurasian Journal of Health Sciences, 3(1), 6-10.
- IKSAN, Z. H., ZAKARIA, E., MEERAH, T. S., OSMAN, K., LIAN, D. K., MAHMUD, S. N. and KRISH, P. (2012). “Communication Skills Among University”, Procedia-Social and Behavioral Sciences, (59), 71-76.
- OWEN, K. F. (1996). “İLETİŞİM BECERİLERİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMALARI”, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(7), 18-23.

NOT: Bu çalışma yüksek lisans tezinin bir boyutundan oluşturularak elde edilmiştir.

Presentation ID / Sunum No: 161**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0002-6850-9925**

| 221

Spor Eğitimi Alan Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi

Doç. Dr. Özhan Bavlı¹, Dr. Öğretim Üyesi Ali Coşkun¹¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi***Corresponding author: Ali Coşkun**

Özet: Bu çalışmanın amacı, spor eğitimi alan farklı bölüm öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin incelenmesidir. Çalışmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi'ndeki Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Spor Yöneticiliği Bölümü ve Rekreasyon Bölümü'nde okuyan tabakalama tekniği ile belirlenmiş bölümlerden rastgele 400 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Veri toplama aracı olarak; Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilmiş olan 36 soru ve tek alt boyuttan oluşan "Üniversite öğrencileri girişimcilik ölçeği" kullanılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; katılımcıların cinsiyete göre girişimcilik puanlarının kadınlar; 132,9±10,8 puan ve erkekler; 133,1±11,8 puan olduğu belirlenmiştir. Bu puanların anlamlı bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir (p: 0,90). Girişimcilik puanlarının bölümlere göre karşılaştırılmasına bakıldığında ise bölümler arasında istatistiksel anlamda farklılık olduğu belirlenmiştir. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer bölüm öğrencilerinin ortalama puanlarından anlamlı şekilde düşük olduğu belirlenmiştir (p: 0.036). Çalışma bulgularına dayanarak; girişimcilik puanlarının genel olarak yüksek olduğu ancak bölümler arasındaki farkın azaltılması için girişimcilik temalı eğitimlerin öğrencilere verilmesi faydalı olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Eğitim, Girişimcilik, Üniversite

Investigation of Entrepreneurship Characteristics of Sports Education Students

Abstract: The aim of this study is to examine the entrepreneurship levels of students from different departments who receive sports education. Random 400 students from the departments determined by the stratification technique, studying at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Sport Sciences, Physical Education and Sports Teaching, Coaching Education Department, Sports Management Department and Recreation Department voluntarily participated in the study. As a data collection tool; "University students entrepreneurship scale", consisting of 36 questions and a single sub-dimension, developed by Yılmaz and Sünbül (2009) was used. The data obtained from the questionnaires were analyzed using the One-Way ANOVA test in the SPSS program. As a result of the analysis; female entrepreneurship scores by gender; 132.9±10.8 points and men; It was determined that it was 133.1±11.8 points. It was determined that these scores did not create a significant difference (p: 0.90). When the entrepreneurship scores were compared according to the departments, it was determined that there was a statistical difference between the departments. It was determined that the average scores of the students of the recreation department were significantly lower than the average scores of the students of the other departments (p: 0.036). Based on the study findings; It can be said that entrepreneurship scores are generally high, but it may be beneficial to provide entrepreneurship-themed trainings to students in order to reduce the difference between departments.

Keywords: Sport, Education, Entrepreneurship, University

Giriş

Birden fazla tanıımı yapılabilecek olan girişimcilik kavramı : bir fırsat ele geçirmek için bir organizasyon yaratma faaliyeti ve ya çevresel faktörlerden doğan fırsatlardan yararlanma, yeni fırsatlar ortaya çıkarma amacıyla ekonomik mal ya da hizmet üretmek için üretim faktörlerine sahip olma, örgütlenme yeteneği ve risk alma süreci olarak tanımlanmaktadır. (Mueller ve Thomas (2001). Para kazanmak, bireysel tatmin ve ekonomik özgürlüğe ulaşmak gibi girişimci olma sebepleri, bireyleri girişimciliğe iter. (Arslan, Kendir ve Türkmen 2018). Bunun yanı sıra Ülke ekonomisine olan olumlu katkısı sebebi ile devletlerde bireyleri girişimciliğe teşvik etmektedir. Girişimci kişilik özellikleri bireylerde olması gereken özel içerikler barındırmaktadır Ören ve Biçkes (2011) “Beş Etmen Modeli” veya bir diğer ifadeyle “Anlayış Yeteneği” ile girişimci kişilerde, açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge kişilik özelliğinin olması gerektiğini belirtirken, Yüksel ve diğerleri ise (2015) girişimcilik özelliklerini yüksek çalışma motivasyonu, tutarlı olmak, iletişim yeteneğine sahip olmak, zamanı iyi kullanmak, yenilikçi düşünme yeteneğine sahip olmak, işini severek yapmak, değişime ve yeniliğe açık olmak, işbirliği içerisinde çalışmaya uygun olmak, vizyon sahibi olmak ve yüksek ikna gücü olarak sıralamıştır.

Bir spor dalı ile uğraşmak, sporun doğası gereği mücadele isteği, disiplinli yaşam, kaygı stres kontrolü gibi günlük yaşamda hayatımıza olumlu etki yapacak özellikleri kazanmaya olumlu yapmaktadır. Sporcuların ya da bir spor dalı ile düzenli şekilde uğraşan bireylerin yeni fikirlere açık olma, fikirleri hayata geçirmeye istekli olma gibi özellikleri kazanmış olması beklenir. Spor eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri yüksek midir? Girişimcilik eğilimi öğrencilerin okudukları bölümlere göre farklılık gösterir mi? Bu çalışmada bu sorunlara cevap bulmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi’ndeki Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Spor Yöneticiliği Bölümü ve Rekreasyon Bölümü’nde okuyan tabakalama tekniği ile belirlenmiş bölümlerden rastgele 155 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır.

Veri toplama aracı olarak; Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilmiş olan 36 soru ve tek alt boyuttan oluşan “Üniversite öğrencileri girişimcilik ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde “çok sık=5, hiçbir zaman=1” şeklinde puanlanmıştır.

İstatistiksel analiz: Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışma öncesinde yerel bilimsel araştırma etik kurulundan onay alınmış ve katılımcılar çalışmaya gönüllü katıldıklarına dair gönüllü onam formu imzalanmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kadın	79	51,0
Erkek	76	49,0
Toplam	155	100,0
Sınıf	n	%
1,00	25	16,1
2,00	64	41,3
3,00	54	34,8
4,00	12	7,7
Toplam	155	100,0
Bölümü	n	%
Yöneticilik	46	29,7
Antrenörlük	49	31,6
Öğretmenlik	41	26,5
Rekreasyon	19	12,3
Toplam	155	100,0

Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine dair bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre çalışmaya toplam 155 öğrencinin katıldığı az katılımın sınıflara göre 2. Sınıf olduğu ve bölümlere göre de en az katılımın Rekreasyon Bölümü’nden olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyete girişimcilik puanı karşılaştırması

Cinsiyet	N	Ort	Std. Sapma	p
Kadın	79	132,9620	10,85386	0.938
Erkek	76	133,1053	11,88565	

Katılımcıların girişimcilik puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına dair bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, girişimcilik puan ortalamalarının cinsiyete göre istatistiksel anlamda farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların bölümlere girişimcilik puanı karşılaştırması

Bölüm	N	Ort.	Std. Sapma	F	p
Yöneticilik	46	136,1	11,9		
Antrenörlük	49	130,2	11,1		
Öğretmenlik	41	134,4	10,1	2,898	0,036
Rekreasyon	19	129,7	11,2		
Toplam	155	133,1	11,3		

Katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puan ortalamaları ve bu puanların karşılaştırılmasına dair yapılan Oneway Anova testi sonuçları Tablo 3’te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puanları istatistiksel anlamda farklılaşmaktadır. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin girişimcilik puanı, diğer bölümlerden anlamlı şekilde düşük çıkmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada spor eğitimi alan üniversitenin spor bilimleri fakültesinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere uygulanan girişimcilik eğilimi belirleme ölçeği sonucunda; öğrencilerin girişimcilik eğilim düzeylerinin $133,1 \pm 11,3$ olduğu ve ortalama skorun üzerinde bir girişimcilik eğilimi puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Girişimcilik puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına dair yapılan analiz sonucunda katılımcıların benzer girişimcilik puanlarına sahip olduğu ve cinsiyetler bakımından istatistiksel anlamda farklılık yaratacak bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Katılımcılar cinsiyet bakımından da benzer girişimcilik puanına sahiptirler. Bunlara ek olarak katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puanları arasında istatistiksel anlamda farkın araştırıldığı analiz sonucunda ise rekreasyon bölümünde okuyan öğrencilerin diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin girişimcilik puanları ile kıyaslandığında, istatistiksel anlamda düşük bir puana sahip oldukları belirlenmiştir. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin girişimcilik puanları ortalama skorun üzerinde olmasına rağmen diğerlerinden düşük çıkmıştır. Katılımcı sayısının diğer bölüm öğrencilerine göre düşük olması bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. Çalışma bulgularına dayanarak, spor eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik puanlarının ortalama skorun üzerinde olduğu ancak bölümlere göre farklılaştığı belirlenmiştir. Girişimcilik konusunda uygulamaya dayalı eğitim seminerlerinin verilmesi bu skorların daha da yükselebileceğine ve bölümler arasındaki farkın kapanacağına faydalı olabileceği konusunda ileriki çalışmalara tavsiye edilebilir.

Kaynaklar

- Mueller, S., & Thomas, A. S. (2001). Culture and entrepreneurial potential: A nine country study of locus of control and innovativeness. *Journal of Business Venturing*, 16(1), 51-75.
- Arslan, E., Kendir, H., Türkmen, F.: “Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimi: Kazakistan-Kırgızistan-Türkiye Karşılaştırması”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:4, 2018, 255- 269.

- ÖREN Kenan ve BİÇKES Mehmet, “Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkileri (Nevşehir’deki Yüksek Öğrenim Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma)”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Sayı:3, 2011, s:67-86.
- YÜKSEL Hasan, CEVHER Ezgi ve YÜKSEL Mesude, “Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 2015, s:143-156.
- Yılmaz, E., Sünbül AM., (2009). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21:196-203

Presentation ID / Sunum No: 160**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0002-1283-4788, 0000-0003-4997-4861**

| 225

Sporcularda Problem Çözme Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Hentbol Örneği

Dr. Öğretim Üyesi Lale Yıldız Çakır¹, Dr. Öğretim Üyesi Sevil Uludağ Uyaniker¹¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi***Corresponding author: Sevil Uludağ Uyaniker**

Özet: Bu çalışma hentbol sporcularında problem çözme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelemesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya yaş ortalaması 22.42 ± 7.62 , spor yaşı ortalaması ise 10.24 ± 7.43 olarak hesaplanan 104 kadın 84 erkek toplam 188 sporcu gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Şahin, Şahin & Heppner tarafından (1993) Türkçe'ye uyarlanan Problem Çözme Envanteri A formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Normal dağılım gösteren verilere tanımlayıcı istatistik, bağımsız örneklem t testi ve one way ANOVA testleri uygulanmıştır. Kadın ve erkek sporcular arasında problem çözme becerisi düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken, spor yaşı değişkeninde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < .05$). Ayrıca sporcuların oynadıkları lig düzeyi ve mevkilerine göre problem çözme becerisi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < .05$). Bulgular araştırmada yer alan değişkenler çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Problem Çözme, Hentbol, Sporcu, Mevki

Evaluation of Problem-Solving Skills of Athletes in Terms of Different Variables: Pilot Study With Handball Players

Abstract: This study was carried out to examine the problem-solving skills of handball players according to some variables. A total of 188 athletes, 104 women and 84 men, whose average age was calculated as 22.42 ± 7.62 and sports age as 10.24 ± 7.43 , participated voluntarily. Personal information form and Problem-Solving Inventory A form adapted to Turkish by Şahin, Şahin & Heppner (1993) were used as a data collection tool in the research. SPSS 22 package program was used in the analysis of the data. Descriptive statistics, independent sample t-tests, and one-way ANOVA tests were applied to normally distributed data. While there was no statistically significant difference in the level of problem-solving skills between female and male athletes, a significant difference was found in the variable of sports age ($p < .05$). In addition, statistically significant differences were found in the problem-solving skill levels of the athletes according to the league level and position they played ($p < .05$). The findings were discussed within the framework of the variables included in the research.

Keywords: Problem-Solving, Handball, Athlete, Positions

1.GİRİŞ

Son yıllarda hızla değişen ve karmaşıklaşan insan hayatı düşünüldüğünde, kalabalıklar içerisinde daha dengeli davranabilen bireyler, sağlıklı bir toplum bakımından gittikçe önem arz etmektedir. Günlük birçok stres yaratan faktörle sakinçe baş edebilmek, topluma bir örnek davranış olarak düşünülmektedir. Her insan hayatı boyunca birçok problem ile karşılaşmaktadır. Bazen de yaşam, problem ve bunların çözümü ile bir anlam kazanmaktadır (Çağlayan, Taşgın ve Yıldız, 2008) Problem çözme, bireyin karşısına çıkan zorlukları anlaması ve bu duruma çözüm bulması için düşünme ve problemi ortadan kaldırma süreci olarak nitelendirilmektedir (Ayan ve Demircan, 2022). Belli bir olay karşısında ilk

olarak faydalı seçenekleri oluşturmayı daha sonra birisini seçmeyi ve uygulamaya koymayı kapsayan zihinsel ve davranışsal süreç ise problem çözme becerisi olarak açıklanabilir (Kiremitçi ve Canpolat, 2014). Bir sporcunun mücadele dolu yaşamı değerlendirildiğinde, sahada, salonda, ringde, pistte ya da minderde kendi pozisyonunu ve yapacağı hareketi hem rakibin hem de takım arkadaşının pozisyon ve hareketine göre ayarladığı bilinmektedir (Aldemir, Biçer ve Kale, 2014). Bu sorunlar karşısında sporcular, bazen basit eylemlerle, bazen oldukça yoğun bir düşünme ile, bazen ise sahip oldukları yetenekler ile çözüm üretebilmektedirler. Bireysel sporlara göre takım sporuyla uğraşan bireylerin müsabaka boyunca farklı birçok problem ile baş etmesi gerekmektedir (Sözen, Doğan ve Erdoğan, 2012). Hentbol branşı da alan, zaman ve rakibin baskısı altındaki oyuncularda, süratli karar verebilme yeteneği gerektiren zorlu takım sporlarından biri olarak tanımlanabilir. Branşın, sporcunun hareket ederken düşünme ve karar verme yeteneğini ön plana çıkaran kuralları dikkat çekmektedir; oyuncunun topu en fazla 3 saniye içinde elinden çıkarması ve top elinde en fazla 3 adım atabilmesi bu kurallara örnek gösterilebilir (Karadenizli, 2017). Bu çalışmada, hentbol sporcularında problem çözme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelemesi amaçlanmaktadır. Sporcuların yaş, cinsiyet, spor yaşı ve oynadıkları mevkiye göre değerlendirilen bulguları sonucunda, sporcu ve antrenörlerin farkındalık kazanmaları ve antrenmanlarında ihtiyaca yönelik zihinsel çalışmalara da yer vermeleri hedeflenmektedir.

2.YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini hentbol branşıyla ilgilenen 188 (Kadın N:104; Erkek N:84) katılımcı oluşturmaktadır. Örneklem grubunun belirlenmesinde olasılık temelli olmayan örnekleme türlerinden Uygun Örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	104	55.3
	Erkek	84	44.7
	Toplam	188	100.0
Oynadığı lig	Süperlig	80	42.6
	1.,2. ve 3. Lig (bölgesel)	108	57.4
	Toplam	188	100.0
Spor yaşı	9 yıl ve altı	109	58.0
	10 yıl ve üzeri	79	42.0
	Toplam	188	100.00
Oynadığı pozisyon	Kaleci	24	12.8
	Pivot	40	21.3
	Sağ-sol kanat	58	30.9
	Orta oyun kurucu	30	16.0
	Sağ-sol oyun kurucu	36	19.1
	Toplam	188	100.0

Tablo1’e göre; katılımcıların 104 (%55.3)’ ü kadın, 84(%44.7)’ü erkek; 80 (%42.6)’ i süper lig oyuncusu, 108 (%57.4)’ i 1., 2. veya bölgesel lig oyuncusu; 109 (%58)’ u 1-9 yıllık sporcu, 79 (%42)’ u 10 yıl ve daha uzun süredir sporcu; 24 (%12.8)’ ü kaleci, 40(%21.3)’ ı pivot, 58 (%30.9)’i sağ-sol kanat, 30 (%16)’ u orta oyun kurucu, 36 (%19.1)’sı sağ-sol oyun kurucudur.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında kişisel bilgi formu ve problem çözme becerilerini belirlemek için Heppner ve Peterson tarafından geliştirilen, Türkçe’ye uyarlaması ise Şahin, Şahin ve Heppner (1993) tarafından yapılan “Problem Çözme Envanteri” kullanılmıştır. Envanter kapsamı, 35 maddeden 6’lı likert ölçeği ile oluşturulmuştur. Envanterden alınabilecek puan aralığı, 32–192 arasındır. Puanlamada düşük puanlar, problemleri çözmede etkililiği, yüksek puanlar ise problemler karşısında etkili çözümler bulamamayı göstermektedir.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22 Paket programından yararlanılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımlarının belirlenmesi için yüzde (%) ve frekans testleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesi için Kolmogorov-Smirnov normallik testi uygulanmıştır ve verilerin parametrik test koşullarına uygun olduğu ($p<.05$) belirlenmiştir. Verilerdeki anlamlı farklılıkların belirlenmesi için iki faktörlü değişkenler için Bağımsız örneklem t testi, üç ve daha fazla faktörlü değişkenler için ise One Way ANOVA testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 2: Cinsiyet, spor yaşı ve oynadığı lig değişkenine göre problem çözme becerisi puanlarının karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ortalama	t	p
Kadın	104	81.88±14.21		
Erkek	84	83.71±14.54	-0.868	.388
Toplam	188			
Oynadığı lig	N	Ortalama	t	p
Süper lig	80	78.00±13.02	-4.078	.000*
1.-2.-3.lig	108	86.18±14.35		
Toplam	188			
Spor yaşı	N	Ortalama	t	p
9 yıl ve altı	109	86.56±13.59		
10 yıl ve üstü	79	77.36±13.72	4.555	.000*
Toplam	188			

$p<.05$

Cinsiyet değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p<.05$). Oynadığı lig değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde süper ligde oynayan katılımcılar ile diğer liglerde oynayan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir ($p<.05$). Spor yaşı değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde 9 yıl ve altı spor geçmişi olan katılımcılar ile 10 yıl ve üzeri spor geçmişi olan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir ($p<.05$).

Tablo 3: Oynadığı mevkii değişkenine göre problem çözme becerisi puanlarının karşılaştırılması

F, x ve ss değerleri				ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	X±ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
Problem Çözme Becerisi	Kaleci	24	80.45±2.92	G.arası	2.840,293	4	710.073	3.640	.007*
	Pivot	40	81.17±2.10	G.içi	35699,026		195.077		
	Sağ sol kanat	58	84.74±1.87	Toplam	38539.019				
	Orta oyun kurucu	30	76.06±2.24						
	Sağ sol oyun kurucu	36	88.13±2.53						
	Toplam	188							

$p<.05$

Katılımcıların oynadıkları pozisyona göre yapılan analizlerde istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<.05$). Bu farklılığın orta oyun kurucular ile sağ-sol kanat ve orta oyun kurucular ile sağ-sol oyun kurucular arasında olduğu gözlemlenmektedir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Problem çözme becerisi genel olarak bireyin sorunun farkına vardığı noktadan sorunu ortadan kaldırmaya kadar geçirdiği bir düşünce süreci olarak tanımlanabilir ve problemi iyi tanımlamak, çözümün yarısına ulaşmak gibi algılanmaktadır (Güner, 2000). Bu çalışmada hentbol sporcularının

problem çözme becerileri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan ort. puanlar incelendiğinde, kadın ve erkek katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p<.05$). İnce, Gürbüz ve Dikici (2010), üniversiteler hentbol B kategorisindeki takımlar üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada problem çözme beceri ortalamalarında kadın ve erkek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirtmişlerdir. Bu sonuç araştırmamız bulguları ile örtüşmektedir.

Oynadığı lig değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan ort. puanlar incelendiğinde, süper ligde oynayan katılımcıların problem çözme becerisinin daha etkili olduğu saptanmıştır. Hentbol, bir bakımdan zeka oyunudur, oyuncu rakibi ekarte etmek için bir sonraki hamlesini her zaman düşünmek ve zekasını zorlamak zorundadır (Dorak, 2014). Bu bağlamda, sporcuların oynadığı lig düzeyi yükseldikçe psikolojik durumu ve sergileyeceği performans da önemli olmaktadır (Emre, Uzun ve Erkek, 2021). Daha tecrübeli sporcuların en üst lig de oynamanın da verdiği özgüven etkisiyle problem karşısında çözüm için daha cesur davrandıkları düşünülmektedir.

Spor yaşı değişkenine göre problem çözme becerisi ölçeğinden alınan ort. puanlar incelendiğinde, 10 yıl ve üzeri süredir spor yapan katılımcıların problem çözme becerisinin daha etkili olduğu saptanmıştır. Modern hentbol, alan, zaman ve rakibin baskısı altındaki oyunculara, süratli karar verebilme yeteneğini zorunlu kılmaktadır (Dorak vd. 2018). Örneğin top sürerken bir sonraki hamlenin pas mı yoksa kaleye şut mu olacağı iyi düşünülüp ona göre hareket edilmelidir. Bu da sporcunun hareket ederken düşünme ve karar verme yeteneğine bağlıdır (Erdoğan, Zekioglu ve Dorak, 2014). Bu bağlamda, daha çok tecrübeye sahip sporcuların daha avantajlı olduğu düşünülmektedir. Kat (2009), bireysel sporcularla takım sporcularının stres düzeyleri ve problem çözme becerilerini karşılaştırdığı çalışmada, sporcuların problem çözme becerileri toplam puanları ile spor yaşları arasında istatistiksel anlamlı bir farklılık görülmediğini belirtmiştir. Bu sonuç araştırmamız bulguları ile paralellik göstermemektedir.

Katılımcıların oynadıkları pozisyona göre yapılan analizlerde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<.05$). Bu farklılık orta oyun kurucuların sağ-sol kanat oyuncularından ve sağ-sol oyun kurucularından daha etkili problem çözme becerisine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oyun yüksek tempo, seri hareket değişiklikleri, sporcular arasında sık sık gerçekleşen temas ile karakterizedir (Makaracı, 2021). Bu süreçte oyun kurucular diğer oyunculardan daha yüksek bilişsel özelliklerini kullanabilmektedirler. Örneğin, oyun zekası oyunu okuyacak ve etkili bir şekilde hem savunma hem hücumda yer alabilecek seviyede olmalıdır. Saha içerisinde çok hızlı olmalıdır ve aynı zamanda hangi oyuncuya pas vererek gol yollarını açması gerektiğini çok iyi bilmelidir.

Sonuç olarak, hentbol sporcularında problem çözme becerisinin spor yaşı, lig düzeyi ve oynanan mevkiye göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, sporda performansın bir bütün olduğu, ihtiyaca göre hem fizyolojik hem de problem çözme becerisi gibi psikolojik özelliklerin bir arada gelişimine yönelik çalışmalara yer verilmesinin daha etkili olacağı söylenebilir. Bu çalışmalarda psikolojik beceri antrenmanlarının fiziksel antrenmanlar gibi düzenli ve sistematik olarak programlanması ve uygulanması önerilmektedir.

5. KAYNAKÇA

- ALDEMİR, Y.G., BİÇER, T., & KALE, E.K. (2014). Futbolcularda İmgeleme Çalışmalarının Problem Çözme Üzerine Etkisi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 5(2), 37-45.
- AYAN, V. & DEMİRCAN, Y. (2022). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Problem Çözme Becerilerinin, Karar Verme Stillerinin ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İncelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 6(1), 11-29.
- ÇAĞLAYAN, H. S., TAŞĞIN, Ö., & YILDIZ, Ö. (2008). Spor Yapan Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(1), 62-77.
- DORAK, F. (2014). Hentbol / Okullarda ve Kulüplerde Teknik-Taktik Uygulamalar, 1. Baskı, Nobel Yayınevi.
- DORAK, F., YILDIZ, L., CANPOLAT, A.M., YÜZBAŞIOĞLU, Y., & VURGUN, N. (2018). A Comparison of the Tactical Game Approach and the Direct Teaching Models in the Teaching

of Handball: Cognitive – Psychomotor Field and Game Performance. World Journal of Education, 8 (3), 76-85.

- EMRE, M., UZUN, A., & ERKEK, A. (2021). Hentbol Süper Lig ve 1.lig Oyuncularının Sürat, Çeviklik ve Teknik Becerilerinin Karşılaştırılması. Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi, 3 (2), 141-155.
- ERDOĞAN, N., ZEKİOĞLU, A. & DORAK, F. (2016). Hentbol Antrenörlerine Göre, Sporcuların Performansını Psikolojik Yönden Etkileyen Faktörler Nelerdir? Nitel Çalışma. International Journal of Sport Culture and Science , 2 (Özel Sayı 1) , 194-207 .
- GÜNER P. (2000). Sorunlarla Etkili Baş Etme Yolu. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 5 (2), 62–67.
- İNCE, G., GÜRBÜZ, T., & DİKİCİ, K. (2010). Üniversiteler Hentbol B Kategorisindeki Takımların, Mevkilerine ve Demografik Özelliklerine Göre Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Milli Eğitim Dergisi, 40 (188), 282-295.
- KARADENİZLİ, İ.Z. (2017). Hentbolda Atış Hızı ve Kuvvetinin Biyomekanik Analizi, 1. Baskı, Spor Yayınevi.
- KİREMİTÇİ, O., & CANPOLAT, A. M. (2014). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Alanlarının Üstbilişsel Farkındalık ve Problem Çözme Becerilerini Belirlemedeki Rolü. Spor Bilimleri Dergisi, 25 (3), 118-126.
- MAKARACI, Y. (2021). Hentbolda Atış Hızı Kavramı ve Önemi: Sistematiik Derleme. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 26 (1) , 45-58.
- SÖZEN, H., DOĞAN, E., & ERDOĞAN, E. (2012). Farklı Branşlardaki Sporcuların Stres Düzeyleri ve Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 1(9), 97-110.
- ŞAHİN, N., ŞAHİN, N. H. & HEPPNER, P. P. (1993). The Psychometric Properties of The Problem Solving in Ventory in a Group of Turkish University Students. Cognitive Therapyand Research, 17, 379-396.
- KAT, H. (2009). Bireysel Sporcularla Takım Sporcularının Stres Düzeyleri ve Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Presentation ID / Sunum No: 43**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-7719-5385**

| 230

Üniversite Öğrencilerinin E-Spor Rekreasyon Faaliyetlerine Yönelik Katılım Motivasyonlarının İncelenmesi

Öğr.Gör. Çağdaş Menteş¹, Doç. Dr. Abdülmenaf Korkutata¹¹Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi***Corresponding author: Çağdaş Menteş**

Özet: Gelişen toplum yapısıyla beraber bireylerin ilgi alanlarında değişmektedir. Rekreasyonel katılım toplum yapısının vazgeçilmez bir unsurudur. Öğrenciler içinde bu kavram son derece gerekli bulunmaktadır. Rekreasyonel faaliyetler arasında yer alan e- sporun önemi tartışılmaz bir husustur. Nitekim e-spor dünya geneli sahip olduğu potansiyle bu durumun önemini açıkça göstermektedir. Buradan hareketle bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin e-spor rekreasyon faaliyetlerine yönelik katılım motivasyonlarını bazı değişkenlere göre incelemektir. Öğrencilerin e-spor katılım motivasyonları Öz ve Üstün (2019) tarafından geliştirilen e-spor katılım motivasyonu ölçeğiyle belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların tanımlanması için araştırmacı tarafından anket formunda bazı ifadeler yer verilmiştir. Araştırmada 2020 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde aktif öğrenciliği bulunan 617 öğrenci örneklem olarak belirlenmiş fakat yalnızca 267 öğrencinin e-spora katıldığı tespit edildiğinden ana hipotezler bu öğrencilerden toplanan veriler ile test edilmiştir. Hipotez testlerinde ikili grup ortalamalarının karşılaştırılmasında t testi, ikiden fazla grup ortalamalarının karşılaştırılmasında ANOVA testi, değişkenler arasındaki ilişkiler için Koralasyon testi ve günlük e-spor kullanma süresinin e-spor katılım motivasyonuna etkisinin ortaya çıkarılması için Regresyon analizi uygulanmıştır. Hipotez testlerinde istatistiksel sonuçlar $p < 0,05$ ve $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, yaş, sınıf ve aylık gelire göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmazken cinsiyete göre anlamlı bir bulgu tespit edilmiştir. Öte yandan günlük internet kullanımı, günlük e-spor kullanımı ve e-spor katılım motivasyonu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilere ulaşılmıştır. Ayrıca günlük e-spor kullanım süresinin e-spor katılım motivasyonunu %15 yordadığı bulgulanmıştır. Sonuç olarak, günlük e-spor katılımına harcanan sürenin e-spor katılım motivasyonu ile bir ilişkisinin olduğu, e-spor kullanım süresinin artmasıyla e-spor katılım motivasyonunda artışı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, E-Spor, Motivasyon, İnternet Kullanımı.

Examination of University Students Motivation to Participate in E Sports Recreation Activities

Abstract: With the developing society structure, the interests of individuals are also changing. Recreational participation is an indispensable element of the social structure. This concept is also extremely necessary for students. As it is one of the recreational activities, importance of e-sports is indisputable. Thus, the worldwide potential of e-sports clearly shows the importance of this. From this point of view, the aim of this research was to examine the motivation of university students to participate in e-sports recreation activities according to some variables. E-sports participation motivation of students were determined by the e-sports participation motivation scale developed by Öz and Üstün (2019). In addition, some statements to identify the participants were included in the questionnaire by the researcher. In the research, 617 students who were active students at Çanakkale Onsekiz Mart University in 2020 were determined as a sample, but since it was confirmed that only 267 students participated in e-sports, the main hypotheses were tested with the data collected from these students. In the hypothesis tests, to compare the the paired group means t test was used, for the comparison of the averages of more than two groups the ANOVA test was applied, for the relationships between the variables the Correlation test was applied and the Regression analysis was performed to reveal the effect of daily e-sports usage time on e-sports participation motivation. Statistical results in hypothesis tests were considered significant at $p < 0.05$ and

$p < 0.01$ levels. According to the results of the analysis, while no statistically significant difference was determined according to age, class and monthly income, it was determined that there was a statistically significant difference according to gender. As a result, it has been determined that the time spent on daily e-sports participation is related with e-sports participation motivation, and e-sports participation motivation increases with the increase in e-sports usage time.

Keywords: Recreation, E-Spor, Motivation, Internet Usage, E-Sports Time

GİRİŞ

Spor ve rekreasyon, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen iki kavramdır. Bunun yanında teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler sayesinde yapılaş amacına göre hem bir spor branşı olan hem de rekreatif bir etkinlik olarak değerlendirilebilecek olan kavramlardan birisi de E-Spor kavramıdır.

E-Spor alanında yapılan tanımlamalar şu şekildedir; Dünyanın bir ucunda bulunan, ya da dünyanın farklı bölgelerinden gelen, ağ bağlantıları sayesinde düzenlenen büyük çaplı organizasyonlar aracılığı ile oyun oynayan bireylerin, bir araya gelmesi E-Spor olarak tanımlanmaktadır (Argan vd., 2006).

TUİK (2007) Sonuçlarına Göre Türkiye’de Zaman Kullanımı

Aktiviteler	%
Televizyon Seyretme	%94
Akraba Ziyareti	%7
Arkadaş Ziyareti	%56
Radyo Dinleme	%36
Alış-veriş yapma	%38
Gazete ve Dergi Okuma	%30
Sosyal Medya Kullanımı	%26
El İşleri İle Vakit Geçirme	%24
Kafelere ve Kahvehaneye Gitme	%19
Bulmaca Çözme	%11
Sinemaya Gitme	%9
Kütüphaneye Gitme	%3
Doğa Yürüyüşü	%2
Seyirci Olarak Spor Aktivitelerine Katılım	%1,2

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Amaç

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin e-spor rekreasyon faaliyetlerine yönelik katılım motivasyonlarını bazı değişkenlere göre incelemektir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel bir nitelikte olup öğrencilerin e-spor katılım motivasyonları incelenmiştir. Söz konusu bu araştırma tarama modeli biçimindedir.

Bu yönüyle söz konusu araştırmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinin e-spor katılım motivasyonları farklı değişkenler açısından incelenmiş ve çeşitli hipotezler bu amaç doğrultusunda sınanmıştır.

Araştırma Hipotezleri

H₁: Cinsiyete göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir.

H₂: Yaşa göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir.

H₃: Sınıfa göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma kapsamında ulaşılan evren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde 2020 yılında ana kampüste eğitim-öğretime devam eden öğrenciler olmuştur. Söz konusu evren içerisinde olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 617 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Ancak yalnızca 267 öğrencinin e-spora katıldığı tespit edildiğinden ana hipotezler bu öğrencilerden toplanan veriler ile test edilmiştir. Araştırmada öğrencilere ölçek formu, pandemi dolayısıyla Google form şeklinde online olarak uygulanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada e-spor katılım motivasyonunun belirlenebilmesi için Öz ve Üstün, (2019) tarafından geliştirilen e-spora Katılım Motivasyonu ölçeği kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Cinsiyet Değişkenine Göre E-Spor Katılım Motivasyonu Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	Ort.	S.S.	t	p
Cinsiyete göre e-spor yapanlar	Taksonomik Alan	Kadın	107 3,09	1,05	-5,012	,000
		Erkek	160 3,70	,88		
	Yetkinlik	Kadın	107 3,12	1,13	-3,980	,000
		Erkek	160 3,64	1,02		
	İlişkisel Benlik	Kadın	107 2,69	1,07	-3,698	,000
		Erkek	160 3,17	1,04		
	Rekabet ve Başarı	Kadın	107 3,00	1,11	-2,604	,010
		Erkek	160 3,35	1,01		
	Boş Zaman Değerlendirme	Kadın	107 3,24	1,26	-1,719	,087
		Erkek	160 3,49	,97		

$p < 0,05$

Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerden e-spor yapanların cinsiyetlerine göre e-spor katılım motivasyonu puan ortalamaları incelenmiştir. İnceleme sonucunda Taksonomik Alan, Yetkinlik, İlişkisel Benlik ile Rekabet ve Başarı alt boyutu puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı saptanmıştır.

Boş Zaman Değerlendirme boyutu puan ortalamaları arasında ise, istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır.

İstatistiksel olarak anlamlı çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Buna göre, erkeklerin oyun oynama istekleri kadınlara oranla daha yüksek olabilmektedir. Bu bakımdan çıkan sonuçlar anlaşılabilir.

Öte yandan boş zaman değerlendirme boyutuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir sonucun çıkmaması cinsiyetin bu boyut için belirleyici bir unsur olmadığı sonucunu düşündürmektedir.

Yaş Değişkenine Göre E-Spor Katılım Motivasyonu Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	Yaş	n	Ort.	S.S.	F	p
Yaş'a göre e-spor yapanlar	Taksonomik Alan	19 yaş	81	3,42	1,058	,367
		20 yaş	70	3,39		
		21 yaş	51	3,36		
		22 yaş ve üzeri	65	3,64		
	Yetkinlik	19 yaş	81	3,36	2,063	,105
		20 yaş	70	3,33		
		21 yaş	51	3,31		
		22 yaş ve üzeri	65	3,72		
	İlişkisel Benlik	19 yaş	81	2,92	,973	,406
		20 yaş	70	3,00		
		21 yaş	51	2,82		
		22 yaş ve üzeri	65	3,15		
	Rekabet ve Başarı	19 yaş	81	3,11	1,896	,131
		20 yaş	70	3,21		
		21 yaş	51	3,06		

	22 yaş ve üzeri	65	3,47	1,04		
	19 yaş	81	3,33	1,03		
Boş Zaman Değerlendirme	20 yaş	70	3,38	1,19	,952	,416
	21 yaş	51	3,26	1,13		
	22 yaş ve üzeri	65	3,58	1,06		

$p < 0,05$

Öğrencilerin yaş durumlarına göre e-spor katılım motivasyonu puan ortalamaları karşılaştırması sonucunda taksonomik alan, yetkinlik, ilişkisel benlik, rekabet ve başarı ile boş zaman değerlendirme boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Buna göre, yaşın bu konuda belirleyici bir değişken olmadığı düşünülebilir. Söylemek mümkündür. Bu bakımdan öğrencilerin yaşları fark etmeksizin e-spor katılım motivasyonu puan ortalamalarının birbirine yakın çıkmış olması anlaşılabilir.

| 233

Sınıf Değişkenine Göre E-Spor Katılım Motivasyonu Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	Sınıf	n	Ort.	S.S.	F	p
Sınıf'a göre e-spor yapanlar	Taksonomik Alan	1. Sınıf	105	3,39	,95	
		2. Sınıf	80	3,52	1,02	
		3. Sınıf	39	3,38	1,10	,486 ,692
		4. Sınıf	43	3,56	,97	
	Yetkinlik	1. Sınıf	105	3,32	1,10	
		2. Sınıf	80	3,54	1,11	
		3. Sınıf	39	3,32	1,13	1,035 ,378
		4. Sınıf	43	3,59	1,02	
	İlişkisel Benlik	1. Sınıf	105	2,92	1,04	
		2. Sınıf	80	3,13	1,20	
		3. Sınıf	39	2,80	1,09	,931 ,426
		4. Sınıf	43	3,00	,93	
	Rekabet ve Başarı	1. Sınıf	105	3,13	1,02	
		2. Sınıf	80	3,41	1,12	
		3. Sınıf	39	2,89	,97	2,556 ,056
		4. Sınıf	43	3,34	1,07	
	Boş Zaman Değerlendirme	1. Sınıf	105	3,28	1,15	
		2. Sınıf	80	3,50	1,05	
		3. Sınıf	39	3,32	1,13	,797 ,496
		4. Sınıf	43	3,51	1,06	

$p < 0,05$

Öğrencilerin bulundukları sınıfları itibariyle yapılan karşılaştırma sonucunda e-spor katılım motivasyonunun hiçbir boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre e-spor katılım motivasyonu puan ortalamaları karşılaştırmasında Taksonomik Alan, Yetkinlik, İlişkisel Benlik ile Rekabet ve Başarı alt boyutu puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı saptanmıştır. Boş zaman değerlendirme boyutu puan ortalamaları arasında ise, istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır. "**H₁**: Cinsiyete göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir." Hipotezi Kabul edilmiştir.

Ayaş (2020) yapmış olduğu araştırmada lisanslı olarak e-spor yapanların cinsiyetine göre e-spor katılım motivasyonunun bazı alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu belirtmiştir. Buna göre, ilişkisel benlik boyutu dışında çıkan sonuçlar araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir. Söz konusu araştırmamızda ilişkisel benlik alt boyutunda anlamlı bir sonuç çıkarken Ayaş'ın araştırmasında farklı bir sonucun çıkmış olması söz konusu çalışmada katılımcıların lisanslı e-spor yapan bireylerden oluşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin yaşlarına göre e-spor katılım motivasyonu puan ortalamaları karşılaştırması sonucunda taksonomik alan, yetkinlik, ilişkisel benlik, rekabet ve başarı ile boş zaman değerlendirme boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Buna göre bu araştırmada

e-spor katılım motivasyonu için yaşı belirleyici bir unsur olmadığı söylenebilir. Ancak örneklem sayısı veya örneklem türünün farklı olduğu bir araştırmada söz konusu bu sonucun değişeceği söylenebilir. Öte yandan araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin yaş aralıkları da çok büyük olmadığından çıkan sonuç anlamlı görülmektedir. “**H₂**: Yaşa göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir.” Hipotezi reddedilmiştir.

Yıldız vd. (2020) çalışmalarında yaş değişkenine göre yapılan karşılaştırma sonuçlarında İlişkisel Benlik ile Rekabet ve Başarı alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmazken diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu belirtilmiştir. Bu araştırmada belirlenen yaş gruplarının söz konusu araştırmamızdan farklı olmasıyla birlikte bu araştırmada yaş aralıkları 18 yaş ile 35 yaş ve üzeri alınmıştır. Buna göre anlamlı bir sonucun çıkmış olması ve söz konusu araştırmamızdan bu yönüyle ayrılıyor olması anlaşılabilir bir durum olarak söylenebilir.

Öğrencilerin bulundukları sınıflar itibariyle yapılan karşılaştırma sonucunda e-spor katılım motivasyonunun hiçbir boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Öğrencilerin bulundukları sınıflar arasında 4 yıl bulunmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları itibariyle birbirlerine çok yakın özellikler taşıdıkları 4.1. tablosunda yer alan verilerden de anlaşılmaktadır. Bu nedenle birbirlerine yakın özelliklerde olmaları benzer farklılıkları göstermelerine neden olabilir. “**H₃**: Sınıfa göre e-spor katılım motivasyonu farklılık göstermektedir.” Hipotezi reddedilmiştir.

Elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur;

- **Günlük internette oldukça fazla zaman geçiren öğrencilere interneti daha verimli kullanmaları yönünde doğru yönlendirmelerin yapılması ve gerekli eğitimlerin verilmesi, bu alanlarda harcanan süreleri daha verimli hale getirecek ve boş zaman faaliyetlerinin maddi kazanca dönüştürülmesi bile mümkün olabilecektir.**
- **Boş zamanların doğru kullanılması bireyde olumlu birçok etkinin ortaya çıkarılmasını sağlayabilmektedir. Bu yönüyle bireylerin fayda sağlayacağı boş zaman etkinliklerine yönlendirilmeleri önemli görülmektedir. Dijital materyallerin (Telefon, Bilgisayar, İpad vs.) kullanımı, yani internette geçirilen süreler bireylerin bilişsel yapılarına fayda sağlayacağı düşünüldüğünde bu boş zaman faaliyetlerinin verimliliği esas alınmalıdır.**
- **Gelecekte üniversite öğrencilerinin e-spora yönelik katılım motivasyonlarını inceleneceği araştırmalarda bu araştırma bulguları göz önüne alınarak farklı değişkenlere göre karşılaştırmalar yapılabilir.**

KAYNAKÇA

- Argan, M., Özer, A ve Akın, E. (2006). Elektronik Spor: Türkiye’deki Siber Sporcuların Tutum ve Davranışları. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 1-11. https://www.researchgate.net/profile/Metin_Argan/publication/337337798_ELEKTRONIK_SPOR_TURKIYE'DEKI_SIBER_SPORCULARIN_TUTUM_VE_DAVRANISLARI_ELECTRONIC_SPORT_ATTITUDES_AND_BEHAVIORS_OF_CYBER_ATHLETES_IN_TURKEY/links/5dd38d3792851c382f49bb6c/ELEKTRONIK-SPOR-TURKIYEDEKI-SIBER-SPORCULARIN-TUTUM-VE-DAVRANISLARI-ELECTRONIC-SPORT-ATTITUDES-AND-BEHAVIORS-OF-CYBER-ATHLETES-IN-TURKEY.pdf Sayfasından erişilmiştir
- Ayaş, E. B. (2020). Comparison of the attitudes towards learning with the participation motivation level in e-sports players. *African Educational Research Journal*, 8(1): 83-89.
- Öz, N. D., & Üstün, F. (2019). E-Spor Katılım Motivasyonu Ölçeği’nin (EKMÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 115-125.
- Yıldız, M., Kırtepe, A. & Baydili, K.N. (2020). Lisanslı e-spor katılımcıların motivasyon düzeylerinin incelenmesi. *Journal of History School*, 47, 2823-2835.

Presentation ID / Sunum No: 162

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-1808-9480

| 235

Derin Ekoloji Yaklaşımı ve Sanat

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Karabey Tekin
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Özet: Yaşamı derinden etkileyen ve son yıllarda sıkça kendinden bahsettiren ekolojik yaklaşım geçmişten şimdiye değin çeşitli değişimlere uğrayarak insanlar üzerinde etkisini göstermektedir. Özellikle son yıllarda insan ve doğa ilişkisine karşı gelişen farkındalık ekolojik yaşamda oluşan tüm yıkıcı unsurlara karşı doğa için faydalı olabilecek tüm kaynakları geliştirme yeteneğini geliştirmiştir. Sanayileşmenin yarattığı tüketim kültürü ile birlikte toprak, hava, su kirliliği, iklim değişikliği, göç hareketleri gibi değişimlerle çevre sorunlarının artması ve sosyal dengelerin değişimi ile birlikte ortaya çıkan ekolojik bilinç insanların doğaya dönmesi ve korumacılık yaklaşımları doğrultusunda önlemler alma gerekliliğini artırmaktadır. Tüm disiplinler için farkındalık oluşturan doğanın tahribatı sanat alanında da etkisini gösterir. Doğanın yok oluşuna karşılık sanatçılar doğayı yaşanır kılmak için ekolojik temelli sanat yaklaşımlarını geliştirmiştir. Bu noktada insanın doğadan neden uzaklaştığı, niçin doğanın ikincil konuma sürüklendiği ve doğaya hükmetme arzusunun artması gibi sorular eşliğinde Arne Naess'in "derin ekoloji" kavramı üzerinden sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu çalışma derin ekolojinin insanı merkeze alan sisteme karşı duruşu ve doğayı öznenleştirmesi üzerine insan ve doğa ilişkisini farklı sanat pratikleri üzerinden irdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimler: Derin Ekoloji, Sanat, Doğa

Deep Ecology Approach and Art

Abstract: The ecological approach, which deeply affects life and has been frequently mentioned in recent years, has undergone various changes from the past to the present, and shows its effect on people. Especially in recent years, the awareness of the relationship between human and nature has improved the ability to develop all resources that can be beneficial for nature against all destructive elements in ecological life. With the consumption culture created by industrialization, the increase in environmental problems due to changes such as soil, air, water pollution, climate change, migration movements and the change in social balances, the ecological consciousness that arises increases the need for people to return to nature and take precautions in line with protectionist approaches. The destruction of nature, which creates awareness for all disciplines, also shows its effect in the field of art. In response to the disappearance of nature, artists have developed ecological-based art approaches to make nature livable. At this point, it is aimed to question Arne Naess through the concept of "deep ecology", accompanied by questions such as why people move away from nature, why nature is dragged into a secondary position and the desire to dominate nature increases. This study examines the relationship between human and nature on the stance of deep ecology against the human-centered system and subjecting nature through different art practices.

Keywords: Key Words: Deep Ecology, Art, Nature

GİRİŞ

Tüm canlıların çevresiyle kurmuş oldukları ilişkiler yumağını inceleyen ekoloji kavramı, güncelde yaygın bir farkındalığa sahiptir. Sanat alanının içerisinde 1960'lardan itibaren varlığını koruyan ekoloji bilinci daha yüksek yaşam standardına ulaşmaya çalışmak yerine, yaşamın doğasında var olan değerlerde yaşamayı öğretmeyi hedefler. Odak noktası ekolojik farkındalık olan ekoloji kavramını tüm disiplinler ile işbirliği içinde antropolojik, kültürel, siyasi ve sosyal açıdan irdeleyen sanat pratikleri yenilikçi ve

eylemsel geniş bir alanda varlığını gösterir. Doğal kaynaklarda yaşanan sınırlılıklar yaşamın tüm alanlarında sürdürülebilir atılımlar yapmaya zorlayarak bir bilim dalı olan ekolojinin kapsamını güncel yaşamın gereksinimleri doğrultusunda genişletmiştir. Ekoloji teriminin kökeni yunanca “oikos” ev oturulan olan doğa ve insanın çevresiyle kurduğu ilişkilere gönderme yapar.

“Bir taraftan çok yeni, diğer taraftan da, epeyce eski bir bilim dalı olan ekoloji, yakın yıllara kadar biyolojinin oldukça önemsiz bir branşı olarak bilinmekteydi. Bu anlamda tanımı bitki ve hayvanların çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalı şeklinde yapılmaktaydı. Oysa 1970’ten bu yana, ekolojinin kapsamı, çevre sorunlarının giderek önem kazanmasıyla genişleyerek insan-doğa ilişkilerini de içermeye başlamıştır. (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1994:13).”

Güncelde ekolojik farkındalığı oluşturmak ve tek bir yaklaşım ile yorumlamak olanaklı değildir. Korumacılık vurgusu ile, toplumsal ekolojiden derin ekolojiye, eko-sosyalizmden eko feminizme, eko eleştiriden radikal eleştiriye, değin birçok ekolojik düşünceye ulaşmak mümkündür. Bu noktada herkes tarafından kabul edilebilir bir ekoloji yaklaşımını ortaya koymak olanaklı değildir (Görmez, 2003: 99). Bu anlamda yapılan farklı ekolojik yaklaşımlar içerisinde bu çalışmada 1973 yılında, Norveçli filozof Arne Naess tarafından vurgulanan derin ekoloji kavramı incelenerek doğa ve insan ilişkilerine karşı duyulan bilincin şekillendirdiği sanat pratiklerinde anlam ve tekniklerin ekolojik farkındalık ile oluştuğu örnekler üzerinden incelenecektir. Arne Naess derin ekoloji vurgusunu yaparken sığ ekoloji kavramı ile olan ayrımı vurgular. Sığ ekolojiyi “Çevre kirliliği ve kaynakların tüketilmesine karşı olan savaş” olarak tanımlar (Naess, 1973:95, 100). Sığ ekolojinin insan merkezli, ana hedefinin yalnızca gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların çıkarlarını ve sağlığını korumaya yönelik olduğunu belirtir.

EKOLOJİ

Doğanın yapısını ve işleyişini inceleyen bilim dalı olan ekoloji canlı türlerini, kökenini ve canlıların yaşamını etkileyen faktörleri inceler. Bu bağlamda ekolojinin hedefi organizmaların yaşam süreçleri, alanları, birbirleriyle olan ilişkileri ve biyolojik çeşitliliği hakkındaki anlayışlarını geliştirmektir. Ekoloji kavramı ile ilgili farklı eleştirel yaklaşımlar bulunmaktadır. Fakat net olan durum doğanın ve ekolojik dengenin tanımlanması insanlarca yapılan bir tanımlamadır ve insan gereksinimleri, zevkleri ve arzularıyla bağlantılı bir durumdur (Pepper, 1995: 222).

Deniz, bitki örtüsü ve istatistiksel ekoloji gibi ekolojideki birçok uzmanlık alanı, dünyanın daha iyi anlaşılması sağlayan bilgileri sunar. Bu bilgiler çevrenin iyileştirilmesine, doğal kaynakların yönetilmesine ve insan sağlığının korunmasına yardımcı olur. Ekolojik bilgi yaşam içinde olumlu koşulların geliştirilmesi hususunda önerilerde bulunur.

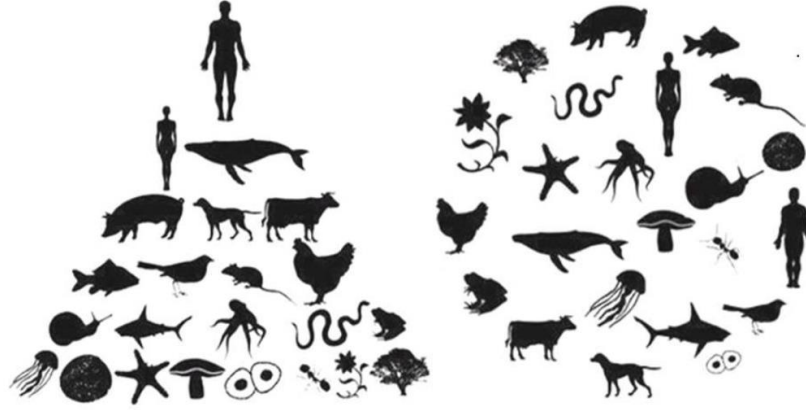
1960'larda gelişen ekolojik araştırmalar, çamaşır deterjanlarından tarım arazilerinde kullanılan gübrelere kadar bir çok alanda büyük miktarlarda bulunan, göllerde ve akarsularda düşük su kalitesinin başlıca nedenlerinden ikisini, fosfor ve nitrojen olduğunu belirledi. Bu bilgiler ışığında insanlar gölleri ve akarsuları iyileştirme için gerekli adımları atabildiler.

Bu noktada insanların doğadan ayrı ve önemli bir varlık olduğuna dair bakış açısı değişmeli, doğadaki tüm varlıklara özenle ve empati duygusu ile yaklaşmalıdır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009: 76). Ekolojik sorunlar doğadaki varlıkların içsel değeri olarak tüm canlıların sağlıklı bir ortam içinde yaşama şartlarının bozulması olarak ele alınıp çözüm için farkındalık oluşturmak düşüncesi aranır. Ekolojik felsefe dünyaya ve tüm canlılara saygıyı esas almakta, yaşamı merkezine koyup doğayla uyum temelinde ilerlemektedir (Çoban, 2002: 20). Bu bağlamda ekolojik çevrenin korunarak hiçbir canlının ayırt edilmediği bir politika çerçevesinde bütüncül refah içinde yaşama koşulları geliştirilerek iyileştirilip güvence altına alınmış olur.

ARNE NAESS'İN DERİN EKOLOJİ FELSEFESİ VE SANAT İLİŞKİSİ

İnsan dışında doğanın, kendi habitatında bir varlığa sahip olması düşüncesinden yola çıkan derin ekolojinin vurguladığı bağlam insanın hayat içerisinde sadece bir unsur olarak yer almasıdır. Önemli olan doğanın varlıksal değeri, doğa ve insan benliğinin birliğine ilişkin derin ekolojik bilincin korunmasıdır (Capra, 1995: 20).

Eko-merkezci bir disiplin olan derin ekoloji, doğanın korunmasını insana sağlayacağı fayda ile değil, doğanın kendi içerisindeki değeri ile değerlendirir. Derin ekolojinin isim babası olarak kabul gören Norveçli Felsefeci Arne Naess (1912-2009) bu kavramı Bükreş'te 1972 yılında yapılan Üçüncü Dünyanın Geleceği Konferansında sunarak derin ekoloji ilkelerini ve sığ ekoloji-derin ekoloji ayrımını açıklamıştır. Sığ ekolojiyi “çevre kirliliği ve kaynakların tüketilmesine karşı olan savaş” olarak tanımlar. Sığ ekolojinin insan merkezli, ana hedefinin yalnızca gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların çıkarlarını ve sağlığını korumaya yönelik olduğunu belirtir (Naess, 1973:95,100).

Görsel 1: Sığ Ekoloji ve Derin Ekoloji

Kaynak:<https://environmentalstudiesblog.wordpress.com/2014/12/12/deep-and-shallow-ecology/>

Arne Naess'e göre, yalnızca gerçekler ve mantıkla ilgilenen ekoloji bilimi, nasıl yaşamak gerektiğine dair etik sorulara cevap veremez, bunun için ekolojik bilgeliğe ihtiyaç duyulur. Derin ekoloji, bunu derin deneyime, derin sorgulamaya ve derin bağlılığa odaklanarak geliştirmeye çalışır. Bunlar birbirine bağlı bir sistem oluşturur. Her biri diğerini doğurur ve desteklerken, tüm sistem, Naess'in değindiği gibi bir ekosofidir. Ekolojik bilgeliği ve uyumu somutlaştıran ekosofi kavramı, dünyada var olmanın, düşünmenin ve hareket etmenin gelişen tutarlı felsefesine karşı oluşan bilgeliği destekler. İnsan yaşamının, küresel ekosistemin birçok bileşeninden sadece biri olduğunu açıklayan derin ekoloji felsefesinin ana fikri, insanların ve tüm canlıların dünyanın bir parçası olduğunu açıklamaktır. (Görsel 1) Derin ekolojinin temel ilkesi, insanlık gibi çevredeki her canlının eşit yaşama ve gelişme hakkına sahip olduğu iddiasıdır.

Derin ekoloji felsefesi mantığında sanat pratikleri, sanat ve ekoloji ilişkisi manzara tasvirlerinden, sanatçıların doğaya çıkarak doğayı sanatın öznesi haline getirdiği aşamalar ile geçmişe dayanmaktadır. Sanatçılar ekolojik alan üzerinde tapınaklar, heykeller, yollar, kanallar ve türlü işletmeler inşa ederek işgal etmişlerdir ve etmektedirler. Ekolojik alan geçmişten şimdiye kadar sanatçıların sanatsal pratiklerini sunacakları bir alan olarak sonsuz ve sınırsız sergileme fırsatı sunar. Bu bağlamda doğanın yok oluşuna karşılık sanatçılar doğayı yaşanır kılmak için ekolojik temelli sanat yaklaşımlarını geliştirmiştir.

1960 yıllardan sonra sanat yaklaşımlarında yaşanan değişimlerle birlikte doğa sanatçının sanat mekânı ve sanatının kendisi olarak sanat repertuarını zenginleştiren eşsiz bir nesne olarak ele alınmaktadır "Sanat ve yaşam iç içeyken sanat yapma eylemini de sınırlı mekânlara hapsedmek mümkün değildi" (Türkdoğan, 2014, s.44). Arazi Sanatı, Çevre Sanatı, Yeryüzü Sanatı, Hava sanatı vb. olarak isimlendirilen sanat yaklaşımları kimi zaman birbirinden farklı kimi zaman birbirinin yerine geçerek ekolojik farkındalığı yansıtan sanatsal bir dil olarak kullanılmaktadırlar.

“Arazi sanatı; sade, geometrik şekillerin açık alanlara uygulanması açısından Minimalizm ile taş/ toprak gibi doğal malzemelerin kullanımı ve süreçselliği açısından Arte Povera ile, yapıtların genellikle gelip geçici doğası nedeniyle 'happening'le, hatta bazen sanatçının doğaya bizzat müdahale sürecine odaklanması açısından Performans Sanatıyla ve projelerin zaman zaman salt belge, fotoğraf, harita ve benzeri 'artakalan'

malzemeyle sergilenmesi dolayısıyla Kavramsal Sanat ile yakınlık taşıyan bir akım olarak nitelendirilmiştir. Bitmiş yapıttan ziyade yapıtın oluşum sürecinin önem kazandığı pratikler arasında sayabileceğimiz Arazi Sanatının diğer akımlara göre ayırıcı özelliği, doğada geniş alanlarda, yer aldığı mekâna özgü olarak gerçekleştirilmesidir (Antmen, 2008, s: 253).”

Görsel 2: Joseph Beuys bir çukur kazıyor/ağaç dikiyor. 16 Mart 1982, Documenta 7
Kaynak: <https://www.awatrees.com/2019/12/06/joseph-beuys-the-art-of-arboriculture/>

Bir sanat fikri ve pratiği yaratan, sürdüren hayatının ve sanat yaklaşımının hem doruk noktası hem de eşzamanlı başlangıcı olan Beuys için (Görsel 2) “7000 Meşe” bir sanat enstalasyonu değil, eylem halindeki 'toplumsal heykeldir. Beuys'un 'sosyal heykel' fikri, toplumun tamamının sanat olarak görülmesi gerekçesi ile sanatın devrimci değişim yaratma potansiyeline sahip olduğu; ve herkesin buna yaratıcı bir şekilde katkıda bulunabileceğini rejeneratif süreç içinde “herkes bir sanatçıdır” vurgusunu yapması derin ekoloji felsefesindeki herkesin eşit olması vurgusuna açıkça gönderme yapmaktadır(<https://www.awatrees.com/2019/12/06/joseph-beuys-the-art-of-arboriculture/>).

"Doğayla ilişkimiz onun tamamen alt üst edilmesiyle tanımlanıyor. Temel doğal dayanağımızın bütünüyle yok edilmesi gibi bir tehlike söz konusu. Bu doğal dayanağın vicdansızca sömürülmesini içeren bir ekonomik sistemi uygulayarak, dayanağı yok etmek için ne gerekirse yapıyoruz. Kaynak ve çöplük arasında modern sanayi uygarlığının tek yönlü caddesi yer almaktadır ve her geçen gün artan bu büyüme anlayışı uğruna, ekolojik sistemlerin yaşam bağları ve döngüleri feda edilmektedir" (Beuys'dan akt. Spaid, 2002, s.27).

Görsel 3: Wheatfield - Bir Yüzleşme: Battery Park Çöplük, Manhattan Şehir Merkezi - Tarlada Duran Agnes Denes ile ©1982 Agnes Denes Kaynak: <http://www.agnesdenesstudio.com/works7-WFStatue.html>

Sanatçı tarafından (Görsel 3) Battery Park çöp sahasında ekilen ve hasat edilen iki dönümlük buğday, 4,5 milyar dolar değerindeki bir arazide bir buğday tarlası dikmek ve hasat etmek güçlü bir paradoks yarattı. Bir sembol ve evrensel bir kavram olarak Wheatfield gıda, enerji, ticaret, dünya ticareti ve ekonomiyi temsil ediyordu. Sanatçı çalışması ile kötü yönetime, israfa, dünyadaki açlığa ve ekolojik kaygılara atıfta bulunmuştur. İnsanların önceliklerinin yanlışlığına vurgu yapan Agnes Denes çalışması sonrasında hasat edilen tahıl ile Minnesota Sanat Müzesi (1987-90) tarafından düzenlenen "Dünya Açlığının Sonu İçin Uluslararası Sanat Gösterisi" adlı bir sergide dünyanın dört bir yanındaki yirmi sekiz şehre gitmiştir. Süreç içerisinde tohumların dünyanın birçok yerine taşınması ile ekolojik farkındalık gelişmiştir.

Görsel 4: Mel Chin, Revival Field , Hayata Dönüş Alanı, 1990

Kaynak: <https://melchin.org/oeuvre/revival-field/>

Mell Chin Revival Field çalışmasını gerçekleştirirken (Görsel 4) tıpkı bir botanikçi gibi hareket ederek, toprağı canlandırma projesine yönelmiştir. Toprağı ağır metallerin, toksik maddelerle zehirlenmesi ve bu zehirlerden arındırmaya yönelik bu proje Walker Sanat Merkezi tarafından desteklenmiştir. Mell Chin, toprağı yaşam katmanının en uygun yolunun, topraktaki zehri absorbe edebilen bitkilerin ekimini gerçekleştirmek olduğunu keşfetmiştir. Sanatçı değişen, dönüşen ve iyileşen toprağın tüm sürecinin gözlemlendiğı hem işlevsel hem sanatsal bir süreci gerçekleştirerek doğanın kendi döngüsü içinde

insanların ona verdiği zarardan nasıl kurtarılacağını ve kimsenin kimseye üstün olmadığı dolayısı ile zarar vermediği bir işbirliği ile uyum içinde yaşayabilmenin vurgusunu yapmıştır.

SONUÇ

Sanayi Devrimi ile birlikte değişen teknolojik gelişmelerin oluşturduğu tüketim kültürü kimyasal kirliliğe, asit yağmurlarına, doğanın tahribatına, toplu hayvan ölümlerine, çölleşmeye, buzulların erimesine, küresel iklim değişikliklerine ve canlı türlerinin çeşitliliğin azalmasına vb. birçok noktada ekolojik tehditlere sebep olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan bu geniş çaplı sorunlar tüm disiplinlerde olduğu gibi sanat alanında da yeni ifade biçimlerini beraberinde getirmiştir. 1970 ve 90'lar arası "Arazi Sanatı", "Çevre Sanatı", "Green Art", "Ekolojik Sanat", "Hava Sanatı" vb. ifadelerle biçimlenen yaklaşımlar sanat pratiklerinde yer almıştır. Sanatçılar, geleneksel sanat alanlarından ekolojinin yıkımına dikkat çekmek, doğayı yaşanır kılmak adına ekolojik farkındalık bağlamında pratikler oluşturmuşlardır. Arne Naes'in "Derin Ekoloji" felsefesinin vurguladığı gibi her insan ve insan dışı yaşamın kendi içinde değeri vardır. İnsan, bitki, hayvan kısaca her ekosistem bileşeninin bir değerinin olması ve bu vurgunun sanat alanı üzerine şekillenen evrensel bir hareketi oluşturması farklı zamanlara ve farklı mekânlara iletilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A.(2008). 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Capra, F. (1995). Deep Ecology: A New Paradigm, Deep Ecology for the Twenty-First Century, Boston: Shambhala Publications.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi. SBF Dergisi, 57(3), 3-30.
- Görmez, K. (2003). Çevre Sorunları ve Türkiye, 3.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Naess, A. 1973. "The Shallow and The Deep: Long-Range Ecology Movement." Inquiry 95-100.
- Kışlalıoğlu, M., Berkes, F. (1994). Ekoloji ve çevre bilimleri. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Pepper, D. (1995). Eco-socialism. London and New York: Routledge.
- Spaid, S. (2002). Ecovention: Current Art to Transform Ecologies, Cincinnati, Greenmuseum.org, The Contemporary Arts Center, Ecoartspace.
- Türkdoğan, T. (2014). Sanat Kültür Politikası: Modernizm Sonrası Tartışmalar, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık,

İnternet Kaynakçası

<https://www.awatrees.com/2019/12/06/joseph-beuys-the-art-of-arboriculture/> (Erişim Tarihi 23 Kasım 2022.)

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Kaynak:<https://environmentalstudiesblog.wordpress.com/2014/12/12/deep-and-shallow-ecology/>(Erişim Tarihi 28 Kasım 2022).

Görsel 2: <https://www.awatrees.com/2019/12/06/joseph-beuys-the-art-of-arboriculture/> (Erişim Tarihi 23 Kasım 2022) .

Görsel 3: <http://www.agnesdenesstudio.com/works7-WFStatue.html> (Erişim Tarihi 23 Kasım 2022) .

Görsel 4: <https://melchin.org/oeuvre/revival-field/>(Erişim Tarihi 23 Kasım 2022) .

Presentation ID / Sunum No: 48**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-6095-2116**

| 241

Özgün Baskı Resim ve Sınıflandırılması**Doç. Dr. Devabil Kara**
Marmara Üniversitesi

Özet: Baskı tekniği ve matbaa medeniyetin gelişmesinde önemli rol oynayan iki etkidir. Baskıresim ise hem matbaada kitapları süslemek, konuyu anlaşılır hale getirmek hem de resim sanatında farklı baskı teknikleriyle sanatçının alanını ve yaratıcılığını genişletmek amaçlarıyla kullanılmaya başlanmıştır. Endüstrileşme ile birlikte günümüzde endüstriye ve reklama yaklaşan baskıresim, modern dünyanın arz-talep dengesinde kendine geniş bir yer edinir. Aynı zamanda seri üretim, kopyalama gibi eylemlerin de artması etik ve hukuki yönden bazı tartışmaları da beraberinde getirir. Baskıresim nesnel olarak düşünüldüğünde sanatçı, farklı sanatçıların resimlerini baskıresim tekniğiyle uygularken arada kalıp ve kendi tekniğini kullandığı için artık eski resimden kopyalama söz konusu değildir. O resme yeni bir yorum katılmıştır. Baskıresim, sunduğu sınırsız deneysel olanaklar yüzünden sanatçılar için her zaman bir çekim alanı oluşturmuştur. Günümüzde özgün baskı sanatçıları gravür, taş baskı, ipek baskı, ağaç baskı gibi geleneksel baskı tekniklerinin yanı sıra, teknolojinin getirdiği farklı olanakları da kullanarak çok geniş bir yelpazede üretimlerini sürdürmektedirler. Bununla birlikte nasıl ki arz talep döngüsünde insanlar gereksinimlerinin karşılanması için daha kolay ulaşma arayışı içine girdiyse, aynı şekilde sanatçıların farklı tekniklerle baskıresim üretimleri de, sanat alıcıları için kolay ulaşılabilir olması açısından seri üretime girmiş, hem sanata hem de sanataçıya fayda sağlamıştır. Günümüz yaşam biçiminin insanlar arasında kültüre olan merakı ve arzuyu arttırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Sanatçının hem geleneksel hem de teknolojik modern yöntemlerle baskıresim uygulamaları yapması, bunları çoğaltarak evrensel boyutta sanatsevere ulaştırması çağın bir gereksinimidir. Özgün baskı tekniklerinde taş baskı, elek baskı gibi farklı uygulamalar olsa da sınıflandırma üç isim altında yapılmıştır: özgün baskı, uygulama baskıları ve röprodüksiyon baskılar. Sanatçı ve baskı tekniğini kullanan kişi arasındaki imza ilişkisine dayanarak bu sınıflandırma yapılmıştır. Baskıresimlerde “göstergeleme” adı verilen imza tekniği henüz yenidir ve sanatçının, baskıcının, baskı sayısının, denemelerin, durumların gösterilmesi açısından önemlidir. Yedi başlık altında imza atılabilir. Bütün bu göstergeleme işlemleri, sanat eserinin oluşum hikâyesini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Baskıresim, Özgün Baskı, Baskı Teknikleri, Baskıların Sınıflandırılması, Göstergeleme.

ÖZGÜN BASKI RESİM VE SINIFLANDIRILMASI

Tarihi çok eskilere dayanan baskı tekniği medeniyetin gelişmesinde en önemli etkenlerdendir. Matbaa ile yazınsal orijinalin çoğaltılması ise medeniyet tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Kitaplardaki konuların anlatımına destek olmak ya da kitapları süslemek amacı ile baskıresim de matbaa ile birlikte nesnel bir işlevsellik yüklenmiştir. (Bu kitap resimleme tekniğinin sanat nesnesi olarak günümüzde sürdürülmesi geleneğine “exlibris” adı verilir.) Baskıresimi sadece sanat amaçlı kullanma geleneği ise farklı bir yol izler. Sanatçılar baskı tekniklerinin sunduğu deneysel olanakları daha çok kendi çalışmalarında ön hazırlık amaçlı kullanırlar. Kendileri için bilgi kaynağına dönüştürürler. Endüstrileşme ile baskı modern toplumda farklı bir anlam ve özellik kazanır, sanattan daha çok endüstriye yaklaşır. Fabrikasyon üretim ve üretilen malın standartlarla belirlenmesi özünü, baskı tekniklerinin seri-üretim prensibinde bulur. Sanayi toplumuna geçiş sürecinde, baskı tekniklerinin sanata en yakın gözüktüğü alan reklam sektörüdür. Reklam afişleri ile başlayan bu süreç günümüzde medyanın her alanında, görsel dünyamızın yadsınmaz bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

Sanayi devrimi ile şekillenen modern dünyanın arz-talep ilişkisine bağlı yapısı seri üretimi kaçınılmaz olarak zorunlu kılar. Çoklu üretimin yaşamın her alanında kapladığı alan arttıkça bireyin kendisini ve yaşamı algısında farklı sorunsallarda ortaya çıkmaya başladı. 1960’larda Pop Art sanatçılarının üretim,

tüketim döngüsünü eleştirmek için baskı yöntemlerini kullanması ile baskıresim önce sanatçılar sonra da sanat izleyicileri için bir araç olmaktan çıkıp, sanat nesnesine dönüşmeye başladı. Özellikle Andy Warhol'un serigrafi tekniğini kullanarak ürettiği yapıtlar, baskı, kopyalama, seri üretim gibi olguların kavram olarak içeriklerinin sorgulanmasını da gündeme getirdi. Kopyalama; orijinalin aynısını üretme, kontrolsüz çoğaltma gibi olgular günümüzde de üzerinde etik, dini, hukuki tartışmaların yaşandığı isim haklarından, klonlamaya uzanan pek çok konuyu gündemde tutmaktadır. sosyo- psikolojik bir varlık olarak insan günümüzde, benliğinde kendine özgü olmak ile bir cemaatin benzer bireylerinden biri olmak üzerine durmadan seçim yapmak koşulu ile yüz yüzedir.

Nesnel olarak ele alındığında aslında baskı resim bazı teknolojik tekniklerin dışında sanıldığı gibi aksine tam olarak orijinal olanın tıpkı baskısı değildir. Sanatçının tasarladığı imgeler bütünü için hazırladığı bir ya da birden çok kalıptan alınan, sonuçta oluşan bütünün bir örneğidir. Sanatçı baskıresim üretirken diğer sanat nesnelerinde söz konusu olan sanatçı ile eser arasındaki dolaysız ilişkiyi başkalaştırır. Bir ressamın fırçasından tuvale geçen boya, o yapıta doğrudan katılırken, baskı resimde sanatçı boyayı kâğıdın yüzeyine değil, hazırladığı kalıba uygular. Yapıtın üzerindeki boya, doğrudan sanatçının elinden değil, kalıbın aracı olarak kullanılması ile yüzeyde yerini alır. Bu baskı sanatçısı için duyarlılıklarını, sezgisini, bilgisini yüzeye aktarırken olasılıkları kontrol altına alma çabası ile şekillenen gerilimli bir süreçtir.

Baskı resim, üretiminden imzalanıp numaralandırılmasına kadar uluslararası kabul görmüş bir kurallar bütünü ile şekillenir. Sanatçının her baskıda farklı sonuçlara gidebilecek sayısız olasılık varken aralarından bir tanesini tercih etmesi ve onu seri üretmesi gerekir. Tüm bu özellikleri, baskıresimi sıradan bir kopya olmaktan alıkoyar. Diğer yandan yegâne de değildir. Bunun sonucu olarak baskıresimin ekonomik ulaşılabilirliği, günümüz insanının artan kültür ve sanat talebine karşılık verir.

Baskıresim, sunduğu sınırsız deneysel olanaklar yüzünden sanatçılar için her zaman bir çekim alanı oluşturmıştır. Günümüzde özgün baskı sanatçıları gravür, taş baskı, ipek baskı, ağaç baskı gibi geleneksel baskı tekniklerinin yanı sıra, teknolojinin getirdiği farklı olanakları da kullanarak çok geniş bir yelpazede üretimlerini sürdürmektedirler. Bir matriks (biçimlendirilmiş ana kalıp) kullanarak oluşan tesadüfleri kullanma, onları yeniden şekillendirme fikri yüzey de imge arayan her sanatçı için bir oyun alanı oluşturur.

Çağdaş toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel olguların gelişimi ve dinamizmini seri üretime borçludur. Günümüz yaşam biçimi bireylerin kültüre olan talebini artırmaktadır. Artan talepler bireyin ekonomik kapasitesine uygun çözümler üretmeyi zorunlu kılmıştır. Özgün baskı resimler sanatçılara zengin anlatım ve biçimlendirme olanakları sağladığı gibi aynı zamanda sanat alıcıları için özgün ve ulaşılabilir değer olması açısından yaygınlaşmıştır. Geleneksel baskı teknikleri yanı sıra teknolojik gelişmeler sanatçılar için yeni birçok malzeme ve teknik gelişmeler sanatçılar için yeni anlatım yollarının bulunmasına ve görsel değerlerin zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

Baskı tekniği medeniyetin gelişmesinde en önemli etkenlerden biridir. Özünü baskı tekniğinde bulan matbaanın yazınsal orijinali çoğaltması olgusu bile, medeniyet akışında hayati bir önem taşıdığı herkes için aşikardır. Fakat bu baskı tekniği ile çağdaş toplumların yüz yüze kaldığı görünür etkilerin sadece birisidir. Baskı özünde seri üretim mantığının çıkış bulduğu kaynak noktasıdır. Fabrikasyon üretim ve üretilen malın standartlarla belirlenmesi özünü, baskı tekniklerinin seri-üretim prensibinde bulur. Çağdaş toplumlar sosyal, ekonomik ve kültürel olguların gelişimi ve dinamizmini seri üretime borçludur. Diğer yandan seri üretim prensibinden ortaya çıkan kopyalama olgusu da günümüzde ekonomik, etik pek çok problemin de kaynağını oluşturmaktadır. Kopyalama, çağımızda klonlama teknolojisinin ortaya çıkması ile başka alamlar ve problemleri de doğurmaktadır. Orijinal olan ile kopyalanmış olma durumu insan psikolojisinde bir travma kaynağıdır. Modern psikolojinin insan tanımlarından biri de kendine özgü tek ve yegâne olma arzusu ile bir cemaate dahil benzerlerinin yanında olma itkisi arasında insanın benliğini şekillendiriyor olmasıdır.

Sanat sever için baskı resmi tanımaya, anlamlandırmaya çalışma süreci ise ona sanatçının sezgi dünyasına farklı bir yolculuğa çıkmasına neden olan bir yapboz işlevi görür.

Sanat sever açısından, özgün baskı yapıtlarının diğer sanat nesnelerine göre farklı bir cazibesi vardır; Özgün baskı yapıtlar sanatçı tarafından belirlenen miktarda tıpkı basıldıktan sonra, dünya ölçeğinde

kabul görmüş yöntemlerle numaralandırılıp, imzalanır. Diğer sanat yapıtları gibi tek olmadıkları için ekonomik açıdan daha büyük kitleler tarafından ulaşılabilirler.

ÖZGÜN BASKİRESMİN SINIFLANDIRILMASI VE GÖSTERGELENMESİ

Seri üretim; çağdaş toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel olguların gelişimini ve dinamizmini sağlamaktadır. Bir yaşama biçimi olarak değerlerin hızla değişmesine neden olmaktadır.

Günümüz yaşam biçimi bireylerin kültüre olan talebini artırmaktadır. Artan talepler bireylerin ekonomik kapasitelerine uygun çözümler üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan çoğaltılmış özgün baskı resimler çok sayıda üretilmeleri ve maliyet sorununun küçültülmesini sağlamalarından dolayı yeniden gündeme gelmişlerdir.

Özgün baskıresimler sanatçılara zengin anlatım ve biçimlendirme olanakları sağlamıştır. Tarih içerisindeki gelişimleri serbest sanatlardan kopmadan olmuş, 1960'lı yıllardan günümüze bu ilişki en üst düzeye ulaşmıştır. Sanatçılar için özgün anlatım dillerinin oluşmasına ve zenginleşmesine olanak sağlaması, sanat alıcıları için özgün ve ulaşılabilir değer olmasından dolayı her geçen gün gittikçe yaygınlaşmaktadır. Günümüz teknolojik gelişmeler sanatçılar için yeni birçok malzeme ve teknik olanaklar sağlamıştır. Bu yenilikler yeni anlatım yollarının bulunmasını ve görsel değerlerin zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

Sanatçılar için en yaygın kullanılan özgün baskı çeşitleri; Gravür (oyulmuş), Litoğrafi (Taş Baskı), Serigrafi (Elek Baskı), Lichtruck (Işık Baskı)dır. Bunlardan sadece "gravür" oyularak yapılmaktadır. Yakın zamana kadar bu baskı teknikleri genellikle bir konuyu anlatma ya da salt çoğaltma amacına yönelirken, artık resimsel bir dilin anlatım aracı haline gelmiştir.

Özgün Baskıların Sınıflandırılması:

1-Özgün Baskılar: Sanatçılar özgün baskı resim çalışmaları sırasında baskı kalıplarını resim yaratma olayını sürdürürken birlikte oluşturur. Çoğaltmayı denetler veya kendisi yapar. Basılmış resimleri baskı sırasına göre sınıflandırır ve imzalar. İşte bunlar çoğaltılmış özgün resimlerdir. Basımda kullanılan kalıplar iptal edilirler.

2-Uygulama Baskıları: Sanatçının yapıtından yola çıkılarak bir baskı ustası tarafından gerçekleştirilen baskılardır. Böyle olmakla birlikte, sanatçı sonucu beğenirse basımları imzalamayı kabul eder. Bu tür baskılar bazen sanatçı ve basımcının imzalarını birlikte taşıyabilir.

3-Röprodüksiyon Baskılar: Bu tür baskılarda sanatçının imzası basımla birlikte kullanılır. Tekrar sanatçı tarafından imzalsalar da ' röprodüksiyon ' niteliklerinde bir değişme olmaz.

Baskıların göstergelenmesi (imlenmesi):

Baskıların göstergelenmesi ve imzalanması oldukça yeni bir uygulamadır. Göstergelenme daha da yakın zamanlarda yapılmaya başlanmıştır. İmza yapıtın sanatçıya ait olduğunu ifade eder. Daha önceleri imza baskı resmin içerisinde resimle birlikte basılırdı. Bugün sanatçı baskının yapıldığı kâğıdın üzerinde resmin alt sağ köşesine yakın imzasını atar, imzanın hemen sağına yapıtın yapım yılını yazar. Resmin sol köşesine grafit kalemle baskı resmin kaçınıcı baskı olduğunu ve toplam baskı sayısını yazar. Resmin kaçınıcı baskı olduğu yıpranan kalıplarda önemlidir. İlk baskılar sanatçının yarattığı özgün resme en yakın olanıdır. Baskı sayısı çoğaldıkça kalıptaki ayrıntılarda değişimler ve kayıplar olabilir. Böyle durumlarda sanatçı sıralamaya göre numaralama yapar. İlk numaraların verildiği baskılar özgün tasarıma daha yakın olduğu için daha değerli kabul edilir.

Özgün baskının basımının her baskısı, deneme, durum, ara ve sanatçı baskıları da içinde olmak üzere sanatçı tarafından göstergelenmeli ve imzalanmalıdır.

1-Deneme Baskıları (Epreuve d'essai Fr.): Pozanın kesinleştirildiği, rengin araştırıldığı Deneme Baskıları'dır. Bunlar 'D. B.' harfleri ile göstergelenir.

2-Durum Baskıları (Epreuve d'etat): Çokluk Deneme Baskısı'yla karıştırılır. Bunlar sanatçının kalıp hazırlarken ulaştığı sonucu gösterebilmesi için basılır. Bunlara göre sanatçı bazı değişiklikler yapar. Durum Baskısı 'Dr. B.' harfleriyle göstergelenir.

3-*Ara Baskılar* (Epreuve de passe) :Sanatçı ve baskıcının hatalı bulduğu baskılar Ara Baskılar olarak adlandırılır ve 'A. B.' olarak göstergelenir.

4-*Sanatçı Baskıları* (Epreuve d'Artiste): Sanatçı, baskıcı ve yayımcıya ayrılan baskılardır. Bu tür baskıların numaralı baskı sayısının yüzde onunu geçmemesi, genellikle kabul edilmiştir. Bu baskılar 'S. B.' olarak göstergelenir ve satışa sunulmaz.

5-*Çeşitlemeler*: Yapıtın grafizmini değiştirmeden renklerin değiştirilmesiyle elde edilen baskılardır. Bunlar 'Ç. 'harfinin yanında numaralamayla göstergelenir.

6-*Çoğaltılmış Baskılar*: Bunlar da çeşitlemedir. Ancak, her baskıda renkler değiştirilir. Böylece 50-75 değişik etkiye ulaşılabilir. 'Ç. Ö.' olarak göstergelenir.

7-*Monografiler*: Bunlar kâğıt ya da çokluk, başka gereçler üzerine bir veya iki örnek gerçekleştirilmiş baskılardır.

Presentation ID / Sunum No: 126

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2718-0569

| 245

Çerkez Mutfağı Konseptli Restoran İşletmelerine Yönelik Tripadvisor Yorumlarının İçerik Analizi: Türkiye Örneği

Gizem Mallı¹, Doç. Dr. Hatice Güçlü Nergiz¹, Dr. Öğretim Üyesi Dilek Dülger Altınır¹

¹Kocaeli Üniversitesi

*Corresponding author: Gizem Mallı

Özet: Dünyada çok sayıda turist konaklama yeri, restoran, havayolu firması hakkında deneyim paylaşımlarını inceleyerek seyahatlerine ilişkin karar vermektedir. Paylaşılan deneyimler, işletmeler ve potansiyel turistler açısından önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye genelinde hizmet sunan Çerkez mutfaklarında restoran deneyimlerinin içerik analizi yöntemi ile incelenmesidir. Araştırmanın veri kümesini, ikincil veri kaynağı olarak, restoran deneyimlerinden sonra değerlendirmelerini aktardıkları TripAdvisor yorumları oluşturmaktadır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Türkiye genelinde, TripAdvisor sitesinde, Çerkez mutfağı yemeklerini içeren restoran işletmeleri, 14 il içerisinde 41 adet olduğunu gelen yorum toplamına bakıldığında 10.717 adet yorum yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen veri kümesinin seçiminde kendi alanında ilk 10 restoran içerisine giren restoranlar değerlendirilmeye alınmıştır. Toplamda 2138 yorum incelenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Çerkes mutfağı yemeklerini içeren restoranların başında 11 restoran sayısı ve toplamında 4637 adet yorum sayısı ile İstanbul başta gelmektedir. İstanbul'dan sonra restoran sayılarına göre İzmir 6, Ankara 5, Kayseri 4, Eskişehir 4, Muğla 3, Sakarya, Düzce, Kocaeli, Isparta, Diyarbakır, Antalya, Nevşehir, Adana şehirlerinde 1 adet restoranla listeye girmiştir. Çerkez mutfağı yemeklerini içeren restoranların yorumları beş kategoriye ayrılmıştır. Bu kategorilerde yapılan yorumlarda öne çıkan ifadeleri; "yemek çeşitliliği", "kullanılan malzemeler", "sunulan hizmet", "mekan/işletme" ve "fiyat" kategorilerinde değerlendirilmiştir. Çerkez mutfağını içeren restoranların TripAdvisor sitesi ele alınarak yorumlarının değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çerkez Mutfağı, Restoran Deneyimi, Tripadvisor, Çevrimiçi Müşteri Yorumları

Analysis of Tripadvisor Reviews for Circassian Cuisine Concept Restaurants: the Case of Turkey

Abstract: Many tourists in the world decide on their travels by examining other people's experience about accommodation, restaurants and airline companies. Shared experiences constitute an important data source for businesses and potential tourists. The main purpose of this study is to examine restaurant experiences in Circassian cuisines serving throughout Turkey by content analysis method. The dataset of the research is based on TripAdvisor reviews, where they transfer their reviews after restaurant experiences, as a secondary data source. Content analysis method was used in the analysis of data. In the research, it was found that 10,717 comments were made when the total of the reviews received by restaurants businesses containing Circassian cuisine dishes on the TripAdvisor site throughout Turkey, 41 from 14 provinces. In the selection of the dataset included in the research, the restaurants that entered the top 10 restaurants in their field were evaluated. A total of 2138 comments were examined and included in the study. Istanbul is at the top of the restaurants containing Circassian cuisine dishes with 11 restaurants and 4637 reviews in total. After Istanbul, according to the number of restaurants, it was included in the list with six restaurant in İzmir, five in Ankara, four in Kayseri, four in Eskişehir, three in Muğla, and only one in Sakarya, Düzce, Kocaeli, Isparta, Diyarbakır, Antalya, Nevşehir and Adana. Reviews of restaurants containing Circassian cuisine dishes are divided into five categories. Highlights in the comments were evaluated in the categories of 'food diversity', 'materials used', 'service offered', 'space/business' and 'price'. When it comes to other cases, there was no study in which the reviews of restaurants containing Circassian cuisine were evaluated by considering the TripAdvisor site.

Keywords: *Circassian Cuisine, Restaurant Experience, Tripadvisor, Online Customer Reviews*

GİRİŞ

Çevrimiçi incelemelere de yer veren ve tüketici değerlendirmelerini içeren sistemler turizm sektöründe önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir (Liu ve Park, 2015: 140). Çevrimiçi yorumların önemi telefona ve internete sahip olan kişilerin hizmet aldığı işletmeleri değerlendirmede oldukça yardımcı bir yoldur.

Geniş bir dağılıma sahip olan etnik bir mutfak kültürünün niteliklerinin ortaya çıkarılmasında ve tanınırlığını artırma bir diğer önemli etmen çevrimiçi müşteri yorumlarıdır. Araştırma ile Çerkez restoranlarının müşteri yorumlarından hareket ederek, taşıdığı temel niteliklerde saptanacaktır. Literatür taraması yapıldığında Çerkez mutfağıyla ilgili, çalışmaların azlığı ve TripAdvisor sitesine yönelik müşteri yorumlarının içerik analizi kullanılarak çalışılan bir örnek bulunmadığı için çalışma bu boşluğu doldurma açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Çerkez Tarihi ve Çerkez Mutfağı

Çerkes halkının vatanı Kafkasya, dağlık ve yüksek bir alanda yer almaktadır (Gide, 2011). Çerkes halkı uzun yıllardan beri yaşamlarını sürdürmektedir. Kafkasya’da bulunan çerkes halkı için yazılı eserler MÖ.5. yy uzanmaktadır (Cirrassiancenter, 2022). Türkiye’deki Çerkezlerin yerleşim alanı, Güney Marmara, Doğu Karadeniz ve Karadeniz’den Hatay iline ulaşan kuzey güney doğrultusunda yaşamlarını sürdürmektedir. Bu bölgeler dışında kalan iller ise Kars, Urfa, Erzurum, İzmir ve Manisa, illeridir (Özgen, 2015). Yıldız (2018) göre yapmış olduğu çalışmada çerkesler hakkında detaylı bilgi edinebilmek için birçok seyyahın görüşlerine yer vermiştir. Çerkez halkının avcılıkla ilgilendiği, gruplar halinde avcılık faaliyetlerini gerçekleştirdikleri; davet sofralarında, özel günlerde bu güzel yemeklerin yanı sıra av etlerinin de kullanıldığı bildirilmiştir.

Çerkez mutfağı çeşitlilik ve zenginliklerle dolu kendine özgü pişirme yöntemlerinin bulunduğu mutfaktır. Hayvansal gıdalar ve et tüketimi oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Aslan vd, 2005). Çerkez mutfağı, sert iklim şartlarına bağlı olarak un ve hayvansal gıdaları yoğun olarak menülerinde içermektedir. Yemek pişirmede gıda kurutuma, kızartma ve haşlama vb. yöntemlerden yararlanılmaktadır (Yılmaz, 2017). Çerkez mutfağı ile yapılan çalışmalar incelendiğinde, ilk olarak hangi tarihlerde adından söz ettirdiği, yerleşim yerleri, mutfak kültürleri, çoğunlukla beslendikleri yiyecek türleri ve yiyecek saklama yöntemleri araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırma kapsamında, literatür taraması yapılarak Çerkez mutfak kültürü araştırılmıştır. Türkiye genelinde hizmet sunan Çerkez mutfaklarında restoran deneyimlerinin içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Kategoriler belirlenip kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. TripAdvisor web sitesinde yapılan yorumlamalar yorumların içeriğinde sıklıkla tekrar edilen kelimeler, çalışmanın kategori ve kodlarını belirlemede yardımcı olmuştur. Restoran işletmeleriyle ilgili TripAdvisor yorumları değerlendirilerek, restoran deneyiminde vurgulanan niteliklerden yararlanılarak Çerkez mutfağının nitelikleri de müşterilerin bakış açısından ortaya konulmuştur. Araştırma için veri setinin oluşturulma işlemleri 25.04.2022/08.05.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, TripAdvisor sitesinde yer alan Çerkez mutfağı yemeklerini kapsayan restoranların listesi çıkartılmıştır. Bu restoranların seçiminde kendi alanında ilk 10’ a giren restoranlar çalışmaya dahil edilmiştir. Restoranlara bakıldığında çalışmaya 9 adet restoran dahil edilmiştir. Toplam 2138 yorum incelemeye alınmıştır. İncelemeye alınan yorumlar çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Bulgular ve Tartışma

Türkiye genelinde, TripAdvisor sitesinde yer alan yer alan Çerkez yemeklerine yönelik restoranlar araştırılmış arama kısmına “Çerkez” kelimesi aratılarak gerçekleştirilmiştir. Bu arama sonuçlarına göre restoran işletmelerine en az 1 adet, yorum ve en fazla 4637 adet yorum yapıldığı görülmüştür. Çalışmada ana kategoriler daha önce yapılmış çalışmalar incelenerek güvenilirliği açısından belirlenen kategoriler baz alınarak oluşturulmuştur. Sürekli tekrar edilen kelime sıklıkları baz alınarak kategorize edilmiştir. Tablo 1’ de incelenen Restoran ve Yorum Sayıları, Tablo 2’ de incelenen restoran işletmelerine yönelik

müşteri değerlendirmelerinin illere göre dağılımı, Tablo 3'te müşterilerin yorumlarında en çok bahsedilen Çerkez yemek çeşitleri, Tablo 4'te müşteri yorumlarının ana kategorilerine ve olumlu-olumsuz ifadelerine, Tablo 5'te incelenen restoran işletmelerinin yemeklerine ilişkin müşteri yorumlarının olumlu ve olumsuz örneklerine yer verilmiştir.

TripAdvisor sitesinde yer alan Çerkez mutfağı konseptinde 41 restoran işletmesinin içerisinde listenin başını 11 adet restoranla İstanbul oluşturmaktadır (Tablo 1). Restoranları ziyaret eden kullanıcıların yorumlarına bakıldığında açık ara farkla en çok tercih edilen yemeğin Çerkez tavuğu olduğunu daha sonrasında halujun geldiği görülmüştür (Tablo 3).

Tablo1:Restoran ve Yorum Sayıları

Şehir	Restoran Sayısı	Toplam Yorum Sayısı
İstanbul	11	4637
İzmir	6	779
Ankara	5	120
Kayseri	4	733
Eskişehir	4	618
Muğla	3	1212
Sakarya	1	113
Düzce	1	15
Kocaeli	1	26
Isparta	1	224
Diyarbakır	1	143
Antalya	1	209
Nevşehir	1	1887
Adana	1	1
Toplam	41	10.717
Toplam İncelenen Yorum Sayısı	2138	

Kaynak: TripAdvisor, 2022.

Tablo2: İllere Göre Müşteri Yorumları Dağılımı

Şehir	Mükemmel	Çok iyi	Ortalama	Kötü	Berbat
İstanbul	3067	946	324	121	136
İzmir	715	102	51	41	49
Ankara	81	32	4	1	2
Kayseri	508	126	57	10	15
Eskişehir	357	139	50	26	46
Muğla	428	66	31	25	44
Sakarya	56	24	9	5	19
Düzce	8	5	-	1	1
Kocaeli	12	4	1	4	5
Isparta	57	50	41	32	44
Diyarbakır	85	40	10	4	4
Antalya	171	21	7	4	6
Nevşehir	210	411	151	67	48
Adana	1	-	-	-	-
Toplam	5756	1966	736	341	419

Kaynak: TripAdvisor, 2022.

Tablo3: Yorumlarda En Çok Bahsedilen Çerkez Yemekleri

Yemek Adı
Çerkez Tavuğu
Haluç
Dağarje
Hıngal
Çerkez Mantısı
Fıccın
Dağıstan Helvası
Velibah

Kaynak: TripAdvisor, 2022

Tablo4: Restoranlara Yönelik Müşteri Yorumları ve Ana Kategoriler

Ana Kategoriler	Olumlu ifadeler	Olumsuz ifadeler
Kullanılan malzemeler	Kullanılan malzemeler orijinal, Çerkez peyniri çok iyi, yemeklerde kullanılan otlar yemeğe lezzet katmış, anne eli değmiş gibi	Çerkez peyniri yerine tulum peyniri kullanılmış, 12 baharat yok, Abaza tuzu kullanılmamış yemeklerin lezzetine etki etmiş,
Sunulan Hizmet	Güler yüzlü ve sıcak kanlı personel, hızlı servis, sıcak karşılama	Yavaş servis, soğuk yemek, ilgisiz personel,
Mekân/ İşletme	Aile işletmesi, sıcak ortam, aileye uygun,	kalabalık ortam, sıra beklemek yorucu, lüks mekan,
Fiyat	Uygun, el emeği olmasına rağmen yemek fiyatları bütçeye uygun, Ucuz, ikramları bol	Lüks olduğu için aşırı pahalı, yöresel denildiği için fiyatı arttırmışlar, bu fiyata gelecek ürünler değil

Kaynak: TripAdvisor, 2022.

Tablo5: Restoran Yemeklerine İlişkin Müşteri Yorumlarının Örnekleri

Restoran Yemeklerine İlişkin Müşteri Yorumlarının Örnekleri
Olumlu “...Kapısından girer girmez kendinizi evinizde hissedeceğiniz bir mekan yiyecekleri el yapımı çok lezzetli, Çerkez mutfağını tatmak istiyorsanız hiç düşünmeden gitmelisiniz...”. “...kıymalı Çerkez mantısı efsane...”. “...meşhur Çerkez tavuğu ve köpoğlunu denedik. Onlar da oldukça başarılıydı...”. “... Kafkas peyniri yerine tulum peyniri servis edildi...” Olumsuz “...Kesinlikle bir Çerkezrestorantı değil, yöresel restarantı diye kalktık gittik fakat alakası yok. Beyaz peynirli ve kıymalı büyük mantıyı, yöresel diye veriyorlar içinde ne azıbra otu var ne hamuru hamur ne malzemeler doğru...”

Kaynak: TripAdvisor, 2022.

Sonuç ve Öneriler

Çerkez kavramını belirten restoran işletmelerine yönelik yapılan araştırma sonucu genel olarak değerlendirildiğinde;

Çerkezlerin göçlerinden sonra kültürlerini kaybetme korkusu arttığından mutfağa verdikleri önemde artmıştır. Türkiye genelinde Çerkez mutfağına yönelik yemeklerin işletmelerin menülerinde yer verildiği görülmüştür.

- ✓ İstanbul, İzmir, Ankara, Kayseri, Eskişehir, Muğla, Sakarya, Düzce, Kocaeli, Isparta, Diyarbakır, Antalya, Nevşehir, Adana olmak üzere toplamda 14 ilde 41 adet restoran işletmesi olduğu görülmüştür.
- ✓ En çok restoran bulunan il İstanbul olmuştur. 11 adet restoranla listenin başında gelmektedir.
- ✓ En az restoran sayısı ile listeye giren iller ise şu şekildedir; Sakarya, Düzce, Kocaeli, Isparta, Diyarbakır, Antalya, Nevşehir, Adana.

- ✓ Çerkez mutfağına yönelik restoran işletmelerine yapılan toplam yorum sayısı 10.717 yorumdur.
- ✓ En fazla 4637 adet yorum İstanbul ilindeki restoranlara yapılmıştır.
- ✓ En az yorum sayısına bakıldığında Adana ilinde bulunan restorana yapılan 1 yorumdur.
- ✓ Çalışmada toplamda 2138 yorum incelenmiştir.
- ✓ İncelenen yorumlarda öne çıkan kategoriler; kullanılan malzemeler, sunulan hizmet, mekân/işletme, fiyat ve en çok tercih edilen yemekler şeklinde oluşmuştur.
- ✓ Öne çıkan kategorilerde;
 - Kullanılan malzemelere ilişkin malzemenin orijinallliği,
 - Sunulan hizmet için personelin davranışları, servis süreleri,
 - Mekân/işletmeye yönelik ise sıcak ortam aile işletmesi ya da kalabalık olup olmamasından,
 - Fiyat için uygun olup olmadığı, ucuz pahalı şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Müşterilerin restoranlarına ilişkin yıldızlı değerlendirme bulguları incelendiğinde 14 ile bakıldığında genel olarak mükemmel (5756 adet) yorum yapıldığı en düşük yorumun kötü (341 adet) yorum olduğu görülmüştür.

Yapılan bu çalışmada Çerkez sürgününden sonra kimliklerini kaybetme korkusuyla değer verdikleri mutfakları daha fazla önem kazanmıştır. TripAdvisor sitesinde Türkiye genelinde Çerkez mutfağı konseptinde işletmelerde yer veren restoranlar aratıldığında tamamı Çerkez mutfağı olan restoranların dışında sadece Çerkez yemekleri bulunduran farklı konseptli restoranlarında olduğu görülmüştür. Çalışmada sadece müşteri yorumları değerlendirilmiştir. İlerleyen çalışmalarda ise işletme sahiplerinin görüşleri alınarak, müşterilerin memnuniyeti sağlanıp işletmeler açısından dezavantajlarını avantaja çevirmek adına çalışmalar yapılabilir. Farklı dünya mutfaklarını deneyimlemek isteyen kişilere otel konaklaması yapıyorsa eğer otellerle reklam anlaşmaları yapıp bu restoranlar yönlendirme çalışmaları yürütülebilir.

Kaynakça

- Aslan, C., Devrim, C., Huvaj, F., Papşu, M., Karaerkek, N., Özbay, Ö., Berzeg, S., Dağıstanlı, S. (2005). Biz Çerkesler. Ankara: Kafkas Dernekleri Federasyonu Yayınları.
- Circassian Center (2022), Çerkez Tarihi, 10 Aralık 2022 tarihinde: <https://www.circassiancenter.com.tr/Search?q=çerkeztarihi>
- Gide, F. (2011). 911-1914 Yılları Arasında İstanbul'da Yayınlanan Suaze (Rehber) Gazetesi Işığında Osmanlı Devletinde Yaşayan Çerkezlerin Siyasi ve Sosyo Kültürel Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Liu, Z. and Park, S. (2015). What Makes a Useful Online Review? Implication for Travel Product Websites. Tourism Management, 47(2015): 140/151.
- Özgen, N. (2015). Demographic Development And Some Cultural Characteristics Of Anatolian Circassians, In Turkey at the Beginning of 21st Century Past and Present (ss. 394-422), st. Kliment ohridski university press, sofia.
- Tripadvisor (2022), Çerkez Mutfakları, 10 Aralık 2022 tarihinde: <https://www.tripadvisor.com.tr/Search?q=çerkez>
- Yıldız, Y. (2018). "17. ve 18. Yüzyıl Batılı Seyyahların Eserlerinde Çerkez Kültürüne Dair Notlar". Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (1), 219-240.
- Yılmaz, K. (2017). Çerkez Mutfak Kültürü. Tunç Yayıncılık.

Presentation ID / Sunum No: 67

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-2566-6605, 0000-0002-5101-6059

| 250

Çevre ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Literatür İnceleme

Dr. Öğretim Üyesi Seyyid Ali Ertas¹, Dr. Öğretim Üyesi Emre Ekinci¹

¹Yozgat Bozok Üniversitesi

*Corresponding author: Seyyid Ali Ertas

Özet: Çevre sorunları her ülkenin karşı karşıya kaldığı önemli konulardan biridir. Doğal kaynakların hızla ve bilinçsizce tüketilmesi iklim değişikliği ve bunun getirdiği küresel çevre sorunlarının yanı sıra; gıda, güvenlik, barınma problemleri de meydana getirmektedir. Çok sayıda insan, özellikle toplumun dezavantajlı grupları bu olumsuz sonuçlardan fazlaca etkilenmektedir. Her ülke bir yandan halkının yaşam standardını yükseltmek için ekonomik olarak kalkınmaya çalışırken, diğer yandan kalkınma çabasıyla kaynakların aşırı tüketilmesine sebep olmaktadır. Bu da ulusal ve küresel ölçekte çevre sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada, 2018 yılı sonrasında yayınlanan konuyla ilgili ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalar incelenmiş, bu kapsamda önemli araştırmaların özetleri sunulmuştur. Bu sayede, incelenen çalışmalarda kullanılan yöntem ve elde edilen sonuçların karşılaştırılması imkânı elde edilecektir. Çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisi çalışma örneklerinde ekonometrik analizlerin yapılmasının yanında, konunun teorik olarak da incelendiği tespit edilmiştir. Bu çalışma, hem çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisi konularındaki teorik ve uygulamaya yönelik araştırmalar hakkında bilgi sunmayı hem de konuya ilgi duyan araştırmacılara alanla ilgili yeni perspektifler kazandırmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kalkınma, Çevre, Literatür İnceleme

The Relationship Between Environment and Economic Development: A Literature Review

Abstract: Environmental issues are one of the important issues that every country faces. In addition to the rapid and unconscious consumption of natural resources and the global environmental problems it brings; food, security and housing problems. A large number of people, especially the disadvantaged groups of society, are greatly affected by these negative consequences. On the one hand, each country tries to develop economically in order to raise the living standard of its people, and on the other hand, it causes excessive consumption of resources with the effort of development. This paves the way for the formation of environmental problems on a national and global scale. In this study, national and international scientific studies on the subject published after 2018 were examined and summaries of important researches were presented in this context. In this way, it will be possible to compare the method used in the examined studies and the results obtained. In addition to performing econometric analyzes in the study examples of the relationship between environment and economic development, it was determined that the subject was also examined theoretically. This study aims to provide information about theoretical and practical research on the relationship between environment and economic development and to provide researchers who are interested in the subject with new perspectives on the field.

Keywords: Economic Development, Environment, Literature Review

Giriş

Çevre ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde gerek teorik olarak gerekse de ampirik olarak bu ilişki ele alınmıştır. Ekonomik sistemlerde kıt olan kaynakların tükenmesi, üretim ve tüketim neticesinde meydana gelen çevresel atıklar, küresel ölçekte hava kirliliği, küresel ısınma gibi olumsuzlar meydana getirmektedir. Bu

kapsamda, ülkeler kalkınma politikalarını çevreye zarar vermeyecek şekilde belirlemeleri önem arz etmektedir (Ertürk, 1998). Genel olarak çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisi, çevresel faktörlerin korunması için yapılan harcamalar ve çevreye verilen zararın ortadan kaldırılması için ekonominin üstlenmesi ve katlanması gereken harcamalar olarak ifade edilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005).

Ekonomik kalkınma ve çevre ilişkisini inceleyen çalışmalar son zamanlarda sayısı artmış olup, bu çalışmalar çevre kalkınma ilişkisini farklı açılardan ve farklı yöntemler kullanarak incelemeler yapmışlardır.

Bu çalışmanın amacı, çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisini daha önce inceleyen ulusal ve uluslararası literatürü özetleyip okuyuculara ve araştırmacılara özetleyici bilgiler sunmaktır. Bu kapsamda, pür-teorik yöntemle 2018 ve sonrası yıllarda yapılan çalışmalardan bazıları ele alınmış ve çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisini hangi yöntemle ve ne gibi sonuçlar elde ettikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, giriş, literatür inceleme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Literatür İnceleme

Çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisini içeren ulusal ve uluslararası literatür araştırılmıştır. Bu kapsamda, 2018 ve sonrası yıllar için yapılan çalışmalarda, çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisi araştırırken kullanılan yöntem ve elde edilen bulgular ortaya konulmuştur.

Danish vd. (2019), “Effect of natural resources, renewable energy and economic development on CO2 emissions in BRICS countries” isimli çalışmalarında, ekonomik kalkınma sanayileşmeyi yönlendirdiği, bu durumda çıkarılan doğal kaynakların değerini arttırdığına vurgu yapmışlardır. Aşırı tarım, ormansızlaşma ve madencilik yoluyla doğal kaynakların kullanımı çevreyi etkileyebileceğinin altını çizmişlerdir. Bu bağlamda, bu çalışma doğal kaynakların bolluğunun karbondioksit (CO2) üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada, BRICS ülkelerinde 1990'dan 2015'e kadar uzanan yıllık panel verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak, doğal kaynakların, Brezilya, Çin ve Hindistan'da CO2 emisyonları üzerinde önemsiz bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Rusya'da, çok sayıda doğal kaynağın mevcudiyeti nedeniyle kirliliğin azaltılmasına yardımcı olacağı vurgulanmıştır.

Charfeddine ve Kahia (2019), “Impact of renewable energy consumption and financial development on CO2 emissions and economic growth in the MENA region: A panel vector autoregressive (PVAR) analysis” isimli çalışmada, enerji-çevre literatüründeki önceki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada panel vektörü kullanılmıştır. CO2 emisyonu ve ekonomik gelişme üzerine yenilenebilir enerji ve finansal gelişmenin etkisini incelemişlerdir. Genel olarak, hem yenilenebilir enerji tüketiminin hem de finansal gelişmenin CO2 emisyonlarını ve ekonomik büyümeyi azda olsa etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çelikyay (2021), “Türkiye’de Çevre Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir İnceleme” isimli çalışmada, kalkınmada önemli rolü olan çevre politikaları ve yöntemleri, çevre temel uygulamalarının, sorunların tespiti, müdahale araçları ve kararların uygulanması durumlarının değerlendirilmesidir. Sonuç olarak, kalkınma planlarında, çevre politikaları yayınlandıkları dönemin özelliklerini içerdiği ve çevre politikaları, kalkınma planları hedeflerinden ayrılmadan kalkınma hedeflerine hizmet ettiği vurgulanmıştır.

Altınar ve Keşap (2021), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi” isimli çalışmada, seçilmiş olan 34 gelişmekte olan ülkede 1990-2018 dönemine ait sosyal, ekonomik ve politik yönleriyle küreselleşmenin ekonomik kalkınmaya etkisi, statik panel veri analizi yardımıyla incelenmiştir. Sonuç, olarak, küreselleşmenin çevresel, ekonomik, sosyal ve politik açılardan ekonomik kalkınma üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kaya ve Ek (2021), “Kalkınmanın Çevre Sorunları Üzerine Etkisi: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına” isimli çalışmada, ekonomik kalkınmanın çevre problemleri üzerindeki etkisine vurgu yapılarak, sürdürülebilir kalkınma olgusu kavramsal olarak ele alınmış olup tarihsel gelişimi araştırılmıştır. Sonuç olarak, gelecek kuşakları düşünerek bu doğrultuda, ekonomik büyüme ve kalkınma modeli benimsenmelidir.

Günay vd. (2022), “Kırsal Kalkınma Politikalarına ve Çevresel Etkilerine Genel Bir Bakış” isimli çalışmada, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki temel farklılıkların teknolojik gelişmeler, kırsal

kalkınmada uygulanacak politikaların bütüncül olarak değil de bölgesel olarak ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Vural vd. (2021), “Kalkınma ve Çevre Konuları İle İlişkili Bazı Kavramların Tarihsel Gelişiminin N-Gram Analizi İle Değerlendirilmesi” isimli çalışmada, n-gram yöntemi yardımıyla çevre ve ekonomik kalkınma ile ilgili birtakım kavramların tarihsel süreci araştırılmıştır. Sonuç olarak, çevre ve ekonomik kalkınmaya ait anahtar kelimeler için n-gram analizinin olumlu sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Cumming vd. (2018), “Linking economic growth pathways and environmental sustainability by understanding development as alternate social-ecological regimes” isimli çalışmada, ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişkiyi alternatif sosyal ekolojik rejimler çerçevesinde incelemişlerdir.

Denek (2019), “Sürdürülebilir Kalkınmadan Sürdürülemez Çevreye Doğru: Çevre-Kalkınma İkilemi” isimli çalışmada, sürdürülebilir kalkınmanın çevrenin korunmasına olumlu etkisinin olmadığı, yalnızca ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için insanı merkeze alan bir anlayışa sahip olduğunun altı çizilmiştir. Sonuç olarak, ekosistemin korunması konusunda, sürdürülebilir kalkınma anlayışının ön plana çıktığı vurgulanmıştır.

Mohsin vd. (2019), “Integrated effect of energy consumption, economic development,

and population growth on CO2 based environmental degradation: a case of transport sector”, enerji tüketimi, ekonomik kalkınma ve CO2 bazlı çevresel bozulmaya bağlı nüfus artışı ekonometrik analiz kullanarak incelenmiştir. Sonuç olarak, büyüme, kentleşme ve enerji tüketimi, ulaşımaya dayalı çevresel bozulmayı artırdığı tespit edilmiştir.

Khan vd. (2020), “The relationship between energy consumption, economic growth and carbon dioxide emissions in Pakistan”, isimli çalışmada, Pakistan özelinde, 1965'ten 2015'e kadar yıllık zaman serisi verilerini kullanarak büyüme, enerji tüketimi ve CO2 emisyonu arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuç olarak, yenilenebilir CO2 emisyonlarını azaltabilen ve aynı zamanda garanti eden enerji kaynaklarının yeniden kullanılabilir olması Pakistan'ın sürdürülebilir ekonomik kalkınmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir.

İşleyen (2019), “Sağlık Harcamaları, Çevre Kirliliği ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: 1998-2016 OECD Ülkeleri Örneği”, isimli çalışmada, 1998-2016 dönemini veri incelenerek, ekonomik gelişme, çevre kirliliği ve sağlık harcamaları ilişkisi ekonometrik analiz yardımıyla araştırılmıştır. Sonuç olarak, ekonomik gelişmeden sağlık giderlerine çift taraflı nedensellik ilişkisinin olduğu, ayrıca, hava kirliliğinden ise sağlık giderlerine tek taraflı nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Mukhtar vd. (2021), “Effect of Inadequate Electrification on Nigeria's Economic Development and Environmental Sustainability”, isimli çalışmada, yetersiz elektrifikasyonun Nijerya'nın ekonomisine etkisi ve kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik incelenmiştir.

Sonuç

Dünya genelinde ekonomik kalkınma neticesinde ülkelerin endüstrileşmesi ile sanayileşmesi, nüfus artışı ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi meydana gelen gelişmeler çevrenin kirlenmesi sorununu beraberinde getirmekte olup, ayrıca enerji, hammadde gibi kıt olan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanımını zorunlu hale getirmektedir.

Bu çalışmada, ekonomik kalkınma ve çevre ilişkisi konusunda, ulusal ve uluslararası literatürde ön plana çıkan 2018 ve sonrası yıllar için bazı çalışmalar incelenmiş olup, hangi yöntem veya yöntemlerle ve elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Çevre ve ekonomik kalkınma konusunda özetleyici literatür özetine yer verilmesinde, ilgi duyan okuyuculara ve araştırmacılara yol göstererek kompakt bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Ele alınan çalışmalarda, çevre ve ekonomik kalkınma ilişkisi gerek teorik gerekse de ampirik olarak araştırılmıştır.

Tüm bunlardan hareketle, ekonomik kalkınma ve çevreye ilişkin literatür incelendiğinde, etkin ve verimli bir çevre uygulamalarının küresel ölçekte etki eden ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemeden ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanabileceği vurgulanmaktadır.

Bundan sonraki ekonomik kalkınma ve çevre konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılar, uluslararası alanda ülke grupları özelinde istatistiksel yöntemlerden olan kümeleme analizi yardımıyla inceleyebilirler.

Kaynakça

- Baloch, M. A., Mahmood, N., & Zhang, J. W. (2019). Effect of natural resources, renewable energy and economic development on CO2 emissions in BRICS countries. *Science of the Total Environment*, 678, 632-638.
- Charfeddine, L., & Kahia, M. (2019). Impact of renewable energy consumption and financial development on CO2 emissions and economic growth in the MENA region: a panel vector autoregressive (PVAR) analysis. *Renewable energy*, 139, 198-213.
- ÇELİKİYAY, H. H. (2021). Türkiye’de çevre politikaları: kalkınma planları üzerinden bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 185-205.
- ALTINER, A., & Keşap, D. (2021). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 49-58.
- Kaya, F., & Ek, H. N. (2021). Kalkınmanın Çevre Sorunları Üzerine Etkisi: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Bütüncül Bir Bakış. *City Health Journal*, 2(2), 79-84.
- GÜNAY, Ü., Tayfun, Ç. A. Y., & DURSUN, Ş. Kırsal Kalkınma Politikalarına ve Çevresel Etkilerine Genel Bir Bakış. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(1), 1-10.
- VURAL, A., & ÇİFTÇİ, A. (2021). ÇEVRESEL SORUNLAR VE KALKINMA İLE İLİŞKİLİ BAZI KAVRAMLARIN N-GRAM İLE ANALİZİ. *EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES*, 8(19), 18-28.
- Cumming, G. S., & von Cramon-Taubadel, S. (2018). Linking economic growth pathways and environmental sustainability by understanding development as alternate social–ecological regimes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(38), 9533-9538.
- DENEK, S. (2019). Sürdürülebilir Kalkınmadan Sürdürülemez Çevreye Doğru: Çevre–Kalkınma İkilemi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 817-842.
- Mohsin, M., Abbas, Q., Zhang, J., Ikram, M., & Iqbal, N. (2019). Integrated effect of energy consumption, economic development, and population growth on CO2 based environmental degradation: a case of transport sector. *Environmental Science and Pollution Research*, 26(32), 32824-32835.
- İŞLEYEN, Ş. (2019). SAĞLIK HARCAMALARI, ÇEVRE KİRLİLİĞİ VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ: 1998-2016 OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 63-79.
- Mukhtar, M., Obiora, S., Yimen, N., Quixin, Z., Bamisile, O., Jidele, P., & Irvboje, Y. I. (2021). Effect of inadequate electrification on Nigeria’s economic development and environmental sustainability. *Sustainability*, 13(4), 2229.

Presentation ID / Sunum No: 90

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-4440-8687

| 254

Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Organik Tarıma Yönelik Tüketici Algısının Belirlenmesi: Samsun İli Kentsel Alan Örneği

Arş.Gör.Dr. Gamze Aydın Eryılmaz
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Özet: Bu araştırmanın amacı; Samsun ili Atakum, İlkadım ve Canik ilçelerinin kentsel alanında yaşayan tüketicilerin çevresel sürdürülebilirlik açısından organik tarıma yönelik algısını ortaya koymaktır. Araştırmanın materyalini, ailede gıda satın alma kararında etkili 384 tüketiciyle yapılan anketler oluşturmaktadır. Araştırmada tüketiciler, organik tarım ve gıda ürünü satın alma durumlarına göre üç grupta değerlendirilmiştir. Buna göre, tüketicilerin %16.67'sinin organik tarım ve gıda ürünlerini düzenli ve %33.59'unun nadiren satın aldığı, %49.74'ünün ise hiçbir zaman satın almadığı tespit edilmiştir. Araştırmada tüketicilerin organik tarım ve gıda ürünleri satın ama durumları itibarıyla cinsiyet ve gelirleri yönünden istatistiki olarak önemli farklılık bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, organik tarımın çevresel sürdürülebilirlik için gerekli olduğu (4.20) en önemli tüketici algısıdır. Ayrıca organik tarımın hayvan sağlığı ve refahını korumasının (4.14) da diğer önemli tüketici algısı olduğu ortaya konulmuştur. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için tüketicilerde organik tarım ve gıda ürünlerine yönelik bilincin oluşturulması oldukça önemlidir. Ancak organik tarım ve gıda ürünlerinin konvansiyonel alternatiflerinden çok daha yüksek fiyatlarla satılması kısıtlı gelirli tüketici açısından zorlayıcı olmaktadır. Bu nedenle firmaların sadece yüksek kâr odaklı pazarlama anlayışı yerine, tüketicilerin satın alma gücünü de dikkate alan stratejiler geliştirilmeleri gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Çevresel sürdürülebilirlik, organik tarım ve gıda ürünü, tüketici algısı, Samsun

Determination of Consumer Perception Towards Organic Agriculture for Environmental Sustainability: A Case Study in Urban Area of Samsun Province

Abstract: This research aims to determine the perception of consumers living in the urban areas of Atakum, İlkadım, and, Canik districts of Samsun province towards organic agriculture for environmental sustainability. The material of the research consists of surveys with 384 consumers who were effective in the decision to purchase food in the family. In the research, consumers were evaluated in three groups regarding their organic agriculture and food product purchasing status. Accordingly, it has been determined that 16.67% of consumers purchase organic agriculture and food products regularly, 33.59% rarely purchase them, and 49.74% never purchase them. In the research, it has been founded statistically significant differences in terms of the gender and income of consumers for the status of purchasing organic products. According to the research results, it is the most important consumer perception (4.20) that organic agriculture is necessary for environmental sustainability. In addition, it has been revealed that the protection of animal health and welfare (4.14) is another important consumer perception of organic agriculture. To ensure environmental sustainability, it is very important to create awareness among consumers about organic agriculture and food products. However, selling organic agriculture and food products at much higher prices than conventional alternatives is challenging for low-income consumers. For this reason, companies need to develop strategies that consider the consumers' purchasing power rather than a high-profit-oriented marketing approach.

Keywords: Environmental sustainability, organic agriculture and food product, consumer perception, Samsun

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik; gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz ardı etmeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılama kabiliyeti olarak tanımlanır. Sürdürülebilirlik için sosyal, ekonomik ve çevresel tüm yönlerin sağlanması gerekir. Sosyal açıdan sürdürülebilirlik; eşitlik, sağlık ve eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve siyasi hesap verebilirlik dâhil olmak üzere yeterli sosyal hizmetlerin sağlanmasını ifade etmektedir (Gedik, 2020). Ekonomik sürdürülebilirlik; ekonomik büyüme, verimlilik, üretim süreçleri ve yatırım gibi konularla ilgilidir. Çevresel sürdürülebilirlik ise; biyolojik ve fiziksel sistemlerin bütünlüğünün ve verimliliğinin devam ettirilmesini ve sağlıklı bir çevrenin oluşturulup korunmasını gerektirmektedir (Uysal, 2013).

Çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden unsurlardan biri verim odaklı tarımsal üretim anlayışıdır. Birim alandan yüksek verim almayı amaçlayan bu tarımsal faaliyetlerin neden olduğu çevresel sorunların karşısında sürdürülebilir tarım sistemleri giderek daha önemli hale gelmektedir. En yaygın sürdürülebilir tarım sistemlerinden olan organik tarım, kimyasal ilaç ve gübreler yerine organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, parazit ve predatörlerden yararlanmayı tavsiye eden ve üretimde miktar artışını değil, ürünün kalitesinin yükseltilmesini ilke edinen bir üretim şekli olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, ekolojik sistemde yanlış uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermektedir (Rehber ve Turhan, 2001). Organik tarımda tarladan sofraya kadar olan tüm süreçler kontrol edilmekte ve sertifikalandırılmaktadır.

Organik tarım kavramının ortaya çıkmasının ardından bu işin öncülüğünü çevre sorunlarına duyarlı olan ve tarımda kullanılan girdi ve teknikleri sorgulayan bazı Avrupalı üreticiler yapmıştır. İlk dönemde üretilen ürünler büyük oranda yakın çevredeki yöresel pazarlarda satılmış, sonraki yıllarda olay ticari boyut kazanmış ve tüm dünyada giderek kabul görmüştür (Çetin, 2005). Türkiye’de organik tarım, 1980’li yılların ortasında Avrupalı ithalatçıların talepleri doğrultusunda Ege Bölgesi’nde başlamış, daha sonra diğer illere yayılmıştır. Gelişmiş ülkelerde organik tarım hareketine çiftçiler öncülük etmiş olmasına karşın, Türkiye’de organik tarımın benimsenmesinde Avrupalı özel organik tarım şirketleri aktif rol oynamıştır (Demiryürek, 2011).

Organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici tutum ve satın alma davranışları konvansiyonel alternatiflerine kıyasla farklılık göstermektedir. Organik tarım ve gıda ürünü satın alma süreci, bu ürünler hakkında bilgi sahibi olma çabası, bu ürünlerin diğer ürünlere göre farklılıklarının algılanması ve bilinçlenmeyle başlamaktadır (Eryılmaz ve ark., 2015). Tüketicilerde organik tarım ve gıda ürünleriyle ilgili farkındalık oluşturmaları, bu ürünlere yönelik tutum ve satın alma davranışları üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine yönelik tüketici tutum ve davranışlarını ele alan araştırmalar yapılmıştır (Eryılmaz ve ark., 2015; Doğan ve Gürel, 2016; İnci ve ark., 2017; Bahşi ve Akça, 2019; Özbey ve Altınar, 2021; İnan ve ark., 2021; Toklu ve Ustaahmetoğlu, 2022). Bu araştırmanın amacı, çevresel sürdürülebilirlik açısından organik tarıma yönelik tüketici algısını ortaya koymaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın materyali, Samsun ilinin merkezinde yer alan Atakum, Canik ve İlkadım ilçelerinin kentsel alanında yaşayan tüketicilerden 2022 yılının Mayıs-Haziran aylarında çevrim içi anket yoluyla elde edilmiştir. Anket yapılan tüketici sayısının belirlenmesinde Cochran örnekleme formülü (1) kullanılmıştır (Barlett ve ark., 2001):

$$n = \frac{(t)^2(p)(q)}{(d)^2}, \quad n = \frac{(1.96)^2(0.5)(0.5)}{(0.05)^2} = 384 \quad (1)$$

Eşitlikte; n örnek hacmini, t %95 güven derecesine karşılık gelen tablo değerini, p incelenen olayın meydana gelme olasılığını (0.5), q incelenen olayın meydana gelmeme olasılığını ($q = 1 - p$), d izin verilen hata payını (%5) ifade etmektedir. Buna göre, anket yapılan tüketici sayısı 384 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, tüketiciler organik tarım ve gıda ürünü satın alma durumlarına göre (satın alan, nadiren satın alan ve satın almayan) üç grupta değerlendirilmiştir. Tüketicilere ait özelliklerin

değerlendirilmesinde frekans dağılımı, yüzde ve aritmetik ortalama gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmış, gruplar arasındaki farklılığın tespit edilmesinde ise parametrik olmayan ki-kare testinden yararlanılmıştır. Araştırmada, likert tipi ölçeklerin değerlendirilmesinde, tüketicilerin organik tarım ve gıda ürünü algılarına yönelik sorulara verdikleri cevapların ortalaması kullanılmıştır (kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, kararsızım: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma sonuçlarına göre, tüketicilerin sadece %16.67'si düzenli olarak organik tarım ve gıda ürünü satın almaktadır. Tüketicilerin %33.59'unun organik tarım ve gıda ürünlerini nadiren satın aldığı, %49.74'ünün ise hiçbir zaman satın almadığı tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tüketicilerin organik tarım ve gıda ürünleri satın alma durumu

	Kişi	%
Satın alan	64	16.67
Nadiren satın alan	129	33.59
Satın almayan	191	49.74
Toplam	384	100.00

Araştırmada, organik tarım ve gıda ürünü satın alan tüketicilerin %68.75'i kadınlardan oluşmaktadır. Tüketiciler yaşları itibarıyla her üç grupta da 35 yaş ve altında olanların oranının fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, organik tarım ve gıda ürünü satın alan grupta, eğitilmiş tüketicilerin oranı diğer gruplardan daha yüksektir. Tüketiciler genel olarak orta gelir düzeyine sahip olmakla birlikte, düşük gelirli ailelerin oranı düzenli olarak organik ürün satın alan grupta en düşüktür. Diğer taraftan bu ürünleri düzenli olarak satın alan ailelerde küçük yaşta çocuğu olanların oranının diğer iki gruptan fazla olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada, tüketici grupları itibarıyla cinsiyet ve gelir yönünden istatistiki olarak önemli farklılık bulunmuştur (Tablo 2). Gıda mühendisliği bölümü öğrencilerinin organik gıda tüketim tercihleri ve algılarına yönelik bir araştırmada, öğrencilerin %79'unun çocuk sahibi olduklarında organik gıdaları daha çok tercih edecekleri ortaya konulmuştur (Akgül ve ark., 2020).

Tablo 2. Tüketici ve ailesine ait özellikler

	Satın alan		Nadiren satın alan		Satın almayan		χ^2	P
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%		
Cinsiyet								
Kadın	44	68.75	76	58.91	97	50.79	6.752	0.034**
Erkek	20	31.25	53	41.09	94	49.21		
Yaş								
≤35	34	53.13	53	41.09	91	47.64	1.725	0.786
36-45	17	26.56	42	32.56	59	30.89		
≥46	13	20.31	34	26.36	41	21.47		
Eğitim								
İlkokul	2	3.13	5	3.88	11	5.76	5.939	0.654
Ortaokul	2	3.13	9	6.98	28	14.66		
Lise	26	40.60	54	41.86	74	38.74		
Ön lisans/Lisans	26	40.60	51	39.53	68	35.60		
Lisansüstü	8	12.5	10	7.75	10	5.24		
Gelir								
Düşük	2	3.13	13	10.08	38	19.90	16.083	0.003*
Orta	57	89.06	103	79.84	144	75.39		
Yüksek	5	7.81	13	10.08	9	4.71		
Meslek								
Memur	16	25.00	37	28.68	50	26.18	6.403	0.602
İşçi	19	29.69	52	40.31	66	34.55		
Esnaf	2	3.13	7	5.43	11	5.76		
Emekli	6	9.38	6	4.65	13	6.81		
Çalışmıyor	21	32.81	27	20.93	51	26.70		
Ailedeki birey sayısı								
<3	35	54.69	66	51.16	110	57.59	1.288	0.525
>3	29	45.31	63	48.84	81	42.41		

Küçük çocuk varlığı								
Var	25	39.06	39	30.23	52	27.23	3.186	0.203
Yok	39	60.94	90	69.77	139	72.77		

*: %1 ve **: %5 düzeyinde istatistiksel olarak önemlidir.

Araştırma sonuçlarına göre, organik tarımın çevresel sürdürülebilirlik için gerekli olduğu (4.20) en önemli tüketici algısıdır. Bunu organik tarımın hayvan sağlığı ve refahını korumasına (4.14) yönelik tüketici algısı ikinci sırada takip etmektedir. Organik tarımın kimyasal gübre ve zirai ilaç kullanılmadığı için toprak ve su kaynaklarını koruduğuna (3.98) yönelik ifadeler diğer önemli tüketici algılarını oluşturmaktadır (Tablo 3). Osmaniye ve Şanlıurfa illerini kapsayan bir araştırma sonucuna göre, tüketiciler “Organik tarım doğa dostudur”, “Organik tarım gereklidir”, “Organik ürünü tüketmek isterim”, “Ürünün kaliteli olması fiyatından önemlidir” ve “Organik ürünlerin fiyatı yüksektir” ifadelerine katılmaktadırlar (Bahşi ve Akça, 2019). Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin organik gıdalara yönelik tutum ve satın alma niyetlerini inceleyen bir çalışmada, öğrencilerin çevresel duyarlılıkla ilgili “Kullandığım ürünlerin çevreye zarar vermemesi benim için önemlidir” (4.94) ifadesine en fazla katıldıkları tespit edilmiştir (Kvatchadze, 2017).

Tablo 3. Çevresel sürdürülebilirlik açısından organik tarıma yönelik tüketici algısı

		Satın alan		Nadiren satın alan		Satın almayan		Ortalama değer
		Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	
Çevresel sürdürülebilirlik için gereklidir	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.56	1	0.78	1	0.52	4.20
	Katılmıyorum	1	1.56	2	1.55	9	4.71	
	Kısmen katılıyorum	1	1.56	5	3.88	15	7.85	
	Katılıyorum	30	46.88	72	55.81	114	59.69	
	Kesinlikle katılıyorum	31	48.44	49	37.98	52	27.23	
Hayvan sağlığı ve refahını korur	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.56	-	-	2	1.05	4.14
	Katılmıyorum	-	-	2	1.55	7	3.66	
	Kısmen katılıyorum	3	4.69	11	8.53	22	11.52	
	Katılıyorum	34	53.13	74	57.36	110	57.59	
	Kesinlikle katılıyorum	26	40.63	42	32.56	50	26.18	
Kimyasal gübre ve zirai ilaç kullanılmadığı için toprağı korur	Kesinlikle katılmıyorum	2	3.13	-	-	3	1.57	3.98
	Katılmıyorum	-	-	6	4.65	9	4.71	
	Kısmen katılıyorum	8	12.50	17	13.18	32	16.75	
	Katılıyorum	30	46.88	79	61.24	103	53.93	
	Kesinlikle katılıyorum	24	37.50	27	20.93	44	23.04	
Kimyasal gübre ve zirai ilaç kullanılmadığı için su kaynaklarını korur	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.56	1	0.78	1	0.52	3.98
	Katılmıyorum	-	-	5	3.88	7	3.66	
	Kısmen katılıyorum	8	12.50	21	16.28	41	21.47	
	Katılıyorum	32	50.00	73	56.59	98	51.31	
	Kesinlikle katılıyorum	23	35.94	29	22.48	44	23.04	
Gıda güvenliğini garanti eder	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.56	-	-	7	3.66	3.71
	Katılmıyorum	1	1.56	5	3.88	11	5.76	
	Kısmen katılıyorum	5	7.81	18	13.95	37	19.37	
	Katılıyorum	38	59.38	78	60.47	102	53.40	
	Kesinlikle katılıyorum	19	29.69	28	21.71	34	17.80	

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre, düzenli olarak organik tarım ve gıda ürünleri satın alan tüketicilerin oranı oldukça düşüktür. Diğer taraftan, kadın tüketiciler organik ürünleri erkeklerden daha fazla tercih etmektedirler. Bu nedenle, erkeklerde bu ürünlerle ilgili farkındalık oluşturmak için, yaygın medya kanalları aracılığıyla bilgilendirme sağlanabilir. Araştırmada, organik tarım ve gıda ürünlerini düzenli satın alan tüketici grubunda düşük gelirli ailelerin oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, organik tarım ve gıda ürünlerini küçük yaşta çocuğu olan ailelerin daha fazla satın aldıkları ortaya konulan diğer önemli bulgulardandır.

Tüketicilerin organik tarımla ilgili algıları, tüketici grupları arasında belirgin farklılık göstermemektedir. Tüketicilerin organik tarım konusundaki genel algıları çevresel sürdürülebilirlik için gerekli olması ile hayvan sağlığı ve refahını korumasına yöneliktir. Tüketici farkındalığının artırılmasıyla, organik

ürünlere yönelik pozitif algı da artacağından tüketiciler bu ürünleri daha fazla tercih edeceklerdir. Ancak organik ürünleri nispeten gelir düzeyi yüksek olan tüketicilerin tercih etmesi, bilinçlendirme çalışmalarının tek başına yeterli olmayacağını göstermektedir. Nitekim konvansiyonel alternatiflerinden daha yüksek fiyatla satılan organik ürünler kısıtlı gelirli tüketiciler için zorlayıcıdır. Bu nedenle sadece yüksek gelirli ailelerde değil, toplumun geneli için organik ürünlerde makul fiyatların sağlanması önemlidir. Bunun için tarım üreticilerinin organik tarımla ilgili bilgilendirilmesi ve bu sistemlere daha fazla parasal desteğin verilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Akgül, E., Barın, S., Kılıç, G.B. ve Şen, D.B. (2020). “Gıda Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Organik Gıda Tüketim Tercihleri ve Algıları”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 11 (Ek 1): 324-328.

Bahşi, N. ve Akça, A. (2019). “Tüketicilerin Organik Tarım Ürünlerine Bakış Açılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Osmaniye ve Şanlıurfa İlleri Örneği”, KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 22 (1): 26-34.

Barlett, J.E., Kotrlık, J.W. and Higgins, C.C. (2001). “Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research”, Information Technology, Learning, and Performance Journal, 19 (1): 43-50.

Çetin, E.N. (2005). Dünyada ve Türkiye’de organik tarım ürünleri dış ticareti ve Türkiye’nin AB’ye uyumu. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Demiryürek, K. (2011). “Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu”, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 28 (1): 27-36.

Doğan, H.G. ve Gürel, E. (2016). “Kırşehir İli Merkez İlçede Yaşayan Tüketicilerin Organik Ürün Tüketimindeki Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 33 (2): 147-156.

Eryılmaz, G.A., Demiryürek, K. ve Emir, M. (2015). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Organik Tarım ve Gıda Ürünlerine Karşı Tüketici Davranışları”, Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 30: 199-206.

Gedik, Y. (2020). “Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma”, Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 3 (3): 196-215.

İnan, R., Bekar, A. ve Urlu, H. (2021). “Tüketicilerin Organik Gıda Satın Alma Davranışları ve Tutumlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 9 (1): 220-235.

İnci, H., Karakaya, E. ve Şengül, A.Y. (2017). “Organik ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler (Diyarbakır İli Örneği)”, KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 20 (2): 137-147.

Kvatchadze, S. (2017). Tüketicilerin Organik Gıda Tercihleri ve Organik Gıdalara Karşı Tutumlarına Yönelik Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Rehber, E. ve Turhan, Ş. (2001). Prospects and Challenges for Developing Countries in Trade and Production of Organic Food and Fibers: The Case of Turkey. 72nd EAAE Seminar Organic Food and Marketing Trends, Chania, 7-10 June 2001, Greece.

Özbey, Z.K. ve Altın, D.D. (2021). Organik Tarım Kavramı ve Organik Gıdaya Yönelik Tüketici Davranışlarının İncelenmesi. In International Marmara Social Sciences Congress, p. 364.

Toklu, İ.T. ve Ustaahmetoğlu, E. (2022). “Genç Yetişkinlerde Organik Gıda Satın Alma Niyetini Etkileyen Faktörler: Planlı Davranış Teorisi Genişletilmiş Modelinin İşlevi”, AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1): 107-120.

Uysal, Ö. (2013). “Sürdürülebilir Büyüme Kavramının Çevre ve Ekonomik Boyutlarının Ayırıştırılması”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5(2): 111-118.

Presentation ID / Sunum No: 22

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-3406-9308

| 260

Dijital Dönüşümün Çalışan Motivasyonu Üzerine Etkisini İnceleyen Bir Çalışma

Araştırmacı Ramazan Tuna¹, Prof. Dr. Murat Kasımoğlu ²

¹İstanbul Ticaret Üniversitesi

²İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi

*Corresponding author: Ramazan Tuna

Özet: Bu çalışmada, 1.Yüzyılda Mühendis Heron'un icat ettiği buhar tribününden, Baykar firmasının üzerinde çalışmaları devam eden uçan araba Cezeri'ye, 1947 yılında 167m2 ve 30 tonluk ilk bilgisayar ENIAC dan, 151mm ve 168gr cep telefonlarına geçildiği Endüstri devrimleri incelenmiştir. İnsanları, bir amaç veya hedef etrafında toplamak için motive etmemiz gerekmektedir. Sokrates'in dediği gibi "Yönetim, sanatların en eskisi, bilimlerin en yenisidir". İnsanların işlerini kolaylaştırmak amacıyla tasarlanan, üretilen ve pazarlanan teknolojik aletlerin, insanların amacına dönüştüğüne şahitlik etmekteyiz. Bu çalışmada dijital dönüşüm ve motivasyonun tarihçesi, kazanımları ve kaybettirdiklerini incelenmiştir. Her iki kavramında literatür kayıtları ışığında Ülkemiz ve Dünya genelinde hangi aşamalardan geçtikleri incelenmiştir. Çalışmada nicel araştırma tekniği kullanılmıştır. Ülkemiz ve Dünya genelinde dijital dönüşüme öncülük yapan bir şirketin AR-GE çalışanları başta olmak üzere, kurumların yönetim, üretim ve idari personeli ile 24 soruluk motivasyon anketi ve 11 soruluk dijital dönüşüm anketi uygulanmıştır. Çalışmanın amacı, çalışanların dijital dönüşümü nasıl anladıkları ve motivasyonlarına nasıl bir etkisi olduğunu inceleyerek, literatüre katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Endüstri Devrimi, Çalışan Motivasyonu

Abstract: In this thesis, from the steam turbine invented by Engineer Her in the 1st century, to Cezeri the flying vehicle which is continues to research by Baykar company, to In 1947 the first computer of 167m2 and 30 tons was from ENIAC, Industrial revolutions, in which 151mm and 168gr mobile phones were used, were examined. We are witnessing that technological tools that are designed, produced and marketed to facilitate people's work are transformed into societies main purposes. We need to motivate our civilization to gather around a purpose or goal. According to Socrates, "Management is the oldest of the arts and the newest of the sciences". In this dissertation, the history of digital transformation motivation and gains and losses of this subject were examined. In the knowledge of literature records the stages of both concepts in our country and in the world were examined. In this study Quantitative Research Technique was used. In this treatise has been applied a motivational questionnaire of 24 questions and a digital Transformation questionnaire of 11 questions to the production and administrative personnel. Especially the R&D employees of a company that pioneers digital transformation in our country and around the world, to the management of institutions questionnaire was applied. The ambition of this study is to contribute to the literature by examining how employees figure out digital transformation and how it influence their motivation.

Keywords: Digital Transformation, Industrial Revolution, Employee Motivation

1.GİRİŞ

Endüstri devrimlerinin başlangıcı 1712 yılında İngiltere'de kullanılan buhar makinesi icadı ile başladığı genel olarak kabul görmüş fakat 1.Yüzyılda Heron tarafından icat edilen buhar türbini endüstri devriminin temel taşı denebilir. Endüstri 1.0'dan günümüze kadar gelen süreci ve bu süreçteki

gelişmeleri incelemekle başladığımız bu çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. 1.Bölümde endüstri devrimleri ve bu devrimlerde elde edilen kazanımlar ve kayıplar ele alınmıştır.

Ürünlerin üretimi ve imalatının insanlığın kendisi kadar eski olduğu söylenebilir. Ticari amaçlı ürünler üretmeye başlamadan önce bile ev ve kişisel kullanım için basit nesneler ürettiyorduk. Örneğin silah, giyecek, barınak ve yiyecek gibi malların tamamı elle üretilirdi. Ve bu temel imalat işlemleri, küçük depolarda basit alet ve ekipmanlar kullanılarak yapıldı. (Rinalducci, 2022)

Ancak, artık üretim endüstrisinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir; Modern endüstride, üretim süreçlerinin gerçekleştirilme biçiminde önemli bir değişikliğe yol açan yeni teknolojiler tanıtıldı. Bu gelişmeler sayesinde artık büyük ölçekli ve ticari amaçlı ürünler üretebiliyoruz. El sanatları ekonomisinden makineleri ve yeni teknolojileri kullanan bir imalat endüstrisine geçiş (veya geçiş) süreci, Sanayi Devrimi olarak adlandırılan şeydir. (Rinalducci, 2022).

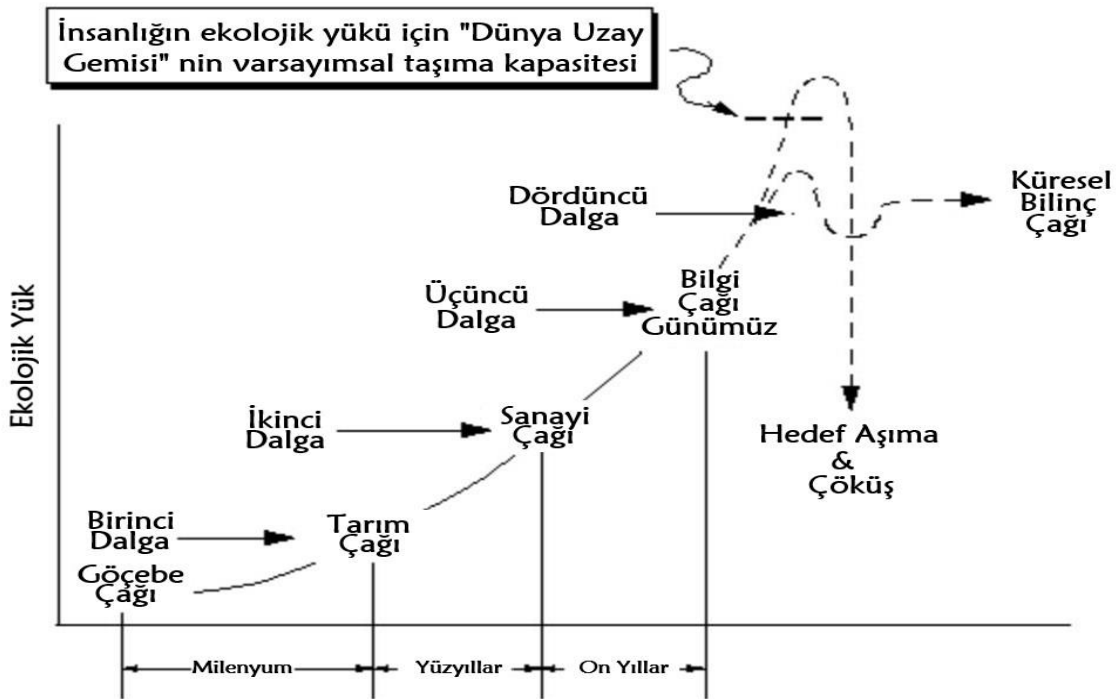
2.Bölümde motivasyon kavramına ait literatür incelenmiştir. Kapsam ve süreç teorilerinin literatür kayıtları incelenmiş daha önce yapılan bilimsel araştırmalara yer verilmiştir. Dijital dönüşümün getirdiği yenilikler, insanların örgütlerde çalışma hayatlarını değiştirmiştir. Firmaların genel amaçları, kârlılıklarını artırmak ve hayatta kala bilmektir fakat kârlılıklarını artırmanın ve hayatta kalmalarının temelini oluşturan insana, güvenli, huzurlu ve mutlu olacakları bir ortam sunmaları kendi amaçlarına ulaşmak için elzemdir. İnsanların duygularını, düşüncelerini ve hissettiklerini öğrenmeli, kaydetmeli ve yorumlamaları kurumların kendi menfaatlerine olacaktır. Robert Bosch'un dediği gibi "Çok param olduğu için iyi maaş veriyor değilim; aksine iyi maaş verdiğim için çok para kazanıyorum". İnsanlara ne kadar çok olanak sağlarsanız o kadar çok çıktı üretirsiniz. Yatırım sadece robot, sistem veya cihaz almak değildir. İnsanlara da yatırım yapılmalı. Özel kurumların ısrarla bahsettikleri nitelikli eleman açıklığının temel sebebi; Donanımsal veya yazılımsal yatırımın insanlara yapılmamasıdır. İnsanların mutluluğu=Şirketin kârı.

2.DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNİN TARİHÇESİ

Buharlı makinenin icat edilmesi ve geliştirilmesi, teknoloji ve bilim dünyası açısından çok büyük öneme sahiptir. Buharlı makineler sadece sanayide ihtiyaç duyulan güçlerin karşılanmasını sağlamamış, feodal tarım toplumlarından endüstri toplumlarına geçişi başlatmıştır. İngiltere'de 18. yüzyılda başlayan sanayi devrimi bir süre sonra ABD ve Avrupa'da hızla yayılmaya başlamıştır. İlk endüstri devrimi, insan ve doğa arasındaki o zamana kadar gelen ilişkide değişikliğe sebep olmuştur. Tarım toplumundan sanayileşmeye geçen insan doğayı hammadde deposu olarak kullanmaya ve görmeye başlamıştır. Doğadan alınan hammaddeleri farklı işlemlerden geçirerek yeni bir ürün ortaya çıkarmıştır (Aksoy, 2017). İlk sanayi devrimden sonra 19. ve 20. yüzyıl arasında çelik üretiminin geliştirildiği, içten yanmalı motorlar, elektrik, Atlantik ötesi telgraf, radyo gibi buluşların ortaya çıktığı dönemdir (Alexopoulos vd. , 2016). Bu dönem aynı zamanda "Teknoloji Dönemi" olarak da bilinmektedir. 2. Endüstri devrimin şüphesiz en dikkat çeken olaylarından birisi Henry Ford tarafından, otomobil üretimi için geliştirilen bant tipi seri üretim olmuştur. Henry Ford'un bulduğu bu sistem maliyetleri düşürmekte, üretimi kitlesel hale dönüştürmekte ve standart üretimi gerçekleştirmektedir (A.Soylu, 2018). İki büyük savaş ve 1929 küresel krizi ile gelişmesi daha önceki devirlere kıyasla yavaşlayan endüstri devrimi, kendisini ancak 2. Dünya savaşının bitmesi ile toparlamayı başarmıştır. 1970'li yıllarda kendini göstermeye başlayan "Bilgi Ekonomisi" olarak da bilinen 3. Endüstri devrimi geciktiren 2. Dünya savaşı aynı zamanda 3. Endüstri devriminin temellerinin de atıldığı dönemdir. 1947 yılında kullanıma sunulan ilk elektrikli bilgisayar 167 m² alanı kaplayan ve 30 ton ağırlığa sahip ENIAC(Elektronik sayısal entegreli hesaplayıcı) A.B.D ordusu için Pensilvanya Üniversitesinde görevli bilim insanları John Mauchly ve Presper Eckert tarafından 4 yılda 500.000 \$ harcanarak hazırlanmıştır. Yaşadığımız dönemi de içinde bulunduran, büyük veri, bulut veri, kişiye özel üretim, nesnelerin interneti ve akıllı şehirlerin oluşmasını sağlayan endüstri devrimine endüstri 4.0 denilmektedir. İlk olarak 2011 yılında Almanya'da yapılan Hannover fuarında ortaya atılan endüstri 4.0 devrimi ile üretim adetleri artmış maliyetler düşmüştür. Endüstri 4.0, herhangi bir insan müdahalesi olmadan eylemleri tetikleyebilen, diğer cihazları kontrol edebilen ve özerk olarak bilgi alışverişinde bulunabilen üretim tesisleri, depolama sistemleri ve akıllı makineler çağı olarak kabul edilir. Bu ideal bilgi dağılımı, IoT (Endüstriyel Nesnelerin İnterneti) aracılığıyla mümkün olmaktadır. IoT'nin dört temel unsuru vardır: Bulut bilişim ve büyük veri, Siber-fiziksel sistemler, Makine öğrenimi ve yapay zekâ, Nesnelerin İnterneti (IoT) (Schwab, 2022).

2.1.Endüstri 4.0 Bileşenleri

Artırılmış gerçeklik; Görüntü, ses ve grafiklerle bilgisayar ortamında zenginleştirilen, dünya ve içindeki görsellerin canlı ya da dolaylı fiziksel görüntüsüdür. Bulunduğunuz ortamı değiştirmeden gözlük deneyi bileceğiniz, araba inceleye bileceğiniz ya da evinizin duvarında farklı renklerin nasıl durduğunu test ede bileceğiniz imkânlar sunmakta hatta bulunduğunuz evden, ofisten ayrılmadan sanal gerçeklik görüntüsü oluşturulmuş yerleri gezmenize ve o bölge hakkında bilgi sahibi olmanıza olanak sağlamaktadır. Tehlikeli bölgeleri daha detaylı ve güvenli şekilde incelenmesine olanak sağlamaktadır. Günümüzde müşterilerine bu deneyimi yaşatan başlıca firmalar; Bmw, Volkswagen, Marshall, Adidas, Atasun ve IKEA dır. (Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/>, 2021). Büyük veri; Sosyal paylaşımlardan elden edilen fotoğraf, video, yazı veya internet sitelerinden yapılan alışverişle sonuçlanan ya da alışverişsiz sonuçlanan gezintilerin toplanarak analiz edilmesine "büyük veri" (big data) denilmekte. IBM, her gün 2,5 milyar GB veri üretildiği bildirmekte. Forbes, 2023 yılında büyük veri piyasasının 103 milyar dolara ulaşması beklemekte. Özellikle hizmet sektörü tarafından müşterilerini daha iyi tanımak için kullanılan, günden güne önemi daha çok anlaşılan büyük veri toplama ve analiz etme sisteminin temellerinin 5 temel maddesi bulunmakta. 5V olarak da bilinen bu maddeler; Çeşitlilik (Variety), Hacim (Volume), Hız (Velocity), Doğruluk (Veracity), Değer (Value) (mysoft.com.tr, 2021). Akıllı fabrikalar; Sürekli büyüme ve öğrenme halinde olduğu için "Öğrenen Fabrikalar" ya da hiçbir insanın çalışmaması nedeniyle "Karanlık Fabrikalar" olarak da adlandırılan akıllı fabrikalar üretim süreçlerinde sürekli artmakta olan karmaşıklığın yönetilebilir hâle getirilmesini ve üretimin sürdürülebilir, cazip ve kârlı olmasını sağlamak. (Yıldız A. , 2018). Otonom araçlar; Cezeri, Baykar firması tarafından milli ve özgün kaynaklarla tasarlanan, Türkiye'nin ilk uçan arabası olarak kayıtlara geçti. Güvenlik halatlarıyla yapılan testlerden başarı ile geçen Cezeri, halatsız testlerden de başarıyla geçti. (A.Anadolu, 2020). Üsküdar-Sancaktepe metrosunun uzunluğu 20 kilometre ve 16 istasyonu bulunuyor. Metronun, 1 trenin 6 vagonunun yolcu kapasitesi 1622, saatte tek yönden 64.800, günde ise ortalama 230.000 yolcu taşınması hedefleniyor. (zingat.com, 2017)

(Markley, 1995)

Tarihin buradaki kritik rolü, devrimlerin dünya düzenini nasıl değiştirdiğinin karmaşıklığını karakterize etmektir. Muhtemelen en önemlisi, tarihsel gelişmelerini inceleyen devrimlerin dinamiklerinin anlaşılması. Eğitim, bilim, üretim, sermaye yoğunluğu, teknolojik gelişmeler / yenilikler ve verimlilik içerdiği için karmaşıktır. Hızla değişen dünyayı anlamak için Alvin Toffler'in fikirlerini tanımak ve

tartışmak son derece faydalı olacaktır. Toffler, tarihin ilk dönemlerinden başlayarak günümüze kadar uzanan bir çerçeve oluşturur ve geleceğe dair projeksiyonlar yaparak sistem anlayışının yararına dikkat çeker. (Koç & Teker, 2019).

3.MOTİVASYONUN TANIMI

Motivasyon genel olarak bireyi veya kitleyi amaçlar doğrultusunda harekete geçirme olarak bilinirken aynı zamanda bu hareketin devamlılığını ve hangi yöne doğru ilerleyeceğini belirlemeyi de içermektedir. Motivasyonun hedefler doğrultusunda hareket ederken devamlılığının sağlanıyor olması da önemli bir faktör olarak görülmektedir. (Yılmaz&Turgut, 2016) . İnsanları anlamak; onları ihtiyaçları, istekleri, güçlü ve zayıf yönleri, sahip oldukları yetenekleri, değerleri, inanç ve tutumlarıyla bilmek demektir. Bunun sonucunda insanların davranışlarını önceden tahmin etmek aynı zamanda kontrol etmek, yönlendirmek motivasyonu anlamakla mümkün olacaktır. (Karacelil, 2013). Motivasyon, insan davranışı ile ilgilenen bir bilim olup davranışların nasıl yönlendirilebileceğini veya yönlendirilmiş bir davranışın yoğunluğunun nasıl artırılabilirliğini ortaya koymaktadır. 20. Yüzyılın sonundan itibaren bu alana büyük ilgi ve yöneliş söz konusu olmuştur. (Alderman, 2004). Motivasyon sürecinin ilk adımı bireyi hedefe yönelten itici bir gücün ortaya çıkması, ikinci adım bireyin hedefe ulaşmak için harekete geçmesi ve son olarak üçüncü adım da bireyin hedefe ulaştığı takdirde arzu ettiği tatmini sağlaması olarak sıralanabilir (Düşükcan M.&Taşar, 2018). Motivasyon kavramı ele aldığı konular ile bireyin potansiyelinden en etkin şekilde faydalanmayı, hedefleri gerçekleştirme aşamasında en üst performans düzeyinden yararlanmayı hedefleyen bir araştırma alanıdır. İlgili literatür incelendiğinde motivasyon teorilerinin kapsam ve süreç teorileri olarak iki ana başlık altında incelendiği görülmektedir (Yıldız & Bostancı, 2016).

3.1. Temel Motivasyon Kuramları

Kapsam teorilerinin en yaygın olarak bilineni Abraham Maslow tarafından 1943 yılında gerçekleştirilmiş olan ‘İhtiyaçlar Hiyerarşisi’ teorisidir. Maslow motivasyon kavramını açıklarken insan hareketlerini yönlendiren en önemli etkenin ihtiyaçlar olduğunu savunmuştur. Bu ihtiyaçlar belirli bir sıraya göre önem arz ettiğini belirtmektedir. Sırasıyla yukarıya doğru güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, kendini gösterme ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olarak devam etmektedir (Çarıkçı, 2015). Herzberg 1959 yılında Maslow’un motivasyon teorisini geliştirmek üzere yapmış olduğu çalışmalarda diğer kuramlardan farklı olarak deneklerine onları çalışma hayatlarında mutsuz eden faktörleri ve daha çok çalışmaya itecek faktörleri sormuştur. Bu deney ile ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çünkü işyerindeki bazı faktörlerin olmaması durumu mutsuzluk sebebi olmuşken mevcut olmaları durumunda ise ekstra bir doyum sağlamadıkları görülmüştür (Luthans, 1995). Herzberg ekstra doyum sağlamayan bu faktörlere, dışsal (hijyen) faktörler adını vermiştir. Buna karşın işyerindeki bazı faktörlerin ise, yokluğunda belirgin bir doyumsuzluk yaşanırken, varlıklarında ise çalışanların iş performansını oldukça arttırdığı gözlenmiştir. İş performansını oldukça arttıran bu faktörlere ise içsel (motive edici) faktörler adını vermiştir. Dışsal faktörlere “koruyucu anlamına gelen hijyen faktörler adı verilmesinin nedeni tıbbi hijyen ilkelerine benzer biçimde işlev görüyor olmalarıdır; hijyenin sağlık için tehlikeli olan durumları ortadan kaldırma işlevini işyerinde koruyucu faktörler görmektedir. Bu faktörlerin de hijyen gibi tedavi edici özellikleri yoktur; ancak mevcut olmamaları durumunda daha fazla rahatsızlık yaşanması kaçınılmazdır” (Kanoğlu, 2007). Herzberg’in çift faktör teorisi yöneticiler açısından şu anlama gelmektedir: Hijyen faktörler bulunması gereken temel faktörlerdir. Bulunmadıkları takdirde personeli motive etmek mümkün değildir. Varlıkları sadece motive olmak için gerekli ortamı yaratmaktadır. Motivasyon, motive edici faktörler sağlanırsa gerçekleştirilebilir. Hijyen faktörlerini sağlamadan sadece motive edici faktörleri sağlamak kişinin motive olmasına yetmemektedir (Koçel, 2010). Süreç teorileri kapsamında Victor Vroom’un Beklenti Teorisi’nin öneminin gittikçe arttığı görülmektedir. Beklenti teorisi bireyin davranışlarını belirleyen motivasyonun, bu davranışın sonucunda doğacak olan beklentiler olduğunu söylemektedir (Şeker, 2014). Vroom’a göre bir kişinin belli bir iş için çaba sarf etmesi iki faktöre bağlıdır; kişinin ödülü arzulama derecesi (Valens), bekleyiş (ödüllendirilme olasılığı). Valense göre belirli bir ödül farklı kişiler tarafından farklı şekillerde algılanır. İnsan ihtiyaçlarındaki farklılıklar nedeniyle bir kişi ödülü yüksek derecede arzularken başka bir kişi bu ödüle hiç önem vermeyebilir. Sonuç olarak yüksek Valens, kişinin daha fazla çaba göstermesine sebep olacaktır. Bekleyiş ise kişinin algıladığı olasılıkları ifade eder. Bu olasılık da belirli bir gayretin belirli bir ödül ile ödüllendirileceği anlamına gelmektedir. Eğer kişi gayret gösterdiği takdirde belirli bir ödüle ulaşacağına

inaniyorsa daha fazla gayret gösterecektir. Böylelikle de kişinin hem valensi hem de bekleyişi yüksek ise kişi motive olacaktır. Bekleyiş teorisi modelinin üçüncü kavramı da araçsallık kavramıdır (Koçel, 2010). Edwin Locke’a göre çalışanların işte yerindeki başarılarının ölçeğinin, belirleyicisi olarak kabul edilen öznel amaçların büyük önemini olduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle, işyerinde örgütsel hedefleri gerçekleştirmeye yönelik tüm davranışlar ve tepkiler kişilerin burada belirlenmiş olan amaçlarına uygun algılama ve bunları yargılama gibi temel kavramlara bağlı olarak karşımıza gelmektedir. Locke’a göre bireyler çevrelerinde karşılaştıkları olay ve olguları gözlemlerinden geçirirler, bu gözlemlere bağlı olarak bazı algılama ve değerlendirme süreçlerine girerler. Çatışmaların arttığı bir ortamda kişisel davranışların işyerinde başarıyı sürdürebilir kılması zorlaşacaktır. Çatışma azalırsa ve uyum derecesi yükselirse bu nokta da başarı yükselecektir (Eren, 2013).

4.METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Ülkemiz ve Dünya genelinde dijital dönüşüme öncülük yapan bir şirketin AR-GE çalışanları başta olmak üzere, kurumların yönetim, üretim ve idari personellerinin, dijital dönüşümü nasıl anladıkları ve motivasyonlarına nasıl bir etkisi olduğunu inceleyerek, literatüre katkı sağlamaktır.

4.2. Veri Toplama Yöntemi Araçları ve Teknikleri

Çalışmada nicel araştırma tekniği kullanılmıştır. Çalışmada dijital anket kullanılmıştır. Öncelikle kullanılacak ölçekler yapılan çalışmaya uygunluğuna göre tespit edilmiş ve ardından çalışanlara uygulanmıştır. Dijital dönüşüm ve motivasyon ölçeği adlı 2 farklı anket toplamda 262 kişiye uygulanmış, bunlardan 261 tanesi değerlendirmeye tabi tutularak sonrasında analiz edilmiştir. Uygulanan iki anket de 5’li likert tipi ölçekli anketlerdir. Anketler uygulanıp veriler toplandıktan sonra geçerlilik ve güvenilirlikleri kontrol edilerek diğer analizler için uygunluğu test edilmiş ve devamında faktör, fark, ilişki analizleri yapılmıştır.

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Çalışanların eğitim durumları, dijital dönüşüme bakış açılarını etkilemektedir.

H2: Dijital dönüşüm, cinsiyete göre farklı anlaşılmaktadır.

H3: Dijital dönüşüm, yönetici pozisyonunda çalışanların motivasyonunu olumlu etkilemektedir.

4.4 Güvenilirlik Analizi

Tablo 12: Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçekler	Çarpıklık	Basıklık
Dijital dönüşüm	-0,581	0,741
İçsel motivasyon	-0,530	0,683
Dışsal motivasyon	-0,680	1,000

Araştırmada bulunan ölçeklerin çarpıklık ve basıklığa ait değerleri Tablo...’da verilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013), çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,50 ve -1,50 değerleri arasında olduğu durumlarda dağılımın normal dağılım olarak gerçekleştiğini kabul etmektedirler. Dijital dönüşüm çarpıklık değeri -0,581, basıklık değeri 0,741, içsel motivasyon çarpıklık değeri -0,530, basıklık değeri 0,683, dışsal motivasyon çarpıklık değeri -0,680, basıklık değeri 1,000 olup normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 13: Ölçeklerin Güvenilirlik Katsayıları

Ölçekler	İfade Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Dijital dönüşüm	11	0,912
İçsel motivasyon	13	0,939
Dışsal motivasyon	11	0,922
Motivasyon	24	0,953

Araştırmada bulunan ölçeklerin 0,912-0,953 arasında güvenilirlik değerlerine sahip olup yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme kriteri (Özdamar, 1999:522);

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir. $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Dijital Dönüşüm Ölçeğinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Bonferroni
Dijital dönüşüm	Önlisans ve altı (1)	58	3,94	0,62	3,937	0,021*	1<2
	Lisans (2)	136	4,20	0,51			
	Yüksek lisans ve üstü (3)	67	4,10	0,68			

* p<0.05;

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Dijital Dönüşüm Ölçeğinin Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan t Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Dijital dönüşüm	Kadın	86	4,11	0,61	-0,137	0,891
	Erkek	175	4,12	0,58		

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Dijital Dönüşüm Ölçeğinin Pozisyona Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları

Ölçek	Pozisyon	n	$\bar{X}$	SS	F	p
Dijital dönüşüm	Yönetici	94	4,21	0,54	2,098	0,125
	Orta kademe çalışan	106	4,05	0,66		
	Çalışan	61	4,07	0,51		

SONUÇ

Araştırmaya katılanların dijital dönüşüm ölçeği puan ortalamalarının eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, tek yönlü Anova (F) testi yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların eğitim durumuna göre dijital sorumluluk ölçeği puan ortalamasının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre lisans grubunda olanların dijital dönüşüm düzeyi diğer gruplara göre daha yüksektir. H1: Doğrulanmıştır. Araştırmaya katılanların dijital dönüşüm ölçeği puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyete göre dijital dönüşüm ölçeğinin puan ortalamalarının istatistiksel

açından anlamlı bir Araştırmaya katılanların dijital dönüşüm ölçeği puan ortalamalarının pozisyona göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, tek yönlü Anova (F) testi yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların pozisyona göre dijital sorumluluk ölçeği puan ortalamasının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür ($p>0,05$). H3: Reddedilmiştir. Farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). H2: Reddedilmiştir. Çalışmadan ve yapılan diğer çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde Dijital dönüşüm, orta ve alt kadrolarda görev alan iş görenler tarafından net olarak anlaşılmamıştır. 2 farklı pozisyonda bulunan insan için, taşına bilir bir bilgisayar nesne olarak aynı, anlamak olarak farklılık göstermektedir. İş veren ya da iş gösteren için işin evden takip edilmesi için bir araç, iş gören için ise mesainin evde devam ettirebilecek bir araç. Bölgeselden küresele, küreselden bölgesele hatta bireyselle inen pazarlama ve satışın yapıldığı günümüzde nitelikli çalışanın önemi her geçen gün daha fazla artmakta. Bir elamanın nitelik kazanması sanıldığı gibi sadece teorik eğitimle olamamaktadır. Teorik eğitim alan kişi; uçmayı bilen fakat nereye ve nasıl uçacağını bilmeyen bir kuş misali gayesiz, hedefsiz ve idealsiz uçmaktadır. Pratik bilen elaman ise; mevcut işini geliştiremeden, kendisine verilen standartlar içerisinde stabil bir şekilde hareket eden bir piston misali iş üretmekte. Leonardo Da Vincinin söylediği gibi; uygulamaya elvermeyen teori anlamsız, teoriye dayanmayan uygulama ise kısırdır.

Kaynakça

- A.Anadolu. (2020, 9 16). <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/turkiyenin-ilk-ucan-arabasi-cezeri-ilk-ucusunu-tamamladi,G7gqPc2yJ0OVVAzwWcUTsg/1wBRPVR7ME6Xs20xH7cztw>.
[www.ntv.com.tr: https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/turkiyenin-ilk-ucan-arabasi-cezeri-ilk-ucusunu-tamamladi,G7gqPc2yJ0OVVAzwWcUTsg/1wBRPVR7ME6Xs20xH7cztw](https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/turkiyenin-ilk-ucan-arabasi-cezeri-ilk-ucusunu-tamamladi,G7gqPc2yJ0OVVAzwWcUTsg/1wBRPVR7ME6Xs20xH7cztw)
adresinden alındı
- A.Soylu. (2018). Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(32), 43-57.
- Aksoy, S. (2017). Aksoy, S. (2017, Nisan). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş. . Katkı, 33-34.
- Alderman, M. (2004). Motivation for Achievement. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Alexopoulos vd. . (2016). A concept for context-aware computing in manufacturing: The white goods case. International Journal of Computer Integrated Manufacturing, 839-849.
- Çarıkcı, İ. E. (2015). Mesleki Motivasyonun, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Akademisyenler Üzerine Görgül Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 217-248.
- Düşükcan M.&Taşar, S. (2018). Örgütsel Bağlılık ile Çalışanların Motivasyonu Arasında İlişki: Elazığ İli Banka Çalışanları Üzerine Bir Uygulama. Turkish Studies Dergisi, 1-29.
- Kanoğlu, B. (2007). Çalışan Memnuniyeti ve Motivasyonuna Etki Eden Unsurlar. İSTAÇ A.Ş. Örnek Uygulama. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi., s. 44.
- Karacelil, S. (2013, 6 4). Din Eğitiminde Motivasyonun Önemi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 182-183.
- Koç, T. Ç., & Teker, S. (2019). INDUSTRIAL REVOLUTIONS AND ITS EFFECTS ON QUALITY OF LIFE. Global Business Research Congress, (s. 304-305). İstanbul.
- Koçel, T. (2010). İşletme Yöneticiliği (s. 30-35). içinde Beta.
- Luthans, F. (1995). Organizational Behavior (s. 151). içinde Mc Graw Hill Publishing .
- Markley, O. W. (1995). Dördüncü Dalga: "Uzay Gemisi Dünyasının Geleceği İçin Normatif Bir Tahmin. Gelecek Araştırmaları Enstitüsü.
- mysoft.com.tr. (2021, 06 22). mysoft.com.tr: <https://www.mysoft.com.tr/buyuk-veri-big-data>
adresinden alındı

- Rinalducci, S. N. (2022, 10 5). <https://sustainability-success.com/industry-1-0-to-4-0-2-3-revolution/>.
<https://sustainability-success.com>. adresinden alındı
- Schwab, K. (2022). <https://sustainability-success.com/industry-1-0-to-4-0-2-3-revolution/#industry%204.0>. <https://sustainability-success.com>: <https://sustainability-success.com/industry-1-0-to-4-0-2-3-revolution/#industry%204.0> adresinden alındı
- Şeker, Ş. E. (2014). Beklenti Teorisi (s. 20-23). içinde YBS Ansiklopedisi.
- Wikipedia. (2021, 06 15). <https://tr.wikipedia.org/>. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Artirilmisgerceklik> adresinden alındı
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. Sakarya University Journal of Science, 548-558.
- Yıldız, N. O., & Bostancı, T. G. (2016). Bireylerin İş Yaşamlarına İlişkin Motivasyon Düzeylerinde Dağılımın Etkisi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 65-77.
- Yılmaz&Turgut. (2016). Askeri ve Sivil Yükseköğretim. Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, 43.
- zingat.com. (2017, 12 15). <https://www.zingat.com/blog/turkiyenin-ilk-surucusuz-metrosu-acildi>.
www.zingat.com. adresinden alındı

Presentation ID / Sunum No: 69

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-0654-0131

| 268

Karadeniz Havzasında Yer Alan Ülkelerin Lojistik Performanslarının İncelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Bora Öçal
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet: Son yüzyılda uluslararası ticaretin hızla artması, uluslararası ticaretin vazgeçilmez unsurlarından biri olan lojistik faaliyetlerin de öneminin artmasına neden olmuştur. Lojistik faaliyetler uluslararası ticareti kolaylaştırarak ticaretin gelişmesine ve dolayısıyla ülke ekonomilerinin büyümesine katkı sağlamaktadır. Ülkeler açısından bu kadar önemli olan lojistik faaliyetlerin etkin ve verimli şekilde yapılması ve performansının ölçülmesi de son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Karadeniz'e kıyısı olan Rusya, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Ukrayna ve Türkiye'nin lojistik performanslarını, Dünya Bankası tarafından 2010-2018 yılları arasında yayımlanan Lojistik Performans İndeks (LPI) verilerine göre karşılaştırmaktır. Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tablolar oluşturulmuş ve bu tablolar analiz edilerek yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin lojistik performansının çalışmaya konu olan bölge ülkelerine göre daha iyi olduğu ancak son yıllarda uluslararası alandaki lojistik performansında düşüş yaşadığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin, lojistik performans ölçütlerinden olan gümrük ve sınır işlemleri, uluslararası gönderiler, lojistik kalitesi ve yetkinliği bileşenlerinin kalitesini artırması gerekmektedir. Ayrıca dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan Rusya'nın lojistik performansının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Lojistik Performans, Lpi, Dış Ticaret, İhracat

Investigation of Logistics Performances of Countries in the Black Sea Basin

Abstract: The rapid increase in international trade in the last century has led to an increase in the importance of logistics activities, which is one of the indispensable elements of international trade. Logistics activities contribute to the development of international trade by facilitating international trade and therefore to the growth of national economies. It is also extremely important to carry out logistics activities, which are so important for countries, in an effective and efficient manner and to measure their performance. The aim of this study is to compare the logistics performances of Russia, Romania, Bulgaria, Georgia, Ukraine and Turkey, which have a coast to the Black Sea, according to the Logistics Performance Index (LPI) data published by the World Bank between 2010-2018. Tables were created in the light of the data obtained from the World Bank and these tables were analyzed and interpreted. As a result of the study, it has been determined that Turkey's logistics performance is better than the countries in the region that are the subject of the study, but there has been a decrease in logistics performance in the international arena in recent years. Turkey needs to increase the quality of customs and border procedures, international shipments, logistics quality and competence components, which are among the logistics performance criteria. In addition, it has been determined that the logistics performance of Russia, one of the largest economies in the world, is quite low.

Keywords: Logistics, Logistics Performance, Lpi, Foreign Trade, Export.

1- GİRİŞ

Uluslararası alanda ticaretin artması ile birlikte lojistik faaliyetler ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimine önemli derecede katkı yapmasının yanı sıra uluslararası pazarda rekabet üstünlüğü elde etmesine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca lojistik faaliyetlerin ulusal ve uluslararası ekonomiler üzerindeki olumlu etkisi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine de doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu nedenle

Uca vd. (2015) LPI'nın alt bileşenlerinden gümrük ve altyapının Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu kanaatine varmışlardır. Erturgut vd. (2018) özellikle altyapı ve gümrük puanları iyi olan ülkelerin uluslararası ticaret performanslarının da yüksek

olduğu kanaatine varmışlardır. Bozkurt ve Mermertaş (2019) Türkiye ile G8 ülkelerinin lojistik performanslarını incelemiş ve Türkiye'nin lojistik performansının Rusya dışında kalan diğer ülkelerden geride olduğunu tespit etmiştir. Şimşek ve Yiğit (2019) Türkiye ve Orta-Doğu Avrupa ülkelerinin lojistik performanslarında yaşanan artışların bu ülkelerin ekonomik büyümelerine olumlu yönde katkı sağladığı kanaatine varmışlardır. Karaköy ve Üre (2019) lojistik performansla orta ve yüksek gelirli ülkelerin büyümesi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonuç olarak yüksek gelirli ülkelerde lojistik performansın yüksek olmasının büyüme oranlarına da yansıdığını tespit etmişlerdir. Kısa ve Ayçin (2019) OECD ülkelerinin lojistik performans indeksi içerisindeki en önemli alt kriterlerini lojistik hizmet kalitesi, altyapı ve uluslararası sevkiyatlar olarak belirlemişlerdir. Ayrıca sırasıyla Almanya, Hollanda ve İsveç'i en yüksek lojistik performansa sahip ülkeler olarak tespit etmişlerdir. Eygü ve Kılınç (2020) OECD ülkelerinin LPI puanları ile altyapı, lojistik yeterlilik ve kalite, gümrük ve uluslararası taşımacılık ile zamanlılık arasında anlamlı bir ilişki olduğu kanaatine varmışlardır. Acar (2021a) Türkiye'nin lojistik performansının 2007-2018 yılları arasında yayımlanan LPI değerlerine göre AB üyesi ülkelere oranla dalgalı bir seyir izlediği kanaatine varmıştır. Acar ve Benli (2021) lojistik performansın düşük ve orta gelirli ülkeler ile OECD ülkelerinin ihracatına olumlu katkı sağladığı ancak ithalata etkileri üzerine anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir. Acar (2021b) OECD ülkeleri ile Türkiye'yi karşılaştırmış ve Türkiye'nin lojistik etkinliğinin düşük olduğu kanaatine varmıştır. Alpaslanoglu (2021) Türkiye'nin lojistik performansının Avrupa kıtası ülkelerine göre yetersiz olmasına karşın Asya, Avrasya ve diğer dünya ülkelerinin lojistik performans ortalamalarının üzerinde olduğunu tespit etmiştir.

Ulusal bazda yapılan çalışmalarda ise genellikle Türkiye ile OECD, G8, AB gibi ülke topluluklarının lojistik performansları karşılaştırılmış ve Türkiye'nin uluslararası alandaki durumunu değerlendirmişlerdir. Ayrıca lojistik performansın ekonomik gelişme ve büyümeye etkileri incelenmiştir.

3- YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası (2022) veri tabanından elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler tablolar haline getirilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır. Dünya Bankası'nda 2007 yılında Gürcistan'a ait veri bulunmaması nedeniyle çalışma 2010-2018 yılları arasındaki verilerle gerçekleştirilmiştir. Tablolarda yer alan sıralamalar 2018 yılı verilerine göre yapılmıştır. Ayrıca LPI'nin en son 2018 yılında yayımlanması nedeniyle ithalat, ihracat ve GSYİH rakamları 2018 yılı dikkate alınarak güncel dolar kuru üzerinden değerlendirilmiştir.

4- BULGULAR

Bu bölümde çalışmada ele alınan ülkelerin 2010-2018 yılları arasında elde ettiği değerler LPI'nin alt kriterleri olan gümrükler, lojistik altyapı, uluslararası gönderiler, lojistik kalitesi ve yetkinliği, izleme ve takip ve zamanlılık açısından detaylı olarak karşılaştırılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan ülkelerin toplam ihracat ve ithalat değerleri ile kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılatları Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre Rusya yaklaşık 510 milyar dolar ihracat ve 344 milyar dolar ithalat ile bölgenin en büyük ekonomisine sahip ülkesidir. Türkiye ise yaklaşık 242 milyar dolar ihracat ve 244 milyar dolar ithalat hacmi ile bölgenin ikinci büyük ekonomisi durumundadır. GSYİH açısından bakıldığında ise 12.399 dolar ile Romanya ilk sıradayken Rusya 11.287 dolarla ikinci ve Türkiye 9.454 dolarla üçüncü sıradadır.

Tablo 1. Ülkelerin Genel Ekonomik Durumu

Ülke	Toplam İhracat (Milyar Dolar)	Toplam İthalat (Milyar Dolar)	Kişi Başına Düşen GSYİH (Amerikan Doları)
Türkiye	242,52	244,45	9.454,30
Romanya	101,08	109,32	12.399,00
Bulgaristan	43,60	41,91	9.446,70
Ukrayna	59,21	70,63	3.096,60
Rusya	510,35	344,52	11.287,40

Gürcistan	8,90	10,77	4.722,00

Tablo 2’de bölge ülkelerinin 2018 yılı lojistik performans değerleri ve uluslararası alandaki lojistik performans sıralamaları gösterilmiştir. Tabloya göre Karadeniz havzasında yer alan ülkeler içerisinde en yüksek lojistik performansa sahip ülke 3,15 puanla 47. sırada yer alan Türkiye olurken en düşük performansa sahip ülke 2,44 puanla 119. sırada yer alan Gürcistan’dır.

| 271

Tablo 2. Ülkelerin 2018 Yılı LPI Puanları ve Sıralamaları

Ülke	Genel LPI Değeri	Genel Sırası
Türkiye	3,15	47
Romanya	3,12	48
Bulgaristan	3,03	52
Ukrayna	2,83	66
Rusya	2,76	75
Gürcistan	2,44	119

Çalışma kapsamında oluşturulan tablolardaki sıralamalar ülkelerin 2018 yılı lojistik performans değerleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Çalışmaya konu olan ülkelerin gümrük ve sınır işlemlerinin etkinliği kriterinden elde ettiği değerler ve sıralama Tablo 3’te gösterilmiştir. Tabloya göre 2018 yılında gümrükler kriterinde en başarılı ülke Bulgaristan olurken en düşük gümrük performansına sahip ülke Rusya olmuştur. Genel sıralamanın en başarılı ülkesi olan Türkiye yıllar bazında dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye 2010-2016 yılları arasında bu ülkeler arasında en yüksek puana sahip ülke konumundayken 2018 yılında Bulgaristan’ın arkasından ikinci sıraya gerilemiştir.

Tablo 3. Gümrükler

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Bulgaristan	2,50	65	2,97	41	2,75	64	2,40	97	2,94	42
Türkiye	2,82	46	3,16	32	3,23	34	3,18	36	2,71	58
Romanya	2,36	85	2,65	61	2,83	59	3,00	50	2,58	80
Ukrayna	2,02	135	2,41	88	2,69	69	2,30	116	2,49	89
Gürcistan	2,37	81	2,90	44	2,21	131	2,26	118	2,42	95
Rusya	2,15	115	2,04	138	2,20	133	2,01	141	2,42	97

Ticaret ve ulaştırma altyapılarının kalitesi açısından ülke sıralaması Tablo 4’te gösterilmiştir. Tabloya göre ele alınan tüm yıllarda Türkiye’nin lojistik altyapısı Karadeniz havzasında yer alan ülkelere oranla oldukça iyi durumdadır. Ukrayna ise 2010 yılında Türkiye’den sonra ikinci sıradayken 2018 yılında son sırada yer almıştır.

Tablo 4. Altyapı

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Türkiye	3,08	39	3,62	25	3,53	27	3,49	31	3,21	33
Romanya	2,25	99	2,51	87	2,77	64	2,88	58	2,91	51
Rusya	2,38	83	2,45	97	2,59	77	2,43	94	2,78	61
Bulgaristan	2,30	94	3,20	36	2,94	53	2,35	101	2,76	64
Gürcistan	2,17	109	2,85	58	2,42	100	2,17	128	2,38	102
Ukrayna	2,44	79	2,69	70	2,65	71	2,49	84	2,22	119

Tablo 5’te ülkelerin uluslararası gönderiler açısından sıralamaları verilmiştir. Bu tabloya göre Bulgaristan 2018 yılında 3,23 puanla uluslararası alanda 41. ve bu ülkeler arasında ilk sırada, Gürcistan

ise 2,38 puanla son sırada yer almaktadır. Türkiye ise 2010 yılında Romanya'nın arakasından ikinci sıradayken 2012 ve 2016 yıllarında ilk sırada, 2014 ve 2018 yıllarında ise üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 5. Uluslararası Gönderiler

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Bulgaristan	3,07	52	3,25	34	3,31	37	2,93	67	3,23	41
Romanya	3,24	34	2,99	53	3,32	36	3,06	57	3,18	48
Türkiye	3,15	44	3,38	30	3,18	48	3,41	35	3,06	53
Ukrayna	2,79	84	2,72	83	2,95	67	2,59	95	2,83	68
Rusya	2,72	96	2,59	106	2,64	102	2,45	115	2,64	96
Gürcistan	2,73	95	2,68	91	2,32	138	2,35	131	2,38	124

Ülkelerin lojistik kalitesi ve yetkinlik sıralaması Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablo dikkatli şekilde incelendiğinde 2010-2016 yılları arasında Türkiye'nin lojistik kalitesi ve yetkinliğinin diğer ülkelerin çok önünde olduğu göze çarpmaktadır. Ancak 2018 yılında Romanya bu alandaki liderliği eline geçirmiştir. Bu kriterde en düşük değere sahip ülke genel sıralamada 132. olan Gürcistan'dır.

Tablo 6. Lojistik Kalitesi ve Yetkinliği

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Romanya	2,68	66	2,83	64	3,20	43	2,82	67	3,07	47
Türkiye	3,23	37	3,52	26	3,64	22	3,31	36	3,05	51
Bulgaristan	2,85	55	3,10	42	3,00	55	3,06	52	2,88	55
Ukrayna	2,59	77	2,85	61	2,84	72	2,55	95	2,84	61
Rusya	2,51	88	2,65	92	2,74	80	2,76	72	2,75	71
Gürcistan	2,57	83	2,78	70	2,44	119	2,08	146	2,26	132

Tablo 7'de ülkelerin gönderilerin izleme ve takip edilmesi kriterinden elde ettiği puan ve sıralamaları gösterilmiştir. Tabloya göre lojistik kalitesi ve yetkinliği kriterinde de olduğu gibi 2010-2016 yılları arasında Türkiye ilk sıradayken 2018 yılında Romanya ilk sıraya yerleşmiştir. Bu alanda da en düşük puan ve sıralamaya sahip ülke Gürcistan olmuştur.

Tablo 7. İzleme ve Takip

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Romanya	2,90	66	3,10	53	3,39	34	2,95	64	3,26	41
Türkiye	3,09	56	3,54	29	3,77	19	3,39	43	3,23	42
Ukrayna	2,49	112	3,15	50	3,20	45	2,96	61	3,11	52
Bulgaristan	2,96	62	3,16	48	2,88	76	2,72	80	3,02	59
Rusya	2,60	97	2,76	79	2,85	79	2,62	90	2,65	97
Gürcistan	2,67	89	2,59	93	2,59	102	2,44	112	2,26	139

Gönderilerin zamanında teslim edilmesi kriterine bağlı olarak yapılan sıralama Tablo 8'de verilmiştir. Tabloya göre 3,68 puanla genel sıralamada 39. olan Romanya ele alınan ülkeler içerisinde ilk sırada yer alırken 3,63 puan ve 44. sıra ile Türkiye 2. sırada yer almıştır. Gürcistan bu kriterde de son sırada yer almıştır.

Tablo 8. Zamanındalık

Ülke	2010		2012		2014		2016		2018	
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	LPI Değeri	Genel Sırası
Romanya	3,45	73	3,82	29	4,00	27	3,22	81	3,68	39
Türkiye	3,94	31	3,87	27	3,68	41	3,75	40	3,63	44
Ukrayna	3,06	114	3,31	68	3,51	52	3,51	54	3,42	56
Bulgaristan	3,18	95	3,56	47	4,04	24	3,31	72	3,31	65
Rusya	3,23	88	3,02	94	3,14	84	3,15	87	3,31	66
Gürcistan	3,08	111	2,86	115	3,09	87	2,80	117	2,95	105

5- SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışma sonucunda Karadeniz’e kıyısı bulunan ülkeler arasında Rusya en büyük dış ticaret hacmine sahip olan ülke konumundadır. Rusya’yı Türkiye takip etmektedir. Bu ülkeler içerisinde en yüksek GSYİH ya sahip ülke ise Romanya, Romanya’yı Rusya ve Türkiye izlemektedir. 2018 yılı LPI sıralamasına göre genel lojistik performans açısından en başarılı ülke Türkiye, en başarısız ülke ise Gürcistan’dır. Lojistik performansları açısından gümrük ve sınır işlemleri ve uluslararası gönderilerde Bulgaristan, lojistik kalitesi ve yetkinliği, izleme ve takip ve zamanındalık işlemlerinde Romanya ve lojistik altyapı kalitesi kriterinde Türkiye en başarılı ülkeler olarak tespit edilmiştir. Gümrük ve sınır işlemlerinde Rusya, lojistik altyapı kalitesinde Ukrayna ve diğer kriterlerde Gürcistan en başarısız ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada yer alan petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji kaynaklarının önemli bir kısmına sahip ve tahıl üretiminde öncü ülkelerden olan Rusya dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almaktadır. Bu açıdan LPI sıralaması değerlendirildiğinde Rusya’nın uluslararası alandaki lojistik performansının oldukça yetersiz olduğu düşünülmektedir. Türkiye 2012 yılında 27. sırada bulunurken 2018 yılında 47. sıraya gerilemiştir. Türkiye’nin gümrük ve sınır işlemleri, uluslararası gönderiler, lojistik kalitesi ve yetkinliği kriterlerinde genel LPI sıralamasından daha aşağıda yer aldığı lojistik altyapı kalitesi, zamanındalık ve izleme ve takip kriterlerinde ise bulunduğu genel sıralamaya oranla daha başarılı olduğu görülmektedir. Akdeniz’e de kıyısının bulunması ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü durumunda olması nedeniyle Türkiye diğer ülkelere oranla lojistik açıdan çok daha avantajlı bir konumdadır. Bu avantajın değerlendirilebilmesi için lojistik faaliyetlerde çalışan personellerin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, lojistik sektörüne yapılan kamu ve özel sektör yatırımlarının artırılması, lojistik sektöründe bilişim sistemlerinin daha yaygın ve etkin kullanılması ve gümrüklerde uygulanan prosedürlerin azaltılarak mal geçişlerin hızlandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. Ö. ve Benli, M. (2021). Dış Ticarete Lojistik Performansın Etkisi. Journal Of Management and Economics Research, 19(4), 48-65.
- Acar, M.F. (2021a). Lojistik Performans İndeks: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması. International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences, 33(3), 422-428.
- Acar, M. F. (2021b). Lojistik Etkinlik: Türkiye ve OECD. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (23), 512-517.
- Alpaslanoglu, A. (2021). Avrasya Lojistik Merkezi Olarak Türkiye Lojistik Yetkinliklerinin Lojistik Performans İndeksi’ne Göre Karşılaştırmalı İrdelenmesi. Atlas Journal, 7(45), 2349-2370.
- Bozkurt, C. ve Mermertaş, F. (2019). Türkiye ve G8 Ülkelerinin Lojistik Performans Endeksine Göre Karşılaştırılması. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 7(2), 107-117.
- Dünya Bankası (2022). <https://lpi.worldbank.org/> Erişim Tarihi:25.11.2022.
- Erturgut, R., Coşkun, A. E. ve Hava, H. T. (2018). Uluslararası Ticaret ve Lojistik Performans: Dünya Bankası Lojistik Performans İndeksinde Başarılı Ülkelerde Bir Araştırma. 611-625

- Eygü, H. ve Kılınç, A. (2020). OECD Ülkelerinin Lojistik Performans Endekslerinin Ridge Regresyon Analizi ile Araştırılması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 899-919.
- Felipe, J. ve Kumar, U. (2012). The Role of Trade Facilitation in Central Asia: A Gravity Model. *Eastern European Economics*, 50/4, 5-20.
- Halaszovich, T. F. ve Kinra, A. (2020). The Impact of Distance, National Transportation Systems and Logistics Performance on FDI and International Trade Patterns: Results From Asian Global Value Chains. *Transport Policy*, 98, 35-47.
- Hausman, W. H., Lee, H. L. ve Subramanian, U. (2013). The Impact of Logistics Performance on Trade. *Production and Operations Management*, 22/2, 236-252.
- Host, A., Skender, H. P. ve Zaninović, P. A. (2019). Trade Logistics–The Gravity Model Approach. *Zbornik Radova Ekonomski Fakultet U Rijeka*, 37/1, 327-342.
- Karaköy, Ç. ve Üre, S.(2019). Yüksek ve Orta Gelirli Ülkelerde Büyüme ve Lojistik Performans Endeksi Arasındaki İlişki. 575-580
- Kısa, A. C. G. ve Ayçin, E. (2019). OECD Ülkelerinin Lojistik Performanslarının SWARA Tabanlı EDAS Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 301-325.
- Kumari, M. ve Bharti, N. (2021). Trade and Logistics Performance: Does Country Size Matter?. *Maritime Economics and Logistics*, 23/3, 401-423.
- La, K. W. ve Song, J. G. (2019). An Empirical Study on the Effects of Export Promotion on Korea-China-Japan Using Logistics Performance Index (LPI). *Journal of Korea Trade*, 23/7, 96-112.
- Luttermann, S., Kotzab, H. ve Halaszovich, T. (2020). The Impact of Logistics Performance on Exports, Imports and Foreign Direct Investment. *World Review of Intermodal Transportation Research*, 9/1, 27-46.
- Marti, L., Puertas R. ve Garcia, L. (2014). The Importance of the Logistics Performance Index in International Trade. *Applied Economics*, 46/24, 2982-2992.
- Puertas, R., Martí, L. ve García, L. (2014). Logistics Performance And Export Competitiveness: European Experience. *Empirica*, 41/3, 467-480.
- Riadh, H. (2020). Modelling and Quantifying the Effects of Trade Facilitation on Trade and International Transport Costs Using the Logistics Performance Index. *International Journal of Shipping and Transport Logistics*, 12/5, 462-486.
- Sy, B., Villejo, S. J. ve Lacaza, R. (2020). An Analysis of the Impact of Asean's Logistics Performance on Trade Flows Using Linear and Non-Linear Methods in An Augmented Gravity Model. *Logistics Research*, 131, 5.
- Şimşek, T. ve Yiğit, E. (2019). Lojistik Performans ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Orta-Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 7(2), 169-177.
- Tang, C. F. ve Abosedra, S. (2019). Logistics Performance, Exports, and Growth: Evidence From Asian Economies. *Research in Transportation Economics*, 78, 100743.
- Uca, N., Civelek, M. E. ve Çemberci, M. (2015). The Effect of The Components of Logistics Performance Index on Gross Domestic Product: Conceptual Model Proposal. *Eurasian Academy of Science Eurasian Business & Economics Journal*, (1), 86-93.
- Wang, M. L., Qiu, Q. ve Choi, C. H. (2019). How Will the Belt and Road Initiative Advance China's Exports?. *Asia Pacific Business Review*, 25/1, 81-99.
- Yeo, A. D. ve Deng, A. (2020). Logistics Performance As a Mediator of the Relationship Between Trade Facilitation and International Trade: A Mediation Analysis. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 23/1, 1-11.

- Yeo, A. D., Deng, A. ve Nadiedjoa, T. Y. (2020). The Effect of Infrastructure and Logistics Performance on Economic Performance: The Mediation Role of International Trade. *Foreign Trade Review*, 55/4, 450-465.
- Zaninović, P. A., Zaninović, V. ve Skender, H. P. (2021). The Effects of Logistics Performance on International Trade: EU15 vs CEMS. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 34/1, 1566-1582.

Presentation ID / Sunum No: 87

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

| 276

**Kırım Savaşı Sırasında Sırp Topraklarında Osmanlı-Rus Mücadelesi
(1853-1856)**

Araştırmacı Mahmut İren
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Özet: Fransız İhtilali ile birlikte başlayan ulus hareketleri, XIX. yüzyılda birçok imparatorluğun hakimiyetinde yaşayan azınlıkların İmparatorluklara karşı bağımsızlık isyanına dönüştü. XIX. yüzyılın ortalarında İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya gibi devletler sömürgecilik yarışına girdiler. Bu sömürgecilik yarışında Rusya'da isteğini Osmanlı Devleti'nin boğazlarına, sıcak denizlerine ve Osmanlı hakimiyetindeki azınlıkları Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmakla gerçekleştirmek istiyordu. Rusya Osmanlı Devleti'nin hakimiyetindeki balkan halkalarını kıskırtarak 'Panslavizm'' politikası gereği iç karışıklıklar çıkarmaya başladı. Rusya'nın amacı Eflak Boğdan'dan Sırbistan'a Arnavutluk'tan Macaristan ve Yunanistan'a kadar uzanan bir Slav İmparatorluğu kurmaktı. Ruslar 1804 yılında Osmanlı Devleti hakimiyetindeki Sırları Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtarak Osmanlı Devleti'ni zor duruma bıraktı. 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile Rusların talebi ile de Osmanlı Devleti Sırlara özerklik vermiştir. Sırların Osmanlı Devleti'ne karşı bu isyan girişimi, diğer Balkan devletlerinin de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeye sevk etti. Ruslar Osmanlı Devleti üzerine Kutsal Yerler Sorunu ortaya koyup, Osmanlı Devleti'nin himayesinde bulunan Ortodoks Hristiyanların koruyuculuğunu talep etti. Rusya'nın bu talepleri Osmanlı Devleti tarafından red edilince Rusya Osmanlı hakimiyetindeki Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Bu işgal sırasında Ruslar, Sırların başında bulunan knezleri bağımsızlık vaadiyle Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtarak Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakıp Kutsal Yerlerde hak elde etmeye çalıştı. Rusların Eflak Boğdan'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın desteğini yanına alarak Rusya'ya karşı 1853-1856 Yılında Kırım Savaşı'nı ilan etti. Rusya, Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak için Sırları da yanına alarak Sırlara vaatlerde bulunup Sırp tebaası ile Sırbistan'da yaşayan Müslüman tebaayı birbirine karşı kıskırtmıştır Rusya Osmanlı Devleti'ne karşı Sırp knezlerine silah ve mühimmat desteğini vereceğini söylemiştir. Bu bildiri de Kırım savaşının nedenleri, Kırım savaşı Osmanlı Sırp ilişkileri, Kırım Savaşı'ndan önce Sırp Rus ilişkisi, Kırım savaşı sırasında Sırların rolü ve Kırım Savaşı'nın sonuçları arşiv belgelerinden desteklenerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rusya, Kırım Savaşı, Sırlar

SERBİAN IN THE CRIMEA WAR 1853-1854

Abstract: Provoking the Balkan peoples under the domination of the Ottoman Empire, Russia started to cause internal turmoil due to the policy of "Panslavism". Russia's aim was to establish a Slavic Empire stretching from Wallachia Moldavia to Serbian, from Albania to Hungary and Greece. In 1804, the Russians provoked the Serbs under Ottoman rule against the Ottoman Empire, leaving the Ottoman Empire in a difficult situation. With the Treaty of Edirne signed in 1829, upon the request of the Russians, the Ottoman Empire gave autonomy to the Serbs. The Russians posed the Holy Places Question on the Ottoman Empire and demanded the protection of Orthodox Christians under the auspices of the Ottoman Empire. (Uluerler, 2018, p. 329.) When these demands of Russia were rejected by the Ottoman Empire, Russia occupied Wallachia and Moldavia under Ottoman rule. After the Russian occupation of Wallachia Moldavia, the Ottoman Empire, with the support of England, France and Austria, declared the Crimean War against Russia in 1853-1856. In order to put the Ottoman Empire in a difficult situation in the Crimean War, Russia made promises to the Serbs by taking the Serbs along with it and provoked the Serbian citizens and the Muslim subjects living in Serbia against each other. In this paper, the causes of the Crimean War, the Ottoman-Serb Relations in the Crimean War, the Serbian-Russian relationship before the

Crimean War, the role of the Serbs during the Crimean War and the results of the Crimean War were discussed with the support of archival documents.

Keywords: Russian, Ottoman, Serbian and Crimean War.

Giriş

Rusya Osmanlı Devleti'nin hakimiyetindeki balkan halkalarını kışkırtarak 'Panslavizm'' politikası gereği iç karışıklıklar çıkarmaya başladı. Rusya'nın amacı Eflak Boğdan'dan Sırbistan'a Arnavutluk'tan Macaristan ve Yunanistan'a kadar uzanan bir Slav İmparatorluğu kurmaktı. Ruslar 1804 yılında Osmanlı Devleti hakimiyetindeki Sırları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtarak Osmanlı Devleti'ni zor duruma bıraktı. 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile Rusların talebi ile de Osmanlı Devleti Sırlara özerklik vermiştir. Ruslar Osmanlı Devleti üzerine Kutsal Yerler Sorunu ortaya koyup, Osmanlı Devleti'nin himayesinde bulunan Ortodoks Hristiyanların koruyuculuğunu talep etti. (Uluerler, 2018, s. 329.) Rusya'nın bu talepleri Osmanlı Devleti tarafından red edilince Rusya Osmanlı hakimiyetindeki Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Rusların Eflak Boğdan'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın desteğini yanına alarak Rusya'ya karşı 1853-1856 Yılında Kırım Savaşı'nı ilan etti. Rusya, Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak için Sırları da yanına alarak Sırlara vaatlerde bulunup Sırp tebaası ile Sırbistan'da yaşayan Müslüman tebaayı birbirine karşı kışkırtmıştır Rusya Osmanlı Devleti'ne karşı Sırp knezlerine silah ve mühimmat desteğini vereceğini söylemiştir. Bu bildiri de Kırım savaşının nedenleri, Kırım savaşı Osmanlı Sırp ilişkileri, Kırım Savaşı'ndan önce Sırp Rus ilişkisi, Kırım savaşı sırasında Sırların rolü ve Kırım Savaşı'nın sonuçları arşiv belgelerinden desteklenerek ele alınmıştır. (Sannav, 2022, s. 269).

KIRIM SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI-SIRP İLİŞKİSİ

Slavların bir kolu olan Sırlar, Roma İmparatorluğun bir parçasını oluşturuyordu. Roma'nın bölünmesiyle birlikte buralara Alanlar, Gotlar, Hunlar vb. kavimler hâkim oldu. Roma topraklarında Sırlar ilk olarak Avarların baskısı sonucu dağılmışlardı (Hacısalıhoğlu, 2009, s. 122).

VII. Yüzyılda Sırlar ilk yerleşim yerleri olan Raška bölgesine yerleştiler. Bu dönemde Sırlar Bulgarların baskısına uğradı ve zamanla Bulgarları yendi. Bizans hükümdarı Heraklios döneminde Hristiyanlaşan Sırlar, 1189 yılında Bizans hakimiyetinden kurtularak bağımsızlıklarını kazandılar (Afyoncu, 2006, s. 350). Sırlar, Slav kökenli Nemanich hanedanından olan idareciler döneminde yükselişe geçtiler. Bu idarecilerin en önemlisi aynı zamanda hanedanın kurucu olarak tanınan Stefan Nemanich'tir. Stefan Nemanich döneminde Sırlar Bizans'a karşı isyan etmeye başladılar (Kayapınar, 2019, s. 61).

Sırlar, Stefan Vojislav döneminde 1038-1039 yıllarında Bizans'a karşı bağımsızlıklarını elde ettiler. Vojislav, bağımsızlığın ardından İşkodra merkez olmak üzere Sırp prensliğini kurdu. Vojislav'un ölümünden sonra başa Michael geldi. Michael döneminde en büyük tehdit Bizans idi. 1077 yılında Sırlar "Zeta" adı altında Kostantiniye Bodin adında bir kralın hâkimiyetine girdiler. Bu hakimiyet ile tarihte ilk kez bir Sırp devleti ortaya çıkmış oldu. Kurulan bu devletin başına Stefan Nemanja geldi. Stefan Nemanja başa geldiği yıllarda Sırlar bölgedeki güçlerini korumak için komşularıyla ve zaman zaman Bizans ile savaşlar yaptılar Stefan Nemanja öldükten sonra devletin başına sırasıyla oğulları Vladislav, Radoslav, I. Uroş ve Dragutin geçti. Belli bir süre Sırp krallık merkezi Raška iken daha sonra kral Milutin, krallık merkezini Üsküp'e taşıdı. Böylece Sırlarda iki yüz yılı aşan bir süre hakimiyet sürecek olan Nemanjici hanedanını kurulmuş oluyordu (Özer, 2020, s. 436).

Sırların "Silni (kuvvetli)" lakabıyla andığı Stefan Dušan, (1331-1355) Sırp Nemanjić devletinin en meşhur dönemini yaşatacak lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Dušan Sırp topraklarının sınırını Adriyatik'ten Ege'ye, Tuna'dan Korintos Körfezine kadar genişletmeyi başardı. Stefan Dušan bu dönemde Sırp Piskoposluğunu patrikliğe kadar yükseltti. Stefan Dušan'ın en büyük hayali Bizans'ın elinden İstanbul'u alıp orada imparatorluğunu kurmaktı (Yalçın, 2012, s. 38-39).

Stefan Dušan dönemindeki Sırp ihtişamı Dušan'dan sonra başa gelen oğulları tarafından devam ettirilemedi Stefan Dušan'dan sonra iktidar koltuğunu devralan oğlu Stefan Uroş'un hükümdarlığı memleketin birçok yerinde kabul görmedi. Bundan dolayı ülkede iç karışıklıklar meydana geldi (Eroğlu,

2017, s. 83). Bu durumu fırsat bilen Osmanlı Devleti Sırp topraklarına akınlar düzenlemeye başladı (Afyoncu, 2006, s. 346). Orhan Bey'den sonra tahta çıkan I. Murat Sırp'ları, ciddi manada baskı altına almayı başardı. Onları Sırpsındığı Savaşı'nda yenilgiye uğrattı. I. Murat 1364 yılında Sırpsındığı Savaşı'nın rövanşı gibi değerlendirilen Çirmen Savaşı'nda 1371 yılında Sırp'ları yeniden yenilgiye uğrattı (Türkmen, 2013, s. 452). 1386 yılında Topliça Nehri kenarında bulunan ve Ploşnik diye anılan yerde tekrardan bir araya gelindi Yapılan savaş Osmanlı Devleti'nin hezimetini ile sonuçlandı. Ploşnik bozgunu, Balkanlar'daki devletlere cesaret ve özgüven kazandırdı. Osmanlı Devleti'nin hiç beklemediği bu mağlubiyet, Osmanlı'nın Balkanlarda ilerlemesini ve genişlemesini durdurdu. Sırp'lar Ploşnik Savaşı'nın sonucuna güvenerek, I. Murat'ın da Anadolu'da olmasını fırsat bilip, Boşnakların ve Bulgarların desteğini alarak Osmanlı ile 1389 yılında I. Kosova Savaşı'nda karşı karşıya geldiler (Emecen, 2022, s. 221,222.)

Sırp'lara karşı en belirleyici savaş olarak geçen 1389 "I. Kosova Savaşı" Osmanlı kuvvetleri, Kosova mevkiinde sadece Sırp'lara karşı değil Sırp'ların müttefiki olan Boşnak, Hırvat, Bulgar ve Arnavutlardan oluşan ittifak ordusuyla karşılaştı. Toplanan bu ittifak ordusu Osmanlı Devleti'ni Ploşnik'te yendiği için bu savaşa da o niyetle çıkmıştı Osmanlı Devleti Sırp ittifakına karşı bu savaşı kazanarak Balkanlarda hakimiyetini sağlamlaştırmak istiyordu. 1839 yılında Kosova ovasında I. Murat komutasındaki Osmanlı ordusu ile Lazar Hrebeljanoviç'in komutasındaki Sırp müttefik ordusu arasında yapılan bu savaş Osmanlı ordusunun kesin zaferiyle sonuçlandı. Bu savaşla birlikte Balkanlarda Osmanlı hâkimiyeti kabul edilmiş oluyordu (Zinkeisen, 2011, s. 53-72).

Sırp'lar, 1371 Çirmen Savaşı ve 1389 I. Kosova Savaşı'nda Osmanlıya yenilince anlaşma gereği Osmanlı Devleti'ne vergi vermeyi ve Osmanlı ordusuna yardımcı kuvvetler göndermeyi kabul ederek Osmanlı'ya bağlı vassal haline geldi (Kurt, Sırbistan, 2019, s. 121-122). Büyük bir bölümü Fatih Sultan Mehmet döneminde feth edilen Sırbistan, 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan'ın hakimiyetinde bulunan Belgrad'ı fethetmesiyle bölge tamamen Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girdi (Durdu, 2018, s. 61). Osmanlı Devleti 1541 yılında Budin eyaletinin kurulmasıyla birlikte Semendire sancağını Budin sancağına bağladı. Budin'nin kaybedilmesiyle birlikte Semendire sancağı 1552 yılında kurulan Temeşvar sancağına dahil oldu (Eroğlu, 2017, s. 96-100). Sırp'lar, XVIII. Yüzyılın ortalarına kadar herhangi bir sorun yaşamadan Osmanlı himayesinde yaşadılar. Sırp'larda asırlar boyunca yönetimi altında yaşadığı Osmanlı Devleti'ne karşı milliyetçi hareketlenmeler 1557 yılında Peç'te Sırp patrikliği kurulduktan sonra yükselmeye başladı. Bu hareketlenme ile birlikte Osmanlı Devleti sisteminde başlayan bozulmalar ve Ruslar'ın vermiş olduğu destekle birlikte bu hareketlilik kendini Belgrad'ta da hissettirmeye başladı. Bir yandan Rusların desteği bir yandan da büyük devletlerin Balkan bölgesindeki çıkar yarışı ve Fransız İhtilalinin verdiği sonuç Balkan milliyetçiliğinin körüklenmesine neden oldu (Toprak, 2011, s. 71).

Bu etkiler arasında Osmanlı Sırp ilişkisini etkileyen diğer önemli bir konuda yeniçerilerdi. Osmanlı Devleti merkezde sorun teşkil eden yeniçerileri merkezi yönetimin huzurunu bozmamaları için merkezden uzaklaştırıp, Balkanların belli başlı eyaletlerine gönderiyordu. Bölgeye giden Yeniçeriler keyfi idare tarzıyla Sırp halkına kötü davranıyordu. Bu durum karşısında Knezler öncülüğünde III. Selim'e iletilen şikayetler neticesinde düzenlemeler yapıldı (Beydili, 2013, s. 459-460). Sırp topraklarında başlayan ilk huzursuzluk, Zitvatorok Antlaşması (1606) ile sonuçlanan Osmanlı Avusturya savaşında vuku buldu. Avusturya'nın girişimiyle ilk isyan Temeşvar Eyaletinin parçası olan Banat'ta çıktı. Banat Sırp'ları başlattığı isyanlara karşılık Avusturya'dan gereken yardımı bulamayınca isyan hareketi başarısız oldu. XVII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Balkan bölgesinde Avusturya ve Rusya'ya karşı almaya başladığı yenilgiler ve yapılan antlaşmalar Sırp halkı üzerinde de etki bıraktı. 1683 yılında Osmanlıya karşı başlayan harplerde, Sırp'ların Osmanlıya karşı hareket etmeye başladığı görülmektedir. 1687 yılında Avusturya "Kutsal İttifak" savaşında Belgrad'ı işgal edip Sırp halkını Osmanlıya karşı kızdırttı (Yalçın, 2010, s. 5).

1718 yılında Belgrad'ı kuşatan prens Eugen'nin ordusunda on bine yakın Sırp bulunmaktaydı. Sırp'ları Avusturya Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketlerinde kullanıyordu. Avusturya 1741 yılında yeniçeri baskısını bahane ederek Sırp'ların yeniçerilere karşı isyan etmelerini istiyordu (Jelavich, 2006, s. 101-102). Avusturya hükümetinin Sırp'lar üzerindeki emelleri Napolyon Bonapart'ın Avrupa'da başlattığı savaş ve yayılan Milliyetçilik akımı yüzünden yarıda kaldı. Avusturya hükümeti asıl tehlikenin Fransa'dan gelebileceğini bildiği için mevcut konumunu korumaya başladı. Bu gelişmeler ile birlikte

Sırp topraklarında başlayan otorite boşluğunu fırsata çeviren yine yeniçeri konumunda olan Yamaklar oldu (Uygun, 2011, s. 418). 1797 yılında Vidin Paşa'sı olan Pazvantıoğlu Sırp halkına baskısını artırınca Hacı Mustafa Paşa merkezden aldığı yetkilerle Pazvantıoğlu'nun halk üzerindeki baskısını azaltmak ve Sırları yatıştırma politikasını devreye sokmak istedi. Osmanlı Devleti'nin bu tedbirleri olumlu sonuçlar vermeye başladı. (Jelavich, 2006, s. 220-221).

Yeniçeriler tarafından Hacı Mustafa Paşa'nın ölümüyle Sırp topraklarında kargaşa çıkmaya başladı. 1802 yılında Dayıların Sırp halkı üzerinde baskıcı yönetimi başladı. Bu durum Sırp isyanına yol açtı (Kurat, 1990, s. 19-22). Sırlar XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarında çeşitli iç ve dış nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmeye başladılar. İç nedenler arasında XVIII. yüzyılın sonunda ve XIX yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde başlayan asayişsizlik yüzünden can, mal ve hukuk güveninin azalmasının önemli bir yeri vardı (Sert, 2013, s. 11,15,17). Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan topraklardaki başı boş kalan halkın, toprağı olan halkın mallarını yağmalaması ve bölgeye gönderilen valilerin, yamakların ve yeniçerilerin bölge halkına haksızlık etmesi, halkın sırtına vergi yüklemesi isyanların başlamasına sebep olan en önemli iç sebep olarak karşımıza çıkmaktadır (Uygun, 2011, s. 418,419).

Sırp isyanlarının çıkmasına sebep olan iç sebeplerin yanısıra dış sebeplerde önemli etkene sahipti. Bunların içinde en önemli sayılacak nedenler arasında savaşlar gelmekteydi. XVIII. yüzyılın sonunda başlayan Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Rusya savaşları ile birlikte Hristiyan tebaanın Osmanlıya karşı Avusturya ve Rusyanın yanında yer alması önemliydi. Bunun yanı sıra Rusyanın Sırlar üzerinde akrabalık bağından dolayı hak iddia ederek "Panslavizm" politikasını gerçekleştirme düşüncesi ve Fransız İhtilaliyle birlikte Osmanlı Devleti'ni yıkmak için milliyetçilik fikrinin körüklemesi de bulunuyordu. Rusların amacı Balkanlarda ulus devleti kurmak ve bunlara hâkim olup Osmanlıya karşı beraber hareket etmektir (Aslantaş, 2005, s. 117-119). Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı savaşların iki yönü vardır. Birincisi, Balkanlardaki bütün Slavları tek çatı altında toplamak ve doğu Avrupa'da hâkimiyet kurmak ikincisi ise, Osmanlı Devleti'nde bulunan İstanbul ve Çanakkale boğazında hakimiyet kurup sıcak denizlere açılmaktır (Âdem, 2001, s. 1-2). Sırp sancağında görevli Hacı Mustafa Paşa'nın "yamaklar" tarafından öldürmesinden sonra Sırp halkına baskı düzenlemeye başlayan Yeniçeri rolündeki "Dayılar" bölgede baskılarını artırıp knezlerle ve tımar sahipleri ile sürekli çatışmalara giriyorlardı. (Nasuhbeyoğlu, 2008, s. 14).

Bu çatışmalarla birlikte Dayıların sancaklarda kurmaya çalıştığı bu sisteme ilk tepkiler Knezler, Tımar sahipleri ve Zaimlerden gelmişti. Dayıların baskılarına baş kaldıran halk dağa çıkıp Dayıların rejimine karşı ayaklandılar. (Uygun, 2011, s. 419-420). Sırların dayılara karşı verdiği mücadele Kara Yorgi'nin lider olması ile birlikte dış güçlerle yapılan görüşmeler ve vaatler 1804 yılından başlayıp 1812 yılına kadar sürecek I. Sırp isyanının başlamasına sebep oldu. (Aslantaş, 2005, s. 138-139). Yorgi 1804'te Oraşats'da knezlerle yapılan toplantıda Şumadiya'da başlayan isyanın lideri olarak seçildi. Kara Yorgi liderliğindeki bu isyan yabancı güçlerle temasa geçilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin ciddi bir şekilde bölgede otoritesini sarstı. (Yılmaz, 2013, s. 224).

Kara Yorgi önderliğindeki bu isyanın ilk yıllarında Sırların 1804-1805'te yaptıkları saldırılar genellikle Osmanlı ordusunun bulunmadığı yerlerde başladı. İlk olarak köy, hisarcık kasaba gibi yerlerde yaşayan halklara saldırdılar. (Sabri Sürgevil, 2012, s. 54). Kara Yorgi birlikleri Osmanlı Ordusuna karşı Semendire kalesini alarak burayı başkent yaptı. 1806'da ise Belgrad ele geçirerek knezlikte Osmanlı hakimiyetini kırıp Sırp hakimiyetini sağlamaya başladılar. Belgrad'da hakimiyeti sağlayan Sırlar, Avusturya ve Rusya gibi devletlerle görüşerek Osmanlıya karşı müttefik olup güçlerini pekiştirmek istiyordu. (Hamzaoglu, 2010, s. 236). Sırların bu faaliyetlerini haber alan Yeniçeriler, isyana başlayan Sırları öldürdü. Bunun üzerine öldürülen Sırların öcünün alınacağını söyleyen isyancılar devlete karşı harekâta başlattılar. Osmanlı Devleti bu isyan üzerine Bekir Paşa komutasında bir orduyu isyancılar üzerine gönderince Sırlar da Rusya ve Avusturya'dan gizli olarak temin ettiği silahlarla karşı koymaya başladı. (Börekeçi, 2001, s. 18-20) Kara Yorgi ve onun destekçileri kaçınca Osmanlı Devleti Belgrad'da hakimiyetini tekrardan kurmayı başardı. Semendire sancağındaki otoritesini tekrardan kurmak için harekete geçti. Osmanlı Devleti Belgrad'ın geri alınması ile birlikte Sırlar adına Ruslarla 1812'de "Bükreş Antlaşması" imzalayarak I. Sırp İşhanı'nı sona erdirmiş oluyordu. (Aslantaş, 2006, s. 91).

Bükreş Antlaşması'nda Ruslar, Osmanlı Devleti'nden Sırlara iç yönetiminde daha geniş ayrıcalıklar vermesini istedi. Rusların Bükreş Antlaşması'nda, Sırları ilgilendiren maddeyi koymasının amacı, Sırp isyancıları yanlarına alıp Osmanlı Devleti'ni Balkanlarda sıkıştırmak istemesiydi. Osmanlı Devleti'nin Sırlara tanıdığı ayrıcalık Osmanlı Devleti'nin bünyesindeki diğer halklarında Osmanlıya karşı başkaldırmasına neden olacaktır. (Uçarol, 2008, s. 114).

Rusya Bükreş Antlaşması'nda Sırlar ile ilgili VII. Maddenin Osmanlı Devleti tarafından hemen uygulanmasını istedi. Osmanlı Devleti'nin Sırlara verilen imtiyazları yerine getirmemesi nedeniyle Sırp isyancıları daha sonra Osmanlı Devleti'ne karşı tekrardan ikinci bir isyan girişimine başladılar. İkinci isyan ile birlikte Osmanlı Devletinden yeni kazanımlar elde etti. (Aslantaş, 2013, s. 163-164). Miloş Osmanlı Devletinden 1828 yılında Sırbistan iç yönetimin de bazı imtiyazları Rusya'nın yardımı ile elde etmeyi başardı. 1829 yılında Edirne Antlaşması ile Sırlar Miloş'un çabalarıyla özerk konuma geldi (Akdağ, 2019, s. 73).

1853-1854 KIRIM SAVAŞI SIRASINDA SIRPLARIN ROLÜ

Kırım savaşı öncesi Avrupa devletleri, çıkarlarına göre hareket etmekteydi. Bu devletler sömürgecilik politikalarını hayata geçirmek için Osmanlı Devleti'nin iç meselelerini, azınlık isyanlarını ve Hristiyanlar için kutsal olan yerleri bahane etmeye başladılar (Acar k., 2019, s. 114). Kutsal Yerler imtiyazı için Rus elçisi Prens Mençikof Osmanlı hariciye nazırı ile görüşerek kutsal yerler sorunu ile ilgili isteklerini beyan eden bir görüşme gerçekleştirdi. Ruslar Patrikhanelerin imtiyazlarını düzeltilmesi iki ülkenin barışına vesile olunacağını dile getirdi. Ortodoks patrikhanelerin haklarının verilmesi ve üzerlerindeki baskıların kaldırılması yönündeki bu isteklerin kabul edilmesi iki ülke arasındaki barışa vesile olacaktı. Bu durum Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılandı. Ruslar hariciye nazırıyla görüşmesindeki amaç kutsal yerlerdeki haklarının evvela resmi yollarla çözümlemesini istemesiydi. Rusya Kutsal Yerler sorununu Osmanlı Devleti ile Rusya arasından büyük bir sorun teşkil edeceğini beyan edip bu isteklerinin padişaha arz edilmesini istedi (BOA. A. AMD. 63/12/1). Osmanlı Devleti'nin bu dönem içindeki sorunlarını fırsat bilen Ruslar, kutsal yerler sorunun bahane ederek Eflak ve Boğdan bölgesini işgal etti. Eflak ve Boğdan XVIII. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti ile Rusya arasında askeri ve siyasi çekişme merkezi olmuştu. (Efe, 2018, s. 158). Osmanlı Devleti Rusların bu tutumuna karşı savaş başlatmamış olayı barışçıl bir yolla çözmek istemiş olayın gidişatına göre Rus işgali karşısında taraf toplamak istemiş Rusya'ya karşı cephe oluşturup bu işgalden vaz geçirmek istemişti. Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı öncelikle barış çalışmaları Ruslar tarafından sürekli suistimale uğratılıyordu. Osmanlı Devleti'nin barış hamlelerine karşılık Rusya, Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladı. Osmanlı Devleti Londra sefiri olan Kostaki Masrus ile görüşerek Rus işgaline karşı İngiltere'nin Osmanlı Devletinden yana olduğunu belirtti. Paris'te ki Osmanlı sefiri Veliyyudin Efendi Fransa'nın Rusların bu işgaline karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu beyan edip Avusturya'nın da bu düşüncede olduğunu belirtti. Avrupa'nın tamamını etki edecek olan bir savaştan kaçınması için Avusturya Viyana'da büyük devletlerin katıldığı bir konferans düzenledi. Viyana notası olarak belirlenen bu konferansta Fransa, İngiltere, Avusturya ve Prusya Osmanlı Devletinden yana olduklarını bildirdiler (BOA. HR. TO. 573/53).

Kırım Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti müttefiklerin desteğinin ile birlikte balkanlarda kendisine bağlı olan devletleri de Rusya'ya karşı kullanmak istedi. Osmanlı Devleti Sırların Tuna sınırında olan Eflak ve Boğdan'a giren Ruslara karşı sınırda askeri tedbirleri aldı. Osmanlı Devleti Kırım harbi başlamadan Rusyanın Tuna'nın ötesine asker yığdığının haberi alması üzerine tedbirler alarak Sırbistan'ın Tuna boyuna asker yerleştirmeye başladı. Bu durum Sırp topraklarında halk arasında korkuya neden oldu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Tuna nehrine yerleştirdiği askerlerin Sırp reayasına herhangi bir zarar vermeyeceğini aksine Rusların işgal emellerine karşı halkı koruma niyetinden dolayı tedbir alındığını beyan etti (Çetin M., 2016, s. 74).

Belgrad Muhafızı Ahmet İzzet Paşa tarafından beyan edilen bir hususta Kırım Savaşı sırasında Rusların Eflak ve Boğdan'da harbiye gazetesinde Osmanlı Devleti aleyhine yazılar yazmakta olduğunu bildirdi. Gazetede Ruslar tarafından Osmanlı Devleti'nin Tuna nehrine tedbir olarak yerleştirdiği askerlerine saldırıp çoğunun geri çekildiğine dair yazılar yazdı. Ruslar bölgedeki Sırp Eflak ve Boğdan halkını korkutup kendi yanlarına çekip Osmanlı Devleti'ni bölgede zor durumda bırakmak istediler. Ruslar savaşta zorlandığı için Osmanlı Devleti ve halkı üzerinde psikolojik baskı kurmak için halka gazeteler

üzerinden yalan yanlış bilgi vererek baskısını daha çok artırmaya başladı. Ruslar Sırpların Oksbur Gazetesinde Kruneştat Çayton Nam gazetesine Bükreş'ten telgraf üzerinden Rusların Tuna nehri kıyısından püskürttükleri Osmanlı askerlerinin tekrardan taarruza geçtiğini ama Rusların tarafından tekrardan geri püskürtüldüğünü bildirdi. Bu malumatların Bükreş üzerinden telgraf yolu ile Prens Mançikof tarafından yazıldığı beyan edilmişti. Mençikof Bükreş'e savaşın durumunu görüşmek için gittiği sırada bu havadisleri generallerinden alarak haber veriyordu. Mançikof'un bildirimleri Sırp gazetelerinde Osmanlıların Tuna'nın sol tarafında bulunan Kefe'deki mevkillerine Rus askerlerinin yoğun baskılarından dolayı çekildiklerine dair haberler yapıldı (BOA. İ.HR.105-5125).

1853 yılında Kırım Savaşı sırasında Sırp tebaa arasında dolaşan bu asılsız haberler neticesinde Sırplar içinde Belgrad kalesinde birtakım hareketlenmeler olduğu beyan edildi. Avusturya konsolosu tarafından bu durum Osmanlı Devleti'ne bildirildi. Rusların Eflak işgali üzerinden başlayan savaşta Sırpların Osmanlı Devleti gözetiminde olduğunu lakin Belgrad kalesi ve civarında Rus propagandası yapıldığı ve bu asilerin Ruslar ile birlikte olup Osmanlı Devleti'ne saldırma hazırlığında olduğunu bildirdi. Avusturya konsolosunun beyanıyla birlikte Ruslar Savaş sırasında Sırp topraklarında ajanlık propagandası yapıp, Sırpları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana sevk ediyordu. Avusturya İngiltere ve Fransa bu hususlar karşısında Osmanlı Devleti'ni derhal tedbir almaya davet etti. İsyana sebep olan asillerin yakalanıp ceza verilmesini ve Sırp topraklarında ajanlık faaliyetinde bulunanlarında derhal, hal çaresine bakmasını söyleyince Osmanlı Devleti isyan hazırlığında olan asilleri yakalamış ve ceza vermiştir (BOA.HR.MKT.61-87).

Kırım savaşı başladığında Avusturya konsollusu tarafından padişaha takdim olarak bildirilen Rus ajanların Sırpları isyana teşvik eden çalışmalarına karşılık Osmanlı Devleti Belgrad topraklarında Rus faaliyetleri üzerinde Sırbistan'da tedbirler aldı. Osmanlı Devleti bu durum karşısında Rus konsolosluğuna yazdığı bir telgrafta Rusların hiçbir cihetle Belgrad'a gelip Sırplarla iş birliğine girilmemesini istedi. Rusların Sırp topraklarına girmesi üzerine Sırp topraklarında Osmanlı Devleti'ne karşı huzursuzluk çıkarıldığını düşünülüyordu. Osmanlı Devleti bu durum karşısında Sırp toprakları içinde asayiş temin edecek askeri tedbirler alarak Rusların bu topraklarda ajanlık propagandasına mâni olmaya başladı (BOA. MB.İ.12-7).

Rusların Eflak işgalinden sonra Osmanlı Devleti'ne karşı başlatmış olduğu Kırım Savaşı sırasında hem Sırbistan tebaası arasında çıkardığı huzursuzluk hem de Rusların kendi çıkarları gereği desteklediği Sırpların Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Sırp yöneticilerine karşı zararlı faaliyetleri ile Sırplar zarar görmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ve yönetici Sırp beyleri arasından Kırım Savaşı'nda Eflak yakasına yığılmış Rus askerlerine karşı beraber hareket etmek kararı alındı. 1854 yılında Vidin valisi olarak görev yapan Sami Paşa tarafından Osmanlı Devleti ve Sırp hariciye müdürü Rusları Sırbistan'a sokmamak için Osmanlı Devleti ile birlikte Ruslara karşı beraber hareket edip savaşacaklarını bildirdi. (BOA.HR.SYS. 1347-9)

Kırım Savaşı sürecinde hem Osmanlı Devleti hem de Rusya tedbirli hareket etmekteydiler. Ruslar, Prens Gorçakof'un yönetimiyle Tuna nehrini geçmeye karar verdiğinde Osmanlı Devleti tedbir olarak askerlerini Vidin'de toplamasını ve Kalafatı işgaline karşılık savunmayı güçlendirmeye başladı. Osmanlı Devleti'ni bu hareketi Ruslar tarafından Küçük Eflak ve Bükreş'e yönelik bir taarruz planı olduğunu düşündürmekteydi Ruslar bu düşünce ile birlikte işgal ettiği küçük Eflak'ta asker sayısını arttırdı. Rusların bu hareketinin sebebini Sırbistan ve Karadağ ile temas kurmak için yaptığını düşünen Osmanlı Devleti Sırbistan beyleri ile görüşme gerçekleştirdi (Köremezli, 2021, s. 765).

Osmanlı Devleti'nin Vidin'de toplanmasına karşılık Ruslar tarafından bu bölge işgal edildi. Rusların bu bölgeyi işgal etmesine karşılık Osmanlı Devleti bu durum karşısında Sırp beyleri ile bir görüşme gerçekleştirerek Rusların bu işgaline karşı Sırp beylerin ve Sırbistan ahalisinin desteğini talep etti. Bunun üzerine Sırp beyleri Rusların işgali kabul edilemez olduğunu bu durum karşısında Osmanlı Devleti ile birlikte savaş sonuçlanıncaya kadar beraber hareket edip sadakatlerini göstereceklerini belirttiler. Sırpların da desteğini alan Osmanlı Devleti Serdar-ı Ekrem sıfatıyla ordunun başında bulunan Ömer Paşa hem Vidin hem de Kalafat'a saldırıp Rusların gücünü kırdı (BOA. HR.SYS,1347-99).

KAYNAKÇA

(BOA. A. AMD. 63/12/1).

(BOA. HR. TO. 573/53).

(BOA. İ.HR.105-5125).

(BOA.HR.MKT.61-87).

(BOA. MB.İ.12-7).

(BOA.HR.SYS. 1347-9).

(BOA. HR.SYS,1347-99).

Acar, k. (2019). *Kırım Savaşında (1853-1856) döneminde Propaganda Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi*. Manisa: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.

Adem, H. (2001). *Rusya'nın şark siyaseti*. Erzurum: Aktif Yayınevi.

Afyoncu, E. (2006). *Osmanlı İdaresinde Sırbistan*. İstanbul: Karadeniz Araştırmalar Merkezi, Balkanlar El Kitabı, cilt,1.

Afyoncu, E. (2006). *Osmanlı İdaresinde Sırlar*. Ankara : Balkanlar El Kitabı .

Akdağ, A. (2019). *1826 Akkerman Antlaşması Sebepleri-Müzakereleri-Tahlili-Tatbik*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH anabilim Dalı.

Aslantaş, S. (2005). *Sırp İsyanlarına Giden Yol (1788-1804)*. Ankara: Türkiye Araştırmaları Dergisi.

Aslantaş, S. (2006). *Sırp İsyanları 1804-1815 Milli Bağımsızlık Hareketi mi, Burjuva Devrimi mi, Köylü Ayaklanması mı*. İstanbul: Doğu- Batı Dergisi, Milliyetçilik özel sayı.

Aslantaş, S. (2013). *Osmanlı Rus İlişkilerinden Bir Kesit 1826 Akkerman Antlaşmasının Müzakereleri*. Ankara: Uluslararası ilişkiler Akademi dergisi.

Beydili, K. (2013). *Yeniçeri*. İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi.

Börekçi, M. Ç. (2001). *Osmanlı İmparatorluğunda Sırp Meselesi*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.

Çetin, M. (2016). *Kırım savaşı Emperyal Güçlerin Dünya savaş Güçleri*. Almata: Avrasya araştırmalar Enstitüsü Dergisi.

Durdu, M. (2018). *Osmanlı Askerlerinin Sırbistan'dan Çekilmesi ile ilgili Müzakereler ve Belgrad'da Yapılan merasim*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Efe, A. (2018). *Slistre Eyaletinde Osmanlı Rus Savaşları Küçük Kaynarcadan Berline*. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Tarih bölümü dergisi.

Emecen, F. (2022). *Kosova savaşları*. İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi.

Eroğlu, H. (2017). *Osmanlı Sırp İlişkileri*. Ankara: Otam Dergisi.

Eroğlu, H. (2017). *Osmanlı- Sırp İlişkisi*. İstanbul: Otam sayı 41.

Hacısalioglu, M. (2009). *Sırbistan*. İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi.

Hamzaoglu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü Cilt III*. Üsküp: Logos-A Yayınları.

Jelavich, B. (2006). *Balkanlar Tarihi 18. ve 19. yüzyılları*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kayapınar, L. (2019). *Ortaçağ Yeniçağ Avrupa tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.

Köremezli, İ. (2021). *Kırım Savaşında Osmanlı Stratejisi; Rus Ordusuna karşı Tuna'yı savunmak*. Ankara: Uluslararası Tarih Araştırmalar Dergisi.

Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür bakanlığı yayınları.

- Kurt, H. (2019). *Sırbistan*. İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi.
- Nasuhbeyoğlu, T. (2008). *Balkan Tarihine Genel Bir Bakış*. İstanbul: Balkan Yayınları .
- Özer, B. Y. (2020). *II. İoannes Komnenos Dönemi Bizans-Macar İlişkileri ve Sırp İsyanı (1127-1129)*. Ankara: Orta Çağ Araştırmalar Dergisi.
- Sabri Sürgevil, C. Ö. (2012). *Balkanlar-1*. İzmir : Ege Üniversitesi Yayınları .
- Sert, M. S. (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Sırp İsyanları (1804-1817)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Toprak, S. (2011). *19. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Türkmen, İ. (2013). *OSMANLI Devleti'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: STEFAN LAZAREVÇ*. Gaziantep: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Uçarol, R. (2008). *1789-1914 Siyasi Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uygun, S. (2011). *Sırp İsyanı ve Hurşit Ahmet Paşa*. Ordu: Uluslararası sosyal Araştırmalar Dergisi cilt 4, sayı, 17.
- Yalçın, A. K. (2012). *Balkanlarda Sırp Milliyetçiliği*. Sakarya: Sakarya Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Yalçın, H. (2010). *Sırp Çete Hareketleri ve Osmanlı Devleti*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Yılmaz, Ö. F. (2013). *Osman Gaziden Sultan Vaidüddin Han'a Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayınevi.
- Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu-1*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Presentation ID / Sunum No: 12

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9364-5606

| 284

Sinemada Yeni Fransız Aşırılığı ve Eril Tahakkümün İzleri: Gaspar Noé Filmlerine Dair Feminist Eleştirel Bir Analiz

Dr. Öğretim Üyesi M. Özer Özkantar
Gaziantep Üniversitesi

Özet: Sinema gerçekliğin izlerini reel dünyaya en yakın biçimle aktarabilme gücüne sahip sihirli bir kitle iletişim aracıdır. Kimi zaman bunu yavaş bir anlatımla izleyicilere ileten sinematik yaklaşım kimi zaman ise sansasyonel bir gerçekliğin peşinden gitmeyi yeğlemektedir. Sinemadaki dönemsel akımlar ya da eğilimler de bu durumun çok daha keskin bir şekilde gerçekleşmesine ön ayak olabilmektedir. Bu noktada 2000’li yılların başlangıcından itibaren Fransa’da gözlemlenen Yeni Fransız Aşırılığı akımı özellikle art-house filmlerde kendine yer edinmekte, gerçeklik algısını şiddet, cinsellik ve mental çöküş üçgeninde ele alan filmlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu akım isminden de anlaşılabilirliği üzere aşırılıkları merkezine alma yönünde hareket eden filmleri çatısında barındırmaktadır. Akımın en bilinen temsilcilerinden biri ünlü yönetmen Gaspar Noé’dur. Noé, filmlerinde toplumsal cinsiyet rollerine dair saldırgan bir tavır sergilemekte, özellikle kadın kimliğine yönelik agresif bir üslup kullanmakta ve eril bir bakış açısıyla kadınlık olgusunu radikal bir biçimde ötekileştirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı Gaspar Noé filmlerinde şiddet, erotizm ve psikolojik çöküş üçlemesi içerisinde betimlenen kadınlığı incelemektir. İlgili çalışmada Noé’un *Seul Contre Tous* (1996) ve *Irreversible* (2002) filmleri bilinçli örneklem yöntemi ile belirlenmiş, betimsel analize tabii tutulmuş ve yönetmenin kadınlık algısını alışılagelen kodlardan çok daha sert şekilde ele alan bir tutumla tasvir ettiği görülmüştür. Dahası yönetmenin bu süreçte sinemanın imkânlarını olabildiğince sert bir şekilde kadınlık örüntüsünün aleyhine esnettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Yeni Fransız Aşırılığı, Gaspar Noé, Feminizm.

The New French Extremity in Cinema and Traces of Masculine Domination: A Feminist Critical Analysis of Gaspar Noé’s Films

Abstract: Cinema is a magical mass media that has the power to convey the traces of reality to the real world in the closest way possible. The cinematic approach, sometimes conveying this to the audience with a slow narrative, sometimes prefers to go after a sensational reality. Periodic movements or trends in cinema can also lead to the realization of this situation much more sharply. At this point, the New French Extremity movement, which has been observed in France since the beginning of the 2000s, takes its place especially in art-house films and hosts films that deal with the perception of reality in the triangle of violence, sexuality and mental collapse. As can be understood from its name, this movement includes films that move towards centering excesses. One of the most well-known representatives of the movement is the famous director Gaspar Noé. Noé exhibits an aggressive attitude towards gender roles in her films, uses an especially offensive style towards female identity, and radically marginalizes femininity with a masculine point of view. Therefore, the aim of this study is to examine the femininity depicted in the trilogy of violence, eroticism and psychological collapse in Gaspar Noé films. In the related study, Noé’s films *Seul Contre Tous* (1996) and *Irreversible* (2002) have been determined by the conscious sampling method, subjected to descriptive analysis, and it has been seen that the director portrayed the perception of femininity in a way that handled the perception of femininity much more harshly than the usual codes. Moreover, it has been observed that the director flexes the possibilities of cinema as harshly as possible against the pattern of femininity in this process.

Keywords: Cinema, New French Extremity, Gaspar Noé, Feminism.

Giriş

Sinema keşfedildiği ilk dönemlerden bu yana sürekli olarak gelişen, gerek soso-kültürel düzlemlerden gerekse teknolojik gelişmelerden etkilenen, değişime ve dönüşüme açık bir sanat olarak ifade edilebilir. Sinema, kendine dair anlatı araçları sayesinde oldukça güçlü bir anlam yaratma potansiyeline sahiptir. Bu açıdan bakıldığında sinemanın sadece dönüşen bir yapı değil dönüştürücü bir etkisi olabilecek olan da bir alan olduğunu düşünmek yanlış bir argüman olmayacaktır. Ancak dönüşüm ya da değişim sürecinde sinematik anlatının hangi kodlar üzerinden oluşturulduğunu gözlemlemek, sinema ve değişim sürecinin analizini yapmak da önemli bir süreç olarak görülmelidir.

Sinema, toplumsal süreçlerin hemen merkezinde, ideolojik olanın ya da muhalif olanın çevresinde konumlanabilen, esnek anlatılar yaratabilen bir yapıdadır. Her ne kadar sinema dendiğinde akla ilk etapta Hollywood merkezli, eğlence odaklı, sıklıkla klasik anlatıdan beslenen yapımlar gelse de, sinema sürekli olarak farklı sanat dallarının da etkisiyle beraber başka bağlamlar kazanmış, farklı söylemlerle olup biten hemen herşeyi kendi perspektifiyle izlecisiyle buluşturmuştur. Özellikle sinemanın fabrikasyon bir ürünmüşçesine tek tip ürünler üretmesinden rahatsız olan ulusal sinemaların varlığı farklı sinema oluşumlarının da önünü açmıştır. Bu açıdan bakıldığında Fransız Sinemasına ayrı bir parantez açmak gerekir. Sinemaya yönelik köklü ve eleştirel bir bakış geliştiren Fransız film eleştirmenlerinin etkisiyle, sinema özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası farklı bir dil geliştirme imkanı bulmuş, modern anlatıyı sinemanın araçları ile birleştirerek kristal anlatılar yaratıp düşünce yoğun filmler çekmişlerdir. Yeni Dalga olarak da bilinen ve klasik anlatıdan keskin çizgilerle ayrışan bir filmler sinemanın dönüştürücü potansiyelini göstermesi noktasında oldukça değerlidir.

2000’li yıllarlar beraber yükselişe geçen Fransız Yeni Dalga Sineması ise Yeni Dalga’dan daha farklı, kendine aşırılıkları merkeze alan bir sinema yapılanmasının peşine gitmiş, cinsellik, şiddet, argo ve rahatsız edicilik filmlerin içerisine gerçekçi bir şekilde eklenmiştir. Ancak söz konusu toplumsal cinsiyet rolleri olduğunda sinematik anlatı aşırılıkları kadınlığın aleyhine konumlandırmıştır. Yeni Fransız Aşırılığı yönetmenlerinin en ünlülerinden biri olan Gasper Noe, bu akımın en bilinen temsilcilerinden biri olarak bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı Gasper Noe’un Yeni Fransız Aşırılığı kapsamında değerlendirilen iki filmi *Seul Contre Tous-Herkese Karşı Tek Başına* (1996) ve *Irreversible- Dönüş Yok* (2002) filmlerindeki kadınlık örüntülerini eril düzleme muhalif bir bağlamda okumaktır. Bu nedenle seçili örnekler üç temel kategoriye oturtularak betimsel analiz ile incelenecektir. Analizlerde sadece kadın başrol oyuncularını irdelenecektir. Ancak film incelemeleri öncesinde Fransız Sineması, Yeni Dalga Akımı, Fransız Yeni Aşırılığı gibi şemsiye kavramlar kısaca özetlenecek sonrasında Gasper Noe hakkında bilgi verilecek, böylelikle oluşturulan kavramsal çerçeve sayesinde savunulan argüman daha net bir bağlama oturtulacaktır.

1. Fransız Sineması ve Yeni Dalga

Fransa sinemanın ilk icadıyla birlikte bu sanatla tanışmış ve ilk film gösterimi 1895 yılında Lumiere kardeşler tarafından Paris’de gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle sinema Fransızlar için özel bir yere sahiptir (Yıldırım ve Can, 2019: 165). Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı’na kadar sinemada Hollywood etkisi keskin şekilde hissedilse de özellikle 1950’li yıllardan itibaren Fransa Sineması kendi failliğini yaratabilmiş, nev-i şahsına münhasır bir anlatı dili geliştirebilmiştir. Amerikan Sineması eğlence, kültür endüstrisi ve kültürel yayımcı bir bağlama sahipken Fransız Sineması Hollywood merkezli anlayışa karşı kendi unsurlarını korumayı amaçlayan bir dil geliştirmiş ve Avrupa Sineması’nın gelişmesinde öncü bir yol oynamıştır (Hıdıroğlu, 2019: 1).

Amerikan Sinemasından farklı olarak eğlence unsurunu ikinci plana atan Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı’na kadar tiyatrodan beslenen yapımlar oluşturmuş, Birinci Dünya Savaşı sürecinde tüm dünyada olduğu gibi Fransa Sinemasında’da bir duraklama dönemi yaşanmış ancak sonrasında muhalif bir dil geliştirmeyi başaran Fransız Sineması öznel kamera kullanımını öncüleştirmiştir. 1930’lu yıllarda Şiirsel Gerçekçiliğin hakim olduğu Fransız Sinemasında İkinci Dünya Savaşı sonrası bir tür dönüm noktası yaşanmış ve Yeni Dalga adıyla bilinen ve klasik anlatıya meydan okuyan bir süreç başlamıştır.⁸

Yeni Dalga, Fransa Sinemasının adeta dünyaya karşı bir muhalif duruş geliştirmiş halinin sinematik izdüşümüdür. *Cahiers de Cinema* dergisinin eleştirmenleri Claude Chabrol, François Truffaut, Jean-Luc

⁸ <https://www.bagimsizsinema.com/fransiz-sinemas.html> (Erişim Tarihi: 11.12.2022)

Godard, Jacques Rivette, Eric Rohmer, Jacques Doniol-Velcroze gibi genç sinefililer, sol görüşlü Agnes Varda gibi isimler ve Alexander Astrauc gibi sinemayı uzun süredir profesyonel olarak yapan yönetmenlerin öncülüğünde oluşan Fransız Yeni Dalga 1950'li yıllarla tüm dünyada etkisini göstermiştir (Yıldırım ve Can, 2018: 167).

Amerikan klasik anlatının kodlarını yerle bir eden bu sinema akımında olaylar doğrusal ilerlemez, nedensellik ilişkisi oldukça güçsüzdür, karakterler karanlık, amaçları belirsiz kimliklerdir. Dolayısıyla izleyicinin filmdeki karakterlerle özdeşleşme deneyimi oldukça zayıftır. Yönetmenlerce yaratılan çatışmalar açık ve berrak değildir, filmin genel atmosferi muğlaklık ve kristal imajlar üzerine kurulmuştur. Yaşanan hadiselerin öncesini, olası sebepleri film içerisinde genelde belirtilmez, yalnızca ima edilir. Olaylardan çok tema öncülenir ve düşünce yoğun bir bağlamda filmler kadraja yansır. Kamera çekimlerindeki çarpıcılık ve tripodsuz kullanımlar, sıçramalı kurgu ve açık uçlu sonlarla Fransız Yeni Dalga Sineması film anlatısının gelişiminde bambaşka bir kapı açmıştır. Bu dalganın en önemli özelliği yönetmen sineması kavramının ortaya çıkmasına öncü olmasıdır. Jean Luc Godard, François Truffaut, Eric Rohmer, Jacques Rivette, Jacques Demy, Claude Chabrol, Alain Resnais, Louis Malle ve Chris Marker bu akımın en bilinen yönetmenlerindendir.⁹

2. Yeni Fransız Aşırılığına Dair Genel Bir Bakış

Yeni Fransız Aşırılığı 90'lı yılların sonlarında ortaya çıkmış ve son 20 yıldır Fransız Sinemasının anlatısında bazı farklılıklar yaratan yeni bir yapılanma olarak görülmektedir. James Quandt tarafından Yeni Fransız Aşırılığı ismini alan bu akım agresif, saldırgan ve karmaşık yapılarıyla aşırılıkları kendine merkeze alan, toplumsal kabullere saldıran, birçok toplum için tabu kabul edilen yapılarla karşı muhalif bir söylem geliştiren, bunu yaparken de aile, çocuk, toplum üçgeninin kutsallarını hiçe sayan bir dile sahiptir. İnsanın oluş halini şiddetin pornografik bir biçimle süslenmesinden beslenerek kadraja taşıyan bu akım sanatsal varoluşu aşırılıkların penceresinden bakarak ele alır. Sadomazoşizm, ensest ilişkiler, tecavüz, aşırı kan, cinayet, ölümün sıradanlaştırılması gibi zor konuları art-house filmler oluşturarak ele alan Yeni Fransız Aşırılığı izleyici açısından bir özdeşleşme deneyimi yaratmak yerine çatışmalar oluşturur (Kalender, 2021: 912).

Öte yandan bu sert ve keskin dilin tek amacı şiddetin ve cinselliğin ön plana çıkarılması değildir. Kıyıda köşede kalmış, iletişimsizlik ve yabancılaşmanın merkezindeki bireylerin iç dünyalarına gerçekçi bir bakış atmanın sansasyonel bir yöntemi olarak düşünülmesi gereken Yeni Fransız Aşırılığı akımı izleyiciyede yarattığı şok etkisiyle dolaylı bir farkındalık yaratma potansiyeli de barındırmaktadır. Klasik anlatı ve didaktik bir söylemle işlenen filmlerin çabuk tüketilmesi ve izleyiciyi sadece film izleme anında uyarması toplumsal bağlamda bir dönüşüm noktasında sınırlı etkileyebilmektedir (Colak, 2011: 492). Ancak aşırılığın korku, şiddet ve cinsellik üçgeninde işlenmesinin toplum eleştirisi bağlamında daha çok ses getireceği düşüncesi bu filmlerin yönetmenlerce rağbet görmesini sağlamıştır.

Allegorik göndermelerin, psişik atıfların, ve Freudyen okumaların rahatlıkla yapılabileceği bu yapımlarda patriyarkal anlatıların ve fallusmerkezli imgelerin sıklıkla görülmesi avant-garde yapımların sanatsal açıdan kadının lehine yarattığı olumlu dönüşümü belirli ölçüde yerle bir etmektedir. Sanatın kadının özünü ataerkil bir üslupla değil de objektif bir yaklaşımla dile getirme imkanı Yeni Fransız Aşırılığı akımında birkaç yönetmen hariç yerle bir edilmiştir. Bu akımın en önemli temsilcileri olarak Gasper Noé, François Ozon, Catherine Breillat, Bruno Dumont, Leos Carax, Claire Denis, Alexandre Aja gösterilebilir.¹⁰

3. Gaspar Noé Sineması, Kadın ve Egemen Erkekliğin İzleri

Aslen Arjantin kökenli olan 1967 doğumlu yönetmen Gasper Noé uzun süre Arjantin'de yaşadktan sonra Fransa'ya eğitim almaya gelir. Hispanik köklerini muhafaza eden ancak öte yandan da Fransız Sinemasının yapı taşlarını özümseyen yönetmen sıra dışı bir anlatı biçimini benimsemiştir. Gasper Noé dendiğinde akla gelen ilk şeylerden biri muhtemelen pornografi, aşırılık, şiddet ve yabancılaşmadır. Ayrıca sarsıntılı kamera hareketleri, neon ışıkları, kırmızı rengin alegorik kullanımı, tecavüz, cinsellik, kan, şiddet, uyuşturucu kullanımı gibi toplumsal normların dışındaki kavramları ön plana çıkartan Gasper Noé, seyirciyi rahatsız edecek görseller ve konular seçer. Yönetmen deneysel bir hikaye

⁹ <https://mozartcultures.com/sinemada-asi-bir-tavir-fransiz-yeni-dalga/> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

¹⁰ <https://filmloverss.com/yeni-fransiz-asirilig/> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

anlatıcılığının peşinden gitmektedir. Düşünce yoğun bir anlatı yaratan yönetmen öte yandan nihilist göndermeleri de kendine esas almaktadır.¹¹

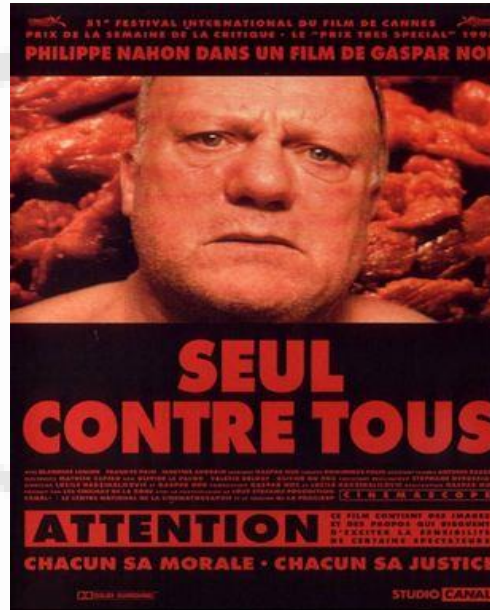
Yönetmenin kadınlık ve erkeklik rolleriyle ilgili bakış açısı ise filmleri gibi rahatsız edicidir. Filmlerinde kadınlar belirli kalıp yargılarla resmedilir ve kadın çoğu filmde şiddetin kurbanı olarak betimlenir ya da cinsel bir nesne olarak filmlere eklenir. Öyle ki Gasper Noé kadın çıplaklığını ve bedenini sanatsal bir dürtüyle kullanmaktansa eril bir bakış açısıyla resmetmiş, klasik sinemanın kadına dair sorunlu tavrını çok daha sert bir üslup kullanarak daha da kötü bir noktaya taşımıştır.

Yönetmenin filmlerindeki erkek karakterler de genelde zavallı, topluma yabancı, iletişim sorunları olan, sorunlu kimliklerdir. Ancak söz konusu kadınlık olduğunda yönetmen aşırılıkların peşinden giden bir üslup tercih etmiştir. Kadın ya tecavüze uğrayan, ya aldatılan, ya terkedilen, ya da öldürülendir. Annelik rolleri olumsuz anlamda filmlerde esnetilmiş, eş ya da sevgili ise sıklıkla bir seks objesi olarak yansıtılmıştır.

4. Gasper Noé Sinemasında Kadın Kimliğinin Yeni Fransız Aşırılığı Çerçevesinde Analizi

Bu bölümde, *Seul Contre Tous* (1999) (*Herkese Karşı Tek Başına*) ve *Irreversible* (2002) (*Dönüş Yok*) filmlerinde kadın kimliğinin hangi açılardan ikincilleştirildiğini ortaya koymak adına ilgili yapımlar öteki olarak kadın, cinsel bir obje olarak kadın ve son olarak anne/eş olarak kadın olmak üzere üç ana kategoride incelenecektir.

4.1. Seul Contre Tous (1999) (Herkese Karşı Tek Başına) Filminin Analizi

Filmin Künyesi/Özeti

Yönetmen/Senarist: Gasper Noé

Süre: 93 dk

Oyuncular: Philippe Nahon, Blandine Lenoir, Frankie Pain.

Bir kasabın kızının tecavüze uğradığını düşünerek işlediği cinayetin ardından hapisten çıkması ve ardından yeni hayatına alışmaya çalışmasını kendine konu edinen *Seul Contre Tous* (*I Stand Alone-Herkese Karşı Tek Başına*) rahatsız edici, tekinsiz ve yalnız bireylerin hayatlarına odaklanmaktadır. Eşi ölmüş, engelli kızı ise bir hastanede tedavi görmekte olan kasap, hapishaneden çıktıktan sonra yeni bir sevgili bulmuştur. Aslında sevgilisinden pek de hazzetmeyen kasap karakteri, kendisine yeni bir kasap dükkanı açacağını söyleyen sevgilisine katlanmak zorunda hissetmektedir çünkü hiç parası yoktur. Ancak işler yolunda gitmez, sevgilisi hamile kalınca tamamen bir çıkmaza giren kasap, sevgilisine ve

¹¹ <https://www.indytrk.com/node/508111/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/y%C3%B6netmen-sinemas%C4%B1-sineman%C4%B1n-ve-izleyicinin-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1-zorlayan-bir> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

onun annesine şiddet uygular, onlardan uzaklaşır ve yeni bir hayat kurmaya çalışır, ancak yine başaramaz. Finalde toplumsal normlarla uzlaşmaya gireceğini beklediğimiz kasap kızını yanına alır ancak kızını istismar eder ve film burada sonlanır.

4.1.1. *Seul Contre Tous* Filminde Öteki Olarak Kadın

Filmde kasap karakterinin iletişimde olduğu en belirgin kadın karakter hapisneden çıktıktan sonra tanıştığı ve sevgili olduğu kadın, onun annesi, kendi öz kızı ve bir barda tanıştığı hayat kadınıdır. Sevgilisinden nefret eden kasap, onunla sürekli bir çatışma halindedir ve onu bedensel anlamda aşağılamakta, hatta ondan tiksinimektedir. Kasap'ın sevgilisinin annesi rolündeki kadın ise yaşlı ve işe yaramaz bir örüntü ile yönetmence tasvir edilmiştir. Kasabın barda tanıştığı hayat kadını ise monologlar aracılığıyla mide bulandırıcı bir fahişe olarak betimleyen yönetmen, kasabın kızını ise engelli bir birey olarak izleyiciye sunmuştur. İlgili yapımda kadına dair neredeyse tek bir tane bile olumlu atıf bulunmamakta, kadın erkeğin ötesi olarak gösterilmektedir.

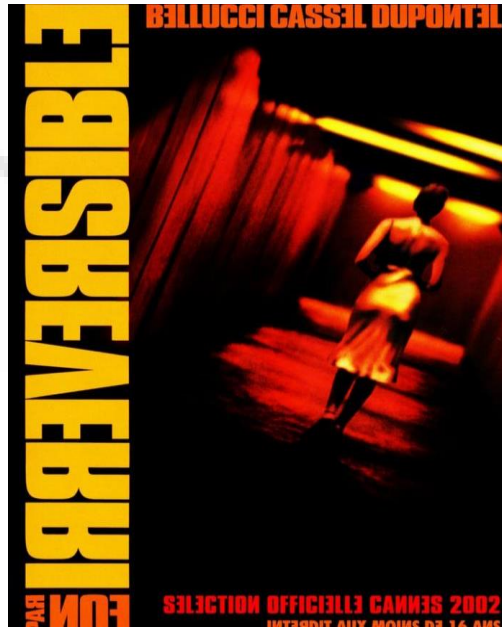
4.1.2. *Seul Conte Tous* Filminde Cinsel Bir Obje Olarak Kadın

İlgili yapım eril düzlemin iz düşümlerini Gasper Noé bakış açısıyla birleştirerek sunan, bu noktada, kadını salt bir seks objesi olarak resmetmekte oldukça cüretkar bir film olarak ifade edilebilir. Filmdeki hemen tüm kadın karakterler cinsellikleri ile betimlenirken, kadının salt işlevinin doğurmak, erkeklerin arzularını karşılamak, bedenlerini eril yapılara sunmak şeklinde gösterilmesi bu filmin kadınların yegane görevinin bunlar olduğunu düşündürmesine neden olmaktadır.

4.1.3. *Seul Contre Tous* Filminde Anne/Eş Olarak Kadın

Seul Contre Tous, kadın sunumlarında ağırlıklı olarak eş, sevgili ve anne unsurunu kendine merkeze almış bir film olarak göze çarpmaktadır. Ancak yönetmen annelik meselesine de kadının eş rolüne de saldırgan bir tavırla yaklaşmakta, anne rolüne hakaretlerde bulunmakta, sevgilisini bir asalak olarak nitelendirmekte ve bedenine dair ağır küfürler savurmaktadır. Tek kutsalı öz kızı gibi görünen kasabın filmin sonunda kendi kızına dair kurduğu cinsel hayaller ise enest bir bağlam yaratmakta, erkeklik için kadın salt bir doyum alanı olarak konumlandırılmaktadır.

4.2. *Irreversible* (2002) (*Dönüş Yok*) Filminin Analizi

Filmin Künyesi/Özeti:

Yönetmen/Senarist: Gasper Noé

Süre: 97 dk.

Oyuncular: Monica Bellucci, Vincent Cassel, Albert Dupontel

Dönüş Yok, Gasper Noé'un 16mm kompakt bir kamera ile çektiği, 2000'li yılların ilk döneminde yarattığı etkisiyle tüm dünyada ciddi ses getirmiş bir filmidir. Fransa'da yaşayan Alex ve Marcus çiftinin hayatına odaklanan yapım, Alex'in tecavüze uğraması sonrasında kocası Marcus'un intikam peşinde koşmasına odaklanmaktadır. Ancak bu intikam sürecinde hem Marcus'un hem de Marcus'a yardım eden Pierre'in karanlık evrenine tanıklık ediyoruz. Olayların ileri değil geriye doğru aktığı filmde, titreşimli kamera hareketleri, karanlık atmosfer, patlayan ışıklar, neon lambalar, bar görüntüleri izleyicide mide bulandırıcı bir etki yaratmakta, filmdeki alışlagelmişin dışındaki cinsellik ve şiddet sahneleri ise izleyicinin özdeşleşme deneyiminden uzaklaşıp şoka uğramasına neden olmaktadır.

4.2.1. *Irreversible* Filminde Öteki Olarak Kadın

Filmde ötekilik meselesi doğrudan kadınlık üzerinden kurulmuştur. Alex, güzel, alımlı, oldukça seksi bir kadındır ancak Alex film boyunca erkeğin ötekisi, patriyarkanın ötekisidir. Gece tek başına yolda yürürken saldırıya ve tecavüze uğrayan Alex, hiç kimse tarafından destek görememiştir. Yönetmen tecavüz sahnesi öncesinde Alex'in dişiliğini vurgulamış, kadınlığın masumiyeti dahi ikincil planda filme yansıtılmıştır. Filmde Alex dışında gösterilen az sayıda kadın da Paris sokaklarında boy gösteren hayat kadınlardır. Gasper Noé için kadınlığa dair hemen herşey bu film özelinde değersizleştirilmiştir.

4.2.2. *Irreversible* Filminde Cinsel Bir Obje Olarak Kadın

Dünya sinema tarihinin belki de en sansasyonel tecavüz sahnesinin şiddet unsuruyla olabildiğince sert şekilde sunulduğu filmde Alex karakteri gerek çekim açıları, gerek mizansen kullanımı gerekse yönetmenin eril bir bağlam ile kadın bedenini ele alması nedeniyle fetişize edilmiştir. Filmde Alex salt bedeniyle tasvir edilmekte, dişiliği ön plana çıkarılmakta ve doğrudan kadın kimliği erotize edilmektedir. Bu nedenle yönetmenin kadınlık örüntüsünü bu film bağlamında olumsuz bir düzleme yerleştirdiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır.

4.2.3. *Irreversible* Filminde Anne/Eş Olarak Kadın

İlgili yapımda kadın karakter salt eş yönüyle vurgulanmakta, kamusal alanda savunmasız, yetersiz, erkekliğin tahakkümünde olması gereken bir birey olarak kadrja yansıtılmaktadır. Paris sokaklarında yalnız başına dolaşan bir kadının her zaman tehlike altında, savunmasız ve kırılabilir olduğunu ima eden Alex ile ilgili sekanslar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu tehlike yönetmenin gözünden sinemanın anlatı araçları kadınlığın aleyhine olacak şekilde kullanılmış, kadınlık eş kimliği üzerinden gösterildiğinde ise ikincil planda bir kimlik yaratılmıştır.

Sonuç

Sinema kendi anlatı araçlarındaki çeşitlilik nedeniyle farklı bağlamları esnetebilen çok yönlü bir sanattır. Sosyo kültürel değişimler ve politik dönüşümlerin etkisi sinemada da ortaya çıkmış ve geçmişten günümüze farklı sinema akımları filmlerin üretim şekillerini etkisi altına almıştır. Özellikle Fransız Sineması muhalif kültürü, sinema evrenine dair geliştirdiği farklı bakış açılarıyla bu konuda oldukça öncü bir ulusal sinemadır. Fransız Yeni Dalga akımı ile beraber klişe imajlar yerini kristal imajlara bırakmış modern anlatının izdüşümleri ortaya konmuştur. Fransız Sinemasının bu cüretkar dokunuşu günümüzde başkalaşmış, çok daha sert bir üslup kazanmış ve kendine bağlam olarak şiddeti, cinselliği ve aşırılığı almıştır. Dolayısıyla Yeni Fransız Aşırılığı'nın ortaya çıkışında Fransız kültürünün muhalif tavrı önemli ölçüde rol oynamış, bu kültüre bir şekilde entegre olan yönetmenler de bu özgürlüğü kendi sinemaları ile birleştirmek konusunda bir hayli gözüpek davranmışlardır.

2000'li yıllarında başlarında ortaya çıkan Yeni Fransız Aşırılığı gerçekçi bir sanat anlayışının peşinde ilerlese de, bu biçimin aşırılıkla örtüşen yanları izleyici için izlenmesi zor bir deneyime dönüşmektedir. Bu akımın en popüler temsilcilerinden biri olan yönetmen Gasper Noé özelinde de bu önermeyi ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Gerek filmlerindeki alışlagelmiş meselelerin dışındaki senaryoları, gerekse art-house çekim teknikleri yönetmeni Yeni Fransız Aşırılığı'nın merkezinde bir yönetmene dönüştürmektedir. Bu çalışmada ise bu akımın Gasper Noé filmlerinde kadınlığı nasıl ele aldığı özelinde bir yaklaşım tercih edilmiş, filmlerin incelenmesinde feminist bir eleştirelilik ön plana çıkartılmıştır. *Seul Contre Tous* ve *Irreversible* filmleri ilgili çalışmanın örneklemini oluşturmuş, yapımlardaki ana kadın oyuncular ötekilik, erotize edilme ve eş/anne söyleminin değersizleştirilmesi meseleleri üzerinden kategorize edilerek irdelenmiştir. Sonuç olarak yönetmenin Yeni Fransız Aşırılığı'nın sert dilini kadınlar özelinde bir hayli rahatsız edici bir şekilde kullandığı gözlemlenmiş, patriyarkal söylemin fallusmerkezli

bir yaklaşıma evrildiği görülmüş ve Gaspar Noé'un zaten sorunlu olan kadınlık rollerini Yeni Fransız Aşırılığı akımı noktasında çok daha kötü bir noktaya taşıdığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Colak, M. (2011). The New Extremism: Representation of Violence in the New French Extremism. VI. *Congrés Internacional Comunicació I Realitat*, Barcelona. 491-499.
- Hıdıroğlu, İ. (2018). Türkiye’de Sinema Politikaları. Atatürk Üniversitesi Yayınevi: Erzurum.
- Kalender, A. B. (2021). Yeni Aşırılığın Auteur Yönetmeni: Bir L’enfant Terrible Olarak Gaspar Noé. *SineFilozofi Dergisi*, 6(11), 908-927.
- Yıldırım, E., Can, E. (2019). Farnsız Yeni Dalga Sineması İçinde Yenilikçi Bir Yönetmen: Jean Luc Godard Filmlerinin İdeolojik Boyutu. *Selçuk İletişim*, 12(1), 164-185.

İnternet Kaynakları

<https://www.bagimsizsinema.com/fransiz-sinemas.html> (Erişim Tarihi: 11.12.2022)

<https://filmloverss.com/yeni-fransiz-asiriligi/> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

<https://mozartcultures.com/sinemada-asi-bir-tavir-fransiz-yeni-dalga/> (Erişim Tarihi: 13.12.2022)

<https://www.indyturk.com/node/508111/t%C3%BCrki%C3%87yedensesler/y%C3%B6netmen-sinemas%C4%B1-sineman%C4%B1n-veizleyicinin%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1-zorlayan-bir> (Erişim Tarihi:13.12.2022)

Presentation ID / Sunum No: 77

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-4677-0951, 0000-0002-2566-6605

| 291

Spor ve Ekonomi İlişkisi Hakkında Literatür Araştırması

Öğr.Gör. Metin Gümüşay¹, Dr. Öğretim Üyesi Seyyid Ali Ertaş¹

¹Yozgat Bozok Üniversitesi

*Corresponding author: Metin Gümüşay

Özet: Spor, birden fazla alanda faaliyet gösterilen birçok kesime hitap eden ve büyük bütçelerle ekonomide yeri olan bir alandır. Futbol, voleybol, hentbol, judo, basketbol gibi popülerliği ülkeden ülkeye değişen farklı spor faaliyetleri yer almaktadır. Gerek ulusal literatür gerekse de uluslararası literatür incelendiğinde spor ekonomisi alanında fazla çalışma yapılmamış olup bu alan üzerinde farklı açılardan incelemelerin yapılması gerekmektedir. Çünkü özellikle futbol gibi tüm dünyada ilgiyle izlenen ve ciddi para hacimlerinin dolaşımında olduğu alanlardaki parasal harcamaların ülke ekonomilerine katkıları vb. durumlarının gerek teorik gerekse de ampirik olarak ortaya konulması önem arz etmektedir. Örneğin, futbolun Avrupa ölçeğinde yıllık cirosu 28-30 milyar avroluk bir piyasa söz konusudur. Sporun ekonomideki yerinin yanı sıra, spor ekonomisinin gelişimi konusunda neler yapılmaktadır?, ekonomik gelişmenin spor üzerindeki etkisi gibi konularda araştırmacılar tarafından incelenmektedir. Bu çalışmada, spor ekonomisi, spor ve ekonomi ilişkisi ulusal literatürde yer alan bazı çalışma örnekleri özetlenerek bu konuda yapılan çalışmalar bir arada sunulma imkânı sağlanacaktır. Bu kapsamda, daha önce literatürde incelenmemiş olan spor ve ekonomi ilişkisini içeren literatür araştırması, bu çalışmada yapılarak okuyuculara ve araştırmacılara fayda sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Spor Ekonomisi, Literatür İnceleme, Ekonomi ve Spor

Literature Research On the Relationship Between Sport and the Economy

Abstract: Sports is an area that appeals to many segments that operate in more than one field and has a place in the economy with large budgets. There are different sports activities such as football, volleyball, handball, judo, and basketball, the popularity of which varies from country to country. When both the national and international literature is examined, not much work has been done in the field of sports economy and it is necessary to examine this field from different angles. Because of the contribution of monetary expenditures to the country's economy, especially in areas such as football, which is watched with interest all over the world and where serious money volumes are in circulation, etc. It is important to put forward the situations both theoretically and empirically. For example, football has an annual turnover of 28-30 billion euros on a European scale. In addition to the place of sports in the economy, what is being done about the development of sports economy, the effects of economic development on sports are examined by researchers. In this study, the sports economy, sports, and economic relations will be summarized by summarizing the study examples in the national literature, and it will be possible to present the studies on this subject together. In this study, sports economy, the relationship between sports and economy will be summarized and some study examples in the national literature will be summarized and the studies on this subject will be presented together. In this context, a literature research that includes the relationship between sports and economy, which has not been examined in the literature before, will be beneficial to readers and researchers by conducting this study.

Keywords: Sports Economics, Literature Review, Economy, and Sports

Giriş

Spor, sosyal bir faaliyet olmasının ötesinde ekonomik olarak da önemli bir faaliyet halini alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ölçekte, spor kulüpleri ciddi bütçelerle sportif faaliyetleri yönetmektedir. Bu kapsamda, ülkelere döviz gelirleri sağlayan spor faaliyetleri sosyal faaliyet alanından çok ekonomik boyutuyla da ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan, futbol gibi insanların yoğun ilgi gösterdiği sporlar, üretici ve tüketicileri bir araya getirerek ekonomik işleyişin temel yapı taşı oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze amatör düzeyde sadece eğlence amaçlı organizasyon olarak başlayan spor dalları, küreselleşen dünyada profesyonel hale gelerek ülkelerin ekonomilerinde ciddi yer tutan önemli bir ekonomik yapıya dönüşmüştür.

Spor ekonomisi, iktisat biliminin uygulamalı bir disiplini olup spor bilimlerinin teorik alanları ile spor ve ekonomi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sporda yapılan büyük organizasyonlar; Olimpiyatlar, Dünya ve Avrupa Futbol Şampiyonaları gibi küresel ölçekte düzenlenen organizasyonlardır. Organizasyonlarda reklam, sponsorluk, biletlerden elde edilen gelirler, ürünlerden elde edilen gelirler, yayın hakkı gelirleri gibi gelirler ülke ekonomilerine önemli ölçüde katkılar sunmaktadır.

Bu çalışmada, spor ve ekonomi arasındaki ilişkiyi inceleyen ulusal çalışmalar taranarak özet literatürün ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, bu çalışma, ilgi duyan okuyucular ve bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara spor ve ekonomi ilişkisi konusunda özetleyici literatür ortaya koyarak yapacakları çalışmalarına ışık tutacak olup literatürdeki boşlukları tespit etmelerini sağlayacaktır.

Bu çalışma giriş, literatür araştırması ve sonuç kısımlarından oluşacaktır.

Literatür İncelenmesi

Spor ve ekonomi ilişkisi kapsamında yapılan ulusal literatüre ait bazı çalışma örnekleri aşağıdaki gibidir.

Cerrahoğlu (2016), “Spor Ekonomisi Bilim Dalının Gelişim Analizi”, isimli çalışmada, spor ekonomisinin tarihsel sürecine yer verilmiş olup geçmişten günümüze oluşan spor ekonomisi bilim dalının gelişimi incelenmiştir. Ayrıca, bazı ülkeler arasında spor ekonomisi bilim dalı hakkında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Sivrikaya ve Demir (2019), “Türkiye’de 2001 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme”, isimli çalışmada, Türkiye’de spor ekonomisine yönelik olarak uygulanan politikalarının 2001’den yılından günümüze, kalkınma planları, spora ayrılan bütçeler ve stratejik hedefler doğrultusunda, Türk spor ekonomisine yönelik genel bir çerçeve belirlemeye yönelik amaç söz konusudur. Sonuç olarak, Türkiye’de küresel düzeyde sportif başarıların sağlanması hususunda spor ekonomisine yönelik stratejik amaçların daha etkin bir şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Gündoğdu ve Devecioğlu (2008), “Spor Hizmetlerinin Genel Ekonomi Çerçevesinde Görünümü”, isimli çalışmada, spor faaliyetlerinin ekonomide önemli yeri olan üretim, tüketim, dönüşüm ve paylaşım gibi konular üzerinde durulmuş, bu kapsamda spor ve ekonomi ilişkisi açıklanmıştır.

Saatçioğlu ve Karaca (2012), “Ekonomi ve Spor: Ekonomik Gelişmenin Uluslararası Sportif Başarı Üzerindeki Etkisi”, isimli çalışmada, ekonomide meydana gelişmelerin uluslararası sportif başarı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ekonomik gelişmenin sportif başarıyı olumlu yönde etkilediğini, reel kişi başına GSYH’deki %1’lik artışın olimpiyatlarda elde edilen madalya sayısını %0.27-0.63 artırdığı sonucuna varılmıştır.

Uslu (2009), “Rekreatif Etkinlik Olarak Sporun Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”, isimli çalışmada, ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri ile serbest zaman arasındaki pozitif ilişkiyi incelemektedir. Artan serbest zamanın ve sportif faaliyetlerin geliştirilmesi ülkelerin kalkınmışlık seviyelerini olumlu yönde etkilediğinin altı çizilmiştir.

Can ve Değirmenci (2017), “Spor Organizasyonlarının Ekonomik Açıdan İncelenmesi: Mersin İli Örneği”, isimli çalışmada, Akdeniz Oyunları’nın Mersin ilinde oluşturması beklenen ekonomik etkiler istatistiksel olarak incelenmiştir. Akdeniz Oyunları’nın Mersin ilinin ekonomisine istihdam oluşturma, devletin elde ettiği gelirlerini ve fiyatlar genel seviyesini arttırma gibi olumlu katkılar sunmuştur.

Terekli ve Çobanoğlu (2018), “Mega Spor Organizasyonlarının Ekonomik Etkilerinin Türkiye Açısından Avantaj ve Dezavantajları”, isimli çalışmada, mega spor faaliyetlerinin ekonomik etkileri değerlendirilmiş olup, ülkemizi bu tür organizasyonların sağlamış olduğu ekonomik faydalar ve ekonomik olumsuzluklar hususunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak, büyük organizasyonlar, ülke ekonomilerine istihdam oluşturma, turizmi canlandırma gibi olumlu katkılar sunduğu tespit edilmiştir.

Kargün vd., (2017), “Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı Kültür Sanat ve Spor Projelerinin Ülke Ekonomisine Sağladığı Katkılar”, isimli çalışmada, Kalkınma Bakanlığı SODES programı kapsamında 2013-2015 yılları arası kültür, sanat ve spor projelerinin ülke ekonomisine sağlamış olduğu katkılar araştırılmıştır. Sonuç olarak, spor projelerinin bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Pişkin vd., (2019), “Spor Endüstrisinin Yükselen Alanı E-Sporun Dünya Ekonomisindeki Yeri”, isimli çalışmada, E-Spor endüstrisinin ekonomideki yerinin belirlenmesini sağlayıp, dünya ekonomisinde bölgesel olarak görünümünü incelenmiştir.

Sonuç

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla günümüzde tüm ekonomik, sosyal ve politik pratiklerle etkileşimlerinin bir sonucu olarak, spor faaliyetlerinin ekonomik dinamikleri ve serbest piyasa ekonomisi etrafında giderek daha fazla ele alınmaya başlamasıyla sporun ekonomik ve politik niteliklerini ortaya koyan küresel spor ekonomisinin gelişmesini hız kazandırmıştır. Ayrıca, sporun sosyal faaliyet olmaktan ziyade yönetilen ciddi bütçelerin olması, ekonomik büyüme olgusuyla anılmaya başlamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal amaçlı olarak değerlendirilen spor, zaman içerisinde profesyonelleşen ve ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir yeri olan kurumsal yapıya dönüşmüştür. Sporun ekonomik olarak önemli hale gelmesi sporun önemi artırmış ve ayrı bir piyasa yapısına dönüşmüştür.

Literatürdeki çalışmalar değerlendirildiğinde, sporun sosyal amaçlı yapılmasının yanında, ekonomik boyutunun da düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda, ülkeler spor alanlarına gerekli harcamaları yapmaları ve spor alanında ihtiyaç duyulan ülkelerin ekonomik politikalarıyla uyumlu mevzuat düzenlemelerin varlığı önem arz etmektedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, sporun ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin somut verilerle istatistiksel analizler yardımıyla küreselleşmeyle uyumlu politikalar önerilebilir.

Kaynakça

- Can, Z. G., & Değirmen, S. (2017). Spor organizasyonlarının ekonomik açıdan incelenmesi: Mersin ili örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(4), 91-105.
- Cerrahoğlu, N. (2016). Spor ekonomisi bilim dalının gelişim analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 309-329.
- Gündoğdu, C., & Devecioğlu, S. (2008). Spor hizmetlerinin genel ekonomi çerçevesinde görünümü. *Fırat üniversitesi doğu araştırmaları dergisi*, 6(2), 117-124.
- Kargün, M., Kizar, O., & Ağaoğlu, Y. S. (2017). Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı Kültür Sanat Ve Spor Projelerinin Ülke Ekonomisine Sağladığı Katkılar. *Journal of International Social Research*, 10(53).
- Pişkin, Ö. Ü. E., Devecioğlu, S., & Halisdemir, T. A. (2019). Spor Endüstrisinin Yükselen Alanı E-Sporun Dünya Ekonomisindeki Yeri.
- Saatçioğlu, C., & Karaca, O. (2012). Ekonomi Ve Spor: Ekonomik Gelişmenin Uluslararası Sportif Başarı Üzerindeki Etkisi.
- Sivrikaya, K., & Demir, A. (2019). Türkiye’de 2001 Yılı Ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23), 126-136.

- Terekli, M. S., & Çobanoğlu, H. O. (2018). Mega Spor Organizasyonlarının Ekonomik Etkilerinin Türkiye Açısından Avantaj Ve Dezavantajları. *The Journal of Social Science*, 2(3), 95-107.
- Uslu, N. Ç. (2009). Rekreatif etkinlik olarak sporun ekonomik kalkınmadaki rolü. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 132-141.

Presentation ID / Sunum No: 55

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-0586-8146

| 295

TCMB Para Politikası Değişikliklerinin Borsa İstanbul Bist100 Endeksi Oynaklığı Üzerindeki Etkisi

Dr. Öğretim Üyesi **Ufuk Alkan¹**, Araştırmacı **Aykut Şengül²**

¹Marmara Üniversitesi

²Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

*Corresponding author: Aykut Şengül

Özet: Çalışmada, Türkiye’de uygulanan para politikalarının Borsa İstanbul’da BİST 100 endeksine etkisi incelenmiştir. Diğer bir ifade ile çalışma, parasal aktarım mekanizmasının varlık kanalının altında yer alan hisse senedi kanalının etkisini Borsa İstanbul BİST 100 endeksi üzerinden araştırmaktadır. Söz konusu etkiyi incelemek için oynaklıkların etkisini inceleyen ARCH - GARCH Modeli (Oto regresif Koşullu Değişen Varyans) yardımıyla hisse senedi kanalının nasıl etkilendiği ve özellikle para arzı ve faiz oranı ayrımında nasıl farklılaştığı araştırılmaktadır. Çalışmanın analiz kısmında 21/1/2011 - 22/4/2022 dönemine ait Borsa İstanbul BİST100 Endeksi kapanış rakamları, TCMB Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti (AOFM) ve M1 para arzına ait haftalık veriler (1764 gözlem) kullanılmıştır. Söz konusu veriler TCMB-EVDS’den ve Borsa İstanbul veri tabanından elde edilmiştir. Model sonuçlarına göre, TCMB’nin AOFM ve M1 para arzı değişkenliğinden Borsa İstanbul BİST100 Endeksi oynaklığına bu çalışmada kullanılan yaklaşıma göre bir nedensellik tespit edilememiştir. Buna göre negatif ve pozitif likidite şoklarından hisse senetleri piyasasına bir oynaklık yayılımının olmadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte TCMB’nin piyasayı fonlaması sonucunda oluşan faiz oranlarındaki değişikliklerin ve merkez bankası kontrolünde olan para arzı değişikliğinin hisse senetleri piyasasında oynaklığı azaltıcı etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuç para piyasası ile faiz oranını kapsayan kredi piyasası arasında farklılaşma olduğu yönünde bir bilgi olarak değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle hisse senedi piyasasındaki yatırımcıların TCMB’nin AOFM göstergesine dayalı yatırım kararları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Hisse Senedi Kanalı, Politika Faizi, Para Arzı, Arch-Garch Modeli

The Effect of CBRT Monetary Policy Changes On Borsa İstanbul Bist100 Index Volatility

Abstract: In the study, the effect of monetary policies implemented in Turkey on the BIST 100 index in Borsa Istanbul was examined. In other words, the study investigates the effect of the stock channel, which is under the asset channel of the monetary transmission mechanism, on the Borsa Istanbul BIST 100 index. In order to examine the said effect, with the help of ARCH - GARCH Model (Autoregressive Conditionally Varying Variance), which examines the effect of volatilities, it is investigated how the stock channel is affected and how it differs especially in money supply and interest rate separation. In the analysis part of the study, the closing figures of Borsa Istanbul BIST100 Index for the period 21/1/2011 - 22/4/2022, the CBRT Weighted Average Cost of Funding (AOFM) and the weekly data of the M1 money supply (1764 observations) were used. The said data were obtained from the CBRT-EVDS and Borsa İstanbul database. According to the model results, no causality could be detected from the CBRT's AOFM and M1 money supply variability to the Borsa Istanbul BIST100 Index volatility, according to the approach used in this study. Accordingly, it can be stated that there is no volatility spillover from negative and positive liquidity shocks to the stock market. However, it shows that the changes in interest rates as a result of the CBRT's funding of the market and the money supply change under the control of the central bank do not have a reducing effect on the volatility in the stock market. This result is evaluated as an information that there is a differentiation between the money market and the loan market, which includes the interest rate. In other words, it can be stated that investors in the stock market have no influence on the CBRT's investment decisions based on the AOFM indicator.

Keywords: Monetary Policy, Stock Market Channel, Policy Rate, Money Supply, Arch-Garch Model

1. Giriş

Merkez bankaları para politikalarının yönetilmesinde fiyat istikrarı, finansal istikrar, döviz kuru rejimi, banknot basma ve ödeme sistemleri kurmak gibi farklı görev ve sorumluluklara sahiptirler. Merkez bankaları mevcut politikalar üzerinden sorumluluklarını yerine getirirken, almış oldukları politika kararları finansal piyasalar üzerinde çeşitli etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birtanesi de merkez bankalarının uygulamış oldukları politikaların parasal aktarım mekanizmasının varlık kanalı üzerinden hisse senetleri fiyatları ve getirileri üzerinde etkili olmasıdır. Bu yüzden para politikalarının uygulayıcısı olan merkez bankalarının karar değişiklikleri özellikle hisse senedi yatırımcıları tarafından yakından takip edilerek yatırım stratejileri belirlenmektedir.

Hisse senedi yatırımcıları için merkez bankası kararları, finansal varlıkların getirilerini ve fiyatlarını etkilediği için yatırımcıların portföylerini şekillendirmede ve risk yönetim süreçlerini koordine etmede son derece önemlidir (Rigobon ve Sack, 2004:1554). Literatürde de Keynesyen yaklaşıma göre, ilk olarak merkez bankalarının para arzını artırması tüketici servetini ve varlık fiyatlarını ve ardından hanehalkı ve işletme varlıklarına yapılan harcamaları artıracak savunulmaktadır. Sonrasında para arzındaki artış faiz oranlarını düşürecek ve bunun sonucunda yatırımcıların alternatif enstrüman arayışı neticesinde hisse senedi piyasası daha cazip hale gelecektir (Loayza ve Hebbel, 2002:5). Miskhin'e (2001) göre de, genişletici para politikası ile faiz oranları düşecek ve bu da hisse senetlerine olan talebi artırarak hisse senedi fiyatlarını yükseltecek ve yatırımın finansman maliyetinin düşmesi nedeniyle yatırım harcamaları artarak milli gelir yükselecektir (Miskhin, 2001: 2).

Borsa ve dolayısıyla işlem gören hisseler, parasal şoklardan anında ve doğrudan etkilenmekte ve para politikasının etkilerinin iletilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Öte yandan, borsa ve para politikası arasındaki değişimler araştırmacılar ve politika yapıcılar tarafından çok yakından takip edilmektedir. Çalışmada öncelikle hisse senedi kanalı teorik olarak incelenmiştir. Daha sonra ulusal ve uluslararası literatürde merkez bankalarının uyguladıkları politikaların hisse senetleri üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara yer verilmiş ve elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Son olarak ise, iki farklı model yardımıyla TCMB para politikası kararları ile Borsa İstanbul BİST 100 getirisi arasındaki ilişki incelenerek Türkiye'de para politikasının işlerliği araştırılmıştır.

Çalışma kapsamında, para politikasını temsilen TCMB M1 para arzı ve AOFM, hisse senedi piyasasını temsilen ise BİST100 endeksi kullanılmıştır. Çalışmada 2001M01-2022M4 dönemine ait haftalık veriler kullanılarak, ARCH - GARCH modelleri tahmininden elde edilen etki tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırması yöntemine dayalı sonuçlar ortaya koyulmuştur. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, sadece para arzı ya da sadece faiz oranlarına odaklanarak hisse senedi fiyatları/getirileri arasındaki ilişkilerin ortaya konulmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma da ise, gerek M1 para arzı, gerekse de TCMB'nin AOFM oranlarındaki değişikliklerin BIST100 endeksi üzerindeki etkisini analiz etmesi açısından literatüre katkı sağlamaktadır.

2. Parasal Aktarım Mekanizması - Hisse Senedi Kanalı

Finansal piyasaların küreselleşmesi ile birlikte 1990'lı yıllarda sermaye akımlarının serbestleşmesi sonucunda gelişmekte olan ekonomiler ile gelişmiş ülkelerin etkileşimi artmış ve gelişmekte olan ekonomilerin uluslararası piyasalara dahil olma süreci hızlanmıştır. Ülkelerin birbirine bağımlılığının artması borsada oynaklığın artmasına neden olmuş ve bu durum yerel krizlerin küresel boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda küresel ölçekte gerçekleşen hareketler aynı şekilde borsada da hassasiyete neden olmuştur (Arslan, 2019: 210).

Para politikası uygulamalarının çeşitli avantajlara sahip olması nedeniyle, karar vericiler tarafından ekonomik istikrarsızlıklara müdahalede ilk tercih edilen ekonomi politikası aracıdır. Bunun sebebi olarak: bürokratik süreçler gerektirmemesi, hızlı uygulanabilir ve kolayca takip edilebilir olması sayılabilir (Bartels, 1985). Para politikası, özellikle son yıllarda hızla büyüyen gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde, istenen makroekonomik hedeflere ulaşmak için sıklıkla kullanılmaktadır. Aynı şekilde, hisse senedi piyasasındaki oynaklığın makroekonomik yapı üzerinde de önemli etkileri olabilmektedir. Bu nedenle hisse senedi piyasasındaki oynaklık, finansal istikrarın bir göstergesi olarak kabul

edilmektedir. Çünkü borsalarda yaşanan yüksek oynaklık sonucunda reel sektör ve para piyasası olumsuz etkilenebilmektedir. Bu kapsamda para politikası geliştirme sürecinde ekonomik istikrarın sağlanması adına borsadaki istikrar da dikkate alınmaktadır. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki hisse senedi piyasaları, içsel özellikleri ve eksiklikleri nedeniyle para politikalarındaki değişikliklerden oldukça etkilenebilir (Guo vd., 2013). Varlık fiyatlarının para politikasına tepkisinin doğru tahmin edilmesi, piyasadaki belirsizlikleri azaltarak etkin yatırım kararları alınmasına ve uygun risk yönetimi stratejilerinin belirlenmesine yardımcı olacaktır (Rigobon ve Sack, 2004).

Bir ülkenin para politikasındaki değişimler sonucunda, hisse senedi gibi menkul kıymet fiyatlarında da değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu durum parasal aktarım mekanizmasının hisse senedi kanalı ile açıklanmaktadır. Hisse senedi kanalında iki önemli alt teori bulunmaktadır. Birincisi Tobin (1963) tarafından ortaya atılan firmaların piyasa değeri ile yatırım ve üretim arasındaki ilişkiyi ortaya koyan “Tobin'in Q Teorisi”dir. İkincisi ise, Modigliani (1975) tarafından ortaya atılan servetin tüketim üzerindeki etkisini ortaya koyan “Yaşam Boyu Gelir Hipotezi”dir. Tobin'in Q teoremi, para politikası yoluyla varlıkların değerini etkileyen bir mekanizmadır. Q, firmaların piyasa değerinin sermaye maliyetlerine bölümü olarak tanımlanır. Bu değer yüksek olması, firmaların piyasa değerinin yedek sermaye maliyetinden yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda şirketler hisse senedi ihraç ederek elde edecekleri gelir ile satın alacakları demirbaş ve donanım maliyetlerinden daha yüksek fiyatlar belirleyebilirler. Böylece firmalar daha az hisse senedi ihracı ile daha fazla yatırım maliyetlerini karşılayabilirler. Böylece firmalar daha az hisse senedi ihracı ile daha fazla yatırım maliyetlerini karşılayabilirler. Merkez bankası faiz oranlarını düşürdüğünde tahvil getirileri düşeceği için hisse senetlerine olan talep artacak ve bu da hisse senetlerinin fiyatını artıracaktır. Bu gelişmeler sonucunda firmaların piyasa değeri, firmanın maliyeti ile orantılı olarak artacağından (Q'nun artması durumunda), yatırım ve üretim artacaktır (Tobin, 1969; TCMB, 2013:6).

Hisse senedi kanalının alternatif ikinci teorisi ise, bireylerin servet seviyesini etkileyen hisse senedi fiyatlarının bir sonucu olarak toplam talepteki değişikliklerini içermektedir. Parasal aktarım mekanizmasının hisse senedi kanalıyla servet tüketimi üzerindeki etkisi ilk olarak Franco Modigliani (1975) tarafından tartışılmıştır. Modigliani'ye göre tüketimi, tüketicilerin kaynakları belirlemektedir. Tüketicilerin beşeri, reel ve finansal sermayeleri tüketimlerini etkileyen unsurlar olarak gösterilmektedir. Tüketicilerin en önemli kaynağı sahip oldukları hisse senetleridir (Modigliani, 1975:85). Genişletici para politikası ile hisse senedi fiyatlarının yükselmesi bireylerin servetini artırmaktadır. Bireylerin servetindeki artış, tüketim harcamalarını, dolayısıyla toplam talebi ve üretimi artırmaktadır (Mishkin, 1996:5).

Bazı iktisatçılar borsayı, politika yapıcılarının cevap bulmaya çalıştıkları bağımsız bir makroekonomik dalgalanma kaynağı olarak görmektedirler. Borsanın para politikası değişikliklerine tepkisinin araştırılması sadece borsa ile ilgili olmayacak, aynı zamanda para politikası yönetiminin ve politika eylemlerinin ve eylemsizliklerinin ekonomik etkisinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır (Bernanke ve Kuttner, 2005: 1221).

3. Literatür Çalışması

Literatürde Türkiye’de para politikasının hisse senedi piyasası üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların, birbirinden değişik modeller ile bulguları analiz ettikleri görülmektedir. Ampirik literatür incelendiğinde, Türkiye’de TCMB para politikası kararları ile hisse senedi fiyatları/getirileri arasındaki ilişkiyi analiz eden birçok çalışma bulunmaktadır. Seçili çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Akay ve Nargeleçekenler (2009), para politikasındaki değişimler ile bunların hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi ele almaktadırlar. Bu çalışmada, Türkiye’de para politikası faiz oranları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiye yapısal VAR (SVAR) modeli uygulanarak odaklanılmaktadır. Yapısal VAR modelinin inşasında enflasyon oranı ve sanayi üretim endeksi de dikkate alınmaktadır. Yapısal VAR modelinin kısa ve uzun dönem kısıtları olduğundan, öncelikle hem kısa hem de uzun dönem para politikası faiz oranları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki incelenmiş, ardından değişkenlerin etkileşimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, merkez bankası tarafından uygulanan daraltıcı bir parasal şokun, hem kısa dönemde hem de uzun dönemde faiz oranlarını yükselten geçici bir etkiye sahipken hisse senedi fiyatlarının düşmesine neden olduğu tespit edilmiştir.

Türkyılmaz ve Özata (2009), Türkiye’de 2001:05-2005:12 dönemi boyunca para arzı (M1), faiz oranları ve hisse fiyatları arasındaki dinamik ilişkileri araştırmışlardır. Bu amaçla bir standart VAR modelinin

Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönü belirlenmeye çalışılmış ve para arzından (M1) hisse fiyatlarına tek yönlü olarak belirlenmiş bir nedensellik tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, hisse senedi fiyatlarının merkez bankasının para politikası ayarlamasında bir gösterge olarak kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

Gökalp (2017), para politikası faiz oranı kararlarını beklenen ve beklenmeyen para politikası kararları olarak ayrıştırarak bunların hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini incelemiştir. Olağan en küçük kareler yönteminden elde edilen bulgular, hem beklenen hem de beklenmeyen faiz kararlarının hisse senedi getirilerini yakından etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, beklenmeyen kararların sonucu beklenen kararlara göre daha büyük etkilere sahiptir. Bu bulgu, hisse senedi piyasalarında rasyonel beklentiler hipotezinin tam olarak geçerli olmadığını ve iktisadi birimlerin kararlarının kısmen rasyonel olduğunu ve bazı sürprizler olduğunda yapacak bir şeylerinin olmadığını ifade etmektedir.

Ojaghlou ve Demirkale (2020), TCMB para politikası kararlarının ve parasal değişkenlerin Borsa İstanbul üzerindeki uzun vadeli etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için çalışmada uzun dönem (F matrisi) Yapılandırılmış VAR (SVAR) modeli ve HP Filter (Hodrick–Prescott) yöntemleri kullanılmıştır. Analiz 2005Q04 ve 2019Q03 dönemlerini kapsamakta ve TCMB para politikasının ve parasal değişkenlerin BIST100 üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla M2 ve M3 para arzını içeren iki model uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler M2, M3 para arzı, enflasyon ve kısa vadeli faiz oranı, döviz kuru, S&P500 ve GSYİH değerleridir. Analizden elde edilen ampirik bulgular döviz kuru, para arzı (M2 ve M3), enflasyon ve faiz oranının BIST100 üzerindeki etkilerinin uygulanan her iki modelde de negatif olduğu, ancak GSYİH ve S&P'nin etkilerinin farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karabıyık (2021), parasal kararların hisse senedi getirileri üzerindeki etkilerini hem ampirik hem de teorik açıdan ele almaktadır. Ampirik çalışma için 1998Q3- 2020Q1 dönemini kapsayan üçer aylık veri seti kullanılmıştır. Bu bağlamda para politikasının hisse senedi getirileri üzerindeki rejime bağlı etkileri Markov Rejim Değiştirme Modeli kullanılarak incelenmiş ve TCMB'nin parasal eylemlerinin boğa piyasasında daha etkili olduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir.

Para politikası ile hisse senedi fiyatları/getirileri arasındaki ilişkiyi inceleyen yabancı literatür incelendiğinde ise, ampirik ve teorik çalışmaların büyük çoğunluğu daraltıcı para politikası şoklarının, hisse senedi fiyatlarını/getirilerini olumsuz etkilediğini; ancak borsa oynaklığının yüksek olduğu dönemlerde sözde etkinin çok daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, yabancı literatürde seçili çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Cook ve Hahn (1989) tarafından yapılan çalışmada, 1974-1979 yılları arasında Fed'in federal fon oranlarındaki değişimlerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Fed'in 1974-79 yılları arasında yaptığı toplam 75 faiz değişikliğinin iki değişken (politika faizi ve hisse senedi fiyatları) arasındaki ilişkiyi beklendiği gibi negatif olarak yansıttığı tespit edilmiştir. Bu, merkez bankası tarafından politika faizi artırıldığında borsada işlem gören hisse senetlerinin fiyatlarının düşmesi anlamına gelmektedir. Çalışmada, para politikası değişikliklerinin kısa vadeli oranlarda hisse fiyatlarında büyük hareketlere ve orta ve uzun vadeli oranlarda daha küçük ama önemli hareketlere neden olduğu bulunmuştur.

Rigobon ve Sack (2004) çalışmalarında, durum çalışması yöntemine alternatif olarak değişen volatilitelere dayalı araç değişkenler ve genelleştirilmiş momentler (GMM) yöntemlerini geliştirmiştir. Bu yöntemleri ABD hisse senedi endekslerine ve piyasa faiz oranlarına uygulamışlar ve bu yöntemlerin durum çalışmasından üstün olduğunu savunmuşlardır. GMM yöntemiyle elde edilen sonuçlara göre ABD'de hisse senedi fiyatları kısa vadeli faiz artışlarına olumsuz tepki vermektedir. Çalışmaya göre, üç aylık faiz oranındaki 25 baz puanlık artışın S&P 500 endeksinde %1,7, Nasdaq endeksinde ise %2,4 düşüşe neden olduğu tespit edilmiştir.

Ionnandis ve Kontonikas (2008), 1972-2002 döneminde 13 OECD ülkesinde para politikasının hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışmada hisse senedi getirileri ve merkez bankası faiz oranı verilerini kullanarak regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucu, para politikası değişikliklerinin hisse senedi getirilerini önemli ölçüde etkilediğini ve dolayısıyla hisse senedi piyasası aracılığıyla parasal aktarım mekanizması teorisinin desteklendiğini göstermektedir. Çalışmada yer alan

ülkelerin %80'inde, sıkı para politikası dönemleriyle hisse senedi getirilerindeki düşüşlerin eş zamanlı ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Gospodinov ve Jamali (2015), para politikası şokları ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi belirlemek için VAR modelini ve GARCH modelini uygulamışlardır. Çalışmada elde edilen VAR modeli bulguları, para politikasının hisse senedi getirileri üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu da işlem hacmi oynaklığının ve risk primi oynaklığının para politikası şoklarından önemli ölçüde etkilenmesidir.

Miyakoshi vd. (2017), 8 Asya ülkesinde FED, Avrupa ve Japonya Merkez Bankası uygulamalarının etkilerini araştırmıştır. Ampirik sonuçlar, bu merkez bankalarının uyguladıkları parasal genişleme politikasının hisse senedi fiyatları üzerinde artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ancak 2008 yılı öncesinde hisse senedi fiyatları üzerinde Japonya Merkez Bankası etkisinin daha yüksek olduğu görülürken, 2008 yılından sonra FED etkisinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4. Yöntem

4.1. Veri Seti

Söz konusu çalışmada simetrik ilişki GARCH modeli ile tespit edilmiş ve bunun için Moon ve Yu (2010)'nun iki piyasa arasındaki oynaklık etkisini tanımladığı yaklaşımlar kullanılmıştır. İki adımdan oluşan bu yaklaşımda öncelikle dışsal seçilen bir değişken ile içsel değişken arasında AR(1) GARCH(1,1) modeli kurulmuş ve hata terimleri tespit edilmiştir. Daha sonra ikinci aşamada ise oynaklığın yayıldığı piyasa (hisse senedi piyasası) bağımlı değişken olarak ele alınırken, tahmin edilen oynaklık denkleminde bağımlı (LNFBIST100) ve bağımsız değişkenlerin (LNFAOFM ve LNFM1PA) bir gecikmesi, varyans kısmına ise bağımsız değişkenin (şokun çıktığı piyasa) hatalarının karesi eklenmektedir. Tahmin edilen ortalama denklem ve varyans denklemleri ayrı ayrı yorumlanmakta, varyans kısmındaki hatalarının karesine ait katsayının anlamlı olup olmamasına bağlı olarak oynaklık yayılımının olup olmadığı tespit edilmektedir. Eğer hata karelerine ait katsayı anlamlı ise oynaklığın şok olarak çıktığı piyasadan diğer piyasaya doğru bir oynaklık yayılımının olduğu yönünde bir bulguya ulaşılmış olmaktadır. Ortalama denklem yorumlaması ise benzer şekilde yapılmaktadır. Analizlerde kullanılan değişkenler ve tanımları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Değişkenler Tablosu

Değişken	Kısaltması	Orijinal Frekans	Veri Sıklığı
Ağırlıklı Ortalama Fonlama maliyeti	AOFM	TCMB	Haftalık
M1 Para Arzı	M1PA	TCMB	Haftalık
BIST 100 Endeksi	BIST100	TCMB	Haftalık
Logaritmik Fark Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti	LNFAOFM	TCMB	Haftalık
Logaritmik Fark M1 Para Arzı	LNFM1PA	TCMB	Haftalık
Logaritmik Fark Borsa İstanbul 100 Endeksi	LNFBIST100	TCMB	Haftalık

4.2. Metodoloji

Ling ve McAleer (2003)'ün ortaya koymuş oldukları model geleneksel çok değişkenli GARCH modellerine göre bazı önemli avantajlara sahiptir. Bu modelin uygulanmasında, diğer oynaklık geçişkenlik modellerine göre, hesaplama ve tahmin konusunda daha az karmaşıklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca farklı seriler arasında karşılıklı koşullu etkileri ve oynaklık geçişkenliğini açıklama konusunda oldukça esnek bir süreç izlemektedir. Özellikle VAR(1) – MGARCH(1,1) modeli son zamanlarda farklı piyasalar arasında karşılıklı oynaklık geçişkenliğini ortaya çıkarmadaki gücü bazı araştırmacılar tarafından da teyit edilmiştir (Chang vd., 2011; Arouri vd., 2011).

Çalışmada 21/1/2011 - 22/4/2022 dönemine ait Borsa İstanbul 100 Endeksi Kapanış Rakamları, TCMB Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti ve TCMB M1 Para Arzına ait haftalık veriler (1764 gözlem) kullanılmıştır. Söz konusu veriler TCMB-EVDS'den ve Borsa İstanbul veri tabanından elde edilmiştir. Değişkenleri temsil eden haftalık getiri serileri aşağıdaki formül ile bulunmuştur.

$$R_t = \ln(P_t - P_{t-1})$$

4.3 Tanımlayıcı İstatistik

Tablo 2’de değişkenlere ait temel tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Tabloda yer alan Jarque-Bera normal dağılım testine göre değişkenlerin normal dağıldıklarını ifade eden boş hipotez reddedilmektedir. Böylece her üç değişkenin de normal dağıldığı görülmektedir. Bu sonuç serilerin güçlü durağan olmadıkları yönünde de bilgi sağlamaktadır. Değişkenler temel finansal zaman serisi özelliklerini taşımaktadır yorumu yapılabilmektedir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistik

	AOFM	M1	BIST100
Ortalama	0.000567	0.002149	0.000955
Medyan	0	0.002274	0.002247
Maksimum	0.143965	0.059885	0.039242
Minimum	-0.131172	-0.080149	-0.062411
Std. Sapma	0.019918	0.01102	0.014111
Çarpıklık	1.37322	-0.393306	-0.694564
Basıklık	20.33965	10.56755	4.580486
Jarque-Bera	7551.059	1418.221	108.4765
Gözlem	588	588	588

4.4. Birim Kök Testleri

Boş hipotezin durağanlığı ifade ettiği bu birim kök testinde ise değişkenlerin test istatistikleri kritik değerlerden küçük olduğundan dolayı boş hipotezler kabul edilmiş ve değişkenlerin zayıf durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece frekans düzeyinde zaman serilerinin ortalama durağanlıktan farklılık göstermediği görülmektedir (Brooks, 2014: 365).

Tablo 3. Birim Kök Testleri

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi		KPSS Birim Kök Testi	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LNFAOFM	-6.9***	-6.9***	0.07***	0.06***
LNFM1PA	-5***	-5.37***	0.57***	0.08***
LNFBIST100	-23.9***	-23.97***	0.25***	0.06***
Kritik değerler	%1: -3.43 %5: -2.86 %10: -2.56	%1: -3.96 %5: -3.41 %10: -3.12	%1: 0.73 %5: 0.46 %10: 0.34	%1: 0.21 %5: 0.11 %10: 0.11

4.5. ARCH Etkisi Testi

Söz konusu serilerin oynaklık analizlerine geçmeden önce ilk olarak söz konusu serilerin zamana göre değişen varyans özellikleri ARCH-LM testiyle araştırılmıştır. Bu amaçla öncelikle serilerin ARMA yapılarına ait gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Gecikme uzunluklarının tespitinde AIC bilgi kriteri kullanılmıştır. Maksimum 12 olarak belirlenen gecikme uzunluğu E-views 12 paket programı Add-ins uzantısında yer alan “Automatic Arima Selection” algoritması kullanılarak LNFAOFM için ARMA(3,4), LNFBIST100 için ARMA(9,9) ve LNFM1PA için ARMA(7,9) olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu bu gecikme uzunluklarının hata terimlerine uygulanan ARCH-LM değişen varyans test sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. ARCH Etkisi Tespiti Testi

LNFAOFM	F-İstatistiği	40.63	Olasılık	0.000
	Gözlem*R2	38.12	Kikare olasılık	0.000
LNFBI100	F-İstatistiği	19.08	Olasılık	0.000
	Gözlem*R2	18.54	Kikare olasılık	0.000
LNM1PA	F-İstatistiği	77.73	Olasılık	0.000
	Gözlem*R2	68.84	Kikare olasılık	0.000

| 301

Elde edilen değişen ARCH-LM değişen varyans test istatistiği sonuçlarına göre her iki getiri serisi için serilerin sabit varyanslı olduklarını ifade eden boş hipotezler reddedilmiş dolayısıyla serilerin zamana göre değişen varyans özelliğine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

4.6 Model Sonuçları

Model 1 parasal aktarım mekanizmasının hisse senedi kanalı AOFM üzerinden etkili mi sorusuna cevap ararken, Model 2 parasal aktarım mekanizmasının hisse senedi kanalı M1 para arzı üzerinden ekilimi sorusuna cevap aramaktadır. Modellere ait denklem aşağıda verilmiştir.

$$LNFBI100_t = c + bh_t + \delta LNFBI100_{t-1} + \gamma LNFAOFM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$h_t = \omega + \alpha \varepsilon_{t-1}^2 + Bh_{t-1} + \lambda u_{t-1}^2 \quad (2)$$

$$LNFBI100_t = c + bh_t + \delta LNFBI100_{t-1} + \gamma LNM1PA_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$h_t = \omega + \alpha \varepsilon_{t-1}^2 + Bh_{t-1} + \lambda U_{t-1}^2 \quad (4)$$

Söz konusu modellere ait farklı dağılımlar altında, 4 ortalama denklem eşitlik katsayısı, 4 varyans denklem eşitlik katsayıları bulunacak ve yorumlanacaktır.

Modellerde en uygun tahmini veren AR(1) GARCH(1,1) ile oynaklığın yayıldığı piyasanın analizi yapılmış ve model tahminleri aşağıda paylaşılmıştır.

Tablo 5. Model 1 İçin Katsayı Tahmini

Katsayılar		Normal Dağılım	GED Dağılımı	Student-t Dağılımı	Sabit S.D. Student-t dağılımı	Sabit Parametre GED Dağılımı
Ortalama Eşitliği						
c		-0.003	-0.002	-0.002	-0.002	-0.002
b		24.42	24.42	20.11	19.60	19.60
sigma		0.014	0.014	0.04	0.024	0.024
gama		0.023	0.023	0.019	0.016	0.016
Varyans Eşitliği						
omega		0.0001***	0.0001***	0.0001***	0.0009***	0.0009***
alfa		0.15*	0.15*	0.11	0.14*	0.14*
beta		0.30*	0.30*	0.28	0.33*	0.33*
lamda		0.002	0.003	0.05	0.03	0.03
LB	Q(5)	3,92	2,45	2,76	3,05	2,42
	Q(10)	7,56	5,45	6,32	7,21	6,76
	Q(20)	12,54	10,55	10,87	12,04	11,48
	Q(50)	32,34	31,57	32,09	32,2	30,02

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlılıkları ifade etmektedir.

Tablo 6. Model 2 İçin Katsayı Tahmini

Katsayılar		Normal Dağılım	GED Dağılımı	Student-t Dağılımı	Sabit S.D. Student-t dağılımı	Sabit Parametre GED Dağılımı
Ortalama Eşitliği						
c		-0.0006	-0.0025	-0.002	-0.001	-0.002
b		8.04	21.39	18.54	16,12	18.51
sigma		0.03	0.02	0.04	0.05	0.02
gama		-0.01	0.003	0.008	-0.002	0.0005
Varyans Eşitliği						
omega		0.0009***	0.0001****	0.0001****	0.0010***	0.0001***
alfa		0.15***	0.15***	0.11	0.10	0.14***
beta		0.37***	0.29***	0.27	0.08*	0.32
lamda		0.05	0.03	0.07	0.31	0.04
LB ²	Q ² (5)	3,84	3,05	3,16	3,36	3,95
	Q ² (10)	8,52	5,86	5,43	8,12	8,16
	Q ² (20)	10,78	10,65	11,54	12,69	11,62
	Q ² (50)	28,27	20,93	34,64	33,04	31,55

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlılıkları ifade etmektedir.

Elde edilen değişen ARCH-LM değişen varyans test istatistiği sonuçlarına göre her iki getiri serisi için serilerin sabit varyanslı olduklarını ifade eden boş hipotezler reddedilmiş dolayısıyla serilerin zamana göre değişen varyans özelliğine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

$LNFBIST100_t$, t dönemi Borsa İstanbul 100 endeksi getirisini; $LNFAOFM_{t-1}$, t-1 dönemine ait TCMB AOFG getirisini; $LNFM1PA_{t-1}$, t-1 dönem TCMB M1 para arzını; U_{t-1}^2 , AOFG'ye LNFAOFM ve LNFM1PA getiri serileri için uygulanan AR(1) GARCH (1,1) M modelinden elde edilen hata terimi karesini; h_t , Borsa İstanbul getiri serisinin $LNFBIST100_t$ koşullu varyansını göstermektedir. Otokorelasyonun olmadığı Ljung-Box Q ve Ljung-Box Q2 test istatistikleri ile görülmektedir. Tekrar değişen varyans olup olmadığına bakıldığında ise, değişen varyans olup olmadığını gösteren ARCH-LM test istatistiği yapılmış ve değişen varyans olmadığı sonucuna varılmıştır. Tablo 6'da simetrik AR(1)-GARCH(1,1)-M modeline ait tahmin sonuçları yer almaktadır. Çalışmada oynaklığın koşullu ortalama üzerindeki etkisini de dikkate almak amacıyla, koşullu varyansın koşullu ortalama da açıklayıcı bir değişken olarak yer aldığı GARCH-M modeli tercih edilmiştir. Böylece merkez bankasının ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinden kaynaklanan bir şoka bağlı olarak oluşan bir riskin BİST100 üzerindeki etkisi analiz edilebilmektedir.

Tabloda yer alan AR(1)-GARCH(1,1)-M tahmin sonuçları incelendiğinde, varyans parametrelerinin pozitiflik koşulunu sağladığı ayrıca her bir dağılıma göre hesaplanan $(b+c < 1)$ katsayıların varyans durağan olmadığı görülmektedir. Bu sonuç para arzı ve AOFG şoklarının Borsa İstanbul getiri serisi üzerindeki şoklarının kalıcı olduğu yönünde bilgi vermektedir.

Hata teriminin karesine ait (U_{t-1}^2) katsayılar tüm modeller için anlamsız bulunmuştur. Bu sonuç ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinden (LNFAOFM), BİST100 endeksine ve M1 para arzından (LNFM1PA) BİST100 endeksine doğru simetrik bir oynaklık yayılımının olmadığı yönünde bilgi sağlamaktadır.

5. Sonuç

İktisat literatüründe krizlerle mücadele yanı sıra makroekonomik ve finansal istikrarın sağlanmasında para politikası uygulamalarının etkinliği iktisatçılar tarafından sürekli olarak araştırılmaktadır. Bu bağlamda özellikle parasal aktarım mekanizması teorisi iktisatçıların ilgi odağı haline gelmiştir. Parasal aktarım mekanizması, merkez bankalarının para politikası uygulamaları nedeniyle toplam hasılayı ve

enflasyonu etkileme sürecini ifade etmektedir. Parasal aktarım mekanizması içerisinde birçok kanal bulunmakla birlikte çalışmamızın konusu hisse senedi fiyatları kanalıdır.

TCMB tarafından para arzı ve faiz oranı değişikliklerinin Borsa İstanbul BİST100 endeksine etkisinin oynaklık değişimlerinin incelendiği çalışmada, 21/1/2011 - 22/4/2022 dönemine ait veriler ARCH – GARCH analizi yardımıyla iki farklı model ile araştırılarak Türkiye’de para politikasının işlerliği irdelenmiştir. Ortalama denklemleri normal dağılım altında gama katsayısının yönü para politikasının doğrudan etkisinin değerlendirilmesine imkan vermektedir. Model 1 için gama 0.023 bulunmuşken, model 2 için gama -0.01 bulunmuştur. Yani ortalama etki için TCMB’nin faiz oranını arttırması Borsa İstanbul getirisini negatif etkilerken, TCMB’nin M1 para arzını arttırması, daha açık bir ifade ile genişlemeci politikalarının Borsa İstanbul getirisi için pozitif etki gösterdiği söylenebilmektedir.

Varyans denklemlerine bakıldığında ise, lamda katsayıları tüm dağılımlar altında anlamsız bulunmuştur. Dolayısıyla AOFM’den (LNFAOFM) BİST100 endeksine ve M1 para arzından (LNFM1PA) BİST100 endeksine doğru simetrik bir oynaklık yayılımının olmadığı yönünde bilgi sağlamaktadır. Bunun nedenleri olarak; birincisi hisse senedi piyasasının dış piyasalarla ilişkili olduğu ve bu çerçevede yerli yatırımcıların ülke içinden çok dışsal faktörlere bağlı olarak davranış oluşturduğu ve yatırım pozisyonu aldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, ikinci olarak yabancı fonların portföy dağılımının yüksek bir orana sahip olduğu Borsa İstanbul’da, aynı birinci maddede ifade ettiğimiz gibi yabancı yatırımcı için de yerli yatırımcıya benzer şekilde TCMB’nin aldığı kararlar doğrudan bir nedensellik etkisi yaratmamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de hisse senedi kanalının tam anlamıyla bir işlerlik göstermediği tarafımızca tespit edilmiş olup, dolayısıyla TCMB kararlarının BİST100 endeksi üzerinde oynaklık yayılım etkisinden söz etmek de mümkün olmamaktadır.

Model sonuçlarına göre, TCMB’nin AOFM ve M1 para arzı değişkenliğinden Borsa İstanbul oynaklığına bu çalışmada kullanılan yaklaşıma göre bir nedensellik tespit edilememiştir. Buna göre negatif ve pozitif likidite şoklarından hisse senetleri piyasasına bir oynaklık yayılımının olmadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte bu sonuç, TCMB’nin piyasayı fonlaması sonucunda oluşan faiz oranlarındaki değişikliklerin ve merkez bankası kontrolünde olan para arzı değişikliğinin hisse senetleri piyasasında oynaklığı azaltıcı etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuç para piyasası ile faiz oranını kapsayan kredi piyasası arasında bir farklılaşma olduğu yönünde bir bilgi olarak değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle hisse senedi piyasasındaki yatırımcı kararlarında TCMB’nin AOFM göstergesinin etkili olmadığı şeklinde ifade edilebilir. Aynı zamanda, Türkiye ekonomisi için yukarıda belirtilen nedenlere ek olarak, TCMB faiz oranları ile piyasa faiz oranlarının son yıllarda ayrışması da hisse senedi kanalının etkin işleyişini engelleyen bir unsur olarak görülebilir.

Kaynakça

- AKAY, H. ve NARGELEÇEKENLER, M. (2015). “Para Politikası Şokları Hisse Senedi Fiyatlarını Etkiler Mi? Türkiye Örneği”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(2), 129-152.
- AROURI, M., JOUINI, J. ve NGUYEN, D. K. (2011). “Volatility Spillovers Between Oil Prices and Stock Sector Returns: Implications for Portfolio Management”, Journal of International Money and Finance, 30(7), 1387-1405.
- ARSLAN, G. (2019). “Varlık Fiyatları Kanalı İçerisinde Hisse Senedi Kanalının İşleyişi: Türkiye Uygulaması”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16), 205-224.
- BARTELS, A. H. (1985). “Volcker’s Revolution at the Fed”, Challenge, 28(4), 35-42.
- BERNANKE, B. ve KUTTNER, N. (2005). “What Explains the Stock Market’s Reaction to Federal Reserve Policy”, Journal of Finance, 60(3), 1221-1257.
- BROOKS, C. (2014). Introduction to Econometrics for Finance, Cambridge University Press, England.
- CHANG, C. L., McALEER, M. ve TANSUCHAT, R. (2011). "Crude Oil Hedging Strategies Using Dynamic Multivariate GARCH", Energy Economics, 33(5), 912-923.
- COOK, T. ve HAHN, T. (1989). “The Effect of Changes in the Federal Funds Rate Target on Market Interest Rates in The 1970s”, Journal of Monetary Economics, 24(3), 331-351.

- GOSPODINOV, N. ve JAMALI, I. (2015). "The Response of Stock Market Volatility to Futuresbased Measures of Monetary Policy Shocks". *International Review of Economics and Finance*, 37(C), 42-54.
- GÖKALP, B. T. (2017). "Beklenen ve Beklenmeyen Para Politikası Kararlarının Hisse Senetleri Fiyatları Üzerindeki Etkileri", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 17(35), 1-15.
- GUO, F.; HU, J. ve JIANG, M. (2013). "Monetary Shocks And Asymmetric Effects in an Emerging Stock Market: The Case Of China", *Economic Modelling*, 32(c), 532-538.
- IOANNIDIS, C., ve KONTONIKAS, A. (2008). "The Impact of Monetary Policy on Stock Prices", *Journal of Policy Modeling*, 30(1), 33-53.
- KARABIYIK, C. (2021). "Para Politikasının Hisse Senedi Getirisi Üzerindeki Asimetrik Etkisi: BİST 100 Boğa ve Ayı Piyasaları Örneği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 288-311.
- LING, S ve MCALEER, M. (2003). "Asymptotic Theory For a Vector ARMA-GARCH Model ", *Econometric Theory*, 19(2), 280-310.
- LOAYZA, N. ve HEBBEL, K. S. (2002). "Monetary Policy Functions and Transmission Mechanisms: An Overview", https://www.researchgate.net/publication/254398110_Monetary_Policy_Functions_and_Transmission_Mechanisms_An_Overview, 13.12.2022.
- MISHKIN, F. S. (1996). "The Channels of Monetary Policy Transmission: Lessons for Monetary Policy". NBER Working Paper 5464, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5464/w5464.pdf, 14.12.2022.
- MISHKIN, F. S. (2001). "The Transmission Mechanism and The Role of Asset Price in Monetary Policy", NBER Working Paper 8617 https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8617/w8617.pdf, 14.12.2022.
- MIYAKOSHI, T., SHIMADA, J. ve LI, K. W. (2017). "The Dynamic Effects of Quantitative Easing on Stock Price: Evidence From Asian Emerging Markets, 2001–2016", *International Review of Economics and Finance*, 49(c), 548-567
- MODIGLIANI, F. (1975), "The Life Cycle Hypothesis of Saving Twenty Years Later", s.2-35, (Ed.) PARKIN, M., *Contemporary Issues in Economics*, Manchester University Press, Manchester.
- MOON, G. H. ve YU, W. C. (2010). "Volatility Spillovers Between the US and China Stock Markets: Structural Break Test With Symmetric and Asymmetric GARCH Approaches", *Global Economic Review*, 39(2), 129-149.
- OJAGHLOU, M. ve DEMİRKALE, Ö. (2020). "Para Politikası Kararlarının BİST100'e Etkisinin Yapısal Var Modeli İle Analizi", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(12), 141-155.
- RIGOBON, R. ve SACK, B. (2004). "The Impact of Monetary Policy on Asset Prices", *Journal of Monetary Economics*, 51(8), 1553-1575.
- TCMB (2013). "Parasal Aktarım Mekanizması", <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820c-f2b259032afd/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES>, 10.12.2022.
- TOBIN, J. (1969), "A General Equilibrium Approach To Monetary Theory", *Journal of Money Credit and Banking*, 1(1), 15-29.
- TÜRKYILMAZ, S. ve ÖZATA, E. (2009). "Türkiye'de Para Arzı, Faiz Oranı ve Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki Nedensel İlişkilerin Analizi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 490-502.

Presentation ID / Sunum No: 136

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7955-0085

| 305

Turkish Modernisation in Its Dis-Continuity

Asst.Prof. Dr. Ali Demir

Avrasya Üniversitesi

Özet: Modern Turkey is the result of national independence and liberation from the structures of a freedom-restricted rule of divine origin. The absolutist rule of the Ottoman Empire was legitimised by natural law, whose sources were local customs and Islamic revelations. With the founding of Turkey, this line was turned in the direction of modern law and democracy as a joint and wise decision-making process. Laicism is the vital outcomes of this development representing a dense and tense dis-continuity not only with its Islamic and Ottoman tradition, but also with its reference to European philosophy, science and sense of law based type of coercion. The question is how to evaluate this ambivalent dis-continuity? To answer, the paper discusses from a theoretical view of point tree model of rationalisation, before putting Europa in a brief comparison with Ottoman State. Having arrived here, the question is now whether Turkish modernisation is a special path or a specific feature of a global development? That question is dealt first by offering a discussion about laicism, secularisation, caliphate and atheism and then by evaluating Turkish path under the terms of rationalism and realism borrowed from Giovanni Sartori.

Anahtar Kelimeler: Modernisation, State- Und Nation Building, Juridification, Laicism, Rationalism

1. INTRODUCTION IN TURKEY'S DIS-CONTINUITY

Neither utility and welfare nor good governance and democracy were at the centre of the Ottoman Empire. Rule of law was absent in this type of absolutism. Rather, ruling on the ground of coercion and power was justified by the struggle (jihad/djihad) for a universal order (nizâm-ı âlem). And the ruler himself was seen as the controller of this sacred order, which is why he was considered to be the shadow of God on earth. Turkey on the other hand is a nation-state that, like all other nation-states, was founded in a very specific place and constituted itself with the profane legal claim to universality in its value system. The nation state in general embodies, on the one hand, the rationalisation of universalist law and, on the other hand, the institutionalisation of a special, local way of the common joint and wise decision-making process, namely democracy. Consequently, a national state had to be set up according to a profane rationality of purpose.

This transition can be not only be examined in the concept of identity, which has evolved from an Islamic Ottoman to a laicist Turk, but also in Turkey's constitutional orientation. In both cases, it is rightly associated with attributes of "Islamic" and "Ottoman", but not the less it wants to represent a personality and constitutional system that in its understanding of modernity marks a striking distance of its own tradition. For example, the Turkish penal code, civil law and constitutional tradition have most in common not so much with Islamic Sharia tradition, but with Greek and Roman, European legal tradition, developed as a positive law by humans for specific, rational goals (Habermas, 1998:175; Luhmann, 2014:250). This logic applies also to Turkish citizens. They, too, profess modern types of affiliations, such as citizenship. The question arises whether Turkey and Turkish identity is therefore in a tense, ambivalent dis-continuity with the past? If the question is answered in the affirmative, the problem must then be addressed of how to explain the fact that Turkey sees itself as the result of a world-wide development, called modernity, which is why it marks a corresponding discontinuity from its religious and legal tradition, although it is not recognised as modern European society, where it wants to belong.

To answer the question, the first part of the paper discusses the process of state, nation and law formation. This part is then concluded with a comparison of the Ottoman Empire with Europe. In the second part, the question of whether the Turkish path should be counted as a special way or a universalist path rose. This question is addressed by analysing the most vital outcomes of Turkish modernisation, which is laicism. Laicism is associated with the Ottoman caliphate, atheism and secularisation, but at the same time it is clearly distinguished from them. Finally, the whole is subjected to a normative evaluation under the terms of rationalism and realism, in the sense of purpose and value rationality discussed by Giovanni Sartori (1970:30-32).

1.1. Development of States, Nations and Laws

In this context, today's European *state formation system* can be categorised with Tilly according to *three paths*. In the *coercive path*, the rulers developed massive administrative and coercive institutions for waging war. In some cases, the rulers engaged in a coercion struggle with large landowners, at the end of which none was able to extend their own power. Russia, Prussia, Austria and the Ottoman Empire can be counted among this path. Second, the *path of capitalised coercion*. The nobleman and the capitalist worked in this mode together. The elites found a balance between building the coercive institutions and accommodating the interests of capital owners. England, France and Spain can be assigned among this path. Finally, *capital-intensive path*, the rulers were closely linked to the capitalists. The rulers ensure the profitability of the wars, which is why they refrain from massive structures. The institutions that emerged served to optimise capital accumulation and capital management. Genoa, Dubrovnik, Florence, Venice, the Netherlands and Switzerland are examples of this path (Tilly, 1994:27-31).

According to this model, the drive to pool and maintain resources for warfare led elites to procure robust structures. On the one hand, this process moved civil society closer to the elite; on the other hand, it strengthened the power of the military in society. Secondly, state agents were looking for effective warfare, for which they also taxed under coercion. Where coercion was not enough, the rulers agreed to negotiate; more rights for more taxes (=no taxation without representation). A reciprocal relationship developed; henceforth, the participation of a broader mass led not only to more restrictions in warfare, but also to the rulers, the military, tying themselves to the law. Thirdly, the structures and rights introduced in wartime were continued in peacetime. The fulfilment of the promises made by the state agents during the wars had an integration effect among all those involved in the wars in peacetime. The end effect is that participants in politics emerge from those involved in war.

Tilly's model can be used to reconstruct European *state building*. However, the model does explain *nation building*. Benedict Anderson's model of *Imagined Communities* is better suited for this. Anderson elaborates a concept of nation according to which nation is an invention of intellectuals, in which a fated community of equals was constructed in opposition to real diversities and inequalities, with far-reaching consequences (Anderson, 1996:15-17).

Anderson attributes the emergence of nations to the erosion of three basic categories. The *first* was the concrete representation of a written language deemed divine. Written languages monopolised divine truth through an intellectual achievement by mapping the language with a sign also deemed divine, sacred. This made access to truth, to God, exclusive. Latin as the sacred language of Christianity and Arabic as that of Islam are examples of this. Together with the corresponding script, they depict an ontological truth. In this, language is the medium of a divine reality and writing is the sign of this non-volition. The ideograms of Chinese, Latin and Arabic are thus seen not as products of arbitrariness but as emanations of a divine reality. The *second* category was the belief in the naturalness of society and its vertical hierarchy. Belonging to the community was taken for granted. And the rulers legitimised their coercion to power in this society with the aura, charisma, that is, with the belief in their extraordinary descent and/or ability to rule. The community was centripetal and hierarchical, vertically structured with a fixed social and geographical boundary (Anderson, 1996:24-25). The *third* category concerns the temporal conception of an equal originality of the universe and of human being. This conception of the unity of a wilful development of cosmology with the history of human being is reflected in the fateful predetermination of human existence, which, however, was also given meaning by an intellectual achievement. In return, man was promised various paths to redemption, to freedom

from these predetermined conditions on earth (Anderson, 1996:43). Nation in this model is the substitute for the erosion of these three fundamental ideas: Instead of sacred written languages, a variety of books, journals were offered as a concrete medium for transcendence. Instead of naturalness, purpose rationality, hedonism, individualism and written rational law were developed. And the idea of sacred equal originality was replaced by science as a profane preoccupation with oneself and the community.

A *third explanatory model* was offered by Jürgen Habermas and concerns *legal development and juridification*. Here, juridification refers to the tendency of the proliferation of written law in modern societies, which has two elements, the extension of law to previously unregulated areas and the condensation of law, i.e. ever more detailed and differentiated regulations. Habermas assumes four such thrusts. The *first thrust* was towards the bourgeois state, in which a differentiation was made between the state and the economy. This is also the phase from absolutism to capitalism. The *second thrust* concerns the constitutional state. This refers to the constitution of the state with corresponding individual rights. In other words, it is about the separation of powers into the legislative, executive and judicial branches as well as the taming of the administrative system of action. In the *third thrust*, the path to a democratic constitutional state is marked, which means the legalisation of the legitimisation process and thus democratisation, above all universal and equal suffrage. The *last thrust* was the welfare state, which meant a certain restriction of economic power through collective bargaining agreements and the strengthening of the trade unions. It should be emphasised that Habermas does not want to trace a historical development, but rather an ideal-typical explanation of how the development of law can be reconstructed on a logical level (Habermas, 1981:524-531).

These three approaches summarize the political order of communitization at the beginning of the last century. They each take up a different side of the development, but combined, they provide an explanatory pattern for the emergence, maintenance and continuation of the relationships. In this respect we can see in them the new normal of the time, to take up a term that is disproportionately used today.

1.2. Turkey's Path

The question is now whether the founding of Turkey can be explained according to these three models, Tilly, Anderson and Habermas. This question has its pitfalls in finding something that was not lost - or looking for something where nothing was lost, as Paul Watzlawick would put it. What is meant is the fact that although the theory can provide an explanation for certain cases, the suitability of the theory for the case cannot be concluded from this. In order not to make this mistake, it helps if we look at the time from a *comparative perspective*; first of all, around 250 years ago, industrialisation took place in Europe, which fundamentally changed economic activity. Capitalism, driven by industrialisation, has to be thought together with the Enlightenment and Reformation, on the one hand, and with contract theories by Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, on the other. The end result of this process is the fruitful communication between democracy and the rule of law, which stabilise each other in the course of their development. On the other hand, the Ottoman Empire is characterised by the agrarian economy and patrimonialism in that period. In the Ottoman Empire, the idea of the unity of religion and state (*din-u devlet*) prevails, although at the same time Europe was undergoing a differentiation of spheres, such as state, economy and law. It was not capitalism with the corresponding property rights, but the belief in the sacredness of property that determined the life of the Ottomans. The Ottomans used to say; *toprak senin benim değil devletindir*. Consequently, mobility, i.e. the possibility of rising from poverty to prosperity through education, for example, was not the norm, but faith in fate was. In the Ottoman Empire the idea of a sacral order has prevailed, according to which the son of a farmer is a farmer (*reya oğlu reyadır*). So, neither property rights, participation rights, nor a modern education system did exist. Notwithstanding, the Ottoman Empire could not isolate itself from the outside world. As is well known, capitalism does not respect moral borders. For strategic reasons alone, the empire had to modernise at least its army. In this respect, it is no surprise that the first modernisation started with *Nizam-i Cedid* (1793). This is then followed by *Sened-i Ittifak* (1808), *Gülhane Hattı Hümayunu* (1839), *Islahat Fermani* (1856), *Kānūn-ı Esāsī* (1876) and the Constitution of 1908, 1921 and 1924.

Of course, there are a number of intellectuals, social movements and political groupings during this period. New Ottomans, nationalism, Islamism, modernisation are some of them. However, the non-explicit alliance between ayans, intellectuals, as well as the representatives of the millets and growing

numbers of urban people never had the capacity to subject society to a radical transformation towards that kind of fruitful communication mentioned above. Still, not only the aforementioned groups, but the public and civil society as a whole underwent a process of outward opening and rationalisation. Nevertheless, while Europe became the home of innovation, rationalisation, specialisation and differentiation, the Ottoman Empire was collapsing (Demir, 2022b:145-148). While Europe opened the door wide to science, enlightenment, social movements, new ideologies and art forms, scouting out the world, even trying to exploit it, the Ottoman Empire was at best a caliphate, fighting a jihad internally against the sinfulness of man and externally for the Islamisation of the world (dar-ul islam). The Ottomans' gaze was inward, their eyes closed and weapons obsolete. The poem below sums up what has been written.

| 308

Şalvarı şaltağ Osmanlı	Wears lavish trousers, the Ottoman
Eğeri kaltağ Osmanlı	Rides a horse with a wooden saddle, the Ottoman
Ekende yoğ, biçende yoğ	Helps neither with the sowing nor with the harvest, the Ottoman
Yiyende ortağ Osmanlı	But the Ottoman sits at the laid table

2. SPECIAL WAY OR UNIVERSAL PATH

If we return to the time of Turkey's founding after this brief review, the following two questions can be used to assess what constitutes modern Turkey. The questions were posed by Max Weber and Jürgen Habermas. In *preliminary notes* to his sociology of religion, Weber asks the following question.

What concatenation of circumstances led to the fact that it was precisely on the soil of the Occident, and only here, that cultural phenomena appeared which were nevertheless - as at least we like to imagine - in a direction of development of universal significance and validity (Weber, 1986:1)?

The implicit assumption in this question will not escape the attentive reader. In this article, Weber puts forward the thesis that capitalism as the rational management under *fair* conditions is the product of Protestant ethics. Starting from one case, he generalises the observation into an ideal type. Just as Ottomans were sure of their power and preferred communication with Europe through the bare force of arms, thus, for example, Weber in his writings on the sociology of religion claims to have emphasised the *special path* of Protestantism (Demir, 2016:93-105). In contrast, Jürgen Habermas assumes a *universal course* in his theory of communicative action.

Whether a formal stock of universal structures of consciousness is not expressed in the cultural spheres of value that stubbornly unfold under the abstract value standards of truth, normative correctness and authenticity. Are the structures of scientific thought, post-traditional concepts of law and morality, autonomous art, as they have emerged within the framework of Western culture, the possession of the 'community of cultural people' present as a regulative idea -or not (Habermas, 1981:254)?

In contrast to Weber, Habermas assumes a type of action that belongs to educated human being and not to Europeans. Consequently, it is not culturalism but universalism that is at the centre of Habermas question. Having arrived here, the other question can now be put again how the dis-continuity in Turkey's positioning can be explained. Is Turkish modernisation a special path or a specific feature of a global development?

From a historical perspective, Turkey emerged from the ruins of the Ottoman Empire. Turkey was founded as a republic in 1923. Important key dates are Balkan wars, the First World War, wars in Çanakkale and Anafartalar, the armistice of Moudros (1918), the Treaty of Sevres (1920), the as Sakarya Victory (1921) and the Peace Treaty of Lausanne (1923). And in the midst of these extraordinarily fragile times, the İzmir Economic Congress met on 13 February 1923. Mustafa Kemal Atatürk, founder of the Republic, spoke here of the need for the cohesion of a new nation, not only in the fields of war, but also in economic life. Atatürk said "Our people are not made up of social classes that are antagonistic

to each other, but of classes that depend on each other for their existence and working principle." In retrospect, the years 1923-1950 were marked by the abolition of the Sultanate and the establishment of the Republic, as well as the establishment of a number of banks and factories. A new constitution as well as new laws from European legal traditions were adapted to push forward modernisation. And with Adnan Menderes, the one-party system was also ended, marking an important step towards democratisation.

2.1. Laicism in Comparison

| 309

The most crucial development from this phase is *laicism*. Since laicism not only answers the questions posed, but can also be linked to the theories discussed as well as to European traditions of lifestyles, the following section is intended to relate laicism to secularisation, caliphate and atheism on the one hand, and highlight its differences from them on the other (Demir, 2016:452-472). First of all, we note that all these terms imply both an action and a form of knowledge. Each action is assigned either in purpose rationality or in value rationality. Purpose rationality refers to the rationality of a homo economicus, while value rationality refers to that what Jürgen Habermas calls communicative action (Habermas, 1981:384). And knowledge is again categorised with Habermas as either in cognition or in insight (Habermas, 1981:300-306, 324-331, 420-437; Demir, 2016:167-190). Ethical rationalisation goes back to Reformation, while cognitive rationalisation is to be thought together with Enlightenment (Demir, 2021:109 f). Now, on this basis, I would propose the following scheme with the corresponding elements.

Table 1: Atheism, Secularization, Laicism and Ottoman Khalifat in Comparison

Action	Purpose Rationality	Value Rationality
Knowledge		
Cognitive Rationality (cognition)	anti-religious states; USSR, North Korea Atheism	states with a passive religious policy; GB, USA, CH Secularization
Ethical Rationality (insight)	States with an exclusionary religious policy; France, Mexico, Turkey Laicism	Religious states; Iran, Vatican, S. Arabia Ottoman Khalifat

First of all, there is a difference between laicism and secularisation. Laicism is about the reorganisation of the sacred, implemented top-down. Laicism seeks an unleashing of the individual from the control of religion for the imagined unity of the state. Reason is the source of insight and it goes to the distance from the customary. In contrast, secularisation came from the reformation of the sacred and followed from a bottom-up approach. Tolerance, freedom of belief, recognition of diversity were the focus of secularisation. Understanding is the source of knowledge and here, too, distance from the familiar is sought.

This is reflected in the understanding of the objectives pursued: The difference between France and Turkey is that laicism in France is based on the idea of the Reformation and the Enlightenment, but it has still tended to be won from a bottom-up approach, whereas the same process in Turkey has been prescribed from a top-down approach. Therefore, in Turkish-style laicism, it can be seen as the other flip side of the Ottoman Khalifat. This is also one reason for the rejection of modernity in Turkey; modernity was experienced as an anti-customary and anti-religious state policy. With this type of laicism, the nation state pursues an exclusive policy with the aim of banning religion from the public sphere. In this respect, it is an exclusionary policy-making. On the other hand, there is also inclusive policy-making, in which the nation state allows religion to appear in public sphere. While exclusionary laicism offers "a comprehensive doctrine", inclusive laicism in the sense of secularism distances itself from them (Kuru, 2001:14). Countries such as Mexico, France and Turkey belong to exclusionary kind of laicism. In each of the last two countries, the state defines itself as secular in Article 2 of the constitution. Countries such as India, Holland and the USA belong to inclusive laicism, which is called here secularism, since in these countries the public opinion is that the state should pursue a policy of tolerance and respect towards all religions.

3. RATIONALISM AND REALISM

With the concepts of rationalism and realism in the sense of purpose and value rationality, that, what has been stated so far can be evaluated as follows (Sartori, 1970:30-32): The reforms in Turkey have the elements of rationalism, which can be found in their reference to the theories of contract, in Turkey's borrowing from European type of state and nation building, and in the development of law, which can be associated in Europe with Thomas Hobbes, and in Turkey with Mustafa Kemal Atatürk. In both cases, as Immanuel Kant would put it, there is an attempt to overcome self-induced immaturity. Secondly, these reforms also have the elements of realism in the sense of value rationality. Social reality was attempted to be raised to a higher level through these reforms, especially in Turkey. In doing so, Turkey has modelled itself on France as a nation of freedom, which also adheres to the principle of human rights as a universally valid aspect, on the one hand, and on Switzerland and Italy as nations of the rule of law, which value the principle of civil rights more highly, on the other. In this respect, Turkish laicism wants both the good ideas and the generalisable interests to be taken into account. Like secularism in Europe, laicism in Turkey represents a tense dis-continuity with its past. Continuity is given by referring to the tradition of cognition rationality, and discontinuity by going in to a distant to ethical rationality. This kind of dis-continuity is institutionalised in laicism – that is the reason, why it caused conflict and cooperation at the same time.

No longer Ottoman khalifate but laicism was now the guiding principle. Nonetheless, laicism means still the norm-setting competence of the state. The state with correct and good norms orders how to act as a community. This legitimised many reforms, such as the creation of a new middle class, dress codes and so on. With laicism, the Ottoman principle of "devlet-i ebed müddet", "devlet-i aliye" (the eternal state), could now be translated into "ilelebet payidar". Based on Ottoman "nizam-i allem" which was both an absolute reference and a plan of action, the Republic of Turkey saw itself as an entity with high interests of its own. Consequently, reforms were legitimised from a heterogeneous, hierarchical community to a horizontally organised society with the interests of public. The state continued to be an exclusive entity with high moral interests. A sharp dividing line continued to be drawn between the state and society in favour of the state. In a nutshell; laicism was meant to pursue a security and centralisation attempt in the sense of an organisational unit in the face of or in spite of functional differentiation, in spite of social plurality. Indeed, laicism aims to perform the function of leveraging ethical and cognitive abstraction. Since it conceals the danger of a rational plan without a sense of reality, laicism remains the respective sides of dis-continuity.

References

- Anderson, B. (1996). *Die Erfindung der Nation. Zur Karriere eines folgenreichen Konzepts* [Org: Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, 1983]. Frankfurt am Main: Campus.
- Demir, A. (2016). *Von Muhammad zu Atatürk: Eine Analyse des türkischen Pfades in die Moderne anhand der Theorie des kommunikativen Handelns von Jürgen Habermas*. Lit. Verlag: Münster.
- Demir, A. (2021). "Çoğulcu Kamusal Alanda Dini Kimliklerin Özgürlüğü ve Demokrasi İletişimi." *Etkileşim Dergisi*, Vol.7, p. 98-127. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1608972>
- Demir, A. (2022). *Demokrasi, Hukuk Devleti ve Sivil Toplum*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*, Band II: *Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1998). *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaates*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timas.
- Kuru, A. T. (2011). *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik. ABD, Fransa ve Türkiye* [Org: Secularism and State Policies toward Religion. The United States, France, and Turkey]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Luhmann, N. (2014). A sociological Theory of Law. Routledge: New York.
- Sartori, G. (1970?). Demokrasi Kuramı [Org: Democratic Theory, 1962]. Çeviren Deniz Baykal. Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği.
- Tilly, C. (1994). Capital and European states: AD 990-1992. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.
- Weber, M. (1986). Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie. Tübingen: Mohr.

Presentation ID / Sunum No: 122

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: Merve Buldaç: 0000-0001-8390-0175,

Gizem Hediye Eren: 0000-0003-1560-3237

| 312

Yapay Zeka Programlarının Mekan ve Ürün Tasarımındaki Rolüne İlişkin: Deneysel Mekan Üretim Süreci

Dr. Öğretim Üyesi Merve Buldaç¹, Arş.Gör.Dr. Gizem Hediye Eren²

¹Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

²Eskişehir Teknik Üniversitesi

*Corresponding author: Gizem Hediye Eren

Özet: Mekansal tasarım ve organizasyon sürecinde belirli bir konsepti oluşturabilmek için mekansal bütünlüğün tamamlayıcıları olan donatıların da süreçteki rolü büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple alanın/hacmin sınırlarını belirleyen yüzeylerin ve onu tamamlayan unsurların tasarımı, mekân tasarımının öncül adımlarından birini oluşturmaktadır. Zamanla gelişen teknoloji ile çeşitlenen tasarım ve üretim süreçleri hem profesyonellere hem de amatörler, çeşitli açılardan imkanlar sunmaya başlamıştır. Bunlardan biri de “Yapay Zekâ” (AI: Artificial Intelligence) ve algoritmalarının kullanıldığı tasarım programlarıdır. Bu programlar, bahsi geçen kullanıcı gruplarına, mekan ve ürün bağlamında yeni konseptler oluşturmalarına/keşfetmelerine, farklı bakış açıları ve motivasyon kazanmalarına imkan tanımakta, bu da önceki platformlara ve teknolojilere göre bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Çevrimiçi toplulukların yaygınlaşmaya başladığı son on yıllık süreçte görsel ağırlıklı sosyal paylaşımlı platformların (Pinterest vb.), insanların farklı eylemlerini gerçekleştirdikleri hacimler için yeni fikirler bulmalarına yardımcı olmasına tanıklık ettikten sonra, AI görüntü oluşturmalar gibi makine öğrenimi araçlarının, gerçek mekandaki değişiklikleri görselleştirdiği, ya da kurgusal mekanlar ürettiği bir döneme girildiği gözlemlenmektedir. Kısa sürede, herkesin rahatlıkla uyum sağlayabileceği kolaylıkta; kullanıcı tarafından çekilen bir fotoğrafı girdi olarak kullanarak, iç mekân modellerini ve sanal sahneleri üretebilen, ya da basit bir metin isteminden (prompt) tamamen yepyeni görüntüler oluşturabilen AI tabanlı görüntü oluşturma araçları tasarım açısından da yeni bir döneme işaret etmektedir. Bu çalışma da AI destekli mekan ve mekânı tamamlayan donatı/ürün üretiminin nasıl yapılabileceğini, kurgusal bir mekanın deneysel tasarımı süreci ve çıktıları üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Bunun için de AI altyapısını farklı biçimlerde kullanan platformlardan (Interiorai, Midjourney gibi) faydalanılmıştır. Varsayımsal bir mekan için üretilen/oluşturulan mekansal fikirler ve donatılar (mobilya ve aydınlatma elemanları vb.) üzerinden, AI destekli ilgili tasarım sürecinin iş akış şeması sunulmuştur. Tüm bu süreçten hareketle, iç mekan tanımlarının -tamamlayıcı tüm donatılarla- oluşumunda, yapay zeka programlarının ne derece ve hangi noktalarda rol oynadığını vurgulamak açısından çalışma çıktılarının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekan Tasarımı, Mekan Donatıları/ürün Tasarımı, Yapay Zeka, Algoritma, Yapay Zekayla Oluşturulmuş Deneysel Mekanlar.

On the Role of Artificial Intelligence Types in Space and Product Design: Experimental Space Production Process

Abstract: The design and production processes, which have diversified with the developing technology over time, have started to offer opportunities in various aspects to both professionals and amateurs. One of them is the design programs in which "Artificial Intelligence" (AI) and its algorithms are used. These programs allow the aforementioned user groups to create/discover new concepts in the context of space and product, and gain different perspectives and motivation, which is considered an improvement over previous platforms and technologies. In the last decade, when online communities began to proliferate, after witnessing visual-heavy

social networking platforms (Pinterest, etc.) helping people come up with new ideas for the volumes in which they perform different actions, machine learning tools such as AI image generators visualise changes in real space or fictional ones. In a short time, everyone can easily adapt; to AI-based rendering tools, which can generate interior models and virtual scenes using a photo taken by the user as input, or create completely brand new images from a simple text prompt (prompt), also mark a new era in terms of design. In this study, it is aimed to discuss how the production of equipment/products that complement the AI-supported space and space can be made through the experimental design process and outputs of a fictional space. For this, platforms that use AI infrastructure in different ways (such as Interiorai, Midjourney) were used. The related AI-assisted design process workflow chart is presented through the spatial ideas and equipment (furniture and lighting elements, etc.) produced/created for a hypothetical space. Based on this whole process, it is thought that the study outputs will contribute to the literature in terms of emphasising to what extent and at what points artificial intelligence programs play a role in the formation of interior definitions -with all complementary equipment-.

Keywords: Space Design, Space Equipment/product Design, Artificial Intelligence, Algorithm, Experimental Spaces Created With Artificial Intelligence.

Tasarlamak Üzerine: Mekan/Ürün Tasarımı

İngilizce design (dizayn) olarak yerini bulan tasarlamak, tasarlama eylemi Latince biçim vermek anlamına gelen “designare” kelimesinden türemiştir. Farklı tanımlar getirilen kavrama ilişkin; Türk Dil Kurumu, “Zihinde canlanan biçim, tasavvur”; “Bir sanat eserinin, yapının ya da teknik ürünün ilk taslağı, dizaynı” şeklinde iki tanım getirirken (Türk Dil Kurumu Sözlükleri); Becer (2015), tasarım faaliyetini, “belirli bir amaç gözetken yaratıcı bir eylem” olarak tanımlamaktadır. Öztürk (2005) ise kavramı “İnsanoğlunun varoluş nedeni, görevi hem yaşam amacı hem de yaşam aracıdır” şeklinde ifade etmektedir. Burada önemli olan tasarımın kavram olarak ortaya çıkması ve tasarlama eyleminin hedef kitlesinin kim ya da kimlerden oluştuğudur. Bu noktada Tunalı (2004), kavramın insanların nesnelerle kurduğu en temel iletişim kipi olduğunu ve bu kipin, bilgi-estetik-teknik gibi kategorilerle kendisini gösterdiğini vurgulamaktadır.

Tasarlama eyleminin en birincil hedeflerinden biri, bir sorun çözmek olarak değerlendirilebilir. İlgili soruna yönelik çözüm yollarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için de belirli bir plan çerçevesinde yaratıcılık yetisini de dâhil etmek gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal gereksinimler zamanla tasarlama eylemini de farklı boyutlara çıkarmıştır. Var olan malzemeyi değiştirerek ya da işleyerek tasarlama ve bunu üretebilme yetisine sahip olan insanoğlu, zamanla mekan olarak tanımlı her alanı/hacmi ya da her ürünü/donatıyı kültürel değerlerine bağlı olarak organize etmeye/düzenlemeye/değiştirmeye başlamıştır.

Çalışma kapsamında da üzerinde durulan mekansal üretimi tek başına var olmadığı yaklaşımla çıkışla, onu tamamlayan diğer unsurlarla birlikte düşünmek ve ele almak gerekmektedir. Dolayısıyla, mekansal tasarım ve organizasyon sürecinde belirli bir konsepti oluşturabilmek için mekansal bütünlüğün tamamlayıcıları olan donatıların süreçteki rolü büyük önem taşımaktadır. Bu bütünlüğün tasarımcı tarafından ortaya konması içinse, kullanıcı gereksinimleri, eylemleri ve mekansal/ürünsel bağlamda işlevsellik kararlarının doğru tanımlanması gerekmektedir.

Von Meiss (1990) mekan kavramını, Aristo’nun mekanı “nesnelerin birlikteliği” ya da diğer bir söylemle “en geniş anlamından en darına kadar birbirini kapsayan tüm olguların birlikteliğinin bir başarısı” olarak tanımlamaktadır. Bu söylem de mekanların ya da donatıların tek başına bir anlam ifade etmediğini iki kavramın bir araya geliş biçimiyle mekansal bir dizilim ya da organizasyonun oluşabileceğini destekler niteliktedir.

Elde edilmesi istenen mekan tasarımı için fikir, organizasyon ve uygulama gibi farklı süreçlerden bahsetmek mümkündür. Her bir süreç geçen zaman ve gelişen teknoloji ile özellikle tasarım disipliniyle ilişkisi olan herkes için farklı avantajlara imkân tanımaktadır. Bunlardan biri de “Yapay Zekâ” (AI: Artificial Intelligence) ve algoritmalarının kullanıldığı tasarım programlarıdır. Bu programlar, bahsi geçen kullanıcı gruplarına, mekan ve ürün bağlamında yeni konseptler oluşturmalarına/keşfetmelerine, farklı bakış açıları ve motivasyon kazanmalarına imkan tanımakta, bu da önceki platformlara ve teknolojilere göre bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Yapay Zekâ Kavramı

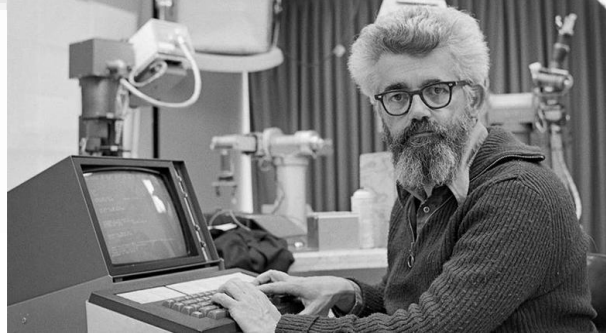
İnsanoğlu tarih boyunca birtakım gereksinimlerini ya da eksikliklerini giderebilmek noktasında zekâsına başvurmuştur. TDK Güncel Türkçe Sözlüğünde zekâ; “insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı, anlayış, dirayet, zeyreklik, feraset” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri). Tasarım Felsefesi kitabında Tunali (2012) ise; “Yaşamak ve işlerini görmek durumunda olan insan, sahip olmadığı özel birtakım organların eksikliğini gidermek amacıyla, ‘hazır olarak bulduğu doğal durumları’ akıyla değiştirmek zorundadır” şeklinde insan zekâsına ilişkin bir tanımlama getirmiştir.

Barınma arzusuyla başlayıp farklı eylemlerle gelişen mekanlar/alanlar ya da hacimler de insan zekâsına başvurulmuş gereksinimlerden biri olmuştur. Ayrıca barınma başta olmak üzere yeme-içme- uyuma vb. eylemlerin gerçekleşmesinde rol oynayan çeşitli alet/donatı gereksinimleri de zekâ üretimi sonucu elde edilmiştir. Aristoteles’in “insan düşünen hayvandır” sözü de bu zekânın ve düşünce sistematığının varoluşsal gerçeklik üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Ardatürk, 2022).

Zaman içinde gündelik yaşam pratiklerinde meydana gelen gelişmeler ile üretim modelleri değişmiş/dönüşmüştür. Makine üstünlüğü ve sunduğu olanaklar üretim süreçlerini de farklı bir noktaya getirmiştir. Makine ve insan arasında farklı bir iletişim oluşmuş, gelişen teknoloji de bu durumu destekleyerek üretimde dengelerin ve denklemlerin değiştiği bir sürece girilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen yapay zekâ da bu değişimin önemli bir parçası olan kavramlar arasında yer almaktadır.

Yapay zekâ kavramı güncel bir konu olarak görünse de temelleri yüzyıllar önce atılmıştır. Bu adımların en önemlilerinden biri Cizre doğumlu Ebu'l-İzz El-Cezeri'dir. 13. yüzyıl başlarında “Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar” isimli kitabını kaleme alan El-Cezeri, sibernetik bilimin öncüsü olarak sayılmaktadır. Sibernetik kelime anlamı olarak hem canlı hem de cansız sistemlerin bir amaç için var olduklarını kabul ederek tüm bu sistemlerin teknoloji aracılığıyla incelenmesini sağlamaktadır (URL1). Yapay zekâ ile karşılaştırıldığında birbirinden farklı anlamlara sahip olsalar da El-Cezeri'nin ve benzer bilginlerin robotik icatları, yapay zekâyı ulaşma isteğinin her daim canlı olduğunu göstermektedir (Aydın ve Değirmenci, 2018).

Yapay zekâ kavramı ilk olarak 1956 yılında Dartmouth'ta bir grup araştırmacı çalışmaları ardından bilgisayarlar için özel programlar yazılabilirse onların da insan gibi düşünmeyi öğrenebileceklerine inanan John McCarthy tarafından kullanılmıştır (Alpaydın, 2013). Yapay zekâ program dili olan Jisp'i, bilgisayarlarda zaman paylaşımı ve e-ticaret kavramlarını geliştirmiştir (URL2).

Görsel 1. Yapay zekâ kavramını ilk olarak kullanan John McCarthy

Yapay zekâyı ilişkin pek çok bilim insanı tarafından tanımlar getirildiği görülmektedir. Pirim (2006) kavrama ilişkin; “Tarihte üç büyük olay vardır. Bunlardan ilki evrenin oluşumu, ikincisi yaşamın başlangıcı, üçüncüsü ise yapay zekânın ortaya çıkışıdır” ifadesini kullanmıştır. Nilsson (1998), uzun vadede yapay zekânın hedefi insan eylemlerini en az onlar kadar belki daha iyisini yapabilme becerisine sahip makineler geliştirmektir şeklinde bir tanımlama yaparken; Genesereth ve Nilsson (2012) ise yapay zekânın akıllı davranış üzerine bir çalışma olduğunu, birincil hedefini ise doğadaki varlıkların akıllı davranışlarını yapay olarak üretmeyi amaçlayan bir kuram oluşturmak olduğunu belirtmektedir (URL3). Geetha vd. (2018) ise, insanın öğrenme, karar alma ve sorunları çözme yetenekleri aracılığıyla sonuçlara

ulaşmayı hedefleyen, bilgiyi işlemek üzere tasarlanmış bilgisayar temelli sistemler olarak kavramı açıklamaktadırlar.

Tüm söylemlerden çıkışla, tasarım eyleminin de gerçekleşmesinde önemli rol oynayan bir sorunu çözme becerisi, rasyonellik ve insanlara benzer davranışlar gösterme/hareket etme gibi özellikleri de göz önünde bulundurularak genel bir tanım yapmak gerekirse yapay zekâ; insan aklını makine yoluyla sergileyen bir bilim olarak ifade edilebilir:

Yapay Zekâ Programları ve Deneysel Mekan/Ürün Üretim Süreci

Yapay zeka programları, hem profesyonel hem de amatör kullanıcı gruplarına farklı fikirler üzerinden yeni konseptler oluşturmalarına/keşfetmelerine, farklı bakış açıları ve motivasyon kazanmalarına imkan tanımakta, bu da önceki platformlara ve teknolojilere göre bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında irdelenmesi planlanan ve AI altyapısını farklı biçimlerde kullanan platformlardan bazıları;

➤ **Midjourney AI:** Yapay zekâ geliştiren bir laboratuvar ismi olan bu platform bir discord botudur. Kullanabilmek içinse bir discord hesabına sahip olmak gerekmektedir.

- Sunucu üzerinde **#newbie** adında iki farklı metin kanalı mevcuttur. Bu kanallar abone olmayan ziyaretçilerin kısıtlı sayıda kullanım haklarıyla resimlerini yapay zekâyâ çizdirmeleri için açılmış metin kanallarıdır.
- İstenilen resmi çizdirmek için yapılması gereken, metin kanallarından birine giderek *“/imagine tırnak işaretleri olmadan düşüncelerinizi yazın”* kısmını formata uygun olarak doldurulmalıdır.
- Komutlar algılandıktan birkaç dakika sonra çözünürlüğü düşük dört farklı görsel hazırlanacaktır. Görselin hemen altında U1-2-3-4 ve V1-2-3-4 şeklinde 8 tane buton yer almaktadır. "Upscale" kelimesinin kısaltması olan U butonları ve yanındaki sayılar, kullanıcı tarafından seçilen görselin çözünürlüğünün artırılması komutunu verecek ve bot o görselin yüksek çözünürlüklü bir sürümünü hazırlayacaktır (URL4).

Görsel 2. Midjourney ile oluşturulmuş imajlar

Sol: *“/imagine medieval city atmosphere”* metin istemi ile oluşturulmuş imaj (Gürlek, 2022); Sağ: *“/imagine walking in a literal sea of stars”* metin istemi ile oluşturulmuş imajlar (Hachman, 2022)

➤ **Interior AI:**

- İnternette bulunan bir mekan görseli ya da çekilmiş bir fotoğrafın web sitesine yüklenmesinin ardından yapay zeka, yüklenen görseli *Minimalist, Art Nouveau, Barok* ya da *Cyberpunk* vb. önceden belirlenmiş on altı stilden birine uyacak şekilde yeniden tasarlamaktadır. Kullanıcılar aynı zamanda platform üzerinden oda, mutfak, ev, ofis, spor salonu gibi farklı işlevler seçebilmektedirler.

- Tasarımlar bazı anahtar kelimelerle etiketlenmekte, böylece ilgili kelimeye tıklandığında o konseptte yapılan örnek çalışmalara ulaşılabilir.
- Yapay zekâ tarafından hazırlanan tasarımlar kullanıcılar tarafından oylanarak değerlendirilebilir.

Görsel 3. Interior AI'nin kullanımı
Sol: Orijinal imaj; Sağ: Interior AI ile oluşturulmuş imaj

- **DAAL-E AI:** İsmi Salvador Dali ve ünlü ressam Wall-e isimli animasyon robottan alan ve OpenAI tarafından oluşturulmuş bir yapay zekâ olan Dall-e, metinden görüntüler oluşturmak için kullanılan eğitilmiş bir sinir ağıdır. Doğal dilde ifade edilebilen çok çeşitli kavramlar için görüntüler oluşturabilmektedir.
- **DAAL-E2:** Dall-e'nin ikinci sürümü ve OpenAI'nin devrim niteliğindeki yeni metinden görüntü oluşturucusu olan Dall-e 2, 2022'de OpenAI tarafından piyasaya sürülmüştür. Kullanıcıların metin istemlerine dayalı görüntüler oluşturmaya olanak tanımaktadır. Kullanıcılar bu oluşturucuyu kullanarak kendi yaratıcı fikirlerini canlı resimlere dönüştürebilir. Bunu yaparken, Dall-e 2 gerçekçi nesnelere dayalı görüntüler oluşturabilmekte ya da gerçekte var olmayan metin girişlerini yorumlayabilmektedir (URL5). Görsel 3'teki örnekte bilgi istemi olarak "pastel yeşil ve temiz beyaz ön cepheye sahip şirin bir çiçekçi mağazasının fotoğrafı" ifadesi kullanılmıştır.

Görsel 4. DALL-E yapay zekâ programında oluşturulmuş örnek bir imaj (Aouf, 2022)

Yapay Zekâ Programları ve Deneysel Mekan/Ürün Üretim Süreci ve Çıktıları

Mekan ve donatı/ürün oluşturma-tasarlama-üretim süreçlerinde bahsi geçen yapay zeka programları aktif rol oynamaktadırlar. Çevrimiçi toplulukların yaygınlaşmaya başladığı son on yıllık süreçte görsel ağırlıklı sosyal paylaşımlı platformların (Pinterest vb.), insanların farklı eylemlerini gerçekleştirdikleri hacimler için yeni fikirler bulmalarına yardımcı olmasına tanıklık ettikten sonra, AI görüntü oluşturmalar gibi makine öğrenimi araçlarının, gerçek mekandaki değişiklikleri görselleştirdiği, ya da kurgusal mekanlar ürettiği bir döneme girildiği gözlemlenmektedir.

| 317

Kısa sürede, herkesin rahatlıkla uyum sağlayabileceği kolaylıkta; kullanıcı tarafından çekilen bir fotoğrafı girdi olarak kullanarak, iç mekân modellerini ve sanal sahneleri üretebilen, ya da basit bir metin isteminden (prompt) tamamen yepyeni görüntüler oluşturabilen AI tabanlı görüntü oluşturma araçları tasarım açısından da yeni bir döneme işaret etmektedir. AI destekli mekan ve mekânı tamamlayan donatı/ürün üretiminin nasıl yapılabileceğini, kurgusal bir mekanın deneysel tasarımı süreci ve çıktıları üzerinden tartışmayı amaçlayan bu çalışmada da bahsi geçen “üç yapay zeka programından” faydalanılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle Interior AI aracılığıyla mekanın ilgili konsept ile ilişkili görüntüsü yapay zeka aracılığıyla oluşturulmuştur. Bu program, seçilen konsept beğenilere uymadığında yeni bir konsepti yine aynı şekilde kısa bir sürede deneyimleme fırsatı sunmaktadır. İç mekan donatıları gibi daha yüksek ayrıntılara sahip olması gereken imajlara MidJourney ve Dall-e aracılığıyla üretilmiştir

Interior AI Çıktıları

Deneyisel mekan/ürün-donatı1:

Yatak odası ve yatak odasına yönelik farklı iç mekan kurgusu denemeleri

- Art Deco Tarzı: Art Deco tarzı Paris'te ortaya çıkmış, ancak mimariyi ve kültürü bir bütün olarak etkilemiştir. Art Deco eserler simetrik, geometrik, aerodinamik görsel bir estetik dile sahiptir (URL6). Kullanılan pahalı materyaller emay, fil dişi, bronz ve cilalı taşlar iken; kullanılan kitlesel üretim materyallerini krom, renkli cam, bakalit gibi malzemeler oluşturmaktadır (Özkaraman Şen, 2014).
- İskandinav Tarzı: İskandinav Tasarım yaklaşımını bir araya getiren temel etmenlerin birçoğunun kökeni İskandinav ortamının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kuzey ülkeleri, yılın uzun ayları boyunca karanlık, soğuk ve karla kaplı ve alanlar çoğunlukla dağlık ve yoğun ormanlıktır. Bu nedenle, birçok İskandinav tasarımının bir anlamda organik formlardan, malzemelerden veya doğal desenlerden ilham almıştır (URL7).

Görsel 5. Interior AI yapay zekâ programında oluşturulmuş örnek iç mekan imajları

Sol: Platforma yüklenen imaj;

Orta: Platformun belirtilen tarza yönelik olarak ürettiği imaj: Art Deco tarzı

Sağ: Platformun belirtilen tarza yönelik olarak ürettiği imaj: İskandinav tarzı

Deneyisel mekan/ürün-donatı2:

Çalışma odası ve çalışma odasına yönelik farklı iç mekan kurgusu denemeleri

- Japon Tarzı: Sadeliğe ve doğayla bağlantıya dayanan Japon tasarımı, temiz çizgiler, yontulmamış dokular, nötr bir palet ve minimal stil içermektedir (URL8). Japon geleneksel Zen felsefesi, minimalist mimari ve tasarımda bulunan basit, doğal öze ilham vermektedir. Çizgi,

biçim, boşluk, ışık ve malzeme Japon tarzı tasarım estetiğinin merkezinde yer alan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bir alan açmak ve yapının içi ile dışı arasında organik bir akışa izin vermek için gerekli olmayan iç duvarların yokluğuna büyük değer verilmektedir. Stilin felsefik tutumunda tüm unsurları özündeki temel niteliğine ulaşma fikri yatmaktadır (URL9).

- **Maksimalist Tarz:** White Arrow'un içmimarı Keren Richter Maksimalizmi, “çok çoktur” sanatıdır; katmanlı desenleme, yüksek doygunluk renkleri, bol aksesuarlar, gerçek bir oynusuluk duygusu ve cesur hareketler sunan bir tarz olarak tanımlamaktadır (Taylor, 2021).

Görsel 6. Interior AI yapay zeka programında oluşturulmuş örnek iç mekan imajları

Sol: Platforma yüklenen imaj;

Orta: Platformun belirtilen tarza yönelik olarak ürettiği imaj: Japon tarzı;

Sağ: Platformun belirtilen tarza yönelik olarak ürettiği imaj: Maksimalist

Midjourney Çıktıları

Deneyisel mekan/ürün-donatı3: Art Deco tarzı gece lambası

Art Deco tarzı gece lambası için MidJourney’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için anahtar kelimeler olarak “*yatak odası, art deco, gece lambası*” kullanılmıştır. Program aracılığıyla Görsel 7’de sol tarafta yer alan dört alternatif imaj üretilmiş, bu alternatifler arasından *üçüncü imaj* seçilerek programdan bu imajın varyasyonlarını üretmesi istenmiştir. Üretilen bu varyasyonlardan *birinci imaj* seçilmiş ve daha sonra bu imajın çözünürlük kalitesi artırılmıştır.

Görsel 7. Art Deco tarzı gece lambası varyasyonları ve seçilen ürün imajı

(Sol: İlk varyasyonlar, Orta: Seçilen imajın yeni varyasyonları, Sağ: Son seçilen imaj)

Deneyisel mekan/ürün-donatı4: Art Deco tarzı yatak odası komodini

Art Deco tarzı komodinin için MidJourney’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için anahtar kelimeler olarak “*yatak odası, art deco, komidin*” kullanılmıştır. Program

aracılığıyla Görsel 8’de sol tarafta yer alan dört alternatif imaj üretilmiş, bu alternatifler arasından *birinci imaj* seçilerek programdan bu imajın varyasyonlarını üretmesi istenmiştir. Üretilen bu varyasyonlardan *dördüncü imaj* seçilmiş ve daha sonra bu imajın çözünürlük kalitesi artırılmıştır.

Görsel 8. Art Deco tarzı komidin varyasyonları
(Sol: İlk varyasyonlar, Orta: Seçilen imajın yeni varyasyonları, Sağ: Son seçilen imaj)

Deneyisel mekan/ürün-donatı5: İskandinav tarzı gece lambası

İskandinav tarzı tarzı gece lambası için MidJourney’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için anahtar kelimeler olarak “*yatak odası, iskandinav tarzı, gece lambası*” kullanılmıştır. Program aracılığıyla Görsel 9’da sol tarafta yer alan dört alternatif imaj üretilmiş, bu alternatifler arasından *dördüncü imaj* seçilerek programdan bu imajın varyasyonlarını üretmesi istenmiştir.

Görsel 9. İskandinav tarzı gece lambası için üretilen alternatifler, varyasyonları ve seçilen ürün imajı

Üretilen bu varyasyonlardan birinci imaj seçilmiş ve seçilen bu imajın varyasyonları tekrar üretilmiştir. Bu yeni varyasyonlardan *ikinci imaj seçilmiştir* ve Üretilen bu varyasyonlardan *birinci imaj* seçilmiş ve daha sonra bu imajın çözünürlük kalitesi artırılmıştır (Görsel 10).

Görsel 10. İskandinav tarzı gece lambası için seçilen imajın yüksek çözünürlüğü imajı

Deneyisel mekan/ürün-donatı6: İskandinav tarzı yatak odası komodini

İskandinav tarzı komidin için Midjourney’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için anahtar kelimeler olarak “*yatak odası, İskandinav tarzı, komidin*” terimleri kullanılmıştır. Program aracılığıyla Görsel 11’de sol tarafta yer alan dört alternatif imaj üretilmiş, bu alternatifler arasından *dördüncü imaj* seçilerek programdan bu imajın varyasyonlarını üretmesi istenmiştir. Üretilen bu varyasyonlardan *dördüncü imaj* seçilmiş ve daha sonra bu imajın çözünürlük kalitesi artırılmıştır.

Görsel 11. İskandinav tarzı komidin varyasyonları
(Sol: İlk varyasyonlar, Orta: Seçilen imajın yeni varyasyonları, Sağ: Son seçilen imaj)

Deneyisel mekan/ürün-donatı7: Modern tarzda koltuk

Modern koltuk tasarımı için MidJourney’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için anahtar kelimeler olarak “*modern, metal iskelet, kırmızı kumaş*” terimleri kullanılmıştır. Program aracılığıyla Görsel 12’de sol tarafta yer alan dört alternatif imaj üretilmiş, bu alternatifler arasından *ikinci imaj* seçilerek programdan bu imajın varyasyonlarını üretmesi istenmiştir. Üretilen bu varyasyonlardan *ikinci imaj* seçilmiş ve daha sonra bu imajın çözünürlük kalitesi artırılmıştır.

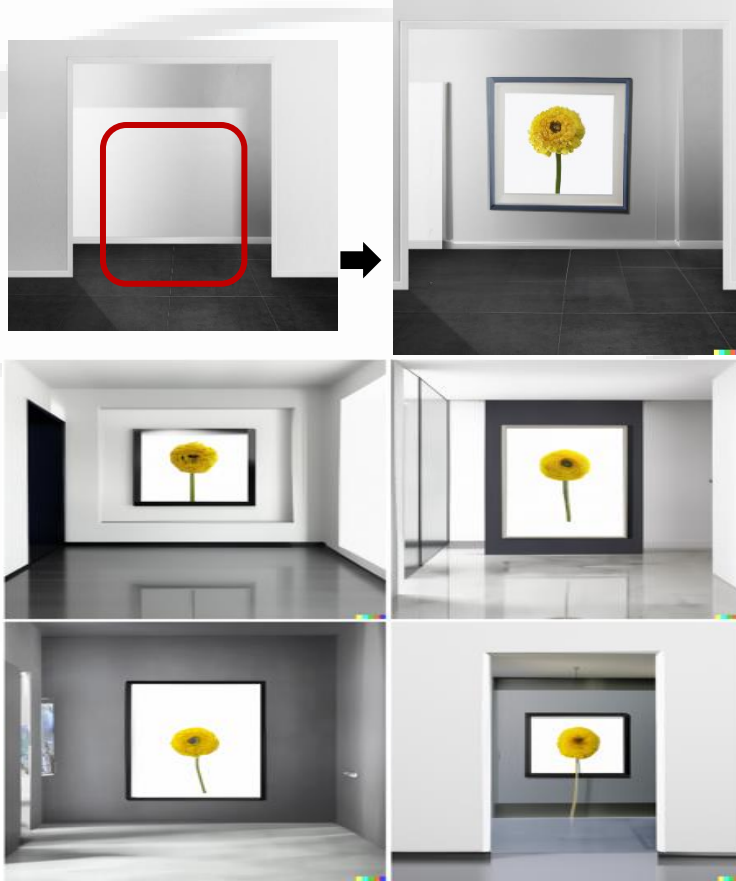

Görsel 12. İskandinav tarzı komidin varyasyonları
(Sol: İlk varyasyonlar, Orta: Seçilen imajın yeni varyasyonları, Sağ: Son seçilen imaj)

DAAL-E Çıktıları

Deneysel mekan/ürün-donatı8: İç mekan duvar yüzeyi

İç mekan duvar yüzeyi tasarımı için DALL-E’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için “duvar yüzeyine asılı çiçek temalı tablo” terimleri kullanılmıştır. Program aracılığıyla Görsel 13’te sol tarafta yer alan boş yüzey içerikli imaj üzerine, metin istemini içerecek şekilde duvar yüzeyi uygulamalarının varyasyonlarını üretmesi istenmiştir ve duvar yüzeyi alternatifleri elde edilmiştir.

Görsel 13. Duvar yüzeyine asılı çiçek temalı tablo” metin istemi aracılığıyla oluşturulan iç mekan duvar yüzeyi

Deneysel mekan/ürün-donatı9: İç mekan

İç mekan tasarımı için DALL-E’de metin istemi aracılığıyla imajlar üretilmesi istenmiştir. Metin istemi için “barok tarzı şömine önünde duran koltuk” terimleri kullanılmıştır. Program aracılığıyla

Görsel 14’de sol tarafta yer alan imaj üzerine, metin istemini içerecek şekilde mekan tasarımı uygulamasını üretmesi istenmiş ve sağdaki imaj elde edilmiştir.

Görsel 14. “barok tarzı şömine önünde duran koltuk” metin istemi aracılığıyla oluşturulan iç mekan

Deneyisel mekan ve donatı/ürün üretme sürecinde kullanılan üç yapay zeka programından elde edilen tüm alternatifler, varyasyon ve sonuç ürünler kullanıcı inisiyatifinde seçilmiş ürünler ya da mekanlar olup herkes için farklı seçimler üzerinden çoklu alternatif/varyasyona ve sonuç ürüne sahip pek çok mekan ve donatı elde etmek mümkündür.

Sonuç

AI aracılığıyla gerçekleştirilen üretim biçimi, “Pinterest’ten ya da “Google’dan anahtar kelimelerle imaj aratmak yerine içine yaratıcılığı da katan deneyisel bir süreç olması açısından önemlidir. Bu deneyisel süreç kullanıcılara yepyeni ürün/obje/donatı ve mekan imajlarını kendilerinin yaratması fırsatı sunmaktadır. Kullanıcı zihninde konsepti güçlendirmek için alternatifler sunmakta ve seçilen alternatifin varyasyonlarını üretmek hayal gücünü zorlamakta ve zenginleştirmektedir.

Çalışma kapsamında verilen üç programın da kendi içinde kullanıcıya farklı olanaklar ve kolaylıklar sunduğu gözlemlenmiştir;

- MidJourney çıktıları farklı anahtar kelimelerle ve varyasyonlarla istenilen sonuca ulaştırırken;
- Interior AI, kullanıcının kendi çektiği ya da internet üzerinden eriştiği herhangi bir imaj üzerinde, programda seçtiği tarz, render hızı, render kalitesi vb. ayarlarla birlikte farklı mekansal organizasyonlar elde ederek mekana farklı bakış açıları geliştirebilmektedir.
- DALL-E ise imaj üzerinden ya da sadece metin girdisi üzerinden farklı mekan/donatı-ürün-obje alternatiflerini sunmaktadır. MidJourneyye benzer şekilde elde edilen görüntülerin farklı varyasyonlarını da çıkararak kullanıcının beğenisine birçok öneri sunmaktadır.

AI görsel üretici araçları kişilerin, mekanlara ve donatılara daha farklı bir bakış açısıyla ele almalarını sağlamaktadır. Çalışma kapsamında elde edilmiş deneyisel üretim çıktılarından da yola çıkarak mekanın olası gelecek senaryolarını;

- İmajlar aracılığıyla deneyimletmekte,
- Oldukça kısa bir sürede bu deneyimi sunmakta ve istenilen sonuç ürüne ulaştırmakta,
- Seçilen konsept beğenilere uymadığında, revizyonlarla yeni bir konsepti aynı şekilde kısa bir sürede deneyimleme fırsatı sunmaktadır. Bu da kullanıcı grupları için mekanı yeni bir tarzla buluşturmak için kısa sürede farklı tarzların görsel olarak deneyimlenmesine ve doğru tercih yapılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca -özellikle profesyonel gruplar için- mekanda yaratılmak istenen atmosfere ilişkin uygun tasarım/organizasyon arayışında yardımcı olacaktır.

Tüm bu söylemlerden yola çıkarak çalışmanın, varsayımsal bir mekan için üretilen/oluşturulan mekansal fikirlerin ve donatıların (mobilya ve aydınlatma elemanları vb.) oluşumunda, yapay zeka programlarının ne derece ve hangi noktalarda rol oynadığını vurgulamak açısından çalışma çıktılarının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alpaydın, E. (2013). *Yapay öğrenme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ardatürk, A. Ş. (2022). Tasarımcı zihninin bir yansıması olarak;“yapay zeka”. *Online Journal of Art and Design* 10(4).283-300.
- Aydın, İ.H ve Değirmenci, C. H. (2018). *Yapay zekâ* (1. Baskı). İstanbul: Girdap Kitap.
- Becer, E. (2015). *İletişim ve Grafik Tasarım* (10.Baskı). Ankara: Dost Yayınevi.
- Geetha R ve Bhanu Sree Reddy D (2018). Recruitment through artificial intelligence: a conceptual study. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology (IJMET)*, 9(7), 63-70.
- Genesereth, M. R., ve Nilsson, N. J. (2012). *Logical foundations of artificial intelligence*. Morgan Kaufmann.
- Nilsson, N. J. (1998). *Artificial Intelligence A New Synthesis*, China: Morgan Kaufmann Publishers, China Machine Press.
- Özkaraman Şen, M. (2014). *Endüstriyel ürünleri biçimlendiren tasarım akımları: 1850-1950*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2005) *Tasarıma ve Tasarlayıcılara Dair Felsefi Saptamalar*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Pirim, H. (2006). Yapay zeka, *Journal of Yaşar University*, 1(1), 81-93.
- Tunalı, İ. (2004). *Tasarım Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yapı Yayın.
- Tunalı, İ. (2012). *Tasarım Felsefesi* (4. baskı). Yem Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (tarihsiz). Zeka. Türk Dil Kurumu Sözlükleri içinde. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu (tarihsiz). Tasarım. Türk Dil Kurumu Sözlükleri içinde. <https://sozluk.gov.tr/>
- URL1. Karmaşık Sistemlerin Bilimi Siberetik Nedir? <https://www.innova.com.tr/tr/blog/dijital-donusum-blog/karmasik-sistemlerin-bilimi-siberetik-nedir>
- URL2. Yapay Zeka Bilim Dalının Atası John McCARTHY <https://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2012/12/yapayzeka.pdf>
- URL3. Yapay Zeka Nedir? <https://www.nature.net/yapay-zeka-nedir-2-yazisi-20.html> 12.12.2022
- URL4. <https://www.merlininkazani.com/cumleleri-resme-ceviren-yapay-zeka-midjourney-ai-teknoloji-121528>
- URL5. DALL-E 2 Nedir? Yazılan Yazıyı Görsele Çeviren Yapay Zeka Bir Devrin Başlangıcı Mı? <https://www.hosting.com.tr/blog/dall-e-2/>
- URL6. Summary of Art Deco. <https://www.theartstory.org/movement/art-deco/>
- URL7. Scandinavian Design. <https://www.scandinavia-design.fr/about-scandinavian-design.html>
- URL8. 7 Must-Know Principles of Japanese Interior Design. <https://www.bhg.com/decorating/decorating-style/japanese-interior-design/>
- URL9. Japanese Style Interior Design. <http://www.home-designing.com/2012/12/japanese-style-minimalist-inspiration>
- Taylor, E. (2021, 21 Ağustos). What Does It Mean to Be Maximalist? Interior Designers Explain. (Vogue). <https://www.vogue.com/article/what-does-it-mean-to-be-maximalist-interior-designers->

explain#:~:text=%E2%80%9CMaximalism%20is%20the%20art%20of,at%20White%20Arro
w%2C%20tells%20Vogue.

Von, M. P. (1990). Elements of Architecture: from Form to Place, Van Nostrand Reinhold Pub: New York

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/john-mccarthy-computer-scientist-known-as-the-father-of-ai-6255307.html>

Görsel 2 (Sol). Hachman, M. (2022, 26 Haziran). Midjourney's enthralling AI art generator goes live for everyone. <https://www.pcworld.com/article/820518/midjourneys-ai-art-goes-live-for-everyone.html>

Görsel 2 (Sağ). Gürlek, A. (2022, 4 Ağustos). Cümleleri resme çeviren yapay zeka: MidJourney AI nedir? <https://www.merlininkazani.com/cumleleri-resme-ceviren-yapay-zeka-midjourney-ai-teknoloji-121528>

Görsel 3. Interior AI: Interior design mockups and virtual staging by AI. <https://interiorai.com>

Görsel 4. Aouf, R. S. (2022, 21 Nisan). OpenAI's DALL-E 2 generates illustrations from written descriptions <https://www.dezeen.com/2022/04/21/openai-dall-e-2-unseen-images-basic-text-technology>

Görsel 5 (Sol). Orijinal imaj için yararlanılan kaynak: iStockPhoto (<https://www.istockphoto.com//fotoGRAFLAR/bedroom>)

Görsel 5 (Orta, Sağ). <https://interiorai.com/>

Görsel 6 (Sol). Orijinal imaj için yararlanılan kaynak Pinterest (<https://tr.pinterest.com/dorachiu/study-room/>)

Görsel 6 (Orta, Sağ). <https://interiorai.com/>

Görsel 7-12. <https://midjourney.com/home>

Görsel 13-14. <https://openai.com/dall-e-2/>

Presentation ID / Sunum No: 84**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-8802-6632, 0000-0001-7768-7267**

| 325

Yöresel Tatlılara Ait Reçetelerin Moleküler Gastronomi Reçetelerine Dönüştürmesi Üzerine Bir İnceleme

Doç. Dr. Emre Hastaoğlu¹, Arş.Gör. Şefahat Taşçı¹¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi***Corresponding author: Şefahat Taşçı**

Özet: 1988'de yeni bir bilimsel disiplin olan ve “yemek hazırlama ve tüketim sırasında meydana gelen fenomen mekanizmalarını araştırmak” olarak tanımlanan moleküler gastronomi, günümüzün önemli ve popüler bir konusu haline gelmiştir. Bunun birlikte, moleküler gastronominin tam anlamıyla ne olduğu, sağlık açısından nasıl etkilediği, neyi başarmak istediği gibi birçok konuda kafa karışıklığını da beraberinde getirmektedir. Moleküler gastronomi uygulamalarının amaçlarından biri geleneksel mutfak uygulamalarını modernize etmektir. Anadolu mutfak kültürüne ait vazgeçilmez birçok tatlı çeşidi geleneksel yöntemlerle yüzyıllardır yapılarak tüketilmektedir. Ancak bu tatlıların moleküler tekniklerle yeniden yorumlanması Türk mutfak kültürüne değer katacak olup kültürel, turistik ve gastronomik tanıtım açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacı yöresel tatlıları moleküler gastronomi ile sentezlenerek yeni moleküler gastronomi reçeteleri geliştirmektir. Moleküler gastronomide en sık kullanılan teknikler jelleşme, tozlaştırma, küreleme, köpükleştirme, emülsifiye etme olup en sık kullanılan malzemeler ise agar agar, soya lesitini, kalsiyum laktat, sodyum aljinat, metil selüloz ve ksantan gumdır. Hamur tatlılarının hamur katmanları için jelleştirme tekniği ile hazırlanmış içerisinde soya lesitini bulunduran tranparan hamur kullanarak çok katmanlı ve transparan baklava, laz böreği ve şöbiyet yapılabileceği gibi nişasta bazlı tatlılardan güllaç yapılabilir. Ayrıca Laz böreği gibi krema dolgulu hamur tatlılarının reçetesi de bu amaçla revize edilebilir. Bunun yanı sıra agar agar gibi yüksek jelleştirici malzemeler ile de kakaolu puding, meyveli muhallebi reçetesi geliştirilebileceği gibi jelleştirme işlemi ile jöleli birçok tatlı türetililebilecektir. Bu bağlamda derleme yöntemi ile yapılacak olan bu çalışma standart ve geleneksel tatlılara ait reçetelerin moleküler tekniklerle elde edilmiş reçetelerle yeniden yorumlanması konularında öneriler sunulacaktır. Moleküler gastronomide kullanılan bu teknikler tatlı yapımına uygun olacağı ve reçete yorumlamaya açık olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Moleküler Gastronomi, Yöresel Tatlı, Reçete Örnekleri

A Review On the Transformation of Recipes for Local Desserts Into Molecular Gastronomy Recipes

Abstract: Molecular gastronomy, which became a new scientific discipline in 1988 and was defined as “investigating the mechanisms of phenomena that occur during food preparation and consumption”, has become an important and popular topic of our time. Along with this, it also brings confusion about many issues such as what molecular gastronomy is literally, how it affects health, and what it wants to achieve. One of the objectives of molecular gastronomy applications is to modernize traditional culinary practices. Many indispensable dessert varieties belonging to the Anatolian culinary culture have been made and consumed by traditional methods for centuries. However, the reinterpretation of these desserts with molecular techniques will add value to Turkish culinary culture and it is thought that it will benefit in terms of cultural, tourist and gastronomic promotion. The aim of the research is to synthesize local desserts with molecular gastronomy and to develop new molecular gastronomy recipes. The most commonly used techniques in molecular gastronomy gelling, tozlastirma, kureleme, kopuklestirme, emulsified agar agar is the most commonly used materials don't, soy lecithin, calcium lactate, sodium alginate, methyl cellulose and xanthan gumdir. Layers of dumpling dough using the dough contains soy lecithin prepared by gelation technique for tranparan multi-layered and transparent diamond, laz böreği sobiyet starch based desserts and can be made as güllaç can be made. In addition, the recipe for pastry desserts with

cream filling, such as Laz pastry, can also be revised for this purpose. In addition, with high gelling materials such as agar agar, cocoa pudding, fruit custard recipe can be improved, as well as many jellied desserts can be derived by the gelling process. In this context, this study, which will be conducted by compilation method, will present suggestions on reinterpreting the recipes of standard and traditional desserts with recipes obtained by molecular techniques. These techniques used in molecular gastronomy are thought to be suitable for dessert making and the recipe is open to interpretation.

Keywords: Molecular Gastronomy, Local Dessert, Recipe Examples

Giriş

Beslenme, insanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için en temel ihtiyaçlardan biridir. Beslenme ihtiyacını karşılarken tüketilen gıdalar, yaşanan gelişmeler sonrasında sadece hayatta kalmak için tüketim unsuru olmakla kalmayıp aynı zamanda zevk, merak ve tecrübe unsuru haline gelmiştir. Günümüzde de gastronomi alanında yaşanan değişim ve gelişmeler sonucu birçok akım ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan en önemlilerinden biride moleküler gastronomidir.

Bu çalışmada moleküler gastronomi ile ilgili bilgiler incelenmiştir ve literatürde moleküler gastronomi konu alan araştırmalarda daha çok ana yemekler üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Buradan yola çıkılarak moleküler gastronomi teknikleri kullanılarak yöresel tatlı reçetelerinin değiştirilmesiyle düşüncesiyle moleküler gastronomi uygulamalarının yöresel tatlılarda da uygulanmasına teşvik edilmesi ve literatürdeki boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, yöresel tatlılara ait standart reçetelerin moleküler gastronomi teknikleri kullanılarak yeni reçetelere dönüştürülmesi amacıyla derleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Moleküler Gastronomi

Moleküler gastronomi, standardize edilmiş bir şekilde tanımlanmış yemek özelliklerini kimyasal ve fiziksel olarak açıklamak koşuluyla, elde edilen lezzetlerin nasıl en üst seviyeye getirilir ve nasıl daha önce keşfedilmemiş lezzetler ortaya çıkartılabilir konularını üzerine incelemeler yapan bilim dalıdır (Kırım, 2009).

Moleküler gastronominin temel taşlarından biri olarak gösterilen ‘Tadın Fizyolojisi’ adlı kitabın yazarı Brillat-Savarin çok ünlü bir gastronomdur. Tadın fizyolojisi kitabında yemek ve lezzet konularına hem fiziksel hem de kimyasal açılarından yaklaşılmıştır. Bu neden dolayı moleküler gastronominin temel taşlarından olduğu ve ilk tanımının yapıldığı düşünülmektedir (Kemer, 2011).

Moleküler gastronominin temel amaçları, gıdaların fiziksel ve kimyasal süreçlerini gözlemlemek ve gözlemler sonucunda elde edilen ürünlerin lezzetlerinin standardize hale getirilmesini sağlamak, geleneksel pişirme yöntemlerinin dışında yeni pişirme yöntemleri geliştirmek, gıdalardaki mevcut durumu iyileştirmek olarak belirtilebilir (Akoğul & Öztürk, 2020).

Moleküler Gastronominin Gelişimi

Nicholas Kurti moleküler gastronominin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Nicholas Kurti’nin ilk moleküler gastronomi çalışmalarına başlangıcı 1969 yılında Kraliyet Enstitüsünde yemek pişirmenin fizikokimyası incelemek amaçlı ‘Mutfaktaki Fizik’ adlı dersi vermesidir. 1986 yılında Nicholas Kurti ve Herve This’in Paris’te tanışmasının ardında bu ikilinin ortak ilgi alanı olan moleküler gastronomi ile ilgili pek çok workshoplar düzenlemişlerdir. This ve Kurti tanışması moleküler gastronominin kilit taşıdır. 1992 yılında This ve Kurti yemek bilimine ilgisi olan ve çalışmalar yapanları bir araya getirmek için Sicilya’nın Erice kentinde ‘Uluslararası Moleküler ve Fiziksel Gastronomi Çalıştayı’ düzenlemişlerdir. Bu kongreleri düzenli aralıklarla düzenlemeye karar vermişlerdir. 1995 yılında düzenlenen kongrede ‘soslar ve onlardan yapılan yemekler’, 1997 yılında yapılan kongrede ise ‘pişirmede ısı’ konuları üzerine durulmuştur. Moleküler ve fiziksel gastronomi olarak ifade edilen yeni akım 1998 yılında Kurti’nin ölümünden sonra sadece ‘moleküler gastronomi’ olarak ifade edilmeye başlanmıştır. 1999 yılında düzenlenen kongrede ‘araoma, tat ve lezzet’, 2001 yılında düzenlenen kongrede ‘yiyeceklerde kıvam sağlama’, 2004 yılında düzenlenen kongrede ise ‘yiyecek ve sıvı etkileşimi’ konuları üzerinde durulmuştur (Akoğul & Öztürk, 2020).

Moleküler Gastronomide Kullanılan Teknikler**Tütsüleme Tekniği****Tozlaştırma Tekniği****Küreleme Tekniği****Köpükleştirme Tekniği****Kapsülleştirme Tekniği****Sous- Vide Tekniği****Sıvı Azot****Jelleştirme Tekniği****Tablo 14.**Moleküler Gastronomide Kullanılan Teknikler

Moleküler Gastronomide Kullanılan Hammaddeler

				
Jelleştirme Tekniği	Köpükleştirme Tekniği	Soğuk Pişirme Tekniği	Kapsülleştirme Tekniği	Tozlaştırma Tekniği
• Agar • Jelatin • Metil Selüloz • Karagenan • Ksantan Gum	• Airstant • CO₂ Kapsülü • Ksantan • Soya Lesitini	• Sıvı Azot	• Sodyum Aljinat • Kalsiyum Laktat • Kalsiyum Klorür	• Maltodekstrin

Tablo 15.Moleküler Gastronomide Kullanılan Bazı Hammaddeler (Özkaya Durlu, Aksoy, & Sezgi, 2018) (Batu, 2019)

Yöresel Tatlılar

Tatlılar, Türk mutfağında her zaman önemli bir yere sahip olmuştur (Şanlıer, Cömert, & Özkaya Durlu, 2008). Türklerin tatlı kültüründe zengin çeşitliliğin olduğu ve tarihsel ilerleyiş boyunca başka kültürlerden etkilendikleri görülmektedir (Diker, Türker, Çetinkaya, & Kaya, 2017). Tatlının ana malzemesi olan şeker Araplar tarafından Akdeniz'e yayılmıştır. Doğu'da ve Batı'da genellikle seçkinlerin tükettiği şeker, Osmanlı mutfağına giren pahalı bir ürün olduğu bilinmektedir. Halk ise tatlı çeşitlerini şeker pahalı bir ürün olduğu için özel günlerde tüketmişlerdir (Samancı, 2013). Türk tatlılarının tarihsel sürecine baktığımızda Selçuklu İmparatorluğu zamanında gülbeşeker yapımında tatlandırıcı olarak bal, helva yapımında şekerin yanı sıra badem şekeri, paluze tatlısında ise bal ve şeker bir arada kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca günümüze kadar gelerek helva gibi bazı yöresel tatlılarda pekmez tatlandırıcı olarak kullanılmakta ve kadayıf tatlısında ise kızartma amaçlı da pekmez kullanılmaktadır (Solmaz & Altınar, 2018). Osmanlı döneminde yapılan fetihlerden kaynaklı kadayıf, lokma, baklava gibi tatlıların yapılması ile tatlı çeşitliliği artmıştır (Diker, Türker, Çetinkaya, & Kaya, 2017).

Günümüzde özel günler önemli bir yer tutmaktadır. Özel günlerde ise genellikle tatlı çeşitleri tüketilmektedir. Lokma tatlısı kandillerde, helva cenazelerde, aşure Muharrem ayında, güllaç tatlısı Ramazan ayında, baklava ise düğün ve bayramlarda tüketildiği bilinmektedir (Közleme, 2012). Dünyada Türk tatlısı olarak tanınan tatlı ise lokum olmuştur. Ayrıca baklavası ile ün yapan Gaziantep, künefe ile Hatay, hoşmerim ile Balıkesir, kadayıf dolması ile Erzurum, Hamsiköy sütlacı ile Trabzon, dondurmasıyla Kahramanmaraş, lokma ise İzmir ve pişmaniye ile İzmit özdeşleşmiş ve coğrafi işaret ile tescillenmiştir (Tezcan, 2016).

Türkiye'de geleneksel tatlıların çeşitli ve fazla sayıda olduğu bilinmektedir. Tatlılar hamurlu tatlılar, taze veya kuru meyvelerden yapılan tatlılar ve sütlü tatlılar olarak üç başlık altında toplanmaktadır (Şanlıer, Cömert, & Özkaya Durlu, 2008).

Hamurlu tatlılara baktığımızda ilk sırayı baklavanın aldığı görülmektedir. Maya kullanılmayan hamurlardan dilberdudağı, hanımğöbeği gibi tatlılar, maya kullanılan hamurlardan ise lokma, şambaba gibi tatlılar yapılmaktadır. İçeriğinde irmik bulunan revani, kaygana benzeri tatlılar hamurlu tatlılar grubunun içinde yer almaktadır (Baysal, Geleneksel Türk Tatlıları Ve Beslenme Değerleri, 1984). Taze veya kuru meyvelerden yapılan tatlılar da ise en çok yapılan ve tüketilen hoşaf, komposto olduğu görülmektedir. Aşure benzeri tatlılarda ise kuru ve taze meyve çeşitleri kullanıldığı bilinmektedir (Baysal, 1993). Sütlü tatlı başlığı altında muhallebi, kazandibi, sütlac, güllaç, keşkül benzeri tatlılar yer almaktadır. Sütlü tatlılar Türk mutfağının enerji ve besin değeri bakımından diğer tatlı çeşitlerine göre en dengeli olanı olarak bilinmektedir. Taze veya kuru meyvelerden olan tatlıların proteini düşük, hamurlu tatlı çeşitlerinin ise enerji değeri yüksek olduğu bilinmektedir (Baysal, 1984).

Sonuç

Türk mutfak kültürü yemek çeşitliliğinde olduğu gibi tatlı çeşitliliği ile de zengin bir mutfak kültürüdür. Bu tatlı çeşitliliğini her geçen gün gelişme gösteren moleküler gastronomi akımıyla var olan revize ederek yeni tatlılar ortaya çıkartılabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda yöresel tatlıları moleküler gastronomi ile sentezlenerek yeni moleküler gastronomi reçeteleri geliştirilmiştir. Amaç doğrultusunda moleküler gastronomi teknikleri ile türetilen tatlı örnekleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 16. Moleküler Gastronomi Teknikleri İle Türetilen Tatlı Örnekleri

Moleküler Gastronomi İle Türetilen Tatlı Örnekleri	
Yöresel Tatlı Çeşitleri	Uygulanacak Moleküler Gastronomi Teknikleri
✓ Baklava	Jelleştirme Tekniği kullanarak 'Şeffaf Baklava'
✓ Laz Böreği	Jelleştirme Tekniği kullanarak 'Şeffaf Laz Böreği'
✓ Aşure	Kapsülleştirme, Küreleme ve Jelleştirme Teknikleri
✓ Güllaç	Jelleştirme Tekniği
✓ Sütlaç	Jelleştirme Tekniği
✓ Ayva Tatlısı	Kapsülleştirme Tekniği
✓ Bici Bici	Jelleştirme ve Kapsülleştirme Teknikleri
✓ Damla Sakızlı Muhallebi	Jelleştirme ve Kapsülleştirme Teknikleri
✓ Tavuk Göğsü	Tozlaştırma, Jelleştirme ve Kapsülleştirme Teknikleri

Tablo 4. Şeffaf Laz Böreği Reçete Örneği

Şeffaf Laz Böreği

Malzemeler; Transparan Hamuru İçin; * 585 gr su * 30 gr patates nişastası * 3 gr soya lesitini * 15 gr gliserin Muhallebisi İçin: * 500 ml süt * 5 gr agar agar * 50 gr toz fındık * 0,3 gr karabiber * 100 gr şeker * 1 yumurta sarısı	Hazırlanışı: • Transparan hamur için, tencerenin içerisine su, gliserin, soya lesitini, patates nişastası eklenerek pişirilmiştir. • Plastik bir zemine ya da plastik düz kaplara karışım dökülmüş ve ince bir şekilde zemine yayılmıştır. 2-3 gün oda sıcaklığında kurumaya bırakılmıştır. • Muhallebisi için süt, agar agar ve şeker ocağa alınıp 95 dereceye kadar ısıtılmıştır. Ardından ılıma bırakılıp geri kalan malzemeler eklenmiş ve soğumaya bırakılmıştır. • Şeffaf laz böreğine şekil vermek için transparan hamur kesilmiştir ve soğuyan krema içerisine koyularak muska şekli verilmiştir.

Tablo 5. Damla Sakızlı Su Muhallebisi Küresi Reçete Örneği

Damla Sakızlı Su Muhallebisi Küresi	
	
Malzemeler; * 300 ml su * 3 gr agar agar * 50 gr pudra şekeri * 1 ml damla sakızlı aroması	Hazırlanışı: • Su, agar agar, pudra şekeri ve damla sakızı aroması bir tencereye alınarak 95 dereceye gelene kadar pişirilmiştir. • Pişirilen muhallebi soğuması ve şekil alması için kalıplara doldurulmuştur. • Soğuyan tatlı servis için hazırlanmıştır.

Tartışma

Yılmaz (2020) tarafından yapılan (Trabzon Geleneksel Mutfağında Tatlılar ve Çekme Helva) adlı çalışmada Şehirde yapılmakta olan geleneksel tatlıların üzerinde çeşitli çalışmalar yaparak ülke sınırları dışarısına çıkarıp tanıtımı yapılması açısından önemli olacağı varsayılmıştır. Bu çalışmada da aynı doğrultuda yöresel ve geleneksel mutfak anlayışıyla yapılan tatlılarda çeşitli moleküler gastronomi uygulamaları yapılarak tatlıların zenginliğini ve çeşitliliğini arttırarak ülke ve dünyaya tanıtımı açısından önemli olacağı varsayılmıştır (Yılmaz, 2020).

Alpaslan (2019) tarafından yapılan (Yöresel Yemeklerde Moleküler Gastronomi Kullanımı) adlı çalışmada moleküler gastronominin yöresel yemeklerde kullanılabilirliği hakkında aşçıların ve misafirlerin görüşlerini tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise yöresel tatlılar ile moleküler gastronomi tekniklerinin sentezlenerek yeni reçeteler oluşturulabileceği fikri üzerine durulmuştur (Alpaslan, 2019).

Çağlar ve Özaltın (2013) Tarafından yapılan (Geleneksel Tatlıların Yöresel Tatlılarla Buluşmasına Bir Örnek “Gül Sarması”) adlı çalışmada yerel ürünlerin geliştirilmesi ve farklı teknikler ile geliştirilmesi yapılan işlemlerden sonra piyasaya sürülmesi ile ülke ekonomisine katkısı bakımından önem arz etmektedir. Çeşitli alanlarda yapılacak olan üretimlerde, klasik mutfak anlayışıyla yapılan tatlıların nasıl geliştirileceği ve doğru bir şekilde yapılacak olan üretiminde nasıl yol izleneceği bakımından gül sarmasını örnek göstermişlerdir. Bu çalışmada da aynı doğrultuda izlenen yol neticesinden laz böreği, damla sakızlı muhallebi ve baklava örneklerinin yapımı ve geliştirilmesi hedeflenmektedir (Çağlar & Özaltın, 2013).

Öneriler

- Moleküler gastronomi ile yapılan tatlıların tanıtımı ve bilinirliğini arttırmak amacıyla çalışmalar yapılabilir.
- Turizm işletmeleri bakımından ürünlerin uygulanabilirliğini sağlamak için eğitimler verilebilir.
- Moleküler teknikler ile hazırlanan yöresel tatlıların patentleri alınabilir.
- Üniversiteler uygulanan moleküler gastronomi tekniklerinin uygulamaları ve bu konu üzerine bilinçlenmeleri açısından eğitimler ve seminerler önerilebilir.
- Yöresel tatlıların moleküler gastronomi ile sentezlenmesi yöresel tatlıların tanınırılığının artmasına katkı sağlayabilir bu nedenden yöresel tatlıların moleküler gastronomi reçetelerine dönüştürülmesindeki çeşitlilik artırılabilir.
- Moleküler gastronomi reçeteleri yöresel ürün ve yemeklerle de sentezlenebilir.
- Moleküler gastronomi ile ilgili yapılan çalışmalar teorikle kalmayıp pratikte dökülebilir.

Kaynakça

- Akoğul, E., & Öztürk, Y. (2020). Moleküler Gastronomi. A. Akbaba, & N. Çetinkaya içinde, *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s. 338-353). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alpaslan, K. (2019). Yöresel Yemeklerde Moleküler Gastronomi Kullanımı. Kastamonu.
- Batu, A. (2019). Moleküler Gastronomi: Gıda Üretiminde Yeni Bir Devrim. *Aydın Gastronomy*, 1-8.
- Baysal, A. (1984). Geleneksel Türk Tatlıları Ve Beslenme Değerleri. *Geleneksel Türk Tatlıları Sempozyumu*, 45-55. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayını.
- Baysal, A. (1993). Beslenme Kültürümüz. *Kültür Bakanlığı Yayınları*, 64-67.
- Çağlar, N., & Özaltın, F. N. (2013). Geleneksel Tatlıların Yöresel Tatlılarla Buluşmasına Bir Örnek “GÜL SARMASI”. *AKDENİZ SANAT DERGİSİ*.
- Diker, O., Türker, N., Çetinkaya, A., & Kaya, F. B. (2017). Geleneksel Türk Tatlısı Olarak Lokum ve Safranbolu Lokumu. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (s. 333-344).

- Kemer, K. A. (2011, Mayıs). Otellerde Çalışan Mutfak Personelinin Ve Aşçılık Alanında Yüksek Öğrenim Gören Öğrencilerin Moleküler Gastronomi Konusundaki Bilgi Ve Görüşleri. Ankara: Yayınlanmış Tez.
- Kırım, A. (2009). *Hayatın Tarifi Kitabı, Hürriyet'teki Yemek Yazılarım I. Kitap*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Közleme, O. (2012). *Türk Mutfak Kültürü ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Özkaya Durlu, F., Aksoy, M., & Sezgi, G. (2018). *Moleküler Gastronomi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Samancı, Ö. (2013). Alafranga Tatlıcılık ve Pastane Kültürü. *National Geographic Traveler*, 41-45.
- Solmaz, Y., & Altınar, D. D. (2018). Türk Mutfak Kültürü Ve Beslenme Alışkanlıkları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 108-124.
- Şanlıer, N., Cömert, M., & Özkaya Durlu, F. (2008). Türk Mutfağındaki Geleneksel Tatlı ve Helvaların Gençlerin Tanıma Durumu. *Türkiye 10. Gıda Kongresi*.
- Tezcan, Z. (2016). *Türkler'de Yemek Yeme Alışkanlıkları ve Buna İlişkin Davranış Kalıpları*. Türk Mutfağı: <http://www.turkish-cuisine.org/turk-yemek-kulturu-202/turklerde-yemek-yeme-aliskanliklari-199.html> adresinden alındı
- Yılmaz, B. (2020). Trabzon Geleneksel Mutfağında Tatlılar ve Çekme Helva*. *SEFAD*, 59-68.

Presentation ID / Sunum No: 26

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7585-5631

| 333

"Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri" Adlı Eserin Tespiti, Tanıtımı ve Değerlendirilmesi

Araştırmacı Rabia Ay
Bartın Üniversitesi

Özet: Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirdiği inkılapların halk üzerindeki tesirlerini ve ülkenin gelişimini yerinde ölçmek maksadıyla birçok seyahat gerçekleştirmiştir. Bu önemli seyahatlerin ilkinin 1924 yılı sonbahar ayında yapmıştır. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, önce Ankara'dan Dumlupınar'a gitmiştir. Çalköy civarındaki Şehamet meydanındaki şehit abidesinin başında, kalabalık halkın karşısında Türk tarihinde dikkat çekici bir nutuk vermiştir. Dumlupınar merasiminden sonra Eskişehir'e giden Mustafa Kemal Paşa daha sonra Karaköy'e uğrayarak Bursa'ya varmış ve kurtuluş bayramına katılmıştır. Buradaki kısa istirahatten sonra Hamidiye gemisiyle Mudanya'dan hareketle Karadeniz kıyılarını ziyaret etmişlerdir. Erzurum ve çevresinde meydana gelen deprem afeti üzerine Mustafa Kemal Paşa, ani bir kararla Amasya – Sivas – Erzincan üzerinden felaketzedeleri ziyarete gitmiştir. Burada halkın durumuyla ilgilenerek onların sıkıntılarını dinlemiş ve yardımında bulunmuştur. Son olarak Ankara'ya dönmüş ve seyahatini tamamlamıştır. Bu bildiri kapsamında Mustafa Kemal Paşa'nın 1924 yılı Sonbahar ayında ülke genelinde gerçekleştirmiş olduğu seyahatlerine ilişkin olarak, yazarı belli olmayan fakat fevkalâde önemli bilgileri içerisinde bulunduran "Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri" adlı eserin tespit edilmesi, tanıtımı ve analiz edilmesi maksadıyla oluşturulmuştur. Eserle ilgili bu güne kadar literatürde herhangi bir çalışmanın bulunmaması hasebiyle bu yazarı belli olmayan mühim eserde yer alan bilgilerin literatüre fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Yurt Gezileri, 1924 Yılı, Dumlupınar Seyahati, Bursa Seyahati, Erzincan Seyahati

Detection, Presentation and Evaluation of the Work Named "Autumn Travels His Holiness President of Republic Gazi Mustafa Kemal Pasha"

Abstract: Mustafa Kemal Pasha made many travel in order to examine the effects of the reforms he made after the proclamation of the Republic on the people and the development of the country. He made the first of these important travels in the autumn of 1924. In this context, Mustafa Kemal Pasha first went to Dumlupınar from Ankara. He gave a remarkable speech in Turkish history before the crowd at the head of the martyrs memorial in the Şehamet square around Çalköy. Mustafa Kemal Pasha, who went to Eskişehir after the Dumlupınar ceremony, stopped by Karaköy and arrived in Bursa and attended the Liberation Day. After a short rest here, they visited the Black Sea coasts, departing from Mudanya with the ship Hamidiye. Upon the earthquake disaster that occurred in Erzurum and its surroundings, Mustafa Kemal Pasha, with a sudden decision went to visit the disaster victims via Amasya - Sivas - Erzincan. Here, he was interested in the situation of the people, listened to their troubles and helped them. Finally, he returned to Ankara and completed his travels. Within the scope of this communique, regarding the travels of Mustafa Kemal Pasha throughout the country in the autumn of 1924, it was created with the aim of identifying, introducing and analyzing the work named "Autumn Travels of His Holiness President Of Republic Gazi Mustafa Kemal Pasha", whose author is unknown but contains extremely important information. Since there is no study in the literature about the work so far, it is thought that the information in this important work, whose author is not known, will benefit the literature.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, Country Travels, Year 1924, Dumlupınar Travels, Bursa Travels, Erzincan Travels

1. Giriş

Son derece mühim olan bu eser, 1925 yılında basılmış olup, 1924 yılı gezilerini içermektedir. Eserin Hakimiyet-i Milliye Matbaası tarafından basıldığı bilinmektedir. Yazarı belli olmayan eser, altı bölüm ve seksen yedi sayfadan oluşmakta olup eski Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Eserin hemen hemen her bölümünde Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirdiği seyahatlerine dair görseller de bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, yapmış olduğu yurt gezilerinde 52 ili ziyaret etmiştir. (Gül, 2006:55) Sonbahar Seyahatlerinin bu eserde toplanarak tarihe geçirilmesi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından çok önemli yere sahiptir. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele devam ederken ve özellikle Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Türk milletinin arasında olabilmek amacıyla yurt gezilerini hayata geçirmiştir. (Gökçen ve Özbayık, 2018:155). 29 – 30 Ağustos 1924 tarihinde Dumlupınar ile başlayan bu seyahat; 31 Ağustos – 11 Eylül Bursa, 11 – 23 Eylül Karadeniz Kıyıları'nda, 24 – 29 Eylül 1924 Samsun'dan Erzurum'a, 9 – 30 Ekim Felaket Mıntıkası'nda son olarak da 10 – 18 Ekim Ankara'ya dönmeleriyle son bulmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı on beş yıl içinde düzenlediği yurt gezileriyle Türk milletinin arasında bulunmuştur. Anadolu'daki bu uzun seyahatlerinin her birinde halkın büyük coşkuları, şenlikleri ve yoğun tezahüratlarıyla karşılanmış, birçok şehirden ve köylerden davetler almış mümkün olduğunca bu davetleri geri çevirmemiştir. Yer yer halkın sıkıntılarıyla ilgilenmiş ve onlara moral vererek sorunlarına çözümler üretmiştir. Yurt gezileri, genellikle önemli siyasal ve sosyal değişimlerin yaşandığı günlerin hemen öncesi ve sonrasında gerçekleşmiş olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Mustafa Kemal Paşa 1924 yılında Karadeniz şehirlerine yaptığı ziyaretlerde, eşi Latife Hanım da yanında bulunmuştur. Gittiği her yerde kadınlar tarafından ilgiyle karşılanan Latife Hanım, dönemin şartlarında Türk kadınının toplum içinde yer alması konusunda dikkat çekerek örnek teşkil etmiştir. Karadenizli kadınlar da karşılama törenlerindeki kalabalıklar arasında yer almış, Atatürk'ü karşılama coşkısına katılmışlardır. (Baran, 2016:V)

Atatürk'ün yurt gezileri, sıradan geziler değildir. O, bu gezilerinde; siyasal, toplumsal askeri, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki durum tespiti ile alınması gereken önlemleri incelemiştir. Çağdaş ve Modern bir Türkiye yaratabilmek için gerçekleştirilecek yeniliklerin ve oluşturulacak yeni ortamın temellerini atmıştır. (Akandere, 2021:1175) Bu çalışmada Atatürk'ün yurt gezilerinde halkla buluşması ve bütünleşmesi örneklerle belirtilerek, bu gezilerde verdiği mesajlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. “REİS-İ CUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ’NİN SONBAHAR SEYAHATLERİ” ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Bölüm Dumlupınar (29 – 30 Ağustos 1924)

Mustafa Kemal Paşa'nın 1924 sonbaharında gerçekleştirdikleri ilk seyahati Ankara'dan Dumlupınar'a gitmesiyle başlamıştır. Dumlupınar'a gitme amacı, Başkumandan Meydan Muharebesi'nin ikinci yıldönümü kutlamalarına katılmak ve aynı zamanda Çalköy civarındaki Şehit Asker Abidesi'nin temel atma törenine bizzat katılmaktır. Tren Ankara'dan Eskişehir'e gidene kadar bütün istasyonlarda halkın büyük ilgisi ile karşılaşıldı. Eskişehir'e ulaşıldığında her yaşta oluşan halk kitlesi, treni büyük bir heyecanla karşıladı. Bir merasim yapılmaması önceden telgrafla bildirilmesine rağmen tren hareket edene kadar kalabalık halktan kimse yerinden kımıldamıyordu. 30 Ağustos 1924 sabahı tren Afyonkarahisar'a girdiği sırada iki uçak treni selamladı. Tren öğle vakti Selkisaray'a ulaştığında Gazi Paşa birçok şehirden gelmiş olan halk kitlesini selamladı. Bu dakikalarda fotoğraflar da çekiliyor, unutulmaz anlar kaydediliyordu.

Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım ve yanındaki heyetle birlikte otomobillere binerek tören alanına gitmek üzere yola çıktılar. Tören alanında Gazi Paşa, eşi Latife Hanım ve beraberlerinde Başvekil, Erkan-ı Harbiye umumiye Reisi ve diğer paşalarla birlikte kendilerine tahsis edilen çadırlara geçip bir süre dinlendiler. Bu kısa dinlenmeden sonra Gazi Paşa etrafında bulunan kalabalık halkla birlikte “Şehit Asker” abidesinin bulunduğu yere geldiler. Gazi Paşa, Latife Hanım ile abidenin temel atma törenini gerçekleştirdikten sonra hitabet kürsüsünün yanına gitti. Herkes sessizlik içerisinde tarihi anı beklemekteydi. Bu sırada Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa alkışlarla kürsüye çıkarak 30 Ağustos Muharebesi'nin kesin sonucunun alınması süreci hakkında bir nutuk verdi. Daha sonra

sırasıyla Darülfünun Namına, Türk Yazarları Namına, Türk Ocakları Namına Öğretmenler Birliği Namına, Barolar Namına, Sporcular Namına, Hilal-i Ahmer Namına gibi çeşitli önemli nutuklar verildi.

En son Mustafa Kemal Paşa da nutkunu verirken gençlere şu sözlerle seslendi: “Gençler! Cesaretimizi arttıran ve sürekli kılan sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitim ve öğretim ile insanlık onurunun, vatan muhabbetinin, fikir ve hürriyetinin en kıymetli simgesi olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz! Cumhuriyeti biz kurduk, onu yüceltecek ve yaşatacak sizsiniz.” Daha sonra “Arkadaşlar, bu savaş ve şehitlik diyarını terk ederken “Şehit Asker’i” hep beraber hürmet ve saygıyla selamlayalım!” diyerek nutkuna son verdi. Herkes derin bir duygu seli içinde sessizce dinliyordu. Nutuk bittiğinde bu ulvi törene sayısız alkış ve top sesleri üzerine kahraman askeri birliklerin resmi geçidi ile son verildi. Gece yarısı bir buçukta Afyonkarahisar’dan hareket edilerek sabah yedide Eskişehir’e giriş yapıldı. Daha sonra Karaköy’e doğru yola çıkıldı.

2.2. Bursa’da (31 Ağustos – 11 Eylül 1924)

Sabahleyin Karaköy’e ulaşan Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım ve yanındakilerle birlikte trenden inerek otomobillere binerek Bursa’ya doğru hareket ettiler. Pazarcık ve İnegöl’de yolun iki tarafına sıralanan halkı ve mekteplileri selamladılar. Aksu köyüne gelindiği sırada Vali, Belediye Başkanı, Jandarma Kumandanı, Polis Müdürü ve diğer üst rütbelilerden oluşan çeşitli heyet tarafından karşılanmışlardır. Dumlupınar’da olduğu gibi burada da yoğun tezahüratlar eşliğinde bir karşılama yaşanmıştır. Köylünün ve heyetin gösterdiği sevgi ve hürmete söylenecek söz yoktu. Burada kısa bir dinlenmeden sonra Bursa’ya doğru yola çıkıldı. Şehre yaklaştıkça askeri heyetin ve idarecilerin resmi karşılama törenleri gerçekleştirildi. Mustafa Kemal Paşa, halkın kuvvetli tezahüratları ile şehre giriş yaptı. Büyük bir özenle ve al bayraklarla donatılmış Bursa’nın sokakları büyük kurtarıcılarını görmek isteyen heyecanlı halk ile dolup taşmaktaydı. İstirahat etmesi için Çekirge’de kendilerine tahsis edilen köşke gelmişlerdir. O gece halk durmaksızın tezahüratlarla ve fener alaylarıyla Gazi Paşa’nın ikamet ettiği bina etrafında dolaşmaktaydılar. Mustafa Kemal Paşa, Bursa’da bulunduğu süre zarfında birçok il ve ilçeden minnet ve şükran telgrafları almaktaydılar. Bursa’ya gelmelerinin asıl sebebi Bursa’nın Yunan istilasından Kurtuluş’unun ikinci yıldönümüne katılmaktı. Tören günü sokaklar ve caddeler bayraklarla doluydu. Belediye bahçesinde oluşturulan alana gelindiğinde Tefik Bey bu kutlu gün için nutuklarını vererek Bursalıların duygularına tercüme olmuştur. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa’da hazırladığı son derece mühim olan nutku beyan etmişlerdir. Geçit töreni de yapıldıktan sonra halkın alkışları arasında otomobillerine binerek yola koyulmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa Bursa seyahatinde halkla oldukça temasta bulunmuş ve şehrin çeşitli mahallelerine ziyaretler gerçekleştirmiştir.

2.3. Karadeniz Kıyılarında (11 Eylül – 23 Eylül 1924)

Mustafa Kemal Paşa, Mudanya’da Hamidiye Zırhlı Kruvazörü’ne binerek Karadeniz bölgesine doğru yola hareket ettiler. Uzun deniz yolculuğu sonrası 15 Eylül 1924 sabahı Trabzon’a varılmıştı. Hamidiye’den çıkarken büyük toplar atıldı. Halk büyük coşkuyla alkışlarının eşliğinde “Yaşla!” diye haykırarak büyük kurtarıcısını karşılıyordu. Gazi Paşa önemli meclis temsilcileriyle selamlaştıktan sonra Halk Fırkası Merkezi’ni ziyarete gittiler. Daha sonra büyük misafir adına ikametlerinde bir ziyafet verildi. Bu noktada halkın, Mustafa Kemal Paşa ile daha yakından temas ettiğini görmekteyiz. Halk adına verilen bu yemekte Belediye Reisi Trabzon ahalisinin senelerdir böyle bir kavuşmayı arzu ettiklerini ve gerçekleştirildiği için büyük gurur içinde olduklarını verdiği nutukla ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu nutka cevaben Trabzonluları temsil edenlerle aynı masada bulunduğu için çok memnun olduğunu ve büyük karşılama gösterileri için kalpten teşekkürlerini sunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Trabzon’u ziyaret ederek halkın sosyal ve ekonomik sorunlarını yerinde görmüş ve çözüm yolları üretmek için son derece etkin rol oynamıştır. Trabzon ziyaretinde çeşitli incelemeler ve tetkiklerde bulunmuştur. Ziraat, Vakıflar, Milli Eğitim, Nüfus müdürlerinden, Defterdardan, Başmühendisten kendi şubelerinin idareleri hakkında konuşmalarını dinleyerek incelemelerini tamamladılar. Ticaret Mektebi’ni ve Erkek Öğretmen Mektebi’ni de ziyaret ederek buralarda gerekli tetkiklerini gerçekleştirmiştir.

Trabzon’dayken Erzurum’da gerçekleşen deprem hakkında haber alan Mustafa Kemal Paşa bu konuyla alakalı gerekli yerlere telgraf çekmiş ve üzüntülerini dile getirerek olayın ayrıntılarını da bilmek istediğini dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa imkân dahilinde bazı sahil şehirlerini görmek istiyorlardı. Rize’ye ve Giresun’a ardından Ordu’ya uğradıktan sonra Samsun’dan Sivas yoluyla Erzurum’a

ulaşmaya karar verdiler. 17 Eylül tarihinde yollara dökülmüş binlerce halkın samimi alkışları ve selamlama topları eşliğinde Hamidiye Kruvazörü'ne binerek Rize'ye doğru yola çıktılar. Rize'ye geldiklerinde Hükümet Dairesi, Belediye, Halk Fırkası ve Kumandanlık dairelerini ziyaretten sonra idarecilerin ziyaretleri de kabul edilmiştir. Bunların ardından Gazi Paşa, adına inşa edilen çeşme ile caddenin açılışını gerçekleştirmiştir. Rize'deyken birçok ilden davet telgrafları almış hepsine tek tek teşekkürlerini sunmuş fakat Erzurum'a gidecekleri için bu davetlere katılamayacağını bildirmişlerdir.

Rize'den ayrıldıktan sonra Giresun'a doğru yola çıkılmış ve o geceyi Hamidiye'de geçirmişlerdir. Sabah Giresun'a ulaşan Mustafa Kemal Paşa, vilayetin dört bir yanından gelen heyetlerin alkışları eşliğinde karaya çıktılar. Giresun'da Halk Fırkası'nı, belediye ve hükümet dairelerini, bilgi yurdunu, askerlik şubesini ziyaret ettiler. Hükümet konağında resmi teftişte bulundular. Şehir baştan başa bayraklarla süslenmişti. Herkes gurur ve sevinç içerisindeydi. Giresun gençliği namına bir nutuk verildikten sonra Gazi Paşa ikametleri için ayrılan binada yarım saat kadar dinlendikten sonra Giresun'dan Ordu'ya hareket ettiler.

Ordu'yu ziyaretleri çok uzun sürmemişti. Gazi Paşa'yı karşılamak için gösterişli bir tören düzenlenmişti. İskelede kurbanlar kesildi. Tüm cadde halk ile doluydu. Paşa, öğrencilerin önünden geçerken vatanın yavrularını selamlamayı unutmadı. Belediyede ve Halk Fırkası'nda halk temsilcilerini kabul ederek memurların görevlerine dair izahat alarak alkışlar arasında hükümet dairesinden ayrıldılar. Mustafa Kemal Paşa, İdman Yurdunu ve Gençlik Yükselme Birliğini ziyaret ederek gençleri onurlandırmıştır. İskelede halkın hissiyatından çok memnun kalan Paşa halka teşekkürde bulunmuşlardır. Hamidiye, Ordu'dan uzaklaşırken mendilini sallayarak halkın tezahüratına karşılık vermişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, halkın yüksek coşku ve heyecanı arasında Samsun'a giriş yaptılar. Her tarafta alkış sesleri, neşe ve bayrak içinde olan Samsun sokaklarında fevkalade bir karşılama görülmektedir. Arabalar kalabalık halk sebebiyle zor ilerliyor, her yer kurtarıcısını görmek isteyen insanlarla dolup taşmaktaydı. Samsun'a geldikleri akşam belediyede Gazi Paşa şerefine şehir adına bir ziyafet verildi. Ziyafetin sonlarına doğru belediye azası İbrahim Veyisi Efendi, şehir adına bir nutuk verdi. Gazi, Samsun'daki ikinci gününde, yani 21 Eylül 1924'te, Türkiye'nin ilk kez yerli sermaye ile inşa ettiği Samsun-Çarşamba Demiryolu'nun temel atma törenine katıldı.(Arı, 1991 :618) Daha sonra bazı ziyaretler gerçekleştirdi. Muallimler Birliği'nde verilen ziyafet sonrasında Samsun'dan ayrılarak Erzurum'a doğru yola çıktılar.

2.4. Samsun'dan Erzurum'a 24 Eylül – 29 Eylül 1924

Samsun Belediye Heyeti ve Samsun Valisi Amasya'ya kadar Gazi Paşa'ya eşlik ettiler. Güzergahta olan herkes yollara dökülmüş, tezahüratlar yapmaktaydılar. Havza'ya gelmeden, Samsun-Sivas hattı inşaatını görmüşler, Akşam Amasya görüldü. Amasya halkını temsil eden heyetler Gazi Paşa'yı hürmetle karşıladılar. 25 Eylül günü sabahı Amasya halkının alkışları arasında Tokat'a hareket edildi. Şehre giriş yapıldığında askerler, memurlar, belde halkı, esnaf cemiyetleri, mektep talebeleri Gazi Paşa'yı karşıladılar. Belediye dairesine gidildi ve kurbanlar kesildi. Ertesi gün Tokat'ta istirahatle geçti. Akşam ikametlerinde Musiki Yurdu tarafından konser verildi. 27 Eylül tarihinde Sivas'a giriş yapıldı. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nin tarihi toplantılarının yapıldığı yer olan lise salonunda memurlar, cemiyetler, şehrin ileri gelenleri ve halk ziyaretlerini kabul ettiler. Gazi Paşa bir an evvel Erzurum'a ulaşmak istedikleri için uzun süre kalamayacaklarını söylediler. 29 Eylül günü akşam saatlerinde Erzincan'a vardılar. Şehrin girişinde yirmi bir pare top atıldı. Subaylar ve askeri kıta, memurlar tarafından selamlama töreni yapıldı. Erzincan halkı, şehir dışından gelen binlerce kişi büyük tezahüratlarda bulundular. Birkaç yerde kurbanlar kesildi. Gazi Paşa, belediyedeki istirahatlerinden sonra Hükümet Dairesini, Kolorduyu, Halk Fırkası'nı ziyaret ettikten sonra ikametlerine tahsis edilen Müfettişlik Dairesi'ne teşrif buyurdular. Akşam tüm şehir aydınlanmış, fener alayları yapılmıştı. Elli kişilik ziyafet verilmişti. Mustafa Kemal Paşa, 30 Eylül'de Erzurum'a ulaşmak için Erzincan'dan harekete geçtiler ve akşam saatlerinde Erzurum'a giriş yaptılar.

2.5. Felaket Bölgesinde (30 Eylül – 9 Ekim 1924)

Gazi Paşa, Erzurum'a giriş yaptılar. Halk ve asker yaya olarak aralarına karışan kurtarıcılarını “Çok Yaşa!” nidalarıyla selamladılar, kurbanlar kestiler. Karadeniz seyahatini yapmakta iken, meydana gelen Pasinler depremi yüzünden 30 Eylül 1924'te Erzurum'a gelen Cumhurreisi Mustafa Kemal, (Küçüküçürlü ve Saylan, 2008:318) burada yaptığı bir konuşmada Erzurum'a uzatılacak demiryolu

konusuna değinerek, doğuyu diğer vatan aksamına bağlayacak bir şimendifer hattının Erzurum’a kadar uzatılmasını Türkiye Cumhuriyeti için hayati bir mesele olarak gördüğünü ifade etmişti.(Küçükkuşurlu ve Saylan, 2008:318). Şehrin girişindeki otomobile yönelen Gazi Paşa, iki tarafında bulunan askerler ve halktan oluşan atlılarla büyük merasim eşliğinde hükümet konağına teşrif ettiler. Günün devamında yeni açılan caddenin resmi açılışına katılmışlardır. 1 Ekim’de valilikte depremzedeler için kurulan “Hareket-i Arz Felaketzedegani Komisyonu” ile toplantı yapan Mustafa Kemal Paşa, depremin hasar boyutu ve yapılacak olan yardımlar hakkında görüşmeler yaptı. Aynı gün eşi Latife Hanım ve beraberindekiler çeşitli yardımlarda bulundular. (Aydın ve Ergün, 2018: 154). Ekim tarihinde Gazi Paşa deprem bölgesinde incelemelerde bulunmak için Pasinler ve Hasankale’ye giderek buradaki durumları tespit edilmiştir. Halkla yakından temasta bulunan Gazi Paşa, depremde büyük kayıplar veren halkın derdine ortak olmuş, acısını paylaşmıştır. Aynı zamanda kendilerine madden yardımda bulunulmasını ve hükümetçe bir girişim yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ertesi gün Gazi Paşa bu durum çerçevesindeki düşüncelerini ve tekliflerini hükümete bildirmiştir. 4 Ekim günü Sarıkamış’a giriş yapan Gazi Paşa ve Latife Hanım yolda büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Yolda deprem felaketi sebebiyle hasara uğrayan köyleri ziyaret etmiş ihtiyaçlarını sorarak gereken yardımların yapılması için emirler vermiştir. 5 Ekim günü de Sarıkamış’ta geçmiş ve 6 Ekim’de Kars’a doğru yola çıkmıştır. Tüm Kars halkı istasyonda Gazi Paşa’yı heyecanlı alkışları arasında karşılamıştır. Burada Türk Ocağı’na, Halk Fırkasına, Hükümet ve Belediye dairelerini, kız mektebini ziyarette bulundular. Türk Ocağı’nda milli oyunlar oynanarak teşriflerinden dolayı heyecanlı nutuklar söylenmiştir. Uzun Erzurum seyahatinden sonra geri dönüş vakti gelmişti. 10 Ekim sabahı Ankara’ya gitmek üzere Erzurum’dan hareket edildi.

2.6. Ankara’ya Geri Dönüş (10 Ekim – 18 Ekim 1924)

Ankara’ya dönüş yolunda Erzincan’a, Şarkikarahisar’a, Sivas’a buradan da Kayseri’ye kısa ziyaretlerde bulunulmuştur. Bu şehirlerin her birinde diğerlerinde olduğu gibi on binlerce halkın yoğun tezahüratı ve merasim törenleriyle karşılanmış, şerefine ziyafetler düzenlenmiştir. Belediye dairelerine, Ticaret Odalarına, Hükümet Dairelerine, Halk Fırkası’na ve Kayseri Lisesi’ne ziyaretler gerçekleştirilerek gerekli denetimler yapılmıştır. Kayseri’deyken Niğde’den davet telgrafı almış, Gazi Paşa Niğde’yi en yakın zamanda ziyarette bulunacağına dair konuşmuştur. Kayseri’den sonra Yozgat’a gitmişlerdir. Burada da gerekli ziyaretler yapılmış ve halkla temasta bulunulmuştur. Ankara’ya geçmeden önceki son durakta Kırşehir olmuştur. Nihayet Gazi Paşa ile Latife Hanım ve yanındakiler 18 Ekim’de Ankara’ya vardılar. Ankara’ya döndüklerinde şehrin dört bir yanı askeri kıtalar, kız ve erkek öğrenciler, büyükelçiler, yabancı temsilciler, mebuslar, belediye başkanı heyetleri, her yaştan kadın ve erkek binlerce kişiyle doluydu. Gazi Paşa kendisine tahsis edilen çadırda kısa bir istirahatte bulunduktan sonra Büyük Millet Meclisi’ne geçerek meclisin ilk olağanüstü toplantısına hazır bulundular.

Gazi Paşa elli gün süren uzun seyahatlerinden sonra Ankara’ya döndüler. Bu seyahatin ne kadar büyük sonuçlar verdiğini ne vahim, ne büyük ızdırapları dindirdiğini yakından takip edenler çok iyi öğrenmişlerdir. Bir devletin idare mesuliyetini omuzlarına almış olan hükümet adına memleketi yakından tanımak, halkla bizzat temas etmekten kuvvetli bir muvaffakiyet yolu yoktur. Milletın hakimiyet idaresini üstlenmiş olan kişilerin milletin derdini paylaşması, vaziyetlerini ve ihtiyaçlarını yerinde görmesi, devlet büyükleri için asla ihmal edilmeyecek bir durumdur. Atatürk’ün yurt gezilerinde; halkı için bir şeyler yapma arzusundaki bir inkılâpçı, bir toplum önderi olarak halkıyla bütünleşmeyi amaçladığını görmekteyiz.(Ökte, 2000:18) Şüphe yoktur ki, Türkiye Cumhuriyeti’i tarihinde bu idari hakikati en önce idrak etmiş olan zat, Gazi Paşa’dır.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Mustafa Kemal Atatürk, cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı on beş yıl içinde gerçekleştirdiği yurt gezileriyle Türk milletinin arasında olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk’ün yapmış olduğu yurt gezilerinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında ve çağdaşlaşması yolunda çok önemli bir yeri vardır. Çağdaşlaşmanın halka yayılması amacına hizmet eden bu geziler Atatürk’ün halkla bütünleşmesini sağlamıştır. Bu sayede halkla yakinen temasa geçmiş, fikir alışverişlerinde bulunmuştur. Bu yurt gezilerinin aynı zamanda Cumhuriyet’in ilanından sonra halkın yeni yönetimle bütünleşmesi ve Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi konusunda da büyük etkisi olmuştur. Gerçekleştirilmiş olan bu gezilerde öncelikli amaç milletin ulusal bilincini uyandırmak ve ulusal birliği sağlamak olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, çağdaş ve modern bir Türkiye ve Türk Toplumunu yapacağı köklü inkılaplarla gerçekleştirmeyi hedeflemişti. Lakin yapacağı bu inkılapları baskı yoluyla değil milletini inandırarak ve ikna ederek hayata geçirmeyi istemiştir. Bu nedenle sık sık yurt gezilerine çıkmıştır. Çünkü Atatürk, halkının güvenini kazanarak yapılacak olan yenileşmelerin daha verimli ve kalıcı olacağı kanısındaydı. Yaptığı yurt gezilerinde de görüldüğü gibi milletinden ve milletin de Atatürk'ten yana güveni ve sevgisi tam olmuştur. Yurt gezilerinde bizzat milletin içine girmeyi tercih ederek, onlarla yakın diyaloglar kurmuş, onları dinlemiş, karşılıklı fikir alışverişi içinde olmuştur. Tespit ettiği sorunlar konusunda yapılması gereken hususları Cumhurbaşkanı sıfatıyla hükümetlere ve gerekli mercilere iletmiş, bu konular hakkında yapılan çalışmaları yakından izleyerek takipçisi olmuştur.

Atatürk, gerçekleştirdiği bu gezilerde önemle durduğu konuların başında “halkın birlik ve beraberlik içerisinde olması” gelmektedir. Nitekim Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesinde ve kalkınmasında birlik ve beraberliğin ne denli önemli olduğunu çok iyi bilmektedir. Özellikle yurt gezilerinde, iç ve dış tehditler karşısında halkın birlik ve bütünlük içinde olmasını sağlamayı amaçlayan verdiği nutuklarla da halkı bu konuda bilinçlendirerek kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Dergiler

- ARI, K. (1991). “Samsun-Çarşamba Demiryolunun Temel Atma Töreni ve Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşanın Samsun Gezisi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara.
- AYDIN, N. ve ERGÜN. E. (2018). “1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa”, Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi 1(2), 145-168.
- ÇANAK, E. (2016). “Atatürk’ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi”, ASAD, Yıl:4, S:23, s.138-178.

Kitaplar

- ÖKTE, E. Z. (2000). “Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün yurtiçi gezileri : cilt 1: 1922-1931”, Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Makaleler

- AKANDERE, O. “Lider-Halk Buluşması ve Bütünleşmesi Açısından Atatürk’ün Yurt Gezilerinin Değerlendirilmesi”, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi (12-15 Kasım 2019 Amasya), ATAM Yay., Ankara. <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/61-1.pdf>
- GÖKÇEN, S. ve ÖZBAYIK, R.M. (2018). “Mustafa Kemal Paşa’nın Erzincan’a Yapmış Olduğu Ziyaretler”, ATTD 5(14), s.152-169.
- GÜL, M. (2006). “Atatürk’ün Yurt Gezileri’nin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(3), s.51-72.
- KÜÇÜKUĞURLU, M. ve SAYLAN, G.F. (2008). “Şimendiferin Erzurum Yolculuğu”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 38, 313-342.

Tezler

- BARAN, İ. H. (2016). Mustafa Kemal Atatürk’ün Karadeniz Bölgesi Gezileri (1923 – 1938), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Eserler

- “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’nin Sonbahar Seyahatleri”, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1925.

Presentation ID / Sunum No: 30

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-6290-465X

| 339

Erken Cumhuriyet Döneminde Arkeolog Hans Henning Von Der Osten'in Anadolu'ya Dair İzlenimleri

Araştırmacı Gurbansoltan Nurlyyeva
Yakınçağ Tarihi

Özet: XIX. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da arkeoloji biliminin gelişmesiyle birlikte batılı arkeologlar Anadolu topraklarında bulunan tarihi ve kültürel alanları incelemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında başlayan arkeolojik çalışmalar Erken Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihi ve kültürel alana verdiği önem neticesinde yurt dışından uzman arkeologlar ve bilim adamları Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu alanda eğitim görmek amacıyla Türk öğrencileri yurt dışına göndermiştir. Erken Cumhuriyet Döneminde Anadolu'da yapılan arkeolojik çalışmalarda Chicago Üniversitesi bünyesinde 1919 yılında kurulan Şark Enstitüsü'nün yürüttüğü faaliyetler son derece önemlidir. Bu enstitü kapsamında çalışan Alman Arkeolog Hans Henning Von der Osten, Cumhuriyet döneminde Anadolu medeniyetlerine yönelik önemli araştırmalar yapan bilim adamlarının başında gelir. Von der Osten'in Türkiye'de Gavur Kalesi, Tilbaşar Kalesi ve Alişar Höyüğü bölgelerinde yaptığı arkeolojik kazı çalışmalarında başarılı sonuçlar elde edilmiştir. 1927-1932 yılları arasında Anadolu'da yönettiği arkeolojik kazılar sırasında, fırsat buldukça farklı bölgelere araçla geziler düzenlemiştir. Gezdiği yerlerin tarihi, coğrafi, toplumsal ve etnografik özelliklerini uzun uzun anlatmış, çok kıymetli yüzlerce fotoğraf çekmiştir. Von der Osten, arkeolojik kazı sorumlusu olmadığı süreç boyunca kültüre yönelik bilimsel araştırmalar ile Anadolu toplumunun kültürünü ve tutumunu incelemiştir. Arkeolojik araştırmalarda bulunamadığı süreç aslında ona Anadolu kültürünü ve tutumunu tanımasında fırsat sağlamıştır. Von der Osten, Anadolu gezilerine ilişkin anlatım ve fotoğraflarını, "Küçük Asya'da Hitit Keşifleri" adında bir dizi kitapta yayınlamıştır. Bu bildiride yazarın 1930 yılında basılan *Explorations In Hittite Asia Minor-1929* adlı çalışmasına göre Von der Osten'in Güneydoğu Anadolu'ya dair izlenimleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hans Henning Von Der Osten, Arkeoloji, Güneydoğu Anadolu, Gavur Kalesi, Alişar Höyüğü, Tilbaşar Kalesi.

Archeologist Hans Henning Von Der Osten's Impressions On Anatolia in the Early Republic Period

Abstract: With the development of the science of archeology in Europe since the 19th century,western archaeologists began to examine the historical and cultural areas in Anatolia.Relic studies at the beginning of the Ottoman Empire were continued in the Early Republican Period.Apart from the importance Mustafa Kemal Atatürk gave to the historical and cultural field,expert archaeologists and scientists from abroad were invited to Turkey.He sent Turkish archives abroad to study in this field. The activities carried out by the Oriental Institute,which was established in 1919 within the University of Chicago,are extremely important in the archaeological studies carried out in Anatolia in the Early Republican Period.German Archaeologist Hans Henning Von der Osten, working within the scope of this institute,is one of the leading scientists who conducted important research on Anatolian civilizations during the Republican period.Successful results were obtained in the archaeological excavations carried out by von der Osten in the regions of Gavur Castle,Tilbaşar Castle and Alişar Tumulus in Turkey.During the archaeological excavations he led in Anatolia between 1927-1932,he organized trips by vehicle to different regions whenever he had the opportunity.He explained at length the historical,geographical,social and ethnographic features of the places he visited,and took hundreds of very valuable photographs.Von der Osten examined the culture and attitude of the Anatolian society through scientific research on culture during the period when he was not in charge of the archaeological excavations.The process that he could not find in archaeological research actually provided him with an opportunity to get to know the Anatolian culture and attitude.Von der Osten published his narratives and photographs of his Anatolian trips in

a series of books called "Hittite Discoveries in Asia Minor". In this paper, Von der Osten's impressions of Southeastern Anatolia are discussed according to the author's work called *Explorations In Hittite Asia Minor-1929*, which was published in 1930.

Keywords: Hans Henning Von Der Osten, Archaeology Southeastern Anatolia, Gavur Castle, Alishar Tumulus, Tilbaşar Castle.

1.Giriş

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'nun zengin kültürel mirası içinde yer alan önemli tarihi ve kültürel alanlar arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılmıştır. Chicago Üniversitesi bünyesinde 1919 yılında kurulmuş olan (Şark) Doğu Enstitüsü aracılığıyla birçok yerli ve yabancı uzman arkeolog Anadolu üzerinde araştırmalar yapmıştır. Arkeolojik çalışmalarda daha ziyade dönemin Avrupalı arkeologlarının görev aldığı bilinmektedir. (Tınar, 2003:12) Doğu Enstitüsü bünyesinde çalışmalarda bulunan isimlerden biri Alman arkeolog Hans Henning Von der Osten'dir. Osten Anadolu'daki birçok kazı alanında bulunmuş ve kazı sorumlusu olarak görev üstlenmiştir. 1899 Postdam doğumlu olan Osten 1960 yılında vefat etmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 1Cilt, 23. Birleşim, 14.07.1950:689) Osten, Anadolu'da yaptığı çalışmalarını kitaplaştırmıştır. Çalışmalarından bazılarının isimleri ve yayın yılları şunlardır:

- 1928 An Unnoticed Ancient Metropolis Of Asia Minor
- 1927 Explcrations In Hitite Asia Minor
- 1927 The Ancient Settlement At Kürigin Kaleh In Asia Minor
- 1927 The Alishar Hüyük Season Of 1927: Season Of 1927
- 1937 Gavurkale Kılavuzu
- 1942 Archäologische Funde Aus Der Türkei.

Mustafa Kemal Atatürk'ün arkeolojik çalışmalara büyük ilgi duyduğu ve destek verdiği bilinmektedir. Öyle ki Osten'in 1927 yılından itibaren sorumlusu olduğu Yozgat Alishar höyüğündeki kazılarda, 1930 yılında çıkarılan bazı arkeolojik eserlerin incelenmesi talebiyle Chicago Üniversitesine gönderilmesi talep edilmişti. Bu talep olumlu karşılanarak 142 parça kırık çanak, çömlek parçalarıyla bronz ve kemik iğne gibi eşya ile üç sandık çeşitli çanak parçaları dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün onayıyla Amerika'ya gönderilmiştir.¹² (BCA, 14-70-8/149-43, 22.10.1930) Osten'in Mustafa Kemal Atatürk ile yollarının kesiştiği bir diğer olay ise 1937 yılında Ankara Gavurkale de ki çalışmaları sırasında Atatürk'ün bizzat kazı alanını ziyaret ederek çalışmaları yerinde incelemesidir. (Ünar, 2020:142).

Osten'in Anadolu'da yürüttüğü çalışmalarını iki evrede incelemek mümkündür. Bu süreçleri; kazı sorumlusu olduğu dönem ile kazı sorumlusu olmadığı keşif ve araştırma dönemi olarak ikiye ayırabiliriz. Her iki dönemde bizler için önemli olsa da araştırmamızda belirttiğimiz Osten'in Anadolu'ya dair izlenimleri kavramı özellikle onun kazı görevlisi olmadığı dönemi incelememizi sağlamıştır. Von der Osten'in yazmış olduğu "Explorations In Hittite Asia Minor-1929" (Küçük Asya'da Hitit Keşifleri-1929) adlı eseri bizzat Anadolu da ki derin tarihi gün yüzüne çıkaracak nitelikte olmuştur. Öyle ki eser içerisinde bizlere Anadolu coğrafyasında yaptığı araştırmaları akademik olarak anlatmasının yanı sıra fotoğraflar ile de bu anlatılarını belgelemiştir. Yozgat, Çorum, Kayseri, Malatya, Niğde, Sivas, Ankara, Elâzığ, Kırşehir, Elbistan, Adana, Mersin, Kahramanmaraş ve Gaziantep'in tamamını gezerek, bu

¹² 1930 yılında Alishar Höyüğünde yapılan kazılar sonrasında elde edilen eserlerin bir kısmı dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından Chicago Üniversitesi'ne hediye edilmiştir. Devlet arşivinin 10124 sayılı belgesinde bu metin şu şekildedir; "Şikago (Chicago) darülfünunu namına asarı kadimeî şarkıya mütehassısı M. Von Der Osten marifetiyle Alishar Höyüğünde 1927 senesinden beri senenin mukannen aylarında icra olunan ve müstesha bir muvaffakiyetle neticelenen ve müzemizi zenginleştiren hafriyattan dolayı bu seneki çıkan binlerce eserler meyânında eşkal ve mahiyetleri mesbut ve mükerrer oldukları tebeyyün eden 142 parça kırık çanak, çömlek, parçalarıyla bronz ve kemik iğne gibi eşya ile üç sandık muhteviyatı türabı çanak parçalarının mezkur darülfünununa hediye suretiyle verilmesi; Maarif Vekaletinin 11/10/930 tarih ve 531/33953 numaralı tezkeresiyle yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 22/10/930 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur."

bölgelerde yeni keşifler yapmıştır. Bu çalışmada Osten ve ekibinin Anadolu'ya dair gözlemleri *Explorations In Hittite Asia Minor -1929* isimli eserine dayanarak ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. Erken Cumhuriyet Döneminde Arkeolog Hans Henning Von Der Osten'in Anadolu'ya Dair İzlenimleri

5 Haziran 1926 tarihinde Osten ve ekibinin yeni hedefi günümüzde Çorum/Boğazkale de bulunan Boğazköy olmuştur. Osten ve ekibi araştırmalar sonucunda bölge de bulunan kalıntı duvarların 7 metre uzunluğunda olduğunu keşfetmeyi başarmıştır. Ayrıca araştırmaların devam ettiği sırada “Von der Osten'in “Large rectangular vessel” dediği bir kap çanağı, Boğazköy'ün hem Eski hem de Büyük Hitit Çağı tabakaları keşfedilmiştir.” (Girginer,2008:52) Yapılan araştırmalar sonucunda Boğazköy'ün arkeolojik alanda Hitit İmparatorluğu'nun büyük bir merkezi olduğu kanısına varmıştır. İncelemelerin ardından, 1926-1927 gezisinde Alaca höyüğü ziyaret etmiştir. (Gökalp,2014.s.470) Alacahöyük de bulunan heykellerin dağınlığından söz ederek, kendisinin buradan ayrıldıktan sonra yerli köylülerin kazıları sırasında “Aslanı” tasvir eden heykelin buluntusundan söz etmiştir. (Osten, 1950:18) 1927 yılında arkeoloji alanlarını araştırmak amacıyla Osten ve ekibi Yozgat da bulunan Alişar Höyüğü ve Yoğunhisar bölgelerini ziyaret etmiştir. “Alişar Höyüğü; Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü adına Von der Osten yönetiminde kazılmıştır.” (Girginer,2008:36) “Alişar'ın Demir Çağı tabakası, Von der Osten tarafından, MÖ 11-9. yüzyıl, MÖ 9-8. yüzyıl ve MÖ 7-6. yüzyıl olmak üzere üç mimari evreye ayrılmıştır.” (Şenyurt vd, 2019:207-208) “Alişar Höyüğü kazıları sırasında karalar fibulası ortaya çıkartılmıştır.” (Gökalp, 2014:479) Boğazköy kazılarında bulunan “Large rectangular vessel” adlı çanak, Alişar Höyüğü kazılarında da bulunmuştur. Çanağı Von der Osten şu şekilde değerlendirmiştir: “Gri öze sahip devetüyü hamurlu olan kabın ağzı ve gövdesinin üst kısmına sarımsı kırmızı renkte bir boya banyo uygulanmış olup, ıslak sıvazlama yapılmıştır.” (Girginer, 2008:40)

Alişar Höyüğü'nün ardından Yoğunhisar araştırmasına başlamış ve 195 metre uzunluğunda, 75 metre genişliğinde eski bir kale buluntusu ortaya çıkmıştır. Osten, “Kalenin pitoresk kaya ve kumlar ile oluşturulduğunu belirtmiş ayrıca bu kalenin yerliler tarafından Leyla ile Mecnun kaleleri olarak adlandırdığından söz etmiştir.” (Osten, 1950:21) Yoğunhisar incelemelerinin ardından, Çandır incelemelerine başlanmıştır. Bu bölgedeki antik kentlere ulaşarak buralardaki bazı mağaraları, büyük bir höyüğü, kayalık üzerinde bulunan bir kale incelenmiştir. Bu bölgede Osten'in ilgisini çeken en önemli unsur, çok fazla işlenmiş taşların ve yazıtların bulunması olmuştur. Osten, seyahatlerini ve araştırmalarını gerçekleştirirken antik yolu takip ederek ilerlemeye çalışmıştır. Bölgedeki araştırmalarını olumsuz hava şartları nedeniyle kapsamlı inceleyememiştir.

Ekibin diğer durağı Kayseri olmuş ve burada bulunan Erciyes Kalesi incelenmiştir. Kayseri'ye iki yıl boyunca gelmediğini belirterek, şehirde meydana gelen değişikliklerden ve kalenin restore edilmesinden bahsetmiştir. Osten “Kayseri de bulunan Ali Dağı'nda yer alan tümülüsün hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için en gözde hac yeri olduğunu belirtmiştir.” (Osten, 1950:30) Kayseri bölgesinde incelemek istediği bir diğer yer ise Seresek vadisi olmuş, fakat yoğun yağın yağmur nedeniyle vadiyi istediği ölçüde inceleyememiştir. “Vadiyi etrafıca araştıramadığı için üzgün olduğunu belirterek, küçük olmasına rağmen önemli olduğunu, çünkü buranın eskiden Kapadokya'ya uzanan bir ticaret yolu olduğunu belirtmiştir.” (Osten, 1950:32) Seresek Vadisi'nin ardından ekip İncesu ikametinden ilerleyerek, Hacı Kalfa Tepesinde araştırmalarda bulunmuştur. Bu Tümülüs de Selçuklu dönemine ait su değirmelerinin kalıntılarına rastlanmış, çanak, çömlek ve bazı nesneler bulunmuştur. Osten, Everek araştırmasının ardından bölge hakkında dağların çıkmasının zor bir yol olduğunu, bu bölgelere yerli halkların erkeklerinin atlar üzerinde çıktıklarını dile getirmiştir.

Von der Osten ve gezi ekibinin Anadolu keşiflerinde sonraki nokta Niğde olarak planlanmıştır. Yolculuk sırasında ekip Karaatlı ilçesinde bulunan Kuş Kalesi'ni ziyaret etmiş ve bu bölgeye yakın bazı mağaraları keşfetmiştir. Araştırmalar sırasında birçok çanak çömlek ile birlikte bir kaya mezar bulunmuştur. Osten, “Kaya mezarının içerisinde; mezarın kendisi ve iki sütunlu bir giriş odasının olduğundan bahsetmiştir.” (Osten, 1950:37) Niğde araştırmasının ardından Osten ve ekibi Adana'ya doğru ilerlemiştir. Kendi arabalarıyla yaptıkları bu yolculuğun zorluklarla ve tehlikelerle dolu olduğunu, zorlukların yanı sıra tabiatın kendilerine sunduğu güzelliklerin farkında olduklarını belirtmiştir. Adana'ya ulaşmayı başaran gezi ekibi şehrin sokaklarını gezdikten sonra, Osten şehir hakkında

düşüncelerini şu şekilde beyan eder: “Adana’nın uygar bir kültüre sahip olduğunu ve yaptığı ziyaretler arasında Ankara’dan sonra açık ara en çok Adana’dan etkilenmiştir.” (Osten,1950:45)

Gezi ekibi Adana araştırmasının ardından 17 Haziran da Mersin’e doğru yola çıkmıştır. Von der Osten, Mersin ve Adana ovalarında yer alan Silifke bölgesinde keşiflerine devam etti. Bölgede günümüzde Mezitli ilçesinde bulunan son kültür kalıntılarında birisi olan Soli Pompeipolis harabelerini ziyaret ederek, eski duvar kalıntılarını ve her yöne dağılmış kaleleri incelemiştir. Bunun yanı sıra burada Müslüman ve Roma Türbeleri arasında kayalara yapışık halde birçok lahit bulunmuştur. Osten bu araştırmasını şu sözlerle dile getirmiştir: “Mezarlar genellikle yapay olarak düzleştirilmiş kaya yüzlerine oyulmuştur. Sadece küçük bir tanesini dikkatlice incelemek faydalı olacaktır. Bu uçsuz bucaksız harabe alanının bölümü gözlemlediğim kadarıyla 7 kilometre uzunluğunda. Fakat iç kesimlere ne kadar uzandığını bilmiyorum.” (Osten, 1950:53) Mersin sınırları içerisinde keşiflerine devam eden Osten’in bir sonraki araştırma noktası Korykos Mağarası olmuştur. Burada Ermeni Kilisesine ait kalıntıları ve mağara girişinde ki Yunanca yazıtları ortaya çıkartmıştır. Gezi ekibi; Mersin-Adana-Ceyhan yolu istikametinde yaklaşık olarak 24 tane tepeyi ziyaret ederek araştırmalarda bulunmuştur. Gezdiği yerleşimler arasında Osten’in ilgisini çeken en önemli yer Misis olmuştur. Osten: “Misis’de birçok kale kalıntıları ve Kıbrıs mallarına benzeyen çanak çömlekler bulmuş, bölgenin eski çağlardan beri stratejik bir konuma sahip olduğunu belirtmiştir.” (Osten, 1950:57) Anadolu keşiflerini devam ettiren Von der Osten ve ekibinin bir sonraki durağı Gaziantep üzerine olmuştur. Gaziantep sınırlarının ilk araştırması günümüzde Zincirli de bulunan Pancarlı Höyüğü’nün de gerçekleştirilmiştir. Osten, Zincirli de çeşitli taş anıtların varlığını ifade etmiş, bunun yanı sıra bazalt bir levhayı ve bir kabartma heykelini ortaya çıkartmıştır. Osten’in araştırmalarında bulduğu bu heykelin bir elinde balta, diğer elinde ise bir aslan tutulmakta olup, kıyafetinde ise kılıç figürü bulunmaktadır. Gezi ekibinin, Gaziantep de bulunduğu süreçte ziyaret ettiği bir diğer nokta Belkis Tepesi olmuştur. Bu tepenin doğu ve batı yönlerini keşfederken yaklaşık sekiz tane höyüğe rastlanılmıştır. Osten bu “Höyüklerde bulunan bazı kayaları yakından incelediğinde onların oturan bir adam figürü taşıdığını fark etmiş ve Belkis Tepesini kutsal bir tanrının devasa anıtı” (Osten, 1950:70) şeklinde yorumlamıştır. Osten ve gezi ekibi, Gaziantep araştırmaları sırasında 48 tane höyüğü ziyaret etmiş, fakat yalnızca 32 tanesini inceleyebilmiştir.

1929 yılında Gaziantep araştırmaları sonrası gezi ekibinin diğer hedefi Maraş istikametinde ilerlemek olmuştur. Osten, Maraş’a ilerlerken bu istikamette, Pazarcık Ovası, Eyr Dağı (Ahır Dağı) ve Çakal Ovası incelenmiştir. Maraş’a ulaşan ekip şehrin Maarif Müdürü Neşet Zühtü Bey’in yardımlarıyla yatılı bir mektepte konaklamıştır. Osten’in Maraş’a gelmesinin asıl amaçlarından birisi daha önce bölgede çıkarılan eserlerin yerlerinin tespit edilmek istenilmesi üzerineydi. Fakat bölgede kazı yapmadan bu yerlerin tespit edilmesi mümkün olmamıştır. Osten’in Maraş araştırmalarında bölgede Roma öncesine ait kalıntılar olduğu gözlemlenmiştir. “Maraş’ta süregelen geziler sırasında Osten ve Mehmet Bey bazı Hitit rölyeflerini keşfetmiş, bunun yanı sıra birlikte Sakarya Mektebi’nde Neşet Zühtü Bey’in yardımlarıyla küçük bir müze kurmuşlardır.” (<https://marasavucumda.com/von-der-osten-in-notlarinda-1929-maras-pazarcik-ve-elbistan/>) Von der Osten’in Maraş’da gözlemlediği en önemli şeylerden birisi de Hacıbebekli köyüne yakın olan, bir Türkmen köyünde ki yerlilerin giyimlerini, Hitit halkının giyimlerine benzetmesidir. Osten Antik Çağda Hitit kültürünün hala Anadolu’da devam ettirildiğini düşünmektedir. Osten ve ekibinin bir sonraki durağı Elbistan olmuştur. 3 Temmuz 1929 tarihinde Elbistan’a varan ekip bölgeyi keşfetmeye başlamıştır. Bu keşifler sırasında bölgede toplam 18 höyüğün krokisi çıkarılmış ve Osten tarafından fotoğraflanmıştır. Elbistan da yer alan antik yerleşim alanlarından en büyüğü Osten’e göre günümüzde Nevşehir’de yer alan Karahöyük olmuştur. Osten Karahöyük de bulunan çömlek mezarları; “Basit ağız kenarlı, düzensiz yuvarlak gövdeli, karşılıklı bağlanmış yuvarlak kesitli kulplardan biri karın genişliği üzerinden çıkıp ağız kenarı altına dikey ve diğeri karın genişliği üzerine yatay bağlanmış, yuvarlak dipli çömlek.” (<https://marasavucumda.com/von-der-osten--notlarinda-1929-maras-pazarcik-ve-elbistan/>) şeklinde tanımlamıştır. Karahöyük de onun ilgisini çeken en önemli özellik bölgeye has konik kerpiç bacalarının kullanılıyor olmasıdır.

Von der Osten ve Mehmet Çavuş iki jandarma eşliğinde 16 Temmuz 1929 tarihinde Elbistan’dan ayrılarak günümüzde Sivas da bulunan Gürün’e doğru yola çıkmıştır. Araştırmaların sonucunda Von der Osten’e göre bu taş tümülüslerin içerisinde bir mezarın var olduğu yönündedir. Bölgedeki araştırmalarından sonra Yozgat’a doğru ilerlemiştir. Osten’in Yozgat’a gitmesinde ki amaçlardan birisi Prof. Dr. Sprengling ile buluşmaktı ve buluşmanın ardından bu zamana kadar yaptığı araştırmalarını dile

getirmiştir. İki araştırmacının değerlendirmelerini özetlersek; Von der Osten'in kazı araştırmalarında keşfedilen höyüklerin detaylı bir şekilde incelenmesinin ardından kazılar sırasında alt duvarların, çanak ve çömleklerin ortaya çıkarılması, araştırma sonuçlarının olumlu bir şekilde ilerlemiş olduğu yönünde olmuştur.

Von der Osten ve Prof. Sprengling'un birlikte gideceği ilk istikamet Ankara üzerine olmuştur. Osten, 1926'da yaptığı ilk ziyaretinin ardından birkaç senenin geçmesine rağmen Ankara'yı şu şekilde değerlendirmiştir: "Heybetli akropolün etrafında uzanan şehir, çok tozlu bir yol yaklaşık bir kilometre uzunluğunda. Şehir ve istasyon arasında her türden hastalığı besleyen geniş bir bataklık var. Yolun şehre girdiği yerde oldukça büyük modern binalar inşa edilmiş. Dağ yamaçlarında, doğuda küçük yeni ev grupları ortaya çıkmış. Ortaya çıkan yeni şehirde ne ağaç kalmış ne de yeşillik." (Osten,1950:124) Osten bu değerlendirmesinin ardından, Ankara'nın değişimini şaşkınlıkla ve üzüntüyle belirttiğini söyleyebiliriz. Osten, Ankara ziyaretinde şehrin değişiminin yanı sıra okulların hızla çoğalmasını dikkate almıştır. O dönem de Von der Osten yeni Türkiye'nin en büyük sorunlarının bir tanesi olarak şunları söylemiştir: "Mükemmel öğretmenler daha yüksek seviyeler için mevcuttur. Kadrolar ve donanımlı kişilerin eğitim-öğretimi üstlenmesi temin edilebilir. En genç zihinlerin, ancak yetenekli öğretmenler ve denetçiler orta grubun eğitimi dikkat çekici bir şekilde eksiktir." (Osten,1950:128) Osten'in Ankara'da ki gelişmeleri değerlendirmesinin yanı sıra Haymana bölgesinde yaptığı keşifler son derece dikkat çekici olmuştur. Ankara/Haymana da bulunan "Gavurkale'de Von der Osten başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür. Gavurkale'de Hitit, Frig ve Roma-Bizans dönemlerine ait üç kültür tabakası tespit edilmiştir. Gavurkale civarındaki vadide ise Üst Paleolitik'ten günümüze kadar insan faaliyetlerinin devam ettiği anlaşılmaktadır." (Özcan,2014:14-15) Osten'in bölgede ortaya çıkarttığı heykel kabartmaları, tıpkı Alacahöyük de ki iki hayvanı gösteren kabartmalara benzetilmiştir.

Osten ve ekibi Ankara'daki araştırmalarının ardından Kırşehir, Sivas, Malatya, Elâzığ gibi bölgelerde küçük çaplı araştırmalarına devam etmiştir. Buralarda yapılan araştırmaları baz aldığımızda Von der Osten: "Kızılırmak Vadisi'ni Küçük Asya'nın en çekici manzaralarından birisi" (Osten,1950:142) olarak değerlendirmiştir. Bu yolculuk sırasında bazı höyükler bulunmuş, fakat çoğunlukla bu bölgeler Osten'in coğrafi özellikleri değerlendirmesi şeklinde oluşturulmuştur.

Von der Osten, Küçük Asya'nın çok derin bir tarihi olduğunu belirtmiştir. Anadolu'ya dair kendi izlenimlerini bizlere anlatılar ve fotoğraflar şeklinde belgelemiştir. Osten'in "Küçük Asya'da Hitit Keşifleri-1929" adlı eserinde anlattığım bölgelere kadar geziler ve araştırmalar sürdürülmüştür. Fakat yalnızca bu eseri baz almazsak, Osten yıllar boyunca Türkiye sınırları içerisinde arkeolojik anlamda keşif ve araştırmalarını devam ettirmiştir. Elazığ'dan yola çıkarak Alişar'a gelmeyi hedefleyen Von der Osten yolculuk sırasında arabanın kaza yapması nedeniyle gezi ve araştırmalarına bir müddet son vermiştir. Öyle ki ele aldığımız eserde; kaza sonucunda kaburgalarının kırılmasından bahsetmektedir. Nitekim bu sebepler onun keşif ve araştırmalarına yalnızca bir süre ara vermesine sebep olmuştur.

3.Sonuç ve Değerlendirme

Erken Cumhuriyet döneminde Doğu Enstitüsü aracılığıyla birçok yerli ve yabancı uzman arkeolog Anadolu üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Arkeoloji alanında araştırmalarda bulunan önemli isimlerden biri de Von der Osten'dir. Von der Osten'in Anadolu'da yürüttüğü çalışmalarını iki evrede incelemek mümkündür. Bu süreçleri; kazı sorumlusu olduğu dönem, kazı sorumlusu olmadığı keşif ve araştırma dönemi olarak ikiye ayırabiliriz. Her iki dönemde bizler için önemli olsa da araştırmamızda belirttiğimiz Osten'in Anadolu'ya dair izlenimleri kavramı özellikle onun kazı görevlisi olmadığı dönemi incelememizi sağlamıştır. Von der Osten'in yazmış olduğu "Explorations In Hittite Asia Minor-1929" (Küçük Asya'da Hitit Keşifleri-1929) adlı eseri bizzat Anadolu da ki derin tarihi gün yüzüne çıkaracak nitelikte olmuştur. Öyle ki eser içerisinde bizlere Anadolu coğrafyasında yaptığı araştırmaları akademik olarak anlatmasının yanı sıra fotoğraflar ile de bu anlatılarını belgelemiştir. Von der Osten'in en önemli arkeolojik araştırma çalışmaları; Yozgat 'da bulunan Alişar Höyüğü, Ankara'da bulunan Gavurkale ve Çorum'da bulunan Boğazköy bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölgeleri araştırdığı süreç içerisinde kazı sorumlusu görevinin yanı sıra etraftaki bölgeleri de keşfetmeyi ihmal etmemiştir. Bizlere Küçük Asya'da çok derin bir tarih yattığını yaptığı seyahatlerle, keşiflerle ve araştırmalarla kanıtlamayı başarmıştır. Yozgat, Çorum, Kayseri, Malatya, Niğde, Sivas, Ankara, Elâzığ, Kırşehir,

Elbistan, Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi şehirlerin tamamını gezerek bölgelerde yeni keşifler yapmış, birçok kalıntıyı ve yaşam alanını bizlere aktarmıştır.

Von der Osten, Anadolu'ya dair izlenimlerini yalnızca araştırmalarla sınırlı tutmamış, aynı zamanda farklı bakış açılarıyla bölge halklarını da gözlemlemiştir. Bunlar arasında en dikkat çeken ise; Kahramanmaraş da yürüttüğü araştırmalar sırasında bir Türkmen köyünde bölge halkının giyim ve kuşamını Hititlere benzetmiş olmasıdır. Hatta bu düşüncesini yalnızca anlatı olarak değil, fotoğraflayarak da desteklemiştir. Seyahat ettiği yerleri bir önceki ziyaretiyle kıyaslayarak aynı zamanda bizleri gelişmelerden de haberdar etmiştir. Osten'in bulduğu arkeolojik buluntulardan oluşturulan küçük müzelerin inşa edilmesinde büyük bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: / 149-43

Kitaplar

VON DER OSTEN, H.H. (1950) Explorations In Hittite Asia Minor-1929, Central Archaeological Library, New Delhi.

Dergiler

GÖKALP, L. (2014). "Erken Cumhuriyet Dönemi (1930-1940): Orta Anadolu Bölgesi Türk Kazıları ve Değerlendirmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2014 7/34: 466-490.

ÖZCAN, A. (2014). "Gavurkale Hitit Kaya Kabartmaları", Belleten Dergisi, 2014 78/282: 373-406.

ÖZGÜÇ, T. (1946). "Anadolu'da Arkeoloji Araştırmaları", Belleten Dergisi, 1946 10/40: 557-597.

ŞENYURT, S.Y, AKÇAY, A. ve KARA, S. (2019). "Alişar-4 Seramik Geleneği İçerisinde Ovaören Demir Çağı Geyik Figürlü Seramikleri", Seleucia Dergisi. 2019 1/9: 205-245.

ÜKE, A. (2018). "Filolojik-Arkeolojik Veriler Işığında Hitit Dönemi Su Bentleri ve Havuz Yapıları", Anarsan Dergisi, 2018 11/2: 1529-1551.

ÜNER, Ş. (2020). "Atatürk Dönemi'nde Türk Arkeolojisi", Anasay Dergisi, 2020 1/11: 129-148.

Tezler

GİRGİNER, Ö. (2008). Seramik Buluntuların Işığı Altında M.Ö. II. Binde Çukurova-Orta Anadolu İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

İnternet Kaynakları

KÖLELİ, Y. (2017). "Von der Osten: 1929 Yılında Forduyla Maraş, Pazarcık ve Elbistan'ı Gezen Arkeolog", <https://marasavucumda.com/von-der-osten-in-notlarinda-1929-maras-pazarcik-ve-elbistani/> 07.12.2022.

TÜRKER, A. (2017). "Suluca Karahöyük Çömlek Mezarları", https://www.academia.edu/35410638/SULUCA_KARAH%C3%96Y%C3%96K_MEZARLARI 07.12.2022.

Presentation ID / Sunum No: 71

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-0339-2452

| 345

İbn Battuta Seyahatnamesi 'ne Göre 14. Yüzyılda Hindistan

Araştırmacı Kader Çiçek

Bartın üniversitesi

Özet: İbn Battuta Seyahatnamesi 'ne göre 14. Yüzyılda Hindistan İbn Battuta ülkeyi ziyaret ettiğinde Hindistan Tuğluklular tarafından yönetilmekteydi. Tahtta Muhammed Şah bulunuyordu. Sultan ülkesine gelen yabancılara çok hoşgörölü ve cömert davranır, bol ikramlarda bulunurdu. Hatta değer verdiği yabancılara hanedan mensuplarıyla evlendirerek akrabalık bağı kurar, daha sonra yönetimde önemli görevlere getirirdi. Hükümdarın huzuruna çıkan her yabancınn geleneğe göre, kıymetli hediyeler sunması gerekirdi. Böylece ilerde kuracağı ilişkiler için sağlam bir temel atmış olurdu. Yabancılar ülkeye giriş yaptıklarında bu hediyeleri temin etmek için yerli tüccardan borç alırdı. Sultan hediyeinin karşılığını fazlasıyla verince de bu borçları geri öderlerdi. Hem tacirler hem yabancılar bu işten karlı çıkar, ülkedeki adet de yerini bulmuş olurdu. Sultan başkent Delhi 'deki sarayında oturur. Saraya dâri sera adı verilir. Bu saray, görkemli ve ihtişamlı bir yapı olup çok sayıda kapısı bulunmaktaydı. İbn Battuta 'ya göre, sarayın surlarının eşi benzeri yoktu. Her kapının ayrı bir işlevi ve görevlisi vardı. Sultan 'ın kabul törenleri sabah veya ikindi vakti yapılırdı. Huzura kabule bakan yazıcı, gelen yabancıların hali vakti yerinde olanları bekletmeden içeri alır, diğerleri hükümdardan izin gelene kadar bekletilirdi. Şehrin Cuma namazlarının kılındığı görkemli bir camisi vardı. Hükümdar tarafından düzenlenen düğün törenleri 15 gün sürerdi. Bu törenlerde saray gösterişli bir şekilde süslenir, gelenlere çeşitli yemekler ikram edilir. Düğün alayı ileri gelenlerin konakları önünden geçerken üzerlerine dinar ve dirhemler saçılır. Çalgıcılara hediyeleri düğün sahibi tarafından verilir. Kadınlar ve erkekler için ayrı yerlerde ayrı eğlenceler düzenlenir. Yemekler sadece saray içinde değil, dışardaki halka da ikram edilirdi. Düğün şöleni aralıksız on beş gün boyunca devam ederdi. Saraya damat olan kişiye yönetimde önemli görevler verilir. Görevinde kusuru görülen derhal azledilir, durumunu düzelten yeniden atanabilirdi. Muhammet Şah, adaletiyle nam salmıştı. Sarayında belli aralıklarla adalet meclisleri kurar, izne ve sınırlamaya tabi olmadan halk girip derdini anlatabilir ve çözüm bulurdu. İbn Battuta 'nın Hindistan 'da bulunduğu sırada ülkede birçok ayaklanma ve isyan girişimleri olmuş, hükümdar bunları bastırarak sorumlularını sert bir şekilde cezalandırmıştı. Bu çalışma İbn Battuta 'nın gözüyle 14. Yüzyıl Tuğluklular yönetimindeki Hindistan 'ın bir panoramasını sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Battuta, Seyahatname, Hindistan, Tuğluklular, Saray Düğünleri

14. Century India According to Travels of Ibn Battuta

Abstract: When Ibn Battuta visited the country, it was being ruled by the Tughlaq dynasty. Mohammad Shah was on the throne. The Sultan treated the strangers who came to his country with kindness and compassion, giving them generous gifts. He even wedded the strangers he cherished into the dynasty members to create kinship, then giving them important positions in management. According to tradition, every stranger who came into the presence of the ruler had to bring valuable gifts. This way, a strong foundation was laid out for future relationships. The strangers took debts from the native merchants to provide these gifts when they entered the country. When the Sultan repaid these gifts in excess, the debt to the merchants was paid off. Both traders and the visitors came out of this with profit, thus balancing the justice in the country. The Sultan lived in his palace in the capital city of Delhi. The palace gates were called "dâri sera". This palace was a majestic and magnificent building with many gates. According to Ibn Battuta, palace walls were one of a kind. Every gate had its own purpose and keeper. The Sultan's receptions would take place either in the mornings or in the mid-afternoon. The recorder who was in charge of the receptions would take in the well-off people without a wait, where others had to wait for the ruler's approval. The city had a grand mosque in which the Friday prayers took place. Weddings held by the ruler would last 15 days. In these ceremonies the palace would be adorned in vanity and all kinds of food would be served for the guests. When the wedding procession passed by the notables' mansions, denariuses

and drachmas would be sprinkled over them. The musicians were paid by the wedding owner. Separate festivities would be held in different places for men and women. The food would be served not only inside the palace, but also to the common folk outside. The wedding ceremony would last fifteen days, nonstop. The dynasty groom would be given important roles in management. If a problem was issued in the person's work, they would immediately be discharged from the position. This person could be attained again if the problem was resolved. Mohammed Shah was known for his justness. He would regularly hold meetings of justice where the people could express and find solutions to their problems without being held back by approvals or restrictions. While Ibn Battuta was in India, there were many uprising and rebellion attempts. These were all pacified by the ruler and the responsible had faced great punishment. This study aims to build a panorama of the 14. Century India under the rule of the Tughlaq Dynasty from Ibn Battuta's point of view.

Keywords: Ibn Battuta, Travels of Ibn Battuta, India, Tughlaq Dynasty, Palace Weddings.

GİRİŞ

Seyahatname çeşitli amaçlar ile yapılan gezilerdir yazarın gezip gördüğü yerleri anlattığı yazı türüdür.

Süleyman et-Tacir (852-) Çin, Hindistan, Malezya gezisiyle ilgili yazdığı seyahatnamede kendi düşüncelerini aktararak dile getirmiştir.(Cilalı,1988:493) Mes'udi (345/956) seyahatnamesinde kaleme aldığı eserinde birçok konuyu yüzeysel olarak işlemiştir ayrıca çeşitli efsanelere yer vererek abartılı bir anlatılışla eserlerini yazmıştır. (Avcı,2004:353) İbni Cübeyir (614/1217) çeşitli bölgeleri gezmiştir. Gezdiği ülkelerdeki olayları abartılı bir şekilde ve efsanelere yer vermiştir. Ancak tarafsız bir dille eserlerini yazmıştır. (Karaaslan,1999:400) İbni Battuta'yı bu seyyahlardan ayran özellikleri ise seyahatnamelerine bakıldığında yeni bir üslup ve yeni bir anlayış vardır. Gezdiği ülkelerde yalnızca coğrafyasından değil ülkenin özelliklerini halkın durumu sosyal hayattan ve halkın inanç adetlerini yazarak diğer seyyahlardan farklı bir özelliği olmuştur. Ayrıca seyahatnamelerin bu özelliğinden dolayı bize sosyokültürel açıdan büyük önem arz etmektedir. Kuşkusuz orta çağın en büyük seyyahı İbni Battuta'dır. Hicri 17 Recep 103 (1305) Fas'ın Tanca şehrinde doğmuş meşhur gezgin tam adı; Ebû Abdullah Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Levati Tancidir. Ailesi Berberi Levant kabilesine mensup olup Berka'dan Tanca'ya göç etmiştir İbni Battuta Hindistan, Türkiye, Sudan, Libya, Çin, Endülüs ve Mısır gibi ülkelerde yapmış olduğu seyahatler boyunca tuttuğu notlar özellikle Hindistan seferinde soyguna uğraması veya Kalküta limanında geminin batması sonucu tuttuğu notların yok olması eserinde eksik kalan yerlerinde kendi hafızasından kalan notlar tamamlamıştır. (Polo, 2015:161)

İbn Battuta Hindistan seyahatini 734/1333-34 senesinde muharrem ayında gerçekleştirmiştir. (Aykut,1999:361) Bu sırada ülkeyi Tuğluklular tarafından yönetiliyordu hükümdar ise Muhammed Şah idi. (Farroı,1994:130) Muhammed Şah babası Gıyasettin Tuğluk ölümünden sonra halkın biatını alınca başa geçmiştir. İlk olarak Tuğluk'un esir ettiği Sultan Gıyaseddin Bahadır Baru'yu huzuruna çıkarda ona hediyeler vererek ve aralarında anlaşma yaparak yeğeni Behram Han'la onun kendi bölgesine gönderdi. Sultan içte yeğeni Küşt Asb. Bahaeddin isyanı bastırdı kendisi Ran Kabilesi adı bilinen birinin yanına kaçmıştır. Sultan Bahaeddin'i yakalayıp derisinin içine saman doldurarak Keşlu Han'a göndererek şehir şehir eyalet eyalet dolaştırmasını istedi fakat Keşlu Han cesedini gömdü. Keşlu Han Muhammed Şah'ın tahta çıkmasına yardımcı olmuş sultan onu amca olarak görmüştür. Fakat bu hareketiyle sultan Keşlu Han üzerine sefere çıkmıştır. Keşlu Han cezalandırılacağı haberi alınca isyan etti. Multan şehrine gelen hükümdar Keşlu Han etrafına servetiyle asker topladı savaşı sultan kazanarak şehrin kapısına Keşlu Hanın başını astırmıştı. Bir diğer isyan Ma'ber bölesinde bulunan Şerif Celaledin Ahsen Şahın isyanıydı. Buraya hareket ettiği sıra Bedrakut şehrinde mola verdiği sıra ordusuna salgı hastalık (veba) çıkınca orduda büyük kayıplar vererek geri dönmek zorunda kaldı. Başşehirde dönmeye karar verince birçok bölgede çeşitli isyanlar baş gösterdi. Yolda hastalanıp hükümdarın öldüğü haberi yayılınca geniş çaplı isyanlar başladı. Şerif İbrahim'in Hansi ve Sermet'te sultan vekili Tacülmülkün Teling'de isyan etmesi Sinde 'de Şah Afgan'ın isyan etmiştir. Özellikle Şah Afgan isyanı sonunda Muhammed Şah tüm Afganların yakalanmasını emredince isyanlar daha fazla olmaya başladı. Kadı Celaledin ayaklanması Melik Mell'oğlu Nasrettin isyanı baş göstermiştir. (Kortel, 2022: 333)

Muhammed Şah Tuğluk Delhi'de tahta çıktıktan sonra gelenek olarak babasının sarayını terk etmiş ve Tuğlukâbâd'ın güneyinde Adilâbâd adında bir şehir inşa etmişti. Burası büyük bir şehir olmayıp sultana

ait köşklerin bulunduğu küçük bir kale şehriydi. (Eğilmez, Bilal, 2022:118) İbn Battuta'nın verdiği bilgiye göre Muhammed Şah Tuğluk'un Delhi'de köşküne "Dâr-ı Serâ" denilmekteydi. Seyyahın bahsettiği bu köşk muhtemelen Adilâbâd'daydı. Ayrıca sultan Siri ile Kila Ray Pithora arasında Cihânpenâh adında yeni bir şehir inşa etmişti. Burası daha çok Eski Delhi ile Siri'nin etrafının güçlendirilmesiyle oluşmuştu. Toplamda 13 kapısı bulunmaktaydı. Sultan Delhi'deki konağına Dar-ı Sera adı verilir. Burada kapılar çoktur. İlk kapıda bir grup muhafızlar bulunur soylu nüfuzlu biri geldiğinde bu kapıda borulular davullar çalınır ve gelen kişinin bilgisi verilir. Bu haber vericilere nevbet ehli adı verilir. İkinci ve üçüncü kapıda da aynı düzen vardır. İkinci ve üçüncü kapı arasında peykede Nakibü'n-nükaba adamlar bulunur. Başında mücevherlerle süslü bir külah bellerinde kemer ellerinde kamçılar bulunur. Üçüncü kapidaki bulunan peykere ise küttabü'l-bab (kapı yazıcıları) kapıda meydana gelen her olayı tek tek not ederler sultan akşam bu not listesini inceler şehzadelerin bazıları ise bu evrakları sultana götürmek için görevlendirilirdi. (Koç,2021:150) Üçüncü kapı Hazer Ustun (bin sütun) kocaman geniş kabul dairesine açılır. Zengin motiflerle süslenmiş ahşap tavanı omuzlayan direkler bulunur bu ahşap tavanın her yanı cilalıdır. Hükümdar genel meclisi burada kurar bu çatı altında halkta gelir derdini anlatır.

Delhi'nin kapıları Dar-ı Serra'nın kapıları ile hemen hemen aynıdır. Delhi birbirine komşu olan dört şehirden oluşmaktadır. Tarihi ise çok eskidir. Delhi'nin diğer bir adı da Siri'dir. Buraya Darülhilafe de denir. İbn Battuta, Delhi şehrini kuşatan surun dünyada benzerinin olmadığını bildirmiştir. Surun duvarlarının on bir arşın geçtiği ve içine açılan büyük hücrede gece bekçileri ve muhafızları oturur. Şehrin sekiz kapısı vardır. Kapıya dervaze adı verilir. Kapılar; bedaun kapısı, mindevey kapısı, cül (gül) kapısı, şah kapısı, balem kapısı, necib kapısı, kemal kapısı, Gazne kapısı ve becalisa kapısı ihtişamlı bir başşehirdir. Cuma camisi olarak bilinen Delhi cami ihtişamlı büyük bir yapıdır. Duvarı, çatısı ve zemini güzel yontulmuş sağlam bir şekilde birbirineleştirilmiş beyaz taşlarla örüldür. Yapımında tek bir tahta kullanılmamıştır. On üç kubbesi ve bir minberi tamamen taştandır. Dört de avlusu vardır. Mabedin tam ortasında hangi madenden olduğu bilinmeyen büyük bir sütun bulunur. (Tancı,2016:399) Delhi'de gezilecek yerler vadirdir. Yabancılar ülkeye geldiğinde buraları ziyaret ederdi. Bunların arasında Şeyh Kutbeddin Bahtiyar Kaki'nin kabrini söyleyebiliriz. Halk buraya çok önem verir. Kutbeddin Bahtiyar Kaki' fakir, borçlu veya kızının çeyizini hazırlamaktan aciz kalp kendisine başvuranlara ilahi lütfun eseri olarak altın ve gümüş kekler verdiği için Kaki adıyla tanınmıştır. (Tancı, 2016:401) Bu civarda çok ermiş kabri bulunur. Battuta halkın bu kabirlere çok hürmet gösterdiğini belirtmiştir. (Tancı, 2016: ...)

Burada bulunan ve dünyanın en büyük nehirlerinden olan Sind ırmağın sınırı hükümdarın sınırında oluşturmuştur. Ülkede olan bitenleri istihbarat işi yapan görevliler aracılığıyla Kutbulmelik'e yazarlar. Haberi sertiz olarak adlandırılan sultana kökten bağlı olan memluk Sertizdir. Ayrıca sertiz kapıkulu askerlerinde denetleyicisidir. Muhbirler olan biteni sertiz mektup yazarak posta yoluyla gönderirler. İki çeşit posta sistemleri vardır. İlki berid olan burada atlı posta buradaki hayvanlar hükümdara aittir. Diğer yayalar aracılığıyla yapılır. Buradaki sistem oldukça önemlidir özellikle muhbirler yazacakları mektupta olayları veya gelen yabancıları çok ayrıntılı tarif ederler. Çünkü Multana ulaşan yabancı hükümdar tarafından kişinin namına göre düzenleyecek bir ziyafetle ile emir gelinceye kadar orada kalır. Ülkeye gelen yabancının hal ve eylemlerine göre karşılık verilir ikramda bulunulur. Aksi halde namına ve parasına bakılmaz. Sultan Muhammed Şah ülkesine gelen yabancılara çok özenli ve misafirperver davranmıştır. Saygıda kusur etmez bol ikramda bulunur. Hatta öyle ki mevkilere getirir. Yönetici ve üst sınıflara baktığımızda burada yabancıları görürüz Muhammed Şah bununlar için ferman çıkarmış kendilerine azizler, muhteremler denilmesini sağlamıştır. (Tancı,2016:379)

Hükümdarın karşısına gelen kişinin mutlaka bir hediye sunması gerekir ki ileride ki ilişkileri için birer aracı olsun. Zaten Sultan o kadar cömerttir ki aldığı hediyenin kat kat fazlasını verir. Hükümdarın muazzam bir adaleti vardır. Hindistan da tüm tacirler ülkeye gelen yabancılara borç verir sultanın huzuruna çıkmak için borç para verir at dinar verirdi. Böylelikle yabancı kendisi kullanmak veya sultana hediye etmek istediği at deve vs. Kıymetli malları temin etmiş oluyordu. Hükümdar da hediye karşılığı verince yabancı borç aldığı tacire borcunu öderdi. Bu süreklilik halini alıp vazgeçilmez bir adet haline gelmiştir. Sarayda ayrılan kimse bahaneli veya bahanesiz üç gün ayrılırsa hükümdardan izin çıkmadıkça giremezler aynı şekilde yabancılar içinde geçerlidir.

Hükümdarın kabul töreni çoğu kez ikindiden sonra bezende sabahleyin kabul eder. Beyaz kumaşla döşenmiş üzerine minder yerleştirilmiş tahtadan yapılmış sedirde oturur. Arkasında büyük bir yastık iki tarafında dayaklar bulunur ve hükümdar orada namazdaymış gibi oturur. Hint halkın geneli bu şekilde oturur. Sultan çöktüğü için vezir ayakta durur. Ardından yazıcılar daha sonra hacibler yer almaktadır. Sırayla has hacip Naib-i Has Hacib, Vekilü'd-dar ve yardımcısı son olarak mabeyincilerin seyidi yanlarında adamlarıyla beraber yerlerini alırlar.

Bir kimse hükümdara hediye sunmak üzere kapıya geldiği zaman hacibler rütbe sırasına göre huzura giderler. Önce emir hacib makamında bulunan kişi, arkasında onun naibi, has hacib ve haciblerin seyidi ve en son haciblerin şerifi girer. Bunlar sultana üç defa selam verir kapıda bekleyeni bildirirler. Eğer hükümdar o adamın içeri alınmasını emrederse getirdiği hediye oradaki görevlilerin eline verilir. Bu görevliler, ellerindeki hediyeyi sultanın göreceği şekilde tutarak halkın önünde dikelerler. Sultanın hediyenin sahibini çağırır bu adam hükümdarın huzuruna varmadan önce üç defa eğilip selam verir. Bir kezde haciblerin durduğu yere selam merasimini yapar eğer saygın ve zengin biriye hemen emir hacibin safında durur. Böyle değilse onun arkasında yerini alır. Hükümdar nazik şekilde ona yönelerek selam verir. O adam itibarlı, biri ise el sıkışır veya kucaklaşır. Daha sonra getirilen hediye bir kısmını görmek ister uzun bakar, hediyesini sunun adama iltifat eder. Ona hil'at giydirir. Adet gereğince bu adama serşüsti (baş suyu, ikram) parasının verilmesini emreder. Bu para hediye getirenin derecesine bağlıdır. (Tancı,2016:429)

Tuğluk döneminde bir diğer gelenek ise yabancılara kız verme olayıdır. Düğün geleneğinde köşk her tarafını nadide halılar ile döşetilir, buraya kadın erkek şarkıcılar dansözler, aşçılar, fırıncılar, taticılar, kebapçılar, şurbedarlar getirildi. On beş gün boyunca ahaliye düğün yemeği verildi. İleri gelen emirler, yabancılar ve misafirler ziyafetlerde bulunurlar. Damat büyükçe bir mindere getirilir ellerine ve ayaklarına kına yakılır kadınlar onun başında şarkılar söyleyip oynarlar. Ardından damadı ziyafet köşküne götürürler, damat ve gelinden oluşan iki kurul kurulup geleneğe göre gelin tarafını temsil eden bir heyet kızın erkeğe dolanacağı konağın kapısında bekler damat da kendi heyetiyle gelir kız grubunu yenmek zorundadır yenemezse binlerce dinar verirler aynı şekilde karşı tarafta böyle geçebilirdi. (Tancı, 2016:428)

Damat mücevherlerle incilerle kaplı gösterişli pahalı bir damatlık giyer aynı şekilde bir külah giyer. İbn Battuta göre hiç böyle bir elbise ve külah daha önce görmemiştir. Damat kız grubunu yendikten sonra düğün salonuna geçilir. Gelin mücevherle süslenmiş büyük bir taht üzerinde oturur. Damat gelince gelin kalkar damat oturur gelin bir alt basamağında oturur damat orada bulunanlara bol bol altın dağıtır. Davulcular, zurnacılar, dansçılar, cariyeler bol bol altın dağıtılır. Daha sonra gelin kölelerin taşıdığı mindere oturup kölelerin omuzlarından yaşadığı saraya götürülür damatta atına biner aynı şekilde damat önde gelin arkada ilerler çift eşlik edenler yayan yürür arkalarından devam ederdi. Düğün heyeti emirlerin veya ileri gelenlerin konağın önünden geçerse ev sahipleri çıkar ve heyete dirhem veya dinar saçar buda bir adettir. (Tancı, 2016:447)

Gelin ertesi gün damadın bütün arkadaşlarına kumaş altın gönderir. Sultan da her birine atlar hediyeler ve dinar gönderir. (Tancı, 2016:448)

Hint halkın adetti göre şarkıcılara kimse bir şey vermemelidir onlara düğün sahibi ikramda bulunur o gün bütün halka yemek verilirdi. Düğün sonunda sultan önemli vilayetlere damatta verir önemli mevkilere getirirdi. (Tancı,2016:449)

Sonuç

İbni Battuta'yı diğer orta çağ gezginlerinden farklı yapan en önemli özelliği gezdiği yerlerin sosyal kültürel yapısı hakkında bilgi vermesi olmuştur. Onun seyahatnamesinde Hindistan'ın siyasi, sosyal ve kültürel hakkında verdiği bilgiler bu coğrafyanın 14. Yüzyıl durumunu okuyucunun tanımasını sağlamıştır. Bu çalışma 1350'li yıllarda Hindistan'ı ziyaret eden İbni Battuta'nın gözüyle Delhi Türk sultanın yönetimindeki Hindistan hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır.

Ünlü gezginin tanıştığı Muhammed Şah döneminde Hindistan altın çağını yaşamıştır. Bu hükümdar ülkesinin örf ve adetlerine bağlı kalarak adaletle yönetmiştir. İç siyasette kararlı bir politika uygulayıp sınırlarını koruyarak otoritesini güçlendirmiştir. Dönemin en önemli adeti ise ülkeye gelen yabancılara

hediyeleşme geleneğidir. Bu gelenek hem devletin yabancılarla kaynaşmasını sağlayıp hem de devletin bürokratik insan gücünü sağlamaktadır.

Tabasına cömertlik adalet ve merhametle muamele eden Muhammed Şah iktidarı için tehdit oluşturan unsurlar karşısında sert ve acımasızca cezalar vermiştir. İbni Battuta ülkedeki sarayların eşi benzeri olmayan yapıda olduğunu, gelenlerin güzellikleriyle büyülediğini bildirmiştir.

Dört kapılı sarayın her bir kapının işlevi ve görevlileri farklıydı, bu saraylarda gerçekleştirilen yabancı kabul elçileri kabulü dillere destandı.

Dönemin bir diğer görkemli olayı sarayın düğünleriydi. Tuğluk hanedanının yabancılarla kız vererek saraya damat yapma geleneği vardı. Bu şekilde evlenen saray damatlarına valilik, komutanlık gibi görevler verilmekteydi. Düğün esnasında yerli ve yabancı gelen her misafire ülkenin geleneksel yemekleri ikram edildiği gibi armağanlarda saçılırdı.

Ünlü gezginin anlattıklarından Tuğluk dönemi 14. Yüzyıl Hindistan'ın iyisi-kötüsü, güçlü-zayıfı, fakiri-zengini ile bir masal diyarının andırdığını söylene bilir.

KAYNAKÇA

Avcı, C, “MES‘ÜDİ, Ali b. Hüseyin”, DİA, 2004 (29): 353-355.

Aykut, A. Said, ‘İbn Battuta’, (DİA), 1999 (19) :361-368.

Eğilmez S., Bilal M., (2022), *Tuğlukşahlar Hanedanlığı'nın Başkentleri*, (73):118

Tancı B.(2016) *İbn Battuta Seyahatnamesi*,(çev) Aykut, A.,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Polo m.(2020), *Marco Polo'nun Gezinler Kitabı*,(çev) Ömer Cemal Güngören, Yol Yayınları, İstanbul.

Farooq, *Delhi Sultanlığı*,DİA 1994 (9): 130-132

Cilalı O.,’’ AHBÂRÜ’s-SÎN ve ‘l-HİND’’, DİA, cilt1, İstanbul 1988, s 493

Karaaslan, Nasuhi Ünal, ‘İBN CÜBEYR’, (DİA), 1999 (19):400-402

Koç, Bilal, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, Türk Tarih Kurumu yay ,2021 (41): 150-256.

Kortel, Saim Haluk, ‘Tuğluklular’, (DİA), 2022 (41):333-336

Presentation ID / Sunum No: 116**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0002-4939-400X**

| 350

Kalonoros'un (Alanya'nın) Fethi Sırasında İzlenilen Yol Güzergâhı Üzerine Bir Değerlendirme

Araştırmacı Kerime Topal
Bartın Üniversitesi

Özet: Antik çağlardan günümüze kadar önemli ticaret merkezlerinden biri olan Kalonoros (Alaiye: Alanya), Anadolu Selçuklu Devleti sultanı Alâeddin Keykubad zamanında denizden ve karadan olmak üzere iki taraftan kuşatılarak 1221 yılında fethedilmiştir. Şehri ve şehir kalesini ele geçiren Keykubad'ın buradaki ilk icraatı şehrin adını Alaiye olarak değiştirmek olmuştur. O, ayrıca askeri bakımdan da stratejik bir öneme sahip olan Alanya ve kalesinin surlarını tahkim ettirerek güçlendirmiş ve burada gemicilik faaliyetlerinin yürütülmesi için bir tersane inşa ettirmiştir. Bu faaliyetler neticesinde de Alanya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yazlık başkenti olarak kullanılmaya başlanmıştır. Alanya'nın stratejik önemine binaen birçok tarihçi ve araştırmacı genel olarak Alanya ve Alanya'nın fethi hakkında çalışmalar yapmışlardır. Ancak Alanya'nın Keykubad tarafından fethi birçok araştırmada yer almasına rağmen, söz konusu fethin gerçekleştiği sırada hangi yol güzergâhının kullanıldığı hakkında pek bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple bu çalışmanın odak noktasını da bu konu, yani fethi sırasında kullanılan yol güzergâhı oluşturmıştır. Alanya'nın fethi sırasında kullanılmış olma ihtimali bulunan başlıca iki yol güzergâhı ön plana çıkmaktadır. İlk yol güzergâhı Alanya'nın Kuzey-doğusunda yer alan uçurumlarla dolu bir yoldur. Bu yolun söz konusu durumu göz önüne alınırsa ordu tarafından kullanılmamış olduğu akla daha yatkındır. İkinci yol güzergâhı ise söz konusu şehrin Kuzey-batısında yer almaktadır. Bu yolun fiziksel ve çevresel koşulları kullanıma daha uygun gözükmeyle birlikte Selçuklu döneminde kullanılıp kullanılmadığı çok açık değildir. Ancak bazı kayıtlar fetih sırasında bu yolun kullanılmış olduğuna işaret etmektedir. İşte bu çalışma kapsamında Selçuklu döneminin temel kaynakları da dikkate alınarak işaret ettiğimiz konu araştırılıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Alâeddin Keykubad, Alanya, Alanya Kalesi, Selçuklular, Kalonoros.

An Evaluation On the Road Tracked During the Conquest of Kalonoros (Alanya)

Abstract: Kalonoros (Alaiye: Alanya), one of the important trade centers from ancient times to the present, was conquered in 1221 by being surrounded by two sides, from sea and land, during the reign of Anatolian Seljuk Sultan Alaeddin Keykubad. The first action of Keykubad, who captured the city and the city fortress, was to change the name of the city to Alaiye. He also strengthened the fortifications of Alanya and its castle, which have a strategic importance in military terms, by fortification and built a shipyard for the conduct of shipping activities here. As a result of these activities, Alanya began to be used as the summer capital of the Anatolian Seljuk State. Based on the strategic importance of Alanya, many historians and researchers have conducted studies about Alanya and the conquest of Alanya in general. However, although the conquest of Alanya by Keykubad took place in many studies, not much work has been done about which road route was used at the time of the conquest in question. For this reason, the focus of this study has been on this topic, that is, the road route used during the conquest. The main two road routes that are likely to have been used during the conquest of Alanya come to the fore. The first road route is a road full of cliffs located in the North-east of Alanya. Considering the situation of this road, it is more plausible that it was not used by the army. The second road route is located in the North-west of the city. Although the physical and environmental conditions of this road seem to be more suitable for using, it is not very clear whether it was used during the Seljuk period. However, some records indicate that this road was used during the conquest. Within the scope of this study, the main sources of the Seljuk period by taking into account and the subject we have pointed out will be investigated and examined.

Keywords: Alâeddin Keykubad, Alanya, Alanya Castle, Seljuks, Kalonoros.

GİRİŞ

Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılan Selçuk Bey idaresindeki Kınık boyu mensupları Cend kasabasına gelerek burada yaşamlarını idame ettirmeye başlamıştı. Bu Oğuz grubu zamanla İslamiyet'i de kabul edip hem henüz İslamiyet'i kabul etmemiş olan diğer Oğuz grubuna karşı hem de kendilerine Nur kasabasını veren Samaniler yanında yer alarak Karahanlılar'a karşı mücadelelere girişmişlerdi. Daha sonra Gazneliler'in hâkim olduğu Horasan coğrafyasına geçen Selçuklular, özellikle Selçuk Bey'in torunları Çağrı ve Tuğrul Bey'in Gazneliler'e karşı verdiği başarılı mücadeleler sonrasında 1040'ta yeni bir Türk-İslam devleti kurmuşlardı (Piyadeoğlu, 2021: 66-67). Tarihte Büyük Selçuklu İmparatorluğu diye de adlandırılan bu devlet, en parlak dönemini Sultan Melikşah döneminde (1072-1092) yaşadı. Bu dönemde Selçuklu İmparatorluğu'nun sınırları doğuda Çin'e, batıda Anadolu içlerine, Kuzeyde Kafkasya ötesine ve Güneyde Arabistan'ın en uç noktalarına kadar uzanmıştı (Kafesoğlu, 1973: 20-48; Özgüdenli, 2015: 191).

Selçuk Bey'in oğulları ve torunları tarihte sadece yukarıda bahsettiğimiz devleti kurmadılar, onlar aynı zamanda bugünkü İran coğrafyası ve etrafında hüküm sürmüş olan Kirman Selçukluları Devleti'ni (Merçil, 1989: 7-14), Suriye ve etrafına hükmeden Suriye Selçukluları Devleti'ni (Sevim, 2000: 63-78), Irak ve etrafında hüküm sürmüş Irak Selçukluları Devleti'ni de kurdular (Kayhan, 2018: 2). Hatta Selçuklulardan bir kısmı yine bu hanedana mensup Süleyman Şah liderliğinde Anadolu'ya gelerek tarihte Türkiye Selçukluları olarak adlandırılan başka bir Türk-İslam devletinin de temellerini attılar (Turan, 1971: 54).

Süleyman Şah'ın temellerini attığı Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan I. Kılıç Arslan döneminde (1092-1107) bilhassa Haçlılar'a karşı verilen mücadeleler sonrasında oldukça yıpranmıştı, fakat daha sonraki dönemlerde gerek Anadolu'daki Türkmen beyliklerinin (Danimendliler, Mengücekliler, Saltuklular vs.) hâkimiyet altına alınması gerekse gayri Müslüm siyasi teşekküllere karşı verilen başarılı mücadeleler sonrasında oldukça güçlenmişti. En parlak dönemini Sultan Alaeddin Keykubad devrinde (1220-1237) yaşayan Türkiye Selçukluları Devleti'nin sınırları bir taraftan Karadeniz'e (hatta Kırım'a), bir taraftan Halep dolaylarına, bir taraftan Marmara sahillerine bir taraftan da Akdeniz kıyılarına ulaşmıştı (Kafesoğlu, 1972: 99; Turan, 2009: 294-295).

Sultan Alaeddin Keykubad'ın hükümdarlığı sırasında doğuda Harezmşahlar Devleti'ni yıkmış olan Moğol orduları, bu devletin son sultanı Celaleddin Harzemşah'ı takiben Anadolu sınırlarına kadar gelmişti. Sultan Keykubad, Türkiye Selçukluları Devleti için de bir tehdit olan Moğollar'a karşı çeşitli tedbirler almaya çalıştı. Bu yüzden onun tahta çıktığı zaman (1220-1237) ilk icraatı Eyyübiler ile olan kötü ilişkilerini düzeltmek ve onlarla ittifak kurmak olmuştur. Bunu Eyyübi hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in kızı ile evlenip iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmek suretiyle başarmıştı (Faruk Sümer, 2022: 557). Keykubad ayrıca Anadolu'daki ticarî faaliyetleri canlandırmak, buradaki özellikle de doğudaki kaleleri tahkim ettirmek ve de Doğu-Anadolu bölgesine asker sevk etmek suretiyle Moğollar'a karşı yeni tedbirler almıştı. Bütün bunları başaran Sultan Keykubad diğer taraftan da Anadolu'da yer alan ve henüz fethedilmemiş olan yerleri ele geçirmeyi ve devletin merkezi otoritesini güçlendirmeyi hedefliyordu. Bu sebeple o, Antalya naibi Emir Mübârizeddin Ertokuş'un tavsiyesini de dikkate alarak büyük bir ordu hazırlatmış, bir kıyı kenti olması ve stratejik önemi dolayısıyla o dönemde Ermeni Kır Vard yönetiminde bulunan ve ulaşılması güç olan Kalonoros'u karadan ve denizden kuşatarak fethetmişti (1221-1222). Fethinden sonra buranın adını Alaiye olarak değiştiren (Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, 2013: 58-59). Keykubad'ın buranın fethi sırasında hangi yol güzergâhını kullandığı kaynaklarda açıkça zikredilmemiştir. Bu yüzden elinizdeki bu bildiride bu konuya dikkat çekilmiş ve gerekli incelemeler, araştırmalar yapılarak bu yol güzergâhı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. ALÂEDDİN KEYKUBAD ÖNCESİNDE KISACA ALANYA

Alanya şehri farklı isimlerde de olsa tarihin en eski dönemlerinden beri var olmuştur. Alanya'nın tarihini milattan önceki devirlere kadar götürmek mümkündür. M.Ö. 199'da Kilikya¹³ şehirleri arasında gösterilen Alanya, bu dönemde özellikle korsan ve asilerin sığındığı önemli bir yerdi. Aynı dönemde

¹³Kilikya adı verilen bölge günümüzde Akdeniz bölgesinde bulunan birçok yeri kapsayan geniş bir bölge için kullanılmıştır. Kilikya bölgesinin sınırlarını Toros dağları çizmektedir. Ünlü coğrafyacılar Herodotos'tan ve Ptolemaios'ta nakledilen kayıtlara göre, onlar Kilikya bölgesini Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya olarak 2 kola ayırmışlardır (Kaya ve Yetiş, 2020:1338).

Seleucos hükümdarı III. Antiochus'un saldırılarına karşı mukavemet gösteren yegâne şehirdi (Lloyd, Rice, 1989: 2).¹⁴

Strabon, tarihte Kalonoros, Korakesion gibi adlarla da anılan (Strabon, 1993:197; Lloyd ve Rice, 1989:2)¹⁵ Alanya'dan bahsederken şehrin kalesinin sarp bir kayalık üzerine kurulduğunu kaydetmiştir (Strabon, 1993: 197). Selçuklu döneminde Kentalu olarak da geçen kale (Anonim, 2014: 41) ve şehir, yine Strabon'un kayıtlarına göre III. Antiochus'a karşı Trypon olarak da meşhur olan Diodotos tarafından müdafa edilmiştir. Diodotos burayı aynı dönemde askeri bir üs olarak kullanmıştır (Strabon, 1993: 197).

Seleucoslar ve Ptolemaioslar arasında yaşanan siyasi mücadeleler neticesinde burada meydana gelen siyasi boşluktan Korsanlar faydalanmıştır. Korsanlar için Kalonoros ideal bir sığınma yeri olmuştur. Bunun sebebi ise Kalanoros'un arka tarafının aşılması güç Toros dağları ile örtülü olmasıdır. Bölgede yaygınlaşan korsancılık faaliyetlerinden halk rahatsız olmuştur. Özellikle Syedralılar korsanlara karşı mücadele etmişlerdir. M.Ö. I. Syedralılar Roma hakimiyetine girmiş ve Kalonoros Roma sınırlarına dahil olmuştur (Turgut, 2021:1899-1990)

Alanya gerek bir ticaret merkezi olması gerekse bir kıyı kenti olması sebebiyle Antik çağlardan Ortaçağ'a kadar birçok devletin dikkatini çekmiş ve burası çoğu kez uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Selçuklu devrine gelindiğinde bu şehrin de içinde yer aldığı Kilikya bölgesinde karşımıza Ermeniler çıkmaktadır. Ermeniler daha çok Bizans'ın sürgünü¹⁶ sonrasında bu bölgeye yerleşmiş ve bölgede çeşitli krallıklar kurmuşlardır (Lloyd ve Rice, 1989: 1-3). Alâeddin Keykubad döneminde de Alanya'da genel olarak Ermeni olduğu kabul edilen Kyr Vard bir prens vardı. Bazı kaynaklara göre Kyr Vard, Rupenid ya da Adom'un soyundan gelen bir Ermeni idi (Lloyd ve Rice, 1989: 4) bazı kaynaklara göre ise kale sahibi Rumdu ve kullandığı Kyr (Kyros) lakabı Rumca efendi ve bey manasında idi (Turan, 1971: 335). Diğer taraftan Kir kelimesinin Rumca bir unvan olmasına rağmen Vard kelimesinin de Ermenice gül manasında ve erkek isim olarak kullanıldığına işaret eden kaynaklar da vardır (Burgu, 2011: 113). Kısacası bu prensin Ermeni mi yoksa Rum mu olduğu hakkında kesin yargıda bulunmamız herhalde doğru olmayacaktır.

2. ALANYA'NIN FETHİ SIRASINDA KULLANILMIŞ OLDUĞU TAHMİN EDİLEN YOL GÜZERGAHLARI

2.1. Kuzeydoğu Yol Güzergâhı

Alâeddin Keykubad'ın Kalanoros'un fethine giderken ordusu ile kullanmış olabileceği varsayılan yollardan ilki Konya-Çumra-Kalanoros yoludur. Bu konu hakkındaki görüş İbrahim Hakkı Konyalı tarafından öne sürülmüştür. Konyalı, eserinde "*Selçukluların Antalya'da kuvvetli bir donanması vardı. Bizzat hükümdarın kumanda ettiği Türk ordusu en kısa yol olan Konya, Çumra, Dinek, Belviran, Hadim ve Pirlevganda yolu ile Kalanoros'a inmişti. Korakesyon'un batısındaki Alara'nın daha sonra fethedilmesi bu tahminimizi kuvvetlendirir.*" şeklinde bir ifadeyle bunu dile getirmiştir (Konyalı, 2011: 61). Burgu ise Keykubad'ın Dim Çayı'nı geçerek kalenin yakınlarına geldiğinden bahseder (Burgu, 2011: 113). Bahsi geçen güzergâh üzerinde Kuş yuvası bölgesinin olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat Kuş-yuvası bölgesi Toros dağlarının en dik yamaçlarının olduğu sert kayalıklarla kaplı bir güzergâhtır. Bu sebeple burasının Selçuklu döneminde büyük bir ordunun geçişine elverişli olmadığı görüşündeyiz. Günümüzde bile söz konusu güzergâhta modern yollar açılmış olmasına rağmen ulaşım imkânlarının halen daha yeterli olmadığı bilinmektedir.

New York Halk Kütüphanesi dijital koleksiyonlar platformunda bulunan Richard Kiepert'a ait muhtemelen 1846 yılları sonrasında çizilmiş olan bir haritada söz konusu Kuzeydoğu yol güzergâhı hakkında oldukça detaylı bilgiler yer almaktadır. Haritada bu güzergâh -üzerinde Kuş Yuvası dâhil

¹⁴Bu dönemde bölgede bulunan Selevkoslar ve Ptolemeler arasında geçen hâkimiyet mücadelesi nedeni ile oluşan siyasi boşluk neticesinde Alanya sahilleri korsanların bir yuvası haline gelmiştir (Şimsek, 2019:19; Turgut, 2021:1893).

¹⁵Alanya'nın bilinen ilk ismi Korakesion'dur. Korakesion zamanla değişime uğrayarak Kalonoros şeklini almıştır. Bu isim Alanya'ya ehemmiyetli ve korunaklı konumundan dolayı gemiciler tarafından verilmiş olup Güzel Dağ manasına gelmektedir. Kayıtlar bu ismin Romalılar tarafından da kullanıldığını göstermektedir (Lloyd ve Rice, 1989:2).

¹⁶Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki Anadolu'nun Kuzey-doğusunda Ermeniler yaşamaktaydı. Roma İmparatorluğu kendileri ile aynı mezhepten olmayan bu halklara baskı yapmış ve nihayet buradaki Ermenilerden büyük bir kısmının Kilikya bölgesine göç etmesine sebep olmuştur. Bu göç ya da sürgün 10. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır ve nihayet bölgeye gelen Ermenilerden bir kısmı da Alanya ve etrafına yayılmıştır (Ayçiçek, 2018:64).

edilmeden- Ermenek, Taşkent ve Hadim arasında büyük bir ulaşımın var olduğu görülmektedir. Aynı haritada kuş yuvasına yakın olan Dim çayı üzerinde muhtemelen güzergâh belirten çizgilerin olduğu göze çarpmaktadır (NYPL, 1902-1916)¹⁷. David Rumsey ise koleksiyonunda 1860 yılına ait olan Türkiye haritası üzerinde Konyalı'nın ifade ettiği güzergâh yakınlarında bulunan bazı yollar göstermiştir. Fakat böyle olsa da bu haritada Alanya ve Konya'yı bağlayan kesintisiz herhangi bir yol açık bir şekilde gösterilmemiştir. Aynı haritada Alanya-Konya arasında olmak üzere İbrahim Hakkı Konyalı'nın işaret ettiği yol güzergâhında dağların çok yoğun ve yükseltilerin fazla olduğu görülmektedir (Rumsey, 1860).

Konya-Hadim-Taşkent-Alanya arasındaki yol yapımına ait bir krokide İbrahim Hakkı Konyalı'nın işaret ettiği güzergâhın yakınlarında 1949 yılında yürüklerin göç yolu olarak kullandığı bir takım yollara işaret edilmiştir. Bu durumda Kuş Yuvası yolunun bir göç hareketliliğine olanak sağladığı görülmektedir (Saraçoğlu, 1989: 579). Yörüklerin kullandığı ifade edilen yol Alanya-Dim Çayı'ndan başlayıp Ermenek ve Sarıveliler bölgesinin batısından kuzeye doğru çıkılarak Taşkent'in doğusundaki Avşar'da (Ayşar) bitmektedir. Alanya ve Konya arasındaki bu yol ile alakalı kuşaktan kuşağa geçen bazı rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre Kuş Yuvası güzergâhını kullanarak göç eden Yörüklerden birçoğu, buradaki yollar yapılırken kayalıklar ve uçurumlar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Başka bir rivayete göre Kuş Yuvası, eski dönemlerde Anadolu'nun iç kesimleri ile iletişimin sağlanması ve casusluk faaliyetleri amacıyla kullanılmıştır. Yayla göçleri için Kuş Yuvası yolunu kullanan bazı kimseler ise eski yürüme yolları üzerinde yıkılmış ve harabe görünümünde bulunan han benzeri yapıların bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu tür yapıların hangi döneme ait olduğu henüz tespit edilmemiştir. Diğer taraftan bu yolun 1949 yılında kullanılmış olması esasen bu tarihten önce de kullanıldığına dair bir işarettir. Dolayısıyla Alanya ve Konya arasında ulaşım maksadıyla günümüzde dahi kullanılan Kuş Yuvası yolunun geçmiş yıllarda da kullanılmış olduğunu ifade edebiliriz. Ancak bu durum günümüze yakın dönemler için geçerlidir ve bu bilgiye dayanarak yolun Selçuklu döneminde kullanılıp kullanılmadığı hakkında kesin bir yargıda bulunamayız.

2.2. Kuzeybatı Yol Güzergâhı

Alâeddin Keykubad ve ordusu tarafından Alanya fethine gidilirken kullanılmış olduğu düşünülen ikinci güzergâh Kuzeybatı istikametinde bulunan Fığla burnu yakınlarından geçen yoldur. İbn Bibi Alanya'nın fethinden bahsederken *"Sultan-ı azam Keykubad dünyayı kateden atının üzerinde, aynayı arayan Keyhüsrev gibi okyanustan daha büyük, derinliğine düşüncenin dahi ulaşamayacağı bir çaydan geçti"* ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerden sonra ise müellif; sultanın büyük bir orduyla kanlı çayı geçtiğinin, iniş-yokuştan hiçbir zarar görmeden kalenin yanına ulaştığının Kyr Vart tarafından haber alındığını kaydetmiştir (İbn Bibi, 2014: 264). İbn Bibi'nin bu kayıtlarını dikkate alan Bilici, sefer esnasında takip edilen yol güzergâhı hakkında yeni bir görüş ileri sürmüştür. Ona göre, 100 ağır mancınık ve herhalde daha pek çok ağır silahlarla teçhiz edilmiş olan Selçuklu ordusu Konya'dan hareketle muhtemelen Karahöyük üzerinden Bozkır'a ve oradan devamla geyik ve Karaçal dağlarını aşarak Susam Beli'ne ulaşmıştır ve yoluna devam eden bu ordu daha sonra Başhan mevkiinden güneye dönerek Gelesandra yaylası üzerinde bulunan mevkiine -şimdi ki Pembelik Köyü'ne- oradan da Narağacı civarındaki Kemer köprü ile Alara Çayı'nı geçip bugünkü Güzelbağ ve nihayet buradan da şimdiki Fığla Burnu civarındaki Kanlı Dere adıyla bilinen su yolunu aşarak, doğuya Kalanoros Kalesine yönelmiştir. Bilici ayrıca İbn Bibi'nin ifade ettiği *Kanlı Çay*'ın günümüzde Fığla yakınlarında bulunan ve *Kanlı dere* olarak bilinen yer ile aynı yer olabileceğini de bildirmiştir (Bilici, 1999-2000: 290).

Yukarıdaki yol güzergâhına göre Alâeddin Keykubad'ın Alara Kalesi'ni görmemesi çok normaldir. Çünkü Alara kalesi, Kemer köprüünün bulunduğu konumdan görülebilecek bir mesafede değildir. Yinanç'ın, *"Sultan Antalya'ya teveccüh etti. Esnâ-yı râhda Alara Kalesi gözüne ilişti. Mezkûr kale Kirfard'ın küçük kardeşinin taht-ı tasarrufunda idi. Ümerâdan birine bir miktar asker alarak mezkûr kaleyi zapt etmesini emretti"* sözleri düşüncemizi destekler niteliktedir (Yinanç, 2020: 49). Hacıgökmen, sultanın orduyu söz konusu yoldan sahile indirmiş ve Alara Kalesi'nin fethini sonraya bırakmış olabileceği fikri üzerinde durmuştur (Hacıgökmen, 2021:11). Hakikaten de Bilici'nin ifade ettiği gibi yol

¹⁷Toros dağlarında kerestecilik faaliyetlerinin olması, Dim çayının aktif kullanılmasına imkân vermiştir. Dim çayı bölgesi civarlarında kesilen keresteler nehir üzerinden yüzdürülerek aşağı bölgelere indirilmiştir. Ayrıca Helenistik dönemden beri Güney Anadolu kerestesinin başlıca gönderildiği yer olan Mısır'a giden gemilerin yüklenmesine imkân vermiştir (Redford, 2008: 20).

güzergâhı bu şekilde kullanılmış olabilir. Çünkü bu yol ve çevresindeki geçişlerin antik yıllarda da kullanılmış olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Bizans'ın X. asırdaki Toros sınırı hakkında bilgiler veren Ernst Honigmann, “*Seleuekia geçitlerinden, Anatolikan thema'sı yolları eteklerinden Kilikya'yı katederek Kapadokya ve Lykandos'a varırlar ayrıca geri kalan Germanikeia, Adata, Kaesun, Dautha'daki Melitene ve Kaludia'ya giderler ve Fırat nehrinin öte tarafındaki Khanzit adı verilen yere ve Romanupolis'e kadar olan savaş sahasına ulaşırlar ve yine bu themaları kateden aynı yollardan geri dönerler*” ifadelerini kullanmıştır (Hoginmann, 1970: 79-80). O burada yüksek ihtimalle yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz yol güzergâhını göstermiştir.

Kuzeybatı yol güzergâhı yakınlarındaki Alara Kalesine yaklaşık 800 m uzaklıkta olan Alara Han vardır. 627/1229-1230 yıllarında yapılan Alara Han, Alanya-Konya arasında yapılan ikinci han olarak bilinir. Alanya istikametinde Alara Han'dan önceki ilk kervansaray, Şerefza Han'dır. Alara Han'ı geçip kuzeye doğru gidilince ormanlık alan içindeki yol takip edilir ve Ali Köprüsü'nden geçilip Akseki'nin kuzeydoğusunda yer alan Rodar Hanı'na varılır. Ali Köprüsü'nün iki yanında Roma döneminden kalma taş döşeli yollar mevcuttur ve halen daha sağlamdırlar. Roma kalıntılarının bulunması bu yolun Akdeniz'i İç Anadolu'ya bağlamak amacıyla kullanıldığını göstermektedir (Bakkal, 2019: 542). Yine Gelesandra yakınlarında Gelesandra Hanı vardır. Bu hanın civarında da Roma döneminden kalma kalıntılar mevcuttur. Antalya ve Alaiye limanlarına gelen ticaret malları Konya'ya ulaşmak için bu güzergâhı takip ederlerdi (Bakkal, 2019:566). Aslında tüm bunlar Sultan Alaeddin'in de Alanya'nın fethi sırasında burada ele almış olduğumuz yol güzergâhını kullanmış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Bilici'nin güzergâh olarak tarif ettiği *Susam beli* günümüzde aktif olan ve en çok kullanılan yollardan bir tanesidir. Tapografik yapısının yürümeye engel teşkil etmemesi onu yaya için ideal bir yol yapmaktadır.

SONUÇ

Sultan Alâeddin Keykubad döneminde Türkiye Selçukluları en parlak zamanlarını yaşamıştır. Sultan ülke içerisinde ticareti canlandırmak ve ülke ekonomisini güçlendirmek adına birçok girişimde bulunmuştur. O, bir yandan Anadolu içlerinde hanlar yaptırmak, tüccarların mallarını ve canlarını güvence altına almak için uğraşmış bir yandan da ticaretin yoğun olduğu yerleri, özellikle de kıyı kentlerini Selçuklu hâkimiyetine almak için uğraşmıştır. Bu arada bir kıyı kenti olması ve ticaret açısından önemli bir şehir olması hasebiyle Antalya ve Alanya gibi yerleri de kontrol etmek istemiştir. Bu sebeple düzenlediği bir askeri sefer neticesinde Alanya'yı fethetmiştir (1221).

Keykubad'ın eski adıyla Kalonoros olan Alanya'yı fethinden hemen hemen bütün Selçuklu dönemi kaynakları bahsetmektedir; ancak bu kaynaklarda bu fetih esnasında kullanılan yol güzergâhı hakkında neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden bu hususa ait çalışmalarda kullanılan yol güzergâhı hakkında net bir yargı ortaya konulamamıştır. Genellikle bu çalışmalarda İbn Bibi'nin Selçuknâmesi ve bu eserden de istifa ederek İbrahim Konyalı'nın meydana getirdiği Alanya Tarihi kaynak olarak kullanılmıştır. Bu çalışma yapılırken metin içerisinde de ifade ettiğimiz gibi bazı haritalar da dikkate alınarak hem bahsini ettiğimiz bu iki eser hem de bu eserlerin kaynak olarak kullanıldığı çalışmalarda bilgileri mukayese edilmiş ve mezkûr güzergâh tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada yaptığımız mukayese ve tespitler göstermiştir ki Sultan Alaeddin Keykubad'ın fetih esnasında kullanmış olabileceği iki ana yol güzergâhı vardır. Bunlar Kuzeydoğu ve Kuzeybatı yollarıdır. Ancak bu yollardan ilki sarp kayalıklarla dolu yükseltisi fazla dağlarla kaplıdır. Bu yol Akdeniz kentlerini esasen Anadolu içlerine bağlayan en kısa yoldur. Ancak modern şartlarda bile buradaki yollar umumiyetle bozulmakta ve transit geçişi zaman zaman engellemektedir. Roma döneminde ve Selçuklu döneminde bu yolun kullanılmış olduğuna dair bazı işaretler olsa da elde ettiğimiz veriler, bu yolun söz konusu dönemlerde pek de kullanılmadığını hatta büyük bir ordunun burayı yol güzergâhı olarak tercih edebileceği ihtimalinin çok düşük olduğuna işaret etmektedir.

Alanya'nın fethi esnasında kullanılmış olduğu tahmin edilen ikinci yol güzergâhı Kuzeybatı yoludur. Bu yol Bilici'nin de göstermiş olduğu gibi Konya'dan Karahöyük'e, oradan Bozkır'a ve oradan devamla geyik ve Karaçal dağlarını aşarak Susam Beli'ne ulaşır. Daha sonra Başhan mevkiinden güneye inen bu yol Gelesandra yaylası üzerinde Pembelik Köyü'ne oradan da Narağacı civarındaki Kemer köprü ile Alara Çayı'nı geçip bugünkü Güzelbağ ve nihayet buradan da şimdiki Fığla Burnu civarındaki Kanlı Dere'ye varır. Elde ettiğimiz veriler bu güzergâhın Kuzeydoğu güzergâhına nazaran geçişe daha

- Şimsek, C. (2019). XIII. Yüzyılda Selçukluların Antalya ve Alanya Yöresindeki Siyasi ve Ticari Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Turan, O. (1971). Selçuklular Zamanında Türkiye (Siyasi Tarih Alparslan'dan Osman Gazi'ye 1071-1318), Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- Turan, O. (2009). Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turgut, M. (2021). "Roma Döneminde Alanya'nın Genel Görünümü", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8 (4) 1888-1921.
- Yinanç, M. H. (2020). Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II, TTK Yayınları, Ankara.

Presentation ID / Sunum No: 58**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID: 0000-0001-7500-686X**

| 357

Orta Çağ İran Tarihinde Hamamlar ve İşlevleri

Araştırmacı Mehlika Üstündağ
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Özet: İran coğrafyasında her ne kadar camiler görkemli süslemeleri ile dinsel ilginin odağında yer almış olsa da hamamlar da tarihi metinler, seyahatnameler ve resimler incelendiğinde tarih boyunca İran şehirlerinin mimari yapısında ve sosyal yaşamında etkin bir rol oynamıştır. Eski İran inancında su, saflığı, aydınlığı ve temizliği ifade ettiği için hamamlar İslâm öncesi dönemde de varlığını sürdürmüştür. Farklı işlevleri, kendine has mimari üslubuyla hamamlar, İranlıların hayatında önemli mekânlardan biri olmuştur. Temizlik dışında bu yapılarda özellikle ruhsal arınma, sosyalleşme, sağlık faaliyetlerinin sürdürülmesi konularında çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca bu yapılar, cami, çarşı gibi önemli kent merkezlerine yakın konumları, özel mimari özellikleri nedeniyle birçok siyasi suikast girişiminin gerçekleşmesine de sahne olmuştur. İran şehirlerinde inşa edilen hamamların konumu, çevresel gereksinimlerle, su temin sistemi dikkate alınarak belirlenmiştir. Giriş, koridor, yıkanma bölümlerinden oluşan İran hamamları genellikle zengin ve ilham verici mimari özelliklere sahip olmuştur. Bu bildiri, İran hamamlarının, sağlık, sosyal ve siyasi alanda toplum üzerindeki etkisini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Hamam, Temizlik, Sağlık, Sosyalleşme, Suikast

1. Giriş

Arapça'da "ısıtmak" anlamındaki hamm (hamem) kökünden türeyen hamam (hammâm) "yıkanma yeri" mânasında kullanılmaktadır. (Eyice,1997:402) Bu kelimenin Farsça kullanımı ise hemmâm(Kanar,1998:245) ve germâb'dır.(Eyice,1997:402)

Tarihi metinler, seyahatnameler ve resimler incelendiğinde bu yerlerin tarih boyunca İran şehirlerinin yapısında ve sosyal yaşamında etkin rol oynadığı görülmektedir. (Nehrfuruzani,1398:35) Hamamlar, İran kültür hayatında İslâm öncesi dönemde de varlığını sürdürmüştür. Zerdüş, Mitraizm gibi çeşitli inançlarda bazı dini törenler hamamlarda düzenlenmiştir. Bu dönemde hamamlar germabah (hamam), mehrabah, vb. gibi farklı isimlerle de anılmıştır. (Morad, Ahtarkavan,1387:36) Mitraizm'de, inanlar dini törenlerini yapabilmek için, törenlere katılmadan önce belirli aralıklarla üç gün üç gece yıkanmışlardır. (Basuli,1397:35) Bu gibi ritüellerini kolaylaştırmak için genellikle tapınaklarını bir su kaynağının yakınına inşa etmişlerdir. (Soleymani,2015:13) Mazda inancının takipçileri ise beden ve ruhun arınmasını önemli saymıştır.(Basuli,1397:35) Zerdüştlük inancında, su her şeyin temeli sayılmış ve hatta ateşten daha fazla onurlandırılmıştır. "Avesta"da, "Anahita" suyun ve bereketin tanrısı olarak yorumlanmıştır. Bu dini metinde bahsedilen ilahi nehir, yağmur ve bereketle ilişkilendirilmiştir.(Ashirov,2020:491-492) Zerdüş dininin kutsal su unsuruna olan saygısından dolayı hamamların sayısı da sınırlı kalmıştır. Örneğin, Part kralı Vologeses (484-88) hamamlar inşa ettiği için Zerdüş rahiplerinin gazabına uğramıştır.(Ghasemi,Hatem ve Tehrani,1397:136) Dini bir ihtiyaç olarak hamam yapma fikri İranlı Mitraizm göçmenler aracılığıyla Avrupa'ya gitmiş, buradaki mimarların dehası ve Romalı zenginlerin çabasıyla kurulan hamamlar nihayet Kubâd (488-531), döneminde İran'da da inşa edilmiştir.(Basuli, 1397:35)Bir rivayete göre Kubâd, Amida'yı(Diyarbakır) fethinden sonra burada yıkanmanın keyfini çıkarmış, imparatorluğu boyunca bu tür hamamların inşa edilmesini emretmiştir. Bazı kaynaklar da II. Hüsrev Perviz'in(570-628) öldürülmeden önce banyo yaptığını aktarmıştır. (Ghasemi,Hatem ve Tehrani,1397:136) Ayrıca II. Hüsrev, ele geçirilen şehirlerin herhangi birinde bulabildiği mükemmel hamamları, denizlere tercih etmekle kalmamış, aynı zamanda tek başına yıkanmıştır. Yalnız yıkanma geleneği, Roma'nın toplu yıkanma geleneğiyle de taban tabana zıt kabul edilmiştir. (Zytka,2013:53) Buna bir kanıtta VII.

Konstantin'i(905-959), ziyarete gelen İranlı diplomatların emrine özel sıcak banyolarının hazırlanmasıdır. (Pickett,2017:71) Tarihsel kanıtlara göre özellikle Sâsânî döneminde hamam yapımı yaygınlaşmıştır. (Basuli,1397:35) Persepolis sarayında, Susa'daki Apadana sarayında özel hamamların izlerine rastlanmıştır. (Nehrfuruzani,1398:37) Eşkani Döneminde de Aşur Sarayında bir hamamın olduğu bilinmektedir.(Hassanzadeh,2019:29)Hamam yapmak bayındırlık işlerinden biri olarak kabul edilmiş, soylular, memurlar şehrin merkezinde veya çarşı içinde hamamlar inşa etmişlerdir. (Nehrfuruzani,1398:37) İran nüfusunun İslâm'a geçmesiyle birlikte, Müslümanların temizliğe, saflığa ve pislikten sakınmaya önem vermesi, hamamları önemli birer mekân haline getirmiştir.(Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:136) İslâm, beden ve ruhun aynı anda arınmasına vurgu yaptığından, insanlar yıkanmak için hamamlara gittiklerinde, güzel süslemeler sayesinde zihinlerini ve kalplerini de arındırmışlardır. Aslında bu süslemeler, ahiret güzelliğinin dünyevi mimariye tecellisinin bir göstergesi sayılmıştır.(Ghasemi,Hatem ve Tehrani,2018:42)

İran şehirlerinin ana unsurundan (pazar,cami,hamam) biri sayılan İran hamamlarının mimarilerine dair yeterli bilgi bulunmamaktadır.(Eyice,1997:410) Genellikle yerleri mozaik taşlarla kaplanmış büyük yuvarlak merkezi bir odanın çevresine dekore edilmiş odalardan oluşturulmuştur.(Ahsen,2019:227) Bu yapılar genellikle çukura yerleştirilmiş ve çatısı sokak seviyesinden yaklaşık bir buçuk metre yükseklikte olmuştur. Bu yöntemle, kanattan gelen suyun hamama girmesi sağlanmıştır. Buradaki toprak, aynı zamanda bir ısı yalıtkanı görevini de görmüştür. Ayrıca binanın, toprağının derininde olması depreme karşı direncini de artırmıştır. (Basuli,1397:35) Genel olarak İran hamamları, mekânsal ve işlevsel olarak sıralı üç bölümlü bir yapıya sahip olmuştur.(Kazemi,2012:2) Hamamdaki ilk bölüm yıkanmadan, soyunmadan veya hamamdan çıkmadan önce kıyafetlerini giydikleri “Sarnineh” adlı bölümdü. (Mansoori,Faizi,Mozaffar,2016:154) İkincisi bağlantı koridoruyken, üçüncüsü “Germhane” adını verdikleri sıcak banyo odasıydı. (Kazemi,2014:2) Hamamların, İran mimarisine kazandırdıkları en önemli unsur, hamamı taçlandıran, gün ışığının içeri girmesini sağlayan kubbesi olmuştur. (Soleymani,2015:17) Hamamların yerleri, sıhhi su teminine ve pis su tahliyesine göre belirlenmiştir. Genellikle pazarın yakınına, mahalleler arasına, ana çevre yoluna, kervansaray ve dini merkezlerin yanına inşa edilmiştir.(Basuli,1397:35) İslâmî dönemde iki tür hamam inşası görülmektedir. Bunlardan ilki saraylarda, büyük evlerde inşa edilen özel hamamlarken, diğeri ticari amaçlarla işletilen umuma açık hamamlar olmuştur.(Manazir,2019:226) İbn Haldun'a göre hamamlar umranca gelişmiş, hadârileşmiş şehirlerde inşa edilmiştir. Ona göre, orta halli kasabalarda hamam bulunmayabilirdi. Ancak bir hükümdar küçük kasabalarda da bulunmasını isterse, orada da inşa edilebilirdi. Ancak halk bunu istemezse hamamlar kısa sürede harap edilebilirdi. (İbn Haldun,2020:684) İslâmî dönemin başlangıcında hamamların inşası sırasında bazı fanatik Müslümanların muhalefeti olmuştur. Hamamları, mahrem yerlerin açığa çıkarıldığı, ezan sesinin duyulmadığı, yararsız, lüks bir banyo olarak görmüşlerdir. (Akbari,Lale,İsfehâni,1390:194) Bunun yanı sıra Müslümanların hamamlarına, gayrimüslimlerin girmesine izin verilmemesi nedeniyle azınlıkların yaşadığı mahallelerde azınlıklara ait özel hamamlar kurulmuştur.(Kermani,2016:530)

Kaynaklarda iyi bir hamamın özellikleri ve nasıl yönetileceği hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Nasıl olması gerektiğine dair talimatlara göre, hamamların alanları temiz tutulmalı, banyo zeminlerinin kaydırması önlenmeli, depo ve su kanallarının günlük temizliği yapılmalı, pisliğin banyoya girmesi önlenmeli, insanların ihtiyaç duyduğu eşyaları satmalı, hamamın huzuru ve işleyişi sağlanmalıdır.(Vasîf,1400:15-16) İslâmî dönem İran hamamlarına gelen muhtesipler insanların hamama uygun elbiselerle gidip gitmediklerini kontrol etmişlerdir. Hamam sahipleri mi'zar olmadan kimseyi hamama kabul etmemiştir. Ancak Makdisinin eserine göre, Huzistan, Fars bölgesindeki insanlar hamamlara mi'zarsız girmiştir. (Mukaddesi,2013:434)

İran'da, yaşanan birçok savaş ve yıkım nedeniyle Persepolis'in kraliyet hamamlarına ait birkaç kalıntı dışında, günümüzde orta çağ dönemine ait hamamların mimari yapısını anlamamızı sağlayacak yeterli sayıda yapıya rastlanmamaktadır. Günümüze ulaşan hamamların çoğu Moğol saldırıları sonrasındaki döneme aittir. Bu dönemden önceki şehir hamamları, Moğol saldırıları, batıl inançlar, Moğol hükümdarlarının yıkanmaktan kaçınmaları gibi sebeplerden dolayı yok edilmiştir. (Nehrfuruzani,1398:37) Selçuklu öncesine tarihlenen, bir hamam da Kirman'ın güneyinde yer alan Necar'daki hamamdır.(Eyice,1997:410) İslâmî dönemde Basra Körfezi kıyısındaki Sırafta da çeşitli hamamlar inşa edilmiştir. (Kleiss,1988:863-869) Whitehouse'un bu şehirde yapmış olduğu kazılar sonucunda çeşitli hamamlar gün yüzüne çıkarılmıştır. (Khakzad,2015:9) 3/9-4/10 yüz yıllarda Büveyhîler yönetimindeki

İsfahan'da, (Lampton,t,y:100) 5/11 yüzyılda Kirman'da(Kleiss,1905:312) görkemli konutlar, bahçeler ve hamamlar inşa edilmiştir.(Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:136) İsfahan'daki hamamının duvarları "kaşani" türünden çinilerle, tabanı ise mermerlerle kaplanmıştır.(İbn Battûta,2000:281) Nîşâbur'daki kazılarda 4/10-5/11 yüzyıla tarihlenen hipokaust (Roma hamamlarında kullanılan hipokaust (hypocaust) alttan ısıtılan çok sıcak yer demektir. Özer,2011:52) ısıtmalı bir hamam ortaya çıkarılmıştır. (Petersen,1996:107) Simnân-Damgan arasında Âhûvân yakınında Ziyâîler'den kalma Ribât-ı Anûşîrvân olarak bilinen kervansarayının bitişiğine bir hamam inşa edilmiştir.(Eyice,1997:410) İlhanlılar döneminde özellikle Tebriz, Meraga, Erdebil, Sultaniyye'de hamamlar yapılmıştır.(Hassanzadeh, 2019:30) Gazan Han, Tebriz'i genişlettiği zaman şehrin her yeni kapısına büyük kervansaraylar, çarşılar ve hamam inşa edilmesini emretmiştir.(Kermani,2016:530) Timur ise 825/1421 yılında Yezd'de bir hamam inşa ettirmiştir. Bu hamam inşa edilmeden önce şehirde, Mescid-i Cami'nin karşısında harap olmuş bir kervansaray bulunmaktaydı. Bu kervansarayda Raşid ailesinin bir vakıf mülkü olarak kumaşlar satılmıştır. Sonra emir Ahmed b. Hüseyin, bu binayı bir kira sözleşmesiyle alıp tamamen yıktırması ve üzerine güzel bir hamam inşa etmiştir. (Akio,2003:89)

2. Hamamların İşlevleri

2.1. Sağlık Açısından İşlevleri

Hamam inşasının, insanların temizlenmesi, sosyalleşmesi gibi amaçlarının olmasının yanı sıra, sağlık bakımı, bedeni güçlendirme gibi amaçları da olmuştur. (Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:136) Homeros döneminde hamam öncelikle temizlik amacıyla kullanılmıştır.(Tubergen,Linden,2002:273) Sağlık açısından hamam yapımını ünlü hekim Hipokrat'a bağlayanlar da olmuştur. Bunun nedeni kramp ve sinir komplikasyonları yaşayan hastaların ılık sularla dolu çukurlara konulmasıdır. Geleneksel tıpta hamamlar hastalıkları önleme ve tedavi etme merkezleri olarak da görülmüştür. (Mehr,Motedayan,Mehrbani,2017:24) Romatizmal ve eklem ağrıları gidermedeki etkisinin yanı sıra hacamat gibi bazı geleneksel tıp tedavi yöntemlerinin uygulanması tıbbi açıdan hamamlara ayrı bir önem kazandırmıştır.(Akbari,Lale,İsfahani,1390:194) İbn Sina gibi doktorlar hamamlarda çeşitli tedaviler ve ameliyatlar yapmışlardır. (Moradi,Ahtarkavan,1387:37) Kimi zaman bazı doktorlar çeşitli rahatsızlıklara karşı hamamlardaki termal suyu içmeyi de önermiştir.(Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:133) Hamamlar özellikle X. yüzyılda ülser gibi mide hastalıklarını tedavi etmek amacıyla kullanılmıştır.(Spuler,1911:255) Hamam tavsiyesi, Zekariyâ Râzî, İbn Sînâ, Muhammed Kazım Geylani, Muhammed Kerimhan Kirmânî ve İbn Butlan Bağdâdî gibi birçok bilim adamı ve doktorun eserlerinde görülmektedir.(Basuli,1397:36) Bunun yanı sıra hamamlar, spor ve eğitimi birleştirerek jimnastik salonlarının da temeli oluşturmuşlardır.(Tubergen,Linden,2002:273)

2.2. Sosyalleşme Açısından İşlevleri

Tıp alanındaki faydalarının yanı sıra kültürel geleneklerin de şekillendiği yerlerden biri olmuştur. (Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:133) Özellikle şehirlerdeki hamamlar seçkinlerin inzivaya çekilip, dedikodu yaptığı bir mekân halini almıştır.(Ayubi,2019:197) Sosyal anlamda yine havuzlar sayesinde bazı insanlar yaz aylarında hamamlarda yüzerek, dinlenerek vakit geçirmişlerdir. Bu yapılar adeta kahvehaneler gibi de faaliyet göstermiştir.(Basuli,1397:39) Hamamlarda yıkandıktan sonra çeşitli içeceklerin ve nargilelerin içilmesi, erkeklerin hamamlarda daha uzun süre kalmasına, neden olmuştur. Kadınlar ise hamamlarda erkeklerden daha fazla vakit geçirmişlerdir. Kadınlar hamamlara giderken her türlü makyaj ve vücut temizleme araçlarını da yanlarında götürmüşlerdir. (Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:134)

2.3. Siyasi Açıdan İşlevleri

Hamamların, yukarıda ifade edilen sosyal, kültürel, sağlık açısından işlevlerinin olmasının yanı sıra siyasi işlevleri de olmuştur. (Ghasemi,Hatem,Tehrani,1397:136) Siyasi işlevi açısından, hamamlar bazen bir tartışma ve siyasi toplantı yeri olarak da görülmüştür. Sözelimi 678/1279 yılının ilkbaharında Müslim Ribatı'ndaki hamamda Mecdülmülk, emir Tagaçar'ın hizmetindeki hamama gidip, Abaka Han'a görüşlerini arz etmiştir. (ReşidüddinFazlullah,2013:122) Siyasi işlevi açısından hamam, bazen hükümetlere karşı eleştiri, protesto ve siyasi imaları ifade etmek ve kamuoyu oluşturmak için kullanılan bir yer olmuştur. (Şabani,Seccadi,1398:78) Hamamların cami, çarşı yanı gibi kalabalık şehir merkezindeki konumları nedeniyle birçok suikast de gerçekleştirilmiştir. Bilimsel-kültürel tartışmaların, evlilik törenlerinin düzenlenmesinden dolayı önemli şahsiyetler için bir suikast mekanı sayılmıştır. Hamamların içe dönük mimarisi insanları çaresiz bırakmış ve yardım çağrıları dışarıdan gelenler

tarafından duyulmamıştır. Bu açıdan İran'ın Orta Çağ İslâm tarihi, padişahların, halifelerin ve siyasi - askeri nüfuz sahibi kişilerin çeşitli suikast vakalarını da kaydetmiştir. (Şabani,Seccadi,1398:70)

Hamamda gerçekleştirilen suikastlardan biri Abbasi halifesi Me'mûn'un vezirlerinden biri olan el-Fazl b. Sehl es-Serahsî'nin (ö. 202/818) (Yıldız,1995:275), hamamda öldürülmesidir. 202/818 yılında halife Me'mûn'un Merv'den Irak'a gitmesinin bir nedeni halkın karışıklık içerisinde bulunması, vezir el-Fazl es- Sehl'in bazı haberleri kendisinden gizlemesi, kendisinin yapmış olduğu bir kısım şeylerin halk tarafından ayıplanması, halkın İbrahim b. el-Mehdi'ye biat ettiğini yaymasıdır. Ali b. Mûsâ, Me'mûn'a el-Fazl es- Sehl'in yalan söylediğini, bildirmiştir. Gerçekler ortaya çıktığı zaman halife Me'mûn, Irak'a gitmek istemiştir. Durumu anlayan vezir Fazl b. Sehl, halife Me'mûn'a fikir veren Yahya b. Mu'âz, Abdülazîz b. İmrân gibi kişileri yakalayarak bir kısmını dövmüş, bir kısmının sakallarını yoldurmuş,(İbnü'l Esir,2016:397) hatta bazılarını kırbaçlatmıştır. Sonra vezir el- Fazl es-Sehl, Merv'den çıkıp, Serahs'a geldiğinde, bir grup, o hamamdayken saldırıp, onu öldüresiye yaralamışlardır. Bu olay 2 Şaban 202 Cuma günü, (13-14 Şubat 818) meydana gelmiştir.(el-Taberî,1987:80)

Hamamdaki önemli suikastlardan bir diğeri de Ziyârî hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (928-935) olan Ebû'l Haccâc Merdâvîc b. Ziyâr b. Verdânşâh el-Cîlî'ye (ö. 323/935), (Güner,2004:178) karşı yapılan suikasttır. (Şabani,Seccadi,1398:70) Kaynaklara göre, Merdavic sert karakterliydi ve yakınları tarafından pek sevilmezdi. Suikasttan bir gün önce Müslümanlar tarafından da kutlanan eski Zerdüşî bayramı Sede'yi kutlamışlardır. Bu kutlama aydınlatma, meşale yakma ve bir ziyafetten oluşuyordu. Merdavic, kutlamayı görkemli kılmak istemiş, ancak bu hazırlıkları incelerken, kutlamaların sade olmasından hoşlanmamıştır. Bundan dolayı misafirlere sırtını dönerek, çadırına uzanmıştır.(Minorsky, 1932:10) Merdavic'in aslarına ve ordusundaki Türklere yönelik aşağılayıcı tavırları, onlarda nefret duygusu uyandırmıştır. Merdavic'e Ahmed b. Abdülaziz b. Ebû Dülef'in İsfahan'daki köşkünün hamamına gittiği bir gün suikast düzenlemişlerdir. (Mesudî,2017:451) Hamamın kapıcısının yardımıyla bıçağı bir kılıf veya mendilin içine koyup hamama sokmuşlardır. Gulamlar bağdırdıktan sonra hamama girip, saldırmışlardır. Saldırganlar hamamın çatısından camı kırıp Merdavic'e saldırmışlardır. Merdavic, elindeki sopasıyla kendisini savunmaya çalışmıştır. Ancak kölelerden biri onu bıçakla yaralamış ve ardından öldürüldüğünü düşünerek hamamdan kaçmıştır. (Şabani, Seccadi,1398:70) BU köleler Merdavic'i 19 Ocak 323(934) tarihinde (Mesudî,2017:451) İsfahan'daki bu hamamda öldürüp, (Spuler,1911:87) Bağdat'a kaçmışlardır. (Şabani,Seccadi,1398:70) Suikasta uğrayan Ziyarilerden bir diğeri de Ziyârî emîri Ebû'l Hasan Şemsü'l-meâlî Kabûs b. Veşmgîr b. Ziyâr el-Cîlî'dir.(Güner,2001:43) Şemsü'l-meâlî Kabûs b. Veşmgîr ordu tarafından sertliği ve şiddeti nedeniyle nefret edilmiştir. Askerler, Şemsü'l-meâlî Kabûs b. Veşmgîr üzerindeki elbiseyi çıkarıp yıkanmak için hamama girdiğinde elbiselerini almıştır. Kış mevsiminde Şemsü'l-meâlî Kabûs b. Veşmgîr soğuktan bağırarak "Bir hayvan çulu bile olsa bana veriniz" demiştir. Ancak askerler ona herhangi bir şey vermemiştir. Böylece Şemsü'l-meâlî Kabûs b. Veşmgîr soğuktan 403/1012 yılında donarak ölmüştür. (İbn'ül Esir,2016:526) Ziyarilerin liderlerinden biri olan Menuçehr de Merzban Larican'ın oğlu tarafından hamamda suikasta kurban gitmiştir.(Mar'aşı,1345:22)

Siyasi tarih içerisinde devlet yönetiminde etkili olan güçlü kadınlar da ya çeşitli suikastlara kurban gitmiş ya da bu suikastların düzenleyicisi olmuştur. Suikasta uğrayan kadınlardan biri de Bağdad Hatun'dur. İlhanlı sultanı Ebû Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra Arpa Han, İlhan olmasına rağmen devlet yönetiminde Bağdad Hatun söz sahibi olmuştur. Kendisi, Hülagü soyundan olmadığı gerekçesiyle Arpa Han'ın ilhanlığını kabul etmemiştir. Arpa Han ise Bağdad Hatun'un devlet yönetimindeki güçlü hakimiyetini istememiştir. Bu sebeplerle Arpa Han Bağdad Hatun'un öldürülmesi emrini vermiştir. (Tüysüz,2021:272) Bir görüşe göre ise, Bağdad Hatun hükümdar Ebû Said Bahadır Han tarafından hep üstün tutulmuştur. Fakat Ebu Said bir gün Dilşad isminde bir hatuna aşık olunca Bağdad Hatun kıskançlığa kapılarak Ebû Said Bahadır Han'ı bir gece zehirli bir mendille zehirlemiştir. Kumandanlar Bağdad Hatun'un, Ebû Said'i tarafından zehirlediğini anladıklarında onun öldürülmesi yönünde karar vermişlerdir. (İbn Battûta, 2000:325) Hace Lûlû, Bağdad Hatun'u hamamda bulunduğu bir sırada topuz ile vurarak öldürmüştür. Tebriz Meydanında Bağdad Hatun'un cenazesi, üzerinde sadece mahrem yerlerini örten bir kumaş parçası ile kapatılarak, halka teşhir edilmiştir.(Tüysüz,2021:272) Günlerce çıplak ceset orada bekletilmiştir.(İbn Battûta, 2000:325) Kadınlara yönelik bir başka suikast girişimi de Gur hükümdarı Alaaddin Hüseyin döneminde gerçekleşmiştir. Gur hükümdarı Alaaddin Hüseyin, Gazne'yi ele geçirip üç gün boyunca bölgeyi yağmalamıştır. Burada kardeşi ve Gurluları yeren şarkıcı kadınları yakalayıp onları bir hamama atmıştır. Ölünceye kadar kadınları orada tutmuştur. (İbnü'l Esir,2016:220) Suikast

düzenleyenlerden kadınlardan biri de Terken Hatun'dur. Harzemşah sultanı Sultan Tekiş'in hanımı Terken Hatun, Sultan üzerinde büyük bir güce sahipti. Ancak bir cariyesi yüzünden rencide olmuştur. Bu üzüntüsü öfkeye dönüşmüştür. Sultan Tekiş sıcak hamamdayken, Terken Hatun kapısının kilitlenmesini emretmiştir. Sultan Tekiş ölmek üzereyken emirler gelip hamamın kapısını kırmışlardır. Hamamdan çıkarılan Tekiş, istifra etmiş ve bir gözünü kaybetmiştir.(Beyânî,2015:16)

Taberistan bölgesinde hüküm süren İran asıllı Şii Bavendi(665-1349) ailesinin (Merçil,1992:214) son hükümdarı Fahrüddeve Hasan Bavendi de hamamda suikasta kurban gitmiştir. Fahrüddeve Hasan'ın emîrliği döneminde Taberistân'da büyük bir veba salgını yaşanmış, salgından dolayı pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Fahrüddeve Hasan'ın yakın adamlarından biri olan Şâh Afrasyâb el -Celâvî', Fahrüddeve Hasan'ın kız kardeşi ile evlenmiştir. Ancak bu evlilik yıkılışa giden yolu hızlandırmıştır. Akrabalık vasıtasıyla gücünü arttıran Şah Afrasyâb, Fahrüddeve Hasan'ın kız kardeşi de olan eşiyle anlaşarak Fahrüddeve Hasan'ı öldürmeyi tasarlamıştır. Bu planını uygulamak isteyen Şâh Afrasyâb, oğullarına Fahrüddeve'yi öldürme görevini vermiştir. Fahrüddeve'yi hamamda Firdevsî'nin *Şehnâme*'sini okuduğu bir sırada öldürmüşlerdir.(Tokuş,2018:456)

Selçuklu veziri Hacı Nizamülmülk'e de hamamdan çıktığı bir sırada suikast düzenlenmiştir. Bu konuda bilgi veren Şadrüddîn Ebû'l Hasan Ali b. Nâsır b. Ali el- Hüseyinî'nin Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye adlı eserine göre Hasan b. Sabbah Alamut kalesine yerleştiği zaman, vezir Nizamülmülk kalenin çevresini kuşatarak bütün yolları tutmuştur. Vezir Nizamülmülk hamam çıkışında yemek yerken, kaleden çıkan iki daînin saldırısına uğramıştır. (el- Hüseyinî,1999:45)

Muzafferiler dönemindeki (1318-1393) suikastlardan biri de Şah Şuca'nın Horasanlı askerlerinden Pehlivan Esed'e düzenlenmiştir. Bir görüşe göre onun buz kütesini kırıp abdest aldığı gören Şah Şuca'nın dikkatini çekmiştir. Şah Şuca Şiraz'a giderken Kirman bölgesinin yönetimini o pehlivana vermiştir. Şah Şuca'nın yeğeni Şah Yâhya ve yengesi, Pehlivan Esed'e Kirmân bölgesine egemen olması yönünde telkinlerde bulunmuşlardır. Ancak Kirmân'da bulunan Mâderşah onun bağımsızlık düşüncesine engel olmuştur. Kirmanlı ve Horasanlı iki pehlivan arasında bir anlaşmazlık su yüzüne çıktığında, Esed, Horasanlı pehlivani tutarken Mâderşah da Kirmanlı pehlivani desteklemiştir. Mâderşah, onu saf dışı bırakmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu amaçla Mâderşah'ın desteklediği Pehlivan Alî Şâh, Pehlivan Esed'in karısını Şah Şucâ'yla evlendirme vaadiyle kandırmış, Pehlivan Esed'in karısı da kocasını zehirlemeye çalışmıştır. Ancak Esed'i zehirlemekten vaz geçip, onu hamam yolunda öldürmeye karar vermişlerdir.(Efşari,2005:33-53, Üstündağ,2018:140)

Hamamlardaki bazı suikastlar ise başarısızlıkla sonuçlanmış, failleri planlarını gerçekleştirememiştir. Akamete uğrayan uğrayan suikastlardan biri de Luristan'ın kuzey ve batı bölümünde hüküm süren Lur-i Kuçek(Kurtuluş,2003:226) atabeylerinden Seyfeddün Rüstem'e düzenlen suikasttır. Yönetiminden memnun olmayan Lurlar, kardeşi Şerefeddin Ebû Bekir ile birlikte karar verip ona yakanırken saldırmışlardır. Bu başarısız suikast girişiminden sonra Seyfeddün Rüstem dağlara kaçmıştır.(Kazvinî,2018:443)

3. Sonuç

Şehir merkezi, çarşı, cami, hükümet binası gibi etkin kurumların yakınlarına inşa edilen hamamlar, İran tarihinde her zaman önemli bir toplanma merkezi olmuştur. Bu minvalde hamamlar üst ve alt gruptan gelen insanları, sokakta olduğundan daha yakın bir hale getirerek, birliktelik duygusunu güçlendirmiştir. İran'ın Orta Çağ İslâm tarihi, Fazl b. Sehl, Merdâvic b. Ziyâr, Bağdad Hatun, Fahruddevle Hasan Bavendi, Seyfeddün Rüstem, Hacı Nizamülmülk gibi nüfuz sahibi kişilerin, devlet yönetiminde etkili olan kadınların hamamlardaki çeşitli suikast vakalarını da kaydetmiştir. Suikastların düzenlenmesi, protestoların yapılması, taleplerin iletilmesi hamamların asli işlevinin yanı sıra siyasal işlevinin olduğunu da en açık şekilde göstermektedir. Bunun yanı sıra hamamlarda doktorların geleneksel tedavileri uygulaması ,termal suyunun kullanılması, çeşitli tıbbî ameliyatlarında gerçekleştirilmesi hamamların sağlık açısından işlevini göstermektedir.

Kaynaklar

- Akbari, P., Lale, H., İsfehani, A. Ş., “Hamam Hac Mir Hasan Kazvin Germabeyi Ez Evail Dovre Kacar”, *Mecelle Mutaalat Bastan Şenasi*, 1390(3/2):193-219.
- Akio, I.(2003). “The Waq of a Timured Amir The Example of Chaqmaq Shami in Yazd”, s.87-105, (Ed.) Kondo Nobuaki, *Persian Documents -Social History of Iran and Turan in the Fifteenth to Nineteenth Centuries*, Routledge, London and New York.
- Asghar M. M., Mahdi A., “Berresi Emlakerd Samanehai Hararati Germabehai Tarihi İran”, *Neşriye Beynelmileli Ulum Mühendisi Danişgah İlim ve Sanat İran Vijenname Mühendisi Mimari ve Şhirsazi*, 1387(19/6):35-43.
- Ashirov, A. “The Thoughts Related to the Cult of Water in Zoroastrianism”, *Epra International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal*, 2020(6):491-493.
- Ayubi, Z.(2019). *Gendered Morality- Classical Islamic Ethics of the Self, Family, and Society*, Columbia University Press New York.
- Basuli, M., “Negah Menazirin Be Hamam Umumi, Anasır ve Kargerdhai An”, *Mecelle Manzar*, 1397(45):34-43.
- Beyânî, Ş. (2015). *Moğol Dönemi İran’ında Kadın*, (Çev.)Uyar M., TTK Yay., Ankara.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi C.I*, (Çev.) Aykut S. A., YKY Yay., İstanbul.
- Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir el-Taberî (1987). *Târihu’t Taberî Vol.32*, (Çev.) Bosworth C.E., State University of New York Press, New York.
- Ebû’l Fida İbnü’l Esir(2016). *İslam Tarihi-el-Kâmil fi’t Târih C.V*, (Çev.) Ağırakça A., vd., Ocak Yay., İstanbul.
- Ebû’l Fida İbnü’l Esir(2016). *İslam Tarihi-el-Kâmil fi’t Târih C.VII*, (Çev.) Ağırakça A., vd., Ocak Yay., İstanbul.
- Ebû’l Fida İbnü’l Esir(2016). *İslam Tarihi-el-Kâmil fi’t Târih C.IX*, (Çev.) Ağırakça A., vd., Ocak Yay., İstanbul.
- Efşari M., “İran Tarihinde Civânımert Topluluklar”, *Aşina Dergisi*, 2005(21-22):33-52.
- Eyice, S. “Hamam”, *DİA*, İstanbul, 1997(15):402-430.
- Floor, W., Kleiss, W., “Bathhouses”, *Encyclopædia Iranica*, 1988(3):863-869.
- Ghasemi M., Hatam G., Tehrani F., “A Survey of the Persian Historic Bathhouses from the Safavid to the Qajar Period (With an Emphasis on Decorations and Architectural Features), *Iranian Journal of Archaeological Studies*, 2018(8):41-63.
- Ghasemi M., Hatam G., Tehrani F., “Bazşenasi Cayegah Tarih ve Ferheng Amme Der Hamamhai Sünneti İran (Peyvestegi, Adab Adat ve Akaid Mertebet Ba İstihmam)”, *Mecelle Pejuheşhai Tarih-i İran ve İslam*, 1397(22):133-152.
- Guy Le Strange. 1905. *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Güner, A., “Kabûs b. Veşmgîr”, *DİA*, İstanbul, 2001(24):43-44.
- Güner, A., “Merdâvic b.Zîyâr”, *DİA*, Ankara, 2004(29):178-179.
- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî. 2018. *Târih-i Güzide*, (Çev.) Öztürk, M., TTK Yay., Ankara.
- Hassanzadeh, J.(2019). *İran’da Zend ve Kaçar Dönemi Hamam Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Erzurum.
- İbn Haldun (2020). *Mukaddime*, (Haz.) Uludağ S., Dergâh Yay., İstanbul.
- Kanar, M.(1998). *Büyük Sözlük Farsça Türkçe*, Birim Yay., İstanbul.

- Kermani, F. "The Role of Persian Historical Bath in City and Urban Life", *Journal of History Culture and Art Research*, 2016(5/4):526-539.
- Khakzad S., Trakadas A., Harpster M., Wittig N. "Maritime Aspects of Medieval Siraf, Iran: A Pilot Project for the Investigation of Coastal and Underwater Archaeological Remains", *The International Journal of Nautical Archaeology*, 2015(44/1):1-19.
- Kurtuluş R., "Lur-i Kuçek", *DİA.*, Ankara, 2003(27):226-227.
- Lampton, K. S., "İsfahan", *The Encyclopedia of Islam*, (Edt.) Donzel E. V., Lewis B., Pellat C., Brill, Leiden, t.y(4):97-105.
- Manazir A.(2019). Muhammed, Abbasiler Döneminde Sosyal Hayat 170-289 Hicri/786-902 Miladi, (Çev.) Mehmet Emin Şen, Ankara Okulu Yay., Ankara.
- Mansoori S., Faizi M., Mozaffar F., Sedgh P., Saleh B., "Iranian Traditional Bathhouse: Relationship between mental health and geometric features", 6th Asia-Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies, Barcelona School of Architecture (ETSAB), Barcelona, Spain, 31 Aug.- 05 Sep. 2015, E-BPJ, Maiden, 2016(1/1):152-160
- Mehr V. R., Motedayen, H., Mehrabani M., "Traditional Baths; The Preservative of Health, The Factor of Cure", *Bagh- e Nazar*, 2017(14/50):23-38.
- Merçil E., "Bâvendîler, *DİA.*, İstanbul, 1992(5):214-216.
- Mesudî.(2017). *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, (Çev.) Batur A., Selenge Yay., İstanbul.
- Minorsky V. (1932) "La Domination des Dailamites", s.1-21, *Societe Des Etudes Iraniennes Et De L'art Persan*, Paris.
- Muhammed b. Ahmed el- Mukaddesî. 2013. *Ahsenü't Takâsîm (İslâm Coğrafyası)*, (Çev.) Batur A., Selenge Yay., İstanbul.
- Nehrfuruzani, A. S., "Ayin Hamam Tahkik Menzere Ayini Hamam İrani Der Dovran İslami Ez Helal Metun, Sahtar Hamam ve Nakuş Tezyini (Numune Movrede: Nakuş ve Mezaher Ayini: Gencali Han Hamam)", *Fasılname Honer ve Temeddun Şark*, 1398(25):35-42.
- Özer Y.S., "Roma Dönemi Hamamları ve Kaunos Roma Hamamı Mimarisi", *Bilim ve Teknik*, Tübitak Yay., 2011(44/518):48-53.
- Petersen A. (1996). *Dictionary of Islamic Architecture*, Routledge, London and New York.
- Pickett J., "Water and Empire in the De aedificiis of Procopius", *Dumbarton Oaks Papers*, 2017(71):95-125.
- Reşidüddin Fazlullah (2013). *Câmiu't -Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, (Çev.) Aka, İ., Ersan M., Khelejani A.H., TTK Yay., Ankara.
- Sarmentoa, J., Kazemi, Z., "Hammams and the Contemporary City: The Case of Isfahan, Iran", *International Journal of Heritage Studies*, 2014 (20):1-19.
- Soleymani S.(2015). *The Hammam The Restoration and Revitalization of Tehran's Qibla Hammam (The Khanum Hammam)*, A thesis submitted to the faculty of Graduate and Postdoctoral Affairs in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Architecture Professional, Carleton University Ottawa, Ontario.
- Spuler B. (1911) *Iran in the Early Islamic Period - Politics, Culture, Administration and Public Life between the Arab and the Seljuk Conquests, 633-1055*, Brill, Leiden-Boston.
- Şabani, İ.A., Seccadi, Fariborz, *Hamam ve Kargerdha-yi Siyasi der Sedha-yi Miyane Tarih-i İran, Mecelle Pejuhaşhai Tarihi İran ve İslam*, 1398(20):67-83.
- Şadrüddîn Ebu'l Hasan Ali b. Nâşır b. Ali el- Hüseyinî. (1999). *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, (Çev.) Lugal N., TTK Yay., Ankara.

Tokuş Ö., “Taberistân Dağlarının Melikleri “Bâvendîler”(45-750/665-1349), Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018(20):429-461.

Tubergen, A. V., Linden, S., “A Brief History of Spa Therapy”, Ann Rheum Dis, 2002(61): 273-275.

Tüysüz C., İlhanlı Devleti Tarihinde Bağdad Hatun (Hayatı ve Siyasi Yaşama Etkileri), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2021(72):265-276.

Üstündağ M.(2018). İran’ın Bilinmeyen Hanedanlığı Muzafferiler, İraniyat Yay.,Ankara.

Vasıf R., “Tarihçe Tesisat”, Mühendisi Tesisat, 1400(1/1):15-16.

Yıldız, H. D., “Fazl b. Sehl”, DİA., İstanbul,1995(7):275-276.

Zahîrüddin Mar’aşî. (1345). Târih-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân,Müessese Matbuat-ı Şarki, Tahran.

Zytka, M.(2013). Baths and Bathing in Late Antiquity, Cardiff University PhD Thesis,Cardiff.

Presentation ID / Sunum No: 115

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-1328-1660

| 365

Panu İle Pi Arasındaki Taht Kavgası ve Doğu Hunları'nın İkiye Ayrılışı

Araştırmacı Mehmet Akif Soba
Bartın Üniversitesi

Özet: Tarih sayfalarında yerini alan birçok devlet, taht kavgaları neticesinde parçalanmış ya da yıkılmıştır. Taht kavgaları sonucu ülkedeki siyasi birliğin bozulması ve dışarıdan gelen saldırılar karşısında bütünlüğün sağlanamaması gibi faktörler ise söz konusu devletlerin yıkılış süreçlerini oldukça hızlandırmıştır. Bu durumun Türk devletleri için de geçerli olduğu görülmektedir. Örneğin Asya Hun İmparatorluğu tarihinde karşımıza çıkan ilk taht kavgası Çi-Çi ile Ho-Han-Yeh arasında gerçekleşmiş ve bu kavga söz konusu imparatorluğun Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştır (M.Ö. 55). Bu bölünmeden sonra Ho-Han-Yeh Çin'in desteğini alarak Doğu Hunları'nın başına geçmişken (M.Ö. 53) Çi-Çi de kendisine bağlı Hunlar ile Çin tahakkümünü reddederek batıya, Çu-Talas havzasına çekilip tarihte Batı Hunları olarak adlandırılan bağımsız bir Türk devleti inşa etmiştir. Hunlar'ın ikiye bölünmesi döneminde Çin'i hâkimiyeti altında bulunduran I. Han Hanedanı'nın lehine olmuştur ve bu hanedan Ho-Han-Yeh'i kardeşi Çi-Çi karşısında destekleyerek ileride Batı Hun Devleti'nin yıkılmasına neden olmuştur (M.Ö.36). Bu olaydan sonra Hunlar Çin'in üstünlüğünü kabul ederek uzun bir süre Han Hanedanı'nın tahakkümü altında yaşamışlardır. Çi-Çi ile Ho-Han-Yeh arasında olduğu gibi Hun hanedan üyelerinden Panu ile Pi arasında da bir taht mücadelesi vuku bulmuştur. Bu taht kavgası ise Doğu Hun Devleti'nin Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmasına sebep olmuştur (M.S. 46). Hun veliahtlarından Panu Han, bağımsızlık isteyen ve Çin tahakkümünü reddeden Hunlar ile kuzeye çekilerek Kuzey Hun Devleti'ni kurmuştur. Yeğeni Pi ise Çin'in desteğini alarak Güney Hun Devleti'nin başına geçmiştir. Panu hem yeğeni Pi ile hem de Çin ile savaşmak zorunda kalmıştır. Yaklaşık bir yüzyıl önce olduğu gibi Çin, Hunlar arasındaki taht kavgasına müdahil olup Pi'ye destek vermiş ve Kuzey Hunları'nın yıkılmasında büyük rol oynamıştır (M.S.91). İşte bu çalışmada söz konusu taht kavgası ve neticeleri ele alınmış ve incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hunlar, Çi-Çi, Çin, Türkler, Panu, Pi.

The Throne Struggle Between Panu and Pi and the Splitting of the Eastern Huns

Abstract: Many states that took their place on the pages of history were torn apart or destroyed as a result of throne fights. Factors such as the deterioration of the political unity in the country as a result of the throne fight and the inability to ensure integrity in the face of attacks from outside have significantly accelerated the collapse processes of these states. It is seen that this situation also applies to the Turkish states. For example, the first throne struggle that arose in the history of the Asian Hun Empire took place between Chi-Chi and Ho-Han-Yeh, and this struggle resulted in the division of the empire into East and West (B.C. 55). After this division, while Ho-Han-Yeh, who received the support of China, became the head of the Eastern Huns (B.C. 53) Chi-Chi also rejected Chinese domination with the Huns attached to him, retreated to the west, to the Chu-Talas basin and established an independent Turkish state. The division of the Huns into two was in favor of the I. Han Dynasty, which dominated China at the time, and this dynasty supporting Ho-Han-Yeh against his brother Chi-Chi, caused the collapse of the West Hun State in the future (B.C. 36). After this event, the Huns accepted the supremacy of China and lived for a long time under the domination of the Han Dynasty. As between Chi-Chi and Ho-Han-Yeh, a struggle for the throne took place between Panu and Pi, members of the Hun dynasty. This fight for the throne caused the East Hun State to be divided into two as North and South (A.D. 46). Panu Han, one of the Hun heirs, by withdrawing to the north with the Huns, who wanted independence and refused Chinese domination, and established the Northern Hun State. His nephew Pi became the head of the Southern Hun State with the support of China. Panu had to fight both his nephew Pi and China. As it was about a century ago, China intervened in the throne struggle between the Huns and supported Pi and played a major role in the destruction of the Northern Huns (A.D. 91). In this study, the fight for the throne and its results are discussed and examined.

Keywords: Huns, Chi-Chi, Chinese, Turks, Panu, Pi.

Giriş

Asya Hun İmparatorluğu denilince akla gelen en önemli simalardan birisi olan Mete Han'dır. O, babası ve aynı zamanda devletin kurucusu olan Şanyü Teoman'ı tahttan indirerek tahta geçmişti (M.Ö. 209). Devletin başına geçtiği sırada ülkesi batıda Yüeciler, doğuda Tung-hular, güneyde ise Çin baskıları neticesinde oldukça zayıflamıştı. Şanyü tahta çıktıktan sonra ülkedeki siyasi birliği sağlamak adına kuzeyde boylar halinde yaşayan Türkler üzerine yürümüş ve bu boyları kendi hâkimiyeti altına almıştı. Kısa süre sonra doğuda Tung-hular üzerine batıda da Yüeciler üzerine sefer düzenleyerek Hun İmparatorluğu'nun bölgedeki tek güç olmasını sağlamıştı. Çin'i idaresinde bulunduran Han Hanedanı (M.Ö. 206-M.S. 220) ise bu dönemde Hun ordularının yaptığı akınlar ve yağmalar sonucu büyük bir ordu toplayıp Hun tehlikesini ortadan kaldırmak amacıyla kuzeye yani Hun ülkesine yürümüşü. Fakat iki tarafın ordusu karşı karşıya geldiğinde kazanan taraf Hunlar olmuş, Çin ordusu bertaraf edilmişti. Bu savaştan sonra Han Hanedanı, Şanyü Mete'ye karşı koyacak gücü kalmadığından Hunlar lehine olan anlaşmaları kabul etmek zorunda kalmıştı. Tüm bu askeri seferler ve başarılar sayesinde Şanyü Mete ülkesinin sınırlarını doğuda Mançurya, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibiry, güneyde ise Hindikuş ve Karanlık Dağlar'a kadar genişletmişti.

Mete Han döneminde olduğu gibi oğlu Ki-Ok döneminde de (M.Ö. 174-160) Büyük Hun İmparatorluğu Asya'daki siyasi otoritesini ve gücünü muhafaza etmişti. Şanyü Ki-Ok da babasının politikasını takip etmiş, Çin'i akınlar ve yağmalar düzenleyerek baskı altına almıştı. Ancak Hunlar Şanyü Ki-Ok'un oğlu Kün-Çin döneminin (M.Ö. 160-126) sonlarında bu gücünü ve otoritesini kaybetmeye başlamıştı. Şanyü Kün-Çin dedesi Mete Han ve babası Ki-Ok'un izlediği siyaseti başarıyla sürdürememiş ve Çin'i baskı altında tutamamıştı. Bu durum Çin'in gücünü yeniden toparlamasına ve Hunlara karşı yeniden harekete geçmesine sebep olmuştu. Özellikle Hun ordusunu takliden oluşturduğu askeri birliklerle Hunlar karşısında savaş meydanlarında başarılar kazanmaya başlayan Han Hanedanı, Hunların hâkim olduğu İpek yoluna hükmetmeye başlamış, daha önceden Hunlara verdiği yıllık vergiyi de kesmişti. Hun Tanhu'su Ho-Han-Yeh, tüm bunlar sonucunda, gerek ekonomik sebeplerle gerekse siyasi baskılar ile oldukça yıpranan Hun İmparatorluğu'nun kurtuluş çaresi olarak Çin'e bağlanmanın, Han Hanedanı'nın himayesine girmenin en doğru karar olacağını düşünüyordu. Bu yüzden toplanan bir kurultayda Toygunlara (toy üyelerine) Çin'e bağlanmayı önermişti. Bu durum Çin'e tabi olmayı kabul edip Ho-Han-Yeh'i destekleyenler ve bağımsızlık isteyip Ho-Han-Yeh'in küçük kardeşi Çi-Çi'yi destekleyenler olmak üzere Hunları ikiye bölmüştü. Bu bölünme fikir ayrılığıyla kalmamış M.Ö. 55 yılında Büyük Hun İmparatorluğu'nu siyasi olarak parçalanmasına da neden olmuştu ve neticede imparatorluk Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Doğu Hunları'nın başında bulunan Ho-Han-Yeh Çin'e elçiler göndererek Han Hanedanı'na bağlı olmayı teklif ederken Batı Hunları'na liderlik eden Çi-Çi ise kendisine bağlı Hunlar ile birlikte batıya, Çu-Talas havzasına çekilerek burada Batı Hunları adıyla anılacak Türk devletini kurmuştu. Tüm bunların sonucunda Ho-Han-Yeh Çin'den olumlu bir cevap alıp Han Hanedanı'na bağlı olarak tarihte Doğu Hun Devleti olarak adlandırılan Türk devletini kurmuştu (M.Ö. 53). Böylece Han Hanedanı'nın desteğini de alan Ho-Han-Yeh, sadece Hun İmparatorluğu'nun onurunu ayaklar altına almamış ayrıca kardeşi Çi-Çi'ye karşı saldırılar düzenleyerek Batı Hunları'nın yıkılmasına da neden olmuştu (M.Ö. 36).

Doğu Hunları Şanyü Yü dönemine (M.Ö. 53-M.S.16) kadar Han Hanedanı'na bağlı olarak varlığını sürdürmüştü. Ancak onun döneminde (M.S.16-46) Hunlar, Han Hanedanı'nın egemenliği altından çıkarak Çin ülkesine akınlar düzenlemeye başlamıştı. Doğu Hunları'na bağımsızlığını tekrar kazandıran Şanyü Yü'nün ölümünden sonra yerine oğlu Wu-ta-ti-hou geçmiş, onun kısa bir süre sonra ölümü üzerine ise tahta Yü'nün diğer oğlu Panu (M.S. 46-83) geçmişti (M.S. 46). Fakat Pi (M.S. 48-56), amcası Panu'nun hâkimiyetini tanımayarak ona karşı isyan etmiş ve destekçileriyle birlikte Güney'e inerek Çin'e bağlı yeni bir devlet kurmuştu (M.S. 48). Böylece Doğu Hunları da Büyük Hun İmparatorluğu gibi ikiye bölünmüştü. Çin -Yaklaşık yüzyıl önce olduğu gibi- Hun ülkesindeki bu taht kavgasına da müdahil olarak kendisine sığınan Pi'ye destek vermişti. Çin'in desteğiyle hareket eden Şanyü Pi ise Panu'nun liderliğindeki Kuzey Hunları ile mücadeleye girişmişti. Bu yüzden Çin-Pi ittifakı karşısında tutunamayacağını anlayan Panu için kuzeye çekilmekten başka bir çare kalmamıştı. Panu kuzeye çekildikten sonra yeni ve bağımsız bir devlet kurmuştu, fakat Hunların bu şekilde ikiye bölünmesi ve

siyasî bir birlikten yoksun olması hem Kuzey Hunları'nın hem de Güney Hunları'nın çok fazla geçmeden hâkimiyetlerini kaybetmesine sebep olmuştu.

1. PANU DÖNEMİNE KADAR KISACA HUN İMPARATORLUĞU

Mete Han'ın, babası Asya Hun Devleti hükümdarı Teoman'ı av esnasında öldürmesiyle(Kafesoğlu, 2017:60) Hunların altın çağı başlamıştı. M.Ö. 209 yılında tahta çıkan Mete Han doğuda Tung-hular(Ögel, 2015a:177-182),batıda Yüeciler üzerine sefer düzenleyerek (Taşağıl, 2020:47) kısa sürede ülkesinin doğu ile batısını kontrol altına almıştı. Asya'da Türk birliğini sağlayan Mete Han'ın sonraki hedefi Han Hanedanı yönetimindeki Çin ülkesiydi. Hunların Çin topraklarını yağmalaması Han Hanedanı'nın kurucusu olan İmparator Kao-ti'yi (M.Ö. 206-195) harekete geçirmişti. Maiyetinde 320.000 kişilik bir ordu toplayan Kao-ti M.Ö. 201 yılında Pai-teng yaylasında Hunların karşısına çıkmıştı. Mete Han'ın komutası altında bulunan sayıları 300.000'i aşan (Onat, vd., 2020:10) okçu Hun süvarileri,sahte ricat taktiğini kullanarak Kao-ti ile ordusunu kısaçak altına almış ve Çin ordusunu bertaraf etmişti(Kafesoğlu, 2017:60). Hun ordusu tarafından etrafı sarılan Kao-ti savaşı kaybettiğini anlayınca barış teklifinde bulunmuştu. İmparator canının bağışlanması karşılığında Hun İmparatorluğu'na yıllık vergi ödemeyi, ipek ve tarım ürünleri göndermeyi teklif etmişti. Bunların yanı sıra Çinli bir prenses Mete Han ile evlendirilerek iki devlet arasındaki anlaşma akrabalık bağıyla güçlendirilmişti. Böylece Hun İmparatorluğu Çin'e karşı da siyasi üstünlüğünü kabul ettirmiş, Asya'daki yegâne güç olmuştu. Mete Han hükümdarlığı boyunca Çin'i baskı altında tutmak için Çin topraklarına akınlar düzenleyerek Han Hanedanı'nın toparlanmasını ve Hunlara karşı olası bir askeri sefer düzenlemesini engellemişti. Bütün bu Hun akınlarına, yağmalarına rağmen Han Hanedanı, Mete döneminde Hunlara karşı siyasi bir faaliyette bulunamamıştı.

Mete Han'dan sonra Hun tahtına geçen oğlu Ki-Ok (M.Ö. 174-160), babasının izlediği siyaseti devam ettirmiş, Çin'i baskı altında tutmayı başarmıştı(Kafesoğlu, 2017:62). Çin bu dönemde de Hunlara karşı siyasi-askeri bir faaliyette bulunamamıştı. Ki-Ok'un bir diğer askeri hareketi de Yüeciler üzerine olmuştu. Daha önceleri Kansu bölgesinin verimli, bereketli topraklarını ve ipek yolu ticaretini elinde tutan Yüeciler, Mete'ye mağlup olmalarından sonra Hun İmparatorluğu'na vergi vermeyi kabul ederek batıya doğru göç etmişlerdi. Ki-Ok da Yüecileri takip ederek krallarını öldürmüş, onları Hindistan ve Tibet içlerine sürerek(Guignes, 2018:149) Hun ülkesini olası bir Yüeci tehdidinden korumuştur.

Ki-Ok'tan sonra Hun tahtına geçen Kün-Çin (M.Ö. 160-126) dedesi ve babası gibi güçlü bir mizaca sahip değildi(Kafesoğlu, 2017:64;Koca, 2013:704). Bu dönemde Hunların Çin topraklarına düzenlediği akınların, bu akınlar sırasında yapılan yağmaların azalması Han Hanedanı'nın lehine olmuştu. Kün-Çin döneminin sonlarına doğru Çin eski gücünü toparlayabilmiş ve Hunlara karşı aktif bir siyaset izlemeye karar vermişti. Çin İmparator'u Wu-ti (M.Ö. 141-89) birkaç kez Hunlar ile çatışmaya girmiş ancak başarılı bir sonuç elde edememişti. M.Ö. 127 yılında Hunlara karşı yeniden siyasi bir hareket düzenleyen Wu-ti bu kez Hunların idaresinde bulunan Ordos bölgesini Hunların elinden almıştı. Hunların ihtişamlı günlerini geride bıraktığını anlayan Wu-ti bu tarihten itibaren Hun ülkesine yine akınlar düzenlemiş, uzun yıllar sürecek olan Hun-Çin savaşlarını başlatmıştı. M.Ö. 121-119 yılları arasında gerçekleşen Hun-Çin savaşlarında Hunlar Kansu bölgesindeki topraklarını batıda Labnor'a kadar Çin'e kaptırmıştı(Sinor, 2003:182-184). Çin orduları Hunların toparlanmasına fırsat vermeksizin fetih hareketlerine devam etmiş, M.Ö. 104-101 yılları arasında Doğu Türkistan Çin hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştı(Kerimova, 2002:745). Hunların Çin karşısında aldığı yenilgiler onların siyasi ve ekonomik olarak çöküş içerisine girmelerine sebebiyet vermişti. Bu savaşlar Hunların Asya'daki hâkimiyetlerinin sona ermesiyle sonuçlanmış ancak Çin'in de yıpranmasına neden olmuştu(Ögel, 2015b:70-117).

2. HUN İMPARATORLUĞU'NUN DOĞU ve BATI OLMAK ÜZERE İKİYE AYRILIŞI

Han Hanedanı'nın Hunlar üzerinde izlediği siyaset sadece askeri hareketle sınırlı kalmamış aynı zamanda Hun ülkesinde Hunlara bağlı olarak yaşayan toplulukları onlara karşı isyana teşvik etmişti. Çin'in bu planı işe yaramış, böylece Ting-lingler kuzeyden, Wu-sunlar batıdan, Wuhuanlar ise doğudan Hunlara saldırmaya başlamıştı(Ögel, 2015b:129-130). Hunlar bir taraftan iç isyanlarla uğraşırken diğer taraftan da güneyden gelebilecek bir Çin saldırısından endişe ediyorlardı. Bu sebeple Hun hükümdarı Ho-Han-Yeh (M.Ö. 58-31) devlet adamlarının da tavsiyesiyle bir toy düzenleyip Hunları Çin'e bağlayarak böylece Çin baskısından kurtulabileceklerini teklif etmişti(Koca, 2013:705). Ho-Han-Yeh'in bu teklifi toyda büyük bir tartışma ortamının oluşmasına sebebiyet vermişti. Hunlar, Çin'e bağlanmayı kabul eden Ho-Han-Yeh ve taraftarları, Çin'e bağlanmayı reddeden Çi-Çi ve taraftarları olarak ikiye

bölünmüştü. Bu fikir ayrılığının eyleme dönüşmesi çok zaman almamıştı. Nihayet bağımsızlığı tercih eden Hunlar Ho-Han-Yeh'in hâkimiyetini tanımamış ve ülkenin batı sınırına, Aral Gölü civarında Çu-Talas havzasına gelerek burada Çi-Çi'yi Tanhu seçip Batı Hunları adıyla anılacak olan bir Türk devleti kurmuşlardı (M.Ö. 54). Böylece Büyük Hun İmparatorluğu doğu-batı olmak üzere ikiye bölünmüştü. Ho-Han-Yeh kardeşi Çi-Çi'yi itaat altına almak istemiş, bu sebeple kendisine bağlı Hun ordularını kardeşinin üstüne göndermiş ancak Çi-Çi bu orduları yenmişti. Çi-Çi yeterince güçlendikten sonra Ho-Han-Yeh'in Hangay'daki karargâhına saldırıp burayı ele geçirmişti (Gumilev, 2013:177).

Kardeşi karşısında başarı sağlayamayan Ho-Han-Yeh Çin'e elçi göndererek Hun ülkesinin Han Hanedanı'na tabi olacağını bildirmişti. Hun ülkesindeki taht kavgaları Han Hanedanı'nı memnun etmişti. Hunların iç isyanlarla uğraşmaları ve kendi aralarında savaşmaları elbette ki Çin lehine olmuştu. Bu sırada gücünü toparlayan Han Hanedanı, Ho-Han-Yeh'in teklifini kabul ederek doğuda kalan Hun Devleti'ni himayesi altına almıştı. Ho-Han-Yeh oğullarından birini Çin sarayına göndererek tam teslimiyet göstermişti ve böylece Çin'in desteğiyle Doğu Hunları'nın Tanhu'su olmuştu (M.Ö. 53). M.Ö. 51 yılında bizzat Çin ülkesine giden Ho-Han-Yeh, Han Hanedanı tarafından büyük bir coşku ve memnuniyetle karşılanmıştı. Çin sarayına vardığında kendisine bizzat imparator tarafından altın hükümdarlık mührü ile birlikte 20 sandık altın, 6 bin sandık ham ipek, 200 bin madeni para, at arabaları ve muhtelif giysiler gibi pek çok hediye verilmişti (Onat, vd., 2020:56). Hunlar kendi sınırları boyunca yaşayan bütün kuşları ve avlanabilir hayvanları avladıkları için Çinliler onlara darı ve pirinç göndererek destek olmuştu (Gumilev, 2013:179). Ho-Han-Yeh Çin'den aldığı destekler sayesinde ülkesindeki huzurlu ortamı tesis edebilmişti. Böylece doğuda Ho-Han-Yeh ve Hunları refaha ermişken batıda da Çi-Çi kendi hâkimiyetini pekiştirerek Ting-lingler, Wu-sunlar ve Kırgızlar üzerinde üstünlük kurmuştu. O, ayrıca bulunduğu bölgede kendisine surlardan oluşan bir saray yaptırarak başkentini burada kurmuştu (Kafesoğlu, 2017:65-66). Çi-Çi'nin buradaki varlığından ve elde ettiği başarılarından rahatsız olan Ho-Han-Yeh, Han Hanedanı'ndan yardım isteyerek Çi-Çi'yi ortadan kaldırmak istemişti. Çi-Çi'nin varlığı Ho-Han-Yeh'i rahatsız ettiği gibi Han Hanedanı'nı da rahatsız emişti. Çi-Çi'nin daha fazla güçlenmesini, daha fazla Hun kütlesini yanına çekmesini istemeyen Han Hanedanı, Ho-Han-Yeh ile ittifak kurarak M.Ö. 36 yılında Batı Hunları'nın üstüne yürümüştü. Neticede ise meydana gelen savaşta Doğu Hunları ile Çin orduları galip gelmiş, Çi-Çi sarayında 1518 askeriyle birlikte onlara karşı savaşarak can vermişti (Ögel, 2015b:164). Batı Hunları'nın yıkılmasıyla Asya'da geriye Ho-Han-Yeh'in başında bulunduğu Doğu Hun Devleti kalmıştı.

3. PANU ile Pİ ARASINDAKİ MÜCADELE ve DOĞU HUNLARI'NIN SONU

3.1. Mücadelenin Sebepleri

Ho-Han-Yeh M.Ö. 31 yılında öldüğünde Hun tahtına kimin geçmesinin gerektiğine dair bir açıklama bırakmıştı. Bu açıklamaya göre taht bir sonraki nesle geçmeden evvel en büyüktan başlayarak sırasıyla en küçüğe doğru verilecekti (Crespigny, 2002:750). Ancak Hakan Yü bu sıralamayı bozarak kardeşlerine karşı üstün gelmiş ve M.S. 16 yılında Hun İmparatorluğu'nun yönetimini eline almıştı (Gumilev, 2013:216). Yü döneminde (M.S. 16-46) Hunlar toparlanmaya başlamış, Wuhuanları hâkimiyet altına alarak Çin topraklarına akınlar düzenlemişti. M.S. 30 yılında Han Hanedanı İmparatoru Kuang Wu-ti (Eberhard, 1995:104-105) Hakan Yü ile anlaşmak ve onu da Ho-Han-Yeh döneminde olduğu gibi kendine tabi kılmak istemişti. Ancak Yü, imparatorun bu teklifini reddetmiş, Hun İmparatorluğu'nun Çin İmparatorluğu ile denk kabul edilmesini istemişti (Gumilev, 2013:215). Bu olaydan sonra, 33 yılında Çin ordusu Hunlar üzerine yürümüş ancak ağır bir yenilgiye uğramıştı. Yü durmaksızın Çin'e saldırı ve akınlar düzenleyerek Çin'i baskı altına almayı başarmıştı. Hunlar bu başarılar sayesinde tahakküm altında geçen yıllarda Çin'e kaptırdığı toprakları tekrar ele geçirmeye başlamıştı. Aynı zamanda Türkistan topraklarını da ele geçirerek ipek yolu ticaretini tekrar hâkimiyet altına alan Hunlar ekonomik olarak da güçlenmeye başlamıştı. Hunların bu saldırıları Çin ülkesinde korku ve paniğe yol açmış, Han Hanedanı Hunların tekrar eski gücüne kavuştuğunu ve onlar karşısında kurtulma şanslarının olmadığını düşünmeye başlamıştı. Bu yüzden Kuang Wu-ti bu dönemde Hunları yatıştırmak amacıyla Hun İmparatorluğu'nun üstünlüğünü kabul edencesine hoş bir dil kullanarak ve büyük paralar ödeyerek Hunlarla arasını iyi tutmaya çalışmıştı (Taşağıl, 2020:206).

M.S. 46'da Yü'nün ölümü üzerine Hun tahtına oğlu Wu-ta-ti-hou geçmişti. Ancak onun da kısa süre sonra ölmesiyle taht bir diğer oğlu Panu'ya geçmişti (Ögel, 2015b:233). Bu yıl Hun ülkesinde görülen

salgın hastalıklar, kuraklık ve çekirge istilası gibi afetler sonucu Hun halkının ve hayvanlarının büyük bir kısmı ölmüştü (Eberhard, 1949:346). Hunlar, Çin'in bu fırsattan istifade ederek kendilerine karşı saldıracağından endişe etmiş, Çin'le dostluk kurmak amacıyla bir anlaşma sunmuştu. Hun ülkesini karıştıran bir diğer olay da Hun prenslerden biri olan Pi'nin amcası Panu'nun iktidarını tanımaması olmuştu. Pi, dedesi Ho-Han-Yeh'in oluşturduğu veraset sistemine göre kendisinin tahtta hakkı olduğunu iddia etmişti. Tüm bu olaylar Doğu Hun İmparatorluğu'nu zayıflatmış, Han Hanedanı'na Hun ülkesini yeniden tahakküm altına alma fırsatı vermişti. Pi daha sonra kendi destekçilerini de yanına almış ve ülkenin güney sınırına inmişti. O, Han Hanedanı ile ittifak kurmak amacıyla Hun ülkesine dair bilgilerin yer aldığı bir haritayı da ele geçirerek(Ögel, 2015b:235) Çin'e götürmüştü. Han Hanedanı Hunların yeniden taht kavgasına tutuşmalarından memnun kalmış ve Pi'yi desteklemiş, bu sayede Hunlar üzerinde tekrar baskı kurabilme fırsatını yakalamıştı. Pi güneye indiğinde 8 Hun beyinin de desteğini alarak(Taşagıl, 2020:207) kendisini Güney Hun Şanyü'sü ilan etmişti.Tanhu Panu bu durumu haber alınca Pi üzerine 10.000 asker göndermiş, ancak Pi'nin ordusunun 40.000 kişiden oluştuğunu haber alınca onunla savaşmayı göze alamamış ve geri çekilmişti (Gumilev, 2013:218). Tüm bu olaylar sonucunda Doğu Hun İmparatorluğu Kuzey Hun Devleti ve Güney Hun Devleti olarak ikiye ayrılmıştı.

3.2. Mücadelenin Sonuçları: Kuzey ve Güney Hunları'nın Sonu

Pi Güney Hunları'nın Şanyü'sü seçilmiş ve kendisine II. Ho-Han-Yeh ünvanı verilmişti (Guignes, 2018:219). Bu unvan kendisine rastgele verilmemişti. Yaptığı eylemler neticesinde ve Han Hanedanı'na teslimiyet sunmasıyla dedesi Ho-Han-Yeh'in ismi kendisine unvan olarak verilmişti.Türk boy beylerinin ve Han Hanedanı'nın desteğini kazanan Pi, daha sonra amcası Panu'nun üstüne gitmeye karar vermişti. M.S. 49 yılında Pi, kuzeye 10.000 kişilik bir ordu göndermişti. Bu ordu kuzeyde Panu'nun kardeşi tarafından durdurulmaya çalışılmış, ancak Pi'nin kuvvetleri galip gelmişti (Guignes, 2018:220). Bu zaferden sonra Hun halkı korkup eşyaları ve hayvan sürüleriyle birlikte güneye inerek Pi'ye tabii olmuştu. Ekonomik ve siyasi olarak güçlenen Pi, Kuzey Hun Devleti için Çin'den daha büyük bir tehdit oluşturmuştu. Bu sebeple Panu, M.S. 51 yılında Han Hanedanı'na bir elçi göndermiş, barış teklifinde bulunmuştu (Taşagıl, 2020:207), ancak tanhu'nun bu teklifi Çin tarafından kabul görmemişti. Bir yıl sonra tanhu yeniden Çin sarayına elçi göndererek at ve kürk takdim etmişti. Çin halk nazırının yardımcısı Pan Piao, tanhunun mektubuna cevap verilmesi gerektiğini ve getirdikleri eşyalar kıymetinde eşya gönderilmesi için ricada bulunmuştu (Eberhard, 1949:349).Tanhu 55 yılında yeniden Çin sarayına elçi göndermiş, ancak bu sefer de herhangi bir barış anlaşması yapmaya muvaffak olamamıştı. Her ne kadar iki ülke birbirlerine hediyeler yollasa da aralarında bir barış anlaşması imzalanmamıştı. Bunun en önemli sebebi Han Hanedanı'nın himayesi altına aldığı Güney Hunları'nı gücendirmek istememesiydi.Çin Kuzey Hunları karşısında sadece Güney Hunları'nı desteklemekle kalmamış, aynı zamanda doğudaki Wuhuan ve Siyen-pileri de Kuzey Hunları üzerine kışkırtmaya çalışmıştı. Kuzey Hunları doğuda Wuhuanlar ve Siyen-piler, güneyde Pi-Çin saldırıları sonucu zayıflayama başlamıştı.

Güney Şanyü'sü Pi'nin M.S. 56 yılında ölümünden (Eberhard, 1949:349) sonra Panu önderliğindeki Kuzey Hunları kendilerini toparlamaya başlamıştı. Gücünü toplayan Kuzey Hunları 62 yılında Çin topraklarına akınlar düzenlemişti. Bu akınlar sonucu Çin Kuzey Hunları ile anlaşma yoluna girmiş, Kuzey Hun elçisi saraya davet edilerek mareşal rütbesinde bulunan Chang Chung'u Hunlara elçi olarak göndermişti. İki ülke birbirlerine dostluk nişanesi olarak elçiler göndermiş olsa da Hun akınları 72 yılına kadar durmamıştı. (Tokan, 2011:64). Diplomatik ilişkiler sonucu Çin tarafından Wuhuanların ve Siyen-pilerin Kuzey Hunları üzerine gerçekleşen saldırılardan kesin bir sonuç elde edilememişti. Fakat aynı dönemde kuzeyde yaşanan kuraklık sonucu Hunlar bitap düşmüş, Çinlilerin desteğini alan Wuhuan ve Siyen-pilerin Hunlara karşı baskısı artmıştı (Crespigny, 2002:753). Devam eden savaşlar ve ülkede görülen kıtlık, kuraklık nedeniyle Kuzey Hunları parçalanmaya başlamıştı. Halkın bir kısmı Çin'e ve Güney Hunlarına sığınmışken bir diğer kısmı da Siyen-pilere katılmıştı. 89 yılında Siyen-pilere karşı aldığı yenilgiden sonra Hunlar Doğu Türkistan'ı meşhur Çin generali Pan Cao'nun hâkimiyetine bırakmıştı (Tokan, 2011:95). 89-91 yılları arasında Siyen-pi akınları Kuzey Hunlarının sonu olmuştu. Güney Hunları ise 157-158 yıllarında Wuhuan ve Siyen-pilerle ittifak kurarak Çin'e saldırılarda bulunmuştu.Ancak onlar 158 yılı içinde bu kez Çin ile ittifak kurarak Siyen-piler üzerine saldırmıştı. Güney Hunlarının izlediği bu tutarsız siyaset kendilerini yıpratmıştı. Varlıklarını Çin hâkimiyetinde sürdürmeye devam eden Güney Hunları M.S. 216 yılında tarih sahnesinden çekilmişti.

SONUÇ

Mete'nin izlediği başarılı siyaset ve askeri seferler sonucu neredeyse tüm Asya'ya hâkim olan Büyük Hun İmparatorluğu taht kavgaları, kuraklık, kıtlık ve özellikle kesif Çin siyaseti sonucu yıpranmaya, topraklarını kaybetmeye başlamış ve tarih sahnesinden çekilmiştir. 400 yıl boyunca Çin ile mücadele eden Hunlar Asya'da yeni devletler kurmakta gecikmemiştir. Nitekim Kuzey Hunları yıkıldıktan sonra bir kısım Türk topluluğu batıya doğru gidip Çi-Çi'den geriye kalan Batı Hunları ile birleşmiş, Hazar Denizi'ni geçerek Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya ilerlemiş ve burada Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır. Batı ve Kuzey Hunlarından kalan diğer bir kısım ise güneye, Afganistan ve Hindistan dolaylarına inerek Akhun (Eftalit) Devleti'ni kurmuşlardır. Çin tahakkümü altında varlıklarını sürdüren Güney Hunları'nın yıkılmasından sonra ise Çin'de Hunlar tarafından; I.-II. Chao, Hsia, Kuzey Liang ve Tabgaçlar gibi Türk devletleri kurulmuştur. Fakat hemen her devirde Dünya'nın muhtelif yerlerinde devletler kuran Türkler, yukarıda üzerinde durduğumuz sebeplere ek olarak bilhassa taht kavgaları yüzünden kurdukları devletleri kendileri yıkmıştır. Bu taht kavgalarının en büyük nedeni Türklerdeki "ülke toprakları hanedan üyelerinin ortak malıdır." Mefkûresidir. Nitekim bu anlayış çerçevesinde 7'den 70'e, hanedan üyesi olan herkesin tahta çıkmasına hak tanınmıştır. Hunlarda, Gök-Türklerde, Uygurlarda, Hazarlarda gördüğümüz bu taht kavgalarına Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi Türk-İslam devletlerinde de rastlanmıştır.

KAYNAKÇA

- CRESPIGNY, R. R. (2002). Hun Federasyonu'nun Bölünmesi ve Yıkılması. *Türkler*. (C. I). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- EBERHARD, W. (1995). *Çin Tarihi*. (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- EBERHARD, W. (1949). Muahhar Han Devrinde (M.S. 25-M.S. 220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış. (C. IV-S. 16). Ankara: Belleten.
- GUİGNES, J. D. (2018). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi*. C. I. (Hüseyin Cahit Yalçın Çev.) İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GUMİLEV, L. N. (2013). *Hunlar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- KAFESOĞLU, İ. (2017). *Türk Milli Kültürü*. Ankara: TTK.
- KERİMOVA, R. (2002). Hun İmparatorluğu ile Çin'in Doğu Türkistan Mücadelesi. *Türkler*. (C. I). Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- KOCA, S. (2002). Büyük Hun Devleti. *Türkler*. (C. I). Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- ONAT, A. ORSOY, S. ERCİLASUN, K. (2020). *Han Hanedanlığı Tarihi*. TTK. Ankara.
- ÖGEL, B. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I*. TTK. Ankara.
- ÖGEL, B. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi II*. TTK. Ankara.
- SİNOR, D. (2003). Hun Dönemi. (Mete Tunçay Çev.) *Erken İç Asya Tarihi*. (IV. Baskı). İletişim Yayınları. İstanbul.
- TAŞAĞIL, A. (2020). *Hunlar*. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- TOKAN, Ö. (2011). İslamiyet Öncesi Türklerde Diplomasi ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı. Ankara.

Presentation ID / Sunum No: 56

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-7500-686X

| 371

Purim ve Nevruz Kutlamaları Arasındaki Benzerlikler

Araştırmacı Mehlika Üstündağ
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Özet: Pur, eski Babilce “çok”, “kader” anlamına gelen puru kelimesinden türetilmiştir. Festival adı Purim ise, bu kelimenin İbranice çoğuludur. Purim bayramı Perslerin Ester isimli Yahudi kraliçesinin, halkını ölümden kurtarması adına düzenlenmiştir. Ester kitabına göre bayram, Mordecai (Mordekay) ve Esther tarafından ulusal bir bayram olarak başlatılmıştır. Yahudiler için bir ziyafet ve sevinç günü olmuştur. Bu kutlamalarda insanlar birbirlerine çeşitli yiyecekler hediye etmiş, fakir insanlara paralar dağıtılmış, çok fazla içkinin tüketildiği, eğlenceli şarkıların söylendiği ziyafetler düzenlenmiştir. Yeni gün anlamına Nevruz ise “nov-yeni”, “ruz-gün” kelimelerinden türetilmiştir. Nevruz bayramı, Pişdâdi hanedanının kralı Cemşid'in tahta çıktığı güne atfedilmiştir. Cemşid'in tahta çıktığı an ekinoksa denk gelmiştir. O tarihten sonra, her yıl aynı zamanda Nevruz törenleri düzenlenmiştir. Nevruz törenlerinde insanlar ana yemeği pilav olan ziyafetler düzenlemiş, birbirilerine hediyeler vermiş, çocuklara paralar dağıtılmış, özellikle İslam öncesi dönemde içkilerin tüketildiği eğlenceler düzenlenmiştir. Bu makale ile dini kutlamadan ziyade ulusal nitelik taşıyan her iki bayramının benzer özelliklerinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Purim, Nevruz, Ziyafet, Hediye, Kutlama

Abstract: Pur is derived from the ancient Babylonian word puru, meaning "lots" or "lottery." The festival's name, Purim, is the Hebrew plural form of puru. Purim feast was held in the name of the Jewish queen of Persia, Esther, to save her people from death. According to the book of Esther, Mordecai and Esther established the feast as a national holiday, considered a day of feast and joy for Jews. In these celebrations, people gave various food as gifts; distributed money to the poor; organized banquets where many drinks were consumed; sung lively songs. Nowruz, which means new day, is derived from the words "nov-new" and "ruz-day." The feast of Nowruz is attributed to the day when Jamshid, the king of the Pishdadi dynasty, ascended the throne. In Nowruz ceremonies, people organized feasts with rice as their main meal, exchanged gifts, distributed money to children, and organized entertainment where drinks were consumed, especially in the pre-Islamic period. This article aims to reveal the similarities between both holidays, which have a national character rather than a religious one.

Key Words: Purim, Nowruz, Feast, Gift, Celebration

1. Giriş

Pur, eski Babilce “zar”, “kura” anlamına gelen puru kelimesinden (Fox, 1991:47) (piru-Fox, 1991:120) türetilmiştir. Festival adı olan Purim ise, bu kelimenin İbranice çoğuludur. Purim bayramı Kral Ahasuerus (Ahaşveroş/ eski Farsça Xşayāršā/ Yunanca Xerxes) döneminde Perslerin Ester isimli Yahudi kraliçesinin, halkını ölümden kurtarması adına düzenlenmiştir. Ester Kitabına göre, Mordecai (Mordehay) ve Esther(Ester) tarafından ulusal bir bayram haline getirilmiştir. (Malter,1901:274) Ahemeniş hanedanında Ahaşveroş 486-465 yılları arasında hüküm süren I. Xşayāršā ile özdeşleştirilmiştir. (Gindin,2020:24) Ester kitabına göre, anlatılan olaylar, dindar bir Zerdüş olana Ahaşveroş'un imparatorluğunun (Boyce,2000:s.y) başkenti Susa'da (İbranice Şuşan) geçmektedir. Bir rivayete göre, Ahaşveroş o dönemde Hindistan'dan Etiyopya'ya kadar uzanan, 127 eyaletten oluşan bir krallığın sahibi olmuştur. Saltanatının üçüncü yılında, krallığının zenginliğini sergilemek için, egemenliğindeki tüm prenslerin, soyluların katıldığı bir ziyafet düzenlemiştir. Bu ziyafet bir rivayete göre 180 gün sürmüştür. Bunun ardından Şuşan'daki halkı için ayrı bir ziyafet daha düzenlemiştir. Söylendiğine göre bu ziyafet

sarayın bahçesindeki avluda yedi gün sürmüştür. O dönemde bu topraklarda kadın aşağılık bir varlık olarak görüldüğü için kadınlar erkeklerle birlikte ziyafetlerde aynı sofraya oturtulmamıştır. Bu nedenle Ahaşveroş'un o dönemdeki eşi kraliçe Vashti, Şuşan hanımları için sarayın iç kısmında ayrı bir ziyafet vermiştir. İçki nedeniyle muhakeme yetisini kaybeden kral, mabeyincisini, kraliçe Vashti'yi yanına getirilmesi için göndermiştir. (Gould,1895:13-15) Ancak kraliçe Vashti, kralın emriyle gitmeyi ret ederek, Pers patriarchal (ataerkil) sistemiyle çatışma içerisine girmiştir. (Nadar, 2002:120) Aldığı bu ret cevabıyla hırslanan kral, yayınladığı bir fermanla imparatorluğunun her yerinde, bütün kadınların kocalarına saygı göstermesini emretmiştir. Ahaşveroş şarabın etkisinden kurtulup, akli yerine geldiğinde, öfkelerini unutup, eşi kraliçe Vashti'yi sormaya başlamıştır. Ancak kraliçenin sürgün edilmesinden dolayı kralın hizmetkarları, Vashti'nin yerini doldurmak için çareler aramıştır. Sonunda kralın rızasıyla, tüm güzel, genç bakirelerin Şuşan'da toplanmasına karar verilmiş, eş seçimi için bütün illere memurlar tayin edilmiştir. Bunlar arasında Susa'da dünyaya gelen, küçük yaşta anne babasını kaybeden, amcası (yeğeni ya da kuzeni) Mordehay, tarafından yetiştirilen Ester, güzelliği ile dikkat çekmiştir. Ester, kralın huzuruna çıkma sırası geldiğinde, güzelliğini artırmak için İranlı hanımlara verilen hiçbir süsü kabul etmemiş, sadece verilen kıyafetlerle kralın huzuruna çıkmıştır. Ancak Ester, o dönemde hor görülen bir halk olduğu için Yahudi bir anne babadan doğduğu gerçeğini kraldan gizlemiştir. (Gould,1895:20-21)

Ester'in saraya girmesinden sonra zengin bir Yahudi olan Mordehay, sarayda nüfuz kazanırken, yeğeni güzel Ester kralın gözdesi olmuş, (Margous,1945:127) Ahaşveroş ile evlenmiştir. (Mendes,1917:5) Ester'in amcası Mordehay ise Agagite Hammedatha'nın oğlu Haman'ın (Scott, 1859:57) önünde diz çökmediği için Haman'ın öfkelenmesine neden olmuştur. Mordehay bir Yahudi olduğu için göğsünde putperest simge taşıyan bir insana boyun eğmek istememiştir. (Miles,2020:310) Vezir konumundaki Haman, Yahudileri, imparatorluğun her yerine dağılmış ve kralın yasalarına uymayı reddeden tehlikeli bir halk olarak görmüştür. Haman, Yahudilerin katledilmesini içeren bir kanunu krala imzalatmıştır. Günün belirlenmesi için bir zar atarak infaz gününü Adar'ın 13. günü olarak belirlemiştir. (Margous, 1945:127) Kralın fermanıyla eyaletlerdeki, genç yaşlı, kadın, çocuk tüm Yahudilerin, Adar ayının 13. gününde katledilmesi, mallarının yağmalanması emredilmiştir. (Miles,2020:310) Susa Yahudileri de bu olaylar üzerine oruç tutup, dualar etmiştir. Mordehay bunu engellemek için kralı bir ziyafete davet edip, durumu saraydaki Kraliçe Ester'e anlatmıştır. (Margous, 1945:127) Pers imparatorluğunda, bir ferman yayımlandığında, kral bile olsa o fermanı iptal edemezdi. Bir kararnamenin etkisini önlemenin tek yolu, ilk kararnamenin etkisini azaltmak için başka bir kararname çıkarmaktı. Ester'in yardımıyla kral İran'daki tüm Yahudilerin öldürülmesini önlemek için ikinci bir kararname çıkarmıştır. Haman'ın İran'daki tüm Yahudileri öldürme planı tersine dönmüş, Ahaşveroş, Haman'ı öldürmüştür. (Miles,2020:310) Bundan böyle Purim, Yahudiler için Mesih Kilisesi'nin düşmanlarına karşı kazandığı bir zafer olarak da görülmüştür. (Adeney,1908:403) Yahudiler, bu mucizevi, ezici kaderin şerefine, Adar ayının 13'ünün sonunda Adar'ın 14'ünde Purim bayramını kutlamışlardır. Bazı kaynaklara göre kutladıkları bu bayram Haman Bayramı (Heinrich, 1908:6) olarak da ifade edilmiştir. Ester Kitabına göre, Purim'i takip eden Adar'ın 15'inci günü ise "Şuşan Purim" bayramı olarak kabul edilmiştir. (Seligsohn,1902:316) Mordehay ve Ester zamanında bile Purim bayramı Şuşan'da diğer şehirlerden farklı bir günde kutlanmıştır. Bir görüşe göre tüm şehirlerde, Yahudilerin savaşı Adar'ın 13. gününde gerçekleşmiş, halk Adar'ın 14. gününde dinlenip, bayramı kutlamışlardır. Ancak Şuşan'daki savaş Adar'ın 14. günlerinde gerçekleştiği için halk Adar'ın 15'inde bayramı kutlamıştır. Bunun yanı sıra Adar'ın 14'ünde kutlanan Purim, "hisarsız" şehirlerin Purim'i olarak anılırken, 15'inde kutlanan Purim, "hisarlı" büyük şehirlerin Purim'i olarak anılmıştır. (Esther,1907:46) Bu kurtuluş günü bir ziyafet ve sevinç günü olarak kabul edilmiştir. Mordehay, Ahaşveroş'un krallığının 127 eyaletindeki Yahudilere, Adar ayının 14. gününü her yıl kutlamaları için (Scott, 1859:58) mektuplar göndermiştir. (Bloch, 1912:85)

Purim gününde "M" harfiyle (İbranice'de mem) başlayan dört mitsva (Tevrat'ta geçen ve Yahudilerin uymakla yükümlü oldukları emirler) uygulaması bulunuyordu. Bunlardan ilki Purim mucizesinin öyküsünü anlatan sinagoglarda parşömen üzerine yazılı (Zeitlin,1922:1) olan Megila'nın (Ester Kitabı) okunmasıydı. Talmud'a göre bunu okumak, erkekler kadar kadınların da göreviydi. (Fox, 1991:114) Ester bir kadın olduğu için özellikle kadınların Megila okumaya katılması zorunluydu. (Malter,1901:275) İkincisi en az iki fakire hediye verilmesi olan *Matanot La-Evyonim*'di. Üçüncüsü en az bir kişiye iki çeşit yiyecek verilmesi olan *Mishloach Manot*'ti. Dördüncüsü içkili ziyafetlerin düzenlenmesi olan *Mishteh*'ti. Ayrıca Purim kutlamalarında Yahudiler, Haman'ı temsilen çeşitli kuklalar yapıp, onları

yakmışlardır. (Haupt,1906:11) Beşinci yüzyıla kadar, Haman'ın kuklasını yakma bir gelenek haline gelmiştir.(Malter,1901:278)

Nevruz ise yeni anlamına gelen “nov” kelimesi ile Orta ve Modern Farsçada “gün” anlamına gelen “ruz” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. (Zekrgoo,2015:2) Firdevsî'nin *Şehnâme* adlı eserinde Fervertin ayının ilk günündeki sonbahar ekinoksunda düzenlenen Nevruz kutlaması (Firdevsî,1994:42), Pişdâdi hanedanının kralı Cemşîd'e atfedilmektedir. Cemşîd'in tahta çıktığı gün bir tören düzenlenmiştir. O gün Güneş ekinoksa denk geldiği için o tarihten sonraki yıllarda, aynı zamanda Nevruz töreni düzenlenmiştir.(Belhi, 1385:33) Kaynaklara göre Nevruz aslında, güneşin yeniden güçlenmeye başladığı, kışın soğuşunu ve karanlığını yendiği, doğanın yenilendiği baharın ilk kutlaması olmuştur. (Boyce, 2000:s.y) Eski İran'da bahar kutlamaları art arda yedi gün sürmüştür. Nevruz ise bu kutlamaların yedincisiydi. (Golshani vd.,2014:195) İslâm dininin gelişiyile birlikte, Sâsânî imparatorluğunda Gahamabar olarak adlandırılan ilk altı kutlama kaldırılmış, sadece yedinci kutlama olan Nevruz devam ettirilmiştir. (Golshani vd.,2014:195) Nevruz, özellikle Ahemenî hanedanından sonra Part hanedanı döneminde büyük bir festival olarak kutlanmıştır. (Firdevsî,1994:42) Nevruz'da doğanın yenilenmesiyle ilgili faaliyetler, insan yaşamlarını (ev temizliği, çocuklara hediye verilmesi gibi) da etkilemiştir. (Rose, 2015:383). Bunun yanı sıra İslâm öncesi dönemde Nevruz bayramında şir (süt), şerbet, şarap, şimşir(kılıç), şimşad (şimşir),şem(mum),şahdane(keten tohumu) den oluşan “Heft Şin” adlı bir sofraya kurulmuştur. İslâmî dönemde bu sofraya sumak, sir(sarımsak), sib(elma), sünbül, sebz(yeşillik), sirke, semenu gibi ürünlerden oluşan Heft Sin sofrasına dönüşmüştür. Ayrıca İslâmî dönemde heft sin ürünleri dışında Kur'an-ı Kerim, ayna ve balığa da yer verilmiştir.(Zekrgoo,2015:10).

2. Purim ve Nevruz Kutlamaları Arasındaki Benzerlikler

2.1. Kutlandığı Günler

Yahudiler Purim'i kış sonu, bahar başlangıcında Şubat-Mart aylarında, İbrani takvimine göre ise her yıl Adar I ayının 14. gününde ve artık yıllarda Adar II ayında kutlamıştır. Adar, İbrani takviminde resmi yılın 6. ayı olarak kabul edilirken, dini yılın 12. ayı olarak kabul edilirdi. Purim bayramının kutlandığı ay balık burcunun etkisi altında olmasından dolayı, her zaman şanslı bir ay olarak kabul edilmiştir. Çünkü balık döllemenin, doğurmanın ve yaratmanın simgesi olarak görülmüştür. Nevruz ise Zerdüş takvimine göre Fervertin ayının ilk gününde kutlanırken, Gregoryen takvimine göre Mart ayında kutlanmıştır. Zamanlamadaki bu küçük fark, takvim sistemlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Purim, ay takvimine göre hesaplanırken, Nevruz güneş yılı takvimine göre hesaplanırdı. (Zekrgoo,2014:4-5) Yahudilerin yok edilme kararını içeren ilk ferman Nevruz'dan sonraki 13. güne yani Fervertin'in 13'üne denk gelmiştir. Nevruz'un bu 13. günü, bir İran bayramı olan Sizdeh Beder'e denk gelmektedir.

2.2. Mezarlıkların Ziyaret Edilmesi

Purim ve Nevruz kutlamaları arasındaki benzerliklerden biri de ölen büyüklerin mezarlarının ziyaret edilmesidir. Bazı kaynaklara göre Ester ve Mordehay'ın mezarları İsrail Celile'de bulunurken (Gindin, 2020:241) bazı kaynaklara göre de Hemedan'da bulunmaktadır. Tarih boyunca İranlı Yahudiler Purim günü Hemedan'daki Ester ve Mordehay'ın mezarlarını ziyaret etmişlerdir. Nevruzda ise insanlar kendi ailelerindeki ölülerin kabirlerini ziyaret etmişlerdir (Zekrgoo,2014:8) Buradaki fark Purimde İranlı Yahudiler bu bayramın kutlanmasını sağlayan kişilerin mezarlarını ziyaret ederken, Nevruzda aile üyelerinin mezarlarını ziyaret etmişlerdir.

2.3. Ziyafetler ve İçki Tüketilmesi

Pers ziyafetleri hakkında bildiklerimiz Pers ve Helenistik kaynaklara dayanmaktadır. Bu kaynaklara göre İran ziyafetleri, çok fazla içkinin tüketildiği görkemli törenlerdi.Buna Persepolis'teki Apadana sarayındaki (Golabchi, vd.,2009:163) altın, gümüş içki kaplarını taşıyan 23 kişinin tasviri bir kanıt olarak gösterilebilir. (Miles, 2020:308) Pers ziyafetleri, bir anlamda ülke zenginliklerinin halka teşhiri için bir fırsat olarak görülmüştür.

Persler düzenledikleri bu ziyafetlerde oldukça fazla yemek yerken, Yahudiler kendi ziyafetlerinde ne çok ne de az yemek yemişlerdir.(Miles, 2020:314) Ziyafetlerde, eğlencelerin düzenlenmesi festivalin dini olmaktan daha ziyade ulusal karakterli olduğunu da göstermektedir. (Malter,1901:277) Kutlamalarda insanlar, kraliçe Ester'in diyetinin anısına vejetaryen (Mendes,1917:5) ve süt ürünlerinden oluşan yemekleri tüketmişlerdir.(Adamson,2004:200) Günümüzde dünyanın bazı bölgelerinde Yahudiler,

Ahaşveroş'un anısına Purim'de hindi yemektedir. Bu yemek onlara özellikle Hindistan'dan Etiyopya'ya kadar hüküm süren (İbranice'de tarnegol hodu = hint kavurması) Ahaşveroş'u hatırlatmaktadır. (Greenstein,1946:16) Ayrıca halk Purim kutlamalarında o güne özel olarak Purim kekleri ve hamantaş (hamantaschen- Haman'ın kulakları olarak bilinen , üçgen şekilli bir tatlı) pişirmişlerdir. (CYCO,1948:279) Hamantaş adı verilen tatlının içeriğinde tereyağ, un, vanilya, şeker, tuz, süt, elma reçeli veya hurmaya yer verilirdi. Ancak kırmızı etli ya da tavuklu yemeklerin verildiği ziyafetlerde bu tatlının içine süt ve tereyağ konulmazdı. Çünkü kaserut kuralları gereği etli yiyeceklerden sonra süt içeren yiyecek yenilmezdi. Bu keklerin, hamantaş'ın pişirilmesi açısından bakıldığında Purim kutlamaları Yahudiler arasında özel bir fırıncılık türünün gelişmesine de neden olmuştur. (Malter,1901:277)

İslâm sonrasında Nevruz ziyafetlerinde ise çeşitli pilavlar pişirilmiştir. Özellikle sebzeli pilav Nevruz'un geleneksel yemeği olarak kabul edilmiştir. (Shadia,2017:89) İslâmî devirde bazı gayrimüslimler, Nevruz kutlamalarındaki yemekler için bir gece önce özel bir aşçı tutup, yemeklerini pişirmişlerdir. (Shahbazi,2000:s.y) Ayrıca kaynaklar, İslâm öncesi Nevruz kutlamalarındaki içki tüketimine de dikkat çekmektedir. Persler, şaraba düşkün bir millet oldukları için şarabın kırmızı, beyaz olması ya da üzüm, hurma, arpa gibi ham maddelerden yapılmış olması onlar için önemli değildi. (Miles,2020:310) Nevruz'da bazı Müslümanlar da tıpkı zımmiler gibi halka açık yerlerde, müzikli yerlerde şarap tüketmişlerdir. (Shahbazi,2000:s.y) Aynı şekilde Purim kutlamalarında da içki tüketimi dikkat çekmektedir. Bu kutlamalarda kana benzetildiği için özellikle kırmızı şarap tercih edilmiştir. Purim ziyafetlerinde insanların, "Haman lanetlidir" "Mordehay mübarektir" ifadesini (Salem,t.y:68-69) ayırt edemeyecek kadar içmeleri gerekirdi. (Margous vd.,1945:210) Masada kutlama yapanlar, Haman'ın yenilgisi ve Yahudilerin kurtuluşu hakkında neşeli Purim şarkılarını söylemişlerdir. (CYCO,1948:279) Bu kutlamalarda çok fazla içki tüketildiği için zaman zaman şiddet olayları da yaşanmıştır. Bu şiddet olaylarından dolayı 5. yüzyılın başlarında, Hristiyanlar, Yahudilerin Purim bayramını halka açık kutlamalarına kısıtlama getirmiştir. Hatta Yahudilerin, Yahudi olmayanlara yönelik şiddet eylemleri nedeniyle Hristiyanlar Purim tatili boyunca kendilerini evlerine kapatmışlardır. (Miles,2020:304)

2.4. Hediyeleşme:

Purim'de arkadaşlar ve akrabalar arasında, genellikle kuru üzüm, Purim kekleri, hamantaş/hamantaschen (Haman'ın kulakları,Haman'ın şapkası olarak bilinen, üçgen şekilli bir tatlı), bademler, şarap gibi içecek ve yiyeceklerin değiş tokuşu yapılır ve yoksullara para hediye edilir. (CYCO,1948:279) Ester kitabında Purim festivalinde değiş tokuşu yapılan bu yiyecek veya hediyelere Manáh adı verilirdi.(Haupt,1906:11)

Sâsânî dönemi Nevruz kutlamalarında da hediye verme geleneği yer alırdı. (Ahsen,2019:323) Kutlama gününde krallar, sırasıyla soyluların, aile üyelerinin getirdiği hediyeleri kabul ederdi. (Golabchi, vd.,2009:195) Krala hediyelerin takdim edilmesinde takip edilecek kural, kişinin üst tabakaya mensup olması halinde sevdiği eşyaların, yiyeceklerin hediye olarak verilmesiydi. Mesela kral eğer anberi seviyorsa anber, miski seviyorsa, misk hediye edilirdi. (el-Câhız,2015:81) İslâm fetihleri sonrasında Arap yöneticiler de bu uygulamayı devam ettirmiştir. (Azkaî,1353:15) Özellikle halifelere Nevruz, Mihriğan bayramlarında o mevsime yakışır hediyeler gönderilmiştir. (el-İsfehani,1364:111) Bunun yanı sıra Nevruz kutlamalarında halifeyi hediyesiz ziyaret etmek, küçültücü bir davranış olarak görülmüştür. (Ahsen,2019:325)

2.5. Kostümlerin Giyilmesi:

Yahudilerin topluca katledileceği birinci fermanın ardından Yahudiler Pers halkının kılığına girmiştir. Sonuç olarak, Haman'ın ajanları Yahudileri öldürmeye geldiğinde, hiçbir Yahudi'yi bulamamıştır. Böylece Yahudiler katliamdan kurtulmuştur. Haman'ın planladıklarının, tam tersi gerçekleştiği için Purim aynı zamanda kaderin tersine çevrilmesi, karşıtların kutlaması olarak da görülmüştür. Bu nedenle insanlar, normalin tersi gibi giyinmişlerdir. Sözelimi Yahudiler Yahudi olmayanlar gibi giyinmişlerdir. Belki de bu kişinin tam tersi giyinme geleneği, zamanla kostüm giymeye dönüşmüştür. Purim bunun anısına her yıl maskeli balolara, panayırlara sahne olmuştur.(Roth, 1948:308) Bu kutlama Hristiyanların Hallowe'en'ı olarak da görülmüştür. (Wan,2020:42) Purim günlerinde eğlenceli temsiller, piyesler de düzenlenmiştir. Benzer bir uygulama Nevruz'da da görülmektedir. Ferderdin'in 13'ünde kutlanan Nevruz'da bir kişi giydiği en güzel giysileri ile, hangi sınıftan olduğunu (üst -alt sınıf, Yahudi, Fars) belli etmiştir. Yine Nevruz kutlamalarında insanlar, kışın gidişini, yaz mevsiminin gelişini göstermek

için köpekbalığı kılığında özel gösteriler düzenlemişlerdir. Pazarlardaki insanlar, köpekbalığı kılığındaki insanlara hediyeler vermiştir. (Razavi vd., 1396:124) Bunun yanı sıra özel kostümlü oyuncular Nevruz'dan birkaç gün önce halka baharın gelişini müjdelemişlerdir. Oyuncuların her birinin kendine özgü bir kostümü olmuştur. Oyuncular yüzlerini siyaha boyamış, kırmızı giysiler giymiş, uzun bir şapka (trompet şapka) takmışlardır. Bazı oyuncular ayrıca kara koyunun derisini giyerek, iki ayak üzerinde yürüyerek, insanları güldürmüşlerdir. Bu oyuncuların yerini zamanla Hacı Firuzlar almıştır. Hacı Firuzlar ya bir maske takmış ya da kömürle yüzlerini siyaha boyamışlardır. (Oloumi,2015:95) Hacı Firuz'un kıyafetlerinin kırmızısının sevinç işareti olduğuna inanmışlardır. Özellikle Abbasi halifesi el-Mütevekkil'in (MS 847-861) saltanatı sırasında, Nevruz büyük şatafat ve sevinçle kutlanmıştır. Bağdat'taki halife sarayında maskeli oyuncular gösteriler düzenlemişlerdir. (Shoshan ,2006:559) Halife de onların üzerine madeni paralar saçıp, kırmızı amberden yapılmış çiçekler dağıtmıştır. (Ahsen,2019:323)

Sonuç

Zar, kura anlamına gelen “pur” kelimesi “puru” dan türetilmiştir. Bu kelimenin İbranice çoğulu olan Purim, aynı zamanda kutlamanın da adı olmuştur. Bahar mevsiminde kutlanan Purim, Perslerin Ester isimli Yahudi kraliçesinin, halkını ölümden kurtarması adına düzenlenmiştir. Purim öyküsünün hem din bilimleri açısından hem de tarih bilimi açısından gerçek olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir. Nevruz ise bahar mevsiminde kutlanan bir diğer bayramdır. Yeni gün anlamına gelen Nevruz kutlaması da bir rivayete göre Pişdâdî hanedanının kralı Cemşîd'e atfedilmektedir. Kral Cemşîd sarayda tahta oturduğu gün, onun için özel bir tören düzenlenmiştir. O gün ekinoksa denk geldiği için sonraki yıllarda, aynı zamanda Nevruz töreni düzenlenmiştir. Sonuç olarak, dini nitelikten ziyade ulusal nitelik taşıyan, bu iki bayram da bahar mevsiminin başlangıcında birbirine yakın tarihlerde kutlanmaktadır. Geçmişten günümüze eğlenceli ziyafetlerin düzenlendiği, o günlere özel yiyeceklerin pişirildiği, hediyeleşmenin olduğu bu kutlamalar sayesinde insanlar bir araya gelerek içlerindeki milli ruhu canlı tutmuşlardır.

Kaynakça

- Adamson M. W. (2004). Food in Medieval Times, Greenwood Press, London.
- Adeney W. F. (1908). Ezra, Nehemiah, and Esther, A. C. Armstrong and Son, New York.
- Ahsen M. M. (2019). Abbasiler Döneminde Sosyal Hayat 170-289 Hicri/786-902 Miladi, (Çev.) Şen, M.E., Ankara Okulu Yay., Ankara.
- Aşrafî H. ve Razavi Ebû'l Fazl, “Zemînha-i İctimai Estemrar Ceşnha-i İrani Der Garn-ı Nohostin İslami”, Mecelle Pejuheşha-yi Tarih-i İran ve İslam, 1396(21):117-142
- Azkai P.(1353). Nevruz Tarihçe ve Morecceh Şenasi, İntişarat Vüzarat Ferheng ve Honer,Tahran.
- Boyce M., “Nowruz- In the Pre-Islamic Period,” Encyclopædia Iranica, 2000.
- Burgan M. (2010). Great Empires of the Past: Empires of Ancient Persia, Chelsea House Publishers, New York.
- Central Conference of American Rabbis,(1912). The Union Praybook for Jewish Worship, Bloch Publishing, New York.
- Ebû Osmân el-Câhız (2015). Saray Adabı Kitâbü't Tâc fî ahlâki'l mülûk, (Çev.) Benli, A., Klasik Yayınları, İstanbul.
- Firdevsî (1994). Şehname(C.I), (Çev.) Lûgal N. ve Akyüz K., Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Fox M. V. (1991). Character and Ideology in the Book of Esther, University of South Carolina Press, Columbia.
- Gindin T.E.(2020).The Book of Unmasked, Zeres Books, Israel.
- Golabchi M. ve Khorramirouz M. “Assessment of Structural Components of Iranian Heritage Building: Persepolis”, Structural Studies, Repairs and Maintenance of Heritage Architecture, 2009 (109):161-172.
- Golshani K. ve Rezaei F., Ancient Iran Celebrations, WALIA Journal, 2014 (30/1):195-197

- Gould H. F.(1895). *Esther: A Scripture Narrative*, D. Appleton & CO., New York.
- Greenstein J. (1946). *Purim Portfolio*, Zionist Organization of America, New York.
- Haupt P.(1906). *Purim, Address Delivered at the Annual Meeting*, The John Hopkins Press, Leipzig.
- Heinrich K. A. (1908). *Heortology: A History Of The Christian Festivals From Their Origin To The Present Day*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London.
- İbn Belhî (1385). *Fârsnâme*, (Tsh.) Le Strange, Reynold A. N., İntişarat Asatir, Tahrân.
- Jewish Encyclopedic Handbooks Central Yiddish Culture Organization (CYCO) (1948). *The Jewish People Past and Present Vol.II*, New York.
- Kirkpatrick A.F (Ed.).(1907). *The Book Esther*, Cambridge University Press Warehouse, London.
- Mahmud b.Muhammed el-Hüseyin el-İsfehani(1364). *Destur'ul Vüzera*, (Tsh.) Nejad, R. E. Nejad, İntişarat Emir Kebir, Tahrân.
- Malter, H. "Purim", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls Company, New York- London, 1901(10):274-279.
- Margous M. L. ve Marx A.(1945). *A History of the Jewish People*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Mendes H. P.(1917). *Esther and Harbonah*, The Gorham Press, Boston.
- Miles J., "A Tale of Two Purims: Food-Identity Ideology and Purim Reception from the Late Persian to the Byzantine Christian Era", *Biblical Interpretation*, 2020 (28): 303-326
- Nadar S., "Gender, Power, Sexuality and Suffering Bodies in the Book of Esther: Reading the Characters of Esther and Vashti for the Purpose of Social Transformation", *Old Testament Essays*, 2002(15/1):113-130.
- Oloumi M., "Nowruz, Customs and the Musical Mughams of Nowruz", *International Journal of Arts and Commerce*, 2015 (4/6):89-99
- Rose J.(2015). "Festivals and the Calendar", s.379-391, (Edt.) Stausberg M., Sohrab Y. ve Vevaina D., *The Wiley Blackwell Companion to Zoroastrianism*, The Wiley Blackwell, UK.
- Roth C. (1948). *A Shorth History of the Jewish People -Illustrated Edition Revised and Enlarged*, Reader in Jewish Studies in the University of Oxford, East and West Library ,London.
- Salem Y.(t.y). *Oruçtan Ziyafete Purim'in Mahiyetini Anlamak*, Şalom La'am Merkezi Gavriel Sar Yisrael Vakfı- Oz Vehadar Yay.
- Scott W. A. (1859). *Esther The Hebrew -Persian Queen*, H. H. Bancroft & Co, San Fransico.
- Seligsohn, M.(1902). "Shushan (Susa) Purim", s.316, *The Jewish Encyclopedia*, Funk and Wagnalls Company, New York-London.
- Shadia M.(2017). *The Legandery Cuisine of Persia*, Grup Street,London.
- Shahbazi, A. S., "Nowruz- In the Islamic Period," *Encyclopædia Iranica*, 2000, s.y.
- Shoshan,B. (2006). "Nawruz",s.559-560, (Edt.) Meri, J. W., *An Encyclopedia Medieval Islamic Civilization Volume I*, Routledge Taylor & Francis Group, Newyork.
- Wan S., "Those days of Holocaust will Cease But 'These Days of Purim Will Never Cease : A Practical Theology of Purim", *Australian Journal of Jewish Studies*, 2020(33): 40-57
- Zeitlin S.(1922). *Megielalt Taanit as a Source for Jewish Chronology and History in the Hellenistic and Roman Periods*, In *Partial Fulfilment of the Requirements fort he Degree of Doctor of Philosophy in the Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning*, Oxford University Press, Philadelphia.
- Zekrgoo, A. H., "Norūz: Treading Time,Nature,Faith And Culture",*Kanz Philosophia*, 2015(5): 1-17

Presentation ID / Sunum No: 51

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-2024-7831

| 377

Filistinli Terörü: Ma'alot Katliamı

Doç. Dr. Diren Çakmak
Hitit Üniversitesi

Özet: Yahudiler, dünyanın acıya en dayanaklı halklarından birisidir. İsraili Yahudiler ise, dünyanın başka yerlerinde yaşayan Yahudilerden acıya daha fazla dayanaklıdır. Filistinli terörü İsraili Yahudilerin yaşam sevinçlerini öldürememiştir. Bununla beraber, her terör olayının İsrail toplumunu sarstığı bir gerçektir. Terör olaylarından en can yakıcı olanlar, çocukların ve gençlerin katledildikleri olaylar olmuştur. 15 Mayıs 1974'te gerçekleşen Ma'alot Katliamı İsrail toplumunu çok sarsan terör olaylarından birisidir. İsrail toplumu, Holokost'un ve Arap ülkelerinden sürülen Yahudilerin acılarını saramamışken, bütün acı hatıraları tazeleyen Ma'alot Katliamı ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Filistinli teröristler, 22 çocuğu öldürmüşler ve 68 çocuğu yaralamışlardır. Filistinli teröristler, öldürmeden önce kurbanlarına işkence etmişlerdir. Rehin alınan çocuklar, aç ve susuz bırakılmışlardır. Çocukların tuvalete gitmelerine izin verilmemiş, çocuklar oldukları yere idrarlarını yapma ve dışkılamak zorunda kalmışlardır. Filistinli teröristler, kurbanlarına yeryüzünde cehennemi yaşatmışlardır. Filistinli teröristlerin öldürmekle yetinmeyip, öldürmeden önce kurbanlarına işkence etmelerinin tek bir nedeni vardır: Yüksek düzeyde antisemitizm. Filistinli terörünü özgün kılanın antisemitizm olduğunu söylemek doğru olur. Bu çalışmada, 15 Mayıs 1974'te gerçekleşen Ma'alot Katliamı incelenmektedir. Çalışmada, Filistinli teröristlerin Ma'alot'a nasıl sızdıkları anlatılmakta, İsraili çocukların rehin alınmaları süreci açıklanmakta ve rehinelere katliamının ayrıntılarına yer verilmektedir. Çalışma, Türkçe literatürde ilk olması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Filistin, Ma'alot Katliamı, Antisemitizm, Terör.

Palestinian Terror: the Ma'alot Massacre

Abstract: The Jews are one of the most suffering peoples in the world. Israeli Jews, on the other hand, are more resistant towards suffering than Jews living in other parts of the world. Palestinian terror could not kill the joy of life of Israeli Jews. However it is a fact that every terrorist incident shakes Israeli society. The most hurtful ones among the terrorist incidents were the murders of children and young people. The Ma'alot Massacre, which took place on May 15, 1974, is one of the terrorist incidents that shook the Israeli society. While the Israeli society could not cope with suffering of the Holocaust and the Jews expelled from Arab countries, it had to cope with the Ma'alot Massacre, which refreshed all painful memories. Palestinian terrorists killed 22 children and injured 68 children. Palestinian terrorists tortured their victims before killing them. The children who were taken hostage were left without food and water. Children were not allowed to go to the toilet, they had to urinate and defecate wherever they were. Palestinian terrorists have made their victims experience hell on earth. There is only one reason why Palestinian terrorists do not just kill, but torture their victims before killing them: high level of antisemitism. It would be correct to say that it is antisemitism that makes Palestinian terror unique. This study examines the Ma'alot Massacre, which took place on May 15, 1974. In the study, it is explained how Palestinian terrorists infiltrated Ma'alot, the course of taking Israeli children hostage is described and the details of the massacre of the hostages are included. The study is important in that it is the first in the Turkish literature.

Keywords: Israel, Palestine, Ma'alot Massacre, Antisemitism, Terror.

1. Giriş

Ma'alot, Arap devletlerinden sürülen Yahudi mültecilerin, Temmuz 1957'de yaşamaya başladıkları İsrail'deki yerleşim yerlerinden birisidir. Fas, Tunus ve Mısır'da sevdiklerini bırakan Yahudi mülteciler,

mallarına ve mülklerine veda etmek zorunda bırakılmışlar; Fas'ta, Tunus'ta ve Mısır'da atalarının ve analarının mezarlarının üzerine binalar yapılacağını ve sinagoglarının ahırlara çevrileceğini bilerek, sevdiklerini kalplerine gömmüşler, hayatlarına sıfırdan, Ma'alot'taki çadırlarda başlamışlardır. Kuruluşunun üzerinden henüz on yıl geçmemiş olan İsrail'in, yüz binlerce Yahudi mülteciye insanca yaşama olanağı sunmakta zorlanacağı gerçeğine gözlerini kapatan uluslararası toplumdan bağış beklemek yerine, Yahudi mülteciler, kendi hayatlarını kendileri kurmuşlardır. Uluslararası toplumun asalaklarından olmamışlardır.

Ma'alot, 29 Ekim 1959'da elektrik şebekesine bağlandığı zaman, Ma'alot sakinleri, Filistinli terörüne karşı kendilerini daha güvende hissedecekleri için mutlu olmuşlardır. Ma'alot, 16 Mayıs 1963'te, Tarshicha ile birleştirilip, kalkınmada öncelikli şehir ilan edildiğinde, Ma'alot sakinleri, çadırlarda yaşadıkları ve toprak yollardan Ma'alot dışındaki yerlerde çalışmaya gittikleri günleri geride bırakacak olmanın keyfini çıkartmışlardır. Çalışmak ve usanmadan çalışmak suretiyle, geleceklerini inşa etmek için verdikleri mücadelenin ödülünü, 1965'te, Ma'alot'taki ilk ticaret merkezinin açılışıyla alan Ma'alotlu Yahudiler; Lübnan sınırında konuşlanmış uluslararası barış gücünün Ma'alot'a Lübnan'dan sızan teröristleri her defasında fark edemeyişi öykülerinden mağduriyet üretmemişler, İsrail güvenlik güçlerine takviye sayılabilecek özsavunma ekiplerini kurmuşlardır. Böylece, yataklarına sağ yatan çocuklarının, sabah yataklarından sağ kalkmalarını temin etmeye çalışmışlardır. Ancak devletin aldığı bütün tedbirlere ve özsavunma ekiplerinin gayretlerine rağmen, Ma'alot, Filistinli terörüne kurban vermekten kurtulamamıştır.

Bu çalışmada, 15 Mayıs 1974'te gerçekleşen Ma'alot Katliamı incelenecektir. İlk Filistinli teröristlerin Ma'alot'a nasıl sızdıkları, sonra İsrailli çocukların rehin alınmaları süreci anlatılacak ve rehinenlerin katliamının ayrıntılarına yer verilecektir. Çalışma, Türkçe literatürde ilk olması bakımından önemlidir.

2. Filistinli Teröristlerin Ma'alot'a Sızmaları

Filistinli teröristler, 11 Nisan 1974'te, Kiryat Shmona'da, 8'i çocuk olmak üzere, 18 İsrailli'yi katletmişlerdir (Collier, 09.10.2017). Katledilen kişilerin isimleri ve yaşları şöyledir: Yochevet Shitrit (11), Aharon Shitrit (8), Motti Shitrit (4), David Cohen (7), Shula Cohen (14), Avi Biton (5), Anat Biton (2), Rachel Stern (8), Fanny Shitrit (30), Esther Cohen (40), Mirim Guerta (30), Yakov Guerta (30), Shimon Biton (30), Anisa Stern (47), Shaul Ben Eliahu Ramrejkar (64), Esther Vasnah (60), Mordecai Gerbi (20), Suweil Awlack (20). Katledilenlerden Suweil Awlack dışındakiler Yahudi'dir. Suweil Awlack, İsrail yurttaşı Bedevi olup, katledilenler içinde silahlı tek kişidir. Katledilen Yahudiler, Kiryat Shmona sakinlerindendir. Suweil Awlack ise, Tarshicha'dandır.

Kiryat Shmona'daki katliamda, 15 kişi ağır yaralanmıştır (JTA, 18.04.1974). Filistinli terörüne cevap olarak, İsrail Hava Kuvvetleri, terör yuvası olan Lübnan'daki Filistinli mülteci kampını bombalamıştır. Kiryat Shmona'daki katliamdan bir ay sonra, yaklaşan İsrail Bağımsızlık Günü'nün şerefine, 12 Mayıs 1974'te, Safed'deki dindar Yahudilerin gittiği bir okul, 115 çocuğun katılacağı gezi için, Eğitim Bakanlığı'ndan izin almıştır. Yaşları 13-18 arasında olan İsrailli çocukların beden eğitimi için düzenlenen gezi, çocuklarda iyi yurttaşlık bilincinin oluşturulmasına ve askerlik öncesinde çocukların fiziksel yeteneklerinin geliştirilmesine dönük bir gezidir. İzci kampı olarak düşünülebilir. Zor koşullara dayanıklılığı artırmaya dönük bu gezilerin, Eğitim Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı işbirliğinde, Gadna (G'dude No'ar yani Gençlik Taburu) programı kapsamında gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Negev için düzenlenen gezinin planında, sınırdan Filistinli terörist sızmaları olabileceğine dair İsrail güvenlik güçlerinin bilgilendirmesi nedeniyle, değişiklik yapılmış ve gezi grubu Achziv'e gidip Ma'alot civarında kamp kurmakta karar kılmıştır. İsrail polisi, gezi grubunun geceyi doğada geçirmemesi ve Ma'alot'daki Netiv Meir Gramer Okulu'nda geceleme kaydıyla, gruba izin vereceğini söylemiştir. Gezi grubu sorumluları öneriyi kabul etmişlerdir.

12 Mayıs 1974'te, Lübnan'daki Filistinli mülteci kamplarında terör eylemleri için eğitilen Ziyad Abdar Rahim Ka'ik, Ali Ahmad Hasan al-Atmah ve Muhammed Muslih Salim Dardour, Lübnan'dan İsrail'e sızmışlardır. Ziyad Abdar Rahim Ka'ik (1952-1974) bir Arap köyü olan Taibe'de doğmuştur. Şubat 1973'te, İsrail'den Lübnan'a geçerek, Filistinli terör örgütlerinden olan Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ne katılmıştır. İsrail yurttaşı Araplardandır. Ali Ahmad Hasan al-Atmah (1947-1974) Hayfa'da doğmuştur. Hayatta kalan çocukların beyanına göre, en acımasız olan teröristtir. En can yakıcı işkenceleri yapan militandır. İsrail yurttaşı Araplardandır. Muhammed Muslih Salim Dardour (1954-

1974) Yerusalayim'in doğusunda Beit Hanina'da doğmuştur. Filistinlidir ve terör grubunda İbranice bilmeyen tek kişidir.

Üzerlerinde SSCB yapımı cephaneye yelekleri bulunan teröristler, AK-47 kalaşnikoflar ile Çekoslovakya yapımı patlayıcılar ve çok sayıda el yapımı bombalarla, 13 Mayıs 1974 gecesini, bir Dürzî Köyü olan Hurfiesh'e yakın bir yerdeki meyve bahçesinde geçirmişlerdir. 14 Mayıs 1974 sabahında, Moshav Zuriel yönünden Elkoush kavşağına doğru seyreden, içinde Fassuta Köyü'nden 8 Hristiyan Arap kadının bulunduğu araca saldıran teröristler, aracın şoförü Bedevi 1 erkek ile 7 kadını yaralamışlar ve bir kadını öldürmüşlerdir. Öldürülen kadının adı Hasibah Shala'dır (27). Bedevi şoför, Al-Aramsha Köyü mukimidir. Şoförün adı Fain Saad'dır (24). Saldırıya uğrayan kişilerin isimleri ve yaşları şöyledir (Marks, 25.08.2014): Aebileh Kasis (17), Suad Jiris (20), Fahimah Jiris (17), Sameeya Matar (22), Suaed Matar (16), Marta Huri (42), Violet Dakwar (23). Teröristlerin Arap kadınlara saldırmalarının nedeni, Yahudilerin arazisinde çalışıyor olmalarıdır. Yaralıların hastaneye kaldırılmaları sonrasında, teröristlerin terör eylemini gerçekleştirip, önceki benzer eylemlerde olduğu üzere, Lübnan'a geri kaçtıkları sanılmıştır. Filistinli teröristlerin zincirleme şekilde bir dizi terör eylemi gerçekleştirecekleri öngörülememiştir. Zincirleme şekilde terör eylemini planlayan kişi Khaled Nazzal'dır (1948-1986). Khaled Nazzal, söz konusu tarihte, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'nin merkez komitesi sekreteridir. Ma'alot Katliamı sırasında Suriye'dedir.

14 Mayıs 1974 gecesini, Filistinli teröristler, Ma'alot'a girmişlerdir. Gece nöbet tutan Ma'alot'un öz savunma güçlerini atlatmayı başarmışlar ve bir evin içine dalarak aileyi taramışlardır. Teröristler, yedi aylık hamile anne Fortuna Cohen'i ve baba Yoseph Cohen'i çocuklarının gözleri önünde öldürmüşlerdir (JVL, 2022). 16 aylık Yizthak, beş yaşında Biya ve Moshe Eli ateş altında kalmış, katliamdan ağır yaralı olarak Yitzhak ve Biya sağ çıkmış, Moshe Eli ölmüştür. Hamile annenin karnının delik deşik edildiği akla geldiğinde, katliamın sadece hayatta kalan çocuklarda değil, İsrail halkında da büyük travma yaratmış olduğunu tahmin etmek mümkündür.

3. İsraili Çocukların Rehin Alınmaları

Bir katliamdan diğerine koşan teröristlerin son durağı, Ma'alot'daki Netiv Meir Gramer Okulu olmuştur. Cohen ailesini katlettikten sonra, okulun yerini yolda karşılaştıkları çöp toplayıcısı Yakov Kadosh'a soran teröristler, Yakov Kadosh'u önce tartaklamışlar ve sonra ona ateş etmişlerdir. Yakov Kadosh ölü taklidi yaptığı için hayatta kalmıştır. Teröristler, Netiv Meir Gramer Okulu'nu bulmuşlar, okula girmişler, okulu hava uçuracak düzeneği kurmuşlar ve sınıflarda uyuyan öğrencileri rehin almışlardır. Rehin alınanlar arasında yetişkinler de vardır.

Gezi grubunda bulunan yetişkinler şu kişilerdir (Marks, 25.08.2014): Üç öğretmen Zion Cohen, Pinchas Vaknin ve Edna Strolovich, din görevlisi Rabbi Yoseph Amar, koruma görevlisi Meir Amar, iki askeri sağlık görevlisi Narkis Mordecai ve Ricki Chani, gezi rehberi Yossi Amrosi ve şoför Micah Gantz. Teröristler okula girdiklerinde, Zion Cohen, Yoseph Amar, Meir Amar ve Micah Gantz ile 17 çocuk binanın pencerelerinden kaçmayı başarmışlardır. Teröristler, sağlık görevlilerinden birini, İsrail makamlarına taleplerini iletin diye serbest bırakmışlardır. Teröristler, 15 Mayıs 1974'te saat 18.00'a kadar, İsrail hapishanelerinde bulunan, aralarında Japon terörist Kōzō Okamoto'nun da yer aldığı, 23 terörist mahkûmun serbest bırakılmasını istemişlerdir.

Kōzō Okamoto yargılanması sırasında, terör eylemini planlayanlar arasında yer almadığını öne sürmüştür (Steinhoff, 1976). Kōzō Okamoto'nun, Filistinli teröristlerle dayanışmak amacıyla, 30 Mayıs 1972'de gerçekleştirilen, 8'i İsraili ve 16'sı yabancı turist olmak üzere, 24 kişinin öldüğü Lod Havaalanı Katliamı faillerden olduğu için hapis yattığını hatırlatmak gerekir. (PMW, 12.04.2016). Komünist militan grubu olan 'Japon Kızıl Ordu' mensubu Takeshi Okudaira, Yasuyuki Yasuda ve Kōzō Okamoto'nun planladığı terör eyleminde, teröristlerden Kōzō Okamoto hayatta kalmış, diğer iki terörist eylem sırasında ölmüştür.

Ma'alot Katliamı teröristlerinin serbest bırakılmasını istedikleri 23 kişinin çoğunluğu, büyük katliamlar gerçekleştirmiş ve ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış kişilerdir. Teröristler, serbest bırakılmasını istedikleri 23 mahkûmun Şam'a (Suriye) veya Lefkoşa'ya (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) sağ ulaştıklarının teyidi olarak, İsrail'deki Fransa ve Romanya Büyükelçisi'ne şifreli mesaj geleceğini ve mesajın iki Büyükelçi tarafından kendilerine okulda iletilmesi ve doğru çıkması sonrasında, rehine çocukların serbest bırakılacağını İsrail'e bildirmişlerdir. Şifreli mesajın saat 18.00'a kadar kendilerine

gelmemesi durumunda, teröristler, okulu havaya uçuracaklarını belirtmişlerdir. Teröristlerin taleplerini öğrenir öğrenmez, İsrail, çocukların serbest bırakılmaları için iş birliğine hazır olduğunu göstermek amacıyla, iki terörist mahkûmu serbest bırakmış ve Fransa ve Romanya Büyükelçileri ile okulun bulunduğu yere göndermiştir. Teröristler, şifreli mesajı getirmeksizin okul binasına yaklaşan Fransa ve Romanya Büyükelçilerini öldüreceklerini söylemişlerdir. Ciddi olduklarını göstermek için, teröristler, okulu bir yükselti üzerinden gözleyen, bir aylık bebek babası, Ma'alot sakinlerinden Sylvian Zerach'a ateş açmışlardır. Çok fazla kan kaybeden Sylvian Zerach kurtarılamamış ve ölmüştür.

4. Filistinli Teröristlerin Rehineri Katletmesi

İsrailli yetkililer, Filistinli teröristlere dair tecrübelerinden hareketle, hem mahkûm teröristlerin tamamını serbest bırakıp, hem de çocukların cansız bedenleri ile karşılaşma ihtimalini hesaplamak zorunda kalmışlardır. İsrail makamlarının izlenecek stratejiyi belirlemesi zaman almış, bu da, rehine çocukların ailelerinin acısını artırmıştır. Ayrıca İsrail açısından, eli kanlı teröristlerin serbest bırakılması etik bir ikilem yaratmıştır. Serbest bırakılması istenilen mahkûmların katletmiş oldukları insanlara ödemesi gereken manevi borç bir yanda, İsrail'in geleceği olan çocukların hayatta tutulması diğer yanda, İsrailli Yahudiler büyük bir acıya dayanıklılık sınavı vermişlerdir.

İsrailli yetkililer, çocukların yarısını teröristlerin öldürmeyi planladıklarını düşünmüşlerdir. Şöyle ki, teröristler, 23 mahkûmun serbest bırakılma teyidi yapıldıktan, yani kendilerine doğru şifreli mesaj Büyükelçiler tarafından getirildikten sonra, rehine çocukların yarısını serbest bırakacaklarını, İsrail tarafından hazırlanacak bir uçakla, adı sonradan açıklanacak bir Arap ülkesine, çocukların diğer yarısıyla gideceklerini, beraberlerinde götürdükleri çocukları oraya vardıklarında serbest bırakacaklarını söylemişlerdir. Ancak teröristlerin, çocukları rehin almadan önce, bir dizi katliam yaptıkları aklı geldiğinde, katliamların bedelini ödemelerinin gerekliliği bir yana; Yahudileri sırf Yahudi oldukları için öldüren teröristlere güvenmenin yanlış olduğunu düşünen İsrailli yetkililer, Suriye ile BM yetkilileri aracılığıyla temasa geçmişlerdir. Suriye makamları, teröristlerin, rehine çocuklarla, Suriye'ye, BM uçağıyla inişine onay vermiştir. Öte yandan, bir türlü şifreli mesaj konusu açıklığa kavuşturulamamıştır (Israel MFA, 20.05.1974). Şöyle ki, Fransa ve Romanya Büyükelçileri aracılığıyla, şifreli mesajın nasıl büyükelçilere ulaştırılacağı Lübnan ile tüm temaslara rağmen netleşmemiştir. Teröristler, şifreli mesaj konusunda tutarsız beyanlarda bulunmuşlardır.

İsrailli yetkililer, çocukların yarısının öldürülmesinin güçlü bir ihtimal olduğunu düşünerek, özel kuvvetlerle yapılacak kurtarma operasyonunda, hiçbir çocuğun ölmeyeceği veya az sayıda çocuğun öleceği olası iki sonucu göze almakta karar kılmışlardır. Böylece rehine kurtarma operasyonu gerçekleştirilmiştir. Teröristler, okulu patlatmayı başaramamışlardır. Ancak teröristler, ölmeden önce, olabildiğince çok çocuğu öldürmeye çalışmışlardır. Çocukları tarayan Filistinli teröristler, 22 çocuğu öldürmüşler ve 68 çocuğu yaralamışlardır (Fishkoff, 05.05.2011). Ölen 22 çocuğun tek suçu Yahudi doğmuş olmaktır. Kurtarma operasyonunda, üç terörist öldürülmüştür. Katledilen çocukların isimleri ve yaşları şöyledir (Jacobson, 18.06.2016): Ilana Turgeman (15), Zvia Mor-Yoseph (15), Rachel Aputa (16), Yocheved Mazoz (15), Sarah Ben-Shimon (15), Yona Sabag (15), Yafa Cohen (17), Shoshana Cohen (17), Michal Sitrok (16), Malka Amrosy (15), Aviva Saada (15), Yocheved Deri (17), Yakov Levi (17), Yakov Kabla (17), Rina Cohen (15), Ilana Ne'eman (15), Sarah Madar (15), Tamar Dahan (16), Sarah Sofer (15), Lilly Morad (16), David Madar (17), Yehudit Madar (16).

Hayatta kalan çocuklar kendilerini büyük bir kan gölü içinde bulmuşlardır. Sonradan öğrenildiği üzere, kanlı ve acılı bekleyiş süresince, aç ve susuz bırakılan rehine çocukların, tuvalete gitmelerine izin verilmemiş, oldukları yere idrarlarını yapmak ve dışkılamak zorunda kalmışlardır. Bazı çocuklar, susuzluktan ölmek için idrarlarını içmişlerdir. Teröristler, uzun bekleyiş sırasında, çocuklara ağır işkenceler yapmışlar, çocuklara yeryüzünde cehennemi yaşatmışlardır. Ölen çocukların ailelerinin acısının büyüklüğü bir yana, arkadaşlarının gözlerinin önünde ölümüne tanıklık eden çocuklar, hayatta kalmanın suçluluğunu hissetmişlerdir. Ölen çocukların ailelerinin çocuklarının son sözlerinin neler olduğunu ve en son ne yapıyor olduklarını öğrenme isteklerine, hayatta kalan çocukların verdikleri yanıtlar yürek burkucu olmuştur.

İsrail toplumu, Holokost'un ve Arap ülkelerinden sürülen Yahudilerin acılarını saramamışken, bütün acı hatıraları tazeleyen Ma'alot Katliamı ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, Ilana Ne'eman'ın ölmeden önce ailesine yazdığı mektuba yer vermek isabetli olur (Jacobson, 18.06.2016):

Sevgili Anneciğim ve Babacığim, merhaba. Saat şu an 11.00. Yaşamak için kaç saatim kaldı bilmiyorum. Bu yüzden size yazıyorum. Anneciğim, seni dinlemediğim ve geziye çıktığım için üzgünüm. Evet, beni kalmaya zorlamadın, fakat benim için çok endişelendiğini ve geziye çıkmamı istemediğini biliyorum. Ama ben geziye çıktım. Çünkü yapmam gerekiyordu. Bana verdiğiniz eğitim ve sizle geçirdiğim harika yıllar için size teşekkür etmek istedim. Çok teşekkür ederim, sayenizde harika yıllar yaşadım. Şimdi 15 buçuk yaşıdayım ve ölmem gerekirse, sessizce, onurumla ve inancımınla öleceğim. Evet, bana verdiğiniz inançla. Bana inançsız bir yaşamın anlamsız ve çok acı verici olduğunu söylediniz her zaman. Şimdi bu zor zamanda inancım sapasağlam ve siz haklı çıktınız. Hayat insana pek çok seçenek sunuyor. Ancak ne zaman nerede doğacağımı ve kimden doğacağımı, neredeyse hiçbir şeyi seçmem mümkün olmadıysa da, iyi bir hayata sahip oldum. İsrail’de harika ebeveyne sahip, dindar bir çocuk oldum. Fazla zamanım yok, hak etmedim, muhtemelen de hak etmeyeceğim. Ancak sayenizde, sıradan zamanlarda, kısa ve karanlık zamanlarda, onur sınavını geçebildim. Anneciğim, ben öldüğümde, çok ağlama. Rivka’nın bebeği olduğunda, ona İlan veya İlana adını verin ve onu da benim gibi güçlü bir insan olarak yetiştirin. Onu öyle yetiştirin ki, hayattaki amacının ne olduğunu ve neden doğduğunu bilsin. Biliyorum, ben doğmadan önce zor bir hayatınız vardı ve ben doğduktan sonra da hayatınız zor oldu. Öldüğümde hayatınız daha da zor olacak. Ama unutmayın ki, bütün zorluklar nihayetinde neşe ve huzur getirir. Ağlamıyorum. Gözlerim kuru. Öldüğümde canım acımayacak ve üzgün değilim. Ve son saatimde ‘Duy ey İsrail’ (Shema Israel) dediğimde, sizi düşünüyor olacağım. Bu yolculuğu yapmalıydım. Hayatı yaşamayı bırakmamalıyız. Tehlike her yerde var ve eğer cennete gideceksek, tehlike her yerde olacaktır. Barınaklarda saklanırsak, tehlike daha da büyür. Ahlaklı bir hayat sürmek ve Tanrı için ölmek en iyisi. Bu mektup benim son sözüm olacak. Lütfen bu mektubu ailenin bütün üyelerine gösterin, onlara kocaman sevgilerimi iletin. Tüm arkadaşlarıma ve komşularıma başarı diliyorum! Bu benim son şansım, bir saat içinde sizden ayrılıyorum. Sonsuza kadar hoşçakalın. Sevgilerimle, kızınız İlana.

İsraili Yahudiler, 1973’teki Arap-İsrail Savaşı’nda kaybettikleri canların yasını tutmaktayken, bu büyük acının üzerinden bir yıl geçmeden, Ma’alot Katliamı ile sınanmışlardır. Ma’alot Katliamı, İsraililere yönelik, son katliam olmamıştır.

Bugüne kadar, Filistin Yönetimi, Ma’alot Katliamı için özür dilememiştir. Özür dilemek şöyle dursun, olaydan daima gurur duymuştur. Öyle ki, tartışmalı topraklardaki Filistinli belediyelerden olan Cenin Belediyesi, Ma’alot Katliamı’nı örgütleyen Filistinli terörist Khaled Nazzal adına, şehrin meydanına, 19 Haziran 2017’de bir anıt dikmiştir. İsrail, Filistinli Yönetimi’nden bu anıtın kaldırılmasını istemiştir. Önce kaldırılan anıt, 24 Haziran 2017’de yeniden şehir meydanına konulmuştur. İsrail, anıtın kaldırılması talebini yinelemiştir. Olumlu yanıt alınmayınca, İsrail güvenlik güçleri, anıtı bizzat kaldırmışlardır (Times of Israel, 01.07.2017).

5. Sonuç

Yahudiler, dünyanın acıya en dayanıklı halklarından birisidir. İsraili Yahudiler ise, dünyanın başka yerlerinde yaşayan Yahudilerden acıya daha fazla dayanaklılardır. Zira Filistinli terörü İsraili Yahudilerin yaşam sevinçlerini öldürememiştir. Bununla beraber, her terör olayının İsrail toplumunu sarstığı bir gerçektir. Terör olaylarından en can yakıcı olanlar, çocukların ve gençlerin katledildikleri olaylar olmuştur.

15 Mayıs 1974’te gerçekleşen Ma’alot Katliamı İsrail toplumunu çok sarsan terör olaylarından birisidir. İsrail toplumu, Holokost’un ve Arap ülkelerinden sürülen Yahudilerin acılarını saramamışken, bütün acı hatıraları tazeleyen Ma’alot Katliamı ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Filistinli teröristler, 22 çocuğu öldürmüşler ve 68 çocuğu yaralamışlardır. Filistinli teröristler, öldürmeden önce kurbanlarına işkence etmişlerdir. Rehin alınan çocuklar, aç ve susuz bırakılmışlar, kurbanların tuvalete gitmelerine izin verilmemiş, oldukları yere idrarlarını yapma ve dışkılamak zorunda kalmışlardır. Filistinli teröristler, kurbanlarına yeryüzünde cehennemi yaşatmışlardır. Filistinli teröristlerin öldürmekle yetinmeyip, öldürmeden önce kurbanlarına işkence etmelerinin tek bir nedeni vardır: Yüksek düzeyde antisemitizm. Filistinli terörünün özgün kılanın antisemitizm olduğunu söylemek doğru olur.

Kaynakça

Collier, David, "My Name is Rachel X", <https://www.jewishpress.com/>, 09.10.2017.

Fishkoff, Sue "Documentary Recalls The Horrors of Ma'alot School Massacre", <https://www.jta.org/>, 05.05.2011.

Israel Ministry of Foreign Affairs, "The Yom Kippur War and Aftermath: Statement to the Knesset By Prime Minister Meir", <https://mfa.gov.il/>, 20.05.1974.

Jacobson, William A., "1974 Ma'alot Massacre: My Search For the Brother and Sister in the Iconic Photo", <https://legalinsurrection.com/>, 18.06.2016.

Jewish Telegraphic Agency, "Massacre of 18 in Kiryat Shmona Continues to Provoke Indignation", <https://www.jta.org/>, 18.04.1974.

Jewish Virtual Library, "Ma'alot Massacre", <https://www.jewishvirtuallibrary.org/>

Marks, Yakov, "The Massacre in Ma'alot", The Times of Israel, 25.08.2014.

Palestinian Media Watch, "Official PA Daily: Terrorists Who Killed 18 Israelis in 1974 Were 'Heroes' and 'Martyrs'", <https://palwatch.org/>, 12.04.2016.

Steinhoff, Patricia G., "Portrait of a Terrorist: An Interview with Kozo Okamoto", Asian Survey, vol. 16, no. 9, September 1976, pp. 830-845.

Times of Israel, "Israeli Forces Enter Jenin to Remove Monument to Terrorist", The Times of Israel, 01.07.2017.

Presentation ID / Sunum No: 50

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-2024-7831

| 383

İsrail'in Terörle Mücadelesi: Cenin Katliamı

Doç. Dr. Diren Çakmak
Hitit Üniversitesi

Özet: Ekim 2000'den Mart 2002'ye kadar, Cenin mülteci kampında yaşayan Filistinli teröristler tarafından planlanan canlı bomba eylemlerinin amacına ulaşp, çok sayıda İsrailli sivilin katledilmesi üzerine, İsrail tarafından, 29 Mart 2002'de terörle mücadele operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyon kapsamında, İsrail, 3-11 Nisan 2002 tarihlerinde, Cenin'i terörden arındırmaya çalışmıştır. Operasyon kapsamında, Cenin'de 53 Filistinli ölmüştür. Ancak antisemitler tarafından, Cenin'de 1000'den fazla Filistinli sivilin öldürüldüğü öne sürülmüştür. Operasyonda 23 İsrail askeri şehit olmuştur. Çok sayıda İsrail askeri ve Filistinli militan yaralanmış, İsrail Ordusu hayatta kalan Filistinli militanları tutuklamıştır. Filistin Yönetimi, 1000'in üzerinde Filistinli sivilin öldüğünü öne sürdüğü için, BM bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Komisyonun yaptığı incelemeler neticesinde, 53 Filistinli'nin öldüğü ortaya çıkmıştır. BM raporu açıklanıncaya kadar, uluslararası medya, İsrail'in verdiği rakamlara değil, abartılı rakamlara itibar etmiştir. İsrail aklanmıştır. Ancak bugün bütün dünya, Cenin'de 1000'in üzerinde Filistinli öldüğünü sanmaktadır. Çalışmada, ilkin Cenin Katliamı safsatasının oluşturulması süreci anlatılmakta, daha sonra Cenin'de ölenlerin sayısı tartışmasına yer verilmekte ve Cenin üzerinden İsrail'in şeytanlaştırılması ele alınmaktadır. Çalışma Türkçe literatürde ilk olması bakımından özgündür.

Anahtar Kelimeler: Terör, İsrail, Filistin, Cenin, Antisemitizm.

Israel's Counter-Terrorism: The Jenin Massacre

Abstract: From October 2000 to March 2002, after the suicide bombings planned by Palestinian terrorists living in Jenin refugee camp achieved their purpose, and a large number of Israeli civilians were massacred, a counter-terrorism operation was launched by Israel on March 29, 2002. Within the scope of this operation, Israel tried to rid Jenin of terrorism on 3-11 April 2002. As part of the operation, 53 Palestinians died in Jenin. However, it has been claimed by antisemites that more than 1000 Palestinian civilians were killed in Jenin. In the operation 23 Israeli soldiers were killed. A large number of Israeli soldiers and Palestinian militants were injured, and the Israeli Army arrested the surviving Palestinian militants. As the Palestinian Authority claimed that over 1000 Palestinian civilians were killed, a UN commission of inquiry was established. As a result of the investigations of the commission, it was revealed that 53 Palestinians died. Until the UN report was announced, the international media relied on exaggerated numbers, not Israel's numbers. Israel has been acquitted. However, today, the whole world thinks that over 1000 Palestinians died in Jenin. In the study, first the period of creating the sophistry of the Jenin Massacre is explained, then the number of deaths in Jenin is discussed and the demonization of Israel through Jenin is described. The study is unique in that it is the first in the Turkish literature.

Keywords: Terror, Israel, Palestine, Jenin, Antisemitism.

1. Giriş

Yahudilerin orta çağ boyunca muhatap kaldığı 'kan iftirası', İsrail'in kuruluşu sonrasında, antisemitler tarafından İsrail'e uyarlanmıştır. Bu durum için tipik örnek, İkinci İntifada döneminde yaşanan 'Cenin Katliamı' iddiasıdır. Ekim 2000'den Mart 2002'ye kadar, Cenin mülteci kampında yaşayan Filistinli teröristler tarafından planlanan canlı bomba eylemlerinin amacına ulaşp, çok sayıda İsrailli sivilin katledilmesi üzerine, intihar bombacısı olarak eğitilen ve intihar bombacılarını azmettiren terör

hücrelerine ulaşmak, bu teröristleri etkisiz hale getirmek, patlayıcı üretilen laboratuvarları imha etmek ve silah depolarına ulaşmak için, İsrail tarafından, 29 Mart 2002’de başlatılan ve 21 Nisan 2002’ye kadar süren ‘Koruyucu Duvar Operasyonu’ adıyla anılan terörle mücadele operasyonu kapsamında, 3-11 Nisan 2002 tarihlerinde, Cenin’in terörden arındırılmasına dönük operasyon yürütülmüştür. Operasyon kapsamında, Cenin’de 53 Filistinli ölmüştür. Ancak antisemitler tarafından, Cenin’de 1000’den fazla Filistinli sivilin öldürüldüğü öne sürülmüştür.

Cenin Katliamı iddiası mesnetsiz olmasına rağmen, İsrailli Arap film yapımcısı ve yönetmen Muhammed Bekri, 2002’de, İsrail Ordusu tarafından Cenin’de katliam yapıldığı iddiasına dayalı bir belgesel film çekmiştir. Filmin adı “Cenin Cenin”dir. Muhammed Bekri, 2017’de, her yıl düzenlenen Lübnan’daki “Filistin Günleri” isimli festivale katılmış, festivalde, İsrail’i ırkçılıkla suçlayan ve Arap devletlerinin İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesinin hainlik olduğuna dair bir konuşma yapmıştır. Bunun üzerine, “Cenin Cenin” filmine dair İsrail kamuoyundaki tartışma yıllar sonra yeniden alevlenmiş, İsrail Kültür ve Spor Bakanı, İsrail’in kamu kaynaklarını kullanıp, İsrail düşmanlığı yapılamayacağını söylemiştir (Winer, 24.09.2017). Cenin olaylarını katliam olarak gösteren bir başka belgesel film, 2003’te gösterime girmiş olan, yapımcısı ve yönetmeni Fransız Yahudi yönetmen Pierre Rehov olan “Cenin’e Giden Yol” isimli filmidir. İsrail kamuoyunda “Cenin’e Giden Yol” filmine dair tartışmalar, 2018’de, Pierre Rehov’un Gazze’yi konu alan “Duman Perdesinin Arkası” isimli kısa filmiyle alevlenmiştir (Helmhold, 07.05.2018). Örneklerden anlaşılacağı üzere, Cenin’de 2002’de yaşananlardan yıllar sonra, Cenin olayları, İsrail gündemini meşgul etmeyi sürdürmüştür.

Çalışmada, İsrail’in Cenin’deki terörle mücadelesi incelenecektir. İlk Cenin Katliamı safsatasının oluşturulması süreci anlatılacak, daha sonra Cenin’de ölenlerin sayısı tartışmasına yer verilecek ve Cenin üzerinden İsrail’in şeytanlaştırılması ele alınacaktır. Çalışma Türkçe literatürde ilk olması bakımından özgündür.

2. Cenin Katliamı Safsatasının Oluşturulması

İsrail Ordusu, 3 Nisan 2002’de Cenin mülteci kampını kapalı askeri bölge ilan edip, sivillerin Cenin’i terk etmesi duyurusu yaptıktan sonra, yaklaşık 13000 kişinin yaşadığı kampta geriye yaklaşık 1500 militan ve militanlara ‘insan kalkanı’ olmak isteyen sivil kalmış, militanlarla işbirliği yapmayacak olan siviller Cenin mülteci kampını terk etmişlerdir (JVL, 2020).

Kampta çok sayıda evi bombayla tuzaklayan militanlar ile İsrail askerleri arasında sokak sokak ve ev ev çatışma yaşanmış, 23 İsrail askeri şehit olmuş, çoğunluğu militan olmak üzere 53 Filistinli ölmüş, çok sayıda İsrail askeri ve Filistinli militan yaralanmış, İsrail Ordusu hayatta kalan Filistinli militanları tutuklamıştır. Cenin mülteci kampında çoğunluğu militan olmak üzere, 53 Filistinli ölmüş olmasına rağmen, Filistin Yönetimi, 1000’in üzerinde Filistinli sivilin öldüğünü öne sürmüştür. BM Araştırma Komisyonu, 30 Temmuz 2002’de, 53 Filistinli’nin öldüğüne dair raporunu kamuoyu ile paylaşıncaya kadar, uluslararası medya, İsrail’in verdiği rakamlara değil, abartılı rakamlara itibar etmiştir (Plosker, 19.04.2012). Dünya kamuoyunu yanıltıcı haberleri nedeniyle, bugüne kadar hiçbir gazeteci İsrail’den özür dilememiştir. Öyle ki, bugün, Cenin’de bir katliam olduğunu ve binlerce Filistinli’nin İsrail Ordusu tarafından öldürüldüğünü düşünen dünyada milyonlarca insan vardır. Kuşkusuz ki, dünya kamuoyunda hakim bu yanlış algıdan antisemitler memnuniyet duymaktadırlar.

Sözde Cenin Katliamı’nda Filistinli ölü sayısı 53 olmasına rağmen, toplu mezar safsatası üretilmiş, İsrail askerleri ile çatışanların militan olmasına rağmen, İsrail’in sivil katliam yaptığı uydurulmuştur. İsrail’in Cenin’de ‘soykırım’ yaptığı öne sürülmüştür. Cenin Katliamı safsatasını başlatan kişi, Filistin Sorunu baş müzakerecisi Saeb Erekat olmuştur. Saeb Erekat, 10 Nisan 2002’de, Cenin’de 500 sivilin İsrail Ordusu tarafından öldürüldüğünü, 12 Nisan 2002’de 300 sivilin toplu mezara gömüldüğünü söylemiştir (Abrams, 13.02.2018). Zeev Schiff, Saeb Erekat’ın ilk verdiği ölü sayısının 3000 olduğunu, daha sonra 500’e indirdiğini belirtmiştir (Schiff, 2003:19). Saeb Erekat, İsrail’in savaş suçu işlediğini iddia etmiştir. Filistin Yönetimi’nin ve yereldeki temsilcilerin yanlış bilgi vermiş olamayacağını zanneden BM Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) Genel Komiseri Peter Hansen, 19 Nisan 2002’de, Cenin mülteci kampında, 300-400 sivilin öldürüldüğünü söylemiştir (JCPA, 02.05.2002). Peter Hansen, iddiasını açıklarken, Ortadoğu’da her zaman rastlanıldığı üzere, rakamın abartılı bir rakam olabileceğini dikkate almak gerektiğini belirttikten sonra, Cenin örneğinde, kendisine iletilen bilginin doğru olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. BM Genel Sekreteri’nin Ortadoğu Özel

Temsilcisi Terje Rød-Larsen, 18 Nisan 2002’de, katliam olup olmadığını söylemek için elinde güvenilir veri olmadığını, ancak temel insan haklarının ihlal edildiğinden şüphe duymadığını söylemiştir (Lancaster, 19.04.2002).

Cenin’deki terörle mücadele operasyonunda hayatını kaybeden 23 İsrail askerinin ölüm nedeni, sivil ölümlerin olmaması için verdikleri mücadeledir. Bir diğer deyişle, 23 İsrail askeri, Cenin’de Filistinli militanlara kalkan olup ölmeyi göze almış Filistinli sivillerin hayatta kalmaları için kendi hayatını feda etmiştir. Dolayısıyla, Filistin Yönetimi tarafından açıklanan abartılı rakamlar, şehit İsrailli askerlerin ailelerini bütünü zımmıştır. İsrail kamuoyu, İsrail’e dair yalan haberciliğın ne zaman son bulacağını tartışmaya başlamıştır. Bir yanda terör eylemleri nedeniyle ölen İsrailli siviller, diğeryanda Arap ve Yahudi tüm İsrailliler ile Filistinli siviller için hayatını feda eden İsrail askerleri, öte yanda Filistinli siyasetçiler tarafından uydurulan rakamlar ve İsrailli Arap siyasetçilerin Filistinli siyasetçilere arka çıkmaları, uluslararası örgütlerin yerelden aldıkları sahte rakamları dünya medyasında doğruymuş gibi sunmaları, diaspora Yahudilerinin bulundukları ülkelerde karşı karşıya kaldıkları baskıyı üzerlerinden atmak için İsrail’i haksız biçimde eleştirmeleri, İsrailli Yahudilere dünyada yalnız oldukları duygusunu çok derin hissettirmiştir. Nitekim İsrail siyasal hayatında merkezin sağa kaymasında ve sol siyasetin itibarsızlaşmasında, Cenin Katliamı safsatasının belirleyici etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

3. Cenin’de Ölenlerin Sayısı Tartışması

1 Mayıs 2002’de, ilk defa, Filistin Yönetimi’nden bir kişi, Cenin’de ölenlerin sayısını doğruya en yakın olarak vermiştir. Bu kişi, Fetih’in Cenin sorumlusu Musa Kadoura’dır. Musa Kadoura, aradan geçen bir ay sonunda, bütün incelemeler neticesinde, 56 Filistinli’nin öldüğünü ifade etmiştir (Washington Times, 01.05.2002). İsrail Ordusu tarafından açıklanan rakamın 53 olduğu akla geldiğinde, bu açıklamanın, İsrail Ordusu’nu teyit ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim 24 Nisan 2002’de Filistin İslami Cihat militanlarından Tabeat Mardawi, farklı Filistinli örgütler tarafından, Cenin mülteci kampında, kampa İsrail Ordusu girmeden önce, 2000’e yakın patlayıcı düzenek kurulduğunu ve İsrail Ordusu’nun aradığı militanlar ve patlayıcı üretilen laboratuvarları imha için gireceği tahmin edilen 50 kadar evin tuzaklandığını itiraf etmiştir (JCPA, 02.05.2002). Filistinli militanlar, İsrail Ordusu’nu savaş suçu işliyor gibi göstermek için, silahları sivil nüfusun yoğun olduğu yerlere yığılmıştır.

Cenin’in ‘Filistinli şehitlerin başkenti’ (Issacharoff, 25.04.2015) olma vasfını doğrulamak istercesine, İsrail Ordusu tarafından aranan militanlar, patlayıcı düzeneklere İsrail askerlerini çekmişler, hem kendileri hem de İsrailli askerler hayatlarını kaybetmiştir. Kamptaki 1896 binadan 130 tanesi yıkılmıştır (JCPA, 02.05.2002). Antisemitlerin sözde Cenin Katliamı’nda evlerin % 80’inin yıkıldığına dair iddiaları asılsızdır. Operasyon dolayısıyla, evlerin % 10’u yıkılmıştır. Nitekim Musa Kadoura, büyük bir futbol sahasına karşılık gelecek büyüklükteki alanı kaplayacak kadar evin yıkıldığını belirtmiştir (Washington Times, 03.05.2002). Yıkılan evlerin çoğunluğu, silah deposu olarak kullanılan ve patlayıcı üretilen laboratuvarların içinde yer aldığı evlerdir. Evlerin yıkımından sadece İsrail Ordusu’nun sorumlu olmadığı gerçeğine rağmen, uluslararası toplum, Cenin mülteci kampındaki ev yıkımından sadece İsrail Ordusu’nu sorumlu tutmuştur.

Cenin’deki olayları incelemek üzere, BM’nin 16 Nisan 2002’de aldığı kararla, bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Ancak araştırma komisyonu üyelerinin belirlenmesinde, başka ülkelerdeki benzeri olaylarda benimsenen standart İsrail’e uygulanmamıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın İsrail karşıtı tutumunun komisyonun oluşumu ve çalışması üzerinde belirleyici etkisi olduğu söylenebilir (Cooney, 30.04.2002). Zira komisyonda terör uzmanına yer verilmemiş, İsrail’in yurttaşlarının güvenliğini sağlamak önceliğine binaen terörle mücadele ettiği gerçeği ihmal edilmiş, UNRWA personelinin bulunduğu Cenin’in nasıl ‘intihar bombacıların başkenti’ olduğu sorgulanmamış, hayatını kaybeden 23 İsrail askerinin canının kıymetsiz olduğunu düşündürürcesine, araştırma komisyonu, Cenin’de İsrail Ordusu’nun orantısız güç kullandığını raporlamıştır. BM Araştırma Komisyonu, Filistinli ölü sayısını 53 olarak açıklamış, 500’lerden 1000’lerden bahsedenlerin yalanı ortaya çıkmıştır (Bennet, 01.08.2002). Ayrıca Filistinli militanlar tarafından sivillerin insan kalkanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

İsrail, terörle mücadele operasyonunun ilk günlerinde şeytanlaştırılmakla karşı karşıya kalmış, sonra ise, BM ve BM’nin ilgili örgütleri nezdinde çifte standarda muhatap olmuştur. Filistin Yönetimi ise, Cenin’deki olaylara dair dezenformasyonun hesabını vermemiştir. Cenin mülteci kampındaki

operasyonu yürütürken, kampta dar sokaklar ve bitişik evler olması, silahların kalabalık nüfusun olduğu yerlerde depolanmış olup, ev ev çarpışma mecburiyeti, İsrail Ordusu'nun olası gazeteci ölümlerinin yaşanması halinde bunun hesabını vermekte zorlanacağı endişesi, video kaydı ve fotoğraf paylaşımının çarpışmalarda Filistinli militanlara avantaj sağlayabileceği kaygısıyla, İsrail'in kampa gazetecilerin girişini yasaklaması, operasyon sırasında Filistin Yönetimi tarafından verilen abartılı rakamların doğru olabileceğini yabancı gazetecilere düşündürmüştür. Ayrıca operasyon sonunda, kampa gazetecilerin alınacağı duyurusu yapılır yapılmaz, kamptaki ölü hayvanları yakıp kötü koku oluşturan Filistinli militanlar, İsrail Ordusu'nun Filistinlileri yaktıkları algısı yaratmayı başarmışlardır (Haruvi, 2003:16).

4. Cenin Üzerinden İsrail'in Şeytanlaştırılması

İsrail günde iki kez operasyona dair gazetecileri bilgilendirmiştir. Ancak anlaşılan o ki, yabancı gazeteciler, İsrail'in verdiği bilgileri güvenilir bulmamışlar; İsrail'e dair önyargıları nedeniyle, Filistin Yönetimi tarafından açıklanan abartılı rakamları doğru sanmışlar ve dünya kamuoyunu yanıltmışlardır. Öyle ki, yabancı gazeteciler, Cenin mülteci kampında patlayıcı üreten 130 atölyenin olduğuna dair İsrail'in verdiği bilgiyi haberleştirmeye gerek dahi duymamışlardır. Operasyonun yapılma nedeninin İsrailli sivillere yönelik terör eylemleri sorununu çözmek olduğunu pek çok gazeteci belirtmemiştir. Dedikodu, haberin önüne geçmiştir. Cenin Katliamı safsatasından dolayı, İsrail çok büyük zarar görmüştür. Bu zararda, gazetecilerin sorumsuzluğunun önemli payı vardır. Örneğin, Mısır, İsrail'deki büyükelçisini çekmiştir. Ürdün, görev süresi dolan büyükelçisinin yerine atama yapmamış, Körfez ülkeleri İsrail ile olan ekonomik ilişkilerini kesmiş, Fas İsrail ile ekonomik ilişkilerini askıya almış, AB ülkelerinden ve Rusya'dan İsrail ile ilişkilerin bozulabileceği sinyalleri gelmiştir (Goodman, 2003:10).

Cenin operasyonunda, İsrail Ordusu stratejik hatalar yapmış olabilir. Ancak dünyada başka hiçbir ordunun terörle mücadele operasyonu, İsrail Ordusu tarafından yürütülen operasyon gibi şeytanlaştırılmamıştır. İsrail askerlerinin çarpışmalarda, Filistinli sivilleri ve militanları ayırt etme kaygıları insan hakkı örgütlerinin umurunda olmamıştır. Ambulansların militanları ve bazı silahları kamp dışına kaçırmak için kullanıldığı gerçeği görmezden gelinmiş ve İsrail askerlerinin ambulansları kapalı askeri alana giriş ve çıkışta araması insanlık dışı bir tutum olarak nitelendirilmiştir (Halhal, 2003:17). Cenin hastanesinde elektrik kesildiğinde, İsrail elektrik sistemini mühendislerine tamir ettirmiş ve hastane için jeneratör temin etmiştir. 9 Nisan 2002'de 13 İsrail askerinin Filistinli militanlar tarafından öldürülmesi sonrasında, daha fazla İsrail askerinin ölmemesi için, buldozer kullanımı ve havadan ateş etme yoğunlaştırılmıştır. Ancak çatışmalar sırasında, İsrail askerleri, Arapça olarak, çok defa, sivillerin kapalı askeri bölgeden çıkmaları anonsunu yapmıştır. Bu anonslara rağmen, çatışma alanında kalan sivillere İsrail Ordusu'nun militan muamelesi yapması kaçınılmaz olmuştur.

Filistin İslami Cihat teröristlerinden Abdulrahman Saadi, Cenin çarpışmalarına dair yaptığı yorumda, "Bu bizim katliamımız değil, Yahudi katliamıdır." demiştir (Schiff, 2003:18). Buna rağmen, savaş muhabirlerinden pek çoğu, Filistinlilerin Cenin'de yaşadıklarını, Bosna ve Kosova ile kıyaslamıştır. Örneğin, Janine di Giovanni, 16 Nisan 2002'de, Cenin mülteci kampında yaşanmış olan yıkımın, Bosna, Sierra Leone, Çeçenistan ve Kosova'da gördüğünden daha büyük bir yıkım olduğunu yazmıştır (Schiff, 2003:18). Janine di Giovanni'nin yaklaşık 9 bin Boşnak'ın Sırp tarafından öldürüldüğü Srebrenista Katliamı ile Cenin mukayesesi yapması, gazetecilik etiği bakımından sorunlu olmanın yanı sıra Boşnak Katliamı'nı önemsizleştirmesi bakımından insanlık adına utanç vericidir. Her insanın yaşamı değerlidir. Elbette ki, katliamlardaki ölü sayısını yarıştırmak insani bir tutum değildir. Öte yandan, Sierra Leone'deki iç savaşta 50 binden fazla kişinin öldüğü, binlerce kadının tecavüze uğradığı, çok sayıda kişinin engelli kaldığı akla geldiğinde, 53 Filistinli'nin öldüğü Cenin ile Sierra Leone karşılaştırması yapmak cehaletten değilse, antisemitizmle açıklanabilir. Gerçi Filistin Yönetimi tarafından uydurulmuş olan, İsrail askerlerinin Cenin mülteci kampındaki Filistinli çocuklara zehirli şeker dağıttıkları iddiasına inanabilen yabancı gazetecilerin olduğu akla geldiğinde, abartılı ölü sayısına inanmış gazetecilerin olmasına şaşırılmamak gerekir (Haruvi, 2003:16).

Ekim 2000'den Mart 2002'ye, Filistinli teröristlerin eylemleri nedeniyle çok sayıda İsrailli sivil ölmüş, ayrıca, 17 Ekim 2001'de Filistinli bir terörist tarafından İsrail Turizm Bakanı Rehavam Ze'evi suikasta uğramıştır. Dünyada hiçbir devlet, yurttaşlarının can güvenliğini sağlamak için tedbirler almaktan ve devlet görevlisinin canını alanlarla mücadele etmekten dolayı kendini 'özür dileyici' durumda bulmazken, İsrail'in Koruyucu Duvar Operasyonu'nu düzenlemesinden dolayı suçlaştırılması, İsrail'e

çifte standart uygulandığının somut göstergesi olmuştur. Daha ötesi, Filistinli militanlar, Betlehem'deki Doğu Kilisesi'ne çok sayıda patlayıcı yerleştirmişler, Kilise zarar görmeden, 10 Mayıs 2002'de, İsrail askerleri Kilise'yi kurtarmış, ancak dünyada kimse İsrail'i takdir etmemiştir (Israel MFA, 10.05.2002). Dünya kamuoyunda, Cenin'deki sözde katliam konuşulmaya devam etmiştir. Kuşkusuz ki, İsrail Devleti'nin kimsenin takdirine ihtiyacı yoktur. Öte yandan, İsrail'e dair en küçük olumsuzluğun büyütüldüğü gibi İsrail'in yarattığı kocaman bir güzelliğin değil küçültülmesi tamamen yok sayılması makul olmadığına göre, bu durum ancak antisemitizmle açıklansa gerekir.

5. Sonuç

Ekim 2000'den Mart 2002'ye kadar, Cenin mülteci kampında yaşayan Filistinli teröristler tarafından planlanan canlı bomba eylemlerinin amacına ulaşp, çok sayıda İsrailli sivilin katledilmesi üzerine, İsrail tarafından, 29 Mart 2002'de Koruyucu Duvar Operasyonu adıyla terörle mücadele operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyon kapsamında, İsrail, 3-11 Nisan 2002 tarihlerinde, Cenin'i terörden arındırmaya çalışmıştır. Operasyon kapsamında, Cenin'de 53 Filistinli ölmüştür. Ancak antisemitler tarafından, Cenin'de 1000'den fazla Filistinli sivilin öldürüldüğü öne sürülmüştür.

Koruyucu Duvar Operasyonu'nda 23 İsrail askeri şehit olmuştur. Çok sayıda İsrail askeri ve Filistinli militan yaralanmış, İsrail Ordusu hayatta kalan Filistinli militanları tutuklamıştır. Filistin Yönetimi, 1000'in üzerinde Filistinli sivilin öldüğünü öne sürdüğü için, BM bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Komisyonun yaptığı incelemeler neticesinde, 53 Filistinli'nin öldüğü ortaya çıkmıştır. BM raporu açıklanıncaya kadar, uluslararası medya, İsrail'in verdiği rakamlara değil, abartılı rakamlara itibar etmiştir. İsrail aklanmıştır. Ancak bugün bütün dünya, Cenin'de 1000'in üzerinde Filistinli öldüğünü sanmaktadır. İsrail, Cenin katliamcısı olarak görülmektedir. Kuşkusuz ki, dünya kamuoyunda hakim bu yanlış algıdan antisemitler büyük memnuniyet duymaktadırlar.

Kaynakça

- Abrams, Elliott (13.12.2018). A Palestinian Propagandist: Understanding Saeb Erekat's Ludicrous Times Op-Ed. <https://www.washingtonexaminer.com/>
- Bennet, James. (01.08.2002). The U.N. Report Rejects Jenin Massacre Claim. The New York Times.
- Cooney, Tom. (30.04.2002). Israel is Right to Suspect UN Inquiry at Jenin May Lead to Kangaroo Court. <https://www.irishtimes.com/>
- Goodman, Hirsch. (2003). Introduction. The Battle of Jenin: A Case Study in Israel's Communications Strategy. (ed. H. Goodman & J. Cummings). Tel Aviv: A. R. T. Offset Services, pp. 9-14.
- Halhal, Fuad. (2003). The IDF and the Civilian Population. The Battle of Jenin: A Case Study in Israel's Communications Strategy. (ed. H. Goodman & J. Cummings). Tel Aviv: A. R. T. Offset Services, pp. 17-18.
- Haruvi, Adir (2003). Jenin: The Operational Considerations. The Battle of Jenin: A Case Study in Israel's Communications Strategy. (ed. H. Goodman & J. Cummings). Tel Aviv: A. R. T. Offset Services, pp. 15-16.
- Helmhold, Juliane (07.05.2018). Watch: Exclusive Footage From Inside Gaza Reveals True Face of Reports. The Jerusalem Post.
- Israel Ministry of Foreign Affairs. (10.05.2002). 13 Palestinian Terrorists From the Church of the Nativity to be Deported. <https://mfa.gov.il/>
- Issacharoff, Avi. (25.04.2015). In Jenin, Once the 'Suicide Bomber Capital' A Fragile Transformation. The Times of Israel.
- Jerusalem Center for Public Affairs (02.05.2002). What Really Happened in Jenin? <https://jcpa.org/>
- Jewish Virtual Library. (2020). Jenin: A Massacre That Wasn't. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/>
- Lancaster, John. (19.04.2002). U.N. Envoy Calls Camp Horrifying", The Washington Post.

- Plosker, Simon. (19.04.2012). The So-Called Jenin 'Massacre': The Media at its Worst", <https://honestreporting.com/>
- Schiff, Zeev. (2003). Facts, Illusion, and Strategy. The Battle of Jenin: A Case Study in Israel's Communications Strategy. (ed. H. Goodman & J. Cummings). Tel Aviv: A. R. T. Offset Services, pp. 18-20.
- The Washington Times(01.05.2002). Jenin 'Massacre' Reduced to Death Toll of 56. <https://www.washingtontimes.com/>
- Winer, Stuart. (24.09.2017). Regev Urges Arab Israeli Director Probed For Saying Israel Ties Are Treason. The Times of Israel.

Presentation ID / Sunum No: 60

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: Gülsüm GÖKTAŞ: 0000-0003-0573-1948

Songül PEKTAŞ: 0000-0002-3824-1518 Burak PİRİM: 0000-0002-2038-326X

| 389

Mesleki ve Teknik Liselerde Alternatif Bir Yöntem Olarak Drama: Öğrenci Değerlendirmeleri

Araştırmacı Gülsüm Göktaş¹, Dr. Öğretim Üyesi Songül Pektaş², Araştırmacı Burak Pirim¹

¹Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

²Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi

*Corresponding author: Gülsüm Göktaş

Özet: Mesleki ve teknik liselerde öğrenim gören öğrencilerin, okul ve ders algısını değiştirecek uygulama arayışlarına yönelik disiplinler arası çalışmalar, son dönemlerde daha fazla araştırmaya konu olmuştur. Bu çalışma ile endüstri meslek lisesi olarak bilinen mesleki ve teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin derslerde yaratıcı drama tekniği kullanımı ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma modellerinden fenomenolojik desen (olgubilim) ile gerçekleştirilen bu araştırma, Amasya ilinde mesleki ve teknik Anadolu lisesi kategorisinde yer alan bir lisenin elektrik ve elektronik teknolojisi öğrencileri ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen verilere dayalıdır. Araştırma kapsamında 25 katılımcı (24 erkek, 1 kız) ile nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Felsefe dersinde yaratıcı drama öğretim tekniği uygulamasının ardından yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerin analizi sonucunda, öğrencilerin yaratıcı drama öğretim tekniğine yönelik sıklıkla olumlu algılara sahip oldukları, bu teknik ile gerçekleştirilen öğretim faaliyetlerini ilgi çekici, eğlenceli ve kalıcı olarak betimledikleri tespit edilmiştir. Diğer yandan, uygulama süresince kalabalık sınıflar ve yetersiz fiziki şartlar yaratıcı drama öğretim tekniğinin etkililiği açısından olumsuz faktörler olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Dersi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencileri, Yaratıcı Drama Tekniği

Creative Drama As An Alternative Method in Vocational and Technical High Schools: Voice of Students

Abstract: There is evidence that the students studying in Vocational and Technical Anatolian High Schools, the search for applications that will change the perception of school and course, has been the subject of more research in recent times. In this sense, the main premise of this study is to determine the opinions of vocational and technical high school students about the use of creative drama technique in lessons. This research, based on the phenomenological model which is one of the qualitative research method, relies on the data obtained through semi-structured interviews from electrical and electronic technology students of a vocational and technical high school in the province of Amasya. Qualitative interviews were conducted with 25 participants (24 boys, 1 girl) to collect qualitative data. Based on the analysis of the data, we found that the students often had positive perceptions about the creative drama technique and that they found this technique as interesting, fun and thought that this technique provides permanent learning. On the other hand, crowded classrooms and insufficient facilities were considered as negative factors in terms of the effectiveness of the creative drama technique.

Keywords: Creative Drama Technique, Philosophy Course, Vocational and Technical Anatolian High School, Vocational and Technical Anatolian High School Students

1.GİRİŞ

1.1. Mesleki ve Teknik Liselerde Eğitim

Mesleki ve teknik eğitim veren kurumlar arasında mesleki eğitim merkezleri ile mesleki ve teknik liseler bulunmaktadır. Mesleki ve teknik liselerde öğrenciler, ilgi ve yeteneklerine göre farklı alanlarda teknik eğitim almaktadır.

Meslek liseleri yıllar önce ülkemizde oldukça popüler iken, ek puan gibi uygulamalarla öğrenci yönelim oranlarında büyük düşüşler yaşanmıştır. Bu okulları zaman içinde genellikle kontenjanları doldurmaları amacıyla nispeten başarısız ve yeteneksiz öğrenciler tercih etmiş bu durum beraberinde diğer liselerde işlenen müfredat konularının işlenmesini zorlaştırmış ve program değişikliklerine gidilmesine sebep olmuştur (Sönmez, 2008;74).

Var olan durum, yetenekli ve başarılı öğrencilerin mesleki ve teknik eğitimi tercih etmemesine sebep olmuş, nispeten başarısız öğrencilerin teknik derslerde başarılı oldukları durumda, kültür derslerinden başarısız olsalar dahi sınıf geçebilmesine olanak sağlayan değerlendirme sistemi sebebiyle, öğrencilerin özellikle kültür derslerini önemsememesi sonucunu ortaya çıkarmıştır (Sönmez, 2008;79). Kültür derslerinin bu okullardaki sınıf geçmeye etkisini düşük olması, bu derslerde öğretmenin çabasını azaltmakta, öğrenci merkezli öğretim stratejilerinden uzaklaşılmasına sebep olmaktadır.

Ayrıca öğrenciler bu okulları diğer okullara yerleşebilecek puanı alamadıklarından tercih ettikleri için, devamsızlıklarının da bu durumdan etkilendiği ve okula aidiyet duygusunun gelişmediği ortaya çıkan diğer önemli bir sonuçtur (Özer, 2018;426). Bülbül ve Toker Gökçe (2015) meslek lisesi öğrencilerinin okul kavramına yönelik metaforik algılarını inceledikleri araştırmalarında, öğrencilerin okulu hapisane, disiplin/otoritenin, baskının ve sıkı kuralların olduğu bir yer olarak algıladıkları bulgularına ulaşmışlardır (s:286).

Türkiye’de son dönemlerde bu okullardan mezun olan öğrencilere istihdam sağlanması açısından önemli gelişmeler sağlanmış (Özer,2018: 426) dolayısıyla bu okullara olan bakış açısı günden güne değişmiş ve ilgi artmıştır.

Dünya çapında mesleki ve teknik eğitime başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin yönelmesi, mesleki ve teknik eğitimi çekici kılaacak uygulama arayışlarına yönlendirmektedir (Özer, 2018;426). Başarı düzeyi yüksek olan öğrencileri de bu okullara çekecek olan uygulamalar, bu okulların genel başarı ortalamalarını yükseltecek, yine bu okullardan üst düzey ürün ve çalışmalar çıkmasını sağlayacaktır.

Atherton’a (1999) göre mesleki eğitim verilen okullarda öğrencilerin öğrenmeye direnç gösterdikleri, dersleri anlaşılmaz ve sıkıcı gördükleri, öğretmenlerin derslerde öğrenciyi merkeze almadan uygulamalar yaptığı bilinmektedir. Birçok okulda olduğu gibi bu okullarda da öğrenciyi motive edecek, öğrenci merkezli, derse katılıma teşvik edecek tekniklerin kullanılması, bu okullardaki eğitime yönelik bakış açısını değiştirmeye katkı sağlayacaktır (Akt. Bıncı ve Arı, 2004:385).

1.2. Yaratıcı Drama

Değişen dünyayla birlikte öğrenci, öğretmen ve ebeveyn rolleri de değişmektedir. Güncel eğitim sisteminde, öğretmenlerin çok yönlü olmaları, öğrenciye göre yöntemler kullanmaları, onların gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaları beklenmektedir (Başçı ve Gündoğdu, 2011:455).

Öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak tekniklerden biri de yaratıcı dramadır (Başçı ve Gündoğdu, 2011:455). Yaratıcı drama, öğretilecek konunun öğrenci merkezli, ilgi çekici, teorik eğitime göre daha eğlenceli ve yaşantısal olarak işlendiği bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Drama tekniği, öğrencilerin problem çözme, yaratıcı düşünme, empati yapma ve olumlu davranışlar geliştirme yeteneklerini geliştirmektedir (Bal İncebacak, Sarışan Tungaç ve Yaman, 2017:215; San, 1989:573).

Çocuk, hayatı oyunla öğrenir ve zamanla yeni oyunlar üretmeye başlar. Drama, okul çağındaki çocukların oyunla öğrenme yetisinin üzerine giderek oyunu eğitim sürecinde daha detaylı ve aktif olarak kullanır (San, 1989:573).

Drama çalışmaları, sürece duyguların, hayallerin, imgelerin katılmasına olanak sağlar; öğrencide öz saygı ve özgüven gelişimine yardımcı olur (San, 1989:580), öğrencinin yetişkinlik yaşamının sağlam temelli atılmasına fayda sağlar.

Dramada öğrenilenler kuramsal ve ezbere dayalı değil ilişkisel ve yaşantısaldır. Okullar ilişkisel ve yaşantısal öğrenmeyi sağlayamadığı için eğitimde dramanın kullanılması önemlidir (San, 1989:582).

Yaşam süresince kişi genellikle öğrendiklerini başkalarıyla etkileşim kurarak öğrendiği için drama da grup çalışmalarını benimser. Çocuk, grup içi etkileşim ve gerçek hayata yakın yaşantılar yolu ile öğrenir (Adıgüzel, 2006:24). Öğretmenin bu süreçteki rolü, çocuklara evreni anlayabilmeleri ve sağlıklı iletişim kurabilmeleri yolunda rehberlik etmektir (San, 1989:580). Aytaş (2013) doğaçlama, rol oynama gibi teknikleri bir araya getiren yaratıcı dramanın, ekip çalışmasını mümkün kılarak sosyalleşmeyi ve sağlıklı iletişimi sağlayabileceğini belirtmektedir (Akt. Bal İncebacak, vd., 2017:215). Yaratıcı drama uygulamaları öğrenciye yaşam içerisinde karşılaşmadığı kavramları deneyimleyebilmesi ya da karşılaştığı problemlere gerçeğe en yakın ortamda çözüm araması için fırsat sunmaktadır (Adıgüzel, 2006:22). Ayrıca bir ekibe dâhil olması, öğrencide okula karşı da bir aidiyet duygusu oluşturacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Mesleki ve teknik eğitiminin niteliğinin artırılması son dönemde oldukça gündemde olan bir konudur. Bu doğrultuda birçok araştırma ve proje yapıyor olmasına rağmen literatür incelendiğinde, çalışmaların daha çok mesleki ve teknik eğitimde nitelikli ara eleman yetiştirmeye yönelik olduğu (Özer, 2018) görülmektedir. Bu okullardaki öğrencilerin ders başarısı, okula ait hissetme, okula ve derslere yönelik ilgi ve tutumunun olumlu yönde artırılmasına yönelik çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir.

Mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarının öğrencileri, ara eleman olarak yetiştirildikleri gerekçesiyle okulda aldıkları atölye dersleri ve staj derslerini önemsemekte, bu derslerin dışında aldıkları kültür derslerine gereken önemi vermemektedir. Öğrencilerin ortaöğretimden sonra üniversite planları yapmalarına engel olan öğretim programları, kültür derslerinin önemsiz görülmesine, bu derslerin olduğu saatlerde devamsızlık yoluna gidilmesine, öğrencilerin okula karşı olumsuz tutum sergilemelerine ve okula ait hissetmemelerine sebebiyet vermektedir (Sönmez, 2008).

Bu öğrencilerin sadece “nitelikli ara eleman” olarak yetiştirilmeleri değil, aynı zamanda “nitelikli öğrenci” olmaları da hedeflenmelidir.

Yapılan literatür incelemesinde, yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin ders başarısı ve tutumu üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirleyen birçok araştırmaya rastlanmıştır (Akın, 2016; Arıcı, Artan, Çiçek, Özbek ve Özüçelik, 2017; Atalar ve Dülger Ceylan, 2017; Bal İncebacak, vd., 2017; Barcın, 2018; Başçı ve Gündoğdu, 2011; Bütün, Tüzüner ve Duman, 2015; Demirel Erdil, 2007; Ercan Niğdelioğlu ve Altun, 2018; Koç ve Geçit, 2021; Pektaş, 2016; Selanik Ay, 2005; Şenol, 2011; Yılmaz, 2013).

Yine literatürde, yaratıcı drama tekniği üzerine yapılmış araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmaların öğretmen adayları ile (Başçı ve Gündoğdu, 2011; Bütün, vd., 2015; Yılmaz, 2013), ilkökul öğrencileriyle (Barcın, 2018; Selanik Ay, 2005), ortaokul öğrencileriyle (Arıcı, vd., 2017; Bal İncebacak, vd., 2017; Demirel Erdil, 2007; Ercan Niğdelioğlu ve Altun, 2018; Koç ve Geçit, 2021) ve lise öğrencileriyle (Abacı Karadeniz ve Tepeli, 2019; Akın, 2016; Baştaç ve Altınova, 2015; Pektaş, 2016; Ülker ve Tanrıseven, 2019) yapıldığı görülmüştür. Lise öğrencileriyle yapılan çalışmalarda çalışma grubu olarak daha çok genel Anadolu Lisesi öğrencileriyle çalışıldığı, mesleki ve teknik lise öğrencileri ile çalışanların (Pektaş, 2016; Ülker ve Tanrıseven, 2019) ise bu çalışmalarda meslek lisesi öğrencilerini özellikle seçmeyip ders öğretiminin ya da ergenlik döneminde oluşlarının ön plana alındığı görülmektedir.

İncelenen araştırmalar arasında mesleki ve teknik lise öğrencilerinin derslerinde alternatif bir teknik olarak yaratıcı drama tekniğinin kullanılması üzerine bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışmada, mesleki ve teknik lise öğrencilerinin özellikle başarısız oldukları, olumsuz tutum geliştirdikleri derslerde alternatif öğretim yöntemleri kullanılmasının öğrenciler üzerinde oluşturacağı etki ile ilgili görüşleri önemsenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden olgubilimdir. Olgubilim, olguları çok yönlü olarak, farklı bakış açılarıyla incelemeyi amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Ayrıca bir kişi ya da grubun olgu ya da kavrama ilişkin tecrübelerinin ortak özelliklerini araştırmayı önemser, kişilerin bireysel düşüncelerinden gruba yönelik çıkarımlara ulaşmayı amaçlar (Creswell, 2021). Araştırmacı, araştırmanın tarafsızlığını etkilememek için olgu ile alakalı önceki deneyimlerini araştırmadan ayrı tutarak çalışır (Merriam, 2018).

Bu çalışmada, yaratıcı drama tekniği ile işlenen derslerin mesleki ve teknik lise öğrencilerinin okul/ders algısına etkisini ortaya koyacak öğrenci görüşleri incelenmiştir. Öğrencilerin yaratıcı drama deneyimlerine dair görüşlerinden yola çıkılarak mesleki ve teknik lise öğrencilerinin ders algısına olumlu etki sağlayacak alternatif tekniklere dikkat çekilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Amasya ili merkezinde bir mesleki ve teknik lisede felsefe dersi öğretmeni ile iş birliği yapılarak, bu dersi alan öğrencilerin olduğu bir sınıf seçilmiş ve öğrenciler için yaratıcı drama tekniği ile ders planı hazırlanmıştır. Araştırmacı bu teknik ile işlenen derse gözlemci olarak katılıp uygulamayı ve öğrencileri gözlemlemiştir.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemede diğer örnekleme yöntemlerinin kullanılmasının zor olduğu durumlarda araştırmaya pratiklik kazandırması sebebiyle erişilmesi kolay olan katılımcılar seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu doğrultuda Amasya Merkez’de yer alan bir mesleki ve teknik lisede öğrenim gören ve felsefe dersi alan 11. Sınıf elektrik ve elektronik alanı öğrencileri çalışma grubu olarak seçilmiştir. Araştırmaya 24 erkek 1 kız öğrenci olmak üzere toplam 25 öğrenci katılmıştır.

2.3. Veri Toplama

Araştırmada öğrencilerin yaratıcı drama tekniği kullanılarak işlenen derslerle ilgili görüşlerinin alınması amacıyla araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu uygulanmadan önce yazım ve imla kuralları açısından bir uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca görüşme sorularının etkinliğinin test edilebilmesi için bir öğrenci ile önceden deneme uygulaması yapılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir:

1. Yaratıcı drama tekniği ile işlenen Felsefe derslerinden memnun kaldınız mı? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.
2. Bundan sonra Felsefe derslerinin yaratıcı drama tekniğiyle işlenmesini ister misiniz? Nedeniyle birlikte açıklayınız.
3. Başka derslerinizin de yaratıcı drama tekniği ile işlenmesini ister misiniz? Nedenleriyle açıklayınız.
4. Sizce Felsefe dersinde yaratıcı drama tekniğinin kullanılmasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir? Açıklayınız.

Öğrencilerle iki ayrı felsefe dersi saati, dersin öğretmeni ve araştırmacı tarafından yaratıcı drama yöntemi ile işlenmiş, yapılan son yaratıcı drama uygulamasının hemen ardından öğrencilere yarı yapılandırılmış görüşme formları doldurtularak veriler toplanmıştır. Ayrıca uygulamanın yapıldığı felsefe dersinin öğretmeni ile uygulamalara yönelik görüşme yapılmıştır.

2.4. Veri Analizi

Araştırmada veriler toplandıktan sonra içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle araştırılan problemlere yönelik kategori ve kodlar belirlenmiş, veriler kategorilere ayrılmıştır. En sonunda verilere ait frekans ve yüzde değerleri tablo ile gösterilmiştir.

Bu aşamada verilerin sayısallaştırılması, verilerin güvenilirliğini ve tarafsızlığını arttırdığı gibi ortaya koyulan kategoriler arasında karşılaştırma yapılmasını da mümkün kılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

3. BULGULAR

Bu bölümde yaratıcı drama tekniğiyle işlenmiş felsefe dersine katılan öğrencilerin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdiği yanıtlar ve bu yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Ayrıca güvenilirliği artırmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

3.1. Öğrencilerin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenen Felsefe Dersinden Memnun Olup Olmamaları ile İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Öğrencilerin görüşme formundaki 1. soru olan “Yaratıcı drama tekniği ile işlenen Felsefe derslerinden memnun kaldınız mı? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.” maddesine verdiği yanıtlardan memnuniyet durumlarına ait bulgulara tablo 1’de, memnuniyet durumlarının nedenlerine ait bulgulara ise tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo.1. Öğrencilerin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenen Felsefe Dersinden Memnun Olup Olmamalarına İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
Memnun Olan	Memnun kaldım.	23	92
Memnun Olmayan	Memnun kalmadım.	1	4
Emin Olmayan	Fena değildi.	1	4
Toplam		25	100

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin %92’sinin felsefe dersinde uygulanan drama tekniğinden memnun kaldığı, 1 öğrencinin memnun kalmadığı, 1 öğrencinin ise emin olmadığı görülmektedir.

Tablo.2. Öğrencilerin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenen Felsefe Dersinden Memnuniyet Durumlarının Nedenlerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
Memnun Olma Nedenleri	Güzel geçti.	5	11,5
	Akılda kalıcıydı.	6	13,8
	Dersi daha iyi anladım.	3	6,9
	Eğlenceliydi.	17	39,1
	Arka plandaki işleri yapmak hoşuma gitti.	1	2,3
	Öğreticiydi.	7	16,1
Memnun Olmama Nedenleri	Oyun oynamayı sevmiyorum.	1	2,3
	Sosyal değilim.	1	2,3
	Yeterince öğretici değil.	1	2,3
Toplam		42	100

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin belirttiği 42 görüşten 39’unun olumlu olduğu görülmektedir. Öğrenciler yaratıcı drama tekniği ile işlenen felsefe dersine yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Evet memnun kaldım, güzel geçti. İster istemez insanın aklında bir şeyler kalıyor.” (Ö/1)

“Kesinlikle memnun kaldım. Hem öğrenirken eğlenebiliyoruz hem de sıkıcı geçmiyor.” (Ö/8)

“Çok güzel oldu, çok memnun kaldım, güzeldi. Daha fazla böyle içerikler gelmesini istiyorum.” (Ö/19)

Ayrıca bir öğrenci hem olumlu hem olumsuz görüş bildirmiş, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Fena değildi, ama ben fazla sosyal değilim ve oyun oynamayı sevmiyorum. Ama arka planda yapılan işleri yapmak hoşuma gitti.” (Ö/6)

Yaratıcı drama tekniğiyle işlenen Felsefe dersine ilişkin tamamen olumsuz görüş bildiren bir öğrenci bulunmaktadır. Bu durumu katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Memnun kalmadım, bir dersten öğrenebileceğimden daha az öğrendim.” (Ö/25)

3.2. Öğrencilerin Bundan Sonraki Felsefe Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniği ile İşlenmesini İsteme ve İstememelerine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Öğrencilerin görüşme formundaki 2. soru olan “Bundan sonra Felsefe derslerinin Yaratıcı Drama tekniği ile işlenmesini ister misiniz? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.” maddesine verdiği yanıtlardan istek durumlarına ait bulgulara tablo 3’te, istek durumlarının nedenlerine ait bulgulara ise tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo.3. Öğrencilerin Bundan Sonraki Felsefe Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenmesini İsteyip İstememelerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
İsteyen	Evet, isterim.	23	92
İstemeyen	Hayır, istemem.	1	4
Emin Olmayan	Ara sıra olabilir.	1	4
Toplam		25	100

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin %92’sinin bundan sonraki felsefe derslerinin yaratıcı drama tekniğiyle işlenmesini istediği, %4’ünün istemediği, %4’ünün ise emin olmadığı görülmektedir.

Tablo.4. Öğrencilerin Bundan Sonraki Felsefe Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenmesini İsteyip İstememelerinin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
İsteme Nedenleri	Daha eğlenceli.	5	16,6
	Daha öğretici.	6	19,9
	Sosyalleşmemizi sağlıyor.	1	3,3
	Dersi daha iyi anlıyorum. /Daha etkili.	8	26,4
	Zamanın nasıl geçtiği anlaşılmıyor.	2	6,6
	Daha akıcı.	1	3,3
	Daha kalıcı.	3	9,9
	Daha verimli.	1	3,3
İstememe Nedenleri	Öğrenmede etkin değil.	1	3,3
	Biraz sıkıntılı.	1	3,3
	Sınıf uyumlu değil.	1	3,3
Toplam		30	100

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin bildirdiği 30 görüşten 27’sinin olumlu 3 görüşün ise olumsuz olduğu görülmektedir. Öğrenciler, bundan sonraki felsefe derslerinin yaratıcı drama tekniği ile işlenmesini isteyip istememe durumlarına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İsterim, hem sosyalleşmiş hem de dersi öğrenmiş oluruz.” (Ö/4)

“Evet tekrardan drama tekniği ile işlenmesini isterim. Ders çünkü çok eğlenceli ve zamanın nasıl geçtiğini anlamadım.” (Ö/7)

“Hayır, biraz sıkıntılı ve sınıf uyumlu değil.” (Ö/25)

3.3. Öğrencilerin Başka Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniği ile İşlenmesini İsteme Ve İstememelerine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Öğrencilerin görüşme formundaki 3. soru olan “Başka derslerinizin de Yaratıcı Drama tekniği ile işlenmesini ister misiniz? Nedenleriyle açıklayınız.” maddesine verdiği yanıtlardan istek durumlarına ait bulgulara tablo 5’te, istek durumlarının nedenlerine ait bulgulara tablo 6’da, hangi derslerinde yaratıcı drama tekniği uygulanmasını istediklerine ise tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo.5. Öğrencilerin Başka Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenmesini İsteyip İstememelerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
İsteyen	Evet, isterim.	22	88
İstemeyen	Hayır, istemem.	3	12
Toplam		25	100

| 395

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin %88'inin başka derslerinin yaratıcı drama tekniğiyle işlenmesini istediği, %12'sinin ise başka derslerinin yaratıcı drama tekniğiyle işlenmesini istemediği görülmektedir.

Tablo.6. Öğrencilerin Başka Derslerinin Yaratıcı Drama Tekniğiyle İşlenmesini İsteyip İstememelerinin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
İsteme Nedenleri	Ders boyu enerjik oluruz.	1	3,1
	Daha anlaşılır olur.	8	25
	Akılda kalıcı olur.	6	18,7
	Eğlenerek öğreniriz.	7	21,8
	Sosyalleşmemizi sağlar.	1	3,1
	Öğretici olur.	4	12,5
	Başarı oranı artar.	2	6,2
İstememe Nedenleri	Diğer dersler ciddiye istiyor.	1	3,1
	Sınıf çok kalabalık.	1	3,1
	Drama tekniğinin öğreticiliği düşük.	1	3,1
Toplam		32	100

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin bildirdiği 32 görüşten 29'unun olumlu 3 görüşün ise olumsuz olduğu görülmektedir.

Tablo.7. Öğrencilerin Yaratıcı Drama Tekniği Uygulanmasını İstedikleri Derslere İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
Dersler	Türk Edebiyatı	2	13,3
	Tarih	4	26,6
	İngilizce	1	6,6
	Sadece Felsefe	2	13,3
	Başarı Oranının Düşük Olduğu	2	13,3
	Tüm Dersler	4	26,6
	Toplam	15	100

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin yaratıcı drama tekniği uygulanmasını istedikleri dersler ile ilgili her öğrencinin görüş bildirmediği, toplam 15 görüş bildirildiği ve bildirilen bu derslerin genellikle sözel içerikli dersler olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrenciler, başka derslerinin yaratıcı drama tekniği ile işlenmesini isteyip istememe durumlarına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İsterim, özellikle edebiyat dersinde olmasını isterim, çünkü tarihi yazarlar ve eserler var. Yapılırsa akılda kalıcılığı yüksek olur.” (Ö/5)

“Hayır, bu ders drama ile bütünleşiyor, ama çoğu ders ciddi bir şekilde anlatılırsa daha güzel olur.” (Ö/7)

“Daha kalıcı, eğitici, sosyalleştirip öğretmede daha iyi olur, başarı ortamını arttırır. (Ö/11)

3.4. Öğrencilerin Felsefe dersinde Yaratıcı Drama Tekniğinin Kullanılmasının Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Öğrencilerin görüşme formundaki 4. soru olan “Sizce Felsefe dersinde, yaratıcı drama tekniğinin kullanılmasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir? Açıklayınız.” maddesine verdiği yanıtlara ait bulgulara tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo.8. Öğrencilerin Felsefe Dersinde Yaratıcı Drama Tekniğinin Kullanılmasının Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Görüşleri

	Öğrenci görüşleri	f	%
Olumlu	Akılda kalıcı oluyor.	10	18,1
	Güzel geçiyor.	1	1,8
	Dersi daha iyi anlamamızı sağlıyor.	8	14,4
	Eğlenerek öğrenmemizi sağlıyor.	10	18,1
	Daha etkili.	2	3,6
	Daha öğretici.	4	7,2
	Ekip çalışmasını öğretiyor.	3	5,4
	Gürültü Oluyor.	9	16,2
	Sınıf küçüktü.	3	5,4
	Sınıf çok kalabalık.	2	3,6
Olumsuz	Uygulamalar bana kaygı verdi.	1	1,8
	Ders süresi yetersiz.	2	3,6
Toplam		55	100

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin yaratıcı drama tekniğiyle işlenen felsefe dersi için genellikle olumlu görüş bildirdiği, uygulamanın olumsuz yönleri olarak, sınıfın kalabalık olması, gürültünün fazla olması, alanın dar olması gibi yanıtların çevresinde toplandığı görülmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin uygulama ile ilgili fiziki şartların yetersizliğini olumsuz bir etmen olarak gördükleri değerlendirilebilir.

3.5. Uygulamanın Yapıldığı Felsefe Dersinin Öğretmeniyle Yapılan Görüşmeye Ait Bulgular

Uygulamanın yapıldığı sınıfın felsefe dersi öğretmeni ile yapılan görüşmede ders öğretmenine sorulan sorular ve öğretmenin yanıtlarına tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo.9. Uygulamanın Yapıldığı Felsefe Dersinin Öğretmeniyle Yapılan Görüşmeye Ait Bulgular

Görüşme Soruları	Sorulara Verilen Yanıtlar
Drama tekniğini daha önce derslerinizde uygulama fırsatınız oldu mu?	Ö: “Yıllar önce ilkokulda görev yaparken drama etkinliklerine benzer etkinlikler yapıyordum. Meslek lisesinde görev yaparken hiç uygulamadım.”
Drama tekniğinin dersiniz için etkili olduğunu düşünüyor musunuz?	Ö: “Düşünüyorum. Bu teknikle işlediğim derslerde öğrencilerin farklı yönlerini keşfettim. Dersimi dinlemediğini ve haylaz olduğunu düşündüğüm, derslerimde uyuyan öğrencilerin derse özveriyle katıldığını gördüm. Daha önce derse çok katılıp drama tekniğiyle işlenen derste pasif kalanları da gördüm. Bu etkinlikler neticesinde derslerin tek yönlü değil çok yönlü olması gerektiğini fark ettim. Hem öğrencileri için hem öğretmen olarak benim için uygulamalar eğlenceli ve akılda kalıcıydı. Öğrencilerin anlatılanları hatırlarında tuttuğu ve bana dönüt verdiklerini gördüm. Felsefe monotonluğa ve sıkılmaya müsait bir ders. Uygulamaların öğrenciler için etkili olduğunu görmemek mümkün değil.”
Drama uygulamalarının olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?	Ö: “Daha önce söylediğim gibi etkinlikler daha etkili, akılda kalıcı, eğlenceli ve öğrencilerin istediği gibiydi. Yani öğrenciler böyle derslerden memnun kalıyor. Eğlendiler ve derse katılırken gönüllüydüler. Uygulamalar bittikten sonraki derslerimizde ne zaman yeniden drama uygulaması yapacağımızı sordular. Sınavda drama tekniğiyle işlediğimiz konuların sorularında büyük oranda başarı gördüm. Kısa bir uygulamanın bile farkını görebiliyoruz. Olumsuz olarak da şunları söyleyebilirim. Uygulamalara hazırlanmak oldukça zaman alıyor. Sınıf uygulama sırasında idare edebilmek zor, çünkü sınıf çok kalabalıktı ve alanımız çok küçüktü. Bu uygulamaların diğer derslerde de ara sıra da olsa tercih edilmesini ve uygulamalar için özel olarak bir drama sınıfı hazırlanmasını önerebilirim.”

Uygulamanın yapıldığı Felsefe dersinin öğretmeni ile yapılan görüşmede, öğrencilerin bambaşka yönlerini keşfetme fırsatı bulduğunu dile getirmiş, teorik işlenen derse katılmayan öğrencilerin bu uygulamada tam tersi en aktif öğrenciler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca farklı etkinliklerin ne kadar önemli olduğunu fark ettiğini belirtmiş, olumsuz olarak da drama etkinliğinin yapıldığı alanın yetersiz kaldığını ve öğrencileri kontrol etmenin zorluğunu da ifade etmiştir.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatür incelendiğinde, özellikle mesleki ve teknik liselerdeki öğrenci gruplarıyla alternatif öğretim teknikleri üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı öğrencilerin kültür derslerinden biri olan Felsefe dersinin “yaratıcı drama” tekniğiyle işlenmesine yönelik öğrenci görüşlerinin alınması amaçlanmıştır.

Mesleki ve teknik lise öğrencileri araştırmanın çalışma grubu olarak seçilmiştir. Bu okullar, daha çok erkek öğrencilerin öğrenim gördüğü, davranış ve devamsızlık problemlerinin olduğu, özellikle kültür derslerine karşı, ilgi eksikliği, motivasyon ve başarı düşüklüğü görülen okullar olarak bilinmektedir.

Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin yaratıcı drama etkinlikleri ile işlenen dersi sevdikleri, bu ders uygulamalarını eğlenceli, akılda kalıcı, öğretici buldukları bulgularına ulaşmıştır.

Literatürde yaratıcı drama uygulamalarını içeren çalışmalar incelendiğinde, araştırma bulgularını destekleyen çalışmalara rastlanmıştır (Arıcı, vd., 2017; Bal İncebacak, vd., 2017; Başçı ve Gündoğdu, 2011; Bütün, vd., 2015; Demirel Erdil, 2007; Ercan Niğdelioğlu ve Altun, 2018; Koç ve Geçit, 2021; Pektaş, 2016; Selanik Ay, 2005).

Yaratıcı drama etkinliklerinde özellikle canlandırma aşamalarında grup çalışması ve etkileşim gerektiren uygulamalar yapılmış ve öğrenciler ders öğretmeni tarafından gruplara ayrılmıştır. Öğrenciler, normal şartlarda sınıf içerisinde birlikte vakit geçirmeyi tercih etmediği arkadaşlarıyla da iletişim kurma fırsatı yakalamıştır. Bunun öğrencilerin sınıf içindeki etkileşimini arttırmaya ve sosyal becerilerinin gelişmesine fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çalışma sonucunda öğrencilerin bazıları, drama uygulamalarının devam etmesini istediklerini, bu uygulamaların eğlenceli ve öğretici olmasının yanında sosyal becerilere de katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Barcın, 2018; Bütün, vd., 2015; Ercan Niğdelioğlu ve Altun, 2018; Koç ve Geçit, 2021; Yılmaz, 2013 yaptıkları çalışmaların sonuçları, araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Araştırma bulgularının aksine Arıcı ve diğerleri (2017) çalışmalarının sonucunda, katılımcılardan bir kısmının yaratıcı drama etkinliklerinin arkadaşlık ilişkilerine olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Yine çalışma sonucunda öğrencilerin çoğunun başka dersleri de drama tekniği ile işlemek istediklerini belirttiği, istemeyen öğrencilerin ise drama uygulaması yapılan sınıfın ve dersliğin fiziki şartları ile ilgili olumsuz görüş bildirdikleri görülmüştür.

Drama tekniği iyi bir planla hemen hemen her yerde uygulanabilir (Adıgüzel, 2006:24) fakat alan seçiminde katılımcı grubun kişi sayısı ile drama salonunun niteliği uyumlu olmadığı zaman fiziki şartların uygulamada birtakım problemlere neden olduğu gözlemlenmiştir. Uygulama sırasında grubun kalabalık olmasının ve salonun küçük olmasının gürültü ve kargaşaya sebep olduğu öğrenciler tarafından da görüş olarak bildirilmiştir.

Bütün ve arkadaşları (2015) yaptıkları çalışmada uygulama alanında araç gereç yetersizliğinin ve fiziki şartların elverişsizliğinin sorun olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu durumla alakalı daha önce yapılan çalışmalarda araştırmacıların etkinliğin uygulanacağı alan ile ilgili fiziki şartların elverişli hale getirilmesini önerdikleri görülmektedir (Akın, 2016; Başçı ve Gündoğdu, 2011; Demirel Erdil, 2007; Geçit ve Koç, 2021; Pektaş, 2016; Selanik Ay, 2005). Literatürdeki araştırma sonuçları çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Öneriler

- Öğrenci merkezli ve etkinlik temelli çalışmaların öğrencinin ilgi, yetenek ve değerlerini keşfetmede etkili bir araç olabileceği önerilebilir.
- Yaratıcı drama uygulamaları yerine alternatif öğretim yöntemlerinin planlanması önerilebilir.
- Felsefe dersi yerine farklı kültür derslerine yönelik yaratıcı drama uygulamaları planlanarak öğrenci görüşleri değerlendirilebilir.
- Son olarak öğrencilerin geleneksel yöntemlerle anlatılan derslerde yaşadığı öğrenilmiş çaresizlik durumlarından kurtulması için alternatif yöntemlere, tüm derslerde daha fazla şans verilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Abacı Karadeniz, S. ve Tepeli, K. (2019). Yaratıcı drama eğitiminin ergenlerin utangaçlıkla baş etme ve atılganlıklarını geliştirmeye yönelik etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(1), 99-116.

Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 17-30.

Akın, A. (2016). *Yabancı dil öğretiminde yaratıcı drama yöntemi kullanımının lise 12. sınıf öğrencilerinin eleştirel, yansıtıcı düşünme becerilerine ve öğrencilerin yabancı dil öğrenme tutumlarına etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Arıcı, A., Artan, T., Çiçek, M., Özbek, Y. ve Özüçelik, D. N. (2017). Yaratıcı dramanın okul tükenmişliği ve öğrenci yaşam doyumu üzerindeki etkileri. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(4), 77-98.

Atalar, A. D. ve Dülger Ceylan, E. (2017). Çocuk gelişimi program öğrencilerinin yaratıcı drama dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 50-66.

Bal İncebacak, B., Sarışan Tungaç, A. ve Yaman, S. (2017). Yaratıcı drama ile öğretim uygulamasına yönelik öğrenci görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 214-248.

Barcın, F. (2018). *İlkokul 4. sınıf değerler eğitiminde yaratıcı drama yönteminin etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Başçı, Z. ve Gündoğdu, K. (2011). Öğretmen adaylarının drama dersine ilişkin tutumları ve görüşleri: Atatürk Üniversitesi örneği. *İlköğretim Online*, 10(2), 454-467.

Baştak, G. ve Altınova, H. H. (2015). Lise öğrencilerinde yaratıcı drama yöntemiyle siber zorbalık hakkında duyarlılık oluşturma. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 10(1), 85-90.

Bıncı, H. ve Arı, N. (2004). Mesleki ve teknik eğitimde arayışlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 383-396.

Bülbül, T. ve Toker Gökçe, A. (2015). Meslek lisesi öğrencilerinin metaforik okul algıları: işlevselci bir yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 273-291.

Bütün, M. A., Tüzüner, A. ve Duman, N. (2015). Coğrafya öğretmen adaylarının yaratıcı drama yöntemine ilişkin görüşleri. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 10(1), 1-14.

Creswell, J.W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitabevi.

Demirel Erdil, A. (2007). *İlköğretim TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde dramanın akademik başarıya ve tutuma etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Ercan Niğdelioğlu, H. ve Altun, S. (2018). Yabancı dil öğretiminde yaratıcı drama: öğrenci ürünleri ve görüşleri üzerine nitel bir çalışma. *Researcher: Social Science Studies*, 6(1), 236-258.

Koç, Z. ve Geçit, Y. (2021). Sosyal bilgiler dersinde uygulanan yaratıcı drama etkinliklerine yönelik öğrenci görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(31), 174- 196.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Çev. Ed: Selahattin Turan). Nobel Yayınevi.

Özer, M. (2018). 2023 Eğitim vizyonu ve mesleki ve teknik eğitimde yeni hedefler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 425-435.

Pektaş, E. (2016). *Ortaöğretim 10. sınıf Türk edebiyatı dersinde Türk halk hikayelerinin öğretiminde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin akademik başarısına etkisi*, Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

San, İ. (1989). Eğitimde yaratıcı drama. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*. 23(2), 573-582.

Selanik Ay, T. (2005). *İlköğretim hayat bilgisi öğretiminde yaratıcı drama ve geleneksel öğretim yöntemlerinin öğrenci başarısı ve hatırlama tutma düzeyi üzerindeki etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Sönmez, M. (2008). Türkiye’de mesleki ve teknik örgün öğretimin sorunları ve yeniden yapılandırılma zorunluluğu. *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 71-84.

Şenol, E. N. (2011). *İlköğretim matematik dersinde yaratıcı drama uygulamalarının öğrencilerin problem çözme stratejileri, başarı, benlik kavramı ve etkileşim örüntüleri üzerindeki etkisi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ülker, F. ve Tanrıseven, I. (2019). Yaratıcı dramanın ergenlerin toplumsal cinsiyet rolleri tutumu üzerindeki etkisi. *Journal of Advanced Education Studies*, 1(1), 53-67.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, S. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde bir yöntem olarak dramanın kullanımına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 123-145.

Presentation ID / Sunum No: 25

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0003-2257-8340
0000-0003-3577-3399

| 400

Kavram Karikatürü Tekniğinin Fen Eğitimi Uygulamaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Sistemik Derleme Çalışması

Araştırmacı Şura Okuyan¹, Doç. Dr. Sibel Demir Kaçan¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi

*Corresponding author: Şura Okuyan

Özet: Yapılandırmacılık, bilgi edinmenin bellekte etkin olarak birey aracılığıyla meydana getirdiğini belirtmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım öğrencinin merak ve gereksinimlerini önemseyen bu yaklaşım öğrenci merkezlidir. Öğrencileri derse güdüleyen faaliyetlerin yaratılması ve öğrencinin etkin eşlik etmesiyle öğrenmeyi yeniden oluşturma temeldir Yapılandırmacı yaklaşım öğrencilerin öğrenmeye etkin eşlik etmesini ve anlaşılır öğrenmelerini elde edebilecekleri faaliyetleri kapsamaktadır. Yapılacak bu faaliyetlere kavram karikatürü denilmiştir. Kavram karikatürleri ile öğrencilerin edindiği kavram hataları tespit edilebilir, önüne geçilebilir yahut güncel kanılar öğretilir. Kavram karikatürü, öğrencilerin etkin fikirlerini, soru sormalarını, düşüncelerini ifade etmesini ve bu düşünceler üstünde münakaşa etmeleri olayların çizimlerle ortaya koyduğu bir öğretim ögesidir. Bu çalışmanın amacı kavram karikatürü tekniğinin fen eğitimi uygulamaları üzerindeki etkisini sistemik derleme çalışması ile ortaya çıkartır. Araştırma "Kavram karikatürü, Yapılandırmacı yaklaşım, Fen Eğitimi, Sistemik alanyazın incelemesi, concept cartoon, Science education, Constructivist approach" gibi Anahtar Kelimelerle Türkçe ve İngilizce seçimler yapılarak Dergi Park, Google Scholar, ERIC ve YÖK Ulusal Tez Merkezi arama motorunda 2016-2022 yılları arasında uluslararası ve ulusal alanyazında yapılmış 45 çalışmaların verilerinden oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmış olup, çalışma kapsamında araştırmacılar tarafından belirtilen 5 ölçüt bağlamında ilgili çalışmalar analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda makalelerin ve tezlerin çoğunluğunda nicel yöntem kullanıldığı belirlendi. Ayrıca makalelerde ve tezlerde daha çok ortaokul öğrencileri seçildiği ve fen alanlarından en çok biyoloji alanının incelendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen Eğitimi, Kavram Karikatürü, Yapılandırmacı Yaklaşım, Sistemik Alanyazın İncelemesi, Concept Cartoon, Science Education, Constructivist Approach

Investigation of the Effect of Concept Cartoon Technique On Science Education Applications: A Systematic Compilation Study

Abstract: Constructivism states that acquiring knowledge occurs in memory effectively through the individual. Constructivist approach, which cares about the curiosity and needs of the learner, is learner-centered. It is fundamental to create activities that motivate learners to the lesson and re-create learning with the learner's active accompaniment. These activities are called concept cartoons. With concept cartoons, students' conceptual mistakes can be detected, prevented or current opinions can be taught. Concept cartoon is a teaching element in which students' active ideas, asking questions, expressing their thoughts and discussing these thoughts are revealed by the events through drawings. The aim of this study is to reveal the effect of concept cartoon technique on science education practices with a systematic review study."Concept cartoon, Constructivist approach, Science Education, Systematic literature review, concept cartoon, Science education, Constructivist approach" searched in Journal Park, Google Scholar, ERIC and YÖK National Thesis Center 2016-2022 by making Turkish and English choices with keywords such as It consists of the data of 45 studies conducted in the international and national literature between the years of Content analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research, and the relevant studies were analyzed in the context of 5 criteria specified by the researchers within the scope of the study. As a result of the analysis of the data obtained, it was determined that the quantitative method was used in the majority of the articles and theses. In addition, in the articles and theses, it is seen that secondary school students are mostly selected and the biology field is examined the most among the science fields.

Keywords: Science Education, Concept Cartoon, Constructivist Approach, Systematic Literature Review

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğundan itibaren yaşamış olduğu dünyayı tanıyarak ve çevresindeki olup bitenleri anlamlandırmak amacıyla fen bilimlerini kullanmışlardır. Fen, sistematik bilgi çeşitlerini içine alan, görüş bildirme, kritik yapma ve muhakeme merkezli veriye ulaşan çok disiplinli bir kapsamdır (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005; Yıldırım, 2010; Ocak vd., 2015). Fen öğretiminin birçok hedefi mevcuttur. Birey bu hedefler doğrultusunda okuduğunu, duyduğunu algılayıp yorumlayacak seviyede temel fizik, kimya ve biyoloji kavramlarını öğrenmektedir. Fen Bilimleri dersi kapsamında pek çok soyut kavram vardır. Öğrenciler bu soyut kavramları anlamada, günlük hayatla bağdaştırmada sıkıntı yaşamaktadırlar. Kavram; bir durum veya olayla ilgili olarak bireyin aklına ilk gelen, zihninde canlandırdığı ilk çağrışımdır. Fen eğitiminde bilgileri kategorize etmek, birbirleri arasındaki bağlantıyı fark etmek ve kavramsal algılamayı sağlamak açısından oldukça önemlidir (Ayas vd., 2001).

Geçmişten günümüze toplumsal, kültürel ve iktisadi değişikliklerle birlikte, öğrenim evreni ve öğretim programları da değişim gösterip kendini yenilemektedir. Son zamanlarda öğrencinin merkezde olan öğrenmenin anlaşılır ve sürekliliğine özgü yaklaşımlar öğrenim evrenine tutunmuştur. Bu yaklaşım ise yapılandırmacılık olarak tanımlanabilmektedir (Barut, 2018). Yapılandırmacılık, bilgi edinmenin bellekte etkin olarak birey aracılığıyla meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımda kişi güncel veriyi var olan verileriyle bağdaştırarak anlaşılır bilgi edinmeler meydana getirir. Yapılandırmacı yaklaşım öğrencinin merak ve gereksinimlerini önemseyen öğrenci merkezli bir yaklaşımdır. Öğrencileri derse güdüleyen faaliyetlerin yaratılması ve öğrencinin öğrenmeyi aktif bir şekilde yeniden oluşturması temeldir (Senemoğlu, 2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programlarında, araştırma-sorgulama temelli öğrenme yaklaşımı esas alınmıştır (MEB,2018).Minner, Levy ve Century (2010) yapmış oldukları çalışmada sorgulamaya dayalı öğrenme, yapılandırmacı yaklaşıma dair ortaya konulmuş olup hem öğrencinin üst düzey becerilerinin gelişimine ve öğrenmeyi öğrenmesine katkı sağlamıştır.Sorgulamaya dayalı öğretimde; öğrencilerin yaparak-yaşayarak, aktif bir şekilde görev edinmeleri, rastladığı problemlere çözüm önerileri üretebilmeleri, olumlu duygular geliştirerek bilgileri yapılandırmaları ve bilimsel bilgilere farklı yöntemler deneyerek ulaşmaları, amaçlayan kazanımlardandır (Tezel ve Bıyık, 2018).Yapılandırmacı yaklaşım öğrencilerin düzeyine uygun ve anlaşılır öğrenmelerini elde edebilecekleri faaliyetleri kapsamaktadır. Bu etkinliklerden biri olarak da kavram karikatürü kullanılabilmektedir (Evrekli ve Balım, 2010).

Kavram karikatürleri ile öğrencilerin edindiği kavram hataları tespit edilebilir, önüne geçilebilir yahut güncel kanılar ve konular öğretilir (Keogh&Naylor,2000; Atasoy & Akdeniz, 2009; Çepni, 2012; Kabapınar, 2005). Kavram karikatürü, öğrencilerin etkin fikirlerini, soru sormalarını, düşüncelerini ifade etmesini ve bu düşünceler üstünde tartışma yapmalarını ve olayların çizimlerle ortaya konulduğu bir öğretme tekniğidir (Long&Marson, 2003). Kavram karikatürü düzenlenirken, işlenecek konuyu ve kavram hatalarını da kapsayan değişik izahların yer aldığı birkaç öğrenci topluluğun sohbeti biçiminde betimlenebilmektedir (Atasoy, Tekbıyık& Gülay, 2013; Ören, 2009). Alanyazının ilk çalışmalarına bakıldığında genelde iki bireyin sohbeti biçiminde hazırlanmış karikatürler ile uygulamaların yapıldığı görülebilmektedir. Ancak öğrenci çeşitli fikirleri görerek kendisinininkine en yakın olanı bulabilmesi için karakter sayısı ve çeşitliliği çoğaltılmıştır. Öğretim sürecinde öğrenciler, karikatür dâhilindeki bu karakterlerin düşüncelerinden hangisini benimsediklerini ve benimsedikleri düşünceleri argümanları ile birlikte savunmaktadırlar. Kavram karikatürlerinde, karakterlerin soruna ait ifadelerlerden sadece bir tanesi sistematik fikri çağrıştıran ve farklı fikirlerin de sistematik olarak hatalı olması, öğrencilerin tecrübe ve hazır bulunuşluğuna dayalı olması önemlidir(Keogh&Naylor, 2000).

1.1. Araştırmanın Amacı

2016-2022 yılları arasında gerçekleştirilmiş akademik çalışmalar kapsamında, fen eğitiminde kavram karikatürü tekniğinin etkisini sistematik derleme çalışması ile ortaya çıkarmaktadır.

- 2016-2022 yılları arasında gerçekleştirilmiş akademik çalışmalarda kavram karikatürü tekniğinin fen eğitimi üzerindeki etkisi nelerdir?

Sorusu temel olarak ele alınmıştır ve aşağıdaki alt problemlere cevap alınmıştır.

- Yapılan çalışmaların yayın türü nelerdir?
- Yapılan çalışmalar hangi zaman aralıklarında yapılmıştır?
- Yapılan çalışmalarda hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
- Yapılan çalışmalarda yer alan katılımcıların çalışma grubunun dağılımı nasıldır?
- Yapılan çalışmalarda incelenen makalelerin fen bilimleri alanları dağılımı nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Uluslararası ve ulusal alan yazında gerçekleştirilen kavram karikatürü tekniğinin fen eğitimi uygulamalar konulu makaleler ve tezlerdeki etkisini belirlemek amacıyla nitel araştırma modeli ile çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda belli bir durumun ne kadar sıklıkla ortaya çıktığına bakmak yerine, yapılan uygulamanın niteliğine bakılmaktadır (Büyüköztürk, 2008).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “betimsel tarama modeli” esas alınmıştır. Tarama modelleri eskiden veya şuanda sürdürülen bir hususu olduğu gibi tasvir etmeyi hedefleyen araştırma tekniğidir (Karasar, 2012). Makaleler ve lisansüstü tezler, yayın türü, yayın yılı, araştırma yöntemi, çalışma grubu ve fen bilimleri alanları açısından değerlendirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Dergi Park, Google Scholar, ERIC ve YÖK Ulusal Tez Merkezi arama motorunda “Yapılandırmacı yaklaşım”, “Kavram karikatürü”, “Fen eğitimi”, “Conceptcartoon”, “Scienceeducation”, “Constructivistapproach” anahtar kelimeleri ile ulaşılan, 2016 - 2022 yılları arasında yapılmış kavram karikatürü tekniğinin fen eğitimi uygulamaları hakkında yapılmış olan makaleler ve tezler oluşturmuştur. Araştırma kapsamında 45 adet çalışmaya ulaşılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada DergiPark, ERIC, Google Scholar ve YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde “Kavram karikatürü”, “Yapılandırmacı yaklaşım”, “Fen eğitimi”, “Conceptcartoon”, “Scienceeducation”, “Constructivistapproach” gibi anahtar kelimeler ile ulaşılan incelemeler tamamlanmıştır. İnceleme neticesinde bilimsel makaleler ve tezler taranarak 2016 - 2022 yılları arasında yayınlanmış olanları araştırmada kullanılmak üzere bilgisayara devredilmiştir.

Çalışmanın hedefi açısından 12 yabancı, 22 türkçe makalenin veri analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, birbirine yakın verilerin belli kavramlar ve ana konu çatısında bir araya getirilmesi ve bilgileri okuyanların idrak edebileceği bir formda düzenlenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada temin edilen veriler, betimlemeli istatistik yoluyla yorumlanmış; bulgular, frekans ve yüzde tabloları ile takdim edilmiştir.

3.BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya dâhil edilen 45 çalışmanın sırasıyla yayın türü, yayın yılı, araştırma yöntemi, çalışma grubu ve ele alınan fen öğrenme konu alanına göre analizi gerçekleştirilmiş olup elde edilen bulgular raporlaştırılmıştır.

1.1. Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Fen eğitiminde kullanılan kavram karikatürü tekniğinin uygulamalarına yönelik yapılan çalışmaların yayın türüne göre dağılımı Tablo 3.1. ‘ de belirtilmiştir.

Tablo 3.1 Çalışmaların yayın türü göre dağılımı

Yayın Türü	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yüksek Lisans Tezi	11	24,4
Makale	34	75,6
Toplam	45	100

Tablo 3.1’deki verilere göre, çalışmaların yayın türü incelendiğinde, 45 araştırmanın yüksek lisans tezi ve makale olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen 45 çalışmadan 11 tanesinin yüksek lisans tezi (%24,4) ve 34 tanesinin makale (%75,6) olduğu belirlenmiştir.

3.2. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Fen eğitiminde kullanılan kavram karikatürü tekniğinin uygulamalarına yönelik yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Tablo 3.2. ‘ de belirtilmiştir.

Tablo 3.2. Çalışmaların yayın yılına göre dağılımı

Yıl	Frekans (f)	Yüzde (%)
2016	7	15,5
2017	3	6,7
2018	8	17,7
2019	11	24,7
2020	7	15,5
2021	8	17,7
2022	1	2,2
Toplam	45	100

Şekil 3.2 incelendiğinde, kapsama alınan çalışmaların 2016 7; yılında 2017 yılında 3; 2018 yılında 8; 2019 yılında 11; 2020 yılında 7; 2021 yılında 8; 2022 yılında 1 çalışma uygulandığı belirtilmektedir. Çalışmaların çoğunluğunun 2019 yılında uygulandığı görülmüştür

3.3. Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemlerinin Dağılımına İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemlerine ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 3.3. Çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı

Araştırma Yöntem	Frekans (f)	Yüzde (%)
Nicel Yöntem	29	50,9
Nitel Yöntem	14	24,6
Karma	6	10,5
Belirtilmemiş	8	14,0
Toplam	57	100

Tablo 3.3.’teki verilere göre, çalışmaların araştırma yöntemi olarak en fazla 29 tanesi (%50,9) nicel araştırma olduğu görülmektedir. İlgili çalışmaların 14 tanesi (%24,6) nitel araştırma, 6 tanesi (%10,5) karma araştırma olduğu ve 8 tanesinin (%14,0) ise araştırma yönteminin belirtilmeği görülmüştür. Bazı çalışmalarda ise birden fazla araştırma yöntemi kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.4. Çalışmalarda Yer Alan Katılımcıların Çalışma Grubunun Dağılımına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında fen eğitimde kavram karikatürü tekniğinin kullanımına ilişkin yapılan çalışmalarda yer alan katılımcıların çalışma grubuna ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.4. Çalışmalarda yer alan katılımcıların çalışma grubu dağılımı

Çalışma Grubu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul Öğrencileri	4	10,5
Ortaokul Öğrencileri	23	60,6
2. Sınıf Fen Bilgisi Öğretmen Adayı	5	13,1
3. Sınıf Fen Bilgisi Öğretmen Adayı	6	15,8
Toplam	38	100

Tablo 3.4.’teki verilere göre, yayınların çalışma grubu incelendiğinde en fazla 23 tanesinde (%60,6) ortaokul öğrencilerinin yer aldığı görülmektedir. 4 tanesi (%10,5) ilkokul öğrencileri, 5 tanesi (%13,1) 2.sınıf fen bilgisi öğretmen adayı ve 6 tanesi (%15,8)’de 3. Sınıf fen bilgisi öğretmen adayları ile yapıldığı görülmektedir.

3.5. Çalışmalarda Kullanılan Fen Bilimleri Alanlarına Ait Dağılımına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında fen eğitiminde kavram karikatürü tekniğinin kullanımına ilişkin yapılan çalışmalarda yer alan fen bilimleri alanlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.5. Çalışmalarda kullanılan Fen Bilimleri Alanları

Fen Bilimleri Alanları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fizik	13	28,8
Kimya	10	22,2
Biyoloji	20	44,4
Belirtilmemiş	2	4,6
Toplam	45	100

Tablo 3.8’de yer alan verilere göre, çalışmalarda kullanılan fen bilimleri alanlarından en fazla biyoloji (%44,4) alanı kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda fizik (%28,8) alanı yer alırken fen bilimleri alanlarından en az kimya (%22,2) alanı yer almıştır.

4.SONUÇ

Karikatürler, gündelik hayat hallerine ait bilimsel düşünceleri simgeler ve sık görülen kavram hatalarını tespit etmek için uygulanabilir (Keogh&Naylor, 2000). Dalacosta ve ötekilerine (2009) göre animasyonlu fen karikatürlerinden yararlanma, küçük yaştaki öğrencilerin düzeylerine göre kavraması güçlük çekilen ve genellikle kavram hatalarına sebep olan belli fen kavramları ile alakalı bilgi ve zihniyetlerini mühim ölçüde kazandırır.

Tablo 3.1 incelendiğinde, fen eğitiminde kavram karikatürü tekniği ile ilgili uygulamalara yönelik ulusal ve uluslararası literatürde gerçekleştirilen araştırmaların sistematik alan yazın analizi sonucunda genellikle yüksek lisans tezi ve makale türünde yayınların gerçekleştirildiği görülmektedir. Fen eğitimi alanında yapılan çalışmaların analiz edildiği araştırmalarda benzer şekilde genellikle en fazla makale türüne ulaşıldığı ifade edilebilir (Alkış Küçükaydın, 2019).Örneğin, Baynazoğlu ve Atasoy (2020), Türkiye’de kavram karikatürleri ile alakalı işlenen çalışmalara ait gerçekleştirilen 96 çalışmanın 39 tanesinin makale türünde olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3.2 incelendiğinde, fen eğitiminde kavram karikatürü tekniğinin uygulamalara ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların günümüze yakınlaştıkça artış göstermeye başladığı ve 2019 yılında daha fazla ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Tablo 3.3 incelendiğinde, araştırma yöntemlerine göre en çok nicel yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Genel olarak çalışmalarda, kavram karikatürü tekniği gerçekleştirilmiş ve yapılan uygulamanın fen eğitimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu anlayışın benimsendiği deneysel araştırmaların doğası gereği ve verilerin kısa süre zarfında toplanarak kolay analiz edilebilir olmasından kaynaklı olarak nicel araştırma yöntemlerinin ilgili çalışmalarda daha fazla benimsenmiş olabileceği ifade edilebilir (Cortina, 2020).

Tablo 3.4 incelendiğinde, fen eğitiminde gerçekleştirilen kavram karikatürü tekniği çalışmalarında genellikle ortaokul düzeyindeki öğrencilerin çalışma grubunu oluşturduğu ifade edilebilir. Öztürk ve Comardoğlu (2021), yapmış oldukları çalışmada ilkökul öğrencilerine yönelik fen karikatürü çalışmasına rastlamamıştır. Bunun sebebinin fen bilimlerine ait ünite, konu ve kazanımlarının şimdiye kadar az bir miktarda yer verilmesi ile sınıf öğretmenlerinin gereksinim duymaması olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Sonuç olarak ortaokul seviyesinde daha çok fen içeriği yer almakta ve branş öğretmenleri derse girmeye başlamaktadır. Fen bilgisi öğretmen adayları seviyesinde ise sınırlanmış sayıda ve sadece 2.sınıf ve 3.sınıf seviyesinde yapılmış araştırmayla karşılaşmıştır. Fen bilgisi öğretmen adayları seviyesindeki öğrencilerin, çizim ve görsellik sebebi ile kavram karikatürlerine ilgi duymayabileceğine ait fikir bu hususun sebebi olarak düşünülebilmektedir.

Hâlbuki öğrenimin her seviyesinde öğrenci düzeyine uygun olarak planlanmış karikatürlerin uygulanabileceği anlaşılmaktadır. Özellikle ilkökul seviyesindeki çalışma sayısının da sınırlı sayıda kaldığı görülebilmektedir. Bu mertebedeki öğrencilerde, görsel çalışmalar merak ve akılda kalıcı bir nitelik taşımaktadır. İlkokul seviyesindeki öğrencilerin çizgi karakterlere kattığı yargı ile ilkökul seviyesinde kavram karikatürlerindeki çalışma miktarı ile orantılı görünmemektedir. Oysaki bilimsel izlenim, gözlem, konu ve kavramların esaslarının küçük yaşlarda başladığı belirtildiğinde (Güler ve Akman, 2006) öğretimin ilk basamaklarında kavram karikatürlerinin etkin bir biçimde uygulanması önemli bir şekilde yerine getirilebilir.

Tablo 3.5 incelendiğinde, fen eğitiminde gerçekleştirilen kavram karikatürü tekniği uygulama çalışmalarında ele alınan fen bilimleri alanı olarak en fazla biyoloji alanının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bunun sebebinin ise biyoloji konularında görsel öğelerin ve günlük yaşam yorumlamalarının daha fazla olabileceği tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak değişen 2018 Fen Bilimleri Programı ile birlikte konu ve kazanımlar da değişiklik göstermiştir. Bu kapsamda ortaokul seviyesindeki kazanımlara, ilkökul seviyesindeki kazanımlara göre daha fazla yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri konu ve kazanımları öğretirken öğrencilerde bazı kavram yanlışlarının oluşumunu engelleyebilmek adına bu tür görsel grafikli teknikleri kullanmalarının yararlı olabileceği düşünülmektedir. Değişen programla beraber konu ve kazanım açısından birçok farklı teknik kullanılmasının fen eğitiminde etkili olacağı düşünülmektedir. Bu tekniklerden biri olan kavram karikatürü tekniğinin, fen bilimlerinin fizik-kimya-biyoloji alanlarında uygulanabilirliği birçok çalışmada tespit edilmiştir. Fen eğitiminde kavram karikatürü tekniği özellikle biyoloji alanında büyük bir yere sahiptir. Son yıllarda kavram karikatürü tekniğinin kullanımının nispeten daha az olmasının sebebi olarak, yeni tekniklerin uygulanması ve bu tekniğin eğitim gündeminde eskisi kadar yer almaması ve tercih edilmemesi olabilir. Ancak bilindiği üzere her yöntem ve teknik, her konu alanı için uygun olmayabilmektedir. Bu bakımdan, zengin öğretim süreçlerinin yaşatılabilmesi yapılandırmacı yaklaşımın felsefesi gereğince de, özellikle bu tür görsel grafikli tekniklerin etkin ve nitelikli olarak kullanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

5.KAYNAKÇA

- Alkış Küçükaydın, M. (2020). Fen eğitiminde kavram öğretimi konulu araştırmaların sistematik derleme yöntemiyle incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 21(2), 36-56.
- Atasoy, Ş. ve Akdeniz A. R. (2009). Kavram karikatürlerinin etki-tepki kuvvetleri ile ilgili yanılırları gidermeye etkisi. 3. *Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon (7-9 Ekim).
- Atasoy, Ş., Tekbıyık, A. ve Gülay, A. (2013). Beşinci sınıf öğrencilerinin ses kavramını anlamaları üzerine kavram karikatürlerinin etkisi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10(1), 176-196.
- Ayas, A., Karamustafaoğlu, O., Sevim, S. ve Karamustafaoğlu, S. (2001). Fen bilgisi öğrencilerinin bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirebilme seviyeleri. *Yeni Bin Yılın Basında Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu*, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Aydoğdu, M., Kesercioğlu, T., (2005) *İlköğretimde Fen ve Teknoloji Öğretimi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Barut Y., (2018). Duygusal zeka ve iletişim becerileri ilişkisi: (İzmir Bozyaka Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği), *Research Studies Anatolia Journal*, 2 (5), 185-195.
- Baynazoğlu, L., & Atasoy, E. (2020). Türkiye’de kavram karikatürleriyle ilgili yapılan araştırmalara yönelik bir meta-sentez çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(2), 390-409.
- Büyüköztürk, S. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cortina, J. M. (2020). On the why and hows of quantitative research. *Journal of Business Ethics*, 167(1), 19-29.
- Çepni, S. (2012). *Kuramdan Uygulamaya: Fen ve Teknoloji Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dalacosta, K., Kamariotaki-Papparrigopoulou, M., Palyvos, J. A. ve Spyrellis, N. (2009). Multimedia application with animated cartoons for teaching science in elementary education. *Computers and Education*, 52, 741-748.
- Evrekli, E. ve Balım, A. G. (2010). Fen ve teknoloji öğretiminde zihin haritası ve kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve sorgulayıcı öğrenme becerileri algılarına etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 76-98.
- Güler, T. ve Akman, B. (2006). 6 yaş çocuklarının bilim ve bilim insanı hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 55-66.
- Kabapınar, F. (2005). Effectiveness of teaching via concept cartoons from the point of view of constructivist approach. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 135- 146.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- Keogh, B. & Naylor, S. (2000). Teacher and learning in science using concept cartoons: why doesn't it stay in at play time. *Australian Primary and Junior Science Journal*. 16(3).
- Long, S. ve Marson, K. (2003). Concept cartoons. *Hands on Science*. 19(3).
- MEB (2018). Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 3.-8. sınıflar). *Milli Eğitim Bakanlığı: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*, Ankara.
- Minner, D. D., Levy, A. J., & Century, J. (2010). Inquiry based science instruction-what is it and does it matter? Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching*, 47, 474-496.
- Ocak, İ., Güleç Islak, F. & Ocak, G. (2015). İlkokul 4. sınıf fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının akademik başarıya etkisi. *Bartın University Journal of Faculty of Education. Özel Sayı*, 119-132.

- Ören, F. S. (2009). Öğretmen adaylarının kavram karikatürü oluşturma becerilerinin dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilmesi. *Education Sciences*, 4 (3) , 994-1016.
- Öztürk E., A. & Comardoğlu, C. (2021). Fen öğretiminde karikatür kullanımı hakkında türkiye’de ilkokul ve ortaokul düzeyinde yapılan çalışmaların incelenmesi, *International Journal of Eurasia Social Sciences(Ijoess)*, 12(45), 719-738.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tezel Ö. & Bıyık, A. (2018). Sorgulamaya dayalı fen öğretimi. Karamustafaoğlu, O., Tezel, Ö. ve Sarı (Ed.), U., *Güncel Yaklaşım ve Yöntemlerle Etkinlik Destekli Fen Öğretimi*(s. 74-98). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, C. (2010). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, A.,& Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Presentation ID / Sunum No: 166

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-5639-717X

Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Laboratuvar Uygulamalarına Yönelik Özyeterlilik Düzeylerinin Belirlenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Figen Durkaya¹, Araştırmacı Hatice Melike Nikbay¹

¹Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

*Corresponding author: Hatice Melike Nikbay

Özet: Bu araştırma, fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerini çeşitli değişkenlere göre irdelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın kökeni betimsel nitelikli olması nedeniyle tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan 90 (80 kadın, 10 erkek) gönüllü öğretmen adayı oluşturmaktadır. Fen bilimleri öğretmen adaylarının öz-yeterliliklerini belirlemek için veri toplama aracı olarak "Öz-yeterlilik belirleme anket formu" kullanılmıştır. Bu çalışma sonucunda öğretmen adaylarının fen eğitiminde laboratuvar uygulamalarının önemini bildikleri, laboratuvar yöntemini derslerde kullanmaya karşı istekli oldukları, fen öğretimi için geliştirilen araç ve gereçleri kullanmaya yönelik istekli oldukları, malzemeleri kullanırken güvenlik kurallarını takip etme ve deney sonrası malzemeleri yerlerine temiz ve düzenli koyma yönünden kendilerini yeterli gördükleri belirlenmiştir. Laboratuvar ortamındaki araç gereçlerle ilgili basit onarım, bilgi ve beceriye sahip olmadıkları, ayrıca tüm araç gereçleri tanıma ve kullanabilme yönünden yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Araştırma sonunda, fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamaları bakımından kısmen yeterli olduklarını düşündükleri belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının sınıf değişkenine göre öz yeterliliklerinin en yüksek 3. sınıfta olduğu görülmüştür. Öğretmen yetiştirme lisans programlarında fen öğretimi laboratuvar uygulamalarına ilişkin verilen alan eğitiminin yıl ve zaman bakımından yeterli olmaması nedeniyle elde edilen bulgular beklenen bir sonuç olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Laboratuvar Uygulamaları, Fen Eğitimi, Öz Yeterlilik

Determination of the Self-Efficacy Levels of Science Teacher Candidates for Laboratory Applications

Abstract: This research was conducted in order to examine the self-efficacy levels of science teacher candidates for laboratory applications according to various variables. Since the origin of the research is descriptive, the screening method was used. The study group consists of 90 (80 women, 10 men) volunteer teacher candidates studying at the Department of Science Education of the Faculty of Education of Kırıkkale University. The "Self-efficacy determination questionnaire" was used as a data collection tool to determine the self-efficacy of science teacher candidates. As a result of this study, teacher candidates, they knew the importance of laboratory practices in science education, laboratory courses they are willing to use, developed for science teaching tools and materials they were willing to use, the materials safety rules to follow when using the materials of the experiment and after putting enough of what they saw themselves in terms of their place clean and tidy identified. It has been determined that they do not have simple repair, knowledge and skills related to tools in the laboratory environment, and they are inadequate in terms of recognizing and using all tools. At the end of the research, it was determined that science teacher candidates think that they are partially sufficient in terms of laboratory applications. It was seen that the self-efficacy of the teacher candidates according to the class variable was the highest in the 3rd grade. The findings obtained due to the fact that the field education given regarding science teaching laboratory applications in teacher education undergraduate programs is not sufficient in terms of years and time show that it is an expected result.

Keywords: Laboratory Practices, Science Education, Self-Efficacy

1. Giriş

Fen bilimleri eğitiminde kavram, olay ve olguların öğrenimi yaparak-yaşayarak deney ve gözlemlerle öğrenciler tarafından yapıldığı ve kanıtlandığı zaman daha kalıcı öğrenmenin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu nedenle fen öğretiminde laboratuvar uygulamalarının önemi göz ardı edilemez. Çepni

ve Ayvacı (2010) hiçbir fen disiplin alanının deneylere yer verilmeksizin tam olarak öğretilemeyeceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, fen derslerinde teorik olarak anlatılan konuların soyuttan somuta dönüştürülememesi ve günlük yaşamla ilişkilendirilememesinin de fen öğretimini etkilediğini belirtmişlerdir.

Fen bilimleri eğitimi günümüzde çok farklı öğrenme teknikleri ve yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemler arasında özellikle laboratuvar yöntemi öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini kazanmaları bakımından önem taşımaktadır. Bilimsel bilgiye ulaşılması ve kullanılmasına ilişkin yaşam becerilerinin kazanılması fen eğitimi alanında hedeflenen amaçlar arasında yer almaktadır. Kırpık ve Engin (2009) fen eğitiminde laboratuvar yönteminin öğrencilerin akıl yürütme, eleştirel düşünme, problem çözme yeteneklerini geliştirebilmeleri ve olaylara bilimsel bakış açısı kazanmaları hususunda elzem olduğunu vurgulamaktadır. Fen alanına özgü yaşam becerilerinin kazanımı ise laboratuvar uygulamaları ile mümkündür. Fen eğitiminde laboratuvar öğrenme ortamında özellikle açık uçlu ve araştırmaya dayalı deneyler kullanılmalıdır. Fen öğretiminde araştırmaya dayalı deneyler öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini geliştirmelerini desteklemektedir. Bu becerilerin öğrencilere kavramları ezberlemek yerine problem oluşturma ve çözme, eleştirel düşünme, karar verme ve meraklarını giderme olanağı verdiği bilinmektedir (Aydoğdu ve Ergin, 2008).

Öğrencilere fen dersini sevdirmek ve her gün karşılaştıkları olayların fen dersinin bir parçası olduğunu gösterebilmek için yaşadıkları çevrenin büyük bir fen laboratuvarı olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Laboratuvarlar var olan soyut bilgilerin deney ve gözlemler sonucunda somutlaşarak anlam ve yaşamsal değer kazandığı ortamlardır (Güneş, Dilek, Topal ve Can, 2013). Önen ve Çömek'e (2011) göre laboratuvar; öğrencilerin gözlem ve deneylerle teorik bilgileri pratiğe dökerken hem yeni bilgiler öğrendikleri hem de yaşam için gerekli temel becerileri kazandıkları ortamlardır. Yavru ve Gürdal (2013) laboratuvarı; öğrencilerin incelemeyi, ayırmayı, sıralamayı, sınıflamayı, ölçmeyi, deneyi değerlendirmeyi ve diğer fen bilimleri süreçlerine entegre olmayı öğrenecekleri en mükemmel yer olarak açıklamaktadır. Bu sayede öğrenciler yaratıcı düşünmeyi ve problem çözme becerisini laboratuvar ortamında kazanacaklardır. Uluçınar, Cansaran ve Karaca'ya (2004) göre laboratuvar ortamında yapılan deneysel uygulamalar öğrencilerin fen kavramlarını anlama, akılda tutma ve bilimsel düşünme yeteneklerini geliştirirken birbirleri ile iletişim kurmalarını da sağlayarak öğrencileri işbirliğine yöneltmektedir. Fen öğretiminde laboratuvar uygulamaları öğrencilere soru sormayı, problemi belirlemeyi ve çevresindekilerle takım çalışması yaparak çözüm aramayı öğretir. Bu nedenle fen eğitiminde soyut kavram ve olguların daha iyi anlaşılabilmesi için laboratuvar uygulamalı bir eğitimin şart olduğu düşünülmektedir (Ekici, Taşkın ve Taşkın Ekici, 2002).

Fen eğitimiyle ilgili yapılan birçok araştırma laboratuvar destekli fen eğitimi alan öğrencilerin daha başarılı olduğunu göstermektedir. Laboratuvar destekli fen bilgisi öğretiminin öğrenci başarısına etkisi üzerine yapılan araştırmalarda, dersi deneyler yaparak işleyen grubun geleneksel yöntemle işleyen gruptan daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Fen bilimlerinde laboratuvar kullanımının öğrencilerin konuyu etkili öğrenmelerini sağlamak ve ilgilerini çekmek için gerekli olduğunu ayrıca öğrencilerin laboratuvar uygulamalarına yönelik olumlu tutum ve fikre sahip olduklarını belirtmişlerdir (Yavru ve Gürdal, 2013; Kaya ve Böyük, 2011; Önder, 2007; Bekar, 1996).

Fen eğitiminde öğretmenlerin özyeterlikleri eğitim ortamlarını etkilemektedir. Fen eğitiminde öz-yeterlik, öğretmenlerin fen öğretimi ve sınıf içi aktiviteler hakkındaki inanışları ile ilgilidir. Herhangi bir konuda özyeterlik algısı yüksek olan bireyler, sonuca daha kısa zamanda ulaşma becerisi gösterirler ve karşılaştıkları problemleri çözmeye daha başarılı olmaktadır (Altunçekiç, Yaman ve Koray, 2005). Bu yüzden, fen bilimlerinin temelini oluşturan laboratuvar ortamında öğretmen adaylarının kendilerini yeterli hissetmeleri çok önemlidir. Fen bilgisi öğretmen adaylarının kendilerini yeterli hissedebilmeleri için de öğrendikleri teorik bilgileri fen laboratuvarlarında kullanarak bu bilgileri yapılandırmaları gerekir. Bunun için de yükseköğretim kurumlarında derslerin laboratuvar ağırlıklı olması gerekir. Öğretmen adayları ne kadar aktif bir öğrenim süreci geçirirlerse öğretmenliğe başladıklarında da o kadar öz güvenli ve etkili bir öğretmen olurlar. Buna karşın 2018-2019 öğretim yılları arasında fen bilimleri öğretmenliği lisans programının güncellenmesi nedeniyle laboratuvar uygulamalarına yönelik ders

sayısı ve süresinde azalma olmuştur. Bu bağlamda, fen eğitiminde öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterliliklerinin tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırma, öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik öz-yeterlilik düzeylerini çeşitli değişkenlere göre irdelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki problem sorusuna cevap aranmıştır.

- Fen bilgisi öğretmenliği lisans programı öğrencilerinin laboratuvar uygulamalarına yönelik öz yeterlikleri ne düzeydedir?

2. Yöntem

Araştırmanın kökeni betimsel nitelikli olması nedeniyle tarama yöntemi kullanılmıştır. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel (2020) tarama araştırmasını “bir grubun belli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalar” olarak tanımlamıştır. Karasar’a (2001) göre ise tarama modeli var olan durumun var olduğu şekliyle betimlenmesi amaçlandığında kullanılmaktadır.

2.1. Çalışma grubu

Araştırmada öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerini çeşitli değişkenlere göre irdelemek amacıyla Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim dalında 1.,2.,3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 90 (80 Kadın ve 10 Erkek) öğretmen adayı ile çalışılmıştır. Seçkisiz örneklem yöntemlerinden tabakalı örnekleme tekniği ile katılımcılar belirlenmiştir. Tabakalı örneklemede; sınırları belirlenmiş evrende tabaka içi değişim olabildiğince küçük, tabakalar arası değişim oldukça büyük kalacak şekilde alt gruplara bölünerek örneklem her bir tabakadan ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız olarak belirlenmektedir (Büyüköztürk vd., 2020; Ekiz, 2009).

Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim dalında 1.,2.,3. ve 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf ve mezun olduğu lise türüne ilişkin sorulara verdiği cevaplar frekans (f) ve yüzde değer (%) sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin farklı değişkenlere göre dağılımları

N=90		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	80	88.9
	Erkek	10	11.1
Sınıf	1.sınıf	27	30
	2.sınıf	29	32.2
	3.sınıf	19	21.1
	4.sınıf	15	16.7
Mezun olunan lise türü	Anadolu	62	68.9
	Temel	7	7.8
	Anadolu İmam Hatip	7	7.8
	Fen	4	4.4
	Sağlık Meslek	4	4.4
	Düz	2	2.2
	Açık	2	2.2

Tablo 1’den görüldüğü gibi araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların 80’i (%88.9) Kadın, 10’u (% 11.1) Erkektir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyet dağılımlarının çoğunlukla kadın olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada öğretmen adaylarının en çok 2. sınıfta katılım sağladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının mezun oldukları liseye göre dağılımları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun Anadolu lisesinden (%68.9) mezun oldukları belirtilebilir.

2.2. Veri toplama aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kaya ve Büyük (2011) tarafından kullanılan özyeterlilik belirleme anket formu uygulanmıştır. Bu özyeterlilik belirleme anket formu, ilk olarak Kaya, Çepni ve Küçük (2004) tarafından geliştirilmiştir. Özyeterlilik anketinin iç tutarlılık katsayısı 0.92'dir. Anket, demografik bilgileri ve laboratuvar çalışmaları ile ilgili özyeterlilik görüşleri belirlemek üzere iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde, demografik bilgileri belirlemek için öğretmen adaylarına cinsiyet, sınıf ve mezun oldukları lise türü değişkenlerini belirleyen seçmeli sorular bulunmaktadır. İkinci bölüm ise öğretmen adaylarının laboratuvar çalışmalarına ilişkin özyeterlilik düzeylerini ortaya koymayı amaçlayan beşli likert tipinde sorulardan oluşmaktadır. Fen bilimleri öğretmenlerinin laboratuvar çalışmalarına yönelik özyeterlilik görüşlerini belirleme anketi 18 maddeden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından demografik bilgilerini belirlemek için seçmeli sorularda seçeneklerden birini ve derecelendirmeli sorularda ise ifade edilen görüşe katılma derecelerini beşli derecelendirme üzerinden işaretlemeleri istenmiştir. Laboratuvar çalışmaları ile ilgili özyeterlilik görüşleri belirleme anket formunda aritmetik ortalamaların yorumları "Kesinlikle yetersizim", "Yetersizim", "Kısmen yeterliyim", "Yeterliyim" ve "Kesinlikle yeterliyim" olarak derecelendirilmiştir. Anketlerin öğretmen adayları tarafından tam olarak doldurulup doldurulmadığı incelendikten sonra istatistiksel analizleri yapılmıştır. Veri toplama aracı 102 öğretmen adayına dağıtılmış fakat 12 öğretmen adayının doldurduğu anket formu değerlendirmeye alınmamıştır.

2.3. Veri analizi

Nicel verilerin analizi SPSS 23 istatistiksel analiz paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel istatistiklerde frekans (f), yüzde (%) ve aritmetik ortalama ($\bar{X}$) ve standart sapma (SS) ifadeleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilere normallik testi, parametrik analizler (t-testi, tek faktörlü varyans analizi (Anova) ve Post Hoc testi) yapılarak araştırma sonuçları elde edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilikleri ile ilgili görüşleri

Araştırmada Kaya ve Büyük'ün (2011) kullandığı özyeterlilik anketi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Fen bilimleri öğretmenliği lisans programının 2018-2019 öğretim yılında güncellenmesinden sonra fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan ankette yer alan her bir madde ile ilgili betimsel istatistik değerleri verilmiştir.

Tablo 2. Fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik öz-yeterlilik düzeylerinin frekans, yüzde ve ortalama değerlerinin dağılımı

ÖZ-YETERLİK İFADELERİ	Kesinlikle Yetersizim		Yetersizim		Kısmen Yeterliyim		Yeterliyim		Kesinlikle Yeterliyim		$\bar{X}$
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Laboratuvar yönteminin fen öğretimindeki önemini bilme	1	1,1	10	11,1	30	33,3	33	36,7	16	17,8	3,59
Laboratuvar yöntemini uygulamada kullanılan, öğretim yöntem ve teknikleri bilme	3	3,3	30	33,3	42	46,7	14	15,6	1	1,1	2,78
Laboratuvar yöntemini uygulamada kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerini derslerde kullanabilme	4	4,4	31	34,4	41	45,6	12	13,3	2	2,2	2,74
Laboratuvarda güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak için gerekli tüm bilgi ve becerilere sahip olma	6	6,7	27	30,0	35	38,9	20	22,2	2	2,2	2,83

Fen laboratuvarındaki tüm araç gereçleri tanıma ve kullanabilme	18	20,0	41	45,6	26	28,9	4	4,4	1	1,1	2,21
Laboratuvardaki araç gereçlerle ilgili basit bakım onarım bilgi ve becerisine sahip olma	21	23,3	39	43,3	21	23,3	6	6,7	2	2,2	2,18
Laboratuvarda etkili bir öğretim ortamı düzenleyebilme	4	4,4	30	33,3	40	44,4	15	16,7	1	1,1	2,77
Laboratuvar yöntemini derslerde kullanmaya karşı istekli olma	1	1,1	4	4,4	17	18,9	36	40,0	31	34,4	3,99
Fen ve Teknoloji öğretimi için geliştirilen yeni araç gereçleri merak etme ve derslerde kullanmaya istekli olma	0	0	2	2,2	19	21,1	36	40,0	33	36,7	4,11
Laboratuvar uygulamaları için basit araç gereçler geliştirme ve kullanma becerisine sahip olma	7	7,8	22	24,4	37	41,1	23	25,6	1	1,1	2,88
Öğrencilerin laboratuvar çalışmalarıyla ilgili bilgi ve becerilerini ölçme bilgisine sahip olma	9	10,0	28	31,1	38	42,2	14	15,6	0	0	2,61
Öğrencilerin laboratuvar çalışmalarıyla ilgili tutumlarını ölçme bilgisine sahip olma	6	6,7	29	32,2	42	46,7	9	10,0	3	3,3	2,68
Verilen bir deney için uygun araç gereçleri seçme	5	5,6	27	30,0	33	36,7	20	22,2	5	5,6	2,92
Çabuk ve doğru araç gereçlerle deney düzeneği kurma	14	15,6	34	37,8	28	31,1	10	11,1	4	4,4	2,51
Ekipmanları kullanırken güvenlik kurallarını takip etme	1	1,1	9	10,0	27	30,0	31	34,4	22	24,4	3,71
Deney sonrası, ekipmanları yerlerine temiz ve düzenli olarak koyma	1	1,1	4	4,4	14	15,6	33	36,7	38	42,2	4,14
Deney sonuçlarını yorumlama	3	3,3	15	16,7	35	38,9	31	34,4	6	6,7	3,24
Deney sonuçlarını teorik bilgilerle bütünleştirerek yeni sonuçlar üretme	5	5,6	24	36,7	37	41,1	20	22,2	4	4,4	2,93

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Tablo 2’ de fen bilimleri öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu ankette yer alan 2., 3., 4., 7., 10., 11., 12., 13., 17. ve 18. maddeler ile ilgili görüşlerini yüksek oranda “kısmen yeterliyim” olarak belirtmişlerdir. Fen bilimleri öğretmen adaylarının yaklaşık yarısı “Laboratuvar yöntemini uygulamada kullanılan, öğretim yöntem ve teknikleri bilme”, “Laboratuvar yöntemini uygulamada kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerini derslerde kullanabilme” ve “Öğrencilerin laboratuvar çalışmalarıyla ilgili tutumlarını ölçme bilgisine sahip olma” görüşleri konusunda kendilerini “kısmen yeterli” olarak görmektedirler.

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmen adaylarının 1., 8., 9., 10., 15., 16. ve 17. maddelerinde kendilerini “yeterli” ve “kesinlikle yeterli” gördükleri tespit edilmiştir. Fen bilimleri öğretmen adayları en çok “Laboratuvar yönteminin fen öğretimindeki önemini bilme”, “Laboratuvar yöntemini derslerde kullanmaya karşı istekli olma”, “Fen ve Teknoloji öğretimi için geliştirilen yeni araç gereçleri merak etme ve derslerde kullanmaya istekli olma”, “Ekipmanları kullanırken güvenlik kurallarını takip etme”, “Deney sonrası, ekipmanları yerlerine temiz ve düzenli olarak koyma” ve “Deney sonuçlarını yorumlama” görüşleri konusunda kendilerini “yeterli” ve “kesinlikle yeterli” görmektedirler.

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmen adayları 3., 4., 5., 6., 7., 11., 12., 13., 14. ve 18. maddeler ile ilgili görüşlerini “yetersizim” ve “kesinlikle yetersizim” olarak belirtmişlerdir. Fen bilimleri öğretmen adaylarının en çok “Fen laboratuvarındaki tüm araç gereçleri tanıma ve kullanabilme”, “Laboratuvardaki araç gereçlerle ilgili basit bakım onarım bilgi ve becerisine sahip olma” ve “Çabuk ve doğru araç gereçlerle deney düzeneği kurma” konusunda “yetersiz” ve “kesinlikle yetersiz” olarak görüş bildirmişlerdir.

Araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerine ilişkin ifadelerin ortalama değerlerine bakıldığında “Deney sonrası, ekipmanları yerlerine temiz ve düzenli olarak koyma” maddesine en yüksek “yeterliyim” aralığına denk gelen cevabı

vermişlerdir. Laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerine ilişkin “Laboratuvardaki araç gereçlerle ilgili basit bakım onarım bilgi ve becerisine sahip olma” maddesine ise en düşük “yetersizim” aralığına denk gelen cevabı vermişlerdir.

3.2. Laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik anketinin normallik testi

Araştırmada veri dağılımını belirlemek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Normallik testi sonuçlarına göre veri dağılımının normal olduğu durumlarda parametrik testlerin kullanılması gerekmektedir. Veri dağılımının normal olmadığı durumlarda ise non-parametrik testlerin kullanılması gerekmektedir. Tablo 3’te normallik test sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Normallik testi

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Erkek	0,183	10	0,200*	0,911	10	0,285
Kadın	0,059	80	0,200*	0,993	80	0,960

Büyüköztürk (2008) normallik testlerinde katılımcı sayısı 50’nin üzerinde olduğunda Kolmogorov-Smirnov testinin kullanılmasını önermektedir. Tablo 3’te görüldüğü gibi, araştırmada verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov test sonucuna göre p(sig) değerinin p=0,200 ve p>0.05 olduğu görülmektedir. Böylece veriler normal bir dağılıma sahip olduğu için parametrik testler kullanılacaktır.

3.3. Fen bilimleri öğretmenlerinin laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve mezun olunan lise değişkenine göre analizi

Fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve mezun olunan lise türü gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği istatistiksel olarak analiz edilmiştir. İki değişkene sahip gruplar için bağımsız t-testi ve ikiden fazla değişkene sahip gruplar arasındaki farklılıkları tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre ortalama özyeterlilik düzeylerinin t-testi

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	Ort farkı	t	sd	p
Erkek	10	3,0278	0,46129	-0,02	-0,110	88	0,913
Kadın	80	3,0486	0,57758				

N: Öğretmen aday sayısı, $\bar{X}$: Özyeterlilik düzeyi, SS: Standart sapma ve p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 4’te görüldüğü gibi, fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin ortalama özyeterliliğin cinsiyet değişkenine göre kısmen yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca kadın öğretmen adaylarının özyeterlilik düzeyinin erkek öğretmen adaylarının özyeterlilik düzeyine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Öğretmen adayları arasında cinsiyete göre farklılık bulunmamaktadır ($t(88)=-0,110$, $p>0.05$).

Tablo 5. Öğretmen adaylarının sınıf değişkenine göre ortalama özyeterlilik düzeylerinin betimsel istatistiği

Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	F	sd	p
1.sınıf	27	2,9877	0,48465	18,145	3	0,000
2.sınıf	29	2,6839	0,47562			
3.sınıf	19	3,6550	0,42897			
4.sınıf	15	3,0815	0,33391			
Toplam	90	3,0463	0,56363			

Tablo 5'te fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin sınıf değişkenine göre özyeterlilik düzeyleri incelendiğinde, ortalama özyeterlilik düzeylerinin kısmen yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir ($\bar{X}=3,0463$).

Tablo 6. Öğretmen adaylarının sınıf değişkenine göre ortalama özyeterlilik düzeylerinin ANOVA testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Sınıf	Gruplararası	10,959	3	3,653	18,145	0,000	3.sınıf>1.sınıf 2.sınıf 4.sınıf
	Gruplariçi	17,314	86	0,201			
	Toplam	28,273	89				

Tablo 6 incelendiğinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($F(3,86)=18,145$; $p=0.000$). Yapılan Post-Hoc testi sonuçlarına göre sınıf değişkeni bakımından anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğu incelendiğinde, farkın 3.sınıflar ve 1.sınıflar-2.sınıflar-4.sınıflar arasında olduğu tespit edilmiştir. Fen bilimleri 3.sınıf öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin özyeterliliklerinin ortalama farkının 1.sınıfların ($X=2,9877$), 2.sınıfların ($X=2,6839$) ve 4.sınıfların ($X=3,0815$) ortalama farkından istatistiksel olarak belirgin bir şekilde büyük olduğu tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 7. Öğretmen adaylarının mezun olunan lise değişkenine göre ortalama özyeterlilik düzeyleri ANOVA testi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Mezun olunan lise türü	Gruplararası	3,590	8	0,449	1,496	0,172	yoktur
	Gruplariçi	23,996	80	0,300			
	Toplam	27,586	88				

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının mezun oldukları lise değişkenine göre laboratuvar çalışmalarına yönelik ortalama özyeterlilik düzeylerinde anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına yönelik özyeterlilik düzeylerini belirlemek için yapılmıştır.

Fen bilimleri öğretmen adaylarının en yüksek katılım gösterdikleri deney sonrası, ekipmanları yerlerine temiz ve düzenli olarak koyma (4,14) iken en düşük katılım gösterdikleri laboratuvardaki araç gereçlerle ilgili basit bakım onarım bilgi ve becerisine sahip olma (2,18) ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin ortalama özyeterliliklerinin cinsiyet değişkenine göre kısmen yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kadın öğretmen adaylarının özyeterlilik düzeyi erkek öğretmen adaylarının özyeterlilik düzeyine oldukça yakındır.

Fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin sınıf değişkenine göre özyeterlilik düzeyleri incelendiğinde, genel olarak ortalama özyeterlilik düzeylerinin kısmen yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir ($\bar{X}=3,0463$). Post-Hoc testi sonuçlarına göre anlamlı farkın 3.sınıflar ve 1.sınıflar-2.sınıflar-4.sınıflar arasında olduğu görülmüştür. Fen bilimleri öğretmen adaylarının 3. sınıfın her iki döneminde de fen öğretimi laboratuvar uygulamaları dersini aldıkları için kendilerini yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Fen bilimleri öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türüne göre ise laboratuvar çalışmalarına yönelik ortalama özyeterlilik düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı belirlenmiştir.

Çelik, Köken ve Kanat (2018) fen bilimleri öğretmenlerinin araştırma-sorgulama yaklaşımının fen laboratuvarlarında uygulanabilirliğine ilişkin yeterliliklerini inceledikleri çalışmada, öğretmenlerin özyeterlilik bakımından en düşük katılımı laboratuvar malzemeleriyle ilgili basit bakım, onarım, bilgi ve becerisine sahip olmaları hususunda gösterdiklerini saptamışlardır. Bu sonuç araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Kılıç, Keleş ve Uzun (2015) ise fen bilgisi öğretmen adaylarının laboratuvar uygulamalarına ilişkin özyeterlilik inançlarını sorgulamaya dayalı fen öğretimi bağlamında inceleyerek, katılımcıların fen öğretimi sonrasındaki özyeterlilik inançlarının anlamlı bir şekilde değiştiği sonucunu elde etmişlerdir.

Yapılan çalışma sonucunda fen bilimleri öğretmen adaylarının laboratuvar yöntemini uygulamaya yönelik genel olarak “öğretim yöntem ve teknikleri bilme ve kullanabilme”, “deney araç ve gereçlerini tanıma, kullanabilme ve onarım becerisi” ve “güvenli çalışma ortamının hazırlanması” bağlamında kendilerini “yetersiz” gördükleri belirlenmiştir. Bu noktada fen bilimleri öğretmenliği lisans programının yeniden güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının mezun olduklarında laboratuvar uygulamalarına ilişkin deneyim sahibi olmaları ve özyeterliliklerinin yüksek olması bağlamında laboratuvar dersi sayısının artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aydoğdu, B., ve Ergin, Ö. (2008). Fen ve teknoloji dersinde kullanılan farklı deney tekniklerinin öğrencilerin bilimsel süreç becerilerine etkileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 9(2), 15-36.
- Bekar, S. (1996). *Laboratuvar destekli fen bilgisi öğretiminin öğrenci başarısına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, H. , Köken, O. ve Kanat, B. (2021). Fen bilgisi öğretmenlerinin sorgulayıcı yaklaşıma uygun laboratuvar kullanım yeterlikleri ve karşılaşılan sorunlar. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 196-223. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gebd/issue/64310/954657>
- Çepni, S. ve Ayvaci, H.Ş. (2010). *Laboratuvar destekli fen ve teknoloji öğretimi*. S. Çepni (Ed.). Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi (s.177-237). Ankara: PegemA Akademi.
- Ekici, E., Taşkın, S., ve Taşkın Ekici, F. (2002). *Fen laboratuvarının içinde bulunduğu durum*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Kongresi Bildiriler Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (Geliştirilmiş 2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güneş, M., Dilek, N. Ş. , Topal, N. ve Can, N. (2013). Fen ve teknoloji dersinde laboratuvar kullanımına yönelik öğretmen ve öğrenci değerlendirmeleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 1-11. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/zgefd/issue/47944/606567>
- Kaya, A., Çepni, S., ve Küçük, M. (2004). Fizik öğretmenlerinin laboratuvarlara yönelik hizmet içi ihtiyaçları için bir program geliştirme çalışması, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 41- 56.
- Kaya, H. ve Büyük, U. (2011). *Fen bilimleri öğretmenlerinin laboratuvar çalışmalarına yönelik yeterlikleri*. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi, 27(1), 126-134. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesfen/issue/25571/269742>
- Kılıç, D., Keleş, Ö. ve Uzun, N. (2015). Fen bilimleri öğretmenlerinin laboratuvar kullanımına yönelik özyeterlilik inançları: laboratuvar uygulamaları programının etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 218-236.
- Kırpık, M. A., ve Engin, A. O. (2009). Fen bilimlerinin öğretiminde laboratuvarın yeri önemi ve biyoloji öğretimi ile ilgili temel sorunlar. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 61-72.
- Önder, K.(2007). *İlköğretim 6. sınıf fen ve teknoloji dersi “canlılarda üreme, büyüme ve gelişme” ünitesinin öğretiminde laboratuvar yönteminin öğrenci başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Önen, F. ve Çömek, A. (2011). Öğretmen Adaylarının Gözüyle Basit Araç-Gereçlerle Yapılan Fen Deneyleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 45-72. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/baebd/issue/3340/46236>
- Uluçınar, Ş., Cansaran, A. ve Karaca, A. (2004). Fen bilimleri laboratuvar uygulamalarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 465-475. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tebd/issue/26126/275208>

Yavru, Ö. ve Gürdal, A. (2013). ilköğretim okullarının 4. ve 5. sınıflarında laboratuvar deneylerinin öğrencilerin mekanik konusundaki başarısına ve kavramları kazanmasına etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(10), 327-338. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/385/2471>

Presentation ID / Sunum No: 95**Oral Presentation / Sözlü Sunum****ORCID ID:** 0000-0001-7398-8396 ; 0000-0001-7052-2574 ; 0000-0003-4471-6601; 0000-0002-8055-0496; 0000-0003-1155-5020

| 417

Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Ar Uygulamalarını Bilme, Kullanma, Geliştirme ve Fen Bilimleri Dersine Entegre Etme Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi

**Prof. Dr. Mehtap Yıldırım¹, Prof. Dr. Hikmet Sürmeli², Doç. Dr. Mustafa Ergun³,
Araştırmacı Gözde Çalışkaner Nibat¹, Araştırmacı Hatice Merve Korkut¹**

¹Marmara Üniversitesi

²Mersin Üniversitesi

³Ondokuz Mayıs Üniversitesi

*Corresponding author: Gözde Çalışkaner Nibat

Özet: Birçok Fen Bilimleri öğretmeni yeni öğretim teknolojilerini öğrenmek ve bu teknolojileri derslerine entegre etmek istemekte ancak bu teknolojileri bilme, uygulama, geliştirme, planlama sırasında birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda çalışmanın birincil amacı, öğretmenlerin Artırılmış Gerçeklik (AR) uygulamaları özelinde öğretim teknolojileri ile ilgili bilgilerini kullanma ve uygulama geliştirme, derse entegre etme durumlarını ortaya koymak ve tüm bu süreçlerde yaşadıkları zorluk ve engelleri tespit etmektir. Diğer taraftan var olan durumun ve yaşanan zorlukların tespiti ile öğretmenlerin yaşadıkları engelleri gidermeye yönelik çözüm önerileri sunmak hedeflenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda betimsel tarama modeliyle yapılan bu çalışmada araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak ve alan yazındaki ilgili çalışmalar incelenerek 10 seçenekli, 3 likert tipte, 15'i de açık uçlu sorudan oluşan 28 soruluk online bir görüşme formu hazırlanmış ve toplamda üç ayrı büyükşehirde resmi devlet kurumlarında görev yapan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 30'u kadın, 17'si erkek olmak üzere toplam 47 fen bilimleri öğretmeninden görüşme formu yardımıyla online veri toplanmıştır. Bu veriler ışığında elde edilen sonuçlara göre; çalışmaya katılan öğretmenlerin 42'si bir devlet ortaokulunda, 5'i BİLSEM 'de görev yapmaktadır. Çalışmaya dahil olan öğretmenlerin büyük çoğunluğu AR uygulamalarını derslerinde kullanmadıklarını ifade ettikleri, kullanabilenlerin ise derse az da olsa entegre edebildiklerini söyledikleri görülmektedir. Öğretmenlerden 22'si ücretsiz olarak erişebildikleri Anatomy 4D, Space 4D ve Uzay ile ilgili benzer AR uygulamalarını derslerinde kullandıklarını belirtmişlerdir. AR uygulamaları ile deneyimi olmayan öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülürken 10 öğretmenin orta seviyede bilgiye sahip olduğunu belirttiği tespit edilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu AR ile ilgili bilgiye yeterince sahip olmadıklarını ve AR ile ilgili verilecek bir eğitime katılmak istediklerini ifade etmişlerdir. Verilecek eğitimlerin hem AR geliştirmek üzerine hem de fen konularına ve müfredatına entegre etmek üzere özellikle hibrit bir eğitim olmasını istedikleri görülmüştür. Öğretmenler, AR uygulamalarının, eğitimde özellikle soyut kavramları somutlaştırmak ve kavramlarla ilgili gerçeklik algısını oluşturmak için işe yarayacağı görüşündedirler. Ayrıca öğretmenlerin çoğunda uygulamaların öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekeceği, eğlenceli ve kalıcı bir eğitime katkı sağlayacağı görüşü hâkimdir. Öğretmenlerin kendilerinin içerik oluşturmaktan çok hazır olan uygulamaları kullandıkları görülürken uygulama kullanma ve uygulama geliştirmeye yönelik eğitimlere ihtiyaç duyduklarını söylemişlerdir. Okullardaki alt yapı sıkıntısı ve donanım eksikliği ile öğretmenlerin yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmamaları AR uygulaması kullanma konusunda yaşanan en önemli sıkıntılar olarak görülmektedir. Okullardaki donanım ve verilecek eğitimlerle öğretmenlerin bilgi ve uygulama eksikliklerinin giderilmesi sayesinde bu uygulamaların kullanılmasının yaygınlaşacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda hizmet içi veya fakülteler ile okullar arasında yapılacak iş birliği ile verilecek eğitimlerin öğretmenlerin yeni teknolojilere ulaşması ve sınıflarında uygulamaları mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları, Fen Bilimleri Öğretmenleri, Görüşme

1.Giriş

Teknolojideki hızlı gelişmeler eğitim öğretim anlayışımızı da uzun zamandır etkilemekteydi. Bu etkiler yavaş ve derinden ilerlerken birdenbire 2020 yılında tüm dünyada COVID 19 Pandemisi ile tüm kademelerde yüz yüze yapılan eğitim ve öğretime ara verilip çevrimiçi eğitim öğretim ile devam edildi.

Bu süreç teknolojinin eğitim öğretime entegrasyonuna büyük bir ivme kazandırdı. Ayrıca, dijital teknolojilerin yaygınlaşması ile beraber eğitim teknolojilerinde meydana gelen yenilikler, öğretmenlerin yeterliklerini artırmaları konusunda zorlayıcı olmaktadır (Yılmaz ve Toker, 2022). Bu nedenle Pandemi süreci ve sonrası, eğitim öğretim faaliyetlerinin yeniden gözden geçirilmesini ve teknoloji ile ilgili öğretmen yeterliklerinin sorgulanmasını zorunlu kılmıştır.

Yeni teknolojiler, birçok mesleğin uygulanmasında ve yürütülmesinde farklılaşmalar yaratmaktadır (Gurria, 2019). Dolayısıyla da eğitim ve öğretimin en önemli faktörlerinden biri olan öğretmenlerin yeni teknolojileri tanıma, bilme ve uygulama aşamasında birçok farklı yetkinliğe sahip olması gerekmektedir. 21. yüzyılda öğretmen olmak demek, teknolojik desteklerin öğrenme için ne tür fırsatlar yarattığının farkında olmak ve öğrenme süreçlerini ne şekilde etkilediğini bilmek demektir (Nessipbayeva, 2012). Çünkü öğretmenler yeni öğrencilerine kendi öğrencilik dönemlerindeki öğretmenleri modelleyip onların öğretim yöntemlerini uygulamaya devam ediyorlarsa bu meslek hayatlarının en büyük hatalardan biri olacaktır (Prensky, 2001). Dijital teknolojilerin içine doğan Z kuşağına öğretmen olabilmek için teknolojik uygulamaları tanımak, kullanmak ve derslere entegre edebilmek zorunlu hale gelmiştir. Artık öğretimler sırasında öğretmenlerin, akıllı tahta, bilgisayar ve projeksiyonu kullanması gibi donanım kullanma bilgisinden çok web 2.0 araçları, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik uygulamaları gibi derslerin içeriğini zenginleştirmek için kullanılan teknolojilerin derslere entegrasyonunu bilmesi de önem taşımaktadır.

Son yıllarda dikkate çeken öğretim teknolojilerinden birisi de Artırılmış Gerçeklik (Augmented Reality) teknolojisi (İçten ve Bal, 2017; Akça, 2022). Artırılmış gerçeklik (AG), nesnelere bir kamera yardımıyla dijital bir katman ekleyerek üç boyutlu hale dönüştüren bir teknolojidir (Yılmaz ve Batdı, 2016). Pek çok alanda kullanılan Artırılmış gerçeklik teknolojisinin son yıllarda eğitim alanında da kullanımı yaygınlaşmaktadır (Fidan ve Tuncel 2018; Akça, 2022). AG teknolojisinin soyut konuları somutlaştırarak öğrenmeyi kolaylaştırması (Atay, 2022), öğrencilerin derse olan ilgilerini arttırması (Aslan, 2021), ve sağladığı gerçekçi deney ortamı sayesinde (Abdüsselam ve Karal 2012), eğitsel ortamlarda bilgiyi destekleyici bir rol oynadığı görülmektedir. (Baba, 2022). AG teknolojisinin sağlamış olduğu bu fırsatlar akademisyenlerin ve eğitimcilerin ilgisini her geçen gün çeken bir konu haline gelmiştir (Aslan, 2021). Eğitimden sağlığa, güvenlikten savunma sanayiye pek çok alanda kendini göstermeye başlayan AG teknolojiyi yakalamak ve gelecekteki AG teknolojisinde söz sahibi olabilmek, bu alanda yapılan çalışmaların artmasıyla mümkün olabilecektir (İçten ve Bal, 2017). Bu sebepten bu çalışmada artırılmış gerçeklik uygulamaları özel olarak ele alınmıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Birçok Fen Bilimleri öğretmeni yeni öğretim teknolojilerini öğrenmek ve bu teknolojileri derslerine entegre etmek istemekte ancak bu teknolojileri bilme, uygulama, geliştirme, planlama sırasında birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda çalışmanın birincil amacı, öğretmenlerin Artırılmış Gerçeklik (AG) uygulamaları özelinde öğretim teknolojileri ilgili bilgilerini, kullanma ve uygulama geliştirme, derse entegre etme durumlarını ortaya koymak ve tüm bu süreçlerde yaşadıkları zorluk ve engelleri tespit etmektir. Diğer taraftan var olan durumun ve yaşanan zorlukların tespiti ile öğretmenlerin yaşadıkları engelleri gidermeye yönelik çözüm önerileri sunmak hedeflenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorusu ve alt problemler belirlenmiştir.

- 1- Fen Bilimleri öğretmenlerin fen eğitimde kullanılabilecek AG uygulamaları hakkında görüşleri nelerdir?

Alt Problemler:

- a) Fen Bilimleri öğretmenlerin fen eğitimde kullanılabilecek AG uygulamaları hakkındaki bilgileri nelerdir?
- b) Fen Bilimleri öğretmenlerinin AG uygulamalarını fen eğitiminde kullanma ve derse entegrasyonu hakkındaki görüş ve önerileri nelerdir?
- c) Fen Bilimleri öğretmenlerinin AG uygulamalarını geliştirme ve fen eğitiminde kullanma yeterlikleri ile ilgili algıları nasıldır?
- d) Fen Bilimleri öğretmenlerinin AG uygulamalarını fen eğitiminde kullanmanın avantajları ve dezavantajları ile ilgili görüşleri nelerdir?

- e) Fen Bilimleri öğretmenlerinin AG uygulamalarını fen eğitiminde kullanımı sırasında karşılaştıkları sorunlar ve öneriler nelerdir?

2. Yöntem

2.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmada, resmi devlet ortaokullarında görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin teknolojik uygulamalarını bilme, uygulama ve derse entegre edebilme durumları ile ilgili görüşlerini tespit etmeye yönelik nitel paradigma benimsenmiş ve ona uygun olacak şekilde betimsel bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel araştırmaların amacı mevcut durumu mümkün olduğunca tanımlamak ve ortaya koymaktır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014).

Bu çalışmada da fen bilimleri öğretmenlerinin yeni öğretim teknolojilerini öğrenme, bilme, uygulama, geliştirme, planlama ve derse entegre etme durumlarını ortaya koymak ve tüm bu süreçlerde yaşadıkları zorluk ve engelleri tespit etmek amaçlandığından bu yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmada araştırmacıların bulundukları büyükşehirlerde görev yapan fen bilimleri öğretmenlerine amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılarak ulaşılmıştır. Veri toplama aracının katılımcılara çevrimiçi olarak uygulanması nedeniyle, araştırmaya hız kazandırmak ve erişilmesi kolay olan bir örnekleme ulaşmayı olası kıldığı için kolay ulaşılabilir durum örnekleme (Patton, 1987) tercih edilmiştir.

Toplamda üç ayrı büyükşehirde resmi devlet kurumlarında görev yapan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 30'u kadın, 17'si erkek olmak üzere toplam 47 fen bilimleri öğretmeninden görüşme formu yardımıyla çevrimiçi olarak veri toplanmıştır.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar 3 farklı büyükşehirde görev yapmaktadır. Araştırmaya en fazla katılım 23 kişi ile İstanbul ilinden olmuştur. Mersin'den 14, Samsun'dan da 10 fen bilimleri öğretmeni çalışmaya dâhil olmuştur. Katılımcılara ait genel bilgiler aşağıda tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Bilgiler

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	30	63
	Erkek	17	36
Okul tipi	Bilsem	5	10
	Ortaokul	42	89
Şehir	İstanbul	23	48
	Mersin	14	29
	Samsun	10	21
Görev süreleri	0-5 yıl	6	12
	6-10 yıl	17	36
	11-15 yıl	15	31
	16 ve üstü	9	19
Öğretim teknolojileri kullanma	Evet	47	100
	Hayır	0	0

2.3.Verİ Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada kullanılmak üzere araştırmacılar tarafından literatür taraması ile elde edilen bilgiler ışığında ve çalışmanın amaçları doğrultusunda 10 seçenekli, 3 likert tipte 15 de açık uçlu sorudan oluşan 28 soruluk online bir görüşme formu hazırlanmıştır. Daha sonra görüşme formu üç alan uzmanı tarafından incelenmiş olup onların görüşleri doğrultusunda anlaşılmayan maddeler düzeltilmiş ya da ölçme aracından çıkarılarak forma son hali verilmiştir. Görüş formundaki sorularla katılımcılar

hakkında demografik bilgileri edinme, öğretim teknolojilerini kullanma durumlarını ortaya koyma, öğretim teknolojilerini tanıma, kullanma ve fen kazanımlarına entegre etme ile ilgili durumlarını tespit etmek hedeflenmektedir.

Hazırlanan görüşme formu Google formu aktarılmış ve linki katılımcılara gönderilip cevaplandırılması istenmiştir. Formun cevaplanması yaklaşık 15 dakika sürmektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Görüşme formu analiz edilirken her soru ayrı ayrı analiz edilmiştir. Sorular farklı özellikte olduğundan bazıları yapısı gereği betimsel bazı sorular ise içerik analizine uygun olacak şekilde değerlendirilmiştir. Örneğin ilk aşamada “Derslerinizde öğretim teknolojilerini kullanıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda katılımcıların kullanma yüzdeleri betimsel olarak hesaplanmıştır. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar ise içerik analizine uygun olacak şekilde ele alınmıştır. Örneğin “AR uygulamalarının derslerde kullanımı sizce öğretimi nasıl etkiler?” sorusu verilen cevaplardan kod ve kategoriler oluşturularak analiz edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmacılar arasında uyum yüzdesi hesaplanmış ve %85 olarak bulunmuştur.

3.Bulgular

Bu bölümde öğretmenlerin AG uygulamalarını bilme, kullanma, geliştirme ve fen derslerine entegre etme süreçleri ile ilgili soruların yer aldığı görüşme formundan elde edilen veriler yer almaktadır.

Öğretmenlere eğitim ortamında kullanılan Web 2.0 araçları, çevrimiçi iş birliği araçları, dijital oyunlar, AG ve VR uygulamaları gibi teknolojileri öğretim sürecinde kullanma sıklıkları (Tablo 2), bu eğitim teknolojilerini öğretim süreçlerine entegre ederek kullanma durumları (Tablo 3) ve AG uygulamaları hakkında verdikleri genel bilgiler (Tablo 4) yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmenlerin eğitim ortamında kullanılan teknolojileri öğretim sürecinde kullanma sıklıkları

	Hiç	Her gün	Haftada bir gün	Ayda bir gün	Yılda bir kez
WEB 2.0 araçları (Kahoot, canva, pixton vb.)	14	1	11	18	3
Çevrimiçi iş birliği araçları (Zoom, Adobe Connect, vb.)	7	3	10	20	7
Dijital oyunlar/Animasyonlar/Simülasyonlar	3	10	15	16	3
Artırılmış gerçeklik (AG) uygulamaları (Google Expeditions, Anatomy 4D v.b.)	23	0	6	12	6
Sanal gerçeklik (VR) uygulamaları	28	0	4	4	11

Tablo 3. Öğretmenlerin eğitim teknolojilerini öğretim sürecine entegre ederek kullanma durumları

	Kullanamıyorum	Az da olsa kullanabiliyorum	Yeterli düzeyde kullanabilirim	İyi düzeyde kullanabilirim	Çok iyi düzeyde kullanabilirim
WEB 2.0 araçları (Kahoot, canva, pixton vb.)	9	11	10	12	5
Çevrimiçi iş birliği araçları (Zoom, Adobe Connect, vb.)	0	5	16	16	10
Dijital oyunlar/Animasyonlar/Simülasyonlar	1	6	19	13	8
Artırılmış gerçeklik (AG) uygulamaları (Google Expeditions, Anatomy 4D v.b.)	12	15	7	13	0
Sanal gerçeklik (VR) uygulamaları	20	15	7	5	0

Tablo 4. Öğretmenlerin AG uygulamaları hakkında verdikleri bilgiler

		Frekans	Yüzde
AG uygulamalarını içeren eğitimlere katılma durumları	Hayır	40	87
	Evet	7	15
	Seminer çalışmasında kullanım/ Karekod oluşturma hakkında eğitim	1	2
	Omü 100.yıl sempozyumu/ Astronomi atölyesi	1	2
AG uygulamalarını içeren eğitime katılma isteği	Evet	44	94
	Hayır	1	2
	Emin değilim	2	4
AG uygulamalarını içeren eğitimin nasıl olması gerektiği	Hali hazırda yapılmış uygulamalar tanıtılmalı	8	17
	Hazır uygulamaların derslere nasıl entegre edileceği gösterilmeli	13	28
	AG uygulamalarının nasıl geliştirileceği öğretilmeli	12	26
	AG uygulamalarının derslere nasıl entegre edileceği gösterilmeli	15	32
	Hepsi	24	52
AG uygulamalarını içeren eğitimin nasıl gerçekleşmesini istedikleri	Çevrimiçi	10	21
	Yüz yüze	16	34
	Hibrit (çevrim içi- yüz yüze)	26	55
Öğretmenlerin AG uygulamaları hakkında bilgi sahibi olma durumları	Evet	9	19
	Hayır	15	32
	Kısmen	25	53

Bu aşamada araştırmanın amaçları kapsamında öğretmenlerin görüşme formuna yer alan açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Öğretmenlere AG uygulamalarının ne işe yaradığı sorulmuş verdikleri cevaplar doğrultusunda kodlar oluşturulmuş ve frekanslar belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. AG ne işe yarar sorusuna verilen cevaplar

Kodlar	Frekans
Somutlaştırma	16
3 boyutlu görüntüleme	7
Etkili öğrenme	6
Sanal dünya oluşturma	5
Görselleştirme	4
Motivasyon artırma	3
Gerçeklik ile sanal nesneleri birleştirme	1
Dijital içerik oluşturma	1
Kalıcı öğrenme	1
Bilmiyorum	6

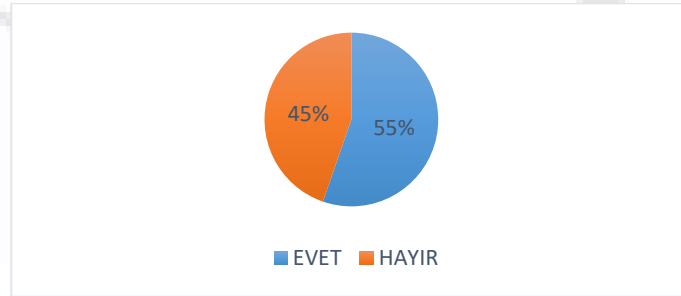
Tablo 5 incelendiğinde artırılmış gerçekliğin daha çok somutlaştırma, üç boyutlu görüntüleme ve etkili öğrenme bileşenlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca bazı öğretmenlerin artırılmış gerçeklik hakkında bilgi sahibi olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Artırılmış gerçeklik uygulamalarının eğitim alanında kullanılan diğer dijital araçlardan farkı sorulduğunda ise öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (n=14) AG uygulamalarının gerçeklik algısı yarattığını ifade ederken bir kısmı ise (n=6) fikrinin olmadığını belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. AG Uygulamanın Eğitim Alanında Kullanılan Diğer Dijital Araçlardan Farkı ile İlgili Düşündükleri Bilgiler

Kodlar	Frekans
Gerçeklik algısı	14
Daha İlgi çekici	4
3 boyutlu olması	3
Daha kalıcı	3
Dikkat çekici	3
Daha görsel	3
Daha etkileyici	3
Daha öğretici	2
Daha Etkileşimli	2
Somutlaştırmada daha etkili	2
Daha eğlenceli	2
Ekonomik	1
Geleceğe hazırlık	1
Pahalı	1
Gerçeklikten uzak	1
Daha iyi	1
Daha verimli	1
Zamandan tasarruf	1
Fark yok	1
Motivasyon artırıcı	1
Bilmiyorum ya da fikrim yok	6

Öğretmenlere AG uygulamalarını derslerinde kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda ise büyük bir çoğunluğunun (n=26) derslerde kullandıkları belirlenmiştir (Şekil 1). Fakat öğretmenlerin (n=19) kullandıkları uygulamaların daha çok hazır uygulamalar olduğu ortaya çıkmıştır. Kullandıkları hazır uygulamalara ise Tablo 7’de yer verilmiştir.

Şekil 1. Öğretmenlerin AG Uygulamalarını Derslerinde Kullanma Oranları

Tablo 7. Öğretmenlerin Kullandıkları Hazır Uygulamalar

Kullanılan Uygulamalar	Frekans
Anatomi 3d ve 4d	5
Gezegenler	4
Sistemler	4
Space 4D	2
3D Space	1
Solar sistem	1
Quiver	1
Elementler	1
Yok	28

Tablo 7 incelendiğinde en fazla kullanılan hazır uygulamaların Anatomi 3d ve 4d, Gezegenler ve Sistemler olduğu görülürken öğretmenlerin büyük çoğunluğunun (n=28) kullanmadığı göze çarpmaktadır.

Öğretmenlere derslerinde AG uygulamalarını kullanım amaçlarına bakıldığında (Tablo 8) daha çok somutlaştırma, ilgi çekici, dikkat çekme, gerçeklik algısı ve akılda kalıcı olması durumu ön plana çıkmaktadır.

Tablo 8. Öğretmenlerin Derslerde AG Uygulamalarını Kullanım Amaçları

Kodlar	Frekans
Somitlaştırma	10
İlgi Çekici	9
Dikkat çekme	4
Gerçeklik algısı	4
Akılda kalıcı	4
Görselleştirme	2
Etkili öğretim	2
Deneyimleme fırsatı	1
Farklı bakış açısı kazandırma	1
Kolaylaştırma	1
Eğlenceli	1
Verimli	1
Keşif ve merak duygusu uyandırma	1
Destekleme	1
Motivasyon artırma	1
Gözlemleme	1
Hayır kullanmıyorum	6

Öğretmenlere ‘Kendinizin istediğiniz konuya yönelik bir AG uygulaması geliştirebileceğinizi düşünüyor musunuz’ sorusundan elde edilen bilgiler doğrultusunda Tablo 9 oluşturulmuştur.

Tablo 9. İstedikleri Konuya Yönelik AG Uygulaması Geliştirip Geliştiremeyecekleri Hakkında Bilgi

Kodlar	Frekans
Düşünmüyorum	4
Evet yapabilirim	6
Eğitime ihtiyacım var	13
Hayır	24

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (n=24) kendilerinin AG uygulaması geliştiremeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin AG uygulamalarını derslerinde kullanıp kullanmama durumları, eğer kullanmıyorlarsa kullanmama nedenlerinin neler olduğu sorulmuş ve ulaşılan bilgiler doğrultusunda Tablo 10 oluşturulmuştur.

Tablo 10. Öğretmenlerin AG Uygulamalarını Kullanmama Nedenleri

Kodlar	Frekans
Bilgisiz olma	16
Evet kullanıyorum	10
Eğitimsiz olma	6
Zaman yetersizliği	6
Donanım yetersizliği	5
Teknolojik yetersizlikler	3
Deneyimsiz olma	2
Kalabalık sınıflar	1
Yoğun müfredat	1
Ekonomik olmaması	1
Gereksiz bulma	1

Tablo 10 incelendiğinde öğretmenlerin AG uygulamalarını kullanmama nedenlerinde en çok göze çarpanlar bu konuda bilgisiz olmaları (n=16), eğitimsiz olmaları (n=6), zaman yetersizliği (n=6) ve donanım yetersizlikleridir.

Öğretmenlerin AG uygulamalarının fen derslerine entegre edilip edilmeyeceği sorulmuş ve tüm öğretmenlerin (n=47) fen derslerine entegre edilebileceği yanıtına ulaşılmıştır. AG uygulamalarının fen derslerine nasıl entegre edileceği sorusunda öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11. AG Uygulamaları Fen Derslerine Nasıl Entegre Edileceği ile İlgili Öğretmenlerin Verdikleri Cevaplar

Kodlar	Frekans
Birçok fen konusu uyarlama için uygun	6
Soyut Konuların öğretiminde	5
Bazı fen konuları uygun	3
Oyunlaştırma yapılarak	2
Gerçeklik algısı oluşturularak	2
Deneyler uygun	2
Uygulamalar uygun	1

Öğretmenlere AG uygulamalarının Fen dersine entegrasyonunda yaşanan sorunlar (Tablo 12) sorulduğunda ise öğretmenlerin bir kısmı (n=7) bilmediklerini ifade ederken, diğer öğretmenler (21) ise yaşanan sorunların başında teknolojik alt yapı yetersizlikleri olarak belirtmişlerdir.

Tablo 12. AG Uygulamalarının Fen Dersine Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar

Kodlar	Frekans
Teknolojik alt yapı yetersizlikleri	21
Bilmiyorum	7
Bilgisizlik	6
Yoğun müfredat	3
Hazır uygulamaların kazanımlara uygun olmaması	2
Eğitimsizlik	2
Zaman yetersizlikleri	2
Dikkat dağınıcılığı olabilir	1
Derse entegre sorunları	1
Ekonomik olmaması	1
Teknolojinin öğrenci üzerinde olumsuz etkileri	1
Kalabalık sınıflar	1
Sorun olmaz	1

Fen derslerine entegrasyonu (kolaylaştırma) için neler yapılabileceği ve önerileri sorulduğunda ise verdikleri bilgiler Tablo 13’te yer almaktadır.

Tablo 13. Fen Derslerine Entegrasyonu (kolaylaştırma) İçin Öneriler

Kodlar	Frekans
Uygulamalı Öğretmen eğitimleri	20
Bilmiyorum	11
Altyapı desteği	10
Ders kitabına entegre edilebilir	3
Ev ödevlerine entegrasyonu yapılabilir	2
Her konuya uygun olmayabilir	1
Ders saati artışı yapılabilir	1
Uygulamaların ücretsiz olması	1
Örnek ders planı	1
Müfredata uyarlanmalı	1

Tablo 13 incelendiğinde öğretmenlerin daha çok uygulamalı öğretmen eğitimleri (n=20) ve alt yapı desteği (n=10) önerileri dikkat çekmektedir.

Öğretmenlere AG uygulamalarının uygulanabileceği konular sorulduğunda; uzay ve gök cisimleri (n=31), vücudumuzdaki sistemler (n=22), madde ve atom (n=11) gibi konuları önermişlerdir (Tablo 14).

Tablo 14. AG Uygulamalarının Uygulanabileceği Fen Konuları

Kodlar	Frekans
Uzay ve Gök Cisimleri	31
Vücudumuzdaki sistemler	22
Madde ve atom	11
Her konu	8
Canlılar ve sınıflandırılması	7
Hücre ve Hücre Bölünmeleri	7
Elementler ve periyodik tablo	5
Biyoloji	5
Fizik	3
Kimya	2
Elektrik	2
Mevsimler	2
Kuvvet ve Hareket	2
Işık	1
Fikrim yok	4

Öğretmenlere AG uygulamalarının derslerde kullanımının öğretimi olumlu ya da olumsuz nasıl etkileyeceği sorulmuş ve elde edilen bulgular Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. AG Uygulamalarının Derslerde Kullanımının Olumlu/Olumsuz Etkileri

Kodlar	Frekans
Olumlu etkiler	18
İlgi çekici olur	9
Doğru kullanılmazsa zaman kaybına yol açabilir	4
Teknolojik donanımda yetersizlikler nedeniyle olumsuz	3
Kalıcı öğrenme	3
Bilmiyorum	2
Eğlenceli ve interaktif öğretim	2
Gerçeklik algısı	2
Somatlaştırma	2
Öğretimi kolaylaştırır	2
Olumsuz da etkileyebilir	1
Müfredatı yetiştirmek zorlaşabilir	1
Yakından gözlemlene imkânı	1
Heyecan katar	1
Motivasyonu artırır	1
Öğrencinin aktif olmasını sağlar	1
Öğretimin her aşamasında kullanılabilir	1

Tablo 15 incelendiğinde öğretmenlerin (n=18) AG uygulamalarının derslerde kullanımının olumlu etkileyeceğini ve ilgi çekici olacağını (n=9) düşündükleri ortaya çıkmıştır.

AG uygulamalarının öğrenciler üzerindeki olumlu/olumsuz etkisi ile ilgili sorular sorulduğunda ise öğretmenlerin verdikleri cevaplar çerçevesinde Tablo 16 oluşturulmuştur.

Tablo 16. AG Uygulamalarının Öğrenciler Üzerindeki Olumlu/Olumsuz Etkisi

Kodlar	Frekans
Olumlu	12
Kalıcı öğrenme	8
Doğru kullanılmazsa zaman kaybı	7
Teknolojik okuryazarlık artar	4
İlgi çekici	4
Motivasyon artar	4
Somatlaştırma	3
Dikkat çekici	3
Eğlenceli	2
Teknolojik bağımlılık artar	2
Olumsuz	2
Gözlemlene fırsatı	1

Karışık kullanılmalı	1
Görsel zekaya sahip öğrenciler açısından olumludur,	1
Etkileşimli	1
Fazla kullanırsa ilgi azalabilir	1
Deneyim kazandırır	1
Öğretim kolaylaştır	1

Tablo 16 incelendiğinde öğretmenlerin büyük bir kısmı (n=12) olumlu etkileyeceğini düşünmektedir. Olumlu etkileri ise kalıcı öğrenme (n=8), teknolojik okuryazarlığın artması (n=4), ilgi çekici olması (n=4) ve motivasyonun artması (n=4) olarak görülmektedir. Öğretmenlerin bir kısmı (n=7) ise doğru kullanılmadığında zaman kaybı yaratacağını belirtmişlerdir.

Öğretmenlere Öğretim ortamında AG uygulamalarını kullanırken bireysel zorluklar yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda ise eğitimiz olma, teknolojik donanım eksikliği gibi örnekler vermişlerdir (Tablo 17). Öğretmenlerde kullanımı kolaylaştırmak için neler yapılacağına dair öneriler istenmiş ve bu öneriler çerçevesinde Tablo 18 oluşturulmuştur.

Tablo 17. Öğretim Ortamında AG Uygulamalarını Kullanırken Yaşadıkları Bireysel Zorluklar

Kodlar	Frekans
Hayır	10
Kullanmıyorum	14
Bilmiyorum	5
Evet	5
Eğitimsiz olma	5
Teknolojik donanım eksikliği	4
Kalabalık sınıflar	2
Uygulamaların yabancı dilde olması	2
İnternet altyapısı	2
Zaman yetersizliği	1
Müfredat yetiştirme sorunu	1

Tablo 18. Kullanımını Kolaylaştırmak Amacı ile Neler Yapılabileceğine Dair Öneriler

Kodlar	Frekans
Eğitim verilebilir	26
Teknik ve alt yapı desteği sağlanabilir	13
Fikrim yok	9
AG uygulamaları hazır verilebilir	4

Tablo 18 incelendiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğu (n=26) bu konuda eğitim verilebileceğini, teknik ve alt yapı desteği sağlanabileceğini (n=13) belirtmişlerdir.

4.Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada Fen Bilimleri Öğretmenlerinin AG uygulamalarını bilme, kullanma, geliştirme ve fen bilimleri dersine entegre etme hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Çalışmaya 42'si bir devlet ortaokulunda, 5'i BİLSEM 'de görev yapan öğretmenler katılmıştır. Çalışmaya dahil olan öğretmenlerin büyük çoğunluğu AG uygulamalarını derslerinde kullanmadıklarını veya çok az kullandıklarını söyledikleri görülmektedir. Bunun sebebinin ise genellikle *bilgisizlikten* kaynaklı olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Öğretmenlerin çoğunun (n=41) AG uygulamalarını içeren bir eğitime katılmadıkları, yine çoğu öğretmenin (n=44) böyle bir eğitim verilirse katılmak istediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca verilecek eğitimin içeriğinin ise daha çok AG uygulamalarının derslere nasıl entegre edileceğine yönelik olmasını istedikleri görülmüştür. Buradan hareketle öğretmenlerin en çok teknolojiyi derslerine nasıl entegre edeceğini bilmedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Ertmer, 2005). Yine pek çok öğretmen (n=26) verilecek eğitimin hibrit bir eğitim olması görüşündedirler. Öğretmenler, AG uygulamalarının, eğitimde özellikle soyut kavramları somutlaştırarak, etkili öğrenmeyi sağladığı görüşündedirler (Atay, 2022). Ayrıca derslerde AG kullanmanın dersleri daha ilgi çekici hale getirdiğini (Aslan, 2021), 3 boyutlu görüntüleme sayesinde gerçeklik algısının arttığını (Abdüsselam ve Karal

2012) öğrenmeyi kolaylaştırdığını (Baba, 2022) ve dersi daha eğlenceli hale getirdiğini (Akça, 2022) ifade ettikleri görülmüştür. Öğretmenlerden 19 unun ücretsiz olarak erişilebilen hazır uygulamaları (Anatomy 3d ve 4d, Gezegenler, Space 4D vb.) derslerinde kullandıkları, 28 öğretmenin ise derslerinde bu uygulamaları kullanmadıklarını söyledikleri görülmüştür. Öğretmenlerin çoğunun (n=24) AG uygulaması geliştiremeyeceklerini düşündükleri, bir kısmının da (n=13) eğitim alırlarsa geliştirebileceklerini düşündükleri görülmüştür. Öğretmenlerin büyük bir kısmının AG teknolojilerinin fen derslerine entegrasyonunda teknolojik alt yapı yetersizliklerinin engel olacağını düşündükleri görülmüştür (Aslan, 2021; Atay, 2022). Bu bağlamda alt yapı desteği sağlandığında ve uygulamalı öğretmen eğitimleri verildiğinde fen derslerine AG entegrasyonunun kolaylaşacağını düşündükleri görülmüştür. Öğretmenlerin genel olarak derslerinde AG kullanmanın olumlu yanları olarak; ilgi çekici olması, kalıcı öğrenmeyi sağlaması, soyut kavramları somutlaştırması, öğrenmeyi kolaylaştırması, derse karşı motivasyonu artırması ve öğrenciyi derste aktif kılması olarak gördükleri (Atay, 2022; Aslan, 2021; Abdüsselam ve Karal 2012; Akça, 2022; Sarıoğlu, 2021; Fidan ve Tuncel, 2018), olumsuz yanları olarak da öğretmenlerin bilgi eksiklikleri ve derslerine teknolojiyi nasıl entegre edeceklerini bilmedikleri, teknolojik donanım yetersizlikleri, müfredatı yetiştirme noktasında zaman kaybı yaratacağını, kalabalık sınıflarda uygulanmasının zor olabileceğini düşündükleri görülmüştür (Ertmer, 1999).

5. Öneriler

Sonuçlar dikkate alındığında,

- 1) Öğretmenlere ders içeriğine uygun Artırılmış Gerçeklik uygulamaları geliştirme ile ilgili hizmet içi eğitimler verilmesi,
- 2) Fakülte ile okulların iş birliği kapsamında hibrit eğitimler verilmesi,
- 3) Artırılmış Gerçeklik teknolojisinin okullarda kullanılması için Millî Eğitim Bakanlığından gerekli alt yapı eksikliklerinin giderilmesinin talep edilmesi,

önerilebilir.

6. Kaynakça

- Abdüsselam, M. S., ve Karal, H. (2012). Fizik öğretiminde artırılmış gerçeklik ortamlarının öğrenci akademik başarısı üzerine etkisi: 11. Sınıf manyetizma konusu örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 170–181.
- Akça P. R. (2022). Eğitimde artırılmış gerçeklik teknolojisinin kullanılması: bir çocuk bir mucize hikâye kitabı örneği. *Dijital Communication Journal*, 5(8), 14-24.
- Atay, M. (2022). *Fen eğitiminde artırılmış gerçeklik ortamlarının kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Aslan, S. (2021). Artırılmış gerçeklik uygulamalarının sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin ders başarısına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Baba, A. (2022). *6. Sınıf güneş sistemi ve tutulmalar ünitesinde modellemeye dayalı öğretim yönteminin ve artırılmış gerçekliğin uygulanmasının öğrencilerin başarılarına, 21. yüzyıl becerilerine ve artırılmış gerçeklik tutumlarına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ-ÇAKMAK., E., AKGÜN, Ö.E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ertmer, P. A. (1999). Addressing first- and second-order barriers to change: strategies for technology integration. *Educational Technology Research and Development*, 47(4), 47–61.

- Ertmer, P. A. (2005). Teacher pedagogical beliefs: The final frontier in our quest for technology integration?. *Educational technology research and development*, 53(4), 25-39.
- Fidan, M., & Tuncel, M. (2018). Ortaokul fen eğitimine yönelik artırılmış gerçeklik uygulamalarının tasarımı. In International Congress on Curriculum and Instruction ICCI-EPOK.
- Gurria, A. (2019). Launch of the 2019 Skills Outlook: Thriving in a Digital World. OECD: <https://www.oecd.org/skills/launch-of-2019-skills-outlook-thriving-in-a-digital-world-paris-may-2019.htm>
- İçten, T., & Güngör, B. A. L. (2017). Artırılmış gerçeklik üzerine son gelişmelerin ve uygulamaların incelenmesi. *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 5(2), 111-136.
- Nessipbayeva, O. (2012). The competencies of the modern teacher. 10th. *Bulgarian Comparative Education Society* (s. 148-154). Kyustendil, Bulgaria: ERIC.
- Sarioğlu, S. (2021). Artırılmış gerçeklik eğitiminin fen bilimleri öğretmenlerinin artırılmış gerçeklik uygulamalarına yönelik tutumlarına etkisi. *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 4(1), 16-28.
- PATTON, M. Q. (1987). How to use qualitative methods in evaluation. Newbury Park, CA: Sage.
- PRENSKY, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants (Cilt 9). On the Horizon NCB University Press.
- Yılmaz, Z. A., & Batdı, V. (2016). Artırılmış gerçeklik uygulamalarının eğitimle bütünleştirilmesinin meta-analitik ve tematik karşılaştırmalı analizi. *Eğitim ve bilim*, 41(188).
- Yılmaz, E. O. & Toker, T. (2022). Covıd-19 salgını öğretmenlerin dijital yeterliliklerini nasıl etkiledi? *Milli Eğitim Dergisi*, 51 (235), 2713-2730. DOI: 10.37669/milliegitim.896996

Presentation ID / Sunum No: 107

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-6519-2371

Vektör Uzaylarının Öğretiminde Görselleştirme Öğretim Yaklaşımına Yönelik Yapılan Çalışmaların Analizi*

| 429

Araştırmacı Tuğba Nur Kurtoglu¹, Prof. Dr. Ahmet Işık²

¹Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

²Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

*Corresponding author: Tuğba Nur Kurtoglu

Özet: Vektör uzayları lineer bağımlılık-bağımsızlık, lineer birleşim, germe, baz(taban) ve boyut kavramlarını içermektedir. Kavramların aralarındaki karmaşık ilişki öğrencilerin kavram yanlışlığı yaşamalarına neden olmaktadır. Kavram yanlışlarının önüne geçebilmek adına öğretimde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. R^n üzerinde geometrik bir temsile sahip olan vektör uzaylarının öğretimi sezgisel ve geometrik düşünmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla kavram öğretimi bu düşünme biçimlerini destekleyecek nitelikte gerçekleştirilmelidir. Vektör uzayı kavramlarının öğretiminde görsel temsillere yer verilmesi söz konusu düşünme biçimlerini harekete geçirecek ve kavramların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Buradan hareketle vektör uzayları öğretiminde görselleştirme yönteminin etkili olduğu yargısına varılabilir. Araştırmada bu düşünceden yola çıkılarak vektör uzaylarının öğretiminde görselleştirme yöntemine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. 2022-2023 yılı güz dönemine kadar ulusal ve uluslararası alanda yapılmış çalışmalar meta-sentez yöntemiyle analiz edilecektir. Veriler Google Akademik arama motoru, Kırıkkale Üniversitesi online kütüphanesi, DergiPark, ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları üzerinden toplanmıştır. Elde edilen veriler yapı inceleme formu ile analiz edilmiş; çalışmaların genellikle lisans düzeyinde, makale türünde ve İngilizce yayın dilinde yapıldığı görülmüştür. Ülkemizde konu ile ilgili yapılmış çalışmalar son zamanlarda artış göstermiştir. Araştırma yöntemleri incelendiğinde ağırlıklı olarak nitel araştırmanın tercih edildiği görülmüştür. Tematik analizlerin, görselleştirmenin olası kavram yanlışlarının önüne geçtiğini göstermesi beklenmektedir. Çalışmaların yapıma amaçlarının vektör uzayları öğretiminde görselleştirmenin etkisini araştırmak olduğu tahmin edilmektedir. Beklenen bir diğer sonuç, vektör uzayları konusunun öğretiminde teknoloji destekli görselleştirmenin (video, bilgisayar yazılımı gibi) etkili olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Lineer Cebir, Vektör Uzayları, Görselleştirme

Analysis of Studies On Visualization Teaching Approach in Teaching of Vector Spaces

Abstract: Vector spaces introduce the concepts of linear dependence-independence, linear combination, span, basis and dimension contains. The complex relationship between concepts causes students to have misconceptions causes. Various methods in teaching in order to avoid misconceptions is implemented. R^n teaching vector spaces with a geometric representation on n is intuitive and it requires geometric thinking. Therefore, concepts teaching reflects these ways of thinking should be carried out to support cisual representations in teaching vector space concepts. This will activate the thinking styles in question and will help to "understand the concepts". From this point of wiew, it is seen that the visualization method is effective in teaching vector spaces. Based on this idea, in the teaching of vector spaces, it was aimed to examine the studies on the visualization method. Studies carried out in the national and international arena until the fall semester of 2022-2023 are meta-synthesis method will be analyzed. Data is collected over databases of Google Academic search engine, Kırıkkale University online library, DergiPark, and YOK (Turkish higher education institution) and National Thesis Center. Obtained the data were analyzed with the building examination at undergraduate level, in article type and it was seen that it was made in the language of publication in English. Recent studies on the subject in our country increases over time. When research methods are examined, mainly qualitative research was found to be preferred. Thematic analyzes are expected tos how that the visualization "prevents possible misconceptions". The purposes of the

* Bu çalışma "Vektör Uzaylarının Öğretiminde Görselleştirme Öğretim Yaklaşımına Yönelik Yapılan Çalışmaların Analizi" konulu Yüksek Lisans tezinden hazırlanmıştır.

studies; “in teaching vector spaces” which is estimated that “exploring the effect of visualization”. Another expected result is; vector technology-assisted visualization (such as video, computer software) effective.

Keywords: Linear Algebra, Vector Spaces, Visualization

1. GİRİŞ

İlk defa karşılaşılan matematiksel bir yapı başlangıçta hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Matematiksel yapıya anlam yükleyecek, zihinde belli şemalar üzerine oturtacak bireyin kendisidir. Birey kavram şemasını başka kavramlarla bağlantılar oluşturarak genişletecektir. Matematiğin soyut kavramları içerisinde anlamsal bağlantılar oluşturmak zorlayıcı olabilir. Işık ve Konyalıoğlu'na göre (2005) matematik görselleştirilebildiği sürece bu bağlantıların kurulması kolaylaşacak ve anlamlı öğrenmeler gerçekleşecektir.

Matematiğin bir çalışma alanı olan lineer cebir, kavramların karşılıklı ilişkisiyle kendine has soyut ve formal bir yapıya sahiptir (Hannah, Stewart & Thomas, 2013). Bu yapı öğrencilerin lineer cebirle karşılaşmadan önceki matematik deneyimlerinden farklıdır. Dolayısıyla öğrenciler karşısında yabancı kaldıkları lineer cebir kavramlarını anlamakta zorlanmaktadır (Carlson, 1993). Bu sorunun önüne geçebilmek adına lineer cebirde kavram öğretimine öncelik verilmelidir.

Lineer cebirin temelini oluşturan vektör uzayları; lineer bağımlılık-bağımsızlık, lineer birleşim, germe, baz ve boyut kavramlarını içermektedir. Bu kavramlar kendi aralarında karmaşık bir ilişki oluştururlar (Dorier, 1995a). Öğrenciler bu kavramlarla ilgili bir soruda hangi formül ya da algoritmayı uygulamaları gerektiğini düşünememektedirler. Söz konusu düşünememenin temelinde tanım ve teoremleri anlamlandıramamak yatar. Öğrenci ancak vektör uzayı kavramlarına hakim olursa vektör uzayını teorik olarak oluşturmaya başlayacaktır (Sierpinski, Nnadozie & Oktaç, 2002).

Öğretimde görselleştirme öğrencilerin doğru kavram anlayışını gerçekleştirmelerini kolaylaştırmaktadır (Konyalıoğlu, 2003). Görselleştirme sayesinde vektör uzayları teorisinin nasıl oluştuğu ve soyut kavramlarıyla ilişkisinin nasıl kurulduğu anlaşılabilir (Harel, 1997). Konyalıoğlu, İpek ve Işık (2003) vektör uzaylarında görselleştirme yaklaşımıyla gerçekleştirilen öğretimin anlamlı öğrenmeyi sağladığını ve öğrencilerin konu hakkındaki tutumlarını olumlu anlamda değiştirdiğini belirtmektedir.

1.1. Harel – 3 Temel Prensip

Harel (2000) lineer cebir öğretiminde somutluk, gereklilik ve genellenebilirlik prensiplerini temel alır. Öğrencilerin bilgiyi gerek olduğu taktirde öğrenmek istedikleri savını gereklilik ilkesiyle ilişkilendirmiştir. Öğrenci için kavram günlük hayatta kullanabileceği, anlam yükleyebileceği bir olgu olmalıdır. Teorik olarak verildiğinde öğrenci onu neden öğrenmesi gerektiğini anlayamayacak, öğrenmesi gerektiği için öğrenecektir. Bu şekilde gerçekleştirilen bir öğrenme ezberdir, ezber de unutulmaya tabiidir. Çünkü günün sonunda öğrenci, zihninde kavram için anlam bağlantısı kurduğu bir şema oluşturamış olacaktır.

Harel'in başka bir prensibi olan somutluk prensibi, soyut matematiksel yapının zihinde somut bir temsili ifade etmesini gerektirir. Kavramın öğrenilmesi ve başka kavramlarla ilişkilendirebilmesi için somut bir nesneye karşılık gelmesi gerekir. Bu sayede kavram üzerine yeni öğrenmeler oluşturulması kolaylaşacaktır. Lineer cebir kavramlarının somutlaştırılmasında ise geometriden faydalanılmaktadır. Kavram öğretimi geometrik temsillerle birlikte sağlandığında daha anlaşılır öğrenmeler gerçekleşecektir (Harel, 2000). Öğretim etkinliklerinde aynı anlamı ifade edecek şekilde kullanılan, kavramın geometrik temsili genellenebilirlik ilkesini işaret eder. Harel (2000) somut temsili, bir model olarak görmüş ve bu modelin öğretimde kullanılarak genelleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Somutlaştırmayı ise ancak bu modelin öğretim etkinlikleriyle desteklenerek genellenebilmesi ile mümkün görmüştür. Bu bağlamda bakıldığında somutluk ve genellenebilirlik ilkelerinin birbirini gerektirdiğini belirtmektedir.

1.2. Hillel – Temsil Dilleri

Hillel (2000) lineer cebir öğrenimi ve öğretimini vektörlerin farklı modlarının tanımı açısından ele almıştır. Lineer cebiri iyi anlamak cebirsel nesnelerini (vektör, matris gibi) ve bunların ilişkilerini anlamlandırabilmekle birlikte, cebirsel alandaki (vektör uzayları gibi) yapılara da geniş bir çerçeveden

bakmayı gerektirir. Lineer cebirin üç temsil dili (soyut, cebirsel, geometrik) ve bunların her birinin kendine özgü terminolojisi vardır. Soyut dil, genel yapılandırılmış teorik dili; cebirsel dil, daha özel olarak R teorisine özgün dili; geometrik dil ise iki ve üç boyutlu uzayın ve bu uzayın kavramlarının (nokta, çizgi, düzlem, yönlü doğru parçası, geometrik dönüşüm) dilini temsil etmektedir. Bu üç temsil dili arasında belli notasyonlarla birbirine geçiş yapılmaktadır (Hillel, 2000).

1.3. Sierpinska - Düşünme Biçimleri

Sierpinska (2000) lineer cebirde sentetik-geometrik, analitik-aritmetik ve analitik yapısal olmak üzere üç düşünme modunu öne sürmüştür. Sentetik modda kavram zihinde oluşturulurken analitik modda kavram tanımıyla birlikte verilmektedir. Başka bir deyişle sentetik modda kavrama daha pratik bir zihinde yaklaşıırken analitik modda teorik düşünme söz konusudur (Sierpinska, 2000).

Sentetik-geometrik düşünme modu geometrik şekilleri tanımları ve belli özellikleri olan kavramlardan ziyade somut bir resme sahip nesneler olarak görür. Grafik üzerinde düzlem, çizgi, kesişim noktası gibi kavramların gösteriminde sentetik-geometrik düşünme söz konusudur. Analitik-aritmetik düşünme modu belirli koşulları sağlayan n boyutlu kümelerden hesaplamalar yapmayı içermektedir. Analitik-yapısal mod ise bir sistem üzerindeki nesneyi özellikleri açısından düşünmeyi içerir. Denklem sistemlerini çözmede analitik-aritmetik düşünme, bu sistemi oluşturan yapıların özellikleri kullanmada ise analitik-yapısal düşünmede söz konusudur. Örnek verecek olursak vektör uzaylarının lineer bağımlılık/bağımsızlığını belirlemede; sentetik-geometrik mod vektörlerin koordinatlar üzerindeki gösterimlerini, analitik-aritmetik mod matrislerin eşolun formunu, analitik-yapısal mod ise n boyutlu uzayı kullanmaktadır (Sierpinska, 2000).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada konu ile ilgili çalışmalar içerik analizi türlerinden olan meta-sentez yöntemiyle analiz edilmiştir. Meta-sentez (tematik içerik analizi); belirli bir konuda yapılan çalışmaların belirli temalar dahilinde eleştirel bir bakış açısıyla yorumlanarak benzer ve farklı yönlerinin ortaya konmasıdır (Çalık ve Sözbilir, 2014).

2.2. Verilerin Toplaması ve Analizi

Veriler Google Akademik arama motoru, Kırıkkale Üniversitesi online kütüphanesi, DergiPark, ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları üzerinden toplanmıştır. 2022-2023 güz dönemine kadar yapılan çalışmalar ulusal ve uluslararası alanda vektör uzayları, lineer cebir ve görselleştirme anahtar kelimeleri adı altında toplanmıştır. Çalışmalar öncelikle yapısal olarak (yayın türü, yayın yılı, yayın dili, üniversite, enstitü, araştırma yöntemi, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama yöntemi) incelenmiştir. Yapı incelemesi frekansa ve dayalı tablolar üzerinde verilerek yorumlanmıştır. Çalışmalar tematik analize tabi tutularak yapılma amaçları, çalışmanın yapılmasına ihtiyaç durulma nedenleri, çalışmada odaklanılan kavramlar, uygulanma süresi, bulgu ve sonuçların benzerlikleri ve farklılıkları bağlamında analiz edilecektir.

3. BULGULAR

Bu kısımda Yapı İnceleme Forumu'ndan elde edilen veriler doğrultusunda çalışmaların; yayın yıllarına, yayın türlerine, yayın dillerine, üniversitelerine, veri toplama yöntemlerine, örneklemelerine, veri toplama araçlarına ve veri analiz yöntemlerine göre frekansları tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo 3.1. Çalışmaların Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Yıl	Frekans (f)
1991	1
2003	2
2005	1
2007	1
2009	1
2010	3
2013	1
2014	1
2015	2
2017	1
2018	2
2019	2
2022	1
Toplam	19

Tablo 3.1 incelendiğinde 2003 yılı itibarıyla konu ile ilgili yapılmış çalışmalara daha sık rastlanmakta olup en fazla çalışmanın 2010 yılında yayınlandığı görülmektedir. Tablo 3.1’den hareketle konu ile ilgili yapılmış çalışmalarda son yıllarda artış gözlemlendiği söylenebilir.

Tablo 3.2. Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı

Tür	Frekans (f)
Makale	12
Yüksek Lisans Tezi	2
Doktora Tezi	5
Toplam	19

Tablo 3.2’den hareketle incelenen çalışmaların çoğunluğunun makale türünde olduğu söylenebilir. Ayrıca yüksek lisans türünde konu ile ilgili çalışmalara çok az yer verildiği görülmektedir.

Tablo 3.3. Çalışmaların Yayın Dillerine Göre Dağılımı

Dil	Frekans (f)
Türkçe	9
İngilizce	10
Toplam	19

Tablo 3.3 incelendiğinde çalışmalar daha fazla İngilizce dilinde olsa da Türkçe çalışmalarla arasında çok fark görülmemektedir.

Tablo 3.4. Çalışmaların Yayınlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Frekans (f)
Aucland Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	6
Bolu İzzet Baysal Üniversitesi	1
Canterbury Üniversitesi	1
Chopman Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	1
New Jersey Şehir Üniversitesi	3
Texas El Paso Üniversitesi	2
Trabzon Üniversitesi	1
West of Scotland Üniversitesi	1
Toplam	19

Üniversiteler bazında vektör uzaylarının görselleştirilme ile öğretim yaklaşımına yönelik yapılan en fazla çalışma Atatürk Üniversitesine aittir. New Jersey Şehir Üniversitesi 3 çalışma ile ikinci sıradadır. Genel olarak bakıldığında ülkemizde konu ile ilgili çalışmalara daha fazla yer verildiği söylenebilir.

Tablo 3.5. Çalışmaların Enstitülerine Göre Dağılımı

Enstitü	Frekans (f)
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	11
Fen Bilimleri Enstitüsü	8
Toplam	19

Tablo 3.5 verilerine göre araştırma konusu ile ilgili çalışmalar Eğitim Bilimleri Enstitülerinde daha fazla görülmektedir.

Tablo 3.6. Çalışmaların Veri Toplama Yöntemlerine Göre Dağılımı

Veri Toplama Yöntemi	Frekans (f)
Nitel Yöntem	11
Nicel Yöntem	6
Karma Yöntem	2
Toplam	19

Tablo 3.6’da verilen veri toplama yöntemleri incelendiğinde en fazla nitel yöntemlerle çalışıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili çalışmalarda karma yöntemlerin fazla tercih edilmediği söylenebilir.

Tablo 3.7. Çalışmaların Örneklemelerine Göre Dağılımı

Örneklem	Frekans
Lisans Düzeyi Öğrencisi	19
Öğretim Elemanı	2
Toplam	21

Yapılan çalışmalar örneklem bazında incelendiğinde ağırlıklı olarak lisans düzeyindeki öğrencilerle çalışıldığı görülmektedir. Çalışmaların örnekleminde öğretim elemanına fazla yer verilmediği

söylenbilir. Yalnızca 2 çalışmada lisans düzeyi öğrencilerle birlikte öğretim elemanı da örnekleme dahil edilmiştir.

Tablo 3.8. Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	Frekans (f)
Ödev	4
Yazılı sınav	1
Ölçek	2
Bilgi, Başarı ve Yetenek Testi	10
Diğer (web tabanlı çalışma, etkinlik gibi)	3
Çalışma Yaprağı	4
Video Kaydı	2
Ses Kaydı	2
Form (Gözlem, mülakat, anket, görüşme gibi)	10
Toplam	38

Tablo 3.8'e göre veri toplamada en fazla formlar, bilgi, başarı ve yetenek testleri tercih edilmiştir. Veri toplamada yazılı sınavlar diğerlerine oranla daha az tercih edilmiştir. Toplamda 38 veri toplama aracı görülmesi bazı çalışmaların birden fazla araç kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.9. Çalışmaların Veri Analiz Yöntemlerine Göre Dağılımı

Veri Analiz Yöntemi	Frekans (f)
Betimsel Analiz	2
İçerik Analizi	4
Karşılaştırmalı Analiz	4
Belirtilmemiş	5
Rubrik	1
Mann-Witney U Testi	1
ANCOVA Testi	1
T-test	5
Kolmogrov-Smirnov Homojenlik Testi	1
Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi	1
Bağıl Değerlendirme Sistemi	1
Pearson Korelasyon Katsayısı	1
Toplam	26

Veri analiz yöntemleri incelendiğinde nicel analiz yöntemi olan t-testinin diğer yöntemlere oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. T-testini nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi ve karşılaştırmalı analiz takip etmektedir. Ayrıca 5 çalışmada analiz yöntemleriyle ilgili bilgi verilmediği dikkat çekmektedir. Veri toplama aracında olduğu gibi veri analiz yöntemlerinde de bazı çalışmalar birden fazla yöntem tercih etmiştir. Sayının fazla çıkması bu nedenden kaynaklıdır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Gerek ülkemizde gerek başka ülkelerde araştırmamızda kullanabileceğimiz nitelikte çalışmalara fazla rastlanılmamıştır. Son zamanlarda konu ile ilgili yapılan çalışmalarda artış görülse de görselleştirmenin vektör uzayları konusunun öğretiminde etkililiğine geniş bağlamda bakmak adına daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmaların genellikle makale türünde yapıldığı göz önünde bulundurulursa yüksek lisans ve doktora düzeylerinde konu ile ilgili çalışmalara biraz daha önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Atatürk Üniversitesi konu ile ilgili yaptığı çalışmalarla literatüre daha fazla katkı sağlamıştır. Geometri ile iç içe olan vektör uzayları konusunun öğretiminde görselleştirmenin yeri aşikardır. Üniversite öğrencilerinin konuda zorluk yaşamasına rağmen konu ile ilgili çalışmalara bu denli az yer verilmesi dikkat çeken bir nokta olmuştur. Ayrıca konunun anlaşılmasında yalnızca öğrenci etken değildir. Öğretim elemanı konuya hakim olan ve anlaşılmasında öğrenciye rehber olacak kişidir. Dolayısıyla araştırmacıların öğretim elemanı etkeninin ve öğretimle ilgili düşüncelerinin öneminin farkında olarak çalışmalarını buna göre yönlendirmeleri fayda sağlayacaktır.

Veri toplama yöntemlerinin çoğunluğunu nitel yöntemler oluştursa da veri analizinde nicel yöntem olan t-testinin fazlalığı dikkat çeken başka bir noktadır. Yapılan nicel çalışmalarda t-testinin tercih edilen bir analiz yöntemi olmasının frekansın fazla çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada yapılan analizler yapı incelenmesiyle sınırlı değildir. Çalışmaların içerikleri meta-sentez yöntemiyle incelenecek olup genel bir değerlendirme yapılacaktır. Yapılacak incelemelerden elde edilmesi beklenen sonuçlar;

- Çalışmaların yapılma nedenlerinin vektör uzayı kavramlarının görselleştirilerek daha iyi anlaşılacağı düşünülmesi,
- Çalışma amaçlarının vektör uzayları öğretiminde görselleştirmenin etkililiğinin test edilmesi olduğu,
- Vektör uzaylarının görselleştirme yaklaşımı ile öğretiminin konunun anlaşılmasını kolaylaştırdığı,
- Görselleştirme yaklaşımı ile gerçekleştirilen öğretimin vektör uzayları konusundaki olası kavram yanlışlarının önüne geçtiği,
- Görselleştirme ile öğretimin öğrencilerin vektör uzayları konusundaki tutumlarının olumlu yönde değiştiği,
- Öğretimde teknoloji destekli görselleştirmenin (resim, video, bilgisayar yazılımı gibi) fayda sağlayacağı,

şeklinde.

KAYNAKÇA:

- Açıkyıldız, G. (2019). Vektör Uzaylarının Öğretimine Yönelik Öğrenme Ortamının Tasarlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi. Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Carlson, D. (1993). Teaching Linear Algebra: Must the Fog Always Roll in. *The College Mathematics Journal*, 24(1), 29–40.
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(174).
- Dorier, J. L., (1995a). A General Outline of the Genesis of Vector Space Theory. *Historia Mathematica*, 22(3), 227-261.
- Hannah, J., Stewart, S. ve Thomas, M. (2013). Emphasizing Language and Visualization in Teaching Linear Algebra . *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology* , 44 (4), 475-489.
- Harel, G. (1997). The Linear Algebra Curriculum Study Group Recommendations: Moving Beyond Concept Definition, in: Resources for Teaching Linear Algebra: in: *MAA Notes*, vol. 42, 107-126.

Harel, G. (2000). Principles of Learning and Teaching of Linear Algebra: Old and New Observations. In J. L. Dorier (Ed.), On the Teaching of Linear Algebra (pp. 177-189). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Hillel, J. (2000). Modes of Description and the Problem of Representation in Linear Algebra. In J. L. Dorier (Ed.), On the Teaching of Linear Algebra (pp. 191-207). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Işık, A. & Konyalıoğlu, A.C., (2005). Matematik Eğitiminde Görselleştirme Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 462-471.

Konyalıoğlu, A. C. (2003). Üniversite Düzeyinde Vektör Uzayları ile ilgili Kavramların Anlaşılmasında Görselleştirme Yaklaşımının Etkinliğinin İncelenmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Konyalıoğlu, A. C., İpek, A. S., ve Işık, A., (2003). On the Teaching Linear Algebra at the University Level: The Role of Visualization in the Teaching Vector Spaces. *Journal of the Korea Society of Mathematical Education Series*, 7(1), 59-67.

Sierpinska, A. (2000). On Some Aspects of Students' Thinking in Linear Algebra. In J. L. Dorier (Ed.), On the Teaching of Linear Algebra (pp. 209-246). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Sierpinska, A., Nnadozie, A. & Oktaç, A. (2002). A Study of Relationships Between Theoretical Thinking and High Achievement in Linear Algebra. Concordia University: Manuscript.

Ek 1. Vektör uzaylarının öğretiminde görselleştirme yaklaşımına yönelik çalışmaların incelenmesinde kullanılan ‘Yapı İnceleme Formu’

Çalışmaların yapıldığı;

1. Yayın yılı
2. Yayın türü
3. Yayın dili
4. Üniversite
5. Enstitü
6. Veri toplama yöntemi
7. Örneklem
8. Veri toplama aracı
9. Veri analiz yöntemi

Presentation ID / Sunum No: 150

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-7051-5825

Bir Eleştirmenin Şair Olarak Portresi: Adnan Benk'in Şiirleri Üzerine Bir İnceleme

| 438

Öğr. Gör. Dr Erol Gökşen

Hacettepe Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama
ve Araştırma Merkezi (HÜ TÖMER)

erolgoksen@gmail.com

Özet: Eleştirmen kimliğiyle bilinen Adnan Benk, henüz yirmi iki yaşındayken yayımladığı şiir kitabıyla edebiyat dünyasına şair olarak girmiştir. Sükûtun Hataları adıyla 1944 yılında yayımladığı bu eseriyle şiir alanında kendisine yer açmaya çalışan Adnan Benk'in söz konusu eserindeki şiirlerine bakıldığında, tüm dünyayı kasıp kavuran ve katılmamakla birlikte Türkiye'yi de derinden etkileyen 2. Dünya Savaşı'nın izlerini; dolayısıyla savaş, açlık, korku, isyan gibi izlekleri şiirlerine taşımadığı görülür. Bu bağlamda toplumcu şiirin gür sesinin yakından hissedildiği bu dönemde toplumcu izlekleri şiirinde kullanmamıştır. Bunun yanı sıra Garip Hareketi'nin pek çok şairi etkilediği bu yıllarda Adnan Benk, kendi şiirini farklı bir anlamsal düzlemde kurmayı seçtiği için Garip şiirine de uzak durmuştur. Özellikle Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necip Fazıl Kısakürek, Asaf Halet Çelebi ve kısmen de Cahit Sıtkı Tarancı etkisinde şekillendirdiği poetikasını ölüm-ölümsüzlük, varlık-yokluk, beden-ruh karşıtlığı gibi izlekleri dini-felsefi temeller üzerine kurmuştur. Bununla birlikte şairin şiir anlayışında duygulanımlarını, iç geçirmelerini, özlemlerini paylaşma ihtiyacı içinde olduğu da görülmektedir. Gençlik yıllarında şiir konusunda uzun uzun düşünüp mesai harcasa da doktora çalışmaları, asistanlık görevleri gibi meşguliyetler neticesinde Adnan Benk şiir yazmaktan vazgeçerek eleştiri türüyle ilgilenmeyi tercih edecek ve Türk edebiyatının önemli eleştirmenlerinden biri olarak dönemin eleştirmenleri arasında önemli bir yer edinecektir. Şimdiye kadar yazdığı eleştiri yazıları üzerinde durularak eleştirmen kimliği ön plana çıkarılan Adnan Benk'in bu yazıda şairin poetikası ele alınacak ve şiirlerinin ana izlekleri üzerinde durulduktan sonra beslendiği şairlerin Adnan Benk'in üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adnan Benk, Eleştirmen, Şair, Şiir

The Portrait of a Critic As a Poet: An Analysis On Adnan Benk's Poems

Abstract: Adnan Benk, known as a critic, entered the world of literature as a poet at the age of twenty-two. When we look at the poems of Adnan Benk, who tried to make a place for himself in the field of poetry with his work which he published in the year of 1944 under the name of Sükûtun Hataları (Mistakes of Silence). When we look at his poems in his present work, we can see the traces of the 2nd World War, which swept the whole world and deeply affected Turkey as well; therefore, it is seen that themes such as war, hunger, fear, rebellion has not carried in his poems. In this context, as it was the socialist era a loud voice of socialist poetry was felt closely in that period but the poet didn't use socialist themes in his poetry. In addition, during these years when many poets were affected by the Garip Movement Adnan Benk also stayed away from Garip poetry because he chose to establish his own poetry on a different semantic plane. He built his poetics on religious-philosophical foundations with themes such as death-immortality, existence-nonexistence and body-soul opposition which he shaped it especially under the influence of Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necip Fazıl Kısakürek, Asaf Halet Çelebi and partly Cahit Sıtkı Tarancı. However, it is also seen that the poet needs to share his feelings, sighs and longings in his understanding of poetry. Although he spent a lot of time thinking about poetry in his youth time, he gave up writing poetry because of his doctoral studies and assistantships, he preferred to deal with the genre of criticism and he gained an important place among the critics of the period as one of the important critics of Turkish literature. The poetics of Adnan Benk, whose critic identity has been brought to the forefront by focusing on the criticisms he has written so far, will be discussed in this article, and after focusing on the main themes of his poems, the influence of the poets he nurtured on Adnan Benk will be evaluated. The poetics of Adnan Benk, whose critic identity has been brought to the forefront by focusing on the criticisms he has written so far, will be discussed in this article, and after focusing on the main themes of his poems, the influence of the poets which is nurtured on Adnan Berk will be evaluated.

Keywords: Adnan Benk, Critic, Poet, Poem

Giriş

Adnan Benk'in şairliğini incelemeyen önce kısaca hayatını ve sanat anlayışını anlatmak gerekmektedir. 1922 yılında Paris'te doğan Adnan Benk, ilkokulu Paris'te bitirdikten ortaokul ve lise için İstanbul'a gelerek 1941 yılında Saint Joseph Fransız Lisesi'ne kaydolar. 1946 yılında da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nü tamamlar. Asistan olarak girdiği bu bölümde, 1950 yılında doktor, 1954 yılında ise doçent olur (Rifat, 2001: 11).

Edebiyat dünyasına 1950'li yıllarda eleştirileriyle adım atan Adnan Benk; bu yıllarda *Dünya* gazetesi ile *Küçük Dergi*, *Yeditepe*, *Yeryüzü* gibi dergilerde edebiyat, müzik, sinema, resim gibi alanlarda yazılar yayımlamıştır. Basın yayın sektöründe de bulunmuş olan Benk'in bir dönem *Meydan Larousse Ansiklopedisi*'nin genel yayın müdürlüğünü yaptığını ve 1982-1986 yılları arasında ise *Çağdaş Eleştiri* dergisini yönettiğini Şükran Kurdakul *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* adlı eserinde aktarır (1999: 72). 1982 yılında emekliye ayrılan Adnan Benk, 1998 yılında vefat eder.

Hayatı boyunca pek çok eleştiri yazmış ve Türk edebiyatında eleştirmen kimliğiyle tanınmış olan Adnan Benk'in bu yazıda, pek bilinmeyen bir yönü olan şairliği tanıtılacak, şiirleri incelenecek ve şiirlerinde öne çıkan izlekler üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Adnan Benk'in Unutulmuş Şiir Kitabı: *Sükûnun Hataları*

Adnan Benk'in ilk kalem denemelerini şiir türünde yaptığını söylemek mümkündür. Benk, *Türkiye Bibliyografyası* kayıtlarına göre Şubat 1944'te *Sükûnun Hataları* adıyla şiir türündeki ilk ve tek eserini yayımlar (1944: 71). Yine 1944 yılının eylül ayında Balzac'tan *Mahvolan Şaheser* adlı romanını Türkçeye kazandıran Benk'in gençlik döneminde, çeviri alanında da söz sahibi olmak istediği görülür (*Akşam*, 2 Eylül 1944: 5). Bu noktada Adnan Benk'in üniversite yıllarında şiir yazarak, çeviri yaparak kendisini şiir ve çeviri alanında yetiştirme amacında olduğu söylenebilir.

Adnan Benk'in Türk edebiyatı açısından asıl önemi eleştirmenliğidir. Bununla birlikte edebiyat dünyasına ilk adımını şairlik iddiasıyla attığı pek bilinmezken yazdığı bu şiirler üzerine bir inceleme de yapılmamıştır. Adnan Benk'in *Sükûnun Hataları* adlı şiir kitabında toplam 20 şiir yer alır, bunlar sırasıyla "Güller", "Sualler", "Sabah", "Birisine", "Örümcek", "Hitap", "Hüküm", "Sabır", "Gurur", "Merhaleler", "Olsa Olsaydı!", "Garib Gözlü, Mor Bakışlı, Beyaz Gecelikli Genç Kıza", "Klölîa'ya", "Gidiş", "Sanki Tekdir", "Ferağat", "Sen ve Ben", "İşkence", "Yolcular", "Dama Oyuncusu"dur.

Adnan Benk'in 20'li yaşlarda yazdığı şiirleri değerlendirmeden önce onun genç bir şair adayı olduğu bu dönemde, Türk şiirine yön veren büyük şairlerden etkilenme şekline ve bu etkinin boyutuna da değinmek gerekmektedir. Adnan Benk'in şiirleri okuduğunda ne Nâzım Hikmet, İlhami Bekir Tez gibi Marksizm'i benimseyen toplumcu gerçekçi şairlerden ne de Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday gibi Garip şiirini kuran isimlerden etkilenmediği görülür. Zira Benk, şiir yazarken Necip Fazıl Kısakürek, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Asaf Hâlet Çelebi gibi Türk şiirine farklı bir boyut kazandıran şairlerin izinden gider. Bu isimlerle ilgili bir parantez açılacak olursa söz konusu şairlerin yayımladığı şiir kitapları ve bu kitapların yayımlanma yılları şu şekildedir:

Necip Fazıl Kısakürek: *Örümcek Ağı* (1925), *Kaldırımlar* (1928), *Ben ve Ötesi* (1932)

Fazıl Hüsnü Dağlarca: *Havaya Çizilen Dünya* (1935), *Çocuk ve Allah* (1940)

Asaf Hâlet Çelebi: *He* (1942)

Adnan Benk'in de şiir kitabını bu şairlerin hemen akabinde, 1944'te yayımlamış olması söz konusu etkinin bir diğer göstergesidir. Nitekim Adnan Benk, Necip Fazıl'ın dinî göndermelerle yüklü, Asaf Hâlet Çelebi'nin tasavvufi unsurlarla kurulu, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın sezgiyle şekillenmiş metafizik endişeler taşıyan şiirlerinden etkilenecek kendine özgü bir şiir evreni yaratmıştır. Ayrıca Adnan Benk'in üzerinde bu şairlerin etkisi dışında onları yetiştiren, eserlerini yayımlayan kültür ve sanat ortamının da etkisi vardır. Öyle ki Benk, 1920'li yıllarda *Dergâh* dergisi etrafında filizlenerek 1930'lu yıllarda *Ağaç*, *Kültür Haftası*, *İnsan* gibi dergilerin katkısıyla gelişen ve sanatın idealizmle bütünleşmesini temel alan fikirlerin etkisinde kalmıştır. Söz konusu dergilerde yazıları görülen Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Peyami Safa gibi yazarların metafizik ve mistisizm konulu düşünceleri 1930'lu yıllardan itibaren

aydın kesimi etkisi altına almıştır ki Adnan Benk'te de bu düşüncelerin yansımalarını *Sükûtun Hataları* vesilesiyle görmek mümkündür. Bu bağlamda Adnan Benk'in şiirlerinde metafiziğe dayalı unsurların ve tasavvufi göndermelerin önemli rol oynadığını söylemek gerekir.

Metafizik ve Tasavvuf Sarmalında Şiirler

Adnan Benk'in *Sükûtun Hataları* kitabındaki şiirlerine bakıldığında kimi zaman örtük kimi zaman açık bir biçimde dinî-tasavvufi göndermeler yapıldığı görülür. Adnan Benk'in şiirlerinin tamamında yalnız anlamsal düzeyde değil ele alınan konuların benzerliği ve kelime seçimi özelinde de Necip Fazıl, Fazıl Hüsni ve Asaf Hâlet'in etkisinde kaldığı bir gerçektir.

Adnan Benk'in, *Sükûtun Hataları*'ndaki "Güller" adını taşıyan ilk şiirine bakıldığında bu şiirle "Okuyucu'ya" ithaf edildiği görülür. Okurla iletişim kurma isteğinin bir yansıması olan bu ithaf, duygudaşlık yaratmak ve şairin niyetini göstermek bağlamında önemlidir. "Güller" şiirinde Tanrı'ya yakın, günahlardan uzak bir hayat sürmekle birlikte "ezeli bir ölüm korkusu" yaşayan bir insanın ruh hali anlatılır (Benk, 1944: 1). Nitekim mevsimler geçmesine rağmen ruhunun sıkıntısı bu kişinin peşini bırakmamaktadır. "Sualler" adını taşıyan ikinci şiirde ise ruhunu teskin edemeyen, içindeki sorulara cevap verecek kimsenin olmamasından dolayı karamsarlığa kapılan birine yer verilir. Metafizik sorgulamaların içine düşen bu kişi, "yağmurlu bir ömrü" olduğuna inanmakta, melankoliye kapılmaktadır. Adnan Benk, daha ilk şiirleriyle "ölüm", "sıkıntı", "korku", "zaman" gibi soyut kavramlara şiirini teslim ettiğini göstermiştir. Dolayısıyla ilk iki şiirde yalnızlığa mahkûm edilmiş, çözüme kavuşturulamayan sorularla boğuşan, ölümün karşısında çaresizlik hisseden kişiler ele alınırken kitabın sonundaki şiirlerden olan "Gidiş" ve "Feragat" şiirlerinde ise ölüme itiraz etmek yerine bir kabulleniş söz konusudur.

"Gidiş" şiirinde "Kurudu beni büyüten otlar" mısrasıyla zamanın birey üzerindeki yıkıcılığı üzerinde durulurken mescidin kemerindeki taşlarda çatlakların arttığını ve zamanın insan ruhu gibi mekânı da tahrip ettiğini ima eder. Yine şiirde "Gidişin tuzlu suyu serpilmiş/Kitaba, mindere, gözlerime" ifadeleriyle ölümün her yerde olduğu vurgulanır (Benk, 1944: 20). "Feragat" şiirinde ise ölümün kaçınılmaz sonu karşısında bir kabulleniş söz konusu olduğundan teskin edilmiş bir ruh hâli öne çıkar, ancak bu ruh hâlinin oluşmasında inancın rolü büyüktür. Öldüğünde baş ucunda, imamın Kur'an okumasını, "tevekkülle" başını iki yana sallamasını ister ve ölümü sükunetle karşılar. Ölümü odağa alan metafiziksel sorgulamaların son aşaması "Yolcular" şiirinde konu edilir. *Sükûtun Hataları*'nda sondan bir önceki şiir olarak konumlandırılan bu şiirde, teslim olmuş bir ruhun serencamına, hikâyesine yer verilir. "Biz bu şarabı/Biz bu serabı/Testisinden içtik" diyerek tasavvufta ilahi aşkın sembolü olan "şarap"a vurgu yapılır. Bilindiği üzere şarabın insana hissettirdiği mest olma hali gibi Tanrı aşkının da bir iç sarhoşluğu vermesi muhakkaktır (Özön, 1954: 246). Şiirde şarapla birlikte serabın/hayalin bir testiden içilmesi sarhoşluğun derecesini artırır. Günlerce, gecelerce bu amaç uğrunda ruhuyla, düşünceleriyle acı çeker; bu yolda çekeceği sıkıntıları bilmekle birlikte onunla mücadele edecek güce de sahip olduğunu söyler. Şarabın verdiği tadı sayıklar, ilahi aşkın sarhoşluğuyla secde eder. Şiirin son parçasında yeniden ölümden ve ölüme meydan okuyan inancından bahsederek ölmekten korkmadığını, aksine ölümü dört gözle beklediğini aktarır:

Bir gün,

Saate vuran zaman

Yorulursa eğer

Körük işlemez

Rüzgâr esmez

Köpeğim

Artık yabancıları dişlemez

Olursa eğer.

Kapıyı kapamadan

Söndürmeden lambayı

Ümidimizi

Geriye döndürmeden

Gideriz,

Birgün

Saate vuran zaman

Yorulursa eğer.

Biz bu şarabı

Biz serabı

Testisinden içtik (Benk, 1944: 29).

Yukarıdaki şiirden hareketle Adnan Benk'in pek çok şiirinde ölümü başat bir unsur olarak ele alan Necip Fazıl Kısakürek'ten etkilendiği söylenebilir. Bu noktada Kısakürek'in şairliğine de kısaca değinmek gerekir. 1934 yılından önceki şiirlerinde ölümü; korku, endişe, sıkıntı, bekleyiş gibi kelimelerle birlikte kullanan Necip Fazıl, 1934'ten sonra hayatını ve şiirini değiştiren Abdülhakim Arvasi ile tanışınca eserlerinde dinî konulara ağırlık vermeye başlamıştır. O günden sonra şiirlerinde inançlı bir şair sesi yükselmiş, bu durum ölümle ilgili şiirlerine de yansımıştır. Necip Fazıl'ın şiirlerindeki temalar üzerine çalışan Hümeysra Hancıoğlu, "Şairin özellikle 'Çile' şiirinde sonraki şiirlerinde ölüm temâsı İslamî anlayışın sınırlarında yer alır" diyerek Necip Fazıl'ın bakışındaki bu değişimi vurgulamıştır (2013: 341). Dolayısıyla ölümü ele alış şekli bağlamında Adnan Benk'in *Sükûtun Hataları* kitabındaki ilk şiirleriyle Necip Fazıl'ın 1934 yılından önceki şiirleri benzerlik gösterirken Benk'in kitabının sonlarında yer alan şiirlerin de Necip Fazıl'ın 1934'ten sonra ölümü konu edinen şiirleriyle neredeyse aynı olduğu görülür. Kısacası Adnan Benk'in, ilk şiirlerinde ölüm karşısında cevabını veremediği sorular öne çıkarken eserin sonundaki şiirlerde ölümü, tasavvufun etkisiyle bir kabulleniş şeklinde işlediği tespit edilir. Zira artık ölümü, Allah ile kavuşma günü olarak değerlendirmektedir.

Ölümün dışında zaman, an, varlık, yokluk, evren gibi metafizik unsurları şiirlerinde bütünlüklü bir biçimde ele almayan Benk, bu kavramlara daha çok kısa anıştırmalarla temas eder. Bu durum yaşının genç olmasından ve kavramları bütüncül bir açıdan değerlendirecek birikiminin olmamasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla bu eksikliği Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah* adlı şiir kitaplarında olduğu gibi sezgi yoluyla yorumladığı düşünülebilir. Bu açıdan Cemal Süreya'nın, Dağlarca'nın ilk dönem şiirlerini "sezgi dönemi ürünleri" şeklinde nitelemesi ve bunun bir ucunun Bergson'a dayandığını belirtmesi yol göstericidir (2014: 63). Nitekim Dağlarca'nın *Havaya Çizilen Dünya* kitabındaki "Eşyalarım" adlı şiirinde zaman ve an ilişkisini vurgulayan "Eşyalarım, insanlığımdan akan bir an/Ki akar, uzanır onun üstünde zaman" mısraları Bergson'un zamanı tanımladığı süre (durée) kavramıyla örtüşmesi bakımından ilginçtir (Dağlarca, 2014: 72). Kendi içine eğilmesini bilen her insanın ölçülemeyen ve sınıflandırılmayan ama kavranabilen, sezgiye dayanan bir zaman anlayışına nüfuz edebileceğini düşünen Bergson'un yorumlarını yansıtan bu mısraların benzerini Adnan Benk'te de görmek mümkündür.

Benk'in "Gurur" şiirinde ise ümitsizliğe kapılan, hayata küsen bir insanın akşam karanlığında "bahtsız evi"ndeki ruh hali anlatılır. Bu evdeki menteşelerin pas tutmasıyla zamanın ruh üzerinde oluşturduğu yıkıcı etkiye gönderme yapılır. Penceresinden bir meleğin kanadı görüldüğünde kapı aralığında duran zamanın korkudan inleyeceği söylenerek ömrü biten insan için zaman kavramının önemsizleşeceği ima edilir:

Hiçbir yerde anılmaz bahtsız evimin adı,

Pas tutmuş menteşeler akşam karanlığında

Görünse pencerimde bir meleğin kanadı

Zaman korkudan inler kapı aralığında (Benk, 1944: 11).

Bu bağlamda Adnan Benk, somut ve gerçekçi bir zaman anlayışından ziyade sezgiyle kavranan bir zamana inanmaktadır.

Sükûtun Hataları kitabının ilk iki şiirinden sonraki şiirlerde imgesel ve anlamsal düzlemde dinî ve tasavvufi göndermelerin yer yer yoğun olarak kullanıldığı görülür. Bu noktada şiirlerin derin yapısında

“fenafillah”a erişme arzusu vardır. Bunlar arasında “Hitap” şiiri dikkat çekicidir. “Hitap” şiirinde, öncelikle “Ey Ruh” diyerek muhatap belirlendikten sonra çekilen eziyetlerin bitmesi istenir. Ancak eziyetlerin sonlanması “gölgesiz noktaya” erişince mümkün olacaktır. Burada tasavvufun iki önemli sembolü olan “gölge” ve “nokta” birleştirilerek “gölgesiz nokta” şeklinde yeni bir sembol oluşturulur. Tasavvufi inanca göre, “gölge”, gerçek ve mutlak olan Tanrı’nın isim ve sıfatlarının yansıdığı evrendir. Dolayısıyla gölgeler, gerçek olmadığı, gerçeği gösteremediği için hayali olarak kabul edilir. “Gölgesiz” denilerek hiçbir gölgeye sahip olmayan Tanrı’ya gönderme yapılır. Aynı şekilde “nokta” sembolü de tasavvufi anlamıyla öne çıkar. Tasavvufta bütün harfler noktadan ibarettir, noktalardan oluşan varlıkların suretleri de Tanrı’nın bilgisinde belirir, dolayısıyla varlıkların ortaya çıkışı bu bilgi neticesinde gerçekleşir. (Cebecioğlu, 2014: 378). Kısaca söylemek gerekirse tasavvufa göre ilim tek bir noktada toplanmıştır. Buradan hareketle “gölgesiz nokta” sembolüyle Tanrı’nın ilminin görünmesi kastedilmekte ve buna imanin yardımıyla ulaşılabileceği vurgulanmaktadır. İkinci dürtlüğe geçildiğinde ise “kaba sofu/zahit” olan kişilerin eleştirilisi yapılır. İncanın şekli yönünde kalan zahitler yalnızca dua ederek Tanrı’yı kavrayacaklarını, ona sadece ibadetle ulaşacaklarını düşündüklerinden yanlış yoldadır, oysa Tanrı’ya ulaşmak için tasavvufi bir aşk gerekir. Zahitlere yönelik eleştiriler “Sanki Tekdir” adlı şiirde de kendisine yer bulur. “Tekdir” kelimesinden de anlaşılacağı üzere bir öfke halinin yansımasının anlatıldığı şiirde “Selâm sana, ey şekeri düşünen ermiş/Şu mübarek ayın daha ilk haftasında” mısralarıyla henüz Ramazan’ın başlangıcındayken bayram hayali kuran zahit tipi eleştirilir (Benk, 1944: 21).

Adnan Benk, tasavvufi terminolojiye uygun olarak “ayna” sembolünü de şiirlerinde kullanır. “Birisi’ne”, “Hüküm”, “Gurur” şiirlerinde ayna, evrenin bir yansıması olarak öne çıkar. Bu doğrultuda Adnan Benk’in etkilendiği şairlerden biri olan Asaf Hâlet Çelebi’nin *Eşrefoğlu Divanı*’nın Lügatçe bölümünde ayna için söyledikleri önem arz eder: “Muhtelif manaları vardır: a) Hakkın vücudu aynadır. Buradan yine Hakkın vücudu görülür. b) Âlemin aynasında Hak tecelli eder. c) İnsanı Kâmil de bir aynadır, oradan Hak görülür” (Çelebi, 2015: 187).

Benzer şekilde Asaf Hâlet Çelebi’nin “Ayna” şiirinde de “bin bir aynada oynar/ayna ayna içindedir” mısralarıyla varlıkla yokluğun bir arada olduğu, bunların iç içe geçtiği kastedilmiştir (1998, s. 28). Ayna sembolünün tasavvufta farklı biçimlerde ele alındığı göz önünde bulundurulduğunda Adnan Benk’in de aynayı farklı anlamlara gelecek şekilde kullandığı görülmektedir. Öyle ki Benk, “Hüküm” şiirinde “şekilsiz ayna”nın “yalan dolabı” olduğunu söyleyerek onun gerçekleri yansıtmadığını, görüntülerinin yanıltıcı olduğunu ima ederken “Birisi’ne” şiirinde de “ulvî ayna” diyerek kâmil insana gönderme yapmış ve bu aynanın dünyadan yüz çevirdikten sonra evrenle ilgili sırlara hiç kimsenin erişemediğini söylemiştir. Benzer şekilde “Hüküm” şiirinde de nefsin terbiye edemeyenlerin ilahi sırda erişemediği ve “insan-ı kâmil” derecesine çıkamadığını vurgulamıştır.

Sonuç

Türk edebiyatında eleştirmen kimliğiyle tanınan Adnan Benk’in üniversite ikinci sınıf öğrencisiyken yayımladığı *Sükûtun Hataları* adlı şiir kitabı onun şairlik serüveninde bir deneme olarak kalmış, üniversiteden mezun olduktan sonra Benk; doktora çalışmaları ve asistanlık görevleri nedeniyle bir daha şiire dönememiştir. 1950’li yıllardan sonra pek çok dergi ve gazetede eleştiri yazıları yayımlayarak eleştirmen olarak tanınmaya başlayan Benk, ömrünü eleştiriye adanarak 1944 yılında yayımladığı bu şiir kitabından söz dahi etmemiştir.

Adnan Benk; Necip Fazıl Kısakürek, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Asaf Hâlet Çelebi’nin benimsediği şiir anlayışından hareketle sembolik bir dil kullanmış, dinî ve tasavvufi göndermeleri olan kelimeleri tercih etmiştir. Ancak bu kullanımlar kelime düzeyinde kalmamış, tasavvufun sezgi yoluyla kavranabileceği bir şiir dili yaratılmıştır. Nitekim bu sezginin boyutu da şiirden şiire değişmektedir. Kimi zaman “fenafillah”a ulaşma arzusu anlatılırken kimi zaman ise varlıkla yokluk, bedenle ruh arasındaki karşıtlıklardan beslenen sorgulamalar öne çıkmıştır. Benk’in eserinin ilk şiirlerinde, ölüme yöneltilen sorular ağırlıkta; son şiirlere doğru ölüm karşısında teslimiyet vurgusu yapılmaktadır. Dahası ölümden bahsedilen son şiirde ölüme koşarak gitmek istendiği, ölümlerle birlikte çok istenen yüce varlığa kavuşulacağı hayal edilmektedir. Ancak şiirlerde tasavvufi göndermelerin yoğun biçimde kullanılması Adnan Benk’in tasavvuf şairi olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Zira onun için

asıl gerçek şiidir, bazen metafizik sorgulamalardan bazense tasavvuftan yararlanarak sembollerle örülü, anlam bakımından yoğun ve çok katmanlı bir şiir evreni kurmuştur.

Sonuç olarak bu yazıda Türk edebiyatında eleştirmen kimliğiyle bilinen Adnan Benk'in bilinmeyen bir yönü, şairliği üzerinde durularak tek şiir kitabı olan *Sükûnun Hataları* tanıtılmış ve şiirlerinin öne çıkan yönleri irdelenmiştir.

Kaynakça

AKŞAM (1944) Mahvolan Şaheser, *Akşam*, 2 Eylül.

BENK, A. (1944) *Sükûnun Hataları*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul.

CEBECİOĞLU, E. (2015) *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınevi, Ankara.

ÇELEBİ, A. H. (1998) *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÇELEBİ, A., H. (2015) *Eşrefoğlu Divânı*, Hece Yayınları, Ankara.

DAĞLARCA, F. H. (2014) *Bütün Şiirleri I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HANCIOĞLU, H. (2013) *Necip Fazıl'ın Şiirlerinde Temalar*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KURDAKUL, Ş. (1999) *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

ÖZÖN, M., N. (1954) *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

RİFAT, M. (2001). "Yaşamöyküsü", *Çağdaş Eleştiri: Söyleşiler, Yazılar içinde*, Doğan Kitap, İstanbul, s. 11-12.

SÜREYA, C. (2014) *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekilliği (Şubat 1944) *Türkiye Bibliyografyası*, Maarif Matbaası, İstanbul.

Presentation ID / Sunum No: 92

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-2963-7879, 0000-0002-0565-7891

Sağlık Eğitiminde İhtiyaç Analizine Yönelik Öğretmen Görüşleri

| 444

Araştırmacı Hacer Efe¹, Prof. Dr. Ünsal Umdu Topsakal¹

¹Yıldız Teknik Üniversitesi

*Corresponding author: Hacer Efe

Özet: Günümüz okul müfredatında yer alan sağlık eğitimi her yaştan öğrenci için gerekli bir eğitimidir. Sağlık eğitiminde başrolde olan öğretmenlerin görüşlerini almak, sağlık eğitiminin gelişmesini sağlayabilmektedir. Bu çalışmanın amacı sağlık eğitimine yönelik ihtiyaç analizi gerçekleştirerek sağlık eğitimindeki mevcut ihtiyaç ve beklentileri belirlemektir. Bu doğrultuda okul sağlık eğitimine yönelik öğretmen görüşleri alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet ilköğretim okulunda görev yapan 25 öğretmen (15 kadın, 10 erkek) oluşturmaktadır. Araştırma nitel bir çalışmadır ve nitel bir model olan betimsel çalışma metodu uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "İhtiyaç Analizi Anketi" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çoğunluğu sağlık eğitiminden sağlık bilgisi ve ilk yardım kategorilerinde beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan yine öğretmenlerin çoğunluğu sağlık eğitiminde beslenme, ilk yardım ve hastalıklar kategorilerinde ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu sağlık eğitimi önemli görürken mevcut sağlık bilgilerini yetersiz görmüştür. Çalışmanın sağlık eğitimi alanında yapılan diğer çalışmalar için öngörü oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Eğitimi, İhtiyaç Analizi, Öğretmen, Görüş

Teacher's Opinions On Needs Analysis in Health Education

Abstract: Health education in today's school curriculum is a necessary education for students of all ages. Taking the opinions of teachers who play a leading role in health education can improve health education. The aim of this study is to determine the current needs and expectations in health education by performing a needs analysis for health education. In this direction, teachers' opinions on school health education were taken. The study group of the research consists of 25 teachers (15 females, 10 males) working in a public primary school. The research is a qualitative study and the descriptive study method, which is a qualitative model, was applied. "Needs Analysis Questionnaire" was used as data collection tool in the research. Content analysis was applied in the analysis of the obtained data. As a result of the research, most of the teachers stated that they had expectations from health education in the categories of health knowledge and first aid. On the other hand, the majority of teachers stated that health education is needed in the categories of nutrition, first aid and diseases. In addition, while the majority of the teachers considered health education important, they saw the current health information as insufficient. The aim of the study is to create a foresight for other studies in the field of health education.

Keywords: Health Education, Needs Analysis, Teacher, Opinion

1.GİRİŞ

Sağlık eğitimi halk sağlığını iyileştirmede ve geliştirmede bulunduğumuz yüzyılın önemli bir faktörüdür. Halkın sağlığını geliştirmeye yönelik beslenme, hastalıklar, zararlı alışkanlıklarla ilgili sağlık faaliyetlerine yönelik sağlık eğitimi halk sağlığında temel bir araçtır (Gökkoca, 2001). İnsan yaşamı ve yaşam koşulları ile doğrudan ilgili olan sağlık eğitimi toplumdaki her birey için gerekli bir eğitimidir (Taşpınar, 2011). Yaşamın her döneminde gerekli olması nedeniyle de eğitimciler tarafından müfredatın önemli bir bileşeni olarak tanımlanmaktadır (Noguera ve diğ., 2013; Thomas, 2013). Sağlık eğitiminde sağlık bir bütün olarak ele alınır, bireylere deneyimleri yoluyla sağlıkla ilgili davranış değişikliği oluşturmak amaçlanır. Sağlık eğitimi halkın sağlığını korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim alanıdır (Çetinkaya ve diğ., 2011).

Sağlık eğitiminde "herkes için sağlık" ilkesinden yola çıkılarak sağlığın teşviği ve geliştirilmesi, bu ilkeye ulaşmak için kilit bir strateji olarak görülmektedir. Sağlık eğitimi toplumlar için "sağlığa teşvik" kavramı ile iç içedir. Geleneksel sağlık eğitiminde hedefler sadece sağlık üzerine bilgi edinmek ve sağlık sorunlarına dikkat çekmek iken yeni (radikal) sağlık eğitiminde bireylerde davranış değişiklikleri sağlamak ve kendi sağlıklarını kontrol etme yetkisi vermektir. Sağlık eğitimi sayesinde halkın sağlık okuryazarlığı gelişir, buna bağlı olarak halk sağlığı gelişir. Sağlık eğitimi alan birey sağlıklı bir yaşam için yapılması gerekenleri ve alınması gereken tedbirleri benimser. Çevresindeki insanların sağlık kurallarına uymasını önemser ve kendisi de çevresine örnek olur. Hatta insanların sağlıklarını iyileştirmek için çaba harcar, ikna etmeye çalışır ve eyleme yönlendirme girişiminde bulunur (Akgün, 2014).

Yapılan uluslararası çalışmalara bakıldığında; Harrison ve diğ. (2006) tarafından yapılan bir çalışmada "Switch off-Get active" adlı 16 hafta süren 10 saatlik sağlık eğitimi ile ekran süresini azaltma ve fiziksel aktiviteyi artırma amaçlanmıştır. Çalışmaya sosyal yönden dezavantajlı 9 ilkokuldan 312 ilkokul öğrencisi katılmıştır. Çalışma başlangıcında öğrencilerde ekran süresi ile fiziksel aktivite arasında ters bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise uygulanan eğitimin öğrencilerin fiziksel aktivitelerinde artış sağladığına ulaşılmıştır. Aderibigbe ve Araoye (2008) tarafından yapılan yarı deneysel çalışmada sağlık eğitiminin ortaokul öğrencilerinin riskli cinsel davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmaya 6 devlet ortaokulundan öğrenci katılmıştır; müdahale ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış anketler 262 müdahale ve 259 kontrol grubu öğrencisine eğitim öncesinde, eğitim sırasında ve eğitim sonrasında uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda katılımcıların cinsel sağlık konusunda daha bilinçli olduklarına ulaşılmıştır.

Shah ve diğ. (2010) tarafından yapılan bir çalışmada okul temelli bir sağlık ve beslenme eğitimi programının, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin; velilerin ve öğretmenlerin bilgi ve davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmaya 2329 öğrenci, 2241 ebeveyni ve 841 öğretmen katılmıştır. Katılımcılara sağlık, beslenme, fiziksel aktivite, bulaşıcı olmayan hastalıklar ve sağlıklı yemek pişirme uygulamaları konusunda sağlık eğitimi verilmiştir. Öğrencilere eğitimden önce ve sonra anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda katılan tüm çocukların son test puanlarında artış gözlenmiştir. Çalışmada özellikle küçük yaş gruplarında (8-11 yaş), kızlarda ve devlet okullarında okuyanlarda diğer katılımcılara kıyasla önemli ölçüde daha yüksek bir gelişme gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin, ebeveynlerin ve öğretmenlerin sağlık ve beslenmeyle ilgili bilgi ve davranışlarında büyük boşluklar olduğuna ulaşılmıştır.

Meseri ve diğ. (2015) tarafından ortaokul öğrencilerinin obezite durumlarını ve sağlıklı beslenme bilgisini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada sunum, oyun, şarkılar ve animasyonlu videolardan oluşan interaktif beslenme eğitim programı uygulanmıştır. Çalışmada öğrenciler arasında obezitenin tahmin edilenden daha fazla olduğuna ve eğitim programı sonrası öğrencilerin beslenme bilgisinin önemli ölçüde arttığına ulaşılmıştır. Moreno ve diğ. (2015) çalışmalarında "Besin ve Sağlık" isimli eğitsel bir ünite hazırlamış ve 3 ile 7. sınıf düzeyindeki öğrencilere uygulamışlardır. Geliştirilen ünite, öğretmenlerin rehberliğinde sorgulamaya dayalı etkinliklerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin beslenmeye yönelik farkındalık düzeylerinin yükseldiği sonucuna varılmıştır.

Ulusal literatür incelendiğinde ise; Özenoğlu ve diğ. (2018) tarafından yapılan bir çalışmada sağlık eğitiminin beslenme alışkanlıkları ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları üzerine etkisi araştırılmıştır. Çalışmaya 421 üniversite öğrencisi katılmıştır. Öğrencilere ölçek ve form uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda sağlık eğitiminin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının kazanılmasına olumlu katkı sağladığına ve eğitimin sürekliliğinin olması gerektiğine ulaşılmıştır. Kaya ve diğ. (2019) tarafından yapılan bir çalışmada sağlık eğitimi alan üniversite öğrencilerine el hijyeni eğitimi etkinliği uygulanmıştır. Çalışmaya katılan 103 öğrenciye uygulama öncesi ve sonrası görüşme formu uygulanmıştır. Çalışmada etkinliğe katılan öğrencilerin el hijyeni bilgi düzeyinin arttığına ulaşılmıştır. Arslantaş ve diğ. (2021) tarafından yapılan bir çalışmada sağlık eğitimi alan üniversite öğrencilerinde duygusal yeme ve etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışmaya katılan 749 öğrenciye ölçek ve form uygulanmıştır. Kadınların duygusal yemede erkeklere göre önde olduğuna, duygusal yemeyi olumsuz duyguların tetiklediğine ulaşılmıştır. Ayrıca sağlık eğitiminin önemi ve toplumda yaygınlaşması için ulusal bazı projeler de bulunmaktadır. Beyaz Bayrak Projesi, Sağlığı Geliştiren Okullar Projesi, Sağlık Ağızda Başlar Projesi, Beslenme Eğitimi Programı (Beslenebilirim), Ergenlik Dönemi Değişim Projesi

(ERDEP), Ergenlerin Sağlık Bilincinin Geliştirilmesi Projesi, Madde Bağımlılığı Savaşım Projesi sağlık eğitimiyle ilgili başlatılmış projelerdendir (Coşgun, 2014).

Sağlık eğitiminin erken yaşlarda verilmesi, küçük çocukların öğrenmeye daha açık ve istekli olması açısından önemlidir (Khalag ve Mohammadizeidy, 2006). Günlük yaşam sağlık alışkanlıklarının olduğu erken dönemde öğrenciler; sağlık eğitimi alırlarsa ileriki yaşamlarında daha bilinçli davranabilirler (Dehghan ve diğ., 2005; Hoobine ve diğ., 2008). Çalışmalarda bu dönemde verilen sağlık eğitiminin ileriki dönemlerde sağlıklı seçimlere dönüşebileceğine ve böylece çocuğun yaşamı boyunca sağlıklı büyümesine ve gelişimine yardımcı olabileceğine ulaşılmaktadır (Fahlman ve diğ., 2008; Saeed ve diğ., 2016). Bu doğrultuda literatürde sağlık eğitimi programları ile çeşitli çalışmalar yapılmış ve öğrencilerdeki çeşitli değişkenlere etkisi incelenmiştir (Shi-Chang ve diğ., 2004; Raby- Powers ve diğ., 2005; Şanlıer ve Özgen, 2005; Dodsworth, 2010; Yiğitbaş ve diğ., 2013). Bu çalışmanın amacı sağlık eğitiminde gerçekleştirilen ihtiyaç analizine yönelik öğretmen görüşlerini almaktır. Buna göre araştırmanın problemi “Sağlık eğitiminde ihtiyaç analizine yönelik öğretmen görüşleri nasıldır?” olarak belirlenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1.Çalışma grubu

Çalışmada kolay ulaşılabilir örneklem modeli uygulanmıştır. Bu örneklem modelinde çalışma için araştırmacının rahatça erişebileceği birey veya grupların seçildiği pratik bir örnekleme çeşididir (Stratton, 2021). Çalışma kapsamında ihtiyaç analizine 25 öğretmen (15 kadın, 10 erkek) katılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik bulguları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Cinsiyet ve Eğitim Düzeyi Dağılımı

Değişken	Frekans	Yüzde frekans
	Cinsiyet	
Kadın	15	%60.00
Erkek	10	%40.00
	Eğitim düzeyi	
Lisans	22	%88.00
Lisansüstü	3	%12.00

2.2.Çalışma modeli

Çalışmanın modeli betimsel bir araştırmadır. Bu çalışmada sağlık eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri hakkında bilgi sağlamak için betimleyici yaklaşım kullanılmıştır. Betimsel araştırmalarda araştırılmak istenen durum veya fenomenler betimlenerek incelenmektedir. Bu çalışmalarda incelenen olguya dair genel bir çerçeve çizilmektedir (Ivey, 2016).

2.3.Veri toplama araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket uygulanmıştır. Anketler açık veya kapalı uçlu sorulardan oluşan; katılımcıların belirli bir konu hakkındaki görüşlerini almaya yarayan veri toplama araçlarıdır (Krosnick ve Presser, 2010). Çalışmada kullanılan “İhtiyaç analizi anketi” sağlık eğitimine yönelik 5 açık uçlu soru içermektedir ve öğretmenlerle google formlar üzerinden paylaşılmıştır.

2.4.Veri analizi

Çalışmada verilerin analizinde içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizinde elde edilen veriler incelenerek kod ve kategorilere dönüştürülür (Prasad, 2008). Bu çalışmada da öğretmenler tarafından sorulara verilen cevaplar kod ve kategoriler hâlinde verilmiştir.

3.BULGULAR

Çalışmada öğretmenlerin verdiği cevaplardan elde edilen bulgular tablolarda kodlar ve kategoriler hâlinde verilmiştir.

Soru 1 :

“Sağlık eğitiminden beklentileriniz nedir?Açıklayınız.”

Öğretmenler tarafından soru 1’e verilen cevaplar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. “Sağlık eğitiminden beklentileriniz nedir?Açıklayınız.” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kategori	Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
	Yok	8	%32.00
	Bilgilenmek	5	%20.00
Sağlık bilgisi	Çevremdekileri bilgilendirmek	2	%8.00
	Günlük hayatta kullanılacak bilgilerin verilmesi	2	%8.00
İlk yardım	İlk yardım öğrenmek	5	%20.00
	Kursu verilmeli	3	%12.00
	Beslenmenin öneminin anlatılması	3	%12.00
	Temizliğin öneminin anlatılması	2	%8.00
	İlaçların öğretilmesi	1	%4.00
	Hastalıkları öğrenmek	1	%4.00
	Sağlıkta bilinçli nesillerin yetişmesi	1	%4.00
	Sporun önemi	1	%4.00

Yukarıdaki tablo incelendiğinde “Sağlık eğitiminden beklentileriniz nedir?Açıklayınız.” sorusuna verilen cevapların çoğunluğu “Sağlık bilgisi” ve “İlk yardım” temaları altında toplanmıştır.

Soru 2 :

“Sağlık eğitiminde ihtiyaç duyulan sağlıkla ilgili başlık(lar) veya sağlık kavram(lar)ı nelerdir?”

Öğretmenler tarafından soru 2’ye verilen cevaplar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. “Sağlık eğitiminde ihtiyaç duyulan sağlıkla ilgili başlık(lar) veya sağlık kavram(lar)ı nelerdir?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kategori	Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
	Yok	12	%48.00
Beslenme	Beslenmenin önemi	6	%24.00
	Dengeli beslenme	4	%16.00
İlk yardım	İlk yardım uygulaması	8	%32.00
	Müdahale örnekleri	6	%24.00
Hastalıklar	Bulaşıcı hastalıklar	6	%24.00
	Hastalıkların çeşitleri	4	%16.00
	Tedavi yöntemleri	3	%12.00
	Bilmiyorum	2	%8.00
	Spor	2	%8.00
	Cinsel sağlık eğitimi	2	%8.00
	Hijyen	1	%4.00
	Temizlik	1	%4.00

Yukarıdaki tablo incelendiğinde “Sağlık eğitiminde ihtiyaç duyulan sağlıkla ilgili başlık(lar) veya sağlık kavram(lar)ı nelerdir?” sorusuna verilen cevapların çoğunluğu “beslenme”, “ilk yardım” ve “hastalıklar” temaları altında toplanmıştır.

Soru 3 :

“Sağlık bilginizi yeterli buluyor musunuz?”

Öğretmenler tarafından soru 3’e verilen cevaplar Tablo 4 ve Tablo 5’de verilmiştir.

a) Yeterli buluyorsanız, neden?

Tablo 4. “Sağlık bilginizi yeterli buluyor musunuz? Yeterli buluyorsanız, neden?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
Sağlıklıyım	4	%16.00
Nedeni yok	3	%12.00
Gerekli eğitimleri aldım	1	%8.33
Sadece acil müdahale bilmiyorum	1	%8.33
Kendim tedavi yapabiliyorum	1	%8.33
Toplam	10	%40.00

“Sağlık bilginizi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %40.00’ı yeterli bulduğunu ifade etmiştir. “Yeterli buluyorsanız, neden?” sorusuna ise öğrencilerden en fazla gelen cevaplar “Sağlıklıyım” ve “Nedeni yok” olmuştur.

b) Yeterli bulmuyorsanız, neden?

Tablo 5. “Sağlık bilginizi yeterli buluyor musunuz? Yeterli bulmuyorsanız, neden?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
Sağlık eğitimi verilmiyor	11	%44.00
Sağlık eğitmeni yok	2	%8.00
Her zaman yeni bilgi vardır	2	%8.00
Toplam	15	%60.00

“Sağlık bilginizi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %60.00’ı yeterli bulduğunu ifade etmiştir. “Yeterli bulmuyorsanız, neden?” sorusuna ise öğrencilerden en fazla gelen cevap “Sağlık eğitimi verilmiyor” olmuştur.

Soru 4 :

“Sağlık bilginizi önemli buluyor musunuz?”

Öğretmenler tarafından soru 4’e verilen cevaplar Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir.

a) Önemli buluyorsanız, neden?

Tablo 6. “Sağlık bilginizi önemli buluyor musunuz? Önemli buluyorsanız, neden?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
Hayat kurtarır	11	%44.00
Birey ve toplum için gerekli	7	%28.00
Acil durumlara hazırlıklı olma	4	%16.00
Toplam	22	%88.00

“Sağlık bilginizi önemli buluyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %88.00’i önemli bulduğunu belirtmiştir. “Önemli buluyorsanız, neden?” sorusuna ise “Hayat kurtarır, çok önemli” cevabı %44.00 ile en fazla verilen cevap olmuştur.

b) Önemli bulmuyorsanız, neden?

Tablo 7. “Sağlık bilginizi önemli buluyor musunuz? Önemli bulmuyorsanız, neden?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
Nedeni yok	1	%4.00
İhtiyaca yönelik olmalı	1	%4.00
İlk yardım dışında önemsiz	1	%4.00
Toplam	3	%12.00

| 449

“Sağlık bilginizi önemli buluyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %12.00’si önemli bulmadığını belirtmiştir.

Soru 5 :

“Sağlık eğitiminde bulunmamasını istediğiniz konular var mı? Varsa nelerdir?”

Öğretmenler tarafından soru 5’e verilen cevaplar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. “Sağlık eğitiminde bulunmamasını istediğiniz konular var mı? Varsa nelerdir?” Sorusuna Ait Kod, Frekans ve Yüzde Frekans

Kodlar	Frekans	Yüzde frekans
Yok	22	%88.00
Cinsel sağlık eğitimi	1	%4.00
İlk yardım	1	%4.00
Covid-19	1	%4.00

“Sağlık eğitiminde bulunmamasını istediğiniz konular var mı? Varsa nelerdir?” sorusuna en fazla verilen cevap “Yok” olmuştur.

4.SONUÇ

Bu çalışmada sağlık eğitimi için yapılan bir ihtiyaç analizinde öğretmen görüşleri alınmıştır. İhtiyaç analizine katılan öğretmenlerin sağlık eğitiminden sağlık bilgisi ve ilk yardım kategorilerinde beklentileri olduğuna ve sağlık eğitiminde beslenme, ilk yardım, hastalıklar kategorilerinde ihtiyaç duyulduğuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin çoğunluğu sağlık bilgilerini yetersiz bulurken aynı zamanda yine büyük çoğunluğu sağlık eğitimi önemli bulmuştur. Benzer şekilde McKay ve diğ. (2014) tarafından yapılan başka bir çalışmada 1002 ilköğretim ve ortaokul velisine cinsel sağlık eğitimiye yönelik görüş ve tutumlarını incelemek amacıyla anket uygulanmıştır. Çalışmada ebeveynlerin çoğunluğunun eğitimin okullarda verilmesi ve güncel bir müfredatın takip edilmesi gerektiğini düşündüğüne ulaşılmıştır. MacDonald ve diğ. (2022) tarafından yapılan bir çalışmada ergenlerin ve ebeveynlerinin testis bozuklukları için olası bir sağlık eğitimi hakkında görüşleri alınmış ve katılımcıların okul temelli sağlık eğitimi desteklediğine ulaşılmıştır. Rens ve diğ. (2022) tarafından yapılan bir çalışmada ise genç, orta ve yaşlı kesimden birçok katılımcıyla ruh sağlığı ihtiyaçlarını incelemek üzere ihtiyaç analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ihtiyaç analizi sonucunda ruh sağlığı ihtiyaçları ve ruh sağlığı sorunları değerlendirilmiştir.

Çalışmadan hareketle sağlık eğitiminde beklenti ve ihtiyaç duyulan konular belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle toplum sağlığına katkıda bulunması beklenmektedir. Yapılan diğer çalışmalarda da halk sağlığında sağlık eğitiminin önemine vurgu yapılmıştır ve ilgili programlar geliştirilmiştir (Sherman ve Muehlhoff, 2007; Barnes ve diğ., 2012). Çalışma belirli sayıda öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Çalışmanın genellenebilmesi için daha büyük ve farklı gruplarla ve farklı veri toplama araçlarıyla çalışmalar yapılabilir.

5.KAYNAKÇA

- Aderibigbe, S.A. ve Araoye, M.O. (2008). Effect of Health Education on Sexual Behaviour of Students of Public Secondary Schools in Ilorin, Nigeria. *European Journal of Scientific Research*, 24 (1) : 33-41.
- Dehghan, M., Danesh, N., Merchant, A. T. (2005). Childhood obesity prevalence and prevention. *Nutrition Journal*, 24(4):1-8.
- Dodsworth, L. M. (2010). "Student Nutrition and Academic Achievement". *Mathematical and Computing Sciences Masters*. St. John Fisher College.
- Fahlman, M.M., Dake, J.A., McCaughtry, N., Martin, J. (2008). A pilot study to examine the effects of a nutrition intervention on nutrition knowledge, behaviors, and efficacy expectations in middle school children. *Journal of School Health*, 78(4): 216-22.
- Harrison, M., Burns, C.F., McGuinness, M., Heslin, J., Murphy, N.M. (2006). Influence of a health education intervention on physical activity and screen time in primary school children: "Switch off-Get active". *Journal of Science and Medicine in Sport*, 9: 388-394.
- Hoobine, M. A., Nazarie Hesari, S., Hosein, D., et al. (2008). Evaluation of Ahwaz high school girls' nutritional knowledge and education effect on it. *Journal of Birjand Med-Sci University*, 16: 23-31.
- Ivey, J. (2016). Is descriptive research worth doing? *Pediatric Nursing*, 42(4), Article 189.
- Khalag, M. ve Mohammadizeidy, E. (2006). The evaluation of nutrition education on the knowledge and practice of primary school students in ghazvin. *Journal of Shahrekord Medical science*. 8(1): 41-9.
- Krosnick, J. A. ve Presser, S. (2010). Question and questionnaire design. En P.V., Marsden, J., Wright, D. (Eds.). *Handbook of survey research* (2ª edición), 263-314. Bingley, Inglaterra: Emerald Group.
- McDonald, C. M., McCauley, N., O'Toole, S., Green, J. (2022). Effective strategies for testicular torsion education in adolescents: A qualitative study in educational environments. *Health Education Journal*, 81(3): 325-336. <https://doi.org/10.1177/00178969221079587>.
- McKay, A., Byers, E.S., Voyer, S.D., Humphreys, T.P., Markham, C. Ontario parents' opinions and attitudes towards sexual health education in the schools. (2014). *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 23(3): 159–166.
- Meseri, R., Mermer, G., Ergin, I. Hassoy, H. (2015). Evaluation of obesity prevalence and nutritional knowledge in adolescents in semi urban area of Turkey. *Progress in Nutrition*, 17 : 58–67.
- Moreno, N., Denk, J. Robers, K.,Tharp, B., Bost, M. ve diğ. (2015). An approach to improving science knowledge about energy balance and nutrition among elementary and middle school students. *Cell Biology Education*,3(2) : 122-130.
- Noguera, J. M., Jimenez, J. J., Osuna-Perez, M. C. (2013). Development and evaluation of a 3D mobile application for learning manual therapy in the physiotherapy laboratory. *Computers & Education*, 69 : 96e108.
- Prasad, B. D. (2008). "content Analysis: A Method in Social Science Research." In Research Methods for Social Work. Eds: Lal Das, D. K., Bhaskaran, V. 173–193. New Delhi: Rawat.
- Raby-Powers, A., Struempfer, B., Guarino, A., Parmer, S. (2005). Effects of a nutrition education program on the dietary behavior and nutrition knowledge of second-grade and third-grade students. *Journal School Health*, 75(4): 129-133.
- Rens, E., Michielsen, J., Dom, G., Remmen, R., Van den Broeck, K. (2022). Clinically assessed and perceived unmet mental health needs, health care use and barriers to care for mental health problems in a Belgian general population sample. *BMC Psychiatry*, 22 (455) : 1-13.

Saeed, A., Javed, A., Wattoo, S.S., Noreen S. (2016). A Comparative Analysis of Nutrition Education Intervention on Food Choices of Public and Private Preschool Children in Lahore, Pakistan. *Proceeding S.Z.P.G.M.I.* 30(1): 49-53.

Shah, P., Misra, A., Gupta, N., Hazra, D.K., Gupta, R., Seth, P., Agarwal, A., Gupta, A.K., Jain, A., Kulshreshta, A., Hazra, N., Khanna, P., Gangwar, P.K., Bansal, S., Tallikoti, P., Mohan, I., Bhargava, R., Sharma, R., Gulati, S., Bharadwaj, S., Pandey, R.M., Goel, K. (2010). Improvement in nutrition-related knowledge and behaviour of urban Asian Indian school children: findings from the 'Medical education for children/Adolescents for Realistic prevention of obesity and diabetes and for healthy ageing' (MARG) intervention study. *British Journal of Nutrition*, 104: 427–436.

Sherman, J. ve Muehlhoff, E. (2007). Developing a nutrition and health education program for primary schools in Zambia, *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 39 (6): 335-342.

Shi-Chang, X., Xin-Wei, Z., Shui-Yang, X., et al. (2004). Creating health-promoting schools in China with a focus on nutrition. *Health Promot Int*, 19(4): 409-418.

Stratton, S.J. (2021). Population Research: Convenience Sampling Strategies. *Prehospital Disaster Med.*, 36: 373–374.

Thomas, J. (2013). Exploring the use of asynchronous online discussion in health care education: a literature review. *Computers & Education*, 69 : 199e215.

Presentation ID / Sunum No: 161

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-6850-9925

Spor Eğitimi Alan Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi

| 453

Doç. Dr. Özhan Bavlı¹, Dr. Öğretim Üyesi Ali Coşkun¹

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

*Corresponding author: Ali Coşkun

Özet: Bu çalışmanın amacı, spor eğitimi alan farklı bölüm öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin incelenmesidir. Çalışmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi'ndeki Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Spor Yöneticiliği Bölümü ve Rekreasyon Bölümü'nde okuyan tabakalama tekniği ile belirlenmiş bölümlerden rastgele 400 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Veri toplama aracı olarak; Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilmiş olan 36 soru ve tek alt boyuttan oluşan "Üniversite öğrencileri girişimcilik ölçeği" kullanılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; katılımcıların cinsiyete göre girişimcilik puanlarının kadınlar; $132,9 \pm 10,8$ puan ve erkekler; $133,1 \pm 11,8$ puan olduğu belirlenmiştir. Bu puanların anlamlı bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir ($p: 0,90$). Girişimcilik puanlarının bölümlere göre karşılaştırılmasına bakıldığında ise bölümler arasında istatistiksel anlamda farklılık olduğu belirlenmiştir. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer bölüm öğrencilerinin ortalama puanlarından anlamlı şekilde düşük olduğu belirlenmiştir ($p: 0.036$). Çalışma bulgularına dayanarak; girişimcilik puanlarının genel olarak yüksek olduğu ancak bölümler arasındaki farkın azaltılması için girişimcilik temalı eğitimlerin öğrencilere verilmesi faydalı olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Eğitim, Girişimcilik, Üniversite

Investigation of Entrepreneurship Characteristics of Sports Education Students

Abstract: The aim of this study is to examine the entrepreneurship levels of students from different departments who receive sports education. Random 400 students from the departments determined by the stratification technique, studying at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Sport Sciences, Physical Education and Sports Teaching, Coaching Education Department, Sports Management Department and Recreation Department voluntarily participated in the study. As a data collection tool; "University students entrepreneurship scale", consisting of 36 questions and a single sub-dimension, developed by Yılmaz and Sünbül (2009) was used. The data obtained from the questionnaires were analyzed using the One-Way ANOVA test in the SPSS program. As a result of the analysis; female entrepreneurship scores by gender; 132.9 ± 10.8 points and men; It was determined that it was 133.1 ± 11.8 points. It was determined that these scores did not create a significant difference ($p: 0.90$). When the entrepreneurship scores were compared according to the departments, it was determined that there was a statistical difference between the departments. It was determined that the average scores of the students of the recreation department were significantly lower than the average scores of the students of the other departments ($p: 0.036$). Based on the study findings; It can be said that entrepreneurship scores are generally high, but it may be beneficial to provide entrepreneurship-themed trainings to students in order to reduce the difference between departments.

Keywords: Sport, Education, Entrepreneurship, University

Giriş

Birden fazla tanıımı yapılabilecek olan girişimcilik kavramı : bir fırsat ele geçirmek için bir organizasyon yaratma faaliyeti ve ya çevresel faktörlerden doğan fırsatlardan yararlanma, yeni fırsatlar ortaya çıkarma amacıyla ekonomik mal ya da hizmet üretmek için üretim faktörlerine sahip olma, örgütlenme yeteneği ve risk alma süreci olarak tanımlanmaktadır. (Mueller ve Thomas (2001). Para kazanmak, bireysel tatmin ve ekonomik özgürlüğe ulaşmak gibi girişimci olma sebepleri, bireyleri girişimciliğe iter. (Arslan, Kendir ve Türkmen 2018). Bunun yanı sıra Ülke ekonomisine olan olumlu katkısı sebebi ile

devletlerde bireyleri girişimciliğe teşvik etmektedir. Girişimci kişilik özellikleri bireylerde olması gereken özel içerikler barındırmaktadır Ören ve Biçkes (2011) “Beş Etmen Modeli” veya bir diğer ifadeyle “Anlayış Yeteneği” ile girişimci kişilerde, açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge kişilik özelliğinin olması gerektiğini belirtirken, Yüksel ve diğerleri ise (2015) girişimcilik özelliklerini yüksek çalışma motivasyonu, tutarlı olmak, iletişim yeteneğine sahip olmak, zamanı iyi kullanmak, yenilikçi düşünme yeteneğine sahip olmak, işini severek yapmak, değişime ve yeniliğe açık olmak, işbirliği içerisinde çalışmaya uygun olmak, vizyon sahibi olmak ve yüksek ikna gücü olarak sıralamıştır.

Bir spor dalı ile uğraşmak, sporun doğası gereği mücadele isteği, disiplinli yaşam, kaygı stres kontrolü gibi günlük yaşamda hayatımıza olumlu etki yapacak özellikleri kazanmaya olumlu yapmaktadır. Sporcuların ya da bir spor dalı ile düzenli şekilde uğraşan bireylerin yeni fikirlere açık olma, fikirleri hayata geçirmeye istekli olma gibi özellikleri kazanmış olması beklenir. Spor eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri yüksek midir? Girişimcilik eğilimi öğrencilerin okudukları bölümlere göre farklılık gösterir mi? Bu çalışmada bu sorunlara cevap bulmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi’ndeki Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Spor Yöneticiliği Bölümü ve Rekreasyon Bölümü’nde okuyan tabakalama tekniği ile belirlenmiş bölümlerden rastgele 155 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır.

Veri toplama aracı olarak; Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilmiş olan 36 soru ve tek alt boyuttan oluşan “Üniversite öğrencileri girişimcilik ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde “çok sık=5, hiçbir zaman=1” şeklinde puanlanmıştır.

İstatistiksel analiz: Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışma öncesinde yerel bilimsel araştırma etik kurulundan onay alınmış ve katılımcılar çalışmaya gönüllü katıldıklarına dair gönüllü onam formu imzalanmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kadın	79	51,0
Erkek	76	49,0
Toplam	155	100,0
Sınıf	n	%
1,00	25	16,1
2,00	64	41,3
3,00	54	34,8
4,00	12	7,7
Toplam	155	100,0
Bölümü	n	%
Yöneticilik	46	29,7
Antrenörlük	49	31,6
Öğretmenlik	41	26,5
Rekreasyon	19	12,3
Toplam	155	100,0

Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine dair bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre çalışmaya toplam 155 öğrencinin katıldığı en az katılımın sınıflara göre 2. Sınıf olduğu ve bölümlere göre de en az katılımın Rekreasyon Bölümü’nden olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyete girişimcilik puanı karşılaştırması

Cinsiyet	N	Ort	Std. Sapma	p
Kadın	79	132,9620	10,85386	0.938
Erkek	76	133,1053	11,88565	

Katılımcıların girişimcilik puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına dair bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, girişimcilik puan ortalamalarının cinsiyete göre istatistiksel anlamda farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların bölümlere girişimcilik puanı karşılaştırması

Bölüm	N	Ort.	Std. Sapma	F	p
Yöneticilik	46	136,1	11,9	2,898	0,036
Antrenörlük	49	130,2	11,1		
Öğretmenlik	41	134,4	10,1		
Rekreasyon	19	129,7	11,2		
Toplam	155	133,1	11,3		

Katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puan ortalamaları ve bu puanların karşılaştırılmasına dair yapılan Oneway Anova testi sonuçları Tablo 3’te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puanları istatistiksel anlamda farklılaşmaktadır. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin girişimcilik puanı, diğer bölümlerden anlamlı şekilde düşük çıkmıştır.

Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada spor eğitimi alan üniversitenin spor bilimleri fakültesinde farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere uygulanan girişimcilik eğilimi belirleme ölçeği sonucunda; öğrencilerin girişimcilik eğilim düzeylerinin $133,1 \pm 11,3$ olduğu ve ortalama skorun üzerinde bir girişimcilik eğilimi puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Girişimcilik puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına dair yapılan analiz sonucunda katılımcıların benzer girişimcilik puanlarına sahip olduğu ve cinsiyetler bakımından istatistiksel anlamda farklılık yaratacak bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Katılımcılar cinsiyet bakımından da benzer girişimcilik puanına sahiptirler. Bunlara ek olarak katılımcıların okudukları bölümlere göre girişimcilik puanları arasında istatistiksel anlamda farkın araştırıldığı analiz sonucunda ise rekreasyon bölümünde okuyan öğrencilerin diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin girişimcilik puanları ile kıyaslandığında, istatistiksel anlamda düşük bir puana sahip oldukları belirlenmiştir. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin girişimcilik puanları ortalama skorun üzerinde olmasına rağmen diğerlerinden düşük çıkmıştır. Katılımcı sayısının diğer bölüm öğrencilerine göre düşük olması bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. Çalışma bulgularına dayanarak, spor eğitimi alan öğrencilerin girişimcilik puanlarının ortalama skorun üzerinde olduğu ancak bölümlere göre farklılaştığı belirlenmiştir. Girişimcilik konusunda uygulamaya dayalı eğitim seminerlerinin verilmesi bu skorların daha da yükselebileceğine ve bölümler arasındaki farkın kapanacağına faydalı olabileceği konusunda ileriki çalışmalara tavsiye edilebilir.

Kaynaklar

- Mueller, S.,& Thomas, A. S. (2001). Culture and entrepreneurial potential: A nine country study of locus of control and innovativeness. *Journal of Business Venturing*, 16(1), 51-75.
- Arslan, E., Kendir, H., Türkmen, F.: “Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimi: Kazakistan-KırgızistanTürkiye Karşılaştırması”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:4, 2018, 255- 269.
- ÖREN Kenan ve BİÇKES Mehmet, “Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkileri (Nevşehir’deki Yüksek Öğrenim Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:3, 2011, s:67-86.
- YÜKSEL Hasan, CEVHER Ezgi ve YÜKSEL Mesude, “Öğrencilerin Girişimci Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, 2015, s:143-156.
- Yılmaz, E., Sünbül AM., (2009). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21:196-203

Presentation ID / Sunum No: 169

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

The Underpinnings of Multilingualism and Translanguaging in Language Classrooms

| 457

**Researcher Ömer Bedirhan Ertürk¹, Researcher Çağla Furtuna¹, Researcher Ezgi Yıldız¹,
Researcher Yusufcan Arslan¹, Researcher Mert Sergey Soyubelli¹**
¹İzmir Demokrasi Üniversitesi

*Corresponding author: Ömer Bedirhan Ertürk

Abstract: The use of multiple languages, either by a single speaker or a group of speakers is referred to multilingualism. In the population of the globe, multilingual speakers are thought to outweigh monolingual speakers. Since it is confirmed that individuals thinking in more than one language are more adept at multitasking than monolinguals. In that, there are many benefits of being a multilingual, some of which are linguistic and some of which include the improvement of intergroup communication. Besides, as a nascent concept, translanguaging emphasizes the value of bilingualism. It implies that both L1 and L2 may be utilized successfully in a classroom setting, which could be beneficial for language acquisition in turn. Teachers, however, frequently criticize translanguaging-based methods as being overly naive and idealistic noting that translanguaging has little impact on the students' real language proficiency. Thus, there are divergent views expressed on translanguaging among teachers and students. With these in mind, this paper scrutinizes the underpinnings of translanguaging in specific, and multilingualism in general for reporting their possible contributions to language classrooms.

Keywords: Multilingualism, Translanguaging, Bilingualism, Multilingual Education, Multitasking, Dil Eğitimi

A. Introduction: What is Translanguaging?

Translanguaging is a relatively recent concept in terms of language. It actually just became popular in the past two decades as a method to combat the notion that the human brain processes languages differently, which is popular among monolinguals, especially in the global west. Translanguaging can be used to explain how bilinguals use their linguistic resources to make sense of and engage with the world around them, or it can be used to describe the educational practice of using more than one language in a classroom session. In contrast to many earlier approaches to bilingual education that attempted to split languages by class, time of day, or day of the week, Cen Williams coined the phrase to characterize the practice of utilizing two languages in the same session. Additionally, Vogel and Garcia argued that translanguaging theory proposes that bilinguals and multilingual speakers choose and use their languages from a unitary linguistic repertoire rather than having two or more autonomous language systems, as was previously thought when scholars described bilingual or multilingual speakers. However, decades later, published studies by Ofelia Garca and others, among other factors, contributed to the term's and the linked concept's increased popularity. Many scholars have used the word during the next decades to refer to the usage of many languages simultaneously. The field of language teaching is one of its most popular applications. Teaching people to become bilingual or multilingual by using two or more languages is known as translanguaging in the classroom. Contrary to the majority of second-language instruction, which teaches one language while excluding all others, this is a change.

Those who contend that translanguaging should redefine the definitions of what "bilingual" and "multilingual" actually imply are the most divided over the word. There has been discussion about the notion that a bilingual is "two monolinguals in one" for many years. The underlying question is whether the brain handles different languages individually or collectively. Advocates of translanguaging contend

that because the brain regards all languages equally, it is difficult to distinguish between, for example, Spanish and French in a bilingual speaker of both languages. Although this concept is gaining supporters, it is still not universally acknowledged.

B. Possible Benefits

When investigating the academic benefits of translanguaging for students, the first advantage was shown to be an improvement in multilingual learners' understanding of general education subject. Academic material is difficult for students under the best of conditions, and it becomes far more difficult when it is presented in a language different than the student's native tongue or linguistic variant, according to researchers Washington and Seidenberg. According to the studies summarized below, students could better understand and interact with the material in the classroom when natural and purposeful translanguaging strategies were used.

In order to understand how four multilingual students naturally employ their language resources to make sense of the subject-matter courses, researchers Daniel and Pacheco studied them. How do multilingual students employ LOTE (languages other than English) to facilitate meaning making was one of the questions they posed to direct their study. According to their research, multilingual students employ a variety of techniques that draw on all of the languages they are fluent in. One student would record notes in her original tongue and then translate them into GAE, as an example. When a different student was having trouble with the material, they would seek their peers for help in their own language. During other periods of the observation, researchers Daniel and Pacheco discovered that students shared linguistic knowledge with one another to co-construct and negotiate meaning. The study's final remarks underlined the need for instructors to start using translanguaging pedagogies that promote the development of all of their pupils' linguistic resources. The findings demonstrated that multilingual students naturally utilised their complete language repertoire flexibly to interpret the content even when translanguaging exercises were not incorporated into the class.

In conclusion, in order for kids to succeed in their communities and at school, teachers must be knowledgeable of and respectful of the student's native language(s). In order to assist kids access challenging material, boost GAE competence, and succeed academically, these instructors found it essential to recognize that emerging bilinguals have their own unique language repertoire. According to the research, students already utilize translanguaging in their daily lives. This fact can be taken advantage of by designing activities and employing teaching methods that promote translanguaging in order to enhance student learning.

C. Possible Disadvantages

The risk that utilizing foreign languages in the classroom can have unintended consequences is shown by this first pedagogical problem. The worry of isolating pupils stemmed in part from family worries. A parent could gripe that "her kid was the only foreigner in the group and did not comprehend a word of what other kids were saying" since the instructor permitted other languages at break time.

When faced with foreign languages, teachers as well as pupils may feel isolated. For instance, a teacher related an event in which a student called another teacher at the school a whore in Polish. Such occurrences, he said, make teachers more wary of multilingualism. In response to this occurrence, one instructor said that politeness rather than translanguaging and languages was at fault because, "at the end of the day, it's all about being caring and that's it, and as long as you drill it in, there is no need for particular laws concerning languages."

Another educator said that the presence of other languages in the classroom makes it difficult for educators to monitor pupils' progress. In the interviews, this concern was repeatedly brought up, most commonly by instructors. When professors are unaware of what their pupils are talking about in class, several of them have spoken of feeling uncomfortable. Some academics responded to this idea by asserting that because students are still only teens, teachers just cannot always understand what they are talking about, even when they only use academic language.

D. Difference Between Translanguaging and Code-Switching

1. Code-Switching

Code-switching is the switching of languages during a given communication event, such as a conversation, email exchange, or even signals like the ones mentioned above. According to linguistics research, the alternation often takes place at particular periods in the communication episode and is controlled by both grammatical and interactional norms. The identification of the languages involved serves as the usual starting point for any analysis of code-switching. From there, the analysis typically moves on to a structural or functional analysis of the process of integrating various grammatical systems into a single coherent unit and the nonlinguistic purposes that switching from one language to another at a specific point might serve.

Code-Switching is a concept that has been used in academic discourse for many years; it is well known as a linguistic notion and has been examined by several academics from a variety of angles. Numerous books, journal special issues, countless papers, and international conferences are devoted to the study of code-switching, thus some individuals feel especially precious when another idea appears and seems determined to dominate the discourse space. So, the first thing I usually tell folks is that Code-Switching is not at all meant to be replaced by translanguaging. They are two extremely distinct theoretical and analytical ideas with quite different historical backgrounds.

2. Translanguaging

While is a process of meaning- and sense-making, it is not an object or a thing-in-itself to identify and analyze. Therefore, the analytical focus is on how the language user uses various linguistic, cognitive, and semiotic resources to create sense and to provide meaning to their language. Only when the user consciously manipulates the language do the identities of the distinct languages in structural and/or sociopolitical terms become meaningful. Additionally, language is characterized by translanguaging as a multilingual, multimodal, and multisensory resource for sense and meaning-making. By doing thus, it aims to push against barriers such as those between named languages, those between linguistic, paralinguistic, and non-linguistic forms of communication, as well as those between language and other aspects of human cognition. Language in the traditional sense of speech and writing is just one of many tools that individuals utilize for everyday communication to create meaning and make sense of the world.

3. Comparison

Many scholars now acknowledge that code-switching occurs often in multilingual environments, and not just because one party lacks proficiency in another language, but also for a variety of communication purposes. For instance, it appears that multilingual speakers alter their language codes to create multilingual/multicultural identities among themselves, complete mentally taxing activities, or properly communicate the desired notion. Code-switching also serves an interpersonal and social purpose; multilingual speakers constantly observe and make an effort to adapt to the language usage of their interlocutors. The benefits of code-switching in language courses have been studied in recent study on multilingualism, as suggested by the aforementioned functions. Code-switching is thus occasionally used by language curriculum designers and teachers in contemporary multilingual environments to support linguistic behaviors that multilingual speakers are involved in.

E. Final Conclusion

Although translanguaging is a fairly new term/method, it has a lot to offer. In order to apply it the right way, more time, work and experience is needed. Applying it the right way has a true potential to better the process of language learning, especially for multi-lingual learners. To overcome the challenges of this method, many try-and-fail methods and already known disadvantages must be analyzed and solutions must be offered. Limiting the use of translanguaging just a little bit, may help fixing the possible isolation of students and teachers, as well as misunderstandings caused by using multiple languages in the classroom, in a great extend.

References

Babbel.com. (n.d.). What Is Translanguaging, And How Is The Concept Being Used? Babbel Magazine. <https://www.babbel.com/en/magazine/what-is-translanguaging>

Hillcrest, D. (n.d.). Academic benefit of translanguaging – MinneTESOL Journal. <https://minnetesoljournal.org/journal-archive/mtj-2021-2/academic-benefit-of-translanguaging/>

International Journal of Multilingualism list of issues. (n.d.). Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/loi/rmj20>

Park, M. S. (2013). Code-switching and Translanguaging: Potential Functions in Multilingual Classrooms. *Studies in Applied Linguistics and TESOL*, 13(2), 50–52. <https://doi.org/10.7916/d8hh6jpq>

Presentation ID / Sunum No: 6

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0001-9622-273X

| 461

Bibliometric Analysis of Sustainable Supply Chain Performance

Arş.Gör.Dr. Damla Çevik Aka
Kırklareli Üniversitesi

Abstract: The aim of this study is to examine all studies published in the Web of Science (WoS) database on sustainable supply chain performance with the bibliometric analysis method. In the study, 1278 publications were evaluated with WoS Core Collection in terms of bibliometric features. With 234 scientific publications in the field of "sustainable supply chain performance", it was seen that the most studies were published in 2021 and 22.3% of all studies were mostly conducted in China. In particular, it has been determined that the majority of the researches are published in direct relation to the field of environmental science. The study published by Seuring and Müller in 2008, with 2868 citations to date, is considered the most important study of this research field, and approximately 14% of the studies, including this study, were carried out in the "Journal of Cleaner Production", the important journal of the field. On the other hand, considering the 65 studies published by K. Govindan on the relevant subject, it can be stated that he is one of the important researchers in the field. Finally, most of the top ten studies with the keywords "sustainable supply chain and performance" were "field searches".

Keywords: Bibliometric Analysis, Sustainable Supply Chain, Sustainable Supply Chain Performance, Vosviewer, Web of Science (WOS)

1. INTRODUCTION

Sustainable supply chain (SSC) issues have become a subject of much research, which has been growing rapidly since the 2000s. In this context, there have been differences in the definitions made for the concept. Sustainable supply chain was defined as achieving sustainable goals by making successful coordination among processes that will improve the economic performance of a business in the long run (Carters & Rogers, 2008). Hassini et al., (2012) expressed the concept as the management of the basic operations, resources and information of the supply chain in order to achieve its objectives such as profitability of the supply chain, increasing social welfare and reducing environmental pollution.

The traditional supply chains, which focus on economic performance in businesses, have started to be replaced by sustainable supply chains. It has become a critical issue for businesses to determine the contribution of new supply chains to performance, to identify risks, and to analyze the results with this change. In order to measure their goals and evaluate their performance, businesses first need to define appropriate criteria (Shukla, 2016). The tools available for performance measurement and management have been topics studied, including the economic, environmental, social and integrative aspects of sustainability management. In particular, it is seen that researchers work a lot on one-way performance (economic, environmental or social) in the sustainability studies of businesses. The "Triple Balance Sheet Approach", which enables the evaluation of situations based on the interaction of economic, social and environmental effects in performance management, it has been accepted to manage sustainable supply chain performance and keep it at an operational level (Margolis & Walsh, 2003). Examining sustainable supply chain performance from three perspectives also contributed to researchers' evaluation of the issue in different ways.

Studying the sustainable supply chain performance from different perspectives also necessitated the determination of the current situation in the relevant documents. For this reason, it has been important to summarize the bibliometric analyzes and studies in the literature by measuring certain indicators (Thelwall, 2008). It is possible to follow the development of the subject over the years, to determine the

most productive researchers on the subject, to analyze the documents according to the citations and to determine their interactions with bibliometric analyzes. Researchers can also perform bibliometric analyzes for different purposes. Koehler (2001) basically combined these objectives into four main categories. These are citation analyses, co-citation analyses, analyzes for person/institution/country efficiency, and analyzes that determine relationships with information products. When this method is combined with many data, it can give a broad and comprehensive characterization of the scientific processes related to the subject (Kim & Mcmillan, 2008). The important aspect of these analyzes is that they include quantitative and visual processes to identify patterns and dynamics of any type of scientific publication (Wang et al., 2016).

In this study, it is aimed to determine the general character of the subject by bibliometric analysis of studies on sustainable supply chain performance. In this direction, 1278 scientific articles published so far in the Web of Science (WoS) database were examined and the subject was evaluated with the WoS Core Collection in terms of certain indicators.

2. METHODOLOGY

Bibliometric analysis is a computer-assisted methodology that can show basic research or authors and their relationships by covering scientific studies published on any subject (Bellis, 2009). Bibliometric analyzes can be performed on different web-based databases. One of them is Web of Science (Wos), which scans academically qualified scientific journals. In the study, firstly, the keywords were decided to search the related topic on the WoS database. The main reason for choosing WoS is that there are almost complete and comprehensive studies in all fields of science (Martinez et al., 2015).

The search terms used in the study were chosen as "sustainable supply chain" and "performance" to be scanned within the topic title. According to these search results, the number of publications was determined as 1378. In the research, the time frame was kept open-ended and it was planned to evaluate all the studies from the first published studies on the subject in the WoS database to the present. For this reason, time constraints were not used in the study. The last period of the study is September 30, 2022. In order to include only articles and review articles published in scientific journals in the research, the document type article was chosen and the study was reduced to 1286 with this restriction. The last limitation in the study was made according to the language of the published studies. Since eight of the related studies were in languages other than English, these studies were excluded and 1278 scientific publications were examined.

Firstly, WoS Core Collection, and then VOSviewer were used for bibliometric analyzes in the study. In order to draw a general framework on the subject, the study was conducted around 4 research questions:

Q1: What is the volume and growth of the literature on SSC performance?

Q2: What is the distribution of literature on SSC performance by country?

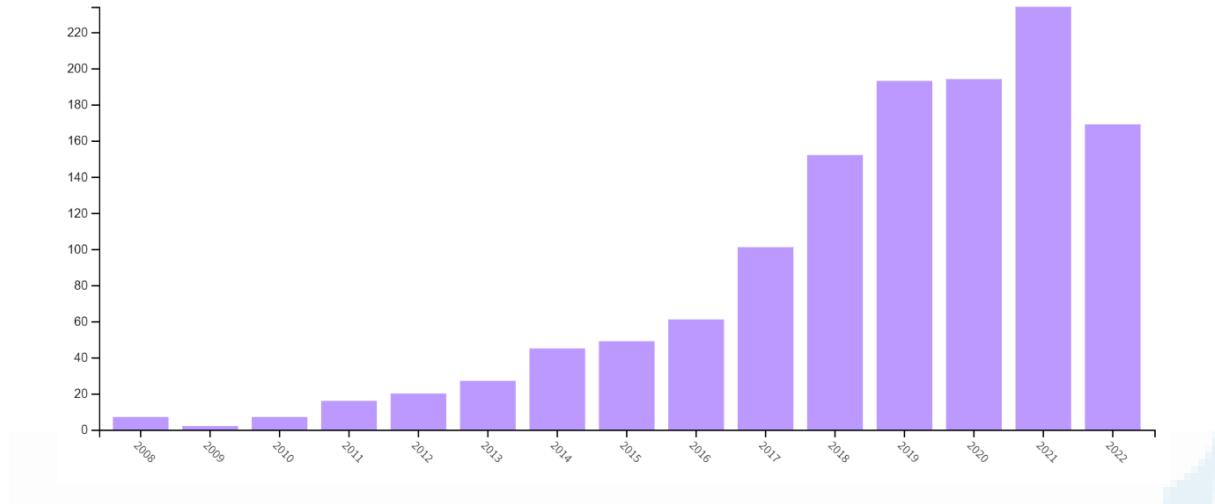
Q3: Which studies, journals, and authors have had the greatest impact on the literature of the subject?

Q4: Which studies have been the most cited and guiding the field in the literature of the relevant subject?

3. RESEARCH FINDINGS

3.1. Descriptive Analysis

The overall situation for 1278 studies for bibliometric research on sustainable supply chain performance is shown below. Figure 1 shows the data on the total number of studies on the subject in recent years.

Figure 1: Distribution of Number of Publications by Years

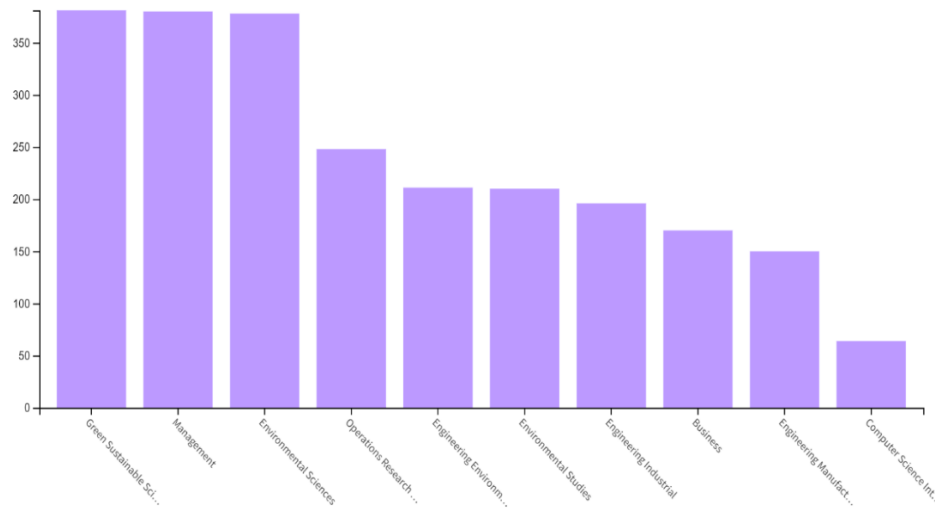
With the fact that the first publication on the subject was made in 2007, it can be stated that the subject studied is quite new. It can be said that researchers studying sustainable supply chain performance have been active for the last 15 years. As can be seen, publications on sustainable supply chain performance grew with an ever-increasing momentum from 2010 to 2021. Looking at Figure 1, it is seen that there was a big leap forward in 2017. A total of 101 scientific articles were published in 2017, and this number was exceeded with 152 in 2018. A similar leap took place in 2021, and SSC performance has been studied in 234 scientific publications.

When it comes to today, it can be stated that it is too early to make this comment, although it is seen that there is a decrease in the number. However, when the 9-month data is evaluated, the subject has been included in 169 studies from January 1, 2022 to September 30, 2022. The fact that "sustainable development" issues were put on the agenda has probably been effective in the high values in the number of topics since 2018. The perspective and actions of the whole world on sustainable issues attracted attention with the United Nations Sustainable Development Summit in 2018. Therefore, this situation has probably been effective in the fact that the subject has been studied quite a lot compared to previous years.

Table 1: Countries by Number of Publications

Countries	Number of Publications	Percentile
Chinese	285	22.3%
England	191	14.95%
India	184	14.40%
USA	179	14%
Iranian	140	10.95%
Denmark	94	7.35%
Germany	87	6.81%
France	82	6.42%
Canada	61	4.77%
Italy	61	4.77%

When the studies published on SSC performance are evaluated in terms of country, it can be stated that they have a wide geographical distribution. Especially China has been one of the leading countries in this field with 285 studies to date. Proportionally, this value constitutes 22% of the total studies. It is seen that the publications in England (15%) and India (14%) follow after China. The table below presents the publication numbers of the top ten countries. Turkey, which is not in the top 10 of the list, is now in the 16th place with 36 publications on the relevant subject.

Figure 2: Categories of Publications

Approximately 30% of the studies focused directly on the category of green sustainable science technologies. 29.7% of the scientific articles were made in the field of management and 29.6% in the field of environmental sciences. The proportions of the top three categories, in which sustainable supply chain performance is covered, were almost the same. In this respect, it is seen that the subject takes place in a balanced way within three different disciplines here. The important point in the graphic above is that the studies that include sustainable supply chain and performance issues were generally intertwined with environmental science and management issues.

3.2. Analysis of Journals, Authors and Documents

In the analyzes under this title, it is aimed to provide information about the sources and authors of the literature that constitutes the SSC performance.

3.2.1. Authors' Analysis

Author analysis is an approach that shows the researchers who have contributed the most to the subject and defines scientific productivity. In this analysis, a list of the authors who work the most on SSC performance is created according to the number of publications.

Table 2: Top 10 Researchers on SSC Performance by Number of Publications

Ranking	Researcher	Number of Publications	Percentile
1	Govindan, K.	65	5.086%
2	Sarkis, J.	26	2.034%
3	Saen, R.F.	24	1.878%
4	Seuring, S.	23	1.80%
5	Jabbour, C.J.C.	21	1.643%
6	Tseng, M.L.	21	1.643%
7	Kannan, D.	18	1.408%
8	Lim, M.K.	16	1.252%
9	Jabbour, A.B.D.L	14	1.095%
10	Bai, C.G.	13	1.017%
11	Gunasekaran, A.	13	1.017%

Table 2 presents a situation that highlights the researchers studying SSC performance and reveals the conceptual foundations of that field. When the number of publications is evaluated, K. Govindan is the researcher who has done the most work with 65 publications on the subject. For this reason, it can be said that Govindan is the most productive researcher according to the number of publications. The second researcher is J. Sarkis with 26 studies. When the number of studies by R.F Saen and S. Seuring, who are among the other researchers, is evaluated, it is seen that they are quite close to Sarkis. Also noteworthy is that the sum of the three researchers' publications in the relevant field is almost equal to Govindan. In this respect, it can be stated that Govindan is the researcher who makes the most contribution to SSC performance. Other most prolific researchers in this field are Jabbour and Tseng, who have more than 20 publications. On the other hand, considering that the total number of scientific articles of the researcher with the highest number of publications in 1278 studies is 65, it is noteworthy that the subject is studied by a wide researcher mass.

| 465

3.2.2. Analysis of Journals

In the journal analysis, the journals that publish the most studies on SSC performance and the number of citations to the studies in these journals are shown. As a result of the journal analysis, the journals that contributed the most to SSC performance are listed.

Table 3: Top 10 Important Journals on SSC Performance

Ranking	Journal Name	Number of Publications	Percentile
1	Journal of Cleaner Production	174	13.62%
2	Sustainability	117	9.16%
3	International Journal of Production Economics	57	4.46%
4	International Journal of Production Research	48	3.76%
5	Supply Chain Management an International Journal	38	2.97%
6	Annals of Operations Research	36	2.82%
7	Business Strategy and the Environment	35	2.74%
8	Resources Conservation and Recycling	27	2.11%
9	International Journal of Operations Production Management	24	1.88%
10	Production Planning Control	24	1.88%

Table 3 shows the list of the top ten journals with the highest number of publications on the subject. At the top of this list is the Journal of Cleaner Production, as it has 174 publications in the relevant field. It is seen that the Journal of Cleaner Production is the most popularly preferred journal for studies on sustainable supply chain performance. Approximately 14% of the publications were published in this journal. On the other hand, about 9% of the related studies were published in Sustainability, 5% in the International Journal of Production Economics, and 4% in the International Journal of Production Research.

3.2.3. Analysis of Documents

In the bibliometric analysis of a subject, it is very important to determine the articles that give the most direction to the subject and have the most influence on other researchers. In the analysis of the documents, the list of those most cited in the studies prepared for SSC performance is shown in Table 4.

Table 4: Sustainable Supply Chain Performance Studies

R	Document Name	Number of Citation
1	Seuring & Müller. (2008). From a literature review to a conceptual framework for sustainable supply chain management	2868
2	Carter & Rogers. (2008). A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory	1723
3	Pagell & Wu. (2009). Building A More Complete Theory of Sustainable Supply Chain Management Using Case Studies of 10 Exemplars	883
4	Carter & Easton. (2011). Sustainable supply chain management: evolution and future directions	770
5	Ahi & Searchy. (2013). A comparative literature analysis of definitions for green and sustainable supply chain management	676
6	Hassini vd. (2012). A literature review and a case study of sustainable supply chains with a focus on metrics	612
7	Govindan vd. (2013). A fuzzy multi criteria approach for measuring sustainability performance of a supplier based on triple bottom line approach	572
8	Gold vd. (2010). Sustainable supply chain management and inter-organizational resources: a literature review	483
9	Wu & Pagell (2011). Balancing priorities: Decision-making in sustainable supply chain management	450
10	Kannan vd. (2013). Integrated fuzzy multi criteria decision making method and multi-objective programming approach for supplier selection and order allocation in a green supply chain	439

When Table 4 is evaluated, it can be stated that although the studies on SSC performance are quite new, the results obtained are impressive. In particular, the most cited research on sustainable supply chain management by Seuring and Müller (2008) and the research in which Carter and Rogers (2008) presented a new theory on sustainable supply chain management seem to be the most contributing studies to the related field. The study of Seuring and Müller (2008), which they conducted to draw a conceptual framework with literature review in supply chain management, is the most contributing research in the field.

Half of the total citations in the studies on the list came directly from the first two studies. With the subject taking place in the literature especially since 2007, it is seen that the most cited studies are the first published studies. It would be a correct inference to state that these studies gave direction to other studies in the field. According to the results of the document analysis, it is seen that the first two studies in the list were among the references of the other eight studies in the list. According to Table 4, in the chronological order of the most cited studies, the most recent studies were in 2013.

When the table is examined in detail, some results are not surprising. Many of these documents focused more broadly on the sustainable supply chain conceptual framework without focusing explicitly on sustainable supply chain performance. As a result, many of the studies on the list were not prepared directly for SSC performance, but were based on general research on SSC and especially literature review. Although the subject of SSC performance, which is a sub-topic of the SSC subject, was included in the relevant scientific publications, the most cited studies were mostly literature reviews.

4. RESULTS

The field of research on sustainable supply chain and its performance has become one of today's top priorities. With the effect of this, it is very important to examine the published studies on the subject and to determine its current place in the literature. Studies examining the effects of sustainable supply chain on performance have started to be studied since 2007 and have continued with increasing momentum for the last 15 years. In the first 9 months of 2022, only 169 studies were carried out on this subject. When the performances of the countries on the relevant subject are examined, it has been determined that China has a significant number of 285 scientific articles in total. Two other important countries are England (191) and India (184). In Turkey, it is seen that the number of publications is 16th with 36 scientific publications with low performance. When the studies are evaluated in terms of

category, studies that include sustainable supply chain and performance issues were generally included in the environmental science and management categories. In short, the focus of the study on the relevant subject was directly on the field of environmental science.

According to the number of scientific publications in the part of the bibliometric analysis for researchers, Govindan is determined to be the researcher who worked the most with 65 publications. According to the number of publications, it can be said that Govindan is the most productive researcher. When the number of studies by other researchers J. Sarkis, R.F Saen and S. Seuring is evaluated, it is seen that it is over 20. In addition, it has been determined that the subject has been studied by a wide range of researchers. Looking at the source of the journal, it is determined that it is the most popular journal because 174 (14%) of the related studies were published in the Journal of Cleaner Production. Finally, looking at the number of citations, it is determined that directly half of the ten most cited studies were only for the first two studies. These studies belong to Seuring and Müller (2008) and Carter and Rogers (2008).

REFERENCES

- Ahi, P., & Searcy, C. (2013). A comparative literature analysis of definitions for green and sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, (52), 329-341.
- Bellis, N. (2009). *Bibliometrics and citation analysis: from the science citation index to cybermetrics*. Scarecrow Press.
- Carter, C. R., & Rogers, D.S. (2008). A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38 (5), 360-387.
- Carter, C. R. & Easton, L. (2011). Sustainable supply chain management: evolution and future directions. *Int J Phys Distrib Logist Manag*, 41, 46-62.
- Govindan, K., Khodaverdi, R., & Jafarian, A. (2013). A fuzzy multi criteria approach for measuring sustainability performance of a supplier based on triple bottom line approach. *Journal of Cleaner Production*, 47, 345-354.
- Gold, S., Seuring, S., & Beske, P. (2010). The constructs of sustainable supply chain management – a content analysis based on published case studies. *Progress in industrial ecology – An International Journal*, 7(2), 114-137.
- Hassini, E., Surti, C., & Searcy, C. (2012). A literature review and a case study of sustainable supply chains with a focus on metrics. *Int. J. Prod. Econ.* 140(1), 69–82.
- Kim, J., & Mcmillan, S. (2008). Evaluation of internet advertising research: A bibliometric analysis of citations from key sources. *Journal of Advertising*. 37. 99–112.
- Koehler, W. (2001). Information science as “Little Science”: The implications of a bibliometric analysis of the journal of the american society for information science. *Scientometrics*, 51(1): 117-132.
- Margolis, J. D., & Walsh, J. P. (2003). Misery loves companies: Rethinking social initiatives by business. *Administrative Science Quarterly*, 48(2), 268-305.
- Martinez, M. A., Cobo, M. J., Herrera, M., & Herrera-Viedma, E. (2015). Analyzing the scientific evolution of social work using science mapping. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 257-277.
- Pagell, M., & Wu, Z. (2009), Building A more complete theory of sustainable supply chain management using case studies of 10 exemplars. *Journal of Supply Chain Management*, 45(2), 37-56.
- Seuring, S., & Müller, M. (2008). From a literature review to a conceptual framework for sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*. 16 (15), 1699-1710.
- Shukla, R. K. (2016). Coordination practices in supply chain management. *J. Manag. Res.* 16(1), 44–54.
- Thelwall, M. (2008). Bibliometrics to webometrics. *Journal of Information Science*, 34(4), 605–621.

- Wang, Y., Lai, N., Zuo, J., Chen, G., & Du, H. (2016). Characteristics and trends of research on waste-to-energy incineration: a bibliometric analysis, 1999–2015. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 66, 95–104.
- Wu, Z., & Pagell, M. (2011). Balancing priorities: Decision-making in sustainable supply chain management. *Journal of Operations Management*, 29(6), 577-590.

Presentation ID / Sunum No: 136

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7955-0085

Turkish Modernisation in Its Dis-Continuity

| 469

Asst.Prof. Dr. Ali Demir
Avrasya Üniversitesi

Abstract: *Modern Turkey is the result of national independence and liberation from the structures of a freedom-restricted rule of divine origin. The absolutist rule of the Ottoman Empire was legitimised by natural law, whose sources were local customs and Islamic revelations. With the founding of Turkey, this line was turned in the direction of modern law and democracy as a joint and wise decision-making process. Laicism is the vital outcomes of this development representing a dense and tense dis-continuity not only with its Islamic and Ottoman tradition, but also with its reference to European philosophy, science and sense of law based type of coercion. The question is how to evaluate this ambivalent dis-continuity? To answer, the paper discusses from a theoretical view of point tree model of rationalisation, befor putting Europa in a brief comparison with Ottoman State. Having arrived here, the question is now whether Turkish modernisation is a special path or a specific feature of a global development? That question is dealt fist by offering a discussion about laicism, secularisation, caliphate and atheism and then by evaluating Turkish path under the terms of rationalism and realism borrowed from Giovanni Sartori.*

Keywords: *Modernisation, State- Und Nation Building, Juridification, Laicism, Rationalism*

1. INTRODUCTION IN TURKEY'S DIS-CONTINUITY

Neither utility and welfare nor good governance and democracy were at the centre of the *Ottoman Empire*. Rule of law was absent in this type of absolutism. Rather, ruling on the ground of coercion and power was justified by the struggle (jihad/djihad) for a universal order (nizâm-ı âlem). And the ruler himself was seen as the controller of this sacred order, which is why he was considered to be the shadow of God on earth. Turkey on the other hand is a nation-state that, like all other nation-states, was founded in a very specific place and constituted itself with the profane legal claim to universality in its value system. The nation state in general embodies, on the one hand, the rationalisation of universalist law and, on the other hand, the institutionalisation of a special, local way of the common joint and wise decision-making process, namely democracy. Consequently, a national state had to be set up according to a profane rationality of purpose.

This transition can be not only be examined in the concept of identity, which has evolved from an Islamic Ottoman to a laciest Turk, but also in Turkey's constitutional orientation. In both cases, it is rightly associated with attributes of "Islamic" and "Ottoman", but not the less it wants to represent a personality and constitutional system that in its understanding of modernity marks a striking distance of its own tradition. For example, the Turkish penal code, civil law and constitutional tradition have most in common not so much with Islamic Sharia tradition, but with Greek and Roman, European legal tradition, developed as a positive law by humans for specific, rational goals (Habermas, 1998:175; Luhmann, 2014:250). This logic applies also to Turkish citizens. They, too, profess modern types of affiliations, such as citizenship. The question arises whether Turkey and Turkish identity is therefore in a tense, ambivalent dis-continuity with the past? If the question is answered in the affirmative, the problem must then be addressed of how to explain the fact that Turkey sees itself as the result of a world-wide development, called modernity, which is why it marks a corresponding discontinuity from its religious and legal tradition, although it is not recognised as modern European society, where it wants to belong.

To answer the question, the first part of the paper discusses the process of state, nation and law formation. This part is then concluded with a comparison of the Ottoman Empire with Europe. In the second part, the question of whether the Turkish path should be counted as a special way or a universalist

path rose. This question is addressed by analysing the most vital outcomes of Turkish modernisation, which is laicism. Laicism is associated with the Ottoman caliphate, atheism and secularisation, but at the same time it is clearly distinguished from them. Finally, the whole is subjected to a normative evaluation under the terms of rationalism and realism, in the sense of purpose and value rationality discussed by Giovanni Sartori (1970:30-32).

1.1. Development of States, Nations and Laws

In this context, today's European *state formation system* can be categorised with Tilly according to *three paths*. In the *coercive path*, the rulers developed massive administrative and coercive institutions for waging war. In some cases, the rulers engaged in a coercion struggle with large landowners, at the end of which none was able to extend their own power. Russia, Prussia, Austria and the Ottoman Empire can be counted among this path. Second, the *path of capitalised coercion*. The nobleman and the capitalist worked in this mode together. The elites found a balance between building the coercive institutions and accommodating the interests of capital owners. England, France and Spain can be assigned among this path. Finally, *capital-intensive path*, the rulers were closely linked to the capitalists. The rulers ensure the profitability of the wars, which is why they refrain from massive structures. The institutions that emerged served to optimise capital accumulation and capital management. Genoa, Dubrovnik, Florence, Venice, the Netherlands and Switzerland are examples of this path (Tilly, 1994:27-31).

According to this model, the drive to pool and maintain resources for warfare led elites to procure robust structures. On the one hand, this process moved civil society closer to the elite; on the other hand, it strengthened the power of the military in society. Secondly, state agents were looking for effective warfare, for which they also taxed under coercion. Where coercion was not enough, the rulers agreed to negotiate; more rights for more taxes (=no taxation without representation). A reciprocal relationship developed; henceforth, the participation of a broader mass led not only to more restrictions in warfare, but also to the rulers, the military, tying themselves to the law. Thirdly, the structures and rights introduced in wartime were continued in peacetime. The fulfilment of the promises made by the state agents during the wars had an integration effect among all those involved in the wars in peacetime. The end effect is that participants in politics emerge from those involved in war.

Tilly's model can be used to reconstruct European *state building*. However, the model does explain *nation building*. Benedict Anderson's model of *Imagined Communities* is better suited for this. Anderson elaborates a concept of nation according to which nation is an invention of intellectuals, in which a fated community of equals was constructed in opposition to real diversities and inequalities, with far-reaching consequences (Anderson, 1996:15-17).

Anderson attributes the emergence of nations to the erosion of three basic categories. The *first* was the concrete representation of a written language deemed divine. Written languages monopolised divine truth through an intellectual achievement by mapping the language with a sign also deemed divine, sacred. This made access to truth, to God, exclusive. Latin as the sacred language of Christianity and Arabic as that of Islam are examples of this. Together with the corresponding script, they depict an ontological truth. In this, language is the medium of a divine reality and writing is the sign of this non-volition. The ideograms of Chinese, Latin and Arabic are thus seen not as products of arbitrariness but as emanations of a divine reality. The *second* category was the belief in the naturalness of society and its vertical hierarchy. Belonging to the community was taken for granted. And the rulers legitimised their coercion to power in this society with the aura, charisma, that is, with the belief in their extraordinary descent and/or ability to rule. The community was centripetal and hierarchical, vertically structured with a fixed social and geographical boundary (Anderson, 1996:24-25). The *third* category concerns the temporal conception of an equal originality of the universe and of human being. This conception of the unity of a wilful development of cosmology with the history of human being is reflected in the fateful predetermination of human existence, which, however, was also given meaning by an intellectual achievement. In return, man was promised various paths to redemption, to freedom from these predetermined conditions on earth (Anderson, 1996:43). Nation in this model is the substitute for the erosion of these three fundamental ideas: Instead of sacred written languages, a variety of books, journals were offered as a concrete medium for transcendence. Instead of naturalness, purpose

rationality, hedonism, individualism and written rational law were developed. And the idea of sacred equal originality was replaced by science as a profane preoccupation with oneself and the community.

A *third explanatory model* was offered by Jürgen Habermas and concerns *legal development and juridification*. Here, juridification refers to the tendency of the proliferation of written law in modern societies, which has two elements, the extension of law to previously unregulated areas and the condensation of law, i.e. ever more detailed and differentiated regulations. Habermas assumes four such thrusts. The *first thrust* was towards the bourgeois state, in which a differentiation was made between the state and the economy. This is also the phase from absolutism to capitalism. The *second thrust* concerns the constitutional state. This refers to the constitution of the state with corresponding individual rights. In other words, it is about the separation of powers into the legislative, executive and judicial branches as well as the taming of the administrative system of action. In the *third thrust*, the path to a democratic constitutional state is marked, which means the legalisation of the legitimisation process and thus democratisation, above all universal and equal suffrage. The *last thrust* was the welfare state, which meant a certain restriction of economic power through collective bargaining agreements and the strengthening of the trade unions. It should be emphasised that Habermas does not want to trace a historical development, but rather an ideal-typical explanation of how the development of law can be reconstructed on a logical level (Habermas, 1981:524-531).

These three approaches summarize the political order of communitization at the beginning of the last century. They each take up a different side of the development, but combined, they provide an explanatory pattern for the emergence, maintenance and continuation of the relationships. In this respect we can see in them the new normal of the time, to take up a term that is disproportionately used today.

1.2. Turkey's Path

The question is now whether the founding of Turkey can be explained according to these three models, Tilly, Anderson and Habermas. This question has its pitfalls in finding something that was not lost - or looking for something where nothing was lost, as Paul Watzlawick would put it. What is meant is the fact that although the theory can provide an explanation for certain cases, the suitability of the theory for the case cannot be concluded from this. In order not to make this mistake, it helps if we look at the time from a *comparative perspective*; first of all, around 250 years ago, industrialisation took place in Europe, which fundamentally changed economic activity. Capitalism, driven by industrialisation, has to be thought together with the Enlightenment and Reformation, on the one hand, and with contract theories by Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, on the other. The end result of this process is the fruitful communication between democracy and the rule of law, which stabilise each other in the course of their development. On the other hand, the Ottoman Empire is characterised by the agrarian economy and patrimonialism in that period. In the Ottoman Empire, the idea of the unity of religion and state (*din-u devlet*) prevails, although at the same time Europe was undergoing a differentiation of spheres, such as state, economy and law. It was not capitalism with the corresponding property rights, but the belief in the sacredness of property that determined the life of the Ottomans. The Ottomans used to say; *toprak senin benim değil devletindir*. Consequently, mobility, i.e. the possibility of rising from poverty to prosperity through education, for example, was not the norm, but faith in fate was. In the Ottoman Empire the idea of a sacral order has prevailed, according to which the son of a farmer is a farmer (*reya oğlu reyadır*). So, neither property rights, participation rights, nor a modern education system did exist. Notwithstanding, the Ottoman Empire could not isolate itself from the outside world. As is well known, capitalism does not respect moral borders. For strategic reasons alone, the empire had to modernise at least its army. In this respect, it is no surprise that the first modernisation started with Nizam-i Cedid (1793). This is then followed by Sened-i Ittifak (1808), Gülhane Hattı Hümayunu (1839), Islahat Fermanı (1856), Kānūn-ı Esāsī (1876) and the Constitution of 1908, 1921 and 1924.

Of course, there are a number of intellectuals, social movements and political groupings during this period. New Ottomans, nationalism, Islamism, modernisation are some of them. However, the non-explicit alliance between ayans, intellectuals, as well as the representatives of the millets and growing numbers of urban people never had the capacity to subject society to a radical transformation towards that kind of fruitful communication mentioned above. Still, not only the aforementioned groups, but the public and civil society as a whole underwent a process of outward opening and rationalisation.

Nevertheless, while Europe became the home of innovation, rationalisation, specialisation and differentiation, the Ottoman Empire was collapsing (Demir, 2022b:145-148). While Europe opened the door wide to science, enlightenment, social movements, new ideologies and art forms, scouting out the world, even trying to exploit it, the Ottoman Empire was at best a caliphate, fighting a jihad internally against the sinfulness of man and externally for the Islamisation of the world (dar-ul islam). The Ottomans' gaze was inward, their eyes closed and weapons obsolete. The poem below sums up what has been written.

| 472

Şalvarı şaltağ Osmanlı	Wears lavish trousers, the Ottoman
Eğeri kaltağ Osmanlı	Rides a horse with a wooden saddle, the Ottoman
Ekende yoğ, biçende yoğ	Helps neither with the sowing nor with the harvest, the Ottoman
Yiyende ortağ Osmanlı	But the Ottoman sits at the laid table

2. SPECIAL WAY OR UNIVERSAL PATH

If we return to the time of Turkey's founding after this brief review, the following two questions can be used to assess what constitutes modern Turkey. The questions were posed by Max Weber and Jürgen Habermas. In *preliminary notes* to his sociology of religion, Weber asks the following question.

What concatenation of circumstances led to the fact that it was precisely on the soil of the Occident, and only here, that cultural phenomena appeared which were nevertheless - as at least we like to imagine - in a direction of development of universal significance and validity (Weber, 1986:1)?

The implicit assumption in this question will not escape the attentive reader. In this article, Weber puts forward the thesis that capitalism as the rational management under *fair* conditions is the product of Protestant ethics. Starting from one case, he generalises the observation into an ideal type. Just as Ottomans were sure of their power and preferred communication with Europe through the bare force of arms, thus, for example, Weber in his writings on the sociology of religion claims to have emphasised the *special path* of Protestantism (Demir, 2016:93-105). In contrast, Jürgen Habermas assumes a *universal course* in his theory of communicative action.

Whether a formal stock of universal structures of consciousness is not expressed in the cultural spheres of value that stubbornly unfold under the abstract value standards of truth, normative correctness and authenticity. Are the structures of scientific thought, post-traditional concepts of law and morality, autonomous art, as they have emerged within the framework of Western culture, the possession of the 'community of cultural people' present as a regulative idea -or not (Habermas, 1981:254)?

In contrast to Weber, Habermas assumes a type of action that belongs to educated human being and not to Europeans. Consequently, it is not culturalism but universalism that is at the centre of Habermas question. Having arrived here, the other question can now be put again how the dis-continuity in Turkey's positioning can be explained. Is Turkish modernisation a special path or a specific feature of a global development?

From a historical perspective, Turkey emerged from the ruins of the Ottoman Empire. Turkey was founded as a republic in 1923. Important key dates are Balkan wars, the First World War, wars in Çanakkale and Anafartalar, the armistice of Moudros (1918), the Treaty of Sevres (1920), the as Sakarya Victory (1921) and the Peace Treaty of Lausanne (1923). And in the midst of these extraordinarily fragile times, the İzmir Economic Congress met on 13 February 1923. Mustafa Kemal Atatürk, founder of the Republic, spoke here of the need for the cohesion of a new nation, not only in the fields of war, but also in economic life. Atatürk said "Our people are not made up of social classes that are antagonistic to each other, but of classes that depend on each other for their existence and working principle." In retrospect, the years 1923-1950 were marked by the abolition of the Sultanate and the establishment of the Republic, as well as the establishment of a number of banks and factories. A new constitution as well as new laws from European legal traditions were adapted to push forward modernisation. And with

Adnan Menderes, the one-party system was also ended, marking an important step towards democratisation.

2.1. Laicism in Comparison

The most crucial development from this phase is *laicism*. Since laicism not only answers the questions posed, but can also be linked to the theories discussed as well as to European traditions of lifestyles, the following section is intended to relate laicism to secularisation, caliphate and atheism on the one hand, and highlight its differences from them on the other (Demir, 2016:452-472). First of all, we note that all these terms imply both an action and a form of knowledge. Each action is assigned either in purpose rationality or in value rationality. Purpose rationality refers to the rationality of a homo economicus, while value rationality refers to that what Jürgen Habermas calls communicative action (Habermas, 1981:384). And knowledge is again categorised with Habermas as either in cognition or in insight (Habermas, 1981:300-306, 324-331, 420-437; Demir, 2016:167-190). Ethical rationalisation goes back to Reformation, while cognitive rationalisation is to be thought together with Enlightenment (Demir, 2021:109 f). Now, on this basis, I would propose the following scheme with the corresponding elements.

Table 2: Atheism, Secularization, Laicism and Ottoman Khalifat in Comparison

Action	Purpose Rationality	Value Rationality
Knowledge		
Cognitive Rationality (cognition)	anti-religious states; USSR, North Korea Atheism	states with a passive religious policy; GB, USA, CH Secularization
Ethical Rationality (insight)	States with an exclusionary religious policy; France, Mexico, Turkey Laicism	Religious states; Iran, Vatican, S. Arabia Ottoman Khalifat

First of all, there is a difference between laicism and secularisation. Laicism is about the reorganisation of the sacred, implemented top-down. Laicism seeks an unleashing of the individual from the control of religion for the imagined unity of the state. Reason is the source of insight and it goes to the distance from the customary. In contrast, secularisation came from the reformation of the sacred and followed from a bottom-up approach. Tolerance, freedom of belief, recognition of diversity were the focus of secularisation. Understanding is the source of knowledge and here, too, distance from the familiar is sought.

This is reflected in the understanding of the objectives pursued: The difference between France and Turkey is that laicism in France is based on the idea of the Reformation and the Enlightenment, but it has still tended to be won from a bottom-up approach, whereas the same process in Turkey has been prescribed from a top-down approach. Therefore, in Turkish-style laicism, it can be seen as the other flip side of the Ottoman Khalifat. This is also one reason for the rejection of modernity in Turkey; modernity was experienced as an anti-customary and anti-religious state policy. With this type of laicism, the nation state pursues an exclusive policy with the aim of banning religion from the public sphere. In this respect, it is an exclusionary policy-making. On the other hand, there is also inclusive policy-making, in which the nation state allows religion to appear in public sphere. While exclusionary laicism offers "a comprehensive doctrine", inclusive laicism in the sense of secularism distances itself from them (Kuru, 2001:14). Countries such as Mexico, France and Turkey belong to exclusionary kind of laicism. In each of the last two countries, the state defines itself as secular in Article 2 of the constitution. Countries such as India, Holland and the USA belong to inclusive laicism, which is called here secularism, since in these countries the public opinion is that the state should pursue a policy of tolerance and respect towards all religions.

3. RATIONALISM AND REALISM

With the concepts of rationalism and realism in the sense of purpose and value rationality, that, what has been stated so far can be evaluated as follows (Sartori, 1970:30-32): The reforms in Turkey have the elements of rationalism, which can be found in their reference to the theories of contract, in Turkey's borrowing from European type of state and nation building, and in the development of law, which can

be associated in Europe with Thomas Hobbes, and in Turkey with Mustafa Kemal Atatürk. In both cases, as Immanuel Kant would put it, there is an attempt to overcome self-induced immaturity. Secondly, these reforms also have the elements of realism in the sense of value rationality. Social reality was attempted to be raised to a higher level through these reforms, especially in Turkey. In doing so, Turkey has modelled itself on France as a nation of freedom, which also adheres to the principle of human rights as a universally valid aspect, on the one hand, and on Switzerland and Italy as nations of the rule of law, which value the principle of civil rights more highly, on the other. In this respect, Turkish laicism wants both the good ideas and the generalisable interests to be taken into account. Like secularism in Europe, laicism in Turkey represents a tense dis-continuity with its past. Continuity is given by referring to the tradition of cognition rationality, and discontinuity by going in to a distant to ethical rationality. This kind of dis-continuity is institutionalised in laicism – that is the reason, why it caused conflict and cooperation at the same time.

| 474

No longer Ottoman khalifate but laicism was now the guiding principle. Nonetheless, laicism means still the norm-setting competence of the state. The state with correct and good norms orders how to act as a community. This legitimised many reforms, such as the creation of a new middle class, dress codes and so on. With laicism, the Ottoman principle of "devlet-i ebed müddet", "devlet-i aliye" (the eternal state), could now be translated into "ilelebet payidar". Based on Ottoman "nizam-i allem" which was both an absolute reference and a plan of action, the Republic of Turkey saw itself as an entity with high interests of its own. Consequently, reforms were legitimised from a heterogeneous, hierarchical community to a horizontally organised society with the interests of public. The state continued to be an exclusive entity with high moral interests. A sharp dividing line continued to be drawn between the state and society in favour of the state. In a nutshell; laicism was meant to pursue a security and centralisation attempt in the sense of an organisational unit in the face of or in spite of functional differentiation, in spite of social plurality. Indeed, laicism aims to perform the function of leveraging ethical and cognitive abstraction. Since it conceals the danger of a rational plan without a sense of reality, laicism remains the respective sides of dis-continuity.

References

- Anderson, B. (1996). *Die Erfindung der Nation. Zur Karriere eines folgenreichen Konzepts* [Org: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 1983]. Frankfurt am Main: Campus.
- Demir, A. (2016). *Von Muhammad zu Atatürk: Eine Analyse des türkischen Pfades in die Moderne anhand der Theorie des kommunikativen Handelns von Jürgen Habermas*. Lit. Verlag: Münster.
- Demir, A. (2021). "Çoğulcu Kamusal Alanda Dini Kimliklerin Özgürlüğü ve Demokrasi İletişimi." *Etkileşim Dergisi*, Vol.7, p. 98-127. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1608972>
- Demir, A. (2022). *Demokrasi, Hukuk Devleti ve Sivil Toplum*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns, Band II: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1998). *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaates*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timas.
- Kuru, A. T. (2011). *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik. ABD, Fransa ve Türkiye* [Org: *Secularism and State Policies toward Religion. The United States, France, and Turkey*]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Luhmann, N. (2014). *A sociological Theory of Law*. Routledge: New York.
- Sartori, G. (1970?). *Demokrasi Kuramı* [Org: *Democratic Theory*, 1962]. Çeviren Deniz Baykal. Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği.
- Tilly, C. (1994). *Capital and European states: AD 990-1992*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.
- Weber, M. (1986). *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Tübingen: Mohr.

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-8099-3932

Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Mesleki Etik İlkelerine Yönelik Metaforik Algıları

| 475

Araştırmacı Ayşe Çakan¹, Araştırmacı Melek Mercan², Araştırmacı Nilüfer Yiğit³¹Bilim Uzm., MEB, YLSY Resmi Doktora Bursiyeri, aysecakan57@gmail.com²Bilim Uzm., MEB, Okul Öncesi Öğretmeni, mlkmrcn28@gmail.com³Bilim Uzm., OMÜ, Sınıf Eğitimi Doktora Programı niluefer.yigit@gmail.com

*Corresponding author: Ayşe Çakan

Özet: Metaforlar, bir kavram ya da olgunun nasıl algılandığını ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır (Aydın, 2011). Öğretmenler tüm mesleklerin öğreticisi olduğundan etik ilkelere uymaları daha da önemli hale gelmektedir (Obuz, 2009; Özbek, 2003). Bu nedenle çalışmanın amacı, okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği etik ilkelerine yönelik zihinsel imgelerini metaforlar aracılığıyla belirlemek ve mesleki etik ilkeleri hakkındaki görüşlerini almak olarak belirlenmiştir. Araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışmasıdır. İlk olarak okul öncesi öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerinden mecazlar yoluyla veri toplanmıştır. Ardından katılımcıların öğretmenlik mesleği etik ilkelerine yönelik algılarını derinlemesine ortaya çıkarmak amacıyla seçkisiz örneklem yoluyla seçilen üç katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Etik ilkelere ilişkin dört kategori belirlenmiş ve iki aşamalı bir form kullanılmıştır. Kategoriler; öğretmenlik mesleği etik ilkeleri (1), adalet ilkesi (2), kaynakların etkili kullanımı ilkesi (3) ve profesyonellik ilkesi (4) başlıklarından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarından ilk aşamada mesleki etik ilkelerini ilişkilendirdikleri metaforları belirtmeleri istenirken; ikinci aşamada ise, okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki etik ilkelerine ilişkin oluşturdukları tüm metaforları ayrıntılı olarak açıklamaları istenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, öğretmen adayları mesleki etik ilkelerine ilişkin 7 geometrik şekil üzerinden toplam 160 metafor geliştirmiştir. Etik ilkelere en fazla ilişkilendirilen “çember” şekli katılımcılara mükemmellik, sonsuzluk, kapsayıcılık ve süreklilik kavramlarını çağrıştırmaktadır. Öğretmen adayları sınırlılık, çok yönlülük, kapsayıcılık ve dengeli olma gibi nedenlerle diğer metaforları kullanmıştır. Katılımcıların mesleki etik ilkeleri ile en az ilişkilendirdikleri metaforların yamuk, “beşgen” ve “dikdörtgen” olduğu görülmüştür. Okul öncesi öğretmen adaylarının etik ilkeleri konusunda büyük oranda bilgi sahibi oldukları fakat etik ilkelerin uygulanması boyutunda problemler yaşadığı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Öğretmen Adayları, Öğretmenlik Etik İlkeleri, Metafor**Metaphorical Perceptions of Pre-School Teacher Candidates On Professional Ethics**

Abstract: Metaphors are used to demonstrate how a concept or phenomenon is perceived (Aydın, 2011). Since teachers are trainers of all professions, it is more important to comply with ethical principles (Obuz, 2009; Özbek, 2003). For this reason, the aim of the study is to determine the mental images of preschool teacher candidates about the ethical principles of the teaching profession through metaphors and to get their opinions about the principles of professional ethics. The design of the study is a case study, which is one of the qualitative research methods. Data were collected from 4th-grade students through metaphors. Then, in order to reveal the perceptions of the participants about the ethical principles of the teaching profession in-depth, three participants were interviewed using a semi-structured interview form. Four categories of ethical principles were specified and a two-stage form was used. Categories consist of the teaching profession's ethical principles, the principle of justice, the principle of effective use of resources and the principle of professionalism. Firstly, teacher candidates were asked to indicate the metaphors they associated professional ethical principles with. Secondly, preschool teacher candidates were asked to explain in detail all the metaphors they created regarding the principles of professional ethics. According to the findings, candidates developed a total of 160 metaphors over 7 geometric figures related to professional ethics principles. The “circle”, which is most associated with ethical principles, evokes the concepts of excellence, infinity, inclusivity and continuity. Participants used other metaphors for reasons such as limitation, versatility, inclusiveness and being balanced. It was observed that the metaphors least associated with the principles of professional ethics were “trapezoidal”, “pentagonal” and “rectangular”. It has

been concluded that preschool teacher candidates have knowledge about ethical principles, but there are problems in the implementation of ethical principles.

Keywords: Preschool Teacher Candidates, Teaching Profession Ethical Principles, Metaphor

1. GİRİŞ

İnsanların etrafında gerçekleşen olaylar ve olgular herkes tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Algıdaki bu farklılık bireylerin yaşları, eğitim seviyeleri, ilgileri, yaşadıkları çevre gibi birçok etmene bağlıdır. Bazı olay ve olguların bireyler tarafından anlaşılması ve açıklanması güçtür. Bu gibi durumlarda karmaşık olay ve olgular ile önceden edinilmiş kavramlar arasında bağlantı kurmaya yarayan metaforlar kullanılır. Metaforlar yoluyla günlük hayatta anlaşılması zor olan kavramlar somutlaştırılır (Lakoff & Johnson, 1980) ve anlaşılması güç “şeyler” başka bir “şeye” benzetilerek anlamlandırılır (Deant-Reed & Szokolszky, 1993). Burada bahsedilen benzetme nesne ve olayları kıyaslamaya ve anlatmaya yarayan mecazlardır (Lakoff ve Johnson, 2005). Metaforların kullanılma amacı, bir kavram ya da olgunun nasıl algılandığını ortaya koymak olduğundan (Aydın, 2011) öğretmenlik mesleği etik ilkelerinin nasıl algılandığını açıklamak amacıyla metaforların kullanılabileceği düşünülmektedir.

Topluma nitelikli insan gücü yetiştirmek ve eğitim vermek ülkelerin en temel amaçlarındandır. Öğretmenlik mesleği eğitim sisteminin temelini oluşturan meslek grubudur. Ülkelerin kalkınmasında, toplumlara faydalı bireylerin yetiştirilmesinde, toplumun kültür ve değerlerin genç kuşaklara aktarılması gibi görevleri öğretmenler üstlenmektedir (Çelikten, Şanal, Yeni, 2005). Günümüzde öğretmen algısı geçmişe kıyasla değişmiş olsa da öğretmenler toplum tarafından saygı gösterilen ve rol model alınan kişilerdir. Mesleğin sorumluluklarını yerine getirmek öğretmenlerin en önemli görevidir. Çünkü öğretmenler toplumu temsil eden birçok grupta ilişki içerisinde. Bu ilişkilerde adil, dürüst davranması, iyi ve kötüyü ayırt edebilmesi açısından öğretmenin mesleki etik ilkelerini benimsemiş olması kaçınılmazdır. Öğretmenlerin tüm mesleklerin öğreticisi olması ilkelere uyma gerekliliğini daha da artırmaktadır (Obuz, 2009). Öğretmen adayları, tüm toplumlarda saygı gören ve kutsal sayılan öğretmenlik mesleğini icra edeceklerinden mesleki etik ilkelerine ilişkin algıları ele alınmalıdır. Bu nedenle çalışmanın amacı okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği etik ilkelerine yönelik zihinsel imgelerini metaforlar aracılığıyla belirlemek ve mesleki etik ilkeleri hakkındaki görüşlerini almak olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Öğretmen adayları öğretmenlik mesleği etik ilkelerini hangi metaforlarla özdeşleştirmektedirler?
- Öğretmen adayları, öğretmenlik mesleği etik ilkeleri ile özdeşleştirdikleri metaforları nasıl tanımlamaktadırlar?
- Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği etik ilkeleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği etik ilkelerine ilişkin metaforlarını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması şeklinde desenlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016), mecazların betimleme amacıyla kullanıldığında bir durumu, olayı ve olguyu var olduğu halde betimlediği, resmettiği ve gerçeği süzerek basit bir şekilde tanımladığından mecazlar yoluyla veri toplanmıştır. Öğretmenlik mesleği etik ilkelerine yönelik algıları derinlemesine ortaya çıkarmak ve mecazlar yoluyla alınan verilerle uyumlarını gözlemlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Karadeniz bölgesinde bulunan bir üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören 40 okul öncesi öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016), Okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki deneyime en yakın olduğu dönem olduğundan 4. sınıf öğrencisi

olma ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırmacıların elinde olmayan sebeplerden dolayı 40 okul öncesi öğretmen adayına ulaşılmıştır. Çalışma grubunda yer alan üç katılımcı ile daha sonra görüşme yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Katılımcıların öğretmenlik mesleği etik ilkelerine ilişkin metaforlarını belirlemek amacıyla geliştirilen form okul öncesi alanında doktorasını tamamlamış üç uzmandan görüş alınarak geliştirilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak forma son hali verilmiştir. Formda yer alan kategoriler; (1) *öğretmenlik mesleği etik ilkeleri*, (2) *adalet ilkesi*, (3) *kaynakların etkili kullanımı ilkesi* ve (4) *profesyonellik ilkesi* olarak ayrılmıştır. Metaforlar, ilişkilendirmeyi kolaylaştırdığı ve betimleyeme açık olduğu düşünüldüğünden “beşgen, çember, dikdörtgen, elips, kare, üçgen ve yamuk” geometrik şekilleriyle sınırlandırılmıştır. Okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki etik ilkelerini hangi metaforlarla ilişkilendirdiklerini belirlemek amacıyla katılımcılardan “(1) *Öğretmenlik mesleği etik ilkeleri geometrik şekillerden gibidir.*”, “(2) *Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden adalet geometrik şekillerden gibidir.*”, “(3) *Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden kaynakların etkili kullanımı geometrik şekillerden gibidir.*” ve “(4) *Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden profesyonellik geometrik şekillerden gibidir.*” cümlelerini tamamlamaları istenmiştir. Sonrasında ise okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki etik ilkelerine ilişkin oluşturdukları tüm metaforları açıklamaları amacıyla “*Çünkü*” kelimesiyle başlayan bölümleri ayrıntılı olarak doldurmaları istenmiştir.

Öğretmen adaylarının el yazılarıyla doldurdıkları formlar doküman olarak kabul edilmiş ve temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden ve alanyazındaki çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışma grubunun dışındaki bir öğretmen adayıyla ön görüşme yapılmıştır. Görüşmeden yola çıkarak görüşme formunda gerekli değişiklikler yapılmış ve düzenlenen görüşme sorularıyla araştırmaya devam edilmiştir. Ortalama 10-15 dk süren görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir.

2.4. Veri Analizi

Nitel verilerin analizinde belli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek en iyi şekilde açıklayabilecek ilişkilere ulaşmak amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Metaforların ayıklanması ve derlenmesi sırasında katılımcıların ifade ettiği metaforlardan bir metafor tablosu oluşturulmuştur. Elde edilen metaforlar araştırmacılar tarafından formda yer alan sorulara göre kategorize edilmiştir. Her soruda ifade edilen metaforlara ilişkin açıklamalarda en çok kullanılan kelimeler tablo haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Veri toplama formuna bağlı olarak dört temel kategori oluşturulmuştur. Her kategorinin altında metaforlara getirilen açıklamalara ilişkin en sık kullanılan kelimeler belirlenmiş doğrudan alıntılar yoluyla metaforlar ve kategoriler arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler ise bilgisayar ortamında yazılı hale getirilerek araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve kodları yansıtabilecek temalar belirlenmiştir. Bulgular kısmında katılımcıların doğrudan ifadelerine yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu kısımda okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik etik ilkelerini özdeşleştirdikleri metaforlar ve açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 1. “Öğretmenlik Mesleği Etik İlkelerine” İlişkin Metaforlar

Metafor	f	%
Beşgen	2	5
Çember	16	40
Dikdörtgen	2	5
Elips	3	7,5
Kare	8	20
Üçgen	7	17,5
Yamuk	2	5
Toplam	40	100

Tablo 1'e göre "öğretmenlik mesleği etik ilkeleri, en fazla çembere (%40); en az ise yamuk, beşgen ve dikdörtgene (%5) benzetilmiştir. Öğretmen adayları, öğretmenlik mesleği etik ilkelerine yönelik oluşturdukları metaforları birçok ilkeyi barındırmasından ötürü çember ve beşgene, farklı kavramların etkileşimlerinden oluştuğunu belirtmek için üçgene, keskin ve net sınırlarının olduğunu düşümlerinden ve eşitlik kavramını içermesinden dolayı kareye benzettiklerini ifade etmiştir. Etik ilkelerin çember gibi olması gerekirken uygulamada hataların olmasından dolayı elipse dönüştüğü belirtilmiştir. Uygulamada bireysel farklılıklar olması ve herkesin etik ilkeler algılayışının farklı olabileceği gerekçesiyle yamuk şekline benzetilmiştir.

"Öğretmenlik mesleği etik ilkeleri geometrik şekillerden çember gibidir. Etik ilkeler birbirleriyle kopmadan, bağlı bir şekilde öğretmenlik mesleğinin bütünü oluşturduğunu düşünüyorum." (K12)

Görüşmelerden elde edilen verilere göre öğretmenlik mesleği etik ilkelerini; mesleğin kuralları, sorumluluklar, sınırlılıklar, vicdani sorumluluklar ve mesleğin ahlaki boyutları olarak tanımlamıştır.

"Öğretmenlik mesleği etik ilkeleri bence öğretmenin sınırlarının olmasıdır." (Mine)

Katılımcılar, öğretmenlik mesleği etik ilkelerinin hayata geçirilmesine yönelik görüşlerini öğretmen-öğrenci, öğretmen-veli, öğretmen-öğretmen ve toplumla öğretmen arasındaki etik ilkeler doğrultusunda sınıflamışlardır. Bu sınıflamanın içeriğinde öğrenciler ve veliler arasında ayrımcılık yapmamak, adaletli olmak, hediye kabul etmemek, öğrenci bilgilerinin gizliliğini korumak, öğrenci ve veliler ile ilişkilerde ölçülü davranmak, veliler ile olumlu veya olumsuz yaşantıları öğrencilere yansıtmamak, kültürlere saygılı olmak, öğretim sürecinde zamanı verimli kullanmak, öğretmenin kendini geliştirmesi ve topluma karşı öğretmenlik mesleğini olumlu yansıttak davranışlar sergilemesi yer almaktadır.

"Mesela ben öğretmen olacağım bir dönem sonra, çocuğun fotoğrafını bir yerde paylaşamam. Belki çocuk büyüdüğü zaman fotoğrafının görünmesini istemeyecek. Öğretmeni dahi olsam, annesi babası dahi izin verse bence bu çok yanlış." (Nil)

Tablo 2. "Adalet İlkesine" İlişkin Metaforlar

Metafor	f	%
Beşgen	1	2,5
Çember	9	22,5
Dikdörtgen	2	5
Elips	1	2,5
Kare	17	42,5
Üçgen	5	12,5
Yamuk	5	12,5
Toplam	40	100

Tablo 2'ye göre "adalet ilkesi" en fazla kareye (%42,5); en az ise elips ve beşgene(%2,5) benzetilmiştir. Katılımcılar adalet ilkesinin eşitlik, doğruluk, uyum, düzen ve tarafsızlık özelliklerini içerdiğini düşündüklerinden çember ve kareye; adalet kavramının üç farklı bileşeni olduğunu düşündükleri için üçgene, bu kavramın bazı alanlarda daha sınırlı olduğunu ve zaman zaman esnetildiğini düşündükleri için elipse benzettiklerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılar adalet ilkesinin uygulamada var olmadığını savunarak bu çembere, adaleti sağlarken öğretmenlerin ayrımcılık yaptığını düşündüklerinden dolayı dikdörtgene ve uygulamada düzensiz, kuralsız ve dağınık olduğunu düşünerek yamuk şekline benzettiklerini belirtmiştir.

"Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden 'adalet' geometrik şekillerden çember gibidir. Çünkü çemberin içi boş, öğretmenin adaletinin de içi boştur. Adalet çerçevede kalır." (K7)

Görüşmeler sonucunda öğretmenlik mesleğinde etik olmayan davranışların veliyle ilişkilerde ayrımcılık, öğrenciler ile ilişkilerde ayrımcılık, adaletsizlik olduğu belirtilmiştir.

"Etik dışı davranışlar bence öncelikle adaletsizliktir, öğrenciler ve veliler arasındaki adaletsizlik yani öyle düşünüyorum. Bir öğretmen her öğrencisine karşı aynı tavrı sergilemeli bir durum karşısında ve öğrenciler arasında bir farklılık yaşatmamalı davranışlarında." (Ayça)

Tablo 3. “Kaynakların Etkili Kullanımı İlkesine” İlişkin Metaforlar

Metafor	f	%
Beşgen	4	10
Çember	6	15
Dikdörtgen	4	10
Elips	4	10
Kare	3	7,5
Üçgen	8	20
Yamuk	11	27,5
Toplam	40	100

Tablo 3’e göre “kaynakların etkili kullanımı ilkesi” en fazla yamuk şekline (%27,5); en az ise kareye (%7,5) benzetilmiştir. Katılımcılar kaynakların kullanımında belli sınırların olması, her alanda eşit ve düzenli kullanılması gerektiğini düşüncesiyle kareye, kaynakların çokluğu ve değişkenliğine vurgu yaparak beşgene, sınıf içinde materyallerin kullanımın yaratıcılık, farklılık ve süreklilik gerektirdiğini düşünerek çembere, kaynaklar kullanılırken bir bütün halinde ve ölçülü kullanılması gerektiğini düşünerek elipse, farklı kullanım alanlarının olduğunu ve kullanım alanlarına göre kaynakların az veya çok olduğunu düşündüklerinden dolayı dikdörtgene benzetmiştir. Bazı öğretmen adayları ise kaynakların etkili kullanımında verimsizlik, yetersizlik, kuralsızlık, değişkenlik ve eşitsizlik olduğunu düşünerek yamuk şeklini çağrıştırdığını belirtmiştir. Ek olarak, bu ilke kaynaklarının sınırlılığından dolayı üçgene benzetilmiştir.

“Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden ‘kaynakları etkili kullanma’ geometrik şekillerden beşgen gibidir. Çünkü birçok kaynak, yöntem ve teknik bulunur ve bir öğretmen zaman zaman bunların hepsine yer vererek bireyin çoklu zekâsını desteklemelidir.” (K29)

Öğretmen adayları görüşme sırasında öğretmenlerin öğretim sürecine ayrılan zamanın etkili ve verimli kullanmadığını ifade etmiştir ve kaynakların etkili kullanımı ilkesine aykırı davrandıklarını belirtmiştir.

Tablo 4. “Profesyonellik İlkesine” İlişkin Metaforlar

Metafor	f	%
Beşgen	6	15
Çember	8	20
Dikdörtgen	2	5
Elips	6	15
Kare	5	12,5
Üçgen	9	22,5
Yamuk	4	10
Toplam	40	100

Tablo 4’e göre “profesyonellik ilkesine” yönelik metaforlar en fazla üçgene (%22,5); en az ise dikdörtgene (%5) benzetilmiştir. Katılımcılar profesyonellik ilkesini; beşgen şeklinin sınırlılık, eşitlik, çokluk özelliklerinden, şekli çizmenin zor olmasının profesyonelliği çağrıştırmamasından, profesyonel bir öğretmenin çok yönlü olması gerektiğinden beşgene, bilginin sonsuz ve değişken olmasından kaynaklı profesyonel bir öğretmenin kendini sürekli geliştirmesi gerektiğinden çember şekline benzetmiştir. Bu ilke, elips şeklinin öğrencilere en son öğretilmesinden ve zor öğrenilen bir şekil olduğunu düşünüldüğünden elipse; mükemmellik, özen, dikkat ve eşitlik gerektirdiğinden ise kare şekline benzetilmiştir. Ek olarak, profesyonelliğin dik duruşu, bilginliği ve zirveyi temsil ettiğini düşündüklerinden dolayı ilke üçgene benzetilmiştir. Dengesizlik ve yanlılık içerdiğinden ise yamuğa benzetilmiştir.

“Öğretmenlik mesleği etik ilkelerinden ‘profesyonellik’ geometrik şekillerden kare gibidir. Çünkü kare mükemmeliyetçiliği, özeni, dikkati çağırıyor bana. Bundan dolayı kare profesyonelliği simgeleyebilir.” (K35)

Öğretmen adaylarının profesyonellik ilkesine aykırı sergilenen etik dışı davranışlara yönelik ifadelerinde öğrenciye sözel ve fiziksel şiddet, mesleğin gereklerini yerine getirmeme, mesleki değerlere saygısızlık, öğretmenin meslektaşları hakkında kullandığı olumsuz ifadeler ve öğrenci bilgilerinin gizliliğinin korunmaması yer almıştır.

“Bir velinle gayriihtiyari çok samimi bir şekilde konuştuğum zaman, gereksiz konuşmalara, iletişime girdiğim zaman bu başkaları gözünden de çok farklı algılanabiliyor. Hani ayrımcılık mesela diyor ki veli bana kötü davrandı da o veliye iyi davrandı.” (Mine)

Öğretmen adayları etik olmayan davranışların sebeplerini öğretmenlerin etik ilkeleri kendi çıkarlarına göre uyarlaması, etik ilkelerin uygulanmasına yönelik kişisel yorum farkları ve bazı öğretmenlerin kişilik özellikleri olarak açıklamıştır.

“Bence öğretmenlerin de diğer mesleklerde çalışanların da kişisel gelişim anlamında problemleri olduğunu gösteriyor etik dışı davranışlar. Bir kere kişi mesleki anlamda bir kişiye etik dışı davranışlar gösteriyorsa önce kendinde bir problem vardır.” (Ayça)

Katılımcılar etik olmayan davranışların sonuçlarını; velilerin öğretmenle ilgili olumsuz ifadeler kullanması, öğretmen ve öğrencilerin birbirlerine karşı şikayette bulunmaları, öğretmen ve öğrenci arasında şiddet gibi olumsuz davranışların meydana gelmesi, çevrede oluşan olumsuz öğretmen algısı ve toplum yapısının bozulması olarak belirtmiştir.

“Öğrenci öğretmene şiddet uygulamaya başlıyor. Yani arada ki sınırı koruyamazsak her şeyin aşırısına gitmiş oluyoruz ve bu bize için de zararlı topluma da zararlı.” (Nil)

3. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma sonucuna göre katılımcılar, “*öğretmenlik mesleği etik ilkelerini*” en fazla “çember” en az yamuk, beşgen ve dikdörtgen şekillerine benzetmiştir. Katılımcıların mükemmellik, sonsuzluk, kapsayıcılık ve süreklilik kavramları ile hem öğretmenlik mesleği etik ilkeleri hem de çember şekli arasında ilişki kurduğundan çember şeklinin sıklıkla ifade edildiği düşünülmektedir. Katılımcılar “*adalet ilkesini*” en fazla “kare” en az ise “elips” ve “beşgen” şekillerine benzetmiştir. Katılımcıların benzer gerekçelerle kare ve çember metaforları üzerinde yoğunlaşmalarının adalet ilkesinin genel olarak eşitlik, tarafsızlık ve doğruluk olarak algılanmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Uygulama boyutundaki farklılıklar ise diğer metaforlar üzerinde görüş ayrılıklarını meydana getirmiştir. Öğretmen adayları “*kaynakların etkili kullanımı ilkesini*” en fazla “yamuk” en az ise “kare” şekillerine benzetmiştir. Verimsizlik, değişkenlik, yetersizlik ve eşitsizlik gibi nedenlerden dolayı katılımcılar yamuk metaforu üzerine yoğunlaşmıştır. Buna rağmen benzer gerekçelerle oluşturulan diğer metaforların sayısal olarak yakın olması genelleme yapmayı engellemektedir. Katılımcılar “*profesyonellik ilkesi*” en fazla “üçgen” en az ise “dikdörtgen” şekillerine benzetmiştir. Üçgen metaforu üzerindeki yoğunluk profesyonellik ilkesinin farklı bileşenlerden oluşması ve üçgen şeklinin bilginliği ve zirveyi çağrıştırmasıyla açıklanmıştır.

Öğretmen adaylarıyla yapılan görüşme sonucunda katılımcıların öğretmenlik mesleği etik ilkelerini mesleğin kuralları, sorumluluklar, sınırlılıklar, vicdani sorumluluklar ve mesleğin ahlaki boyutları olarak algıladıkları görülmüştür. Öğretmen adayları ayrımcılık, adaletsizlik, sözel ve fiziksel şiddet, mesleğe değer vermeme, mesleğin gereklerini yerine getirmeme, meslektaşları hakkında olumsuz ifadeler kullanma, zamanı etkili kullanmama ve öğrenci bilgilerinin gizliliğini korumama davranışlarını etik dışı bulurken; adaletli olma, profesyonellik, hediye kabul etmeme, ilişkilerde ölçülü davranma, gizlilik, veli ile ilişkileri öğrenciye yansıtmama, farklı kültürlere saygı, zamanı etkin kullanma ve öğretmenlik mesleğine uygun davranışlar sergileme davranışlarını etik bulmaktadır.

Literatüre göre öğretmen adayları; öğrenciler arasında ayırım yapılmasını, ayrımcılığa göz yumulmasını, değerlendirmede yanlı davranılmasını, kişisel istek ve kazançlar doğrultusunda davranışlarda bulunulmasını, öğrencilere fiziksel ve sözlü tacizlerde bulunulmasını, yönetmeliklere aykırı davranışları, meslektaşlarıyla ilgili kötü yorumlarda bulunulmasını etik dışı davranış olarak değerlendirmiştir (Gözütok, 1999; Pelit ve Gücer, 2006; Obuz, 2009; Yılmaz ve Altınkurt, 2009). Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların büyük oranda alanyazın tarafından desteklendiği görülmektedir. Öğrencilerin görüşleri alınarak yapılan araştırmada öğretmenlerin adaletli olma konusunda zayıf olduğu bulgusuna rastlanmıştır (Yeşilyurt ve Kılıç, 2014). Buna karşın, Örenel’in (2005) ise öğretmenlerin mesleki etik ilkelerine yüksek oranda uyduğu sonucuna ulaşmıştır. Toprakçı, Bozpolat ve Buldur’un (2010) yaptığı çalışmada öğretmenlerin kaynakların tasarruflu kullanmasına yüksek uyum gösterdikleri görülmüştür. Diğer yandan etik ilkelere uyumun kıdemle doğru orantılı olduğu bulunmuştur (Şişman ve Acat, 2003; Toprakçı, Bozpolat ve Buldur, 2010). Bu araştırmada katılımcılar mesleğin ilk yıllarında öğretmenlerin daha idealist olduklarını ve etik ilkelere daha fazla önem verdiğini düşündüklerinden alanyazınla zıtlık göstermiştir. Bu durumun katılımcıların kişisel deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının etik ilkeleri konusunda büyük oranda bilgi sahibi oldukları fakat etik ilkelerin uygulanması boyutunda problemler yaşandığı kanısına varılmıştır. Bunun öğretmenlik meslek etiği ile ilgili uygulamalı bir eğitim almadıklarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Şişman'ın (2009) ifade ettiği gibi öğretmen ihtiyaçları konusunda yeterli planlamalarının olmaması, alandaki açıkların alan dışı kişilerden karşılanması ve yasal olarak MEB tarafından oluşturulan “yeterlilik çerçevesinde” mesleki etik ilkelere yönelik başlık bulunmaması sorunların kaynağı olarak düşünülmektedir.

4. ÖNERİLER

Üniversitelerde mesleki etik ilkelerin öğretilmesine ve içselleştirilmesine yönelik dersler yer almalıdır. Öğretmen adaylarına öğretmenlik mesleğinin belli bir bedel karşılığında yapılan bir meslekten daha fazlası olduğu düşüncesi aşılmalıdır. Ek olarak MEB destekli etik ilkelerin uygulanmasında farkındalık yaratacak projeler yapılmalıdır.

5. KAYNAKÇA

- AYDIN, F. (2011). “Üniversite Öğrencilerinin “Çevre” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları”, Doğu Coğrafya Dergisi, 26: 25-44.
- ÇELİKTEN, M., ŞANAL, M. ve YENİ, Y. (2005). “Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2): 207-237.
- DEANT-READ, C. H., & SZOKOLSKY, A. (1993). Where Do Metaphors Come From?, Metaphor and Symbolic Activity, (8)3: 227-242.
- GÖZÜTOK, F. D. (1999). “Öğretmenlerin Etik Davranışları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1): 83-99.
- LAKOFF, G. ve JOHNSON, M. (2005). Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil, (Çev.) DEMİR, G. Y., Paradigma, İstanbul.
- OBUZ, P. (2009). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- ÖRENEL, S. (2005). Öğretmenlerin Mesleki Etik İlkeleri Kapsamındaki Davranışlarının İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Algılarıyla Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- PELİT, E. ve GÜÇER, E. (2006). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara ve Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa Yönelten Faktörlere İlişkin Algılamaları”, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2: 95-119.
- ŞİŞMAN, M. (2009). “Öğretmen Yeterlilikleri: Modern Bir Söylem ve Retorik”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 10(3): 63.
- ŞİŞMAN, M. ve ACAT, M. B. (2003). “Öğretmenlik Uygulaması Çalışmalarının Öğretmenlik Mesleğinin Algılanmasındaki Etkisi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1): 235–250.
- TOPRAKÇI, E., BOZPOLAT, E. ve BULDUR, S. (2010). “Öğretmen Davranışlarının Kamu Meslek Etiği İlkelerine Uygunluğu”, E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(2): 35-50.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ, K. ve ALTINKURT, Y. (2009). “Öğretmen Adaylarının Mesleki Etik Dışı Davranışlar İle İlgili Görüşleri”, İş Ahlakı Dergisi, 2(4): 71-88.

Presentation ID / Sunum No: 40

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-8099-3932

Çocuk Kitaplarının MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Öz Bakım Becerileri Kazanımlarına Uygunluğunun İncelenmesi

| 482

Araştırmacı Ayşe Çakan

Bilim Uzmanı, MEB YLSY Resmi Doktora Bursiyeri

aysecakan57@gmail.com

Özet: İnsan yaşamında bazı dönemlerin gelişimsel olarak kritik dönemler olduğu bilinmektedir. Gelişime uygun olarak 36-72 aylık çocuklardan, içlerinde en temel öz bakım becerilerin de bulunan temizlik kuralları, giyinme, beslenme ve yaşam alanı düzenleme işleri, sağlık önlemleri alma, dinlenme ve tehlikelerden korunma kazanımlarını gerçekleştirmesi beklenmektedir (MEB, 2013). MEB 2013 Okul Öncesi Programı çocukların öz bakım becerilerini kazanmalarını sağlamak için kazanım ve göstergeleri kullanmaktadır. Kazanımlara ve göstergelere ulaşmada okul öncesi öğretmenlerinin kullandığı temel etkinliklerden bir tanesi de hikaye okuma etkinliğidir (Alkan Ersoy ve Bayraktar, 2015). Literatür tarandığında çocuk kitapları ile öz bakım becerilerinin arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmalara oldukça az rastlanmıştır. Bu araştırmada; okul öncesi kurumlarında kullanılan çocuk kitaplarının, MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı öz bakım becerileri kazanım ve göstergelerine uygunluğunun incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini bağımsız bir anaokulundaki 60-69 aylık çocukların bulunduğu sınıfın kütüphanesinde bulunan ve sınıf öğretmeni tarafından en çok tercih edilen 30 çocuk kitabı oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitim programı temel alınarak araştırmacı tarafından "Öz Bakım Becerileri Kazanım ve Gösterge Değerlendirme Formu" oluşturulmuştur. Öz bakım becerileri alanındaki her gösterge bir madde olarak belirlenmiş ve göstergelerin karşılanma durumuna göre alt ve toplam puanlar hesaplanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin yüzdelik hesaplamaları SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, çocuk kitaplarının programda yer alan öz bakım becerileri kazanım ve göstergelerini karşılama oranının oldukça düşük (%13.0) olduğu belirlenmiştir. Örneklemdaki kitaplar arasında en çok %27.0 oranla "Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur." kazanımı karşılanmıştır. Aynı kazanıma ait göstergeler de en çok karşılanan göstergeler arasındadır. "Bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygular." kazanımının %5.8 ile en az karşılanan kazanım olduğu ve kazanıma ait göstergelerin yeterince karşılanmadığı görülmüştür. Yapılan analiz doğrultusunda çocukların öz bakım becerileri alandaki gelişimlerinin çocuk kitapları ile yeterince desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim Programı, Çocuk Kitapları, Öz Bakım Becerileri

Examination of the Suitability of Children's Books for the MEB 2013 Preschool Education Program Self-Care Skills Outcomes

Abstract: According to development, 36-72 months old children are expected to achieve basic self-care skills such as cleaning rules, dressing, feeding and living space arrangement, taking health precautions, resting and protection from dangers. MEB 2013 Pre-School Program uses learning outcomes and indicators to enable children to acquire self-care skills. One of the main activities used by preschool teachers to reach achievements and indicators is the story-reading activity (Alkan Ersoy & Bayraktar, 2015). When the literature is scanned, studies that deal with the relationship between children's books and self-care skills are very rare. This study aimed to examine the compatibility of children's books used in preschool institutions with the MEB 2013 Preschool Education Program self-care skills outcomes and indicators. In this study, the scanning model, one of the quantitative research methods, was used. The sample of the research consists of 30 children's books, which are in the library of the classroom with 60-69 months old children in an independent kindergarten and are most preferred by the classroom teacher. The "Self-Care Skills Outcomes and Indicator Evaluation Form" was created by the researcher. Percentage calculations of the data obtained from the research were made using the SPSS 22.0 statistical package program. It was determined that the rate of meeting the self-care skills acquisition and indicators was quite low with %13.0. The outcome of "Protect yourself from dangers and accidents" was met with the highest rate of 27.0%. Indicators of the same outcome are also among the most met indicators. It has been observed that the achievement of "Applies the rules of cleanliness regarding the body" is the least met achievement

with 5.8% and the indicators of the achievement are not met sufficiently. It has been concluded that the development of children's self-care skills in the field is not sufficiently supported by children's books.

Keywords: Preschool Education Programme, Children's Storybooks, Self-Care Skills

1. GİRİŞ

İnsan yaşamında bazı dönemlerin gelişimsel olarak kritik dönemler olduğu bilinmektedir. Temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanıldığı, geliştirildiği ve gelişimin hızlı olduğu bu kritik dönem 0-6 yaş arasını kapsamaktadır (Arı, 2003; Oktay, 2004). Çocukların ileriki yaşantılarına zemin oluşturan erken çocukluk döneminde, gelişim ve öğrenme alanları okul öncesi eğitim aracılığıyla sistematik bir şekilde ele alınmalıdır (Senemoğlu, 1994; Şahin, 2014). Okul Öncesi Eğitim Programı çocuğun sosyal ve duygusal, motor, bilişsel, dil gelişim alanları ile öz bakım becerilerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan gelişimsel bir programdır ve çocuklara yönelik farklı eğitim süreçleri oluşturmak için kazanım ve göstergeleri kullanmaktadır (MEB, 2013). Kazanımlar, kazandırılmak istenen içeriği merkeze alır, göstergeler ise çocukların öğrenmeleri gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri tanımlamaktadır. Göstergeler kendi içinde hiyerarşiye sahiptir, kazanımlara dayalı oluşturulmuştur ve göstergelerin amacı kazanımın gerçekleşmesini sağlamaktır (MEB, 2013). Programdaki kazanım ve göstergeler, 36-72 ay çocuklarının gelişim özellikleri dikkate alınarak kuramlar, teoriler ve farklı yaklaşımlar ışığında oluşturulmuştur (Işık, 2015). Öz bakım becerileri çocuklardan, içlerinde en temel öz bakım becerileri de bulunan temizlik kuralları, giyinme, beslenme ve yaşam alanı düzenleme işleri, sağlık önlemleri alma, dinlenme ve tehlikelerden korunma kazanımlarını gerçekleştirmesi beklenmektedir (Arslan, 2012; MEB, 2013). Bu kazanımlar çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesine katkı sağlamakta ve fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Arslan, 2012; Dinçer, Demiriz ve Ergül, 2017).

Okul öncesi dönemde fiziksel ve sosyal çevre çocukların gelişimini ve öğrenme motivasyonlarını doğrudan etkilemektedir dolayısıyla çocuklara sağlanan zengin uyarıcılar yeni öğrenme fırsatları sunmaktadır (Oktay, 2004; Senemoğlu, 1994). Bu bağlamda alanında uzman kişiler tarafından oluşturulmuş nitelikli çocuk kitapları, çocuğa haz veren, çok yönlü gelişimine katkı sağlayan, öğrenme fırsatları sunan, günlük yaşam becerileri konusunda bilgilendiren, yeni bilgi, kavram ve deneyim kazandıran, çocuğun kendini tanımasına, toplumsallaşmasına ve ileriki yaşantılarına etki eden zengin uyarıcılardandır (Gönen, Katrancı, Gülpınar, 2010; Şahin, 2015). Çocuğa kazandırılmak istenen olumlu davranış ve alışkanlıklar kitaplar yoluyla daha etkili ve eğlenceli bir biçimde kazandırılabilir (Erdal, 2008).

Okul öncesi programına uygun olarak kazanım ve göstergelere ulaşmada okul öncesi öğretmenlerinin kullandığı temel etkinliklerden bir tanesi hikaye okuma etkinliğidir (Alkan Ersoy ve Bayraktar, 2015). Çocuk kitaplarının günlük hayatta ve eğitim uygulamalarında çocuklara en üst düzeyde katkı sağlayabilmeleri için gelişime uygun, nitelikli ve destekleyici eserler olarak hazırlanması ve Okul Öncesi Eğitim Programı kazanım ve göstergelerini karşılaması beklenmektedir (Yükselen, Yumuş ve Işık, 2016). Literatür tarandığında çocuk kitapları ile öz bakım becerilerinin arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmalara oldukça az rastlanmıştır. Bu araştırmanın amacı; okul öncesi kurumlarında kullanılan çocuk kitaplarının, MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı öz bakım becerileri kazanım ve göstergelerine uygunluğunun incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

- Okul öncesi kurumlarında kullanılan çocuk kitapları nelerdir?
- Okul öncesi kurumlarında kullanılan çocuk kitaplarının öz bakım becerileri kazanım ve göstergelerine uygunluğu ne düzeydedir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, okul öncesi kurumlarında kullanılan çocuk kitaplarının öz bakım becerileri kazanım ve göstergelerini ne ölçüde karşıladığını ortaya koymak amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden tarama

modeli şeklinde tasarlanmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama modeli; bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016).

2.2. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini Sinop ilindeki resmi bir anaokulunda, 60-69 aylık çocukların bulunduğu bir sınıfın kütüphanesinde bulunan ve öğretmenin en çok tercih ettiği 30 çocuk kitabı oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturmada amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ve olasılık temelli örneklem yöntemlerinden seçkisiz örnekleme kullanılmıştır. Kitapların 60-72 aylık çocuklara uygun olması ve öğretmenin sık tercih etmesi ölçüt olarak belirlenmiştir. Öğretmenin sık tercih ettiği kitaplar arasından olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden seçkisiz örnekleme yöntemi 30 çocuk kitabı seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda yer alan öz bakım becerileri alanının tüm kazanım ve göstergeleri temel alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. “Öz Bakım Becerileri Kazanım ve Gösterge Değerlendirme Formu” MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı kazanım ve göstergeler çizelgesi öz bakım becerileri alanında yer alan 8 kazanım ve içindeki 35 göstergeden oluşmaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecine başlamadan önce gerekli idari izinler alınmıştır. 60-69 aylık sınıfı olan gönüllü bir öğretmenden en sık tercih ettiği çocuk kitaplarını tanıtması istenmiştir ve 37 kitap seçilmiştir. Her kitap için künye bilgileri kaydedilmiş ve “Öz Bakım Becerileri Kazanım ve Gösterge Değerlendirme Formu'na” göre incelenmiştir. Yaş grubu ve edebi tür olarak uygun olmayan 7 kitap çalışma grubundan çıkarılmıştır. Bu inceleme ardından kitaplar tekrar okunarak ikinci inceleme yapılmış, gözden kaçan veya yanlış değerlendirilen durumlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Puanlama öncesinde öz bakım becerileri alanında bulunan 8 kazanım içindeki her gösterge bir madde olarak belirlenmiştir. Kitaplar, her gösterge (madde) için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Kitabın içeriğinde karşılanan gösterge 1 puan, karşılanmayan gösterge 0 puan almıştır. Her göstergeden elde edilen puanlar toplanarak kazanımların puanları hesaplanmış ve toplam puan elde edilmiştir.

2.5. Veri Analizi

Örnekleme oluşturan çocuk kitapları “Öz Bakım Becerileri Kazanım ve Gösterge Değerlendirme Formu'na” göre puanlandıktan sonra elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik paket programında yüzdeler hesaplamaları yapılarak analiz edilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan “Öz Bakım Becerileri Kazanım ve Gösterge Değerlendirme Formu'nun” MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'na yer alan kazanım ve göstergelerden oluşması ve MEB'e bağlı tüm okul öncesi eğitim kurumlarında kullanılması gerekçesiyle geçerliğinin ve güvenilirliğinin yüksek olduğu kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Öz Bakım Becerileri Göstergelerinin Toplam Dağılımı

Öz Bakım Becerileri	n	%
Toplam Gösterge	1050	100
Karşılanan Gösterge	137	13,0

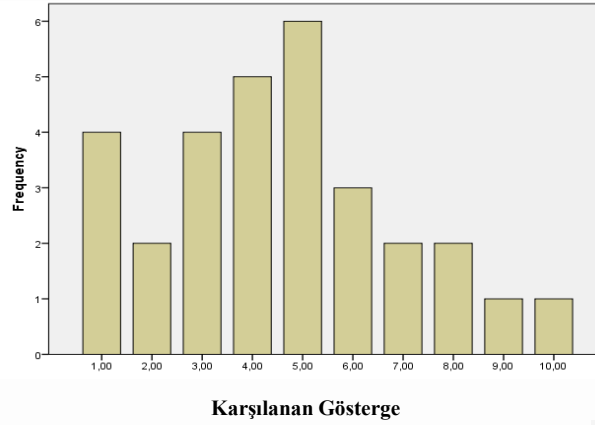
Tablo 1'de örnekleme oluşturan 30 çocuk kitabının toplamda karşıladıkları öz bakım becerileri gösterge sayıları ve oranları gösterilmektedir. MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda 35 kazanımdan oluşan öz bakım becerileri alanı 30 çocuk kitabı için toplamda 1050 (35x30) tane madde içermektedir. 30 çocuk kitabının öz bakım becerileri göstergeleri toplam maddelerinin %13'ünü (n=137) karşıladığı görülmektedir.

Tablo 2. Çocuk Kitaplarının Karşıladığı Öz Bakım Becerileri Göstergelerinin Kitaplara Göre Dağılımı

Göstergeler (n=35, %100)	Kitaplar									
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Karşılana n gösterge (n)	4	1	8	3	6	5	3	1	7	2
Karşılana n gösterge (%)	11,4	2,8	22,8	8,5	17,1	14,2	8,5	2,8	20,0	5,7
	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20
Karşılana n gösterge (n)	6	4	1	8	5	9	5	3	10	4
Karşılana n gösterge (%)	17,1	11,4	2,8	22,8	14,2	25,7	14,2	8,5	28,5	11,4
	K21	K22	K23	K24	K25	K26	K27	K28	K29	K30
Karşılana n gösterge (n)	7	4	5	5	1	3	6	2	5	4
Karşılana n gösterge (%)	20,0	11,4	14,2	14,2	2,8	8,5	17,1	5,7	14,2	11,4

Tablo 2'ye göre en fazla göstergenin karşılandığı kitaplar sırasıyla %28,5 oranla K19 kodlu “Hepsini Biz Hazırladık”, %25,7 oranla K16 kodlu “Sihirli Sandık”tır. En az oranda göstergenin karşılandığı kitaplar ise %2,8 oranla K2 kodlu “Paylaşalım”, K8 kodlu “Cumba'nın Evi”, K13 kodlu “Kraliçenin Yüziği” ve K25 kodlu “Kuğular Aç Kalsın”dır.

Şekil 1. Çocuk Kitaplarının Karşıladıkları Göstergelerin Histogramı

Şekil 1'deki histogram grafiğine göre, örneklemdaki çocuk kitaplarında kitap başına en çok (f=6) 5 göstergenin karşılandığı; en az ise (f=1) 9 ve 10 göstergenin karşılandığı görülmüştür.

Tablo 3. Çocuk Kitaplarının Karşıladığı Göstergeler ve Dağılımları

Öz Bakım Becerileri Göstergeleri	(f)	(%)
Dinlendirici etkinliklere katılır.	17	12,4
Tehlikeli olan durumları söyler.	13	9,4
Kendini tehlikelerden ve kazalardan korumak için yapılması gerekenleri söyler.	10	7,2
Ev/okuldaki eşyaları toplar.	10	7,2
Ev/okuldaki eşyaları yerleştirir.	10	7,2
Yiyecek ve içecekleri yeterli miktarda yer/içer.	10	7,2
Herhangi bir tehlike ve kaza anında yardım ister.	8	5,8
Giysilerini giyer.	7	5,1
Öğün zamanlarında yemek yemeye çaba gösterir.	5	3,6
Sağlığını korumak için gerekenleri yapar.	5	3,6
Elini/yüzünü yıkar.	4	2,9
Çevre temizliğiyle ilgili araç ve gereçleri kullanır.	4	2,9
Tehlikeli olan durumlardan, kişilerden, alışkanlıklardan uzak durur.	4	2,9
Sağlığını korumak için yapılması gerekenleri söyler.	4	2,9
Ev/okuldaki eşyaları temiz ve özenle kullanır.	3	2,1
Kendisi için dinlendirici olan etkinliklerin neler olduğunu söyler.	3	2,1
Beslenme sırasında uygun araç ve gereçleri kullanır.	3	2,1
Beden temizliğiyle ilgili malzemeleri kullanır.	3	2,1
Dişini fırçalar.	2	1,4
Ayakkabılarını giyer.	2	1,4
Temel güvenlik kurallarını bilir.	2	1,4
Sağlığına dikkat etmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları açıklar.	2	1,4
Saçını tarar.	1	0,7

Tuvalet gereksinimine yönelik işleri yapar.	1	0,7
Giysilerini çıkarır.	1	0,7
Sağlığı olumsuz etkileyen yiyecekleri ve içecekleri yemekten/içmekten kaçınır.	1	0,7
Yiyecekleri yerken sağlık ve görgü kurallarına özen gösterir.	1	0,7
Dinlenmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları söyler.	1	0,7
Ayakkabılarını çıkarır.	0	0
Düğme açar.	0	0
Düğme kapar.	0	0
Ayakkabı bağcıklarını çözer.	0	0
Ayakkabı bağcıklarını bağlar.	0	0
Ev/okuldaki eşyaları katlar.	0	0
Ev/okuldaki eşyaları asar.	0	0
Toplam (n)	137	%100

Tablo 3'te örneklemdaki çocuk kitaplarının karşıladığı göstergeler ve dağılımları verilmiştir. Tablo 3'e göre sırasıyla en çok %12.4 oranla (f=17) "*Dinlendirici etkinliklere katılır.*", %9.4 oranla (f=13) "*Tehlikeli olan durumları söyler.*", %7.2 oranla (f=10) "*Kendini tehlikelerden ve kazalardan korumak için yapılması gerekenleri söyler.*", "*Ev/okuldaki eşyaları toplar.*", "*Ev/okuldaki eşyaları yerleştirir.*" ve "*Yiyecek ve içecekleri yeterli miktarda yer/içer.*" göstergeleri karşılanmıştır. Tabloya göre sırasıyla en az %0.7 oranla (f=1) "*Saçını tarar.*", "*Tuvalet gereksinimine yönelik işleri yapar.*", "*Giysilerini çıkarır.*", "*Sağlığı olumsuz etkileyen yiyecekleri ve içecekleri yemekten/içmekten kaçınır.*", "*Yiyecekleri yerken sağlık ve görgü kurallarına özen gösterir.*" ve "*Dinlenmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları söyler.*", %1.4 oranla (f=2) "*Dişini fırçalar.*", "*Ayakkabılarını giyer.*", "*Temel güvenlik kurallarını bilir.*" ve "*Sağlığına dikkat etmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları açıklar.*" göstergeleri karşılanmıştır. "*Ayakkabılarını çıkarır.*", "*Düğme açar.*", "*Düğme kapar.*", "*Ayakkabı bağcıklarını çözer.*", "*Ayakkabı bağcıklarını bağlar.*", "*Ev/okuldaki eşyaları katlar.*" ve "*Ev/okuldaki eşyaları asar.*" göstergelerinin hiç (f=0) karşılanmadığı görülmüştür.

Tablo 4. Çocuk Kitaplarında Karşılanan Kazanımların Gösterge Dağılımı

Öz Bakım Becerileri Kazanımları	Gösterge (n)	Gösterge (%)
Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.	37	27,0
Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.	23	16,7
Kazanım 5: Dinlenmenin önemini açıklar.	21	15,3
Kazanım 4: Yeterli ve dengeli beslenir.	17	12,4
Kazanım 8: Sağlığı ile ilgili önlemler alır.	11	8,0
Kazanım 2: Giyinme ile ilgili işleri yapar.	10	7,2
Kazanım 6: Günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanır.	10	7,2
Kazanım 1: Bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygular.	8	5,8
Toplam	137	100

Tablo 4'te örneklemdaki çocuk kitaplarında karşılanan kazanımların gösterge dağılımları gösterilmiştir. Tabloya göre öz bakım becerileri kazanımları sırasıyla %27.0 oranla "*Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.*", %16.7 oranla "*Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.*", %15.3 oranla "*Dinlenmenin önemini açıklar.*", 12.4 oranla "*Yeterli ve dengeli beslenir.*", %8.0 oranla "*Sağlığı ile ilgili önlemler alır.*", %7,2 oranla (f=10) "*Giyinme ile ilgili işleri yapar.*", "*Günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanır.*" ve %5,8 oranla "*Bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygular.*" karşılanmıştır.

Şekil 2. Çocuk Kitaplarında Karşılanan Kazanımların Gösterge Dağılımı Grafiği

Şekil 2'ye göre örneklemdaki çocuk kitaplarında en sık karşılanan kazanım (f=37) “Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.”, en az karşılanan kazanım ise (f=8) “Kazanım 1: Bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygular.” olduğu görülmüştür.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada örneklemini oluşturan çocuk kitapların Okul Öncesi Programı öz bakım becerileri karşılama oranının düşük (%13) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Veziroğlu (2009) resimli çocuk kitaplarını MEB 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı kazanımlarına göre incelediği tez çalışmasında, çalışma grubuna alınan 250 resimli çocuk kitabında sosyal-duygusal alan %28.0, dil alanı %25.9, bilişsel alan %19.5 ve öz bakım becerileri %6.4 ve psikomotor alan %5.4 oranında kazanıma yer vermiştir. Akgül Alak (2016) MEB tarafından okul öncesi eğitim kurumlarına ücretsiz eğitim materyali olarak ve sınıf içinde kullanılması istenilen Pamuk Şekerim I-II kavram kitaplarını kazanım ve göstergelere yer verme durumuna göre incelediğinde dil gelişiminin %37,6; bilişsel gelişimin %32,6; motor gelişimin %29,0; sosyal ve duygusal gelişimin % 0,59 ve öz bakım becerilerinin % 0,11 oranında karşılandığı sonucuna ulaşmıştır. Çocuk kitaplarında diğer gelişim alanlarına nispeten öz bakım becerilerine daha az yer verildiği literatür tarafından desteklenmektedir.

Örneklemini oluşturan kitaplardaki öz bakım becerileri kazanım ve gösterge karşılama oranlarının düşük olmasının, yazarların kitapları farklı gelişim alanlarını desteklemek amacıyla oluşturmalarına bağlı olduğu düşünülmektedir. Öz bakım becerilerinin özel amaçla yazılan tematik çocuk kitaplarında yer alması, az destekleniyor olmasının bir diğer nedeni olarak görülmektedir. Işıtan (2016) özel amaçla yazılan kitaplarda öz bakım becerilerinin değerler, karakter, ahlak eğitimi ve sosyal beceri ve toplumsal yaşama uyum temaları altında alındığını ortaya koymuştur.

Araştırmada en çok %27.0 oranla “Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.” kazanımının karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk yılları, çocuğun dikkatsizliği ve aceleciliği nedeniyle birçok tehlikeyle karşılaştığı ve risk altında olduğu bir dönemdir (Çetinkaya, 2012). Bu nedenle çocuk kitapları yazarlarının, okul öncesi çocuklarının tehlikeli durumlara karşı bilinç sahibi olmalarını önemli gördükleri ve hikayelerinde nispeten daha sık yer verdikleri düşünülmektedir. %16.7 oranla en çok karşılanan ikinci kazanım olan “Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeleri yapar.” kazanımına ait oran “Ev/okuldaki eşyaları toplar ve yerleştirir.” göstergelerinden elde edilmiştir. “Ev/okuldaki eşyaları asar ve katlar.” göstergelerinin hiç desteklenmemesi ise dikkat çekicidir. En fazla göstergeye sahip olmasına karşın %7.2 ile altıncı sırada yer alan “Giyinme ile ilgili işleri yapar.” kazanımına ait sekiz göstergeden “Ayakkabılarını çıkarır, Düğme açar ve kapar, Ayakkabı bağcıklarını çözer ve bağlar” göstergelerinin hiç desteklenmediği görülmüştür. Bu durumların yazarların, çocukların ince motor kas becerisi gerektiren eylemlerde güçlük yaşayabilecekleri düşüncelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

“Bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygular.” kazanımının %5.8 ile en az karşılanan kazanım olduğu görülmüştür. Buna karşın Erdal (2008) çeşitli yaş gruplarına hitap eden 38 çocuk kitabını temizlik alışkanlığına yer vermeleri bakımından incelenmiştir ve diş fırçalama, el yıkama, banyo yapma, çevre temizliği ve genel olarak temizlik kurallarının kitaplarda en sık vurgulanan konular olduğunu tespit etmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı’nda yer alan öz bakım becerileri kazanımlarına çocuk kitaplarında yeterince yer verilmemesi öz bakım becerilerinin çocuk kitapları yoluyla yeterince desteklenemediği düşüncesine yol açmaktadır. Her ne kadar incelenen kitaplarda öz bakım becerileri kazanımlarının yeterince yer verilmediği görülse de yazarın amacının ne olduğunu bilmek değerlendirme konusunda oldukça önemlidir. Bu bağlamda incelenen kitapların her birinin farklı gelişim alanlarını desteklemeye yönelik nitelikli kitaplar olduğu veri analizi esnasında görülmüştür.

4. ÖNERİLER

Çocuk kitabı yazarlarının okul öncesi dönem çocuklarının gelişim alanları konusunda bilgi sahibi olmaları ve öz bakım becerilerini hikayeleri içinde gelişim alanlarıyla bütünleştirmeleri önerilmektedir. Okul öncesi öğretmenlerine nitelikli kitap seçimi ve kitabı etkili kullanma konusunda hizmet içi eğitim verilmesi önerilmektedir. Araştırmanın örneklemini oldukça sınırlı olduğundan örneklem grubu

genişletilerek araştırma tekrarlanabilir. Araştırmacılara hikayelerini oluştururken neye önem verdikleri ve neyi amaçladıkları ile ilgili olarak çocuk kitabı yazarlarıyla görüşmeler yapmaları önerilmektedir.

5. KAYNAKÇA

- AKGÜL ALAK, S. (2016). Pamuk Şekerim I-II Kitaplarının MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2013) Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ALKAN ERSOY, Ö. ve BAYRAKTAR, V. (2015). “Okul Öncesi Dönemde Çocuk Edebiyatı”, 2. bs., s. 156-186, (Ed.) TURLA, A., Okul Öncesi Dönemde Çocuk Edebiyatı, Hedef Yayıncılık, Ankara.
- ARI, M. (2003). “Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Kalitenin Önemi”, s. 31-35, (Ed.) SEVİNÇ, M., Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Ü. (2012). “Okul Öncesi Eğitimde Temel Becerilerin ve Sosyal Davranışların Kazandırılması”, 7.bs.,s. 201-226, (Ed.) HAKTANIR, G., Okul Öncesi Eğitime Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 22. bs., Pegem Akademi, Ankara.
- ÇETİNKAYA, A. (2012). Okul Öncesi Eğitime 5-6 Yaşlarında Başlayan Öğrenciler ile 3-4 Yaşlarında Başlayan Öğrencilerin Öz Bakım Becerilerinin Veli Görüşlerine Göre İncelenmesi (Uşak İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- DİNÇER, Ç., DEMİRİZ, S. ve ERGÜL, A. (2017). “Okul Öncesi Dönem Çocukları (36-72 Ay) İçin Özbakım Becerileri Ölçeği-Öğretmen Formu’nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Eğitim Bilimleri Dergisi, (45): 59-78.
- ERDAL, K. (2008). “Okul Öncesi Dönem Çocuk Kitaplarında Temizlik”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(21): 339-356.
- GÖNEN M., KATRANCI, M., UYGUN, M. ve UÇUŞ, Ş. (2011). “İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının, İçerik, Resimleme ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi”, Eğitim ve Bilim, 36(160), 251-265.
- IŞIK, N. E. (2015). Öğretmenlerin MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı Hakkındaki Görüşleri ve Programı Kullanma Durumları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- IŞITAN, S. (2016). “Özel Amaçla Yazılmış Çocuk Kitapları”, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4(11), 471-492.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI. (2013). Okul Öncesi Eğitim Programı. <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>, 01.12.2022
- OKTAY, A. (2004). Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem, 5. bs, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- SENEMOĞLU, N. (1994). “Okul Öncesi Eğitim Hangi Yeterlilikleri Kazandırmalıdır?”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (10), 21-30.
- ŞAHİN, F. (2015). Erken Okuryazarlık Gelişimini Destekleyici Unsurlar, 2. bs., s.108-125, (Ed.) TEMEL, F., Dil ve Erken Okuryazarlık, Hedef Yayıncılık, Ankara.
- ŞAHİN, G. (2014). “Okul Öncesi Dönem Çocuk Kitaplarında Görsel Bir Uyarı Olarak Resim”, Turkish Studies, 9(3), 1309-1324.
- VEZİROĞLU, M. (2009). Resimli Çocuk Kitaplarının MEB Okul Öncesi Eğitim Programı’ndaki Kazanımlara Uygunluğunun İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YÜKSELEN, A., YUMUŞ, M. ve IŞIK, E. (2016). “Çocuk Kitabı Seçme Kriterlerine İlişkin Okul Öncesi Eğitimcilerin Görüşleri”, Başkent University Journal of Education, 3(2), 161-168.

Presentation ID / Sunum No: 38

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-3656-4049, 0000-0003-4575-7966

Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları

| 489

Prof. Dr. Hülya Balaban¹, Araştırmacı Şükran Arslan¹

¹ Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi, Kimya Eğitimi ABD,
hulyabalaban@trabzon.edu.tr

² Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
sukran_arslan20@trabzon.edu.tr

*Corresponding author: Şükran Arslan

Özet: Günümüzde, öğretmen yetiştirmek için var olan programlar, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre yeniden şekillenmektedir. Bu nedenle, farklı alanlarda toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmede önemli bir yere sahip olan, çeşitli disiplinlerde öğrenimini sürdüren öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarının ortaya çıkarılması son derece önemlidir. Çünkü bir öğretmen, bireyin yetiştirilmesinde anahtar bir role sahiptir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, yaşadıkları şehirlere ve öğrenim gördükleri programlara göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını incelemektir. Araştırmanın örneklemini, farklı şehirlerde, on sekiz farklı programda öğrenim görmekte olan 200 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte bir tane açık uçlu olmak üzere toplamda 35 madde bulunmaktadır. Elde edilen verilerin analizi SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının; cinsiyet, öğretmen adaylarının okudukları şehirler, okudukları lisans programları, yaş ve öğretmenlik mesleğine duyulan saygı ve tutum değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, mesleki gelişim alt boyutunda ise farklılaştığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının tekrar öğretmenlik mesleğini seçme konusunda kararsız kaldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik Mesleği, Öğretmen Adayı, Tutum, Cinsiyet, Şehir, Öğretim Programı

Prospective Teachers' Attitudes Towards Teaching Profession

Abstract: Today, the programs that exist to train teachers are being reshaped according to the needs and expectations of the society. For this reason, it is extremely important to reveal the attitudes of teacher candidates, who have an important place in raising the manpower needed by society in different fields, and who continue their education in various disciplines, towards the teaching profession. Because a teacher has a key role in the upbringing of an individual. In this context, the aim of this study is to examine the attitudes of prospective teachers' candidates towards the teaching profession according to their gender, the cities they live in and the programs they study. The sample of the research consists of 200 prospective teachers' candidates studying in eighteen different programs in different cities. The Attitude towards Teaching Profession Scale was used as a data collection tool in the study. There are 35 items in total, one of which is open-ended in the scale. The analysis of the obtained data was made using the SPSS package program. At the end of the research, it was determined that the attitudes of prospective teachers towards the teaching profession did not differ significantly according to the variables of gender, the cities where prospective teachers study, the undergraduate programs they attended, the age, respect and attitude towards the teaching profession. On the other hand, it was found to differ in the professional development sub-dimension. Prospective teachers were undecided about choosing the teaching profession again.

Keywords: Teaching Profession, Prospective Teachers, Attitude, Gender, City, Curriculum,

1.GİRİŞ

Bir toplumun kendini geleceğe taşıması için başarılı olması gerekmekte ve bunun yolu da eğitimden geçmektedir (Becker, 2001). Eğitim yoluyla; kişinin amaçları, davranışları, ahlaki yönleri değişebilmekte (Varış, 1986) ve kişilerde meydana gelen bu değişimlerin istenilen düzeyde olması beklenmektedir (Çuhadar, 2016). Bu nedenle, her toplumda eğitime büyük önem verilmektedir (Sönmez, 1994, s. 10). Eğitim her türlü bilgi ve deneyimi kapsarken,öğretim önceden belirlenmiş, hedeflere ulaşmak için düzenlenmiş etkinlikleri kapsamaktadır. Bundan dolayı öğretim, eğitimin bir parçası olarak kabul edilmektedir(Özdaş, Ekinci, & Öter, 2018). Öğretimin toplumun içinden bulunduğu çağın gereksinimlerine göre gerçekleşebilmesi için de en önemli görev öğretmenlere düşmektedir (Üstüner, 2006). Öğretmenlerin, üzerlerine düşen bu görevi yerine getirmede, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları büyük önem taşımaktadır (Durmuşoğlu, Yanık ve Akkoyunlu, 2009).

Meslek, insanların belirli bir eğitimle kazandıkları becerileri, toplumun kurallarını dikkate alarak, insanlara yararlı olabilecek şekilde mal veya hizmet üretmeleri sonucunda para kazanmaları olarak ifade edilmektedir (Kuzgun, 2000).Öğretmenlik mesleğinin etkili bir şekilde icra edilebilmesi için öğretmenlerin yetkin ve nitelikli olması gerekmektedir (Seferoğlu, 2004). Öğretmenlerin, araştıran, sorgulayan, problem çözebilen, kritik düşünebilen, bilgiyi üretebilen, yaratıcı, teknolojiye faydalanabilen, düşündüklerini kolayca ifade edebilen yeterliliklere sahip olması onları nitelikli kılmaktadır (Gürses ve diğ. 2005). Öğretmen adayları bu niteliklere sahip olmayı kabul ederek, öğretmenlik mesleğini tercih etmektedirler (Ekici, 2014). Öğretmenliği tercih eden öğretmenlerin, öğretmenlik mesleğine karşı tutumları, öğretmenlik mesleğini başarılı bir biçimde yerine getirebilmeleri için oldukça önemlidir (Erdem, Gezer ve Çokadar, 2005).

Tutum, insanlar, gruplar veya genel olarak çevremizde meydana gelen herhangi bir olay ile ilgili olarak verdiğimiz duygu ve tepkilerdir (Zarzolawmi, 2019). Bir başka ifadeyle tutum, herhangi bir durum, olay veya nesneye karşı sahip olunan tepkilerdir (Temizkan, 2008).İnsanların, bir duruma karşı tepkilerinin belirlenmesinde tutum, önemli bir rol oynar (Ekici, 2014). Bu sebeple, bireylerin bir uyarana karşı tutumu o uyarana karşı davranışını da etkilemektedir (Temizkan, 2008).Bu durum öğretmenlik mesleğinde de son derece önemlidir (Üstüner, 2006).

Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum; bireyin mesleğe yönelik düşünceleri, duyguları, mesleğe yönelik hissettiği duygular ve mesleği icra ederken ortaya koydukları performans şeklinde tanımlanabilmektedir (Camadan ve Duysak, 2010). Öğretmenlerin mesleğe olan tutumları, öğretmenlik mesleğini başarılı bir şekilde yerine getirmelerinde önemli ve büyük bir rol oynamaktadır (Erdem, Gezer ve Çokadar, 2005). Aynı zamanda öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumları, mesleklerini sevmeleri, mesleklerine olan bağlılıkları ve kendilerini sürekli olarak geliştirmeleri ile değişebilmektedir (Temizkan, 2008).

Öğretmenlerin mesleğe olan tutumları öğrencilerle olan etkileşimlerine de yansımaktadır (Sütçü & Oral, 2021). Öğrenciler açısından verimli öğrenme, olumlu tutuma sahip öğretmenler tarafından sağlanmaktadır (Pancholi ve Bharwad, 2015). Bu sebeple öğretmenlerin, mesleklerine yönelik olumlu tutumlarını artıracak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Öğretmenlerin mesleğe yönelik olumlu tutumu sayesinde öğrenciler, öğrenmeye yönelik daha motive olabilmelerinin yanında öğretmen öğrenci iletişimi de daha verimli olabilmektedir (Zarzolawmi, 2019). Böylece öğrenciler için etkili ve verimli öğrenme ancak olumlu tutuma sahip öğretmenler tarafından sağlanabilmektedir (Kumar, 2017).

Gerek öğretmen yetiştirme uygulamalarında gerekse öğretmenlik mesleğinin çalışma koşullarında sürekli değişiklikler olmaktadır (Sütçü & Oral, 2021). Bu nedenle öğretmen olmak için öğrenim gören olan, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını belirlemeye ilişkin güncel çalışmanın olması faydalı olacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, yaşadıkları şehirlere ve öğrenim gördükleri programlara göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları araştırılmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, yaşadıkları şehirlere ve öğrenim gördükleri programlara göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını incelemektir.

1. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde değişmekte midir?
2. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları yaşadıkları şehirlere göre anlamlı bir şekilde değişmekte midir?
3. Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri öğretmenlik programlarına göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları nasıl değişmektedir?
4. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları, aşağıdaki boyutlarda nasıl değiştirmektedir?
 - a) Öğretmenlik Mesleğinde Kendine Güven Boyutu
 - b) Öğretmenlik Mesleğini Sevme Boyutu
 - c) Öğretmenlik Mesleğini Sevmeme Boyutu
 - d) Mesleki Gelişim Boyutu
 - e) Öğretmenlik Mesleğine Duyulan Saygı Boyutu

2.YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları; cinsiyet, yaşadıkları şehir, öğrenim gördükleri programlar, öğretmenlik mesleğinde kendine güven alt boyutu, öğretmenlik mesleğini sevme alt boyutu, öğretmenlik mesleğine duyulan saygı alt boyutuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı ilişkisel tarama modelikullanılarak incelenmiştir. İlişkisel tarama modeli, çok sayıda değişkenlerin arasındaki değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi sağlayan modeldir (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini, farklı şehirlerde, on sekiz farklı programda öğrenim görmekte olan 200 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, “Kişisel Bilgi Formu” ve “Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte bir tane açık uçlu olmak üzere toplamda 35 madde bulunmaktadır.

Kişisel bilgi formu: Bu formda, öğretmen adaylarının; cinsiyetlerine, yaşadıkları şehirlere ve öğrenim gördükleri programlara ilişkin sorular yer almaktadır.

Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ölçeği: Bu çalışmada, Üstüner (2006) tarafından geliştirilmiş olan “Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. 5’li Likert tipi şeklinde hazırlanan ölçekte yer alan derecelendirme ifadeleri “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum”, “Tamamen Katılıyorum” şeklindedir. Bu derecelendirme ifadeleri olumlu maddeler için sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5 şeklinde, olumsuz maddeler ise 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde puanlanmıştır. Ölçek, çalışmanın yazarları tarafından hazırlanmış bir tane açık uçlu soru olmak üzere toplam 35 maddeden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği’nden elde edilen veriler, SPSS 11.0 paket kullanılarak analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemi ile İlgili Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde değişmekte midir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu problemle ilgi olarak elde edilen veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

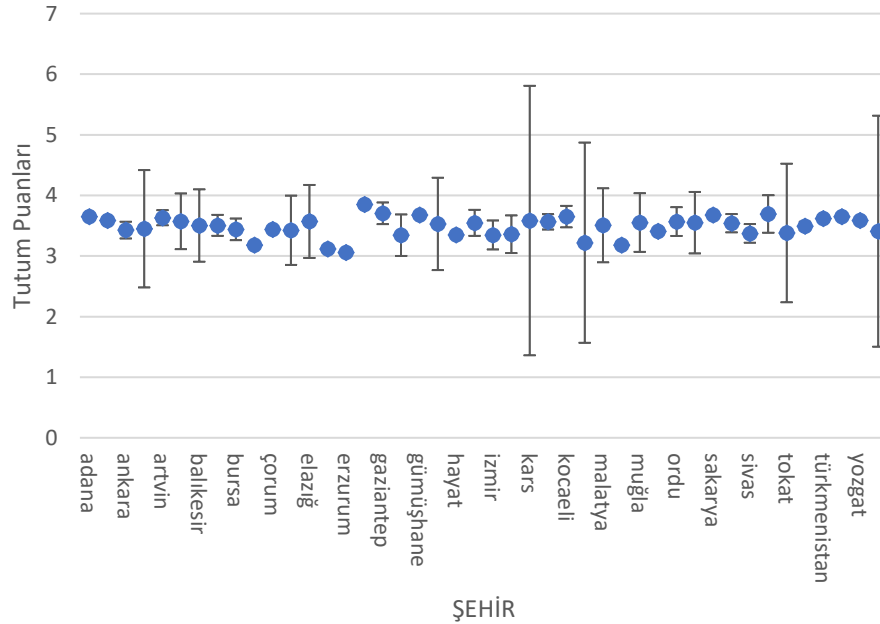
Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	3,4587	,27843	-1,191	,235
Kadın	148	3,5040	,21910	-1,062	,291

Tablo 1 incelendiğinde öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasında anlamlı farkın olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bu durum, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının cinsiyete göre değişmediğini göstermektedir. Kadın öğretmen adaylarının tutum puanları ($\bar{x} = 3,5040$) ile erkek öğretmen adaylarının tutum puanlarının ($\bar{x} = 3,4587$) anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi ile İlgili Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları yaşadıkları şehirlere göre anlamlı bir şekilde değişmekte midir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu problemle ilgi olarak elde edilen veriler aşağıdaki bar grafiğinde sunulmuştur.

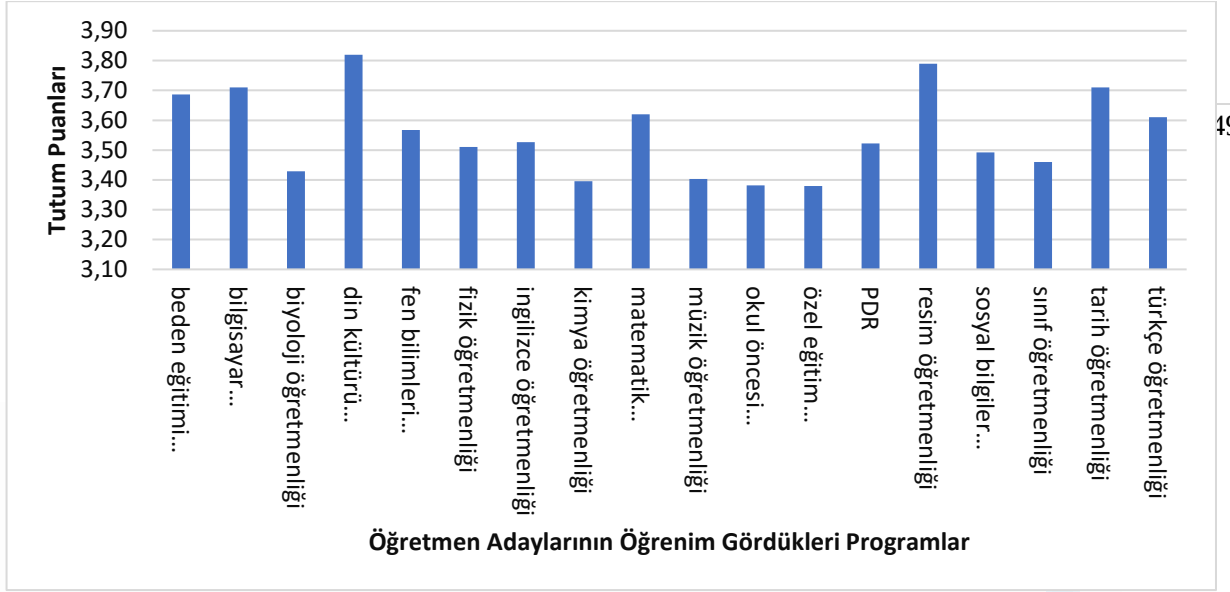
Grafik 1: Öğretmen Adaylarının Yaşadığı Şehirlere Göre Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları

Bar grafiği incelendiğinde, öğretmen adaylarının yaşadığı şehirlere göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarında çok fazla bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi ile İlgili Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri öğretmenlik programlarına göre öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları nasıl değişmektedir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu problemle ilgi olarak elde edilen veriler aşağıdaki sütun grafiğinde sunulmuştur.

Grafik 2: Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Programlarına Göre Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları

493

Sütun grafiği incelendiğinde, öğretmen adaylarının okuduğu bölümlerle, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Ancak öğretmen adaylarının tutumları ve okunan bölümler arasında bir sınıflama yapıldığında, tutum puanı en düşük olan bölümün Özel Eğitim Öğretmenliği, tutum puanı en yüksek olan bölümün ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği olduğu görülmektedir.

3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi ile İlgili Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları; öğretmenlik mesleğinde kendine güven alt boyutu, öğretmenlik mesleğini sevmeye alt boyutu, öğretmenlik mesleğini sevmeme alt boyutu, mesleki gelişim alt boyutu ve öğretmenlik mesleğine duyulan saygı alt boyutlarında öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları nasıl değişmektedir?” şeklinde belirlenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 2: Kadın ve Erkek Öğretmen Adaylarının Tutum Puanlarının Öğretmenlik Mesleğinde Kendine Güven Alt Boyutuna İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	3,7582	,49692	-1,037	,301
Kadın	148	3,8320	,42080	-,957	,341

Tablo 2’de görüldüğü gibi analiz sonucunda t değerinin p düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Öğretmenlik Mesleğinde Kendine Güven Boyutunda erkek ve kadın öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Kadın ve Erkek Öğretmen Adaylarının Tutum Puanlarının Öğretmenlik Mesleğini Sevmeye Alt Boyutuna İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	3,1364	,23438	1,171	,243
Kadın	148	3,0915	,23864	1,181	,241

Tablo 3’de görüldüğü gibi analiz sonucunda t değerinin p düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Öğretmenlik Mesleğini Sevmeye Boyutunda erkek ve kadın öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Kadın ve Erkek Öğretmen Adaylarının Tutum Puanlarının Öğretmenlik Mesleğini Sevmeme Alt Boyutuna İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	3,0160	,23165	-1,600	,111
Kadın	148	3,0833	,27042	-1,720	,088

Tablo 4’de görüldüğü gibi, t değerinin p düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Öğretmenlik Mesleğini Sevmeme Boyutuna erkek ve kadın öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Kadın ve Erkek Öğretmen Adaylarının Tutum Puanlarının Mesleki Gelişim Alt Boyutuna İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	4,1122	,63118	-2,017	,045
Kadın	148	4,3007	,56063	-1,906	,060

Tablo 5’de görüldüğü gibi analiz sonucunda t değerinin p düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Mesleki Gelişim Boyutunda erkek öğrencilerin kız öğrencilerine göre daha olumlu tutum içinde oldukları görülmüştür.

Tablo 6: Kadın ve Erkek Öğretmen Adaylarının Tutum Puanlarının Öğretmenlik Mesleğine Duyulan Saygı Alt Boyutuna İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Erkek	52	3,9423	,90682	-,509	,611
Kadın	148	4,0045	,69876	-,450	,654

Tablo 6’da görüldüğü gibi analiz sonucunda t değerinin p düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Öğretmenlik Mesleğine Duyulan Saygı Boyutuna erkek ve kadın öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular incelendiğinde, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde de benzer sonuçların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Bulut ve Doğar, 2006; Can, 2010; Demirtaş ve ark., 2011; Ekici, 2014; Hacıömeroğlu ve Taşkın, 2010; Kılıç ve Bektaş, 2008; Semerci ve Semerci, 2004; Tanel ve ark., 2007). Cinsiyet ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutum inceleyen çalışmalar, birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Çalışmaların bir bölümünde erkek öğretmen adayların, daha olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Başçıftçı, Yanpar ve Ergül, 2012; Özben, 2010). Çalışmaların büyük bir çoğunluğunda ise, kız öğretmen adayların, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının farklılaştığı, kız öğretmen adayların erkek öğretmen adaylarına oranla daha olumlu bir tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Akkaya, 2009; Yamaner ve Kartal, 2001; Aksoy, 2010; Pektaş ve Kamer, 2011; Pehlivan, 2008; Akpınar ve ark., 2006; Bozdoğan ve ark., 2007; Gürbüz ve Kışoğlu, 2007; Uğurlu ve Polat, 2011; Üstüner ve ark., 2009). Ulaşılan örneklem gruplarının sayısının net bir sonuç için yeterli sayıda olmaması farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir.

Araştırmanın ikinci alt probleminden elde edilen bulgulara göre, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları, yaşadıkları şehirlere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Bu durumun sebebi olarak yaşadığımız ülkede, toplum tarafından öğretmenlik mesleğinin saygın ve sevilen bir meslek olarak görülmesi gösterilebilir.

Araştırmanın üçüncü alt probleminden elde edilen bulgulara göre, öğretmen adaylarının tutumlarının, öğrenim gördükleri öğretmenlik programlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Ancak öğretmen adaylarının tutumları ve okunan bölümler arasında bir sınıflama yapıldığında, tutum puanı en düşük olan bölümün Özel Eğitim Öğretmenliği, tutum puanı en yüksek olan bölümün ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği olduğu görülmektedir. Özel Eğitim Öğretmenliğinin tutum puanının düşük olmasının sebebi olarak, öğretmen adaylarının bu bölümü tercih

ederken KPSS’de atama puanının düşük olması ve atamanın fazla olması, tercih ettikleri ve bölümü okumaya başladıktan sonra zor bir bölüm olduğuna karar vermeleri gösterilebilir (Gök, 2013). Demirtaş ve arkadaşları (2011)’nın, Ocak ve Demirdelen (2008)’in, Çapri ve Çelikkaleli (2008)’nin, Şimşek (2005)’in, Erdem ve diğerleri (2005)’nin ve Eraslan ve Çakıcı (2011)’nin yaptıkları çalışmalarda bu çalışma ile paralellik göstermiş ve öğrenim görülen lisans programı ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutum arasında farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde, öğretmen adaylarının okudukları lisans programlarının, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları üzerinde farklılık oluşturduğu görülmektedir (Ekici, 2014; Üstüner ve arkadaşları, 2009; Bulut, 2009; Aksoy, 2010). Bu durumun sebebi olarak, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri lisans programlarını tercih sebeplerinin istek dışı olması ve kariyer planlarının okudukları bölüm ile uyuşmaması ile alakalı olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgular incelendiğinde, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları; öğretmenlik mesleğinde kendine güven alt boyutu, öğretmenlik mesleğini sevmeme alt boyutu, öğretmenlik mesleğini sevmeme alt boyutu, mesleki gelişim alt boyutu ve öğretmenlik mesleğine duyulan saygı alt boyutlarında farklılaşmadığı görülmüştür. Fakat mesleki gelişim boyutunda erkek öğretmen adayların kız öğretmen adaylara göre daha olumlu tutum içinde oldukları görülmüştür. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini sevmeme alt boyutunda mesleğe yönelik tutumlarının farklılaşmaması durumu, bu çalışmanın öğretmen adayları ile yürütülmüş olması ile açıklanabilmektedir. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini sevmeme durumu, Sütçü ve Oral (2021) tarafından yapılan çalışmada ifade edildiği gibi öğretmen adaylarının bir kuruma atandıktan sonra o kuruma olan bağlılıklarına ve maaşı yeterli bulup bulmama durumlarına göre değişebilmektedir. Çünkü bir mesleğe olan sevgiyi, meslekten elde edinilen ekonomik kazanç belirlemektedir (Sütçü & Oral, 2021). Öğretmenlik mesleğine duyulan saygı alt boyutunda bir farklılaşma olmaması, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini saygın bir meslek olarak görüyor olmaları ve mesleğe yönelik motivasyonlarının yüksek olması ile açıklanabilir. Özder, Konedralı ve Zeki (2010) tarafından yürütülen çalışmada elde edilen veriler incelendiğinde bu çalışmanın bulgularının paralellik gösterdiği görülmüştür.

5. ÖNERİLER

Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının, meslekte başarılı olmalarında önemli etkenlerden biri olduğu düşünüldüğünde öğretmenlik mesleğine yönelik tutumların olumsuz yönde etkileyen unsurların belirlenmesi ve bu unsurların giderilerek tutumların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca öğretmen adaylarının mesleğe yönelik olumlu tutum edinebilmeleri için gelecek kaygılarının olmaması gerekmektedir. Çünkü her öğretmenlik sonunda girilecek olunan KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) sınavından dolayı öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarında azalma olabilmektedir. Bu nedenle KPSS sınavının öğretmen adaylarının sadece ilgili oldukları noktalardan sınava alınmaları ve atanma gibi bir kaygı gütmeyecekleri şekilde sınavlar düzenlenmelidir. Bu araştırma öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumlarına farklı değişkenler açısından belirlemeye yönelik nicel bir araştırmadır. Öğretmenlerin mesleklerine yönelik tutumlarını daha ayrıntılı bir şekilde belirlemek için nitel ya da karma yöntemlerin kullanıldığı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, N. (2009). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.25, S.35-42.
- Akpınar, E., Yıldız, E., Ergin, Ö. (2006). “Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları”, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.19, S.56–62.
- Aksoy, M. E. (2010). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.2, S.197-212.
- Başçıftçı, F., Yanpınar, O., Ergül, M. (2011). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği”, *International Educational Technology Conference “Ietc”*, 25-27 Mayıs 2011, İstanbul. [Http://Www.Iet-C.Net/Publications/Ietc2011-2.Pdf](http://Www.Iet-C.Net/Publications/Ietc2011-2.Pdf).
- Becker, G. (2001). *Unterricht Planen Handlungsorientierte Didaktik*. Weinheimund Basel: Beltz Paedagogik.

- Bozdoğan, A. E., Aydın, D., Yıldırım, K. (2007). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, Ahi Evran Üniversitesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad)*, S.8(2), S.83-97.
- Bulut, İ. (2009). “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi”, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.14, S.13-24.
- Bulut, H., & Doğan, Ç. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutumlarının İncelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 13-27.
- Camadan, F., ve Duysak, A. (2010). Farklı programlardaki öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması: Rize Üniversitesi örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 30-42.
- Can, Ş. (2010). “Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24.
- Çuhadar, C. H. (2016). Müzik ve Müzik Eğitimi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 217-230.
- Demirtaş, H., Cömert, M., Özer, N. (2011). “Öğretmen Adaylarının Özyeterlilik İnançları Ve Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, *Eğitim Ve Bilim*. S.36(159).
- Durmuşoğlu, M. C., Yanık, C., ve Akkoyunlu, B. (2009). Türk ve Azeri öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36 (36), 76-86.
- Ekici, F. Y. (2014). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Örneği)*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 1307-9581.
- Erdem, A. R., Gezer, K., Çokadar, H. (2005). “Ortaöğretim Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. 28-30 Eylül, Kongre Kitabı I. Cilt, 471-477, Denizli.
- Gök, R. (2013). *Kaynaştırma eğitimi öğrencisi bulunan ilköğretim sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklara başa çıkma yöntemleri* (Master'sthesis, Akdeniz Üniversitesi).
- Gürbüz, H., Kışoğlu, M. (2007). “Tezsiz Yüksek Lisans Programına Devam Eden Fen-Edebiyat Ve Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları (Atatürk Üniversitesi Örneği)”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.9(2), S.71-83.
- Gürses, A., Doğan, Ç., Özkan, E., Açıkyıldız, M., Bayrak, R. ve Yalçın, M. (2005) “Alan Öğretmeni Yetiştirmede Tezsiz Yüksek Lisans Eğitiminin Sonuçlarının Değerlendirilmesi”. S.D.Ü. Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 9, SS. 1-10.
- Hacıömeroğlu, G. Ve Taşkın, Ç. Ş. (2010). “Fen Bilgisi Öğretmenliği Ve Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.11 (1), S.77-90.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel araştırma yöntemi (22. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, D. Ve Bektaş, F. (2008). “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.18, S.15-25.
- Kumar, R. V. (2017). Attitude of postgraduate student towards the teaching profession. *MIER Journal of Educational Studies, Trends and Practices*, 6(2), 193- 203.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı-Kuramlar Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ocak, G., Demirdelen, C. (2008). “Eğitim Fakültesi Öğrencileri İle Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.10 (2), S.151-171.
- Özdaş, F., Ekinci, F., & Öter, Ö. M. (2018). Eğitim Öğretimin Geliştirilmesinde Öğretmenler Kurulu Kararlarının Etkisi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1041-1058.
- Özder, H., Konedralı, G., & Zeki, C. P. (2010). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Educational Administration: Theory and Practice*, 16(2), 253-275.

- Pancholi, A., and Bharwad, A. B. J. (2015). Student-teachers' attitude toward teaching profession. *International Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 3(8), 40-43.
- Pehlivan, K. B. (2008). "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sosyo-Kültürel Özellikleri Ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Çalışma", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.4 (2), S.151-168.
- Pektaş, M. Ve Kamer, T. (2011). "Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.9 (4), S.892-850.
- Seferoğlu, S.S. (2004). "Öğretmen adaylarının öğretmenliğe yönelik tutumları." XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı. S: 413-423.
- Semerci, N., Semerci, Ç.(2004). "Türkiye'de Öğretmenlik Tutumları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.14(1), S.137-146.
- Sütçü, N. D., & Oral, B. (2021). Öğretmenlerin Mesleklerine Yönelik Tutumlarını Yordayan Değişkenlerin CHAID Analizi ile İncelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(2), 799-825.
- Tanel, R., Şengören, K. S., Tanel, Z. (2007). "Fizik Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.2(22).
- Temizkan, M. (2008). "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.6(3).
- Uğurlu, C. T., Polat, S. (2011). "Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (1), 68-74.
- Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Educational Administration: Theory and Practice*(45), 109-127.
- Üstüner, M., Demirtas, H. Ve Cömert, M.(2009). "The Attitudes of Prospective Teachers towards The Profession of Teaching (The Case Of İnönü, Faculty Of Education)", *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, S.34(151).
- Varış, Fatma. (1986)., Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:53.
- Yamaner, F., Kartal, A. (2001). "İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi Ve Spor Bölümü'nde Okuyan Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları", *Atatürk Üniversitesi, Besyo Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, S.1 (4), S.121-132.
- Zarzulawmi, W. (2019). Attitude of secondary school teacher of aizawl district toward teaching profession. Unpublished master dissertation, University of Mizoram, Tanhril.

Presentation ID / Sunum No: 148

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

Technology Integrated Language Learning: A Review of Literature On Good Practices

| 498

**Researcher İzel Çorak¹, Researcher Arda Karakaya¹, Researcher Hilal Ceren Gülak¹,
Researcher Baran Alpaslan¹, Researcher Yiğit Can Sarıkaya¹, Researcher Ferhat Bilkin¹**
¹İzmir Demokrasi Üniversitesi

*Corresponding author: İzel Çorak

Abstract: This paper aims to present the theoretical framework for technology-integrated language learning based on contemporary approaches within the scope of the use of smartphones, customized learning, robot-assisted language learning (RALL), and do-it-yourself (DIY) methods. Accordingly, a literature review is conducted to emphasize more student-centered contemporary approaches, and to reflect the importance of technology integration in language learning. The common phenomenon in these approaches is based on practical learning by taking students' differing interests and needs into consideration in a fast-paced and student-friendly environment, which is regarded as an interactive learning style. Learners have a better chance of improving both their foreign language and individual learning skills when learning is strengthened with technology in language classrooms. After examining the background of these approaches, this paper sheds light on good practices in order to be conducted in language classrooms.

Keywords: Technology-Integrated Language Learning, Rall, Diy

1. Introduction

The twenty-first century has seen the integration of technology into almost every aspect of life. In the past two decades, technology has been affecting the way how people sustain their lives. Technology has been integrated into human life (Solak & Erdem, 2015) via computers, mobile devices, social media platforms, etc. The big role of technology in our lives has led to changes in many fields. The integration of technology leads to numerous innovations and transformations in the social, cultural, educational, and economic areas. Thus, it can be said that “changing” is the only reality that does not change in the 21st century when technology integration is incorporated into all areas of life (Polat Demir & Kutlu, 2016). Also, Franklin (2007) stated that “technology will continue to become more ubiquitous in society and continue to have consequences for schools and society”.

One of the most significant fields where this change is taking place as a result of technological integration is education. With the advent of technology, current trends and approaches in language teaching are continuing to emerge. Prensky (2001) has identified today's students as digital natives and has stated that the new generation grows up with technology from an early age, therefore; students are natural speakers of the technological language. For this reason, in today's conditions, the use of technological tools in the teaching-learning process has become a necessity, not a choice, in order to provide students with better learning opportunities (Aduwa-Ogiegbaen, 2009; Okojie, Olinzock, Okojie-Boulder, 2006). Herein, the use of technological tools takes place especially in language classrooms where learners are engaged in the target language. Today, many teachers benefit from technology integration in their classrooms to provide effective learning. Thanks to today's changing trends, teachers strictly avoid being at the center as opposed to the times when Grammar Translation Method was commonly used. Weimer (2002) gives high importance to the idea that the student-centered classroom is to promote learning. In the light of all this, this paper specifically highlights some good methods and approaches integrating technology and their practices supporting student-centered language learning.

Elaborating The Use of Smartphones

The advent of smartphones has paved the way for dramatic changes in people's daily lives and transformed them into 'walking computers'. Rodriguez et al. (2013) maintain that learning has exceeded conventional classrooms and broadened its horizon: it is now possible to learn at home. They further assert that smartphone learning plays an important role in learners' controlling their free time and turning it into an advantage. As smartphones render free time into an efficient learning course, learners regard them as interesting and attractive materials. Moreover, Kukulska and Hulme (2009:14) clarify the reason why mobile technology is so gripping, by stating that "it has an affinity with movement between indoors and outdoors, across formal and informal settings, allowing learners to lead at least some of the way". In other words, smartphone use in learning is of great benefit in terms of promoting independent learning. As M Kurtz (2012) claims smartphones provide several ways for learners to learn on their own and teach themselves in their own way. Furthermore, he states that smartphones give access to different platforms and applications for learnings in demand like language learning.

499

In today's world, language learners learn a language without the time and place limitations by using online resources according to their convenience and needs, which means independent learning. Using smartphones, they have got lots of options to enhance their skills in a language. For example; "HelloTalk", which started out with the slogan "The best way to learn a language is speaking that language" enables learners to converse with native speakers of a target language. In addition to that speaking application, some podcasts on "Youtube" and "Spotify" are great alternatives for learners who are focused on listening proficiency. Besides; "Duolingo", which provides games in an entertaining environment, enables learners to develop their speaking, listening, and reading skills. Apart from these, it serves basic games which emphasize grammar and vocabulary learning. That is to say, it is very likely for language learners to find varied options for their learning processes thanks to the use of smartphones.

Customized Learning

Customized learning is a term that can be used interchangeably with other terms such as personalized learning and individualized learning. According to the U.S. Department of Education (2010), "personalized learning involves customizing the learning pace to individual learners (individualization), tailoring instructional methods, and personalizing learning content". Therefore, these terms are used interchangeably in this section. In the literature, the articles conducted under the term "personalized" appear the most when previous studies are examined. Shemshack and Spector (2020) explained that due to the increased use of technology in education, the term "personalized learning" began to receive increasing attention in research.

Basically, the concept of personalized learning is learner-centered. In the 2017 National Education Technology Plan for the United States, personalized learning is described as "instruction in which the pace of learning and the instructional strategy are customized for each learner's needs". According to Lee et al. (2018), customized learning supports learners' different needs and the development of each learner's potential. Shemshack and Spector (2020) identify personalized learning as taking into account students' needs, interests, motivation, and readiness, and adapting to their progress by placing the learner at the center of the learning process.

How to conduct in language classes?

Learners' differing needs and characteristics change the necessary instructional strategies and instructional content. In such a crowded and varying environment, the best way to harmonize diversity is to integrate technology. Patel (2013) argues that technology offers some alternatives as it makes teaching more enjoyable and productive. Sharma et al. (2017) suggest that both students and educators will need to use a variety of technology skills, social networks, and other virtual engagement tools, as well as new pedagogical methods. Ahmadi (2018) concluded that by integrating computer technology, language classes can become engaging environments with meaningful tasks where students are in charge of their own learning. Shemshack and Spector (2020) highlight that "an efficient personalized learning approach can increase learners' motivation and engagement in learning activities", thereby leading to improved learning results. Similarly, Basham et al. (2016) emphasize students' self-regulation is essential in personalized learning environments. In a national survey conducted by EdWeek Research Center, 97% of school principles are found to be using digital technologies to personalize learning in

some fashion. Although research showing personalized learning as an effective approach for achieving student learning is incomplete at best, it is predicted that personalized learning brings success not only in the classroom environment but also out of the classroom.

Robot-Assisted Language Learning

The rapid advancement of information and communication technologies is forcing educators to stay up with the sweeping changes in our digital world. According to Han (2012), some classes currently employ robots and they are attracting a growing amount of attention. Similar to how personal computers were first created, modern robots are created for specific reasons. Robots are typically employed in two main topic areas: non-technical education and technical education such as robotics and computer science as well as languages.

Designing and development of robot-assisted language learning date back to approximately 2004, conspicuously in Japan, Taiwan, and Korea in which the English language is taught as a foreign language. Robots offer a social and physical embodiment of the idea of teaching and the use of robots has several advantages, particularly in language learning. Robot-assisted language learning (RALL henceforth) has received a lot of attention thanks to its benefits in language training. They include features like the ability of the robot to repeat verbal behavior without growing tired unlike a human instructor, the capability of remote instruction, and the possibility that students may not be as reluctant to speak to robots in foreign languages as they might be if the instructor were a human. Other significant benefits of RALL over online or traditional language learning are the robot's ability to essentially incorporate play as part of the learning process without the students getting distracted and the use of technologies like RFID (radio-frequency-identification) tags to follow each student's progress. RALL has made significant strides and research has mostly concentrated on employing robots to teach English as a second language (Mubin, O., Shahid, S., & Bartneck, C., 2013).

Although RALL comes with huge support to classrooms in language learning, educators are concerned that allowing technology to be used for teaching will result in machines taking over the teaching job. Yet, today's technology does not help to make this happen. Knowing that, some teachers highly benefit from the use of RALL in their classrooms across the world. The first countries to use instructional robots were Canada, Taiwan, South Korea, Japan, and the United States. For instance, there are over 1500 robots used for playing activities and attitude training in Korea as Aidinlou et al. (2014) stated in their article. As Han (2012) stated, numerous studies have found promising results in terms of RALL's educational effectiveness.

Do-It-Yourself

Students can develop their own concepts, learning styles based on their needs, and they can find their own way of expressing themselves with their personal interest in the subject with the help of the Do-It-Yourself (DIY henceforth) approach in the learning process (Allen, 2012). DIY requires students' creativity when they are involved in dealing with tasks. Also, DIY has to be done properly in order to be effective in teaching. Students should be ready and interested in the process and there must be clear learning goals followed by the proper tools and instructions along the way to support them. Jamieson (2014, p. 88) explains the DIY approach as requiring lots of principles and it can be challenging from time to time since the DIY approach also requires access to a wide range of materials.

In the DIY culture, experimentation is valued highly, and risk-taking and playful interaction are strongly encouraged. This creative educational approach has been warmly received (Sharples, 2013, p. 33). Also, the creative side of learning expands with the help of growing technology while giving students opportunities to create their own learning ways and methods in a DIY learning style. According to Wolf and Mc Quitty (2011, p. 78), DIY is a practice where students create, alter or fix problems or objects without straightforward assistance from professionals or teachers. Students experience how to learn on their own without the help of anyone but themselves. In addition, Andrew (2018, p.40) points out that while there are risks to consider before starting a DIY project, there are also some benefits, which point out improving students' critical thinking skills and expanding their creative aspect of learning. In conclusion, students take roles and responsibility in their learning while improving their skills, learning

new subjects, and most importantly involving in their learning process which means learning how to really learn.

Limitations

Current approaches and methods mentioned above in language learning are estimated to be effective in classes since all these alternatives to language learning need technology. However, there may be limitations regarding the integration of technology. One problem may result from lacking accessibility. Not every school has access to robots to bring into a classroom environment. Similarly, there are still students who do not have proper smartphones and internet connection. Another problem might be teachers' insufficient knowledge of technology. Lacking knowledge about information technologies may leave teachers behind technology. Furthermore, student-centered methods are hard to encourage in the mean of children's attention span and their cognitive knowledge and capacity. This is a limitation based on the teacher's capability of giving the instructions properly and being creative for some approaches such as Do-It-Yourself (DIY) and Robot-Assisted Learning (RALL).

Recommendations for Further Use

- The problem of accessibility is the most common one when we look at the percentages of poorly-funded schools across the world. It will create a big barrier against technology integration into the classes. In order to solve the problem of accessibility, first of all, we should create policies to support it and there should be a common funding pool for spreading it to all schools equally and using the funds step-by-step in technology integration.
- Another limitation of this topic is that teachers are insufficient at technology usage and lack creativity in order to use the methods. Educating teachers not only on technology usage but also on improving their critical thinking skills for the creativity part will be significant progress in solving the problem. As a result of this teacher training, teachers can integrate technology confidently in their classrooms, and also they will prepare course materials and apply them more effectively to students' needs and levels.

Conclusion

This paper presents a literature review on good practices of some approaches for language classes that highlight the significance of integrating technology. Although the relationship between education and technology goes back many years, their collaboration was established especially in the twenty-first century. As technology has become one of the biggest parts of our lives, technology's growing impact on the education field is inevitable. As mentioned, smartphone invention has created dramatic changes in people's way of experiencing work, social, and of course educational lives. Its applications through learning and language learning are being used by people across the world. However integrating technology into education is not an easy process, there are some limitations along the way. Overcoming these problems is based on the teacher and the improvement of new technology within the next few years. Approaches that are mentioned in the article are thought to be effective and still improving day by day with the help of technology and technological improvements. In the light of all these approaches, teachers should consider integrating technology into their lessons to increase student achievement and make learning permanent by means of life-long learning. To sum up, technology has a big impact on our lives in every aspect including education. It comes with risks but with the correct integration of technology and well-educated teachers, using technology in education will come with more benefits than risks such as an increase in student achievement, life-long learning, and self (autonomous) learning.

References

- Ahmadi, D., & Reza, M. (2018). The use of technology in English language learning: A literature review. *International Journal of Research in English Education*, 3(2), 115-125.
- Aidinlou, N. A., Alemi, M., Farjami, F., & Makhdoumi, M. (2014). Applications of robot assisted language learning (RALL) in language learning and teaching. *International Journal of Language and Linguistics*, 2(3-1), 12-20.
- Basham, J. D., Hall, T. E., Carter Jr, R. A., & Stahl, W. M. (2016). An operationalized understanding of personalized learning. *Journal of Special Education Technology*, 31(3), 126-136.
- Bates, A.W., Poole, G. (2003). Effective Teaching with Technology in Higher Education: Foundations for Success. ERIC
- Becker, H. J. (2000). Findings from the teaching, learning, and computing survey: Is Larry Cuban right? Education Policy Analysis Archives, 8(51).
- Benefits of Do-It Yourself Learning | TheHigherEducationReview. (n.d.). <https://others.thehighereducationreview.com/news/benefits-of-doit-yourself-learning-nid-1540.html>
- Kukulska-Hulme, A. (2009). Will mobile learning change language learning? *ReCALL*, 21(2), 157-165.
- Chang, C. W., Lee, J. H., Chao, P. Y., Wang, C. Y., & Chen, G. D. (2010). Exploring the possibility of using humanoid robots as instructional tools for teaching a second language in primary school. *Journal of Educational Technology & Society*, 13(2), 13-24.
- Demir, B. P., & Kutlu, Ö. (2016). The Effect of Electronic Portfolio Applications on 6th Graders' Research Skills. *Education & Science/Egitim ve Bilim*, 41(188).
- Franklin, C.A., & Bolick, C.M. (2007). Technology Integration: A Review of the Literature. In *society for information technology & teacher education international conference* (pp. 1482-1488). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Godwin-Jones, R. (2011). Mobile apps for language learning. *Language learning & technology*, 15(2), 2-11.
- Grant, P. & Basye, D. (2014) *Personalized Learning: A Guide for Engaging Students with Technology*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
- Han, J. (2010). Robot-aided learning and r-learning services. In *Human-robot interaction* (p. 288). Rijeka, Croatia: InTech.
- Han, J. (2012). Robot assisted language learning. *Language Learning & Technology*, 16(3), 1-9.
- Kanda, T., Hirano, T., Eaton, D., & Ishiguro, H. (2004). Interactive robots as social partners and peer tutors for children: A field trial. *Human-Computer Interaction*, 19(1-2), 61-84.
- Kukulska-Hulme, A. (2009). Will mobile learning change language learning? *ReCALL*, 21(2), 157-165.
- Kurtz, Lindsey M., "Learning from twenty-first century second language learners: A case study in smartphone use of language learners" (2012).
- Patel, C. (2013). Use of multimedia technology in teaching and learning communication skill: An analysis. *International Journal of Advancements in Research & Technology*, 2(7), 116-123.
- Prensky, M. (2005). Digital natives, digital immigrants. *Gifted*, (135), 29-31.
- Randall, N. (2020). A survey of robot-assisted language learning (RALL). *ACM Transactions on Human-Robot Interaction*, 9(1), 1-36.
- Rodriguez-Arancón P, Arús J & Calle C 2013. The use of current mobile learning applications in EFL. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 103:1189-1196. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.10.446

Sharma, S. K., Palvia, S. C. J., & Kumar, K. (2017). Changing the landscape of higher education: From standardized learning to customized learning. *Journal of Information Technology Case and Application Research*, 19(2), 75-80.

Shemshack, A., & Spector, J. M. (2020). A systematic literature review of personalized learning terms. *Smart Learning Environments*, 7(1), 1-20.

Solak, E., & Erdem, G. (2015). A content analysis of virtual reality studies in foreign language education. *Participatory Educational Research*, 2(5), 21-26.

Ulaywi, R. K., & Al-Sadiq, I. J. A. (2022). DIY Learning. *Imam Jaafar Al-Sadiq University journal of Human and social sciences*, (4).

Weimer, M. (2002). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Presentation ID / Sunum No: 169

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

The Underpinnings of Multilingualism and Translanguaging in Language Classrooms

| 504

Researcher Ömer Bedirhan Ertürk¹, Researcher Çağla Furtuna¹, Researcher Ezgi Yıldız¹,
Researcher Yusufcan Arslan¹, Researcher Mert Sergey Soyubelli¹
¹İzmir Demokrasi Üniversitesi

*Corresponding author: Ömer Bedirhan Ertürk

Abstract: The use of multiple languages, either by a single speaker or a group of speakers is referred to multilingualism. In the population of the globe, multilingual speakers are thought to outweigh monolingual speakers. Since it is confirmed that individuals thinking in more than one language are more adept at multitasking than monolinguals. In that, there are many benefits of being a multilingual, some of which are linguistic and some of which include the improvement of intergroup communication. Besides, as a nascent concept, translanguaging emphasizes the value of bilingualism. It implies that both L1 and L2 may be utilized successfully in a classroom setting, which could be beneficial for language acquisition in turn. Teachers, however, frequently criticize translanguaging-based methods as being overly naive and idealistic noting that translanguaging has little impact on the students' real language proficiency. Thus, there are divergent views expressed on translanguaging among teachers and students. With these in mind, this paper scrutinizes the underpinnings of translanguaging in specific, and multilingualism in general for reporting their possible contributions to language classrooms.

Keywords: Multilingualism, Translanguaging, Bilingualism, Multilingual Education, Multitasking, Dil Eğitimi

A. Introduction: What is Translanguaging?

Translanguaging is a relatively recent concept in terms of language. It actually just became popular in the past two decades as a method to combat the notion that the human brain processes languages differently, which is popular among monolinguals, especially in the global west. Translanguaging can be used to explain how bilinguals use their linguistic resources to make sense of and engage with the world around them, or it can be used to describe the educational practice of using more than one language in a classroom session. In contrast to many earlier approaches to bilingual education that attempted to split languages by class, time of day, or day of the week, Cen Williams coined the phrase to characterize the practice of utilizing two languages in the same session. Additionally, Vogel and Garcia argued that translanguaging theory proposes that bilinguals and multilingual speakers choose and use their languages from a unitary linguistic repertoire rather than having two or more autonomous language systems, as was previously thought when scholars described bilingual or multilingual speakers. However, decades later, published studies by Ofelia Garca and others, among other factors, contributed to the term's and the linked concept's increased popularity. Many scholars have used the word during the next decades to refer to the usage of many languages simultaneously. The field of language teaching is one of its most popular applications. Teaching people to become bilingual or multilingual by using two or more languages is known as translanguaging in the classroom. Contrary to the majority of second-language instruction, which teaches one language while excluding all others, this is a change.

Those who contend that translanguaging should redefine the definitions of what "bilingual" and "multilingual" actually imply are the most divided over the word. There has been discussion about the notion that a bilingual is "two monolinguals in one" for many years. The underlying question is whether the brain handles different languages individually or collectively. Advocates of translanguaging contend that because the brain regards all languages equally, it is difficult to distinguish between, for example, Spanish and French in a bilingual speaker of both languages. Although this concept is gaining supporters, it is still not universally acknowledged.

B. Possible Benefits

When investigating the academic benefits of translanguaging for students, the first advantage was shown to be an improvement in multilingual learners' understanding of general education subject. Academic material is difficult for students under the best of conditions, and it becomes far more difficult when it is presented in a language different than the student's native tongue or linguistic variant, according to researchers Washington and Seidenberg. According to the studies summarized below, students could better understand and interact with the material in the classroom when natural and purposeful translanguaging strategies were used.

In order to understand how four multilingual students naturally employ their language resources to make sense of the subject-matter courses, researchers Daniel and Pacheco studied them. How do multilingual students employ LOTEs (languages other than English) to facilitate meaning making was one of the questions they posed to direct their study. According to their research, multilingual students employ a variety of techniques that draw on all of the languages they are fluent in. One student would record notes in her original tongue and then translate them into GAE, as an example. When a different student was having trouble with the material, they would seek their peers for help in their own language. During other periods of the observation, researchers Daniel and Pacheco discovered that students shared linguistic knowledge with one another to co-construct and negotiate meaning. The study's final remarks underlined the need for instructors to start using translanguaging pedagogies that promote the development of all of their pupils' linguistic resources. The findings demonstrated that multilingual students naturally utilised their complete language repertoire flexibly to interpret the content even when translanguaging exercises were not incorporated into the class.

In conclusion, in order for kids to succeed in their communities and at school, teachers must be knowledgeable of and respectful of the student's native language(s). In order to assist kids access challenging material, boost GAE competence, and succeed academically, these instructors found it essential to recognize that emerging bilinguals have their own unique language repertoire. According to the research, students already utilize translanguaging in their daily lives. This fact can be taken advantage of by designing activities and employing teaching methods that promote translanguaging in order to enhance student learning.

C. Possible Disadvantages

The risk that utilizing foreign languages in the classroom can have unintended consequences is shown by this first pedagogical problem. The worry of isolating pupils stemmed in part from family worries. A parent could gripe that "her kid was the only foreigner in the group and did not comprehend a word of what other kids were saying" since the instructor permitted other languages at break time.

When faced with foreign languages, teachers as well as pupils may feel isolated. For instance, a teacher related an event in which a student called another teacher at the school a whore in Polish. Such occurrences, he said, make teachers more wary of multilingualism. In response to this occurrence, one instructor said that politeness rather than translanguaging and languages was at fault because, "at the end of the day, it's all about being caring and that's it, and as long as you drill it in, there is no need for particular laws concerning languages."

Another educator said that the presence of other languages in the classroom makes it difficult for educators to monitor pupils' progress. In the interviews, this concern was repeatedly brought up, most commonly by instructors. When professors are unaware of what their pupils are talking about in class, several of them have spoken of feeling uncomfortable. Some academics responded to this idea by asserting that because students are still only teens, teachers just cannot always understand what they are talking about, even when they only use academic language.

D. Difference Between Translanguaging and Code-Switching

1. Code-Switching

Code-switching is the switching of languages during a given communication event, such as a conversation, email exchange, or even signals like the ones mentioned above. According to linguistics research, the alternation often takes place at particular periods in the communication episode and is controlled by both grammatical and interactional norms. The identification of the languages involved serves as the usual starting point for any analysis of code-switching. From there, the analysis typically

moves on to a structural or functional analysis of the process of integrating various grammatical systems into a single coherent unit and the nonlinguistic purposes that switching from one language to another at a specific point might serve.

Code-Switching is a concept that has been used in academic discourse for many years; it is well known as a linguistic notion and has been examined by several academics from a variety of angles. Numerous books, journal special issues, countless papers, and international conferences are devoted to the study of code-switching, thus some individuals feel especially precious when another idea appears and seems determined to dominate the discourse space. So, the first thing I usually tell folks is that Code-Switching is not at all meant to be replaced by translanguaging. They are two extremely distinct theoretical and analytical ideas with quite different historical backgrounds.

2. Translanguaging

While is a process of meaning- and sense-making, it is not an object or a thing-in-itself to identify and analyze. Therefore, the analytical focus is on how the language user uses various linguistic, cognitive, and semiotic resources to create sense and to provide meaning to their language. Only when the user consciously manipulates the language do the identities of the distinct languages in structural and/or sociopolitical terms become meaningful. Additionally, language is characterized by translanguaging as a multilingual, multimodal, and multisensory resource for sense and meaning-making. By doing thus, it aims to push against barriers such as those between named languages, those between linguistic, paralinguistic, and non-linguistic forms of communication, as well as those between language and other aspects of human cognition. Language in the traditional sense of speech and writing is just one of many tools that individuals utilize for everyday communication to create meaning and make sense of the world.

3. Comparison

Many scholars now acknowledge that code-switching occurs often in multilingual environments, and not just because one party lacks proficiency in another language, but also for a variety of communication purposes. For instance, it appears that multilingual speakers alter their language codes to create multilingual/multicultural identities among themselves, complete mentally taxing activities, or properly communicate the desired notion. Code-switching also serves an interpersonal and social purpose; multilingual speakers constantly observe and make an effort to adapt to the language usage of their interlocutors. The benefits of code-switching in language courses have been studied in recent study on multilingualism, as suggested by the aforementioned functions. Code-switching is thus occasionally used by language curriculum designers and teachers in contemporary multilingual environments to support linguistic behaviors that multilingual speakers are involved in.

E. Final Conclusion

Although translanguaging is a fairly new term/method, it has a lot to offer. In order to apply it the right way, more time, work and experience is needed. Applying it the right way has a true potential to better the process of language learning, especially for multi-lingual learners. To overcome the challenges of this method, many try-and-fail methods and already known disadvantages must be analyzed and solutions must be offered. Limiting the use of translanguaging just a little bit, may help fixing the possible isolation of students and teachers, as well as misunderstandings caused by using multiple languages in the classroom, in a great extend.

References

- Babbel.com. (n.d.). What Is Translanguaging, And How Is The Concept Being Used? Babbel Magazine. <https://www.babbel.com/en/magazine/what-is-translanguaging>
- Hillcrest, D. (n.d.). Academic benefit of translanguaging – MinneTESOL Journal. <https://minnetesoljournal.org/journal-archive/mtj-2021-2/academic-benefit-of-translanguaging/>
- International Journal of Multilingualism list of issues. (n.d.). Taylor & Francis. <https://www.tandfonline.com/loi/rmjm20>
- Park, M. S. (2013). Code-switching and Translanguaging: Potential Functions in Multilingual Classrooms. *Studies in Applied Linguistics and TESOL*, 13(2), 50–52. <https://doi.org/10.7916/d8hh6jpbq>

Presentation ID / Sunum No: 125

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-7492-739X

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Becerileri Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi ve Bilime Katkısının İncelenmesi*

| 507

Araştırmacı Şeyma Nur Canbolat¹, Prof. Dr. Ahmet Işık²

¹ Gürgenli Ortaokulu Matematik Öğretmeni, Sason/Batman, seymanurozturk93@gmail.com

² Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Eğitimi Ana Bilim dalı, isikahmet@kku.edu.tr

*Corresponding author: Şeyma Nur Canbolat

Özet: Problem kurma becerisi son yıllarda değişen yaşam koşullarıyla beraber ortaya çıkan bir kavramdır. İnsanların bu koşullara uyum sağlayabilmesi için problem kurma becerisini kazanması gerekir. Bu yüzden matematik öğretim programlarında yerini almıştır. Öğrenciler problem kurması için cebir bilgisine sahip olmalıdır. Cebirsel bilgi, harflerle denklemler kurabilmeyi ve bunları gündelik yaşama taşımasını sağlar. Bu çalışmanın amacı ise ortaokullarda denklemlerle ilgili problem kurma becerileri üzerine yapılan çalışmaları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak tezler; yayın yılına, üniversiteye, enstitüye, danışmanın unvanına, türüne, araştırma yöntemine, tezlerin çalışıldığı gruba, veri toplama aracına, veri analiz türüne ve amaçlarına göre incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yönteminin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. Verilerin toplanmasında doküman inceleme tekniğinden faydalanılmıştır. Veriler Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “Problem kurma” ve “Denklem” anahtar sözcükleri beraber kullanılarak aratılmıştır. Erişim iznine sahip 23 lisansüstü tez toplanmıştır. Toplanan veriler “Tez İnceleme Formu” kullanılarak içerik analizi ile analiz edilip frekanslarıyla birlikte tablolar halinde gösterilmiştir. Araştırma sonucuna göre son yıllarda bu konuda yapılan tezlerin sayısal olarak artışta olduğu, tezlerin en çok Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlandığı, tür olarak yüksek lisans tezlerinin fazla olduğu, çalışmalarda en çok doçent doktor unvanında danışman bulunduğu, çalışmalarda en fazla karma yöntemin kullanıldığı, sıklıkla çalışılan grubun 7.sınıf öğrencileri olduğu, veri toplama aracı olarak daha çok formların kullanıldığı, veri analizi olarak içerik analizinin çoğunlukta olduğu ve çalışmaların sıklıkla problem kurma becerisini inceleme amacı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Denklem, Problem Kurma, Lisansüstü Tez

Evaluation of Content Analysis of Postgraduate Studies On Problem Posing Skills of Secondary School Students With Equations

Abstract: Problem posing skill is a concept that has emerged with the changing living conditions in recent years. In order for people to adapt to these conditions, they need to gain the ability to pose problems. Therefore, it has taken its place in mathematics teaching programs. Students must have knowledge of algebra to pose problems. Algebraic knowledge enables to establish equations with letters and to carry them into daily life. The purpose of this study is to examine the studies on problem posing skills related to equations in secondary schools. Theses for this purpose; year of publication, university, institute, title of the advisor, type, research method, the group in which the theses were studied, data collection tool, data analysis type and purposes. The research is a descriptive research in which the qualitative research method is used. Document analysis technique was used to collect data. The data were searched in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education by using the keywords "Problem posing" and "Equation" together. 23 postgraduate theses with access permission were collected. The collected data were analyzed by content analysis using the “Thesis Review Form” and presented in tables with their frequencies. According to the results of the research, the number of theses on this subject has increased in recent years, the most of theses are prepared in Eskişehir Osmangazi University, Institute of Educational Sciences, the number of master's theses in terms of type, the number of consultants in the title of associate professor in studies, the most mixed method in studies. It has been seen that the study group is mostly

* Bu çalışma “Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizlerinin Değerlendirilmesi” konulu Yüksek Lisans tezinden hazırlanmıştır.

7th grade students, forms are mostly used as data collection tool, content analysis is the majority as data analysis, and the studies often aim to examine problem posing skills.

Keywords: Equation, Problem Posing, Graduate Thesis

GİRİŞ

Problem kurma matematik eğitiminin önemli bir bileşenidir. Öğrencilerin bilgilere karşı düşüncelerini ve bunları matematiksel problemler olarak düzenlemeyi gerektirir (ÖVEZ & ÇINAR, 2018). Problem kurma, değişim içinde olan toplumun, karşılıklarına çıkan problemleri anlayarak bu problemlerin çözümü için var olan bilgisini değiştirerek yeni bilgiler üretmesini sağlar (TURHAN, 2011).Günümüzde değişen şartlarla beraber insanların problem kurma becerisini kazanması gerekir. Problem kurma becerisi, problem çözme sürecinde probleme farklı bir açıyla bakmayı ve problemi baştan düzenlemeyi sağlar (DEDE & YAMAN, 2005).

Matematik öğretim programlarında öğrencilerin günlük yaşamında ve okul hayatında ihtiyaç duyacağı matematiksel bilgi ve becerileri kazandırmak amaçlanır. Ayrıca öğrencilerin günlük hayatında karşılaşacağı birçok sorunu matematiksel terimleri kullanarak modelleme yapması ve eksik olan problemleri tamamlamasını amaçlar (MEB, 2015). Bundan dolayı problem kurma becerisi matematik öğretim programlarında yerini almıştır (MEB, 2015). Problem kurma içeren bir öğretim programında öğrenciler yaşamları ile matematiği birleştirme olanağı bulur, sınıf içi etkinliklerle düşüncelerini aktarma fırsatı bulup kalıcı öğrenmeler gerçekleştirir (CHANG, 2007). Öğrenciler kendi problemlerini oluştururken sorgulayıcı düşünür, matematiksel bilgilerini yeniler ve farkında olmadığı ifadeleri bularak matematiksel becerilerini geliştirebilir (ÖVEZ & ÇINAR, 2018). Bu bağlamda bakıldığında eleştirel düşünmesini geliştiren bir araç olarak kullanılabilir (LOWRIE, 2002). Problem kurma aynı zamanda öğrencilerin matematikteki bilgi ve becerileri üzerine yorum yaptıran bir değerlendirme aracı olarak kullanılabilir (LİN, 2004). Kavram yanlışlarının ve hatalarının farkına vardırıp matematiğe karşı olan korkularını gidermeye yardımcı olur ve yaratıcılıklarını geliştirir (ÇETİNKAYA & SOYBAŞ, 2018).

Öğrencinin problem kurması için cebir bilgisinin olması gerekir. Cebir, sayı ve sembollerle beraber ilişkileri formüle eden yani denklemlere dönüştüren matematik dalıdır (AKKAYA, 2006). Hayatın birçok noktasında ve akademik alanlarda cebir kullanılmaktadır. Literatürde cebire ait birçok çalışma mevcuttur. Cebir, sayılar ve semboller kullanılarak kavramlar arası ilişkilerin denklemlere dönüştürüldüğü, sembollerin nicelikleri temsil etmekten ziyade hesaplamalarda kullanılabilen matematik dalıdır (Kieran, 1992).Cebir, aritmetiğin genel duruma getirilmiş halidir (VANCE, 1998).Cebire ait bu tanımlamalar cebirin kendi başına bir dil olduğunu ve matematikteki önemini ortaya koyar.

Cebirsel düşünebilen yani harflerin anlamını bilen, değişkenler arası geçişi sağlayabilen öğrencilerin problem kurma sürecinde daha aktif oldukları düşünülmektedir (ÖVEZ & ÇINAR, 2018). Cebir, problem çözme ve problem kurma ile ilişkili olmasından dolayı öğrencilerin problem kurma becerisi ile cebirsel düşünme düzeylerinin bağlantılı olduğu düşünülmektedir (SAYI, 2018). Matematik öğretim programında önemli yer tutan cebir öğretiminin amacı, öğrencilerin cebirsel işlem yeteneğini kazanıp denklem kurabilmelerini ve bunları gündelik yaşamlarına aktarabilmeyi hedefler (ALTUN, 2008). Bu yüzden kavramlar arası ilişkileri fark edebilmek için cebir öğrenirken problem kullanılması önerilir (BAKİ, 2008).Özellikle eşitlik ve denklemlerin anlaşılması, öğrencilerin cebir alanında başarılı olabilmelerine yardımcı olur (Van de Walle, S. Karp, & Bay-Williams, 2012).

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma becerileri üzerine yapılan çalışmaları inceleyip, farklı bakış açılarıyla analizlerini yapıp değerlendirmektir.

Çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

a. Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma becerisine ait yapılmış çalışmaların amacı nedir?

b. Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma becerisine ait yapılmış çalışmaların bilimsel süreçleri nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, denklemler ile ilgili problem kurma becerileri üzerine yapılmış lisansüstü çalışmaların toplanıp incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda doküman inceleme yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntemin temel amacı, araştırılacak konu hakkında içeriğe sahip olan çalışmaların analiz edilmesidir (Yıldırım & Şimsek, 2011). İçerik analizinde, belirli özelliklere bakılarak benzer veriler toplanır ve araştırmacıların anlayacağı şekilde düzenlenir. Bu yöntem, daha önce çalışılmamış konuların ve bilimsel süreçlerin ortaya çıkmasına yardımcı olur.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada verileri toplarken Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında gelişmiş veri tabanında "Denklem" ve "Problem Kurma" anahtar sözcükleriyle tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda toplam 23 lisansüstü tez bulunmuştur. Veriler; tezlerin yapıldığı yıl, çalışmanın yapıldığı enstitü, tür, üniversite, danışmanın unvanı, yöntem, çalışmanın yapıldığı grup, veri toplama araçları ve amaç baz alınarak 23 adet Lisansüstü tezden toplanmıştır

2.3.Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizi yapılırken içerik analizi kullanılmıştır. Toplanan tezlerin incelenmesi için bir "Tez İnceleme Formu" oluşturulmuştur (EK-1). Tezlerdeki veriler MS Office Excel programından yararlanarak tez inceleme formuna kodlanmıştır. Veriler bu kodlamalar üzerinden frekansları ile birlikte tablolar halinde sunulmuştur.

3.BULGULAR

Ortaokul öğrencileriyle denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılan çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda; tezlerin yapıldığı yıla, enstitüye, türe, üniversiteye, danışmanın unvanına, yöntem, çalışmanın yapıldığı gruba, veri toplama araçlarına ve amaca bakılarak kategoriler oluşturulmuştur. Bunlardan elde edilen veriler tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo.1 Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	(f)
2010	2
2011	2
2014	2
2015	1
2017	1
2018	5
2019	3
2020	2
2022	5
TOPLAM	23

Ortaokul öğrencileriyle denklemler konusunda problem kurma üzerine yapılan çalışmaların yılına göre dağılımı tablo 1'de verilmiştir. Verilerden elde edilen sonuçlara göre en fazla çalışma 2018 ve 2022 yıllarında gerçekleşmiştir. Diğer yıllara bakıldığında 2010, 2011, 2014 ve 2020 yıllarında 2, 2015 ve 2017 yıllarında 1 ve 2019 yılında 3'er çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışmaların az da olsa son yıllarda sayısında artış olduğu görülmüştür. Bu verilerin sonuçlarına göre; ortaokul öğrencilerinde denklem ve problem kurma ile ilgili çalışmaların fazla olması beklenmiş fakat fazla tercih edilen bir konu olmadığı görülmüştür.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitü	(f)
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	18
Fen Bilimleri Enstitüsü	2
Sosyal Bilimler Enstitüsü	3
TOPLAM	23

Tablo 2’de ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma becerileri üzerine yapılmış çalışmaların enstitüye göre dağılımı verilmiştir. Bulgulara göre, Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde 18 çalışma, Fen bilimleri Enstitüsü’nde 2 ve Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 3 çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışma sayısının en fazla Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde, en az Fen Bilimleri Enstitüsü’nde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Konuyla ilgili çalışmaların Fen Bilimleri Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde artması gerektiği yönünde bir beklenti oluşmuştur.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı

Araştırma Türü	(f)
Yüksek Lisans	20
Doktora	3
Toplam	24

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların düzeylerine göre dağılımı verilmiştir. Çalışmaların 20 yüksek lisans tezi ve 3 doktora tezinden oluştuğu görülmüştür. Doktora tezinde daha az çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	(f)
Akdeniz Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	1
Cumhuriyet Üniversitesi	1
Çukurova Üniversitesi	1
Dicle Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1
Erciyes Üniversitesi	1
Eskişehir Anadolu Üniversitesi	2
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	3
Gazi Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	1
İstanbul Medeniyet Üniversitesi	1
Kastamonu Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	2
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1
Uludağ Üniversitesi	1
Yıldız Teknik Üniversitesi	1
TOPLAM	23

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların üniversitelere göre dağılımı verilmiştir. En çok çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde yapılmıştır. Tabloda üniversitelerde bu konuyla ilgili çok fazla çalışma olmadığı görülmüştür.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Danışmanın Unvanına Göre Dağılımı

Danışmanın Unvanı	(f)
Öğretim Görevlisi Doktor	8
Doktor Öğretim Üyesi	2
Doçent Doktor	9
Profesör	4
TOPLAM	23

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların danışman unvanına göre dağılımı verilmiştir. Öğretim görevlisi doktor unvanında danışmanlar 8, doktor öğretim üyesi unvanına sahip danışmanlar 2, doçent doktor unvanına sahip danışmanlar 9 ve profesör unvanına sahip danışmanlar 4 çalışmada danışmanlık yaptığı görülmüştür. En az doktor öğretim üyesi unvanına

sahip danışmanların bu konu hakkında çalışma yürüttüğü anlaşılmıştır. Doktor öğretim üyesi unvanına sahip danışmanların bu konu hakkında daha fazla çalışma yapması gerektiği beklentisi oluşmuştur.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Yöntemine Göre Dağılımı

Yöntem	(f)
Nicel	4
Nitel	9
Karma	10
TOPLAM	23

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların veri toplama yöntemine göre dağılımı verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere 10 çalışma karma yöntem ile, 9 çalışma nitel araştırma yöntemi ile, 4 çalışmada nicel yöntem ile yürütüldüğü görülmüştür. Çeşitli çalışmaların incelendiği bu çalışmada karma yöntem ile nitel yöntem ihtiyacın daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Lisansüstü tezlerin örneklem grubuna göre dağılımı

Çalışma Grubu	(f)
6.sınıf	3
7.sınıf	11
8.sınıf	2
6-7-8.sınıf	1
7-8.sınıf	2
Öğretmenler	2
Dokümanlar	2
TOPLAM	23

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış örneklem grubuna göre dağılımı verilmiştir. Denklemlerle ilgili çalışmaların en fazla 7.sınıf düzeyinde en az 6-7-8.sınıf düzeyinde yapıldığı görülmüştür. Bu durum, cebire ilk girişin 6.sınıf düzeyinde olması ve denklemler konusunun 7.sınıf matematik öğretim planında daha ayrıntılı ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 8. Bu Konuda Yapılan Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Veri Toplama Aracına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	(f)
Ölçek	4
Formlar(görüşme, gözlem, kişisel bilgi...)	15
Başarı Testi	9
Doküman	6
Günlükler	1
Video kayıtları	2
Alternatif testler(problem, ön- test, son-test, cebirsel düşünme düzeyi testi...)	6
Diğer(etkinlikler, ders videoları...)	10
TOPLAM	53

Bazı tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların veri toplama aracına göre dağılımı verilmiştir. Çalışmalarda çeşitli veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Bu konuyla ilgili çalışmalarda en çok formlara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır.

Tablo 9. Bu konuda yapılan lisansüstü tezlerin veri analiz türüne göre dağılımı

Veri Analiz Türü	f
Betimsel istatistikler	6
İçerik analizi	8
Ancova	1

T testi	6
SPSS	6
Mann Whitney U-testi	3
Wilcoxon isaretili Sıralar Testi	2
Ki kare testi (Fisher, düzeltmeli, Pearson	4
İstatistik programı	1
Spearman Sıra Farkları Korelasyon katsayısı tekniği	2
Friedman Testi	1
Nvivo 10	1
Betimsel analiz	3
Değerlendirme Rubriği	1
Cohen's Kappa Testi	1
Kalmogrov-Smirnov Testi	1
TOPLAM	47

Bazı tezlerde birden fazla veri analiz yöntemi kullanılmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların veri analiz türüne göre dağılımı verilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmalarda en çok içerik analizi, nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmalarda ise en çok T testi ve SPSS programının kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 10. Bu Konuda Yapılan Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımları

Amaç	f
Öğrenci başarısı	1
Denklem yazabilme-çözebilme	1
Hata belirleme	2
Araştırma makalesi inceleme	1
Problem kurma becerilerini inceleme	9
Problem çözme becerilerini inceleme	3
Problem kurma-çözmeye yönelik algılarını inceleme	2
Üst bilişsel stratejileri inceleme	1
Öz-yeterliliklerini inceleme	1
Matematik okuryazarlık belirleme	1
Matematiksel süreç belirleme	1
Kavramlar arası ilişki belirleme	1
Niceliksel bilgi aktarma becerisini belirleme	1
Matematiğe karşı tutumları belirleme	2
Etkinlik yapısını inceleme	1
Problem kurma stratejisi belirleme	1
Yaratıcılık belirleme	1
TOPLAM	30

Toplam sayının incelenen tez sayısından fazla olmasının nedeni tezlerin birden çok amacı ölçmesinden kaynaklanmaktadır.

Ortaokul öğrencilerinin denklemlerle ilgili problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların amaçlarına göre dağılımı verilmiştir. Denklem ve problem kurma üzerine yapılmış çalışmalarda çeşitli amaçların ele alındığı görülmektedir. En fazla problem kurma becerisini ölçme amacı olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımları

Konuyla ilgili çalışmalara bakıldığında en fazla çalışmanın 2018 ve 2022 yıllarında olduğu, 2015 ve 2017 yıllarında 1'er çalışma olduğu, 2017 yılından sonra artışın gerçekleştiği fakat pandemi dönemine denk gelen 2020-2021 yıllarında uygulamalı çalışmalara ulaşmanın zor olmasından dolayı çalışma

sayısının azaldığı görülmektedir.2022 yılında ise çalışma sayısının artışta olması konunun gündeme tekrar gelmesini ve önemsendiğini göstermektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Yapıldığı Enstitüye Göre Dağılımları

Verilerden elde edilen bulguların sonuçlarına göre; lisansüstü tezlerin enstitüye göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların en çok Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında diğer enstitülerde de çalışma sayısının artırılması önemlidir.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Türüne Göre Dağılımlar

İncelenen lisansüstü tezlerin düzeyine bakıldığında; en fazla sayıda yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiği görülmüştür. Doktora düzeyindeki çalışmalarda, denklem ve problem kurma üzerine yapılmış çalışmalara eğilimin fazla olmadığı görülmüştür. Bu sonuç doktora düzeyinde biraz daha önemsenmesi gerektiğini göstermektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Üniversiteye Göre Dağılımları

Verilerden elde edilen bulgulara dayalı olarak lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ndeki araştırmacıların konuya daha çok yöneledikleri görülmüştür. Ardından Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi takip etmektedir. Denklemler konusunda problem kurmanın önemi büyük olmasına karşın, üniversitedeki araştırmacıların bu konuya çok fazla yönelmediği görülmüştür.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Danışman Unvanına Göre Dağılımları

Çalışmalar yapılırken danışmanlık görevini en çok doçent doktor unvanına sahip öğretim üyeleri yürütmüştür. Ardından onu takip eden öğretim görevlisi doktor unvanına sahip öğretim üyeleridir. Daha az çalışma yürüten doktor öğretim üyesi ve profesörlerdir. Bu sonuçlara göre doktor öğretim üyesi ve profesör unvanındaki öğretim üyeleri daha fazla tez danışmanlığı yapması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Veri Toplama Yöntemlerine Göre Dağılımları

Verilerden elde edilen bulguların sonuçlarının veri toplama yöntemine göre dağılımına bakıldığında, en fazla karma araştırma yöntemi ve nitel araştırma yöntemi kullanıldığı görülmüştür. Denklem ve problem kurma konusunda nicel araştırma yöntemlerinin kullanılması açısından daha fazla çalışmaların yapılması gerektiği söylenilebilir.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Çalışma Grubuna Göre Dağılımları

İncelenen lisansüstü tezlerin çalışıldığı gruba göre bakıldığında; en fazla sayıda 7.sınıf öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmüştür. Bunun nedeni denklemler konusunun 7.sınıf matematik öğretim programında ayrıntılı ele alınmasıdır.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Veri Toplama Aracına Göre Dağılımları

Araştırmaya dahil olan lisansüstü tezlerin veri toplama aracına göre incelendiğinde, çalışmalarda en fazla formların(kişisel bilgi, gözlem, görüşme vb.) kullanıldığı görülmüştür. Daha sonra diğer kategorisinde değerlendirilen etkinlikler, ders videoları vb veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Sonuçlara göre, günlük ve video kayıtları kullanılan çalışmaların artması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Veri Analiz Türüne Göre Dağılımları

Araştırmaya dahil olan tezler incelendiğinde; en fazla içerik analizi ardından da betimsel istatistikler, T Testi ve SPSS kullanıldığı görülmüştür. Buradan nitel araştırma yapılan tezlerde içerik analizinin fazla olduğu nicel veya karma yöntemin kullanıldığı tezlerde ise betimsel istatistikler, T testi ve SPSS kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul Öğrencilerinin Denklemlerle İlgili Problem Kurma Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımları

Araştırmaya dahil olan tezler incelendiğinde; en fazla problem kurma becerilerini ölçme amacı taşıyan tezler bulunmaktadır. Ardından problem çözme becerisini ölçme amacı taşıyan tezler gelmektedir.

Buradan problem kurma ile problem çözmenin iç içe olduğu anlaşılabılır. Konuya ilişkin daha çeşitli amaçlara yönelik çalışmalar fazlalaştırılabilir.

Elde edilen sonuçlara göre:

- 1) Türkiye’de ortaokul öğrencileri üzerinde denklemler ve problem kurma üzerine yapılmış çalışmaların her üniversitede ve enstitüde yapılmadığı görülmüştür. Bu yüzden konuyla ilgili çalışmaların fazlalaşması açısından teşvik edici çalışmalar yürütülebilir.
- 2) Konuyla ilgili çalışmalar; nicel yöntem ve buna dayalı veri toplama araçları ile veri analiz türleri kullanılarak artırılabilir.
- 3) Bu tezler ortaokul öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Daha farklı hedef kitleler seçilerek çalışmalar yürütülebilir.
- 4) Problem kurma üzerine denklemler yerine farklı konular ele alınabilir.
- 5) Doktora tez düzeyindeki öğrenciler, konuyla ilgili teşvik edilebilir.
- 6) Bu çalışmada ülkemizde gerçekleşen yüksek lisans tezleri ele alınmıştır. Bu tip tarama modeli çalışmalara makaleler eklenebilir veya yurtdışındaki çalışmalarla yurtiçi çalışmalar karşılaştırılabilir.

7)

KAYNAKÇA

- AKKAYA, R. (2006). İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Cebir Öğrenme Alanında Karşılaşılan Kavram Yanılgılarının Giderilmesinde Etkinlik Temelli Yaklaşımın Etkililiği.
- ALTUN, M. (2008). Matematik Öğretimi.
- BAKİ, A. (2008). Kuramdan Uygulamaya Matematik Eğitimi.
- CHANG, N. (2007). Responsibilities of a Teacher in a Harmonic Cycle of Problem Solving and Problem Posing. *Early Child hood Educational Journal*, 265-271.
- ÇETİNKAYA, A., & SOYBAŞ, D. (2018). İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Problem Kurma Becerilerinin İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 169-200.
- DEDE, Y., & YAMAN, S. (2005). Matematik Öğretmen Adaylarının Matematiksel Problem Kurma ve Problem Çözme Süreçlerinin İncelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 41-56.
- Kieran, C. (1992). The learning and teaching of school algebra. *Handbook of Research on Mathematics Teaching and Learning*, 390-419.
- LİN, P.-J. (2004). Supporting Teachers on Designing Problem-Posing Tasks as a Tool of Assessment to Understand Students' Mathematical Learning. *international Group for the Psychology of Mathematics Education*, 14-18.
- LOWRIE, T. (2002). Young children posing problems: The influence of Young Children Posing Problems: The influence of teacher intervention on the type of problems children pose. *Mathematics Education Research Journal*, 87-98.
- MEB. (2015).
- N, C. (2007).
- ÖVEZ, F., & ÇINAR, B. (2018). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin cebir bilgileri ve cebirsel düşünme düzeylerinin problem kurma becerileri açısından incelenmesi. *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin cebir bilgileri ve cebirsel düşünme düzeylerinin problem kurma beceri* Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 483-502.
- SAYI, M. Ş. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Problem Kurma Becerileri ile Cebirsel Düşünme Düzeyleri Arasındaki İlişki.
- TURHAN, B. (2011). Problem kurma yaklaşımı ile gerçekleştirilen matematik öğretiminin ilköğretim 6.sınıf öğrencilerinin problem çözme başarıları, problem kurma becerileri ve matematiğe yönelik görüşlerine etkisinin incelenmesi. Eskişehir.
- Van de Walle, J., S. Karp, K., & Bay-Williams, J. (2012). *İlkokul ve ortaokul matematiği: Gelişimsel yaklaşımla öğretim*. (S. Durmuş, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- VANCE, J. (1998). Number operations from an algebraic perspective. *Teaching Children Mathematics*, 282-285.
- Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ek 1. Ortaokul Öğrencilerinin Denklemler ve Problem Kurma Üzerindeki Tezleri İnceleme Formu

Tezin yapıldığı:

- 1) Yıl
- 2) Enstitü
- 3) Düzey
- 4) Üniversite
- 5) Danışman Unvanı
- 6) Veri Toplama Yöntemi
- 7) Örneklem
- 8) Veri Toplama Aracı
- 9) Veri Analiz Türü
- 10) Amaç

Presentation ID / Sunum No: 159

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

A Literature Review On the Role of Clinical Supervision Model in Language Teacher Training and Current Language Teacher Training Provisions in Türkiye

Researcher Cem Doğan¹, Researcher İrem Akdeniz¹, Researcher Meryem Selin Zencirci¹,
Researcher Öznur Kara Atilla¹, Researcher Muhammet Enes Bulut¹, Researcher Züriye Beyza
Tutku Oğuz¹

¹Izmir Demokrasi Üniversitesi Eğitim Fakültesi

*Corresponding author: Cem DOĞAN

Abstract: There are many factors in determining whether someone is suitable for being a teacher or not in 21st century. These factors range from understanding and applying the main principles of English Language Teaching (ELT) in classroom to understanding how current trends in science and technology change the field and the world. These changes have been also affecting educational trends whereby proposing new challenges in teacher training. Although Turkish Ministry of National Education (MoNE) has been attempting to integrate these trends, these attempts still may not be sufficient enough to train qualified teaching staff (Bulunuz & Bulunuz, 2015). This paper aims to make a literature review on the Clinical Supervision Model which is based on reflective thinking in teacher training and current provisions in language teacher training in Türkiye taking the aforementioned model into the core.

Keywords: Clinical Supervision Model, Reflective Practices, Mone, Language Teacher Training, Elt

Introduction

Teacher education varies from country to country, which begs the question, is there a common ground that should be followed in teacher education? If so, what is it? This question brings out more aspects of education such as culture, the economical state of the country and general expectations of society from the next generation. In order to understand and prepare a curriculum in teacher training, there should be a role model teacher that both legal standards of the country and society agree upon. At teachers who have degree in certain subjects, such as English language teaching, these expectations become more subject oriented rather than general. Thus, it raises importance at two factors of teaching, expertise in subject and expertise in pedagogical implications.

How can one attain expertise in subject and in pedagogical implications? When someone asks this question, people mostly point their fingers to the educational system, specifically to universities. In English Language Teacher training, this point is no different. However, there is more to talk about at the point of theory and practice. Teacher training in Türkiye consists more on theoretical base of the implications of pedagogy and subject knowledge and less on practical uses of these studies throughout teaching practicums in schools.

This point stands not only for teachers, but also for students too. In Türkiye, there are complaints about English language teaching being far too theoretical and on the paper rather than in practice. The teachers who aim for a career in the field also took this kind of education as well. This is the circle of the problem that more practice oriented curriculums can bring a solution.

Though Clinical Supervision Model is adapted to education to solve the problems stated above and problems such as inexperience in teaching practices, inexperience in school bureaucracy and inexperience in general culture of education, teachers still have that these problems occur after graduation³. Completely erasing these problems is nearly impossible as personal factors are also an aspect of education affecting this area, however, the numbers shown in studies are above the numbers

that this reason can justify. So, is there a problem with how Türkiye applies this model? How is it implied in education and is it used effectively?

The Clinical Supervision Model is not an instant solution to the problems stated above, however, ladders to expertise of every career starts with experience in the field. In Türkiye, Clinical Supervision Model is applied in universities, however, teachers still experience the lack of classroom implications. Throughout this paper, the current educational process of English Language teachers and the role of Clinical Supervision Model in this process will be studied through literature review to understand where the English Language Teacher education stands now and which areas stay open to research.

1- What are the Qualities Required for an English Teacher in 21st Century? (What are the qualities required for an English teacher?)

According to "Think outside the classroom box" (Hampson, 2013), students in the 21st century no longer need a typical classroom where educators are the only sources of information. Students ought to be taught 21st century skills to help them succeed in school, in life, and in the workplace. Depending on this fact, teachers are required to be prepared and supportive in order to meet the demands of modern education. The core findings of this research are that effective English teachers should be aware of 21st century skills and learning, as well as the traits and abilities of an effective English teacher in the twenty-first century and the duty of an effective English teacher in the 21st century. Afterwards, they ought to engage in critical thinking, enhance their skills, gain ICT literacy, participate in specific educational training sessions, and support alternative assessment methods rather than old-fashioned ones.

1.1-What does an effective english teacher should know and apply?

First of all, English teachers in the 21st century should have 4 C's of 21st century skills. They ought to foster critical thinking that is examining problems in a new way and connecting learning from different fields. Teachers also need to gain creativity that means trying new methods and approaches for better learning, then collaboration should be encouraged in classrooms by working in groups together to reach the objective and the teacher needs to be competent in communication skills and transmit it to students, so that learners can have confidence in sharing thoughts, ideas, and asking questions. Secondly, the teacher should be ICT literate for, it can literally accelerate learning process and enhance better communicative abilities. Besides, Developing teacher competencies is essential for achieving teaching professionalism. Therefore, improving teacher competence is vital to gain effectiveness. Finally, teachers should develop self reflection and critical reflection abilities which are thought to improve attitudes and increase awareness thus helping educators become more professional and strengthen the support they give to their pupils.

1.2-The Characteristics and Skills of an Effective English Teacher in the 21st Century

There are some characteristics and skills teachers needs to possess to manage the classroom, and promote learning. For instance, the teacher is the adaptor of the curriculum and various learning approaches based on what students need and are interested in. Also; the teacher is the collaborator of the learning environment, they share, innovate, adapt, and invent together using technology tools, with students, or other teachers and also be aware of their potential use. The teacher is also a life-long learner and always ready to adapt changes and by doing so they also become risk takers in their classrooms as education changes. Teachers ought to be succesful leaders and role models to students while teaching ethics values and establishing clears objectives and goals. And most importantly, teachers are skilled in the tools and technologies that facilitate communication and cooperation with learners, coworkers, and parents.

1.3-The Roles of Effective English Teacher in the 21st Century

The developments of the 21st century have an impact on the jobs that instructors experience today. According to Bedford (2013), technology has altered the roles that instructors perform in the classroom. The fact that the teacher is no longer the only source of knowledge is one of the shifts. According to various studies, teachers in the twenty-first century are now facilitators who assist students in learning on their own. As said by Harmer (2007), a facilitator is a specific type of educator who promotes student

autonomy by behaving more as a resource than a presenter of information and who is democratic rather than autocratic.

To sum up, the need for 21st-century English teachers is to help students be prepared for success in learning, living, and working. They must be aware of the theoretical frameworks relating to the 21st century in order to represent these ideals of competent English teachers. They are the traits, abilities, and roles of an effective English teacher in the twenty-first century.

2- What are the Educational Processes Teacher Candidates in Türkiye Go Through Now? (What sort of educational processes –curriculum- is required for people to acquire these qualities?)

It is known that the quality and success of education depends on many factors, and the teacher training programs have great importance among these factors. As Ekoç (2022, p.3) states, “the quality and qualifications of teachers reflect the quality of education and the success of the students accordingly.”

English is considered as the world’s lingua franca since it is widely spoken throughout the world. Besides being the world’s commonly used form of language for communication, it is also crucial for academic advancement, innovation and business sector. (Kic-Drgas and Comoğlu, 2017)

In Türkiye, there have been changes in English language teacher education programs (ELTEPs) because of the growing importance of English language learning. For instance, the last reform which is implemented with the start of 2018-2019 academic year includes changes in names and credits of the courses. This curriculum which is provided by Turkish Higher Education Council (HEC) are carried out by universities. (Öztürk and Aydın, 2019)

The current English Language Teacher Education program is composed of 48% content knowledge, 34% pedagogical knowledge and 18% general culture. Turkish ELTE program is composed of one-year compulsory preparatory class and four-year training at the faculty of education. In addition to field (content) and pedagogical knowledge, there is a community service course in the last year and second foreign language course in the first year. (Ekoç, 2022)

In the first year of the program, teacher candidates take courses focusing on each skill separately such as reading skills, writing skills, listening and pronunciation, oral communication skills. Its main goal is to increase pre-service teachers’ proficiency in each skill. Moreover, the program includes Educational Sociology, Educational Psychology, Philosophy of Education and Introduction the Education courses which inform them about pedagogical terms and educational sciences.

Because the program includes subject-matter courses such as linguistics, English literature, and methodology on language teaching in addition to general education courses in the second year, we may call these semesters a transition period. (Öztürk and Aydın, 2019)

In third year, teacher candidates mainly take ELT methodology courses specifically focusing on teaching language skills to different age groups especially to young learners. Teacher candidates are asked to prepare lesson plans and materials in methodology courses which has a great importance in terms of preparation of teaching practicum.

Teaching practice period lasts two terms in the final year which provides teacher candidate real classroom experience. Pre-service teachers conduct a lesson and receives feedbacks from their mentor teacher and the supervisor at their faculty during the teaching practice periods.

Despite the changes in English language teacher education programs, the effectiveness of the new program is still open the debate. As Ekoç (2022, p.7) mentions "Courses related to pedagogic competence overweight courses related to linguistic competence." Another criticism about this program is its insufficiency in preparing pre-service teacher in terms of real classroom situations or experiences. On the other hand, departments may compensate these deficiencies thanks to the elective courses which are offered by Turkish Higher Education Council. Moreover, departments may add new alternatives to these elective courses pool. (Yaman, 2018)

3- How does CSM Approach to Teacher Training Process?

The Clinical Supervision Model (CSM) is a five-stage model designed to help in the professional development of teacher trainees through observing and three-way feedback (Acheson & Gall, 2003). The CSM cycle includes pre-conference, observation and data collection, data analysis, post-conference, and reflection stages.

The prospective teacher gives the instructor the draft lesson plan they developed for implementation before the lesson during the preliminary interview. They receive their advisor's thoughts and ideas regarding the course's goals and successes, teaching techniques to be used, classroom management, and evaluation methods. They develop the lesson plan in detail in response to preliminary input from their consultant.

The observation and data collecting procedure is the method through which the application instructor and application teacher observe and record their observations while the candidate teacher lectures. All of the candidate's performances while lecturing are captured by taking notes on a video camera, a voice recorder, or a notebook (Hopkins & Moore, 1993). This is the procedure for recording exactly what the teacher candidate said and did throughout the lesson on the lesson observation forms one by one.

Data analysis is the process by which the application instructor reviews and organizes the candidate's performance records (by watching, listening, or re-reading the notes he has taken), identifies the course's strengths, determines which areas should be strengthened, and proposes strategies. If the timing is right, and if this procedure is carried out in collaboration with the application instructor, it will be much more beneficial to the teacher applicant.

The last meeting and reflection is a collaborative effort among the three parties. First and foremost, the teacher candidate is invited to offer his/her general comments on the lesson that he/she has explained. The application teacher then provides constructive criticism to the teacher applicant based on the grades he/she has received. The application instructor then delivers examples from the course recordings again, if appropriate, and expresses his thoughts on the course's strengths and areas for improvement. If this is not the final session with the candidate teacher, an action plan for the next observation is developed. The action plan for what the teacher candidate should focus on when organizing his or her next session is determined, and the instructor records the application in the relevant part of the lesson observation form. At the last meeting, joint evaluations are produced by the three stakeholders, including the teacher candidate himself, including the previous course observations. The goal of these interviews is not to assign grades, but to examine the lesson's strengths and faults in a variety of ways based on data and to exchange ideas on how it might be improved in the following lesson. Grading is viewed as the "smallest piece" of the assessment. After all comments have been presented, the application instructor assigns the final mark for the course based on the opinions of the teacher candidate and the class teacher.

Another important factor that makes CSM a viable method is that the evaluation phase is based on the triple pillar. At the end of the semester, the stakeholders involved in the teaching practice review each other's performance. Each of these stakeholders serves as an important oversight mechanism in the performance of their tasks and obligations. For example, if teacher candidates give a poor review of an application teaching staff member who does not fully perform their tasks and obligations, this individual is not appointed as an application teaching staff member in schools the next semester.

4- Discussion

In Türkiye, CSM is already being applied by the ELT faculties in the course named "Teaching Practicum". The teacher candidates are being given the chance to put their improvised lesson plans into the practice and the system works mostly around observation and creation. However, despite everything works normal in terms of formalities, there are still blank areas that create problem in these practices. In their research paper, Öztürk and Aydın (2019) go through the reasons of these problems. Their conclusions state that the current system is failing because:

- Programs are not going beyond transferring theoretical knowledge,
- Teachers' opinions, their teaching contexts, their needs and levels are not considered in determining the content of these programs,

- Teachers are unwilling to participate in these programs and they cannot allow time for these activities,
- Trainers are incompetent and unprepared for the courses,
- Influences of such trainings on teachers' actual practices are vague
- The program conflicts with the teachers' work schedules and their family responsibilities (Uysal, 2012; Uztosun, 2018).

In the light of these points, the application of CSM creates new requirements for further research in English Language Teacher education in Türkiye.

Conclusion

In a century that teachers and books are not the only source of knowledge, fulfilling the students' needs is becoming more complicated. Therefore, Clinical Supervision Model (CSM) can be our way out to train qualified teacher candidates and fulfill students' needs. By applying this model, we can graduate teachers who can easily adapt to different teaching styles, who have vision, who can collaborate with technology, who are life-long learners, and who can lead the classroom successfully. In Türkiye, it has already been implementing but we still can not say that it is making a visible difference in the education system. Consequently, Clinical Supervision Model should be properly implemented and supervised, taking into account the conditions in the schools where teacher candidates attend, the working hours of supervisor teachers and their competencies on the subject.

References

1. Bulunuz, N. (2015, July 1). Öğretmen Eğitiminde Klinik Danışmanlık Modeli ve Mevcut Uygulamaların Değerlendirilmesi. *Dergi Park*.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/pauefd/issue/33866/375012>
2. Çomoğlu, İ. & Tek-ırgas, J. (2017). Polonya ve Türkiye'deki İngilizce Öğretmenliği Eğitim Programlarının Karşılaştırılması . *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* , 8 (2) , 112-121.
3. Ekoç, A. (2022). Türkiye ve Finlandiya'daki İngilizce öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırılması. *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim* , 3 (1) , 1-16 . DOI: 10.55661/jnate.974146
4. International Journal on New Trends in Education and Their Implications April 2014 Volume: 5 Issue: 2 Article: 01 ISSN 1309-6249
5. Nastiti, H. (2017). Becoming the Effective English Teachers in the 21st Century: What Should Know and What Should Do? *English Language and Literature International Conference (ELLiC) Proceedings*. Retrieved from
<https://jurnal.unimus.ac.id/index.php/ELLIC/article/view/2463>
6. ÖLMEZER ÖZTÜRK E, AYDIN B (2019). Investigating Language Assessment Knowledge of EFL Teachers. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 602 - 620. 10.16986/HUJE.2018043465
7. Öztürk, G. & Aydın, B. (2019). Türkiye'de İngilizce Öğretmenliği Eğitimi: Neden Başarısız Oluyoruz ve Hangi Politika Reformlarına İhtiyaç Var? . *Anadolu Journal of Education Sciences International* , 9(1) , 181-213 . DOI: 10.18039/ajesi.520842
8. Uysal, H. H. (2012). Evaluation of an in-service training program for primary-school teachers in Turkey. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(7).
9. Uztosun, M. S. (2018). İngilizce Öğretmenlerinin Türkiye'de İngilizce Öğretimi Üzerine Düşünceleri . *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 20 (1) , 140-155 . DOI: 10.17556/erziefd.334460
10. Yaman, İ. (2018). 2006 VE 2018 İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME . *EKEV Akademi Dergisi* , 0 (76) , 149-164 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71466/1149820>

Presentation ID / Sunum No: 153

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

A Literature Review On the Use of Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling in Language Learning

| 522

**Researcher Enes Anadolu¹, Researcher İrem Duman¹, Researcher Barış Demir¹,
Researcher Saba Gönül¹, Researcher Melike Yalman¹, Researcher Ege Şentürk¹,
Researcher Mustafa Serhan Kıran¹**

¹ İzmir Democracy University, Faculty of Education, Department of English Language Teaching, İzmir, Turkey

*Corresponding author: Enes Anadolu

Abstract: One of the key skills in learning how to use a language is speaking. Although there are many ways to develop this skill, students still find it difficult to communicate in English for a variety of reasons (Varguez, 2009). Using the Teaching Proficiency through Reading and Storytelling Method (TPRS) is one of the ways to address issue. Since Blaine Ray, the method's creator was impacted by Krashen's Comprehensible Input study and Dr. Asher's Total Physical Response study, they can both be used as references in TPRS (Lichtman, 2015). Accordingly, TPRS concentrates on employing interactive, jointly created oral stories, readings, and novels that contain the frequently used vocabulary in foreign languages to help students quickly be accustomed to the new language. Establishing meaning, storytelling, reading and discussion are the three key phases of this methodology. With these in mind, this study aims to uncover the essentials of TPRS by means of a literature review in order to scrutinize the significance of using it in language learning.

Keywords: Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling, Speaking, Storytelling, Language Learning, English, Tprs.

INTRODUCTION

The proper method must be used when learning any language, including English as a foreign or second language, in order to effectively and efficiently advance the language abilities of speaking, listening, reading, and writing. Since stories allow for both entertainment and language study, they are a favorite among students during the teaching and learning process in the classroom. Since speaking and writing in English require substantially more time to master than other languages, most teachers and lecturers are aware that students should study this particular language gradually. Speaking English well allows us to express our opinions, send messages, make remarks, and reject the opinions of others when they don't align with our own.

Additionally, it is the capability of having question-and-answer sessions when learning this language. However, learners still struggle to communicate in English, particularly with their basic understanding of asking and answering questions in order to comprehend others' speech. The Teaching Proficiency through Reading and Storytelling (TPRS) approach of teaching English is therefore covered in this article. One approach of teaching English that aims to create fluency in utilizing the target language to tell some amusing stories during the teaching and learning process in the classroom is TPRS. Thus, TPRS is a way of teaching languages that aims to foster true fluency. During class, teachers and students converse in the target language about captivating, understandable stories. According to Hedstrom (2012), stories are the approach's "heart," and a strong story is one of the most effective methods for giving students compelling, understandable input. However, the story itself is only one component of the process. Numerous research on the TPRS approach have been done, and they show that it performs better than the conventional method. First, TPRS is good for diverse types of learners, according to

Davidheiser (2001), who discussed the integration of grammar education with TPRS at the college level. It also enhances pronunciation and vocabulary memory, lowers anxiety, and is a natural way to learn language. Next, Braunstein (2006) studied 15 adult ESL students' perspectives regarding TPRS in a research study. It was discovered that even adult ESL learners who anticipated receiving more conventional training reacted favorably to TPRS. The course was well-received by the students, who said that the methods had improved their retention of vocabulary and comprehension of the English language. Additionally, it is discovered that the TPRS technique's use of stories has several advantages because it inspires students and makes learning enjoyable (Wiliyanti 2008). According to Foster (2011), TPRS students equaled on three other criteria while outperforming traditional classes on a challenge requiring grammaticality judgment and writing fluency (speaking accuracy, writing accuracy, and reading). On speaking and writing accuracy of these compositions, however, processing instruction students outperformed the other groups. It is expected that there are significant differences between the use of TPRS and the traditional one based on the earlier findings discussed in the Introduction section. Additionally, as it is more effective than the conventional approach to teaching English, using this method helps to improve the speaking abilities of ESL/EFL students.

BASIC PRINCIPLES OF TPRS

As every method, the TPRS method also have basic principles; Establish meaning, Ask a story, and Read&Discuss. If instructors get harmonize with them, the TPRS method can be worked appropriately and students can benefit from this methods' advantages at full stretch.

In the first principle which is called as 'Establish meaning', the instructor's main aim is to make students understand the meaning of the story. He/she can make this by including translation, using TPR (Total Physical Response), or using gestures. There is a conscious restriction on the input in this area, particularly the vocabulary and grammatical constructions.

In the second principle which is called as 'Ask a story', the story is created by the students and the instructor. The instructor form the story by asking questions to students. While the teacher still controls the material, students can contribute to the language being used.

In the last principle which is called as 'Read&Discuss', students read and translate the story, which is primarily based on oral storytelling exercises. Making sure that students comprehend each paragraph is the goal of the translation. In order to connect grammar to meaning rather than a grammar rule, this translation is also used to explain grammar.

LITERATURE REVIEW

TPRS's initial stages

TPR Storytelling was developed when "Ray, a high school Spanish teacher... was experimenting with TPR in about 1987," according to Seely and Romijn (2006). (p. 40). Some of the early influences on the method's development were listed by Ray and Seely (1997) in the first edition of *Fluency through TPR Storytelling*. Asher's (1977, 1988, 1996) work and research on TPR as well as Krashen and Terrell's (1983) book, which outlined the language acquisition theory, served as two major influences on the development of a natural, comprehension-based approach to classroom instruction that is somewhat equivalent to how people learn their native tongues. The listening strategy used by Brown and Palmer (1988) was also influenced by Krashen's (1985) Input Hypothesis. Both MacGowan-(1993) Gilhooly's use of freewrites for measuring writing fluency and Truscott's (1996, 1999, 2007) research findings that correcting students' grammar errors had minimal impact on improving accuracy in their writing were applied to the method. Reading in TPRS gradually grew with time, in line with Krashen's (1993) assertion that reading was a crucial component of language learning.

The Research on TPRS

There has been a number of studies regarding TPRS method. In most of these studies, the TPRS method has been seen as a very successful method in language learning. Students who use TPRS do better than those who use the popular "Communicative Language Teaching" method across the board. The "made-up" stories connect students' increased intrinsic desire to the autonomy that the TPRS technique grants

them (Blanton, 2015); that the TPRS is very motivating for students, leading to complete engagement, enthusiasm, and enthusiastic participation. (Campbell 2016; Espinoza 2015).

The active learning in TPRS appeals to learners; students report feeling validated and having fun as they co-create the story with their teacher (Davidheiser, 2002); that the TPRS technique provides students with adequate intelligible input and individualized learning since the teacher takes the time to thoroughly explain concepts to students, ensuring that they truly master the material. (Ortiz, 2018)

Garczynski (2003) conducted a brief 6-week intervention in which the identical subject was taught to two groups using either TPRS or the Audiolingual Method. On assessments of reading and listening comprehension, both groups scored equally well, although TPRS was clearly favored by the students.

Beal's (2011) dissertation studied 821 middle and high school students in one school district whose instructors used TPRS frequently, seldom, or not at all. He discovered that using TPRS had no impact on anxiety or future intentions involving Spanish. On the district final test, the traditional group performed best overall, followed by the regular TPRS group, while the occasional TPRS group performed worst. In middle school, TPRS students performed better on the final test than conventional students; however, in high school, TPRS students performed worse than traditional students. Unfortunately, because the students were not equally distributed throughout the classes, the study did not include any methods to determine if the TPRS and non-TPRS groups were comparable at the start of the academic year.

When Turkish researches on the TPRS method are examined, it is shown that graduate students who have been exposed to it readily recall and do not forget Japanese words. (Yavuz, 2011); that middle school students' vocabulary levels are impacted by the TPRS method, which also enables them to speak clearly and smoothly. It also boosts teacher and student creativity, inspires them, and makes learning fun (Çubukçu, 2014); that the TPRS method is more advantageous to receptive learning and improves pre-schoolers' memory and retention of both receptive and productive vocabulary (Kara & Eveyik-Aydın, 2019).

According to Braunstein (2006), even adult ESL students who anticipated a more conventional approach to teaching and learning had a favorable opinion of TPRS. Students were more engaged in their studies and felt that the techniques had improved their ability to recall vocabulary and comprehend the language as a whole.

TPRS classrooms considerably outscored Communicative Language Teaching classrooms on speaking, according to Spangler's (2009) research, while both student groups performed equally on reading and writing.

Tsou (2002) looked into the connection between first-grade language learning and storytelling. Two classrooms were compared by the researcher; in one, the instructor used storytelling as a teaching strategy, whereas in the other, she did not. The findings suggested that the teacher conversations in the storytelling classroom differed from those in the conventional English classroom where there was no storytelling. The teacher employed more open-ended questions, discussion starters, and student volunteers in the storytelling lesson.

After receiving 22 hours of instruction using TPRS techniques, Robert & Thomas (2014) administered the National Spanish Exam to adult students at the Center for Accelerated Language Acquisition. They contrasted their exam outcomes with those of high school pupils who had received training using the conventional technique for roughly 180 hours. Despite receiving much less teaching, the TPRS adult students outperformed the high school students in terms of test scores.

Varguez (2009) compared two TPRS classes and two standard classrooms in four high school classes. One of the TPRS courses was socioeconomically underprivileged and had a less experienced teacher. The students took the standardized Second Language Proficiency Examination offered by the University of the State of New York. The socioeconomically challenged class performed equally well on the test as the other classes, with socioeconomic status having no impact on their academic performance.

According to these studies, the TPRS method has been more useful and enjoyable in language learning. Not only the TPRS has been examined, but also it has been compared to other traditional methods such

as Grammar translation, Audiolingual, and Communicative Language Learning Method. It is possible to draw the conclusion that TPRS technique is the best one for teaching second languages. Many of the studies, however, also note that TPRS students get similar test scores to students who are taught in other methods.

EMPIRICAL STUDIES COMPARING TPRS TO ANOTHER TEACHING METHOD

A teacher, Joseph Dziedzic who lives Denver, Colorado, conducted a study on A Comparison of TPRS and Traditional Instruction. The goal of this study is to compare and contrast the two approaches—TPRS and Grammar Translation Approach—for assisting students in learning vocabulary. Adult learners of second languages (ESL) with inadequate literacy made up the study's participants.

The impact of translation procedures on student vocabulary retention was studied using an experimental design approach with TPRS and grammar information. The consent to participate in the study was signed by a total of 25 individuals. Every participant completed two written pretests that tested their familiarity with common words. The instructor taught three classes using the Grammar Translation method and three classes utilizing TPRS after each pretest. All of the people took the written vocabulary exam after the treatments.

In order to identify patterns and variances in language memory, preresults from an oral test were released. Results showed that TPRS and the Grammar-Test Translation techniques had a significant impact on students' vocabulary retention. In the Grammar Translation Method and TPRS, there were improvements in vocabulary learning and retention of 45% and 49%, respectively.

In the total conclusion students in the comprehensible-input based classes performed equally well on tests of input, reading, and listening but much better on tests of output, speaking, and writing. (Beyer, F, 2008)

Sample size:

- Listening: TPRS = 30; Traditional = 28
- Reading: TPRS = 28; Traditional = 26
- Writing: TPRS = 32; Traditional = 30
- Speaking: TPRS = 32; Traditional = 30

Another study was conducted in a Spanish class. There were two classes in one of them traditional methods and approaches was used and in second one teacher made highly use of TPRS.

Chapters 1 through 8 of the textbook *Buen Viaje* were taught in the traditional class. Chapters 1-4 of Blaine Ray's level 1 reader *Pobre Ana* were also read in class. Warm-ups, practiced conversation, grammar explanations, and vocabulary repetition were some of the everyday exercises. Every day for the first 10 minutes of class from January through March (the second semester), students engaged in sustained silent reading. The pupils might pick from a variety of kid's books, from beginner low to intermediate-mid. Between August and December, three to four questions that often-reviewed vocabulary and grammar from the previous day made up the warm-ups. The rehearsed conversations focused on a grammar point and the vocabulary from the chapter.

The comprehensible input-based classes were taught using TPRS. The target language was used 85–90% of the time when the class was being taught utilizing intelligible input in reading and listening. In the story collection *Look I Can Talk* by Blaine Ray, I covered chapters 1 through 7. The pupils also read *Pobre Ana* (Ray) and *Piratas* by two different authors (Canion and Gaab). Sustained Silent Reading took place during the first 10 minutes of class every day from January through March, just like it did in the regular session. There were 150 children's books available to the students, ranging in difficulty from beginner-low to intermediate-mid. Students in the comprehensible-input based classes performed equally well on tests of input, reading, and listening but much better on tests of output, speaking, and writing. The outcomes of the output-oriented exams agree with those of earlier studies (Varguez, 2009; Watson, 2009) comparing TPRS students with conventional pupils as well as studies of comprehensible input-based techniques in general: On communication criteria, students in comprehensible-input classes often perform better than comparative students (Krashen, 2003).

CONCLUSION

As a whole, TPRS is made up of a number of significant elements, including its tactics, storytelling, chants, and reading aloud. All of these elements have been thought to benefit the teaching of second languages. TPRS has been shown in comparison studies to perform as well as or better than standard language instruction. Because TPRS students may stay up with (or outperform) traditionally taught students on a range of examinations, teachers can rely on TPRS to increase their students' skills in areas like vocabulary, speaking, and reading. Overall, it can be said that TPRS has a significant impact on students learning second languages at the starting level in terms of lexical competence. It can be said, that storytelling and reading-aloud activities are essential in the language teaching. Students' interests, needs, or even just the students themselves should be included into the tale and the lesson through personalization activities, personalized questions, and other means. By incorporating TPRS into their lesson plans, teachers can increase student achievement.

526

REFERENCES

- Asher, J. (1977). *Learning Another Language Through Actions: The complete teacher's guidebook* (1st ed.). Los Gatos, CA: Sky Oaks Productions.
- Asher, J. (1988). *Brainswitching* (1st ed.). Los Gatos, CA: Sky Oaks Productions.
- Asher, J. (1996). *Learning Another Language Through Actions*. Los Gatos, CA: Sky Oaks.
- Asher, J. (2000). *Learning Another Language Through Actions*. Los Gatos, California: Sky Oaks Productions.
- Baker, R. (2017). *Teachers' Experiences With The Teaching Proficiency Through Reading And Storytelling (TPRS) Method Of Language Instruction: A Qualitative Study Using A Quasi-Phenomenological Approach*. Neumann University, Aston, Pennsylvania.
- Beal, D. (2011). *The Correlates of Storytelling from The Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling (TPRS) Method of Foreign Language Instructon on Anxiety, Continued enrollment and academic success in middle and High School Students*. USA: Thesis, University of Kansas.
- Beyer, F. (2008). *Impact of TPR on the Preterit Tense in Spanish* (Master's thesis). Caldwell College, Caldwell, NJ.
- Blanton, M. (2015). *The Effect of Two Foreign Language Teaching Approaches, Communicative language teaching and teaching proficiency through reading and storytelling, on motivation and proficiency for Spanish III students in high school*. USA: Thesis, Liberty University.
- Braunstein, L. (2006). *Adult ESL Learners' Attitudes Towards Movement (TPR) and Drama (TPRStorytelling) in The Classroom*. *CATESOL*, 18:1, 7-20.
- Braunstein, L. (2006). *Adult ESL Learners' Attitudes towards Movement (TPR) and Drama (TPR Storytelling) in The Classroom*. *CATESOL*, 18:1, 7-20.
- Brown, J. M., & Palmer, A. S. (1988). *The Listening Approach: Methods and materials for applying Krashen's input hypothesis*. New York, NY: Longman.
- Campbell, C.(2016). *Teacher Perceptions of Fostering Student Engagement Through the Use of the TPRS World Language Instructional Method*. USA: Thesis, University of South Carolina.
- Çubukçu, F. (2014). *A Synergy Between Storytelling and Vocabulary Teaching Through TPRS*. *ELT Research Journal*, 3(2), 84-90.
- Davidheiser, J. (2002). *Teaching German with TPRS (Total Physical Response Storytelling)*. *Die Unterrichtspraxis / Teaching German* 35: 25–35.
- Davidheiser, J. C. (2001). *The ABCs of TPR Storytelling*. Dimension, 2001, 45-53.

Espnoza, P.L. (2015). Three Teachers' Experiences Developing and Implementing Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling (TPRS) Curriculum in Their World Language Classes. USA: Thesis, Chapman University.

Foster, S. J. (2011). Processing Instruction and Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling: A study of input in the second language classroom (Unpublished Master of Arts thesis). University of North Texas, Denton, TX.

| 527

Garczynski, M. (2003). Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling: Are TPRS Students More fFuent in Second Language Acquisition than Audio Lingual Students? Master's thesis. Chapman University, Chapman, CA.

Hedstrom, Brice (2012). The Basics of TPRS: Workshop Notes and Pre- Reading. Accessed at www.bricehedstrom.com

K. Litchman - B. Ray & C. Seely, Fluency Through TPR Storytelling, 2015

Kara, K., & Eveyik-Aydin, E. (2019). Effects of TPRS on Very Young Learners' Vocabulary Acquisition. *Advances in Language and Literary Studies*, 10(1), 135-146. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.all.v.10n.1p.135>

Krashen, S. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. Torrance, CA: Laredo.

Krashen, S. (1993). The Effect of Formal Grammar Teaching: Still peripheral. *TESOL Quarterly*, 27, 722-725.

MacGowan-Gilhooly, A. (1993). Achieving Fluency in English (2nd ed.). Dubuque, IA: Kendall Hunt.

Nurlaili., Nurani, S., & Yohana, L. (2015). The Effectiveness of Teaching English Vocabulary Through Total Physical Response Storytelling (TPRS). *DEIKSIS*, 7(1), 63-68.

Ortiz M., & Guaraca, M., (2018). The Effects of The TPRS Method on The Students' English Vocabulary Acquisition. *Dominio de las Ciencias*, 4(3), 264-277.

Ray, B., & Seely, C. (1997). Fluency Through TPR Storytelling: Achieving real language acquisition in school (1st ed.). Berkeley, CA: Command Performance.

Roberts, B., & Thomas, S. (2014). Center for Accelerated Language Acquisition (CALA) Test Scores: Another Look at the Value of Implicit Language Instruction through Comprehensible Input. *International Journal of Foreign Language Teaching*

Safdarian, Z. (2013). The Effect of Stories on Young Learners' Proficiency and Motivation in Foreign Language Learning. *International Journal of English and Education*, 2(3), 200-248.

Seely, C., & Romijn, E. (2006). TPR is more than Commands at All Levels (3rd ed.). Berkeley, CA. Command Performance Language Institute.

Spangler, D. E. (2009). Effects of Two Foreign Language Methodologies, Communicative Language Teaching and Teaching Proficiency through Reading and Storytelling, on Beginning-Level Students' Achievement, Fluency, and Anxiety. (Doctoral dissertation). Retrieved from Pro Quest LLC. (854554814)

Truscott, J. (1996). The Case Against Grammar Correction in L2 Writing Classes. *Language Learning*, 46(2), 327-369.

Truscott, J. (1999). What's Wrong with Oral Grammar Correction? *The Canadian Modern Language Review*, 55(4), 437-456.

Truscott, J. (2007). The Effect of Error Correction on The Learner's Ability to Write Accurately. *Journal of Second Language Writing*, 16, 255-272.

Varguez, K. C. (2009). Traditional and TPR Storytelling Instruction in The Beginning High School Classroom. *International Journal of Foreign Language Teaching*, 5:1 (Summer), pp. 2-11

Varguez, K. C. (2009). Traditional and TPR Storytelling Instruction in the Beginning High School Classroom. *International Journal of Foreign Language Teaching*, 5:1 (Summer), pp. 2-11.

Wiliyanti. (2008). The Effectiveness of Total Physical Response Storytelling in Improving the Students Listening Comprehension. Bandung: Unpublished paper.

Yavuz, N. (2011). Teaching Japanese with Total Physical Response Storytelling Method. *Language Journal*, 152, 30-45. https://doi.org/10.1501/Dilder_0000000146

Presentation ID / Sunum No: 152

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID:

Flipped Learning As An Innovative Pedagogical Model: A Review of Pros and Cons

| 529

Researcher Mine Şenoğlu¹, Researcher Furkan Kutlar¹, Researcher Ahmet İşbilir¹, Researcher Ayşegül Alatalı¹, Researcher Kübra Güzeller¹, Researcher Seyyide Özcan¹

¹ İzmir Democracy University, Faculty of Education, Department of English Language Teaching, İzmir, Turkey

*Corresponding author: Mine Şenoğlu

Abstract: The flipped learning approach is an alternative instructional approach where direct instruction during class time and homework that is completed outside of school time is reversed (Sakulprasertsri, 2016). It is based on constructivist learning theory and aims to provide active, collaborative, and interactive learning by moving homework in the traditional method into the class (Karaca & Ocak, 2017). Although proposed as a model to uncover what learners have missed in the class (Bergman et al., 2011; Tucker, 2012), it has been developed over time, and used as an innovative pedagogical model since it provides many advantages for both learners and teachers. Among them, proper allocation of time and effort together with providing a more reliable evaluation of learners' in terms of preparation before coming to class could be counted as those pros for teachers. However, it may blossom problematic situations if teachers have lack of technical and/or technological proficiency, though. In the light of these, by means of a literature review, this paper aims to highlight the pros and cons of using flipped learning as a feature of 21st-century classrooms, and list recommendations for further use.

Keywords: Flipped Learning, Flipped Classrooms, Constructivist Learning Theory, 21st-Century Skills in Education

Introduction

With the contribution of the development of technology and 21st-century needs, various learning methods and approaches gained importance mostly in the last decade. Flipped learning which is considered a “pedagogical approach” is one of these new approaches. In this approach, traditional lecture processes were reversed (Hamden et al, 2013; Lage et al, 2000). That reversing process grants more time and flexibility to the students. With this course transformation, the teacher can act as a guide for the students and with it, makes the learning environment a more dynamic and collaborative one (Abeysekera & Dawson, 2015). Teachers may also provide students with feedback that is specifically tailored to them.

(Anderson et al., 2001; Karanicolas & Snelling, 2010; Snelling et al, 2009) cites that flipped learning which is affected by the constructivist theory focuses on the students' role in the learning process. The teacher assists students to become active learners. Pre-lesson knowledge can cause more effective collaborative activities due to the extra time.

In 2007, Jonathan Bergman and Aaron Sams develop an idea that is called “flipped learning”. The reason for the emergence of this model is the students who missed the lesson. They carried out this learning process by recording themselves and using PowerPoint slides. However, students who did not miss the class were also joined again to these lessons. Over time these compensate lessons became a 21st-century learning approach.

Flipped learning divided itself from the other methods and approaches into a pedagogical and practical methods. It aims to guide the students in developing 21st-century abilities. With the contribution of the usage of technology which happens outside the classroom, students improve their informational, media literacy, and autonomous learning skills. Furthermore, through the classroom tasks, students improved their interpersonal and collaborative skills (Baker, 2013; Bergmann & Sams, 2012; Cockrum, 2014; Lockwood, 2014; Morris & Thomasson, 2013; Witten, 2013).

1 Literature Review

According to Roach (2014)'s partly flipped classroom in a university, observations made for a research. Main concern was the students' opinion about the flipped learning. In conclusion, students liked the process and the mentality of flipped learning. A year after this study, to understand how students perceive the concept of the flipped classroom, Gilboy, Heinrichs, and Pazzaglia (2015) applied this in two undergraduate nutrition courses. The work's template allows faculty to create assessments using Bloom's Taxonomy and activities that can be used before, during, and after parts of the class. The results of this work showed that most of the 142 students preferred the flipped technique to the traditional classroom. In the same year, Hung (2015) investigated the potential effects of flipped classroom environments on English learners' academic performance, learning attitudes, and engagement levels. In the light of using three different flipped teaching methods, structured and semi-structured flipped courses, flipped learning was considered to be more successful than traditional courses. Furthermore, McLaughlin and Rhoney (2015) compared the effectiveness of an interactive online tool to a traditional downloaded paper brochure by looking at how well students perform, how engaged they are with the material, and how they perceive technology. Students who used the online resource were shown to score much higher on the final exam. In addition to this study, Baepler et al. (2014) used the flipped classroom approach in a chemistry class and looked at the effect of shortening sitting time in a typical amphitheater lecture hall. According to the study's findings, students' learning outcomes were at least as good as those achieved in a typical classroom.

2. The Pros of Flipped Learning

Contrary to the conventional classroom, flipped learning requires learners to be more active and learn at their own pace. Instead of a teacher-centered classroom, students are involved in their learning process. Thanks to the class time devoted to discussion, learners can work closely with their instructors and students can spend more time collaborating with each other in a flipped classroom, which is beneficial for their teamwork skills as well as individual skills.

On the other hand, learners mostly like the flexibility of flipped learning. Learners frequently encounter time restrictions when participating in their ongoing training; flipped learning, however, benefits by doing away with the necessity for time-consuming in-person lectures. Since they may be completed from anywhere at any time, online courses are far more convenient than traditional classes in terms of time commitment.

In flipped learning, students use their class time with teachers and peers to put what they have learned into practice. Facts, theories, and logic are all examples of theoretical knowledge. But hands-on activities and projects are the foundation of practical knowledge. Flipped learning allows them to focus on these practical abilities and more engaging lessons during practice sessions rather than listening to lectures. Courses can be viewed more than once, which may help learners to grasp the lesson thoroughly.

3. The Cons of Flipped Learning

As in any system, this approach has its cons and issues that it is challenging. These cons are generally linked to socio-cultural or socio-economic statuses of the learners and the institutions. In terms of socio-cultural cons, making a swift move to implement flipped learning especially after traditional approaches, can arouse feelings such as unwillingness, fear, discomfort or discouragement in the students mind.

The lack of technological devices in some schools is also another big problem. As the technological tools are the basics of the method, it is a big challenge for these schools. Along with that, if the instructors or students' lack of instructional technology skills or they have some technical problems it is almost impossible to apply flipped learning in classrooms effectively. In addition, since it is student-based in terms of processing, the teacher has no choice but to trust them in the part whether the students do the preparation part or not.

Also, recording videos, preparing slideshows, or providing some other pre-class materials and backing up the class in lesson time increases the workload and labor costs for the teacher so these kinds of challenges may lead to teachers' unwillingness to work under the new system. Moreover, students' reluctance to do independent analyses of fresh material may be a problem.

4. Conclusion

| 531

Flipped education environments and flipped teaching have been talked about frequently in recent years. The world has experienced the incorporation of technology into education, albeit for a while. The development of technology and the fact that it is one of the necessities of our age, over time, led to the opposition to traditional teaching. As opposed to traditional methods, flipped learning has great advantages. This method is considered student-centered because of the active learning process that the learners go through. Since there is not a time limitation, learners tend to feel more flexible and comfortable. Additionally, the course content is always accessible to the learners which contributes to flexibility and comfort aspects of the flipped learning. As a result, flipped learning allows the learners to gain practical abilities according to 21st century skills. Additionally, when we consider the disadvantages of this method, it can be said that this is due to the lack of access to technological tools and lack of knowledge, and the fact that teachers do not have enough information about this new method. Even if the role of the teacher is a facilitator, issues such as the length of the materials to be used in the lesson, their attractiveness and time management are entirely under the responsibility of the teacher. (Hernandez,2014) cites that students mostly like that method because of the efficiency and the flexibility. The fact that the teacher interacts with the students and they perform the learning action together makes this method interesting for both the teacher and the student. Although its applicability is currently being discussed, it seems that we will hear more about this method in the future.

5. Recommendations

If you are considering using the flipped learning method in your classroom, there may be some situations that you should consider. Some of these situations can be mentioned as given below;

- Provide multiple, individual, and group-based faculty development opportunities to assist faculty in paradigm shifts.
- Consider that the incremental nature of classroom dynamics may lead to the need for additional staff in the classroom (for example, faculty, graduate assistants, and assistants).
- Note that "changing the rules" can cause anxiety among many students who may need to be retrained on how to succeed in reversed classrooms. You may need to do extra work on this subject.
- Link all pre-class and in-class activities so students are more comfortable with their assigned responsibilities and need to complete both to be successful.
- Be sure to give students clear instructions on exactly what they need to know or be able to do when they arrive in the classroom.
- Provide students with the opportunity to ask questions and/or clarify information contained in course materials.
- Resist your urge to "re-teach" content to students who are not prepared accordingly. You have to let them fail so that they understand what it means to be responsible as a professional.
- Be careful not to upload too much blank content to students.
- Evaluate the knowledge, skills, behaviors, and attitudes you expect from students. Don't teach critical thinking and problem solving, just knowledge tests.

As you explore what contributes to learning and what doesn't, consider that you may need to modify, adapt, or revise the activities you prepare.

Uzunboyly, H., & Karagozlu, D. (2015). Flipped classroom: A review of recent literature. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 142-147.

Presentation ID / Sunum No: 131

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-1569-1639

Fırsat Sitelerine Yönelik Kurumsal İtibarın Belirlenmesi

| 534

Öğr.Gör. Abdulkadir Uyrun
Siirt Üniversitesi

Özet: Kurumsal itibar, paydaşların şirkete duyduğu saygı ve takdir gibi genel hususlar olarak açıklanabilir. Kurumların geçmişteki tutum, davranış ve etkileşimleri kurumsal itibarın oluşmasında çok önemli bir role sahiptir. İnternet teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte firmalar ticari faaliyetlerini web siteleri üzerinden yürütmeye başlamış ve yeni bir iş modeli olarak günlük alışveriş imkânı sunan fırsat siteleri ortaya çıkmıştır. Tüketicilere günlük fırsatlar sunan siteler günümüzde oldukça fazla ilgi görmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, tüketicilerin fırsat sitelerine yönelik kurumsal itibar algısını boyutlarıyla birlikte incelemektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda veriler Siirt ili örnekleminde anket tekniği kullanılarak internet üzerinden toplanmıştır. Elde edilene veriler faktör analizine tabi tutulmuş ve kurumsal itibara ilişkin altı boyut elde edilmiştir. Bunun yanı sıra veriler ortalama, frekans analizi, Anova ve t-testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda kurumsal itibar boyutlarından “Duygusal Çekicilik” boyutunun en yüksek ortalamaya sahip olduğu ayrıca “Duygusal Çekicilik”, “Vizyon-Liderlik” ve “Çalışma Ortamı” boyutlarıyla alışveriş deneyimi arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fırsat Siteleri, Kurumsal İtibar, Elektronik Ticaret.

Determining Corporate Reputation for Daily Deal Sites

Abstract: Corporate reputation can be explained as general considerations such as the respect and appreciation of stakeholders towards the company. Past attitudes, behaviors and interactions of companies have a very important role in the formation of corporate reputation. With the developments in internet technologies, companies have started to carry out their commercial activities through their websites and opportunity sites that offer daily shopping opportunities have emerged as a new business model. Sites that offer daily deals to consumers attract a lot of attention today. In this context, the aim of this study is to examine the perception of corporate reputation for daily deal sites of consumers with its dimensions. For the study the data were collected in the sample of Siirt province with internet survey. The obtained data were subjected to factor analysis and six dimensions related to corporate reputation were obtained. The obtained data were applied to factor analysis and six dimensions related to corporate reputation were obtained. In addition, the data were analyzed with mean, frequency analysis, Anova and t-test. As a result of the study, it was determined that the "Emotional Attractiveness" dimension among the corporate reputation dimensions had the highest average, and there were significant differences between the "Emotional Attractiveness", "Vision-Leadership" and "Working Environment" dimensions and the shopping experience.

Keywords: Daily Deal Sites, Corporate Reputation, Electronic Commerce.

1. Giriş

Günümüzde internetin etkisiyle tüketim alışkanlıklarının değişim gösterdiği aynı zamanda internet pazarında yeni iş modellerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Fırsat siteleri bu bağlamda ortaya çıkan ve tüketicilere anlık veya günlük indirimler sunan web siteleri olarak hizmet vermektedir. Yeni tüketim alışkanlıklarının irdelenmesi kadar bu tür yeni iş modelleriyle ilgili tüketici algılarının da belirlenmesi oldukça önemlidir.

Kurumsal itibar, firmaların bilişsel ve duygusal süreçlerinin neticesi olarak paydaşların zihnindeki güven, saygı ve bağlılık gibi duyguları ifade etmektedir. Böylesi soyut duygular, işletmelerin rakiplerine karşı üstünlük sağlamalarını ve tüketicilerle özel bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. Bu noktada tüketicilerin firmalara karşı duyuşsal ve bilişsel algılarını ortaya koyan kurumsal itibar ele alınarak fırsat siteleri bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal bilgiler sunulmuş ardından çalışmanın yöntemi ve bulgulara yer verilmiştir.

2. Literatür

İnternet alışverişleri, günümüz tüketim anlayışının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. İnternet alışverişlerindeki artışın yanında bu alanda ortaya çıkan yeni iş modelleri de dikkat çekmektedir. Web sitesi aracılığıyla indirim ve özel fırsatlar sunmaya istekli işletmeleri tüketicilerle buluşturan web siteleri internet pazarında son yıllarda ortaya çıkan bir iş modelidir. “Fırsat siteleri” (Yalçın ve Baş, 2012), “Kupon siteleri” (Ardizzzone ve Mortara 2014) veya “günlük fırsat siteleri” (Öztürk vd. 2014) olarak farklı şekillerde adlandırılan bu siteler işletmelerle tüketicileri bir araya getirmektedir.

| 535

Fırsat siteleri, internetten günlük indirimler sunan ve tutundurma faaliyetlerini, önceleri sosyal medya aracılığıyla (Boon vd., 2012, s.137) günümüzde ise genellikle kişiselleştirilmiş iletişim araçları (sms,e-posta, uygulama bildirimleri vb.) ile gerçekleştiren web siteleri olarak tanımlanmaktadır. Fırsat siteleri tüketicilere özel indirimli ürünler sunmakta ve bu sayede ürünlerini kolaylıkla pazarlayabilmektedir. Ayrıca sunduğu indirimlerin kısa süre için geçerli olması, tüketicileri baskı altına almakta ve hızlı karar vermelerine neden olmaktadır (Şahin-Kırıkçı, 2019: 11).

İş modelinin işleyişi açısından fırsat siteleri, tedarikçi firmayla alıcı arasında aracılık görevini üstlenmektedir. Fırsat siteleri belirli kodlar veya kuponlar aracılığıyla alışverişin gerçekleşmesi durumunda firmaların sunduğu indirimlerden yararlanma olanağı sağlamaktadır. Bu tür indirimler sunan siteler belirli miktarda, zaman dilimlerinde veya özel olarak hazırlanmış kuponların kullanılmasıyla indirimlerini tüketicilere sunmaktadır. Tedarikçi firmayla yapılan anlaşma gereği satışlardan belirli komisyonlar alarak işlemlerini yürütmektedir (Blanco vd. 2015: 362-363). Burada genellikle ürünlerin özelliklerine ve performansına ilişkin taahhütleri yerine getirme yükümlülüğü, tedarikçi firmaya aittir.

Tüketiciler genel olarak internet alışverişleri sürecinde risk endişesi yaşamaktadır. Fırsat sitelerinden alışveriş yapanlar da aynı şekilde ürün performansı, maddi kayıplar, ürün veya hizmetin sağlanamaması gibi başlıca risklerinin yanında hem ürün sağlayıcıya hem de aracılık yapan fırsat sitesine ilişkin endişeler duymaktadır. Yani tüketiciler işletmelerin ürün veya hizmetleriyle ilgili risklerin yanında aracılık eden fırsat sitesinden alışveriş yapmanın meydana getireceği riskleri de taşımaktadır. Dolayısıyla fırsat sitelerinin oluşturacağı güven duygusu, tüketicinin satın alma kararını etkileyebilecek önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Nghia ve Trang, 2020: 548). Bu nedenle firmaların tüketicileri için güven ortamı oluşturması performanslarına katkı sağlayacaktır.

Güven soyut bir kavram olarak ele alınmakla birlikte somut çıktıları olan bir kavramdır. Tüketicilerin firmaya olan güvenleri genellikle bağlılık, tekrar satın alma ve ağızdan ağıza iletişim gibi tutum ve davranışlarla sonuçlanmaktadır. Güven oluşturmak için firmalar, çeşitli yönetim yaklaşımlarından yararlanmaktadırlar. Kurumsal itibar yönetimi de güven oluşturma çabalarında faydalanan yaklaşımlardan biridir. Firmanın çalışanları ve tüketicileri firmaya ilişkin itibar algılarına göre firmayla olan ilişkilerini geliştirirler (Koç, 2015: 65-66).

Kurumsal itibar, firmanın rakiplerine göre değer üretme yeteneğiyle ilgili paydaş algıları olarak tanımlanabilir. Kurumsal itibarı oluşturan unsurlarla ilgili müşteri memnuniyeti, hizmet kalitesi, değer algısı gibi faktörlerden bahsetmek mümkündür. Bunlar kurumsal itibara katkıda bulunan unsurlardır. Bunun yanında firmalar için kurumsal itibarın ölçülmesine yönelik Fombrun vd. (2000: 253) tarafından yürütülen çalışmada elde edilen kriterler kurumsal itibarın boyutlarını da ortaya koymaktadır. Buna göre kurumsal itibar boyutları; duygusal çekicilik, finansal performans, ürün ve hizmet nitelikleri, vizyon ve liderlik ve sosyal sorumluluk olarak sıralanabilir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, evreni ve örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve araştırma Soruları

Çalışmanın amacı, tüketicilerin grup değişkenlerine göre fırsat sitelerine yönelik kurumsal itibar algısını boyutlarıyla birlikte incelemek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada yanıt aranan sorular şu şekildedir;

- 1.Tüketicilerin cinsiyetine göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?
- 2.Tüketicilerin yaşlarına göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?

3. Tüketicilerin medeni durumlarına göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?
4. Tüketicilerin eğitim durumuna göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?
5. Tüketicilerin gelir düzeyine göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?
6. Tüketicilerin internetten alışveriş yapma durumlarına göre kurumsal itibar algısı farklılık göstermekte midir?

3.2. Veri toplama aracı

Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anketin birinci bölümü yazar tarafından hazırlan ve demografik özellikler ile online alışveriş deneyimini belirlemeye yönelik altı sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde Fombrun vd. (2000: 253) tarafından geliştirilen ve Paça (2019) tarafından kullanılan altı boyut ve yirmi ifadeden oluşan kurumsal itibara ilişkin ölçekten yararlanılmıştır.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Siirt'te yaşayan 18 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü hesaplama yöntemleri çerçevesinde en az 384 anket toplanması kararlaştırılmış bu doğrultuda dağıtılan anketlerden geri dönüş sağlanan 423 anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.4 Bulgular

3.4.1. Katılımcıların Demografik ve Online Alışveriş Deneyimi Özellikleri

Araştırmaya katılan örneklem grubuna ilişkin açıklayıcı istatistikler Tablo. 1'de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların, cinsiyet dağılımları incelendiğinde %53,7'sinin (227) erkek ve %46,3'ünün (196) kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Örneklem yaş değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında 18-25 yaş aralığında 145 (%34,3), 26-37 yaş aralığında 113 (%26,7), 34-41 yaş aralığında 84 (%19,9), 42-49 yaş aralığında 44 (10,4) ve 50 yaş üzeri 37 (8,7) bireyden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına ilişkin dağılımı incelendiğinde 234 (%55,3) bekar ve 189 (%44,7) evli bireyden oluştuğu görülmektedir.

Tablo. 1. Katılımcılara Ait Açıklayıcı İstatistikler

		Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	196	46,3
	Erkek	227	53,7
	Toplam	423	100
Yaş	18-25	145	34,3
	26-33	113	26,7
	34-41	84	19,9
	42-49	44	10,4
	50 ve üzeri	37	8,7
	Toplam	423	100
Medeni Durum	Evli	189	44,7
	Bekar	234	55,3
	Toplam	423	100
Gelir Düzeyi	5000 TL ve altı	102	24,1
	5001-7000	173	40,9
	7001-9000	76	18,0
	9001-11000	49	11,6
	11001 ve üzeri	23	5,4
	Toplam	423	100
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	5	1,2
	Ortaöğretim	8	1,9
	Lise	34	8,0
	Ön Lisans	145	34,3
	Lisans	171	40,4
	Lisansüstü	60	14,2
	Toplam	423	100
Online Alışveriş Deneyimi	Evet	307	72,6
	Hayır	116	27,4
	Toplam	423	423

Örneklemin gelir düzeyi değişkenine göre dağılımına bakıldığında 5000 TL ve altı 102 (% 24,1), 5001-7000 arası 173 (% 40,9), 7001-9000 arası 76 (% 18,0), 9001-11000 arası 49 (% 11,6) ve 11001 ve üzeri gelire sahip 23 (% 5,4) bireyin olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcılar İlköğretim mezunu 5 (%1,2), Ortaöğretim mezunu 8 (%1,9), Lise mezunu 34 (%8,0), Ön Lisans mezunu 145 (%34,3), Lisans mezunu 171 (%40,4) ve Lisansüstü mezunu 60 (%14,2) şeklinde dağılım göstermektedir. İnternette alışveriş yapma deneyimleriyle ilgili değişkene göre dağılım incelendiğinde 307 (72,6) kişinin online alışveriş yaptığı buna karşın 116 (27,4) kişinin internette alışveriş yapmadığı belirlenmiştir.

3.4.2. Kurumsal İtibar Ölçeğine İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi

Kurumsal itibar ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi öncesinde verilerin analize uygunluğu için KMO ve Bartlett küresellik testleri uygulanmıştır. Kurumsal itibar ölçeğinin KMO değerleri ile Bartlett Küresellik test sonuçları Tablo 2.'de sunulmuştur.

Tablo 2. Kurumsal İtibar Ölçeği KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kurumsal İtibar Ölçeği		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		0, ,877
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5137,670
	df	190
	Sig.	,000

Faktör analizine uygunluğu tespit edilen veriler için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve Tablo 3.'te sunulmuştur. Kurumsal itibar ölçeği, öz değeri 1'in üzerinde olan altı faktörlü bir yapıda çıkmıştır. Ölçeğe ilişkin açıklanan toplam varyans değeri 76,37 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçek alt boyutlarının iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) 0,729-0,929 arasında olduğu görülmüş ve 0,4 'ten büyük değerler aldığı belirlenmiştir. Buna göre finansal risk ölçeğinin iç tutarlılığının sağlandığı başka bir deyişle güvenilir bir ölçeğe aracı olduğu kabul edilmiştir (Kalaycı, 2010:405).

Tablo 3. Kurumsal İtibar Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Açıklanan varyans	Cronbach Alfa
Duygusal Çekicilik							10,470	,929
DUYG1	,924							
DUYG2	,953							
DUYG3	,930							
Ürün ve Hizmetler							6,314	,834
ÜRN1		,580						
ÜRN2		,930						
ÜRN3		,776						
ÜRN4		,663						
Vizyon ve Liderlik							5,250	,871
VİZ1			-,881					
VİZ2			-,887					
VİZ3			-,744					
Çalışma Ortamı							5,164	,729
ÇO1				,791				
ÇO2				,651				
ÇO3				,815				
Sosyal Sorumluluk							33,294	,832
SOS1					,902			
SOS2					,729			
SOS3					,923			

Finansal Performans							15,822	,909
FİNNS1						,912		
FİNNS2						,898		
FİNNS3						,904		
FİNNS 4						,829		
Öz Değerler	2,094	1,263	1,050	1,033	6,659	3,164		
Toplam Açıklanan Varyans							76,314	

Çalışmada farklılıkların belirlenmesinde kullanılacak testlere karar verebilmek için normallik testinin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle yapılan normallik testinde Tablo 4. incelendiğinde verilerin normal dağıldığı söylenebilir. Maddelerin ortalamalarına bakıldığında en düşük ortalama “sosyal sorumluluk” boyutuna ve en yüksek ortalamanın ise “duygusal çekicilik” boyutuna ait olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Kurumsal İtibar Algısı Ölçeği Normal Dağılım İstatistikleri

Boyut	N	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Duygusal Çekicilik	423	3,6052	1,19058	-,794	-,537
Ürün ve Hizmetler	423	3,3528	1,02750	-,609	-,617
Vizyon ve Liderlik	423	3,5280	1,19270	-,805	-,556
Çalışma Ortamı	423	3,5177	1,04589	-,774	-,346
Sosyal Sorumluluk	423	3,2821	1,18520	-,425	-,886
Finansal Performans	423	3,3280	1,15817	-,499	-,827

1.1.3. Kurumsal İtibara İlişkin Grup Farklılıkları

Kurumsal itibar algısının katılımcıların sahip olduğu özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t-testi ve ANOVA analizlerinden yararlanılmıştır. Kurumsal itibar algısı alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında yapılan t- testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 5.’e göre $P>0,05$

Tablo 5. Kurumsal İtibar Alt Boyutlarının Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Boyut	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Duygusal Çekicilik	Kadın	196	3,5884	1,20569	409,327	-,268	,789
	Erkek	227	3,6197	1,17986			
Ürün ve Hizmetler	Kadın	196	3,3214	1,00512	416,353	-,586	,559
	Erkek	227	3,3800	1,04789			
Vizyon ve Liderlik	Kadın	196	3,6412	1,16694	415,756	1,823	,069
	Erkek	227	3,4302	1,20854			
Çalışma Ortamı	Kadın	196	3,5425	1,06960	406,650	,451	,652
	Erkek	227	3,4963	1,02686			
Sosyal Sorumluluk	Kadın	196	3,3044	1,16000	416,308	,360	,719
	Erkek	227	3,2628	1,20875			
Finansal Performans	Kadın	196	3,3138	1,17113	409,703	-,234	,815
	Erkek	227	3,3403	1,14930			

olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Kurumsal itibar alt boyutlarının katılımcıların medeni durumuna göre farklılıklarına ilişkin t-testi analiz sonuçlarının yer aldığı Tablo 6’ya göre $P>0,05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6. Kurumsal İtibar Alt Boyutlarının Katılımcıların Medeni Durum Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Boyut	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Duygusal Çekicilik	Evli	189	3,6878	1,14989	411,164	1,292	,197
	Bekar	234	3,5385	1,22082			
Ürün ve Hizmetler	Evli	189	3,2923	1,02602	402,841	- 1,089	,277
	Bekar	234	3,4017	1,02828			
Vizyon ve Liderlik	Evli	189	3,5273	1,21748	396,285	-,010	,992
	Bekar	234	3,5285	1,17492			
Çalışma Ortamı	Evli	189	3,5608	1,00264	412,936	768	,443
	Bekar	234	3,4829	1,08043			
Sosyal Sorumluluk	Evli	189	3,2892	1,24145	386,669	,110	,912
	Bekar	234	3,2764	1,14040			
Finansal Performans	Evli	189	3,3505	1,19471	392,501	,357	,721
	Bekar	234	3,3098	1,13004			

Kurumsal itibar algısı boyutlarının katılımcıların online alışveriş yapma durumuna ilişkin Tablo 8.'de yer alan t-testi sonuçları incelendiğinde “Duygusal Çekicilik” boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Duygusal çekicilik boyutunda online alışveriş yapan katılımcıların itibar algılarının online alışveriş yapmayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kurumsal itibarın diğer alt boyutları arasında ise farklılık bulunamamıştır.

Tablo 8. Finansal Risk Ölçeğinin Katılımcıların Online Alışveriş Deneyimine Göre t-Testi Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Duygusal Çekicilik	Evet	307	3,7199	1,13906	421	3,259	,001
	Hayır	116	3,3017	1,27327			
Ürün ve Hizmetler	Evet	307	3,3705	1,02767	206,782	,575	,566
	Hayır	116	3,3060	1,03003			
Vizyon ve Liderlik	Evet	307	3,5646	1,20806	216,643	1,051	,295
	Hayır	116	3,4310	1,15052			
Çalışma Ortamı	Evet	307	3,5613	1,04063	204,617	1,388	,167
	Hayır	116	3,4023	1,05548			
Sosyal Sorumluluk	Evet	307	3,2573	1,18940	209,233	-,703	,483
	Hayır	116	3,3477	1,17658			
Finansal Performans	Evet	307	3,3176	1,14105	197,335	-,293	,770
	Hayır	116	3,3556	1,20693			

Katılımcıların gelir düzeylerine göre kurumsal itibar alt boyutlarına ilişkin algılarını gösteren Tablo 9.'da ki sonuçlar incelendiğinde anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 9. Kurumsal İtibar Alt Boyutlarının Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal Çekicilik	Gruplar arası	1,263	4	,316	,221	,927
	Gruplar içi	596,917	418	1,428		
	Toplam	598,180	422			
Ürün ve Hizmetler	Gruplar arası	,328	4	,082	,077	,989
	Gruplar içi	445,199	418	1,065		
	Toplam	445,527	422			
Vizyon ve Liderlik	Gruplar arası	3,452	4	,863	,604	,660
	Gruplar içi	596,856	418	1,428		
	Toplam	600,308	422			
Çalışma Ortamı	Gruplar arası	4,360	4	1,090	,996	,409
	Gruplar içi	457,257	418	1,094		

	Toplam	461,617	422			
Sosyal Sorumluluk	Gruplar arası	1,013	4	,253	,179	,949
	Gruplar içi	591,767	418	1,416		
	Toplam	592,779	422			
Finansal Performans	Gruplar arası	1,280	4	,320	,237	,917
	Gruplar içi	564,770	418	1,351		
	Toplam	566,051	422			

Katılımcıların yaşlarına göre kurumsal itibar alt boyutlarına ilişkin algılarını gösteren Tablo. 10'da yer alan verilere göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamaktadır.

| 540

Tablo 10. Kurumsal İtibar Alt Boyutlarının Katılımcıların Yaşlarına Göre ANOVA Sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal Çekicilik	Gruplar arası	4,698	4	1,175	,827	,508
	Gruplar içi	593,482	418	1,420		
	Toplam	598,180	422			
Ürün ve Hizmetler	Gruplar arası	7,129	4	1,782	1,699	,149
	Gruplar içi	438,398	418	1,049		
	Toplam	445,527	422			
Vizyon ve Liderlik	Gruplar arası	3,462	4	,865	,606	,658
	Gruplar içi	596,846	418	1,428		
	Toplam	600,308	422			
Çalışma Ortamı	Gruplar arası	4,492	4	1,123	1,027	,393
	Gruplar içi	457,125	418	1,094		
	Toplam	461,617	422			
Sosyal Sorumluluk	Gruplar arası	3,511	4	,878	,623	,647
	Gruplar içi	589,268	418	1,410		
	Toplam	592,779	422			
Finansal Performans	Gruplar arası	4,324	4	1,081	,804	,523
	Gruplar içi	561,726	418	1,344		
	Toplam	566,051	422			

Eğitim Düzeyine göre ANOVA sonuçlarını gösteren Tablo 11. incelendiğinde kurumsal alt boyutlara ilişkin sonuçların eğitim düzeyine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 11. Kurumsal İtibar Alt Boyutlarının Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal Çekicilik	Gruplar arası	2,930	5	,586	,411	,841
	Gruplar içi	595,250	417	1,427		
	Toplam	598,180	422			
Ürün ve Hizmetler	Gruplar arası	2,232	5	,446	,420	,835
	Gruplar içi	443,295	417	1,063		
	Toplam	445,527	422			
Vizyon ve Liderlik	Gruplar arası	7,970	5	1,594	1,122	,348
	Gruplar içi	592,337	417	1,420		
	Toplam	600,308	422			
Çalışma Ortamı	Gruplar arası	2,446	5	,489	,444	,817
	Gruplar içi	459,171	417	1,101		
	Toplam	461,617	422			
Sosyal Sorumluluk	Gruplar arası	11,583	5	2,317	1,662	,143
	Gruplar içi	581,196	417	1,394		
	Toplam	592,779	422			
Finansal Performans	Gruplar arası	2,252	5	,450	,333	,893
	Gruplar içi	563,799	417	1,352		
	Toplam	566,051	422			

4. Sonuç

Fırsat sitelerine yönelik kurumsal itibar algısının ele alındığı çalışmada duygusal çekicilik boyutunun en yüksek ortalamaya sahip olduğu sosyal sorumluluk boyutunun ise en düşük ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre fırsat sitelerinde kurumsal itibar algısını etkileyen en önemli unsurun tüketicinin siteye karşı duyduğu güven ve saygı olduğu ifade edilebilir. Sosyal sorumluluk boyutuna katılım oranının diğer boyutlara göre düşük olması katılımcılar tarafından fırsat sitelerinin bu yöndeki çalışmalarının kurumsal itibar bağlamında değerlendirilmediği şeklinde yorumlanabilir.

Kurumsal itibar boyutlarıyla grup değişkenleri arasında yapılan farklılık testlerinde daha önce alışveriş deneyimi olan katılımcılarla alışveriş deneyimi olmayanlar arasında duygusal çekicilik boyutunda farklılıklar tespit edilmiştir. Bu doğrultuda grup ortalamaları incelenmiş ve elektronik ticaret deneyimi olan katılımcıların kurumsal itibar algılarının daha yüksek ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum alışveriş yapan katılımcıların firmayla saygı, sempati ve güven gibi duygusal bağlar kurdukları söylenebilir. Ayrıca diğer gruplara yapılan farklılık testlerinde herhangi bir anlamlı sonuca ulaşılmaması kurumsal itibarın yaş, cinsiyet, medeni durum ve gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

Çalışma neticesinde fırsat sitelerinin duygusal çekicilik özelliklerinin itibar algısına önemli katkılar sunduğu bunun yanında alışveriş deneyiminin duygusal çekicilik boyutunu desteklediği belirlenmiştir. Literatürde yapılacak çalışmalarda kurumsal itibar ile tüketici davranışları arasındaki ilişki irdelenerek daha farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Blanco, R., Matthews, M. ve Mika, P. (2015). Ranking of daily deals with concept expansion. *Information Processing and Management*. 51(4), 359- 372.
- Boon, E., Wiid, R. ve DesAutels, P. (2012). Teeth Whitening, Boot Camp, and A Brewery Tour: A Practical Analysis of 'Deal of the Day'. *Journal of Public Affairs*, 12(2): 137-144.
- Dugal S., S. ve Roy M., H. (2000) A management guide to the creation of product and service images marketplace. *International Journal of Management* 17(3).
- Fombrun, C. J. ve Gardberg, N. (2000). Who's Tops in Corporate Reputation? *Corporate Reputation Review*, 3(1), 13-17.
- Koç, F. (2015) Sigortacılık Sektöründe Kurumsal İtibar ve Tüketici Güveni. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 63-84.
- Nghia, H. T., Olsen, S. O., & Trang, N. T. M. (2020). Shopping value, trust, and online shopping well-being: a duality approach. *Marketing Intelligence & Planning*, 38(5), 545-558.
- Öztürk, A. Şerbetçi, S., ve Gürçan, Ş. N. (2014). Tüketim Değerlerinin Satın Alma Niyeti ve Bağlılık Üzerindeki Rolü: Fırsat Sitelerine Yönelik Bir Araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 73-88.
- Paça, H. (2019). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Kurumsal İtibarın Müşteri Sadakatine Etkisi: İzmir Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Muğla.
- Şahin-Kırıkçı, Ş. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Fırsat Sitelerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Yalçın, F., ve BAŞ, M. (2012). Elektronik ticarete müşteri memnuniyeti: Fırsat siteleri üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1-16.

Presentation ID / Sunum No: 129

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-1569-1639

Online Alışverişte Algılanan Finansal Risklerin Farklı Özelliklere Göre İncelenmesi

| 542

Öğr.Gör. Abdulkadir Uyrun
Siirt Üniversitesi

Özet: Online alışveriş tüketicilere sunmuş olduğu avantajlar nedeniyle oldukça yaygın hale gelmiştir. Tüketiciler birçok ürün alternatifine ulaşabilmekte, istediği zaman diliminde, kısa sürede ve mağazaya gitmeden alışveriş yapabilmektedir. Ancak tüketicilerin satıcıyla fiziksel olarak bir araya gelememeleri birtakım riskler barındırmaktadır. Söz konusu risklerden biri tüketicilerin çeşitli nedenlerle parasal kayıp yaşama olasılıklarıdır. Bu noktada çalışma internet alışverişlerinde algılanan finansal risklerin belirlenmesini amaçlamaktadır. Bunun yanında farklı değişkenlere göre finansal risk algısının farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada veri toplamak üzere Hong vd. 2016'nın çalışmasında kullanılan finansal risk ölçeği Türkçeye uyarlanarak kullanılmıştır. Anketler online kanallarla uygulanmış ve toplanan veri seti Spss paket programında analiz edilmiştir. Elde edilen verilere ortalama, frekans analizi, T-tesisi ve Anova analizleri uygulanmıştır. Çalışma sonucunda sadece Finansal Risk Algısı ile online alışveriş deneyimi arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Risk, Online Alışveriş, Finansal Risk

Investigation of Perceived Financial Risk On Online Shopping in Terms of Different Features

Abstract: Online shopping has become quite common due to the advantages it offers to consumers. Consumers have access to many product alternatives, can shop whenever they want, in a short time and without going to the store. However, the fact that consumers cannot come together with the seller physically include some risks. One of these risks is the possibility of consumers monetary losses from various reasons. At this point, the study aims to determine the perceived financial risks in internet shopping. In addition, it has been examined whether perceived financial risks differ according to different variables. In this study, in order to collect data financial risk scale, which used by Hong et al. 2016, was adapted into Turkish. The questionnaires were applied through online channels and the collected data sets were analyzed in the Spss package program. Mean, frequency analysis, T-test and Anova analyzes were applied to the obtained data. As a result of the study, only a significant difference was found between the Perception of Financial Risk and the online shopping experience.

Keywords: Perceived Risk, Online Shopping, Financial Risk

1. Giriş

Günümüzde birçok tüketici, ihtiyaçlarını web sitesi aracılığıyla mal ve hizmet sunan işletmelerden karşılamaktadır. Online mağaza olarak da adlandırılan web siteleri birçok yarara sahip olmasına karşın aynı zamanda riskler barındırmaktadır. Her satın alma işlemi kendi içinde riskler barındırırken internet gibi yeni bir alanda söz konusu riskler ve belirsizlikler daha da artmaktadır. Bireylerin satın alma eğilimi üzerinde önemli etkileri olan risk algısı bu noktada önemli hale gelmekte ayrıca risklerin kaynağı ve nedenleri belirlenerek bu çerçevede pazarlama planlarının hazırlanması gerekmektedir.

Tüketicilerin risk algısı çeşitli sınıflandırılmalara tabi tutularak anlaşılır bir hale getirilmiştir. Literatürde tam bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün olmasa da finansal risk algısının genellikle bu sınıflamalarda yer aldığı görülmektedir. Finansal risk algısı ürün veya hizmet satın alırken ve internet alışverişlerinin kendine özgü süreci nedeniyle oluşan maddi kayıpları kapsamaktadır.

Bu çalışmada finansal risk algısı ele alınmış ve çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Çalışmanın ilk kısmında kavramsal çerçeveye ilişkin bilgiler verilmiş ardından yöntem ve elde edilen verilere ilişkin bulgular sunulmuştur.

2. LİTERATÜR

Elektronik ticaret, internet teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte hayatımıza girmiş bir kavramdır. Elektronik ticaret, ürün veya hizmetlerin sunumu, satışı, pazarlanması, satış sonrası hizmetleri ve ödeme yöntemlerini kapsayan sürecin, internet alt yapısıyla kurulan web siteleri aracılığıyla gerçekleştirildiği ticari faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. Elektronik ticaret milyar dolarları bulan yıllık satışlarıyla günümüz ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerle birlikte internet kullanımının yaygınlaşması bunun yanında hem firmalar hem de tüketiciler için sağladığı avantajlar elektronik ticaret hacminin büyümesinde etkili olmuştur (Arcand vd., 2007).

Elektronik ticaret, tüketiciler açısından ele alındığında mağazaya gitmek için fiziksel çaba harcamadan hızlı ve kolay bir şekilde işlem yapabilme, birçok alternatifi karşılaştırabilme gibi faydalar sağlamaktadır. Fakat online mağazada ürünlere temas etme ve deneme olanağının olmaması, kişisel bilgilerin paylaşılması ve yüz yüze iletişim kurulamaması elektronik ticaretin olumsuz yanları arasında gösterilebilir (Çil, 2021: 29-32). Tüketici davranışları açısından algılanan risk kavramı online işlemlerden kaynaklanan potansiyel olumsuz sonuçlara ilişkin tüketiciler algısı olarak ifade edilebilir (Kim vd., 2008: 546).

İnternet teknolojilerindeki gelişmelerle beraber tüketici alışveriş deneyimlerinin farklı bir alana yönelmesi algılanan risk kavramının yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda elektronik ticarete risk algısı, bir kullanıcının online alışverişin güvenli olmadığına veya olumsuz sonuçları olabileceğine inanma derecesi olarak tanımlanabilir (Glover ve Benbasat, 2011: 48). İnternet kullanımı ve elektronik ticarete algılanan risk kavramını inceleyen Liebermann ve Stashevsky (2002) risk algısını etkileyen kişilik özellikleri ve internet kullanımı olmak üzere iki temel unsurdan bahsetmiştir. Kişilik özellikleri; cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi gibi kişisel özelliklerden oluşturmaktadır. İnternet kullanımına ilişkin davranışları ise internet kullanıcısı olup olmama, interneti kullanma sıklığı ve online alışveriş yapma durumu gibi özellikler ortaya koymaktadır. (Liebermann ve Stashevsky, 2002: 293).

Tüketicilerin algıladıkları risk türlerini belirlemek üzere Jacoby ve Kaplan (1972) tarafından yapılan çalışmada “finansal risk”, “performans riski”, “fiziksel risk”, “psikolojik risk”, “sosyal risk” ve “genel riskler” olmak üzere altı risk boyutu belirlenmiştir. Almousa (2011) elektronik ticarete risk türlerini “finansal risk”, “performans riski”, “psikolojik risk”, “sosyal risk”, “zaman riski” ve “gizlilik riski” olmak üzere altı kategoride sınıflandırmıştır. Tüketicilerin satın aldıkları ürünle ilgili endişelerini içeren performans riski, ürünün tercih edilmesinde etkili olan özelliklere sahip olmaması nedeniyle ortaya çıkan olumsuzlukları ifade eder. Finansal risk, ürünle ilgili fiyat ve satın alma sürecine ilişkin parasal maliyet olarak tanımlanır. Bu risk, belirli malları satın almanın sonuçlarından ziyade, başlı başına bir satın alma aracı olarak internet ile de ilişkilendirilir (Bhatnagar vd., 2000:100). Gizlilik riski, web siteleriyle paylaşılan tüketiciye ait kişisel bilgilerin üçüncü kişilerin eline geçmesi durumunda ortaya çıkacak olumsuz sonuçlara ilişkin endişeler olarak ifade edilebilir (Featherman ve Pavlou, 2003: 455). Psikolojik Risk, ürün performansının veya seçilen ürünün tüketici imajıyla uyumlaması durumunda benlik algısında ortaya çıkan olumsuz sonuçları ifade eder. Son olarak sosyal risk, tüketicilerin satın aldıkları ürünle ilgili sosyal gruplar tarafından eleştirilme veya tepkiyle karşılaşmalarına ilişkin endişeleri içermektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, evreni ve örneklemini, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Çalışmanın amacı tüketicilerin elektronik ticarete algıladıkları finansal risklerin farklı değişkenler açısından incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu noktada araştırmanın hipotezleri şu şekildedir;

- H1. Tüketicilerin cinsiyetine göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.
- H2. Tüketicilerin yaşlarına göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.
- H3. Tüketicilerin medeni durumlarına göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.
- H4. Tüketicilerin eğitim durumuna göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.

H5. Tüketicilerin gelir düzeyine göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.

H6. Tüketicilerin internetten alışveriş yapma durumlarına göre finansal risk algısı farklılık göstermektedir.

3.2. Veri toplama aracı

Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anketin birinci bölümü demografik özellikler ve internetten alışveriş yapma durumunu belirlemeye yönelik altı sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümünde Hong vd. (2017) tarafından internet alışverişlerinde algılanan riskleri belirlemeye yönelik çalışmada yer alan finansal risk boyutuna ilişkin ifadelerinden yararlanılmıştır.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Siirt ilinde yaşayan on sekiz yaş üzeri bireyler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı için örneklem hesaplama tablolarında %95 güvenirlilik düzeyinde 100.000'in üzerindeki evren için örneklem 384 olmasına karar verilmiştir.

3.4 Bulgular

3.4.1. Katılımcıların Demografik ve Online Alışveriş Deneyimi Özellikleri

Araştırmaya katılan örneklem grubuna ilişkin açıklayıcı istatistikler Tablo. 3.1'de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların grup değişkenlerindeki birimlere göre ortalamaların erkek, 18-25 yaş aralığında bekar, 5001-7000 gelir düzeyine sahip lisans düzeyinde eğitim almış internet alışveriş yapan bireylerin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo. 3.1. Katılımcılara Ait Açıklayıcı İstatistikler

		Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	196	46,3
	Erkek	227	53,7
	Toplam	423	100
Yaş	18-25	145	34,3
	26-33	113	26,7
	34-41	84	19,9
	42-49	44	10,4
	50 ve üzeri	37	8,7
	Toplam	423	100
Medeni Durum	Evli	189	44,7
	Bekar	234	55,3
	Toplam	423	100
Gelir Düzeyi	5000 TL ve altı	102	24,1
	5001-7000	173	40,9
	7001-9000	76	18,0
	9001-11000	49	11,6
	11001 ve üzeri	23	5,4
	Toplam	423	100
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	5	1,2
	Ortaöğretim	8	1,9
	Lise	34	8,0
	Ön Lisans	145	34,3
	Lisans	171	40,4
	Lisansüstü	60	14,2
	Toplam	423	100
Online Alışveriş Deneyimi	Evet	307	72,6
	Hayır	116	27,4
	Toplam	423	423

3.4.3. Finansal Risk Algısına İlişkin Grup Farklılıkları

Finansal risk algısının katılımcıların sahip olduğu özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılacak olan testlere karar vermeden önce normal dağılım açısından incelenmiştir. Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5 ile +1.5 olduğu zaman verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Tabachnick and Fidell, 2013). Çalışmada kullanılan finansal risk

ölçeğinin maddelerine ilişkin Tablo 3.2. incelendiğinde verilerin normal dağıldığı söylenebilir.

Tablo 3.5. Finansal Risk Ölçeğinin Online Alışveriş Deneyimine Göre t-Testi Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Online Alışveriş Deneyimi	Evet	307	2,9072	1,20118	421	-8,651	,000
	Hayır	116	3,9655	,87935			

Maddelerin ortalamalarına bakıldığında en düşük ortalamanın FRSK2 ("Kredi kartımdan fazla para çekilebilir) 3,1395 ve en yüksek ortalamanın FSK5 (Ürünü iade etmek istersem paramı geri alamayacağımı veya almakta zorlanacağımı düşünüyorum) 3,3050 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.2. Finansal Risk Ölçeği Normal Dağılım İstatistikleri

Madde	N	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
FRSK1	423	3,1584	1,24145	-,147	-,956
FRSK2	423	3,1395	1,26076	-,079	-,908
FRSK3	423	3,1797	1,40779	-,301	-1,226
FRSK4	423	3,2671	1,41824	-,395	-1,183
FRSK5	423	3,3050	1,41895	-,425	-1,163
FRSK6	423	3,1608	1,38976	-,311	-1,188
FRSK7	423	3,2080	1,38976	-,386	-1,175
FRSK8	423	3,1608	1,38464	-,339	-1,192

Finansal risk algısı ile cinsiyet değişkeni arasında yapılan t- testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 3.3.'e göre $P>0,05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların medeni durumuna göre finansal risk algısına ilişkin farklılığın yer aldığı Tablo 3.4. incelendiğinde $P>0,05$ olduğundan farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Finansal risk algısının online alışveriş yapma durumuna göre t-testi sonuçları incelendiğinde $p<0,05$ olduğundan anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Buna göre Tablo 3.5' te yer alan grup

Tablo 3.3. Finansal Risk Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Cinsiyet	Kadın	196	3,2015	1,20258	414,663	,065	,948
	Erkek	227	3,1938	1,23145			

ortalamalarına göre online alışveriş deneyimi olmayanların (3,9655) alışveriş yapanlara (2,9072) göre finansal risk algılarının daha yüksek düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 3.4. Finansal Risk Ölçeğinin Medeni Duruma Göre t-Testi Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Medeni Durum	Evli	189	3,1362	1,24532	395,005	-,925	,356
	Bekar	234	3,2468	1,19352			

Katılımcıların eğitim durumu, yaş ve gelir düzeyine göre farklılıklarının belirlenmesine yönelik ANOVA analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 9'da yer alan verilere göre yaş ve gelir düzeyi ile finansal risk algısı arasında ($P> 0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamış buna karşın eğitim düzeyi ile finansal risk algısı arasında farklılık belirlenmiştir.

4. SONUÇ

Elektronik ticarete tüketicilerin finansal risk algısının ele alındığı çalışmanın bulgularına göre elde edilen iki sonuçtan bahsetmek mümkündür. İlk olarak finansal risk algısıyla ilgili ifadelerle yönelik ortalama puanlar doğrultusunda bireylerin “kredi kartımdan fazla para çekilebilir” ifadesine yönelik endişelerinin görece daha düşük olduğu buna karşın en yüksek ortalama “satış sonrası iadelerde paramı geri alamam veya almakta zorlanırım” şeklindeki ifadeye ait olduğu belirlenmiştir. Bu durum internet alışverişlerinde ödeme yöntemleri konusundaki güveni gösterirken öte yandan satış sonrası garanti ve iade koşullarındaki güvensizliği ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ikinci sonucu ise grup değişkenlerine göre finansal risklerin farklılığıyla ilgilidir. Katılımcıların yaş, cinsiyet ve medeni durumuna göre herhangi bir farklılık belirlenmemiş buna karşın eğitim düzeyi ve alışveriş deneyimine göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. Online alışveriş yapanların

Tablo 9. Finansal Risk Ölçeğinin Online Alışveriş Deneyimine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gelir Düzeyi	Gruplar arası	3,729	4	,932	,628	,643	
	Gruplar içi	621,007	418	1,486			
	Toplam	624,736	422				
Eğitim Durumu	Gruplar arası	29,813	5	5,963	4,179	,001	4>5
	Gruplar içi	594,923	417	1,427			
	Toplam	624,736	422				
Yaş	Gruplar arası	7,367	4	1,842	1,247	,290	
	Gruplar içi	617,369	418	1,477			
	Toplam	624,736	422				

yapmayanlara ve lisans düzeyinde eğitim görenlerin ön lisans düzeyindeki bireylere kıyasla risk algılarının farklılaştığı söylenebilir.

Sonuç olarak barındırdığı endişelere rağmen bireylerin büyük çoğunluğunun internet alışverişini yaptıkları ayrıca bilgi ve deneyim kazandıkça bu eğilimin artabileceği düşünülmektedir. İşletmelerin bu noktada bilgilendirme yapmaları ve bireyleri online alışverişe teşvik edecek uygulamalar yürütmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arcand, M., Nantel, J., Arles-Dufour, M. ve Vincent, A. (2007), “The impact of reading a web site’s privacy statement on perceived control over privacy and perceived trust”, *Online Information Review*, 31(5), 661-681.
- Kim, D.J., Ferrin, D.L. ve Rao, H.R. (2008), “A trust-based consumer decision-making model in electronic commerce: the role of trust, perceived risk, and their antecedents”, *Decision Support Systems*, 44(2), 544-564.
- Çil, B. (2021). *İnternet Alışverişlerinde Algılanan Risk: Karaman İlinde Kuşaklar Üzerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Glover S. ve Benbasat I. (2011). “A Comprehensive Model of Perceived Risk of E-Commerce Transactions”. *International Journal of Electronic Commerce*, 15(2), 47–78.
- Liebermann, Y. ve Stashevsky, S. (2002). “Perceived risks as barriers to Internet and e-commerce usage”. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 5(4), 291-300.
- Jacoby J. ve Kaplan L., B. (1972). “The Components of Perceived Risk”. *İçinde Proceedings of the Third Annual Conference of the Association for Consumer Research*, 1972, ss. 382-393.
- Bhatnagar, A., Misra, S., ve Rao, H. R. (2000). “On Risk, Convenience, and Internet shopping behavior”. *Communications of the ACM*, 43(11), 98-105.

- Almousa, M. (2011). “Perceived Risk in Apparel Online Shopping: A Multi-Dimensional Perspective”. Canadian Social Science, 7(2), 23-31.
- Sharma J. ve Kurien D. (2017). “Perceived Risk in E-Commerce: A Demographic Perspective”. NMIMS Management Review, XXXIV(1), 31-57.
- Featherman, M. S., ve Pavlou, P. A. (2003). “Predicting E-Services Adoption: A Perceived Risk Facets Perspective”. International Journal Of Human-Computer Studies, 59(4), 451-474.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics, Pearson, Boston,

Presentation ID / Sunum No: 66

Oral Presentation / Sözlü Sunum

ORCID ID: 0000-0002-9011-0996, 0000-0002-6348-0115

2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası ile İlgili Yazılmış Makalelerin Betimsel Analizi

| 548

Araştırmacı Tutku İneç¹, Doç. Dr. Mualla Bolat¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi

*Corresponding author: Tutku İneç

Özet: Bu araştırmada 2015-2021 yılları arasında bilimin doğası ile ilgili yapılmış makalelerin farklı değişkenler açısından betimsel analizi yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Dokümanlara erişim Google Scholar veri tabanı ile sınırlı tutulmuş ve makalelerin sadece başlık kısmında “bilimin doğası” kavramı ile aratılmıştır. Bu tarama sonucunda 56 tane çalışmaya ulaşılmıştır. Bu makaleler yayın yılı, yayınlandığı dergiler, araştırma yöntemi, örneklem grubu, veri toplama araçları ve veri analiz tekniklerine göre analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda 2017 yılında bilimin doğası ile ilgili daha fazla çalışma yapıldığı ve yapılan çalışmalarda en fazla nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda en fazla öğretmen adaylarının tercih edildiği ve branş bazında fen bilimleri öğretmen adayları üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Veri toplama araçları arasında en fazla anket kullanıldığı, veri analiz tekniği olarak ise en fazla içerik analizi yönteminin tercih edildiği belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın bilimin doğası ile ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın sonucunda deneysel çalışmalara daha fazla yer verilmesi gerektiği ve farklı düzeydeki ortaöğretim ve lise öğrencileri ile de çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilimin Doğası, Doküman Analizi, 2015-2021

1.GİRİŞ

Toplumdaki bireylerin gelişen teknolojiye uyum sağlayabilmesi, değişen bilgileri takip edebilmesi, toplumdaki tartışmalara mantıklı bir şekilde katılabilmesi için bilimsel okuryazar olması gerekmektedir (Şahin ve Say, 2010). Bilimsel okuryazarlık, bireyin bilim ve teknolojiye ihtiyaç duyulduğu durumlarda sorumluluk gösterip doğru kararlar alabilecek bilgi ve beceriye sahip olması olarak tanımlanır (Laugksch, 2000). Bilimsel okuryazarlığın temelini bilimin doğası oluşturmaktadır.

Bilimsel okuryazar olan bireyler, bilimsel bilginin doğası ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olan, çevreleriyle etkileşim hâlindeyken bilimin kavramlarını, esaslarını, teori ve yasalarını etkin bir şekilde kullanabilen kişilerdir (Bilen, 2009). İyi bir bilimsel okuryazar olabilmek için bilimin doğasını anlamak gerekmektedir. Bu sebeple fen eğitimi programlarında ve uluslararası fen eğitimi reform programlarında bilimin doğası üzerinde durulmaktadır (İnce ve Özgelen, 2015).

Bilimin doğası herkes tarafından farklı tanımlanmaktadır. Lederman (2007)’a göre bilimin doğasının tek bir tanımının yapılamamasının sebebi, bireylerin bilimin doğasını farklı anlamaları ve bilimin doğasının zaman içerisinde değişikliklere uğramasıdır. Aynı şekilde Khishfe ve Abd- El Khalick (2002)’de bilimin karmaşık ve dinamik yapıda olduğunu belirtmiş ve bu çoklu yapıdan dolayı bilimin doğasının standart bir tanımı olmadığını açıklamışlardır. Lederman (2007) bilimin doğasını, “bilimin epistemolojisini yansıtan, bilgiyi oluşturma yolu ve bilimin üretilmesinde yer alan inançlar ve değerler bütünü” olarak tanımlamaktadır.

Lederman (2007) bilimin doğasının daha iyi anlaşılabilmesi ve öğrencilerin bilimin doğası ile ilgili kavramları daha iyi kavrayabilmeleri için fen eğitimcileri tarafından kabul edilen bilimin doğasının yedi alt boyutunu ortaya koymuştur. Bu boyutlar şunlardır: (a) Bilimsel bilgi değişebilir, (b) bilimsel bilgi deneylere dayalıdır, (c) bilimsel bilgi özeldir, (d) bilimde hayal gücüne ihtiyaç duyulur, (e) bilim

sosyal ve kültürel olaylardan etkilenir, (f) gözlem ve çıkarımlar birbirinden farklıdır, (g) teori ve yasalar birbirine dönüşmez.

Dünyada 1960’larda popülerlik kazanan bilimin doğası öğretimi Türkiye’de 1990’ların sonuna doğru fen eğitimcilerinin gündemine girmiştir. Türkiye’de şimdiye kadar bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin incelendiği çalışmalar mevcuttur (Özden ve Cavlazoğlu, 2015; İnce ve Özgelen, 2015; Ayvaci ve Akdemir, 2017; Ocak ve Yeter, 2006; Erdaş, Doğan ve İrez, 2016). Fakat 2015 ve 2021 yılları arasında bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin incelendiği bir çalışma bulunmaması, bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmada bilimin doğası ile ilgili 2015-2021 yılları arasında Türkiye’de yazılmış makalelerin farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Aşağıda verilen alt problemlere cevap aranmıştır.

Alt Problemler

Bu çalışmada;

1. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin yayınlandığı dergilerdeki dağılımı nasıldır?
3. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerde araştırma yöntemine göre dağılımı nasıldır?
4. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin örneklem gruplarına göre dağılımı nasıldır?
5. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerde örneklem türlerinin branş ve sınıf düzeyine göre dağılımları nasıldır?
6. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerde veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
7. Bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerde veri analiz tekniklerine göre dağılımı nasıldır?
- 8.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırma Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırma, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Araştırmada kullanılan doküman analizi araştırmanın hedeflerine yönelik verilere ulaşmada dokümanların incelenmesi ile gerçekleşir (Çepni, 2010).

2.2. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2021 yılları arasında bilimin doğası ile ilgili Türkiye’de yazılmış makaleler oluşturmaktadır. Dokümanlara erişim Google Scholar veri tabanı ile sınırlı tutulmuş ve başlığında “bilimin doğası” kavramı geçen 56 makale çalışmaya dahil edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz ise “*ortak bir konu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların eğilim ve sonuçlarını belirlemeyi hedef alan yöntemdir*” (Çalık ve Sözbilir, 2014). Google Scholar veri tabanında tarama özelleştirilerek makalelerin sadece başlık kısmında “bilimin doğası” kavramı taratılmıştır. Bu işlem sonucunda 56 tane makaleye ulaşılmıştır (EK1). Ulaşılan bu makaleler (a) yayın yılı, (b) yayınlandığı dergiler, (c) araştırma yöntemi, (d) örneklem, (e) veri toplama araçları ve (d) veri analiz tekniklerine göre analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde 2015-2021 yılları arasında başlığında “bilimin doğası” kavramı geçen 56 tane makale incelenmiştir. Bu makaleler yayın yılı, yayınlandığı dergiler, araştırma yöntemi, örneklem grubu, veri toplama araçları ve veri analiz tekniklerine göre analiz edilip tablo haline getirilmiştir.

3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan yıllara göre makalelerin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’den de görüldüğü gibi 2015-2021 yılları arasında en fazla 2017 yılında, en az makalenin ise 2021 yılında yazıldığı belirlenmiştir.

Tablo 1. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	F
2015	7
2016	10
2017	15
2018	7
2019	8
2020	7
2021	2
Toplam	56

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan makalelerin yayınlandığı dergilere göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde 2015-2021 yılları arasında bilimin doğası hakkındaki çalışmaların en çok “Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi”, “Kastamonu Eğitim Dergisi”, “Cumhuriyet International Journal of Education” ve “Turkish Studies” dergilerinde yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerin Yayınlandığı Dergilere Göre Dağılımı

Dergiler	f
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3
Kastamonu Eğitim Dergisi	3
Cumhuriyet International Journal of Education	3
Turkish Studies	3
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	2
Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	2
Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	2
YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi	2
Trakya Eğitim Dergisi	2
Kuramsal Eğitimbilim Dergisi	2
Eğitim ve Bilim	2
Journal Of The Turkish Chemical Society	2
Turkish Journal of Educational Studies	2
Journal of Human Sciences	2
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Buca Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi	1
Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi	1
Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1
Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi	1
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi	1
Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi	1
Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi	1
Eğitim Bilimleri Dergisi	1
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi	1
Online Fen Eğitimi Dergisi	1
The Journal of Academic Social Science Studies	1
Journal of European Education	1

3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan makalelerin araştırma yöntemine göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde bilimin doğası ile ilgili 2015-2021 yılları arasında yazılmış makalelerden 28 tanesinin nitel araştırma yöntemine göre, 22 tanesinin nicel araştırma yöntemine göre ve 6 tanesinin de karma araştırma yöntemiyle yazıldığı tespit edilmiştir. En fazla çalışmanın nitel araştırma yöntemi kullanılarak, en az çalışmanın karma araştırma yöntemi kullanılarak yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Yıllar	Nitel	Nicel	Karma
	f	f	f
2015	3	4	-
2016	4	4	2
2017	9	3	3
2018	3	3	1
2019	3	5	-
2020	4	3	-
2021	2	-	-
Toplam	28	22	6

3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan makalelerin örneklem gruplarına göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde en fazla çalışmanın (22) öğretmen adayları ile yapıldığı görülmektedir. Öğretmen adaylarından sonra en fazla çalışmanın diğer örneklemle yapıldığı tespit edilmiştir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının birlikte kullanıldığı 2 tane çalışma bulunmaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin birlikte kullanıldığı 2 tane çalışma bulunmaktadır.

Tablo 4. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerin Örneklem Gruplarına Göre Dağılımı

Örneklem	f
Öğretmen Adayı	22
Öğrenci	10
Öğretmen	9
Öğretmen + Öğretmen Adayı	2
Öğretmen + Öğrenci	2
Diğer (Doküman + Rehber)	11
Toplam	56

3.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi olan makalelerde örneklem türlerinin branş ve sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde öğretmenler arasında en fazla çalışmanın (7) fen bilimleri öğretmenleriyle yapıldığı belirlenmiştir. Öğretmen adayları arasında bilimin doğası ile ilgili en fazla çalışmanın (14) fen bilimleri öğretmen adayları ile yapıldığı görülmektedir. Öğrenciler arasında en fazla çalışmanın (8) ortaokul öğrencileriyle yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerde Yer Alan Örneklem Türlerinin Branş Ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımları

Örneklem	f
Öğretmen Fen Bilimleri Öğretmeni	7
Sınıf öğretmeni	1
Matematik Öğretmeni	1
Öğretmen Fen Bilimleri Öğretmenliği	14
Okul Öncesi Öğretmenliği	2
Fizik Öğretmenliği	1
Adayı Sınıf Öğretmenliği	1
Fen Bilimleri ve Sınıf Öğretmenliği	1
Fen Bilimleri ve Kimya Öğretmenliği	1
Fen Bilimleri ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	1
Fen Bilimleri, Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmenliği	1
Öğrenci Ortaokul	8
Lise	2
Toplam	56

3.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi olan makalelerin veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde veri toplama aracı olarak en fazla (17) ankete başvurulduğu görülmektedir. Anketten sonra veri toplama aracı olarak sırasıyla ölçek, doküman inceleme, test, ölçek + test ve görüşme olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Araçları	f
Anket	17
Ölçek	10
Doküman İnceleme	9
Test	5
Ölçek + Test	3
Görüşme	3
Anket + Ölçek	1
Anket + Test	1
Anket + Gözlem	1
Anket + Görüşme	1
Anket + Test + Görüşme	1
Test + Görüşme + Gözlem + Doküman İnceleme	1
Görüşme + Doküman İnceleme	1
Görüşme + Doküman İnceleme	1
Video	1
Toplam	56

3.7. Araştırmanın Yedinci Alt Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi olan makalelerin veri analiz tekniklerine göre dağılımı Tablo 7'de verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde veri analiz tekniği olarak en fazla içerik analizine (21) başvurulduğu görülmektedir. En az kullanılan veri analiz teknikleri ise MANOVA, ANCOVA, Fisher Exact Testi, McNemar Bowker Testi, söylem analizi ve karşılaştırılmalı analizdir.

Tablo 7. 2015-2021 Yılları Arasında Bilimin Doğası İle İlgili Yazılmış Makalelerin Veri Analiz Tekniğine Göre Dağılımı

Veri Analiz Tekniği	f
İçerik Analizi	21
Betimsel Analiz	17
t-testi	10
Khi Kare	3
ANOVA	3
Doküman Analizi	3
Mann Whitney U	3
Wilcoxon Testi	2
Regresyon	2
Kruskall Wallis Testi	2
MANOVA	1
ANCOVA	1
Fisher Exact Testi	1
McNemar Bowker Testi	1
Söylem Analizi	1
Karşılaştırılmalı Analiz	1
Belirtilmemiş	1
Toplam	73

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada 2015-2021 yılları arasında bilimin doğası ile ilgili yazılmış makalelerin farklı değişkenler açısından incelenerek ileride yapılacak araştırmalara yol göstermek amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında 56 tane makale kullanılmıştır. Bu makaleler yayın yılı, yayınlandığı dergiler, araştırma yöntemi, örneklem grubu, veri toplama araçları ve veri analiz tekniklerine göre analiz edilmiştir.

Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde en fazla (17) çalışmanın 2017 yılında yapıldığı görülmektedir. 2015 yılından 2017 yılına kadar makalelerin artış gösterdiği, 2017 yılından sonra ise bilimin doğası ile ilgili çalışmaların azaldığı görülmektedir. Bu durumlardan yola çıkarak 2017 yılında bilimin doğası konusunun popülerlik kazandığı, 2017 yılından sonra konu olarak tercih edilmesinin azaldığı yorumu yapılabilir.

Yazılmış makalelerin araştırma yöntemine göre dağılımı incelendiğinde en fazla (28) nitel araştırma yöntemi kullanıldığı, daha sonra en fazla (22) nicel araştırma yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. İnce ve Özgelen (2015) de yaptıkları incelemeler sonucunda bilimin doğası alanında en fazla nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Yıllara göre yorum yapılırsa nitel araştırma yönteminin 2017 ve 2020 yıllarında, nicel araştırma yönteminin 2015 ve 2019 yıllarında daha çok tercih edildiği görülmektedir. Nitel, nicel ve karma araştırma yöntemleri karşılaştırıldığında karma araştırma yönteminin daha az tercih edildiği tespit edilmiştir. Baki ve Gökçek (2012) bu durumun sebebinin bazı çalışmalarda nitel ve nicel yöntemler birlikte kullanılmasına rağmen yöntem açıklanmamakta veya karma yöntem metodoloji olarak belirtilmesine rağmen araştırmanın nasıl tasarlandığı ve uygulandığı, verilerin ne şekilde karma yapıldığı net olarak belirtilmediğinden dolayı karma yöntemin az sayıda tespit edildiğini düşünmektedir.

Yazılmış makaleler örneklem seçimine göre incelendiğinde en fazla (22) öğretmen adaylarıyla çalışıldığı ve branş bazında fen bilimleri öğretmen adayları üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarından sonra en fazla çalışılan iki örneklem ise sırasıyla öğrenci ve öğretmenlerdir. Öğrencilerle yapılan çalışmalarda en fazla ortaokul öğrencilerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Ayvacı ve Akdemir (2015) de öğrencilerin örneklem olarak incelendiği tezlerde ortaokul kısmındaki öğrencilerin daha çok tercih edildiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin branşlarına bakıldığında büyük bir çoğunluğunun fen bilimleri branşından olduğu görülmektedir. Akgün ve Özenoğlu (2018) da bilimin doğası alanında yapılmış çalışmaların büyük bir kısmının fen öğretmenleri ve fen öğretmen adaylarının

bilimin doğasına yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde İnce ve Özgelen (2015) de yaptıkları çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin sayısının fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Ayvaci ve Akdemir (2015) bu durumun sebebinin araştırmacıların bilimin doğasını fen bilimleri ile sınırlı olarak algıladıkları için olabileceğini belirtmişlerdir.

Makalelerin yayınlandığı dergilere bakıldığında dört derginin en çok tercih edildiği görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde en fazla (17) anket kullanıldığı tespit edilmiştir. Arıkan (2018) çalışmalarda daha çok anket kullanılmasının sebebinin hem nicel, hem de nitel ölçümler ve analizler yapılabilmesi olduğu düşünülmektedir. Anketlerden sonra en fazla kullanılan ilk iki veri toplama aracının ölçekler (10) ve doküman inceleme (8) olduğu belirlenmiştir. Şenyurt ve Özkan (2017) bu durumun sebebinin bu veri toplama araçlarının kullanılabilirliğinin yüksek olması sebebiyle olduğunu düşünülmektedir. Veri analiz tekniklerinin dağılımı incelendiğinde en fazla içerik analizi (21) yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Arı ve Baydar (2022) da içerik analizinin derinlemesine bir araştırma sağlaması sebebiyle daha çok tercih edildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada en fazla nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması sonucundan yola çıkılarak nitel analiz yöntemlerinden birinin fazla çıkması da beklenen bir durumdur.

Elde edilen bulgular ve sonuçlar ışığında, yapılan bu çalışmanın literatürdeki eksiklikleri gözler önüne sererek gelecek yıllarda yapılacak olan araştırmalar için yol gösterici nitelikte olması beklenmektedir.

5. ÖNERİLER

Elde edilen bulgular ve sonuçlar incelendiğinde araştırmacılara ve eğitimcilere aşağıdaki gibi önerilerde bulunulabilir:

1. Çalışmada incelenen değişken türleri artırılarak daha geniş kapsamlı bir inceleme yapılabilir. Araştırmanın örnekleme yazılmış olan tezler de dahil edilebilir. Kullanılan araştırma veri tabanına farklı veri tabanları da eklenebilir.
2. Çalışmalarda ağırlıklı olarak hangi konuların tercih edildiği belirlenerek, ilerleyen yıllarda yapılacak çalışmalarda bu konuların dışına çıkılması sağlanabilir.
3. Bu çalışmanın sonucunda en fazla tercih edilen örneklemin dışına çıkılarak, daha az çalışılmış örneklem gruplarına yönelik çalışmalar yapılabilir. Örneğin fizik, kimya, biyoloji, coğrafya gibi branş öğretmenleri.

KAYNAKÇA

Akgün, Z., & Özenoğlu, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin bilimin doğasına yönelik görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 165-190.

Arı, A. A. & Baydar Işık, B. (2022). Türkiye’de matematik eğitimi alanındaki pedagojik alan bilgisi çalışmalarının içerik analizi . *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* , 5 (1) , 33-50 . DOI: 10.33400/kuje.1034647

Arıkan, R. (2018). Anket yöntemi üzerinde bir değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-159.

Ayvaci, H. Ş., & Akdemir, E. (2017). Bilimin doğası alanında 2013 yılından itibaren yayımlanmış tezlerin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1178-1218.

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 11(42), 1-21.

Bilen, K. (2009). “Tahmin Et-Gözle-Açıkla” yöntemine dayalı laboratuvar uygulamalarının öğretmen adaylarının kavramsal başarılarına, bilimsel süreç becerilerine, tutumlarına ve bilimin doğası hakkındaki görüşlerine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.

- Çepni, S. (2010). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. Trabzon.
- Erdaş, E., Doğan, N., & Serhat, İ. R. E. Z. (2016). Bilimin doğasıyla ilgili 1998-2012 yılları arasında Türkiye’de yapılan çalışmaların değerlendirmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 17-36.
- Gürses, A., & Doğan, Ç. (2005). Bilimin Doğası Ve Yüksek Öğrenim Öğrencilerinin Bilimin Doğasına Dair Düşünceleri.
- İljal, O. C. A. K., & Yeter, F. (2006). 2006–2016 Yılları Arasında Çalışılmış “Bilimin Doğası” Konulu Ulusal Tez ve Makalelerin İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 11(3), 522-543.
- İnce, K., & Özgelen, S. (2015). Bilimin Doğası Alanında Son 10 Yılda Yapılan Çalışmaların Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 11(2).
- Khishfe, R., & Abd-El-Khalick, F. (2002). Influence of explicit and reflective versus implicit inquiry-oriented instruction on sixth graders' views of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 39(7), 551-578.
- Laugksch, Rudiger (2000), “Scientific Literacy: A conceptual Overview”, *Science Education*, Cilt 84, Sayı 1, s. 71–94.
- Lederman, N. G. (2007). Nature of sciene: Past, present, and future. In Abell, S. K., & Lederman, N. G. (Eds.), *Handbook of research on science education* (pp. 831-879). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Özden, M., & Cavlazoğlu, B. (2015). İlköğretim fen dersi öğretim programlarında bilimin doğası: 2005 ve 2013 programlarının incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 40-65.
- Özkan, Y. Ö., & Şenyurt, S. (2017). Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin tematik ve metodolojik açıdan incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(2), 628-653.
- Sağır, Ş. U., & Kılıç, Z. (2013). İlköğretim öğrencilerinin bilimin doğasını anlama düzeylerine bilimsel tartışma odaklı öğretimin etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 308-318.
- ŞAHİN, C. T., & Ömer, S. A. Y. (2010). İlköğretim öğrencilerinin bilimsel okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(11), 223-240.
- Tatar, E., Karakuyu, Y., & Tüysüz, C. (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimin Doğası Kavramları Hakkındaki Yanlış Anlamaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 153-161.
- Türkmen, L., & Yalçın, M. (2001). BİLİMİN DOĞASI VE EĞİTİMDEKİ ÖNEMİ. *Education*, 72, 19-40.
- Yakmacı, B. (1998). Science (Biology, Chemistry and Physics) Teacher’s Views on the Nature of Science as a Dimension of Scientific Literacy, Master Thesis, Boğaziçi University, Turkey.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ek : İncelenen Makaleler

- Ayvacı, H., & Özbek, D. (2015). Fen Teknoloji Toplum Dersi Kapsamında Yapılan Uygulamaların Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Algılarına Etkisi. *Hayef Journal Of Education*, 12(1), 93-108.
- Aslan, O., Göksu, V., Murat, Ö., & Zor, T. Ş. (2016). Açık-Düşündürücü Ve Tarih Temelli Öğretimin Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Anlayışları Üzerindeki Etkisi/Impact Of Explicit-Reflective And History Based Instruction On Preservice Science Teachers' Understanding Of Nature Of Science. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34).

Acar, Ö., Tola, Z., Karaçam, S., & Bilgin, A. (2016). Argümantasyon Destekli Fen Öğretiminin 6. Sınıf Öğrencilerinin Kavramsal Anlamalarına, Bilimsel Düşünme Becerilerine Ve Bilimin Doğası Anlayışlarına Olan Etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Ayvacı, H. Ş., & Akdemir, E. (2017). Bilimin Doğası Alanında 2013 Yılından İtibaren Yayımlanmış Tezlerin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1178-1218.

Aydemir, S., Kazanç, S., & Cırt, D. K. (2017). Fen Bilgisi Öğretmen Ve Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına İlişkin Görüşlerinin Araştırılması. *Turkish Journal Of Educational Studies*, 3(3).

Adaka, F., & Bakırb, S. (2017). Fen Bilimleri Öğretmenleri Ve Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimsel Epistemolojik İnançları Ve Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46(2), 472-502.

Akgün, Z. (2016). *Sınıf Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına Yönelik Görüşleri: Söke İlçe Örneği* (Master's Thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ayvacı, H. Ş., & Muradoğlu, B. (2021). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Bilimin Doğası ve Bilim Tarihine Yönelik Görüşleri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 40(2), 519-550.

Bayır, E. (2016). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına İlişkin Görüşleri: Bilişsel Harita Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1419-1436.

Bahadır, H. A. N., & Bilican, K. (2017). Bilim Merkezlerinde Bilimin Doğası Öğretimi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-27.

Bati, K., & Kaptan, F. (2017). Model Tabanlı Sorgulama Yaklaşımının, Öğrencilerin Bilimin Doğası Görüşlerine Etkisi The Effect Of Model Based Inquiry Towards Students' Views Of Nature Of Science. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 427-450.

Bilican, K. (2017). Investigating Pre-Service Primary Teachers Espoused Pedagogical Content Knowledge For Nature Of Science Teaching Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik Planlanmış Pedagojik Alan Bilgilerinin Araştırılması. *Journal Of Human Sciences*, 14(2), 1129-1145.

Can, B., Ünlü, Z. B., & Yıldırım, C. (2019). Bir Fen Öğretmenin Mezun Olmadan Önceki Ve Mezun Olduktan Sonraki Bilimin Doğası Anlayışının Belirlenip Öğrencilerine Yansımalarının İncelenmesi.

Canpolat, E. (2016). Ortaöğretim Fen Ve Sosyal Branşı Öğrencilerinin Bilimin Doğası Üzerine Görüşleri. *Turkish Journal Of Educational Studies*, 3(3).

Cengiz, C., & Kabapınar, F. (2017). Dolaylı Fen Öğretiminde Hizmet Öncesi Argümantasyon Eğitiminin Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasını Kavramalarına Etkisi. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi Kısım C: Kimya Eğitimi*, 2(1), 19-62.

Çalık, M., Ünal, S., Coştu, B. & Karataş, F.Ö. (2008). Trends in Turkish science education. *Essays in Education*, Special Edition, 23-45

Çalışkan, S., Sezgin Selçuk, G., & Demircioğlu, S. (2015). Fizik Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Temelinde Fiziğin Doğasına Yönelik Görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 10(15).

Çetinkaya, E. (2019). Açık-Düşündürücü Yaklaşım Dayalı Etkinliklerin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimin Doğası Görüşlerine Etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(1), 227-259.

Çil, E., & Çepni, S. (2016). Kavramsal Değişim Yaklaşımının Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşler Ve Işık Ünitesindeki Akademik Başarı Üzerine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 82-96.

Demir, N., & Akarsu, B. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Bilimin Doğası Hakkında Algıları. *Journal Of European Education*, 3(1).

Duruk, Ü., & Akgün, A. Bilimin Doğası Bileşenlerinin Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Temsil Edilme Durumu. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 196-229.

Erdaş, E., Doğan, N., & Serhat, İ. R. E. Z. (2016). Bilimin Doğasıyla İlgili 1998-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Çalışmaların Değerlendirmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 17-36.

Eyceyurt Türk, G., & Tüzün, Ü. N. (2017). Lise Öğrencilerinin Bilim İnsanı İmajları Ve Bilimin Doğası Mitleri. *Journal Of Kirsehir Education Faculty*, 18(2).

Ebru, K. A. Y. A., Erduran, S., Akgün, S., & Aksöz, B. (2017). Öğretmen Eğitiminde Bilimin Doğası: Bütünsel Bir Yaklaşım. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen Ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(2), 464-501.

Emren, M., Serhat, İ. R. E. Z., & Doğan, Ö. K. Bilim Tarihi Destekli İşlenen “Canlılarda Enerji Dönüşümleri” Ünitesinin, Öğrencilerin Bilime Ve Biyoloji Dersine Olan Tutumları Ve Bilimin Doğası Anlayışları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 527-548.

Ferhat, O. Z. A. N., & Sağır, Ş. U. Fetemm Etkinliklerinin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerine Etkisi. *Journal Of Steam Education*, 3(2), 32-43.

Gül, Ş., & Erkol, M. (2016). Fen Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Bilimsel Bilginin Doğası Anlayışlarının İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(4), 642-661.

İnce, K., & Özgelen, S. (2015). Bilimin Doğası Alanında Son 10 Yılda Yapılan Çalışmaların Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mersin University Journal Of The Faculty Of Education*, 11(2).

Kesgin, D., & Timur, B. Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik Görüşleri. *Eğitim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 270-299.

Kıvanç, Z., & Aydın, A. Türkiye Ve Yeni Zelanda Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programlarında Bilimin Doğası Kazanımlarının Benzerlikler Yönünden İncelenmesi. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi Kısım C: Kimya Eğitimi*, 5(1), 1-34.

Kılıçlı, A. G. Z. Ö., & Polat, F. Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasını Anlama Düzeylerinin Tespit Edilmesi (Vnos-C).

Kutluca, A. Y., & Aydın, A. (2016). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Öz-Yeterlik İnançlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Oluşturmacı Öğretimin Etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Kaya, G., Şardağ, M., Cakmakci, G., Doğan, N., İrez, S., & Yalaki, Y. (2016). Bilimin Doğası Öğretiminde Kullanılan Söylem Desenleri Ve İletişim Yaklaşımları. *Eğitim Ve Bilim*, 41(185).

Kutluca, A. Y., & Aydın, A. Argümantasyon İle Bilimin Doğası Arasındaki İlişkiye Yönelik Araştırma Eğilimlerinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 51-71.

Kartal, E. E., Doğan, N., İrez, S., Çakmakçı, G., & Yalaki, Y. (2019). Mesleki Gelişim Programı: Öğretmenlerin Bilimin Doğasını Öğrenme Ve Öğretme İnançları. *Eğitim Ve Bilim*, 44(198).

Kartal, E. E., & Ada, E. (2018). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Hakkındaki Anlayışları. *Cumhuriyet International Journal Of Education*, 7(1), 84-101.

Kardaş, S., & Şahin, F. (2020). Bilimsel Hikâyelerin 6. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Ve Bilimin Doğasını Anlamalarına Etkisinin İncelenmesi. *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 222-234.

Mıhladı, G., & Doğan, A. (2010). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Konusundaki Pedagojik Alan Bilgilerinin Araştırılması.

Mehpare, S. A. K. A., & Sürmeli, H. (2017). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sözde Bilimsel Senaryolarda Bilimin Doğasını Kullanımı. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 504-525.

Orhan, A. T., & Bahçeci, E. (2019). Bilimsel Tartışma Odaklı Etkinliklerin Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Fen Tutumlarına Ve Bilimin Doğasını Anlama Düzeylerine Etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(3), 692-711.

Özden, M., & Cavlazoğlu, B. İlköğretim Fen Dersi Öğretim Programlarında Bilimin Doğası: 2005 Ve 2013 Programlarının İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 40-65.

Önen Öztürk, F., & Bayram, H. (2017). İki Farklı Yaklaşım Dayalı Bilimin Doğası Öğretiminin Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Kavram Yanılgılarının Giderilmesindeki Etkisi.

Özcan, H., & Taşar, M. F. Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Anlayışlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Dereceli Puanlama Anahtarı Deseninin Geliştirilmesi. *Online Fen Eğitimi Dergisi*, 3(2), 35-46.

Peşman, H., Üzeyir, A. R. I., & Baykara, O. (2017). Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasıyla İlgili Görüşleri Ve Karar Verme Becerisi Arasındaki İlişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 856-887.

Polat, M. (2018). Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerin Kısa Hikâyeler Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Fen Bilgisi Öğretmen Adayları Örneği. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 19-35.

Sağır, Ş. U., & Soylu, Ü. İ. (2021). Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Bilimin Doğası Temalarının İncelenmesi: Kuvvet Ve Enerji Ünitesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (52), 392-411.

Sarıtaş, D. Bilimin Sosyo-Kültürel Doğası Bağlamında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Yerli Ve Yabancı Bilim İnsanları Hakkındaki Bilgilerinin Karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, 9(2), 720-735.

Sönmez, E., & Pektaş, M. (2017). Ortaokul Öğrencilerine Müfredat Dışında Uygulanan Bazı Biyoteknoloji Etkinliklerinin Bilimin Doğası Görüşleri Ve Biyoteknoloji Bilgilerine Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(5), 2019-2036.

Süzük, E., Derin, G., & Aydın, E. Bir Matematik Öğretmeninin Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşleri: Bir Teklifi Durum Çalışması. *Turkish Studies*, 15(2), 1189-1212.

Şahin, Ş., & Köseoğlu, F. (2016). Bilimin Doğasına İlişkin Kazanımlar Açısından Türkiye'deki Lise Kimya Ders Kitapları. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 5(4), 103-125.

Tatar, M. K., & Özenoğlu, H. (2019). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Bilgisine Ve Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlik İnançları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46), 261-293.

Türk, C., Yıldırım, B., Bolat, M., & İskeleli, N. O. (2018). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik Görüşleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(Stemes'18), 115-121.

Tekin, G., Doğan, N., İrez, S., Yalaki, Y., & Çakmakçı, G. Mesleki Gelişim Programının Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Sınıf İçi Performansına Etkisi: Bilimin Doğası Öğretimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46(46), 307-327.

Timur, B., Çetin, N. İ., Timur, S., & Aslan, O. (2020). Kelime İlişkilendirme Testi İle Fen Bilgisi Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına İlişkin Sahip Oldukları Kavramların İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 113-137.

Uluay, G., & Arıkan, N. Bilimin Doğası Kapsamında Gözlem: Meteoroloji Gözlem Etkinliği Örneği. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(2), 366-379.

Yüce, Z., & Önel, A. (2015). Fen Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasını Anlamaları Ve Evrim Teorisini Kabul Düzeylerinin Belirlenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 10(15).

Yenice, N., Özden, B., & Balcı, C. (2015). Fen Bilgisi Ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 237-281.